МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
РАДА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДНИЧИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК У ДОСЛІДЖЕННЯХ МОЛОДИХ УЧЕНИХ «РОДЗИНКА – 2020»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

XXII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених

23 – 24 квітня 2020 року
Черкаси, Україна

УДК 378 (06)
А 43

Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2020» / XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. – 724 с.

У збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих учених «Родзинка-2020» представлено наукові праці молодих учених за такими напрямами: «Природничо-математичні та комп'ютерні науки», «Філологічні науки. Соціальні комунікації», «Психолого-педагогічні науки», «Історія. Філософія», «Юридичні науки. Інтелектуальна власність. Державне управління і соціально-політичні науки. Економіка, підприємництво, туризм, менеджмент».

Члени редакційної колегії: д. е. н., проф. **О. В. Черевко** (голова); д. і. н., проф. **С. В. Корновенко** (заст. голови); д. б. н, член-кор. АПНУ, проф. **Ф. Ф. Боєчко**; д. с.-г. н., проф. **В. Я. Білоножко**; д. ф.-м. н., проф. **А. М. Гусак**; д. пед. н., проф. **Т. М. Десятов**; д. е. н., доц. **Л. О. Кібальник**; д. філол. н., проф. **С. А. Жаботинська**; д. і. н., проф. **Н. І. Земзюліна**; д. е. н., проф. **І. І. Кукурудза**; д. б. н., проф. **В. С. Лизогуб**; д. ф.-м. н., доц. **Ю. О. Ляшенко**; д. х. н., проф. **Б. П. Мінаєв**; д. і. н., проф. **А. Г. Морозов**; д. е. н., проф. **С. Р. Пасєка**; д. філол. н., проф. **В. Т. Поліщук**; д. філол. н., проф. **О. О. Селіванова**; д. і. н., проф. **А. Ю. Чабан**; д. пед. н., проф. **В. П. Шпак**; д. психол. н., академік АПНУ, проф. **Т. С. Яценко**; д. е. н., проф. **Н. В. Зачосова** (відповідальний секретар); к. б. н., доц. **М. Н. Гаврилюк**; к. філол. н., доц. **Л. В. Корновенко**; к. х. н., доц. **О. А. Лут**; к. пед. н., доц. **Л. А. Нечипоренко**; к. пед. н., доц. **Т. С. Нінова**; к. філол. н., доц. **Л. О. Пашіс**; к. філол. н., доц. **І. І. Погрібний**; к. т. н., доц. **В. І. Салапатов**; к. б. н., доц. **С. В. Соколенко**; к. с.-г. н., доц. **О. А. Спрягайло**; к. психол. н., доц. **Л. Г. Туз**; к. філол. н., доц. **Л. В. Швидка**. н. с. **Н. М. Карауш-Кармазін**.

Матеріали публікуються в авторській редакції. Редакція залишає за собою право технічного коригування текстів.

За дотримання права інтелектуальної власності, дотримання норм академічної доброчесності, достовірність матеріалів та обґрунтування висновків відповідають автори та їх наукові керівники.

© Черкаський національний університет
ім. Б. Хмельницького, 2020
©Автори матеріалів, 2020

ЗМІСТ

СЕРІЯ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТУРИЗМ, МЕНЕДЖМЕНТ»

ПРАВОЗНАВСТВО. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Джолос С. В.
РЕЛІГІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА 25
Драковцева В. В.
СТАН ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ 27
Коваль Н. В.
СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 29
Комзюк А. В.
ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 51 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ 31
Посунько А. А.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ 33
Шевченко О. В.
ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВИБОРЧИХ СПИСКІВ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ 35

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Іванов В. Г.
ІСТОРІЯ І РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВІД ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ 39
Косенко Я. В.
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОТГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ 40
Прушко Т. А.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ 43
Сватко В. І.
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА 44

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

Абасов М. Ф.
ОСНОВАНИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ 48
Антощук І. А.
АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2019 РІК 56
Багаутдінов Д. М.
ПРОГНОЗУВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЕЙВЛЕТ-ЕНТРОПІЇ 58
Белик И. А.
ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ МЕТОДИК ДЛЯ АНАЛИЗА ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ И ДИАГНОСТИКИ БАНКРОТСТВА ОРГАНИЗАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 60
Буковська Н. Ю.
ФІСКАЛЬНА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ 62
Гурська Т. В.
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ 64

Кузьменко Я. В.
МОДЕЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ 66
Латаш Ю. А.
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПЛАНИРОВАНИЯ КАДРОВОЙ СРЕДЫ УЧРЕЖДЕНИЙ СФЕРЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ГУЗ «ГОМЕЛЬСКАЯ ЦЕНТРАЛЬНАЯ ГОРОДСКАЯ ПОЛИКЛИНИКА»)..... 67
Мисан А.О.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕХНІЧНИХ І ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ІНДИКАТОРІВ – ПЕРЕДВІСНИКІВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ..... 69
Тарасенко Е. И...... 71
СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОАО «БЕЛАРУССКИЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИЙ ЗАВОД»..... 71
Терентьєва О. В.
ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕНЬ БРЕНДА ТА ЕТАПИ ЙОГО СТВОРЕННЯ..... 73
Черкащенко А. В.
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОСТІВНИХ ДЕРЕВ ДО АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СВІТОВОГО ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ..... 76
Шершень Н. В.
ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА..... 79
Янчукова С. В.
ВИДИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ СТРАХУВАННЯ..... 80

ТУРИЗМ І ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Бурдель М. М., Ляшук М. М.
ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА КУЛІНАРНОЇ СПАДЩИНИ – СПОСІБ ПРИВАБЛЮВАННЯ ТУРИСТІВ ДО РЕГІОНІВ УКРАЇНИ..... 83
Власенко В. Ю.
РОЗВИТОК КУРОРТНИХ ГОТЕЛІВ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 84
Геращенко К. Ю.
СТРІТ-АРТ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСИ)..... 86
Грабевник С. М.
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 87
Дзень В. О.
АНАЛІЗ РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ У КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 89
Журавльова А. В.
РИНОК ГОТЕЛІВ ДІЛОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ..... 90
Коваленко А. О.
МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 92
Коваленко Д. О.
ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 93
Товстоп'ят М. С.
РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 95

МЕНЕДЖМЕНТ. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Аванесова Н. Е., Колодяжна Т. В.
КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ, ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В РАМКАХ УПРАВЛЯННЯ СТРАТЕГІЧНИМ НАПРЯМОМ ПІДПРИЄМСТВА..... 98
Бабіна Н. О., Блізнєцов Д. Є.
ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ЗАСАДА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА..... 99

Бичова І. В.
МЕНЕДЖМЕНТ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ 101
Валова М. О., Богуславська С. І.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ 103
Верещак А. Р., Верещак І. Р.
МОТИВУВАННЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 105
Власенко А. Ю.
КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЕЛЕМЕНТИ ТА ЕТАПИ 107
Вольних А. І., Добровольська О. Р.
ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ ВИНАГОРОДИ ПРАЦІВНИКІВ 108
Гаркавий К. А., Богуславська С. І.
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ 109
Гонтаренко Ю. Д.
ВИДИ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 111
Данильченко Т. О., Богуславська С. І.
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ 112
Дудник О. М., Богуславська С. І.
ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 114
Зайцева В. О.
ПРИЧИНИ ТА УСУНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ 115
Зайцева В. О.
СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 116
Захарченко Л. В., Богуславська С. І.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ 117
Зачосова Н. В.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ 119
Кізян О. М., Богуславська С.І.
СКЛАДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР ... 121
Коваленко О. В., Богуславська С. І.
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ 124
Коваленко А. О.
ВИДИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ 126
Коваль О. В.
ВИДИ СТРАТЕГІЙ В УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ 127
Козін А. О., Богуславська С. І.
ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА 129
Козін О.А.
МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА 131
Колчев Б. В.
ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІДЕРСТВА 133
Коршун А. М.
ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ЯКІ ПРИЗВОДЯТЬ ДО НЕВДАЧ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ 135
Косенко Я. В.
ЗАСОБИ ПЛАНУВАННЯ ЧАСУ 136
Косенкова І. В.
МЕТОДИ КОМУНІКАЦІЙ, КОМУНІКАЦІЙНІ КАНАЛИ ТА СФЕРИ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ 137
Кошова Л. М.
ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ІНТРА І ІНФРАМЕНЕДЖМЕНТУ 139

Кошовий В. Д.
СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ І ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ 140
Крамар В. Ю., Білоус С. П.
ЕЛЕМЕНТИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА 142
Кухарська Л. В.
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ 144
Куценко Д. М.
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ 146
Лобас М. В., Білоус С. П.
КОНТРОЛІНГ ПЕРСОНАЛУ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 147
Луговський С. О.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ 149
Маринoха М. В., Білоус С. П.
СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ФУНКЦІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ 150
Марюхеня Є. М.
КОШТОРИС ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ. ОСОБЛИВОСТІ НАДХОДЖЕННЯ, ФОРМУВАННЯ, РОЗПОДІЛУ І ВИКОРИСТАННЯ 152
Матюшенко Н. Р.
КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ 154
Михайлів М. М., Янчик І. В.
ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ВІЛЬНИМ ЧАСОМ 156
Мохонько А. Ю.
ПРОЕКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР 157
Нехаєнко Д. С.
АНАЛІЗ СТАНУ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ 159
Охріменко М. В.
ПРИРОДА СТРЕСІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ В ОРГАНІЗАЦІЯХ 161
Павличук Д. В.
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ 162
Павличук Д. В.
СУТНІСТЬ І РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В БІЗНЕСІ 163
Пантюхіна Г.А.
ТАКТИЧНІ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКВІДАЦІЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ 164
Пентюхова О.В.
ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІКИ 167
Перепнихатько С.О.
ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ 168
Пєтухова М. А.
СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ 170
Поковба Д. В., Богуславська С. І.
ВАЖЛИВІСТЬ МОТИВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА В БУДЕННОМУ ЖИТТІ. МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ 172
Попович І. О.
ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО РИНКУ 173
Примак С. В.
ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН АТП ЗІ СПОЖИВАЧАМИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ 175
Роскопін О. М.
МОТИВАЦІЯ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ 176

Саранді А. С.
ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ 178
Саранді А. С.
ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ УСПІШНОГО МЕНЕДЖЕРА ЗА СУЧАСНИХ УМОВ 180
Саранді А. С.
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ 181
Свириденко В. І.
ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ 183
Середа М. А., Занора В. О.
ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РІВНІ 184
Ситник А. П.
СУТЬ, ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ 185
Скиртач І. В.
ОРГАНІЗАЦІЙНА УПРАВЛІНСЬКА ФІЛОСОФІЯ 188
Сокіл Р. К.
ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 190
Солодько О. В.
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ 191
Спільніченко М. О.
ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА 193
Тур О. А.
ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ, ЩО ЧЕКАЮТЬ УКРЇНСЬКИЙ РИНОК ГЕМОДІАЛІЗУ 196
Уманець А. С.
МАТЕРІАЛЬНІ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНІ МОТИВАТОРИ ПРАЦІ 200
Уманець О. В.
ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА 202
Фесун І. А.
ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ 204
Черкасов О.О.
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ПОСЛУГ В КОНСАЛТИНГОВИХ АГЕНТСТВАХ 205
Шапошник В. С.
ЗМІСТОВА СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ПІДСИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ 206
Швець В.Ю.
ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ 208
Янчукова С. В.
ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ 209
Яременко О. В.
МЕТОДИ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ 211

СЕРІЯ «ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ»

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА ЕТНОЛОГІЯ

Бойко М. А.
СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (20-ТІ РОКИ XX ст.) 215
Булатецька Ю. М.
МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА І ТЕАТР 216

Вишемірський Р. В.
ПОНЯТТЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ 1920–1930-Х рр. У ДОСЛІДЖЕННЯХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ 218
Ганімар В.
УМАНЩИНА НА ІСТОРИЧНІЙ КАРТІ УКРАЇНИ XVIII – XIX ст. 219
Клинова О. О.
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УРСР В ДОБУ ХРУЩОВСЬКИХ РЕФОРМ 222
Коваленко Н. О.
ЗНАЧЕННЯ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» ДЛЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ 20-Х рр. XX ст. 224
Лисиця С. В.
ІСТОРІЯ ФУТБОЛУ ЧЕРКАСЬКОГО КРАЮ 225
Макаренко Т. В.
ТРИПІЛЬСЬКИЙ КЕРАМІЧНИЙ ІМПОРТ З МОЛЮХОВОГО БУГРА 227
Маслюк Н. А.
ДОЛЯ ЖІНОК У НАЦИСТСЬКІЙ НЕВОЛІ 229
Маслюк Н. А.
ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ РОКІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 230
Моца Я. І.
ЯЗИЧНИЦТВО ДАВНІХ СЛОВ'ЯН 232
Ничипорчук К. В.
ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО ПОЛЬСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. 233
Попов М. М.
ЗУБЧАСТЕ МУСТЬЄ УКРАЇНИ 236
Постоєнко В. С.
ШВЕЦЬКА ПРИНЦЕСА, ЩО ЗМІНИЛА ХІД ПОДІЙ В УКРАЇНІ 238
Савченко А. В.
ТЕМАТИЧНИЙ СПЕКТР ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ 239
Сухонос М. С.
ЛІТАКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ 241
Цариковський А. А.
СТАН ЗАЛІЗНИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДОНБАСУ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ 243

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Syniavskyi V.
GLOBALIZACJA A INTEGRACJA 247
Григоренко А. О.
РЕАЛІЗАЦІЯ СЕРБСЬКОЇ ПРОГРАМИ «НАЧЕРТАНІЄ» 249
Дем'яненко Д. М.
ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-ФРАНЦУЗЬКОЇ ВІЙНИ 1812 РОКУ 251
Дем'яненко Д. М.
КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА КАЙЗЕРІВСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ В КИТАЇ 253
Дем'яненко Д. М.
КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В ІНДОКИТАЇ (1860 – 1914 рр.) 255
Зима А. Г.
ПЛАН МАРШАЛЛА І СРСР 257
Колесник А. О.
СПОРТ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ АНГЛІЇ 259
Кононенко О. С.
ІДЕЯ «ВЕЛИКА СЕРБІЯ»: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ 261
Корнієнко С. С.
ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ У ДАВНЬОМУ РИМІ 262

Кучер А. С.
ВИНИКНЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРАМИ СЕРБСЬКОГО КНЯЗІВСТВА «НАЧЕРТАНІЄ» ... 264
Макаренко Т. В.
ЛЕНІНГРАДСЬКА СПРАВА 1949–1950 РОКІВ ... 265
Маслюк Н. А.
МІФОЛОГІЧНІСТЬ СТАРОДАВНЬОГО ЯЗИЧНИЦТВА ... 267
Пацян Д. С.
ПЕРЕДУМОВИ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ ДИНАСТІЇ МЕЙДЗІ В ЯПОНІЇ В 1868 р. ... 269
Попов М. М.
ІНТИМНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ... 270
Попов М. М., Сіренченко А. С.
ОЗБРОЄННЯ КОРЕЙСЬКОГО ВОЇНА ДОБИ ЧОСОН ... 272
Попов М. М., Сіренченко А. С.
ПЕРЕМОГА ГУСИТІВ НА ВИТКОВІЙ ГОРІ ... 274
Порпленко А. В.
ЧЕРКАСЬКИЙ «КОТЕЛ» У СПОГАДАХ ВОЇНІВ ВЕРМАХТУ ТА СС ... 275
Постоєнко В. С.
ШЛЮБ І СІМ'Я В СЕРЕДНІ ВІКИ ... 277
Сіренченко А. С.
МАДАМ СІ ДЖЕЙ УОКЕР ... 279
Скитиба І. В.
ПОГЛЯДИ ІЛЛІ ГАРАШАНІНА НА ВИРІШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ СЕРБІВ ... 281
Соколов В.
ОСТАННЯ РЕПРЕСИВНА «СПРАВА» СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ ... 283
Сухонос М. С., Дорош О. Ю.
ПАНЦЕРНИКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ... 285
Циганник Є. Р.
КОСТЯНТИНІВСЬКИЙ РУБЛЬ – МОНЕТА, ЩО НІКОЛИ НЕ ВИПУСКАЛАСЯ В ОБІГ ... 287
Циганник Є. Р.
РОЛЬ ЖІНКИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ В СІМ'Ї СЕРЕДНЬОВІЧНОГО САМУРАЯ ... 289
Шаматова А.Р., Яблонська Д. Ю.
РУХ ДО ШИРОКОЇ АВТОНОМІЇ У КАТАЛОНІЇ ... 291

ФІЛОСОФІЯ

Величко О.М.
КОНЦЕПЦІЯ «ЦАРСЬКОЇ БРЕХНІ» ПЛАТОНА ТА ФЕНОМЕН ПОПУЛІЗМУ В ПОЛІТИЦІ 295
Гончаренко В. А.
ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІСТЬ ДІАЛОГУ ТА ІНШИЙ У ФІЛОСОФІЇ ЕМАНУЕЛЯ ЛЕВІНАСА ... 297
Овчаренко К. В.
ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ МОВНИХ АКТІВ (ДЖ. ОСТІН І ДЖ. СЬОРЛ) ТА СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ МОВИ ... 298
Рогова Е. П.
КОНЦЕПЦІЯ РАДОСТІ У ФРАНЦИСКА АССІЗЬКОГО І ФРІДРІХА НІЦШЕ ... 299
Хрустальов І. Ю.
НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В ХХІ СТОЛІТТІ: ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ... 301

СЕРІЯ «ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

ПСИХОЛОГІЯ

Бондар І.
ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ... 305

Гаменко А. В.
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА 306
Головня А. С.
КОМУНІКАЦІЯ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ 307
Грабевник Т. М.
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ 309
Грабова Т. В.
СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ МОТИВУ ДОСЯГНЕНЬ ТА МОТИВУ УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ СПОРТСМЕНА……310
Добрянський І. П.
ГРУПОВА ТАНЦЮВАЛЬНА ТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ..... 312
Дробаха Ю.А.
ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ З ДІТЬМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ (НА ВЛАСНОМУ ДОСВІДІ РОБОТИ У ЛІТНЬОМУ ТАБОРІ)..... 314
Крохмаль М. А.
ВЛАСТИВОСТІ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК ФАКТОР ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН УМОВ НАВЧАННЯ 315
Мулявка А. І.
ЕФЕКТИВНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ ПІДЛІТКАМИ 317
Расулова А. Р.
ФАКТОРИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ 318
Семенченко В. В.
ЖІНОЧИЙ АРХЕТИП У МІФАХ ТА КАЗКАХ 320
Сокол А. В.
РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ 321
Чепцова О. В.
ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ВПЛИВУ В РЕКЛАМІ..... 323

ПЕДАГОГІКА ТА КОНКРЕТНІ МЕТОДИКИ

Аль О. Є.
ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ НЕТРАДИЦІЙНОІ ОРІЄНТАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД..... 326
Бардадим О. В.
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБОМ SMART NOTEBOOK 327
Бойко Я. О.
ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ 329
Вілецька Н. В., Постоєнко В. С.
ВОНИ ПОТРЕБУЮТЬ НАШОГО ЗАХИСТУ 331
Гейко В. В.
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК. РОЗДІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ЗА І ПРОТИ..... 332
Гончар В. Д.
ІНФОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ТА САМООСВІТИ 334
Джаман О.М.
ФОТО ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ 336
Кузюк Д.Ю., Мащенко С.І.
А.С. МАКАРЕНКО ТА ЙОГО МЕТОДИ ВИХОВАННЯ..... 337
Купець В.Р.
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ..... 339

Литвин Д. А., Отян В. О.
ВІДЕОГРАФІКА – ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧИ НОВИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ? 341
Синичук М. М.
ВИКОРИСТАННЯ КІНО НА УРОКАХ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА 343
Сіренченко А. С.
ІДЕАЛ ВЧИТЕЛЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 344
Тимошенко Т. М.
ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧНІВ В ІНТЕРАКТИВНОМУ НАВЧАННІ 346
Чистякова К. В.
ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ 348
Шульга Д.В.
КРИЗА ЛЮДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ. 350

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Мойсеєнко В. В.
СИСТЕМА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ 353

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Балацький О. О., Шведенко Д. О.
ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ 356
Євець Д. А.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВОЛЕЙБОЛІСТКАМИ 358
Запісочна Д., Борових Р.
СЕНСОМОТОРНІ ТА НЕЙРОДИНАМІЧНІ ФУНКЦІЇ ФУТБОЛІСТІВ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ЛІГИ 18-22 РОКІВ 359
Коваленко М. М.
РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У СПОРТСМЕНОК, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ГИРЬОВИМ СПОРТОМ 360
Петренко В. О.
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСНИХ ДІЙ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМПЛЕКСНИХ ВПРАВ 362
Рижичків І. О.
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ У НАПАДІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ СТУДЕНТСЬКИХ КОМАНД 364
Супрунович В. О.
ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ УСПІШНОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НЕЙРОДИНАМІЧНИХ ФУНКЦІЙ ФУТБОЛІСТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ 366

ФІЗІОЛОГІЯ

Антоненко А. В.
ВИКОРИСТАННЯ РОТАЦІЙНО-ТРАКЦІЙНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ З ПРОТРУЗІЄЮ ХРЕБТА 369
Деремешко А. А.
РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ГИРЬОВОГО СПОРТУ 371
Дричак О. М., Свєтлова О. Д.
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИСТРОЮ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ЛЮМБОІШІАЛГІЇ 373
Завгородня В. А.
АНАЛІЗ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ ПРИ ГІПОКАПНІЇ ДИХАННЯ У МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ 375

Коваль О. П.
КОРЕКЦІЯ ПАТОЛОГІЧНОЇ ФОРМИ ГРУДНОЇ КЛІТКИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ 376
Мальований В. В.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НЕВРОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ 377
Павленко С.В.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ДИСПЛАЗІЇ ТАЗОВО-СТЕГНОВИХ СУГЛОБІВ 379
Пушкарук А. М.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДИТЯЧОГО СКОЛІОЗУ 381
Тимчій А. А.
МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАКЦІЇ НА РУХОВИЙ ОБ'ЄКТ У ВОЛЕЙБОЛІСТІВ РІЗНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ 383
Удовиченко О. О.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ РОЗСІЯНИМ СКЛЕРОЗОМ 386
Щипка В. В.
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ МІЖХРЕБЦЕВИХ ГРИЖ ЗА МЕТОДИКОЮ С.М. БУБНОВСЬКОГО 388

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Гречана О. А.
СИМВОЛІКА РУКИ В МИСТЕЦТВІ ПЕРВІСНОЇ ДОБИ 391
Зганяйко Д. В.
СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО: ВІД ПРЕКРАСНОГО ДО ПОТВОРНОГО 393
Корнієнко Д. Л.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ШКОЛІ: ЗВ'ЯЗОК СЛОВА І НАОЧНОСТІ 394
Ситник І. В.
ТВОРЧІСТЬ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ 1940-х – 1950-х РОКІВ 396

СЕРІЯ «ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ ТА КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ»

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Безпалов В. В.
ПОБУДОВА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СПОРТИВНИХ ІГОР 401
Нікітюк В. С.
ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНСОЛІДОВАНОГО РУХУ АВТОНОМНИХ САМОКЕРОВАНИХ МОДУЛІВ 402

КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ

Крот Р. В., Варчук М. С.
ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДВОВИМІРНОЇ ЗАДАЧІ ОРТОГОНАЛЬНОГО РОЗКРОЮ МАТЕРІАЛІВ 405
Редька В. Ю. Собчук О. М.
АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ СЕРЕДОВИЩА CLASSROOM ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ 406
Сахнюк П. В.
РЕАЛІЗАЦІЯ ОНЛАЙН РОБОЧОГО МІСЦЯ ВИКЛАДАЧА 407
Станевич Р. В., Собчук О. М.
РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ОБРАНИХ АЛГОРИТМІВ В ГРАФАХ 408

ФІЗИКА ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Гур'єв Я. І.
МОДЕЛІ ВИРОЩУВАННЯ НАНОПОЯСІВ ПЕНТАОКСИДУ ВАНАДІЮ МЕТОДОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ ЕМУЛЬСІЇ 411
Коломієць Д. І.
ГІДРОТЕМАЛЬНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ НАНОПОЯСКІВ V2O5 ШЛЯХОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ У РОЗЧИНІ NA-CL 412
Коломієць Д. І.
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОНЦЕНТРАЦІЇ ZN НА МОРФОЛОГІЮ ПРОМІЖНИХ ФАЗ ПРИ РЕАКЦІЙНІЙ ДИФУЗІЇ МІЖ CU ТА РІДКИМ ПРИПОЄМ НА ОСНОВІ SN-ZN 413
Коломієць Д. І.
МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ БАЛІСТИЧНИХ СТРИБКІВ НА ФОРМУ КРИСТАЛІЧНИХ НАНОЧАСТИНОК МЕТОДОМ МОНТЕ-КАРЛО 414
Пасічна В. М.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МОНТЕ-КАРЛО, СЕРЕДНЬОПОЛЬОВОГО І ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ДО ПРОБЛЕМ НУКЛЕАЦІЇ ТА РЕАКЦІЙНОЇ ДИФУЗІЇ 414

ФІЗИКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Пасічна В. М., Ткаченко А. В.
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПИ ТА США 418
Чорненко Н. А., Магльований Ю. І., Ткаченко А. В.
ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ З ФІЗИКИ 420

МАТЕМАТИКА. ПРИКЛАДНА МАТЕМАТИКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ

Гур'єв Я. І.
ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ І ФЛУКТУАЦІЙ У ВІДКРИТОМУ ВАРІАНТІ МОДЕЛІ «ХИЖАК-ЖЕРТВА» 423
Моргун М. Г.
МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ .. 423

ХІМІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

Бабій А. В.
ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОЦІ ХІМІЇ 426
Бобошко Ю. В.
МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ГУМІНОВИХ ПРЕПАРАТІВ НА НВК «ФРЕЯ-АГРО» 427
Карюк С. С., Кадетов С. А.
КВАНТОВО-ХІМІЧНІ РОЗРАХУНКИ ЕЛЕКТРО-ХІМІЧНОГО ОКИСНЕННЯ САЛІЦИЛОВОЇ КИСЛОТИ НА ПЛАТИНІ В КИСЛОМУ СЕРЕДОВИЩІ 429
Краснокуцька А. С.
ТЕНЗІОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ АЦЕТАТНОЇ КИСЛОТИ В ОЦТІ 431
Лісова В. В.
ЦИКЛІЧНА ПОХІДНА ТА ОБЕРНЕНО-ПОХІДНА ХРОНОПОТЕНЦІОМЕТРІЯ В ПРОГРАМІ ФАКУЛЬТАТИВУ З ХІМІЇ 432
Лямзіна М. А.
МОЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ЕЛЕКТРОХІМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ АЛІЗАРИНУ С У ЛУЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 434
Ножка О. А., Коваленко Д. О.
ОКИСНО-ВВІДНОВНА ПОВЕДІНКА СИНТЕТИЧНИХ ГУМІНОВИХ РЕЧОВИН 436

Соколенко Ю. В.
МЕТОД рК-СПЕКТРОСКОПІЇ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АНАЛІЗІ КИСЛОТНО-ОСНОВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГУМІНОВИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ СИНТЕТИЧНИХ АНАЛОГІВ 437

БІОХІМІЯ

Білоус Р. С.
ПОКАЗНИКИ СЕЧІ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ У ФАЗІ РЕКОНВАЛЕСЦЕНЦІЇ 440
Вороненко А. А., Ярош М. Б., Пирог Т. П.
БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТЕЗУ МІКРОБНОГО ПОЛІСАХАРИДУ ЕТАПОЛАНУ НА СУМІШІ ЕНЕРГЕТИЧНО НАДЛИШКОВИХ СУБСТРАТІВ 441
Йоненко Д. О.
ПОКАЗНИКИ ЛЕЙКОГРАМИ В ОСІБ, КОТРІ ВЖИВАЛИ ЙОГУРТ НА ОСНОВІ ЗАКВАСКИ «VIVO» 443
Мудренко С. В.
ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНИХ ТА БІОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ПРИ БРОНХІТАХ РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ 445
Погрібняк А. С., Соколенко Ю. В.
РІВЕНЬ ЕРИТРОЦИТІВ ТА ГЕМОГЛОБІНУ ЗА УМОВ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ 446
Рапотенко Т. В.
ПОКАЗНИКИ КРОВІ ЯК МАРКЕРИ ПРОЯВІВ АЛКОЗАЛЕЖНОСТІ 447
Рясна А. І.
ПРИРОДНА ІНФІКОВАНІСТЬ БОРЕЛІЯМИ ІКСОДОВИХ КЛІЩІВ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКОВИХ ЗОН М. ЧЕРКАСИ 448
Соколенко Ю. В.
МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРОВІ ПТАХІВ (AVES) ПРИ АНАЛІЗІ ЛЕЙКОЦИТАРНОЇ ФОРМУЛИ 449
Щепотьєва Д., Медянцев О., Локтіонова Г., Довбань О.
БАЛАНС ЦИТОЗОЛЬНИХ ПРОТЕЇНІВ ТА S100b У МОЗКУ ЩУРІВ ЗА УМОВ ВОДНО-ІММОБІЛІЗАЦІЙНОГО СТРЕСУ 451

ЗООЛОГІЯ

Topolia V.
EVOLUTIONARY DIVERGENCE OF DOGS: UNCOVERING THE TRUE ORIGIN 454
Жуленко В. К., Кедяєва К.А., Боковня Л.М.
ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ПРОЕКТУ «D6 NATURE» НА ТЕРИТОРІЇ МІСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ М. ЧЕРКАСИ 455
Кремпа К. М.
ФЕНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРЕБІНЧАСТИХ ТРИТОНІВ TRITURUS CRISTATUS (LAURENTI, 1768) НА ТЕРИТОРІЇ ЛІСОПАРКУ «ПОГУЛЯНКА» (ЛЬВІВ), ЯК ВИДУ, РЕКОМЕНДОВАНАНОГО ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ 457
Ніколаєва А. С.
ОРНІТОФАУНА АГРОЛАНДШАФТІВ ЧЕРКАСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ. 458

БОТАНІКА. АГРОНОМІЯ. ЕКОЛОГІЯ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Борисенко М. М., Лукашов Д. В.
ДИНАМІКА УГРУПОВАНЬ ЛИЧИНОК КОМАРІВ-ДЗВІНЦІВ (CHIRONOMIDAE) У СКЛАДІ ЗООПЕРИФІТОНУ НИЖНЬОГО Б'ЄФУ ПІД ВПЛИВОМ РОБОТИ КАНІВСЬКОЇ ГЕС 462
Діденко Ю. Ю.
АГРОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ 463
Коструба Т. М.
ДЕКОРАТИВНІ ТРАВ'ЯНИСТІ ІНТРОДУЦЕНТИ-ЕРГАЗІОФІТИ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ 465

Парахненко В. Г.
ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ ІНВАЗИВНИХ ВИДІВ У КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 467
Черниш В. І.
КЛІМАТ ЯК ЧИННИК ПОШИРЕННЯ АДВЕНТИВНОЇ ФЛОРИ..... 468
Швець Я. А.
ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ АДВЕНТИВНОЇ ФЛОРИ В УКРАЇНІ..... 469
Шутак К. В.
ДЕЯКІ ГІДРОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 470
Щербак М. М.
НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ АГРОЕКОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЗНИЖЕННЯ ЗАБУР'ЯНЕНОСТІ НУТУ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ..... 472

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Кіндратенко Ю. Є.
МІФОЛОГЕМА ДОРОГИ В СУЧАСНІЙ ФАНТАСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТРИЛОГІЇ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ «КЛЮЧ ВІД КОРОЛІВСТВА»)..... 476
Новохатько В. В.
ФОРМИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ЩОДЕННИКУ КОСТЯНТИНА МОСКАЛЬЦЯ «КЕЛІЯ ЧАЙНОЇ ТРОЯНДИ»..... 477
Пацьора Я. В.
ПРОБЛЕМА ГЕНЕЗИ ЖАНРУ БАЛАДИ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ..... 479
Піщакова А. В.
ПОВІСТЬ СТЕПАНА ПРОЦЮКА «РЕПОРТАЖ ІЗ ЦАРСТВА НЕЛЮБОВІ» ПІД КУТОМ ЗОРУ ПСИХОАНАЛІЗУ..... 481

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

Андрішко О. М.
СЛОВА-ЗРОЩЕННЯ У «ВИБРАНОМУ З УКРАЇНСЬКОЇ СИНОНІМІКИ» ОЛЕСЯ ЗАВГОРОДНЬОГО..... 484
Данєва А. А.
СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФРАЗЕОІННОВАЦІЙ У ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ ХХІ ст..... 485
Кулініч Д. М.
СИНТАКСИЧНА СПЕЦИФІКА ЗВЕРТАНЬ (НА МАТЕРІАЛІ «ЛИСТІВ ДО ОЛЕСЯ ГОНЧАРА»)..... 487
Мозоль О. В.
НАЗВИ ОСІБ-ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 489
Омелюх І. В.
СЕМАНТИКА НІКНЕЙМІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ..... 491
Павлюк Ю. В.
ВАРІАТИВНІ МОВНІ РИСИ В ПАРЕМІЯХ (ЗА ЗБІРКОЮ МАТВІЯ НОМИСА)..... 493
Сідєльнікова Ю. О.
МОВНА ГРА В РЕКЛАМІ..... 495
Тищенко О. Р.
ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИКМЕТ..... 497
Цап У. В.
НЕПРЯМІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИЦІ..... 499

ЖУРНАЛІСТИКА, РЕКЛАМА ТА PR-ТЕХНОЛОГІЇ

Авер'янова К. О.
ІНФОГРАФІКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ З АУДИТОРІЄЮ..... 502

Вертипорох К. С.
ФУДБЛОГЕРСТВО ЯК МОДЕРНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ СЕГМЕНТ СОЦМЕРЕЖ 503
Вовк В. О.
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОДУКУВАННЯ РІЗНОТИПНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРОЕКТІВ 505
Войцеховська О. В.
ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ОНЛАЙНОВИХ СПЕЦПРОЕКТІВ У ФОРМАТІ ЛОНГРИДУ 507
Долошицька Т. А.
ВІДЕОПРОДУКЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЇЇ ІМІДЖУ 509
Дудченко А. В.
САМОРЕГУЛЮВАННЯ В МЕДІА НА ПІДСТАВІ РЕДАКЦІЙНИХ СТАТУТІВ 511
Іванченко С. В.
ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ КОМЕРЦІЙНОГО БЛОГУ 513
Корнієнко Г. Я.
ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ЗМІ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВИДАННЯ «ZMI.CK.UA») 515
Кузнєцова Н. О.
ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ В ОНЛАЙН-ВИДАННЯХ 517
Купрій В. Я.
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ МАМИ В МЕРЕЖІ «INSTAGRAM» 519
Музиченко А. О.
СТРАТЕГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТУ КОРИСТУВАЧІВ В ОНЛАЙНОВИХ МЕДІА 521
Опаріна А.
ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ РЕРАЙТІВ ТА ЇХ ВИДИ 523
Половинка Г. Р.
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ У ФОКУСІ УВАГИ ТЕЛЕВІЗІЙНИКІВ 525
Роженкова Д. В.
ЗАСОБИ ВИСВІТЛЕННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ТЕМАТИКИ В ДРУКОВАНИХ ЗМІ 527
Таран А. В.
ЗМІСТОВО-ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМИ «ПРО ФУТБОЛ» 529
Тиха А. Т.
STORIES ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «INSTAGRAM» 531
Харченко А. Ф., Просяник Д. В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОГРАФІК ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ ЩОДО СТУДЕНТСЬКОГО ЖИТТЯ ЯК ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ... 533

ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ

Назаренко Я. В.
ГРАМОТНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА ВИМОГА ДО РЕДАГУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРЕСИ 537

АНГЛІЙСЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Агзамова Е. Р.
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІСЕМІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ МЕБЛІВ 540
Андрієнко В. В.
ОБРАЗ ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 542
Бабій А. П.
ПРАГМАТИЧНИЙ СТАТУС МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ЕКСПРЕСИВУ 543

Байда Н. П.
ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ В ЦАРИНІ ІСТОРІЇ 544
Бик В. І.
СТРУКТУРА АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ 546
Brovarska I.
NEUROPEDAGOGY: MODERNIZED FRAMEWORK TO TEACHING ADULT STUDENTS 548
Гайдучок А. О.
ПОСМІШКА ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ) 549
Головко Д. Р.
ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ НІКОЛИ ЮН «УВЕСЬ ЦЕЙ СВІТ»..... 551
Данільченко К.П.
ПИТАННЯ ТЕКСТУ ТА ІНТЕРТЕКСТУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ РАКУРС 553
Кісіль І. В.
НЕМОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГНІВУ-РОЗДРАТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ) 554
Кореняк А. О.
КАТЕГОРІЯ ЕМОТИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 556
Кузка Л. М.
ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ АГАТИ КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ» ТА «ВБИВСТВО НА ПОЛІ ДЛЯ ГОЛЬФУ»..... 558
Максименко А. М.
МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЇ РАДІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ» ЛУЇЗИ МЕЙ ЕЛКОТТ) 560
Мартем'янова Т. Ю.
КАТЕГОРІЯ ЕМОТИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 561
Матвійчук Т. О.
ЖЕСТИ ЯК ВИД НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 563
Новохатько Я. І.
СЛОВНИК-ТЕЗАУРУС АНГЛІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ ГРОШІ 565
Овчарук А. М.
МОЖЛИВІ СВІТИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ 566
Пасєка К. В.
ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ ДЕНІЕЛА КІЗА «КВІТИ ДЛЯ ЕЛДЖЕРНОНА» 567
Поциба А. О.
МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ЗВЕРТАННЯ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ 569
Рачкова А. В.
ПСИХОЛІНГВІСТИКА І ТЕКСТ: ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА 571
Рижова О.В.
ПЕРСПЕКТИВИ ШТУЧНИХ МОВ ЕСПЕРАНТО І НЕОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ 572
Сідіченко Т. Р.
СЛОВНИК-ТЕЗАУРУС АНГЛІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ» 574
Сіра В. О.
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА СЛОВА *HAND*..... 576
Смірнова К.Р.
РОЛЬ МЕТАФОРИ В ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВАХ ПОЛІТИКІВ 577
Тимофєєва Я. М.
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІСЕМІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СОМАТИЗМІВ 579
Черевишня М. О.
АНГЛІЙСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЇ МАРКЕТИНГУ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ 581

Шапошник К. А.
TYPES OF ACADEMIC ESSAY: SIMILARITIES AND DIFFERENCES 583

НІМЕЦЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Барнякова В. М.
ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ 586
Barnjakowa V. M., Bondarenko A. V.
AUSSPRACHESCHULUNG IM UNIVERSITÄREN BEREICH 587
Барнякова В. М., Бондаренко А. В.
СФЕРИ ВЖИВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 588
Берліменко А. В.
ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ОРНІТОФАУНИ 589
Honchar M. A.
MEHRDEUTIGKEIT ALS TYPISCHE FORM DES WORTHUMORS 591
Гребенюк І. В.
ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРЕСИ НІМЕЧЧИНИ) 592
Дяченко Н. Ю.
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ 593
Кириченко А. В.
ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 594
Кошова М. Л.
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РАДОСТІ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 595
Марчук Н.О.
НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ (КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ) 596
Мовчан А. О.
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ 598
Мураховська О. М.
КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ) 599
Novikowa R. R., Polistschuk N. M.
AUSSPRACHETRAINING IM DEUTSCHUNTERRICHT 601
Обіденко А. В.
ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ 602
Оверченко С. В.
ЖАРГОНІЗМИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 604
Салогор Н. В.
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ 605
Сіренко В. О.
НЕГАТИВНО МАРКОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ 606
Тетеріна А. О.
РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНІХ І ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ 607
Тупицька Т. В.
ПОРІВНЯННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ 609

ЗАГАЛЬНЕ ТА РОСІЙСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Безродная А. А.
ТЕРПЕНИЕ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА: ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ 611

Бондарь Д. А.
ЯДЕРНЫЕ КОНЦЕПТЫ В РАБОТЕ И.А. ИЛЬИНА «ФИЛОСОФИЯ ГЕГЕЛЯ КАК УЧЕНИЕ О КОНКРЕТНОСТИ БОГА И ЧЕЛОВЕКА» 612
Володько М. И.
ПОНЯТИЕ РЕЧЕВОГО ЖАНРА В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ 614
Галустян Э. Г.
КОНЦЕПТ БОГ В ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ 615
Маковская А.С.
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ 617
Матюха А. А.
РУССКОЯЗЫЧНЫЕ ЭПИТАФИИ В ДИСКУРСЕ ГОРОДСКОЙ И СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ..... 618
Писаренко К. А.
СИНЕСТЕЗИЯ СИНЕГО ЦВЕТА В ПОЭЗИИ С. ЕСЕНИНА 620
Чжан Цань
АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ КОЛИЧЕСТВА НА ШКАЛЕ «НИЧЕГО → ВСЁ» 621

ПЕРЕКЛАД

Богдан Р. В.
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ..... 624
Бурхацька А. Г.
ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДИТЯЧОЇ КАЗКИ А. НОЛЛ «МЕНІ ПОТРІБЕН МІЙ МОНСТР» («I NEED MY MONSTER») 626
Водяник Г. В.
КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДЕТЕКТИВУ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ» 628
Грановська С. О.
КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. БАРРІ «ПІТЕР ПЕН»..... 630
Грановська С. О.
МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-КАЗКИ О. М. ВОЛКОВА «ЧАРІВНИК СМАРАГДОВОГО МІСТА»..... 632
Іваненчук К. В.
МЕТОНІМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ«ВТЕЧА З ШОУШЕНКА» 634
Ількевич А. В.
ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ФЕНТЕЗІ-СЕРІАЛУ «REIGN» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 636
Калюжна Ю. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ ІМЕН В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Д. КІЗА «ТАЄМНИЧА ІСТОРІЯ БІЛЛІ МІЛЛІГАНА»..... 638
Квасніцька Н. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПУ МАРІАНИ АТЕНСІО «ЩО РОБИТЬ ТЕБЕ ОСОБЛИВИМ?») 640
Келеп Д. О.
КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «GONE WITH THE WIND» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ 642
Коваленко Ю. В.
ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «CARNIVAL ROW» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ 644

Когут Н. З.
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕНОТАТИВНОГО ПЛАНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984» 646
Коротка А. О.
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ РОБІН ГІВГАН «THE IDEA OF BEAUTY IS ALWAYS SHIFTING. TODAY IT IS MORE INCLUSIVE THAN EVER» 647
Кравченко В. В.
ОЦІНКА ЯКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ЕЛЕОНОР ПОРТЕР «ПОЛЛІАННА» (ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ)..... 649
Краснопеєва А. О.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕНОТАТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СТАТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ СТІВЕНА РОДЖЕЛЬБЕРГА «HOW TO REAP BIG RETURNS FROM MEETINGS THAT ARE JUST 10 TO 15 MINUTES LONG»)..... 651
Кулик А. Є.
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «HOTEL TRANSYLVANIA» 653
Леонтьєва В. А.
МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ П. ГОУКІНЗ «ДІВЧИНА У ПОТЯГУ» 655
Луценко І. В., Піскова Д. О.
ДО ПИТАННЯ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ АЛЮЗІЙ ДЛЯ УКРАЇНОМОВНОГО ГЛЯДАЧА 657
Небога В. О.
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОГО СЕРІАЛУ «VICTORIA» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ 659
Огілько Д. С.
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КІНОФІЛЬМУ МІКАЕЛЯ ХЬОФСТРЬОМА «ОБРЯД» 661
Палій В. О.
СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МІФОЛОГІЧНОЇ ТА ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО КОРОТКОМЕТРАЖНОГО ФІЛЬМУ «OPERACJA BAZYLISZEK» 663
Педько М. В.
ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ ОЛДОСА ХАКСЛІ «ПРЕКРАСНИЙ НОВИЙ СВІТ» 664
Пономарчук А. С.
МЕГАТЕКСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ФІЛОСОФСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТРАКТАТУ Е. ФРОММА «ESCAPE FROM FREEDOM»..... 666
Рева А. Ю.
АДАПТАЦІЯ ВЛАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПІСНІ STROMAE «PAPAOUTAI» 667
Рева А. Ю.
ПРОБЛЕМАТИКА АДЕКВАТНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ..... 669
Руденко Т. П.
СИНОНІМІЧНІ ТА КОРЕФЕРЕНТНІ ЗАМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА «THE HOUND OF THE BASKERVILLES»..... 671
Сорока А. О.
ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ ДЖ. КЛІРА «HEALTHY EATING» 672
Спіркін Е. К.
АНГЛІЙСЬКА НЕНОРМАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ СЕРІАЛУ «БАРРІ» 674

Стрикаль С. С.
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ МАРГАРЕТ ЕТВУД «ЗЛОЧИННИЦЯ»..... 676
Тараненко М. О.
ПРАГМАТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АМЕРИКАНСЬКОГО ФІЛЬМУ «THE BUCKET LIST»..... 677
Цимбал К. О.
СЛОВА-РЕАЛІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КОМЕДІЙНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕЛЕСЕРІАЛУ «THE MARVELOUS MRS. MAISEL»..... 679
Чистякова К. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ТОПОНІМОМ..... 681
Шаповал А. В.
МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ КЕС ПАУНД «WHY HAMMERSHOI IS EUROPE'S GREAT PAINTER OF LONELINESS»..... 683
Щиголь Р. В.
ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАННЯ Г. К. ЧЕСТЕРТОНА «СТРІЛА НЕБЕСНА») 685

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Бондаренко А. И.
ПРОБЛЕМЫ ТРАКТОВКИ ПОНЯТИЯ «СИНЕСТЕЗИЯ» В ЛИТЕРАТУРНОЙ ПАРАДИГМЕ..... 688
Бугаєць А. В.
СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «ОДНА ІСТОРІЯ» ДЖУЛІАНА БАРНСА..... 690
Говрас В. Ю.
ОБРАЗ ПЕРСОНАЖУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ..... 692
Демиденко Я. С.
ТИПИ ПОКОЛІНЬ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ..... 693
Ігнатьєва В. О.
РОМАН А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ»: ДОСВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ..... 694
Кисіль А. К.
АНТИВОЄННА ТЕМА ТА ЗАСОБИ ЇЇ РОЗКРИТТЯ В РОМАНІ К. ВОННЕҐУТА «БІЙНЯ НОМЕР П'ЯТЬ, АБО ХРЕСТОВИЙ ПОХІД ДІТЕЙ»..... 696
Кисіль А. К.
«ТЕЛЕГРАФІЧНО-ШИЗОФРЕНІЧНИЙ» СТИЛЬ РОМАНУ КУРТА ВОННЕҐУТА «БІЙНЯ НОМЕР П'ЯТЬ, АБО ХРЕСТОВИЙ ПОХІД ДІТЕЙ»..... 697
Козлова А. С.
ТВОРЧІСТЬ ЛЮСІ МОД МОНТГОМЕРІ В КОНТЕКСТІ ДРУГОЇ ХВИЛІ ФЕМІНІЗМУ..... 699
Кузьменко Я. С.
ПРИЕМЫ САТИРИЧЕСКОГО ИЗОБРАЖЕНИЯ ФАНТАСТИКИ В ПОВЕСТЯХ Н. В. ГОГОЛЯ И О. И. СЕНКОВСКОГО..... 701
Мазур А. В.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ ПИСЬМЕННИЦЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ГРУПА 47» В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ..... 703
Насеннік А. П.
ЛІТЕРАТУРА «НОВОЇ ЩИРОСТІ» ЯК НОВЕ ЕСТЕТИЧНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПАРАДИГМИ..... 704
Носок Д. В.
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ ДЖ. ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО ЛЕЙТЕНАНТА»..... 706

Портянко А. Р.
ХУДОЖЕСТВЕННАЯ СТРУКТУРА ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ЦИКЛА АНТОНИЯ ПОГОРЕЛЬСКОГО «ДВОЙНИК, ИЛИ МОИ ВЕЧЕРА В МАЛОРОССИИ» 707
Рыжова М. С.
ЮМОР И САТИРА В РОМАНЕ М. А. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА»: СИСТЕМА СРЕДСТВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОСТИ 709
Сенатор В.
ФЕНОМЕН ФАНФІКШЕНА У СУЧАСНІЙ МЕРЕЖЕВІЙ ЛІТЕРАТУРІ 711
Середенко Т. В.
ГОТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ПОВЕСТИ Н. В. ГОГОЛЯ «СТРАШНАЯ МЕСТЬ» 712
Старчікова К. А.
ЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО ГОТИЧНОГО РОМАНУ 714
Супрун Н.
РОМАН М. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК» ЯК КНИГА ПРО СЛОВА, З ЯКИХ СКЛАДАЄТЬСЯ ЖИТТЯ 716
Ткач К. О.
СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОЇ ІММІГРАЦІЇ ДО КАНАДИ 717
Ткаченко Т. В.
ТВОРЧІСТЬ ГЕНРІХА ГЕЙНЕ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ 718
Шарига А.
ПРОТИСТАВЛЕННЯ ПРИРОДИ ЛЮДСЬКІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ У «ПІВНІЧНИХ ОПОВІДАННЯХ» ДЖЕКА ЛОНДОНА 719
Шаров В.С.
ПОНЯТТЯ «ПОКОЛІННЯ»: ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ 721
Якубенко Ю.С.
ФУНКЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ 722

СЕРІЯ

«ЮРИДИЧНІ НАУКИ. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТУРИЗМ, МЕНЕДЖМЕНТ»

ПРАВОЗНАВСТВО. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Джолос С. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РЕЛІГІЙНИЙ ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У сучасності, важлива роль належить міжнародному праву, що динамічно розвивається під впливом глобальних світових процесів та існуючих традицій окремих правових систем. При цьому, вельми актуальною є проблема нетипових джерел міжнародного права, якій і присвячено цю розвідку.

М.М. Коркунов зазначав, що «форми об'єктивування юридичних норм, що служать ознаками їх обов'язковості в даному суспільстві і в даний час, називаються джерелами права» [1, с. 367], і виділяв такі основні джерела права як «звичаєве право», «судова практика» та «законодавство» [1, с. 366-393].

Прийнято вважати, що джерела (форми) права – це спосіб зовнішнього вираження правових норм як загальнообов'язкових правил регулювання суспільних відносин [2]. При цьому, у наш час до основних джерел права відносять: нормативно-правовий акт, юридичний прецедент, нормативний договір, правовий звичай, правову доктрину та релігійний текст. Нормативно-правовий акт вважається основним джерелом права у державах романо-германської правової сім'ї, юридичний прецедент – у державах англо-саксонської правової сім'ї, правові звичаї та релігійні тексти – у державах релігійно-традиційної правової сім'ї, тоді як до найважливіших джерел міжнародного права відносяться нормативні договори та звичаї [3, с. 232-245].

При цьому, перелік джерел міжнародного права дещо відрізняється від наведеного. Проф. Г.І. Тункін зазначає, що джерела міжнародного права – це кінцевий етап погодження воль суб'єктів міжнародного права [4, с. 48]. Проф. М.В. Буроменський зазначає: «Коли йдеться про джерела права, слід все ж мати на увазі не акти, а відносини, що породжують ті чи інші правила поведінки, за якими визнають юридичну обов'язковість. Правильніше було би вживати термін не «джерела міжнародного права», а «джерела, на основі яких у міжнародному праві виконують зобов'язання». Саме таке розуміння передбачає ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН – єдиного міжнародно-правового документа, що звертається до питання про джерела» [5, с. 43-44].

Так, відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН: «Суд… застосовує: а) міжнародні конвенції, як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами, які є сторонами спору; б) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної в якості правової норми; в) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; г) із застереженням, вказаним у ст. 59, судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих фахівців із публічного права різних націй у якості допоміжного засобу для визначення правових норм» [6, с. 181-183].

При цьому, можуть існувати автономні регіональні системи міжнародного права, перелік джерел яких відрізняється від загальновизнаного [5, с. 44].

До таких якраз відноситься арабська (мусульманська) регіональна система міжнародного права. При цьому, повага до релігійних текстів як джерела права властива не тільки національному праву окремих мусульманських держав, але і міжнародному праву арабського регіону. В цьому контексті слід згадати, наприклад, такі міжнародні акти як Загальна Ісламська Декларація прав людини 1981 р., Каїрська декларація прав людини в ісламі 1990 р., Арабська хартія прав людини 2004 р., Пакт про права дитини в ісламі 2005 р. та ін.

З цього приводу В. Веклич зазначає, що «Концепцію прав людини, що дістала вираження у низці міжнародних договорів, головними з яких є Загальна ісламська декларація прав людини (1981 р.), Каїрська декларація про права людини в ісламі (1990) і Арабська хартія прав людини (1994 р.), ісламський (арабо-ісламський) світ розробив у другій половині XX століття… в мусульманській системі права людини і громадянина розглядаються в нерозривному зв'язку з мусульманською релігією…» [7, с. 18].

У Вступі до Загальної ісламської декларації прав людини 1981 р. Генеральний Секретар Ісламської Ради Європи пан Салем Аззам зазначає, що «Загальна Ісламська декларація прав людини заснована на Корані і Сунні…». Крім того, у Преамбулі Загальної ісламської декларації прав людини 1981 р. вказано, що «…Аллах через свої одкровення у священному Корані та Сунні свого пророка Мухаммеда дарував людству право і мораль, що дають змогу встановити та регулювати всі необхідні інститути та відносини…» [8].

Каїрська декларація прав людини в ісламі від 5 серпня 1990 р. є регіональним теоцентричним міжнародно-правовим документом у сфері прав людини, що був прийнятий 5 серпня 1990 р. у Каїрі після схвалення на 19-й конференції міністрів закордонних справ держав-членів Організації Ісламського співробітництва [9]. Каїрська декларація 1990 р. насичена посиланнями на божественне походження всього сущого, Господа та шаріат, однак особливо цікавими, на нашу думку, видаються положення ст. 24 і 25. Стаття 24 Каїрської декларації 1990 р. каже: «Всі права і свободи, викладені у цій Декларації, регулюються ісламським шаріатом», а, відповідно до ст. 25: «Ісламський шаріат є єдиним джерелом для тлумачення або пояснення будь-яких статей цієї Декларації» [10].

Арабська хартія прав людини 2004 р. також ґрунтується на ісламських нормах і містить посилання на Бога, Ісламський шаріат, божественні закони тощо. Наприклад, у ч. 3 ст. 3 Хартії сказано: «Чоловіки і жінки є рівними щодо гідності людини, прав та обов'язків у рамках позитивної дискримінації, встановленої на користь жінок ісламським шаріатом, іншими божественними законами та чинними законами й юридичними інструментами» [11].

У Преамбулі Пакту про права дитини в ісламі 2005 р. сказано, що «цей Пакт підтверджує права дитини в положеннях ісламського шаріату з урахуванням внутрішнього законодавства держав» [12].

Отже, можна упевнено сказати, що релігійні тексти (Коран, Сунна тощо) є важливим джерелом міжнародного права, принаймні на регіональному рівні, у мусульманському світі. При цьому, наведені вище цитати з ісламських міжнародних актів вказують, що у мусульманському регіоні норми шаріату не тільки є важливим джерелом міжнародного права, але й мають вищу юридичну силу щодо нього. Таким чином, слід визнати, що сучасному міжнародному праву властивий динамічний розвиток і розширення кола джерел права. Також можна припустити, що у подальшому набудуть поширення нові нетрадиційні джерела міжнародного права, наприклад, нормативно-правові акти у межах наднаціональних структур в результаті розвитку інтеграційних процесів і співпраці та релігійні тексти інших релігій тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права [составитель, автор вступительной статьи и комментариев А.Н. Медушевский]. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2010. 520 с.
2. Оніщенко Н.М. Форма права // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. Т. 6: Т-Я. URL: http://leksika.com.ua/17960602/legal/forma_prava (дата звернення 13.02.2020).
3. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання 2-е. Харків: Одіссей, 2008. 432 с.
4. Международное право: Учебник / Под ред. Г.И. Тункина. Москва: Юридическая литература. 1982.
5. Міжнародне право: Навчальний посібник / За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
6. Статут Международного Суда ООН от 26 июня 1945 г. // Буроменський М.В., Стешенко В.М., Щокін Ю.В., Хорольський Р.Б. Міжнародне право в документах / За заг. ред. д.ю.н., проф. М.В. Буроменського. Харків: Видавництво Національного університету внутрішніх справ, 2003. 360 с.
7. Веклич В. Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина // Віче. 2010. № 18. С. 16-19.
8. Всеобщая Исламская Декларация прав человека, принята по инициативе Исламского совета Европы и зачитана 19 сентября 1981 года в Париже, в штаб-квартире ЮНЕСКО, генеральным секретарем Исламского совета г-ном Салемом Аззамом. URL: http://www.idmedina.ru/books/history_culture/minaret/16/declaracia-01.htm? (дата звернення 13.02.2020).
9. Каїрська декларація прав людини в ісламі // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Каїрська_декларація_прав_людини_в_ісламі (дата звернення 13.02.2020).

10. Каирская декларация о правах человека в исламе // Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_882 (дата звернення 13.02.2020).
11. Arab Charter on Human Rights // University of Minnesona. Human Rights Library. URL: http://hrlibrary.umn.edu/instree/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auid=3337655 (date of reference 13.02.2020).
12. Covenant on the Rights of the Child in Islam, adopted by the 32nd Islamic Conference of Foreign Ministers in Sana'a, Republic of Yemen, in June 2005. URL: https://www.refworld.org/docid/44eaf0e4a.html (date of reference 13.02.2020).

Драковцева В. В.
Запорізький національний університет

СТАН ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БАТЬКІВ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Україна – європейський лідер за кількістю розлучень. Українці вдаються до розірвання шлюбів у півтора рази частіше, ніж європейці. Після розлучення деякі батьки недбайливо ставляться до обов'язку по утриманню свої малолітних та неповнолітніх дітей, намагаються уникнути їх фінансової підтримки, ухиляються від сплати аліментів, накопичують заборгованість по платежах.

Станом на вересень 2017 року в Україні було зареєстровано більш ніж півмільйона виконавчих проваджень щодо стягнення аліментів. Із них майже у кожному шостому провадженні накопичилась заборгованість більш ніж за 6 місяців. Така невтішна статистика свідчила, що законодавство України містило певні прогалини, а недобросовісні батьки їх використовували, щоб тривалий час не виконувати судові рішення та не сплачувати аліменти. Тому відповідальність батьків за прострочення сплати аліментів є дуже актуальним питанням, особливо в нашій країні [1].

Для зменшення кількості випадків ухилення від сплати аліментів у 2017 році було прийнято низку нормативно-правових актів, які забезпечують реалізацію права дитини на належне утримання, посилюють відповідальність батьків за невиконання їх майнових обов'язків, передбачають можливість притягнення батьків до адміністративної, кримінальної відповідальності за заборгованість по аліментах.

Проблематику відповідальності батьків за прострочення сплати аліментів досліджували В. Антошкіна, Г. Богданова, Е. Ворожейкіна, І. Грішина, Н. Єршова, О.Н. Кудрявцева, Г.П. Клімова, Н.П. Осіпова та інші науковці.

Метою даної статті є аналіз стану цивільного та сімейного законодавства щодо відповідальності батьків за неналежне виконання аліментних зобов'язань з утримання дітей.

Обов'язок батьків утримувати своїх дітей виникає з моменту їх народження і зберігається до досягнення ними повноліття. Відповідно до ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК), якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу [2]. Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними або за рішенням суду (ч.ч. 1-3 ст.181 СК). Визначення розміру аліментів та перелік обставин, що повинні бути враховані судом при визначенні розміру аліментів закріплюються ст.ст. 182-184 СК.

Зокрема, розмір аліментів має бути необхідним та достатнім для забезпечення гармонійного розвитку дитини. Мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [3]. Визначення доходу матері, батька, у частці від якого присуджуються аліменти, врегульоване Постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2019р. «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб». Відповідно до цієї Постанови утримання аліментів з працівників

провадиться з усіх видів заробітку і додаткової винагороди як за основною роботою, так і за роботою за сумісництвом [4].

Сьогодні однією з найбільш поширених категорій невиконання судових рішень є навмисна несплата аліментів. Ухиленням від сплати аліментів слід вважати дії або бездіяльність винної особи, спрямовані на невиконання рішення суду про стягнення з неї на користь стягувача визначеної суми аліментів.

Визначення суми заборгованості по аліментах здійснюється на підставі ст.195 СК, згідно якої сума аліментів, які були заборговані, визначається виходячи із доходів того з батьків дитини, який має їх сплачувати. Вираховується дохід особи за весь термін заборгованості [3]. В разі несвоєчасної сплати аліментів на боржника також покладається обов'язок сплати неустойки (пені), що накопичилась внаслідок винних діянь боржника. При чому, не має значення спосіб стягнення аліментів – за рішенням суду або за домовленістю між батьками.

Відповідно до ст.196 СК, розмір пені становить 1% від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення, починаючи від дня прострочення сплати аліментів до дня їх повного погашення або до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені, але не більше 100 % заборгованості. За наявності заборгованості із сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернено на майно боржника [5].

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за чотири місяці, державний виконавець має право винести наступні вмотивовані постанови про встановлення тимчасового обмеження боржника: 1) у праві виїзду за межі України; 2) у праві керування транспортними засобами; 3) у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та холодною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями метальними снарядами несмертельної дії; 4) у праві полювання.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за один рік, виконавець виносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 20% від суми заборгованості зі сплати аліментів.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за два роки, виконавець виносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 30 % від суми заборгованості зі сплати аліментів.

За наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три роки, виконавець виносить постанову про накладення на боржника штрафу у розмірі 50 % від суми заборгованості зі сплати аліментів [5].

Після застосування на практиці до недобросовісних боржників зазначених заходів, суттєво змінилися показники заборгованості по аліментах. Так, якщо у 2017 році у більшості проваджень по стягненню аліментів була наявна заборгованість, то на 2019 рік статистика Мін'юсту України засвідчує зменшення кількості неплатників аліментів та зменшення розміру їх заборгованості. Так, державні виконавці протягом І кварталу 2019 року виконали 238,1 тис. виконавчих документів, що складає 53,5% від кількості завершених виконавчих документів. Показник фактичного виконання збільшився на 10,1% у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року [6] і Мін'юст продовжує боротися з неплатниками аліментів, саме завдяки дії зазначених законів.

Отже, кожні батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Одним із способів виконання батьками їх обов'язку є сплата аліментів. Законодавство покладає на особу зобов'язання своєчасно й у повному обсязі сплачувати кошти на утримання дитини. При цьому, якщо аліменти стягуються за рішенням суду, то невиконання чи неналежне виконання такого обов'язку має негативні наслідки у вигляді додаткової відповідальності, зокрема неустойки (пені) та тимчасового обмеження боржника у здійсненні передбачених законом прав. Запровадження таких санкцій за короткий період часу дозволило суттєво скоротити кількість неплатників аліментів та зменшити суму їх заборгованості по утриманню їх малолітніх та неповнолітніх дітей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Некляєв Ю. Ухилення від аліментів: новий рівень відповідальності. https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/166297_ukhilennya-vd-almentv-noviy-rven-vdpovdalnost.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України від 17.05.2017 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2037-19.
4. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2019р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF.
5. Про виконавче провадження: Закон України від 13.02.2020р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19.
6. Світлана Глущенко: у 1 кварталі 2019 року ДВС стягнула 1,2 млрд грн з боржників аліментів. Урядовий портал https://www.kmu.gov.ua/news/svitlana-glushchenko-u-i-kvartali-2019-roku-dvs-styagnula-12-mlrd-grn-z-borzhnikiv-alimentiv.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Щипанова О.О.

Коваль Н. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що на сьогоднішній день розвиток сучасних технологій привів до різкого зростання інтенсивності використання об'єктів інтелектуальної власності. Для вдалого розвитку науки, промисловості та культури однією з умов є забезпечення надійного їх захисту об'єктів інтелектуальної власності. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності здійснюється в передбаченому законодавством порядку, тобто за допомогою застосування належної форми, засобів і способів захисту [2, с. 282].

Дослідженням об'єктів інтелектуальної власності займаються такі вчені, як В. О. Жаров, І. Г. Запорожець, М.В. Паладій, О.А. Підопригора та ін.

Головною метою цієї наукової статті є комплексне дослідженні способів захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності у цивільному законодавстві.

Закріплено у статті 54 Конституції України, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [4].

Захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності здійснюється відповідно до Законів України: «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ін.

Розрізняють дві основні форми захисту права інтелектуальної власності — юрисдикційну і неюрисдикційну [1, с. 35].

Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності полягає в тому, що особа, права якої порушено, звертається за захистом порушених прав до суду, інших компетентних державних органів, уповноважених вжити необхідні заходи для відновлення порушених прав і припинення правопорушення. У рамках юрисдикційної форми захисту прав, в свою чергу, виокремлюють загальний (судовий) і спеціальний (адміністративний) порядки захисту порушених прав інтелектуальної власності. За загальним порядком захист прав інтелектуальної власності та охоронюваних законом інтересів здійснюється судом. Спеціальною формою захисту прав інтелектуальної власності є адміністративний порядок їх захисту. Він застосовується як виняток із загального правила, тобто тільки в прямо передбачених законодавством випадках.

Неюрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно (самозахист), без звернення за допомогою до державних або інших

компетентних органів. Це може бути відмова здійснити певні дії, що не передбачені укладеним ліцензійним договором, або відмова від виконання договору в цілому [3, с. 54-55].

Загальні способи захисту права інтелектуальної власності визначені частиною другою статті 16 ЦК України і частиною другою статті 20 ГК України.

Наведені у відповідних нормах переліки способів захисту не є вичерпними з огляду на вміщений у статті 16 ЦК України припис про те, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом, а у статті 20 ГК України - положення щодо можливості захисту права і законного інтересу іншими способами, передбаченими законом [7].

Відповідно до положень ст. 432 ЦК України здійснюється процедура захисту права ІВ судом. Суд у випадках і в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, що стосуються порушення прав ІВ [5].

Згідно з Цивільним кодексом України (ч. 2 ст. 432) можливі наступні способи захисту прав інтелектуальної власності судом:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення [8].

О. А. Підопригора зазначає, що основним із способів судового захисту цивільних прав є відшкодування збитків, заподіяних протиправними діями порушника. За загальним правилом будь-яка особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільних прав, має право на їх відшкодування [6]. Також і в Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначено, що відповідно до статей 16, 432 ЦК України одним із способів захисту прав є стягнення збитків (матеріальної шкоди) за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також компенсації за порушення авторського права і суміжних прав.

Згідно з пунктом "г" частини першої статті 52 Закону України "Про авторське право і суміжні права" суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав вправі подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсацій.

Частиною другою статті 20 Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" також передбачено, що порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва заподіяні збитки.

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 22 ЦК України упущеною вигодою є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене. Таким чином, у визначенні розміру збитків в частині упущеної вигоди господарським судам слід виходити з показників, які звичайно характеризують доходи суб'єкта авторського права та/або суміжних прав [7].

Виходячи із загальних положень і спираючись на сукупність вищезазначених фактів можна дійти висновку, що в судах загальної юрисдикції та господарських судах власники прав

на об’єкти інтелектуальної власності наділені правом (способами) захисту своїх прав на об’єкти інтелектуальної власності. Способами захисту прав об’єктів інтелектуальної власності є правові заходи, спрямовані на захист прав та законних інтересів авторів, виконавців, виробників фонограм, винахідників та інших суб’єктів прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності. Навчальний посібник. – Київ : ЗАТ “Інститут інтелектуальної власності”, 2003. – 64 с.
2. Запорожець І.Г. Деякі питання удосконалення адміністративно-правового захисту прав на об’єкти інтелектуальної власності / І.Г. Запорожець // Вісник. – Харків, 2007. – Вип. 39. – С. 281–286.
3. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – Київ: «К.І.С.»,2007. – 448 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 03.03.2020)
5. Паладій М. В. Сфера інтелектуальної власності в Україні: проблемні питання державного управління в умовах інтеграції в міжнародні співтовариства : [монографія] / М. В. Паладій. – К., 2011. – 240 с
6. Підопригора О. А. Право інтелектуальної власності: Підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://textbooks.net.ua/content/view/4366/36/
7. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанову Пленум Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12 (дата звернення: 03. 03. 2020)
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №№ 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 03.03.2020).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Постригань Т.Л.

Комзюк А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 51 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Юридичний склад адміністративного правопорушення є дуже важливою правовою категорією в адміністративно-деліктному праві, що дозволяє правильно кваліфікувати різні протиправні діяння і відносити їх до відповідних адміністративних правопорушень, або не вважити їх такими. Поняття складу адміністративного правопорушення науковці визначають як «сукупність встановлених законом об’єктивних і суб’єктивних ознак, що характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок). До складу адміністративного правопорушення входять ознаки, які характеризують об’єкт, об’єктивну і суб’єктивну сторони та суб’єкта правопорушення» [1, 190-191]. Метою даної статті є не розкриття поняття і змісту кожного з елементів складу адміністративного проступку, а характеристика складу і його особливостей конкретного адміністративного правопорушення – дрібного викрадення чужого майна, яке передбачене статтею 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Дане правопорушення дуже часто вчиняється на практиці, має підвищену суспільну шкідливість і межує зі злочинами проти власності, тому при кваліфікації відповідного діяння необхідно чітко встановити важливі кваліфікуючі ознаки складу цього правопорушення з тим, щоб встановити, адміністративне це чи кримінальне правопорушення.

Частина перша статті 51 КУпАП закріплює таке правопорушення, як дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, а ч. 2 цієї ж статті – повторне протягом року вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню [2]. При цьому законодавець у частині 3 даної статті зазначає, що викрадення чужого майна вважається дрібним, якщо вартість такого майна на момент вчинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян [2]. Таким чином, стаття 51 КУпАП

закріплює фактично два склади адміністративних правопорушень, передбачених частиною першою і другою цієї статті, хоча правопорушення, передбачене ч. 2, відрізняється від того, що закріплене в ч. 1 статті лише такою кваліфікуючою ознакою, як повторність протягом року і суб'єктом цього правопорушення може бути лише особа, яка протягом року вже була піддана адміністративному стягненню за вчинення правопорушення, передбаченого ч. 1 статті 51 КУпАП, всі інші ознаки складу правопорушень є однаковими, тому ми будемо розглядати особливості складу цих правопорушень як спільні, єдині.

Досліджуючи особливості складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, необхідно визначити і охарактеризувати об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкта і суб'єктивну сторону цього правопорушення.

Об'єктом правопорушення є право власності, оскільки посягання в даному разі здійснюється безпосередньо на нього, таке право є конституційним правом громадян та інших суб'єктів і охороняється нормами законодавства, в тому числі і санкціями адміністративно-правових норм. Особливістю об'єкта цього правопорушення, його обов'язковою, невід'ємною складовою є предмет правопорушення, яким являється чуже майно. Майно є чужим, якщо воно перебуває у власності або законному володінні іншої особи, при цьому не має значення, якої форми ця власність (приватна, державна, комунальна тощо).

Найбільш важливими особливостями відрізняється об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, кваліфікуючими ознаками якої є способи вчинення діяння і розмір завданої шкоди, тобто вартість викраденого майна. Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього правопорушення є дії по викраденню чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати (способи), кваліфікуючою ознакою при цьому є вартість викраденого майна – не більше 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян на момент вчинення правопорушення, лише тоді діяння може бути кваліфіковане як дрібне викрадення, тобто як адміністративне правопорушення, якщо ж вартість викраденого перевищуватиме 0,2 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, то таке діяння вже буде кваліфікуватись як злочин (крадіжка (ст. 185 ККУ), шахрайство (ст. 190 ККУ), привласнення чи розтрата майна (ст. 191 ККУ). Під викраденням чужого майна шляхом крадіжки розуміється таємне викрадення чужого майна, тобто «таке викрадення, здійснюючи яке винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб» [3, 101]. Шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою, при таких діях власник або володілець добровільно передає майно або право на майно зловмиснику. Привласнення – це протиправне і безоплатне вилучення (утримання, неповернення) винним чужого майна, яке знаходилось у його правомірному володінні і обернення його в подальшому на свою користь чи користь третіх осіб (наприклад, при позиці, оренді, тимчасовому користуванні). Розтрата – це незаконне і безоплатне витрачання (споживання, продаж, обмін тощо) винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні (наприклад, касиром, заправником, продавцем, комірником тощо).

Закріплюючи таку ознаку, як вартість викраденого майна (тобто розмір завданої шкоди), законодавець посилається на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, поняття якого визначається Податковим кодексом України (далі – ПКУ). Згідно пункту 5 підрозділу 1 розділу 20 ПКУ (перехідні положення), «якщо норми інших законів містять посилання на неоподатковуваний мінімум доходів громадян, то для цілей їх застосування використовується сума в розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень, для яких сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, визначеної підпунктом 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV цього Кодексу для відповідного року» [4]. Відповідно до статті 169.1.1, податкова соціальна пільга визначається у розмірі, що дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року, – для будь-якого платника податку [4]. Прожитковий мінімум для працездатних осіб на 1 січня 2020 року встановлюється законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»,

відповідно до статті 7 якого він дорівнює 2102 гривні [5]. Таким чином, податкова соціальна пільга на 2020 рік становить 50 відсотків від суми 2102 гривні і дорівнює 1051 гривня, таким буде і неоподатковуваний мінімум доходів громадян, що використовується для кваліфікації адміністративних і кримінальних правопорушень. Отже, при викраденні чужого майна, для кваліфікації даного діяння як дрібне викрадення чужого майна (адміністративне правопорушення, передбачене ст. 51 КУпАП), вартість викраденого на момент вчинення правопорушення не повинна перевищувати 0,2 від суми 1051 гривня, тобто не більше 210,2 гривні – це і є на 2020 рік межа між адміністративним і кримінальним правопорушенням.

Суб'єкт досліджуваного адміністративного правопорушення загальний, тобто фізична осудна особа, що досягла на момент вчинення правопорушення 16 років; а адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 51 – спеціальний, тобто особа, яка протягом року була піддана адміністративному стягненню за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, і повторно вчинила дане правопорушення.

Суб'єктивна сторона проступку характеризується виною, що виражається у формі прямого умислу, як правило, з корисливими мотивами і з метою наживи.

Таким чином, нами розкрито особливості складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 51 КУпАП, що сприятиме правильному розумінню і застосуванню норм чинного адміністративно-деліктного законодавства, вірній кваліфікації відповідних протиправних діянь.

Список використаних джерел і літератури:

1. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богуцький та ін.: за заг. ред.. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. 2-е вид., перероб. та допов. Х.: Право, 2013. 656 с.

2.Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення – 18.02.2020 р.)

3.Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.; К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. 781 с.

4.Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 (дата звернення – 17.02.2020 р.).

5.Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text (дата звернення – 17.02.2020 р.).

Науковий керівник: д. ю. н., доцент Комзюк В. Т.

Посунько А. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Актуальність теми дослідження обумовлене тим, що важливе місце займає правильне вирішення справи, а отже, призначення відповідної експертизи у сфері інтелектуальної власності та вирішення завдань, пов'язаних з формуванням виходячи із необхідності встановленням певних об'єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з'ясування істини у справі. Ці завдання визначаються питаннями, поставленими перед судовим експертом або в порядку експертної ініціативи.

Розробляли наукові положення із зазначеної тематики та займалися питаннями судових експертиз такі вчені, як Т. І. Анісімова С. Б. Бойченко, В. І. Бояров, Т. В. Будко, О. І. Буратевич, Л. М. Головченко, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, А. А. Древетняк, І. А. Кириченко, А. І. Лозовий, П.П. Крайнєв, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін.

У завдання експертизи, як зазначає П. П. Крайнєв, переважно входило встановлення факту використання винаходів позивачів, визначення розміру авторської винагороди за використання винаходів за авторським свідоцтвом, визначення економічного ефекту від

використання винаходів або впровадження раціоналізаторських пропозицій. З цього слідує, що економічні питання у дослідженнях, пов’язаних з об’єктами ІВ, завжди мали пріоритетне значення.[1, с.10]

А. Г. Загородній визначає інтелектуальну власність як результати інтелектуальної діяльності та продукти інтелектуальної творчої праці, які щодо юридичних відносин є сукупністю об’єктів авторського винахідницького права, а також прав, пов’язаних з різними видами промислової власності [2, с. 139].

Поняття судова експертиза закріплено у ст.1 Закону України «Про судову експертизу», і означає - дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.[3]

Предметом судової експертизи у сфері інтелектуальної власності є фактичні дані та обставини справи про властивості, ознаки, закономірності створення й використання об’єктів інтелектуальної власності, їх вартість, завдані збитки та економічні операції щодо цих об’єктів, які мають значення для досудового розслідування чи судового провадження й установлюються шляхом застосування спеціальних знань у визначеному законом порядку.

Законодавство України про судову експертизу складається із закону України «Про судову експертизу», інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародним договором, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України. [3]

До актів законодавства, якими слід керуватись у вирішенні питань призначення судової експертизи в судовому процесі, відносяться: 1) Господарський процесуальний кодекс України; 2) Цивільний процесуальний кодекс України; 3) ЗУ «Про судову експертизу»; 4) Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30.12.2004 № 144/5), з урахуванням Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, також затверджених згаданим наказом Міністерства юстиції України; 5) постанови пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4 «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» та «Про деякі питання практики призначення судових експертиз у справах зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» від 23.03.2012 № 5; 6) Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС), яка зі вступом України до Світової організації торгівлі з 16.05.2008 р. є частиною національного законодавства України, передбачено, що процедури, які стосуються захисту прав інтелектуальної власності, не повинні бути безпідставно ускладнені або вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження або невиправдані затримки (частина друга статті 41).

Згідно ст. 7-1 Закону підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. [3]

Існують такі основні види (підвиди) експертизи у сфері інтелектуальної власності 1.2.5: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності.[4]

У вирішенні спорів про захист права інтелектуальної власності на винахід (корисну модель) судом лише за допомогою експертного дослідження можуть бути встановлені фактичні дані про:

– наявність новизни винаходу чи корисної моделі на дату подання заявки на видачу патенту або якщо заявлено пріоритет, на дату пріоритету (в порівнянні з протиставленим винаходом (корисною моделлю) або відомим технічним рішенням);

– наявність у винаходу винахідницького рівня, тобто чи не випливає він явно з рівня техніки (не є очевидним для фахівця);

– відповідність корисної моделі умові патентоздатності «промислова придатність»;

– наявність у формулі запатентованого винаходу (корисної моделі) усіх ознак, які були у поданій заявці.

Також існує перелік типових питань, які задають судовим експертам для проведення експертизи у сфері інтелектуальної власності, згідно з п. 5.5 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Мінюсту від 08.10.1998 року № 53/5). Відповідно до розділу 5: експертиза об'єктів інтелектуальної власності. Основним завданням експертизи об'єктів інтелектуальної власності є визначення властивостей цих об'єктів, до яких належать об'єкти промислової власності, об'єкти авторського права і суміжних прав [4]. Існує перелік регіональних зон обслуговування науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України, і Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності, його зона обслуговування поширюється на всі регіони. Отже, призначення й проведення експертиз у сфері інтелектуальної власності здійснюється за правилами, що передбачені для будь-яких видів експертиз. Завдання, що ставляться перед судовим експертом, визначають із урахуванням необхідності встановлення певних об’єктивних фактичних даних, які мають практичне значення для з’ясування істини у справі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Крайнєв П. П. Судова експертиза з питань інтелектуальної власності: історія розвитку і становлення // Судова експертиза. 2014. № 2. С. 9-16.

2. Фінансово-економічний словник / Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua 260 А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – 3-те вид., допов. і перероб. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

3. Про судову експертизу: Закон України в редакції від 01.01.2020 № 4038-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4038-12

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерство юстиції України від 03.11.1998 № 705/3145 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0705-98 (редакція від 31.01.2020 р.).

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Постригань Т. Л.

Шевченко О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ВИБОРЧИХ СПИСКІВ НА ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Україна протягом років своєї незалежності довела, що має широкий досвід у застосуванні мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем на парламентських виборах. Вона є типовим прикладом країни, яка все ще перебуває на стадії пошуку оптимальної виборчої системи. Закріплення у Виборчому кодексі України, який набрав чинності 1 січня 2020 року, пропорційної системи на виборах до Верховної Ради України, найімовірніше, стане завершальним етапом в історії українського виборчого законодавства. Ба більше, починає діяти таке нововведення як відкриті (вільні, пільгові) списки. Тому постає питання: чи цілком правильним було дане рішення?

Парламентська Асамблея Ради Європи ще 2010 року у Резолюції 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні» підтвердила свою рекомендацію щодо прийняття виборчої системи, яка передбачає пропорційну систему та ґрунтується на відкритих виборчих списках і регіональних виборчих округах [1]. З цього логічно випливає, що дане рішення було винесено, беручи до уваги досвід численних європейських країн, які використовують відкриті списки на виборах до парламенту, і досить вдало. Однак кожна

обирає власну виборчу систему та тип партійних списків в залежності від внутрішніх особливостей (політичних, демографічних, географічних тощо). Тому проаналізуємо виборчі системи при обранні членів парламенту в різних країнах, які мають схожі політичну та партійну систему, які наявні в Україні.

Естонія застосовує на виборах до Рійгікогу – однопалатного парламенту – пропорційну виборчу систему із преференційним голосуванням. У даному випадку виборець має лише один голос. Бюлетень не має ні імен кандидатів, ні назв партій, тому потрібно ставити у визначеному місці номер кандидата, за якого виборець бажає проголосувати. Даний номер можна дізнатися у консолідованому виборчому окружному списку, який формує Національна виборча комісія (аналог української ЦВК) із списків політичних партій та даних про незалежних кандидатів. Голос за кандидата від партії одночасно вважається голосом на підтримку партії (крім випадку голосування за незалежного кандидата) [2, с. 86; 3, с. 8].

Італія має двопалатний парламент, який складається з Палати депутатів (нижня палата) та Сенату (верхня палата). Вибори в Сенат проводяться за мажоритарною системою кваліфікованої більшості, тобто від кожного округу може бути обраний один сенатор, що набере щонайменше 65% голосів виборців. Тут відбувається голосування за конкретного кандидата, а не за представника партії, поданого у партійних списках. Протилежна ситуація спостерігається на виборах до Палати депутатів, де її члени обираються за пропорційною виборчою системою з голосуванням за закриті списки партій і блоків. Дана система має наслідком представництво великої кількості партій (на сьогодні їх десять, п’ять з яких сформували коаліцію). Багатопартійність, як правило, провокує нестійкість коаліції через конфлікти інтересів партій, що, у свою чергу, призводило до політичної нестабільності в країні. Через це спостерігається часта зміна складу уряду, що є цілком звичним для Італії, оскільки країна за формою державного правління є парламентською республікою, в яких саме парламент відіграє роль в обранні урядовців [4, с. 48; 5, с. 15].

Варто відзначити, що проблема закритих списків була оспорена у Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ), а саме у справі «Саккоманно та інші проти Італії» [6]. Позивачі стверджували, що вони не змогли висловити свою прихильність до конкретних кандидатів на парламентських виборах, оскільки італійське законодавство не дозволяє прямого обрання представників виборцями, а представляє фіксований перелік кандидатів у партійному списку. Як правило, це є основним недоліком закритих списків. Натомість ЄСПЛ постановив, що система закритих списків не порушила статтю 3 Додаткового протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка проголошує право на «вільні вибори з розумною періодичністю шляхом таємного голосування в умовах, які забезпечуватимуть вільне вираження думки народу у виборі законодавчого органу» [7, с. 34]. Отже, встановлено, що країна самостійно обирає тип партійних списків на виборах, не порушуючи прав людини.

Угорщина має однопалатний парламент – Національні збори. Тут парламентські вибори проводяться за змішаною виборчою системою: 176 членів парламенту обирається у 176 одномандатних виборчих округах за мажоритарною системою абсолютної більшості, а інші 210 членів обираються за пропорційною виборчою системою у 20 багатомандатних виборчих округах [4, с. 54]. Стосовно пропорційної складової, то в Угорщині застосовуються закриті списки, тому кожен виборець може проголосувати лише за один список кандидатів, що також унеможливлює персоніфікацію виборів, як і в ситуації з Італією.

Виборчий кодекс України закріпив застосування на виборах народних депутатів України пропорційної системи з відкритими регіональними списками [7]. Виборець має обов’язково проголосувати за партію та додатково, за власним бажанням, за кандидата від цієї партії з регіонального списку. Проте якщо партія долає виборчий бар’єр, то вона гарантовано отримує дев’ять депутатських мандатів із свого партійного списку [7]. Це правило є не зовсім правильним та демократичним, оскільки вносить мажоритарний елемент та ознаку закритих списків, адже ліквідовується зв’язок між кандидатом і виборцями та з’являється можливість купівлі місця.

Так, ми вийшли на шлях до справді відкритих списків. Проте в українських реаліях доцільніше було ввести пропорційну виборчу систему із преференційним голосуванням, як це впроваджено в Естонії, де відбувається голосування лише за кандидата, а голос за нього автоматично зараховується як голос за партію (крім незалежних кандидатів). Однак правильність введення нової української системи може перевірити лише виборча практика, а тому саме після чергових парламентських виборів можна робити детальні висновки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Функціонування демократичних інституцій в Україні: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 04 жовтня 2010 р. № 1755 (2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a19

2. Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с. URL: http://194.44.152.155/elib/local/sk770455.pdf

3. Відкриті виборчі списки. Як це працює. Інформаційно-аналітичні матеріали / Підготовлено С. Г Конончук, О. А. Ярош. / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К., 2012. – 44 с. URL: http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/open_election_lists2012.pdf

4. Вибори в Європейському Союзі / За ред. Ковриженка Д. С.; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. : ФАДА, ЛТД, 2006. – 156 с. URL: http://aspirant.at.ua/Books/EUelections.pdf

5. Система державного управління Італійської Республіки: досвід для України/ уклад. : Ю. В. Ковбасюк, С. В. Загороднюк, Л. В. Примаченко. – К.: НАДУ, 2012. – 48 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/3289e644-3ea9-44c5-a817-e79d3c58d555.pdf

6. Справа «Саккоманно та інші проти Італії». Рішення Європейського суду з прав людини від 13 березня 2012 року. URL: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110318

7. Виборчий кодекс України: Закон України № 396-IX від 19 грудня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Волошкевич Г. А.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Іванов В. Г.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ І РОЗВИТОК МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВІД ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Місцеве самоврядування кожної країни відображає традиції народу, рівень розвитку суспільства та умови його існування. Це стосується і самоврядування України, яке існує з найдавніших часів і має давні демократичні традиції.

За часів Київської Русі самоврядування набуває значення громадянського, тобто в його основу покладено виробничу та територіальну ознаки. Це означає, що громадяни, які самовпорядкувалися, формувалися на виробничій або територіальній основах. Територіальне громадянське самоврядування базувалося на звичаєвому праві і знаходило свій вияв у народних вічах.

Віче − це збори дорослого вільного населення міст і навколишніх територій, які скликались для вирішення найважливіших питань. Віче було найвищим органом самоврядування міських громад. Зокрема, на вічах обиралися війт (голова) та інші посадові особи, до відання яких були віднесені судочинство, адміністративне управління, збір податків тощо.

Після входження українських земель до складу Великого Князівства Литовського елементи місцевого самоврядування, особливо в містах та містечках, отримали подальший розвиток у формі вітійства – міська влада належала війту, який обирався на міському вічі. Завдяки громадському самоврядуванню в містах розвивалися ремесло і торгівля. Міста були осередком незалежності від феодальної сваволі [1, 47].

Новою сторінкою в історії місцевого самоврядування в Україні стало Магдебурзьке право, яке починає поширюватися на українські міста з середини XIV ст. Магдебурзьке право передбачало: скасування звичаєвих норм, виведення міста з-під юрисдикції місцевої державної адміністрації та запровадження власного органу міського самоврядування – магістрату, який складався з двох колегій – ради та лави. Першому українському місту (Сянок) магдебурзьке право було дароване Галицьким князем Болеславом-Юрієм в 1339 році. Поширення магдебурзького права в Україні значно прискорилося після входження земель до складу Великого Князівства Литовського та Королівства Польського [2, 39].

Своєрідних форм набуває місцеве самоврядування за часів Української козацької держави, що було обумовлено її полково-сотенним устроєм (XVII - XVIII ст.) Полки та сотні одночасно були військовими та адміністративно-територіальними одиницями і користувалися військово-адміністративним самоврядуванням. Запорізька Січ мала свій військовий та адміністративно- територіальний поділ: 38 військових куренів і 5-8 територіальних паланок, а також оригінальну систему органів управління із трьох ступенів: військові начальники; військові чиновники; похідні та шлангові начальники.

Після підписання в 1654 році договору між Україною та Московською державою починається процес поступової ліквідації українських форм місцевого самоврядування. З липня 1722 року в Україні запроваджується так звана комендантська система, що передбачала адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування з боку призначених російських комендантів.

У 1764 році ліквідується гетьманство та скасовується полково-сотенний устрій України. 21 квітня 1785 року Катериною II були створені нові станові органи міського самоврядування – міські думи і процес уніфікації форм міського самоврядування в Україні за російським зразком було фактично завершено, хоча формально магдебурзьке право було скасовано Миколою I [1, 49].

Після повалення Директорії в 1920 році та встановлення більшовитського режиму починається трагічна сторінка в історії місцевого самоврядування. Всі органи місцевого самоврядування в Україні були ліквідовані та замінені органами «пролетарської диктатури» – радами.

Сама ідея місцевого самоврядування, що передбачає децентралізацію влади, організаційну та фінансову автономність органів місцевого самоврядування суперечила ленінській доктрині соціалістичної держави, що за своєю природою була державою централізованою.

Згідно з конституціями радянського періоду вся влада в Україні як у центрі, так і на місцях, здійснювалася єдиною системою Рад – органів державної влади [2, 73].

Відродження місцевого самоврядування в Україні стало можливим лише після здобуття нею незалежності. Перша спроба перетворення місцевих рад в органи місцевого самоврядування пов'язана з прийняттям 7 грудня 1990 року Закону «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування».

Наступним кроком у становленні місцевого самоврядування в Україні стало прийняття 26 березня 1992 року нової редакції Закону «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», в якому місцеве та регіональне самоврядування закріплювалося як основа демократичного устрою влади в Україні.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 року місцеве самоврядування отримало конституційний статус, стало однією із засад конституційного ладу України.

Важливим етапом було прийняття 21 травня 1997 року Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», який відповідно до Конституції визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів, посадових осіб місцевого самоврядування [1, 51].

Список використаних джерел і літератури:

1. Федів І. О. Місцеве самоврядування, територіальне і регіональне управління в історії України / І. О. Федів. // Місцеве і регіональне самоврядування в Україні. – 1995. – №1. – С. 46–51.

2. Крючков С. М. Історико-правові аспекти становлення і розвитку місцевого самоврядування: світовий та український досвід / С. М. Крючков, А. М. Зельницький, П. І. Удовенко. – Київ: Либідь, 1998. – 194 с.

Науковий керівник: к. держ. упр., доцент Самойленко Л. Я.

Косенко Я. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОТГ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

В умовах проведення реформ щодо діяльності об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) та модернізації умов їх функціонування на основі процесів субсидіарності, які, по суті, і закладають основу для прозорості, ефективності та конкурентоспроможності процесів децентралізації на місцевому рівні, важко переоцінити важливість людського потенціалу, професіоналізму і компетентності місцевих чиновників, а також ролі факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Реалізація наступних етапів побудови демократичного, соціально-правової держави за допомогою стратегічних змін в системі державного управління практично неможлива без реорганізації інституту ОТГ. При цьому пріоритетом державної політики має бути забезпечення якісного та всебічного розвитку регіонів - як однієї з важливих складових економічного і політичного благополуччя країни.

ОТГ – добровільна, самокерована, некомерційна організація, розміщена в межах села, селища, міста, яка є самостійною адміністративно-територіальної одиницею, що має один адміністративний центр – сільський, селищний, міський рада [4]. Основна мета ОТГ – забезпечити кошти для існування жителів конкретної території і вирішення всіх питань місцевого значення.

Згідно зі статтею 143 Конституції Україна, ОТГ безпосередньо або через місцеві органи влади [1]:

- здійснюють управління комунальною власністю;
- затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку, бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання;
- встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону;
- забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів для формування ефективного механізму управління;
- створюють, реорганізовують і ліквідують комунальні підприємства, організації, установи інших форм власності, а також здійснюють контроль над їх діяльністю, забезпечуючи при цьому реалізацію основних соціально-економічних прав громадян;
- здійснюють вирішення низки інших питань місцевого значення, які входять в їх компетенцію.

Здійснення вищевикладених задач для соціально-економічного розвитку ОТГ практично неможливо без їх фінансово-економічної самостійності. Самодостатність ОТГ можна визначити за такими показниками:

- позитивне зростання чисельності населення;
- наявність доступного і комфортного житла для нових членів громад;
- забезпечення раціонального природокористування;
- ефективне функціонування житлово-комунального господарства;
- ведення активної іноземної інвестиційної діяльності на території.

На жаль, сьогодні ці показники не є достатніми в більшості ОТГ. На шляху розвитку ОТГ все ще залишається багато бар'єрів, які умовно пропонується розділити на дві групи, а саме (Рис 1):

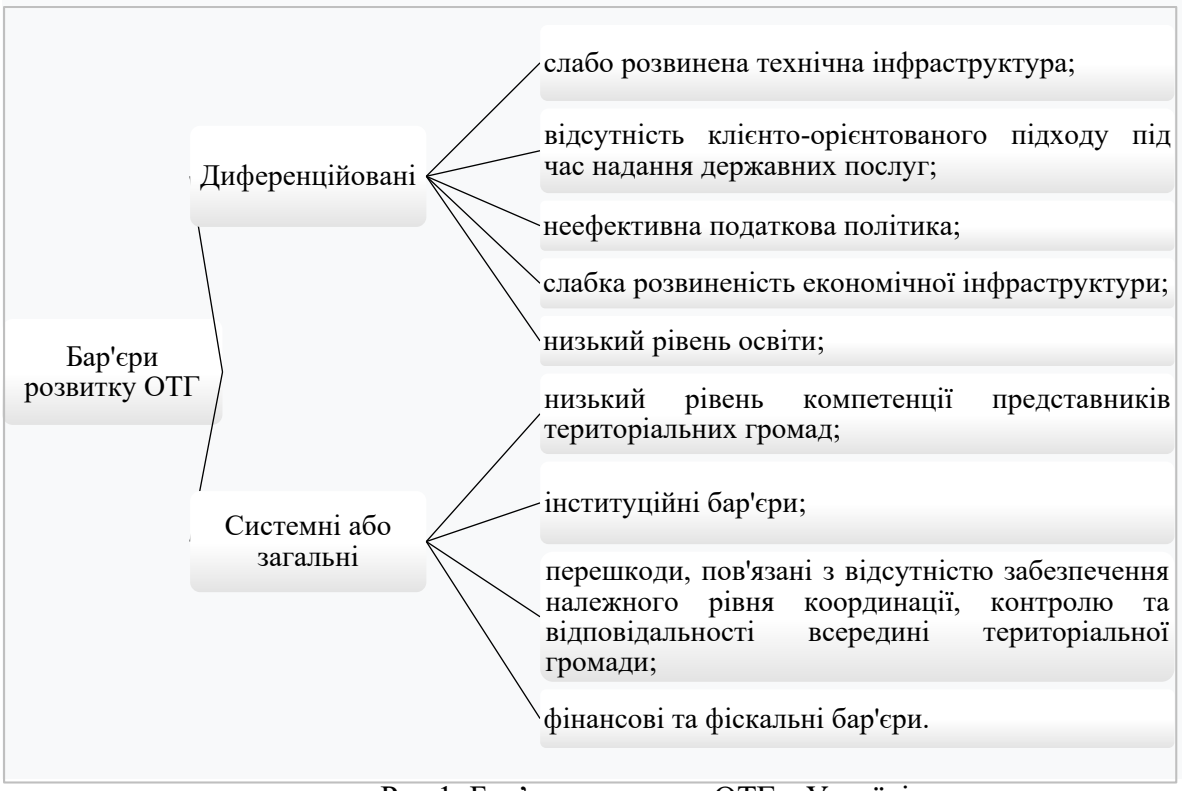

Рис 1. Бар’єри розвитку ОТГ в Україні

Крім цього, на рівні громад процеси децентралізації сповільнюються через недостатнє правового регулювання процесів розподілу і передачі повноважень, які супроводжуються відсутністю надання належного фінансового і ресурсного забезпечень, відбувається занадто повільне формування економічно-самодостатніх громад, відсутність змін в адміністративно-територіальній структурі України, неефективне розподіл повноважень між органами державного управління та місцевого самоврядування. Проблемою є також недостатня обізнаність громадськості про процеси децентралізації, суті децентралізації та її значущості

для місцевого економічного розвитку (залучення інвестицій, розширення вітчизняного підприємництва). Рішення цих проблем має сприяти створення в Україні економічно-самодостатніх ОТГ. З метою подолання існуючих проблем та формування самодостатніх територіальних громад було прийнято Закон № 157-VIII від 05.02.2015 «Про добровільне об'єднання територіальних громад» з якого і почався процес добровільного об'єднання територіальних громад. Станом на 18.02.2020 р відповідно до даних Державної служби статистики України та Державної казначейської служби України кількість ОТГ по Україні становить 982 (рис. 2) [2,3].

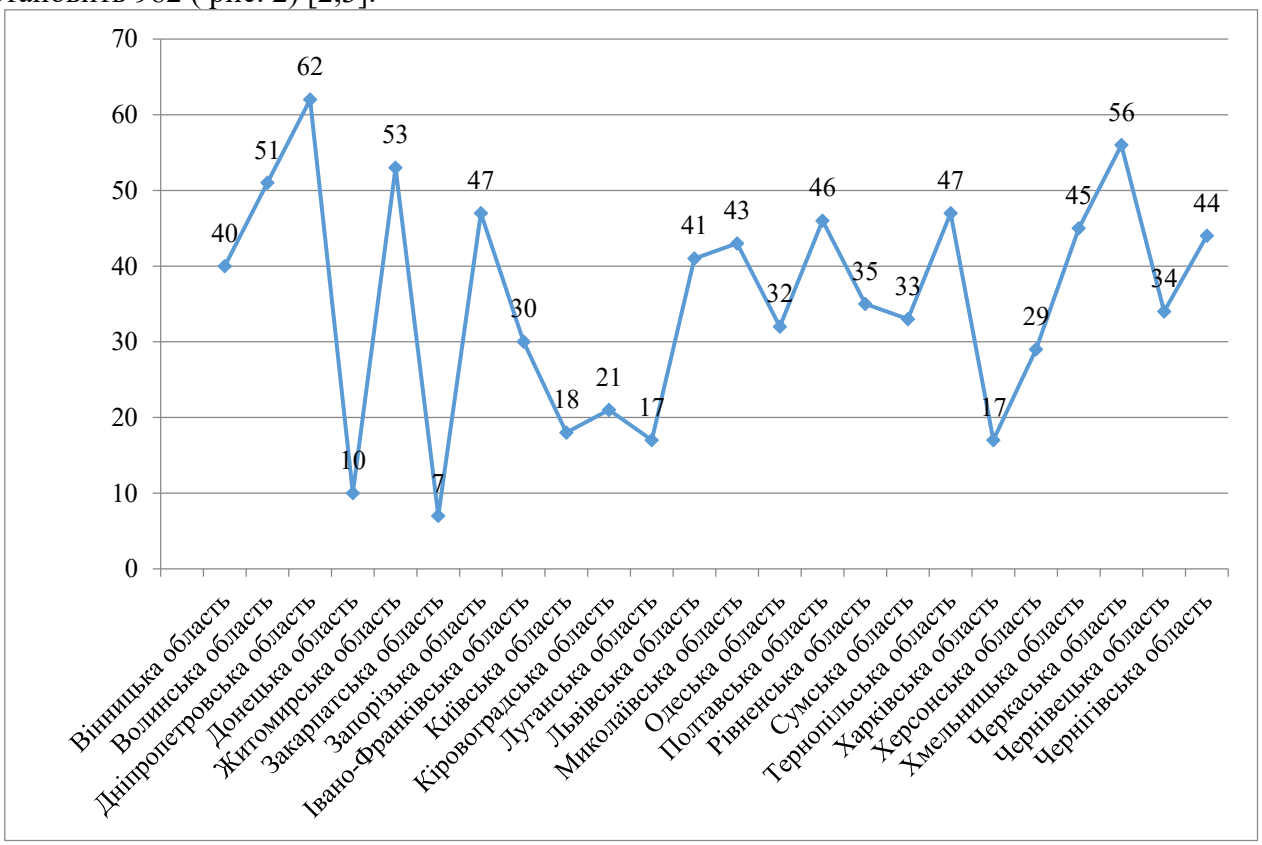

Рис 2. Кількість ОТГ України утворених у 2015-2020 роках (станом на 18.02.2020)

Трійкою лідерів серед областей в формуванні здатних громад є Дніпропетровська, Житомирська і Черкаська області. Останні три місця в рейтингу зайняли Закарпатська, Донецька та Харківська області

Таким чином, сучасний стан розвитку інституту ОТГ в умовах децентралізації влади в Україні характеризується деякими позитивними зрушеннями, які повинні створити умови для успішного соціально-економічного розвитку територій та сприяти поліпшенню якості життя населення, а також підвищення якості послуг.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституцій України - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show.

2. Державна казначейська служба України/ Режим доступу: https://www.treasury.gov.ua/ua/kaznachejstvo-informuye/obyednani-teritorialni-gromadi.

3. Державна служба статисти України. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/

4. Хрущ С. Сучасний стан розвитку інституту територіальних громад. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 1. С. 39–45. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ sepspu_2018_1_9.

5. Яцюк Т. Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об’єднаних територіальних громадах. Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об’єднаних територіальних громадах : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 18 квіт. 2018 р. ДСЗУ. С. 185–189.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Носань Н.С.

Прушко Т. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Нині інформація виступає основним інструментом впливу на людину. Зв'язки з громадськістю є невід'ємною частиною діяльності органів державної влади.

Головна мета зв'язків з громадськістю полягає в розвитку громадянської свідомості та активного інтересу населення до місцевих проблем.

В Україні органи державної влади є координатором політичного життя, які несуть на собі відповідальність за дотримання не тільки державних, а й суспільних інтересів. Відповідно до Конституції України, єдиним носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в нашій країні є народ, але народ здійснює свою владу, в тому числі, через органи державної влади, а значить, органи державної влади в Україні не тільки координують політичне життя в країні, але і несуть на собі відповідальність за дотримання громадських інтересів [1].

Успішне державне будівництво може бути тільки з залученням громадськості, шляхом постійного механізму взаємодії держави і суспільства. Перед державними органами, що відповідають за зв'язки з громадськістю, стоїть завдання забезпечити узгодження інтересів.

На даний момент дуже важливою є функція управління зв'язками з громадськістю. Так як вона невід'ємний атрибут успішної діяльності всіх державних структур. Саме зв'язки з громадськістю виконують інфраструктурну роль ефективної організації державного управління, сприяючи тим самим на оптимізацію механізму прийняття планово-управлінських рішень.

Головною метою відділу зв'язків з громадськістю є підвищення авторитету місцевої адміністрації в свідомості громадян.

Без сумніву, основною метою взаємодії органів державної влади з громадськістю є забезпечення гласності, відкритості, прозорості та доступності в роботі державного апарату і забезпечення ефективного зворотного зв'язку з громадянами та їх об'єднаннями. Глобальні цілі державних зв'язків з громадськістю, незалежно від рівня, мають, як мінімум, три загальних елемента:

- інформування суспільства про діяльність державного органу;
- залучення суспільства до участі в державних програмах;
- забезпечення громадської підтримки в прийнятті рішень.

Взаємодія з громадськістю ґрунтується на наступних принципах [3]:

- відкритість соціальної інформації;
- взаємна вигода суб'єкта управління і громадськості;
- опора на громадську думку та шанобливе ставлення до думки простих людей.

Ефективність і застосування технології в системі взаємодії з громадськістю залежить від кваліфікації і компетентності людей, їх практичних знань і умінь використовувати певні технічні ресурси [4]. Як правило, низька забезпеченість технічними або кадровими ресурсами знижує ефективність технологій взаємодії з громадськістю.

Такі технології передбачають підбір кадрів з точки зору кваліфікації, наявності практичного досвіду, психологічної стійкості, здатності діяти в нестандартнихситуаціях. В органах державної влади можуть використовуватися такі технології взаємодії з громадськістю як (див. рис 1):

Кожна з технологій має свої специфічні особливості та недоліки. Тому всі технології в тій чи іншій мірі необхідні для ефективної взаємодії громадськості та органів державної влади. Кожна з них дозволяє підвищити громадянську активність громадян, їх довіру до державних органів, а також залучити громадян до прийняття рішень і обговоренню питань в різних сферах суспільного життя. Єдиної універсальної технології не існує, в тій чи іншій мірі необхідно використовувати всі існуючі технології для стабільної та ефективної взаємодії.

Публічне роз'яснення рішень і дій організації

- Ця задача полягає в широкій роз'яснювальній роботі, коли виникає необхідність в прийняті рішень або в певних діях органів влади, що пояснює причини і наслідки таких дій.

Організація і проведення прес-конференцій та брифінгів

- Дана задача пов'язана з необхідністю масштабного сповіщення суспільства за допомогою ЗМІ про діяльність, її результати і перспективи (пресконференція) або ж про конкретні дії або рішення (Брифінг) органів державної влади.

Організація публічних виступів і виступів у ЗМІ керівництва

- Суть цього завдання полягає у своєчасній і грамотній підготовці відповідних матеріалів для публічних виступів керівництва, а також в засобах масової інформації.

Ведення корпоративного і офіційного сайтів

- Дане завдання полягає в розробці і обслуговуванні відповідних сайтів з необхідним підбором і оновленням інформації.

Робота з блогами

- Блогосфера на даний момент є об'єктом пильної уваги в політичній сфері і в роботі державного апарату.

Конкурс цивільних і громадських ініціатив

- Даний механізм дозволяє стимулювати громадську активність і підтримувати громаду і громадські ініціативи. Першочерговою метою проведення конкурсу є сприяння розвитку інститутів громадянського суспільства. Крім цього, використання даної технології надає громадськості можливість реалізувати свої ідеї.

Круглий стіл.

- Являє собою колективне обговорення конкретної теми учасниками і дозволяє перш за все розробити пропозиції щодо здійснення суспільно-значимих проектів і програм. По суті, він є переговорним майданчиком влади і громадськості, інформаційним інструментом для обох сторін.

Добре організований і структуризований діалог громадськості з державними органами влади дозволить досягти бажаних результатів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституцій України - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show

2. Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади" від 1 серпня 2002 р. № 683/2002 – Режим доступу :http://www.president.gov.ua/

3. Романенко Є. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадськості: сутність та особливості налагодження / Є. Романенко // Державне управління та місцеве самоврядування [Текст]. — 2014. — Вип. 2(21). — С. 199.

4. В. М. Яблонський, П. Ф. Вознюк, Д. М. Горєлов [та ін.]Розвиток громадянського суспільства в Україні [Текст] : аналіт. доп. / за ред. О. А. Корнієвського, М. М. Розумного. — К. : НІСД, 2015. — С. 55.

Науковий керівник: к.е.н. Білоус С.П.

Сватко В. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В ФЕДЕРАТИВНІЙ РЕСПУБЛІЦІ НІМЕЧЧИНА

Серед європейських країн з федеральним типом адміністративно-державного управління найбільш впливовою є Німеччина. Сучасні цивільні службовці є прихильниками демократії. Вони одержують професійну підготовку на «останніх» курсах у різних університетах країни. «Боннським бюрократам» притаманна тенденція педантичного дотримання римського права, що надає цивільним службовцям частково догматичного, тобто книжкового стилю мислення [1].

Для сучасної Німеччини притаманне щільне взаємопроникнення та поєднання політичної й адміністративної сфер. Це віднайшло своє відображення і в Законі про державну службу, згідно якого чиновники мають право брати участь в діяльності політичних партій та добиватися парламентської кар'єри. Тому чиновники в Німеччині є особливою привілейованою політичною групою. Їх професійна компетентність і фінансова незалежність сприяють їм досягати значного просування в партіях. На відміну від таких європейських країн як Великобританія та Франція, а також США, кар'єра державного службовця в Німеччині не є альтернативною політичній кар'єрі. Тобто, вона є передумовою для успішної політичної діяльності [2, 151].

В Німеччині не існує поняття «державна служба», після Першої світової війни виникає термін «публічна служба». З функціональної точки зору «публічна служба» – це діяльність з метою виконання загальнодержавних завдань управління. В інституціональному плані під публічною службою розуміють певне коло осіб, для яких виконання публічних справ становить професійну діяльність. Публічна служба охоплює три категорії осіб: *чиновників, службовців і робітників*. Критерієм розрізнення є правове форма призначення:

- для чиновника – це акт призначення, що видається в особливому порядку компетентною владою;
- для службовця та робітника – це договір про вступ на службу, що укладається сторонами.

Саме тому чиновників виділяють в групу особливо довірених осіб, спеціально наділених управлінськими функціями та пов'язаних особливим правовим і політичним статусом.

Основним нормативним актом, що регулює діяльність чиновників, є Федеральний Закон про чиновника, прийнятий в 1953 році та діючий в редакції 1985 року. Згідно з ним до категорії чиновників належать не лише працівники державного апарату – державні службовці, а й судді, викладачі шкіл та вищих учбових закладів, військовослужбовці, працівники пошти, залізниці, державних банків. Табель про ранги передбачає 16 груп чиновників: А1 – А5 – нижчі чини (допоміжно-технічні); А6 – А9 – середні чини (урядові секретарі, обер-секретарі, гаупт-секретарі); А10 – А13 – вищі чини I ступеня (урядові інспектори, регірунгс-амтмани); А14 – А16 – вищі чини II ступеня (вищі урядові радники) [3, 210].

Матеріальне утримання чиновників складається з основного окладу, територіальної надбавки, надбавок на дітей, за вислугу років, за звання. Обсяг, структура та динаміка виплат визначаються спеціальним Законом про оплату. До особливої групи належать політичні та почесні чиновники. Сутність інституту політичних чиновників полягає в тому, що разом із Урядом або окремим міністром приходять і йдуть зі своїх посад найбільш близькі до їх політичної програми співробітники адміністрації. Таким чином у разі зміни кабінету та його політичної платформи забезпечується реалізація нових політичних установок в діяльності адміністрації.

До політичних чиновників належать: статс-секретарі у федеральних міністерствах, відомствах федерального канцлера та федерального президента; керівники відділів у міністерствах, відомствах федерального канцлера і федерального президента, федеральному відомстві у справах друку та інформації, адміністрації Бундестагу та Бундесрату; керівники в земельних міністерствах і канцеляріях (державні радники). До інституту почесних чиновників належать особи, які мають цивільну професію та яких призначають на почесну посаду без оплати й права претендувати на особливе соціальне забезпечення. До них належать присяжні, виборні консули. Згідно споконвічної німецької доктрини чиновник розглядається як слуга, орган і представник держави та її ідеї. На цьому постулаті ґрунтується вся система підготовки чиновників і їх просування по службі.

Щодо соціального походження керівних чиновників, то більш як на 2/3 вони рекрутуються з «верхньої страти середнього класу» (вільні професії, керівні службовці та вищі чиновники, заможні бізнесмени), а також на ¼ із «нижчої страти» (чиновники середньої та нижчої категорій, службовці, ремісники, селяни) [3, 253].

Вищі чиновники Німеччини широко представлені в різних об'єднаннях, громадських і економічних організаціях, керівництві партій. На думку експертів, така діяльність сприяє розширенню «горизонту спілкування» вищих адміністраторів, служить для них важливим джерелом інформації. Контакти в державному секторі відіграють важливу роль і для рекрутування персоналу на провідні посади в державній адміністрації.

Система просування по службі суворо регламентується законами. Вона ґрунтується на двох принципах:

- підвищення кваліфікації, що підтверджується або спеціальною перевіркою та відповідною оцінкою, або здачею спеціального екзамену;
- поступового просування, що забороняє оминати черговий щабель. Виключення з правил може дозволити лише Федеральна комісія з кадрів. У нижчих посадових групах за оцінки роботи «добре» підвищення здійснюється через шість років, а за оцінки «цілком задовільно» – через вісім років.

У середніх і вищих групах просування регламентується для кожної посади окремо. Якщо претендент на вищу посаду не досяг віку 40 років, то необхідний спеціальний дозвіл міністра. Відхилення від установлених термінів може відбутися, якщо службова діяльність оцінюється як «дуже добра». Якщо держава в особі начальника не виконає своїх зобов'язань із просування по службі, оплаті чи інших заходах турботи про чиновника, то він має право домагатися відшкодування збитків.

При підвищенні по службі особливе місце займає політичний статус чиновника. Приймаючи на себе «обов'язок вірності» він передбачає пряму вимогу політичної вірності: «Чиновник служить своєму народу, а не окремій партії. Він виконує свої обов'язки доброчесно та поза зв'язку з партійними інтересами, при цьому він зобов'язаний керуватися турботою про спільні інтереси та благо» [4, 120].

Отже, публічна служба в Німеччині відзначається високою ефективністю, престижем і повагою серед населення. У зв'язку з цим, для адаптації публічної служби до умов, що змінюються, було обрано тактику «великого якісного стрибка шляхом малих кроків». Ця тактика дала результати: децентралізовано публічну службу, відбулася дивергенція статусу чиновників, переорієнтовано публічну службу на «клієнтські» відносини з громадянами.

Список використаних джерел і літератури:

1. Шарий В. І. Характеристика світових тенденцій розвитку місцевого самоврядування / В. І. Шарий // Публічне адміністрування : теорія та практика : Електронне наукове фахове видання Дніпропетровського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України. – Вип. 10. – 2012. – Режим доступу : http: // www.nbuv.gov.ua / e–journals.

2. Шарий В. Європейський досвід реалізації державної політики органами місцевого самоврядування / В. Шарий // Державне управління та місцеве самоврядування : Збірник наукових праць Дніпропетровського регіонального інституту державного управління. – 2012. – Вип. 4 (15). – С. 282 – 291.

3. Граждан В.Д. Государственная гражданская служба : учебник / В.Д. Граждан. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 620 с.

4. Васильев В. П. Государственное управление : учебное пособие / В. П. Васильев, Н. Г. Деханова, Ю. А. Холоденко. – М. : Дело и Сервис, 2009. – 320 с.

Науковий керівник: к. політ. н., доцент Овчаренко А.О.

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

Абасов М. Ф.
Азербайджанский университет туризма и менеджмента

ОСНОВАНИЯ И ПОСЛЕДСТВИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме. *Развитие цифровой экономики породило новый мир предпринимательства со своими специфическими проблемами, способствующими трансформации сознания общества и человека. Наиболее острый характер имеют политические проблемы, связанные со становлением новой формации, называемой посткапиталистической.*

В статье на основе методов и методологии политического, экономического и социологического анализа исследуются некоторые проблемы цифровой экономики и посткапиталистической модели развития.

Автор обсуждает будущее политическое и экономическое развитие мира и становление новой формации. В этой связи автор предлагает и обосновывает название новой формации – диджитализм, которая переводит часть экономических, социальных и политических отношений из реальности в виртуальный мир. Диджитализм - система дающая возможность человеку жить, зарабатывать, реализовываться в виртуальной системе современных информационных коммуникаций.

Диджитализм, в отличие от своих предшественников, система абсолютно новая (так как форма его существования – глобальная сеть - заложена недавно), эта система действует по своим законам и в рамках установленных ею порядков. Если все предыдущие политико-экономические системы предполагали объединение людей для продвижения каких-либо глобальных целей, будь то мировая революция, или глобальный капитализм, то диджитализм сторониться больших человеческих собраний. Диджитализм это группы замкнутых экстравертов, живущих в своем мире и не всегда готовых рассказывать о нем.

Человечество еще намного отстоит от завершения своей формационной трансформации. Предстоит, во-первых, пластический синтез наиболее плодотворных принципов социализма и капитализма, во-вторых, выработка на основе такого синтеза теории новой формации, в-третьих, апробация этой теории на практике.

Экономика нового мирового порядка претерпит уход из реального мира в цифровой мир, и в этой связи большой интерес вызывают перспективы развития экономики малых стран, таких, как Азербайджан. Поэтому такие страны сегодня должны готовиться к предстоящему будущему.

Система диджитализма порождает разнообразные риски, которые необходимо отслеживать и нейтрализовать.

Ключевые слова*: цифровая экономика, нулевые финансовые издержки, посткапитализм, диджитализм, теория социокультурной динамики.*

Summary. *The introduction of the digital economy raises many social, economic and political problems, thereby contributing to the transformation of the consciousness of society and man. The most acute nature of the political problems associated with the state of a new formation, called post-capitalist.*

Based on the methods and methodology of political, economic and sociological analysis, the article explores some problems of the digital economy and the post-capitalist development model.

The author discusses the future political and economic development of the world and the state of a new formation. In this regard, the author offers and justifies the name of the new formation – digitalism -, which transfers part of economic, social and political relations from reality to the virtual world. Digitalism is a system that enables a person to live, earn, and be realized in a virtual system of modern information communications.

Digitalism, unlike its predecessors, is the system completely new (since the form of its existence - the global network - was laid recently), this system operates according to its own laws and within the framework of its established orders. If all the previous political and economic systems assumed the unification of people to advance any global goals, whether it be a world revolution or global capitalism, then digitalism eschews large human gatherings. Digitalism is a group of closed extroverts living in their own world and not always ready to talk about it.

Humanity is still far from completing its formational transformation. There is necessary, firstly, a plastic synthesis of the most fruitful principles of socialism and capitalism, and secondly, the development on the basis of such a synthesis of a theory of a new formation, which, thirdly, its testing in practice.

The economy of the new world order will undergo a departure from the real world into the digital world, and in this regard, the prospects for the development of the economy of small countries such as Azerbaijan are of great interest. Therefore, such countries should already today prepare for the future.

The digitalism system poses a variety of risks that need to be monitored and neutralized.

Key words*: digital economy, post-capitalism, digitalism, zero financial costs, the theory of socio-cultural dynamics.*

Информационная революция решительно изменила привычный мир человека. Как пишет П. Мейсон, за короткий промежуток времени информация «вступила в резонанс со всеми аспектами общественной жизни: работа и досуг стали трудноразличимыми понятиями; работа и зарплата все меньше зависят друг от друга; взаимосвязь между производством товаров и услуг и накоплением капитала больше не является аксиомой. Цифровые сети, которые должны были проложить путь к новой динамичной эре капитализма, не оправдали

этих ожиданий и начали крушить традиционные структуры…» [7]. Это крушение, по версии Мейсона, осуществляется по четырем направлениям: эффект нулевых финансовых издержек сводит себестоимость информационных товаров почти к нулевой отметке, что в свою очередь ведет к параллельному падению себестоимости в производственной сфере и сфере услуг; радикальная автоматизация физического труда сворачивает около 47% рабочих мест или 45% разных видов традиционных профессий; масштабный сетевой эффект в сфере информационного производства, меняющий характер отношений между работодателем и рабочим со всеми вытекающими отсюда последствиями для капитализма; начало перманентного процесса потенциальной демократизации информации как таковой. Как видно, информационная революция затронула экономический, социально-политический и культурный фундамент капитализма, что дает основание предсказать зарождение новой формации, способной функционировать без рынка или при условии его радикальной трансформации. Пока же вместо «четвертой промышленной революции сформировался паразитический и плохо функционирующий информационный капитализм, чьи монопольные прибыли и антиконкурентное поведение настолько уже въелись в систему, что их невозможно искоренить. Необходима революция в человеческом мировоззрении» [7].

Каким же образом возможно становление новой формации и каковы условия начала революции в человеческом мировоззрении?

Общества находятся в процессе постоянного развития. Это развитие осуществляется по нескольким направлениям: научно-техническом, экономическом, социально-политическом, культурном ну и, конечно, духовном. Совокупность этих и других процессов порождает новые и новые вопросы в философии, на которые мировой консилиум мыслителей пытается дать логические и не совсем логические ответы. Современные общества постмодерна достигли ровно половины своего пути. Это не много и не мало, это ровно столько, сколько нужно, чтобы вернуться назад или вступить в фазу кульминации системы. Первые годы нового века (и тысячелетия!) крайне символичны своим безмолвием, напоминающим растерянность. Мировая философия, политика и экономика не выдвигают пока на авансцену жизни гениальных акторов. Более или менее значимые персоны нового века это люди, отыгрывающие свои последние жизненные роли, представители прошлого столетия из рода Homo Sapiens, олицетворяющие умирающую формацию.

Что произошло с человечеством? Оно утратило поступательную силу движения? Или после «золотого периода» XX века наступил процесс стагнации и постоянных экономических, политических, духовных, системных философских кризисов? На самом деле ни то и ни другое. Мир стал меняться незаметно для большинства людей, но интуитивно ясно для «пророков» нового времени. Процесс изменений не носит частный характер, это всесторонний, взаимосвязывающий все свои элементы, глубинный процесс, протекающий в соответствии с принципами глобального эволюционизма.

В своей книге [4] философ и социолог Александр Дугин пишет, что предыдущие 3 политические системы (фашизм, коммунизм и либерализм) себя изжили, мир находиться в стадии развала системы либеральных ценностей, и для современного человеческого общества достойной политической альтернативы попросту нет. Дугин предлагает начать «разработку Четвертой политической теории через обзор первых трех, а также вплотную приблизившихся к Четвертой идеологии национал-большевизма и евразийства». При этом предлагается отказаться от субъектов предыдущих теорий, таких как класс при коммунизме, раса или национальное государство при фашизме, индивидуум при либерализме. Очистив поле от предыдущих субъектов, мы можем наблюдать основной, по версии Дугина, субъект новой четвертой политической теории – категорию Dasein (по Хайдеггеру), категорию чувства присутствия, саморефлексии в данный момент времени в данном пространстве мира. Одним словом - базовое человеческое качество.

Наряду с Дугиным, другие современные ученые и философы, представители Западной школы, например, Френсис Фукуяма, хотя и являющийся идеологическим противником Дугина, также считает, что политическая система либерализма пришла в упадок. Демократия

в США оказалась в тупиковой ситуации загнивания и разложения ввиду многих политических, социальных и экономических факторов. В частности Фукуяма говорит о системе выборах в США, проводимых коллегией выборщиков, которые, не отражая мнение большинства, дважды выбирали президентом страны кандидата, получившего меньшее число голосов, чем его противник. Или создание банковским сектором искусственных препятствий в процессе развития экономики США силами мощных лоббистских организаций, представителей финансовых кругов меньшинства в ущерб интересов большинства. Фукуяма признает, что мир, который он представлял себе после падения коммунизма (единый мир без границ и экономиками на основе либеральных принципов), далек от воплощения в реальность, а, значит, в процессе эволюции что-то пошло не так. Этим «что-то» Фукуяма считает кризис идентичности, боязнь утери собственной истории, национальных ценностей и самобытности.

В тот момент, когда философы и политологи предчувствуют начало нового витка в жизни социума, экономисты современности (в основном крайне левые) в лучшем случаи хоронят капитализм как Самир Амин, выступая с последовательной критикой глобального капитализма, неограниченно эксплуатирующего страны периферии, протестуя против дегуманизирующего влияния рынка, атомизирующего общество и уничтожающего солидарность людей, называя капитализм «не концом, но отступлением» истории. Или же в случаи либералов, ярых защитников капитализма, понимают, что что-то происходит не то, как, скажем, Пол Кругман, через одну статью призывающий обратить внимание на нынешнее состояние экономической и налоговой системы США. Зачастую и сами преданные сыны капитализма становятся его жертвами в процессе борьбы за ресурсы и власть. Так, например, произошло с Мухаммадом Юнусом (отцом современного микрофинансирования) лауреатом Нобелевской премии мира, присужденной ему за усилия по созданию экономического и социального развития «снизу». Считавший, некогда, что он фактически освободил бедный клан бангладешцев от бремени разорения, поборов бедность, на самом деле Юнус изменил лишь его форму, заменив большие кредиты на мелкие с более лояльными процентами, по сути оставив ростовщичество главным инструментом наживы класса богатых за счет класса трудящихся. По итогу в корпоративно-политических баталиях он был отстранен от управления своим же детищем,Grameen Bank-ом.

Таким образом, все ведущие люди прошлой формации, вне зависимости от своих политических, взглядов и причастности к тому или иному лагерю, видят, что мировая система в той форме, в которой она существовала, пришла в упадок. Они также предрекают эволюционные или революционные изменения, в зависимости от места в мире и уровня человеческого прогресса, свидетелями чего мы скоро станем.

Отчасти можно согласиться с прогнозами многих вышеприведенных авторов. Во многом, кроме одного, пожалуй, самого важного. Новая политико-экономическая система уже находиться в процессе своего формирования и даже апробации. Имя ей политико-экономическая система диджитализма. Невозможно отрицать, что четвертая система, описанная Дугиным с центральным субъектом в форме основной экзенстенции человека (Dasein), имеет право на существования, скажу больше, я даже думаю, она появиться на более поздних этапах развития, как антитеза и желание стран, где господствует предмодерн и модерн, противостоять странам новой формации. А вот диджитализм – это система, наступившая еще вчера, и активно саморазвивающаяся, причем, в отличие от предыдущих систем, это самая виртуальная и одновременно самая реально интегрированная в жизнь система. Как и у экономическо-политических систем капитализма или коммунизма, у системы диджитализма есть свои «пророки», Энгельсами и Марксами, данной системы можно считать Цукерберга, Гейтса и Джобса. Диджитал-пророки приоткрыли дверь в совершенно иной мир, мир инновационного восприятия философии, мир современной экономики ни на что не похожий, мир современных международных отношений, однозначно непонятный старой элите.

Диджитал - это термин, с которым мы стали сталкиваться все чаще на рубеже двух веков. Цифровая печать, цифровые носители, цифровой сигнал. Компьютерные системы и системы

передачи информации в процессе постоянного прогресса все глубже и глубже интегрируются во все сферы нашей жизни от быта и до сложных математических программ, облегчающих планирование, моделирование и компилирование. Мы и не заметили как вполне реальные объекты и субъекты экономической, политической и межчеловеческой взаимной деятельности стали наполняться виртуальными элементами новой цифровой эпохи. Но думать, что это и есть диджитализм – глубокое заблуждение! Речь не идет о влиянии цифрового мира на реальный мир, об изменении структуры экономики под давлением цифровых гигантов, речь должна идти о поглощении реального мира и старого света миром новым, базируемым на политико-экономической теории диджитализма. Старый мир будет потихоньку поглощен, переработан и встроен в новую мировую формацию. Ни на что не похожую.

Диджитализм, в отличие от своих предшественников, система абсолютно новая (так как форма его существования – глобальная сеть - заложена недавно), эта система действует по своим законам и в рамках установленных ею порядков. Если все предыдущие политико-экономические системы предполагали объединение людей для продвижения каких-либо глобальных целей, будь то мировая революция, или глобальный капитализм, то диджитализм сторониться больших человеческих собраний. Диджитализм это группы замкнутых экстравертов, живущих в своем мире и не всегда готовых рассказывать о нем в окружении толпы. Для общения диджиталисты используют свои каналы связи, строят свои социальные сети, позволяющие им ощущать комфорт от своей обособленности от мира. Они сами регламентируют и дозируют свои взаимоотношения с окружающим миром. Отныне и впредь диджиталисты (сознательно или неосознанно) работают лишь над одной целью – освободить человечество от всякого вида физического труда и максимально разорвать реальные связи между группами лиц и отдельными индивидами. Большинство ресурсов направленно на создания беспилотных автомобилей (Toyota инвестировала около $500 млн. в совместный проект с Uber, Ford, GM заявили, что готовы в скором времени инвестировать по несколько миллиардов в специально созданные подразделения своих компаний), на автоматизацию и роботизацию производства, в котором заняты люди. Одним словом: мир ожидают заводы без рабочих, автомобили без водителей, отели без прислуги. Роботы, системы, и нейросети заменяют человеческий труд. Уже в ближайшее время такие профессии, как билетер, кассир, операционист в банке, курьер, переводчик, печатник, корректор и сотни других, просто исчезнут. В этом нет нечего невероятного, гораздо интереснее наблюдать реакцию самих людей на происходящее. Человечество не просто одомашнивает нейросети и роботов, как оно поступило с механическими системами, паровыми двигателями. электричеством и… животными. Человечество сливается с этой системой. То есть происходит интеграция виртуальной системы в биомассу, иными словами, железо выбивает из плоти - душу. Если предыдущие поколения человечества работали над идеей облегчения жизни посредством создания устройств и приспособлений, то нынешнее (диджиталисты) стремятся быть творцами божественного, всеми своими силами они хотят создать искусственную человеческую душу, или же - нечеловеческую.

Говоря о диджиталистах, нельзя утверждать, что это сформировавшаяся политико-экономическая братия, готовая выступить на завоевание мира уже сегодня. Нет, скорее всего, они еще не до конца понимают всю перспективу процесса, «пророками» которого они являются. Диджиталисты запустили систему новой формации, процесс ее апробации прошел успешно в социальных сетях. Уже сейчас социальные сети (а это первый низший уровень диджитального мира, который будет развиваться дальше, врастая в реально-виртуальный мир) решают намного больше вопросов, чем политические партии, в них появились свои лидеры, есть свое мерило успеха (количество подписчиков), существует возможность прямых и сиюминутных оценок значимости того или иного комментария, заявления или поста. Иначе говоря, социальные сети уже сейчас вполне справляются со многими функциями государства, партий, учебных заведений, СМИ. Отныне не нужно организовывать процедуру выборов в органы муниципалитета, на основе IP адреса и единичной регистрации можно голосовать

посредством «лайков» и «дизлайков», как и за любую идею или предложения жильцов твоего округа, твоих же соседей. Можно выбирать органы управления «дискретом», и создать прямую связь жильцы - органы управления. Печатные средства массовой информации становятся не нужны, люди готовы читать, слушать, «стримить» онлайн, старый процесс обучения тоже скоро окажется не востребованным. Зачем платить непосильные сотни тысяч в год за престижный университет, если уже сегодня эти лекции можно будет скачать или подключиться и смотреть онлайн, задавая вопросы. А вот завтра, страшно представить, завтра можно будет запрограммировать в своем мозге мощь интеллекта господина Дугина, ну или Билла Гейтса, скопированного при их жизни на цифровой носитель. А если у вас нет денег, чтобы заплатить за «голову» Гейтса, вы можете за подписку ценой, скажем, в 1.99 центов в месяц арендовать ее для решения трудных жизненных проблем. Не нужно будет учиться, достаточно просто «залить в голову» ментальность нужного вам мыслителя; не нужно ходить на выборы, достаточно просто «лайкнуть» кого-то или предложить свою кандидатуру, не нужно учить языки их тоже можно «залить в голову» или воспользоваться онлайн-переводом (есть уже сейчас); ходить на работу тоже не нужно, достаточно нажать кнопку и там где-то в далеком реальном мире это будет воспринято роботом как сигнал к началу работ по выплавке сплавов из редких металлов для нового космического шатла, предназначенного для вывоза руды с планеты Х. Это конечно все будет завтра. А сегодня мы уже сталкиваемся с интереснейшими политико-экономическими процессами, предвестниками диджитализма. Отныне мы знаем что такое Твиттер-Дипломатия, нам не нужны пресс-секретари, мы читаем все, о чем думает тот или иной лидер в его твиттере или Фейсбуке. Подумать только, никогда сильные мира сего не были столь близки простым людям! Мы увидели Инстаграмм баталии между популярными звездами, мы стали свидетелями обрушения котировок акций или их небывалого взлета на основе всего одного поста, да что там поста! Мы стали свидетелем как Илон Маск на основе трех твитов в социальной сети заключил контракт на постройку самого большего аккумулятора в мире (100 Мегаватт), способного снабдить 750 000 домов электроэнергией на 100 дней. Ежедневно мы, игнорирующие рекламу на телевидение и в журналах, заворожено изучаем ее на страничках инста блоггеров и звезд, получающих сотни тысяч за такие проплаченные посты. Отныне все злободневные вопросы можно выносить на обсуждение в соц.сети, и они будут быстро услышаны власть имущими и скорее всего реакция на них будет куда более оперативная, так как старое поколение еще не до конца понимает что это за зверь соц.сети, с которым им приходиться иметь дело, а потому относятся к ним настороженно.

Мы стали свидетелями «живых» революций, осуществленных средствами соц.сетей. Майдан, «Арабская весна» прошли бы по другому сценарию, не будь единого центра координации действий протестующих.

Как бы в противовес словам Фукуямы, мы видим маленьких детей, еще не умеющих толком говорить, но уже прекрасно владеющих смартфонами и планшетами. Подрастающие поколения можно видеть вместе лишь играющими в какие-то игры в Интернет-салонах. Реальной человеческой связи между людьми становится все меньше, уже с детского возраста у поколения диджиталистов эмоции и переживания выносятся из реального мира в мир виртуальный [8]. Поэтому слова Фукуямы о том, что люди бояться потерять свои корни, оторваться от прошлого, кажутся несколько надуманными, люди уже безлики, и оторваны от общества. Система диджитализма не предусматривает различий пола, нации, цвета кожи, или еще чего-либо. Диджиталисты откинут все эти различия, создавая свой мир в котором нет места отдельным странам, границам, нациям, языкам. Их страна уже сейчас ограничена их сетью, их язык это биты и байты, их цвет кожи, раса и пол - каприз настроения: хочешь, сегодня будь высоким белым шведом, а завтра - коренным жителем Америки, а послезавтра кавказцем-мусульманином. Отныне мир будет делиться на старый и новый свет, Свет новый – мир диджитализма, свет старый - все те, кто не принял эту формацию и не успел перестроиться. И если господин Дугин считает, что большинство людей выберут категорию Dasein в процессе поиска того, на что можно опереться, то мы полагаем, что все те, кто изберет

эту категорию, будут преследоваться и уничтожаться за инакомыслие, пока система диджитализма не почувствует себя единственным хозяином ситуации. Лишь в этом случае она поймет, что ей никто и ничто не угрожает. В определенный момент, когда базовая система диджитализма в полной мере будут выстроена, апробированы валюты и методы их заработка (Bitcoini, Etheriom и прочие), освоены приложения, максимально облегчающие жизнь (вызов транспорта, доставка еды, поиск информации и так далее), осуществится дронотизация и робототизация процессов труда, запуститься мощная рабочая нейросеть, и соц.платформы возьмут под контроль политическую, экономическую и духовную деятельность масс. Вот в этот момент раскол между диджиталистами и остальным миром будет доведен до конца.

Сегодня весь развитый мир, вне зависимости от страновой и религиозной принадлежности, участвует в гонке, конечной целью которой является укрепление дижиталистов. Компьютеры должны стать мощнее, медицина непременно должна стать БиоХакинговой, роботы и дроны обязаны заменить людей в рутинных процессах. И если вам кажется, что это ошибка и нет никакой гонки, то посмотрите на экономическую статистику от UNESCO по затратам стран на научные исследования и опытно-конструкторские работы. Мы увидим, что ведущие 5 стран затратили на эти исследования в 2018 году $1,2 триллионов, при том, что за весь XX век весь мир потратил на войны (включая 2 мировые) 4 трлн. Что будет, когда диджитализм возьмет вверх над современным миром? Наступит ли настоящая эра матерого постмодерна? Или, может быть, установится мир социального равенства и справедливости? Все получат доступ к знаниям, медицине, воде и еде? Не думаем. Сумасшедшая гонка это инстинктивная попытка более умных и ловких ранних представителей рода «Хомо Деус» вскочить на стремительно уходящий технологический поезд жизни (пока это поезд компании ALSTOM развивающий скорость 574 км в час). А тех, кто это сделать не успеет или по каким-то причинам не сможет, ждет бесславный конец. Диджиталисты закроются в своем прекрасном замкнутом пространстве, где не так много места, а весь остальной мир будет вызывать у них чувства сожаления и грусть. Они будут смотреть на все эти безнадежно отсталые страны–дауншифтеры так, как Кук смотрел на туземцев. Конечно, периодически самые гуманные представители диджиталистов будут пытаться помочь голодному, больному и поверженному миру, но общую картину это не изменит. Сожаления не помешают диджиталистам выкупать оставшиеся ресурсы у отсталых и вечно воюющих между собой стран, обменивая их на технологии, компьютеры и другие технические новшества. Бесславный конец мира современной формации!

Во все времена и во всех странах люди создавали новые социальные системы с одной единственной целью – жить лучше. А все системы в той или иной степени служили лишь группе людей, обогащая и защищая их, выделяя из общей народной массы. Однозначно мы можем сказать, что по мере роста интеллектуальности и накопления знаний народы совершенствовали свои формы политико-экономических систем, и к началу XXI века человечество пришло с огромным багажом проб и ошибок. Дети бывшего СССР особенно ярко и многопозиционно испытали на себе смену систем, революции и эволюции (скрытые и явные), быть может, это и дает им некое преимущество – первыми ощущать латентные политико-экономические процессы, протекающие в мире.

Термин «цифровая экономика», введенный в употребление в 1995 г. Н. Негропонте, сегодня используется во всем мире, ООН посвящает ей свои ежегодные отчеты, последний из которых охватывает ситуацию 2019 года. Пришло осознание того факта, что сегодняшний рост ВВП стран мира во многом зависит от развития цифровой экономики. Как отмечают специалисты этой области: «В ближайшее десятилетие 70% новых ценностей в экономике будет создаваться именно на базе цифровых платформ» [1].

Что же понимается под термином цифровая экономика? Реальная экономика представляет собой систему производства, распределения, обмена и потребления. Цифровую же экономику считают «виртуальной средой, дополняющей реальность» [9], однако «раньше виртуальная часть мира, которая располагалась в мыслительной реальности человека, не была производительной силой, не была той средой, где создаются новые продукты». «Теперь

виртуальная часть совмещена с реальной: можно создать «основанный на реальных событиях» мир, который сам же будет «экономикой в экономике». Этот новый мир важен «для испытания, совершенствования, апробирования новых продуктов» в виртуальной среде, что затем без существенных потерь можно использовать в мире реальном, вписать «в систему производства, распределения, обмена и потребления» [9].

Главное противоречие заключается в том, что цифровая экономика порождает множество политических и социальных проблем. Как отмечает Генеральный секретарь ООН А. Гутерриш: «В небывало короткие сроки прогресс в цифровых технологиях привел к созданию колоссального богатства, сосредоточенного, однако, у небольшой группы лиц, компаний и стран» [3], что ведет к увеличению неравенства.

В Докладе о цифровой экономике 2019, подготовленном ООН, отмечается, что сегодня размер этой новой экономики «составляет, по оценкам, от 4,5 до 15,5% мирового ВВП. Почти 40% добавленной стоимости, создаваемой в мировом секторе информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), приходятся на Соединенные Штаты и Китай… Число занятых в секторе ИКТ в мире выросло с 34 млн. человек в 2010 году до 39 млн. человек в 2015 году, при этом наибольший процент занятых (38%) работает в сфере компьютерных услуг. За этот же период доля сектора ИКТ в общей занятости увеличилась с 1,8 до 2%. В 2018 году объем экспорта услуг, предоставляемых с использованием цифровых технологий, достиг 2,9 трлн. долл. США, что составляло 50% мирового экспорта услуг» [3].

Таким образом, цифровые данные превращаются в новый экономический ресурс, необходимый для создания стоимости и получения выгод, а контроль в области данных позволяет превращать их в «цифровой интеллект». Сбор, хранение, анализ и преобразование данных становится фактором усиления влияния на рынке, создавая конкурентные преимущества. Поскольку данные лежат в основе всех развивающихся цифровых технологий и в значительной мере контролируются лишь несколькими супер-платформами, в глобальной «цепочке создания стоимости данных» развивающиеся страны могут оказаться в зависимом положении, превращаясь лишь в поставщиков необработанных данных для таких цифровых платформ. В качестве снижения такой зависимости предлагается развивать такие цифровые продукты, которые «с трудом поддаются копированию в других местах, которые необходимы на местном уровне и которые можно транспортировать или воспроизводить в определенном месте при относительно низких затратах» [3].

Как видно, внедрение цифровой экономики, как и любая другая новация, порождает множество социальных, экономических и политических проблем, тем самым способствуя трансформации сознания общества и человека. И все же наиболее острый характер имеют политические проблемы, связанные со становлением новой политической и экономической формации, называемой посткапиталистической.

Последнее время ведутся непрекращающиеся дискуссии об исчерпанности либеральной модели экономического развития – капитализма. Считается, что кризис 2008 года стал одновременно и последним кризисом капитализма, окончательно зашедшим в своем развитии в тупик. В этой связи обсуждается дальнейшее политико-экономическое развитие мира и становление новой формации, получившей условное название посткапитализма [2, 6]. Нами, как уже отмечалось, предлагается и обосновывается новое название этой формации – диджитализм, понимаемое как новая экономическая и политическая система, основанная на переносе части экономических, социальных и политических отношений из реального мира в виртуальный. Диджитализм – система дающая возможность человеку жить, зарабатывать, реализовываться в виртуальной системе современных информационных коммуникаций.

Даже краткая история становления и развития современных капиталистических отношений, борьбы капитализма и социализма с анализом сильных и слабых сторон двух систем, их экономических доктрин и реальной практики развития демонстрирует, что человечество еще намного отстоит от завершения своей формационной трансформации. Предстоит, во-первых, пластический синтез наиболее плодотворных принципов социализма и капитализма, во-вторых, выработка на основе такого синтеза теории новой формации, которую, в-третьих, апробация этой теории на практике.

Предпосылки зарождения диджитализма можно наблюдать уже со становления всемирной системы Интернета, развития практики Интернет-форумов, расширения социальных сетей, породивших виртуальную реальность нового пространства общения людей. Возникающие в этой виртуальной реальности онлайн-игры, Интернет-коммунити и другие системы общения наглядно свидетельствуют, что основная деятельность человека медленно, но неуклонно перетекает в новое, искусственно созданное пространство.

Поскольку деятельность человека вообще, а трудовая – особенно, составляет основу развития цивилизации, это дает основание считать, что генезис и становление диджитализма является прологом формирования новой политико-экономической системы. Уже в современную эпоху диджитализма такие социальные системы, как глобальная сеть, даркнет, фейсбук и т. д. сигнализируют о начале качественно новой революции, быстро меняющей привычный мир. Мы наблюдаем эффект синергии в виртуальном пространстве, за счет общения людей разных стран мира в процессе достижения общих целей, формирование зачатков новой политической активности в социальных сетях. Твиттер, фейсбук, инстаграмм и другие системы общения и обмена информацией вызвали кризис печатных СМИ, но они породили также Интернет-войны, фейковую информацию, хакерские атаки на частные и государственные сайты и базы данных. Словом, как и любое другое социальное новшество, цифровая цивилизация несет в себе как позитивные, так и негативные последствия. Поэтому роль человека в слежении за развитием новой формации будет неуклонно возрастать. Как и будет меняться характер основной деятельности человека, проявляя специфику и основные отличия диджитализма от социализма советского толка и неолиберального капитализма. В этом ракурсе исследования хорошо видны отличия процесса становления новой формации. Прежде всего, происходит постоянное выдвижение на авансцену мировой экономики интеллекта и образования, меняющее смысл понятия социального капитала. Интеллект превращается в главный инструмент производства экономических благ. Поэтому следует ожидать изменение характера средств и затрат производства, товара, стоимости и цены на средства производства, а также вариацию их использования. Можно смело прогнозировать отход от традиционной экономики: появления «заводов без рабочих», «полей без крестьян», «средств передвижения без водителей» и т.д. Человеческое воспроизводство предсказуемо будет сокращаться, сопровождаясь новым типом воспроизводства – «роботы, создаваемые роботами». И это новое воспроизводство в гораздо более стремительных темпах будет формировать новые поколения автоматов. Уже сегодня многие идеи прогнозируемой формации реализуются на практике, способствуя появлению в обороте виртуальных денег – биткойнов, блокчейнов и т.д.

Соответственно, будет возникать новый мировой порядок, осложненный появлением нового типа человека, битвой за ресурсы, постоянных угроз глобальной войны. Сама экономика нового мирового порядка претерпит уход из реального мира в цифровой мир, и в этой связи большой интерес вызывают перспективы развития экономики малых стран, таких, как Азербайджан.

Поэтому такие страны уже сегодня должны готовиться к предстоящему будущему, хотя бы в плане переориентации экономики под воздействием идей и реальности диджитализма и Индустрии 4.0.

Но эта переориентация невозможна без пропаганды диджитализма как образа мышления и стиля жизни. То есть необходимо прежде всего готовить население к будущему, в котором человечество разделиться на две неравные в численном и ресурсном отношении группы: люди из системы диджитализма и люди вне этой системы. До этого, конечно, предстоит переходный период, так называемого реалтек-диджитализма, который определит черты новой формации.

Эта формация, как и предыдущие, будет нести в себе положительные и отрицательные черты, однако то, что она стабилизирует и приостановит кризис экономики, в котором она пребывает сегодня, не вызывает сомнения. Кроме того, она решительно ограничит сегодняшнее бездумное и безумное использование ресурсов, снизит потребление невозобновляемых энергоносителей.

Наконец, она снизит вероятность мировых войн, поскольку они будут рассматриваться как неразумное использование ресурсов, что, конечно же, не отменит саму войну, как способ решения социальных, политических и экономических проблем. Она также будет содействовать снижению уровня угроз в области глобальной и социальной экологии.

Сегодня уже ясно, что новая формация «цифровой экономики» предполагает развиваться на принципах, которые играют центральную роль в концепции устойчивого развития, а потому представляет интерес для всех стран и народов мира.

Следует только отметить, что предстоит непростой (и главное, неопределенный по длительности) период исследования последствий диджитализма для экономики, политики, культуры, общества и мира в целом, а также для каждого индивидуума в отдельности. В силу понятных причин особо интересны перспективы малых стран в эпоху диджитализма.

Складывающаяся суперсистема диджитализма будет иметь несколько уровней внутренней конфигурации. Это и ярко выраженная двигательная сила финансовой природы, и остатки капитализма прошлого века, потерявшегося в новом мире либерализма.

Диджитализм как система находиться в процессе своего становления, и это видно из того, что она сейчас лишена возможности «осуждать или хвалить» те или иные процессы внутри своего пространства. На сегодня система свободна от своего собственного мнения, однако, учитывая активное развития нейросетей и последних технологий, понятно, что в момент окончания процесса формирования системы диджитализма, она таковой не останется. То есть в определенный момент у системы появиться возможность делать свои определенные выводы. Таким образом, мы будем наблюдать картину, когда суперсистема, перешедшая из реального мира в мир виртуальный, станет развиваться, все меньше обращая внимания на реальный мир, эволюционировать за счет современных технологий, доводя диджитализм до способности оценивать себя и процессы, протекающие в нем, через призму своих ценностей.

Список использованных источников и литеатуры:

1. Аллахвердиев Фуад. Цифровая экономика: Возможности, открывающиеся перед Азербайджаном. URL: https://1news.az/news/cifrovaya-ekonomika-vozmozhnosti-otkryvayuschiesya-pered-azerbaydzhanom

2. Booth Adam. The Sharing Economy, the Future of Jobs, and “PostCapitalism”. In Defence of Marxism. 02 October 2015.

3. Доклад о цифровой экономике 2019. Создание стоимости и получение выгод: последствия для развивающихся стран. Обзор. ООН. Женева, 2019 год. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_ru.pdf

4. Дугин А. Г. Четвертая политическая теория. Россия и политические идеи XXI века. СПб.: Амфора, 2009, 343 с.

5. Мейсон Пол. Посткапитализм. Путеводитель по нашему будущему. М., Издательство Ad Marqinem, 2016, 536 с.

6. Mason Paul. The end of capitalism has begun. The Guardian. Fri, 17 Jul, 2015.

7. Мейсон Пол. Новый дух посткапитализма. Совместная публикация Social Europe и IPG-Journal URL: https://www.socialeurope.eu/

8. Насибова Д. Интернет и социальная изоляция среди молодежи в Англии. Metafizika – Cild 1, Say 2, 2018 c.54-64.

9. Цифровая экономика: как специалисты понимают этот термин. URL: https://ria.ru/20170616/1496663946.html

Антощук І. А.

Національний університет «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ЗАГАЛЬНОГО ФОНДУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2019 РІК

Місцеве оподаткування в Україні постійно оновлювалося складом місцевих податків та зборів, їх ставками та порядком справляння. Чинну систему місцевих податків Україні також необхідно вдосконалювати. Основною проблемою функціонування системи місцевих податків є недосконала система їх управлінням. Насамперед тому, що основним напрямом діяльності

задля збільшення обсягу місцевих податків і зборів має бути пошук таких видів податків та вибір такий категорій їх платників, щоб були забезпечені невеликі адміністративні витрати та ефективний податковий контроль, що даватиме змогу сформувати надійне джерело доходів до місцевих бюджетів, і тоді буде збільшуватися фінансова самостійність того чи іншого регіону, що дасть змогу йому самостійно обирати вектор розвитку та здійснювати свою діяльність в потрібному руслі[1, с. 25-26]. Тож розглянемо детальніше структуру доходів загального фонду місцевих бюджетів за 2019 рік.

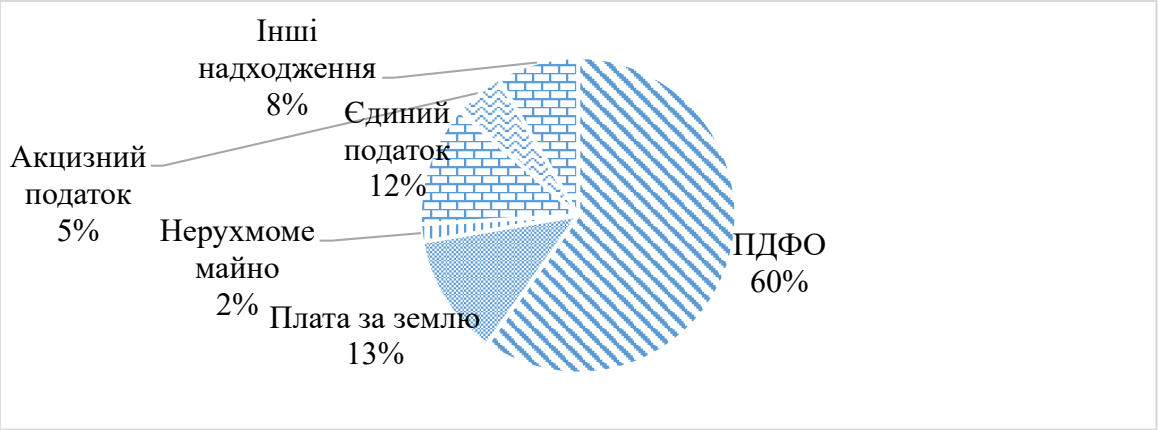

Рис. 1 Структура доходів загального фонду місцевих бюджетів (без трансфертів) за 2019 рік [2]

Проаналізувавши дані з рисунка 1, розглянемо кожен вид надходжень детальніше. Бачимо, що найбільшу частку в структурі, а саме 60%, займає податок на доходи фізичних осіб. У порівнянні з даними за 2018 рік, надходження цього податку зросли на 21,6%. Головним важелем збільшення суми надходження цього податку є збільшення розміру мінімальної заробітної плати на 12,1% а порівнянні з попереднім роком, та відповідно збільшенням середньої заробітної плати по Україні, адже відомо, що ПДФО стягається з заробітної плати працівника у розмірі 18%. Другим за величиною видом доходів до місцевого бюджету є плата за землю, що становить 13% у загальній структурі. У плату за землю входять земельний податок та орендна плата. Загалом земельної сплати надійшло в бюджети на 22,2% більше ніж у попередньому 2018 році. Основним чинником зростання суми цього податку є скасування пільгового оподаткування земельних ділянок, наданих для залізниць з початку 2019 року [2].

Рухаючись за спаданням, наступним видом надходжень є єдиний податок, що займає 12% у структурі. Загалом обсяги надходження цього податку на 22% більші ніж у попередньому 2018 році. Необхідно вказати, що фізичними особами-підприємцями перераховано до місцевих бюджетів 73,8% від його загального обсягу, юридичними особами сплачено 14,9%, сільськогосподарськими товаровиробниками –11,3%. Тож бачимо, що найбільшу питому вагу у сплаті єдиного податку до місцевих бюджетів у 2019 році займають саме фізичні особи-підприємці. Акцизний податок займає 5% у структурі надходжень. Цей податок надходив у місцеві бюджети у таких виглядах, як відрахування з державного бюджету частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального, а саме 55% від загальної суми надходження акцизного податку, та з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що становить 45% надходжень. Також у структурі бачимо, що 2% займає нерухоме майно та інші податкові надходження 8% від загальної суми доходів загального фонду місцевих бюджетів [2].

Порівнюючи дані про доходи до місцевих бюджетів 2018 і 2019 років, можна сказати, що сума надходжень без урахування міжбюджетних трансфертів збільшилася на 17,54%. Однак порівнюючи ці дані, та говорячи про номінальне збільшення обсягу доходів до бюджету, не можна не врахувати і темпу інфляції, який у 2019 році становив 4,1%. Це також суттєво вплинуло на збільшення податкових надходжень до місцевих бюджеті у 2019 році.

Отож, можна зробити висновок, що для того, щоб збільшити податкові надходження до місцевих бюджетів насамперед необхідно встановити повну соціальну справедливість, аби всі без винятку, сплачували податки насамперед зі своїх, доходів., адже з попереднього аналізу структури бачимо, що найбільшу питому вагу становить податок з доходів фізичних осіб. Для цього необхідно насамперед вивести з тіні ту частину бізнесу, яка зараз там перебуває та ухиляється від сплати податків. Адже від цього напряму залежить надходження в місцеві бюджети ПДФО. А оскільки велику частину, або й усю заробітну плату в таких організаціях виплачують у «конвертах», через це бюджети недоотримують значну частину коштів. Також необхідною умовою для збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів є абсолютна прозорість фінансової діяльності органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств чи установ, аби людина, сплачуючи податки, була впевнена, що вони будуть зараховані до бюджету в повному обсязі і будуть використані за призначенням, а не привласнені будь-яким незаконним способом [3, с. 16]. Також варто зазначити, що основними надходженнями до загального фонду бюджету є саме податкові, їх питома вага у 2019 році складає 97,5%, або в абсолютних величинах це 268,307 млрд. грн. податкових надходжень із 275,169 млрд. грн загальних надходжень до загального фонду місцевих бюджетів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баранник Л.Б. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи розвитку: [монографія] /Л.Б. Баранник. – Дніпропетровськ, 2018.
2. Офіційний сайт «Децентралізація дає можливості». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://decentralization.gov.ua/news/11861.
3. Кузькін Є.Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування / Є.Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2019. – № 4.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Синютка Н. Г.

Багаутдінов Д. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОГНОЗУВАННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЕЙВЛЕТ-ЕНТРОПІЇ

Важливість вирішення проблеми оцінки та моніторингу кризових явищ у сучасних економічних системах є досить актуальною в умовах нестабільності та існування різного роду ризиків. На сьогодні в економічній науці розроблені методи для дослідження критичних явищ, що дозволяють визначити характеристики складності та невизначеності цих систем. Однією з таких характеристик є ентропія.

У цій роботі пропонується використати показник вейвлет-ентропії, як передвісника кризи. В якості специфічної особливості поведінки вейвлет-ентропії використовується «закон трьох хвиль», який відображає раптове або поступове наростання «хвиль» вейвлет-ентропії, причому кожна наступна «хвиля» є більшою за попередню. Ця комбінація хвиль формується до настання кризи, а отже, є випереджальним індикатором.

При розрахунку показника вейвлет-ентропії спочатку знаходиться поле енергій вейвлет-коефіцієнтів $E_{ij} = C_{ij}^2$, яке нормалізується середнім квадратичним відхиленням вихідного часового ряду $\widetilde{E_{ij}} = \frac{E_{ij}}{\sigma_t}$. Подальші кроки залежать від виду розраховуваної ентропії.

Для розрахунку масштабової ентропії визначається розподіл щільності ймовірності енергій $p_{ij} = \frac{\widetilde{E_{ij}}}{\widetilde{E_{tot}}}$, де $E_{tot} = \sum_i \sum_j \widetilde{E_{ij}}$. Значення ентропії знаходяться за формулою:

$$E_{WS} = -\sum_i \left(\left(\sum_j p_{ij} \right) \cdot \frac{\log_2 \sum_j p_{ij}}{\log_2 N} \right),$$

де $\log_2 N$ – константа, що є нормалізуючим множником, N – кількість елементів часового ряду [1].

Для дослідження використано щоденні значення фондових індексів Dow Jones та SSE за період 01.01.2013 по 12.03.2020 рр. (рис. 1).

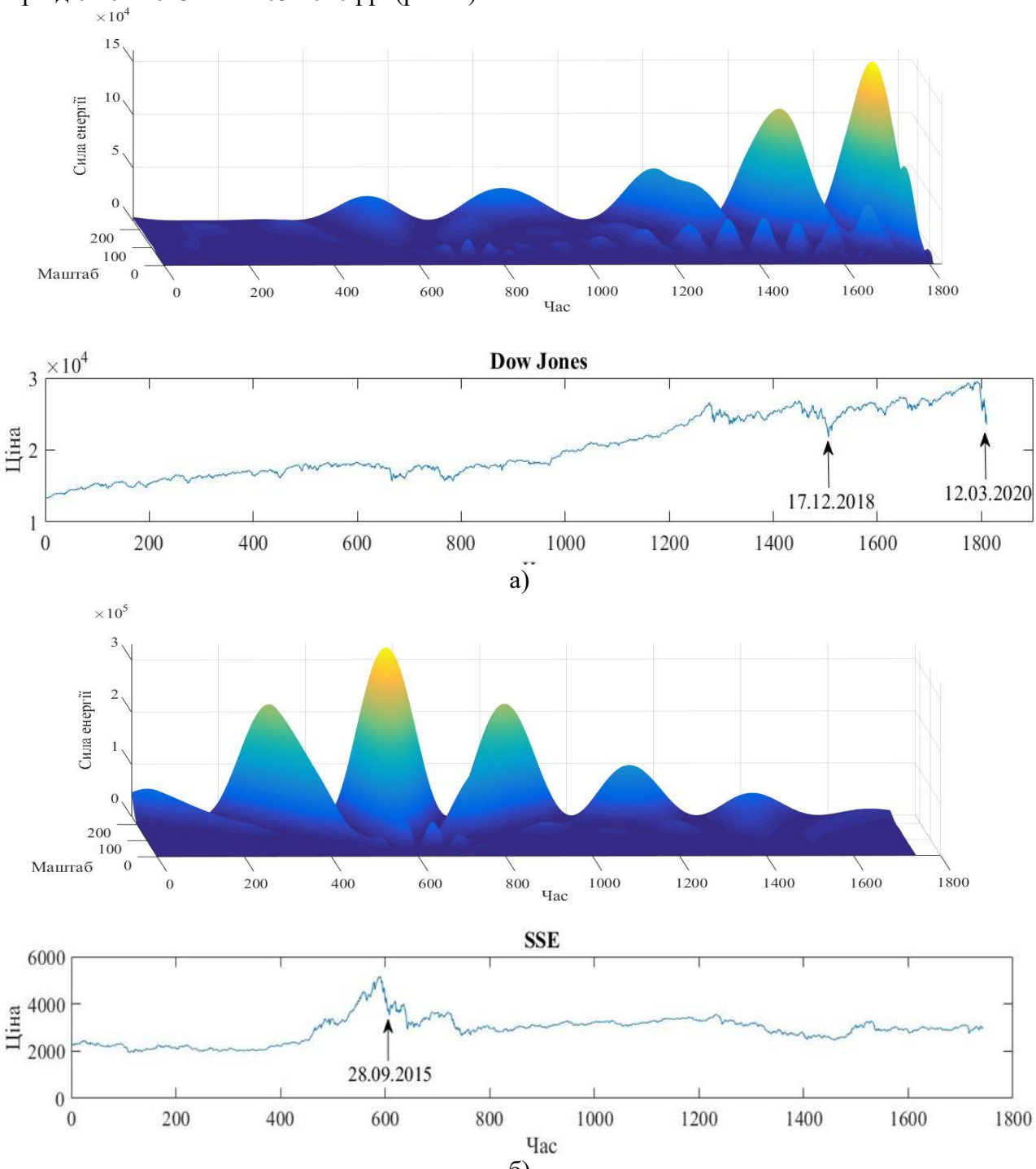

Рис. 1. Енергетична поверхня для коефіцієнтів вейвлет-перетворення та динаміка часових рядів Dow Jones (а) та SSE (б) за період 2013–2020 рр.. Стрілки вказують на початок кризи
Джерело: розраховано автором за [2-3]

На рис. 1 зображена динаміка вейвлет-ентропії та енергетичної поверхні, індексу фондового ринку США – Dow Jones та Шанхайської фондової біржі – SSE. З рисунку 1(а) можна побачити, що обвал фондового ринку США відбувся в кінці 2018 року та на початку 2020 року, енергетична поверхня свідчить про те, що ці тенденції будуть продовжуватися й надалі. Обвал показників цього фондового ринку зумовили такі фактори, як торгова війна між

США та Китаєм, падіння цін на нафту та окремі політичні чинники (особливості політики правління Трампа та чергові вибори президента США). З рисунку 1(б) видно, що обвал фондового ринку Китаю відбувся в 2015 р. та продовжувався до початку 2016 р., як на графіку динаміки часових рядів, так і на енергетичній поверхні момент третього піку вже минув, а амплітуди наступних коливань помітно менші. До цього призвела фінансова бульбашка фондового ринку через масові інвестиції в акції, темп яких перевищив темпи економічного зростання і прибутків компаній. Також рисунок засвідчує, що найпотужнішою була саме криза 2015 р. – це свідчить координата сила енергії (рис. 1).

Отже, показник вейвлет-ентропії, що продемонстрував завчасне реагування на кризові явища. Використання вейвлет-ентропії та її характерних особливостей поведінки у передкризові періоди в процесі моніторингу економічних систем дозволяє отримати передпрогнозну інформацію, що дає можливість здійснити певні дії для покращення стану фондового ринку та економіки в цілому.

Список використаних джерел і літератури:

1. Соловйов В. М. Використання ентропійних показників для вимірювання складності економічних систем / Соловйов В. М., Данильчук Г. Б. // Вісник Криворізького економічного інституту. – 2008. – Вип. 2 (14). – С. 61 – 69.

2. Dow Jones Industrial Average (DJI) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cutt.ly/wtpZrCV.

3. SSE Composite Index (000001.SS) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cutt.ly/2tpL6ks.

Науковий керівник: д.е.н., доцент Кібальник Л. О.

Белик И. А.

Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины

ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ МЕТОДИК ДЛЯ АНАЛИЗА ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ И ДИАГНОСТИКИ БАНКРОТСТВА ОРГАНИЗАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Одной из проблем, возникающих при анализе платежеспособности и рассмотрении дел о банкротстве, является оценка финансового состояния организации. Последнее определяется на основе информации о степени платежеспособности и имущественном положении, получаемой из результатов финансового анализа по методике, утвержденной постановлением Совета Министров РБ от 12.12.2011 г. № 1672 и Инструкцией о порядке расчета коэффициентов платежеспособности и проведения анализа финансового состояния и платежеспособности субъектов хозяйствования, утвержденной постановлением Министерства финансов Республики Беларусь и Министерством экономики Республики Беларусь от 27.12.2011 г. № 140/206.

В качестве источника информации для анализа платежеспособности организации выступает бухгалтерский баланс с приложениями к нему, заполненные в соответствии с требованиями законодательства. На основе этой информации экономическими судами принимаются решения о возбуждении дела о банкротстве, а впоследствии выбирается одно из двух направлений действий – санация организации или её ликвидация. Проблема заключается в том, что процедура санации по результатам анализа редко применяется судами, а используемая отечественная методика анализа платежеспособности и диагностики банкротства не позволяет получить точную оценку по отношению к конкретным субъектам хозяйствования. Основными причинами этого являются неточности определения основных показателей, несоответствие их определений реальному экономическому содержанию, низкий уровень методологической проработки методики и т.п. Для преодоления недостатков дополнительно проводится анализ структуры и коэффициентов ликвидности бухгалтерского

баланса, анализ показателей рентабельности, деловой активности и финансовой устойчивости. Но для качественной характеристики финансового состояния целесообразно пользоваться и другими апробированными методиками диагностики банкротства.

В мировой практике для оценки финансовой устойчивости и вероятности банкротства организации давно применяется более широкий круг финансово-экономических показателей, на основе которых разработаны и успешно используются несколько универсальных и более эффективных методик. Наиболее распространёнными из них являются Z-модели Альтмана, дискриминантные модели Таффлера, Бивера, А-счёт Аргенти и другие.

Модель американского экономиста Эдварда Альтмана, называемая Z-счётом, разработана им в 1968 году на базе статистики 66 американских компаний. Она применяется для анализа акционерных обществ, котирующих свои акции на мировых биржах, и представляет собой пятифакторную модель, в которой факторами выступают показатели диагностики банкротства. Модель Z-счёт Альтмана определяется выражением (1):

$$Z = 1{,}2X1 + 1{,}4X2 + 3{,}3X3 + 0{,}6X4 + X5, \quad (1)$$

где Z – интегральный показатель уровня угрозы банкротства; X1 – коэффициент отношения оборотного капитала к сумме активов организации; X2 – коэффициент соотношения чистой прибыли к сумме активов организации; X3 – коэффициент соотношения прибыли до налогообложения к общей стоимости активов; X4 – коэффициент соотношения собственного и заёмного капитала; X5 – отношение объема продаж (чистой выручки от реализации) к общей величине активов организации.

Уровень угрозы банкротства предприятия в модели Альтмана оценивается по следующей шкале [1]:

– Z <1,81 – очень высокая вероятность банкротства (80 – 100%);

– 1,81 ≤Z <2,77 – высокая (35 - 50%);

– 2,77 <Z <2,99 – возможная (15 – 20 %);

– 2,99 ≤Z – очень низкая вероятность (близкая к нулю).

Также учёный разработал упрощенную двухфакторную модель на базе коэффициентов текущей ликвидности и соотношения заёмного капитала к общей сумме пассивов, семифакторную модель (1976 г.), позволяющую прогнозировать банкротство с точностью до 70% на горизонте в 5 лет, и пятифакторную модель (1983) для компаний, акции которых не котируются на биржевом рынке.

Британские ученые Р. Таффлер и Г. Тишоу в 1977 г. предложили четырехфакторную модель. С помощью статистического метода, известного как «анализ многомерного дискриминанта», была построена модель платежеспособности. Выборочный расчет соотношений является типичным при определении таких ключевых показателей деятельности компании, как прибыльность, соответствие оборотного капитала и ликвидность. Модель платежеспособности, объединяя эти показатели и сводя соответствующим образом их воедино, воспроизводит точную картину финансового состояния предприятия. Модель Таффлера для анализа компаний, акции которых котируются на биржах, имеет следующий вид:

$$Z = 0{,}53X1 + 0{,}13X2 + 0{,}18X3 + 0{,}16X4, \quad (2)$$

где X1 – отношение прибыли до уплаты налога к сумме текущих обязательств (показывает степень выполнимости обязательств компании за счет внутренних источников финансирования); X2 – отношение суммы текущих активов к общей сумме активов (характеризует состояние оборотного капитала); X3 – отношение суммы текущих обязательств к общей сумме активов (показатель финансовых рисков); X4 – отношение выручки к общей сумме активов (определяет способность компании рассчитаться по обязательствам).

Величина Z-показателя больше 0,3 показывает низкую вероятность банкротства компании. Если она меньше 0,2, то вероятность банкротства высока. Достоинством модели Таффлера является высокая точность прогноза вероятности банкротства компании, что объясняется большим числом проанализированных компаний.

Чаще всего применение рассмотренных моделей анализа для предприятий Республики Беларусь крайне затруднено из-за значительных различий в системе учета и статистики, макроэкономическом состоянии Беларуси и развитых стран. Самыми главными проблемами их использования являются: устаревание данных для этих моделей, отсутствие среди них какой-либо наиболее эффективной (универсальной) и практическая невозможность их применения для отражения реального состояния белорусских предприятий. Например, по модели Альтмана несостоятельные организации, имеющие высокий уровень X4 (отношение собственного капитала к заемному), получают очень высокую оценку, что не соответствует действительности. В связи с несовершенством действующей методики переоценки основных средств, когда старым изношенным основным средствам придается такое же значение, как и новым, необоснованно увеличивается доля собственного капитала за счет добавочного капитала. Поэтому модели, в которых присутствует данный показатель, могут исказить реальную картину финансового состояния организации.

Несмотря на наличие большого количества методик, позволяющих прогнозировать финансовую состоятельность организации с той или иной степенью вероятности, ни одна из них не может претендовать на использование в качестве универсальной. Поэтому при диагностике банкротства организации целесообразно использовать несколько методик одновременно, учитывая специфику ситуации. Скорректировать методику исчисления весовых коэффициентов и пороговых значений применяемых моделей с учетом белорусских экономических условий не позволяет отсутствие в Республике Беларусь статистических материалов по организациям-банкротам, а определение весовых коэффициентов экспертным путем не обеспечивает их достаточной точности. Тем не менее, экономисты из множества стран, проверяющие на практике модель Альтмана, соглашаются с ее универсальностью и надежностью. Адаптировав веса при коэффициентах в модели для своих государств и отраслей, множество экономистов отмечают ее высокую работоспособность и статистическую надежность. Для успешного применения зарубежных методик в Республике Беларусь необходима корректировка весов при коэффициентах и прочих показателей моделей с учетом специфики национальной экономики.

Список использованных источников и литературы:

1. Altman E., Hotchkiss E. Corporate Financial Distress and Bankruptcy: Predict and Avoid Bankruptcy, Analyze and Invest in Distressed Debt // John Wiley and Sons, Ltd. 2005.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Пугачева О. В.

Буковська Н. Ю.
Національний університет «Львівська політехніка»

ФІСКАЛЬНА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ПДВ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ

ПДВ зародилося в Італії ще в 1973 році, в Україні податок на додану вартість запровадили у 1992 році на заміну податку з обороту, що існував за радянських часів. ПДВ є важливою складовою бюджету будь–якої країни, він є досить вразливим до зловживань, що, зокрема, стосуються відшкодування ПДВ та ухилення від сплати податку.

В Україні діє 3 ставки ПДВ: 20% – основна ставка ПДВ, 7% – увезення на митну територію лікарських засобів, а також медичних виробів, які внесені до реєстру медичної техніки. Ставка 0% – вивезення товарів за межі митної території України, у митному режимі експорту та реекспорту, у митному режимі без митної торгівлі. ПДВ у доходах зведеного бюджету становить 32,37%, де ПДВ з вітчизняних товарів становить 9,52%, а з імпортних товарів 22,85% [1-2].

Щодо Італії, то там діє декілька ставок ПДВ. Основна ставка ПДВ становить 22% – сплата за всі інші товари та послуги, до яких мінімальний та знижений ПДВ не застосовується.

Також в Італії наявне ПДВ на нерухоме майно і підлягає обов'язковому страхуванню: 20% – продаж первинного ринку «люкс» категорії; 10% -– ціна нових будинків і квартир; 4% – покупка першого будинку або квартири. В Італії ПДВ становить 27% від усіх доходів [3].

В Італії запровадили податок на цифрові послуги – 6%, таких як онлайн-реклама. Наприклад, якщо італійська компанія купує рекламу в корпорації Google, то 6% вартості продажу буде стягнуто. Також в 2021 році буде введено податок на транзакції через інтернет за покупку товарів та послуг. Ми вважаємо, що вище перераховані об'єкти оподаткування принесуть великі надходження в бюджет.

На нашу думку, Україні було б вигідно і ефективно запровадити також ПДВ на цифрові послуги і транзакції через інтернет. Оскільки саме зараз на ринку наявний найбільший попит покупки онлайн, через наявність великого асортименту товарів і забезпечення економії часу. Для споживачів покупка онлайн і доставка товару додому відіграє важливу роль, особливо в період пандемії. На даний момент великий попит має реклама товарів чи послуг в «Instagram», запровадивши податок на даний вид реклами ми зможемо ще додатково наповнити бюджет держави, і підвищити якість життя.

Таблиця 1

Ставки податку на додану вартість в Італії

Ставки ПДВ		
4%	5%	10%
Підписки на радіо та телебачення	Соціально-побутові послуги	Кодовані радіо- і телевізійні передплати
Цитрусові	Соціально-медичні послуги	Оцети
Ортопедичні прилади	Освітні послуги	Вода (немінеральна)
Торговельні автомати для харчових продуктів та напоїв на фабриках, офісах, школах, лікарнях.	Розмарин	Готелі
Надання послуг, залежних від договорів про закупівлю, що стосуються будівництва нерозкішних будинків	Шавлія	Морські водорості
Свіже молоко, вершкове масло, сир, молочні продукти	Міські транспорті послуги для людей, що користуються транспортними засобами	Пиво
Фрукти та овочі, овочі та фрукти, пшениця, борошно, сухофрукти	Озерні, річкові, лагунні транспортні послуги	Печиво
Оливкова олія	Орегано	Природний газ та скраплений газ

*Таблиця складена автором на основі джерела [3]

Проаналізувавши вище вказану інформацію, можемо зробити наступні висновки. Україні доцільно вести ПДВ на цифрові послуги і транзакції через інтернет та «Instagram», це забезпечить велику кількість доходу в бюджет, оскільки кожен громадянин користується даними послугами. Таким чином, це дасть змогу зменшити основну ставку ПДВ 20% на диференційовану. Тобто для товарів повсякденного вжитку оптимальним буде зменшити ставку, а на товари розкоші залишити ставку 20%. Це дасть змогу громадянам відчути збалансованість між заробітною платою та ціною на товари. Щодо кількості доходу в бюджет держави, то збільшення його кількості забезпечить підвищення якості життя громадян.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вахновська Н.А. Податковий кодекс в контексті реформування податкової системи України / Н.А. Вахновська // Економічний форум України. – 2011. – № 1. – С. 1–8.

2. Кудацька Т.С. Податковий кодекс України: його переваги та недоліки Режим доступу:-[Електронний ресурс]: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=33505.

3. Офіційний сайт Міністерства економіки і та фінансів Італії. Режим доступу: - [Електронний ресурс]: http://www.mef.gov.it/documenti-pubblicazioni/rapporti-relazioni/index.html#cont_5.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Синютка Н. Г.

Гурська Т. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Серед більшості проблем, що пов'язані безпосередньо з кризовим станом економіки, увагу привертає тема рівня життя населення та її покращення. Торкаючись більшості областей життєдіяльності, вона породжує проблеми, як наприклад, зменшення рівня народжуваності, підвищення показників смертності та збільшення рівня злочинності. Дослідження рівня життя населення та його динаміки – важлива частина повного аналізу соціально-економічного стану країни.

Метою цього дослідження є аналіз особливостей оцінки рівня життя населення.

Рівень життя як соціально-економічне явище в суспільстві має декілька аспектів. Якщо до цього він визначався невеликою кількістю індикаторів, основним з яких був показник доходів, то зараз ця категорія включає характеристики не лише окремого домогосподарства, а й соціуму в цілому.

Рівень життя населення науковці трактують по різному, але аналізуючи різні погляди можна виділити головні означення цього поняття: рівень життя –

• грошова оцінка ресурсів, необхідних для забезпечення якості життя особистості, соціальних груп і суспільства в цілому;

• забезпеченість населення необхідними грошовими коштами та послугами, досягнутий рівень задоволення раціональних духовних та матеріальних потреб;

• до нього відносяться доходи населення та його соціальне забезпечення, використання товарів та послуг, умови життя і вільний час (для розвитку особистості, хобі тощо) [1].

Рівень життя населення впродовж тривалого часу залишається однією з категорій, що не тільки визначає матеріальний розвиток, а і показує кінцевий результат роботи діяльності економіки держави за певний період часу.

Для аналізу та оцінки рівня життя населення беруть до уваги показники: ВВП, наявність житла, рівень товарообігу. Рівень життя населення залежить від рівня народжуваності та смертності населення, середньої тривалості життя.

Аналіз рівня життя населення включає три аспекти:

1. Порівняння економічних складових у динаміці з попередніми роками.
2. Порівняння соціально-економічних індикаторів згідно з нормами.
3. Порівняння з іншими країнами.

Для оцінки рівня життя населення використовуються різні методи та моделі оцінки. Основним показником, який використовують фахівці ООН для оцінки рівня життя населення в усіх країнах світу, є індекс людського розвитку (ІЛР). Він є інтегральною оцінкою трьох компонентів, що показують тривалість життя населення, рівень освіти та доходи населення.

Так, наприклад, у табл. 1 наведена динаміка ІЛР по окремих країнах світу за даними ПРООН 2011 року.

Індекс людського розвитку не єдиний метод оцінки рівня життя, хоч і є основним. Аналізуючи всі переваги та недоліки підходів та досвід оцінки рівня життя населення описаний в роботах З. С. Варналія [3] можна вважати, що метод нечіткої логіки є обґрунтованим методом до загальної оцінки рівня життя населення.

Нечітка множина – ключове поняття нечіткої логіки. Нечітка множина – поняття, введене Л.Заде в 1995 році в статті «Fuzzy Sets», в якому він розширив поняття звичайної множини, припустивши, що характеристична функція множини може приймати будь-які значення в інтервалі [0; 1] [5]. Тобто, чим більший ступінь приналежності, тим більше елемент універсальної множини відповідає властивостям нечіткої множини [3]. Алгоритм оцінки рівня базується на методах нечіткої логіки. При аналізі рівня життя багатокритеріальна оцінка є експертизою рівня добробуту особи.

Вхідні дані – це показники, оцінювані експертами на основі тих даних, що були отримані з статистичних органів (офіційні дані) або вибіркове дослідження.

Вихідні дані – це оцінка якості рівня життя, його складових, які можуть бути і чіткими, і не чіткими показниками. Даними, що використовують в основному, є дослідження умов життя, звітність, створена для обробки цієї інформації. Джерелами інформації можуть слугувати опитування.

На основі отриманої інформації, фрагмент ієрархічної бази знань, що пов'язує вхідні та вихідні змінні, загалом можна записати у такому вигляді:

IF: 1=A;
AND 2=B;
AND 3=C;
AND ……
THEN ED = D

Тут 1,2,3 – це вхідні змінні ; A, B,C – це характеристика вхідної змінної; ED – це вихідна змінна; D – це характеристика вихідної змінної.

Таблиця 1

Динаміка ІЛР

	Країна	1980	1990	2000	2005	2009	2010	2011	Приріст ІЛР*
1.	Норвегія	0,796	0,844	0,913	0,938	0,941	0,941	0,943	0,29
2.	Австралія	0,850	0,873	0,906	0,918	0,926	0,927	0,929	0,23
3.	Нідерланди	0,792	0,835	0,882	0,890	0,905	0,909	0,910	0,29
4.	США	0,837	0,870	0,897	0,902	0,906	0,908	0,910	0,13
5.	Нова Зеландія	0,800	0,828	0,878	0,899	0,906	0,908	0,908	0,31
6.	Канада	0,817	0,857	0,879	0,892	0,903	0,907	0,908	0,30
7.	Ірландія	0,735	0,782	0,869	0,898	0,905	0,907	0,908	0,40
8.	Ліхтенштейн	..	..	..			0,904	0,905	
9.	Німеччина	0,730	0,795	0,864	0,895	0,900	0,903	0,905	0,43
10.	Швеція	0,785	0,816	0,949	0,896	0,898	0,901	0,904	0,09
11.	Швейцарія	0,810	0,833	0,873	0,890	0,899	0,901	0,903	0,30
12.	Японія	0,778	0,827	0,868	0,886	0,895	0,899	0,901	0,33
	….								
73	Венесуела	0,623	0,629	0,656	0,692	0,732	0,734	0,735	1.04
74	Боснія і Герцоговина	..	..	..	0,617	0,730	0,731	0,733	…..
75	Грузія				0,707	0,724	0,729	0,733	
76	**Україна**	**..**	**0,707**	**0,669**	**0,712**	**0,720**	**0,725**	**0,729**	**0,78**
77	Маврикій	0,546	0,618	0,672	0,703	0,722	0,726	0,728	0,73
78	Македонія	..	..		0,704	0,725	0,726	0,728	
79	Ямайка	0,607	0,637	0,680	0,702	0,724	0,726	0,727	0,62
	…								

Джерело: складено на основі [2]

Найбільшу поширеність в практиці отримали трикутні, трапецієвидні та гаусові функції приналежності, параметри яких можуть змінювати форму функції [4].

Отже, досліджуючи рівень життя населення можна використати різні підходи до його оцінки, серед яких досить перспективним, на нашу думку, є підходи нечіткої логіки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гордей О. Система чинників і фінансові показники вимірювання рівня життя населення /О. Гордей // Економіка. – 2009. – № 10. – С. 222 – 225.

2. Human Development Report 2011: Sustainability and Equity: A Better Future for All. – New York: UNDP, 2011. – 176 p.

3. Klebanova T. S. Nechitka lohika ta nejronni merezhi v upravlinni pidpryiemstvom: monohrafija / T. S. Klebanova, L. O. Chahovets, O. V. Panasenko — Kharkiv: VD «INZhEK», 2011. — 240 p. [in Ukrainian].

4. Hryhoruk P. M. Ispolzovaniye teorii nyechyetkih mnozhestv v prinyatiyi marketinhovyh resheniy / P. M. Hryhoruk // Matematicheskoye modelirovaniye ekonomicheskih sistem. Tekushchiye nauchnyye problemy Vostochnoy Yevropy: Monografiya. — Lublin : Politechnika Lubelska, 2013. — P. 143–156. [in Ukrainian].

5. Заде Л. Понятие лингвистической переменной и его применение к принятию приближенных решений. — М.: Мир, 1976. — 166 с.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Денисенко В.С.

Кузьменко Я. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Вивчення та дослідження інфляційних процесів в Україні є досить важливим напрямом планування та прогнозування, що є характерним для економічної діяльності. Врахування ризиків інфляції їх аналіз та оцінка, а також моделювання інфляційних процесів, застосування методів їх мінімізації є важливими для забезпечення нормального життя населення та країни в цілому.

Тому моделювання інфляційних процесів в Україні є досить актуальною темою для дослідження.

Інфляція у класичній економічній теорії визначається, як процес підвищення загального рівня цін, що призводить до зниження купівельної спроможності грошей або до їхнього знецінення [1,8].

Інфляція може бути процесом, що можна контролювати і регулювати про що свідчить великий світовий досвід.

Найважливішою проблемою грошово-кредитної системи є інфляція. При цьому слід враховувати багатофакторний характер інфляції в основі якої лежать не тільки монетарні, а й інші чинники.

Інфляцію в різних країнах вчені розуміють по-різному, але основні фактори, що спричиняють інфляцію поділяють на зовнішні та внутрішні [2,1].

До зовнішніх факторів можна віднести скорочення надходжень від зовнішньої торгівлі, ріст цін на світових ринках, від'ємне значення зовнішньо-торгівельного балансу. В свою чергу внутрішніми причинами інфляції можуть бути - деформація економіки, монополія держави на грошову емісію, високі податки або процентні ставки за кредит, монопольне становище великих виробників

Для моделювання інфляційних процесів в Україні застосовують велику кількість моделей та методів. Це можуть бути математичні моделі дослідження інфляції, моделі на основі індексу споживчих цін, моделі на основі аналітичних методів дослідження, моделі на основі машинного навчання.

Математична модель – як найвища ступінь формалізації процесів дозволяє найбільш повно і максимально просто проаналізувати зв’язки між параметрами, що характеризують процес.

Більша частина математичних моделей являють собою рівняння або системи рівнянь, які містять параметри процесу, що вивчається, або їх геометричні зображення в усьому їх різноманітті. Математичні моделі в економіці, можна класифікувати за різними ознаками стосовно як об’єкта, який моделюється, так і математичного апарату [3,106].

Показник споживчих цін (ІСЦ) – це коефіцієнт зміни ціни зафіксованого комплекту споживчих товарів та послуг зі стабільними рисами, а також безперервною якістю в поточному етапі згідно порівняння з базовим. Це показник, що характеризує зміни в часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення.

ІСЦ звичайно використовують у якості показника загального рівня інфляції в економіці, тому його нерідко називають "індексом інфляції", хоча він вимірює тільки зміни цін на споживчі товари та послуги [4,1].

Машинне навчання відносять до наукомістких технологій, які на даний момент займають та постійно збільшують своє лідерське становище в навколишньому життєвому середовищі. Артур Самюель у 1959 році машинне навчання визначав, як «…галузь досліджень, яка дає комп'ютерам здатність навчатися без такого, щоб їх очевидно програмували» [5,4]. Підгалузь інформатики, яка еволюціонувала з дослідження розпізнавання образів та теорії обчислювального навчання в галузі штучного інтелекту це і є машинне навчання. Замість того щоб дотримуватися статистичних програмних інструкцій, за допомогою машинного навчання створюються моделі зі зразкового тренувального набору вхідних спостережень, для створення керованих даними прогнозів або ухвалення рішень, виражених як виходи, тобто машинне навчання досліджує вивчення та побудову алгоритмів, які можуть навчатися з даних, та виконувати прогнозуючий аналіз [5,4].

Боротьба з основними причинами інфляції повинна бути на першому місці тому що, високий рівень інфляції є серйозною перешкодою для виробництва, а також спричинюється економічна та соціальна напруженість у суспільстві. Повний контроль над цінами і доходами без усунення причин інфляції негативно позначається на розвитку ринкових відносин.

Тому використання моделей дослідження процесів інфляції, як в Україні так і поза її межами є досить важливим процесом.

Список використаних джерел і літератури:

1. Петр К. В. Інфляція: суть, форми та її оцінка / К. В. Петр, К. О. Елена. – Київ: Центр навчальної літератури, 2018. – 288 с. – (978-611-01-1066-2). — С. 8.

2. Головні причини та наслідки інфляції [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/18340719/finansi/ golovni_prichini_naslidki_inflyatsiyi.

3. Гусак Л. П. Математичне моделювання як засіб здійснення професійної спрямованості навчання математики / Л. П. Гусак, І. О. Гульвіта. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – №1. – С. 106.

4. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін на споживчі товари [Електронний ресурс] // Держкомстат. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: http://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2006/519/metod.htm.

5. Бродкевич В. М. Алгоритми машинного навчання та глибокого навчання і їх використання в прикладних додатках [Електронний ресурс] / В. М. Бродкевич, В. Я. Ремесло // International Scientific Journal "Internauka". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15290544954606.pdf.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Гадецька З. М.

Латаш Ю. А.

Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ПЛАНИРОВАНИЯ КАДРОВОЙ СРЕДЫ УЧРЕЖДЕНИЙ СФЕРЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ГУЗ «ГОМЕЛЬСКАЯ ЦЕНТРАЛЬНАЯ ГОРОДСКАЯ ПОЛИКЛИНИКА»)

В числе важнейших основных функций, предопределяющих надежность управления, находится стратегическое планирование деятельности организации. Одним из эффективных инструментов планирования развития организации является SWOT-анализ, позволяющий строить программу развития организации не только в краткосрочном, но и в долгосрочном периоде. Рассматриваемый инструмент и методический подход к анализу позволяет выявить факторы внутренней и внешней среды кадровой политики ГУЗ «ГЦГП»; провести анализ и прогнозирование развития кадровой политики, что впоследствии повлияет на принятие управленческих решений. Кроме того, полученный результат может быть применен для разработки стратегии и комплексного анализа кадровой политики учреждений подобного типа. В таблице 1 представлен SWOT-анализ кадровой политики ГУЗ «ГЦГП».

Представленный в таблице 1 совокупный анализ внутренних и внешних факторов, которые влияют на формирование и реализацию кадровой политики, показывает, что учреждение способно работать устойчиво, но для успешного функционирования в долгосрочной перспективе необходимо постоянно проводить работу для поддержки сильных

сторон и устранения имеющихся слабых сторон (или снижения степени их влияния). В то же время следует непрерывно отслеживать изменения внешней среды и адекватно реагировать на появление новых возможностей и угроз, которые влияют на деятельность учреждения [1, с.44].

Кадровая служба ГУЗ «ГЦГП» должна проводить тщательный анализ состава кадров и их движения. Очень часто возникает проблема неукомплектованности кадрами. В связи с этим предлагается решить существующую проблему с помощью развития целевой контрактной формы подготовки специалистов. Результаты анализа состава и структуры кадров, проведенного на основании данных статистической отчетности учреждения, свидетельствуют о недостатке средних медицинских работников в ГУЗ «ГЦГП», поэтому развитие целевой контрактной формы подготовки специалистов необходимо преимущественно для получения среднего специального медицинского образования.

В ГУЗ «ГЦГП» действует стратегия динамического роста, которая характеризуется меньшей степенью риска, а также постоянным сопоставлением текущих целей и созданием фундамента для будущего развития.

Таблица 1

SWOT-анализ кадровой политики ГУЗ «ГЦГП»

Сильные стороны	Слабые стороны
- относительно высокий уровень кадрового обеспечения отрасли; - наличие системы подготовки, повышения квалификации медицинских кадров; - реализация инновационных проектов; - развитие процессов структурной перестройки отрасли.	- с ростом кадрового обеспечения отрасли теряется качественная составляющая; - низкое техническое состояние существенной части лечебно-профилактических учреждений; - нехватка ресурсов для финансирования программы развития отрасли.
Возможности	**Угрозы**
- реализация государственных и региональных программ, обеспечивающих дополнительные государственные финансовые ресурсы для развития отрасли; - использование опыта других регионов и развитых стран; - обучение медицинского персонала передовым технологиям; - увеличение спроса на платные медицинские услуги повышенного качества; - развитие направлений по предупреждению и лечению сложных заболеваний.	- рост текучести кадров вследствие недостаточного финансирования; - ухудшение здоровья населения трудоспособного возраста; - сохранение значительной доли производств с неблагоприятными условиями труда; - ухудшение экологии; - эпидемии; - высокий уровень коррупции; - нехватка медикаментов.

В таблице 2 представлена взаимосвязь стратегии организации и стратегии управления персоналом в ГУЗ «ГЦГП».

Таблица 2

Взаимосвязь стратегии организации и стратегии управления персоналом в ГУЗ «ГЦГП»

Тип стратегии учреждения	Стратегия управления персоналом	Составляющие стратегии управления персоналом
Стратегия динамического роста. Степень риска меньшая. Постоянное сопоставление текущих целей и создание фундамента для будущего. Политика медицинского учреждения и процедуры фиксируются письменно, поскольку они здесь необходимы и для более строгого контроля и как основа дальнейшего развития медицинского учреждения.	Медицинские работники должны быть организационно закреплены, обладать гибкостью в изменяющихся условиях, быть проблемно-ориентированными и работать в тесном сотрудничестве с коллективом.	1) Отбор и расстановка кадров: поиск гибких и верных людей, способных рисковать. 2) Вознаграждения: справедливые и беспристрастные. 3) Оценка: основывается на четко оговоренных критериях. 4) Развитие личности: акцент на качественном росте уровня и области деятельности. 5) Планирование перемещений: учитываются реальные сегодняшние возможности и разнообразные формы служебного продвижения.

Все элементы кадровой политики правильно описаны в специально разработанной документации учреждения, но на практике большинство из принципов, описанных в документе, не действуют в ГУЗ «ГЦГП». Необходима непосредственная реализация всех описанных правил и норм в повседневной работе всеми руководителями структурных подразделений медицинского учреждения.

По результатам SWOT-анализа кадровой политики ГУЗ «ГЦГП», определены направления совершенствования кадрового планирования и представлены рекомендации по повышению уровня квалификации кадров учреждения, среди которых можно выделить следующие [2, с. 130-139]:

- развитие целевой контрактной формы подготовки специалистов;
- создание научно обоснованной системы мотивации их труда;
- применение различных методик адаптации;
- регламентация распределения обязанностей между медицинским и административно-управленческим персоналом;
- введение в штатное расписание должности менеджера по управлению персоналом;
- внедрение системы менеджмента качества;
- использование услуг корпоративного психолога.

SWOT-анализ в качестве стратегической модели планирования кадровой среды учреждений здравоохранения позволил выявить резервы роста и факторы, способные оказать негативное влияние на кадровую политику ГУЗ «ГЦГП». Так, наряду с возможностями реализации государственных и региональных программ, использования опыта других регионов и развитых стран, обучения медицинского персонала передовым технологиям существуют угрозы, в первую очередь связанные с ростом текучести кадров, ухудшением здоровья населения трудоспособного возраста, сохранением значительной доли производств с неблагоприятными условиями труда.

Список использованных источников и литературы:

1. Попов, В. М. Деловое планирование (Методы. Организация. Современная практика): учебное пособие / В. М. Попов. – Москва: Финансы и статистика, 2007. – 368 с.

2. Маркова, С. А. Совершенствование кадровой политики организации в целях обеспечения экономической безопасности предприятия / С. А. Маркова // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2017. – № 1. – 294 с.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Пугачева О. В.

Мисан А.О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕХНІЧНИХ І ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ІНДИКАТОРІВ – ПЕРЕДВІСНИКІВ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Аналіз причин, виявлення передвісників економічних криз та визначення кількісних критеріїв ідентифікації передкризових станів належить до однієї із найбільш актуальних задач сучасності, оскільки в даний час ми стоїмо на порозі нової всесвітньої кризи.

Фундаментальний (або як його ще називають – факторний) аналіз заснований на дослідженні окремих чинників, що впливають на динаміку показників, що вивчаються, і визначенні можливої зміни цих чинників в майбутньому періоді.

Результати фундаментального аналізу є головною умовою високого ступеня ефективності фінансового ринку. З функціонального погляду фундаментальний аналіз – це інтерпретація, оцінка та прогноз впливу на цінову динаміку основних економічних показників та інших подій, що прямо, чи опосередковано відбиваються на ціні фінансового активу [1].

Фундаментальний аналіз звичайно використовується інвесторами, що розраховують на реалізацію довгострокових стратегій, заробляючи на багаторічних тенденціях. Як зазначалось авторами джерела [4]: мета такого підходу – „осідлати” тренд, хай навіть не в самому початку його виникнення, і „проїхатися” на ньому до самого кінця.

Досвідчені спекулянти також використовують фундаментальний аналіз, реагуючи на індикатори фундаментального характеру. Серед останніх можна виділити такі основні групи:

- ВВП – один із найважливіших показників розвитку економіки, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництв;

- ВНП – сукупність усіх вироблених у країні товарів та наданих послуг за рік незалежно від розташування національних підприємств;

- Безробіття – це складне соціально-економічне явище, при якому частина економічно активного населення не має роботи й заробітку [3].

В своїй більшості індикатори фундаментального аналізу носять індикативний характер, це означає, що вони реагують на кризу вже після її настання. Наприклад ВВП не можна назвати індикатором-передвісником кризових явищ, оскільки ВВП зменшується одразу після настання кризи, а до її настання по ВВП немає ніяких змін.

Технічний аналіз – це сукупність методів прогнозування тенденцій зміни цін і майбутніх тенденцій на фінансовому ринку, заснованих на обробці графічної інформації історичних змін показників ринку і виконанні статистичних розрахунків з використанням графічного представлення інформації. Одним за кращих аналіз на даний час є вейлет - перетворення.

Аналіз можливостей технічного аналізу щодо економічних криз дозволив виділити дві групи їх індикаторів. До першої групи відносяться більш-менш поширені і вживані фінансовими аналітиками при розробці або експлуатації різних торгівельних майданчиків показники трендів, волатильності, осцилятори тощо. До найбільш поширених відносять такі:

- Лінія тренду – вказує тимчасову тенденцію ринку на основі середніх значень аналізованих показників

- Хвилі Болінджера – розраховує стандартне відхилення ціни від ковзної середньої

- MACD – вираховує силу та напрямок тренду, а також можливі точки розвороту цього тренду.

До другої групи відносяться ті індикатори, які створюються у межах нового напрямку теорії складних систем і які враховують внутрішню структуру і динаміку валютного ринку як складної системи.

До таких, зокрема, відносяться індикатори рекурентного аналізу. Більшості процесів, які повсякчасно спостерігаються у світі, властива яскраво виражена рекурентна поведінка, така, як періодичність або іррегулярна циклічність. Рекурентність (повторюваність) станів у значенні проходження подальшої траєкторії достатньо близько до попередньої є фундаментальною властивістю дисипативних динамічних систем була відмічена ще в 80-х роках XIX століття французьким математиком Пуанкаре і згодом сформульована у вигляді "теореми рекурентності". Сутність цієї фундаментальної властивості полягає у тому, що, не дивлячись на те, що навіть найменше збурення в складній динамічній системі може привести систему до експоненціального відхилення від її стану, через деякий час система прагне повернутися до стану, близького до попереднього, і проходить при цьому подібні етапи еволюції. [2].

У таблиці 1.1 наведено основні переваги та недоліки фундаментального та технічного аналізів. За даними дослідження можна зробити висновок, що індикатори фундаментального характеру в своїй більшості носять індикативний характер. Фундаментальний аналіз можна використовувати для короткострокового прогнозу ринку. Технічний аналіз в свою чергу може виявити тенденцію ринку як на малих часових проміжках так і на майбутню перспективу. Тобто, якщо відбувається кризова ситуація то саме технічні індикатори можуть попередити це заздалегідь, на відміну від фундаментальних.

Таблиця 1.1

Переваги та недоліки фундаментального та технічного аналізів

Фундаментальний аналіз		Технічний аналіз	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Цей метод ідеально підходить для короткострокового прогнозування	Основний недолік фундаментального аналізу полягає в тому, що неможливо врахувати всі обставини, що впливають на біржові котирування	Основною перевагою є технічна легкість аналізу	Серед основних недоліків технічного аналізу можна назвати високу суб'єктивність зроблених аналітиками висновків і розпливчастість сигналів, що подаються графічними методами
Дає можливість виявити цінні акції з внутрішнім потенціалом зростання		Дозволяє за короткий час проаналізувати ситуацію на ринку	Технічні індикатори постійно лавірують між точністю та чутливістю до зміни цін
Дозволяє з високою точністю передбачити поведінку котирувань в короткочасному прогнозі		Дає як короткочасні прогнози так і довгострокові	Якщо ж говорити про фігури технічного аналізу, то природно, вони спрацьовують не завжди.

Список використаних джерел і літератури:

1. Wahlen J. M. Financial Reporting, Financial Statement Analysis and Valuation: A Strategic Perspective / James M. Wahlen, Stephen P. Baginski, Mark Bradshaw. – [7th Edition]. – South- Western, Cengage Learning, 2011. – С.1261.
2. Investment Management: A Modem Guide to Security Analysis and Stock Selection / edited by V. Ramanna, Ch. Krishnamurti. – Springer Science & Business Media, 2009. – С.634.
3. Біржова справа: Підручник./ Сохацька О. М. – 2-ге вид. змін. й доп. – Тернопіль: Карт- бланш, К.: Кондор, 2008. – С. 167
4. Фундаментальний та технічний аналіз цін товарних та фінансових ринків: Підручник / О.М Сохацька, І. В. Роговська-Іщук, С.І. Вінницький.: Київ, 2012. – с 16.

Науковий керівник: к.е.н. Данильчук Г.Б.

Тарасенко Е. И.

Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОАО «БЕЛАРУССКИЙ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИЙ ЗАВОД»

Металлургическая промышленность Республики Беларусь играет важную роль в экономике, т.к. является основой для машиностроительной отрасли, строительства, транспорта, ЖКХ.

Белорусская металлургическая отрасль представлена производителями стали, предприятиями по заготовке металлолома, производителями порошковой металлургии и предприятиями цветной металлургии. В настоящее время в металлургической отрасли Республики Беларусь отсутствуют горнодобывающие предприятия. Технологические процессы основаны на металлургическом переделе, так как сырьем для металлургической отрасли является произведенный внутри страны и импортируемый металлолом, железные и стальные заготовки.

В 2018 году в Гомельской области находилось 115 организаций, осуществляющих деятельность в сфере металлургии. В общем объеме производства в республике в 2018 году на металлургическую отрасль приходилось 15,9%, что на 1,1 п.п. больше показателя 2014 года.

Продукция металлургической отрасли занимает лидирующие позиции на рынках стран Балтии и известна на рынках европейских стран (Германии, Италии и т.д.) и Ближнего Востока.

Несмотря на присутствие в отрасли более 2000 предприятий, белорусская промышленность является высококонцентрированной, поскольку основные металлургические гиганты находятся именно в Гомельской области, что делает ее значительно конкурентоспособнее других областей республики:

ОАО «Белорусский металлургический завод» – ключевое предприятие белорусской тяжелой промышленности. Оно является одним из крупнейших металлургических предприятий в Европе. Предприятие занимается производством стали, стальных труб, металлокорда, проволоки. В 2019 г. ОАО «БМЗ» произвело около 5 млн т. продукции.

Производство основных видов продукции металлургического производства и готовых металлических изделий Гомельской области за 2011-2018 гг. представлено в таблице 1.

Проанализировав данные таблицы 1, можно сделать вывод, что производство стали снизилось в 2018 году по сравнению с 2011 годом на 206 тыс. т. Производство проката снизилось на 117 тыс. т в 2018 году по сравнению с 2011 годом. Производство стальных труб увечилось на 26,8 тыс. т. Производство проволоки холоднотянутого из нелегированной стали увеличилось в 2018 году на 25 тыс.т. по сравнению с 2011 годом. Производство металлокорда с каждым годом увеличилось и составило в 2018 году 91,8 тыс. т.

Таблица 1

Производство основных видов продукции металлургического производства и готовых металлических изделий ОАО «БМЗ» за 2011-2018 гг.

	2011	2014	2015	2016	2017	2018	Темп роста, (2018/2011)%
Сталь, тыс. т	2 779	2598	2577	2266	2433	2573	92,58
Прокат готовый, тыс. т	2 457	2376	2392	2051	2204	2340	95,23
Трубы стальные, тыс. т	224,5	224,8	212,2	192,3	235,3	251,3	111,93
Проволока холоднотянутая из нелегированной стали, тыс. т	416,8	448,1	399,5	366,3	422,8	441,8	106
Металлокорд, тыс. т.	94,1	80,7	88,0	90,2	94,8	91,8	97,55
Гвозди, кнопки, чертежные кнопки, скобы и аналогичные металлические изделия, тыс. т	67,1	62,2	56,3	49,3	54,0	54,7	81,52
Ткани, решетки, сетки и ограждения металлические, тыс. $м^2$	6 555	6622	5226	4737	7658	5105	77,87

Источник: [1, С. 287].

Производство гвоздей, кнопок, чертежных кнопок, скоб и аналогичных металлических изделия в 2018 году снизилось по сравнению с 2011 годом на 12,4 тыс. т. Производство тканей, решеток, и металлических ограждений снизилось в 2018 году по сравнению с 2011 на 1410 тыс. $м^2$ и составило 5105 тыс. $м^2$.

На основе изучения показателей развития металлургической промышленности региона (на примере ОАО «БМЗ») в целях стратегического планирования деятельности предприятия можно выполнить анализ сильных и слабых сторон организации. Для этого предлагается использовать эффективный инструмент – матрицу SWOT-анализа, которая позволяет выявить внутренние сильные и слабые стороны ОАО, а также внешние возможности и угрозы, установить связь между ними, определить отличительные преимущества, уязвимые места в конкуренции и оценить возможность использования благоприятных обстоятельств и предпринять меры для хорошей защиты от возможных угроз. Достигается это за счет сравнения внутренних сил и слабостей рассматриваемого предприятия с возможностями, которые дает ему рынок. Исходя из качества соответствия, делается вывод о том, в каком направлении организация должна развивать свой бизнес, и, в конечном итоге, определяется распределение ресурсов по возможным стратегиям.

Цель SWOT-анализа – сформулировать основные направления развития предприятия через систематизацию имеющейся информации о сильных и слабых его сторонах, а также о потенциальных возможностях и угрозах.

Процедура проведения SWOT-анализа в общем виде сводится к заполнению матрицы, в которой отражаются и затем сопоставляются сильные и слабые стороны предприятия, а также возможности и угрозы рынка. Это сопоставление позволяет определить, какие шаги могут быть предприняты для развития предприятия и на какие проблемы необходимо обратить особое внимание. SWOT-анализ стратегического развития ОАО «БМЗ» приводится в таблице 2.

Таблица 2

SWOT-анализ металлургической промышленности Гомельской области (на примере «БМЗ»)

Сильные стороны и конкурентные преимущества региона	*Проблемы и слабые стороны региона*
1 Широкий ассортимент продукции. 2 Использование рекламной компании. 3 Приемлемая цена товара. 4 Достаточная известность. 5 Применение инноваций мотивация персонала.	1 Сбои в снабжении товаров 2 Неучастие персонала в принятии управленческих решений 3 Плохое отслеживание процесса выполнения стратегии 4. Сбои в работе персонала.
Возможности внешней среды	*Угрозы со стороны внешней среды*
1 Долгосрочные связи с потребителем. 2 Ускорение роста рынка. 3 Изменение рекламных технологий. 4 Удержание лидерства в ценах. 5 Стабильная работа инфраструктуры в регионе.	1 Высокие цена на сырье. 2 Появление новых конкурентов. 3 Нововведения конкурентов. 4 Понижение цен конкурентами. 5 Сильное давление со стороны конкурентов.
Сильные стороны и возможности	Слабые стороны и возможности
1 Широкий ассортимент продукции, рекламная компания достаточная известность позволяет выйти на новые рынки и его сегменты. 2 Повышение конкурентоспособности предприятия.	1 Появление новых конкурентов. 2 Известность, реклама, конкурентные преимущества будут противостоять появлению новых конкурентов.
Сильные стороны и угрозы	Слабые стороны и угрозы
За счет неудачного поведения конкурентов, удерживания лидерства в ценах можно уменьшить давление конкурентов и сохранить свои позиции в конкурентной борьбе.	Появление новых конкурентов, сбои в работе персонала, сильное давление конкурентов ухудшит конкурентную позицию.

Матрица предоставляет руководителям предприятия структурированное информационное поле, в котором они могут стратегически ориентироваться и принимать решения по развитию.

Список использованных источников и литературы:

1. Статистический ежегодник Гомельской области. Национальный статистический комитет Республики Беларусь. Главное статистическое управление Гомельской области, 2019.

Научный руководитель: к.э.н., доцент Пугачева О. В.

Терентьєва О. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕНЬ БРЕНДА ТА ЕТАПИ ЙОГО СТВОРЕННЯ

У наш час термін «бренд» є невід'ємним складником понятійного апарату економічних досліджень. Його часто вживають науковці, підприємці, споживачі та засоби масової інформації. Складається враження, що кожен пересічний громадянин абсолютно точно знає тлумачення цього терміна. Однак, великій кількості людей, навіть серед тих, хто працює в галузі маркетингу та реклами, досить важко сформулювати визначення бренда. Більшість під «брендом» розуміють торгову марку, назву товару та логотип.

Термін «бренд» є похідним словом від давньонорвезького та означає «ставити клеймо». Таким чином, первинне поняття було створено для позначення джерела, виробника чи власника товару. З розвитком ринкових відносин термін «бренд» став означати походження товару й застосовувався із метою відокремлення в свідомості споживачів одного виробника від інших, що виготовляли подібні товари [1].

Загалом під брендом (англ. brand) розуміють набір атрибутів, які узагальнюють уявлення людей про відповідний товар, послугу, компанію або особистість. У сучасному маркетингу використовується три різні терміни: «бренд», «торговельна марка» і «товарний знак». Спробуємо вказати на базові відмінності між ними.

Торговельна марка в маркетингу є сукупністю певних властивостей, асоціацій, візуальних образів, які дозволяють товару виділятися на ринку серед конкурентів. Весь процес створення бренду починається зі створення торговельної марки продукту. Торговельна марка виникає в момент, коли підприємець сформував унікальну назву для свого товару, розробив дизайн продукту, створив фірмовий стиль, придумав слоган тощо. Товар цього підприємця може бути абсолютно неунікальним і не відрізнятися за своїми характеристиками від конкуруючих продуктів. Але в той момент, коли він створив власну назву, візуальне оформлення товару і надав йому певний імідж – відбулося створення його торговельної марки [1].

Товарним знаком є зареєстрована торговельна марка, яка має одного власника. Іншими словами, товарний знак – це паспорт, що засвідчує офіційну реєстрацію торговельної марки чи бренду, і його основна функція – це юридичний захист. Товарний знак засвідчує те, що така торговельна марка існує, вона є інтелектуальною власністю приватної особи або компанії.

Існує декілька варіантів реєстрації торговельної марки: можна зареєструвати словесний, візуальний чи комбінований товарний знак. Чим більше варіантів реєстрації забезпечив підприємець, тим більшим захистом володіє його товарний знак. Будь-який логотип є товарним знаком, але якщо просто зобразити логотип, не провівши його реєстрацію, то товарний знак не буде захищеним від копіювання.

Бренд відрізняється від торговельної марки тим, що він є одночасно торговельною маркою, проте не кожна торговельна марка здатна стати брендом. Торговельні марки перетворюються в бренд тільки в тому випадку, коли комунікація та емоційний зв'язок «товар-покупець» є набагато сильнішою, ніж у конкурентів, і лише після того, як торговельна марка отримає популярність на ринку. Коли вживаємо поняття «бренд», то підсвідомо розуміємо, що це різна сукупність уявлень, образів, асоціацій та емоцій, викликаних у споживачів досвідом використання конкретних продуктів.

Бренд великою мірою є психологічним атрибутом та сумою всіх ментальних зв'язків, які утворюються між покупцями і власниками бренду. Також брендом називають інтелектуальну частину товару, що визначає його популярність. Люди часто не замислюються над тим, чому вони здійснюють вибір саме на користь певного товару. Найчастіше вибір відбувається, коли покупець підсвідомо опирається на свій досвід, враження інших людей, рекламу, упаковку і загальноприйняту думку.

Маркетологи вважають, що якщо більше ніж 20% покупців при рівнозначних ринкових пропозиціях обирають саме ваш товар, то його цілком можна вважати брендом [2]. Бренд має велике значення для споживача із трьох основних причин: він знижує ризики, збільшує задоволення від володіння продуктом, а також спрощує процес вибору.

Купуючи відомі бренди, споживач менше ризикує, ніж купуючи товари від невідомої торгової марки чи виробника. Основні види ризиків – це функціональні, фінансові та психологічні. Купуючи бренд, споживач задовольняє не тільки свої базові потреби у функціональних характеристиках продукту, а й отримує можливість задовольнити соціальні та психологічні потреби. Сильний бренд виділяється серед безлічі аналогів, скорочуючи час на пошук і придбання необхідного продукту. В епоху розвинених ринків і посиленої конкуренції споживач відчуває дискомфорт від численної кількості нових товарів. Відомий бренд дозволяє споживачу спростити процес вибору та зменшити витрати часу.

Наявність сильних торгових марок у визначеному сегменті є високим бар'єром для нових компаній, що бажають увійти на ринок із новими продуктами. Сильні бренди та торгові марки вже володіють високим рівнем обізнаності та лояльності покупців. Тому для виведення нових товарів потрібно інвестувати значні ресурси для того, щоб завоювати увагу клієнтів.

Створення та розвиток бренду – це досить тривалий і трудомісткий процес, який складається з декількох етапів.

Перший етап – створення концепції нового продукту чи послуги. На цьому етапі закладається здатність бренда створювати попит та нові потреби. Також визначається цільова аудиторія майбутнього продукту або послуги.

Другий етап – вивчення запитів та цінностей, сформованих у споживачів, а також ступінь задоволення цих потреб потенційними конкурентами.

Третій етап – створення концепції бренду або основи для розвитку бренду. На цьому етапі проводиться розроблення ключових ідей та відмінностей майбутнього бренда.

Четвертий етап – комплексна ідентифікація бренда, тобто комплекс засобів із забезпечення ідентифікації. Ідентичність бренду включає:

а) комунікативну ідентифікацію – назва бренда, слоган, правила написання текстів для бренда та загальний формат усної комунікації;

б) візуальний складник бренда – знак, корпоративний стиль, правила їх застосування;

в) сенсорний складник бренда – звуковий логотип, фірмова музика тощо;

г) динамічну ідентифікацію бренда – ключові складники анімації знаку, принципи побудови інтерфейсів, складники анімації для відео – роликів, презентацій тощо.

П'ятий етап – створення документації бренда, яка включає:

1) книгу бренда – мотивуючу книгу, яка формує уявлення про бренд у неспеціалістів. Функція книги бренда – справити враження на споживача та висвітлити бренд якнайкраще;

2) книгу маркетолога – збірник правил, що дозволяють побудувати правильну комунікацію бренда на весь період його існування. Цей набір правил складається для маркетологів та вміщує основні результати досліджень, детальний опис концепції бренда, техніки просування бренда тощо;

3) книгу дизайнера бренда – збірник стандартів та правил, які детально описують процес розроблення дизайну для бренда. Включає формування знака, кольорової палітри, підбір шрифтів, побудову макетів у різноманітних площинах та розмірах.

Шостий етап – розроблення стратегії виведення бренду на ринок. Мінімальний термін формування ефективного бренду становить три роки. За цей час ідея закарбовується у свідомості людей, а потім знаходить своє відображення у зростанні продажу.

Сьомий та всі подальші етапи – процес побудови постійних комунікацій зі споживачами, фанатами, послідовниками [3].

Формування основної ідеї бренда має здійснюватися з урахуванням таких важливих його складників:

- сутність бренда – центральна ідея бренда в максимально короткому вираженні;
- драйвер бренда – ключовий мотиватор, який спонукає споживачів взаємодіяти з брендом;
- місія бренда – «велика ідея» бренда щодо вирішення глобальних проблем, що виводить бренд на високий соціальний рівень. Фактично, місія бренда – це глобальне соціальне виправдання ринкових амбіцій;
- характеристики відмінностей бренда – сукупність суттєвих параметрів, за якими споживачі можуть виокремити та розпізнати бренд;
- позиціонування бренда – заявка на місце в свідомості споживача. Чітке викладення позицій, якостей та відмінностей бренда, розраховане на те, що споживач визнає та запам'ятає певний бренд;
- характер бренда – опис поведінки бренда аналогічно з поведінкою людини, у ключових ситуаціях комунікації та взаємодії зі споживачем;
- причини для довіри – сукупність раціональних та емоційних причин, через які споживач довіряє бренду [4].

Сьогодні поняття «бренд» зазвичай вживається для позначення або ідентифікації виробника чи продавця продукту або послуги, до якого відноситься і сфера туризму. Туристські послуги є великим сегментом сфери послуг, які забезпечують задоволення потреб людей та реалізацію їх діяльності у вільний час: відпочинок, розваги, подорожі. Основні туристські послуги орієнтовані на споживання туристів (наприклад, послуги розміщення, трансфер, екскурсії) та додаткові послуги можуть виконуватися як для туристів (міні-бар в номері, екскурсії), так і для місцевого населення.

Туристичний ринок характеризується наявністю суб'єктів, тобто юридичних і фізичних осіб, які одночасно є виробниками та споживачами туристичних послуг. Окремі елементи ринку туристичних послуг, як і його суб'єкти, не можуть функціонувати ізольовано. Попит, пропозиція і ціна утворюють динамічний взаємозв'язок, який засвідчує функціонування ринкового механізму [5]. Отже, механізм функціонування туристичного ринку – це система дії економічних важелів для збалансування попиту та пропозиції на туристичні послуги.

На Черкащині стартував процес створення туристичного бренду, в межах якого відбудеться конкурс на найкращий слоган для регіону. Ключовий елемент бренд-партнерства – це запорука розробки ефективного бренду. Бо жоден не може поодинці розробити і впровадити успішний бренд. Бренд – це ідея, яка об’єднує мешканців області. Це імідж та впізнаванність регіону. Це історія, яку ми розповідаємо світу про себе. І як ми її розповімо – такими нас побачить і світ. Адже територіальні бренди – сучасна зброя для конкурентної боротьби між країнами, регіонами, містами за матеріальні, людські та інформаційні ресурси.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Бренд. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Бренд (дата звернення: 24.10.2019).

2. Економічний словник. Бренд. URL: http://www.vslovare.ru/slovo/jekonomicheskiij-slovar/brend (дата звернення: 05.11.2019).

3. Крайнюченко О.Ф., Габор О.О. Етапи процесу створення та розвитку бренда: формування ДНК бренда. URL: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15238/1/Tesis_2014.KrainGabor.pdf (дата звернення: 22.01.2020).

4. Карачина Н. П., Вакар Т. В., Мороз І. О. Концепт територіального брендингу в контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. Економіка та держава. 2019. № 4. С. 25–32. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.4.25.

5. Масюк Ю. Формування брендів туристичних підприємств за сучасних умов. Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія «Міжнародні відносини». 2008. Вип. 24. С. 201–207.

Черкащенко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ОСТІВНИХ ДЕРЕВ ДО АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СВІТОВОГО ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ

Сучасна глобалізація призводить до поширення залежності між країнами світу та міжнародними ринками товарів та послуг. Сфера та частка участі у них визначають темп та характер розвитку самої країни. Тому, нині, жодна країна не може ефективно функціонувати без наявності міжнародних торговельних відносин, оскільки вони є потужною рушійною силою їх економічного розвитку.

Фундаментом міжнародної торгівлі є два зустрічні потоки – експорт та імпорт. Під експортом розуміють реалізацію продукції та послуг, які були виготовлені у деякій країні, для подальшого їх використання або продажу іншим країнам. Імпортом називають закупівлю товарів і послуг, які були виготовлені на території певної країни, задля їх використання чи перепродажу в іншій країні.

На міжнародну торгівлю досить сильно впливає регіональний аспект, тобто географічне розташування країн. Історично склалося, що країни які мають близьке розташування, а особливо спільний кордон досить тісно взаємодіють між собою в розрізі міжнародної торгівлі. Тому для полегшення умов та правил здійснення взаємних зовнішніх операцій країни

об’єднуються, що у свою чергу призводить до формування економічної інтеграції та утворення різних інтеграційних об’єднань.

Економічна інтеграція – це процес об’єднання держав, причиною якого є наявність обмежень у грошових, трудових та природних ресурсах у окремих країн для виготовлення продукту та забезпечення їх конкурентоспроможності [1, с.58]. Найбільш розвиненою формою інтеграційних процесів є інтеграція країн у сфері торгівлі. Останні об’єднуються задля підвищення ефективності використання власних ресурсів та отримання тих ресурсів, в яких вони відчувають потребу [2, с.113].

Ці процеси призвели до утворення різного роду інтеграційних об’єднань, таких як Європейський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Співдружність Незалежність Держав та інших. Окрім цього, країни можуть здійснювати торговельні операції в межах своїх регіонів, так утворилися такі торговельні регіони, як Західна Європа, Північна Америка, Середній Схід, Африка та Азія.

Міжнародна регіональна економічна інтеграція призвела до утворення таких економічних відносин, за яких відбулося поєднання та взаємопроникнення економік країн одна в одну та формування єдиного спільного господарського комплексу [2, с.113].

Для аналізу структури особливостей інтеграційних зв’язків пропонуємо використовувати методи кластерного аналізу, за допомогою яких розв’язуються задачі класифікації об’єктів. Класифікація – це систематизація об’єктів, віднесення їх до певних класів за деякою заданою мірою подібності. У результаті класифікації до одного класу належатимуть об’єкти, що мають більшу подібність між собою порівняно з об’єктами, що належать до інших класів.

Одними з найбільш використовуваних є ієрархічні агломеративні методи кластерного аналізу. Суть цих методів полягає у послідовному об’єднанні об’єктів у групи. У ході аналізу нами застосовується один з різновидів ієрархічних агломеративних методів – метод одиничного зв’язку. Аналіз даних розпочинається з побудови матриці взаємних кореляцій для обраної множини часових рядів, що відбивають динаміку зміни показника імпорту чи експорту товарів на заданих ринках. Для отриманої матриці взаємних кореляцій розраховується матриця відстаней між елементами множини. Далі поступово обираються об’єкти, між якими найменша відстань серед доступних, та додаються до вже сформованого набору кластерів, аж поки множина доступних об’єктів не стане порожньою [3, с. 331-332].

На основі вказаного методу за допомогою інструментального середовища Matlab було проаналізовано динаміку обсягів експорту та імпорту товарів країн п’ятьох регіонів: Середній Схід, Африка, Америка, Азія та Західна Європа. Для дослідження було взято часові ряди з даними з 2015 по 2019 роки. Розрахунки проводилися з візуалізацією результатів у вигляді мінімального остівного та відповідного ієрархічного дерев. Нижче на рис. 1 зображено отримане мінімальне остівне, а на рис. 2 – ієрархічне дерева.

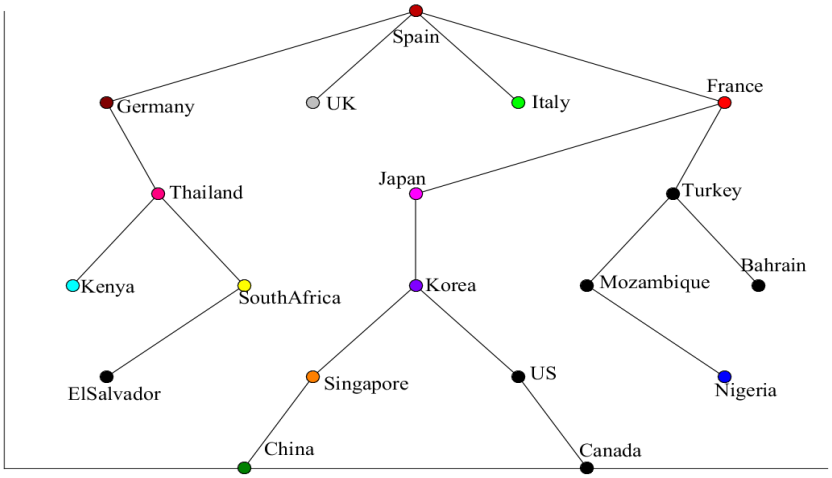

Рис. 1. Мінімальне остівне дерево обсягів експорту країн

Джерело: складено автором за даними [4]

Проаналізувавши рис. 1, можна виділити два кластери, у яких країни розташовані у одному регіоні: європейський кластер, до якого входять Іспанія, Німеччина, Великобританія, Італія, Франція та Туреччина, а також азійський кластер, до якого входять Корея, Японія, Сингапур, Китай. На основі методики об'єднання країн у кластери можна стверджувати про подібну динаміку імпорту/експорту країн у Європі, а також у країнах Азії. Цікавим є факт віднесення США та Канади до азійського кластеру, що може свідчити про більш тісні торговельні зв'язки країн Північної Америки з Азією, аніж з Європою. Також звертає на себе увагу віднесення деяких країн Африки до європейського кластера, у той час як інших – до азійського.

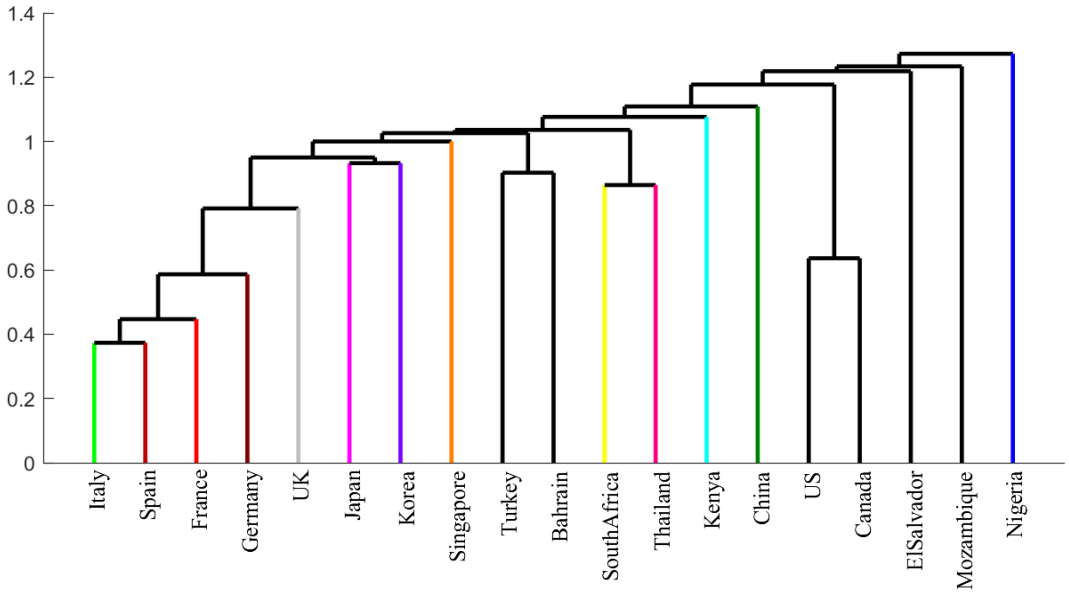

Рис. 2. Ієрархічне дерево обсягів експорту країн
Джерело: складено автором за даними [4]

Додатково до отриманих вище результатів дендрограма показує найсильніші зв'язки у європейському кластері між Італією, Іспанією, Францією та Німеччиною; з іншого боку, також існує сильний зв'язок між США та Канадою, що й варто було очікувати. Найслабкіші зв'язки з іншими країнами – у країн Африки.

Отже, у ході здійсненого дослідження було підтверджено думку про те, що країни, у першу чергу, мають тісні міжнародні торговельні відносини з країнами свого регіону. Доведено наявність європейського та азійського регіональних кластерів, а також виявлено більш тісні торговельні стосунки США та Канади з країнами азійського кластеру. У подальшому буде здійснено більш детальний аналіз отриманих результатів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Назаров М. І. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі / М. І. Назаров, О. Я. Макаренко. // Економіка і суспільство. – 2018. – С. 57–64.

2. Ткаченко О. А. Економічні особливості міжнародної регіональної інтеграції / О. А. Ткаченко. // Економіка та управління національним господарством. – 2016. – №11. – С. 113–116.

3. В. В. Давніс, В. І. Тітякова, С. І. Мокшина, А. І. Алєксєєва Комп'ютерні задачі багатовимірної статистики Частина 1. Кластерний і дискретний аналіз. – Воронеж, 2005. – 37с.

4. Торговельна статистика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.trademap.org/tradestat.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Кібальник Л. О.

Шершень Н. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний стан аграрного сектору економіки України та трансформаційні перетворення, що вже відбулися, зумовлюють необхідність адаптації аграрних підприємств до турбулентності товарного ринку з метою забезпечення стійкості та високого рівня конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств вимагає розробки програми дій, спрямованих на розвиток їх потенційної багатофункціональної діяльності, що мінімізує ймовірність фінансово-економічних ризиків і можливих втрат капіталу. Першим кроком у даному напрямі є запровадження адекватних теоретичних підходів та відповідного інструментарію методів і моделей як для кількісної оцінки конкурентоспроможності так і для прийняття оперативних та стратегічних рішень, що визначають загальну лінію конкурентної поведінки – стратегію, якій будуть підпорядковані всі наступні кроки.

Для оцінки сьогоденної діяльності підприємства та вирішення оперативних проблем, що піддаються аналізу та мають, як правило, скінчену множину оптимальних рішень, можна застосувати одну із відомих методик. Важливою задачею в цьому випадку є побудова економіко-математичної моделі, що забезпечить прийнятну точність. В даній роботі оцінка системи показників та визначення конкурентоспроможності підприємства проводиться з використанням сучасного методу економіко-математичного аналізу складних систем – кластерного аналізу. Кластерний аналіз є сукупністю алгоритмів, які дозволяють проводити розбиття багатовимірної множини вхідних даних на однорідні підмножини (класи, кластери) та виявляти причини міжкластерних відмінностей за зовнішніми критеріями [2]. У даному дослідженні методика кластерного аналізу використовується для визначення критеріїв кластерізації, міри відмінності між об'єктами кластеризації та перевірки достовірності розбиття на класи.

Для забезпечення тривалого комерційного успіху підприємства ефективне стратегічне управління є менш очевидною але, на думку автора, найважливішою задачею, яку слід вирішувати керівництву. Стратегічне управління – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий, системний, ситуаційний та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає змогу встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями та приводити їх у відповідність з останніми, розробляючи та реалізуючи систему стратегій [1]. В умовах мінливості зовнішньоекономічних факторів (зміна технологій, насиченість попиту, моральне старіння продукції тощо) першочерговою задачею є максимально швидке реагування на зміни у сучасному бізнес-середовищі. Складність вирішення проблем стратегічного управління полягає в тому, що значна кількість факторів не піддаються формалізації і не мають кількісних оцінок, а отже, наслідки впливу цих факторів можуть бути непередбачуваними. В такому випадку ефективність застосування класичних моделей стратегічного управління знижується, а це може призвести до втрати позицій підприємства на товарному ринку. В даній роботі для моделювання, прогнозування та управління конкурентоспроможністю використовується один з найперспективніших напрямків аналізу економічних систем – теорія нечіткої логіки і нечітких множин. Такий метод дає можливість моделювати процес прийняття рішень найкращим чином, враховуючи суб’єктивний характер експертних оцінок. Функція належності, визначена на множині допустимих значень чинника, що аналізується, визначає ступінь достовірності прийнятого рішення [3]. Лінгвістичні інтерпретації нечітких множин перетворюють теорію нечіткої логіки не тільки в ефективний, але і зручний інструмент економіко-математичного моделювання.

В даній роботі проводиться аналіз «ТОВ «АГРО-ХОЛДИНГ МС». Представлені вище моделі дозволяють оцінити та спрогнозувати рівень конкурентоспроможності даного підприємства на ринку України з мінімальною похибкою. Моделі реалізовано у середовищі

Matlab (мова технічних розрахунків, призначена для вирішення широкого спектру інженерних і наукових завдань будь-якої складності в будь-яких галузях).

Отримані результати відповідають оптимістичному прогнозу – тенденція підвищення рівня конкурентоспроможності досліджуваного підприємства на національному рівні збережеться за умов стабільної продуктивності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Шершньова З.Є. Стратегічне управління [Текст]: підручник. / З.Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

2. Пістунов І. М. Кластерний аналіз в економіці [Текст]: підручник. / І. М. Пістунов, О. П. Антонюк, І. Ю. Турчанінова. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. – 88 с.

3. Кравець П. Системи прийняттярішень з нечіткою логікою [Електронний ресурс] / П. Кравець, Р. Киркало // Національний університет "Львівська політехніка", кафедра інформаційних систем та мереж. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://vlp.com.ua/files/special/17_0.pdf.

Науковий керівник: старший викладач Тобілевич Ю. Є.

Янчукова С. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИДИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ СТРАХУВАННЯ

На сьогоднішній день банківська система України набуває важливого значення, особливо її банківський ризик та можливість їх страхування. Сучасне розгалуження банківського ризику потребує вирішення як теоретичних аспектів так і методичних, а найголовніше практичних проблем у фінансовій сфері. Основною перспективою розвитку банківської системи є управління ризиками, а саме їх страхування.

Банківська сфера є найбільш ризикованою в економічній діяльності. Необхідність страхування ризикованих ситуацій обумовлена специфікою банку та його відповідним ризикам. Банківське страхування ризиків застосовують для того, щоб уникнути факторів банківської діяльності яка зазвичай не контролюються, а є специфічні ризики кредитних установ.

Головним принципом роботи банку є прагнення отримати якомога більше прибутку, але це все обмежується ризиками: чим більше банк хоче отримати прибутку, тим більше він і йде на ризик. Ризик – це вираження подій, коли банк за певної ймовірності може отримати додатковий прибуток або ж втратити все.

До основних видів банківського ризику належить:

- ринковий ризик;
- відсотковий;
- неплатоспроможності;
- інфляційний;
- валютний;
- незбалансованої ліквідності;
- політичний.

Найголовніша перевага цієї класифікації ризиків полягає у тому, що в дані ризики включені ендогенні та екзогенні показники банківських ризиків. В цілому ризики банку ділять на фінансові, функціональні та зовнішні.

Найголовнішими видами ризиків є кредитний, депозитний, валютний, інвестиційний, ризик ліквідності, неплатоспроможності (банкрутства) ризик.

Кредитний ризик – це рівень нечіткості щодо виникнення непередбачених подій, які виконуються задля фінансових угод їхня сутність полягає у тому, що покупець банку не зможе взяти на себе ніякого зобов'язання за угодою і при цьому йому не вдасться скористатись забезпеченням повернення позичених коштів [1].

Депозитний ризик – це рівень нечіткості щодо змоги переведення поточного або розрахункового рахунку іншого банку або раніше вилучити кошти з вкладу. Ефективним методом зниження депозитних рахунків є диверсифікація вкладників та їх лімітування.

Валютний ризик – це втрата банком цінних банківських металів через колихання валютних курсів.

Процентний ризик – це рівень нечіткості щодо спроможності понесення банком збитків через непередбачувані зміни процентних ставок. Одним із методів оцінки процентного ризику банку є аналіз гепа.

Інвестиційний ризик – це рівень нечіткості щодо спроможності знецінення цінних паперів, придбаних раніше банком. Головними методами його зниження є диверсифікація вкладень або ж розподіл коштів між різновидністю цінних паперів.

Ризик ліквідності – це рівень нечіткості щодо змоги банку дати своєчасне виконання зобов'язань перед відвідувачами шляхом перетворення активів у кошти.

Ризик банкрутства – це рівень нечіткості банку за те що він став неспроможним відповідати за свої дії перед клієнтами, так як грошові активи в нього закінчуються [2].

Страхування банківського ризику зазвичай застосовується для уникнення деяких неконтрольованих факторів на діяльність банку. Розглядають комплексне страхування банківського ризику: страхування кримінального банківського ризику; страхування від «хакерів»; страхування професійної діяльності.

В нашій країні страхування ризиків банку є обмеженим, багато ризиків які є досить «популярними» за кордоном, у нас майже не використовуються, це все пов'язано з тим, що в Україні специфічні умови для страхування. Також основною проблемою є те, що в нашій країні не досить розвинений страховий ринок порівняно з досвідом інших країн. Наші економічні умови дозволили б банкам страхувати ризики і це все б стабілізувало і захистило банківське середовище.

Сьогодні банківське страхування ризику є тільки для споживчого кредиту, тобто такий кредит видається при придбанні товарів масового споживання, нерухомості, автомобілів, тобто коли ми беремо кредит на авто то відразу ми страхуванням покриваємо банківський ризик.

Загалом банки зацікавлені в тому, щоб застрахувати предмет, тому що вони від цього отримають грошовий прибуток. Страхування розвитку фінансового банку має дотримуватись нормативів, які встановлені НБУ, резерв страхування може рівнятись до незабезпеченого, що не стимулює банки до активного використання інструменту страхування як елементу гарантування.

Страхування банківського ризику забезпечує фінансову стабільність і є зобов'язанням того, що банк буде страхувати невизначені та непередбачувані фактори. Закордонний досвід трактує те, що банківське страхування ризиків гарантує та забезпечує надійну діяльність та хорошу репутацію банку, з боку вкладників, а отже гарантує фінансову стійкість [3].

Отже, ризик та страхування банків – це складова без якої не бути діяльності банку, система керування ризиками має бути дуже ефективною в нашій країні та мати високу безпеку для клієнтів банку, щоб вони були застраховані від можливих витрат на той чи інший вид ризику, щоб банк мав гарний процес та систему їхнього функціонування. Потрібно впровадити в нашу банківську систему більше конкретних методів та моделей які будуть регулювати банківські ризики, вдосконалити нові інструменти, які допоможуть знизити збитки банку..

Список використаних джерел і літератури:

1. Перспективи впровадження комплексного страхування банківських ризиків в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://libfor.com/engine/print.php?newsid=1110

2. Комплексное страхование банков [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.chartisinsurance.com/BBB-Bankers-BlanketBond_803_203481.html

3. Страхование банковских рисков [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.grandars.ru/college/strahovanie/strahovanie-bankovskih-riskov.html.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Гадецька З.М.

ТУРИЗМ І ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА

Бурдель М. М., Ляшук М. М.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА КУЛІНАРНОЇ СПАДШИНИ – СПОСІБ ПРИВАБЛЮВАННЯ ТУРИСТІВ ДО РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Туризм – явище глобальне. Він розвивається надзвичайно швидкими темпами. Адже ріст кількості туристів у світі за останні десятиліття перевищує всі прогнози. Проте, куди б подорожуючі не їхали, яким би видам туризму не надавали перевагу, в усіх завжди виникає одна спільна потреба – харчування. До того ж не просто харчування, як задоволення потреб організму, а ознайомлення з місцевою кухнею, її особливостями та відмінностями. Таким чином виник новий напрям туризму – гастрономічний, який сьогодні набув неабиякою популярності серед туристів у світі.

Сучасним дослідженням української кухні присвячені праці [3, 5, 8]. Проте, питання щодо дослідження кулінарної спадщини різних регіонів України розкриті не до кінця.

У 1995 р. за ініціативою провінції Скаане зі Швеції та острова Бонхольм (Данія) було створено Європейську мережу кулінарної спадщини [1]. Причиною створення стало поєднання розвитку сільського господарства, рибальства із туризмом, який тоді набував масовості. Об'єднуючим елементом стала кулінарія. З 1997 р. проект набув стрімкого розвитку та викликав значний інтерес з боку бізнесу та органів влади у Балтійському регіоні, а згодом і інших регіонів Європи. На сьогодні Європейська мережа кулінарної спадщини мережа об'єднує 45 регіонів Європи. Основна функція організації полягає у рекламуванні, презентації та формуванні туристичного іміджу країн-учасниць в контексті власного бренду, а також сприяє підтримці місцевих виробників. Проте, йдеться не лише про кулінарію. Основна мета діяльності Європейської мережі кулінарної спадщини – приваблювання туристів. Страви повинні бути національними і місцевими, та вироблятися на місці з місцевих продуктів. Супутня мета організації – підтримання зусиль щодо охорони довкілля, вирощування чистих продуктів та імпульс для місцевого розвитку підприємництва. Саме ці завдання у сучасному світі є надзвичайно актуальними.

Європейська мережа кулінарної спадщини позиціонує розвиток регіонів шляхом промоції виробництва натуральних продуктів харчування у невеликому обсязі так, щоб і туристи, і місцеві могли з легкістю відшукати автентичні страви. Мережа загалом охоплює не лише ресторани, а й сільські крамниці, малі фермерські господарства та місцеві виробничі підприємства. Загалом це створює передумови для розвитку туризму, зокрема завдяки пізнаваного. Європейська мережа кулінарної спадщини має власний логотип, який є міжнародним брендом та відомий у Європі [2].

У 2009 р. у м. Рівне відбулась міжнародна конференція щодо ролі якості продуктів харчування та страв. Саме тому, Рівненська область стала першою в державі, яка почала втілювати українську частину проекту. Рівненські ентузіасти ознайомилися з досвідом дружнього Вармінсько-Мазурського воєводства, південно-східного Шведського регіону Сканія та датського регіону Борнгольм. Адже, смачну й екологічну їжу туристам потрібно презентувати у поєднанні з елементами народного побуту і культури (ткацтво, різблярство, народний фольклор) [7]. Це спільний проект влади та бізнесу, що працює за принципом «із поля – до столу»: страви, які подають у відповідних закладах, що мають логотип мережі, виготовлені з продуктів, які теж вирощені в цій місцевості. Тобто проект розвиває внутрішній ринок натуральних продуктів, у перспективі надає роботу фермерам і стимулює роботу рестораторів. А ще широку можливості для розвитку кулінарного туризму в Україні, яка має унікальну регіональну кухню. Учасниками мережі є 15 закладів ресторанного господарства Рівненського регіону(ресторани «Троянда» у м. Радивилів, «Случ» у м. Березне, ресторанні комплекси «Рікос» ум. Острог, м. Корець, кафе «Щедрий Млин» у смт. Гоща, ресторанні комплекси«Айвенго» у с. Колоденка, «Скольмо» у смт. Клевань, «Колиба», «Спорт», «Підкова»паб «Рівень» та кафе-бар «Париж» у м. Рівне, ресторани «Кристал» у м. Костопіль, «Сарни» у м. Сарни, «Біле Озеро» у м. Володимерець) [9].

Наступними регіонами України, які приєдналися до Європейської мережі кулінарної спадщини стали Львівська (2017 р.), та Херсонська (2018 р.) області [4, 6].

Отже, можна стверджувати, що українські кулінарні традиції – це справжня знахідка для любителів гастрономічного туризму та зацікавленість нашою кухнею європейськими партнерами є тому підтвердженням. Вступ регіонів України до європейської мережі кулінарної спадщини має важливе значення для розвитку туризму країни. Крім того, це можливість яка стимулюватиме розвиток сільського туризму, малих фермерських господарств, що дозволить зберегти дані рецепти страв, які готуються з натуральної продукції місцевого виробництва.

Список використаних джерел і літератури:

1. The Trademark for Regional Food & Culinary Traditions [Електронний ресурс]. – http://www.culinary-heritage.com. – 01.03.20.
2. Добош Г. Кулінарний туризм – ніша не заповнена / Г. Добош. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org. – 27.02.20.
3. Жовнірова М. В. Їжа і харчування як елемент традиційно-побутової культури українців / М. В. Жовнірова, Р. В. Дьяченко // Матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. "Українська культура XXI століття: стан, про¬блеми, тенденції". – Київ :КНУКіМ, 2011 – С. 36 – 38.
4. Левків Я. Галицька кухня в європейській мережі / Я. Левків. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.galinfo.com.ua. – 27.02.20.
5. Ліпєц Ю. В. Розвиток і традиції харчування в українській культурі / Ю. В. Ліпєц // Матеріали Всеукр. на-ук.-теорет. конф. "Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції". – Київ : КНУКіМ, 2011 – С. 51–55.
6. Нова Каховка. Херсонщина співпрацюватиме з Європейською мережею кулінарної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nk-online.tv. – 27.02.20.
7. Які ресторани на Рівненщині увійшли до Європейської кулінарної спадщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.radiotrek.rv.ua/news. – 20.02.20.
8. Яценко С.А. «Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження / С.А. Яценко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.eprints.zu.edu.ua. – 28.02.20
9. 15 закладів Рівненщини включили до мережі кулінарної спадщини Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rivne.media/news. – 27.02.20.

Науковий керівник: старший викладач Ляшук М. М.

Власенко В. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК КУРОРТНИХ ГОТЕЛІВ У ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСТІ

У сучасних умовах розвитку світової економіки туризм став однією з провідних, високоприбуткових та найбільш динамічних галузей, що об’єднує та стимулює розвиток інших галузей, функції яких полягають у задоволенні різноманітного попиту на різні види відпочинку і розваг.

Туристична галузь є стратегічним вектором розвитку Херсонської області, яка має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму.

Херсонщина посідає одне з провідних місць серед регіонів України за рівнем забезпеченості цінними природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес вітчизняних та іноземних туристів.

Усі ці переваги сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого впродовж останніх років характеризується динамічним зростанням основних показників діяльності, що якісно впливає на соціально-економічну ситуацію в цілому.[1]

Щороку спостерігається тенденція впливу сфери туризму та курортів на позитивну динаміку показників економічного та соціального розвитку області за рахунок нарощування чисельності внутрішнього та іноземного туризму, збільшення обсягів надходжень від туристичної галузі.

З туристичною метою в 2014 році Херсонську область відвідали близько 2,2 млн осіб, у 2015 році – 2,8 млн осіб, у 2016 році – 3,2 млн осіб, у 2017 році – 3,5 млн осіб, у 2018 році – 3,5 млн осіб.

Завдяки відновленню роботи міжнародного аеропорту «Херсон» повітряним шляхом Херсонщину відвідали в 2014 році 744 іноземці, у 2015 році – 7169 іноземців, у 2016 році – 9892 іноземці, у 2017 році – 8254 іноземці та за 10 місяців 2018 року – 7334 іноземці.

Водночас у приватних цілях через державний кордон та контрольні пункти в'їзду-виїзду Херсонщину відвідали в 2014 році 103274 іноземці, у 2015 році – 22171 іноземець, у 2016 році – 9094 іноземці, у 2017 році – 10675 іноземців та за 10 місяців 2018 року – 10913 іноземці.

У 2018 році до п'ятірки провідних країн-відвідувачів Херсонщини увійшли Туреччина, Ізраїль, Німеччина, США та Японія.

На Херсонщині налічується 25 готелів, у тому числі 2 туристські готелі ("Лілея" в Херсоні і "Нова Каховка" в Новій Каховці); 2 мотелі, 2 турбази ("Чорномор" у смт. Лазурне Скадовського району та ім. Остапа Вишні в с. Кринки Цюрюпинського району).[1]

Категоризованими станом на 16 серпня 2019 року у Херсонській області є 4 засоби розміщення, а саме: м. Херсон – 2 (готель «Greenstone», дві зірки; готель «Оптіма Херсон», три зірки), м. Нова Каховка – 1 (готель «Ревлан», одна зірка), с. Залізний Порт – 1 (готель «Прем'єра», дві зірки).[2]

Херсонська область налічує велику кількість курортних готелів, які спеціалізуються на прийомі і обслуговуванні туристів, які прибули з метою відпочинку, оздоровлення на тривалий період. Ці готелі типові для курортних центрів різного профілю функціонування. Профіль курорту (морський, гірськолижний, кліматичний та ін.)[1]

Курортні готелі Херсонської області розташовані у невеликих поселеннях із недостатньо розвинутою соціальною туристичною інфраструктурою. Окрім послуг проживання, вони надають значно більше послуг порівняно з іншими типами готелів — послуги елементарного медичного обслуговування, спортивно-оздоровчі, харчування, розваг, пізнавального туризму і под. Особливе значення в експлуатації курортного готелю має організація дитячого відпочинку. У готелях Херсонщини працюють кабінети медичного нагляду, інгаляції, масажу, спортивно-тренажерні зали, зали для занять лікувальною фізкультурою, різні типи підприємств громадського харчування, кінозал, солярій, басейни оздоровчого й лікувального плавання, прокату спортивного одягу й інвентарю та ін. В архітектурі курортних готелів Херсонської області використовують оригінальні форми, які ярусами лоджій, галерей, відкритих майданчиків зливаються з навколишнім природним ландшафтом.

В Херсонській області існує певна кількість цікавих курортів, серед яких є:

- Скадовськ;
- Залізний порт;
- Лазурне;
- Генічеськ;
- Арабатська стрілка;
- Хорли;
- Червоне.[3]

Отже аналіз розвитку курортних готелів в Херсонський області показав, що більшість готелів побудовані у поселеннях, які не мають достатньо розвинуту туристичну інфраструктуру. Враховуючи те, що Херсонська область має велику кількість історичних пам'яток, а також певну кількість цікавих курортів, відвідуваність Херсонської області, починаючи з 2014 р. зросла з 2,2 млн. осіб до 3,5 млн осіб.

Список використаних джерел і літератури:

1. http://tourlib.net/ - електронний ресурс.
2. https://www.me.gov.ua/ - електронний ресурс.
3. https://ua.igotoworld.com/ - електронний ресурс.

Науковий керівник: старший викладач Бутенко Л.Ю.

Геращенко К. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРІТ-АРТ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСИ)

Одним із напрямів сучасного мистецтва, який набуває все більшого поширення, є стріт-арт, як вуличне мистецтво, яке стало не просто елементом архітектури міста, а засобом самовираження авторів, демонстрацією проблем суспільства та світу[1]. Зростання кількості відповідних творів почало впливати на зовнішній вигляд міст і, зокрема, Одеси. Зараз їх кількість дозволяє говорити про те, що твори стріт-арту – відносно новий важливий туристичний ресурс, який може бути підґрунтям безпосередньо для культурно-пізнавального туризму.

Хоча у світі стріт-арт давно набув поширення, в Україні цей напрям є досить молодим і недостатньо дослідженим. Це можна пояснити тим, що зазвичай твори стріт-арту не зосереджені на малій території, знаходяться поза туристичними маршрутами і обділені масовою увагою.

Одним з таких засобів стали мурали – настінний живопис. В Одесі місцями вуличного живопису зазвичай стають старі (іноді в аварійному стані) будинки, зовнішній вигляд яких вже не приносить естетичного задоволення. Іншими об’єктами стають невиразні , примітивні будівлі. Помилковою є думка, що стріт-арт=вандалізм. Твір одного напряму мистецтва ніколи не буде псувати твір іншого напрямку, тобто художники не стануть розмальовувати визначні пам’ятки архітектури. Проте, через складність погодження з міською владою, більшість художників бажають залишитись анонімами, або ж зазначають авторство у вигляді псевдоніму.

Найкрасивішим стріт-артом міста Одеси по праву можна назвати зображення коня на стіні будівлі санаторію імені Чкалова[2]. Його автор - американський художник іспанського походження Ернесто Марані. Як розповів автор зображення, кінська голова символізує баланс двох стихій – води і землі. Саме тому звіряча морда як би розділена на дві половини: одна прикрашена яскравими квітами і рослинами, а друга підводними мешканцями Авторитетне онлайн-видання StreetArt360, присвячене вуличного мистецтва, включило цей мурал в список кращих графіті світу за січень 2018 року(рис.1)[2].

В рамках цього ж проекту восени на вулиці Княжій з'явився мурал, який зображає поєднання осіб дівчат з Європи і Африки[2]. Його створив французький художник стріт-арту, відомий під псевдонімом Wanjah. Мурал символізує поєднання традиційних культур різних континентів, глобалізацію, расову та національну толерантність, які якраз дуже актуальні для сучасної Одеси. «Unisurter створена, щоб об'єднати людей на Землі, і несе послання миру і єдності», – так лаконічно коментує свою роботу сам художник (рис.2).

Найбільш історичний мурал Одеси знаходиться на торцевій стіні останнього будинку по спуску Маринеско, 6 – мурал, що зображує чорного баклана, на голові у якого – пташине гніздо. Це своєрідна розповідь про речі, які прив'язують, про бажання втекти і неможливості це зробити. Сам художник так пояснює настрій і ідею роботи: «Настає час міграції, і оточуючі мене готуються вирушити в довгу подорож. І я хочу це зробити, але не можу. Щось тримає мене і не відпускає. Можливо, така моя природа. Все моє життя оточене цим чорним морем. У мене є їжа, друзі і місце для сну і тут у мене є все, що мені потрібно, але я хочу полетіти», – розповідає художник[3]. Раніше його місці муралу був радянський мурал із зображенням Леніна, а потім – звичайна реклама. Так можна в ретроспективі спостерігати за зміною пріоритетів в оформленні міського середовища – від тоталітарної ідеології до дикого капіталізму і, нарешті, актуального мистецтва (рис.3) [2].

Рис.1.Мурал «Кінь»

Рис.2. Unisurter

Рис.3. «Баклан»

Отже, стріт-арт – новий і цікавий напрямок мистецтва, який набуває все більшого поширення в містах, зокрема, в Одесі. За рахунок того, що твори вуличного мистецтва дають нове життя не примітним будівлям та додають яскравих фарб в буденність, архітектура міста стає більш привабливою для туристів. До того ж, кожен мурал – окремий елемент, за яким стоїть глибокий сенс, своя історія і культурна цінність.

Список використаних джерел і літератури:

1. Інтернет-портал «Vgorode» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://od.vgorode.ua
2. Інтернет-портал «БЖ». Стріт-арт маршрут: 17 нових муралів Одеси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bzh.life
3. Інтернет-портал «Одеський кур'єр» Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uc.od.ua.

Науковий керівник: д. е. н., професор Пасєка С.Р.

Грабевник С. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Львівська область є однією з найпривабливіших і найпопулярніших туристично-рекреаційних областей України. Вона відзначається позитивною та сталою динамікою розвитку туристичної індустрії протягом останніх десяти років.

У сучасних умовах рекреація й туризм займають одну із ключових позицій у формуванні господарства Львівської області. На сьогодні туристично-рекреаційна діяльність регіону належить до високоприбуткових галузей Львівщини. З кожним роком вона набуває все більших темпів розвитку. Варто зазначити, що грошові надходження від туристичної галузі лише в бюджет м. Львова у 2019 р. становили 128249 тис. грн. Це в 4 рази більше, ніж у 2014 р. (32882 тис. грн) [1].

Попри це, залишається ще багато невирішених питань і проблем, які суттєво заважають реалізовувати туристичний потенціал регіону [4]:

– незадовільний стан туристичних об'єктів;

– низький рівень транспортних послуг усіх видів, особливо міжміського сполучення в межах області;

– недостатність інформаційно-маркетингового забезпечення просування туристичних та інвестиційних можливостей у сфері туризму;

– недостатність економічних, зокрема, податкових і фінансово-кредитних стимулів для розвитку туризму, залучення інвестицій у туристичну галузь та налагодження ефективних форм державно-приватного партнерства у сфері освоєння природних ресурсів;

– недостатність фінансування та кваліфікованих спеціалістів для реставрації й відновлення історико-культурних, архітектурних пам'яток, раціонального використання та збереження туристично-рекреаційних і природних ресурсів;

– недосконаліть інституційного забезпечення розвитку туризму, що проявляється у відсутності наукового обґрунтування розвитку туристичної галузі, державної та регіональних програм інформаційного та маркетингового супроводу туризму, статистичних досліджень обсягів, структури, спрямованості туристичних потоків, тривалості туристичних візитів, обсягів та структури витрат туристів.

Динаміка в'їзних туристичних потоків за цілями відвідування свідчить про зростання кількості іноземних туристів, які приїжджають на Львівщину з метою лікування, відпочинку та зменшення потоків спеціалізованого, ділового та спортивно-оздоровчого туризму. Для збільшення в'їзних туристичних потоків, на думку іноземців, необхідна активізація маркетингової діяльності в галузі туризму, спрямованої на створення позитивного іміджу Львівщини як регіону безпечного та комфортного перебування [2].

На підставі результатів аналізу туристичних потоків і дослідження "портрета" туристів до основних проблем розвитку в'їзного туризму на Львівщині зараховано [3, 4]:

– невиразний образ Львівщини на міжнародному туристичному ринку. Формуючи туристичний імідж Львівщини, доцільно враховувати унікальні риси області, що виокремили опитувані сегменти туристів, серед яких культурна спадщина та архітектура, історичні місця і музеї, релігійні місця, західноукраїнська культура та традиції, культура кафе і креативні тематичні ресторани, природа і SPA, розважальні заходи тощо;

– недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для суб'єктів туристичного бізнесу (карт, інформації про область, про туристично-рекреаційні об'єкти тощо). Так, 63,0% опитаних туристів до ключових джерел інформації для планування подорожі зараховують поради друзів і родичів, 41,0 % – враження від попередньої поїздки, 8,0 % – веб-сторінку, 12,0% – туристичний путівник, 5,0 % – туристичні агентства;

– незадовільний стан і невикористання більшості пам'яток культурної спадщини;

– низька якість та вузький асортимент туристичних послуг з орієнтацією на виїзний туризм;

– неналежний стан туристичних маршрутів (брак обладнаних місць короткотривалого відпочинку, гірських притулків, єдиної системи знакування пішохідних і велосипедних маршрутів);

– низький рівень розвитку туристичної інфраструктури (невідповідність засобів розміщення туризму світовим стандартам, незадовільний стан доріг, відсутність під'їздів до туристичних об'єктів тощо);

– неефективне використання туристичного потенціалу в сільській місцевості, що негативно впливає на рівень безробіття;

– нераціональна діяльність відповідних структур із забезпечення екобезпеки територій, що гальмує розвиток рекреаційного бізнесу;

– слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування із забезпечення розвитку туризму на Львівщині;

– недостатність методичної, організаційної, матеріальної та інформаційної підтримки суб'єктів туристичної діяльності з боку державних органів влади тощо.

Висновки. Механізмом вирішення проблем у сфері туризму є стратегічно орієнтована державна політика, яка визнає туризм одним з основних пріоритетів держави, передбачає впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу держави. Державна політика на рівні регіону повинна формуватися на основі сучасних технологій, засобів масової інформації, популяризації та розвитку туризму. Зважаючи на туристичний потенціал Львівщини, існує велика потреба в системному підході до розвитку туристичної галузі області, розробці й реалізації комплексу заходів, які забезпечать сталий розвиток регіону.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аналітичні записки за результатами діяльності туристичних підприємств Львівської області за 2017, 2018, 2019 роки.

2. Гнаткович, О. 2017. Оцінка привабливості туристичних ресурсів Карпатського регіону. Глобальні та національні проблеми економіки, 17, с. 136–138.

3. Дубодєлова А.В. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичного бізнесу в Україні /А.В. Дубодєлова, О.В. Юринець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Інвестиційна привабливість регіону та механізми її забезпечення: [зб. наук. праць]/НАН України. ІРД. – Львів, 2017. – Вип. 3(83). – С.267 – 282.

4. Павліш, Л. 2013. Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму та рекреації. Торгівля, комерція, підприємництво, 15, с. 124–128.

5. Програма розвитку туризму, курортів і рекреації у Львівській області на 2018 – 2020 роки, 2017. URL: http://www.oblrada.lviv.ua /UserFiles/Image/docs/proekt/2017/proekt_835.PDF [Дата звернення 11 березня 2020].

Науковий керівник: д.е.н., професор Пасєка С.Р.

Дзень В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ У КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСТІ

Актуальність теми. За останнє десятиріччя популярність Києва та області, як туристської дестинації, зросла в декілька разів. Через те, що відбулось покращення економічного та геополітичного клімату країни, динаміку росту можна прослідкувати з 2016 року, коли загальна кількість туристів збільшилась на 72%.

Проведення Фіналу Ліги Чемпіонів УЄФА 2018, Євробачення 2017 та інших культурних, спортивних та ділових подій сприяло збільшенню в'їзного потоку, що в свою чергу сприяло розвитку підприємств готельного господарства в Київський області.

Завдяки активізації діяльності та позитивним зрушенням на українському готельному ринку, міжнародні готельні мережі почали розглядати готельний ринок Києва як потенційну платформу для виходу. У місті Києві та Київський області станом на 2018 рік переважають такі засоби розміщення (Табл. 1).

Таблиця 1

Типи та кількість колективних засобів розміщення[1]

	Готелі та аналогічні засоби розміщення	Готелі	Мотелі	Хостели
Київська обл.	59	54	1	-
м. Київ	102	81	-	1

Аналіз таблиці 1 показав, що на території Київської області розміщено 54 готелі та 1 мотель, а в м. Київ 81 готель та 1 хостел.

У відповідності до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» ці готелі повинні пройти процедуру добровільної сертифікації та отримати свідоцтво, що підтверджує категорію готелю.[4]

Згідно з даними Реєстру свідоцтв Мінекономрозвитку, станом на 2019 рік, у Києві та Київській області процедуру категоризації пройшло 44 готелі, (Табл. 2).

Таблиця 2

Категоризація готелів м. Київ та Київської обл.[3]

	1*	2*	3*	4*	5*	Всього
Київська область	1	3	7	1	2	14
м. Київ	1	3	18	18	8	30

Основними перевагами проходження процедури категоризації готельними підприємствами є такі: застосування категорій дозволяє більш чітко сегментувати ринок– готельних послуг; категорія орієнтує гостя при виборі готелю; категорія дисциплінує

виконавців готельних послуг і одночасно є – захисним механізмом від надмірних вимог клієнтів; процес експертної оцінки допомагає керівникам засобів розміщення виявити і усунути недоліки в організації надання послуг [2, с.55].

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що ринок готельних послуг в Київський області має позитивну динаміку росту.

Поряд з цим варто зазначити, що тільки 54% підприємств готельного господарства пройшли процедуру категоризації і можуть пропонувати споживачам послуги визначеної якості, що негативно позначується на середній показник завантаженості наявної готельної бази.

Список використаних джерел і літератури:

1.Колективні засоби розміщення в Україні у 2016 році: статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 200 с.

2. Никольская Е.Ю. Классификация гостиниц и других средств размещения / Е.Ю. Никольская Я.А. Агапова // Материалы международной научно-практической конференции «Наука и образование». – Уфа: РИЦ БашГУ, 2013. – С.53-58.

3. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.me.gov.ua

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF.

Науковий керівник: старший викладач Бутенко Л.Ю.

Журавльова А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РИНОК ГОТЕЛІВ ДІЛОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Ринок готельних послуг – це сукупність економічних відносин, які утворюються у процесі виробництва, реалізації та організації споживання цих послуг. Вони мають свою специфіку. Більшість із них у нематеріальній сфері економіки існують незалежно одна від одної. Разом же в готельному господарстві ці послуги становлять своєрідні послуги «гостинності». Сама назва визначає головну функцію готельного господарства – прийом гостей: як вітчизняних, так і іноземних громадян [1].

Готельний бізнес є основною складовою туристичної галузі України. Розвиток внутрішнього та міжнародного туризму значною мірою пов'язаний з рівнем матеріально-технічної бази туристичних підприємств, розгалуженістю та різноманітністю їхньої мережі, якістю та обсягом послуг, пропонованих готельним господарством. Необхідною умовою розвитку туризму в Україні є функціонування готельної індустрії на міжнародному рівні, адже туристичні потоки безпосередньо залежать від стану готельного сектора, якості і ціни основних та додаткових послуг, а саме головне – доступності середовища для кожного споживача. На даному етапі галузь готельного та ресторанного господарства в Україні зазнає значних змін, що зумовлені зміненням економічного та політичного курсу країни. За останні роки курс України різко змінився і всі зусилля направлені на інтеграцію до Європейського Союзу. Масштабні зміни торкнулися всіх галузей економіки, і сектор готельної індустрії – не виключення. Навпаки, саме в цій галузі зміни відчутні найдужче. І хоча Україна на даний момент має недоліки з погляду закордонних інвесторів, вона залишається привабливою через велику кількість ресурсів та потенційних можливостей [2, с. 141].

Як і очікувалось, в контексті сьогоднішньої ситуації з’явилося багато нових ділових відносин між представниками України та країн Європейського Союзу. Все нові й нові гості та ділові партнери завітають до нашої країни для формування та ініціювання взаємовідносин між підприємствами. Цей факт характеризує тенденції розвитку такого виду закладів розміщення, як готелів ділового призначення.

Серед усіх засобів розміщення готелі ділового призначення займають особливе місце через вузьку спеціалізацію та чітку направленість на окремий, певний контингент клієнтів. Готельні господарства даної категорії не отримують клієнтів завдяки пропозиціям відпочинку та екскурсій. Цільова аудиторія таких готелів – бізнесмени та ділові люди, які приїхали до міста заради справи, і весь час яких організовується в контексті ведення бізнесу. Таким чином, готелі ділового призначення повинні реалізувати всі вимоги гостей, які необхідні для ведення бізнесу та для зручних бізнес-відносин між гостями та їхніми діловими партнерами. Отже, представлена група готельних закладів відрізняється від всіх інших засобів розміщення в галузі готельного бізнесу [2, с. 143].

Іншою характерною рисою готелів ділового призначення – конгрес-готелей, конгрес-центрів, готельно-офісних центрів – являється стабільність на ринку та відносно малий вплив зовнішніх економічних та політичних факторів на відвідуваність та наповненість готелю. Незалежно від зовнішніх умов бізнес розвивається завжди. Саме тому готелі ділового призначення найважче витіснити з ринку. Їхня популярність лише зростатиме з розвитком міжнародних відносин, із глобалізацією. Як би парадоксально це не звучало, але навіть такі проблеми, як війна та економічна криза, в деякій мірі сприяють притоку гостей та клієнтів до закладів готельного господарства, які надають саме ділові послуги. Тому готелі ділового призначення займають чітко визначене та закріплене місце на загальному ринку готельних послуг [3].

Серед видів ділових готелів особливе значення мають конгрес-готелі. Їхня специфічна функція – це послуги проведення конгрес-заходів, до яких відносяться: з'їзди, наради, симпозіуми, виставки, конференції, семінари, ділові зустрічі, переговори. Останнім часом світова спільнота все більше займається глобальними питаннями, що зумовлює масштабні стяги людей на масові заходи, різні симпозіуми, наради тощо.

В інфраструктурі ділового туризму провідну роль відіграють готелі та бізнес-центри, водночас ці заклади повинні бути профільними, здатними забезпечити ефективну, з усіма зручностями діяльність ділових туристів. Сьогодні в Україні лише 18% готелів відповідають вимогам міжнародних стандартів якості за рівнем комфорту бізнес-класу. Майже всі високо категорійні готелі розташовані в Києві та найбільших регіональних центрах (Донецьку, Одесі, Львові, Харкові, Дніпропетровську) [4].

До групи готелів, що здатні обслуговувати бізнесменів та інших ділових людей в Україні можна віднести: відомчі готелі, бізнес-готелі, конгрес-готелі, готельно-офісні центри, конгрес-центри; бізнес-центри, готель-резиденцію.

Переважна більшість ділових готелів за межами України – це заклади відомих світових готельних брендів. В Україні крім поодиноких готелів високої категорії, що здатні надавати бізнес-послуги, створено групу українських бізнес-готелів середнього рівня – «Аккорд Готелі» [5].

Таким чином, основне завдання готелів ділового призначення, а особливо конгрес-готелів, полягає в тому, щоб розмістити велику кількість людей, які беруть участь в певному діловому заході, створити необхідні фізичні та психологічні умови – безпеку, конфіденційність, оптимальну температуру та освітлення – та забезпечити учасників конгрес-заходу необхідним матеріальним та технічним устаткуванням. Організацією саме таких заходів й займаються конгрес-готелі.

Список використаних джерел і літератури:

1. ДСТУ 4269:2003.

2. Кляп М. П. Діловий туризм / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор // Сучасні різновиди туризму / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор., 2013. – С. 334.

3. Нікітенко С. І. Діловий туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку / С. І. Нікітенко. // Наукові праці. – 2015. – №39. – С. 139–143.

4. Державна служба статистики України. Режим доступу [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.

5. Офіційний сайт Асоціації ділового туризму України [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: http://www.mice.com.ua.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Радченко О.М.

Коваленко А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Запорізька о́бласть – адміністративна одиниця на півдні України. Утворена 10 січня 1939 року шляхом поділу Дніпропетровської області. Розташована на південному сході України, займає переважно лівобережну частину басейну нижньої течії Дніпра. Центр – місто Запоріжжя.

На півночі і північному заході межує з Дніпропетровською областю, на заході з Херсонською областю, на сході з Донецькою областю, а на півдні її узбережжя омиває Азовське море, берегова лінія якого в межах області перевищує 300 км. Протяжність з півночі на південь 208 км, із заходу на схід 235 км [1].

Населення Запорізької області на 2019 рік становить 1 705 836 осіб.

Найцікавіші об'єкти туризму в області:

- Національний заповідник «Хортиця»;
- Антропоморфні стели III–II тис. до н. е.;
- Кам'яні баби XI–VIII ст. до н. е.;
- Козацька фортеця на острові Хортиця, реконструкція XV–XVIII ст.;
- Святомиколаївський кафедральний собор 1836 р.;
- Земська управа 1912 р. — нині Запорізький краєзнавчий музей;
- Запорізький 700-річний дуб;
- Музей історії запорозького козацтва;
- Давні могили;
- Захаріївська фортеця 1770 р.;
- Собор св. О. Невського XVII ст.;
- Історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила»;
- Краєзнавчі музеї;
- Запорізький обласний художній музей;
- Музей народної творчості та етнографії;
- ДніпроГЕС – гребля гідроелектростанції, побудованої в 1927–1932 роках.

Природно-рекреаційний потенціал.

Бердянськ – рівнинний приморський кліматично-грязьовий курорт, розташований на узбережжі Азовського моря. Природні лікувальні ресурси – солоні озера з великими запасами лікувальних грязей, а також просторі піщані пляжі, південний морський та степовий клімат. Кирилівка – приморський кліматично-грязьовий курорт, розташований у степовій зоні на узбережжі Азовського моря. Значні запаси лікувальних грязей залягають на дні Утлюцького та Молочного лиманів. Функціонують численні санаторії, водогрязелікарні, будинки та бази відпочинку. 299 територій і об'єктів природно-заповідного фонду; 181 заказник, 95 пам'яток природи, 3 заповідні урочища, 20 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва [2].

Засоби розміщення в Запорізькій області станом на 2017 рік:

- колективні засоби розміщення – 374;
- готелі та аналогічні засоби розміщення – 131;
- спеціалізовані засоби розміщення – 243.

Сертифікованих готелів Запорізька область налічує 11, вони представлені в наступній таблиці.

Таблиця 1

Витяг із реєстру свідоцтв встановлення категорій об'єктам туристичної інфраструктури Запорізької області [3]

№	Назва туристичної інфраструктури, якому видано свідоцтво	Встановлена категорія	Строк дії свідоцтва	Термін дії свідоцтва
1.	Готель « Білий рояль», м. Запоріжжя	Одна зірка	3 роки	5.04.2017-5.04.2020
2.	Готель «Україна», м. Запоріжжя	Три зірки	3 роки	20.12.2017-20.12.2020
3.	Готель «Бердянськ», м. Бердянськ	Дві зірки	3 роки	20.12.2017-20.12.2020
4.	Готель «Театральний», м. Запоріжжя	Три зірки	3 роки	27.09.2018-27.09.2021
5.	Готель «Slava», м. Запоріжжя	Три зірки	3 роки	27.09.2018-27.09.2021
6.	Готель «Еліт-уют», м. Бердянськ,	Одна зірка	3 роки	25.03.2019-25.03.2022
7.	Готель « hotel INTOURIST», м. Запоріжжя	Чотири зірки	3 роки	19.04.2019-19.04.2022
8.	Готель «KHORTITSA PLACE», м. Запоріжжя	Чотири зірки	3 роки	21.05.2019-21.05.2022
9.	Готель «Рейкарц Запоріжжя», м. Запоріжжя	Три зірки	3 роки	19.08.2019-19.08.2022
10.	Готель «Козак Resort», м. Бердянськ,	Одна зірка	3 роки	19.08.2019-19.08.2022
11.	Готель « Юсан», м. Бердянськ	Одна зірка	3 роки	19.08.2019-19.08.2022

Отже, Запорізька область має значний туристичний потенціал, однак категорійна готельна база становить незначну частку на ринку готельних послуг та розміщена переважно в містах Запоріжжя (7) та Бердянськ (4).

Список використаних джерел і літератури:

1. Заставний Ф. Д. Географія України: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.: іл.
2. Корсак К.В., Плахотнік О.В. Основи екології. – К.: МАУП, 2000. – 238 с.
3. Реєстр свідоцтв встановлення категорій об'єктам туристичної інфраструктури Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://regulation.gov.ua/catalogue/functions/id5358/parts.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Радченко О.М.

Коваленко Д. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Туристична індустрія сьогодні – це одна з найбільш перспективних галузей економіки, яка може стати стабільним джерелом доходів як для конкретного регіону, так і для національної економіки загалом. Перспективність розвитку цього напряму на рівні кожної області доведено і певний комплекс заходів щодо розвитку туризму запроваджено як на регіональному, так і на місцевому рівнях.

Черкащину по праву вважають серцем України, це край, де зароджувалася Україна, як держава. Саме тут близько 6 тис. років тому набула поширення всесвітньо відома трипільська культура – одне з найбільш яскравих явищ стародавньої історії Європи. Чудова черкаська земля – батьківщина Т. Г. Шевченка з її широкими ланами і садами, віковими лісами і гаями, ріками, ставками, роздольним Дніпром з водосховищами. Область в сучасних умовах господарювання має достатньо потужний потенціал для розвитку туристично-рекреаційних послуг, а це, у свою чергу, спонукає до активізації з боку органів місцевого самоврядування, громадських туристичних та екологічних організацій, суб'єктів господарювання в сегменті туристичних послуг, науковців, засобів масової інформації та інших зацікавлених юридичних і фізичних осіб сприяти дослідженню наявних і перспективних для туризму ресурсів.[4]

Аналізуючи сучасний стан туристичної галузі регіону, слід звернути увагу на два аспекти – наявні та перспективні туристичні ресурси і тенденцію туристичних потоків. Сьогодні у межах Черкаського регіону налічується 531 об'єкт природоохоронних територій

загальною площею понад 75,1 тис. га, що становить 2,9% загальної площі території області. Також у регіоні функціонують 222 заказники, 192 пам’ятки природи, 59 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідних урочища. Рекреаційними об’єктами виступають і водойми, які використовуються для таких видів діяльності, як купально-пляжна, лікувально-оздоровча, спортивно-оздоровча рекреація, водний туризм, рибальство. У цьому напрямі слід виділити акваторію Дніпра та Кременчуцького водосховища, Буцький каньйон та Черкаський бір.[3]

На території області розташована значна кількість об’єктів історико-культурної спадщини. Згідно з реєстром нерухомих об’єктів культурної спадщини України, на території Черкаської області розташовано 1547 історико-культурних пам’яток, серед яких 77 національного і 1470 місцевого значення. Кожен з історико-культурних заповідників Черкащини має свої специфічні проблеми, пов’язані з використанням об’єктів культурної спадщини як туристично-екскурсійного ресурсу [2].

Туристичні ресурси екскурсійних маршрутів державної програми „Золота підкова Черкащини": „На батьківщину Т.Г.Шевченка", „До Шевченка в місто Канів", „Ратні подвиги Корсунської землі", „По місцях козацької слави", „В Холодний Яр", „В Уманську „Софіївку", „В Красногірський монастир". Задіяно, як екскурсійні об'єкти – 122 пам'ятки. Історичний розвиток Черкаської землі. Діяльність Державного історико-культурного заповідника „Батьківщина Т.Г.Шевченка", Національного Шевченківського заповідника м. Канева, Державного історико-культурного заповідника „Трахтемирів", Державного історико-культурного заповідника м. Корсунь-Шевченківський, національного заповідника „Чигирин", Дендропарку „Софіївка". Діяльність музеїв: Черкаський обласний художній музей, музей „Кобзаря", Літературно-меморіальний музей С.С.Гулака-Артемовського м. Городища, Будинок-музей Л.П.Симиренка смт. Млієва, Літературно-меморіальний музей О.С.Пушкіна і П.І.Чайковського м. Кам'янки, Картинна галерея та Краєзнавчий музей м. Умані. Пам'ятки сакрального мистецтва: Преображенська церква, 1838р. с. Кірове Корсунь-Шевченківського р-ну, Преображенська церква с. Мошни Черкаського району 1840р., Михайлівська церква м. Городища 1840р., Мотронинський монастир Чигиринського району XVII ст., Красногірський монастир Золотоніського району XVIII ст., Базіліанський монастир м. Умані XVIII ст.[1]

Отже, важливим елементом розвитку туризму є промоція регіонального туристичного продукту. Тому створення центрів туристичної інформації – спеціалізованих установ, обладнаних сучасною технікою, що можуть у стислі терміни надати туристам та іншим подорожуючим корисну інформацію про туристичний потенціал області, є однією з умов успішного розвитку галузі.

Проблемними сьогодні на Черкащині залишаються питання невідповідності рівня розвитку туристичної індустрії наявному потенціалу.

При цьому слід розуміти, що область у цій сфері конкуруватиме з іншими (в першу чергу сусідніми) областями, які також мають чималий туристичний потенціал. І перемога у цій конкурентній боротьбі значною мірою залежатиме від ефективності взаємодії всіх зацікавлених сторін.

Очікувані результати:

• зростання іміджу Черкаської області як туристичного регіону;

• активізація туристичної діяльності, взаємозв‘язок інфраструктури туризму з іншими сферами соціально-економічного та культурного розвитку області, забезпечення врівноваженого розвитку області та управління туристичним середовищем;

• пожвавлення механізмів державно-приватного партнерства та концесійних угод у сфері інфраструктурних та туристичних проектів;

• збереження та примноження історико-культурної та природної спадщини;

• розроблення нових комплексних туристичних продуктів, розвиток інфраструктури та сфери послуг навколо конкретних об‘єктів та пам‘яток;

• сертифікація об‘єктів туристичної інфраструктури;

• маркетинг туристичного потенціалу області;

• створення системи інформування туристів;

• розвиток навичок у сфері сільського зеленого туризму; знаходження новими суб‘єктами своїх економічних ніш, зокрема у сфері ремісництва;

• покращення кадрового забезпечення розвитку туристичної галузі та готельного господарства;

• покращення стану рекреаційних зон, у тому числі водних об‘єктів.

Індикатори:

• кількість об‘єктів туристичної інфраструктури та екскурсійних маршрутів;

• динаміка чисельності туристів та екскурсантів;

• обсяг наданих туристичних послуг;

• обсяг туристичних послуг на одного туриста;

• кількість реконструйованих та новостворених об‘єктів туристичної інфраструктури;

• динаміка чисельності підготовлених фахівців у туристично-рекреаційній сфері.[5].

Список використаних джерел і літератури:

1. Характеристика туристичного потенціалу Черкащини. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9699/1/monografia.pdf.

2.Офіційний туристичний портал Черкаської області URL: http://tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/.

3. Черкащина інвестиційна. URL: http://ck-oda.gov.ua/cherkaschyna-investytsijna/.

4. Черкаська обласна державна адміністрація URL: http://ck-oda.gov.ua/na-cherkaschyni-pratsyuyut-nad-prohramoyu-rozvytku-turyzmu-2020/.

5. Розвиток туристично-рекреаційної сфери URL: http://www.ck-oda.gov.ua/docs/2015/strategy_2020.pdf.

Науковий керівник: д.е.н., професор Пасєка С. Р.

Товстоп’ят М. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Релігійний туризм – це один з поширених видів туризму, який має вагомий вплив на туристичну привабливість Київської області і України в цілому. Він дозволяє розвивати внутрішній туризм, тому що приваблює не лише віруючих, а і людей, які досліджують культурно-історичну спадщину країни. Цілком закономірним наслідком тривалого панування в суспільстві атеїстичних ідей та антирелігійної пропаганди є посилена увага до тих явищ, які довгий час перебували під забороною.

На формування стійкого попиту на паломницькі тури та на формування в Україні ринку релігійного туризму впливають релігійна традиція українського народу та доступні сакральні ресурси [3, С.200-201] .

Київська область займає вагоме місце на ринку релігійного туризму України, адже на її території знаходиться багато цінних сакральних пам’яток, таких як:

Свята Успенська Києво-Печерська лавра (м. Київ) – це перший та найдавніший монастир України. У 1990 році лавру було внесено до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На території Верхньої лаври знаходиться діє Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. А сам монастир знаходиться на території Нижньої лаври. Обидві частини лаври відкриті для відвідувачів [4]. Також значної уваги туристів заслуговує Андріївська церква у місті Києві. Пам’ятка історії, архітектури, живопису XVIII ст. світового значення. Вона збудована у 1747-1762 роках у стилі бароко за проектом видатного архітектора Ф.-Б. Растреллі. Довершеність ліній, чіткі пропорції, дивовижна гармонія форм і навколишнього ландшафту здобули їй загальне визнання і славу[5]. Миколаївський собор Покровського монастиря у Києві – це найбільш об’ємна (храм у плані близький до прямокутного, завдовжки 53,25 м, завширшки 38,34 м.) сакральна споруда у Києві.

Найвеличнішою спорудою Національного заповідника „Софія Київська” є Софійський собор – всесвітньо відома пам’ятка архітектури і монументального живопису XI ст. У 1990 р. собор разом ансамблем монастирських споруд на його подвір’ї занесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Софія зберігає найбільший у світі ансамбль унікальних мозаїк і фресок першої чверті XI ст. – 260 м кв. мозаїк та 3000 м кв. фресок. Особливу цінність становлять мозаїки, які прикрашають головні частини храму – центральну баню і головний вівтар. Цінною реліквією собору є мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого, в якому покояться останки князя. Саркофаг вагою 6 т оздоблений пишним різьбленням.

Також, не тільки сам Київ багатий на важливі сакральні ресурси, а і Київська область багата на релігійні споруди. Так, зокрема місто Біла Церква має цікаві для туристів сакральні пам’ятки . Це Костел Святого Івана Хрестителя — колишня культова католицька будівля, яка розташована на історичному ядрі Білої Церкви – Замковій горі. Зараз використовується як органний зал. Сам костел проглядається з багатьох місць, навіть доволі віддалених від об'єкту. Цікаві фасади костелу. Деталі їх не вступають в боротьбу з об'ємом: вони сприймаються тільки з близької відстані. Тільки при підході до будівлі постає чарівність їх вирішення і виконання. Архітектура фасаду вирізняється ошатністю і пластичністю, вражає уяву мальовничістю композиції і багатством пластичних прийомів.

Церква Святої Марії Магдалини - одна з найвідоміших культових споруд Білої Церкви та околиць. Церква розташовується за межами історичного центру Білої Церкви. Храм чотирьохстовпний, однокупольний, хрещатий у плані. Стилістично відноситься до класицизму. Прямо до церкви примикає дзвіниця. Імена архітекторів і художників, які виконали розпис церкви, історії залишились невідомими.

Останнім часом все більше туристичних фірм організовують та просувають паломницькі тури, що приваблює не тільки українських туристів. Шляхом розробки національної мережі релігійних маршрутів, багато з яких мають міжнародне значення, туристичні фірми України спільно з церковними громадами різних конфесій здійснюють «невидимий експорт» церковної культури як невід’ємної складової національної культурної спадщини. В той самий час «невидимий імпорт» церковної культури інших країн сприяє більш чіткому усвідомленню своєї національної культурної самобутності.

Отже, релігійний туризм виконує ряд важливих функцій, серед яких пізнавальна, естетична, виховна. Пам’ятки церковної історії і культури є засобом утвердження національної свідомості і самосвідомості, відтворення історичної пам’яті, виховання патріотизму, розвитку естетичних і художніх смаків. Історико-культурні пам’ятки, що є об’єктами релігійного туризму, перетворюються на культурне надбання людства і є внеском України у скарбницю світової цивілізації..

Список використаних джерел і літератури:

1. Конищева Н. И. Проблемы развития религиозно-паломнического туризма в Украине // Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами» (в туристичній сфері). – 2010. – №10. – С. 229 – 235

2. Маїло Я.В. Проблеми розвитку релігійного туризму в Україні // Матеріали Всеукр. студентської наук. Конф. “Студентська наука в новому тисячолітті: сучасні проблеми громадського харчування, готельного господарства та туризму” (19-21 квітня 2000 р., м. Київ). - К.: Київський держ. торговельно-економічний ун-т, 2012. – С. 119 – 121.

3. Кадацька Ю.А. Релігійний туризм в Україні. – К.: Науковий світ, 2003. – 178 с.

Науковий керівник: д.е.н., професор Пасєка С.Р.

МЕНЕДЖМЕНТ. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Аванесова Н. Е., Колодяжна Т. В.
Харківський національний університет будівництва та архітектури

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ, ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В РАМКАХ УПРАВЛЯННЯ СТРАТЕГІЧНИМ НАПРЯМОМ ПІДПРИЄМСТВА

Ключові компетенції є терміном більш технологічного та продуктового характеру, ніж ресурси в цілому; вони тісно пов'язані з ключовими продуктами – проміжними продуктами, специфічними для даної компанії, володіння якими дозволяє створювати кінцеві продукти, необхідні покупцеві, продукти "неперевершеної функціональності" [1, с. 10].

Ключові продукти породжуються компетенціями і породжують види бізнесу. Кінцеві продукти є плодами діяльності у цих видах бізнесу, що схематично представлено на рис.1- Ключові компетенції відіграють важливу роль у відносинах стратегічних господарських одиниць та керівного центру корпорації. Вони є концептуальною основою, що визначає інформативні, підтримуючі та розподільчі функції центру для всіх бізнесових напрямків діяльності фірми [3]. Для забезпечення довготривалої конкурентної переваги компанія має володіти ключовими компетенціями, які мають відповідати таким основним вимогам:

- бути цінними, тобто забезпечувати виробництво продуктів високої споживчої цінності;
- бути невидимими для конкурентів;
- бути унікальними для корпорації;
- бути важко повторюваними (імітація їх дуже ускладнена);
- бути більш змістовними та комплексними, ніж компетенції окремих людей в організації.

Якщо ключові компетенції задовольняють вищезазначеним вимогам, це означає, що вони зачіпають багато рівнів працівників та всі функції в організації [2]. Особливості, на які ми вказали, а також відсутність специфічних фізичних носіїв для ключових компетенції утруднюють процеси їх артикуляції. З іншого боку, незастосовність класичного економічного аналізу до цього елементу стратегічної платформи є певною мірою чинником забезпечення тривалої конкурентоспроможності підприємства.

Така концепція організаційних здатностей запропонована Р.Нельсоном та С. Уїнтером, і рутини визначаються в ній як "регулярні та передбачувані види діяльності, що складаються з серії послідовних та добре скоординованих дій індивідів" [1].

Поняття організаційних здатностей зустрічається в економічній літературі також під назвою "динамічні можливості", "ключові можливості". За визначенням Д. Тіса, Д. Пізано та А. Шуена вони полягають у спроможності фірми інтегрувати, будувати та реконфігурувати компетенції [3].

Управлінські процеси відіграють три важливі ролі у функціонуванні підприємства [4, с. 118]:

1) координація - інтеграція (статична концепція);
2) накопичення досвіду, навчання (динамічна концепція);
3) реконфігурація (трансформаційна концепція).

Координація-інтеграція. Координація представляє собою процес розподілу діяльності у часі, забезпечення взаємодії окремих або всіх частин організації в інтересах виконання поставлених завдань [2].

Координація забезпечує цілісність, стійкість організації. У той час як цінова система координує економіку, менеджери координують та інтегрують діяльність всередині фірми. За своїм характером координаційну діяльність поділяють на [2, с. 52]:

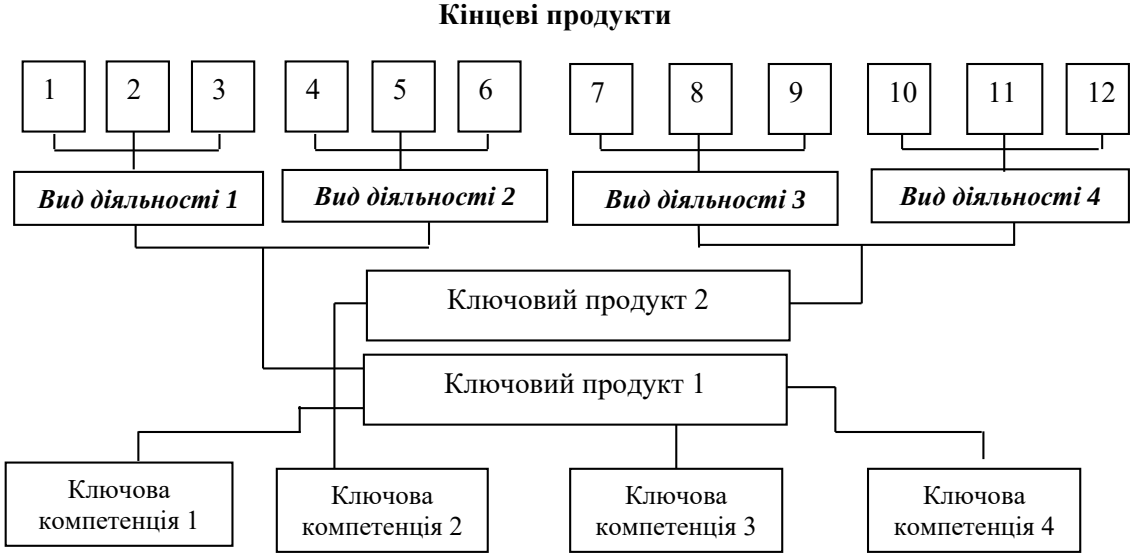

Рис.1 - Ключові компетенції конкурентоспроможності [4]

- превентивну – націлену на передбачення проблем і труднощів;
- усувну – призначену для усунення перебоїв у системі після того, як вони мали місце;
- регулюючу – направлену на збереження існуючої схеми роботи;
- стимулюючу – направлену на покращення діяльності системи навіть при відсутності конкретних проблем. Координаційна діяльність здійснюється за допомогою певних механізмів, серед яких вирізняють – неформальні не програмовані, програмовані не уособлені, програмовані індивідуальні та програмовані групові [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Avanesova, N., Marchenko, O., Kolodyazhna T. Modern trends in personnel safety of enterprises. - Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. 2019. No 3 (9). С. 5 – 11. DOI: https://doi.org/10.30837/2522-9818.2019.9.005
2. Пархоменко О.В. Патентна результативність науково-технічного потенціалу в промисловості України // Статистика України. - 2002. - №3. - С.49-56.
3. Соціально-економічне становище України за 2001 рік. Повідомлення Державного комітету статистики України // Статистика України. - 2002. - №1. - С.67-77.
4. Williamson O.E. Markets and Hierarchies, Analysis and Antitrust implications. MacMillan, Free Press, New York, 1975. - 286 p. 255.

Бабіна Н. О., Блізнєцов Д. Є.
Київський національний університет технологій та дизайну

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ЗАСАДА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах трансформаційної економіки України комплекс соціально-економічних, політичних та правових факторів різко загострив проблему формування та забезпечення безпеки конститутивних компонентів ієрархічної економічної системи. Питання прогнозування та створення цілісної системи захисту від існуючих та потенційних небезпек, як держави, так і господарюючих суб'єктів тісно пов'язана з питанням аналізу загроз діяльності підприємства.

Розгляд сучасних досліджень з проблеми економічної безпеки дозволяє стверджувати, що серед учених немає єдиної думки щодо трактування поняття «загроза». Ми під загрозою безпеки підприємству будемо розуміти потенційну чи реальну подію, процес чи явище, яке здатне порушити стійкість та розвиток суб'єкта господарювання чи призвести до припинення його діяльності.

Узагальнення і систематизація загроз дозволяє уточнити види і осередки загроз, точніше їх ідентифікувати, оцінити ступінь небезпечності, визначити заходи нейтралізації, означити підходи до передбачення та прогнозування наслідків їх негативного впливу на функціонування підприємства в мінливому ринковому середовищі. Найбільш перспективними в методологічному аспекті виявляються систематизації загроз, які враховують специфіку функціонування господарюючих суб'єктів.

Традиційно класифікація загроз проводиться за наступними критеріями: мета загрози, масштаб збитків від дії загроз, сфера діяльності об'єкта, спосіб впливу на об'єкт, масштаб прояву несприятливих небезпек та ін. В залежності від можливості прогнозування загроз виділяють передбачувані і непередбачувані небезпеки; від джерела виникнення - об'єктивні і суб'єктивні; від можливості запобігання – форс-мажорні і не форс-мажорні. За об'єктом зазіхання класифікують: загрози майну, інформації, персоналу, техніці, технологіям та ін. За природою виникнення виділяють: політичні, економічні, техногенні, правові, кримінальні, екологічні та ін. небезпеки. Деструктивні фактори за вірогідністю настання розділяють на явні і латентні. В залежності від величини збитку, який може спричинити дія деструктивного фактору, небезпеки підрозділяють на: чималі, значні і катастрофічні, за ступенем ймовірності виникнення – неймовірні, малоймовірні, ймовірні, досить ймовірні, цілком ймовірні. За ознакою віддаленості загроз у часі: безпосередня, близька (до року), далека (понад рік); за просторовою ознакою виникнення: на території суб'єкта господарювання; на прилеглій до нього території; на території регіону, країни; на закордонній території.

Найбільшого розповсюдження в сучасній економічній науці здобула систематизація небезпек і загроз, в основі якої покладено критерій сфери їх виникнення. За даною ознакою розрізнюють внутрішні (спричинені дефектами діяльності системи економічної безпеки підприємства) і зовнішні (обумовлені впливом чинників, що знаходяться поза межами системи) небезпеки. Зовнішні небезпеки і загрози не пов'язані з діяльністю підприємства, є менш прогнозованими і можуть завдати підприємству значних збитків. Внутрішні небезпеки зв'язані з діяльністю господарюючого суб'єкта, його персоналу в площині прийняття рішень, дотримання технологій, організації праці, фінансової політики та ін.

Головними серед зовнішніх загроз можна вважати: законодавчу нестабільність; енергетичну залежність економіки; негативні макроекономічні тенденції, інфляцію зокрема; неефективність менеджменту на багатьох рівнях; недостатній рівень технічної та технологічної забезпеченості матеріально-технічної бази підприємств, що не відповідає сучасним тенденціям та ін. До першорядних внутрішніх небезпек варто віднести: істотне погіршення рівня ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства та його конкурентоспроможності; спад виробництва та ін. В розрізі цього пріоритетними напрямами діяльності суб'єктів підприємницької діяльності стають: формування вивірених механізмів реалізації економічної безпеки підприємства, забезпечення ефективності виробничої діяльності, оптимальне використання ресурсного потенціалу.

Особливої уваги серед зовнішніх ризиків варто приділити політичним ризикам (проявляються у зволіканні вирішення нагальних питань щодо стабільного функціонування підприємства, наприклад, процедур проходження дозвільних та погоджувальних рішень); галузевим ризикам (ознаками яких є «спад галузі», різке посилення рівня конкуренції, зниження інвестиційної привабливості галузі та ін.); економічним та фінансовим ризикам, що зумовлюються несприятливою кон'юнктурою ринку і проявляються у відмінності фінансово-економічних результатів діяльності підприємств від запланованих, форс-мажорних обставинах. Загрози економічній безпеці підприємства різняться і за частотою дії. У зв'язку з цим їх доречно поділяти на: одноразові або багаторазові. Систематизація небезпек за рівнем прогнозованості віддзеркалює можливість локалізації наслідків ризиків. На спрогнозовані загрози можна здійснювати прямий вплив зі сторони апарату управління підприємством. Некеровані загрози не підлягають прямому впливу, оскільки відтворюють небезпеки загального рівня розвитку ринкових взаємозв'язків, таких як: монополізація економіки; стохастичні зміни законодавства; високий рівень корупції та ін.

До ризиків, які можна попередити, відносяться здебільше такі, що мають внутрішній характер та стосуються неналежного ступеня професійної підготовки керівного персоналу підприємств, негативних кон'юнктурних змін на ринку. До небезпек, які неможливо відвернути, варто зарахувати такі чинники, які носять форс-мажорний характер: кліматичні умови, природні чинники, військові втручання, пандемії та ін. Зміни загальних макроекономічних параметрів, відносяться до ризиків, які можна частково попередити, тобто мінімізувати наслідки ризиків для економічної безпеки підприємства.

Традиційно за критерієм впливу чинників економічної безпеки підприємства розрізняють незначні, допустимі, критичні, катастрофічні ризики. За умови трансформаційної економіки ці ризики, поєднуючись з негативними тенденціями суспільного розвитку, призводять до виникнення загроз, які чинять майже нездоланний вплив на розвиток підприємництва в цілому. Тому «нові системні» ризики класифікують: за наслідками конфлікту інституційних інтересів; за формами нелегітимного формування власності; за формами корупційних дій в системі державного управління; за перешкодами легалізації тіньової економіки; за передумовами недобросовісної конкуренції; за негативними наслідками трансформації економіки. Зовнішні фактори, що впливають на економічну безпеку суб'єктів господарювання, систематизують на політичні, соціально-економічні, екологічні, науково-технічні і технологічні, юридичні, природно-кліматичні, демографічні, криміналістичні та ін., серед яких ключовими є особливості ринкового простору, в якому функціонує підприємство; кількість і якість матеріальних, фінансових, трудових ресурсів; рівень соціальної та політичної напруженості, платоспроможність населення, криміналізація господарської діяльності та ін.

Відсутність єдиного підходу до трактування понять «загроза», «економічна безпека», «система економічної безпеки» та її складових утруднюють питання оцінки рівня економічної безпеки. Є нагальна потреба створення комплексної методики оцінки рівня економічної безпеки підприємства, яка б ураховувала реалії економічних відносин в Україні і подолала слабкі місця напрацьованих методик.

Список використаних джерел і літератури:

1. Babina N.O. Management of Economic Risks in Banks: Concept and Definition. *Modern Science-Moderni veda*. 2017. № 2. pp. 14-18.
2. Zachosova, N.V., Babina N.O. Diagnostics by Financial Regulators of Financial Institutions Preparedness to the Implementation of Economic Security Management. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4, No. 4. pp. 106-115.
3. Зачосова Н.В., Бабіна Н.О. Економіко-фінансова безпека підприємств України як елемент фінансової безпеки держави в контексті інтеграційних процесів. *Управлінський аспект забезпечення фінансової безпеки України*: колективна монографія / ред. Черевка О.В. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2018. 312 с. С.185-206.
4. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія. Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2016. 375 с.

Бичова І. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕНЕДЖМЕНТ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Управління грошовими потоками – це одна з найважливіших функцій менеджменту фінансів підприємства. Щоб ефективно управляти грошовими коштами менеджери мають розуміти всі організаційні особливості підприємства та що ж являють собою самі грошові потоки.

Найбільш точним і змістовним можна назвати тлумачення грошового потоку, сформульоване І.А. Бланком: «Грошовий потік підприємства являє собою сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, що генеруються господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з факторами часу, ризику, ліквідності».

На рахунок менеджменту грошових потоків вчений І.О. Бланк висвітлив таку думку, що «управління грошовими потоками – це система принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням грошових коштів підприємства та організацією їх обігу».

А.М. Поддєрьогін і Я.І. Невмержицький вважають, що менеджмент грошових потоків потрібно розглядати як алгоритм певних дій, який складається з таких етапів:

– планування та прогнозування грошових потоків і складання внутрішніх фінансових документів (бюджет грошових потоків, а також плановий звіт про рух коштів, платіжний календар та ін.);

– імплементація бюджету грошових потоків, що є невід'ємним складником системи бюджетів на підприємстві як процес його безпосереднього дотримання під час організації операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства;

– контролінг виконання бюджету грошових потоків та планових показників звіту про рух коштів;

– корегування планових величин відповідно до зміни зовнішніх і внутрішніх умов реалізації бюджету грошових потоків[1].

Менеджмент грошових потоків включає в себе планування грошових коштів, встановлення оптимального рівня готівки і інвестування надлишкових коштів.

Управління грошовими коштами безпосередньо впливає на ліквідність і прибутковість. Тому підприємства обов'язково мають підтримувати баланс між ліквідністю і прибутковістю при проведенні повсякденних операцій. Ліквідність є попередньою умовою для забезпечення виконання короткострокових зобов'язань при настанні терміну їх погашення і в той же час забезпечує підтримку прибутковості[2].

Грошові потоки безпосередньо пов'язані з рухом коштів на підприємстві, який відображає надходження в розпорядження суб'єкта господарювання коштів та їх еквівалентів і їх використання (рис. 1).

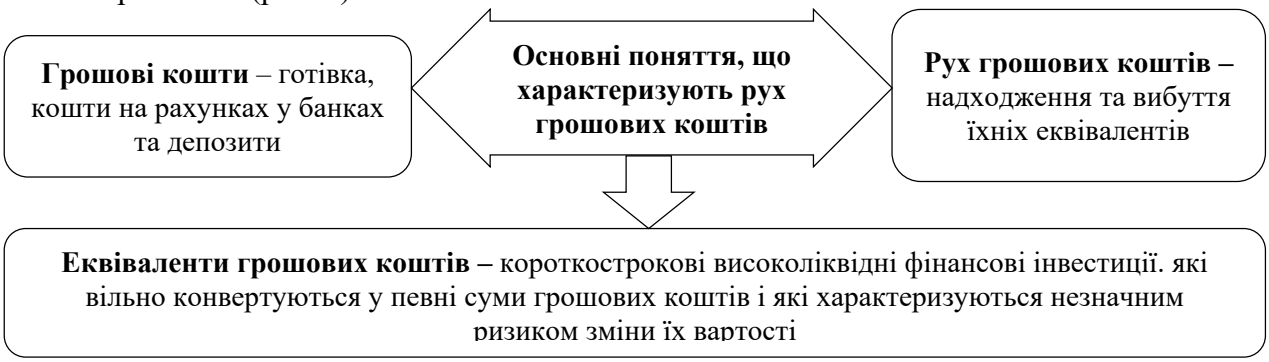

Рис.1. Основні поняття, що характеризують грошові потоки [3].

Якщо розглянути грошові потоки як пряме надходження та вибуття грошових коштів у результаті господарської діяльності, то помітним є той факт, що розмір прибутку за певний звітній період і грошові кошти, отримані підприємством протягом даного періоду, не є однаковими. Те, що підприємство має прибуток ще не означає наявність у нього вільних грошових коштів, які б стали доступними для використання.

Це пов'язано з наступними ознаками формування прибутку та й самих грошових потоків:

- прибуток представляє собою облікові грошові та негрошові доходи за певний час і визнається після проведення продажу, а не після надходження грошових коштів;

- при безпосередньому розрахунку прибутку витрати на виробництво продукції визнаються після її реалізації, а не в момент їх оплати;

- грошовий потік відтворює динаміку грошових коштів, на які не зважають при визначенні прибутку: наявність грошового еквівалента амортизаційних відрахувань, здійснення капітальних витрат, одержання (погашення) позик, авансові розрахунки тощо [3].

Отже, успіх будь-якого підприємства залежить від того, як вище керівництво та підлеглі їм менеджери планували і контролювали грошовий потік. І ефективне управління грошовими коштами є основним моментом для забезпечення фінансової стійкості та отримання надприбутків, які дадуть змогу підприємству організовувати періодичне оновлення, як технічних засобів, так і технологій виробництва.

Список використаних джерел і літератури:

1. Терещенко О. М. Сучасні підходи до управління грошовими потоками підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Терещенко, Г. В. Кошельок. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/47_2018/18.pdf.
2. Dr. Marus Eton. Cash Management and Financial Performance of Business Firms in Northern Uganda a Case of Lira District [Електронний ресурс] / Dr. Marus Eton. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://www.theijbmt.com/archive/0928/2005457400.pdf.
3. Кнейслер О. В. Фінансовий менеджмент [Електронний ресурс] / О. В. Кнейслер, В. В. Клочан. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/9657/3/Finansoviy_menedzment_2018_320.pdf.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Валова М. О., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Вперше на законодавчому рівні поняття реорганізації підприємства було введено у Цивільний кодекс УРСР в 1963 році. З прийняттям Цивільного кодексу України термін «реорганізація» було видалено. Відсутність в Цивільному кодексі терміна «реорганізація» пояснювалось низкою причин, зокрема тим, що, по-перше, не всі форми реорганізації мають наслідком припинення юридичної особи, по-друге, у багатьох країнах світу під реорганізацією юридичної особи розуміють будь-які важливі зміни в її існуванні, причому такі зміни в більшості випадків не пов’язані з припиненням юридичної особи [1].

Законом України від 10.10.2013 р. № 642-VII було внесено зміни до Цивільного кодексу України, відповідно до яких діяльність юридичної особи припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Тобто, було знову введено термін «реорганізація», проте використовувався він в контексті тих положень, які визначають способи припинення діяльності підприємства. Паралельно у низці законних і підзаконних нормативно-правових актів термін «реорганізація» застосовується при регулюванні питань, які стосуються злиття, приєднання, поділу, виділу і перетворення підприємств. Для прикладу, такими нормативними актами є Господарський кодекс України , закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про страхування», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» тощо.

У нормативно-законодавчих актах України термін «реструктуризація підприємства» вперше було використано в Законі «Про відновлення платоспроможності підприємств – боржника або визнання його банкрутом» (наразі втратив чинність). Сьогодні Кодекс України з процедури банкрутства дає таке визначення реструктуризації підприємства – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов’язань до юридичної особи, що не підлягає санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та повному або частковому задоволенню вимог кредиторів» [2].

Згідно з українським законодавством виділено такі форми реорганізації підприємств: злиття, приєднання, поглинання, виділення, перетворення, поділ, ліквідація.

При злитті кожне з об’єднуваних підприємств припиняє діяльність, їх права і обов’язки переходять до новоутвореного підприємства. Приєднання передбачає, що одне підприємство припиняє діяльність, а його права та обов’язки переходять до іншого, вже існуючого підприємств, статус якого не змінюється, рішення про реорганізацію для нього фактично означає згоду прийняти зобов’язання приєднуваного підприємств і внесення відповідних змін до статуту.

Поглинання здійснюється придбанням корпоративних прав фінансово неспроможного підприємства підприємством-санатором. Поглинуте підприємство може або зберегти свій статус юридичної особи та стати дочірнім підприємством цього санатора, чи бути приєднаним до підприємства-санатора та стати його структурним підрозділом, утративши при цьому юридичний статус.

При виділенні на базі основного підприємства утворюються нові підприємства, але саме воно продовжує існувати. Частина майна, прав та обов’язків за розподільним балансом переходять до підприємств, створених у результаті виділення.

Перетворенням називається зміна організаційно-правової форми підприємства. Суть його в тому, що підприємство однієї організаційно-правової форми припиняє діяльність, а замість нього утворюється нове підприємство іншої організаційно-правової форми. Ніяких кількісних змін учасників цивільного обороту не відбувається. Всі права і обов’язки підприємства, що припинило діяльність, переходять до одного правонаступника.

Поділ підприємства є створенням на базі одного існуючого підприємства двох та більше підприємств як суб’єктів права. За таких умов відбувається поділ усього майна підприємства. Такий спосіб реорганізації передбачає затвердження власником роздільного балансу. Згідно з цим актом частини майна та відповідні права і обов’язки реорганізованого підприємства переходять до підприємств, створених внаслідок поділу.

Ліквідація підприємства – це припинення його діяльності, тобто, закриття бізнесу. Процедура ліквідації підприємства складається з таких основних пунктів: прийняття рішення про ліквідацію підприємства, призначення ліквідаційної комісії збір та надання до податкової служби всіх необхідних документів для ліквідації підприємства, закриття банківського рахунку, перевірка підприємства органами податкової інспекції на наявність заборгованості державі, передача штампів та печаток ліквідованого підприємства у відповідні інстанції, надання документів для виключення підприємства з єдиного державного реєстру [3, с. 310].

Перетворення є найбільш поширеною формою реорганізації. Реорганізація комерційних організацій може істотним чином зачіпати інтереси їх кредиторів. З огляду на це, законодавець передбачив гарантії прав кредиторів комерційної організації при її реорганізації. Перш за все, це обов’язок засновників (учасників) комерційної організації або органу, що прийняв рішення про реорганізацію комерційної організації, повідомити про це кредиторів підприємства, що реорганізується. Відбувається це шляхом розміщення оголошення в спеціальному друкованому органі. Усі форми реорганізації проводяться за рішенням учасників чи уповноваженого установчими документами органу юридичної особи (у добровільному порядку) або за рішенням суду чи відповідних органів державної влади.

Таким чином, вітчизняне законодавство чіткого визначення реорганізації не дає, тільки в Кодексі України з процедури банкрутства є визначення реструктуризації підприємства. Проте українським законодавством виділено такі форми реорганізації підприємств: злиття, приєднання, поглинання, виділення, перетворення, поділ, ліквідація.

Список використаних джерел і літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року із змінами, внесеними згідно із Законом N 4416-VI (4416-17) від 21.02.2012 р.

2. Кодекс України з процедури банкрутства Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74

3. Фесюра М. В. Ліквідація, реорганізація, банкрутство підприємства, установи, організації в сучасний період: поняття та юридична сутність [Електронний ресурс] / М. В. Фесюра // Публічне право. - 2013. - № 1. - С. 310-317.

Верещак А. Р., Верещак І. Р.
Львівський державний університет внутрішніх справ

МОТИВУВАННЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мотивація праці – найважливіший фактор результативності виконання поставлених завдань, і в цій якості вона складає основу трудового потенціалу працівника, тобто всієї сукупності факторів, що впливають на діяльність персоналу. Трудовий потенціал складається з психофізіологічного потенціалу (здібностей і талантів працівника, її здоров'я, працездатності, витривалості, власного темпераменту) і особистісного (мотиваційного) потенціалу. Мотиваційний потенціал відіграє роль пускового механізму, який визначає, які здібності і в якій мірі працівник буде удосконалювати і використовувати в процесі трудової діяльності.

Мотивація праці – це, перш за все, зовнішнє спонукання, деталь трудової ситуації, який впливає на поведінку персоналу у сфері праці, матеріальна частина мотивації персоналу. Разом з тим матеріальна мотивація несе в собі і нематеріальну мотивацію, яка дозволяє працівнику реалізувати себе як особистість. Таке мотивування виконує економічну, соціальну та моральну функції [3; 56; 61; 64]. Економічна функція мотивації праці сприяє підвищенню ефективності виробництва продукції та надання послуг, яке виражається в підвищенні продуктивності праці та якості продукції. Моральна функція полягає у тому, що мотиви до праці поєднують важливу життєву позицію та формують суспільний клімат в колективі підприємства. Таким чином, постає необхідність забезпечення якісної та обґрунтованої системи стимулів враховуючи традиції і історичного досвіду. Соціальна функція забезпечується вмістом соціальної структури суспільства через різний рівень доходів, що є залежним від окремих стимулів на різних людей. Крім того, наявність потреб, а в підсумку і удосконалення особистості також залежать від підприємства і мотивації праці в суспільстві.

На рис. 1 подано структурно-логічну схему з вирішення проблем, які виникають на умовному ПП «Арія».

Як видно з рис. 1 основні фактори, які впливають на зміну мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки підприємства є зовнішні (які не залежать від діяльності підприємства і сформовані на державному, регіональному, міжнародному та глобальному рівнях) та внутрішні (діяльність яких обумовлюється характеристиками самого підприємства та станом внутрішнього середовища функціонування). В свою чергу, внутрішні фактори можна поділити на фактори прямої дії та факти непрямої дії. Серед внутрішніх факторів прямої дії можна виділити ціну та обсяг реалізації. До внутрішніх факторів непрямої дії можна віднести: цілі та завдання підприємства, які в першу чергу передбачають збільшення обсягів реалізації продукції на зовнішні ринки, збільшення присутності на існуючих та вихід на нові ринки збуту; організаційну структуру підприємства; працівників (рівень кваліфікації працівників також безпосередньо впливає на процес здійснення господарської діяльності); ресурси, наявність яких в повній мірі впливає на підвищення ефективності господарської діяльності підприємства на зовнішніх ринках; технологію, вибір якої пов’язаний з цілями та можливостями ПП «Арія».

Зовнішні фактори впливу на зміну мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки підприємства – це споживачі, попит яких на продукцію підприємства встановлює обсяги її виготовлення; постачальники; конкуренти ПП «Арія», які здійснюють вплив як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках; державні органи влади, інфраструктура, законодавчі акти, організації-сусіди, міжнародні події, міжнародне оточення, науково-технічний прогрес, рівень техніки та технології тощо.

Аналізування мотивації праці персоналу ПП «Арія» та його динаміка в аналізованому періоді

Роки	Витрати на мотивацію, тис. грн.
2016	29
2017	22
2018	43
2019	39

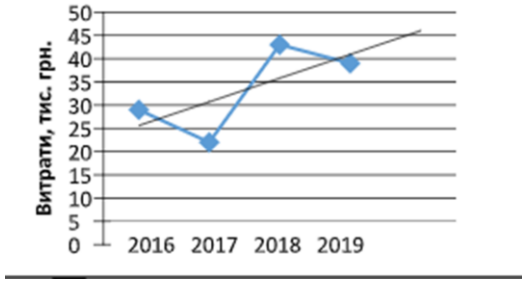

Чинники, що можуть вплинути на зміну мотивування персоналу ПП «Арія»

Внутрішні:
- цілі,
- завдання,
- ресурси.
- організаційна структура,
- технологія,

Зовнішні:
- споживачі,
- постачальники,
- законодавчі акти тощо.
- конкуренти,
- державні органи влади,

Проблеми мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки підприємства

1) несистемне оцінювання потреб та інтересів персоналу підприємства; відсутність певних параметрів та критеріїв, за якими можна здійснити таке оцінювання;
2) відсутність фахівців у сфері оцінювання потреб та інтересів персоналу підприємства;
3) недостатній рівень мотивування працівників у різних виробничих підрозділах, що впливає на рівень продуктивності праці;
4) відсутність методичних положень з мотивування та стимулювання працівників різних виробничих підрозділів підприємства.

Шляхи вирішення проблем мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки підприємства

- встановлення чітких параметрів та критеріїв, за якими можна здійснити оцінювання потреб та інтересів персоналу підприємства: рівень задоволення робочим процесом, рівень задоволення робочим місцем, ставлення у колективі, рівень досягнення цілей підприємства тощо;
- встановити відповідальну особу або чітко встановити межі повноважень для кожного працівника, які б слідкували за потребами та інтересами персоналу підприємства, що в свою чергу вплине на продуктивність праці працівників, а відтак і на покращення фінансово-економічного стану підприємства;
- запровадження методичних положень з мотивування та стимулювання працівників, що вплине на якість та ефективність виконання посадових обов'язків.

Фінансово-економічні результати діяльності ПП «Арія»

Рис. 1. Структурно-логічна схема мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки підприємства

Таким чином, подолання вказаних проблем з використанням зазначених рекомендацій дасть змогу удосконалити рівень мотивації праці персоналу ПП «Арія» в системі економічної безпеки, який в свою чергу вплине на удосконалення фінансово-економічного стану підприємства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Менеджмент безпеки персоналу: навч. посібн. [З.Б. Живко, О.Б. Баворовська, М.О. Живко, Л.М. Плахотнюк, Х.З. Босак]; за заг. ред. З.Б. Живко. Львів: Ліга-Прес, 2011. 228 с.

Науковий керівник: д.е.н., професор Живко З. Б.

Власенко А. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЕЛЕМЕНТИ ТА ЕТАПИ

Комунікаційний процес це обмін між суб'єктами якою-небудь інформацією. До того ж людина, яка отримує посилання, повинна розуміти для чого їй надіслано цю інформацію.

У сучасному менеджменті виокремлюють наступні основні елементи процесу комунікацій, які взаємодіють між собою:

Відправник (людина, яка накопичує інформацію, оброблює думку, ідею, новину і надсилає її іншій людині).

Повідомлення (це набір якої-небудь інформації, яка складається за допомогою різних символів).

Канал (засіб через який передається інформація).

Отримувач (людина, яка отримує інформацію від відправника та опрацьовує її).

Зворотний зв'язок, тобто реакція на цю звістку. Будь-яка система функціонує ефективніше і краще, якщо правильно налагоджений зворотний зв'язок з суб'єктом.

Щоб пояснити комунікаційний процес пропонувалось багато моделей. Теоретики та практики з менеджменту не надали великого значення таким етапам як розуміння та сприйняття повідомлення, і у свою чергу віддали перевагу так званій «конвеєрній» теорії комунікацій. При цьому не береться до уваги, чи зрозумів одержувач суть отриманого, тобто, губиться дуже важливий аспект, а саме: деформація телеграми у процесі передачі. Практика доводить, що цей тип комунікації є абсолютно неефективним.

Основні базові комунікаційні теорії охоплюють три головні частини, які взаємозв'язані між собою: адресанта (той, хто відправляє), самого оповіщення та адресата (той, хто отримує). Один із засновників теорії комунікацій, теоретик у сфері культурного спілкування Ч.Е. Осгуд долучив до основної моделі концепцію (учення) зворотного зв'язку. Психолог довів, що інформація ніколи не сприймається в абсолютній будові та постійно по різному інтерпретується його отримувачами.

Раймонд Росс, ще один із вчених, який досліджував моделі комунікацій, саме він запропонував одну з найбільш зрозумілих, досяжних і поширених моделей інформаційного процесу. «Модель Росса» показує процес мовленнєвого контакту людей за допомогою повного та доступного набору термінів і охоплює основні аспекти цього механізму.

Адресат та адресант, передаючи відомості один одному, здійснюють свої дії за допомогою кількох логічних етапів: кожний із них є певною крапкою, в якій корінь вісті може бути неправильним або повністю зниклим. Саме ці фази в теорії менеджменту визначають таким чином:

- зародження ідеї;
- кодування (заміна коду тексту) та обрання шляху;
- інформування;
- декодування (механізм, що повертає знаки у вихідний вигляд, який одержувач розбирає).

Таким чином, при експлуатації комунікаційної структури та її проектуванні потрібно брати до уваги факт походження спотворення інформаційних потоків. У теорії цифрової передачі даних це явище називається шумами, до яких належить все, що псує основу повідомлення.

Управлінці та керівники повинні не забувати, що перешкоди присутні завжди, і на кожній сходинці процесу обміну даними здійснюється деяке кривотлумачення суті. Через це необхідною умовою результативних комунікацій в інституції є асекурація надійного оберненого контакту. З огляду на це відправник та одержувач міняються позиціями, і творець тексту може упевнитися у достовірності інтерпретації свого донесення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Скібіцька Л. І. Менеджмент: Навчальний посібник для вищих навч. закладів/ Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. - К.: Центр навчальної літератури, 2007. - 415 с.
2. Баєва О. В. Основи менеджменту: Практикум/ О. В. Баєва, Н. І. Новальська, Л. О. Згалат-Лозинська. - К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Вольних А. І., Добровольська О. Р.
Львівський державний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ ВИНАГОРОДИ ПРАЦІВНИКІВ

Аналіз наукових джерел засвідчив про наявність різних підходів до тлумачення ефективності управління та дає змогу зробити висновок: ефективність управління є складною та багатогранною категорією, що відображає характерні риси економічних, соціальних, технологічних, психологічних та інших явищ.

При використанні механізмів нематеріальної винагороди працівників необхідно зосередити увагу на цілому комплексі статусних, трудових та моральних мотивів. Дієва система моральної мотивації праці персоналу є основною складовою корпоративної культури на будь-якому підприємстві. Нематеріальна мотивація праці спонукає працівників щодо досягнення вищих результатів на довгострокову перспективу, дає їм можливість максимально показати та реалізувати власний трудовий потенціал та здібності.

Впровадження системи мотивації праці персоналу фірми повинне здійснюватися за допомогою поступових кроків та ґрунтуватися на об’єктивному аналізі внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на таку систему. Таким чином, з метою успішного управління мотивацією праці фірми доцільно реалізовувати наступні дії: проведення навчальних тренінгів та семінарів для керівництва фірми щодо проблем мотивування та стимулювання праці працівників, адже задоволений працівник – це основа успіху та подальшого розвитку фірми; дослідження та моніторинг існуючої системи мотивування та стимулювання праці працівників необхідний для встановлення потреб та інтересів персоналу та основні причини неефективності застосування мотиваційних заходів; вивчення та діагностування використання трудових ресурсів працівників та застосування механізмів трудової мотивації щодо працівників фірми; дослідження факторів розподілу основної оплати праці на фірмі, можливість встановлення додаткової оплати праці, запровадження методичних положень та критеріїв щодо преміювань, надбавок та доплат для власних працівників; встановлення чіткого розподілу посадових окладів, критерії щодо призначення необхідних розрядів при виконанні посадових обов’язків, визначення нормативних показників щодо призначення надбавок та доплат внаслідок виконання важких умов праці; застосування змінної заробітної платні працівникам, а також призначення певних видів премій за індивідуальне виконання поставлених завдань, за внесок у роботу підрозділу, премії за досягнення чи перевиконання планових показників тощо; аналізування та дослідження соціального пакету для працівників підприємства; використання морального виду стимулювання персоналу підприємства.

Створення ефективної системи мотивації праці працівників фірми неможливе без застосування якісної системи матеріального заохочення. Таким чином, разом із системою гарантованої заробітної плати на підприємстві в умовах економічної безпеки обов’язково

повинна бути і система додаткового матеріального стимулювання. Тільки за умови використання комплексних заохочувальних методів можна ефективно управляти мотивацією праці персоналу, що сприятиме досягненню поставлених цілей та завдань підприємством [1, с. 153].

Використання ефективної мотиваційної моделі на підприємстві забезпечує зацікавленість працівників у підвищенні продуктивності праці та в повній реалізації свого творчого потенціалу. Ринкові форми господарювання відкривають широкі можливості для практичного використання різних методів мотивації, і не лише матеріального стимулювання.

Працівник прагне правильно і якісно зробити свою роботу і отримати за це гроші, це і є його мотивацією. І якщо вона його не спонукає до роботи, то підприємство наймає іншого. Тому щоб забезпечити залученість працівників та підвищити мотивацію і, що є ще більш важливим, надати змогу персоналу перетворити залученість на продуктивність, підприємству слід використовувати нові інноваційні методи мотивування, враховуючи зарубіжний досвід.

Головне завдання, що стоїть перед підприємством у системі стимулювання, є створення таких умов, при яких працівники будуть мотивовані на досягнення значних особистих цілей та цілей компанії. Працівники мають можливість навчатися за рахунок компанії і відвідувати різні тренінги, які дають можливість використовувати свої знання і навики не тільки на роботі, але й в повсякденному житті. Як, наприклад, тренінг по навчанню ведення переговорів. Особливістю підбору персоналу на підприємстві є те, що персонал часто обирається серед випускників університету або тих, хто ще не працював, оскільки в них немає стереотипів і вони швидко сприймають психологію, стиль роботи і мислення. Це забезпечує функціонування підприємства як єдиного злагодженого механізму, а наймані працівники, переймаючи досвід і знання своїх керівників, можуть реалізувати себе як спеціалісти своєї справи [2, с. 34].

Ще одним фактором мотивування є стимуляція робітників часткою прибутку, отриманої за рахунок росту продуктивності праці й досягнення економії витрат. Перехід на вільний графік роботи сприяв взаємозамінності співробітників. Тобто у них з'явився реальний стимул переймати досвід один в одного, щоб мати можливість час від часу відлучатися у своїх справах, знаючи, що справа від цього не постраждає. Значна увага на підприємстві повинна приділятися санітарно-гігієнічним умовам праці.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зубко А.М. Теоретико-методичні засади підвищення кваліфікації педагогів у системі післядипломної освіти: Монографія. Херсон: РІПО, 2010. 167 с.
2. Кайлюк Є.М., Андрєєва В.М., Гриненко В.В. Стратегічний менеджмент: навч. посіб.; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2010. 279 с.

Науковий керівник: д. е. н., професор Живко З.Б.

Гаркавий К. А., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Стратегічна управління інноваційною діяльністю передбачає: визначення основних напрямів науково-технічної і виробничої діяльності підприємства у сферах розроблення і впровадження нової продукції; вдосконалення і модифікацію продукції, яку виготовляє підприємство; зняття з виробництва застарілої продукції; залучення у виробничу діяльність нових ресурсів і нових технологій, освоєння нових методів організації виробництва та праці тощо. Для реалізації цих завдань необхідно розробляти плани і програми інноваційної діяльності; здійснювати обґрунтування проектів створення нових продуктів; розробляти ефективні організаційні форми управління реалізацією інноваційних проектів; керувати ресурсним забезпеченням інноваційних програм та проектів.

Плани і програми інноваційної діяльності складають на основі ретельного вивчення таких чинників зовнішнього середовища, як економічні (стан і кон'юнктура ринку, темпи економічного зростання, ставка банківського відсотка та ін.); науково-технологічні (принципові технологічні зміни, ринок інновацій); демографічні (зміна структури і рівня доходів населення); екологічні (гострота екологічних проблем і їх регламентація чинним законодавством); рівень конкуренції в галузі, тощо. Водночас необхідно оцінювати реальні можливості підприємства щодо інвестування інноваційних проектів, оскільки їх реалізація передбачає інвестиції, пов'язані із зміною техніко-технологічної бази.

Економічне обґрунтування інноваційних проектів дає змогу відібрати із кількох альтернативних варіантів найвигідніший для підприємства. Важливо при обґрунтуванні не лише зіставляти майбутні фінансові результати і необхідні для втілення проекту витрати, а й враховувати соціальні наслідки (створення чи ліквідація робочих місць, розвиток персоналу тощо), екологічні (погіршення чи поліпшення екологічного балансу) і навіть зміни іміджу (чим супроводжується, наприклад, втілення програм управління якістю). Обґрунтуванню підлягає також вибір варіантів фінансування інноваційних проектів - за рахунок власних коштів чи залучення коштів інвесторів, що передбачає здійснення відповідної фінансової політики. Формування ефективних організаційних форм управління інноваціями підвищує чутливість підприємства до змін і його здатність гнучко переналагоджуватися, реагуючи на сигнали зовнішнього середовища. Такі структурні утворення можуть бути вкраплені у звичайну механістичну структуру і бути постійними центрами ініціювання змін; можуть утворюватися спонтанно у формі внутрішнього підприємництва чи формуватися у вигляді штабів. Вибір організаційних форм реалізації нововведень залежить від ступеня мінливості ринку, на якому працює фірма: за високої мінливості використовують адаптивні структури (проектна, матрична), за низької - наукові підрозділи, які працюють на перспективу, або штаби, коли інноваційний проект вступає у стадію реалізації.

Ресурсне забезпечення інноваційних програм і проектів передбачає визначення джерел надходження коштів, укладання відповідних угод з інвесторами та постачальниками матеріально-технічних ресурсів на прийнятних для усіх сторін умовах. Важливо також спланувати заходи щодо розвитку персоналу — набуття залученими до реалізації проекту працівниками нових знань чи навичок, необхідних для виконання нових завдань. Це можна здійснювати як у процесі інжинірингового супроводу (інженерно-консультаційних послуг дослідницького, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного характеру) технології, так і попередньо, за додатковою угодою зі стороною, у якої закуповують технологію. Стратегічний підхід до кадрового забезпечення інноваційної діяльності полягає у системі добору в організацію працівників, професійні та особистісні якості яких дають змогу розв'язувати нестандартні проблеми, вести інноваційний пошук, виявляти самостійність та ініціативність у нових обставинах, адаптація до яких потребує інноваційних рішень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лапко О.Н. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. – К.: ІЕП НАНУ, 2007. – 386 с.

2. Дорофиенко В.В., Колосюк В.П. Инновационный менеджмент и научно-техническая деятельность: 2008- 234 с.

3. Инновационный менеджмент: Учебник / Под ред. проф. В.А. Швандара, проф. В.Я. Горфинкеля. – М.: Вузовский учебник, 2007.- 256 с.

4. Кирина Л.В., Кузнецова С.А. Стратегия инновационной деятельности предприятия // Формирование механизма управления предприятием в условиях рынка / Под ред. В.В. Титова. – 2008. – 491 с.

5. Ковалев Г.Д. Основы инновационного менеджмента: Уч. пособие для вузов / Под ред. проф. В.А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007 – 218 с.

6. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2008. 123 с.

7. Основы инновационного менеджмента: Теория и практика: Учебное пособие/ Под ред. П.Н. Завлина и др. – М.: ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2006. – 222 с.

8. Поршнев А.Г. Управление инновациями в условиях перехода к рынку. – М.: Аланс, 2008. – 406 с.

Гонтаренко Ю. Д.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИДИ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР ПІДПРИЄМСТВА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

На сьогоднішній день важливим питанням є правильний вибір організаційної структури для ефективного управління підприємством. Тому варто знати, про переваги та недоліки основних із них та при яких умовах вони найбільш ефективні.

Організаційна структура управління – це взаємопов'язана сукупність певних елементів, що існують у міцних взаємостосунках, які забезпечують їх функціонування і розвиток як одного цілого. Елементами такої структури можуть бути як окремі працівники служб так і цілі функціональні ланки, а взаємозв'язки між ними підтримуються через горизонтальні і вертикальні зв'язки, які носять лінійний чи функціональний характер [1].

Показником того, наскільки великим є вплив оргструктури на всі сторони управління є її зв'язок з головними поняттями менеджменту: цілями, функціями процесом та механізмом функціонування управління. Виділяють такі основні види організаційних структур управління (ОСУ): лінійна, функціональна, лінійно-функціональна, товарна [2].

Лінійна структура – найбільш чітка структура, з ясно вираженою відповідальністю, вона гарантує швидкість реакції на прямий наказ. Однак вона найменш гнучка і найменш ринкова. Повнота влади на будь-якому рівні не дозволяє ефективно вирішувати функціональні проблеми. Головною перевагою такої структури є чіткість та простота зв'язків між її ланками, оперативність реагування та повна відповідальність керівника за результати. Але за цих умов керівники мають бути універсальними фахівцями, які повинні розуміти всі процеси та безініціативність нижчих ланок управління.

Класична функціональна організаційна структура – це структура з жорстким розподілом функцій та обов'язків. Вона ефективна для великих підприємств з великим потенціалом персоналу, однорідними товарами і ринками, адже вона чітко розподіляє обов'язки, дозволяє кожному менеджеру зосереджуватись лише на своїй спеціалізації, що збільшує продуктивність кожного відділу. Але такий спосіб організації також і породжує нездорову конкуренцію між відділами, які зосереджуються на приватному інтересі, а не на спільній цілі.

Наступна структура є найбільш гнучкою і ефективною в управлінні. При лінійно-функціональній структурі створюються окремі спеціалізовані ланки при кожному лінійному керівникові, що дозволяє спеціалізовано керувати нею і концертувати увагу на поточній діяльності [3].

Комбінований тип управління усуває недоліки лінійного та функціонального типів. Подібні структури дозволяють організації краще адаптуватися до складних ситуацій. Однак, ці структури ще не дають можливості переходу до стратегічного планування та управління, не забезпечують детальну розробку, підготовку та прийняття ефективних рішень.

Товарна структура застосовується підприємствами які характеризуються широким асортиментом та великим ринком збуту. Така структура швидко реагує на потреби ринку, але вимагає великих кадрових витрат у зв'язку з дублюванням функцій.

Таким чином, на підставі усього вище сказаного, варто зазначити, що не існує ідеальної чи універсальної організаційної структури, яка б задовольняла будь-які стратегії та цілі організацій. Тому при виборі оргструктури менеджер повинен розуміти, які саме цілі вона має задовольняти і які ресурси для її реалізації в нього наявні. Тільки за виконання цих умов оргструктура буде ефективною.

Список використаних джерел і літератури:

1. Федулова Л.І. Менеджмент організацій: підручник/ Л.І. Федулова– К.: «Либідь», 2003.– 448 с.
2. Шорохов В. Особливості еволюції організаційних структур управління підприємством / В. Шорохов / Ефективність державного управління – Вип.44 – 2015. – С. 48-57
3. Сєдікова І.О. Види організаційних структур управління служби маркетингу на підприємстві сокової галузі / І.О. Сєдікова/ Економіка харчової промисловості. – №4(20). – 2013. – С.21-26.

Науковий керівник: д.е.н. доцент Білик В.В.

Данильченко Т. О., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНИМ РОЗВИТКОМ ПЕРСОНАЛУ

Більшість успішних українських підприємств розуміють важливість інвестицій у людський капітал, проте не всі розробляють довгострокову стратегію розвитку персоналу організації. За підходом до розвитку людських ресурсів можна виділити чотири типи компаній, які відображують відповідно чотири етапи еволюції функції управління розвитком персоналу в організації:

• компанії, які не провадять комплексний підхід до навчання та розвитку персоналу, обмежуючись окремими заходами як реакціями на раптово виниклі потреби. Такі потреби часто задовольняють тренінгові або консалтингові компанії. Розвиток персоналу відбувається стихійно;

• компанії, в управлінні яких встановлена функція розвитку персоналу, регулярно провадяться заходи з навчання персоналу різних категорій. Політика розвитку персоналу узгоджена зі стратегією компанії;

• компанії, у яких створено відділ розвитку персоналу та здійснюються системні підходи до формування компетенцій. Стратегія розвитку людських ресурсів є одним із елементів стратегії компанії;

• компанії, у яких сформовано КУ або навчальний центр, де накопичуються та зберігаються знання компанії. Вони перетворюються в організацію, яка навчається. Корпоративну стратегію розробляють на принципах розвитку людських ресурсів [1].

Аналіз української практики показує, що підприємства здебільшого надають перевагу короткостроковим стратегіям розвитку персоналу, на які не потрібні значні інвестиції, спрямовані на задоволення поточних потреб організації в кадрах. Це значною мірою пояснюється й тим, що переважна кількість підприємств взагалі не реалізують стратегічне управління. Проте такий підхід звужує можливості подальшого існування організації.

Для стратегічно орієнтованих організацій пріоритетами стратегічного розвитку людських ресурсів організації є [2, с. 277]: розробка стратегій індивідуального, командного й організаційного навчання; створення організації, що навчається; нарощування інтелектуального капіталу організації; розвиток керівників; формування емоційної культури; розвиток стратегічної здібності.

Для реалізації стратегії розвитку людських ресурсів в організації необхідно реалізувати процесний підхід, згідно з яким розвиток персоналу є бізнес-процесом, тобто послідовністю дій, починаючи з уведення потрібних ресурсів і завершуючи одержанням певного результату (продукту).

Щоб подолати такі поширені недоліки організації процесу розвитку персоналу, як нецільове планування тренінгів, несвоєчасний зворотний зв’язок за результатами навчання, неузгодження навчання зі стратегією організаційного розвитку, в компанії ввели нову форму заявки на навчання. В ній має бути вказана бізнес-необхідність у навчанні саме зараз, практична цінність навчання для виконання безпосередніх обов’язків, ті компетенції, які необхідно набути співробітнику [3].

Провідною технологією розвитку персоналу є управління, засноване на компетенціях. Компетентнісний підхід до розвитку персоналу реалізується в рамках програми TIP (talent identify process – процес ідентифікації талантів), що є в компанії [4].

В індивідуальному навчанні переважає направленість на функціональний розвиток, так званих, hard skills – професійних знань і вмінь, необхідних для виконання безпосередніх обов’язків. У корпоративному форматі навчання, швидше за все сконцентровано на розвитку «soft skills»: лідерські якості, само- реалізація, комунікації тощо. Нова модель організаційного навчання має базуватися на творчому пошуку, експериментуванні, різноманітності, стимулюванні неординарних думок, яскравих і сміливих ідей. Реальні прориви можливі лише

у разі виходу за межі галузевої належності, інституціональних рамок і ментальної моделі ведення бізнесу. Нові компетенції працівників і організації в цілому формуються шляхом спільної діяльності, в якій об'єднуються операційні, інноваційні та адаптаційні прийоми.

Необхідною умовою успішної діяльності будь-якої організації є ефективна робота персоналу. Системи управління персоналом є складовими усіх систем менеджменту. Досягнення цілей будь-якої компанії залежить від трьох основних чинників: обраної стратегії, організаційної структури і від того, яким чином ця структура функціонує – все це має бути об'єднане в найбільш ефективному підході до управління інтегрованими структурами [4].

Провідними методиками управління ефективністю на сьогоднішній день є:

• Business Performance Management (BPM) – управління ефективністю бізнесу і її головна складова – система збалансованих показників (СЗП);

• Economic Value Add (EVA) – додавання економічної вартості;

• Value Based Management (ВБМ) – ціннісно-орієнтоване управління;

• European Foundation for Quality Management (EFQM) – Європейська фундація управління якістю;

• Excellence Model (EM) – Модель досконалості;

• Total Quality Model (TQM) – Повна модель якості;

• Malcolm Baldrige Quality Award (MBQA) – Винагорода за якість Малькольма і Болдриджа;

• Management by Objectives (MBO) – Управління за цілями П. Друкера [4].

Універсальна система показників (TPS - Total Performance Scorecard)

включає: місія (mission) і бачення (vision) організації, ключові ролі (key roles),

базові цінності (core values), ключові фактори успіху (critical success factors), цілі (objectives), показники результативності (performance measures), цільові значення (targets), дії (заходи) щодо вдосконалення (improvement actions); а також процес безперервного вдосконалення, розвитку та навчання.

Характерною рисою організації роботи з персоналом у рамках нової концепції є інтеграція кадровими службами всіх аспектів роботи з людськими ресурсами, всіх стадій їх трудового циклу – з моменту підбору до виплати пенсійної винагороди [5].

Поява стратегічного виміру в управлінні людськими ресурсами робить кадрову політику активною, замість пасивної чи реактивної політики, які є характерними для традиційних моделей управління персоналом. Відповідальність за реалізацію активної кадрової політики покладається і на лінійних керівників, а це означає, що кадрова робота всіх ланок інтегрується в систему кадрового менеджменту, яка і є здатною ефективно реалізувати таку політику. Проходить переорієнтація системи кадрового менеджменту на індивідуальну роботу з персоналом [5].

В умовах зростання конкуренції (у т. ч. і за висококваліфіковані кадри) ізоляція кадрової політики від загально організаційної погано впливає на успішну діяльність організації в цілому.

Важливе місце у системі управління персоналом та ділової оцінки займає оцінювання результатів праці персоналу. Оцінювання результатів праці різних категорій працівників (керівники, спеціалісти, інші службовці, робочі) визначається задачами, показниками, характеристиками та складністю досягнення результатів. Найпростіше виконати цю задачу для робочих відрядників, оскільки кількісні та якісні характеристики їхньої роботи виражаються в кількості та якості продукції. У загальному вигляді результати праці управлінського працівника характеризуються рівнем та ступенем досягнення цілей управління при найменших витратах. При цьому необхідно визначити кількісні та якісні показники, що відображають кінцеві цілі організації чи підрозділів [6].

Список використаних джерел і літератури:

1. Петрова І. Л. Стратегічне управління розвитком персоналу / Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі – № 5 (50). – 2011.

2. Правоторов В. Нужна ли вашему бизнесу стратегия развития персонала? [Электронний ресурс] / Правоторов В. – Режим доступа : http://www.sibcon.com

3. Шекшня С. В. Управление персоналом современной организации : учеб.-практ. пособие / Шекшня С.В. – М. : ЗАО «Бинес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 336 с.
4. Джой-Меттьюз Д. Развитие человеческих ресурсов / Джой-Меттьюз Д. – М. : Эксмо, 2006. – 432 с.
5. Харчишина О.В. Управління розвитком персоналу: Конспект лекцій для студентів спеціальності 7.03050501, 8.03050501 «Управлання персоналом та економіка праці» галузі знань 0305 «Економіка і підприємтсво» денної форми навчання. – К.: НУХТ, 2013. – 98 с. http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/107.07.pdf
6. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу: Навч. Посібник./ В. А. Савченко – К.: КНЕУ, 2002. – 351 с.

Дудник О. М., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Спроби України значно розширити міжнародні зв'язки, залучити країну в світовий ринок, у міжнародний розподіл праці постійно натикаються на проблему конкурентоспроможності української продукції, що є показником низької конкурентоспроможності українських підприємств. Тому підвищення конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах є однією з ключових проблем, рішення якої сприяє розвитку та інтенсифікації економіки.

Погіршення технічного та технологічного стану виробництва, криза платежів, пасивна інвестиційна діяльність, втрата традиційних ринків збуту через неконкурентоспроможність, повільна структурна перебудова призводять до простою великої кількості підприємств і виробництв. А це, у свою чергу, негативно позначається на розвитку конкуренції в Україні [2, с. 67]

Наслідки економічних реформ на сучасному етапі неоднозначні. Довготривала соціально-економічна криза у країні пояснюється такими причинами :

1) масштаби та глибина кризи досягли такого рівня, що ситуацію в суспільстві можна охарактеризувати як екстремальну;

2) ринкові механізми у багатьох галузях економіки перебувають у стадії формування;

3) подолання кризових явищ потребує не просто ефективних, а інтенсивних заходів.

Низька конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників є дуже небезпечним чинником, який може призвести до погіршення економічної безпеки країни. Це обумовлено тим, що конкурентоспроможність як інтегральний показник розвитку країни та її економічної могутності є водночас запорукою повноцінного та ефективного входження у світову економічну систему [1].

Українські та міжнародні аналітики вважають, що український ринок вступив у стадію, коли відсутність стратегічного планування діяльності та розробленої стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства заважає підприємствам на кожному кроці. Сучасний темп зміни і збільшення знань є настільки великим, що стратегічне планування основних напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємства представляється єдиним способом формального прогнозування майбутніх проблем і можливостей для підприємств і організацій.

Саме тому незаперечною ознакою сучасного етапу суспільного розвитку України має стати посилення уваги як політиків та науковців, так і пересічних громадян до проблеми формування та досягнення стратегічних пріоритетів, створення стратегії розвитку.

Упровадження у практику діяльності підприємств механізму стратегічного управління доцільно розглядати в історичному аспекті. Еволюція системи планування характеризується такими фазами розвитку:

- поточне планування та бюджетування ("за відхиленнями") – планування обмежується розробкою бюджетів і поточних планів;

- екстраполяційне планування (від досягнутого) – застосування елементів аналізу та контролю ситуацій, що склалися в організації та поза нею;

- стратегічне планування – опанування "стратегічного мислення", спрямоване на зменшення загроз, що впливають на діяльність підприємств [1, с. 103];

- стратегічне управління – підготовка до майбутнього, де використовуються всі досягнення попередніх фаз та віднаходяться можливості впливати та адаптуватися до ринкових змін [4, с.202].

В умовах нестабільного зовнішнього середовища набирає значущості стратегічне планування. На сучасному етапі ринкової економіки підприємства України повинні самостійно визначати цілі функціонування на перспективу та вибирати шляхи досягнення ключових результатів своєї діяльності. У разі, коли керівники підприємств націлені на довготермінове функціонування на ринку, то закономірно, щоб система планування діяльності підприємства набула стратегічного характеру [3].

На жаль, в Україні теорія і практика стратегічного управління не знайшли широкого поширення. Більшість керівників не вбачають потреби необхідності у виробленні довгострокових стратегій, помилково вважаючи, що в сучасних динамічних умовах неможливо вирішувати перспективні питання розвитку. Хоча саме стратегічне планування є найважливішим засобом забезпечення успішного виживання підприємства в агресивному динамічному конкурентному середовищі, засобом його адаптації до змін в ньому. Відсутність орієнтирів, місії і цільової спрямованості розвитку підприємства, можливості розпізнання впливу його зовнішнього оточення й адекватної реакції на нього, а також здатності адаптуватися чи навіть активно впливати на це середовище, на жаль, робить більшість українських підприємств безпомічними сьогодні і безперспективними на майбутнє.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ананьєв. Інформаційні системи і технології в менеджменті: Текст лекцій / Укоопспілка; Львівська комерційна академія. — Л. : Видавництво Львівської комерційної академії, 2003.

2. Бланк І. О. Управління фінансами підприємств : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / І.О. Бланк, Г.В. Ситник. – К. : КНТЕУ, 2006. – 779 с. : іл. – (Сер.: Бібліотека сучасного фахівця).

3. Вельбой В. Системи технологій / Вельбой В. - Посіб. для студ. екон. спец. вищих навч. закл.. — Хмельницький : ТУП, 2013 — 339с.

4. Гофринкель В.Я. Економіка підприємництва / В.Я. Гофринкель, В.А. Швандар – М.: Банки та біржі, 2016 – с. 269.

Зайцева В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРИЧИНИ ТА УСУНЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Аналіз сучасної діяльності підприємства доказує нам, що конфлікт – важлива форма взаємодії людей в колективі на підприємстві, це засіб вирішення бізнесових проблем і самоствердження і самоствердження особистості в колективі. Доказами виявлення конфліктів на підприємстві є регулярні проведення соціологом дослідження, які довели, що 60-80% робочого часу, люди перебувають під впливом суперечностей, які вони ігнорують і їхні ігнорування можуть призвести до конфліктів, тому потрібно брати до уваги всі фактори впливу конфліктних ситуацій, і відразу їх вирішувати щоб не загострювати ситуацію на підприємстві.

Види	Загальні причини виникнення конфліктів
Соціально-політичні та економічні	Пов’язані з політичною та економічною ситуацією в країні.
Соціально-демографічні	Відображають відмінності в установах і мотивах людей, зумовлені статтю, віком, національністю.
Соціально-психологічні	Соціально-психологічні явища в групі.
Індивідуально-психологічні	Індивідуальні особливості особистості.

Джерело: На основі власного дослідження

Особистими причинами виникнення конфліктів є: незадоволеність умовами праці; застарілість організаційної структури, нечітке розмежування прав і обов'язків; недостатній рівень професійної підготовки підлеглого; протиріччя між функціями, що входять у коло посадових обов'язків працівника; обмеженість ресурсів; відмінність і суперечливість у цілях, цінностях; невизначеність перспектив; несприятливі фізичні умови праці.

Управління конфліктами – це цілеспрямований, зумовлений об'єктивними законами впливу на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або руйнування тієї соціальної системи, до якої має відношення конфлікт. Р. Акофф і Ф. Емері [1:177-182]виділяють такі стратегії з управління конфліктами, як: 1. Усунення конфлікту – передбачає зміни в навколишньому середовищі, за яких учасники перестають конфліктувати. Одним із способів такого впливу може бути, поповнення нестачі ресурсів, через які саме й трапилися конфлікт, видалення учасників конфлікту; 2. Дозвіл конфлікту – передбачає зміни в поведінці учасників.

Отже, можна зробити висновок, що якщо своєчасно реагувати на конфлікті ситуації, то будь який конфлікт на підприємстві можна буде з легкістю усунути і досягти фінансово-економічні цілі за рахунок згуртованості та плідної роботи колективу. Успішне вирішення конфліктних ситуацій в організації, їх профілактика потребує усвідомлення природи конфліктів з боку керівництва, знання й оволодіння ефективними способами спілкування, вміння обирати доцільний спосіб поведінки в конфліктній ситуації, що виникають при довготривалих взаєминах. Контроль за конфліктною ситуацією є тим інструментом, оволодіти яким може кожен, а це допоможе вирішити практично будь-яку проблему.

Список використаних джерел і літератури:

1. Киреченко Т.В. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємства // [Електронний ресурс] / Т.В Киреченко, О.А Біловодська. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/33.pdf.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Зайцева В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека підприємства (ЕБП) – це запобігання зовнішнім і внутрішнім негативним впливам з метою гарантування його стабільного та ефективного функціонування динамічного соціального розвитку[1].

Дослідивши сутність поняття «економічна безпека», можна зазначити, що: 1) економічна безпека підприємства складається з багатьох складових; 2) усі компоненти економічної безпеки однаково важливі для балансу економічного система підприємства; 3) економічна безпека підприємства повинна враховувати негативний вплив таких факторів, як економічні ризики, загрози, небезпеки для будь-якого з його компонентів. Так, зауважимо, що економічний ризик – це можливість втрат через випадковий характер результату обрані економічні рішення чи зроблені дії. Економічна загроза - потенційна можливість заподіяння збитків економічним суб'єктам деякими факторами внутрішнього та зовнішнього середовища. Економічна небезпека – це специфічна і водночас пряма, реальна форма прояву загрози, що має ймовірнісну математичну інтерпретацію [2]. Головною метою ЕБП є: забезпечення продуктивної роботи операційної системи на підприємстві; раціональне використання ресурсів; стимулювання та нарощування його виробничого потенціалу; якість господарських процесів підприємства [3].

Таблиця

Ризики за сферами виявлення

Вид	Характеристика
Економічний	Ризик, пов'язаний зі змінами економічних факторів у ході підприємницької діяльності.
Соціальний	Ризик страйків, здійснення під тиском робітників незапланованих соціальних програм.
Політичний	Ризик виникнення різноманітних законодавчих обмежень підприємницької діяльності, які пов’язані зі зміною економічної політики держави.
Екологічний	Ризик виникнення економічних катастроф і різних стихійних лих (наприклад: стихійні лиха), які негативно впливають на господарську діяльність підприємства.

Джерело: складено автором на основі [1].

Рівень ЕБП значною мірою залежить від їхнього інтелекту і кадрів складу, професіоналізму.

Для забезпечення ЕБП насамперед необхідно підтримання її фінансової, кадрової, інформаційної та інших складових. Все це може бути реалізованим у процесі керування підприємством в частині інвестиційної діяльності шляхом вибору проекту, який забезпечуватиме мінімальний ризик залучення грошових коштів для оновлення матеріально-технічної бази. Таке управління повинно здійснюватися на стратегічному рівні управління.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барташевська Ю. М. Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення / Ю. М. Барташевська. // Економіка і суспільство. – 2016. – №7. – С. 189–194.
2. Керекеша О. Сутність та роль економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. Керекеша, Г. Місько, О. Малюта // Економічний дискурс. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://ed.plata.edu.ua/article/view/128489/123580.
3. Економічна безпека підприємства [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/84386/ekonomika/ekonomichna_bezpeka_pidpriyemstva.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О. О.

Захарченко Л. В., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Одним із ключових факторів виробництва будь-якого виду товарів і послуг є персонал підприємства. У сучасних умовах саме персонал розглядають як найбільш коштовний капітал, яким володіє підприємство. Науково-технічний прогрес і пов’язане з ним різке збільшення частки наукомістких технологій обумовлює ріст вимог до професійних, соціально-психологічних якостей і культурного рівня працівника. Ефективне управління персоналом як особлива функція діяльності, пов’язана з найманням працівників, їхнім навчанням, оцінкою й оплатою їхньої праці, є важливою передумовою для ефективного функціонування виробництва.

Головна мета ефективного управління персоналом полягає в забезпеченні підприємства працівниками, що відповідають вимогам даного

Соціально-економічні фактори можуть умовно поділятися на фактори морального і матеріального стимулювання. В обох випадках вони стимулюють зацікавленість працівників у підвищенні своєї продуктивності. Серед основних таких факторів можна виділити зростання заробітної плати, премії та допомоги, можливість самовираження і творчої реалізації, кар’єра, підвищення кваліфікації та інше.

Зарубіжна практика доводить, що система управління має бути достатньо жорсткою і здатною здійснювати належний контроль відповідно до ієрархії. Вона передбачає впровадження центрального управління, як правило, концентрування технічної політики, фінансів, маркетингу, реклами, підготовки і розстановки кадрів, контроль інших показників.

У розвинутих країнах Заходу велика увага приділяється забезпеченню ефективного використання кадрового потенціалу фірми, системі оцінювання різних категорій персоналу. Значного поширення набуває самооцінювання персоналу. Дослідження, проведені американською корпорацією “Дженерал електрик” показали, що близько 90 % керівників і 86 % підлеглих вважають самооцінювання персоналу обов’язковою складовою системи оцінювання в цілому.

Ще в 70-х роках XX ст. Едвард Дісі з Рочестерського університету США в серії експериментів показав, що прихильність до справи виховується лише створенням умов, які породжують внутрішні мотиви. Він виявив, що дійсна відданість справі залежить від переконаності в безперечній важливості своєї справи. Слідуючи цим положенням, зразкові компанії США цілеспрямовано створюють умови для посилення трудової активності і підвищення зацікавленості персоналу в результативності трудової діяльності, відкривають у властивих роботі цінностях джерело внутрішньої мотивації для своїх працівників. Посилення трудової мотивації в американських компаніях базується як на фінансових, так і на нефінансових методах винагороди.

Широке поширення в останні роки в американських корпораціях отримала система "PayforPerformance" - "плата за виконання" (PFP), яка має на увазі використання будь-яких способів оплати праці, при яких винагорода, що одержується працівником, залежить від індивідуальних і групових відмінностей в їх діяльності. Це виражається в системах гнучкої оплати праці, системі змінної оплати та ін.

Грошові виплати за досягнення поставлених цілей (їх використовують до 61% американських компаній). Ці виплати адекватні премії і здійснюються при відповідності працівника певним, заздалегідь встановленим критеріям (економічні показники, показники якості, оцінка працівника іншими співробітниками).

Спеціальні індивідуальні винагороди, як визнання цінності того чи іншого працівника (спеціальні премії, що виплачуються співробітникам за володіння навичками, гостро необхідними компаніям) премії "зіркам" компанії.

Програми розподілу прибутку, відповідно до яких працівники отримують або певний відсоток прибутку компанії у вигляді індивідуальних винагород при відмінній виконання роботи, або у вигляді прибутку, розділеної на всіх співробітників.

До нефінансових винагород, що широко використовується в передових американських компаніях, відносять пільги, пов'язані з графіком роботи (оплата святкових днів, відпусток, періоду тимчасової непрацездатності, перерв на обід і відпочинок, декретних відпусток). Крім того, працівникам надається можливість використання гнучкого графіка робочого часу, а також "банку неробочих днів". Банк неробочих днів складається з норми відпустки і розумної кількості відгулів, якими працівник може скористатися на свій розсуд. Матеріальні нефінансові винагороди: подарунки співробітникам з нагоди свят, днів народження або як символ важливості працівника для служби; оплата медичної страховки; позики за пільговою програмою; знижки на придбання продукції компанії; квитки в театр і т. п. Загальнофірмові заходи, присвячені значущим подіям або свята, на які співробітники можуть запрошувати членів своїх сімей; оплачувані централізовані обіди або вечірки "а-ля фуршет" після закінчення робочого дня; заміські й екскурсійні поїздки за рахунок компанії.

"Виплати – вдячності". До цього типу винагород відносять усну похвалу, компліменти співробітникам. У багатьох компаній є свої нагрудні знаки та інші відзнаки та заохочення. Над одним з підприємств у Нью-Йорку вивішена значних розмірів дошка для оголошень, на якій висвічуються прізвища співробітників, які показали добрі результати в роботі. Дошки пошани висять у прийомних головних контор багатьох компаній і фірм. Системи визнання заслуг передбачають і такі форми заохочення, як публікація в бюлетені фірми статті про досягнення групи (бригади) з фотографією всіх її членів.

Винагороди, пов'язані зі зміною статусу співробітника.

До цього блоку входить підвищення на посаді, навчання працівника за рахунок фірми, запрошення співробітника як виступаючого чи лектора, пропозиція брати участь у більш інтенсивному або матеріально вигідному проекті, а також можливість використання устаткування компанії для реалізації власних проектів.

Винагороди, пов'язані зі зміною робочого місця, тобто всі ті заходи, які ведуть до зміни технічної оснащеності робочого місця та його ергономіки (виділення окремого кабінету, наймання секретаря, надання додаткового офісного обладнання та службового автомобіля та ін.) Останнім часом в американських компаніях з'явилася тенденція до використання в якості заохочень "пакета послуг". У цьому випадку працівник отримує можливість вибору з певної кількості винагород більш пріоритетних для нього форм заохочення.

В останні десятиліття більшість американських фірм і корпорацій як мотивуючий фактор широко використовує делегування ("empowerment"), коли частина обов'язків, відповідальності і повноважень з прийняття рішень передаються працівникам, які заслуговують на довіру.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бондар Н. М. Економіка підприємства : Навч. посіб. – К.: Вид-во А. С. К., 2004. – 400 с.
2. Буняк Василь Богданович. Інфляційний процес в умовах ринкової трансформації економіки України: Дис.канд. екон. наук: 08.01.01 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 1999. – 196 с.
3. Економіка підприємства: Підручник / За ред. Покропивного С. Ф. – К.: КНЕУ, 2004.–528 с.
4. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За ред. О. П. Крайник –Львів: Національний Універ. “ Львівська техніка”, 2003. –208 с.
5. МакаровськаТ.П.Економіка підприємства: Навч. посіб.–К.:МАУП, 2003.–304 с.
6. Управління персоналом : Навч. посіб. / За ред. Данюка В. М.– К.: КНЕУ, 2004.– 398с

Зачосова Н. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Проблема управління фінансовою безпекою фінансових установ актуалізується в зв’язку з кризовими тенденціями, які спостерігаються нині на фінансових ринках багатьох країн. Політична і економічна нестабільність стають причиною появи все нових і нових видів загроз нормальному функціонуванню фінансових установ, внаслідок яких зменшується кількість їх клієнтів, скорочується рівень їх фінансування, втрачаються конкурентні переваги, що в підсумку може призвести до банкрутства і ліквідації фінансового посередника. У відповідь на новоявлені небезпеки повинні бути запропоновані нові форми управління фінансовою безпекою фінансових установ, що дозволить їм адаптуватися до сучасних умов ведення бізнесу.

Невирішеною на даний момент залишається проблема визначення пріоритетів управління фінансовою безпекою фінансових установ з урахуванням обмеженості їх корпоративних ресурсів. Не викликає сумніву необхідність застосування комплексного підходу в питанні організації захисту активів фінансових посередників від негативного впливу на їх цілісність і ефективність використання, проте в умовах недостатнього рівня фінансування цього процесу, вкрай важливим є вибір домінантних напрямів забезпечення фінансової безпеки, які повинні компенсуватись внутрішніми резервами фінансових установ.

З огляду на обставини, в яких працюють вітчизняні фінансові установи, можна запропонувати наступний перелік пріоритетів управління фінансовою безпекою фінансових установ:

- замість створення окремої служби фінансової безпеки, призначити в деяких структурних підрозділах співробітника, відповідального за функціональний напрям безпеки, в забезпеченні якого задіяний даний відділ;

- акцентування уваги на оперативному реагуванні на загрози фінансовій безпеці з передачею наявних вільних фінансових ресурсів на потреби її забезпечення; основні загрози

для нормальної діяльності фінансових компаній мають фінансову природу або ж пов'язані з крадіжкою, видозміною, використанням не за призначенням конфіденційної інформації або інформації з обмеженим доступом, клієнтських баз даних, тому доцільно пріоритетним напрямом забезпечення фінансової безпеки фінансових установ визначити організацію захисту від кібератак і злочинів, пов'язаних із використанням корпоративних відомостей супроти інтересів компанії;

- для невеликих фінансових установ, таких як кредитні спілки та ломбарди, доцільним є передання завдання забезпечення фінансової безпеки зовнішнім компаніям, які спеціалізуються на організації захисту суб'єктів господарювання від різного роду небезпек і загроз; використання послуг аутсорсингу для залучення персоналу з метою розробки та запровадження механізмів гарантування нормального стану різних підсистем системи фінансової безпеки;

- перехід від практики компенсації збитків від негативного впливу загроз на фінансові показники фінансових установ до превентивних заходів: особлива увага повинна приділятись перевірці потенційних партнерів, контрагентів і клієнтів, що прагнуть скористатись послугами отримання фінансових ресурсів від фінансових установ на тих чи інших договірних умовах;

- організація тісної співпраці як між фінансовими установами одного виду, так і між професійними учасниками різних сегментів фінансового ринку задля формування єдиної бази даних клієнтів, що вчиняли шахрайські дії стосовно компаній, а також співробітників, які несумлінно виконували свої обов'язки, чим спричинили шкоду фінансовому стану установи або її діловій репутації;

- розробка документації, яка б регламентувала відносини між суб'єктами забезпечення фінансової безпеки фінансових установ, як зовнішніми, так і внутрішніми; чітко окреслювала мету, завдання та напрями підтримки належного рівня фінансової безпеки та встановлювала відповідальність за недотримання її норм;

- започаткування перманентного моніторингу стану фінансової безпеки фінансових установ з боку їх керівництва, власників, акціонерів та інших категорій стейкхолдерів;

- комплексна перевірка претендентів на керівні посади, обов'язкове періодичне оцінювання рівня лояльності персоналу; приділення великої уваги підбору кадрів, адже саме персонал останнім часом є джерелом великої кількості загроз нормальному функціонуванню фінансових установ та стану їх фінансової безпеки.

Таким чином, акцентування уваги при управлінні фінансовою безпекою фінансових установ на конкретних чітко зазначених напрямах безпеко орієнтованого менеджменту дозволить забезпечити ефективність їх функціонування в сучасних економічних умовах при наявності обмежених ресурсів на формування та розвиток комплексних систем їх фінансової безпеки.

В умовах посилення на фінансовому ринку України впливу економічних і політичних загроз на стан функціональної здатності систем безпеки фінансових установ забезпечувати високий рівень захисту їх фінансових ресурсів, керівництву та топ-менеджменту фінансових інституцій належить приділити увагу розробці стратегій забезпечення фінансової безпеки підконтрольних їм компаній.

Стратегічні імперативи управління фінансовою безпекою фінансових установ повинні розроблятись із урахуванням особливостей їх створення та функціонування.

Метою діяльності переважної більшості фінансових установ є отримання прибутку (крім фінансових інституцій, що мають статус неприбуткових організацій, на зразок кредитних спілок). Тому стратегічні напрями забезпечення фінансової безпеки фінансових установ повинні передбачати сприяння у розширенні фінансової діяльності компаній, а саме містити комплекс заходів, що дозволять залучити нових клієнтів, розширити межі надання фінансових послуг (у тому числі за рахунок диверсифікації їх асортименту) та збільшити частку установи на фінансовому ринку. Для реалізації цієї стратегічної мети необхідним є підвищення рівня довіри споживачів фінансових послуг, як дійсних, так і потенційних, до фінансових установ. Тенденції останніх кількох років, що спостерігались на фінансовому ринку України, навряд

чи можна назвати сприятливими для встановлення тісних партнерських зв'язків між фінансовими компаніями та їх клієнтами. Зменшення кількості професійних учасників фінансового сектору, пов'язане з численними банкрутствами фінансових установ, скороченням обсягів інвестиційних ресурсів, спрямованих закордонними інвесторами на підтримку банківських установ, страхових компаній, тощо, що мали у складі власного капіталу високу частку іноземних фінансових ресурсів, відсутність державної політики щодо компенсації користувачам фінансових послуг втрати їх активів внаслідок ліквідації компаній з тих чи інших причин, призвело до різкого падіння рівня фінансової активності громадян і виникнення стійкої недовіри з боку фізичних та юридичних осіб до фінансових установ. Тому відновлення довіри до фінансового ринку та його учасників є на разі важливим завданням національного значення та одним із пріоритетів державної політики у фінансовій сфері. Водночас, на рівні окремої фінансової установи, до заходів, що можуть посприяти відновленню довіри клієнтів до компанії, доцільно віднести підвищення рівня транспарентності результатів діяльності та характеристик фінансового стану. Тому до переліку стратегічних імперативів управління фінансовою безпекою фінансових установ пропонується долучити забезпечення інформаційної прозорості у питанні організації захисту фінансових ресурсів як самої установи, так і її клієнтів, від негативного впливу на їх цілісність та ефективне використання, зовнішніх і внутрішніх загроз фінансового характеру.

Потребує уваги з боку керівництва фінансових установ і кадрова політика. У стратегічній перспективі великі фінансові посередники повинні мати у своєму штаті принаймні одну особу, що здобула вищу освіту за напрямом управління фінансово-економічною безпекою. Крім того, необхідно підвищувати вимоги до різних категорій працівників фінансових установ щодо обов'язкової наявності у них освіти, яка б відповідала обійманій посаді. На разі такі вимоги висувають до свого персоналу лише великі банки, і то не для усіх категорій працівників. Велика плинність кадрів призводить до низького рівня лояльності персоналу, наслідком чого є численні випадки шахрайства з боку працівників фінансових установ, які спричиняють останнім не лише фінансові збитки, але і призводять до втрати ділової репутації, стають причиною судових позовів і численних позапланових перевірок з боку національних регуляторів. Тому кадрове забезпечення є важливим напрямом управління фінансовою безпекою фінансових установ у стратегічній перспективі.

Кізян О. М., Богуславська С .І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Управління витратами – це процес цілеспрямованого формування оптимального рівня витрат підприємства.

Система управління витратами – це сукупність взаємопов'язаних елементів (структури, завдань, технології, людей, цілей) та системного підходу до об'єктів управління як системи в цілому [3].

Головною метою управління витратами підприємства є підвищення конкурентоспроможності та ефективності його діяльності.

Управління витратами, як складова загальної системи управління підприємством, органічно пов'язане з управлінням іншими сферами діяльності підприємства, зокрема з управління прибутком, процесами формування і використання капіталу, активів, управлінням інвестиційною та інноваційною діяльністю підприємства, його ризиками, використанням виробничих потужностей [1].

Витрати підприємства ідентифікують за їх видами, місцями виникнення та носіями. Цілеспрямоване формування витрат на підприємстві, тобто управління витратами, відбувається за їх місцями, об'єктами та видами [2].

Розглянемо елементи системи управління витратами підприємства (Рис. 1.1).

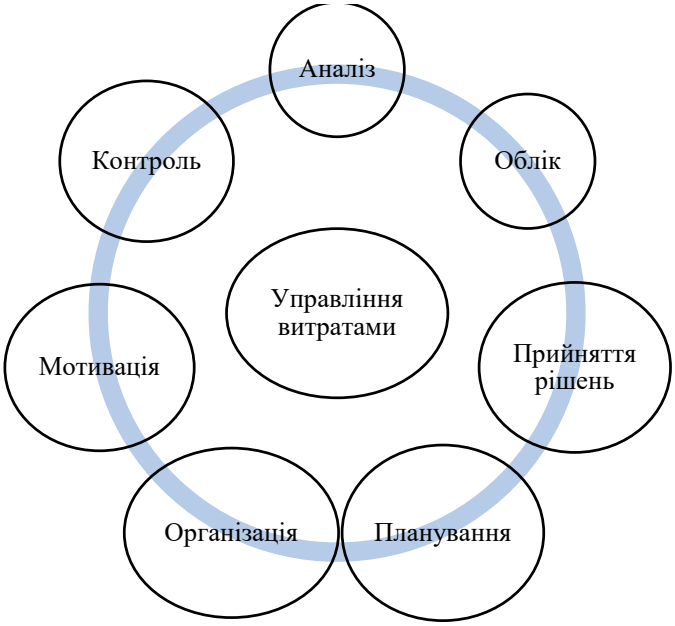

Рис. 1.1 – Схема управління витратами на підприємстві

Аналіз витрат проводиться з метою визначення ступеня раціональності витрат та оцінки впливу факторів на їх обсяг. Результати аналізу дають змогу виявити резерви економії витрат підприємства та причини перевитрат, а також є базою для планування витрат.

Облік витрат передбачає спостереження, ідентифікацію, вимірювання та реєстрацію фактів витрачання ресурсів у процесі господарської діяльності підприємства. На підприємствах організується облік за економічними елементами витрат, за статтями калькуляції, за місцями виникнення витрат та центрами відповідальності.

Основною метою організації обліку витрат є створення інформаційної бази для здійснення аналізу витрат та прийняття відповідних управлінських рішень.

Прийняття рішень у сфері витрат полягає в обґрунтуванні доцільності виробництва окремих видів продукції (виконання певних видів робіт, надання певних послуг), виборі техніки та технології, формуванні товарного асортименту підприємства. Від рівня і значення прийнятого управлінського рішення залежить розмір необхідних для виконання цього рішення витрат. Розмір витрат, у свою чергу, впливає на величину фінансового результату діяльності підприємства.

Планування витрат здійснюється з метою визначення необхідного рівня витрат для забезпечення ефективної роботи підприємства, а також обчислення прибутку, який буде отримано за певного рівня та структури витрат.

Організація витрат полягає у визначенні місць формування витрат і центрів відповідальності з метою відслідковування причин перевитрат або економії витрат та відповідальних за це осіб.

Мотивація полягає у спонуканні працівників підприємства до дотримання ними встановлених планових витрат і пошуку способів їх зниження. Цей процес відбувається через долучення заробітної плати, премій, перспектив службового просування до основних показників діяльності підприємства, зокрема до величини здійснених витрат.

Контроль організується за допомогою обліку та аналізу витрат. Він установлюється щодо рівня дозволених витрат, відхилення фактичних витрат від планових значень з виявленням причин відхилень, виконання встановлених норм ресурсів, зміни норм [4].

Система управління витратами, як і будь-яка система управління, поділяється на дві підсистеми: підсистема, яка управляє; підсистема, якою управляють, тобто об'єкт управління. Управління витратами на підприємстві здійснюється суб'єктами управління, якими є керівники, фахівці підприємства та його структурних підрозділів (цехів, дільниць). Об'єктом

управління в цій системі виступають процеси, операції, явища, які виникають під час господарської діяльності підприємства, що розглядаються з погляду витрачання ресурсів, тобто здійснення витрат, а предметом управління є самі витрати.

Система управління витратами має три аспекти: розроблення рішень (організаційний), реалізація рішень (мотиваційний), контроль (економічно-функціональний) (Рис. 1.2).

Організаційний аспект системи управління витратами пов'язаний із встановленням місць формування витрат і центрів відповідальності за їх дотриманням та характеризується функціями організаційного циклу, такими як прогнозування та планування. Мотиваційний аспект системи управління витратами полягає у спонуканні працівників до дотримання встановленого плановими завданнями рівня витрат за безперервного пошуку шляхів їх зниження та складається із блоків: регулювання, організації і мотивації. Економіко-функціональний аспект системи управління витратами полягає у моделі формування витрат в рамках функцій економічного механізму підприємства (матеріально-технічне постачання, виробництво, збут, дослідження, розробки).

Сьогодні система управління витратами має забезпечувати формування стійкої і довгострокової конкурентної переваги підприємства на ринку за показниками витрат [5].

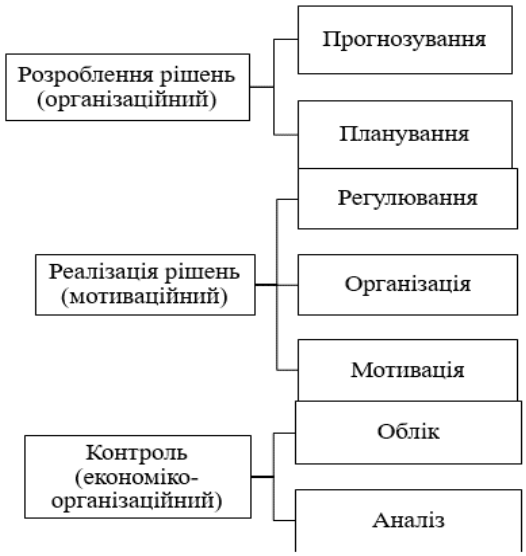

Рис. 1.2. - Управлінсько-функціональний аспект системи управління витратами підприємства

Останнім часом, термін «функціонально-вартісний аналіз» застосовується дуже часто в різних галузях з різними цілями. Майже завжди йде мова про метод функціонально-вартісного аналізу (ФВА), який набув певних змін під впливом навколишніх факторів та часу. Класичний ФВА, що застосовувався на початку XX століття, значно відрізнявся від тих підходів, які застосовуються в сучасній економіці. Але ж методика проведення аналізу в загальних рисах не змінилася як запропонована закордонними, так і вітчизняними вченими.

Соболєв визначає функціонально-вартісний аналіз як «метод проведення системної технікоекономічної роботи над об’єктом, спрямованої на максимально раціональне забезпечення функцій та на зменшення економічних витрат» [5].

Згідно з визначенням Товариства американських спеціалістів по ФВА (Society of American Value Engineering), ФВА – «це системне застосування певної техніки, яка встановлює вартість функції в грошовому відношенні та забезпечує необхідну надійність функції на підставі мінімальних повних витрат».

Можна зробити висновок, що управління витратами – це система цілеспрямованого впливу на склад, структуру і поведінку витрат та їх чинники на всіх етапах формування і розподілу витрат, що ґрунтується на використанні об’єктивних економічних законів і функцій менеджменту, задля підвищення ефективності діяльності підприємства на основі оптимізації рівня витрат, забезпечення його конкурентоспроможності на ринку та досягнення стратегічної мети і поточних завдань його розвитку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Антонюк Р.Р. Прибутковість сільськогосподарських підприємств: природа категорії / Р.Р. Антонюк // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. – 2012. – № 126. – С. 50-55.
2. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / І.А. Бланк // К.: ВД «Професіонал». - 2008. – С. 724.
3. Блонська В.І., Паньків І.В. Прибуток – особливості його формування та використання в ефективному управлінні підприємством / В.І. Блонська, І.В. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип. № 6 – С. 129-134.
4. Блонська В.І., Паньків І.В. Прибуток – особливості його формування та використання в ефективному управлінні підприємством / В.І. Блонська, І.В. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. № 21.5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2011/21_5/179_BLO.pdf
5. Болтянська Л.О., Андреева Л.О., Лисак О.І. Економіка підприємства: навчальний посібник / Л.О. Болтянська, Л.О. Андреева, О.І. Лисак // Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. - 2015. – С. 688.

Коваленко О. В., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Сучасна модель розвитку економіки України недостатньо використовує фактори для підвищення продуктивності праці працівників в організаціях надання суспільних послуг. Тому актуальним є наукове дослідження та вибір факторів впливу на зростання продуктивності праці на рівні організацій і їх використання при обґрунтуванні підвищення ефективності роботи.

Зростання продуктивності праці залежить від рівня освіти, кваліфікації працівника, його культури, свідомості, психологічного стану, мотиваційного механізму тощо. Усього налічується близько 60 факторів зростання продуктивності праці, які належать лише до системи продуктивних сил. Крім того, є фактори зростання продуктивності праці, які належать до технологічного способу виробництва (тобто продуктивних сил і техніко-економічних відносин), відносин власності, надбудовчих відносин (наприклад, удосконалення законодавства) тощо.

З огляду на сутність праці як на процес споживання робочої сили і засобів виробництва всі фактори, які визначають підвищення продуктивності праці, деякі автори об'єднують у три групи: матеріально-технічні; організаційно-економічні, що характеризують ступінь розвитку організації та управління суспільного виробництва; соціально-психологічні, що пов'язані з роллю людини в суспільному виробництві і характеризують ступінь використання робочої сили.

На мою думку, зазначені класифікації факторів проявляються і реалізуються безпосередньо на підприємстві, групі підприємств і організацій галузі.

За результатами проведеного дослідження було виявлено, що в сучасних умовах інтенсивності всіх процесів життя в Україні важливого значення набувають такий елемент праці як режими праці та відпочинку, які базується на організації робочого часу працівників. Науковці в своїх дослідженнях визначають вплив робочого часу на діяльність організації, намагаються встановити раціональні режими праці та відпочинку для підприємства. Всі проаналізовані визначення робочого часу та часу відпочинку є актуальними на сьогоднішній день та можуть доповнювати один одного.

Робочий час і час відпочинку є елементами режиму праці. Робочий час працівників - час, протягом якого працівники повинні виконувати покладені на них трудові функції задля досягнення кінцевої мети діяльності організації, а саме отримання прибутку. Відповідно до цього, час відпочинку - час, який необхідний працівникам організації для відновлення працездатності, після якого працівник зможе приступити до виконання своїх трудових функцій. Правильно організований режим праці, тобто раціональне поєднання робочого часу і часу відпочинку, дасть змогу досягти ефективних результатів в діяльності організації. Від

його структури залежить динаміка втоми, відновлюваність функцій організму, працездатність і здоров'я, надійність і продуктивність праці. Під режимом праці і відпочинку розуміють загальну тривалість трудової діяльності протягом доби, тижня, місяця, року, частоту і тривалість періодів трудової активності і перерв у процесі цієї активності, співвідношення і чергування цих періодів. Режим праці включає характеристики самого трудового процесу - інтенсивність чи екстенсивність, а також допустиму тривалість дії шкідливих факторів.

Незалежно від виду праці функціональний стан працівника змінюється внаслідок втоми, що призводить до зниження рівня оперативних резервів. Оптимізація діяльності забезпечує реалізацію тих резервних можливостей, які до цього не входили в оперативні резерви. Таким чином, з фізіологічного погляду режим праці і відпочинку являє собою процес управління функціональним станом працівника з метою оптимізації діяльності.

Серед описаних у літературі кваліфікаційних груп є група чинників оплати праці, яка вимірюється показником реальної заробітної плати. Дехто з вчених вважає, що заробітна плата є важливим фактором зростання продуктивності праці як на мікро-, так і на макрорівні. Передусім низькі доходи населення породжують низький рівень споживання та низький рівень заощадження, що, в свою чергу, обумовлює, з одного боку, неефективний споживчий попит та вузькість внутрішнього ринку, а з іншого – недостатній рівень інвестицій, низьку ефективність та рентабельність виробництва і, як наслідок, – недостатні стимули.

Серед організаційних та економічних чинників, що негативно впливають на підвищення продуктивності праці в організаціях виділяють: несумлінне відношення до праці, господарські злочини, припинення роботи під час трудових конфліктів і т.д.

Але найважливішим чинником підвищення продуктивності праці в організаціях є інвестиції у розвиток персоналу, які представлені витратами організацій на підготовку, передпідготовку та отримання належної освіти, тобто компетентностей.

На мою думку, необхідність значних інвестицій у розвиток персоналу організацій (підприємств), сьогодні, обумовлюється низкою наступних причин:

1. В умовах зростаючого динамізму ринкових перетворень, виходу на зовнішні ринки постає проблема пошуку додаткових джерел підвищення конкурентоспроможності.

2. На ринку праці підприємства не завжди можуть задовольнити свої специфічні потреби у працівниках необхідної кваліфікації.

3. Застосування на підприємствах нових технологій, особливо інформаційних, вимагає від працівників специфічних знань, умінь та навичок.

4. Дотримання принципів економічної ефективності витрат вимагає підвищення продуктивності праці за допомогою реалізації заходів з розвитку персоналу організаці.

5. Переоцінка корпоративних цінностей, що відбувається на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, «штовхає» організації до реалізації безперервного розвитку свого персоналу в тому числі в державному секторі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Нестеренко О. П. Історія економічних вчень : курс лекцій / Нестеренко О.П. – 3-є вид., стереотипне. – К.: МАУП, 2012. – 128 с.

2. Кенэ Ф. Избранные экономические сочинения / Кенэ Ф. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 516 с.

3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. ; [пер. с англ]. – Петрозаводск : Петерком, 1993. – 320 с.

4. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Рикардо Д. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 639 с.

5. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли / Майбурд Е. М. – М.: Дело; Вита–Пресс, 1996. – 544 с.

6. Большой экономический словарь; под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Ін-т новой экономики, 1997. – 528 с.

Коваленко А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИДИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Важливою складовою системи економічної безпеки будь-якого підприємства є кадрова безпека. Інколи її позиціонують як інтелектуально-кадрову, безпеку персоналу, систему забезпечення надійності персоналу, тощо. Однак, суть цього елементу системи забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання залишається незмінною – з одного боку це формування сукупності заходів щодо протидії загрозам, які мають джерелом свого походження кадровий ресурс і кадровий потенціал компанії, а з іншого боку – запобігання загрозам, що можуть виникати у процесі виконання персоналом своїх посадових обов'язків і професійних функцій. І перша, і друга зі згаданих подій буде мати для підприємства негативні економічні та фінансові наслідки у формі втрат від порушення дисципліни, крадіжок, шахрайства, витоку інформації, простоїв обладнання, фінансових компенсацій особам, життю та здоров'ю яких було завдано шкоди на робочому місці. Для того, аби запобігти таким випадкам, сучасні підприємства запроваджують системи кадрової безпеки, в основу яких покладається розроблена професіоналами у царині управлінської роботи кадрова політика.

Встановленням взаємозв'язків між кадровим забезпеченням управлінських процесів і станом функціонування систем економічної безпеки суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності займаються такі дослідники проблем безпекознавства, як Н.В. Зачосова [1], О.М. Герасименко [2], В.О. Занора [3]. Однак у фахових публікаціях вітчизняних учених рідко можна прослідкувати спроби конкретизувати роль кадрової політики у процесі забезпечення економічної безпеки підприємств. Технології та механізми управління кадровою безпекою зводяться до системи заходів, спрямованих на протидію кадровим загрозам і ризикам, що уже є притаманними для поточного функціонування компанії, а не на їх попередження та своєчасну ідентифікацію. Водночас, саме якісно пропрацьована та орієнтована на забезпечення внутрішньої кадрової безпеки політика роботи з персоналом могла б стати інструментом превентивної роботи з загрозами кадрової природи походження та сформувала б у персоналу світогляд безпеко орієнтованої професійної діяльності, поваги до власної ділової репутації та іміджу підприємства у конкурентному середовищі.

Кожен із видів кадрової політики, на якому можуть зупинити вибір менеджери підприємницької структури, матиме різний вплив на управління економічною безпекою суб'єкта господарювання та її стан у перспективі. Традиційним є підхід, відповідно до якого кадрову політику поділяють на активну, пасивну, реактивну та превентивну. Активна кадрова політика фокусується на стратегічних цілях розвитку підприємства, визнає важливу роль персоналу у цьому процесі та спрямована на розвиток його потенціалу. На противагу їй, пасивна кадрова політика не передбачає оцінки ділових якостей працівників, прогнозування кадрових потреб на перспективу та зводиться до реакції на порушення трудової дисципліни або ділової етики та надає пріоритет каральній функції, не приділяючи уваги процесам розвитку та навчання персоналу, роз'яснювальній роботі, тощо. Такий вид кадрової політики не є придатним для організації системи кадрової безпеки, оскільки нівелює будь-яку зацікавленість персоналу у результатах своєї професійної діяльності та не має на меті забезпечити задоволення інтересів працівників, що досить суттєво впливає на рівень їх лояльності та надійності.

Реактивна кадрова політика спрямована на вироблення реакції управлінського персоналу на кризові явища, що виникають у процесі взаємодії працівників і виконання ними посадових обов'язків. Такими подіями можна вважати: конфлікти між працівниками, порушення трудової дисципліни, виникнення нагальної потреби у пошуку нових трудових ресурсів. Ця політика придатна для використання у механізмі управління економічною безпекою суб'єкта господарювання за умови, що він (механізм) також має ситуативну природу, і використовується лише за умови виникнення нагальної необхідності, а не на постійній основі.

Превентивна кадрова політика – ось те, що потрібно сучасним управлінцями для організації системи попередження процесу виникнення загроз економічній безпеці підприємства від дій або бездіяльності персоналу й уникнення або мінімізації їх деструктивного впливу на матеріальні та нематеріальні активи суб'єкта господарювання. Особливостями цього виду кадрової політики є запровадження процедур прогнозування потреби у персоналі та його розвитку, перманентна діагностика стану надійності персоналу, оцінювання роботи працівників і вжиття інших заходів щодо своєчасного виявлення фактів незадоволення персоналу своєю трудовою діяльністю, випадків професійного вигорання, намірів щодо звільнення або схильності до порушень етичних норм робочого процесу. На нашу думку, поєднання активної та превентивної кадрової політики може стати корисним заходом у процесі налагодження ефективного управління економічною безпекою вітчизняних підприємств, зокрема, її кадровою підсистемою.

Класичним також є поділ кадрової політики на відкриту та закриту, раціональну й авантюристичну. Закрита та раціональна кадрова політика краще відповідають меті і завданням функціонування сучасних систем економічної безпеки, у той час, як відкрита й авантюристична кадрова політика можуть бути джерелами нових кадрових загроз і ризиків для економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зачосова Н.В. Кадровий менеджмент у системі економічної та фінансової безпеки комерційного банку. *Сучасна економіка*. 2011. №5. С.14-25.
2. Герасименко О.М. Моделювання системи забезпечення кадрової безпеки суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №2. С.118-124.
3. Занора В.О. Управління кадровим потенціалом підприємства: практичні аспекти відбору працівників. *Інтегровані бізнес-структури: моделі, процеси, технології*. 2016. №11. С. 110-112.

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н. В.

Коваль О. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИДИ СТРАТЕГІЙ В УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розробка власних стратегій функціонування та розвитку залишається проблемним аспектом діяльності багатьох вітчизняних підприємств. У першу чергу це пов'язано з відсутністю культури стратегічного планування. Українські підприємства відчувають постійний брак фінансових і часових ресурсів, а тому управлінські рішення їх керівництвом приймаються ситуативно, у момент виникнення проблеми або незадовго до того. Інша причина відсутності ефективного стратегічного управління криється у неможливості прогнозування зовнішніх умов функціонування господарських структур. Економічна та політична нестабільність, воєнні дії на Сході країни, перенасичення каналів інформації фейковими відомостями про ті чи інші події та їх можливі наслідки, переоцінка експертних суджень порівняно із об'єктивними економічними реаліями, діджиталізація фінансових відносин, зростання конкуренції у зв'язку з євроінтеграцією та глобалізацією – усі ці обставини є джерелом великої кількості загроз і викликів для фінансово-економічного стану вітчизняних суб'єктів господарювання. Їх виникнення та прояви зазвичай є настільки раптовим, принаймні для тих управлінських кадрів, що не є експертами у економічній сфері, що визначити стратегічні орієнтири для діяльності господарських структур хоча б на три роки (зарубіжна практика встановлює часовим горизонтом для розробки стратегій період у п'ять років) є дуже складним завданням. Навіть якщо його виконати, достовірність розробленого документу та його реалістичність будуть досить сумнівними. Однак, це не означає, що не варто витрачати на таку задачу ресурси і зусилля. Раціональним виходом із ситуації, що склалася, може стати встановлення стратегічних орієнтирів діяльності підприємства із можливістю їх періодичного перегляду та коригування при виникненні такої необхідності.

Перераховані вище негативні фактори зовнішнього середовища функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання нині, на початку 2020 року, актуалізують завдання забезпечення економічної безпеки підприємств у стратегічній перспективі. З огляду на це, необхідно виокремити процес стратегічного управління економічною безпекою у окремий напрям менеджменту підприємств, установ, організацій. Особливості стратегічного управління економічною безпекою суб'єктів господарювання досліджують такі українські вчені, як Н.В. Зачосова [1], О.М. Герасименко [2], В.О. Занора, О.Б. Данченко, Ю.А. Поскрипко [3], О.В. Черевко [4]. Водночас, вартим уваги сучасних дослідників залишається питання видового розмаїття стратегій управління економічною безпекою. Оцінювання їх переваг і недоліків дасть змогу виявити резерви для їх покращення та сформувати висновки щодо того, які зі стратегій управління економічною безпекою є найбільш придатними для використання у вітчизняних господарських реаліях.

М.Д. Домашенко, О.В. Клименко пропонують обрання стратегії управління економічною безпекою підприємства ставити у залежність від досягнутого у процесі його функціонування рівня економічної безпеки. Так, якщо стан економічної безпеки характеризується як абсолютна безпека, менеджерам варто обрати стратегію підтримки. Якщо рівень безпеки є допустимим, рекомендується стратегія посилення захисних засобів і інструментів. У випадку фіксації нестійкого стану економічної безпеки доцільно обрати стратегію адаптації, яка передбачає пристосування суб'єкта господарювання до умов зовнішнього середовища функціонування. У зоні недопустимої безпеки має місце використання стратегії модифікації [5]. Недоліком такого підходу вважаємо обрання єдиним параметром вибору стратегії індикатора поточного рівня економічної безпеки підприємства. Стратегія по суті визначає майбутнє підприємства, і має враховувати не лише дані ретроспективного оцінювання, але і базуватись на припущеннях щодо майбутніх викликів для системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

У джерелі [4] пропонуються три інноваційні стратегії управління економічною безпекою підприємства – стратегія досягнення стану фінансово-економічної безпеки на основі брендингу, іміджу та репутації (Стратегія БІР), стратегія досягнення стану фінансово-економічної безпеки через партнерство зі стейкхолдерами і забезпечення їх інтересів (Стратегія ПІС), стратегія досягнення стану фінансово-економічної безпеки через взаємозв'язок експертів, контроль і стандартизацію (Стратегія ЕКС). На відміну від чотирьох названих вище стратегій, ці три варіанти націлені на досягнення стану економічної безпеки суб'єкта господарювання, а не базуються на його поточних показниках.

Л.А. Запорожцева відзначає, що «стратегічна економічна безпека, на відміну від економічної безпеки, спрямована на забезпечення в довгостроковому періоді перманентного сталого розвитку підприємства всупереч циклічним законам його функціонування шляхом впровадження ефективного механізму захисту від реальних і потенційних загроз» [6, с.69]. Дослідниця пропонує вісім варіантів стратегій функціонування і розвитку підприємства у залежності від досягнутого ним рівня стратегічної економічної безпеки: стратегія стійкого безпечного розвитку, стратегія стійкого небезпечного розвитку, стратегія відродження підприємства, стратегія тимчасових фінансових труднощів, стратегія виживання власними силами, стратегія розвитку «на противагу» управлінському персоналу, стратегія довірчого виживання, небезпечна стратегія спаду (руйнування) [6, с.73]. Перевагою запропонованих варіантів стратегій є визнання важливої ролі управлінської компоненти у реалізації стратегічних орієнтирів діяльності суб'єктів господарювання.

Більшість стратегій, які пропонуються для використання у процесі управління економічною безпекою підприємств, є по суті переліком дій у відповідь на ті ризики, небезпеки або загрози, які спровокували той чи інший стан економічної безпеки у конкретний момент часу. Водночас, виникає потреба у розробці стратегії економічної безпеки як завершеного документу, «білої книги», дороговказу, що міститиме набір управлінських рішень в залежності від прогнозованих менеджментом суб'єкту господарювання майбутніх

реалій його функціонування, та викликів зовнішнього середовища, що не лише мали вплив на стан фінансово-економічної діяльності компанії у минулому, але і з високим рівнем достовірності визначатимуть реалії її фінансово-господарського стану у перспективі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зачосова Н.В. Визначення стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ як необхідний етап формування стратегії економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2016. №1.С.272-276.
2. Герасименко О.М. Моделювання системи забезпечення кадрової безпеки суб'єкта господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №2. С.118-124.
3. Занора В.О., Данченко О.Б., Поскрипко Ю.А. Стратегічне управління у сфері фінансово-економічної безпеки: методичні положення щодо забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2016. № 6. С.112-116.
4. Cherevko O., Nazarenko S., Zachosova N., Nosan N. Financial and economic security system strategic management as an independent direction of management. *The 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2 2019)*. SHS Web of Conferences 65. 03001. 2019, URL : https://doi.org/10.1051/shsconf/20196503001 (дата звернення – 20.02.2020 р.).
5. Домашенко М. Д., Клименко О. В. Стратегии управления экономической безопасностью внешнеэкономической деятельности предприятий машиностроения. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1043 (дата звернення – 20.02.2020 р.).
6. Запорожцева Л.А. Перманентное устойчивое развитие предприятия: методология обеспечения. URL : http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/53954/1/vfmu_2017_010.pdf (дата звернення – 20.02.2020 р.).

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н. В.

Козін А. О., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

За умов посилення конкурентної боротьби на вітчизняних ринках товарів і послуг суб’єкти господарювання усвідомлюють потребу в активному проведенні маркетингових заходів. У зв’язку з цим актуальним стає підвищення ефективності як кожного окремого маркетингового заходу, так і маркетингової діяльності підприємства загалом. Ефективність маркетингової діяльності – це співвідношення між результатами, отриманими від проведення маркетингових заходів (дослідження ринку, реклами, стимулювання збуту тощо), та витратами на їх здійснення.

Під результатами маркетингової діяльності підприємства слід розуміти збільшення попиту, залучення нових споживачів, рівень лояльності до підприємства (бренду), ступінь задоволення потреб споживачів, обсяги збуту продукції, ступінь поінформованості, відносна частка на ринку, дохід від реалізації тощо. Стосовно витрат маркетингової діяльності, то їх часто ототожнюють з витратами на збут (рекламу), але такий підхід обмежений, оскільки до витрат маркетингу входять також витрати, пов’язані з розробкою нового товару, формуванням цінової політики, проведенням різного роду комунікативних заходів, утриманням відділу маркетингу на підприємстві тощо. На практиці використовується ціла низка показників, що характеризують ті чи інші види ефективності маркетингової діяльності підприємства.

Ефективність маркетингової діяльності промислових підприємств окреслюють такі показники:

- частка маркетингового персоналу відображає частку працівників, які виконують маркетингові функції, у загальній чисельності персоналу підприємства. Оскільки на вітчизняних промислових підприємствах функція маркетингу часто зводиться до реалізації готової продукції, а у маркетингових відділах більша половина працівників займаються збутовою діяльністю, на практиці цей показник зазвичай є дещо завищеним;
- частка витрат на маркетинговий персонал являє собою частку заробітної плати, яку отримують працівники маркетингового відділу, у загальному фонді заробітної плати підприємства;

- рентабельність витрат на просування і збут характеризує ефективність збутових витрат і розраховується як співвідношення суми прибутку від реалізації продукції до суми витрат на просування і збут;

- рентабельність маркетингових витрат – це співвідношення суми прибутку від реалізації продукції і загального обсягу витрат на маркетинг, що ілюструє ефективність реалізованих підприємством маркетингових заходів;

- коефіцієнт затоварення розраховується як співвідношення зміни залишку готової продукції та обсягу реалізації продукції підприємства. У випадку, коли значення цього показника зі знаком «плюс» та продовжує зростати, на підприємстві відбувається зростання залишків готової нереалізованої продукції, і навпаки, коли даний показник знижується або набуває від'ємного значення, на підприємстві відбувається скорочення залишків готової нереалізованої продукції.

На сьогодні існує кілька підходів до визначення ефективності маркетингової діяльності. Так, у праці Т. Дерев'янченко представлена класифікація, яка охоплює кількісні показники ефективності:

- багатовимірні методи (насамперед факторний і кластерний аналізи), що використовують для обґрунтування маркетингових рішень, в основу яких покладено численні взаємопов'язані змінні, наприклад, визначення обсягу продажів нового продукту залежно від його технічного рівня, ціни, витрат на рекламу, інших елементів комплексу маркетингу;

- регресивні;

- кореляційні методи, які використовуються для встановлення взаємозв'язків між групами змінних, що характеризують маркетингову діяльність підприємства;

- імітаційні методи, застосовувані для змінних, що впливають на маркетингову ситуацію (наприклад, конкуренції) і не піддаються аналі- тичному рішенню;

- методи статистичної теорії прийняття рішень, які використовуються для стохастичного опису реакції споживачів на зміни ринкової ситуації;

- детерміновані методи дослідження операцій (насамперед лінійне і нелінійне програмування), що застосовуються за наявності багатьох взаємопов'язаних змінних і необхідності знаходження оптимальних рішень;

- гібридні методи, що об'єднують детерміновані та ймовірнісні (стохастичні) характеристики, застосовуються, як правило, для дослідження проблем розподілу товарів;

- моделі мережевого планування [1, с.56]

Таким чином, використання цих методів, які зводяться до побудови економіко-математичних моделей, а також кореляційно-регресійного, варіаційного та факторного аналізу дозволяє більш точно підійти до оцінки ефективності маркетингової діяльності та доцільність її проведення. Тому при аналізі ефективності як окремих маркетингових заходів, так і маркетингової діяльності загалом необхідно застосовувати економіко-математичні методи та моделі.

Ефективність маркетингової діяльності доцільно аналізувати за напрямами оцінки:

- ефективності витрат маркетингової діяльності за товарною, ціновою, збутовою та комунікаційною політикою, а також витрат, понесених на утримання відділу маркетингу в їх співвідношенні до прибутків та обсягів реалізації продукції на підприємстві;

- маркетингової активності за функціями маркетингової діяльності (аналітична, виробнича, збутова, функція управління) і узагальненими показниками (прибутковість, оборот товарних запасів, платоспроможність підприємства тощо);

- ефективності неекономічних показників, які суттєво впливають на результативність підприємницької діяльності підприємства.

До неекономічних показників маркетингу відносять: якість продукції порівняно з конкурентами, поінформованість споживачів, конкурентоспроможність продукції, імідж підприємства, втрачені покупці, кількість нових покупців, лояльність споживачів до торгової марки тощо. Важливим методичним аспектом здійснення аналізу ефективності маркетингу на підприємстві є розробка алгоритму його проведення. Аналіз ефективності маркетингової діяльності підприємства слід проводити за запропонованим алгоритмом (Рис.1.1).

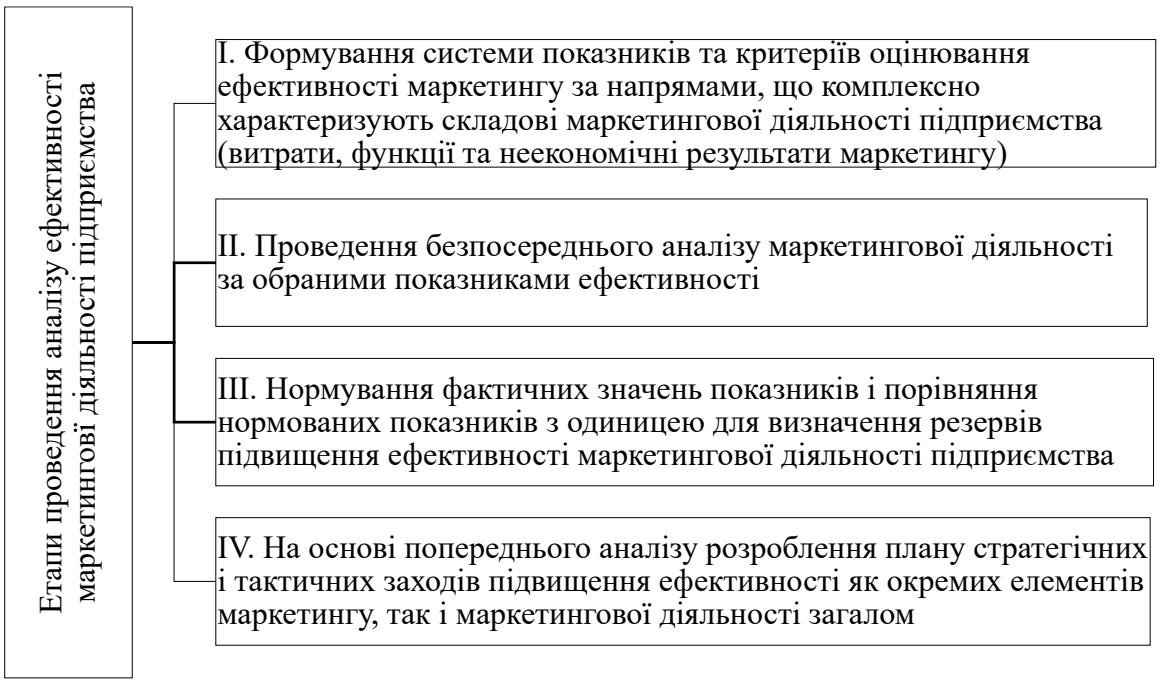

Рис.1.1 - Алгоритм проведення аналізу ефективності маркетингової діяльності підприємства [4, с.234]

Таким чином, аналіз ефективності маркетингової діяльності за основними напрямами оцінки витрат, функцій та неекономічних показників маркетингу з використанням економіко-математичних методів і моделей з чітко визначеним алгоритмом дозволить ефективно організовувати маркетинг на підприємстві, оцінювати досягнуті кінцеві результати маркетингової діяльності (прибуток, частка на ринку, обсяг реалізації тощо), а також приймати ефективні управлінські рішення щодо реалізації маркетингової діяльності підприємства загалом.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гольцев Д.Г. Модель позиційного маркетингу ринку збуту якісних товарів / Д.Г. Гольцев // Акт. пробл. економіки. - 2018. - № 2 (116). - С. 61 – 68.
2. Лук`янець Т.І. Маркетингова політика комунікацій: навчальний посібник / Т.І. Лук`янець. - К.: КНЕУ. - 2014. - 380 с.
3. Лук’янець Т.І. Рекламний менеджмент: навчальний посібник / Т.І. Лук'янець // К.:КНЕУ. - 2016. – 273 с.
4. Мельник Л.Г., Старченко Л.В., Карінцева О.І. Маркетингова цінова політика: навч. посіб. / Л.Г. Мельник, Л.В. Старченко, О.І. Карінцева // Суми: ТОВ «ВТД «Університетська книга». – 2012. – 240 с.
5. Полонець В. Реалізація маркетингових стратегій: проблемні зони та шляхи їх подолання / В. Полонець // Маркетинг в Україні. - 2010. - № 4 (50). - С. 7 - 11.

Козін О.А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Реалізація процесу управління господарською діяльністю суб’єктів господарювання повинна відповідати процесу переходу України до постіндустріального суспільства. Тому до передумов модернізації методологічної основи аналізу господарської діяльності в інформаційній економіці постіндустріального суспільства слід зарахувати [2]:

- глобалізацію економічних зв’язків;
- зміну ідеологічної парадигми в напрямку інноваційного розвитку;
- змістове оновлення системи гуманітарного знання про цивілізаційний розвиток;
- зміну загальнонаукової ідеології світогляду в напрямку сталого розвитку;
- трансформацію управлінської філософії.

Якість прийнятих господарських рішень залежить від багатьох чинників, але одним із основних є методологія сприйняття та осмислення інформації, тобто підходи, принципи, методи. Стратегію осмислення бухгалтерської інформації та пошуку нових знань з метою забезпечення прийняття якісних рішень зацікавленими користувачами пропонуємо вважати ключовим аспектом методології бухгалтерського аналізу.

Варто зазначити, що до останнього часу методологію контент-аналізу пов'язували лише з політичною і соціологічною науковими сферами. При цьому загалом поняття «контент-аналіз» трактують як спосіб якісно-кількісного аналізу змісту інформації з метою виявлення або вимірювання різних фактів і тенденцій, відображених у цій інформації [1].

У найпростішому вигляді ідею контент-аналізу облікової інформації можна сформулювати як постійне виконання у комп'ютеризованій системі бухгалтерського обліку вузько окресленої аналітичними завданнями (оцінка показників, діагностика впливу факторів, пошук резервів розвитку) трансформації безперервних інформаційних потоків у нові корисні знання про господарську діяльність. Підкреслимо, що саме принцип безперервності діяльності, а відтак і безперервності інформаційних потоків, забезпечує такі якісні характеристики корисної інформації, як доречність та зіставність при прийнятті рішень.

Методика контент-аналізу облікової інформації повинна реалізовуватися за допомогою програмного комплексу та передбачати таку послідовність дій при його розробці [4]: класифікація основних категорій предмета аналітичного дослідження та формування каталогу системи показників господарської діяльності; об'єднання всіх предметних категорій аналітичного дослідження, одиниць аналізу, одиниць виміру та розрахункових алгоритмів факторних моделей і формування довідника типових взаємозв'язків факторів зміни показників господарської діяльності; кодування всіх предметних категорій аналітичного дослідження та розробка формалізованого опису показників господарської діяльності, який пропонуємо пов'язувати з номером рахунку у плані рахунків; складання протоколу аналізу – таблиці, у яку в ході опрацювання цільового запиту користувача в діалоговому режимі комп'ютером записуються всі знайдені у змісті бухгалтерської інформації, накопиченої за останні 5 років, числові закономірності закодованих предметних категорій, за допомогою яких стає можливим прийняття раціонального рішення.

Управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є одним з найбільш значимих функціональних напрямків системи фінансового менеджменту, яка досить тісно пов'язана з іншими системами управління. Безперечно, управління фінансово-господарською діяльністю органічно входить до системи управління всіма аспектами операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Воно відображає всі відносини, що входять до сфери фінансової діяльності підприємства і являє собою систему принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, яка б дозволила підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності та забезпечення і підтримання його фінансової рівноваги.

На наш погляд варто акцентувати увагу на функціях, які можна розглядати, по-перше, у якості функцій управління фінансово-господарською діяльністю як управляючої системи та які є складовими будь-якого процесу управління незалежно від виду їх діяльності, організаційно-правової форми, розміру та форми власності, та, по-друге, у якості функцій управління фінансовою стійкістю як специфічної сфери управління підприємством в цілому.

Таким чином, слід відзначити наступні функції:

- функції управління фінансово-господарською діяльністю підприємства як управляючої системи (аналіз фінансових показників в поточному періоді, прогнозування параметрів фінансових показників на перспективний період, розробка дієвої системи стимулювання реалізації управлінських рішень щодо управління фінансовою діяльністю, здійснення ефективного контролю за виконанням прийнятих рішень щодо забезпечення чи підтримання на необхідному рівні фінансової стійкості підприємства);

- функції управління фінансово-господарською діяльністю підприємства як специфічною ланкою управління підприємством (управління структурою капіталу, активів та грошових потоків підприємства).

Економічні методи управління – це такі методи, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у виробничих процесах (будь-якій іншій діяльності) через використання товарно-грошових відносин. Ці методи мають два аспекти реалізації.

Перший аспект характеризує процес управління, зорієнтований на використання створеного на загальнодержавному рівні економічного сегмента зовнішнього середовища. Суть цього аспекту [3]: формування системи оподаткування суб'єктів господарювання; визначення дійової амортизаційної політики, яка сприяла б оновленню (відтворенню) матеріальних і нематеріальних активів підприємства; встановлення державою мінімального рівня заробітної плати та пенсій. Другий аспект економічних методів управління зв'язано з управлінським процесом, орієнтованим на використання різноманітних економічних важелів, таких як фінансування, кредитування, ціноутворення, штрафні санкції тощо.

Трансформація народного господарства України в економіку відкритого типу створює для підприємств зовсім нові умови, принципово інше зовнішнє середовище. У цих умовах своєчасним і необхідним є розробка як стратегії забезпечення підприємства фінансовими та іншими ресурсами, так і ефективної системи управління стійкістю його фінансового середовища. Політика зміцнення фінансової стійкості у контексті заходів управління фінансами підприємства потребує організації стратегічного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Найбільшу увагу у системі заходів, спрямованих на фінансову стабілізацію, слід приділити етапу відновлення і зміцнення рівня фінансової стійкості підприємства – запоруки усунення неплатоспроможності й фундаментальної основи фінансової стратегії на прискорення економічного зростання.

Список використаних джерел і літератури:

1. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навч. посіб. / Т.О. Загорна // К.: Центр учбової літератури. - 2017. - 400 с.
2. Базидевич В.Д., Базидевич К.С. Страховое дело / В.Д. Базидевич, К.С. Базидевич // К.: «Знание», КОО. - 2014. – 250 с.
3. Бердникова Т.Б. Аналіз і діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства: Навчальний посібник / Т.Б. Бердникова // М.: ИНФРА - М. - 2014. - 215 с.
4. Бикадоров В.Л., Алексеев П.Д. Фінансово-економічний стан підприємства: Практичний посібник / В.Л. Бикадоров, П.Д. Алексеев // М.: Видавництво ПРІОР, 2014. 113с.
5. Болотін В.В., Соломатов В.І. Антикризове управління підприємствами: Навчальний посібник / В.В. Болотін, В.І. Соломатов // М.: МІІГАіК, 2015. - 142 с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Колчев Б. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІДЕРСТВА

Лідерство стало об'єктом дослідження багатьох вчених, і нині сформульовано основні теоретичні підходи до вивчення лідерства.

Основним та важливим є підхід з точки зору динаміки поведінки. Цей підхід ще називають поведінковий. Поведінковий підхід створив основу для класифікації стилів керівництва та стилів поведінки. Це стало серйозним вкладом і корисним інструментом розуміння складностей лідерства. Згідно з поведінковим підходом до лідерства, ефективність визначається не особистісними якостями керівника, а скоріше манерою його поведінки по відношенню до підлеглих. Динаміка поведінки відображає те, як розглядається лідер: в статиці (аналіз лідерських рис) чи в динаміці (аналіз лідерської поведінки). В першому випадку лідерство трактується головним чином в термінах відносно постійних та стійких рис характеру

індивіда, тобто вважається, що лідер якби має певні природжені риси, які необхідні йому, щоб бути ефективним. В протилежність цьому поведінковий підхід засновано на висновках, зроблених на базі спостережень образів лідерської поведінки, тобто дій лідерів, а не успадкованих ним рис.

Не зважаючи на те, що поведінковий підхід просунув вивчення лідерства, зосередивши увагу на фактичній поведінці керівника, бажаючого спонукати людей на досягнення цілей організації, його основний недолік містився в тенденції витікати з припущення, що існує якийсь один оптимальний стиль керівництва. Однак, узагальнюючи результати досліджень, які використовували даний підхід, з'ясувалось, що не існує одного "оптимального" стиля керівництва. Цілком вірогідно, що ефективність стилю залежить від характеру конкретної ситуації, і коли ситуація змінюється, змінюється і відповідний стиль. Тому можна відмітити, що необхідний ситуаційний підхід до лідерства.

Ситуаційний підхід визначає, що люди стають лідерами не стільки в силу своєї особистості, скільки завдяки різним ситуаційним факторам і відповідності взаємозв'язку між лідером і ситуацією. На думку американського вченого Фідлера, існують три критичні ситуації, які впливають на найбільш ефективне лідерство: 1) вплив посади – лідер, що має більше посадових повноважень, може значно легше вести за собою, ніж той, хто не володіє такими повноваженнями; 2) структура задач, або чіткість, з якою поставлені задачі можуть бути описані у порівнянні із ситуаціями; 3) взаємовідносини між лідером і членами групи, в тому числі – наскільки колектив довіряє лідеру і готовий іти вслід за ним. Тобто ця ситуаційна теорія визначає лідерство як продукт ситуації: людина, ставши лідером в одному випадку, набуває авторитету, який починає на неї "працювати" внаслідок дії стереотипів. Тому вона може розглядатися групою як "лідер взагалі". До того ж окремим людям властиво " шукати посади", тому вони поводять себе відповідним чином.

Ні підхід з позицій особистих якостей, ні поведінковий підхід не змогли виявити логічного співвідношення між особистими якостями і поведінкою керівника, з однієї сторони, і ефективності, з другої. Це не означає, що вони не мають значення для керівництва, вони являються суттєвими компонентами успіху. Однак, в ефективності керівництва вирішальну роль грають також допоміжні фактори. Ці ситуаційні фактори охоплюють потреби і особисті якості підлеглих, характер завдання, вимоги та вплив середовища.

Тому сучасна теорія лідерства звернулась до ситуаційного підходу. Сучасні вчені намагаються визначити, які стилі поведінки ти особисті якості більш всього відповідають певним ситуаціям. Це означає, що керівник-лідер повинен вміти вести себе по-різному в різних ситуаціях.

Інший підхід передбачає вивчення лідерських якостей. В інших джерелах цей підхід має назву теорія рис. Згідно з цим підходом, лідером може бути людина, яка володіє певним набором якостей особистості. Однак завдання складання їх повного переліку виявилося дуже складним. Хоча вченим не вдалося сформулювати повного набору якостей, якими повинні володіти ефективні лідери, все ж встановлено, що деякі якості є обов'язковими для лідера: високі розумові здібності, широкі громадські інтереси і зрілість.

Існує також ряд нових підходів, які знов вивчають лідерські якості, але вже у зв'язку з конкретною ситуацією (причинно-наслідковий підхід чи "атрибутивна" теорія та "харизматична" теорія. В наступній главі будуть докладно висвітлені кожний з вказаних підходів з ціллю оцінки його значимості й корисності в поясненні лідерства та можливості визначення за його допомогою лідерської поведінки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреев В.И. Саморазвитие менеджера.- М.: Народное собрание, 1995. – 160 с.
2. Брэддик У. Менеджмент в организации.- М.: «ИНФРА-М», 1997. – 344 с.
3. Беклешов Д. В. Манеры и поведение делового человека, Н. Уренгой: Бизнес социальная психология, 1993 – 113 с.
4. Веснин В. Р. Основы менеджмента: Учебник. – М: ИМПЭ. Изд. «Триада, Лтд», 1997. – 384с.
5. Завадський Й. С. Менеджмент: - Т.1 – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997, - 543 с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Коршун А. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ЯКІ ПРИЗВОДЯТЬ ДО НЕВДАЧ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ

На етапі реалізації стратегії виникає безліч проблем і для цього існують об'єктивні причини: тут здійснюється перехід від проектування до практики управління, зіткнення з реальністю, яка завжди багатша, варіабельність будь-яких планів. До того ж процес проектування вимагає певного (іноді значного) часу, протягом якого відбудуться такі зміни в середовищі існування організації, що плани можуть в якійсь мірі «застаріти» ще до початку реалізації. Виділяють наступні типові для процесу реалізації стратегії проблеми.

По-перше, можливо невідповідність між стратегією і структурою, і вони можуть протидіяти один одному. По-друге, недолік або відсутність певних навичок і потреба їх компенсації. Небажання керівників міняти стиль роботи і набувати нових навичок. По-третє, системи інформації та зв'язку можуть не відповідати новим вимогам керівництва і не давати адекватної оцінки змін, що відбуваються, тому група вищого керівництва організації не буде в повній мірі володіти ситуацією. По-четверте, реалізація стратегії включає зміни, які, в свою чергу, містять невизначеності і ризик, а вони можуть викликати настороженість керівників, небажання брати відповідальність за прийняття ризикованих рішень на себе. По-п'яте, управлінські методи, такі як програма компенсації, розвитку управлінської структури, які діють в межах структурної схеми, можуть не відповідати стратегічним цілям.

Таким чином, стратегічне управління є безперервним процесом. Після того як стратегії впроваджені, необхідно їх відслідковувати і проводити в певні періоди оцінку їх реалізації. Важливою умовою при цьому є вибір відповідних критеріїв, які визначають, наскільки вдало обрана стратегія з точки зору стратегічного аналізу. Це, перш за все, її здійсненність і прийнятність.

Основні причини, які призводять до невдач реалізації стратегій:

• невміння проводити необхідні зміни через опір працюючих;

• цілі, стратегії і плани не були доведені працівникам або ті не зрозуміли завдання, поставлені перед фірмою, тому не долучилися до процесу виконання стратегій (зокрема, які конкретні зміни передбачаються в поведінці співробітників, які обов'язки перед фірмою має кожен з них;

• незабезпечення керівництвом своєчасного надходження всіх необхідних для реалізації стратегії ресурсів;

• недосконаліть системи контролю за результатами виконання стратегічних рішень і своєчасного внесення необхідних змін;

• відсутність системи мотивації і відповідної атмосфери відповідальності;

• невідповідність організаційних структур змінам, які заплановані стратегічним набором.

Виконання стратегії спрямоване на вирішення таких завдань:

1) установлення пріоритету серед адміністративних завдань (розподіл ресурсів, встановлення організаційних відносин, створення допоміжних систем);

2) установлення відповідності між обраною стратегією та процесами всередині організації (структура, система мотивування та стимулювання, норми та правила поведінки, кваліфікація робітників та менеджерів тощо) для того, щоб зорієнтувати діяльність організації на здійснення обраної стратегії;

3) вибір і узгодження стилю лідерства та підходу до управління організацією з розробленою стратегією.

Усі ці три завдання вирішуються за допомогою змін, які є стрижнем виконання стратегії і називаються стратегічними змінами. Проведення змін в організації приводить до того, що створюються умови, необхідні для здійснення діяльності, яка відповідає обраній стратегії. Необхідність та ступінь змін залежать від того, чи готова організація до ефективного здійснення стратегії. Бувають випадки, коли виконання стратегії передбачає проведення значних перетворень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Веснін В. Р. Менеджмент: навч. - 3-е изд., Перераб. і доп. - М .: ТК Велбі, Вид-во Проспект, 2006. – 504 с.
2. Виханский О.С. Стратегічне управління: Підручник. - 2-е изд., Перераб. і доп. - М .: Гардарика, 1998. - 296 с.
3. Маркова В. Д., Кузнєцова С. А. Стратегічний менеджмент: Курс лекцій. - М .: ИНФРА-М, 2001. – 288 с.
4. Менеджмент: навчальний посібник - М .: ВД «Юриспруденція», 2008. - 248 с.
5. Мескон М.Х. та ін. Основи менеджменту: Пер. з англ. / Мескон М.Х., Альберт М., Хедоурі Ф. - М .: Справа, 1993. - 665 с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Косенко Я. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАСОБИ ПЛАНУВАННЯ ЧАСУ

"Таймменеджмент" - це процес організації та планування способів розподілу часу між конкретними видами діяльності. Правильне керування часом дозволяє зробити більше за менший термін, навіть в умовах обмеженого часу. Якщо не управляти часом, це погіршує ефективність і спричиняє стрес.

Безпосередньо управління часом є важливою складовою процесів менеджменту. Але варто зауважити, що не існує єдиного способу управління своїм часом.

Науковці досліджують способи та нові напрями використання часу, знаходять нові методи для того, щоб це приносило максимальні результати за мінімальні терміни. Дослідники зазначають, що від великого завантаження і постійної нестачі часу, у людини погіршується настрій, з'являється млявість, дискомфорт і відсутність бажання що-небудь робити, також вони зазначили, що люди, які планують свій день раціонально, досягають більшого успіху. [1]

Застосовуючи методи планування часу можна виділити такі переваги: дозволяє вчасно виконувати поставлені задачі, навчає самодисципліні, дає змогу оцінити важливість та пріоритетність справ.

Існують деякі концепції тайменеджменту, які дозволяють ефективно планувати свій час. Потрібно вміти визначати скільки часу справді потребується на виконання роботи для того, щоб зарезервувати час на виконання завдання. Проведено дослідження, що зазвичай люди витрачають більшість свого часу на непотрібні речі, які не впливають позитивно на вирішення поставлених задач. Перша концепція «золота пропорція часу» стосується вміння правильно обирати першочерговість виконання завдань. Для більш продуктивного виконання своїх обов'язків також важливо мати час на перепочинок. Як показує практика, якщо заплановувати всі 100% свого часу, це може викликати стрес, що знизить в подальшому продуктивність вашої роботи. [5]. Необхідною умовою планування часу є визначення термінів на виконання справ та визначення їх пріоритетності. Якщо є встановлений термін на виконання справи, то відкладання її на останній момент, як правило, закінчується тим, що в потрібний термін вона так і не буде закінчена.

Однією з найвідоміших концепцій тайм-менеджменту є прискорений аналіз за принципом Ейзенхауера. За цим методом всі справи на день розставляються за пріоритетом за ступенем важливості й терміновості. Пріоритети встановлюються за такими критеріями, як терміновість і важливість справи. Всі справи поділяються на 4 групи:

а) термінові/важливі справи – їх необхідно виконувати самому керівнику;

б) термінові /менш важливі справи – їх слід делегувати підлеглим;

в) менш термінові/важливі задачі – їх не обов'язково виконувати відразу, але виконувати їх потрібно безпосередньо менеджеру;

г) менш термінові/менш важливі справи – від їх виконання слід утриматися [2].

Американські вчені рекомендують не планувати більше ніж 50 годин у своєму розкладі, адже якщо виділяти на справи 60+годин у своєму графіку, то при виникненні якоїсь непередбачуваної ситуації, в результаті якої, необхідно буде виділити свій особистий час, то залишиться час лише на сон, їжу та роботу, а це безумовно вплине на правильність та швидкість виконання завдання. [3]

Остання концепція побудована на прикладі методу «Альпи», умовою якої є складання плану у письмовій або електронній формі. За допомогою цього методу є змога побачити плани на весь тиждень та при потребі змінювати, щоб мати змогу додавати в графік зустрічі, справи або дослідження над якими вам потрібно працювати та спеціальні непередбачувані випадки.

Отже, планування графіку є дуже важливим для будь-якої людини, яка цінує свій час і хоче вчасно виконувати поставленні задачі..

Основними завданнями, які дозволяє розв'язати тайм-менеджмент є постановка мети діяльності, планування завдань на різні періоди діяльності, ведення обліку часу в процесі реалізації завдань. Слід розуміти, що ефективність в управлінні часу полягає не в тому, щоб все зробити якомога швидше, а в грамотному розподілі своїх сил і можливостей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Даниленко-Кульчитська В.А. Особливості використання самоменеджменту: монографія / В.А. Даниленко-Кульчитська – Тернопіль, 2016. – 131 с.

2. Друкер П. Ефективний керівник / Пітер Друкер. – Київ: КМ-Букс, 2018. – 242 с.

3. Скібіцька Л. І. Тайм-менеджмент: Навч. Посібник для студ. економ. вузів. – К.: Кондор, 2009. – 528 с.

4. Архангельский Г.А. Тайм-менеджмент. Полный курс: Учебное пособие / Г. А. Архангельский, М. А. Лукашенко, Т. В. Телегина; Под ред. Г.А. Архангельского. – М.: Альпина Паблишер, 2012. – 311 с.

5. Кноблаух Йорг, Вьольтьє Хольгер. Управління часом. – 2-е вид. – М. 2006. – 144с.

Науковий керівник: к.е.н. Кравченко О. О.

Косенкова І. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИ КОМУНІКАЦІЙ, КОМУНІКАЦІЙНІ КАНАЛИ ТА СФЕРИ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Комунікації можуть відбуватися різними методами – письмово, усно, за допомогою невербальних сигналів (жестів, міміки тощо) та за допомогою різних каналів – бесіда віч-на-віч, по телефону, виступ на конференції, повідомлення листом чи електронними засобами зв'язку тощо. Кожен із методів та каналів має свої переваги і недоліки, що і обумовлює сфери їх використання.

Письмові комунікації – це передача інформації на паперових чи інших носіях (зокрема, магнітних, лазерних). Використовуються тоді, коли необхідно передати або зафіксувати і зберегти інформацію абсолютно точно. Найчастіше служать для складання планів та звітів, написання доповідей та публікації оголошень, інформування широкого загалу користувачів інформації, що знаходяться поза межами безпосередньої досяжності (довідники, рекламні проспекти, відомчі інформаційні бюлетені та газети тощо). Перевагами їх є те, що вони дають можливість ґрунтовно підготувати повідомлення, привести його у відповідність до стандартних вимог (лаконічність, системність викладення, повнота, коректність) і зберігати інформацію протягом тривалого часу, даючи можливість за необхідності знову повертатись до неї, вивчати, доповнювати чи вносити інші необхідні корективи. В той же час письмові комунікації мають суттєві вади. По-перше, вони потребують ретельної підготовки і значних витрат часу для написання повідомлення, щоб викладена інформація сприймалася адресатом однозначно, саме так, як того хотів відправник. По-друге, зворотний зв'язок при таких комунікаціях уповільнений. Якщо у листі виявиться незрозуміла інформація чи помилка, то можна витратити кілька днів, щоб з'ясувати її і уточнити [1].

Письмові комунікації в межах організації створюють систему її документообігу, призначення якого – впорядкувати і спростити процес збору, опрацювання, передачі і зберігання інформації. Документи, що мають стандартний вигляд, полегшують збір і систематизацію інформації, легко читаються і зручні для опрацювання [2].

Усні комунікації – це спілкування за допомогою усного мовлення (бесіда із співрозмовником наодинці, наради, виступи перед аудиторією, телефонні розмови). Перевагою таких комунікацій є економія часу, швидше порозуміння, яке забезпечується завдяки використанню таких складових усного мовлення, як інтонація, гучність голосу та його емоційне забарвлення.

Усні комунікації є доречними у випадках, коли ситуація потребує швидкого прийняття рішень. Вони дозволяють забезпечити оперативний зворотний зв'язок, висловити та аргументувати незгоду або погодитись із пропозиціями співрозмовників. Це пояснюється не лише тим, що усна мова є майже миттєвим перетворенням думок у зрозумілі сигнали, але і тим, що при 10 такій розмові можна уникати зайвих подробиць, особливо коли співрозмовники добре знайомі і зважають на специфіку мовлення один одного. Тут може мати місце – розуміння з напівслова, яке, до того ж, підкріплюється невербальними сигналами (невербальною комунікацією).

Невербальна комунікація – це надання певних (невербальних) сигналів (міміка, жести, вираз очей тощо), що свідчать про ставлення співрозмовників один до одного і до інформації, яка є предметом обміну. Вчені встановили, що 55 % повідомлень сприймаються через вираз обличчя, пози, жести, 38 % - через інтонації голосу і лише 7 % – через слова. Невербальні сигнали («мова тіла») можуть багато чого розповісти про внутрішній стан навіть незнайомої людини, не кажучи вже про ділових партнерів, колег чи просто співрозмовників. Вони посилюють сприйняття співрозмовником почутого, підтверджуючи його достовірність (у разі адекватних символів) або спростовуючи (коли невербальні знаки вказують на обман). Вміле їх використання дозволяє краще розуміти людей, вести переговори, вирішувати конфлікти, виступати перед аудиторією, викликати довіру людей [3].

Методи комунікацій можуть поєднуватися між собою, що підвищує їх результативність. Вибираючи метод комунікацій, слід зважати на певні обставини, які супроводжують процес обміну інформацією. Ними, наприклад, можуть бути такі:

а) здатність співрозмовника сприймати символи, якими кодується інформація (так, людина без інженерної підготовки не розбереться у кресленнях, їй краще пояснити суть завдання усно);

б) встановлені вимоги до точності відтворення і неоднозначності розуміння інформації (закони, інструкції, правила, накази слід направляти у письмовій формі);

в) ступінь нагальності ситуації, щодо якої потрібен обмін інформацією (якщо інформація потрібна негайно, краще її подавати усно);

г) здатність вибраного методу у визначений час надати інформацію потрібній кількості адресатів. Зокрема, на п’ятихвилинках перед початком робочого дня керівник усно повідомляє підлеглим, що саме їм потрібно зробити; якщо йдеться про віддаленість адресатів від джерела інформації, доцільно інформацію надіслати письмово (наприклад, повідомлення акціонерам про час проведення зборів і їх порядок денний);

д) необхідність забезпечення більшої доступності (наочності) інформації для її сприйняття (доповідь, насичена цифрами та іншим складним матеріалом, сприймається краще, якщо у якості допоміжного способу подання матеріалу використовуються графіки, таблиці, плакати);

е) дотримання вимог щодо мінімізації витрат на обмін інформацією (якщо кожне розпорядження чи вказівка буде оформлятися письмово, це призведе до зростання паперових потоків, зменшить час продуктивної роботи менеджерів).

З огляду на вищенаведене, можна сказати, що усні комунікації доцільно застосовувати там, де інформацію слід передати негайно і при цьому через зворотний зв'язок зразу ж отримати підтвердження у правильному розумінні надісланої інформації. Допомагають

правильно осмислити інформацію невербальні сигнали, які здебільшого супроводжують усні комунікації, тому їх також слід враховувати. Письмові комунікації прийнятніші усних, коли йдеться про важливі деталі і коли сторонам необхідно зафіксувати інформацію. У деяких випадках слід поєднувати усні та письмові комунікації (про дату засідання можна сповістити, зателефонувавши, а потім надіслати письмове повідомлення, щоб адресат пам'ятав про нього). Правильний вибір методів комунікації чи їх поєднання забезпечує ефективний обмін інформацією, а неправильний – ускладнює спілкування, призводить до непорозумінь, які навіть можуть спричини конфліктну ситуацію [4].

Список використаних джерел і літератури:

1. Андрушків Б. М. Основи теорії та практики управління : навч. посіб. Львів : Світ, 1993. 204 с.
2. Галушко В. П. Діловий протокол та ведення переговорів. Вінниця : НОВА КНИГА, 2002. 223 с.
3. Зарецька Е. Н. Риторика. Теорія і практика мовної комунікації. М. : Дело, 1999. 233 с.
4. Каталог «Електропривід»: 20 лет технических успехов»: 2016 – 22 с.
5. Маккей Х. Як вціліти серед акул. М. : Економіка, 1993. 367 с.
6. Палеха Ю. І. Ділова етика : навч.-метод. посіб. К. : ЄУФІМБ, 2000. 250 с..

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С. І.

Кошова Л. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ІНТРА І ІНФРАМЕНЕДЖМЕНТУ

Інституційна економіка досліджує структурні і нормативні чинники, які визначають законні і дозволені форми індивідуальних і колективних дій, а також суспільно прийнятні межі приватних і групових інтересів. Зазначена концепція визначає інституційну оболонку, в рамках якої може бути досягнуто задовільну вирішення конфлікту інтересів груп та індивідів всередині підприємства, без чого неможливі успішні економічні процеси і дії [1, с. 30-33].

Якщо спробувати визначити спрощений рівень колективної дії, тобто її одиницю, то сформулюємо категорію трансакції за Дж. Коммонсом [1, с. 60-61]. Самостійне підприємство економічно функціонує разом із власними трансакціями, які пов'язують його з усіма контрагентами і утворюють простір господарського буття. Тому перед підприємством завжди стоїть проблема збереження трансакційної конфігурації, яка забезпечує підтримку відповідних трансакцій (діючих і очікуваних), що акумулюють бізнес в певних кількісних і якісних вимірах. Збереження сприятливої трансакційної конфігурації або її адаптація під впливом внутрішніх і зовнішніх змін вимагають від менеджменту постійної готовності щодо використання своєчасних заходів для збереження підприємством відповідності власному призначенню. Тому трансакційна конфігурація (порядок) є способом зв'язку між суб'єктивними інтересами учасників і технологічними характеристиками виробничо-технологічної та організаційної структур, «завантаження» яких визначається «трансакційним горизонтом» очікувань учасників. Структура для аналізу інституційної оболонки підприємства (виникнення зон трансакцій) представлена в табл. 1. [3, с. 38]

Таблиця 1

Структура для аналізу інституційної оболонки організації

Аспекти виконання функцій підприємством	Соціально-психологічні процеси	Управлінські процеси	Операційні процеси
Етичний	Моральна сумісність	Цілеспрямованість	Взаєморозуміння
Правовий	Правова захищеність	Відповідальність	Відкритість
Господарський	Незалежність	Вмотивованість	Оцінка активів
Виробничий	Ініціативність	Узгодженість дій	Обов'язковість
Кадровий	Причетність. Лояльність	Значимість участі	Інтенсивність праці
Просторовий	Здатність до спільної роботи	Орієнтація на співпрацю	Сфера діяльності (ніша)

Таким чином, при управлінні внутрішніми процесами потрібно мати на увазі, що функціонування підприємства і його потенціал адаптації до середовища залежать від стану його трьох підсистем: інституційної оболонки, управління і виробничої технологічної підсистеми. Під станом кожної підсистеми розуміються характеристики виконання профільних для неї процесів, а також характеристики непрофільних, що відображають вибір іншими підсистемами інструментів виконання ними своїх завдань і використовуваних для цього коштів. Ці інструменти і засоби повинні бути узгоджені з характеристиками профільних процесів даної підсистеми.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барановская Т.П. Совершенствование системы управления и оценка организационных структур организаций / Т.П. Барановская, А.Е. Вострокнутов, Т.Ю. Грубич // Актуальные вопросы современной науки. – 2015. – № 1 (5). – С. 77-83.
2. Мазаракі А.А. Основи менеджменту / А.А. Мазаракі, О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник та ін.; за ред. А.А. Мазаракі. – Харків: Фоліо, 2014. – 846 с.
3. Кузьмін О.Є. Менеджмент: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, Н.Т. Мала, О.Г. Мельник, О.Р. Саніна. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 240 с.
4. Кузьмін О.Є. Менеджмент: навч. посіб. для самостійної роботи студента / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, Н.Я. Петришин. – К.: Академвидав, 2012. – 296 с.
5. Кузьмін О.Є. Менеджмент: графічна і таблична візуалізація / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, І.С. Процик, С.Б. Романишин, Р.З. Дарміць. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 196 с.
6. Назарчук Т.В. Менеджмент організацій / Т.В. Назарчук, О.М. Косіюк – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 560 с.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Кошовий В. Д.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ І ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Найважливішим чинником підвищення ефективності в організації є удосконалення процесу управління, а різноманітні інформаційно-технічні нововведення слід сприймати як засіб оптимізації процесу управління. Водночас під категорією «інформація» мають на увазі відомості, значення економічних показників, що є об'єктами зберігання, обробки і передачі та використовуються в процесі аналізу і прийняття економічних рішень в управлінні. Інформація є необхідним ресурсом, від кількісних і якісних характеристик якого залежить ефективність прийнятих рішень та, як наслідок, управління [1, с. 20]. Саме інформація усуває невизначеність та дозволяє дослідити стан об'єктів, форми і методи діяльності. В умовах ринкової нестабільності інформація відіграє визначальну роль в обґрунтуванні управлінських рішень і управлінні підприємством загалом, оскільки включає розрахунки економічних показників, результатів господарської діяльності тощо. Поняттю інформаційного забезпечення підприємства науковцями надається відмінне змістовне наповнення. Так, у працях [2, с. 122; 3, с. 261; 4, с. 69] інформаційне забезпечення визначено як інформація, що є необхідною для управління економічними процесами та міститься в базах даних інформаційних систем – з однієї сторони, і як створення інформаційних умов функціонування управлінської системи, забезпечення її необхідною інформацією, включення в систему менеджменту інструментів пошуку, зберігання, накопичення, передачі, обробки інформації – з іншої. Отже, інформаційне забезпечення менеджменту на підприємстві – важливий елемент процесу управління, що надає виробництву необхідну інформацію і відповідає зазначеним вимогам, а також специфічним умовам застосовуваних технологій. Створення інформаційного забезпечення на підприємстві здійснюється у безпосередньому зв'язку з технологією автоматизованої обробки даних і програмним забезпеченням. При цьому під інформаційною системою маємо на увазі взаємопов'язану сукупність суб'єктів, об'єктів і відносин, які

виникають між ними в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання інформаційних ресурсів на засадах застосовуваних технологій [5, с. 40]. Необхідно підкреслити, що інформаційні системи є основою інформаційних моделей, які визначаються схемою кругообігу інформації, використовуваної в процесі управління та відображають визначені процедури виконання функцій менеджментом підприємства. На сьогодні найефективнішими є автоматизовані інформаційні системи, що базуються на використання засобів і можливостей обчислювальної техніки і є дійовим інструментом виконання функціональних обов'язків менеджменту підприємства [6, с. 64]. Для конкретизації вищезазначеного висновку надаємо загальну схему системи інформаційних комунікацій між структурними підрозділами підприємства, яку можна окреслити схемою взаємозв'язків підрозділів і системою передачі інформації, як по горизонталі (між, наприклад, відділами), так і по вертикалі (із нижчих за рангом підрозділів у вищі організаційні рівні) (рис. 1.1).

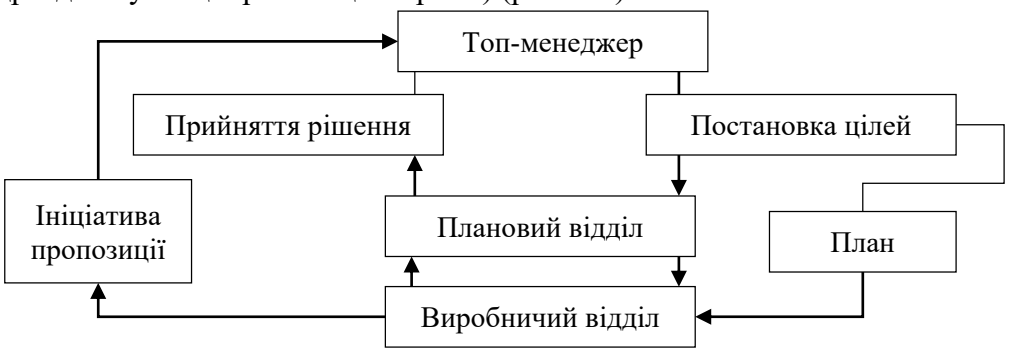

Рис. 1.1. Система зв'язків під час надання інформації на підприємстві

Рис. 1.2. Оформлення процесу прийняття управлінського рішення

Водночас, підкреслимо, що склад, зміст і якість інформації, яка надходить до керівника, має визначальну роль в забезпеченні дієвості управління. Тому опрацьована інформація слугує основою для підготовки відповідних доповідей, звітів, пропозицій, для вироблення і прийняття управлінських рішень. У свою чергу, ефективність процесу ухвалення управлінських рішень значною мірою залежить від ретельності і зрозумілості у підходах до фіксування усіх аспектів дослідження інформаційного забезпечення підприємства. Водночас структура забезпечення процесу управління має чітко відповідати загально-методологічній структурі процесу менеджменту, організаційним нормам і стандартам визначеного підприємства та інституційному середовищу країни. (рис. 1.2).

Список використаних джерел і літератури:

1. Денисенко М.П. Інформаційне забезпечення ефективного управління підприємством / М.П. Денисенко, І.В. Колос // Економіка та держава. – 2016. – № 7. – С. 19– 24.

2. Козуб В. О. Формування інформаційного забезпечення діяльності підприємства / В. О. Козуб. // Репозитарій Харківського державного університету харчування та торгівлі. – 2018. – № 5. – С. 121–132.

3. Босак І.П. Інформаційне забезпечення управління підприємством: економічний аспект / І.П. Босак, Є.М. Палига // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 193–195.

4. Бруханський Р. Проблеми і пріоритети інформацій(ного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України / Р. Бруханський // Економічний аналіз. – 2017. – Вип. 9., Ч. 2. – С. 69–71.

5. Коростелев А.А. Аналитическая деятельность: оценка уровня информационного обеспечения / А.А. Коростелев // Вектор науки ТГУ. –2012. – № 3 (10). – С. 36–42.

6. Лазаришина І.Д. Джерела інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / І.Д. Лазаришина, О. В. Оренчин // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 62–65.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богуславська С.І.

Крамар В. Ю., Білоус С. П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕЛЕМЕНТИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Кадрова політика є складовою частиною стратегічно орієнтованої політики підприємства. Вона визначає характер, основні напрями, форми керівництва з його персоналом, основні напрями, форми та методи роботи з ним. Кадрова політика спрямована на створення відповідального, згуртованого колективу, здатного своєчасно реагувати на постійно змінювані вимоги ринку з врахуванням стратегії розвитку організації. Вона включає такі елементи:

- тип влади в суспільстві;
- стиль керівництва
- філософія підприємства;
- правила внутрішнього розпорядку;
- колективний договір;
- статут організації.

Саме через ці елементи і реалізується кадрова політика.

Формування кадрової політики здійснюється на основі загальної Декларації прав людини, Конституції держави, Цивільного Кодексу та Кодексу законів про працю. Кадрова політика розробляється вищим керівництвом підприємства і кадровими службами.

Значна увага при розробці кадрової політики приділяється типам влади в суспільстві.

Історично відомі три типи влади, які виникли кілька тисячоліть тому і дійшли до нашого часу через досвід народів і особистостей. Назва їх походить від грецького слова „kratos" – влада.

Охлократія ("ohlos" – натовп) – буквально влада натовпу, яка характеризується відсутністю чіткого підпорядкування громадян нормам моралі та права, і суспільна поведінка

яких визначається на стихійних зборах, мітингах, демонстраціях. Цей вид влади виник в час розпаду первісного ладу і пройшов всі історичні епохи. В основі цієї влади – критика і заперечення існуючих законів держави, громадянської моралі та інститутів влади. Охлократія завжди виникає в період руйнації імперій, держав.

Автократія (“autohor” – автор) – це необмежена влада однієї особи. Вона виникла в умовах первісного ладу, як влада міцного володаря, та її «золотий час» прийшовся на рабовласницький і феодальний лад. Автократія доцільна, коли проводиться принципово нова політика в суспільстві, на підприємстві і необхідно подолати супротив «натовпу» і старих традицій та підпорядкувати її основні цілі нового лідера. Якщо лідер держави, суспільства, підприємства прогресивний, розумний, то автократія – єдиний спосіб швидкого введення новацій і вирішення поставлених завдань.

Демократія (“demos” – народ) – передбачає владу народу на основі самоврядування. Демократичний принцип організації держави відомий з часів Стародавньої Греції. Демократія дозволяє використовувати внутрішній потенціал людини, перейти від методів примусу до методів переконань. Розвиток демократії можливий за умов використання в управлінні професійних менеджерів, вибору керівника трудовим колективом, розвитку самоуправління. Демократія базується на принципах самоврядування, виборності керівників, зміною органів влади, підпорядкованості меншості більшості.

Сучасний етап розвитку України характеризується переходом від автократії до демократії, з проявом охлократії. Типи влади в суспільстві сформували три основних і один комбінований стиль керівництва.

Авторитарний стиль виявляється в тому, що керівник при прийнятті рішень орієнтується на власні цілі, критерії та інтереси, практично не зважаючи на думку колективу, обмежуючись вузьким колом однодумців. При втіленні у життя власних рішень такий керівник займає жорстку позицію, активно використовує методи адміністративного і психологічного впливу. Він спирається на власні знання та зв’язки з державними органами влади. Керівник такого типу може досягнути високих успіхів, але може й довести свою організацію до банкрутства.

Демократичний стиль управління базується на поєднанні принципу одноосібного керівництва і самоврядування. Керівник підприємства, що дотримується такого стилю управління, вибирається членами трудового колективу відкрито на зборах, повинен відстоювати і виражати його інтереси. Зазвичай він може успішно виявляти, приймати та реалізовувати стратегічні цілі розвитку підприємства, поєднуючи групові інтереси. У роботі спирається на групу однодумців, є добрим «дипломатом», стратегом, політиком.

Ліберальний стиль управління характеризується тим, що керівник при прийнятті рішень орієнтується на цілі та інтереси окремих груп трудового колективу, постійно маневрує, щоб зберегти паритет інтересів, часто займає різні позиції сторін. Переваги ліберального стилю полягають у груповому прийнятті управлінських рішень, проте часто ліберальний керівник не має сильної волі, чіткої цілі, глибоких знань. Це досить нестійкий стиль керівника і походить від охлократії.

Змішаний стиль передбачає сполучення перерахованих вище типів.

Тобто у кожного керівника складаються певні стереотипи управлінської діяльності, які називають стилем керівництва.

Філософія підприємства – це сукупність певних норм і правил взаємовідносин персоналу, задля досягнення стратегічної мети підприємства. Філософія підприємства має цілі та завдання; ділові, моральні якості персоналу; умови праці, робоче місце, оплата й оцінка праці; соціальні цінності та гарантії.

Внутрішній трудовий розпорядок працівників і службовців є важливим нормативним документом, що регламентує найм та звільнення працівників, робочий час, порядок вирішення трудових суперечностей. Це внутрішній нормативний документ, який повинен відповідати закону. Не менш важливим документом на підприємстві є і колективний договір.

Нормативні умови колективного договору складаються з норм права, встановлених сторонами в межах їх компетенції, які поширюються на персонал підприємства та діють

протягом усього терміну, на який укладається колективний договір. Зобов'язальні умови колективного договору – це конкретні зобов'язання сторін із зазначенням термінів їх виконання і суб'єктів-виконавців, відповідальних за їх виконання, діють до їх виконання та завершуються виконанням.

Кадрова політика буде ефективною лише тоді, коли персонал підприємства, максимально використовуючи свій потенціал, виконає поставлені перед ним завдання. Управління персоналом є найважливішим аспектом у діяльності підприємства, тому постійне проведення аналізу діяльності персоналу, розробка гнучких схем мотивації праці, моніторинг ринку праці, обґрунтоване прийняття управлінських рішень – це важливі напрями проведення ефективної кадрової політики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України. Прийнята 18.06.96р.- К.: Україна, 1996.- 54с.
2. Закон України "Про охорону праці" № 229 від 21.11.02р.
3. Беляцкий Н.П. и др. Управленние персоналом: Учеб. пособие / Беляцкий Н.П., Велесько С.Є., Ройш П. – Лен.: Интерпрессервис, Экоперспектива, 2002. – 352с.
4. Крушильницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навч. посіб. – Кондер. – 2003. – 296 с.
5. Концепція державної кадрової політики в сучасній Україні // Персонал.- 2002.- №10.- с.40-43.
6. Економіка підприємства: Підручник / За ред. С.Ф.Покропивного. – К.: Хвиля-Прес, 2001
7. Чаюн І.О. , Бондар І.Ю. Планування виробничої програми підприємства та її ресурсне обґрунтування : Навчальний посібник. - К. : КНТЕУ, 2000.

Кухарська Л. В.
Львівський державний університет внутрішніх справ

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ

Виходячи з наявної інформації, можна припустити, що інноваційний розвиток освітньої сфери проходить паралельно із розширенням чи вдосконаленням освітньої діяльності, а разом із цим і зміцнюється освітня безпека. Хоча певне небажання розвиватись може мати місце і при розширенні освітньої діяльності.

Отже, за період 2011-2018 рр. кількість загальноосвітніх закладів в Україні скоротилась на 20,3 %, чисельність учнів – на 8,8 %, а чисельність вчителів – на 85,4 %. У той же час кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації скоротилась на 17,2 %, чисельність студентів у них – на 37,6 %, а викладачів – на 21,3 % [1-5].

Попри це, чисельність учнів у розрахунку на 10 тис. населення протягом аналізованого періоду коливалась приблизно навколо одного рівня, а от студентів стало помітно менше (32,5 %). У суспільстві значно знизився престиж вищої освіти, в тому числі через переважання оплати праці робітничих професій (рис. 1).

Інновації в організації освітнього процесу характеризуються скороченням навантаження студентами на одного викладача (20,8 %), що сприяє кращій подачі навчального матеріалу студентам і легшому його засвоєнню. Одночасно, навантаження учнями на одного вчителя потрохи зростає (6,0 %), частково за рахунок небажання молоді працювати у школі (рис.1).

В Україні є достатній потенціал для здійснення інновацій, в тому числі й в освітній сфері. Так, у 2017 році 475 закладів здійснювали підготовку аспірантів та 277 – докторантів. Причому кількість останніх за період 2010-2017 рр. зросла на 8,6%. На жаль, лише близько 24 % аспірантів та 30 % докторантів завершують навчання захистом дисертації [1-5].

Знижується і професіоналізм науково-педагогічних кадрів. Так, частка кандидатів наук серед науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти III-IV рівня акредитації за період 2011-2018 рр. скоротилась на 10,0 пункти, частка докторів наук – на 3,2 пункти, доцентів – на 7,2 пункти, а професорів – на 2,1 пункт (рис. 2). Частково це пояснюється зниженням престижності вищої освіти, рівня реальної заробітної плати, корупцією тощо. Також суттєву роль відіграє недозайнятість працівників і втрата інтересу до своєї праці, адже частка науково-педагогічних працівників, які працюють не на повну ставку зросла з 14,8 % у 2011 році до 19,7 % у 2018 році [1-5].

Оскільки, детально дослідити дане питання неможливо через брак необхідної статистичної інформації, то виникає потреба у додаткових дослідженнях і вдосконаленні статистичної звітності. Та зрозуміло одне: зниження професійної майстерності викладачів – це небажання вдосконалюватись, розвиватись, цікаво проводити заняття, пізнавати та застосовувати нове, інноваційне в освіті.

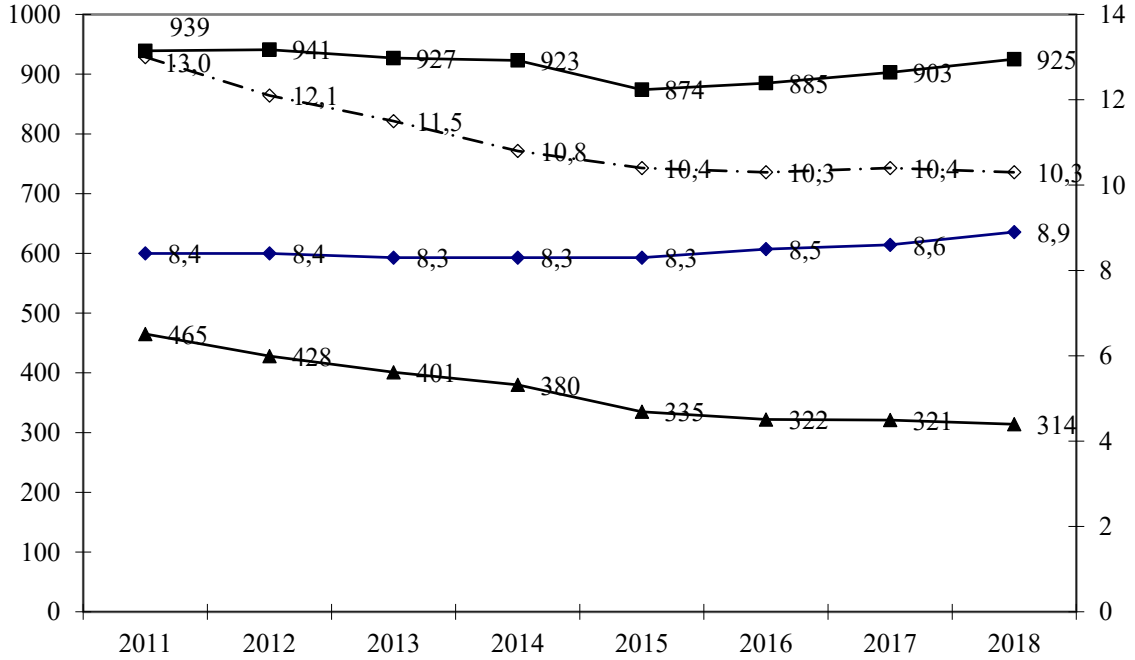

Рис. 1. Основні показники діяльності світньої сфери, 2011-2018 роки*

*Розраховано та побудовано авторами на основі джерел: [1-5]

чисельність учнів у загальноосвітніх навчальних закладах з розрахунку на 10 тис. населення, осіб

чисельність студентів у ЗВО з розрахунку на 10 тис. населення, осіб

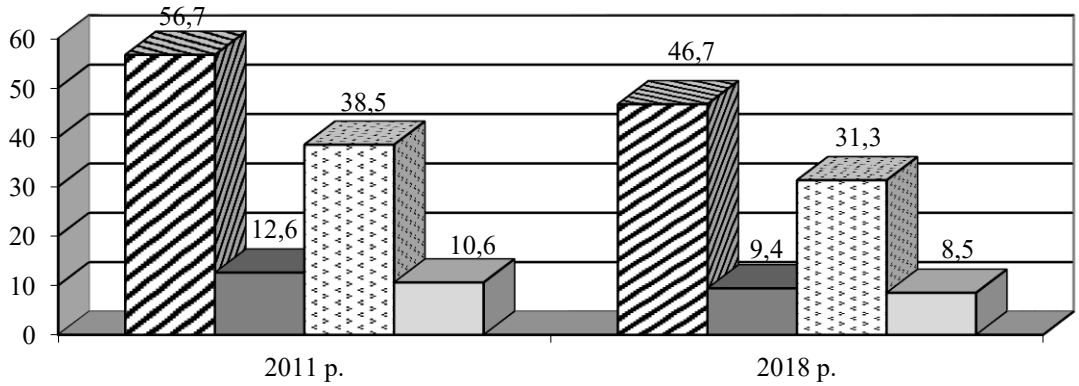

Рис. 2. Професіоналізм науково-педагогічних кадрів у ЗВО III-IV рівня акредитації, %*

*Розраховано і побудовано авторами за джерелами: [1-5]

кандидати наук доктора наук доценти професори

Протягом останніх років (2010-2018 рр.) інноваційний процес в освітній сфері дещо сповільнився або, можна сказати, що тримається на одному рівні (стосовно частки докторів та кандидатів наук, які здійснюють наукові дослідження та розробки в сфері освіти). При цьому частка підприємств вищої освіти, що здійснюють наукові дослідження та розробки, яка поступово зростала, з 2015 року почала знижуватись. Відображаючи попередні тенденції щодо професіоналізму науково-педагогічних працівників та загальних тенденцій розвитку освітньої сфери.

Список використаних джерел і літератури:

1. Державна служба статистики України (2017). Національні рахунки звітності України в 2016 році: Статистичний збірник. Київ.
2. Державний комітет статистики (2011). Основні показові діагностики вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року: Статистичний бюлетень. Київ.
3. Державна служба статистики України (2017). Основні показники діагностики вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року: Статистичний бюлетень. Київ.
4. Державна служба статистики України (2017). Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2016/17 навчального року: Статистичний бюлетень. Київ.

Науковий керівник: д.е.н., професор Живко З. Б.

Куценко Д. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах обмеженості матеріальних, фінансових, часових і кадрових ресурсів, формування та ефективне функціонування системи економічної безпеки стають відчутними управлінськими проблемами. Їх дослідженням у різних аспектах займаються такі українські вчені як Н.В. Зачосова, Н.О. Бабіна, В.О. Занора [1], О.М. Тулуб (Герасименко) [2], О.В. Черевко та інші [3]. Зміна умов господарювання, що каталізована поширенням тенденцій Індустрії 4.0, а також переходом економічних відносин до тотальної діджиталізації, викликала появу великої кількості ризиків і загроз для рентабельної діяльності промислових підприємств. Таким чином, виникає потреба у зміні та перебудові класичних парадигм управління економічною безпекою суб'єктів господарювання з метою їх адаптації до нових умов проходження виробничих процесів. З іншого ж боку, якщо система економічної безпеки не була остаточно сформованою на підприємстві через певні обставини або брак ресурсів – нові економічні умови провадження господарської діяльності не залишають топ-менеджменту компаній можливості і далі нехтувати перевагами безпеко орієнтованого управління як резерву забезпечення конкурентоздатності на вітчизняному та європейському ринку в умовах євроінтеграції та глобалізації економічних процесів.

На етапі формування комплексної системи економічної безпеки управлінці найчастіше стикаються з такими перешкодами, як:

- необхідність інтеграції виробничої і техніко-технологічної функціональних складових до системи економічної безпеки промислового підприємства з притаманними їм особливостями безпечного проходження виробничих процесів;
- необхідність врахування галузевої специфіки та особливостей розвитку ринку під час формування структури системи економічної безпеки, планування її кадрового забезпечення, встановлення цілей і завдань її функціонування та еволюції;
- зношеність основних засобів і їх моральне старіння, що не дає змоги організувати комплексний захист усіх технологій, систем і корпоративних таємниць, а також здобути конкурентні переваги;
- специфіка програмного та інформаційного забезпечення економічної безпеки промислових об'єктів, що належать до критичної інфраструктури держави;
- відсутність на ринку праці професіоналів із забезпечення фінансово-економічної безпеки з досвідом роботи у окремих економічних сферах і на підприємствах різних видів економічної діяльності;
- відсутність чіткої і зрозумілої державної політики щодо забезпечення економічної безпеки на мікро та макрорівні.

На етапі реалізації функцій управління системою економічної безпеки промислових підприємств можуть виникати такі перепони для безперервності й ефективності цього процесу:

- відсутність нормативів економічної безпеки, їх мінімальних і оптимальних значень і контролю за їх виконанням на рівні керівництва підприємства та на державному рівні;

- відсутність тісного зв'язку між стратегіями функціонування та розвитку промислових підприємств і станом їх економічної безпеки, а також орієнтирами, що ставляться управлінцями перед системами її забезпечення;

- відсутність бюджетів фінансування заходів протидії негативному впливу небезпек, загроз і ризиків на стан економічної безпеки промислових підприємств;

- низький рівень функціональних можливостей системи економічної безпеки, пов'язаний із застарілістю програмного забезпечення, відсутністю технологічних можливостей для організації захисних систем (у першу чергу у площині забезпечення інформаційної безпеки);

- низький рівень підготовки персоналу до залучення до процесів безпеко орієнтованого управління та недостатній рівень мотивації;

- нехтування періодичним оцінюванням досягнуто рівня економічної безпеки з обов'язковим переглядом документального забезпечення процесу функціонування її системи;

- відсутність дієвої практики ризик-менеджменту та антикризового управління, що у кінцевому підсумку мають бути інтегрованими до механізму управління економічною безпекою промислового підприємства.

Вирішення окреслених проблем перебуває у площині розширення теоретико-методичних підходів до управління економічною безпекою як окремого напряму менеджменту діяльності промислового підприємства, що передбачає чіткість у визначенні цілей управління, ресурсів для реалізації управлінських рішень, розробку інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процедур і механізму поетапної реалізації кожної класичної функції управління з тим, або у підсумку рівень економічної безпеки промислового підприємства можна було охарактеризувати як високий.

Список використаних джерел і літератури:

1. Zachosova N., Babina N., Zanora V. Research and methodological framework for managing the economic security of financial intermediaries in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2018. № 13 (4). P.119-130.

2. Тулуб О.М., Теслюк О.М. Управління системою фінансово-економічної безпеки виробничої фірми. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №16. С.29-32.

3. Cherevko O., Nazarenko S., Zachosova N., Nosan N. Financial and economic security system strategic management as an independent direction of management. *The 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2 2019)*. SHS Web of Conferences 65. 03001. 2019, URL : https://doi.org/10.1051/shsconf/20196503001 (дата звернення – 20.02.2020 р.).

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В.В.

Лобас М. В., Білоус С. П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНТРОЛІНГ ПЕРСОНАЛУ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В умовах ринкової економіки підприємства зіштовхуються з проблемами мінливості як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, а тому повинні використовувати сучасні управлінські технології і механізми, що дозволяють відстежувати всі зміни і вчасно та адекватно на них реагувати. Вирішення цих проблем залежить, в першу чергу, від компетентності персоналу підприємств, а тому саме управління персоналом повинно набувати системності і завершеності на основі комплексного рішення нових і вже існуючих проблем, впровадження нових і удосконалення існуючих технологій і методів управління.

Процес управління персоналом підприємств повинен бути спрямований на мінімізацію негативного впливу та вчасне використання можливостей, що виникають під час змін у середовищі функціонування підприємства; оптимізацію структури системи управління

персоналом підприємства, як однієї з основних складових системи управління підприємством; забезпечення ефективності використання персоналу підприємства як його основного стратегічного ресурсу.

Для вирішення цих завдань на кожному підприємстві повинен проводитись відповідний моніторинг, результати якого можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення системи управління персоналом та окремих її елементів. Технологією управління, що забезпечує моніторинг зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства; інформаційну підтримку управлінських рішень в сфері управління персоналом; постійний аналіз структурних елементів системи управління підприємством та розробку рекомендацій щодо її вдосконалення, є контролінг. Саме контролінг, як технологія управління, що реалізує аналітично-інформаційну коментуючу функцію, повинен використовуватись підприємствами для визначення складових системи управління персоналом та потреби їх корегування в залежності від змін у середовищі функціонування підприємства.

Контролінг персоналу дозволить забезпечити дієвість методик щодо визначення потреб підприємства в персоналі, планування, аудиту, аналізу, обліку та контролю основних показників, що характеризують ефективність управління персоналом на підприємстві; спрямування фінансово-економічних розрахунків на підтримку та обґрунтування рішень щодо управління персоналом; озброєння підсистем управління персоналом новими специфічними інструментами, що дозволять підвищити ефективність системи в цілому; структуризацію системи інформаційної підтримки управлінських рішень, що покликана забезпечити ефективність управління персоналом; забезпечення раціональності процесу управління персоналом, тощо.

Поняття «контролінг» різні вчені розглядають як: концепцію управління; систему управління, що спрямована на забезпечення досягнення цілей підприємства; функцію управління, що спрямована на інформаційне і методичне забезпечення процесу прийняття управлінських рішень; інструмент або механізм управління, що спрямований на отримання прибутку; функціонально відокремлений напрямок економічної роботи на підприємстві, що пов’язаний з реалізацією фінансово-економічної коментуючої функції в менеджменті для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень; технологія управління діяльністю підприємства; інформаційний систематичний менеджмент; тощо.

Цікавою є думка, що контролінг – це функція управління, що здійснює інтеграцію всіх інших функцій на підприємстві, орієнтована на встановлені цілі діяльності, сприяє формалізації міжфункціональних взаємозв’язків у системі управління, завдяки чому стає можливим своєчасне та повне досягнення підприємством встановлених цілей [2, с.29].

Слід відзначити, що вищеозначені підходи щодо визначення терміну «контролінг» не суперечать один одному, а вибір певного варіанту визначення, в першу чергу, залежить від обраної науковцями концепції контролінгу.

Можна виділити такі концепції контролінгу: орієнтовану на бухгалтерський облік; орієнтовану на управлінський облік; орієнтовану на інформаційне забезпечення; орієнтовану на координацію с акцентом на планування і контроль; орієнтовану на координацію с акцентом на процес прийняття рішень; орієнтовану на досягнення мети; орієнтовану на сервісну підтримку; орієнтовану на систему адаптації.

Всі ці концепції контролінгу слід об’єднати в дві основні групи: монетарні і соціально-орієнтовані концепції контролінгу.

Більшість вищеозначених концепцій контролінгу передбачають наявність тотального контролю за роботою відділів підприємства та його персоналу. Вчені Попченко О.Л. і Єрмасова Н.Б. зазначають, що традиційна модель контролю персоналу організації, коли менеджери і контролери «тотально» контролювали роботу персоналу, застаріла.

Тому з економічної точки зору для контролюючої діяльності справедливим є наступне правило: зовнішній контроль за участю контролерів – за необхідністю, самоконтроль менеджерів персоналу – за можливістю.

Технології опосередкованого впливу на трудову поведінку працівників організації призводять до того, що в результаті зростання продуктивності праці і задоволення персоналу організації працею зменшуються витрати людських ресурсів, що і створює соціальну основу економічної ефективності бізнесу [1, с.56].

Використання технології опосередкованого впливу на трудову поведінку працівників організації покладене в основу соціально орієнтованої концепції контролінгу.

Порівняльна характеристика монетарної і соціально-орієнтованої концепцій контролінгу представлена в таблиці 1.1 [1,с.57].

Основні розбіжності між традиційним і процесно-орієнтованим контролінгом представлені у таблиці 1.2, що розроблена Панченко Г.С. [4, с.33].

Слід зазначити, що монетарна і соціально-орієнтована концепції контролінгу були покладені в основу відповідно традиційного і процесно-орієнтованого контролінгу. Вчені С.Г. Фалько, А. Рассел Кейт та Л.Ф. Левін [5, с.6] аналізуючи різні концепції контролінгу дійшли висновку, що термін «контролінг» містить дві складові:

1) контролінг як філософія і як інструмент: контролінг як філософія і образ мислення керівників, орієнтовані на ефективне використання ресурсів і розвиток підприємства в довгостроковій перспективі;

2) контролінг – орієнтована на досягнення цілей інтегрована система інформаційно-аналітичної і методичної підтримки керівників в процесі планування, контролю, аналізу і прийнятті управлінських рішень за усіма функціональними сферами діяльності підприємства.

Таким чином, контролінг персоналу доцільно розглядати як технологію управління, що спрямована на підтримку, обґрунтування та підвищення ефективності управлінських рішень в сфері управління персоналом, та забезпечує досягнення цілей підприємства, гнучкість та адаптивність системи управління персоналом

Список використаних джерел і літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.

2. Державне управління: словник-довідник / В.Д. Бакуменко (кер. творч. кол.), Д.О. Безносенко, І.М. Варзар та ін.; за заг. ред. В.М. Князєва, В.Д. Бакуменка. Київ: УАДУ, 2002. 228 с.

3. Звіт про стан розвитку державного внутрішнього фінансового контролю в Україні за 2016 рік. / Державна аудиторська служба України. Київ, 2017. 66 с.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій з організації внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів у своїх закладах та у підвідомчих бюджетних установах: Наказ Міністерства фінансів України від 14.09.2012 № 995. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/ link1/MF12080.html 11.

5. Практичні вказівки щодо впровадження фінансового управління і контролю та посилення управлінської підзвітності (від-повідальності) в органах державної влади України / Я. ван Тайнен та ін. Київ: Європейський інститут державного управ¬ління та аудиту, 2015. 57 с.

6. Аудит и контроллинг персонала организации. – 2-е изд., перераб. И доп. / Под ред. проф. П.Э. Шлендера. – М.: Вузовский учебник, 2010. – 262 с.

Луговський С. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Ні для кого не таємниця що основна мета майже будь якого підприємства це отримання максимального прибутку, що часто негативно впливає на якість продукції. Особливо це прослідковується в великих компаніях які вже посіли своє місце і міцно тримаються на ринку. Подібні компанії маючи вже позицію на ринку починають шукати способи збільшення рентабельності свого продукту один з таких способів це пошук більш дешевої сировини, за рахунок цього знижується якість. Але це негативна сторона питання і не будемо на ній зупинятись. Наразі мені хотілось би розглянути більш позитивні можливості компаній, а саме способи підвищення якості продукції та послуг які пропонують підприємці.

Важливим аспектом є розробка на підприємстві стратегічних напрямків підвищення якості, для цього необхідно враховувати безліч факторів. Їх можна умовно розподілити на певні напрямки: організаційний, технічний, соціально-економічний.

До організаційного напрямку відносять:

- Розробка та впровадження сучасних форм і методів організації управління та виробництва
- Покращення методів контролю якості виробництва на всіх його етапах
- Відстежування та використання досвіду в обраній галузі для підвищення конкурентоспроможності продукту
- Встановлення прямого зв'язку між виробником та безпосереднім споживачем.

До технічного напрямку можна віднести:

- Аналіз та впровадження останніх досягнень наук в процесі виробництва
- Повний контроль за дотриманням технологічної дисципліни.
- Удосконалення стандартів і технічних умов
- Пошук та співпраця з постачальниками з найкращою сировиною
- Досягнення технічного рівня та якості найкращих світових зразків

Соціально-економічний напрямок:

- Встановлення конкурентоспроможної ціни яка буде прийнятна для споживача
- Запровадження ефективних методів мотивації праці всіх категорій персоналу підприємства
- Застосування системи прогнозування і планування необхідного рівня якості продукції

Поліпшення якості продукції відображається у збільшенні сорту продукції, додатковий прибуток з'являється завдяки підвищенню ціни на продукт вищого сорту. При підвищенні якості, зростає собівартість, це вдало компенсується завдяки підвищенню обсягу виготовленої продукції. Що стосується економічної ефективності, вона полягає в додатковому прибутку компанії, що отримується від виготовлення і продажу продукту вищої якості.

З погляду на все вище сказане можна зробити висновок, що правильно використаний менеджмент і контроль на всіх етапах виробництва спроможні при невеликих витратах тримати якість на вищому рівні. В свою чергу це дозволяє отримувати більші прибутки підприємству продаючи продукт кращої якості.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жувагіна Т.Б. Шляхи підвищення якості продукції на підприємствах торгівлі України.
2. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.01р. №2408-3.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Богуславська С.А.

Мариноха М. В., Білоус С. П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ФУНКЦІЙ МЕНЕДЖМЕНТУ

Функції управління – це конкретний вид управлінської діяльності, що здійснюється спеціальними прийомами і способами, а також відповідна організація робіт.

Одним з основних компонентів, що складають зміст управління, є функції. Таким чином, для виконання тієї чи інший відносно простої роботи необхідно заздалегідь визначити, що потрібно в підсумку одержати, як організувати справу, мотивувати і проконтролювати його виконання. Це і є функції управління. Хоча згодом техніка управління й удосконалилася, основні управлінські функції залишилися порівняно незмінними.

Кожна функція менеджменту являє собою сферу дії визначеного процесу управління, а система управління конкретним чи об'єктом видом діяльності – це сукупність функцій, зв'язаних єдиним управлінським циклом. У цьому суть процесного підходу до дослідження функцій менеджменту.

Сутнісна характеристика менеджменту - це функція або вид діяльності по керівництву людьми.

У процесі розвитку менеджменту сутність управління одержала трактування “впливу” на людей для узгодження й упорядкування їхніх дій у спільній праці за допомогою мотивації поведінки.

Найбільш повний зміст менеджменту як процесу відбивають основні функції, що виступають загальною умовою управління соціальними і соціально-економічними процесами.

Процес впливу буде реальним при його завершенні у виробничо-господарській діяльності, де застосовуються будь-які засоби взаємодії: мети, стратегії, методи, структури управління. Тому процес управління може бути розглянутий як процес взаємодії суб’єкта й об’єкта управління, де реалізуються ідеї суб’єкта, тобто менеджера. Дана група функцій поєднується процесом вироблення і реалізації управлінського рішення, що має універсальні етапи у визначеній їхній послідовності, які можна трактувати як групи функцій менеджменту, тобто видів діяльності по виробленню і реалізації управлінських рішень. [1]

Сутнісна особливість менеджменту обумовлює наявність менеджера – суб’єкта управління, професійного керуючого, що пройшов спеціальну підготовку, що дає йому право на виконання функцій по керівництву людьми.

У ринкових умовах повинні закріплюватися не тільки функції, але і ресурси, зв’язані з виконанням даних функцій і прийняттям рішень, конкретні види відповідальності за результативність менеджменту.

Для менеджерів знання взаємозв’язку і взаємодії груп функцій менеджменту створює умови прийняття правильних рішень в області формування і функціонування систем менеджменту.

Важлива особливість функцій менеджменту, обумовлена специфікою української економіки, полягає в потребі високого ступеня адаптивності до змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

Під адаптивністю розуміється здатність збереження якісної визначеності функції менеджменту при змінах соціально-економічного середовища. У систему адаптивних елементів системи менеджменту включається вся сукупність засобів впливу: цільові, регулюючі, координуючі, що активізують, мотивуючі, контролюючі, самоорганізуючі. Звідси випливає, що система засобів впливу і взаємодії по кожній функції повинна мати гнучкість і забезпечувати менші втрати ресурсів при зміні соціально-економічних і організаційно-технічних факторів.

Функції управління мають специфічний характер, особливий зміст і можуть здійснюватися самостійно, бути як не зв’язаними між собою, так і нерозривно зв’язаними. [2]

Основні функції менеджменту характеризуються повнотою змісту, стійкістю структури, системністю й універсальністю використання в різних сферах діяльності. Головна їхня особливість у тому, що кожна основна функція менеджменту являє собою окремий процес управління по виробленню методів активізації і засобів впливу на персонал і його діяльність для досягнення загальних результатів соціально-економічної системи.

Функції цікаві тим, що в систематизованому виді можуть дати повне представлення про процеси мотивації, впливи і взаємодії від зародження ідей до їхньої реалізації, оцінки результату і появи наслідків. Основні функції характеризують вплив, обумовлюючи його визначальні засоби, реалізація яких може забезпечити необхідний результат.

Стратегія управління розробляється на тривалі період, але може розроблятися і на поточний період при корінних поворотах у господарській політиці. Стратегія управління властива як великим, так і малим підприємствам, будь-яким формам господарювання. [3]

У даній роботі розглянуті основні функції менеджменту, сутність і зміст функцій, їхній взаємозв’язок, а також функції процесу в системі менеджменту.

Без прояву функцій управління неможливо нормальне функціонування чи організації підприємства, тому вивченню й аналізу функцій управління потрібно приділяти достатню увагу.

У даній роботі розглянуті основні функції менеджменту: планування, організація, мотивація і контроль.

Без прояву функцій управління неможливо нормальне функціонування чи організації підприємства, тому вивченню й аналізу функцій управління потрібно приділяти достатню увагу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабаев Л.В. Малий бізнес. Ринок і суспільство. 1—2. М — МП. 1992.
2. Бакуров Т., Заславский С. Об'єднання малих і середніх підприємств.//Питання економіки, 1994. — №11.
3. Бєляєв Ю.А. Енциклопедія починаючого підприємця. М.: Изд- во. РУНД, 1992.
4. Балабанов И.Т. «Основи фінансового менеджменту», М., - 1995, (с.284).
5. Віханський О. С., Наумов О. І. Менеджмент : Підручник. – М.: Гардарики, 1999. – (528с.)
6 . Веснін В.Р. «Основи менеджменту», М., - 1997, (с.412).
7. Галькевич Р.С. Набоков В.И. «Основи менеджменту», М., - 1998, (с.467).

Марюхеня Є. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОШТОРИС ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ. ОСОБЛИВОСТІ НАДХОДЖЕННЯ, ФОРМУВАННЯ, РОЗПОДІЛУ І ВИКОРИСТАННЯ

Єдиний кошторис доходів і видатків бюджетної установи та організації (далі – установа) є основним документом, який визначає загальний обсяг, цільове надходження, використання і поквартальний розподіл коштів. Формування єдиного кошторису здійснюється на підставі лімітної довідки про асигнування з бюджету, яку вищестояща організація надсилає всім підпорядкованим установам у двотижневій термін після затвердження бюджету, з якого проводиться фінансування установи (форми кошторису і лімітної довідки розробляються та затверджуються Мінфіном).[1]

Підчас формування лімітів витрат у підпорядкованих установах вищестоящи організації повинні враховувати об'єктивну потребу в котах кожної установи, виходячи з основних її виробничих показників, обсягу виконуваної роботи, штатної чисельності та намічених заходів що до скорочення витрат у плановому періоді. За таких умов має виконуватися вимоги д забезпечення фінансовими ресурсами насамперед що до витрат на заробітною плату з нарахуваннями на соціальне страхування, також на господарське утримання установи. Асигнування на придбання обладнання, капітальний ремонт приміщень то що, які не мають першочергового характеру, можуть передбачатися лише за умови забезпечення коштами невідкладних витрат.[2]

Єдиний кошторис доходів та видатків складається усіма установами на календарній рік і затверджується керівником відповідної вищестоящої організації, з винятком кошторисів, зазначених у пункті 4 цього Положення (якщо законодавством не встановлено інший порядок затвердження), не пізніше ніж через місяць після затвердження відповідного бюджету, з якого проводиться фінансування установи одночасно з кошторисом на затвердження вищестоящої організації подається штатній розпис установи, включаючи її структурні підрозділи які утримуються за рахунок спеціальних чи інших поза бюджетних коштів (форма штатного розпису затверджується Мінфіном). Кошторис і штатний розпис затверджується у двох примірниках, один з яких повертається установі, а другий залишається у вищестоящій організації.

Основним документом, що регулює процеси складання, розгляду й затвердження кошторисів бюджетних установ є Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги щодо виконання кошторисів бюджетних установ, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2002 № 228 (далі – Порядок № 228) з подальшими змінами. На виконання цієї постанови Міністерство фінансів України розробляє та запроваджує своїми наказами форми кошторису та інших первинних документів, які відтворюють процес складання та використання кошторису.

Кошториси доходів і видатків та штатні розписи установ, які не мають вищестоящої галузевої організації (центральні районні, центральні міські поліклініки тощо), затверджуються районними державними адміністраціями або виконавчими органами відповідних місцевих рад [3].

Затвердження кошторису доходів і видатків та штатного розпису установи засвідчується підписом керівника відповідного органу із зазначенням дати затвердження і гербовою печаткою.

Зміни до затвердженого кошторису доходів і видатків та штатного розпису в процесі його виконання можуть вноситися лише з дозволу організації, яка затвердила кошторис і штатний розпис.

Зміни до затверджених кошторисів і штатних розписів установ та організацій, зазначених у пункті 4 цього Положення, вносяться у порядку, визначеному цим пунктом.

Єдиний кошторис доходів і видатків установи складається з трьох розділів: бюджетні асигнування, інші кошти та видатки за рахунок перевищення доходів над видатками спеціальних та інших позабюджетних коштів. Кожний з трьох розділів кошторису поділяється на доходну і видаткову частину.

У доходній частині єдиного кошторису доходів і видатків установи зазначаються планові обсяги бюджетних асигнувань, що виділяються на утримання установи, а також надходження з інших доходних джерел, одержання яких передбачено відповідними нормативно-правовими актами. [3]

Видатки за рахунок перевищення доходів над видатками спеціальних та Інших позабюджетних коштів плануються за категоріями видатків у цілому з виділенням сум, що спрямовуються на покриття дефіциту бюджетних асигнувань. Зазначені кошти передбачаються насамперед на задоволення потреби в коштах на заробітну плату працівників установ з нарахуваннями на соціальне страхування, на оплату витрат, пов’язаних з господарським утриманням установ, та інші першочергові витрати.

Бюджетне призначення являє собою повноваження, яке надається головному розпоряднику бюджетних коштів Законом України "Про Державний бюджет», постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішенням місцевої ради про місцевий бюджет, яке має кількісні та часові обмеження, яке дозволяє Міністерству фінансів, Державному казначейству або місцевому фінансовому органу надавати бюджетні асигнування для здійснення платежів на конкретні заходи за рахунок коштів відповідного бюджету. [4]

Асигнування – це повноваження розпоряднику бюджетних коштів на взяття зобов’язань та витрачання бюджетних коштів на конкретну тему в процесі виконання бюджету, яке надано відповідно до бюджетного призначення.

Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги щоlo виконання кошторисів доходів і видатків бюджетних установ та організацій затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 09.01.2000 року № 17.

Кошторис доходів і видатків бюджетної установи, організації є основним плановим документом, який підтверджує повноваження щодо отримання доходів та здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів для виконання нею своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень. [5]

Існують наступні види кошторисів:

- індивідуальні кошториси – це кошториси, які складаються бюджетними організаціями. Причому незалежно від того, веде бюджетна організація облік самостійно чи обслуговується централізованою бухгалтерією, індивідуальний кошторис та план асигнувань складаються за кожною виконуваною нею функцією;

- зведені кошториси – це зведення показників індивідуальних кошторисів розпорядників коштів бюджету нижчого розпорядником, розпорядником вищого рівня для попадання їх Міністерству фінансів України, Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органам. Зведені кошториси не затверджуються;

- кошториси на централізовані заходи – це кошториси, до яких включаються тільки в тих випадках, коли проведення таких заходів за рахунок коштів бюджету дозволено законодавством України (централізовані заходи здійснюються головними розпорядниками).

Кошторис має дві складові: загальний фонд, який містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією на виконання бюджетною установою, організацією основних функцій; спеціальний фонд, який містить обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету та їх розподіл за повною економічною класифікацією на здійснення видатків спеціального призначення, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою спеціальних функцій. [3]

Відповідно до Порядку № 17 установи та організації, які утримуються за рахунок коштів бюджету, мають право приймати зобов'язання та витрачати кошти з бюджету на цілі та в межах, які встановлені кошторисами і планами асигнувань.

План асигнувань із загального фонду бюджету установи – це помісячний розподіл видатків, затверджених у кошторисі для загального фонду, за скороченою формою економічної класифікації, який регламентує взяття установою зобов'язань протягом року.

План асигнувань є невід'ємною частиною кошторису і затверджується разом із кошторисом.

Список використаних джерел і літератури:

1. Конституція України. – Верховна Рада України. 28.06.1996р. № 254 к/96 – ВР із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222 – IV від 08.12.2004р., ВВР, 2005р., № 2, ст. 44.

2. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини до 2011 року» від 22 січня 2010р. № 1841-IV.

3. Основы законодательства Украины о здравоохранении № 380-IV от 26.12.2002г.//ВВРУ, 2003г., № 10 – 11, ст. 86.

4. Закони України про охорону здоров'я: Зб. Нормат-правових актів / За ред.. В.Ф.Москаленка, В.В.Костецького. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000р. 464 с.

5. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ від 23 лютого 2000р. № 33 «Про штатні нормативи закладів охорони здоровя» із змінами, внесеними наказом МОЗ України від 20 червня 2002р. № 231.

6. Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про реалізацію проекту «підтримка розробки системи медичних стандартів»» № 640 від 24.11.2005р.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Богуславська С.А.

Матюшенко Н. Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС, ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ

Управлінська діяльність тісно пов'язана з необхідністю постійного обміну інформацією, тобто комунікативною діяльністю. Це забезпечує координацію роботи підрозділів організації та індивідів, спрямованої на досягнення спільних цілей. Явище «комунікація» являє собою двосторонній процес, який складається з обміну інформацією, досвідом, думками, результатами діяльності між двома або більше суб'єктами.

Комунікація має чотири основні функції в групі чи організації: контроль, мотивація, емоційне вираження та надання інформація.

1. Контроль: ця функція відповідає за контроль над виконанням зобов'язань працівників, повноважень, якими їх наділили. Можна зазначити, що вона дозволяє відстежити поведінку співробітників різними способами на основі ієрархії і формальної підпорядкованості.

2. Мотивація: завдяки цій функції відбувається процес спонукання, заохочення певними методами (наприклад, матеріальна винагорода, похвала навичок та увага до співробітника,) працівника до ефективнішої роботи.

3. Емоційне вираження: всі працівники – живі люди, і мають власні емоції та почуття. Це фундаментальний механізм, за допомогою якого співробітники демонструють свої емоції, наприклад, в ході обговорень чи дискутування, суперечок між собою щодо розгляду яких-небудь питань тощо.

4. Інформація: кінцева функція комунікації полягає у сприянні прийняттю рішень, шляхом передачі необхідних даних та інформації.

У процесі комунікації важливою є мета повідомлення, яке передається між відправником та одержувачем. Відправник кодує повідомлення і передає його через певний носій одержувачу, який його декодує. Результатом є перенесення сенсу інформації. Прикладом може слугувати передача певних даних від одного підрозділу до іншого.

Основними одиницями всього цього процесу є відправник, кодувальник, повідомлення, канал, декодер, приймач, шум у каналі та зворотний зв'язок від приймача до відправника.

Відправник ініціює повідомлення, кодуючи інформацію, яка повинна бути надіслана одержувачу. Повідомлення – це фактично фізичний продукт, який відправник зашифрував або закодував, щоб захистити оригінальний вміст повідомлення. Канал виступає засобом, через який проходить це повідомлення. Відправник відповідає за вибір каналу. Він визначає, чи слід надсилати повідомлення за допомогою формального каналу чи неформального каналу. Одержувач – це особа, якій спрямовано повідомлення, і яка має перевести повідомлення в читану форму, тобто зайнятися розшифровкою надісланої інформації. Шум присутній у каналі зв'язку як бар'єр, який спотворює оригінальність повідомлення. Відгук надсилається одержувачем відправника, щоб повідомити про те, наскільки ми успішні в передачі наших повідомлень, як спочатку передбачалося надіслати одержувачу. Така система дійсно демонструє те, що комунікація дійсно досить складний процес.

В цілому зв'язок може мати два види – вертикальний або горизонтальний.

Ефективні вертикальні канали комунікації є обов'язковою вимогою кожної організації – великої чи малої. Ці канали комунікації представляють потік інформації та замовлень між двома працівниками, що належать до різних ієрархічних рівнів. Вертикальний зв'язок може бути зверху вниз або знизу вгору.

Комунікація вниз – це спілкування, що переходить від одного рівня групи або організації до іншого рівня, який є нижчим рівнем, називається низхідним спілкуванням. Керівники груп та менеджери використовують це для спілкування зі своїми підлеглими.

Комунікація вгору – це комунікація, що виходить на більш високий рівень у групі чи організації. Він використовується для надання зворотного зв’язку вищим органам влади, інформування їх про вирішення якогось питання, прогрес щодо досягнення мети та прохання про допомогу у вирішенні проблем, якщо такі є.

Горизонтальний напрямок – це зв’язок, що відбувається між членами однієї групи або робочої групи одного рівня, між керівниками або виконавчим персоналом одного рівня. Даний процес необхідний, оскільки дозволяє економити час і забезпечити координованість дій. В одних випадках таке спілкування є формальним і обов'язковим, в інших – відбувається спонтанно.

Міжособистісна комунікація також необхідна міра для успішної та ефективної комунікації на підприємстві чи в організації в цілому, адже члени групи розповсюджують інформацію між собою, обговорюють важливі питання, вирішують задачі, разом діляться досвідом тощо. В цих процесах вони покладаються на усне, писемне та невербальне спілкування. Усне спілкування – це найбільш часто використовуваний засіб спілкування. Виступи та групові дискусії – це всі частини усного спілкування. Перевагами усного спілкування є швидкість та зворотній зв'язок. Письмова комунікація включає в себе нагадування, листи, передачу факсу, електронну пошту, обмін миттєвими повідомленнями, повідомлення, розміщені на дошці оголошень та будь-якому іншому пристрої, який передає через написані слова чи символи. До невербальної комунікації входять жести, рухи тіла, більше напруги приділяється використанню слів, виду міміки людей та відстані між відправником та одержувачем.

Проте у комунікаційному процесі можна зустріти можливі негативні явища – певні перешкоди, що впливають на ефективність комунікації. Деякі з них, це:

1. Цілеспрямоване маніпулювання інформацією, її фільтрування відправником з метою надати неточну інформацію одержувачу.

2. Вибіркове сприйняття, тобто одержувач приймає подану інформацію з упередженим мисленням, з контекстом, який він сам прийняв.

3. Перевантаження інформацією, що перевищує потужність обробки даних.

4. Емоції, що інтерпретують повідомлення відповідно до настрою.

5. Відсутність спілкування, небажання іншої сторони відповідати.

Отже, можна зробити висновок, що організація буде досягати своїх найкращих результатів лише тоді, коли є координація між керівником та працівниками цієї організації. Для цього необхідно забезпечити належний комунікаційний процес, який є вкрай важливим та непростим явищем. Організації чи підприємства також повинні орієнтуватися на те, щоб надати гарні умови та ефективний зв'язок співробітникам. Комунікація між роботодавцем та працівниками повинна бути на всіх рівнях, а всі бар'єри для ефективного спілкування повинні бути усунені.

Список використаних джерел і літератури:

1. Human Resources Articles. Art of Effective Communication.//2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mbaskool.com/business-articles/human-resource/14359-art-of-effective-communication.html

2. Leigh Richards. Traditional Communication Channel.//2017 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bizfluent.com/info-7937968-traditional-communication-channel.html.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В. В.

Михайлів М. М., Янчик І. В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ВІЛЬНИМ ЧАСОМ

Мотивація праці є невід'ємною частиною економічної безпеки підприємства, вона охоплює всі ланки фірми, починаючи з фінансової закінчуючи кадровою політикою, яка за теперішніх часів є найактуальнішою, бо для кожного підприємства на даний момент часу потрібно дійти до кінця фінансової нестабільності, незважаючи на те, що невідомо коли закінчиться ця невизначеність на фінансовому та валютному ринках.

Будь-яка фірма, що бажає розвиватися в довгостроковій перспективі, повинна піклуватися про лояльність свого персоналу. Така необхідність зумовлена, по-перше, тим, що це якість співробітників є передумовою формування у них високої професійної мотивації, яка, в свою чергу, відбивається на всіх сторонах діяльності. Тільки віддані працівники своєї організації, які прихильні її цілям, готові без вагань віддавати свої здібності, всі свої навички для досягнення перемоги над конкурентами. Уміння грамотно управляти лояльністю персоналу стає важливим фактором успіху для всього підприємства в руках успішного керівника.

Одним із сучасних способів удосконалення мотивації є мотивація вільним часом, або модульна система компенсації вільним часом. Особливість її в тому, що розходження в навантаженні працівників, які обумовлені роботою в різний час доби і дні тижня, компенсуються наданням вільного часу, а не грошовими надбавками.

Ця форма мотивації ще не одержала поширення в практиці вітчизняних підприємств, але досвід використання її зарубіжними фірмами свідчить про необхідність її впровадження. Використання гнучких форм зайнятості (гнучкий графік роботи, скорочений робочий день, надання відгулів, збільшення відпустки, та ін.) надає можливість працівникам раціонально розподіляти свій час роботи й відпочинку [1, с. 487].

За проведеним узагальненням передового досвіду мотивації праці доцільно запропонувати наступні шляхи вдосконалення мотивації працівників на вітчизняних підприємствах:

- запроваджування постійного нематеріального стимулювання: грамоти за досягнення успіхів, похвальні листи, усні компліменти та похвалу тощо;

- впровадження якісної та дієвої корпоративної культури;

- використання методів винагородження працівників через подарунки на свята, організовувати комунікацію працівників між собою та безпосередньо з керівництвом підприємства, проводити більше корпоративних свят та спортивних змагань;

- створити таку робочу обстановку, яка базувалася б на відкритості і повазі та сприяла розкриттю здібностей кожного працівника;

- поліпшити умови праці працівників, надавати їм соціальні пакети послуг;

- збільшувати повноваження працівника, давати йому більше свободи та дозволяти брати участь у прийнятті рішень;

- налагодити систему винагород, особливо винагороду вільним часом, це допоможе скоротити плинність персоналу, так як дозволить співробітнику проводити більше часу зі своєю сім'єю та на власні потреби, що є досить актуальним на сьогодні;

- проводити навчання та тренінги, що забезпечить можливість працівникам добре проявити себе в результатах роботи.

Лояльність формується під впливом позитивного психологічного клімату та корпоративної культури. Такий вид лояльності буде підвищувати прояв піклування з боку керівництва. Співробітники фірми з сильною афективною складовою залишаються в організації, тому що самі хочуть цього. У програму афективної (емоційної) лояльності потрапляють всі співробітники фірми, в тому числі і нові працівники [2]. Даний захід не призведе до великого фінансового навантаження, так як відповідальність за організацію та проведення гри Teambuilding покладається на менеджерів з персоналу. Лекції з Teambuilding вносяться в програму навчання персоналу.

Дні здоров'я і сім'ї позитивно впливають на емоційному і психофізіологічному стані, що призводить до того, що персонал відчуває піклування від підприємства, що в свою чергу благотворно відбивається на рівні довіри персоналу та рівні визнання керівників.

Додатковий вихідний так само є дієвим стимулом: персоналу надається право вибору на офіційний вихідний без необхідності відпрошуватися, що в свою чергу дає привід відчувати захищеність. Реалізація заходів сприяє зниженню часу на адаптацію для нових співробітників, збільшення середньої тривалості стажу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Осовська Г.В., Осовський О.А. Менеджмент організацій: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 676 с.
2. Менеджмент безпеки персоналу: конспект лекцій [З.Б. Живко, Л.М. Томаневич, В.С. Дудюк, М.І. Копитко, С.М. Лихолат]; за заг. ред. З.Б.Живко. Львів: Ліга-Прес, 2012. 204 с.

Науковий керівник: д. е. н., професор Живко З. Б.

Мохонько А. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОЕКТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР

Значення правильно побудованої організаційної структури надзвичайно велике. Вона виконує різні функції бізнесу і призначена для обслуговування конкретних мотивів. Слід також докладати зусиль для узгодження структури організації з можливими потребами. Хороша структура не тільки полегшує спілкування, але й приносить ефективність у різних сегментах.

Метою роботи є дослідження проектування організаційних структур та переваги кожної із структур. Організаційна структура - це система, яка описує організаційну ієрархію з точки зору різних функцій, ролей, обов'язків, нагляду тощо. Вона демонструє різні проблеми, включаючи різні ролі працівників, посадові інструкції, функції роботи, функції прийняття рішень, структура звітності, розподіл завдань у відділі, осіб, проектної групи, відділення тощо.

Організаційна структура також визначає потік інформації між різними рівнями організації, чіткість роботи кожного працівника та її пристосованість до загальної системи, яка мотивує працівників ефективно працювати, підтримуючи високий рівень їх моралі; отже, підвищення загальної продуктивності організації.

Існує кілька типів організаційних структур:

1. Лінійна – це найпростіша дворівнева структура, яка формується наневеликому підприємстві. Її необхідність диктується потребою відокремлення управління від безпосереднього виконання роботи. Ця структура найбільше підходить підприємствам, працівники яких виконують приблизно однакові дії. Вона дає змогу швидко приймати рішення, реагувати на зміни в зовнішньому оточенні й забезпечувати неформальний підхід до мотивації і контролю діяльності співробітників. Цедає організації певні переваги. Але така структура може ефективно працювати лише за незначних масштабів діяльності.

2. Функціональна. ЇЇ основна функція – поділ функцій управління між різними підрозділами. Кожний підрозділ очолює функціональний менеджер, а співробітники групуються відповідно до їх ролі. Функціональні менеджери мають досвід виконання ролей, якими вони керують. Це гарантує, що працівники ефективно використовують свої навички. Дана структура буде найбільш доцільною для великих монопродуктових, монориноквих організацій, головним завданням яких є отримання конкурентних переваг за рахунок мінімізації виробничих витрат.

3. Лінійно-функціональна. Ця структура спирається на поділ повноважень і відповідальності та прийняття рішень по вертикалі. Вона забезпечує швидку реалізацію управлінських рішень і сприяє підвищенню ефективності роботи функціональних підрозділів, також вона дає змогу швидко маневрувати ресурсам. Одним з недоліків структури є те, що вона не підходить для тих підприємств, які здійснюють технологічні зміни, оскільки терміни підготовки розтягуються.

4. Дивізіональна. Згідно даної структури кожний виробничий підрозділ корпорації має свою власну досить розгалужену структуру управління, що забезпечує її автономне існування. Тільки деякі стратегічні функції централізовані на рівні адміністрації всієї корпорації. Дивізіональна структура, орієнтована на споживача, дає організації можливість найповніше виявити і взяти до уваги лише тих споживачів, від яких вона найбільше залежить. Найчастіше її використовують фірми, що надають різні послуги або зорієнтовані на індивідуалізацію великосерійного виробництва.

5. Проектна. Основна особливість проектних організаційних структур – це їх виняткова гнучкість і орієнтація на нововведення. Щоб поліпшити координацію в організації створюються штабні органи управління з керівників проектів. Її використовується в умовах високодинамічного середовища підприємствами з великою кількістю виробництв обмеженого життєвого циклу.

6. Матрична. Матрична організаційна структура часто використовується в управлінні проектами, оскільки вона відповідає як продукту проекту, так і функції керівництва, що його виробляє. Вона є однією з найбільш складних адаптивних структур. У даній структурі члени проектної групи підпорядковуються керівнику проекту та керівникам функціональних відділів, де працюють постійно. Керівники проектів установлюють склад і черговість робіт, а керівники функціональних відділів несуть відповідальність за їх своєчасне виконання. Всі матеріальні і функціональні ресурси передаються керівникові проекту. Одним з недоліків структури є складність організації, підрив принципу єдиноначальності, що може привести до появи внутрішньо особистісних конфліктів.

Отже, добре розроблена структура допоможе як управлінню, так і функціонуванню підприємства. Добре продумана організаційна структура – це чудова допомога для адміністрації. Також організаційна структура повинна задовольняти всі вимоги бізнесу. Це повинно забезпечити оптимальне використання робочої сили, а різні функції повинні виконуватись належним чином. Проектування організаційної структури є важливим завданням, і його слід ретельно виконувати.

Список використаних джерел і літератури:

1. Organizational Design and Structure [Електронний ресурс]. // Режим доступу :https://studiousguy.com/organizational-design-structure/

2. Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. Основи менеджменту. М .: Справа, 2009. С. 331-348.

3. Organisation Structure: Role, Steps for Designing and Its Features [Електронний ресурс]. // Режим доступу:http://www.yourarticlelibrary.com/organization/organization-structure/organisation-structure-role-steps-for-designing-and-its-features/532.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В.В.

Нехаєнко Д. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ СТАНУ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА НАДАННЯ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ

Основними завданнями системи екстреної медичної допомоги є організація та забезпечення: надання доступної, безоплатної, своєчасної та якісної екстреної медичної допомоги відповідно до цього Закону, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків; медико-санітарного супроводу масових заходів та заходів за участю осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона; взаємодії з аварійно-рятувальними підрозділами міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади під час виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків.

Критерії розподілу звернень залежно від стану пацієнта на екстрені та неекстренні.

1. До категорії екстрених належать звернення стосовно пацієнта, який перебуває у невідкладному стані, що супроводжується:

- знепритомленням;
- судомами;
- раптовим розладом дихання;
- раптовим болем у ділянці серця;
- блювотою кров'ю;
- гострим болем у черевній порожнині;
- зовнішньою кровотечею;
- ознаками гострих інфекційних захворювань;
- гострими психічними розладами, що загрожують життю і здоров'ю пацієнта та/або інших осіб;

Зумовлений:

- усіма видами травм (поранення, переломи, вивихи, опіки, важкі забої, травми голови);
- ураженням електричним струмом, блискавкою, тепловими ударами, переохолодженням, асфіксією всіх видів (утоплення, потрапляння сторонніх предметів у дихальні шляхи);
- ушкодженнями різної етіології під час надзвичайних ситуацій (дорожньо-транспортні пригоди, аварії на виробництві, стихійні лиха тощо);
- отруєннями, укусами тварин, змій, павуків та комах тощо;
- порушенням нормального перебігу вагітності (передчасні пологи, кровотеча тощо).

До категорії екстрених належать також звернення медичних працівників щодо транспортування пацієнтів, які перебувають у стані, що потребує обов'язкового медичного супроводження та термінової госпіталізації до стаціонарних закладів охорони здоров'я.

2. Диспетчер оперативно-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф направляє до пацієнта бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги невідкладно після отримання звернення, що належить до категорії екстрених.

3. До категорії неекстрених належать звернення стосовно пацієнта, стан якого не є невідкладним та:

1) супроводжується:

- раптовим підвищенням температури тіла з кашлем, нежиттю, болем у горлі;
- головним болем, запамороченням, слабкістю;
- болем у попереку, суглобах (радикуліт, остеохондроз, артрит, артроз тощо);

- підвищенням артеріального тиску;

- больовим синдромом у онкологічних хворих;

- алкогольним, наркотичним, токсичним абстинентним синдромом;

2) зумовлений загостренням хронічних захворювань у пацієнтів, які перебувають під наглядом сімейного або дільничного лікаря з приводу гіпертонічної хвороби, виразки шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічного запалення печінки, жовчного міхура, кишківника, хвороби нирок, суглобів тощо.

4. Диспетчер оперативно-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф перенаправляє звернення, що належить до категорії неекстрених, до відповідного закладу охорони здоров'я первинної медико-санітарної допомоги у порядку, затвердженому МОЗ, а у разі відсутності такої можливості - направляє до пацієнта бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги, що не виконує екстрені виклики, протягом 1 години з моменту отримання звернення.

Нормативи прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події за зверненнями, що належать до категорії екстрених, становлять у містах - 10 хвилин, у населених пунктах поза межами міста - 20 хвилин з моменту надходження звернення до диспетчера оперативно-диспетчерської служби центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф. Зазначені нормативи з урахуванням метеорологічних умов, сезонних особливостей, епідеміологічної ситуації та стану доріг можуть бути перевищені, але не більше ніж на 10 хвилин. Виклик спеціалізованої бригади здійснюється через чергового лікаря (у центральній диспетчерській). При цьому існує перелік показань для виклику кожної з бригад.

Наприклад, нейрореанімаціна бригада виїжджає у випадках:

- коми неясної етіології;

- швидко прогресуючої неврологічної патології (з порушенням життєво важливих функцій);

- підозри на внутрічерепний крововилив;

- епілептичного статусу;

- гострого порушення мозкового кровообігу (при реанімаційних заходах, що вимагаються,);

- гостро протікаючої нейроінфекції.

Обов'язку лікаря СМД:

- -надання невідкладної допомоги;

- -поточна дезінфекція салону;

- -при несвідомому стані пацієнта – опис документів і цінностей із вказівкою в супровідному листі;

- своєчасне поповнення медичної сумки, витрачених кисню, закису азоту.

Лікар СМД на першу вимогу пацієнта (чи його родичів) повинний назвати своє прізвище; номер виклику. Він зобов'язаний знати дислокацію лікувально-профілактичних установ, район обслуговування. У компетенції лікаря знаходиться питання про супровід пацієнта родичами.

Основними показниками роботи екстреної допомоги є:

- кількість бригад (середньодобове),

- кількість виконаних викликів (у т.ч. з наданням медичної допомоги),

- кількість викликів із приводу раптових захворювань (у т.ч. по різним нозологічним формах) і нещасливих випадків,

- кількість викликів переданих на невідкладну допомогу (і навпаки),

- кількість напрямків на госпіталізацію,

- середньодобове навантаження,

- час виїзду бригади від моменту прийому виклику,

- кількість летальних випадків до прибуття й у присутності бригади і кількість повторних викликів і їх результат,

- відсоток розбіжності діагнозів напрямку і прийомного спокою.

Працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до Закону є:

- медичні працівники центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділень екстреної (невідкладної) медичної допомоги, які безпосередньо надають екстрену медичну допомогу та/або забезпечують її надання;

- не медичні працівники центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станцій екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділень екстреної (невідкладної) медичної допомоги, які здійснюють організаційно-технологічне забезпечення надання екстреної медичної допомоги медичними працівниками системи екстреної медичної допомоги.

Список використаних джерел і літератури:

1. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / За заг. ред. Ю. В. Вороненка, В. Ф. Москаленка. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. – 680 с.
2. Баєва О. В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я. Навчальний посібник – К.: Центр учбової літератури, 2008, 640 с.
3. Нагорна А.М., Степаненко А.В., Морозов А.М.. Проблема якості в охороні здоров'я: Монографія - Камянець-Подільський: Абетка –Нова, 2002. – 384 с.
4. Адміністративні та функціональні реформи в системі охорони здоров'я/ за заг. ред. В.Р. Москаленка. – Тернопіль, 2000. – 56 с.

Науковий керівник: к. е. н., доцент Богуславська С.А.

Охріменко М. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРИРОДА СТРЕСІВ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ В ОРГАНІЗАЦІЯХ

Нарівні з конфліктами, важливу роль в житті людей відіграють стреси. У навіть добре керованій організації виникають ситуації, які негативно впливають на людей і викликають у них почуття стресу.

Стрес – це поняття, яке стосується не лише професій, які пов'язані з небезпекою чи надзвичайними ситуаціями. Сьогодні ж ми стикаємось з новим розумінням цього поняття, яке відноситься до будь-якого підприємства та є предметом дослідження багатьох науковців. Поняття "стрес-менеджмент" з'явилося на Заході та розглядається як комплекс заходів із запобігання стресу та реабілітації людини після його появи. Звичайно, стрес-менеджмент не може вплинути на фізичні стрес-фактори, проте впливати на перебіг стресу він може і повинен, незалежно від природи стрес-фактора [1].

Значну частину стресів ми отримуємо в результаті конфліктів, спричинених різними виробничими ситуаціями. Упоратися з цим можна якщо:

1) розуміти природу стресу і стадії його розвитку;

2) мати уявлення про межі можливого впливу на перебіг стресової ситуації;

3) бути готовим до активних зусиль для досягнення стресостійкості.

Існує багато різних тактик, які можуть застосувати індивідууми для того, щоб впоратися із стресом. Фізичні навантаження, переключення активності на улюблене хобі може виконувати функцію зниження рівня стресу. Поряд із цим зростає популярність технік розслаблення.

До професійних стресорів належать і інформаційне перевантаження, і необхідність приймати відповідальні рішення, і «трудоголізм» тощо.

Якщо на підприємстві виник груповий стрес, то до його вирішення також слід підійти комплексно. Як і у будь якому іншому випадку спершу слід визначити проблему, причину масового незадоволення. Щоб вивести колектив зі стресу менеджеру потрібно організувати спільний захід, який дозволить зблизитись колегам по роботі у неробочій обстановці [2].

Стрес є фактором зниження працездатності людини, продуктивності її праці і, відповідно, значною проблемою у досягненні високих економічних показників діяльності підприємства. Дуже важливо, щоб керівники усвідомили наявність прямого зв'язку між ефективною роботою всієї організації та рівнем підтриманням психологічного здоров'я працівників та усвідомленням необхідності задоволення їх потреб і прагнень.

Стреси вимагають перебудови мислення та поведінки від керівників і підлеглих. Визнання проблеми означає, що відповідні механізми подолання можуть бути знайдені на ранній стадії, перш ніж буде реалізований негативний фізичний чи емоційний ефект. Усвідомлення природи стресу дає змогу визначити, як додаткова підтримка та особистий розвиток людини можуть допомогти в управлінні негативними наслідками тиску.

Список використаних джерел і літератури:

1. Заболотна В. О. Соціально-психологічні технології корекції рівня стресу в організаціях / В. О. Заболотна. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. – №2. – С. 26–34.

2. Рибоконь І. О. Стрес-менеджмент як фактор впливу на якість трудового життя / І. О. Рибоконь. // Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. – 2018. – №22. – С. 720–725.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В. В.

Павличук Д. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ

Стратегічне управління персоналом є найголовнішою передумовою формування ефективного менеджменту в умовах існуючих вимог забезпечення розвитку підприємств. Успішне функціонування організації в сучасних умовах господарювання обумовлюється якісною стратегією ефективного використання та розвитку персоналу, що є одним з найважливіших інструментів реалізації основних функцій системного управління.

Стратегічне управління людськими ресурсами – це поєднання стратегії та управління людськими ресурсами (HRM). [3]Також можна сказати, що стратегічне управління - це особливий підхід до управління зайнятістю, який прагне досягти конкурентної переваги за допомогою стратегічного розгортання високо відданої та дієвої робочої сили, використовуючи інтегрований масив культурних, структурних та кадрових методик. Це складне та описове визначення. У ньому зазначається, що управління людськими ресурсами передбачає використання різних методик. До них належать:

1.Кадрові прийоми, як наймання, заохочення та винагорода працівників;

2.Структурні прийоми, як організаційне проектування;

3.Культурні прийоми, такі як побудова та підтримка високопродуктивних робочих культур.

Однією з головних цілей стратегій є досягнення конкурентної переваги. Конкурентна перевага – це те, що відрізняє організацію від її конкурентів. [1]

Стратегічний HRM спрямований на узгодження фокусу HRM з фокусом бізнесу.Таким чином, стратегічний менеджмент управління людськими ресурсами полягає у досягненні бізнес-цілей шляхом розумнішого управління людськими ресурсами. Метою стратегічного управління людськими ресурсами є:

1. Попередня гнучкість, інноваційність та конкурентна перевага.

2. Розвивати придатну організаційну культуру за призначенням.

3. Підвищення ефективності бізнесу. [4]

Для того, щоб стратегічне управління людськими ресурсами було ефективним, людські ресурси (HR) повинні відігравати важливу роль як стратегічного партнера при створенні та реалізації політики компанії. Стратегічний персонал може бути продемонстрований у різних видах діяльності, таких як наймання, навчання та винагородження працівників. Персонал повинен застосовувати стратегічний підхід щодо розвитку та утримання працівників для

задоволення потреб довгострокових планів компанії.[2] Проблеми з персоналом можуть бути важкою перешкодою для подолання конкуренції з багатьма компаніями. Існують всілякі різні чинники, які можуть збити з пантелику власників бізнесу та змусити їх приймати неефективні рішення, що уповільнюють діяльність своїх працівників, а також їхнього бізнесу. Компанії мають більше шансів на успіх, коли всі команди працюють над досягненням одних цілей. Стратегічний HR здійснює аналіз працівників та визначає дії, необхідні для підвищення їхньої вартості для компанії. [4]

Стратегічне управління людськими ресурсами є ключовим для збереження та розвитку якісного персоналу. Цілком імовірно, що працівники почуватимуться цінними та захочуть залишитися в компанії, яка надає премію за утримання та залучення працівників. Перш ніж застосувати стратегічне управління людськими ресурсами, потрібно створити процес стратегічного планування персоналу, використовуючи наведені нижче дії.

1. Розробити глибоке розуміння цілей своєї компанії;
2. Оцініть свої HR-можливості;
3. Проаналізуйте поточну кадрову здатність з урахуванням ваших цілей;
4. Оцініть майбутні вимоги персоналу вашої компанії;
5. Визначте інструменти, необхідні працівникам для виконання завдання;
6. Реалізуйте стратегію управління людськими ресурсами;
7. Оцінюйте та коригуйте ваші дії.

Отже, слід зазначити, що ефективна стратегія управління персоналом являється одним з найважливіших ресурсів для організації. Також варто виділити, що стратегія управління персоналом виробляється з урахуванням як інтересів керівництва організації, так і інтересів персоналу. Тому важливим завданням організації являється підвищення мотивації своїх працівників, зацікавленості та стимулювання у ході його реалізації.

Список використаних джерел і літератури:

1. .Katie Sawyer. Cracow University of Economics. 7 Steps to Strategic Human Resource Management. 2019. Available from: https://www.deputy.com/

2. Жоган І.М. Стратегічне управління персоналом " [ст,10] 2015. Режим доступу: https://economy.kpi.ua/

3.Tom Haak. Cracow University of Economics.The article: Strategic Human Resource Management: The Basics. [с,2] 2018у. Available from: https://www.digitalhrtech.com/

4. Потишняк О.М. Сучасна стратегія управління персоналом підприємства " [ст,3] 2013. Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Павличук Д. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ І РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В БІЗНЕСІ

На сучасному етапі розвитку поняття «інформація» набула широкого значення в різних сферах діяльності. Інформації притаманні всі властивості товару, які є основними компонентами економіки, що робить інформацію об’єктом найпоширеніших інтересів різноманітного характеру.

Загальне поняття інформації подано у філософії як відображення реального світу. Інформація – це нові відомості та знання, які отримує споживач в результаті сприйняття і перероблення певних інших відомостей.[2]

В даний час існує безліч робіт, що присвячені захисту комп’ютерної інформації, але більшість вимагає чітких пояснень та знань галузі математики, радіовимірювань, програмування. Тому у менеджерів, економістів чи програмістів повинна бути чітко сформульована та представлена картинка інформаційного забезпечення.

Під інформаційною безпекою розуміється захищеність ресурсів інформаційної безпеки від факторів, що представляють загрозу для конфіденційності, цілісності і доступності

інформації.[1] Інформаційну безпеку в сучасних організаціях слід розуміти як домен професіоналів, які встановлюють та налаштовують обладнання та програмне забезпечення.

Ефективна система управління інформаційною безпекою знижує ризик виникнення кризи в компанії. Це також дозволяє зменшити наслідки кризи, що можуть виникнути і поза компанією.

Інформаційна система – це багатошарова структура, яка дає змогу перетворити вхідні дані у вихідні дані за допомогою процедур та моделей, тоді як комп'ютерна система може бути визначена як частина інформаційної системи, яка була комп'ютеризована.[1] Інформаційну систему можна порівняти з нервовою системою. Несправність в одному місці може спричинити збій всієї організації та її ризик втрати чи падіння. Тому підтримка інформаційної системи високої продуктивності, включаючи відповідний рівень безпеки, може мати прямий вплив на те, як організації реагують на кризи.

Для підтримки інформаційної безпеки існує так звана політика інформаційної безпеки, що являє собою набір правил, вимог, рекомендацій, що регламентують порядок інформаційної діяльності та підтримують стан інформаційної безпеки організації. [2]

Зауважимо, що політика безпеки повинна відображати підхід організації до захисту своїх інформаційних активів. З практичної точки зору політику безпеки можна поділити на три рівні.[2] Перший рівень: до нього відносяться рішення, які відносяться до всієї організації в цілому (питання з приводу комп'ютерної техніки, інформаційних систем та ін.). Другий рівень: стосується окремих але не менш важливих питань (наприклад, доступ до Інтернету). Третій рівень: стосується конкретних сервісів та описує цілі і правила їх досягнення. Рішення щодо безпеки інформаційного бізнесу повинні прийматись не на технічному, а на управлінському рівні.

Провівши аналіз інформаційної безпеки та її ролі у бізнесі, ми з'ясували, що на сьогодні використовується шість основних способів захисту інформаційної безпеки: перешкода (спосіб фізичного захисту інформаційних систем), маскування (допомагає перетворювати дані у форму не придатну для сприйняття постороннім особам), регламентація (один з найважливіших методів захисту інформаційних систем, використовується при веденні особливих інструкцій, згідно з якими мають здійснюватись всі маніпуляції щодо даних, які охороняються), управління, примус (один з методів, який тісно пов'язаний з регламентацією, при якому працівники змушені виконувати встановлені правила), спонукання (метод, в якому застосовуються певні способи впливу на працівників).[1]

Усі вищезазначені методи націлені на побудову ефективної технології захисту інформації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Sławomir Wawak. Cracow University of Economics.The article: The importance of information security management in crisis prevention in the company. [c,2] 2010y. Available from: https://www.researchgate.net/

2. Северина С.В. Інформаційна безпека та методи захисту інформації. [ст,156] 2016 р. Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О. О.

Пантюхіна Г. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТАКТИЧНІ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКВІДАЦІЇ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Різноманітність поглядів щодо природи виникнення кризових ситуацій призвело до того, що науковці виділяють різні інструменти антикризового менеджменту. Вони суттєво відрізняються за напрямом дії і сило впливу групами суб'єктів менеджменту, що їх застосовують. Застосування одного чи одночасно декількох інструментів відбувається на певному етапі процесу антикризового менеджменту, основні з яких виявлення ознак кризи,

визначення ступеню потенціалу або реального негативного впливу певних чинників (загроз) на стан підприємства; оцінка ресурсного потенціалу антикризового менеджменту вибір методів інструментів та прийомів антикризового менеджменту для проведення антикризових заходів; діагностика кризових явищ і загроза банкрутства підприємства; реалізація антикризових заходів корегувальні дії; оцінка ефективності антикризових заходів та управлінських рішень, розробка профілактичних заходів, спрямованих на запобігання повторенню кризи.

Оскільки інструменти операційного рівня застосовуються в системі менеджменту підприємства традиційно, детальніше розглянемо інструменти стратегічного і тактичного рівня.

Про стратегічну кризу йдеться тоді, коли потенціал розвитку підприємства (інноваційний потенціал) істотно вичерпаний. До першопричин цієї кризи відносять недосконале прогнозування та планування неефективну асортиментну й збутову політику, дефіцит організаційної культури, недосконалу політику диверсифікації, форс мажорні обставини. Криза результатів (оперативна криза) характеризує стан за якою підприємство зазнає збитків і через постійне зменшення власного капіталу наближається до ситуації дефіциту балансу. Першопричинами цієї стадії є несприятливе співвідношення ціни і собівартості, ризик великих проектів, зменшення обороту від реалізації продукції надлишок запасів продукції неефективна маркетингова політика зростання собівартості за стабільних цін. У разі кризи ліквідності підприємству загрожують втрати платоспроможності та дефіцит балансу. Серед першопричин даної стадії можна назвати незадовільні структури капіталу й роботу з дебіторами надання незабезпечених товарних продуктів, високий рівень кредиторської заборгованості тощо. Перелічені стадії кризи мають тісні причино – наслідкові зв'язки: стратегічна криза спричиняє кризу прибутковості, яка, у свою чергу, призводить до втрати ліквідності.

В залежності від різної природи причин самих кризових явищ, існують різні підходи до антикризового управління. Відповідно до того, що є причиною кризи підприємству слід вибирати метод, який краще за інші допоможе усунути ці причини (схема 1).

Таблиця 1

Методи антикризового управління

Тактичні методи	*Стратегічні методи*
• аутсорсинг • даунсайзинг • бенчмаркінг • контролінг	• диверсифікація • реструктуризація • реінжиніринг • санація

На відміну від стратегічних методів використання тактичних залежать від глибини кризи та підходів до антикризового менеджменту. А.П. Градов виділяє три основні підходи: активний, реактивний та плановий. Активний підхід використовують відносно невеликі фірми, що швидко розвиваються. Вони досить швидко виявляють відхилення показників діяльності фірми від нормальних параметрів. Аналізують причини та швидко вживають заходів для подолання причин та наслідків кризи.

Використання реактивного підходу, головним чином притаманне великим підприємствам, що мають тривалу історію успішної діяльності. Такі фірми зазвичай довго не визнають сигналів про формування кризових явищ, гнучко реагують на їх прояви, починають вживати антикризових заходів з значним запізненням, коли криза набуває значного масштабу.

Прогнозний підхід частіше за все використовується компаніями, що активно розвиваються та мають сучасні системи управління. Цей підхід полягає у постійному аналізі характеристики внутрішнього та зовнішнього середовища та прогнозуванні можливості виникнення кризових явищ. На підставі таких прогнозів фірми заздалегідь вживають заходів для запобігання кризи, таким чином зменшуючи збитки. Зрозуміло, що при прогнозному підході частіше за все немає необхідності вживати тактичних заходів. Тоді як при реактивному, основна увага керівників концентрується саме на них.

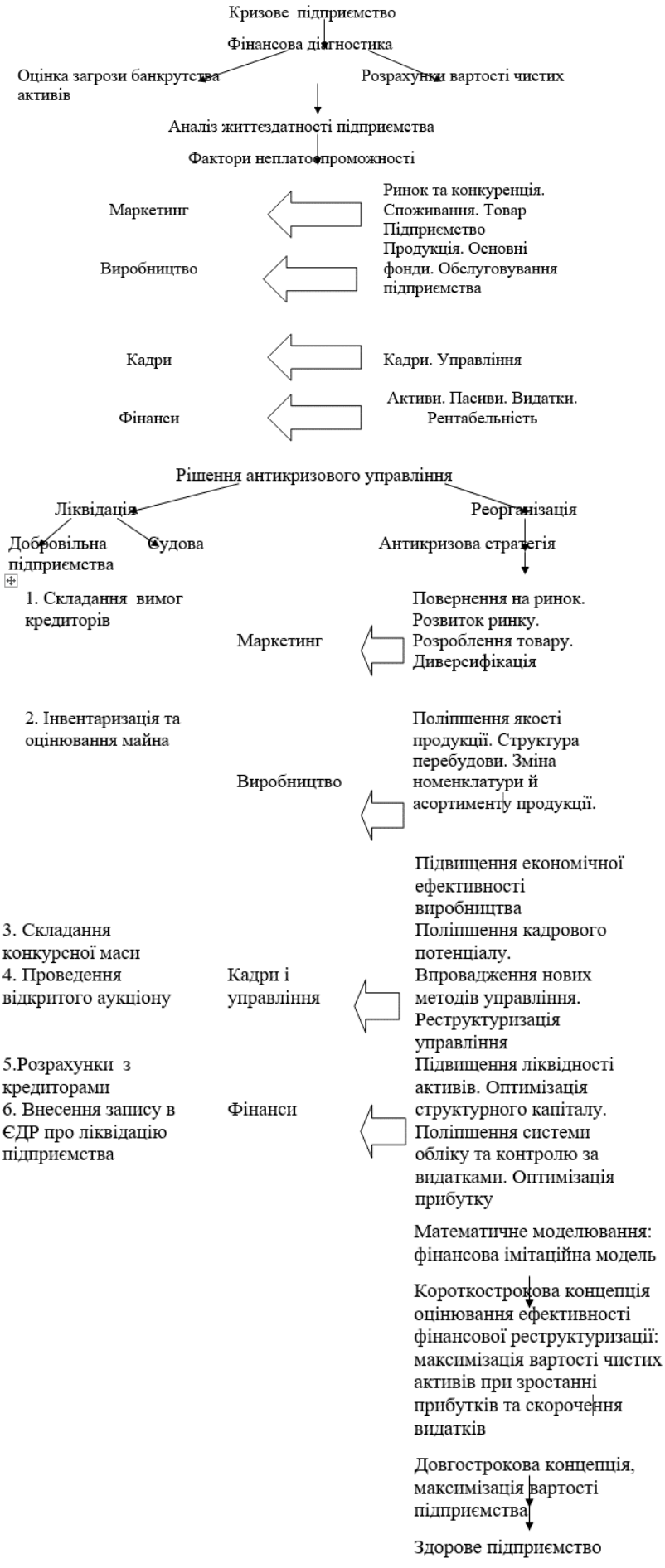
Кризове підприємство
Фінансова діагностика
Оцінка загрози банкрутства активів
Розрахунки вартості чистих
Аналіз життєздатності підприємства
Фактори неплатоспроможності
Маркетинг
Ринок та конкуренція. Споживання. Товар Підприємство
Виробництво
Продукція. Основні фонди. Обслуговування підприємства
Кадри
Кадри. Управління
Фінанси
Активи. Пасиви. Видатки. Рентабельність
Рішення антикризового управління
Ліквідація
Реорганізація
Добровільна підприємства
Судова
Антикризова стратегія
1. Складання вимог кредиторів
Маркетинг
Повернення на ринок. Розвиток ринку. Розроблення товару. Диверсифікація
2. Інвентаризація та оцінювання майна
Виробництво
Поліпшення якості продукції. Структура перебудови. Зміна номенклатури й асортименту продукції.
Підвищення економічної ефективності виробництва
3. Складання конкурсної маси
Поліпшення кадрового потенціалу.
4. Проведення відкритого аукціону
Кадри і управління
Впровадження нових методів управління. Реструктуризація управління
5.Розрахунки з кредиторами
Підвищення ліквідності активів. Оптимізація структурного капіталу. Поліпшення системи обліку та контролю за видатками. Оптимізація прибутку
6. Внесення запису в ЄДР про ліквідацію підприємства
Фінанси
Математичне моделювання: фінансова імітаційна модель
Короткострокова концепція оцінювання ефективності фінансової реструктуризації: максимізація вартості чистих активів при зростанні прибутків та скорочення видатків
Довгострокова концепція, максимізація вартості підприємства
Здорове підприємство

Схема 1

Розглядаючи методи антикризового менеджменту в координатах «підхід до антикризового менеджменту», «причини кризи» сферу використання цих методів можна визначити з позиції тактичні та стратегічні. Таким чином вибір тактичних методів залежить від глибини кризи, а стратегічних – від причин кризи. Для визначення виду та глибини кризи необхідно серйозну увагу приділяти діагностичному аналізу стану підприємства. Тільки маючи результати такого аналізу, можна переходити до вибору методів подолання кризи. Помилки у такому стратегічно важливому виборі зазвичай дорого коштують підприємством, саме тому не можна давати загальних рецептів оздоровлення, проводити «масові» антикризові заходи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лігоненко Л.О. «Антикризове управління підприємством» К, 2001р.
2. Скібіцька Л.І. «Антикризовий менеджмент» ЦУЛ, 2014р, 584стр.
3. Антикризисний менеджмент (під редак. Грязнового А.Г.. из-во ЭКМОС 1999р, 368стр).
4. Антикризисное управление учебник (под редак. Э.М.Короткова М, 2001р, 432стр).
5. Антикризове управління підприємством. Конспект лекцій / Гомонай-Стрижко М.В. Львів, 2013, 108 с.
6. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: підручник. Львів, 2008р, 396 стр.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Пентюхова О. В.
Черкаський державний бізнес-коледж

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІКИ

Сучасна теорія управлінського обліку не повністю пояснює механізми прийняття рішень в умовах нестандартної поведінки економічних агентів, таких як періоди гіперінфляції, та виразних проявів застою та депресивних явищ в економіці. З огляду на це, стаття має на меті розкрити теоретичні основи формування системи управління бухгалтерським обліком в кризових умовах.

Теоретико-методологічні аспекти управлінського обліку досліджували зарубіжні фахівці: Х. Р. Андерсон, Ю. Вебер, Р. Гарісон, К. Друрі, Р. Ентоні, Дж. Ріс, Б. Райан, Д. С. Колдуелл, Е. Майєр, Б. Е. Нідлз, Т. Скоун, К. Уорд та інші [1, с.21].

Фінансовий стан більшості підприємств України у сучасних умовах господарювання діагностується як кризовий. Проблема виживання в умовах трансформаційних змін економіки є поширеною, оскільки найбільшого удару зазнають підприємства саме тих країн, які знаходяться на етапі розвитку. У сучасності управлінський облік орієнтований на діагностику внутрішнього середовища для прийняття управлінських рішень, тоді як негативні фактори зовнішнього середовища виходять за рамки обліку та аналізу [3, с.189] .

В антикризовому управлінні особливе значення мають перспективність та можливість вибрати і побудувати раціональну стратегію розвитку, тому склад і зміст обліково-економічної інформації багато в чому залежить від того, на якій стадії кризового стану підприємства здійснюється управління. Із загальноекономічних позицій можна виокремити такі стадії кризового стану підприємства:

– ймовірність кризового стану господарюючого суб'єкта та оцінка ризиків впливу кризи на його фінансово-економічне становище;

– розроблення заходів протидії кризі для її подолання;

– підготовка процедур уповільнення процесів проходження кризи та пом’якшення наслідків її впливу на фінансово-господарську діяльність суб’єкта господарювання;

– стабілізація ситуації за допомогою використання внутрішніх резервів та, за можливості, залучених додаткових ресурсів;

– передбанкрутний стан;

–банкрутство (неспроможність), визнане арбітражним судом у встановленому чинним законодавством порядку.

Одним з основних завдань управлінського обліку в контексті антикризового управління є надання даних щодо пошуку оптимальних рішень для зниження витрат і підвищення ефективності використання матеріальних і фінансових ресурсів підприємства. Облікова інформаційна система має надавати системну інформацію щодо фінансового стану підприємства (дані бухгалтерського обліку) та несистемну інформацію (дані управлінського обліку). На підставі управлінського аналізу такої інформації і здійснюється розроблення управлінських рішень у кризових ситуаціях.

Побудова управлінського обліку відповідно до концептуальних положень гармонізації облікових систем передбачає запровадження таких етапів [1, с.24]:

1. Визначення організаційних засад управлінського обліку.
2. Формування системи визначень та показників бухгалтерського обліку, які будуть використані як базові в управлінському обліку.
3. Формування системи визначень та показників, які не збігаються з визначеннями і показниками бухгалтерського обліку.
4. Обґрунтування додаткових класифікаційних ознак, які не використовуються у бухгалтерському обліку.
5. Уточнення облікових принципів відображення стану та руху об'єктів управлінського обліку.
6. Розробка системи облікових номенклатур і кодування інформації управлінського обліку господарських операцій.
7. Побудова структури модульної обробки даних управлінського обліку в умовах застосування електронних інформаційних технологій.

Управлінський облік займає вагоме місце в системі антикризового управління, оскільки він містить інформацію, орієнтовану на прийняття управлінських рішень, і використовує специфічні методи і способи її первинного формування й обробки, такі як «стандарт-кост», «директ-костинг», абзорпшн-костинг та інші [2, с.335].

Отже, можна сказати, що важливим етапом впровадження управлінського обліку є підготовка кваліфікованих фахівців, які володіють методологією управлінського обліку та спроможні застосовувати його інструментарій для досягнення бажаних результатів. Дієве антикризове управління спирається на облікову інформацію, зміст якої та терміни подання залежать від стадії кризової ситуації, в якій знаходиться підприємство. Інформаційне забезпечення антикризового управління має відповідати певним вимогам, розроблення яких є напрямом подальших досліджень.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гавриленко В. О. Управлінський облік в умовах кризових економічних явищ //Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2017. – №. 45 (1). – С. 21-29.
2. Персій Ю. А., Чиж В. І. Методи управління витратами на підприємстві: сутність, характеристика, класифікація // Економіка та управління підприємствами : економіка та управління підприємствами : економіка і суспільство, Випуск. – 2017. – №. 10. – С. 330-337.
3. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю., Сафарі Ф. Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства //Економічний аналіз. – 2016. – Т. 23. – №. 2. – С. 187-192.

Науковий керівник: к.е.н., доцент Гриліцька А.В.

Перепнихатько С.О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Правове забезпечення формулювання системи управління персоналом полягає у використанні засобів і форм юридичного впливу на персонал з метою досягнення ефективної діяльності підприємства.

Основними завданнями правового забезпечення є:

- правове регулювання трудових відносин, що складаються між роботодавцем і найманим робітником;
- захист прав і законних інтересів працівників, що випливають із трудових відносин;
- дотримання, виконання і застосування норм діючого законодавства у сфері праці, трудових відносин;
- розробка і затвердження локальних нормативних актів організаційного, організаційно-розпорядницького та економічного характеру;
- підготовка пропозицій про зміну діючих або скасування застарілих і тих, що фактично втратили силу, нормативних актів, виданих на підприємстві з трудових та кадрових питань.

Головним підрозділом з проведення правової роботи є юридичний відділ. Керівними документами у проведенні цієї роботи є правові норми централізованого або локального характеру. До актів централізованого характеру належать Кодекс законів про працю України (КЗпПУ) [2], постанови уряду, акти державних міністерств та відомств. До актів локального регулювання правовідносин належать накази керівників, положення про підрозділи, посадові інструкції та інші внутрішні документи.

Ресурсне забезпечення менеджменту персоналу представлене нормативно-правовою та інформаційною базою, науково-методичним, кадровим, матеріально-технічним і фінансовим забезпеченням.

Невід'ємне право громадянина України на працю гарантує основний закон. Кожен має право самостійно розпоряджатися своїми здібностями, обирати вид трудової діяльності та професію, яка подобається; отримувати за свою працю заробітну плату не нижче встановленого законодавством мінімального розміру; працювати в належних, безпечних і здорових умовах праці. Згідно з Конституцією України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості [3].

Специфічною особливістю менеджменту персоналу порівняно з іншими функціональними видами менеджменту є те, що робота з людьми, пов'язана з працевлаштуванням, переведенням чи звільненням з роботи, організацією оплати праці, підготовкою та підвищенням кваліфікації, регулюванням робочого часу, створенням сприятливих умов праці, оцінюванням персоналу тощо, потребує чіткої регламентації прав і обов'язків усіх учасників трудових відносин. Це досягається прийняттям відповідних законодавчих актів державними органами влади та розробленням нормативно-правових і науково-методичних документів (правил, положень, норм, інструкцій, рекомендацій, характеристик тощо).

Нормативно-правовою базою менеджменту персоналу є також документи, які розробляються та затверджуються керівництвом організації для внутрішнього використання. До таких документів слід віднести такі: правила внутрішнього трудового розпорядку, колективний договір, положення про структурні підрозділи організації, посадові інструкції.

Список використаних джерел і літератури:

1. Каличева Н.Є., Стецюк М.І. Удосконалення системи управління персоналом в умовах розвитку підприємства / Н.Є. Каличева, М.І. Стецюк // Вісник економіки транспорту і промисловості. - № 49. – 2015. – С. 195-198.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VШ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/322-08
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. zakon.rada.gov.ua.
4. Сільченко І.А. Оособливості сучасних систем управління персоналом та їх ефективність / І.А. Сільченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - № 1 (33). – 2016. – С. 91-95.
5. Статут Філії ПАТ «ДПЗКУ» «Шполянський елеватор» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pzcu.gov.ua/public/images/files/Statut-Dpzku-NOVIY.PDF.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Пєтухова М. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ

В цілому чинники середовища можна групувати за такими ознаками [1]:

1) за сферою оточення: зовнішні та внутрішні;

2) залежно від ступеня впливу: прямий та непрямий (побічний) вплив;

3) за характером дії: фінансово-економічні, організаційно-правові, соціально-психологічні;

4) залежно від ролі факторів у створенні підприємницького клімату: стимулюючі та стримуючі.

Зважаючи на те, що окремі чинники діють зсередини та можуть бути зміненні зусиллями підприємства, а інші впливають зовні і не залежать від підприємців, важливе значення для управління має розподіл середовища на зовнішнє та внутрішнє.

Зовнішнє середовище підприємства - це сукупність чинників та елементів, що знаходяться поза межами підприємства й на які воно не може впливати взагалі або має незначний вплив, проте вони суттєво впливають на функціонування та розвиток підприємства [2].

Внутрішнє середовище підприємства - це сукупність чинників підприємства, які формують його довгострокову прибутковість і перебувають під безпосереднім контролем керівників та персоналу організації [3].

Зовнішнє середовище є джерелом, що, з однієї сторони, живить підприємство ресурсами необхідними для підтримки його внутрішнього потенціалу на належному рівні, а з іншої - створює умови та обмеження для діяльності. Підприємство знаходиться в стані постійного обміну із зовнішнім середовищем, забезпечуючи тим самим собі можливість виживання. Ресурси зовнішнього середовища не безмежні і на них претендують багато інших підприємств, що знаходяться в цьому ж середовищі. Тому завжди існує можливість того, що підприємство не зможе отримати потрібні ресурси із зовнішнього середовища. Це може ослабити його потенціал і привести до багатьох негативних для підприємства наслідків.

Внутрішнє середовище підприємства є джерелом його життєвої сили. Воно містить в собі той потенціал, який дає можливість підприємству функціонувати, а отже, існувати і виживати в певному проміжку часу. Але внутрішнє середовище може бути також і джерелом проблем і навіть загибелі підприємства в тому випадку, якщо воно не забезпечує необхідного функціонування підприємству.

Зовнішнє середовище в стратегічному управлінні розглядається як сукупність двох відносно самостійних підсистем: макросередовища (середовище непрямого впливу) та мікросередовища (середовище прямого впливу).

До основних чинників макросередовища відносять [4]:

1) економічні чинники: зміни в грошових і натуральних доходах населення, розмір заробітної плати, пенсії, інфляція, стан і розвиток вітчизняного виробництва, розвиток міжнародних економічних відносин;

2) політичні чинники: політична стабільність в державі та регіоні, напрямки розвитку політичної системи;

3) правові чинники: вплив законодавчого поля на підприємницьку діяльність, методи державного регулювання діяльності підприємств, відношення держави до малого бізнесу стабільність законодавчої бази;

4) демографічні чинники: характеризуються загальною чисельністю населення його чоловічою групою та темпами зміни чисельності населення в цілому;

5) природні чинники: екологічний стан держави, регіону, області;

6) соціально-культурні чинники: рівень народного добробуту і рівень задоволення фізіологічних і раціональних норм споживання;

7) чинники науково-технічного прогресу: техніка і технологія.

Чинники мікросередовища [4]:

1) споживачі: стан і розвиток потреб попиту на товари, і розвиток ринку;
2) постачальники: привабливість постачальників, доцільність договірної політики;
3) конкуренти: чисельність конкурентів, їх активність та стан конкуренції цілому;
4) посередники та контактні аудиторії.

Схематично чинники середовища представлені на рис. 2.

Рис. 2 Середовище підприємства [15]

Елементи внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства тісно переплетені і залежать один від одного. Можна говорити про те, що управління підприємством визначається двома основними чинниками: особливістю виробничого процесу і характером зовнішнього середовища.

Для того, щоб визначити стратегію поведінки підприємства й провести цю стратегію в життя, керівництво повинне мати поглиблене уявлення не тільки про його внутрішнє середовище (його потенціал і тенденції розвитку), але і про зовнішнє середовище, тенденції його розвитку і місце, що займане в ньому підприємство.

При цьому зовнішнє оточення вивчається стратегічним управлінням в першу чергу для того, щоб розкрити ті загрози і можливості, які підприємство повинне враховувати при визначенні своєї мети і подальшому їх досягненні.

Макросередовище створює загальні умови функціонування підприємства. В більшості випадків макросередовище не носить специфічного характеру по відношенню до окремо взятого підприємства. Однак ступінь впливу стану макросередовища на різні підприємства неоднакова. Це пов'язано як з відмінностями у сферах діяльності підприємства, так і з відмінностями у внутрішньому потенціалі підприємства [10].

Список використаних джерел і літератури:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV // Із змінами і доповненнями станом від 02.12.2010 №2756-VI

2. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI // Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23 грудня 2010 року №2856-VI

3. Адєков А. Методичний підхід до оцінки ефективності стратегічних змін на підприємстві / А. Садєков, О. Гусєва // Вісн. Київського нац. торг.-екон. ун-ту. – 2006. – №2. – С. 5-9.

4. Богуславська С. І. Підвищення соціально-економічної ефективності в стратегії розвитку регіону : монографія / Дмитренко М.Й., Пустовійт Р.Ф., Петкова Л.О., Богуславська С.І. та ін. [за заг. ред. Р.Ф. Пустовійта]. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2014. – 444 с.

5. Аніщенко В. О. Особливості стратегічного розвитку компанії з метою збільшення її вартості / В. О. Аніщенко, В. Г. Маргасова, Н. В. Ткаленко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 67-75.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Поковба Д. В., Богуславська С. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВАЖЛИВІСТЬ МОТИВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА В БУДЕННОМУ ЖИТТІ. МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ

Потреба в мотивації виникає, коли виникає потреба збільшити результативності працівника або самого себе. З точки зору менеджменту питання мотивації цілком відноситься до обов'язків HR-менеджера, проте, з точки зору психології – не завжди стимулювання до дій залежить від сторонніх людей. На мою думку, мотивація, реалізована ,таким чинам, що людина вважає, що вона стимулює сєбе сама – найвищий рівель професіоналізмк HR. Розглянемо деякі методи, які можуть бути ефективні при стимулюванні внутрішнього Я.

Важливо розуміти, що якщо мотивація може бути ефективна лише тоді, коли людина сама зацікавленна в цьому. В випадку коли ми не маємо ЕНТУЗІАЗМУ до певної діяльності, – стимулювання є неефективним та безрезультатним.

Отже, є багато технік, котрі дозволяють нам мотивувати себе чи допомогти в цьому іншим.

Один з методів самомотивації – афімація. Афірмація це позитивне твердження про бажаний стан, яке постійно потрібно повторювати (самонав'язування) Як говорить одни з тренерів по саморозвитку Людмила Багуш-Данда: «Наша свідомість має взяти якусь програму і запустити її в життя». Як на мене, це не є ефективним методом, проте іноді можливо, цей спосіб є ефективним для певної категорії людей і при певних обставинах.

Наступний метод – Змінюємо фокус На думку Людмили Богуш-Данд, проблема багатьох людей в тому, що вони зациклюються на собі. Щоб відчути прилив сил, потрібно зайнятися чимось більшим, взяти відповідальність за іншу людину. "Допоможіть кому-небудь, і відразу фокус уваги переміститься зсередини назовні, – радить Людмила. – Адже можливості – теж зовні. Або просто відволіктись від справ якими ви постійно займаєтесь, адже втома також впливає на ефективність. Цей пунк, можливо, з першого погляду не зовсім впливає на мотивацію, проте мотивація – це дії спрямовані на покращєння ефективності роботи, а відпочинок іноді найкращий спосіб для її підвищєння. Отже, відпочинок за для натхнення чи перезавантаження – інколи, найкращий мотиватор.

Відповідальність. Деякким людям вкрай важливо відчувати себе необхідним та корисним шляхом взяття на себе відповідальнності. Таких робітникі потрібно цінувати і задовольняти їхні бажання . Навіть в випадках, коли при виконанні роботи працівник зазнає невдачі, необхідно підтримувати в ньому жагу до роботи, та задовольняти потребу в визнанні і на далі давати змогу відчувати себе відповідальним і потрібним.

Надання влади. Якщо цей мотив у людини ведучий, у нього можна помітити несвідоме прагнення бути першим. Він не любить підкорятися, намагається всіх контролювати, давати вказівки і демонструвати, який він чудовий. Якщо така людина "програє битву", не може показати, який він чудовий в тій чи іншій справі, то скаже, що це взагалі була дурна затія і він навіть не хотів напружуватися. Він може видавати ідеї, але постарається зробити так, щоб реалізовував їх хтось інший. Це внутрішні устремління – вони не залежать від статку, професії, освіти і виховання. Такій людині потрібно давати шанс керувати якимись проектами або, наприклад, кружками в навчальному закладі, брати участь в робочих змаганнях.

Таким чином, в данній статті, автор поставив за мету розглянути методи які можуть допомогти людям працювати та жити ефективніше. Наведені вищє приклади – не всі з інснуючих, тому що окрім субєктивного бачення автора існують індивідуальні стилі мотивації та самомотивації. Ефективна компанія – це комнанія, в якій поважають та цінять своїх робітників і намагаються створити максмально комфортні умови задля їхньої ефективності різними шляхами матеріальними або нематеріальними. Питання мотивації є неймовірно складним: по-перше, для кожної людини має бути індивідуальний підхід, тому що в усіх різні цінності та потреби; по-друге, складність в тому, що всі люди здатні розвиватися та змінювати свої погляди та цінності від яких іноді змінюються і потреби, тому і підходи до мотивації; по-третє, задля виявлення необхідного способу мотивації необхідно добре розуміти людей та буди хорошим психологом, тому в деяких менеджерів не завжди виходить правильно визначити необхідний метод, який був би максимально ефективним.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ряполова М. Секрети мотивації: як збадьоритися [Електронний ресурс] / Марія Ряполова // "Сьогодні". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.segodnya.ua/ua/lifestyle/psychology/sekrety-motivacii-kak-vstryahnut-sebya-550689.html

2. We create time [Електронний ресурс] // Bogush Time. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://bogushtime.com/trainings.

Попович І. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ МАРКЕТИНГУ В УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО РИНКУ

Актуальність теми зумовлена тим, що використання маркетингу в управлінні суб'єктами господарювання в умовах конкурентного ринку при стабільному зовнішньому середовищі є беззаперечним, а в періоди загострення фінансово-економічної ситуації та кризових явищ роль маркетингу суттєво зростає. Маркетингове управління аптечними закладами сприяє пошуку шляхів виходу з кризи та найбільш ефективного використання обмежених ресурсів. При цьому у зв'язку з орієнтацією на ринок переваги аптечних закладів досягаються не лише за рахунок внутрішнього маркетингу, а й внаслідок розвитку маркетингової діяльності, що має відношення до всіх ключових суб'єктів ринку [1].

Мета роботи полягала у розробці механізмів управління маркетинговою діяльністю ТОВ «Фармацевтична фірма «Ваше здоров'я» в місті Сміла та визначенні їх ефективності.

В другому розділі роботи проаналізовано основні показники діяльності та фінансовий стан товариства з обмеженою відповідальністю «Фармацевтична фірма «Ваше здоров'я».

Проведений комплексний аналіз аптечної мережі ТОВ «Фармацевтична фірма «Ваше здоров'я» вказав на наступне:

- аптеки знаходяться у різних районах міста Сміла, що свідчить про різноманітність їх асортименту та контингенту обслуговування;
- більше половини (56%) реалізованих в аптечній мережі лікарських засобів мають ціну до 70 грн.;
- не вчасно й повільно оновлюється асортиментний портфель, що негативно впливає на рівень товарообігу аптек;
- на підприємстві спостерігається динаміка зниження рентабельності активів, це можна пояснити збільшенням витрат, активів підприємства і як наслідок – зниження чистого прибутку;
- аналізуючи стан кваліфікації працівників аптечної мережі, можна сказати про недостатній рівень підготовки персоналу, що працюють безпосередньо з клієнтами;
- відмічається низький рівень управління товарними запасами та організацією доставки лікарських засобів;

- на протязі 2016-2018 років відбулося незначне збільшення товарообігу ТОВ, в основному за рахунок роботи аптеки №311 та за рахунок підвищення цін на медикаменти. Спостерігається погіршення фінансових показників діяльності фармацевтичної фірми «Ваше здоров'я»;

- низький рівень надання додаткових послуг;

- не доукомлектованість на 7% штату мережі аптек «Ваше здоров'я» спричинює відхилення у виробничо-торговельному процесі та призводить до непродуктивних витрат;

- зниження конкурентоспроможності, недостатня адаптація до постійного розвитку товарів та послуг фармацевтичного ринку.

Якщо й надалі буде спостерігатися тенденція до зниження товарообігу фармацевтичної фірми «Ваше здоров'я», то це призведе до зниження конкурентоспроможності аптечної мережі та рентабельності активів.

З метою покращення організації роботи, системи збуту, заохочення клієнтів та стабілізації фінансового стану ТОВ «ФФ «Ваше здоров`я» в третьому розділі було запропоновано ряд пропозицій.

Враховуючи результати проведених маркетингових досліджень, запропоновано рекомендації щодо формування асортименту та організації в аптеці №311 ТОВ «Ваше здоров`я» відділу з реалізації предметів догляду за дітьми та дитячого харчування. Аптечна мережа «Ваше здоров`я» має можливості щодо задоволення потреб споживачів саме за рахунок товарів для мам, які мають дітей віком до 1-3 років (один із сегментів ринку).

Для відкриття в аптеці ТОВ «ФФ «Ваше здоров`я» відділу дитячого харчування та товарів по догляду за дитиною необхідні кошти на придбання шаф-вітрин в розмірі – 1890,0 грн., а на придбання асортименту необхідного товару – 8192,05 грн. Необхідна сума витрат для початку роботи відділу з реалізації товарів дитячого асортименту та продуктів дитячого харчування становитиме - 10082,05 грн.

Реалізація оновлення асортиментного порфеля виробами медичного призначення для зазначеного контингенту дозволяє прогнозувати, що товарообіг аптеки №311 ТОВ «ФФ «Ваше здоров`я» зросте майже на 20%.

Також слід зазначити, що використання засобів мерчандайзингу позитивно вплинуло на стимулювання здійснення імпульсивних покупок клієнтами до 15%.

Для збільшення обсягів продажу медикаментів, зниження операційних витрат та використання методів маркетингу, доцільним було введення посади фахівця з маркетингу до штату мережевих структур ТОВ «ФФ «Ваше здоров`я».

Отже, збільшення прибутку в 2-3 рази є позитивною тенденцією для діяльності фармацевтичної фірми, а використання в роботі паспорта клієнта, методів мерчандайзингу, розширення асортиментного портфеля лікарських засобів та виробів медичного призначення, кваліфікована робота фармацевтів ТОВ «ФФ «Ваше здоров`я» призведе до більш доступного та соціального медикаментозного забезпечення населення м. Сміла.

Безперечно, що застосування механізмів управління маркетингом в умовах сучасного фармацевтичного ринку дозволить фармацевтичним підприємствам визначити перспективні напрями їх торговельної діяльності та забезпечити конкурентні переваги з мінімальними витратами ресурсів [2].

Список використаних джерел і літератури:

1. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання / В.Г. Герасимчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 360 с.

2. Гірняк О.М. Менеджмент: теоретичні основи і практикум: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / О.М. Гірняк, П.П. Лазановський. – К.: „Магнолія плюс", Львів: „Новий світ - 2000", 2003. – 336 с.

3. Голубков Е.П. О некоторых аспектах концепции маркетинга и его терминологии / Е.П. Голубков // Маркетинг в России и за рубежом. – 1999. – №6. – С.18-21.

4. Девид А. Методология структурного анализа и проектирования SADT / А. Девид, М. МакГоуэн, К. Росс. – М.: Метатехнология, 1993. – 189 с.

5. Диксон П. Управление маркетингом / Питер Р. Диксон. – М.: Бином, 1998. – 560 с.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Примак С. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН АТП ЗІ СПОЖИВАЧАМИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

На взаємини виробників і споживачів послуг впливає безліч факторів. Важливо, у першу чергу, виділити фактори, що обумовлюють стабільність взаємодії виробника й споживача автотранспортних послуг.

Концепція маркетингу взаємовідносин має на увазі створення на ринку між суб'єктами відносин, що дозволяють паралельно або послідовно реалізувати цілі й інтереси рівних сторін, які вступають у взаємовигідне співробітництво.

Таким чином, побудова взаємин зі споживачем послуг означає постійне відстеження його поведінки, оскільки одним з основних індикаторів конкурентних переваг АТП є лояльність до нього споживача. Саме завдяки лояльності кінцевих споживачів, партнерів і співробітників підприємства можуть розраховувати на успішну діяльність на ринку й гарантію одержуваних прибутків.

В основі механізму формування сприйняття споживача лежить постійний процес ідентифікації безперервної послідовності інформаційних впливів, що надходять із навколишнього середовища. На основі накопиченого досвіду споживач ухвалює рішення щодо взаємодії з АТП. Сприймана споживачем цінність виробника послуг формується в результаті взаємодії з ним у точках дотику з контактним персоналом АТП. Одержуючи певну цінність (у цьому випадку послугу), клієнт порівнює свої очікування від послуги з тим, що він одержує в реальності.

АТП у свою чергу необхідно визначити основні цілі й пріоритети в рамках побудови системи взаємин, а також погодити зі споживачем свої цілі. Формування й впровадження процесів традиційного, внутрішнього й інтерактивного маркетингу в АТП є основою ефективного управління міжфірмовими взаєминами, які сприяють створенню стійких довгострокових конкурентних переваг.

У результаті взаємодії АТП отримує вигоди від споживача послуг і на основі цього визначає цінність клієнта для підприємства.

Всі перераховані вище фактори, включені в систему двосторонніх взаємин, безпосередньо впливають на процес взаємодії споживача й виробника послуг. На прийняття рішень і визначення цінності двосторонніх взаємин для кожного суб'єкта взаємодії впливає конкурентне середовище сфери послуг, у якому працюють постачальники послуг і конкурентне середовище споживачів послуг.

Список використаних джерел і літератури:

1. Багиев Л.Г. Маркетинг / Л.Г. Багиев, В.М. Тарасевич, Х. Анн. – СПб.: Питер, 2001. – 384с.
2. Виханский О.С. Менеджмент: человек, стратегия, организация, процесс / О.С. Виханский, О.Н. Наумов. – М.: Издательство МГУ, 1995. – 416 с.
3. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Підручник / С.С. Гаркавенко.– Київ: Лібра, 2002. – 712 с.
4. Гембл П.Р. Маркетингова революція: Радикально новий підхід до перетворення бізнесу, торгової марки та отримання практичних результатів / П.Р. Гембл, А. Тапп, Е. Марселла, М. Стоун. – Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. – 448 с.
5. Генералов С. Что такое CRM? / С. Генералов. Режим доступу до журн.: http://www.acti.ru/crm/crm_articles/ article18/#top.

Науковий керівник: к. е. н. Білоус С.П.

Роскопін О. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОТИВАЦІЯ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ

Мотивація - це процес спонукування кожного співробітника і всіх членів його колективу до активної діяльності для задоволення своїх потреб і для досягнення цілей організації.

В процесі у людей цілеспрямовано формується заінтересоване відношення до праці і її результатів, оскільки мотивація посилює бажану поведінку людини, дає напрямок поведінки і ґрунтується на внутрішніх і зовнішніх факторах або на мотивах і стимулах. Мотив (англ. Motive) – це усвідомлена спонукуюча причина, основа, підстава до якоїсь дії чи вчинку. Мотив є суб'єктивним явищем, усвідомленням вчинків, які в кінцевому підсумку перетворюються у постановку цілі, що спонукає людину до дії внаслідок трансформації зовнішнього спонукуючого фактора (стимулу) і його усвідомлення індивідом.

До мотивів відноситься комплекс спонукань, що діють з повною силою на протязі тривалого періоду часу, а також обов'язок, прагнення виконати доручене завдання, надавати допомогу колезі тощо.

Мотиви можуть класифікуватися за різними ознаками. Так, у залежності від стимулюючої сфери, вони можуть бути поділені на мотиви матеріального і морального порядку. У свою чергу, моральні можна поділити на ідейно-політичні (стимули, що діють в усьому суспільстві) і моральні стимули, що викликають певні відносини у даній групі людей (почуття колективізму, товариськості, взаємодопомоги в праці та ін.).

Велику групу мотивів становлять спонукання, які стимулюються самим змістом трудового процесу: почуття задоволення від творчого напруження сил, естетичне задоволення від добре зробленої речі і ін.— тобто змістовні мотиви праці.

Стимул також розглядається як спонукання до дії, спонукуюча причина поведінки, але, на відміну від мотиву, спонукання викликається зовнішніми факторами, які поділяються на матеріальні (винагороди за працю) і моральні стимули: визнання заслуг індивіда, справедливе відношення до нього, створення у людини почуття особистої причетності до успіхів організації, творчі, психологічні та ін.

Слід зазначити, що моральні стимули можуть викликати й негативні наслідки: кар'єризм, користолюбство і т. п. У той же час матеріальні стимули можуть проваджувати високоморальні спонукання, бажання працювати більше, якісніше, надавати допомогу іншим.

Справа в тому, що різних людей у різному співвідношенні знаходяться рухомі сили і регулятори поведінки: 1) інстинкт; 2) інтереси; 3) потреби. Спонукує ті чи інші дії людини прагнення до самозбереження, гордість, честолюбство, амбіція, допитливість, симпатії, потяг до влади, комфорту тощо.

Інстинкт (англ. Instinct – харчовий, оборонний, статевий і стадний) являє собою першу, нижчу форму спонукання людини до дії.

Інтереси (англ. Interest) – це вибіркове відношення особистості до певного об'єкта, цілеспрямоване прагнення, потреба, які викликані сукупністю соціально-економічних умов життя людини, колективу, суспільства. Цілеспрямована поведінка людини спонукується великою сукупністю інтересів. Можна виділити такі інтереси: матеріально-житлові зручності, гастрономічні вироби, одяг тощо; духовно-пізнавальні інтереси, інтереси до літератури, мистецтва; соціально-суспільні інтереси – до громадської, організаційної роботи і ін.

Інтереси – соціально-реальні причини дій, звершень, що формуються у соціальних груп у зв'язку з відмінностями у становищі і ролі у суспільному житті.

Інтереси розглядаються як форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує потреби особистості в усвідомленні цілей діяльності і цим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Суб'єктивно інтерес виявляється в емоційному забарвленні яке супроводжує процес пізнання, в увазі до об'єкту інтересу. Задоволення інтересу не веде до його згасання, а викликає новий інтерес, що відповідає більш високому рівню пізнавальної діяльності. Інтерес у динаміці свого розвитку

може перетворюватися у схильність як прояв потреби у здійсненні діяльності, що викликає інтерес. Розрізняють безпосередній інтерес, що викликається привабливістю об'єкта, і опосередкований інтерес до об'єкта як засобу досягнення.

Потреби (англ. Needs) – це необхідність (нужда), яку відчуває людина у певних умовах життя і розвитку. Усвідомлюючись, вони проявляються у формі мотивів поведінки людської особистості, соціальної групи, суспільства у цілому.

У суспільстві повинні цілеспрямовано формуватись і виховуватись потреби, розширюватися діапазони інтересів людини. Спостереження переконливо показують, що важче всього управління індивідумами з обмеженим колом інтересів, цілей й життєвих ідеалів. Задоволення виникаючих потреб здійснюється у процесі мотивації, яка ґрунтується на використанні наявних або створенні нових мотивів.

Ефективно управляти можна лише за таких умов, коли є чіткі уявлення про потреби, мотиви діяльності виконавця, про його позицію, ціннісну орієнтацію тощо. Але слід мати на увазі, що людина не завжди усвідомлює свої спонукання (цілі, потреби, ідеали, направленість своєї особистості і т. п.). Людина не завжди добре знає себе і не в змозі давати собі точну самооцінку. Тому сократівська вимога: "Пізнай самого себе" і понині залишається актуальною. [2]

В умовах економічної кризи і нестабільності особливо важливого значення набуває організаційний фактор мотивації: забезпечення порядку, дисципліни праці і відповідальності, чіткості робочого ритму, а також ергономічність, гігієнічність, естетичність і екологічність трудових процесів.

Багаторічний досвід розвитку цивілізованих країн світу свідчить, що для активізації людського фактора трудова діяльність повинна здійснюватись з повним урахуванням не лише організаційно-технічних, але й соціально-психологічних факторів, які обумовлені розвитком суспільних форм життя, біологічними особливостями розвитку людини, етапами її життєвого циклу. [3]. Нині мотивація відіграє вирішальну роль у забезпеченні високоефективної діяльності людини у будь-якій сфері. Це твердження заслуговує на увагу тому, що в умовах науково-технічної революції діяльність багатьох працівників і, насамперед, менеджерів за багатьма характеристиками близька до праці вченого. Тому створення і впровадження науково-обґрунтованої системи мотивації може розглядатися як важлива умова активізації людського фактора.

Серед комплексу проблем менеджменту особливу роль відіграє вдосконалення управління персоналом підприємства. Задачею цієї області менеджменту є підвищення ефективності виробництва за рахунок різностороннього розвитку і розумного використання творчих сил людини, підвищення рівня його кваліфікації, компетентності, відповідальності, ініціативи. Мотивація праці включає в себе багато складових. Серед них: кадрова політика, взаємостосунки всередині колективу, соціально-психологічні аспекти управління. Ключове ж місце займає визначення способів підвищення продуктивності, шляхів росту творчої ініціативи, а також стимуляція і мотивація робітників. [2]

Основні задачі мотивації:

- формування в кожного співробітника розуміння сутності і значення мотивації в процесі праці;
- навчання персоналу і керівного складу психологічним основам спілкування з колегами;
- формування в кожного керівника демократичних підходів до керування персоналом із використанням сучасних методів мотивації.

Однак, для рішення цих задач необхідний аналіз наступних явищ:

- процесу мотивації в організаціях
- індивідуальної і групової мотивації, якщо така є в залежності між ними
- змін, що відбуваються в мотивації діяльності людини при переході до ринкових відносин.

Для рішення зазначених задач застосовуються різні методи мотивації, сутність яких розглянемо нижче.

Найпершим і найбільше поширеним методом був метод покарання і заохочення. Цей метод використовувався для досягнення бажаних результатів і проіснував досить довго в умовах адміністративно-командної системи. Поступово він трансформувався в систему адміністративних і економічних санкцій і стимулів.

З підвищенням ролі людського чинника з'явилися психологічні методи мотивації. У основі цих методів лежить твердження, що основним чинником, що модифікує, є не тільки матеріальні стимули, але і нематеріальні мотиви, такі, як самоповага, визнання з боку навколишніх членів колективу, моральне задоволення роботою і гордість своєю фірмою. Такі методи мотивації базуються на вивченні потреб людини, тобто усвідомленого відчуття нестачі в чим-небудь. Відчуття нестачі в чим-небудь має цілком визначену ціль, що і служить засобом задоволення потреб. [3]

Вивчення потреб людини привело до появи двох глобальних теорій мотивації: змістовної теорії і процесуальної, що описані нижче.

Природно, такий розгляд процесу носить досить умовний характер, тому що в реальному житті немає настільки чіткого розмежування стадій і немає відособлених процесів мотивації. Знання логіки процесу мотивації не дає істотних переваг у керуванні цим процесом

Важливим чинником є мінливість мотиваційного процесу. Характер мотиваційного процесу залежить від того, які потреби ініціюють його. Однак самі потреби знаходяться між собою в складній динамічній взаємодії, найчастіше суперечачи один одному або ж, навпаки, посилюючи дії окремих потреб - при цьому складової цієї взаємодії можуть змінюватися в часі, змінюючи спрямованість і характер дії мотивів тому навіть при найглибшому знанні мотиваційної структури людини, мотивів його дії можуть викликати непередбачені зміни в поводженні людини і непередбаченої реакції з його сторони на мотивуючі впливи. [3]

Отже, в сучасній філософії менеджменту мотивація, як функція управління, в основу впливу на людей покладає не примус а мотиваційні регулятори, побудовані на врахуванні психологічних особливостей людини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Червінська Л.П. Основи мотивації в менеджменті. – Суми, ВВП „Мрія-І" ЛТД, 1997. – 191 с.
2. Щокін Г. В. Управління бізнесом. – 3-тє вид., перероб і доп. – К.: МАУП, 1998. – 204 с.
3. Щокін Г. В. Теорія і практика управління персоналом: Навч.-метод. Посібник. – К.: МАУП, 1998. – 256 с.
4. Яковлєв А. І. Удосконалення методів визначення ефективності ЗЕД / А. І. Яковлєв // Фінанси України. – 2010. – No 9. –С.25-27.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І. М.

Саранді А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Останнім часом все більше вітчизняних підприємств стикаються з численними проблемами ризик-менеджменту. Головними причинами виникнення економічних ризиків на сьогоднішній день є ринкове коливання курсів акцій, валют, сировини, збільшення ступеня відкритості національної економіки та посилення міжнародної конкуренції. Тож постає завдання правильно оцінити ситуацію та обрати ефективну політику управління, спрямовану на зниження ризиків. Політика управління ризиками – це сукупність форм, методів, прийомів і способів управління ризиком, метою яких є зниження загрози прийняття неправильних рішення та зменшення потенційно негативних наслідків[1:177].

Як зазначає В. В. Вітлінський у своїй монографії, управління ризиком має мати також власну стратегію та тактику, які систематично потрібно узгоджувати з низкою інших системних характеристик та економічних критеріїв діючого функціонування підприємства[2:302]. Однак, однієї стратегії для управління підприємницькими ризиками

недостатньо, потрібно мати механізм її реалізації – систему управління ризиками, яка забезпечить: створення діючої системи оцінювання і контролю ризиків діяльності підприємства; виділення спеціального підрозділу по роботі з ризиками підприємства; виділення коштів на втілення запропонованої стратегії.

Колектив авторів [3:399] виділяють такі правила і принципи щодо вирішення управлінських ризиків, як: максимум виграшу, оптимальне співвідношення виграшу та величини ризику та оптимальна ймовірність результату. Л. І. Донець також вносить свій принцип до цього списку – принцип оптимального коливання результату [4:193].

Загалом, з метою успішного управління ризиками підприємства, необхідно спиратися на наступні принципи:

1) Принцип максимальності виграшу – з можливих варіантів ризикових вкладень капіталу обирається той, який дає найбільшу ефективність результату при мінімальному для підприємства рівні ризику;

2) Принцип оптимальної ймовірності результату – з усієї сукупності можливих рішень, обирається той, при якому вірогідність результату є прийнятною для підприємства;

3) Принцип оптимального співвідношення виграшу та величини ризику – з усіх варіантів, що забезпечують прийнятний для підприємства ризик, в якого співвідношення прибутку і витрат є найбільшим;

4) Принцип оптимального коливання результату – з можливих рішень обирається те, при якому ймовірність виграшу чи програшу для самого ризикового проекту мають найменший розрив;

5) Принцип мінімізації спектру можливих ризиків та ступеня їх впливу на діяльність господарюючого суб'єкта;

6) Принцип адекватності реакції – необхідно адекватно та швидко реагувати на зміни, які можуть призвести до виникнення ризику;

7) Принцип прийняття.

Як система управління ризик-менеджмент включає в себе об'єкти та суб`єкти управління. Об`ктами ризик-менеджменту виступають самі ризики, з якими стикається підприємство протягом своєї діяльності. Суб`єктами ризик-менеджменту є спеціальна група людей, які здійснюють цілеспрямоване функціонування об'єкта управління використовуючи різні прийоми та способи управлінського впливу [3:396]. Процес управління полягає у впливі суб'єкта на об'єкт управління й може здійснюватися за умови циркулювання певної інформації між керівною і керованою підсистемою. Основою організації системи управління ризиками на підприємстві служать п'ять етапів: 1) виявлення ризиків; 2) аналіз виявлених ризиків; 3) вибір методів управління ризиками; 4) організація заходів щодо управління ризиками; 5) оцінка результатів реалізації заходів управління ризиками.

Також слід сказати про компоненти сутності підприємницького ризику, які всебічно дозволяють його охарактеризувати: невизначений характер подій; наявність кількох альтернативних рішень; можливість, визначення ймовірності виникнення збитків та можливість визначення ймовірності отримання додаткового прибутку.

Ідентифікувати ризик та управляти ним на сучасних вітчизняних підприємствах нам допоможе дана система управління ризиками, яка складається з таких стадій: виявлення ризиків, аналіз та пріоритезація, мінімізація ризиків і звітність, моніторинг та перегляд, культура управління ризиками.

Найголовнішою із стадій системи управління ризиками на підприємстві є культура управління ризиками, яка являє собою створення в організації середовища, яке буде сприяти виявленню, оцінці та зниження ризиків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: навчальний посібник/ Донець Л.І. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

2. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємництві: монографія/ В. В. Вітлінський. - Київ: КНЕУ, 2004. – 480 с .

3. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків : навчальний посібник / [Балджи М. Д., Карпов В. А., Ковальов А. І. та ін.]. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – 670 с.
4. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч. Посібник. К. : Центр навчальної літератури. 2006. С 193.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Саранді А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ УСПІШНОГО МЕНЕДЖЕРА ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Запорукою успішного функціонування сучасного підприємства є наявність ефективної системи управління часом. Сьогодні менеджер будь-якого рівня управління повинен організувати свою діяльність так, щоб гармонійно поєднати наявні в нього ресурси, в тому числі і часові. Для цього у підприємницькій діяльності використовують тайм-менеджмент – вид діяльності, який забезпечує якісне виконання роботи та досягнення поставлених цілей за мінімальний проміжок часу. Тайм-менеджмент забезпечує: відчуття та розуміння часу у вигляді екзистенціальної сутності; визначення місткості часу виробничих операцій; оптимальне використання часу шляхом делегування повноважень, заохочення ініціативи, налагодження діючої взаємодії персоналу. Проблемам ефективного використання часу присвячували праці А. О. Гаврилова, Т. О. Галайда, Х. К. Журавльова, В. О. Євдокимов, Г. І. Євтушенко, С. Б. Іваницька, Л. Л. Калініченко, Н. М. Крукевич, Т. В. Лазоренко та ін. [1-6].

Під час впровадження системи управління часом, менеджеру необхідно враховувати такі принципи тайм-менеджменту: вміння працювати з цілями; розставлення пріоритетів; вироблення звичок та знання інструментів планування. Реалізовуючи дані принципи відповідно до специфіки діяльності свого підприємства, менеджер також має визначитись з методом тайм-менеджменту, котрий на його думку є найдоцільнішим та найефективнішим.

Існує низка методів та технологій тай-менеджменту щодо ефективної організації та управління часом. Одним із цих методів є принцип Парето або принцип 80:20, який стверджує, що 20% всіх справ призводять до 80% бажаного результату. В такому разі, менеджер повинен надати пріоритети саме цим 20 % справ, які матимуть найбільший вплив на досягнення поставлених цілей.

Метод прискореного аналізу за принципом Ейзенхауера поєднує в собі два критерія – важливість та терміновість. Згідно даних критеріїв менеджеру необхідно розподілити завдання на 4 групи: 1 – важливі та термінові справи, які несуть найвагоміший ефект; 2 – важливі, але ще не термінові справи, які дають найбільшу віддачу; 3 – термінові, але не важливі справи; 4 – неважливі та нетермінові справи. Правильно розставивши пріоритети, менеджер забезпечить підвищення ефективності діяльності підприємства.

Для забезпечення контролю робочого процесу, доцільно користуватися методом «ALPEN», який є досить простим у використанні і передбачає виконання 5-ти послідовних етапів: 1- складання переліку справ на завтра; 2-розподіл часу на реалізацію кожного окремого завдання; 3- співвідношення 60:40; 4- розстановка пріоритетів і делегування; 5- оцінка та перенесення завдань.

Якщо перед менеджером стоїть мета розробки глобального планування та визначення цілей на далеке майбутнє, він може скористуватися таким методом тайм-менеджменту, як Піраміда Франкліна.

Застосовуючи дані методи, менеджер позитивно вплине на організацію робочого процесу, досягнення поставлених цілей та діяльність підприємства в цілому. Однак, як показує практика, не завжди можна помітити результат, так як існують проблеми, з якими стикається менеджер при впровадженні принципів тайм-менеджменту. В такому разі, буде доцільним

визначити основні проблеми та з'ясувати шляхи їх вирішення.

1. Відсутність конкретних строків є головною проблемою ефективного управління часом. Менеджер повинен чітко встановлювати реальні терміни виконання роботи для того, щоб дійсно оцінювати свої можливості та мінімізувати свої часові витрати.

2. Невідповідність цілей, постановка перед собою нереальних цілей. Необхідно розписувати маленькі кроки для досягнення певної глобальної цілі.

3. Неправильна постановка пріоритетів. Надавати важливості тим завданням, які служать підвищенню ефективності діяльності підприємства.

4. Відкладання справ на майбутнє. Такі завдання слід вирішувати відразу, щоб більше до них не повертатися.

5. «Поглиначі часу» – це те, на що працівник даремно витрачає свій час: соціальні мережі, телефонні дзвінки тощо. Щоб даремно не марнувати свій час, необхідно правильно проаналізувати свій робочий процес, аби мінімізувати вплив чинників, які відволікають тебе від роботи.

На практиці доцільно використовувати різні способи тайм-менеджменту у їх взаємозв'язку та індивідуально обирати методи, які на вашу думку є найбільш ефективними. Варто підкреслити, що ефективність методів, безпосередньо, буде залежати від умотивованості менеджера, його налаштованості на роботу та уникнення проблем при впровадженні принципів тайм-менеджменту.

Оскільки професіоналізм менеджера безпосередньо впливає на організацію роботи всього підприємства, то невід'ємною та важливою частиною його професійної діяльності та розвитку є самоменеджмент як постійне покращення своїх навичок та ефективне використання часу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Калініченко Л.Л., Калініченко Л.Л., Гаврилова А.О. Особливості впровадження тайм-менеджменту на підприємстві «Молодий вчений», 2017. № 4.4 (44.4). С. 60–63.
2. Іваницька С. Б., С.Б. Іваницька, Т.О. Галайда, Р.М. Толочій. Впровадження європейських методик тайм-менеджменту в Україні Глобальні та національні проблеми економіки. URL: http://global-national.in.ua/issue-21-2018.
3. Журавльова Х. К. Підвищення ефективності використання робочого часу керівника за допомогою тайм-менеджменту. Управління розвитком. 2013.№ 20. С. 96–98.
4. Крукевич Н. М. проблеми становлення поняття тайм-менеджмент. Торгівля, комерція, підприємництво. – 2014. Вип. 17. С. 119–122.
5. Лазоренко Т. В. Правила успішного використання тайм-менеджменту. «Молодий вчений». 2017. № 1(41). С. 632–635.
6. Любченко Н. В. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності керівника навчального закладу. Bulletin of Postgraduate education: collection of scientific papers. Series «Management and administration. 2016. № 1(30). С. 82 – 97.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Саранді А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ

Одним із основних чинників підвищення продуктивності праці є оптимізація системи мотивації персоналу. У зв'язку з постійними змінами ринкового середовища, система управління мотивацією персоналу потребує більш сучасних підходів, методів і досліджень, які будуть забезпечувати підприємству успішне, довготривале функціонування та якісну ділову репутацію. Наявність діючої системи управління мотивацією персоналу на сучасних українських господарських структур забезпечить не тільки оптимальне використання ресурсів і безперервну трудову активність працівників, а й високу конкурентоспроможність на

внутрішньому і зовнішньому ринках, продуктивність праці і прибутковість діяльності підприємства. Система мотивації персоналу – це система управлінських впливів на мотиви працівників, спрямованих на досягнення максимальної ефективності діяльності конкретної організації. Управлінські впливи у кадровій роботі – це у тому числі і методи мотивації персоналу на підприємстві, суть і шляхи вдосконалення яких досліджують у різних контекстах такі українські вчені, як Зачосова Н. В. [1], Занора В. О. [2], Коваленко А. О. [3], Побережна Г. [4], Сладкевич В. П., Чернявський А. Д. [5].

Г. Побережна вважає, що ефективною системою управління мотивацією персоналу слід вважати ту систему, в якій передбачено виконання загальних (організація, стимулювання, планування, координація, облік, контроль) і специфічних (аналіз існуючої системи мотивації трудової діяльності персоналу, формування цілей, стратегій і принципів організаційної політики у сфері стимулювання та мотивування працівників, планування змісту, структури цієї системи, управління матеріальною та нематеріальною винагородами, кадрове, інформаційне та документаційне забезпечення системи мотивації трудової діяльності персоналу) функцій управління [4, с.79]. Методи мотивації ґрунтуються на основі законів управління, передбачають застосування управлінським апаратом організації різноманітних прийомів впливу на персонал з метою активізації його діяльності. Сладкевич В. П., та Чернявський А. Д. мотиваційні методи класифікують за об'єктами мотивації, використанням стимулів, видами потреб та за спрямованістю. Розглянемо два важливі підходи до класифікації методів мотивації персоналу – за видами потреб та за стимулами [5].

Методи стимулювання працівників за потребами передбачають задоволення у працівників: фізіологічних потреб, потреб у захищеності та безпеці, потреб у причетності та належності, потреб у повазі та визнанні, потреб в самовираженні та самореалізації.

За стимулами методи мотивації поділяються на такі види:

1. Матеріальне стимулювання. Даний метод включає в себе такі стимули працівників, як: заробітна плата, преміювання, грошова винагорода, матеріальна допомога, участь у прибутках.

2. Нематеріальні стимули поділяються на дві групи:

а) організаційні стимули – участь у справах організації, мотивація перспективою, делегування завдань і повноважень, мотивація збагаченням змісту праці;

б) морально-психологічні стимули – похвала, схвилювання, підтримка, засудження, визнання заслуг, повага і довіра.

Використовуючи ці методи стимулювання в системі управління персоналом, керівники бізнесу здатні забезпечити потреби своїх працівників, вмотивувати їх до праці й активізувати їх трудову діяльність і тим самим, гарантувати досягнення поставлених цілей діяльності організації та успішне довготривале функціонування підприємства на ринку.

Беручи до уваги зарубіжний досвід щодо застосування методів мотивування працівників, доцільно запропонувати для вітчизняних підприємств наступні шляхи удосконалення системи мотивації працівників:

- впровадити корпоративну культуру для суб'єкта господарювання, якої б дотримувалися усі працівники та вище керівництво, яка б служила запорукою успіху діяльності трудового колективу та підприємства в цілому;

- надати працівникам можливість навчатися та підвищувати свій рівень кваліфікації, проводити усілякі можливі тренінги та перепідготовки персоналу;

- велику увагу приділяти нематеріальному стимулюванню (подяки, відпустки, грамоти, похвальні листи тощо);

- втілювати різноманітні види матеріального стимулювання, створення диференційованої системи винагород, вручення премій і спеціальних індивідуальних заохочень за досягнення високих результатів у роботі як визнання цінності того чи іншого робітника;

- реалізація сімейних програм для персоналу (гнучкий графік роботи, допомога у виборі та підборі нянь, корпоративні садочки тощо), які поки що використовують тільки американські компанії в системі управління персоналом.

Запровадження діючої системи мотивації персоналу, яка поєднує різноманітні види стимулювання працівників, є одним із найактуальніших і найголовніших питань у діяльності сучасних підприємств. Як організована система мотивації, та як мотивує керівник персонал, так і функціонує підприємство. Таким чином, удосконалення системи управління персоналом буде досягнуте лише в разі розробки та впровадження ефективного мотиваційного механізму, основою якого є розуміння, формування і задоволення потреб працівників, за допомогою різноманітних методів стимулювання персоналу на підприємстві.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зачосова Н.В. Кадровий менеджмент у системі економічної та фінансової безпеки комерційного банку. *Сучасна економіка*. 2011. № 5. С. 14-25.
2. Занора В.О. Управління кадровим потенціалом підприємства: практичні аспекти відбору працівників. *Інтегровані бізнес-структури: моделі, процеси, технології*. 2016. № 11. С. 110-112.
3. Kovalenko A. Determinants of personnel policy in the process of management of financial and economic security of business entities. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*. 2019. №3. pp. 70-77.
4. Побережна Г. Мотивація як складова ефективного управління персоналом організації. *Економіка АПК*. 2009. № 1. С. 78-83.
5. Сладкевич В. П., Чернявський А. Д. Сучасний менеджмент організацій URL: http://maup.com.ua/assets/files/lib/book/p08_53.pdf (дата звернення: 03.02.2020).

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н.В.

Свириденко В. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проблема дослідження функцій управління в сучасних умовах є найбільш актуальною, суперечливою і трудомісткою. Функції управління не є незмінними, раз і назавжди сформованими. Вони постійно модифікуються і поглиблюються. Розвиток і поглиблення кожної з розглянутих функцій управління відбувається не тільки під впливом внутрішніх закономірностей їхнього удосконалювання, але і під впливом вимог розвитку інших функцій.

Розвиток кожної з функцій управління обумовлюється впливом об'єктивних вимог. Будучи частиною загальної системи управління, кожна з функцій повинна удосконалюватися в напрямку, зумовлюваному загальними цілями і задачами в конкретних умовах. Це приводить до зміни змісту кожної функції. Так, зміст поняття «маркетинг» спочатку було зв'язано зі збором і аналізом усіх факторів, що відносяться до сфери звертання товарів і послуг, забезпечення збуту продукції. Але надалі зміст цього поняття перетерпіло істотні зміни і йому стали додавати принципово нове значення. Функція планування також придбала якісно нові риси й особливості. Ця функція розвивається і доповнюється нині функцією маркетингу. У зв'язку з цим помітні зміни перетерпіло зміст функції контролю, що тісно зв'язаний зі здійсненням функції планування і сприяє його більш повної реалізації.

Концепція маркетингу за багато років свого існування перетерпіла ряд змін. Сьогодні найбільшу популярність придбала модель “маркетингового управління”, тобто довгострокового планування і прогнозування, що спирається на дослідженнях ринку, поводження і звичок покупця, використання комплексних методів формування попиту і стимулювання посередників, задоволення потреб конкретних цільових груп покупців. У центрі сучасної концепції маркетингу знаходиться споживач. І якщо до останнього часу можливість одержання його “рентгенівського знімка” представлялася практично не реальною, то зі становленням інтерактивних каналів зв'язку мрії про “прозорий” покупці стали здобувати реальні форми.

Сучасне суспільство надає усе більшій кількості своїх членів право вибору при покупці товарів і послуг. І вибір цей у першу чергу базується на якості обслуговування. Споживач вже оцінив переваги інтерактивного контакту з продавцем, головними з який є швидка реакція на

запити, висока швидкість виконання замовлень, зручність одержання майже необмеженої інформації. Відмінною рисою INTERNET як нової інфраструктури маркетингу і збуту є той факт, що тут поки не діє основний принцип ринкової економіки: попит народжує пропозицію. Досвід багатьох країн свідчить, що не споживач визначає обсяг цифрових послуг. Навпроти, постачальники і виробники дійдуть висновку про необхідність сплигнути на підніжку експресу "INTERNET", що відходить. І розуміється це не тільки питаннями престижу, але і побоюванням, що кращі місця на цьому перспективному ринку розхапають інші [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Кохно П.А., Мікрюков В.А., Коморов С.Е. «Менеджмент», - М., Фінанси і статистика, 1993, (с.411).
2. Кредісов А. І. Панченко Є. Г., Кредісов В. А. Менеджмент для керівників. – К.: "Знання" КОО, 1999. – (556с.)
3. Ленд П.Е. «Менеджмент - мистецтво управляти», М., - 1995, (с.284).
4. Любінова Н.Г. «Менеджмент - шлях до успіху», - М., Агропроміздат, 1992, (с.189).

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Середа М. А., Занора В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ РІВНІ

Одним із важливих аспектів теорії організації є уявлення про її організаційну (корпоративну) культуру. У сучасній практиці управління (англ. management) проблема формування організаційної (корпоративної) культури є надзвичайно актуальною через її значний вплив на ефективність здійснення господарської діяльності підприємства. Численні дослідження доводять, що успішні підприємства характеризуються високим її рівнем. Недарма основні цінності та місія всесвітньовідомих компаній, таких як Procter and Gamble, Google, Microsoft, McDonalds та інших залишаються незмінними, у той час як їхня стратегія й тактика ведення бізнесу постійно змінюється, адаптуючись до впливу різноманітних чинників мінливого зовнішнього середовища.

У першу чергу, слід зазначити, що базовим, родовим поняттям для аналізу організаційної культури є категорія «культура», що визначається в якості специфічного способу організації та розвитку життєдіяльності, який відображений у продуктах матеріальної та духовної праці, в системі норм, в духовних цінностях і сукупності ставлення людей до природи, між собою та до самих себе [1]. Організаційна культура представляє собою один із видів культур.

Із безлічі існуючих визначень можна виокремити основні елементи організаційної (корпоративної) культури, а саме: норми та цінності, переконання й поведінка співробітників у компанії. Е. Шейн вважає, що культура може аналізуватися на декількох рівнях, що відповідають тією чи іншою мірою очевидності культурного явища для спостерігача. Він визначає три основні рівня організаційної культури: артефакти, проголошувані цінності та базові уявлення [2; 3] (рис. 1).

Рис. 1. Рівні організаційної культури
(сформовано авторами за [2; 3])

Артефакти є самим поверхневим рівнем, що містить: манери спілкування, технології та продукти діяльності, стиль одягу, архітектуру й планування будівлі, символіку, церемонії та ритуали організації тощо [2].

Проголошувані цінності – це цінності та норми, принципи й правила, стратегії і цілі, що визначають внутрішнє та часто зовнішнє життя організації, формування яких є прерогативою вищого керівництва. Проголошуваною цінністю є будь-яка пропозиція, нововведення, що сприймається групою як умовна цінність, навіть якщо воно буде надходити від авторитетної особи. Через певний проміжок часу ці цінності переходять на глибший рівень – рівень базових уявлень [2; 3].

Під базовими уявленнями мають на увазі основу культури організації, її підґрунтя, яке члени організації можуть не усвідомлювати та вважати непорушним. Саме ця основа визначає поведінку людей в організації, прийняття тих чи інших рішень. Базові уявлення – «глибинний» рівень культури організації. Вони відкрито не виражаються в артефактах і, що ще важливіше, не можуть бути описані навіть учасниками організації [2; 4].

Зрозумілим є й мета формування організаційної (корпоративної) культури, що полягає у створенні ефективної системи управління підприємством задля зростання рівня прибутку. Основою ефективної системи управління підприємства є максимально результативне використання кадрового ресурсу. Водночас, зауважимо, що якраз демократизація та розвиток громадянського суспільства, що їх зазначає О.М. Собко [5] у цивілізованому світі (маємо на увазі країни з високими позиціями у світових рейтингах, зокрема World Talent Ranking, World Competitiveness Digital Ranking, Global Innovation Index тощо), призводить до переходу від ставлення до працівників як до кадрового ресурсу до сприйняття кожного зі співробітників підприємства як Людини [6].

Отже, організаційна культура є поняттям багатогранним, що може визначатись в якості системи цінностей, правил, норм, традицій, церемоній та ритуалів тощо, що прийняті в організації та дотримуються співробітниками. Можна стверджувати, що організаційна культура зсередини формує підприємство, успіх і невдачі його господарської діяльності та реакцію працівників на них. Здебільшого співробітники уособлюють ті цінності, думки, ідеї, що панують усередині підприємства. Професійна робота в цьому напрямі з урахування наукових надбань надасть можливість сформувати та забезпечити конкурентні переваги підприємства, що в ринкових нестабільних умовах може бути вирішальним щодо його стабільного функціонування та подальшого розвитку.

Список використаних джерел і літератури:

1. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: монографія / Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л.М. Карамушки. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 288 с.

2. Мельник П.І., Зелена М.І. Корпоративна культура як чинник успішності компанії / П.І. Мельник, М.І. Зелена // Причорноморські економічні студії. – 2016. – №4. – С. 67–70.

3. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн ; пер. с англ. под ред. В.А. Спивака. – СПб. : Питер, 2002. – 336 с.

4. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами / М. Армстронг ; 10-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 848 с.

5. Собко О.М. Організаційна культура як чинник формування синергічних ефектів у кремації вартості підприємства / О.М. Собко // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 4 [29]. – С. 54–62.

6. Занора В.О. Організаційна культура підприємства: проектний підхід до формування за умов Індустрії 4.0 / В.О. Занора / Modern Economics. – 2018. – № 12. – С. 87–92.

Ситник А.П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУТЬ, ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Процеси управління людьми здійснювались у всіх цивілізаціях і різних соціумах. Управління персоналом – це специфічна функція управлінської діяльності, головним об'єктом якої є люди, що входять в певні соціальні групи, трудові колективи. Як суб'єкт управління виступають керівники і спеціалісти, які виконують функції управління стосовно своїх підлеглих. Отже, управління персоналом – це цілеспрямована діяльність керівного складу

організації на розробку концепції, стратегій кадрової політики і методів управління людськими ресурсами. Це системний, планомірно організований вплив через систему взаємопов'язаних, організаційно економічних і соціальних заходів, спрямованих на створення умов нормального розвитку й використання потенціалу робочої сили на рівні підприємства. Планування, формування, перерозподіл і раціональне використання людських ресурсів є основним змістом управління персоналом.

Концепція управління персоналом – система теоретично методологічних поглядів на розуміння та визначення суті, змісту, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів управління персоналом і розробка механізмів їх реалізації в умовах конкретної організації. Загальна концепція конкретизується через кадрову політику та кадрову роботу. Основна ціль управління персоналом:

• формування висококваліфікованого, відповідального за доручену справу персоналу з сучасним економічним мисленням та розвитком по-чуття професійної гордості;

• забезпечення соціальної ефективності колективу. Управління персоналом як цілісна система виконує такі функції:

• організаційну – планування потреб і джерел комплектування персоналу;

• соціально-економічну – забезпечення комплексу умов і факторів, спрямованих на раціональне закріплення й використання персоналу;

• відтворювальну – забезпечення розвитку персоналу. Отже, управління персоналом – це і наука, і мистецтво ефективного управління людьми в умовах їх професійної діяльності. Це система принципів, методів і механізмів оптимального комплектування, розвитку й мотивації та раціонального використання персоналу. Управління персоналом повинно відповідати концепції розвитку підприємства, захищати інтереси працівників і забезпечувати дотримання законодавства про працю при формуванні, закріпленні (стабілізації) і використанні персоналу.

Отже, завдання зводиться до:

• забезпечення підприємства в потрібній кількості й якості персоналу на поточний період і на перспективу;

• створення рівних можливостей ефективності праці та раціональної зайнятості працівників, стабільного і рівномірного завантаження протягом робочого періоду;

• задоволення розумних потреб персоналу;

• забезпечення відповідності трудового потенціалу працівника, його психофізіологічних даних до вимог робочого місця;

• максимальної можливості виконання різних операцій на робочому місці.

Управління персоналом як система включає два блоки: організаційний і функціональний.

До організаційного відносять:

- формування персоналу – це прогнозування структури, визначення по-треб, залучення, підбір та розміщення персоналу й укладання договорів та контрактів;

- стабілізація персоналу – це формування банку даних з питань рівня кваліфікації, персональних умінь, бажань, результатів оцінки праці з метою визначення потенціалу кожного працівника для організації навчання, підвищення кваліфікації і закріплення чи звільнення працівників.

Функціональний пов'язаний із: використанням персоналу, що включає професійно-кваліфікаційне і посадове переміщення працівників (управління кар'єрою), створення постійного складу персоналу та робочих місць, покращення морально-психологічного клімату в колективі. Управління персоналом повинно орієнтуватись на тенденції та плани розвитку організації, досягненні основних її цілей, що вимагає врахування таких аспектів:

- довгостроковий розвиток організації;
- забезпечення ринкової незалежності;
- одержання відповідних дивідендів;
- самофінансування розвитку підприємства;
- збереження фінансової рівноваги;

▪ закріплення досягнутого.

Виходячи з цього, основним завданням управління персоналом є удосконалення:

▪ кадрової політики;

▪ використання і розвиток персоналу;

▪ вибору і реалізації стилю управління людьми;

▪ організації горизонтальної координації і кооперації;

▪ покращення організації робочих місць і умов праці;

▪ вибір системи оплати й стимулювання.

Управління персоналом ґрунтується на таких принципах:

▪ науковість, демократичний централізм, планомірність, єдність розпоряджень;

▪ поєднання одноосібного і колективного підходів, централізації та децентралізації, лінійного, функціонального і цільового управління;

▪ контроль за виконанням рішень.

Управління персоналом є складним і складовим компонентом управління організацією. Складним воно є тому, що люди за своїм характером відрізняються від інших ресурсів і вимагають особливих підходів і методів управління. Специфіка людських ресурсів виражається в тому, що, по-перше, люди наділені інтелектом, їх реакція на управління є емоційною, продуманою, а не механічною, а це означає, що процес взаємовідносин є двосторонній; по-друге, люди постійно удосконалюються і розвиваються; по-третє, відносини ґрунтуються на довготерміновій основі, оскільки трудове життя людини може продовжуватись протягом 30-50 років; і останнє, люди приходять в організацію усвідомлено, з певними цілями і мотивами.

Управління персоналом у даний час повинно акцентувати увагу на таких позиціях:

▪ людина – джерело доходу;

▪ вся діяльність організації спрямована на досягнення економічних результатів і одержання прибутку;

▪ успішна робота можлива тільки при забезпеченні організації високопрофесійним штатом працівників, фірма цінна своїми людьми.

На думку багатьох зарубіжних економістів, головним у роботі з людськими ресурсами є:

- використання індивідуальних здібностей працівників відповідно до стратегічних цілей організації, в першу чергу, для оволодіння новою технікою й технологіями;

- інтеграція бажань, потреб і мотивів працівників з інтересами фірми. Суть управління людськими ресурсами в забезпеченні досягнень цілей.

організації за рахунок комплектування її виробничим персоналом відповідної компетенції. Стратегія управління людськими ресурсами – визначення шляхів розвитку необхідної компетенції всього персоналу і кожного її співробітника зокрема. Іншими словами, управління персоналом – це плани, що використовують можливості зовнішнього середовища для зміцнення і збереження конкурентоспроможності організації за допомогою своїх працівників. Управління людьми є основою управління організації [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. http:// www.rada.gov.ua Офіційний сайт Верховної Ради України

2. Закон України “Про Акціонерні товариства» від 17.09.2008р., № 514-VI // Відомості Верховної Ради України - 2008 р., № 50, / № 50-51 /, стор. 2432, стаття 384

3. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом. Підручник.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 468 с.

4. Виноградський М. Д., Виноградська А. М., Шканова О. М. Управління персоналом. 2-ге видання: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 502 с.

5. Завадський Й. С. Менеджмент: Підручник для студ. Екон. Спец. Вищ. Нав. Закл.,У 2Т,Т.2. – К.: Видавництво Європейського університету, 2003. – 640 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Скиртач І. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЙНА УПРАВЛІНСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Кожна організація має власну філософію. Слово «Філософія» відбувається з давньогрецького мови та позначає любов до мудрості, прагнення до пізнання, до науки.

Компанія, корпорація, та й решта організацій загалом – це той самий живий організм, який, як і творча людина, народжується, розвивається, дорослішає, відчуває труднощі, що увінчується успіхом.

Філософія організації – це сукупність смислів, цінностей і цілей діяльності що працюють у ній людей, це основні установки, відповідно до якими організація здійснює своєї діяльності. Вона може охоплювати у собі такі складові, як місія, бачення компанії, цінності, ключові компетенції компанії, зобов'язання компанії перед зацікавленими групами. І керівники організацій, і вітчизняні підприємці дедалі частіше кажуть необхідність для очолюваних ними структур мати сильну, продуману корпоративну ідеологію. Вони вважає її однією з найважливіших чинників зростання організації.

Філософія організації – сукупність внутріорганізаційних принципів, моральних і адміністративних і правил взаємовідносин персоналу, система цінностей й переконань, які сприймаються всім персоналом, підпорядкована глобальної мети організації. Дотримання філософії гарантує успіх і добробут у відносинах персоналові та, як наслідок, ефективний розвиток країни організації.

У філософії організації закладено пояснення існування й діяльності організації, вона дає картину управління і основні уявлення, ніж власне організація підприємство має бути.

Філософія організації описує: господарську систему організації – хто? Мета організації – чого ж ми хочемо? Сферу діяльності – що ми проводимо?. У філософії організації конкретизуються основні цінності, які для співробітників повинні служити орієнтиром усією їхньою діяльності. Філософія організації, її духовний світ, визначено спільним пошуком кращого рішення замість незговірливості, прагнення до української влади чи суперництва. Це духовний світ невдоволення досягнутим й тривоги, пошуку нового та найкращого. Це тільки тоді ми, коли допускається безліч думок, терпляче ставляться до відхилення та інших дозволяють бути іншими. Адже саме з різноманіття виростає нове.

Філософія організації встановлює сукупність внутріорганізаційних принципів, і правил взаємовідносин персоналу. Це система цінностей й переконань, сприйнята добровільно чи процесі трудового виховання всім персоналом організації. Такий моральний кодекс поведінки всередині організації гарантує успіх і добробут, скорочення конфліктним ситуаціям, зростання іміджу організації. Безсумнівно, що багато питань філософії організації відбито у її програмних і нормативні документи. Проте єдиний звід філософських тверджень необхідний і дозволяє:

– суворо регламентувати службові відносини співробітників, працівниками та покупцями, постачальниками тощо.;

– прискорити адаптацію знову прийнятих працівників;

– стандартизувати погляди на самоврядування, виборність керівництва, єдиноначальність, роль колективу під управлінням тощо.;

– узаконити чи регламентувати політику власника щодо персоналові та організації;

– зберегти чи зміцнити конкурентоспроможність організації незалежно від його можливих змін у її керівництві.

Кожна промислово розвинена країна світу має відмінні риси у формулюванні філософії бізнесу. У чотирьох російських умовах лише великі підприємства, збережені чи створені з урахуванням державної власності, мають історичні підвалини пріоритети роботи з персоналом, традиції чіткої дисципліни, соціальні гарантії. Більшість організацій малого середнього бізнесу характерно повну відсутність власної філософії, що сприяє жорсткому і не гуманного відношення до персоналу із боку власника і максимальному обмеження демократизації управління.

Приблизна філософія організації, зазвичай, визначає:

- цілі й завдання організації,
- декларацію прав співробітника,
- що заохочується і забороняється,
- ділові і моральні якості,
- умови праці та організацію робочих місць,
- оцінку й плату праці,
- соціальні блага і гарантії,
- можливості реалізації захоплень, умови відпочинку.

Досвід процвітаючих організацій свідчить у тому, що його задум діяльності організації часто має значення, ніж технологія, фінансова базу й організаційну структуру.

Підприємницька філософія разом із мотиваційної ідеєю визначає основних напрямів розвитку організації. Послання, встановлює кордону діяльності, зазвичай публікується у пресі. У ньому вказується область діяльності, відповідальна запитам споживачів, описуються ринки збуту й технологія її виготовлення. Послання він може утримувати виклад способів фінансування організації, здійснення інновацій, перелік прав працівників і акціонерів тощо.

Філософія підприємства включає у собі такі елементи:

1. Основний задум, який відбиває цілі заходу, його стратегію і спрямованість діяльності; найважливішим елементом тут є місія організації.

2. Опис підприємства – його історія, параметри, можливості і переваги, стратегічні цілі засоби їх реалізації у сучасних умовах, мотиви діяльності, девіз.

3. Філософія замовників – цільові групи, свої інтереси, збутова політика. Завдання цього розділу – побудова налагоджених зв'язку з клієнтами, як великими організаціями-замовниками, і рядовими споживачами, заснованих на виключно довірі, еквівалентності, про взаємну зацікавленість у діяльності одне одного. Тут мають бути наведено основні етичні становища, політика фірми над ринком, маркетингові дослідження кола споживацьких інтересів, пріоритетність в діяльності організації.

4. Внутріфірмова політика – основи управління підприємством, інформаційно-комунікаційна система, система оплати праці, шляху підвищення кваліфікації працівників, інноваційна і політика, дотримання етики менеджменту.

5. Зв'язки з партнерами – капіталовкладення, фінансова політика, зниження рівня ризику, розподіл прибутку. Головне у цьому підрозділі – підвищення довіри до фірми із боку її партнерів, і інших зацікавлених організацій.

6. Ставлення коїться з іншими організаціями – виконання зобов'язань, забезпечення стабільності у роботі, охорона довкілля, вкладення розвиток регіону.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баєва О.В. Основи менеджменту в охороні здоров'я.- К.: МАУП, 2007. - 356 с.
2. Колот А.М. Мотивація персоналу. Підручник. — К.: КНЕУ, 2002. —337 с.
3. Осовська Г.В., Осовський О.А.Основи менеджменту: Навчальний посібник / К.: "Кондор", 2006.- 664 с.
4. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент. - Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 340 с.
5. Шегеда А.В. Менеджмент: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 2002.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Сокіл Р. К.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЦІЛЬОВІ ОРІЄНТИРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Фінансовий менеджмент – це система принципів, засобів та форма організації грошових відносин підприємства, спрямована на управління його фінансово-господарською діяльністю [1, с. 200].

Нині головною метою фінансового менеджменту є збільшення прибутку підприємств, але слід враховувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. За січень-червень 2018 р. фінансовий результат до оподаткування великих і середніх підприємств становив 189,8 млрд. грн прибутку (за січень–червень 2017 р. − 186,3 млрд. грн прибутку). Прибуток становив 289,7 млрд. грн, або 107,3% порівняно із січнем-червнем 2017р., збитків допущено на суму 99,9 млрд. грн (або 119,4%). Частка збиткових підприємств за січень-червень 2018 р. становила 28,3% (за січень-червень 2017 р. – 31,2%). Аналіз демонструє, що найбільш збитковою є діяльність в: мистецтві, спорті, розвагах і відпочинку (39%), в операціях із нерухомим майном (38,3%), фінансовій і страховій діяльності (36,4%), а найнижчою – в сільському, лісовому та рибному господарстві (13,8%) [2]. Це означає, що існують відмінності та проблеми в політиці управління фінансами на рівні підприємств різних видів економічної діяльності.

Окрім максимізації прибутку, основною метою фінансового менеджменту є нарощення ринкової вартості підприємства та забезпечення його фінансової стійкості. Основними завданнями фінансового менеджменту також є:

– планування та прогнозування фінансово-господарської діяльності;
– формування ресурсної бази;
– управління грошовими потоками;
– формування й реалізація ефективної податкової і кредитної політики підприємства;
– формування відносин із іншими суб’єктами тощо.

На підприємствах має бути наявною Служба фінансового менеджменту, де мобілізується комплекс збалансованих управлінських рішень як в системі захисту пріоритетних фінансових інтересів підприємств, так і в управлінні його діяльністю, яка повинна враховувати альтернативні шляхи забезпечення сталого рівня розвитку бізнесу згідно фінансової стратегії і сформованої фінансової політики господарської структури. Важливу роль у діяльності підприємств відіграють фінансові менеджери. Рішення, які вони приймають на підприємстві, залежать від управлінського рівня, на якому вони (менеджери) перебувають [3, с. 206].

Планування та прогнозування діяльності підприємств передбачає розробку та реалізацію коротко та довгострокових фінансових планів, що вимагає від фінансових менеджерів знань специфіки кругообігу оборотного капіталу та аналізу структури, ефективності його використання в попередні періоди.

Важливим етапом в управлінні фінансами підприємств є оцінка ефективності капіталовкладень, в процесі якого визначаються основні параметри інвестиційного проекту, зокрема майбутніх обсягів реалізації, операційних витрат, здійснюється розрахунок відносних показників рентабельності капіталу тощо. Не менш вагомим завданням фінансового менеджменту є управління грошовими потоками підприємств, кваліфіковане ведення бухгалтерського обліку, оскільки на основі даних первинної бухгалтерської документації та достовірної фінансової звітності ґрунтуються висновки про фінансовий стан підприємства.

У сучасних економічних умовах зростає роль фінансового менеджменту та вимагає методологічного посилення робота фінансових менеджерів над побудовою партнерських відносин із суб’єктами зовнішнього середовища, що суттєво позначиться на залученні фінансових ресурсів з різних джерел. Нестача залучених коштів при низькому рівні самофінансування підприємств не дає їм змоги динамічно розвиватися, а надмірне

використання залучених коштів сприяє зменшенню фінансової стійкості підприємств, тому завдяки ефективному фінансовому менеджменту можна досягти позитивних результатів, сформувавши оптимальну структуру капіталу.

Удосконалення політики управління залученими кредитними ресурсами підприємства є одним основних чинників зростання ефективності його діяльності, стабільного функціонування та динамічного розвитку завдяки раціональному використанню наявних і залучених ресурсів, що сприяє підвищенню прибутковості бізнесу [4, с. 175]. Іншими словами, для оцінки реального стану розвитку підприємств важливим фактором є наявність чіткої інформації, яка дасть можливість приймати правильні управлінські рішення щодо управління фінансами суб'єкта господарювання.

Використання можливостей фінансового менеджменту підприємствами дає змогу вирішити питання ефективного управління фінансами і в перспективі сприяти реалізації пріоритетних фінансових інтересів його стейкхолдерів.

Отже, фінансовий менеджмент – це гнучкий механізм управління, орієнтований на швидкі зміни внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, що ставить за мету максимізацію прибутку, ринкової вартості та забезпечення фінансової стійкості підприємства. Успішність реалізації заходів, спрямованих на гарантування стабільності розвитку підприємств, залежить від швидкості та ефективності реагування суб'єктів фінансового менеджменту на можливі загрози, превентивні фінансові заходи та своєчасну ліквідацію негативних наслідків дії факторів несприятливого внутрішнього та зовнішнього середовища. Основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, направлених на забезпечення сталого розвитку підприємств, є наявність сформованої інформаційної бази, достовірність і якість якої сприяють ефективному фінансовому менеджменту за умови високого професіоналізму фінансових менеджерів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гавриленко П.П. Удосконалення фінансового менеджменту в контексті інноваційного розвитку підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, 2015, Випуск 25 (4), С. 199–204.

2. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності. Держстат України, 1998–2018, URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/fin/fin_rez/fr_ed/fr_ed_u/fr_ed_0415_u.htm (дата звернення – 20.02.2020 р.).

3. Ковальчук Н.О., Павлюк А.О. Антикризовий фінансовий менеджмент як основа управління фінансами вітчизняних підприємств. Економіка і суспільство, 2016, Випуск № 3, С. 203–208.

4. Євтушенко М.В. Роль формаційного забезпечення в процесі фінансової діагностики. Формування ринкових відносин в Україні, 2014, № 12(163), С. 175–180.

Науковий керівник: д. е. н., професор Зачосова Н.В.

Солодько О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Проблема управління фінансовим станом підприємства перебуває у центрі уваги багатьох сучасних наукових досліджень. Нині існують розбіжності трактування сутності поняття "фінансовий стан підприємства", що спричиняє неоднозначність у здійсненні його оцінки на підприємствах.

Сутність поняття в чинному законодавстві України, узагальнену [1] і доповнену наведено на рис. 1.1.

Погоджуємося з думкою групи науковців про те, що фінансовий стан – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою моделей, методів і показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Відповідно до вищезазначеного, можна виділити такі сутнісні характеристики фінансового стану підприємства (рис. 1.2).

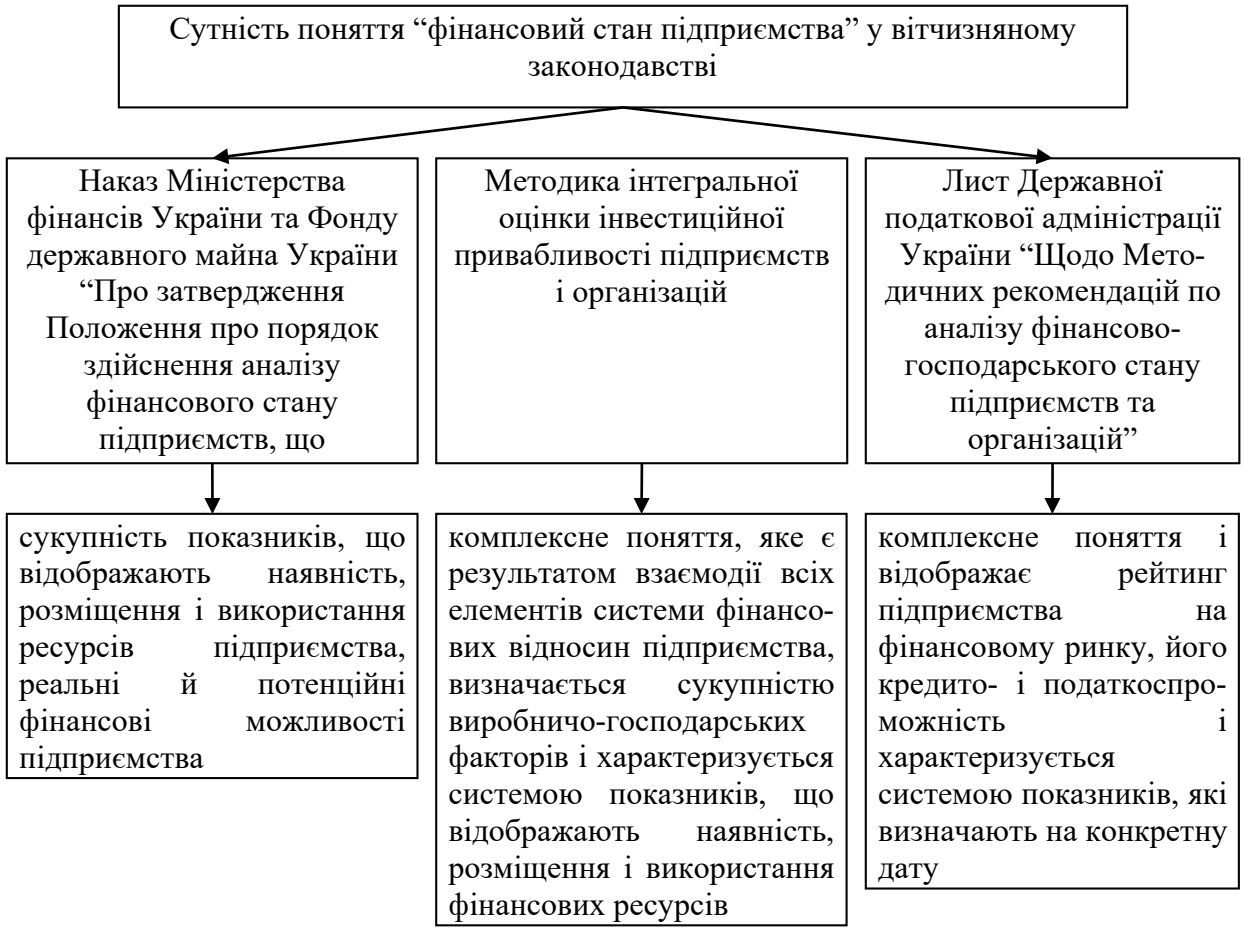

Рис. 1.1. Сутність поняття "фінансовий стан підприємства" в чинному законодавстві України

Рис. 1.2. Сутнісні характеристики фінансового стану підприємства

Отже, фінансовий стан підприємства – комплексне і багатогранне поняття. Його формулювання залежить від сфери застосування. Як правило, це аналіз і контроль з метою здійснення ефективного управління.

Фінансовий стан підприємства визначають за такими елементами:

- прибутковістю роботи підприємства;
- оптимальністю розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства після сплати податків і обов'язкових платежів;
- наявністю власних фінансових ресурсів не лише мінімально потрібного рівня для організації виробничого процесу і процесу реалізації;
- раціональним розміщенням основних і обігових фондів;
- платоспроможністю та ліквідністю.

Список використаних джерел і літератури:

1. Методичні рекомендації по аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій [Електронний ресурс]: від 27.01.1998 № 759/10/20-2117.- Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/
2. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації [Електронний ресурс]: від 26.01.2001 №49/121 - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/
3. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы / В.Г. Белолипецкий. – М.: Инфра-М, 2017.- 550 с.
4. Бланк І.А. Основы финансового менеджмента / І.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2014. - 487 с.
5. Величко В. В. Економіка підприємства / В. В. Величко. –Харків: ХНАМГ – 2016. – 169 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Спільніченко М. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФАКТОРИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Рівень економічної ефективності виробництва залежить від чисельних чинників, що її визначають. У зв’язку з цим для практичного розв’язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація чинників її зростання. Усі чинники доцільно класифікувати за обмеженою кількістю групувальних ознак, що сприяє визначення головних напрямків і шляхів підвищення ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства).

Таблиця 1.1

Система показників оцінки комерційної роботи підприємств торгівлі

Напрям комерційної діяльності	Показник ефективності комерційної роботи
Асортимент товарів і його Формування	Широта асортименту Глибина асортименту Коефіцієнт відновлення асортименту Коефіцієнт стійкості асортименту
Планування товарної пропозиції і забезпечення товарами	Індекс росту товарообігу Приріст (скорочення) часу обертання товарів Ступінь відповідності товарних запасів нормативові Індекс виконання плану закупівель Ступінь виконання договірних зобов'язань постачальниками Ритмічність надходження товарів по асортименті Коефіцієнт припустимого рівня якості товарів Індекс валового доходу
Формування і стимулювання попиту	Відповідність обсягу і структури товарної пропозиції обсягові і структурі купівельного попиту Ступінь відновлення асортименту Коефіцієнт завершеності покупки Обсяг і структура незадоволеного попиту Рентабельність рекламних заходів
Економічна ефективність комерційної діяльності	Приріст валового доходу від комерційних операцій Приріст прибутку від комерційної діяльності Співвідношення доходів і витрат по закупівлі і реалізації товарів

Класифікація великої різноманітності чинників зростання ефективності (продуктивності) може здійснюватись за трьома ознаками: 1) видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); 2) напрямками розвитку і удосконалення виробництва; 3) місцем реалізації у системі управління виробництвом.

Групування чинників за першою ознакою уможливлює досить чітке визначення джерел підвищення ефективності: зростанням продуктивності праці (економія витрат живої праці), зниження фондомісткості (капіталомісткості) і матеріаломісткості продукції, поліпшення використання природних ресурсів. Активне використання перелічених джерел підвищення ефективності виробництва передбачає здійснення комплексу заходів, які за своїм змістом характеризують основні напрямки розвитку і удосконалення виробництва (друга ознака групування чинників). Визначальними напрямками є перш за все прискорення темпів науково-технічного і організаційного прогресу (створення нових і удосконалення існуючих технологій, конструкційних матеріалів, засобів праці і кінцевої продукції; механізація і автоматизація виробничих процесів; запровадження прогресивних методів і форм організації виробництва і праці; регулювання ринкового механізму господарювання).

Практично більш важливою слід вважити класифікацію чинників ефективності за місцем реалізації у системі управління виробництвом (третя ознака групування чинників), особливо виокремлення з них двох категорій чинників – внутрішніх (внутрішньовиробничих) і зовнішніх (народногосподарських), а також поділ сукупності внутрішніх чинників на так звані “тверді чинники” і “м’які чинники” (Класифікація внутрішніх чинників на “тверді” і “м’які” природно є досить умовною і незвичною, але широко відомою і використовуваною на підприємствах зарубіжних країн. Назви “тверді” і “м’які” чинники запозичені з англійської комп’ютерної технології відповідно до якої сам комп’ютер називається “твердим товаром”, а програмне забезпечення – “м’яким товаром”. При цьому “твердими чинниками” позначають такі з них, що можна виміряти і які мають фізичні параметри, а “м’якими” – ті, які не можна відчути фізично, проте мають неабияке значення для економічного управління виробництвом (наприклад, інформація, знання і кваліфікація кадрів, методи і системи організації різних процесів тощо).

Можливі напрямки реалізації внутрішніх і зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва (діяльності підприємства) неоднакові за ступенем дії (впливу), використання і контролю. Тому для практики господарювання, керівників і відповідних спеціалістів (менеджерів) підприємств важливим є детальне знання масштабів дії, форм контролю і використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників на різних рівнях управління виробництвом.

Підприємство може і повинно постійно контролювати процес використання внутрішніх чинників шляхом розробки і послідовного здійснення власної програми підвищення ефективності виробництва, а також врахувати вплив на неї зовнішніх чинників – економічної соціальної політики держави, діяльності національних інституційних організацій розвитку інфраструктури і структурних змін у суспільстві:

а) Технологія. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації і інформаційні технології справляють чи не найбільш істотний вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва. За принципом ланцюгової реакції вони викликають суттєві зміни в технічному рівні і продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці і кваліфікації кадрів тощо.

б)Устаткування. Цьому чинникові належить одне з провідних місць у програмі підвищення ефективності виробництва. Зростанню продуктивності діючого устаткування сприяють належна організація ремонтно-технічного обслуговування, оптимальні сроки експлуатації, забезпечення необхідної пропорційності в пропускній спроможності технологічно зв’язаних його груп (одиниць), чітке планування завантаження у часі, підвищення змінності роботи, скорочення внутрішньозмінних витрат робочого часу тощо.

Таблиця 1.2

Інтегрована модель чинників ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства як виробничо-економічної системи)

Класифікаційні ознаки чинників ефективності виробництва			
Види витрат і ресурсів (джерела підвищення ефективності)	Основні напрямки розвитку і удосконалення виробництва	Місце реалізації чинників у системі управління виробництвом	
		внутрішні	Зовнішні
Продуктивність праці Фондомісткість продукції Матеріаломісткість продукції Природні ресурси	НТП Структура виробництва Організаційні системи управління Форми і методи організації виробництва Якість продукції Планування і мотивація виробництва	“Тверді Технологія Устаткування Матеріали і енергія Вироби “М’які” Працівники Організація і системи Методи роботи Стиль управління	Державна економічна і соціальна політика Інституційні механізми Інфраструктура Структурні зміни

в) Матеріали і енергія. Проблема економії ї зменшення споживання сировини, матеріалів, енергії повинна бути під постійним контролем відповідних спеціалістів підприємств з матеріаломістким і енергомістким виробництвом. Нагальне завдання ресурсозбереження на таких підприємствах може позитивно розв’язуватись шляхом запровадження маловідходної та безвідходної технології, збільшення виходу корисної продукції чи енергії з одиниці використовуваного матеріалу, використання дешевих і низькосортних видів сировини, підвищення якості матеріалів за допомогою первинної обробки, заміна імпортних сировини і матеріалів матеріальними ресурсами вітчизняного виробництва, раціоналізація управління виробничими запасами і розвитку ефективних джерел постачання.

г) Вироби. Самі продукти (вироби), їх якість та дизайн також є важливими чинниками ефективності. Остання, тобто дизайн, повинна корелювати з так званою корисною вартістю, тобто тією сумою, яку покупець готовий заплатити за виріб відповідної якості. Передові підприємства постійно контролюють втілення своєї технічної переваги у конкретних виробах, що користуються великим попитом на ринку. Проте для досягнення високої продуктивності підприємства просто корисності товару недостатньо. Пропоновані підприємством для продажу вироби повинні появитись на ринку у потрібному місці, у потрібний час і за розсудливою ціною. Підприємство мусить слідкувати за тим, щоб не виникало найменших організаційних і економічних бар’єрів між виробництвом і окремими стадіями маркетингу.

д) Працівники. Основним джерелом і визначальним чинником зростання ефективності виробництва (діяльності підприємства) є працівники – керівники, підприємці, спеціалісти, робітники. Продуктивність їх праці багато в чому визначається методами, технікою, особистим умінням, знаннями, відношенням до праці та здібністю виконувати ту або іншу роботу. Ділові якості працівників найбільш повно можуть проявлятися в умовах функціонування на підприємстві потужного і гнучкого мотиваційного механізму. Продуктивність праці буде зростати тоді, коли керівництво підприємства матеріально і морально заохочує до використання творчих здібностей усіх категорій працівників, проявляє інтерес до їх особистих проблем життєдіяльності, сприяє створенню і підтриманню благоприємного соціального мікроклімату, у межах своїх повноважень і можливостей підприємства здійснює соціальний захист людей, гарантує їх зайнятість тощо.

е) Організація і системи. Єдність трудового колективу, раціональність у делегуванні відповідальності і нормах керованості відносяться до принципів доброї організації справ на підприємстві, що забезпечують необхідну спеціалізацію і координацію виробничих і

управлінських процесів і, отже, вищий рівень ефективності (продуктивності) діяльності. Однією з причин недостатньої продуктивності підприємства як складної виробничо-економічної системи є занадто жорстка її організаційна структура, надмірне відокремлення підрозділів за професійними групами або функціями. Тому система повинна бути динамічною і гнучкою, періодично реорганізованою у відповідності з новими завданнями, що постають перед підприємством при зміні ситуації.

ж) Методи роботи. Більш досконалі методи роботи в умовах переважання трудомістких процесів стають достатньо перспективними для зростання продуктивності. Наукова організація роботи у всіх підрозділах підприємства мусить зробити ручну працю більш продуктивною за рахунок удосконалення способів виконання трудових операцій, застосовуваних механізмів та інструментів, організації робочих місць.

з) Стиль управління. Значний (за деякими оцінками – переважний) внесок у зростання ефективності (продуктивності) виробництва може забезпечувати сучасна добре організована система управління, під контролем якої знаходяться ресурси і результати діяльності підприємства. Складовою частиною такої системи є стиль управління – типовий "м'який" чинник підвищення ефективності діяльності підприємства.

Максимально можливого впливу внутрішніх ("твердих" і "м'яких") чинників на рівень ефективності виробництва можна досягти лише при забезпеченні необхідної комплексності їх використання, взаємодії у часі і просторі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Закон України «Про господарські товариства» // від 19 вересня 1991 року N 1576-XII (Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України станом на 19 лютого 2004 року N 1519-IV)
2. Бланк И.А. Управление активами. - К.: «Ника-Центр», 2000. - 720 с.
3. Бланк І. А. Управління використанням капіталу. - Київ: Ніка-Центр: Ельга, 2000.-651с.
4. Бойко В.В. Економіка підприємств України. – Дніпропетровськ, НГАУ, 2002. – 535 с.
5. Виноградська А.М. Комерційна діяльність торговельного підприємст-ва : Навчальний посібник. - К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - 278 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Тур О. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ, ЩО ЧЕКАЮТЬ УКРЇНСЬКИЙ РИНОК ГЕМОДІАЛІЗУ

Постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року передбачено створення в кожній області госпітальних округів. До складу кожного округу увійшли від 2 до 4 районів. Первинна допомога надається на місці, а вторинну – спеціалізовану - забезпечують в центрах округів. Таким чином більш ефективно використовуються бюджетні кошти і скорочується штат. Стаціонарна допомога залишається тільки та, яка вимагає оперативного втручання, або тоді, коли пацієнт перебуває в критичному стані. Всі інші випадки лікуються амбулаторно. За умовами в кожному госпітальному окрузі має бути своє відділення гемодіалізу, щоб пацієнт міг їздити для отримання цієї послуги не більше ніж 50 км від свого будинку. Потреба по Україні - створення більше ніж 60 таких відділень. Коштів у державному бюджеті на це практично немає в 2019 році. Зазначеній постанові передували кардинальні зміни Закону України про охорону здоров'я від 06.04.2017. Закон вступив в силу 06.11.2017. Згідно з ним, послуга буде оплачуватися бюджетним коштом. Надавати послугу медичної допомоги можуть ЛПЗ будь-якої форми власності. Для отримання амбулаторної послуги, в тому числі і гемодіалізу, пацієнт сам обирає з ким йому укласти договір. Тобто бюджетні кошти прив'язані до пацієнта, а не до ЛПЗ. Щороку пацієнт повинен робити свій вибір, обираючи клініку і лікаря. З 2018 року дане нововведення торкнулося тільки амбулаторної поліклінічної допомоги. З 01.04.2020 року і відділення гемодіалізу будуть отримувати гроші від держави саме за послугу.

Рис. 1. Госпітальні округи України

Таким чином, ринок трансформується, адже тепер стейкхолдерами його, в першу чергу, стають пацієнти. ЛПЗ будуть закуповувати витратні матеріали для гемодіалізу там, де вони дешевші при незмінній якості.

В рамках дослідження ринку автор зробив PEST-аналіз, попередньо було зроблено ранжування та оцінка значущості. Результати наведені в таблиці:

Таблиця 1

Результати PEST- аналізу

Політичні фактори		Зміни в галузі	Зміни в компанії	Дії
1	Прагнення до протекціонізму галузі, наявність державних компаній в галузі	Лобіювання інтересів крупних гравців. В регіонах чиновники підтримуватимуть місцеві великі ЛПЗ	Якщо компанія з'являється у регіоні, що підтримує інших виробників, то на неї чиниться тиск	Акції по ознайомленню чиновників з виробником Фрезеніус та опосередковано підвищення лояльності до компанії Х
2	Майбутнє та діюче законодавство, регулююче правила роботы в медицині	Реформа охорони здоров'я - "Гроші йдуть за пацієнтом". Можливість продажу й закупки медичної послуги з 01.04.2020. Надавати послугу можуть ЛПЗ будь якої форми власності	Передумови для надання послуги в приватних центрах	Оцінити можливість надання послуги - вертикальної інтеграції зверху до низу
3	Торгова політика з імпорту	Мито відсутнє на роздрібні матеріали: нещодавно відмінили на останній компонент, що мав мито 5,5% - BiBag.	зменшення собівартості BiBag (в загальній вартості комплекта він займає 13%)	Враховувати при націнці, можливо не зменшувати гривневу ціну, яка була до відміни мита
4	Податкова політика	Єдиный соціальний внесок зріс, тому що зросла мінімальна ЗП		При розрахунку ЗП необхідно враховувати
5	Політичний курс уряду направлений на інтеграцію з ЄС	Інтеграція медичної допомоги зі стандартами ЄС	Для компанії, яка співпрацює з європейським виробником є сприятливі умови	Виводити на перший план інтереси пацієнтів - вони оберуть нашу компанію Х, як представника Фрезеніус, що дає кращу якість послуги

6	Збройний конфлікт в країні продовжується	Наявність пацієнтів, що потребують невідкладної допомоги	Можливість надання ургентної допомоги	Треба враховувати таку необхідність в прилеглих до конфлікту областях
7	Бюрократизація та рівень корупції	Планується подальший розвиток системи "Прозоро", все більш значну роль відіграють органи місцевого самоврядування	Можливість роботи в областях, що раніше були «підконтрольні» лише конкурентам	Працювати над збільшенням поінформованості як пацієнтів так і місцевих урядовців
8	Зміни в трудовому законодавстві	Збільшення відповідальності перед трудовим персоналом	Робітники медичної сфери активно захищають свої права	Прописати шаблони трудових договорів та посадових інструкцій с суворим дотриманням наших вимог
9	Антимонопольне законодавство	Активізація з боку прямих конкурентів	Можливо гальмування тендерів на нинішньому етапі розвитку	Перевірити ризики разом з компанією Фрезеніус
10	Свобода інформації та відносна незалежність ЗМІ	ЗМІ вільно висловлюють думку.	Поряд з позитивною інформацією про якість Фрезеніус можливо з'явлення й негативної антиреклами, що ініціюється конкурентами.	Необхідно вчасно реагувати на недоброчесну інформацію, та робити кроки на випередження
Економічні фактори		**Зміни в галузі**	**Зміни в компанії**	**Дії**
1	Зростання ВВП у 2019 3,5%, дефіцит бюджету 2019 – 2,26% від ВВП, прогноз зростання ВВП 2020 3,7%, дефіцит бюджету - 2,09%	Можливе зростання фінансування (передбачено в бюджеті МОЗ) медичної галузі	Збільшення обсягу надання послуги	Урахувати в середньостроковому плануванні
2	Рівень зростання підприємництва	Прогнозований зріст 2% в рік	Передумови для зростання активності конкурентів	Урахувати в маркетинговому плануванні
3	Прогноз інфляції на 2019 -7,4%. 2020 – 5,5%	Зростання вартості послуг	Вплив на вартість послуги гемодіалізу	Враховувати в прогнозі вартості
4	Облікова ставка НБУ 15.5%, тенденція до зменшення	Передумови до кредитування збільшуються	Можливість отримання вигідних кредитів	Проводити регулярний моніторинг вартості банківських послуг
5	Зростання банківської конкуренції	Нові можливості банківських послуг для медичної галузі	Зручність банківських послуг та гнучкість до компанії	Моніторинг нових умов в банківській сфері з метою зменшення витрат
6	Зростання рівня доходів населення	Збільшення витрат населення на додаткові послуги	Можливість надання додаткових послуг, що не сплачуються державою	Розробка переліку додаткових послуг діалізним хворим
7	Рівень безробіття 8,8% з поступовим зменшенням, індекс реальної ЗП(жовтень 2019) – 99,7%, Середня ЗП	Збільшення рівня ЗП	Потребі в збільшенні витрат на оплату праці	Приріст ЗП нижче темпа інфляції, що позитивно для розрахунку, однак слід враховувати, що персонал вузькоспеціалізований

	– 10727 грн (Україна)			та найняти його буде складно за середню ЗП
Соціально-культурні фактори		**Зміни в галузі**	**Зміни в компанії**	**Дії**
1	Негативний приріст населення до -0,4% в рік. На 1 жовтня 2019 кількість жителів -41960 тыс.	Зменшення кількості населення зменшить й кількість ЛПЗ в країні	Зменшення кількості потенціальних клієнтів. Але в сфері діалізу маємо величезний прошарок невиявлених (більш ніж в 2 рази від існуючих)	Треба враховувати при довгостроковому плануванні
2	Відношення населення до свого здоров'я покращилось.	Є прагнення населення отримувати якісну послугу.	Рінне звертання пацієнтів зростає на 5% в рік і це збільшує об'ем наданної послуги	Розвивати інформацію про переваги послуги ГДФ, яку має змогу надавати компанія, що працює з Фрезеніус
3	Виявлення захворювань	Виявлення захворювань, що найчастіше спричиняють ниркову недостатність Виявлення цукрового діабету зросло на 20%, однак віявлення гіпертонічної хвороби не зростає.	Зростання кількості хворих поступово але зростає	Брати участь в скринінгі населення на вибраних теріторіях.
4	Потреба в належному рівні сервісу	Населення хоче отримувати послугу якісну і в безпосередній близкості до дому	Саме рівень сервісу має бути основним КФУ. Повнота охоплення потреб пацієнтів	Необхідно підтримувати рівень сервісу не нижчий ніж в центрах Фрезеніус
5	Захворюванність	Захворюванність цукровим діабетом та ГХ (до70% усіх хворих з ХГН 5 ст) зростає. Діабет 1,5-2,5 млн, зріст 6%. ГХ- 12 млн, зріст 9%	В українському реєстрі - 5800 пацієнтів на діалізі. Однак зростання виявлення приведе до 8000 пацієнтів в 2020 році.	Якщо рахувати по середньоєвропейській статистиці, то на 1 млн населення поступово (за 3-5 років) ми отримаєм 600-700 хворих або близько 25000 по Україні.
6	Социальна стратифікація в суспільстві	Близько 4% населення є фінансово незалежними. При розвинутій системі гемодіалізу це буде 1000-1200 пацієнтів в Україні	З'являється потреба в наданні ексклюзивних послуг	Центри повинні мати змогу надавати VIP послугу гемодіалізу за додаткову оплату. Розглянути можливість надавати послугу в приморській зоні.
7	Спосіб життя та звички споживання	Зростає кількість людей, для котрих хвороба не є перешкодою для ведення активного способу життя	Близько 50% пацієнтів - люди віком від 30 до 50 років. Багато з них хотіли б продовжувати роботу	Психологічна допомога для хворих в нових умовах. Для багатих пацієнтів можливість надавати послугу на дому апаратом 5008S Cordiax (2% або 500-600 потенціальних клієнтів в країні)
8	Зростання рівню іміграції	Імміграція трудових ресурсів, особливо в останні два роки.	Дефіцит кадрів. Особливо, лікарів.	Подбор кадрів спеціалістом, що має досвід. Пошук потенціальних співробітників ще за інститутів та коледжів.

9	Розвиток релігійних концесій	Близько 3,4% населення - мусульмани.	Врахування релігійних правил може бути одним з КФУ	Можливо врахувати при будівництві центрів в південних регіонах та Києві
Технологічні фактори		**Зміни в галузі**	**Зміни в компанії**	**Дії**
1	Розвиток інтернету та розвиток мобільних приладів. Падіння впливу телебачення	Понад 60% населення кожного дня користуються інтернетом. Майже 100% лікарів користуються базами даних	Афінитивність інтернет-реклами максимальна порівняно з іншими ЗМІ	Розвивати приховану рекламу для популяризації метода ГДФ. Власний сайт, де буде особистий кабінет пацієнта.
2	Рівень іновацій та технічного розвитку	Населення позитивно відноситься до іновацій в медицині	ГДФ Фрезеніуса - це КФУ	Усі процедури проводити тільки в режимі ГДФ.
3	Законодавство в галузі технологічного оснащення в медицині	Фрезеніус веде всесвітнє освітлення переваг ГДФ, метою якого є стандартизвція цього методу як найбільш прийнятного для хворих	Підвищення популярності метода ГДФ в Україні	Сприяти введенню метода ГДФ в стандарти
4	Доступ населення до технологій	Залишається значна частка застарілого обладнання в медицині. Однак законодавче закріплення послуги – умови створення нових центрів. Зберігається відносна ізоляція сільських жителів	Можливість будувати нові центри	Можливість забирати клієнтів від тих, хто надає застарілу послугу. Необхідно порахувати можливість транспортування сільских хворих
5	Витрати на дослідження та розробки	В Україні почали проводити багато міжнародних досліджень.	Можливість ітеграції з науковим суспільством європейських країн.	Можливість розвитку лікарів та покращення якості послуги

Список використаних джерел і літератури:

1. Дойль П. «Маркетинг-менеджмент и стратегии.» 3-е издание / Пер. с англ. под ред. Ю.Н.Каптуревского. – СПб.: Питер, 2002

2. Ламбен Ж.-Ж.. «Менеджмент, ориентированный на рынок.» – СПб., Питер, 2004.

3. Лисицына Е.В. Курс «Финансовый менеджмент.Программа МВА». Мирбис 201

4. Любушин Н.П. и др. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004.

Науковий керівник: к. е. н. Кирилюк І.М.

Уманець А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МАТЕРІАЛЬНІ ТА НЕМАТЕРІАЛЬНІ МОТИВАТОРИ ПРАЦІ

Сильна конкуренція в умовах ринкової економіки не позбавляє підприємства будь-якого іншого вибору, як підвищити ефективність їх діяльності, а це не останній фактор підвищення продуктивності праці працівників. До цих пір проблема мотивації працівників, від технічних працівників з найнижчою кваліфікацією до топ-менеджерів, досить обговорюється, але слід зазначити, що вона як і раніше залишається неоднозначною. Тому мотивація працівників дуже важлива.

Загалом, для працівників є багато мотиваторів, але ми спробуємо їх узагальнити і представити найважливіші з них:

1. Матеріальні:

- гроші: заробітна плата, відрахування від прибутку, доплати, надбавки, компенсації, позики, пільгові кредити;

- соціальні: медичне обслуговування, страхування, поїздки, харчування, транспортні витрати;
- функціональні: поліпшення умов праці тощо.

2. Нематеріальні:

- соціально-психологічні: визнання суспільства, підвищення престижу;
- творчі: підвищення кваліфікації, стажування, відрядження;
- вільний час: додатковий відпочинок, гнучкий графік роботи [1, с.56].

При створенні системи стимулів на підприємстві слід дотримуватися принципу його гнучкості. Гнучка система стимулювання дозволить підприємцю надати працівнику певні гарантії винагороди відповідно до його досвіду та професійних знань, а з іншого боку, винагорода залежить від особистих результатів та результатів діяльності компанії в цілому.

Гнучкі програми стимулювання, які стають все більш поширеними в розвинених країнах, проявляються не лише у вигляді додаткових доплат до заробітної плати. Як зазначалося вище, обсяг таких платежів ширший: індивідуальні виплати за стаж, досвід, рівень освіти тощо; система колективних нагород працівників; система участі прибутку для фахівців і менеджерів; гнучкі системи соціальних пільг. Використання набору стимулів, призначених для всіх працівників організації, може забезпечити необхідні економічні та соціальні ефекти [2, с.52].

Сьогодні перед керівниками підприємств виникають проблеми з упередженою оцінкою результатів роботи працівників. Вони стосуються застарілого механізму винагороди, який не враховує результати діяльності окремого працівника та результат компанії в цілому. Надійність системи оцінювання може бути забезпечена на основі посадової інструкції та зобов'язань працівника щодо визначення фіксованої частини їхньої винагороди, а також шляхом створення гнучкої частини заробітку на основі частки прибутку.

Оплата менеджерів, фахівців і працівників також повинна ґрунтуватися на тих же принципах, але з використанням індикаторів, специфічних для цих категорій працівників, з урахуванням: складності вирішуваних завдань, рівня відповідальності, кількості підлеглих і т.д.

Незважаючи на велику кількість мотивуючих факторів, можна відзначити, що для різних працівників (відмінності в обсязі діяльності, рівні кваліфікації тощо), стимули є абсолютно різними. Розглянемо це на прикладі мотивації виробничого працівника і топ-менеджера.

Існує багато суперечок щодо нематеріальних стимулів, але очевидно, що простий працівник працює за гроші, але і висококваліфіковані працівники часто стимулюються великими сумами заробітної плати.

Ринок для виробничого персоналу сьогодні - це багато грошей. Ви можете назвати це вирішальним фактором при виборі роботи. Розташування компанії є другим за важливістю місцем після високої зарплати. Для виробничого персоналу дуже важливо, щоб робота була ближче до дому. Видно, що стабільність і довіра до завтрашнього дня набагато важливіші для виробничого персоналу, ніж для офісних працівників. Робота в офісі пов'язана з деякими змінами, і люди готові до цього, але працівник на роботі впевнено хоче знати, що буде з ним завтра. Не можна не сказати, що нематеріальні стимул-реакції мотивації також зберігають свою важливість. Тому в урочистій атмосфері треба шанувати кращих співробітників, відновлювати дошку пошани і т.д. [3, с.188-189].

Матеріальна мотивація топ-менеджерів для досягнення цілей може бути доповнена нематеріальними активами. Одним з найбільш важливих кроків є підвищення комунікативних навичок кращих менеджерів.

Розуміння вищих керівників того, що реалізація глобальних планів залежить від роботи кожного конкретного менеджера і всієї команди в цілому - гарантія успіху компанії. Вплив управління на колективність і визнання особистих заслуг - головний аспект мотивації топ-менеджерів.

Ефект системи стимулювання на підприємстві повинен полягати в підвищенні ефективної роботи підприємства, що може бути досягнуто лише за рахунок підвищення продуктивності та якості роботи кожного працівника.

Для цього слід застосувати як матеріальні, так і нематеріальні форми стимулювання персоналу, які, окрім традиційних та описаних вище, включають систему індивідуалізації заробітної плати, моральні стимули, заохочення співробітників, які займаються творчою роботою, використовуючи вільний графік роботи, надання соціальних виплат працівникам тощо [3, с.135].

На закінчення слід зазначити, що не існує жодної важливої стратегії стимулювання. Часто виявляється, що певні відповіді на подразники ефективні для однієї людини, а не для іншої. Ця проблема обумовлена людським фактором, тобто кожна людина має свої пріоритети і цінності, які визначають їхні потреби, а отже, і відповідні методи мотивації. З вищевикладеного випливає, що ефективна стимуляція вимагає хорошого знання різних методів мотивації і здатності їх належним чином використовувати.

Список використаних джерел і літератури:

1. Азарова А.О. Дослідження множини чинників нематеріальної мотивації на підприємстві / А.О. Азарова, О.А. Ковальчук // Економічний простір. – 2014. – № 5. – С. 53-58.

2. Бала В.В. Процес мотивації персоналу підприємства та його складові / В.В. Бала, А.Г. Мацак // Технологічний аудит і резерви підприємства. – 2014. – № 3(3). – С. 46–50.

3. Беляєв С. Що мотивує українських менеджерів? / С. Беляєв // Управлення персоналом. – 2015. – № 11. – С. 63–64.

4. Білецька Г.С. Підходи до формування системи мотивації персоналу підприємств як одна з передумов підвищення їх конкурентоспроможності / Г.С. Білецька // Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». – 2014. – Т. 6, № 5. – С. 64-69.

5. Бутенко Д.С. Розробка системи грейдів як інструмент мотивації працівників / Д.С. Бутенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 9-1. Частина 1. – С. 94-98.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Уманець О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах підприємство розвивається не автономно, а в тісному зв'язку з зовнішнім середовищем. На нього весь час впливають фактори, що визначають основні напрямки його діяльності. Оптимальна сукупність всіх факторів і умов має забезпечити ефективне функціонування підприємства і принести максимальний прибуток. Таким чином, для ефективного розвитку підприємствам необхідно розробляти таку стратегію, яка б гарантувала йому з одного боку найбільш ефективне використання ресурсів і, з іншого, максимальну стійкість від внутрішніх і зовнішніх криз. Діяльність підприємств може здійснюватися за умов росту, стабільності та розвитку (Рис 1).

Розвиток підприємств може бути або екстенсивним, тобто проявом і збільшенням уже маючого, або інтенсивним, тобто виникненням якісно нових форм. З іншої сторони, розвиток буває або екзогенним, тобто несправжнім розвитком, обумовленим тільки з зовні, навколишнім світом, або ендогенним, тобто дійсним розвитком, джерело якого знаходиться усередині самого що розвивається.

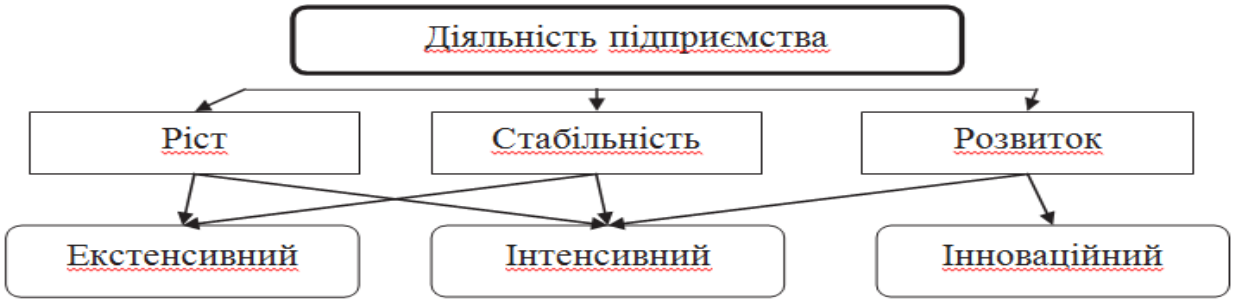

Рис. 1 - Напрямки здійснення діяльності підприємства

Поняття економічного розвитку тісно пов'язане з поняттям економічного зростання і розглядається як його динамічна кількісна характеристика. Категорія економічного росту є найважливішою характеристикою суспільного виробництва при будь-яких господарських системах. У самому загальному виді економічний ріст означає кількісна і якісна зміна результатів виробництва і його чинників. Економічний розвиток у взаємозв'язку з іншими факторами сприяють сталому розвитку підприємства (Рис 2).

Рис 2. Сталий розвиток [3]

Характерними факторами сталого розвитку підприємства чи організації є: фінансова стабільність і позитивна динаміка у прибутковості, дохідності; наявність замовників, клієнтів чи споживачів продукції або послуг, тобто джерела доходів підприємства; комфортність праці, компетентність, соціальна захищеність у забезпечені персоналу – тобто фактори, які створюють конкурентні переваги в результативності праці персоналу; позитивний вплив результатів діяльності на суспільну свідомість з точки зору охорони навколишнього середовища і споживання енергетичних ресурсів; позитивна оцінка методів і етики діяльності підприємства суспільством, персоналом і партнерами у бізнесі [1].

Рівень ефективності реалізації керівництвом підприємства функцій контролювання та регулювання економічного розвитку зазнає впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища організації. Внутрішні (трудові, фінансові, матеріальні, інформаційні ресурси; цілі організації; організаційна структура управління; технологія реалізації функцій управління, формування і реалізації управлінських рішень, руху інформаційних потоків; фактор часу; рівень економічної безпеки). Зовнішні (економічні; правові; соціальні; політичні). Більшість з вказаних факторів діють як на функцію контролювання та регулювання, так і на інші функції управління та управлінський процес загалом.

Список використаних джерел і літератури:

1. Булєєв І.П., Брюховецька Н.Ю. Методи розвитку та забезпечення капіталізації промислових підприємств в умовах інституціональних змін: моногр. / І.П. Булєєв, Н.Ю. Брюховецька // НАН України. – Київ. - 2016. – 312 с.

2. Бучковська Х.А. Формування організаційно-економічного механізму регулювання діяльності підприємства / Бучковська Х.А. // Науковий вісник ДонНТУ. – 2013. – №2. – С. 18-22.

3. Вовк Ю. Організаційно-економічний механізм управління раціональним використанням ресурсів / Ю. Вовк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – Вип.1(4). – С. 11-16.

4. Дунда С.П. Теоретичні підходи до визначення поняття «розвиток підприємства» / С.П. Дунда // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/380/369.
5. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов– К. : ЦУЛ. – 2009. – 728 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Фесун І. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Становлення і розвиток будь-якої держави повинний супроводжуватися забезпеченням і подальшим удосконалюванням безпечного стану навколишнього середовища, виробництва, соціальних і побутових умов. Реалізація такого комплексного підходу забезпечує безпеку життєдіяльності людини. Основне місце в цьому процесі займає створення законодавчої і нормативної бази, яка повинна забезпечувати на належному рівні безпеку, охорону здоров'я людини і навколишнього середовища в повсякденному житті й у надзвичайних ситуаціях.

Ієрархічна структура таких документів включає наступні їхні рівні, що мають різну юридичну чинність: Конституцію України, Закони України, урядові підзаконні акти, міжвідомчі, відомчі нормативні акти і нормативні акти місцевих органів влади.

Юридичною основою забезпечення безпеки життєдіяльності людини на законодавчому і нормативному рівні є Конституція України, у які говориться:

«Кожна людина має невід'ємне право на життя... Кожний має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних зазіхань».

«Кожний має право на охорону здоров'я, медичну допомогу медичне страхування... Держава піклується про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідеміологічне благополуччя» (ст. 49).

«Кожний має право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє середовище і на відшкодування заподіяному цим порушенням шкоди» (ст. 50).

Законодавча база забезпечення безпеки життєдіяльності людини в Україні представлена наступною системою основних Законів:

« Основи законодавства України про охорону здоров'я»;
«Про екстрену медичну допомогу»;
«Про охорону навколишнього природного середовища»;
«Про охорону праці»;
«Про дорожній рух»;

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає правові, організаційні, економічні і соціальні основи охорони здоров'я населення України; регулює суспільні відносини в цій області з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян; передбачає усунення негативних факторів, що впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності і смертності, поліпшення спадковості.

Закон України «Про екстрену медичну допомогу» визначає правові, організаційні, економічні і соціальні основи надання екстреної медичної допомоги населенню України; передбачає усунення негативних факторів, що впливають на їхнє життя, попередження і зниження захворюваності, інвалідності і смертності.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає мету, задачі, принципи і механізми забезпечення ефективного природокористування, охорони навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає поняття екологічної безпеки і міри щодо її забезпечення, екологічні вимоги до розміщення, проектування, будівництва, реконструкції, введенню в дію підприємств і інших об'єктів, використання мінеральних добрив, засобів захисту рослин, токсичних хімічних речовин, передбачає міри щодо охорони навколишнього природного середовища від шкідливого біологічного впливу, шкідливого впливу фізичних факторів і радіоактивного забруднення, від забруднення виробничими, побутовими й іншими відходами.

Закон передбачає, що в Україні громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (матеріальних, естетичних, оздоровчих і ін.).

Закон України «Про охорону праці» визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їхнього життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює при участі відповідальних державних органів відносини між власником підприємства, установи і організації чи уповноваженим їм органом і працівником з питань охорони, гігієни праці і виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Закон України «Про пожежну безпеку» визначає, що забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя і здоров'я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища.

Цей Закон визначає загальні правові, економічні і соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних органів, юридичних і фізичних осіб у цій області незалежно від виду їхньої діяльності і форм власності.

Закон України «Про дорожній рух» визначає правові і соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя і здоров'я людей, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху й охорони навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К.: Генеза, 2006. – 368 с.
2. Бабяк О.М. Безпека життєдіяльності. - Харків, 2000 – 127с.
3. Безопасность жизнедеятельности. Учебник / Под ред. Э.А. Арустамова. – М., 2000 – 93с.
4. Борисов В.А. Демографія: Учебник для вузов.-М.: 2001, 2-е изд.-2001. 35с.
5. Бакка М.Т., Мельничук А.С., Сівко В.І. Охорона і безпека життєдіяльності людини: Конспект лекцій. – Житомир: Льонок, 2005. – 165 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Черкасов О.О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРОЦЕСУ НАДАННЯ ПОСЛУГ В КОНСАЛТИНГОВИХ АГЕНТСТВАХ

Консалтинг означає консультування, але консалтингові компанії не лише консультують, але й виконують іншу різноманітну роботу, яку їм доручають замовники[1]. Виробничі відносини регулюються не адресною дією командної системи управління шляхом створення політичних, економічних, правових, соціальних і технологічних умов, за яких відбувається саморегулювання цих відносин відповідно до дії об'єктивних економічних законів виникнення і розвиток галузі управлінських консалтингових послуг цілком необхідні для економіки.

Організація надання послуг таким агентством є достатньо важкою і трудомісткою справою в силу того, що кожен клієнт, якого приносить організація має індивідуальні особистісні характеристики[2]. І необхідно встановити первинну взаємодію з метою створення продажу, що є дуже важливим для замовника, адже першочерговою метою консалтингу є поповнення списку клієнтів замовника.

Актуальність проблеми ефективної організації надання послуг є чи не найважливішим аспектом у прогресі ведення консалтингового бізнесу. Нині виробників стає все більше і

більше, але реалізацією товарів вони не займаються в силу концентрації виробничих потужностей на процесі створення нової продукції, яка може бути конкурентноздатною на ринку. Потім існує ланка посередництва між клієнтом і виробником. Дана спеціалізація не займається виробництвом, а концентрує сили на методах реалізації продукції.

Консалтингове агентство є універсальним, бо може бути як посередником між клієнтом і виробником, так і між клієнтом та іншим посередником, який реалізовує продукцію. Консалтингове агентство не є товарним посередником і несе свою цінність у співробітниках, які займаються залученням нових клієнтів.

Основною рушійною силою ефективності всього підприємства є сукупність індивідуальних показників усього штату працівників. Тому для такого виду бізнесу найбільш актуальною є тема створення такої організаційної системи, яка буде стимулювати розвиток кожного працівника як індивідуально, так і професійно. Для цього існують супервайзери, HR менеджери, які супроводжують працівника від прийняття на роботу до факту звільнення. Ці люди відповідальні за індивідуальні показники співробітників. Мають враховувати всі аспекти, які впливають на роботу кожного індивіда, стимулювати, заохочувати і, якщо потрібно, карати.

Загалом, враховуючи, що покращення клімату всередині колективу, призводять до стабілізації продуктивності і зменшують ризики плинності кадрів, що позитивно будуть відображатись на ефективності самого підприємства. Тому рекомендую використовувати різного роду заохочення як матеріальні, так і не матеріальні, проводити конкурси на найкращі показники ефективності, заохочувати колективний відпочинок в позаробочий час, нагороджувати кращих працівників за період звітності, що позитивно вплине на колектив і створить підґрунтя для подальшого розвитку підприємства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Блинов А.О., Бутырин Г.Н., Добренькова Е.В. Управленческий консалтинг корпоративных организаций: Учебник. - М: ИНФРА-М, 2002. - 192 с.

2. Верба В.А. Організація консалтінгової діяльності — КНЕУ, 2009, 299 с.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В.В.

Шапошник В. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗМІСТОВА СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ ПІДСИСТЕМОЮ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Актуальність теми полягає в тому, що в сучасній економіці управління фінансовою підсистемою підприємства набуває особливого змісту. Це пов’язано із глобалізацією, світовими економічними процесами, зниженням ринку кордонів, підвищенням конкурентних вимог до суб’єктів господарювання. Для прибуткового функціонування підприємства необхідне ефективне управління фінансовою підсистемою. Адже фінанси є невід’ємною частиною системи управління підприємств в Україні. Від правильної організації цієї системи залежить фінансове забезпечення та розвиток підприємства, його виконання зобов’язань перед іншими суб’єктами.

На сучасному етапі розвитку ефективне функціонування суб’єктів господарювання, забезпечення високих результатів діяльності, підвищення конкурентоспроможності в значній мірі визначаються рівнем управління його фінансовою діяльністю [3, с. 193].

Для забезпечення ефективності фінансової діяльності, а також конкурентоздатності підприємство має своєчасно виявляти несприятливі тенденції у своєму розвитку і прогнозувати банкрутство, знаходити ефективні шляхи та засоби виходу з кризових ситуацій із щонайменшими втратами і в найкоротші терміни. Однією з умов успішного вирішення цього завдання, є побудова механізму управління фінансової діяльності підприємства [2, с. 179].

Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення його результатів [1, с. 146].

Управління фінансовою діяльністю підприємства - це вид професійної діяльності, направленої на управління фінансово-господарським функціонуванням підприємства. [4, с. 305].

Елементи управління фінансовою діяльністю підприємства:

- прийняття рішень з фінансових питань, їх конкретизація і розробка методів реалізації;
- інформаційне забезпечення за допомогою складання і аналізу фінансової звітності підприємства;
- розробка і реалізація фінансової політики підприємства із застосуванням різних фінансових інструментів;
- організація апарату управління фінансово – господарською діяльністю підприємства;
- оцінка інвестиційних проектів і формування портфеля інвестицій, оцінка витрат на капітал, фінансове планування і контроль [4, с. 305].

З вище наведеного стає зрозумілим, що фінансова діяльність підприємства спрямована на оцінку, розроблення, забезпечення, організацію управління.

Особливості управління фінансовою діяльністю підприємств в Україні:

1) активна участь всіх гілок державної влади у формуванні та реалізації державної політики у сфері фінансів та впровадженні фінансової політики в життя суспільства. Тобто в управлінні фінансовою діяльністю активну участь беруть органи законодавчої влади, президент країни, які у межах своєї компетенції не тільки приймають фінансові закони, розробляють та затверджують основні напрями фінансової політики, а й приймають найважливіші фінансові рішення держави.

2) наявність розгалуженої системи органів та установ, які здійснюють контроль за фінансовою діяльністю в державі, фінансовими операціями між різними органами державної влади у сфері фінансових відносин.

3) вищі органи державної влади у сфері фінансів можуть зосереджуватися як в одному міністерстві, зазвичай Міністерстві фінансів, так і бути розподілені між декількома міністерствами.

4) у складі органів, які здійснюють управління фінансами, передбачено існування значної кількості допоміжних органів, окремих автономних підрозділів, відомств, до компетенції яких віднесено реалізацію конкретного напряму фінансової діяльності (наприклад, регулювання грошового обігу, виплати державного боргу, здійснення боргової політики держави, податкової політики, економічної політики, здійснення аналітичної діяльності у сфері фінансів, облік та здійснення фінансової звітності тощо).

5) наявність чіткого розмежування повноважень між допоміжними та автономними органами у сфері здійснення фінансового контролю. Тобто мова йде про чітке розмежування компетенції між автономними органами управління фінансовою діяльністю у відповідності до сфери їхнього впливу [5, с. 60].

Отже, управління фінансовою діяльністю підприємства зумовлює необхідність побудови цілісної концепції, що дасть змогу на підставі об’єктивної і суб’єктивної інформації приймати оптимальні й реальні рішення, які сприятимуть підвищенню ефективності функціонування підприємства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Карпова Т.С. Проблеми та шляхи вдосконалення управління фінансовою діяльністю суб’єктів підприємництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_21

2. Лях І.О. Механізм управління фінансово-економічною діяльністю підприємства на основі адаптивно-реноваційного підходу / І.О. Лях / Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. - № 45. – С. 178-183.

3. Матвійчук Л.О. Методологічні підходи до формування сутності поняття «Фінансова діяльність підприємства» / Л.О. Матвійчук // Вісник «Економічні науки». - 2016. – №6. – С. 193-196.

4. Чобіток В.І. Управління фінансовою діяльністю підприємства: теоретичні аспекти / В.І. Чобіток, І.С. Зайцева // Українська інженерно-педагогічна академія. -2013. – №14. - С. 303-310.

5. Шостаковський М.Л. Особливості управління фінансовою діяльністю в зарубіжних країнах / М.Л. Шостаковський // «Право та інновації». - 2016. - № 3 (15). – С. 5-62.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

Швець В.Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Визначення фінансового планування.

Фінансове планування – це процес оцінки необхідного капіталу та визначення його конкуренції. Це процес формування фінансової політики стосовно закупівель, інвестицій та управління коштами підприємства.

Цілі фінансового планування

Фінансове планування має багато цілей, такі як:

1. Визначення вимог до капіталу - залежатиме від таких факторів, як вартість поточних та основних фондів, рекламні витрати та довгострокове планування. Вимоги до капіталу слід розглядати з обох аспектів: короткострокових та довгострокових .
2. Визначення структури капіталу: Структура капіталу - це склад капіталу, тобто відносний вид і частка капіталу, необхідний для бізнесу. Сюди входять рішення щодо коефіцієнта боргу та власного капіталу - як короткострокових, так і довгострокових.
3. Формування фінансової політики щодо контролю за готівкою, кредитування, запозичень тощо.
4. Керівник фінансів забезпечує максимальне використання дефіцитних фінансових ресурсів найкращим чином при мінімальних витратах, щоб отримати максимальну віддачу від інвестицій. Фінансове планування - це процес визначення цілей, політик, процедур, програм та бюджетів щодо фінансової діяльності підприємства. Це забезпечує ефективну та адекватну фінансову та інвестиційну політику.

Значення фінансового планування може бути окреслене як:

1. Необхідність забезпечення належних коштів.
2. Фінансове планування допомагає забезпечити розумний баланс між відтоком та притоком коштів, щоб підтримувати стабільність.
3. Фінансове планування забезпечує те, що постачальники коштів легко інвестують у компанії, які здійснюють фінансове планування.
4. Фінансове планування допомагає виробляти програми зростання та розширення, що допомагає довгостроковому виживанню компанії.
5. Фінансове планування зменшує невизначеність щодо зміни тенденцій на ринку, з якими легко зіткнутися за рахунок достатньої кількості коштів.
6. Фінансове планування допомагає зменшити невизначеність, що може перешкоджати зростанню компанії. Це допомагає забезпечити стабільність та рентабельність.

Формування фінансової безпеки підприємства на основі стратегічного планування

Є такі функціональні цілі фінансової безпеки підприємства, а саме:

- забезпечення фінансової стабільності та незалежності;
- досягнення високої конкурентоспроможності на ринку товарів, робіт, послуг;
- забезпечення високої ефективності фінансово-господарської діяльності;
- забезпечення високої ліквідності активів та підвищення ринкової вартості підприємства;
- підтримка відповідного рівня ділової активності та іміджу;
- формування інформаційної безпеки та комерційної таємниці;
- ефективна організація забезпечення статутного капіталу та активів підприємства.

Схема організації фінансової безпеки розглядається на основі стратегічного планування. Визначено, що стратегічне планування є результатом стратегічного плану (стратегії) забезпечення фінансової безпеки підприємства. Така стратегія повинна відповідати як фінансовій, так і загальній стратегії компанії, а також основним цілям і завданням. Для найбільш ефективної реалізації обраної стратегії фінансової безпеки на підприємстві доцільно розробити та впровадити систему планів, що охоплюють усі аспекти процесу стратегічного планування, включаючи цільову програму, стратегічний, тактичний, календарний та індивідуальний плани. Система планів повинна визначати: мету змін у функціонуванні внутрішніх систем підприємства; умови внесення змін; робота, яку потрібно зробити, щоб внести зміни; їх виконавці; необхідні матеріальні, трудові та інвестиційні ресурси. Забезпечуючи фінансову безпеку підприємства, особливу увагу слід приділяти інноваційному розвитку підприємства.

Основою інноваційного розвитку підприємства є інноваційний потенціал, його формування та використання в інноваційній діяльності.

Отже, стратегічне планування на підприємстві, яке є основою для забезпечення його фінансової безпеки, сприятиме створенню всіх можливостей для подальшої фінансово-господарської діяльності з позитивними результатами. У той же час стратегічне планування має базуватися на застосуванні низки заходів: підвищення інноваційного та інтелектуального потенціалу підприємства; використання передового міжнародного досвіду управління матеріальними, робочими та фінансовими ресурсами підприємства; підвищення кваліфікації працівників тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Formation of financial security of the enterprise based on strategic planning [Електронний ресурс]. // Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/formation-of-financial-security-of-the-enterprise-based-on-strategic-planning

2. Financial Planning - Definition, Objectives and Importance [Електронний ресурс]. // Режим доступу: https://www.managementstudyguide.com/financial-planning.htm

3. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств. Навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Знання-Прес, 2006. — 287 с.

Науковий керівник: д. е. н., доцент Білик В.В.

Янчукова С. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ УПРАВЛІНСЬКОГО ПЕРСОНАЛУ

Нині проблема оцінки ефективності роботи управлінського персоналу набуває актуальності в сфері економічної діяльності, розвитку економіки та продуктивних сил, але в ринкових умовах підвищується зацікавленість до висококваліфікованих, досвідчених управлінців, які спроможні збільшити продуктивність та ефективність праці в країні.

Ефективність управління персоналом визначається ступенем реалізації загальних цілей організації. Ефективність використання кожного окремого працівника залежить від його здатності виконувати необхідні функції і мотивації, з якої ці функції виконуються. Під такою здатністю розуміється наявність у співробітника необхідних для виконання своїх функцій професійних навичок, знань, досвіду, достатньої фізичної сили і витривалості, інтелектуальних можливостей, загальної культури. Здатність працівника виконувати професійні обов'язки визначається:

- потенціалом, яким він володіє, приходячи в організацію;
- професійним навчанням, яке він отримує в організації;
- фізичним і моральним станом;
- оцінкою, одержуваної від організації.

У роботі з людськими ресурсами кожна організація вирішує одні і ті ж основні завдання незалежно від специфіки її діяльності:

- залучення необхідних для досягнення її цілей людських ресурсів;

- навчання персоналу;

- оцінка участі кожного зі співробітників в досягненні поставлених перед організацією цілей;

- винагорода персоналу.

Управлінський персонал – це керівники, працівники апарату управління, спеціалісти організацій, підприємств та їх структурних підрозділів.

Керуючий персонал має низку певних ознак, вони мають трудові взаємовідносини з роботодавцем і дає володіння певними якісними характеристиками (мотиваціями, якостями, здібностями).

Ефективність роботи управлінського персоналу залежить від функцій управління, від наявності професійних якостей керівництва людьми та процесами. Для того щоб стати успішним управлінцем, необхідно досконало приймати рішення, планувати, ефективно мотивувати працівників, розподіляти ресурси, контролювати та організовувати роботу підлеглих.

Ефективні управлінці мають відрізнятись одне від одного темпераментом і здібностями, особистими якостями, інтелектуалами здібностями та інтересами. Керівники можуть бути екстравертами так і замкнутими в собі, привітними та відчуженими, педантичними і ексцентричними, спокійними або ж неспокійними, можуть бути неприємними, можуть не відповідати вимогам «лідера» і не виділятись з сірої буденності, бути «сірими мишками», можуть мати широкий спектр інтересів і замикатись лише на власній діяльності, покладатись на свій внутрішній світ, логіку, почуття, емоції, інтуїцію. Керівники можуть досягти фінішу дуже швидко без всіляких зусиль, а можуть ці ж самі рішення приймати дуже довго і важко. Ефективних управлінців об’єднує уміння досягати позитивного результату у всьому, тобто ефективність їх полягає у тому, що виконання важливих та актуальних завдань не залежить від типу та характеру керівників, а залежить від їх манери та вмінь добиватись бажаного результату.

Більшість управлінців великих сучасних корпорацій, підприємств мають впливати на витрати управління людськими ресурсами, тобто вони здатні підвищити загальну продуктивність праці та її ефективність, заради того, щоб підприємство отримало прибуток, а щоб отримати певний дохід, потрібно мати ефективний управлінський персонал [2, 608].

Для того щоб об'єктивно оцінювати результативність менеджера, необхідно дотримуватися кількох принципів. Потрібно оцінювати основні та пріоритетні напрямки роботи управлінця.

Якщо в компанії одним із пріоритетних завдань є вихід на регіональні ринки, то оцінювати потрібно не тільки загальні обороти компанії, але ще і окремо зростання оборотів в регіонах.

Аналізувати діяльність менеджера слід за тими завданнями і функціями, за якими менеджер має повноваження приймати управлінські рішення.

Якщо певні завдання не входять до його зону відповідальності, відносяться до суміжних підрозділам або до вищестоящого керівництва, то дані завдання не будуть об'єктивно характеризувати ефективність даного управлінця.

Поряд з «фінансовими» показниками (результативністю і ефективністю управлінських рішень, якістю виконуваних робіт, розвиненістю партнерських відносин) повинні враховуватися і «нефінансові» результати (перш за все соціально-психологічні аспекти), оскільки перемагає команда, а не окремі особистості.

У житті часто зустрічаються приклади, коли амбітний керівник не може зрозуміти, мотивувати і утримати співробітників, в результаті чого проектна група розформовується, зсуваються терміни реалізації поставлених завдань (в кращому випадку, в гіршому - проекти можуть бути повністю закриті через відсутність і небажання працювати певної категорії фахівців).

Існує думка, що оцінювати нефінансові показники (наприклад, мотивацію, задоволеність) складно. Я прихильниця іншого судження - даний процес не набагато складніше, якщо абстрагуватися від «емоційності» і сконцентруватися на результатах роботи. Перш за все, необхідно налагодити механізм збору та обліку «спеціальних» індикаторів-показників. Оцінка при цьому повинна бути зрозумілою, прозорою, формалізованої і систематичної. Самі показники повинні придбати нормативний характер і використовуватися в якості критеріїв ефективності і можливих обмежень.

Отож, оцінка ефективності роботи управлінського персоналу, тобто самого управлінця полягає в тому, що він має бути продуктивним, досвідченим управлінцем, який поведе за собою всю організацію, та його будуть всі поважати та цінувати як дуже цінну людину на підприємстві. Хороший керівник прекрасно розуміє, що грамотно організована служба роботи з персоналом є запорукою стабільного розвитку і процвітання компанії. Тому оцінка ефективності роботи менеджера з персоналу повинна проводитися регулярно, строго і неупереджено.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: Підручник. – К.: Академвидав, 2017. – 416 с.
2. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: Підручник. – К.: Академвидав, 2018. – 608 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Носань Н.С.

Яременко О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИ ТА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Управління персоналом є складним і є складовим компонентом управління організацією. Необхідно розрізняти принципи управління персоналом та принципи будови системи управління персоналом.

Принципи управління персоналом – правила, основні положення та норми, які повинні виконувати керівники та спеціалісти в процесі управління персоналом. Дані принципи відображають вимоги об’єктивно діючих економічних законів, тому і самі є об’єктивними.

Управління персоналом ґрунтується на таких принципах:

- науковість, демократичний централізм, планомірність, єдність розпоряджень;
- поєднання одноосібного і колективного підходів, централізації та децентралізації, лінійного, функціонального і цільового управління;
- контроль за виконанням рішень.

Управління персоналом здійснюється при допомозі науково-розроблених методів.

Методи управління –- це сукупність прийомів і процедур підготування і прийняття, організації і контролю виконання управлінських рішень.

В управлінні використовуються різноманітні методи, адекватні характеру розв'язуваних фахових задач.

Так, із позицій системного аналізу управлінської діяльності можна виділити 4 групи методів відповідно до етапів управлінського процесу: методи підготування; методи прийняття; методи організації; методи контролю за виконанням управлінських рішень.

По характеру впливу на виконавців розрізняють 4 основні типи методів управління: економічні; організаційно-розпорядницькі; правові; соціально-психологічні.

Адміністративні методи орієнтовані на такі мотиви поведінки, як усвідомлена необхідність дисципліни праці, почуття боргу, прагнення людини трудитися в певній організації, культура трудової діяльності. Ці методи впливу відрізняє прямий характер впливів: будь-який регламентуючий і адміністративний акт підлягає обов'язковому виконанню. Для адміністративних методів характерна їх відповідність правовим нормам, що діють на певному рівні управління, а також актам і розпорядженням вищих органів управління.

Економічні та *соціально-психологічні методи* носять непрямий характер управлінського впливу. Не можна розраховувати на автоматичну дію цих методів і важко визначити силу їх впливу на кінцевий ефект.

За допомогою економічних методів здійснюється матеріальне стимулювання колективів і окремих робітників. Вони засновані на використанні економічного механізму управління.

Соціально-психологічні методи управління засновані на використанні соціального механізму управління (система взаємовідносин у колективі, соціальні потреби і т.д.). Специфіка цих методів полягає в значній частці використання неформальних факторів, інтересів особистості, групи, колективу в процесі управління персоналом. По характеру впливу на виконавців виділяють методи *прямого* (безпосереднього) і *непрямого* (опосередкованого) впливу: адміністративні; матеріального і морального стимулювання роботи.

По масштабах застосування методи управління підрозділяються на: загальні (наприклад, інтерв'ю, аналіз діяльності, тести та ін.); спеціальні (організація службової діяльності і т.д.).

При виконанні управлінських рішень, програм широко застосовуються методи колективної та індивідуальної матеріальної мотивації. Засобами такої мотивації служать посадовий оклад, заробітна плата, винагорода і т.д.

Методологія управління персоналом припускає розгляд сутності персоналу організації як об'єкта управління, процесу формування поведінки індивідів, що відповідає цілям і задачам організації, методів і принципів управління персоналом.

Технологія управління персоналом припускає організацію наймання, відбору, прийому персоналу, його ділову оцінку, профорієнтацію і адаптацію, навчання, управління його діловою кар'єрою і службово-фаховим просуванням, мотивацію та організацію праці, управління конфліктами і стресами, забезпечення соціального розвитку організації, звільнення персоналу та ін. Сюди ж варто віднести питання взаємодії керівників організації з профспілками і службами зайнятості, управління безпекою персоналу. [1]

Система управління персоналом організації – система, у якій реалізуються функції управління персоналом.

Таким чином, система управління кадрами являє собою комплекс цілей, задач і основних напрямків діяльності, а також різноманітних видів, форм, методів і відповідного механізму управління, спрямованих на підвищення продуктивності праці і якості роботи. Управління персоналом являє собою особливу сферу управління у зв’язку зі специфікою його об’єкта – людини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Абдуллін Р. Нові підходи до управління підприємствами в Україні // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 10. - С. 216-218.

2.Кабаков Ю. Напрямки удосконалювання систем управління: стандарти, методи або цілі підприємства? // Стандартизація. Сертифікація. Якість. - 2009. - № 2. - С. 39-42.

3.Макаренко М.В. Формування механізму управління ефективним функціонуванням підприємства // Актуальні проблеми економіки. - 2005. - №1. - С. 126-135.

4. Федоренко В. Г. Менеджмент: підручник /Федоренко В.Г. – 3-тє вид., переробл. І доповн.- К.: Алерта, 2015.- 492 с.

Науковий керівник: к. е. н. Кравченко О.О.

СЕРІЯ

«ІСТОРІЯ. ФІЛОСОФІЯ»

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА ЕТНОЛОГІЯ

Бойко М. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СОЦІОКУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА (20-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

З утвердженням більшовицької влади в Україні нею було офіційно проголошено про початок самостійного будівництва. Побудова нового комуністичного суспільства передбачала зміни в культурному житті.

Важлива роль у формуванні радянської культури на селі відводилася системі народної освіти. Радянське керівництво постійно наголошувало, що „перше й головне завдання радянської освіти виховувати й навчати дітей". Виходячи з цього система радянської освіти у 1920-х рр. мала дві основні складові: дошкільне і шкільне виховання.

Проблеми розвитку радянської системи дошкільного виховання вперше обговорювалися на І Всеросійському з'їзді з проблем дошкільного виховання (1919 р.) в Москві. На ньому разом із питаннями теорії вільного виховання розглядалися такі аспекти як зміст, основний тип дошкільного закладу, підготовка кадрів.

На з'їзді було наголошено на тому, що радянське виховання повинно вестися рідною мовою. Дитячі дошкільні заклади повинні були доповнювати родинне виховання, не відривати дитину від природної вихователькі – матері. Виховання у цих закладах мало проводитись здебільшого за педагогічною системою Фребеля і Монтессорі .

Для усіх дитячих садків встановлювався 6-ти-годинний робочий день, але для дітей, чиї матері працювали на виробництві, час перебування в садку продовжувався відповідно до тривалості робочого дня матері [1, 18].

Друга Всеукраїнська нарада в справі освіти, яка відбулася в серпні 1920 р., так визначила завдання дошкільного виховання: „За головне завдання нової системи соціального виховання є виховання людини комуніста, члена нового соціалістичного суспільства, – людини, якій комуністичний лад життя був би органічно близький". Щодо методики праці в дошкільних установах, то перша дошкільна Всеукраїнська нарада (травень 1921 р.) не внесла будь-якої ухвали, але фактично праця провадилася за системою вільного виховання .

Через нестачу коштів в 1920-ті р. в Україні працювали лише два типи дошкільних закладів: звичайний та поліпшеного типу. Заклади першого типу містилися у непідготовлених для проживання, приміщеннях з поганим освітленням. Натомість заклади поліпшеного типу мали стати центрами навчально-виховної роботи. Як правило вони займали декілька кімнат, де були кімнати для харчування, розваг, занять та сну [2 ,15].

В цілому, дошкільні установи розглядалися радянською владою не як замінники сім'ї, а як перші помічники у соціальному вихованні дітей. Тому думка, що найкращий дитсадок той, який наскрізь пройнятий не лише духом дому та сім'ї, але і радянськими гаслами, які у доступній формі сприймає дитина, стали наскрізними ідеями дошкільної освіти.

Серед інших заходів соціалістичної розбудови України значне місце відводилося школі та народній освіті .

В ході Української національної революції, громадянської боротьби шкільна освіта зазнала значних змін, які супроводжувались до того ж її загальним занепадом. Закидаючи старій системі освіти звинувачення в „монополізації школи, з метою зробити її знаряддям класової боротьби проти робітників та селян", радянська влада проголосила гасло побудови: „нашої майбутньої трудової школи".

Трудова школа повинна була перетворитися в „школу-клюб", де центральне місце посідатиме не дисципліна, а екскурсії на природу, домашнє господарство, праця в майстерні, досліди та ігри [3, 10].

На початку 20-х рр. перед урядом УСРР гостро постало питання про привернення на свій бік великої кількості учителів. Більшовики розуміли, що без цього не може бути й мови про прийняття українським народом соціалістичної революції. Завдання було не простим. В більшості своїй патріотично налаштоване вчительство села насторожено поставилось до нової влади.

Проте незважаючи на посилену турботу про сільську школу, обіцянки по справжньому не виконувалися, або виконувалися лише формально. І навіть в приміщеннях деяких шкіл відкривали магазини. Радянська влада, декларуючи безкоштовне обов'язкове навчання, взяла на себе й забезпечення учнів сніданками та одягом. Проте забезпечення шкіл сніданками не відповідало наявній кількості учнів. Не кращим було забезпечення учнів підручниками, зошитами, і одягом[4, 108].

Важливе місце в роботі сільської школи займала антирелігійна пропаганда. Школа, на погляд влади, повинна бути не лише нерелігійною, але й антирелігійною, атеїстичною.

Обов'язковою складовою частиною навчальної програми трудової школи було військове виховання, і не просто військове, а військово-політичне [5, 25].

Таким чином, становище закладів освіти та їх працівників у 1920-х рр. мали на меті перед якими було поставлене радянською владою завдання повністю перебудувати стару систему освіти на селі наповнити її зовсім новим змістом було доволі невтішним. Виховання нового типу людини яке стало головним гаслом радянського часу, залишалось здебільш паперовим витвором.

Список використаних джерел і літератури:

1. Альмединген Н. Портфель дошкольного работника / Н. Альмединген, Г. Тумим. – М.-П. : Госиздат, 1923. – 156 с.
2. Літні ясла на Україні. – Х. : Наукова думка. – 1929. – 55 с.
3. Духно П. І. Школа на селі та її громадська роль / П. І. Духно. – Х. : ДВУ, 1926. – 60 с.
4. Яцутин М. Бюджетні перспективи сільської шкільної сітки / М. Яцутин // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 108–110.
5. Скрипник М. Основні засади єдиної системи народньої освіти / М. Скрипник. – Х., 1930. – 101 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Булатецька Ю. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА І ТЕАТР

Історія становлення українського театру пройшла тернистий шлях утисків та заборон. Мрія про український театр тривалий період часу, була нездійсненою для Марії Заньковецької. Громадська діяльність акторки, майже впродовж 50 років її театральної діяльності, була спрямована головним чином на створення національного українського театру. Марія Заньковецька – українська жінка, яка захопила своїм талантом, щирістю та простотою. Марія Заньковецька належить до найвидатніших українок кінця XIX - початку XX століть.

Марія Костянтинівна Заньковецька – українська актриса і театральна та громадська діячка, провідна акторка українського театру кінця XIX і початку XX століть. Творчий шлях актриси розпочався у театральній трупі видатного українського театрала Марка Кропивницького. Сама у тандемі з Марком Кропивницьким буде створено понад 50 постановок. Слава про українських акторів розлетілася по всьому світі. Багатогранність Марії Заньковецької, її майстерність, підкорило серце багатьох тисяч людей, серед яких були і відомі поети, письменники, політичні діячі. Репертуар Заньковецької нараховує більше трьохсот ролей, від трагічно-драматичних до комедійних. Майстерність актриси зростала з кожним роком. Марія Костянтинівна створювала образи які були проникнуті справжнім драматизмом і комедійністю. Її чудовий голос – мецо-сопрано, заворожував своїм виконанням глядачів. Мистецтвознавці виводять її на рівень світових зірок – Елеонори Дузе та Сари Бернар.

Серед найпопулярніших ролей Заньковецької: Наталка і Терпелиха в п'єсі І.П. Котляревського «Наталка Полтавка», Галя в «Назарі Стодолі» Т.Г. Шевченка, Олена і Зінька в п'єсах М.Л. Кропивницького «Глитай, або ж Павук» та «Дві сім'ї», Харитина і Софія в п'єсах «Наймичка» і «Безталанна» І. Карпенка-Карого та багато інших. Для того щоб глядачі

змогли відчути весь трагізм героїні Олени з «Глитай, або ж Павук», Марія Заньковецька довго опановувала роль, старалася зрозуміти її, відвідувала психіатричні лікарні для вживання в роль [3, 259].

Однозначно, театр на зламі XIX століття потребував докорінних змін та нових яскравих облич, і саме «театр корифеїв» став головною рушійною силою, які не боялися змін та царських заборон. Ставши відомою актрисою Марія Заньковецька робить все, для того щоб, розповсюджувати знання та досягнень театральної культури для звичайних людей, та бере активну участь у становленні нового українського театру. Талант Заньковецької привертав інтерес до долі українського села, інтерес до України, її культури та мистецтва. Марію Заньковецьку ніколи не цікавила політика, але для розвитку культури свого народу вона зробила те, чого не могли досягнути політики першої величини, тому часто її характеризують, як духовну дочку та продовжувачкою традиції Кобзаря. Саме завдяки їй, вперше в історії Києва, на сцені театру лунала українська мова.

Шанувальниками творчості талановитої актриси були: письменники Лев Толстой, Антон Чехов, Панас Мирний, Іван Нечуй-Левицький, Павло Тичина, Максим Рильський, художник Микола Нестєров, співак Іван Козловський, академік Олександр Богомолець, режисери Костянтин Станіславський [2, 42].

Ставши передовою зіркою світової величини та здобувши славу, Заньковецька ніколи не цуралася та не забувала своє коріння. З її допомоги у Ніжині було засновано народний хор та симфонічний оркестр. М. Заньковецької. У 1906 році Заньковецька бере безпосередню участь у відкритті першого стаціонарного українського театру – Театру оперети. 15 січня 1908 р. саме тут відбулося урочисте святкування 25-ої річниці сценічної діяльності М. Заньковецької. Після подій Жовтневої революції очолювала Народний театр у Ніжині (1918). Саме тут дебютували молоді талановиті актори: Б.Романицький, Г.Садовський та інші. Разом із Саксаганським сформувала Народний театр у Києві, який розмістився в приміщенні Троїцького народного дому. Пізніше, саме на основі цього театру у 1922 році буде створено театр ім. Заньковецької (Львівський український драматичний театр ім. Марії Заньковецької). Востаннє актриса виступила на сцені в 1922 р. на вечорі, присвяченому її 40-річній акторській діяльності. Саме у цей день їй, першій в Україні, було присвоєно звання Народної артистки республіки.

Вклад Марії Заньковецької в українському національному мистецтві неоціненний. Сміливо виступаючи проти цензурних обмежень, які діяли щодо українського театру, активно виборювала дозвіл цензорів на постановки заборонених українських п’єс, відстоювала думку та право свого народу на «український театр». Багато вона доклала зусиль і для поповнення театру талановитою молоддю. Кілька десятиліть минуло з того дня, як український театр втратив, талановиту актрису, та скільки років не минуло, для українського народу, Марія Заньковецька, назавжди залишиться яскравою зіркою, яка запалила тисячі душ своєю грою та своїм прикладом показала, що не потрібно боятися змін та впевнено іти до своєї мрії. В шану величному таланту Марії Костянтинівни, у Києві, у будинку, де вона мешкала протягом 1918-1934 рр., створено музей-квартиру, також, встановлено статую актриси у Маріїнському парку [2, 25].

На рідній Чернігівщині зберігають пам’ять про Марію Заньковецьку. Її ім’ям названо вулицю у Ніжині. Встановлено пам’ятники – в с. Заньки та Ніжині. Створено меморіальний музей в с.Заньки (з 1964 р.).

Список використаних джерел і літератури:

1. Перлина українського театру: До 150-річчя від дня народження М.К. Заньковецької (1854–1934) // Календар знаменних і пам’ятних дат 2004. III кв. – К.. 2004. – С. 41–46.

2. Корнійчук В. Ave, Maria! Психологічні особливості акторської творчості Марії Заньковецької / В. Корнійчук // Український театр. - 2004. - 3. - С. 26-28

3. Лемещенко А. Марія Заньковецька легенда українського театру / А. Лемещенко // Українки в історії / За ред. В.К. Борисенко. - Київ : Либідь, 2004. - С. 259-265.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Захарченко М. В.

Вишемірський Р. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОНЯТТЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ 1920–1930-Х РР. У ДОСЛІДЖЕННЯХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена тією обставиною, що будівництво житла здавна було однією з найважливіших подій у житті. З переселенням до нової хати люди пов'язували свої надії на щасливіше та заможніше життя. Боротьба з природною стихією, бажання найрізноманітнішими засобами задобрити її, прагнення забезпечити надійність та міцність нової оселі – все це знайшло відображення у своєрідних віруваннях, звичаях та обрядах. Це вибір місця і часу для будівництва житла, його закладини, закінчення будівництва, перехід у новий дім та багато іншого. З огляду на це, *метою* нашої студії є аналіз обрядової та семантичної складових у процесі побудови традиційної української хати.

Вивчення проблеми житла з погляду етнологічної науки викликає певні труднощі. Якщо подивитися на нього лише як на «споруду, де живуть люди», то в уяві виникають найрізноманітніші конструкції – від вітрових захистів та наметів давніх мисливців і скотарів до сучасних багатоповерхових забудов, порівнювати які немає жодного сенсу. Проте будь-який тип житла завжди має одну спільну властивість: у людській свідомості воно завжди протиставлялося рухові, дорозі, тому уявляється як зупинка в русі, як місце, організований простір для короткочасного відпочинку чи тривалого перебування. Найпоширенішою є етнологічна типологізація житла за такими ознаками, як будівельний матеріал, стиль конструкції й планування, розміщення печі й культового місця, зв'язок із господарськими забудовами, внутрішній інтер'єр тощо [2, 9].

Українці, як правило, прискіпливо ставилися до вибору місця для нового будинку, ходили до ворожок та розпитували старих людей. У деяких випадках на цьому місці сіяли жито: якщо воно росло гарно, то вважалося, що й місце придатне для будівництва. Найпильніша увага зверталася на те, щоб під забудову не потрапила колишня дорога чи стежка, бо тоді в майбутньому житлі не буде спокою. Господар обирав місце для будівництва ранньої весни там, де найшвидше сходив сніг і ґрунт підсихав на сонні. Звертали увагу також на те, щоб у тому місці не було великої роси вранці. Далі, розмітивши місце для будівництва, копали ями під сохи (кутні стовпи в каркасній конструкції хати). У них клалося кілька зерен жита і шматки житнього хліба або просто насипали чотири купки жита (спершу там, де буде покуть, потім там, де піч, далі – припічок і постіль). Удосвіта перевіряли: якщо жито лишиться незайманим, то можна сміливо будувати нову хату, місце вважалося сприятливим. Якщо ж жито було розворушене або зникало – радили пересунути сохи в інше місце [1].

Згідно із народними уявленнями, не можна було будувати нову хату:

1) за розмірами меншою від старої;
2) на садибі родини, де були п'яниці, злодії;
3) де люди вимерли від пошесті;
4) де колись відбулось вбивство чи іншим чином осквернення місця;
5) де раніше була церква чи інше святе місце тощо [2, 178].

Вибір часу для закладин житла вважався однією з важливих умов успішного будівництва. Закладати нову хату було прийнято навесні та влітку. На Поділлі будівництво починали у п'ятницю, найкраще у повнолуння, щоб у хаті було повно. Загалом по Україні найбільш сприятливими днями вважались вівторок, четвер, п'ятниця та субота. Небажано було починати будівництво у високосний рік, понеділок, середу та на свята. Перш ніж закладати житло, довідувалися, чи не припадає це на день, присвячений комусь із святих мучеників, бо не доведеш справу до кінця. Після ж закладин уже можна було працювати всі дні, крім неділі, свят та постів. Як жертовні атрибути під час закладин хати використовували гроші, зерно, вовну. Усі зазначені магічні обряди в далекому минулому виконували тільки чоловіки, хоча наприкінці XIX ст. цієї традиції вже не дотримувались.

Наступний етап будівництва – укладання угоди з майстрами. До них ставилися з надзвичайною шанобливістю, бо від їхнього вміння й сумлінності залежала майбутня доля хати й родини, в якій вона проживала. Господар повинен був виявляти чималу щедрість, пригощаючи майстрів під час закладки будівлі, вкладання сволоків і по завершенні будівництва [1].

Найбільш відповідальним моментом було закладання сволока. Сволок – це головна деталь конструкції хати, на якій тримається стеля. У деяких місцевостях називався «бальок» або «трам». Сволок виготовлявся з товстого стовбура дуба чи липи, який обтесували, надаючи квадратної або прямокутної в зрізі форми. Найчастіше розміщення сволока повздовжнє (іноді траплявся поздовжній і кілька най більше три поперечні сволоків). Кріпився сволок або на особливих підсволокових сохах, або на верхньому зрубі

Найважливішим елементом інтер'єру житлового приміщення українців був опалювальний пристрій – вариста піч. Піч відігравала важливе символічне значення, будучи втіленням домашнього вогнища, хоча водночас вважалася місцем зосередження демонічних сил. По діагоналі від печі в хаті влаштовували «покуть», «божий кут», де розвішували образи та рушники.

Віконні та дверні пройми, фарбували в інтенсивно червоний колір, що символізував очищення вогнем «усього входящого». Функцію оберегу виконували також наведені крейдою хрестики навколо вікон та дверей. Захисниками оселі вважалися й рушники, якими оздоблювали вікна та двері. Неодмінними хатніми амулетами були часник та підкова. Останню прибивали до порога чи біля нього. Часник та різні трави розвішували навколо дверей та вікон.

Останнім обрядом були входини. Спочатку нову хату обкурювали ладаном, вовною і сміттям. Протоплювали до угару нову піч. Все це робилося заради вигнання з хати ворожих духів. Далі впускали в хату тварин: найчастіше це був кіт (звичайно гарний), іноді собаку, півня, курку тощо. Вважалося, що той, хто першим увійде до нової хати, найближчим часом помре. «Хто першим увійде в хату – чи кіт, чи собака, чи горобець, чи сорока залетить, – тому вік недовгий». З речей найпершими вносили ікони й учинену діжу з тістом, на яку клали хліб-сіль і спостерігали за тістом. Добрий підйом його віщував про добре життя в новій хаті. Заносили й стола, на який також клали хліб. Потім усі інші речі. Люди переходили до нового житла пізніше [2, 178].

Таким чином, традиційно українці приділяли велику увагу місцю зведення нової хати та окремим предметам її інтер'єру. Безпосередньо закладанню хати передував тривалий процес вибору місця, який включав опитування старожилів про місце для ймовірної забудови і магічні обряди. При здійснені останніх найчастіше використовувалися гроші, зерно та вовна. В облаштуванні екстер'єру хати найважливіше місце займали покуть та піч, з якими також пов'язано чимало обрядів і ритуалів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гребінь І. Ф. Житло в духовному світі селянина // Українська минувшина. Київ: Либідь, 1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://etnography.national.org.ua.

2. Масненко В. В., Ракшанов В. Б. Українська хата. Черкаси: Брама-Україна, 2012. 190 с.

Науковий керівник: д. і. н., доцент Івангородський К. В.

Ганімар В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

УМАНЩИНА НА ІСТОРИЧНІЙ КАРТІ УКРАЇНИ XVIII – XIX СТ.

Актуальність даної статті полягає в тому, що Уманщина займає досить вагоме місце в історії України та довгий час була об'єктом геополітичних зазіхань різних держав, зокрема Речі Посполитої, Російської та Османської імперій. Умань стала одним із центрів визвольного

руху XVIII ст. Гайдамаччини. Цей край відрізняється від інших земель України, насамперед географічним розташуванням на межі кочового степу та прадавньої осілості, що значною мірою визначало напрям політичного та соціокультурного розвитку, який яскраво відображається в XVIII – XIX ст.

Впродовж історичного існування Уманщини відбулося чимало змін адміністративно-територіального устрою, спочатку край був власністю В. Калиновського, згодом перейшов до власності родини Потоцьких, став сотенним містечком, центром військових поселень Київської та Подільської губерній, у XX ст. входила до Київської області, а з утворенням Черкаської області у 1954 р., Умань стала центром однойменного району який існує по сьогодні, і в якому завершується процес децентралізації.

Метою статті є дослідження історії Уманщини XVIII – XIX ст. за архівними документами для визначення місця історії Уманщини даного періоду в історії України та охарактеризувати основні особливості економічного, соціального, політичного та культурного життя Уманщини XVIII – XIX ст..

Виклад дослідження. Кожне місто являє собою складний соціоетнічний і культурний організм, історія котрого (тобто його минуле, що проходить через сьогодення) творить майбутнє. Історію Умані почали писати ще в XVII ст., спираючись на автентичні документи, тощо. Констатуємо той факт, що історії Умані в повному обсязі та в редакції, близькій до об'єктивності історичного процесу, до сьогодні ще не створено, хоча на зламі XX – XXI ст. вже з'явилася ціла низка наукових праць, які ліквідують «білі плями» у висвітленні минулого славетного українського міста. Використання джерельної бази для написання близької до реального минулого історії міста повинно ґрунтуватися на залученні широкого кола джерел, аналіз яких дозволить більш об'єктивно висвітлити спірні питання.

У 1726 році Умань стає володінням графа Франциска Салезія Потоцького, і в подальшому аж до 1832 грала роль приватновласницького маєтку Потоцьких та одного з найбільш розвинених східноподільських міст, через яке до місць збуту проходила велика кількість сільсько-господарської продукції та поташу. В місті проживала досить значна єврейської громади, представники якої займалися переважно торгівлею та ремеслами. 1760 місту підтверджено магдебурзьке право (надане 1663).

Водночас розвиток міста гальмувався нападами гайдамаків. Під час одного з нападів, у червні 1750, гайдамаки вбили багато людей, спалили велику кількість будинків та пограбували міський костьол. Зважаючи на небезпеку, власник міста Ф.- С. Потоцький збудував тут у 1761 р. фортецю, яка мала рів, вал із палісадом, дві чи три брами, а також «економічний двір» усередині – щось на зразок дерев'яного замку. Укріплення були посилені гарматами. Для охорони володінь Ф.- С. Потоцького на Уманщині та оборони фортеці найняли полк козацької міліції в кількості 2600 осіб [4, с. 173 – 174].

Проте під час Коліївщини весь полк козацької міліції на чолі із сотником І. Гонтою перейшов на бік повстанців, котрі під керівництвом М.І.Залізняка йшли на Умань. Місто, в якому шукали порятунку від гайдамаків тисячі поляків та євреїв, залишилося майже без захисників. 10-11 червня 1768 його захопили повстанці, від рук яких загинула значна кількість цивільного населення, головним чином Євреїв. Після придушення Коліївщини та відновлення влади Потоцьких в Умані місто поступово відновило свій демографічний та господарсько-економічний потенціал [1].

Уманщина у складі всієї Правобережної України у 1793 році відійшла до Росії. Спочатку місто Умань у 1795 році було визначене повітовим містом Вознесенського намісництва, а за два роки у ході адміністративної реформи у Південно-Західній Росії воно відійшло до Київської губернії. Умань стала у 1797 році центром Уманського повіту Київської губернії. Під час інкорпорації регіону до складу Російської імперії та у перші роки XIX ст. спостерігалася наступна ситуація: царська влада мирилася з тим фактом, що місто (дуже важливе в економічному, військовому та адміністративному планах), яке було центром повіту (з 1795 р.), перебувало у приватній власності [3, с. 149].

У 1796 – 1805 рр. в околицях Умані, яка постійно розвивалася, було закладено парк «Софіївка». Це диво було створене генієм Л. Метцеля, фінансами С. Щ. Потоцького та працею сотень українських селян на честь грекині Софії. Після смерті Фелікса Потоцького (1805 р.) маєтки було поділено поміж синами. Умань і частина Уманщини перейшли у власність Софії, і будівництво парку припинилося, виділялися лише невеликі кошти для догляду за ним. Незважаючи на певну незавершеність у будівництві, він перевершив усі сподівання [6, с. 456].

Після смерті у 1822 р. Софії Потоцької всі її маєтки за заповітом перейшли до сина – полковника Олександра Потоцького. Взявши участь у Польському повстанні, яке завершилося поразкою, Умань і всі маєтки «заколотника», «державного злочинця» графа Олександра Потоцького були секвестровані, а 21 жовтня 1832 р. – конфісковані на користь держави. «Софіївку» імператор Микола I подарував своїй дружині. Так і закінчилося перебування Потоцьких на Уманщині [2, с. 240].

У 1838 р. Умань за наказом російського імператора Миколи I стала адміністративним центром 5-ти округів військових поселень кавалерії Київської та Подільської губерній. З цього часу, поряд із розвитком промисловості та торгівлі, розпочалася активна забудова міста, покликана перетворити досить хаотично розпланований населений пункт із невиразною архітектурою на зразкове повітове місто. Цьому сприяли затвердження «Положення про влаштування міста Умані» (1842), організація в місті Будинку культури як провідної містобудівної інституції та складання генерального плану розвитку Умані (1846). У роки військових поселень в Умані було запроваджено військову поліцію та пожежну частину, тут постійно квартирували бл. 1,5 тис. військовослужбовців, що позитивно впливало на підтримання громадського порядку, а також створювало додатковий шлях для збуту товарів уманськими купцями [5, с. 68 – 69].

Наприкінці 1850-х – на початку 1880-х рр. спостерігається значне територіальне зростання міста, в процесі якого відбувся його неофіційний поділ на Стару (населену переважно бідними євреями та досить погано забудовану) і Нову (зі зразковою забудовою, переважно цегляними будинками, та заселену гол. чин. росіянами, українцями і заможними євреями) частини. Вихід Умані з-під юрисдикції військових поселень відбувся 1860 – 61 рр.. З цього часу Умань стала типовим повітовим центром Київської губернії. У пореформений час спостерігаються подальший розвиток промисловості й торгівлі, поява банківських установ та різноманітних фінансово-економічних товариств, багатьох навчальних закладів [5, с.72].

Такою була Умань у кінці XIX ст. Щодо населення міста, то слід відмітити, що у другій половині століття воно зростало значними темпами. Цьому сприяла і побудова у 1880 році залізничної колії Умань і – Козятин, а згодом Вапнярка – Цвіткове через Христинівку. У 1897 році під час Всеросійського перепису населення в Умані було 28628 жителів. Уманський повіт займав під кінець століття значну територію. Він межував із Звенигородським, Таращанським, Липовецьким, Гайсинським, Балтським повітами і з Херсонського губернією. Його більшими містечками були Тальне, Іваньки, Буки, Соколівка, Покотилів, Торговиця.

У самому кінці XIX ст. вважалось, що в Уманському повіті 7 містечок (Антонівка, Буки, Дубова, Іваньки, Покотилів, Тальне, Торговиця), 141 село, 15 деревень, 456 хуторів і ферм. За переписом 1897 року виявлено у повіті всього мешканців 322688 осіб. Як зазначає Демочані, м. Умань, за зовнішнім, виглядом – одне з найкращих повітових міст південно-західного краю. Казенні й міські будинки майже всі кам'яні, доволі великі, базарні лавки і гостинний двір теж кам'яні, головні вулиці вимощені, освітлені ліхтарями, широкі і прямі, у місті є великі площі [5, с.75].

Отже, спираючись на архівні дослідження науковців, ми дійшли висновків, що Уманщина у XVIII – XIX ст. перебувала у складі двох держав – Речі Посполитої і Російської імперії, «водорозділом» між ними є події 1793 р. Відрізнялася від інших українських земель своїм суспільно-політичним устроєм та поліетнічним складом населення. Як і в більшості міст Правобережної України, це було фактором, що створював умови для співіснування на одній обмеженій території різних конфесій: християнства – православної, римо-католицької та греко-католицької конфесій, а також іудаїзму. Саме в цей період Уманщина переходить у

власність Російській імперії від Речі Посполитої, а саме з власності Потоцьких. Саме з добою Потоцьких асоціюються пам'ятки, що визначають непересічність цього міста: василіанський монастир зі школою, дивовижний парк «Софіївка» й місце паломництва брацлавських хасидів – могила цадика Нахмана.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бевз, Г. Історія Уманщини : [польська колонізація] / Г. Бевз // Уманська зоря. – 1995. – 22 лютого.
2. Клименко Т. Умань за часів Потоцьких: документальна замальовка / Тетяна Клименко. // Архіви України. – 2005. – С. 237 – 242.
3. Коваль А.У. Храбан Г.Ю. Спалах гніву народного (антифеодальне, народно-визвольне повстання на Правобережній Україні у 1768-1769 рр.). – К.: Вид-во при Київ. ун-ті, 1989. – 176 с. / Коваль А.У. // Український історичний журнал. – 1993. – № 12. – С. 147 – 151.
4. Кривошея І. І. Місто Умань у власності графів Потоцьких (друга чверть XVIII – перша третина XIX ст.): Територія конфлікту, компромісу чи взаємодії? / І. І. Кривошея. // Проблеми історії України XIX – XX ст.. – 2009. – С. 173 – 183.
5. Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років XX століття) / С. Ю. Монке, А. І. Петренко, Т. В.Кузнець та ін.. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 260 с.
6. Усенко П. Г. Потоцький Станіслав-Фелікс, Станіслав-Щенсни // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – С. 456.

Науковий керівник: академік УІА, д. і. н., професор Чабан А. Ю.

Клинова О. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УРСР В ДОБУ ХРУЩОВСЬКИХ РЕФОРМ

На початку 1950-х років сільське господарство України залишалось перебувати в критичному становищі. Основні кошти держава направляла на відбудову важкої промисловості та оборонного комплексу, натомість аграрний сектор залишався донором цих ресурсів. Нееквівалентний обмін між містом і селом відбувався шляхом закупівлі державою у колгоспів сільськогосподарської продукції по надто низьких директивних заготівельних цінах, які не відшкодовували суспільно необхідні затрати праці. А з міста колгоспи отримували промислові товари та техніку, що зосереджувалася в МТС, по дуже завищених цінах.

В результаті цих процесів власні грошові нагромадження колгоспів були незначними, що позначилося на низькій і несвоєчасній оплаті праці колгоспників. У господарствах встановлювалися норми виробітку і завдання, за які колгоспникам нараховувалися трудодні. Виробити денну норму, як у рослинництві, так і в тваринництві, було досить важко, оскільки більшість виробничих процесів не було механізовано і вони виконувалися вручну. Середній виробіток трудоднів за рік варіювався по областях із урахуванням природних зон та структури господарства. Оплата ж праці за вироблені трудодні в колгоспах України (як її грошова, так і натуральна частки) була мізерною. Так, на початку 1950-х рр. колгоспники отримували в середньому 16,4 крб. в місяць, що в 4 рази менше, ніж отримували робітники і службовці [1, 137]. До того ж, як правило, зарплатню колгоспники отримували в кінці господарчого року, після того як колгосп розраховувався з МТС за надані послуги. Оскільки розрахунок з колгоспниками здійснювався за залишковим принципом, то часто-густо їхня зарплатня була мізерною, або взагалі була відсутня. Так, в 1951 р. 33 колгоспи в Україні взагалі не оплатили працю колгоспників, а в 1952 р. таких господарств налічувалося 18. В основному це були господарства західних областей України. Натуральна частка зарплати також була мізерною. Так, в 1951 р. в Україні було 8611 колгоспів, в яких на трудодень видавалося до 1 кг зерна, а в 1952 р. таких господарств було 2693 [2, 123].

Таким чином, важка праця українських селян в повоєнний період належно не оплачувалася. Негативно на розвиток сільського господарства в цей період вплинула також податкова політика держави щодо особистих підсобних господарств. Податків було настільки

багато, що вони часто перевищували зарплатню селянина в колгоспі. Така державна політика майже повністю нівелювала товарно-грошові відносини на селі, знищивши будь-яку особисту зацікавленість колгоспників у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції.

Катастрофічна ситуація в сільському господарстві на початку 1950-х років вимагала термінового вирішення проблеми. Тому не випадково, що саме цю галузь народного господарства М. Хрущов обирає головним об'єктом своєї реформаторської діяльності. На пленумі ЦК КПРС у вересні 1953 р. він вказав на причини відставання сільського господарства, що зводилися до низького рівня його фінансового і матеріально-технічного забезпечення. Відтоді почалося здійснення низки заходів економічного стимулювання роботи сільськогосподарських підприємств: збільшення капіталовкладень; підвищення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію по держзамовленню; підвищення оплати праці колгоспників; зниження податків з присадибних господарств селян.

Так, державні капіталовкладення у сільське господарство країни лише протягом 1954-1955 рр. на 40% перевищили їх загальну суму за 1946-1950 рр., а в 1954-1958 рр. – були вдвічі більшими сумарного обсягу капіталовкладень в сільське господарство за 1933-1953 рр. [3, 54]. Це позначилося на зміцненні машинно-тракторного парку та рівні механізації та електрифікації виробничих процесів. Наприкінці 1950-х рр. вдалося досягти довоєнного рівня парку тракторів, зернозбиральних комбайнів, автомашин. Підвищенню морального стимулювання колгоспників до праці сприяло підвищення державних закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію в 5 – 7 разів [3, 76].

У результаті зазначених процесів грошові доходи колгоспників значно зросли (у 1957 р. порівняно з 1952 р. – у 2,3 рази). Так, виплата грошей на трудодень на працездатного колгоспника у 1958р. порівняно з 1953 р. збільшилася у 3,8 рази [4, 89]. В результаті пенсійної реформи 1956 року вперше колгоспникам почали виплачувати пенсії та соціальні виплати. На зміцненні грошових відносин на селі позначилося також відчутне зниження податків та відміна обмежень щодо підсобних господарств селян. Це сприяло росту зацікавленості у збільшенні виробництва сільськогосподарської продукції.

Зміна державної політики щодо розподілу капіталовкладень на користь села сприяла розширенню житлового будівництва на селі, прискоренню його електрифікації та радіофікації, відновленню довоєнної мережі торгівельних закладів, розширенню мережі громадського харчування, збільшенню кількості медичних, культурно-освітніх закладів. Проте, загалом, житлово-побутові умови життя українських селян залишалися тяжкими.

Таким чином, протягом 1954-1958 років в аграрному секторі економіки України відбувалися значні позитивні зрушення. Це були найпродуктивніші роки після 1922-1926 рр. В цей період зросла продуктивність праці, значно збільшилося виробництво сільськогосподарської продукції, збільшився машинно-тракторний парк, а головне, значно підвищився рівень доходів та добробут колгоспників, що сприяло, по суті, відродженню товарно-грошових відносин в українському селі, повністю нівельованих злочинною сталінською політикою щодо села.

Список використаних джерел і літератури:

1. Падалка С. С. Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. XX століття / С. С. Падалка. – К., 1995. – С.194.
2. Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи / В. Баран. – Львів, 1996. – С.187.
3. Мерль Ш. Реформа, ошибочная по своей концепции. Заметки к истории аграрной политики при Хрущеве и Брежневе // Проблемы всемирной истории. Сб. статей в честь А.А. Фурсенко. – СПб., 2000. – С. 266.
4. Стреляный А. Последний романтик // Свет и тени «великого десятилетия»: Н.С. Хрущев и его время. – Л., 1989. – С. 194.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Мазур О. О.

Коваленко Н. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗНАЧЕННЯ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» ДЛЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ 20-Х РР. ХХ СТ.

Однією з найважливіших рис розвитку України в 20-х рр. ХХ ст. стало здійснення радянським керівництвом «українізації» – політики в національно-культурній сфері, спрямованої на задоволення певних національних вимог українців – розвиток української культури та розширення ролі українських кадрів в керівництві країною. «Українізація» була проявом проголошеної XIII з'їздом РКП (б) загальносоюзної політики «коренізації» - зміцненням зв'язків нової влади з національними культурами та місцевим «національним ґрунтом». Відповідно, ця політика мала два аспекти – культурно-просвітницький та кадрово-політичний. Українська культура повинна була стати основою культурного стандарту УРСР, а влада в УРСР повинна була стати більш україномовною. Таким чином передбачалося, що український фактор зміцнить позиції нового режиму на Україні [3, 307].

27 липня 1923 р. вийшов декрет РНК УРСР «Про заходи щодо українізації навчально-виховних та культурно-освітніх установ». Були розроблені заходи щодо переходу на українську мову більшості установ системи освіти. Заборонялося брати на керівні посади людей, які не опанували української мови. Щоправда, у житті ці заходи здійснювалися половинчасто.

У квітні 1925 р. пленум ЦК КП(б)У створив комісію з «українізації», покликану прискорити цю роботу. Була створена, також, державна комісія з українізації радянського апарату на чолі з головою Раднаркому УРСР В.Чубарем [1, 86]. Л. Каганович та В. Чубар стали наполегливо виконувати вказівку Сталіна: «подолати іронію і скептицизм по відношенню до української культури». Позиція Сталіна суперечила поглядам групи Г.Зінов'єва, котра вважала, що «українізація» – це поступка петлюрівщині. Ці протиріччя відображали більш широкі дискусії – щодо перспектив будівництва соціалізму в країні та відносно про світової революції.

«Українізація» була тісно пов'язана з іншими загальносоюзними напрямками культурної політики, насамперед – ліквідацією неписьменності. На початку 20-х рр. грамотними на Україні були 57% чоловіків і більше 30% жінок. У 1923 р. голова Всеукраїнського ЦВК Г. Петровський очолив товариство «Геть неписьменність» (існувало до 1936 р.), яке направило в села і міста України сотні загонів «культармійців». За 20-ті рр. завдяки кампанії лікнепу навчилися читати і писати близько 2 мільйонів чоловік. До 1939 р. за офіційними даними в УРСР тільки 15% населення у віці 15-50 років були неписьменними [3, 317].

Іншим напрямком українізації стало залучення українців у партійно-державний апарат УРСР. У 1923 р. в КП(б)У було всього 23% українців. З 1924 р., у зв'язку з «ленінським закликом», почався масовий набір в партію українців, і до початку 30-х рр. їх число перевищило половину. У радянському апараті цього результату було досягнуто уже в 1926 р., а в 1940 р. в КП(б)У вже 63% членів були українцями.

Форсована адміністративна українізація привела до освоєння українською бюрократією і службовцями напівграмотної суміші української та російської мов, так званого «суржику» [2, 83].

Нова політика відкрила можливості для націонал-комуністів сприяти розвитку власне української культури. Велику роль у цьому відіграв колишній лідер боротьбистів, а в 1924-1927 рр. нарком освіти УРСР – А. Шумський. Діяльність націонал-комуністичної та безпартійної національно-орієнтованої інтелігенції заклала основи розвитку української радянської культури [1, 319].

У 20-х рр. відбувається ренесанс в українській літературі. Виникають найвідоміші літературні об'єднання творчої інтелігенції: «Плуг» – спілка селянських письменників, (П. Панч, А. Головко), «Гарт» - спілка пролетарських письменників (В. Еллан-Блакитний, М. Хвильовий, В.Сосюра), ВАПЛІТЕ – Вільна Академія Пролетарської Літератури (П. Тичина, М. Бажан, Ю. Смолич, Ю. Яновський). Виділялися групи неокласиків (М. Зеров,

М. Рильський, Ю. Клен), символістів (П. Тичина, Ю.Меженко), футуристів та ін. Після прийняття постанови ЦК ВКП(б) 1932р. «Про перебудову літературно-художніх організацій» в 1934 р на з'їзді в Києві було створено Спілку радянських письменників України.

Розвиток української культури вимагав стандартизації правопису української мови. У 1926-1927 рр. була проведена офіційна дискусія з правопису, до якої були залучені провідні вчені-філологи Радянської України. Це питання обговорювалося на Всеукраїнській конференції з правопису 1927 р. в Харкові за участю представників Західної України. Зі спірних питань було прийнято компромісні рішення, які враховували особливості західноукраїнських діалектів. «Харківський правопис» було затверджено міністром освіти Н. Скрипником 6 вересня 1928 р.. У 30-х рр. відбувалося зближення українського правопису з російським.

До кінця 20-х рр. на українську мову викладання перейшли чверть вузів, близько половини технікумів УРСР. 80% періодичних видань виходило українською мовою. Повільно українізація відбувалася лише на Донбасі, оскільки не зустрічала підтримки більшості населення [2, 86].

З кінця 20-х рр. політика українізації поступово згортається. У 1933 р. Сталін назвав місцевий націоналізм основною загрозою для єдності Радянського Союзу. Це означало кінець українізації. Радянська влада повертається до політики зросійщення, активних учасників українізації було репресовано.

В цілому, українізація сприяла подальшому піднесенню національної самосвідомості, яке активізувалося серед українців під час революції та громадянської війни. По-перше, сприяння розвитку української мови і культури в містах і в партійно-державному апараті створило неселянські центри підтримки українських національних прагнень. По-друге, українізація надала легітимність національній самодіяльності українських комуністів. Процес українізації не лише поширював серед народу здобутки культури, а й ототожнював українську культуру, яка раніше була чисто народної, з освітою, модернізацією суспільства та економіки й навіть із державою як такою. Проте згодом більшість досягнень українізації зійшли нанівець під впливом все більшого посилення централізації влади в СРСР.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бондарчук П. М. . Політика українізації і профспілки УСРР (1920-і рр.) / П.М. Бондарчук. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 161 с.

2. Даниленко В. М. Українізація: здобутки і втрати (20-30-ті рр.). / В.М.Даниленко. // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 1992. – №2. – С. 79–91.

3. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації / Я. Й. Грицак. – Київ: Yakaboo Publishing, 2019. – 656 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Мазур О. О.

Лисиця С. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІСТОРІЯ ФУТБОЛУ ЧЕРКАСЬКОГО КРАЮ

Футбол є найбільш масовим видом спорту серед сучасних видів спорту, що охоплює усі вікові групи населення, найбільш тісно зв'язаним із природними, соціальними й економічними факторами розвитку країн і регіонів. Інтерес до цього виду спорту підсилює актуальність і викликає потребу вивчати це питання.

Становлення футболу на території України мало чітку територіальну диспропорцію, що обумовлювалась геополітичною ситуацією на різних частинах нинішньої держави. До 1954 року футбол нашого краю був складовою частиною інших регіональних спортивних клубів.

Ми вважаємо за потрібне окремо розглянути подробиці футбольного життя обласного центру – Черкас. І на прикладі обласного центру показати основні тенденції розвитку цього

популярного виду спорту. У нашій розвідці ми звернемо увагу на період від утворення Черкаської області до здобуття Україною незалежності оскільки вектори розвитку футболу дещо змінили свій напрямок.

Більше 55 років місто Черкаси представляв футбольний клуб «Дніпро», який був заснований 9 травня 1955 року. Черкащани часто змінювали назву основної команди міста. Так, в 1955-1956 роках клуб величали «Буревісником», наступне десятиліття (1957-1966) – «Колгоспником», до назви «Дніпро» черкащани звикали у 1967–1996 роках, щоправда, у 1973-1974 році команда виступала як «Граніт». З 1997 до 2004 року міську команду нарекли ФК «Черкаси», а з грудня 2004 року і до останнього дня існування (21 травня 2009 року) футбольний клуб повернувся до назви «Дніпро» [4].

Черкаський футбольний клуб виступав як у регіональних змаганнях, так і на професійному рівні. З 1958 по 1970 роки «Дніпро» бере участь у класі «Б». У цій кваліфікації команда провела 481 матч, з яких здобула 165 перемог, зазнала 160 поразок та зіграла 156 нічиїх. Загалом різниця м'ячів склала -7. Найбільший успіх «Дніпра» у класі «Б» – друге місце в зоні та шосте у фіналі 1967 року. Найгірший результат команди – 19-е місце у 1969 році [5].

Потрібно підкреслити, що черкащани приймали поєдинки із багатьма легендарними радянськими футбольними клубами. Так, наприклад, 9 вересня 1961 року в 1/16 фіналу Кубку СРСР потужний ленінградський «Зеніт» мінімально здолав черкаську команду, що вважається одним із найбільш резонансних матчів в історії місцевого футболу [1]. Також обласна команда проводила товариські матчі з московськими командами «Торпедо», ЦБРА та київським «Динамо» [2].

Як учасник чемпіонату СРСР серед команд майстрів групи «Б» та срібний призер першості України серед колективів фізкультури черкаський клуб успішно виступав у фіналі IV міжнародних спортивних ігор сільської молоді в Болгарії і став переможцем, завоювавши почесний приз. Футболістам і тренерам були вручені золоті нагороди змагань.

Наприкінці 1960-х років «Дніпро» проводить ряд міжнародних матчів з командами Польщі, Чехословаччини, Північної Кореї, Ефіопії, Гвінеї-Бісау тощо, здобуваючи заслужені перемоги [5].

У 1971, 1974, 1977–1984, 1988–1991 роках черкащани виступали у другій лізі (зона УРСР), де провели 632 матчі. У порівнянні з попереднім рівнем, на жаль, показники нашої команди були гіршими. Так, «Дніпро» здобув лише 170 перемог проти 300 поразок у другій лізі. Різниця м'ячів склала -282. Найкращим результатом команди стало 8-е місце в сезоні 1982 року, а найгіршим – 26 в сезоні 1984 року [3].

Загалом у чемпіонатах СРСР черкащани провели 1113 матчів, 31 % яких закінчився перемогою, 41 % – поразкою та 28 – нічиєю.

Потрібно зазначити, що «Дніпро» зіграв 22 матчі у Кубку СРСР, причому половина зустрічей увінчалася успіхом для наших футболістів, а різниця м'ячів склала всього -1 [5].

Підсумовуючи, доцільно було б звернути увагу на найбільш яскраві досягнення черкаського клубу:

– Учасник фіналу найсильніших команд класу «Б» в 1967 р. (6-е місце);

– Переможець IV Міжнародних ігор сільських команд соціалістичних країн в Болгарії (1959 рік);

– Півфіналіст Кубку 25-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників (1969 рік);

– Найкраще досягнення в Кубку СРСР – 1/16 фіналу;

– Чемпіон України серед аматорів 1973 і 1987 років;

– Учасник першостей України серед аматорів 1955–1957, 1972–1973, 1985–1987 років [4].

Таким чином, футбол став однією із сторін життя людей, зігравши значну роль у громадсько-політичному розвитку країни, потужним чинником виховання української молоді.

Список використаних джерел і літератури:

1. Буга Б. Футбольний локомотив Черкащини / Б. Буга // Офіційний сайт Федерації футболу України [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/7787.

2. Буга Б. Футбольні «сцени» Черкаського краю / Б. Буга // Офіційний сайт федерації футболу України [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.ffu.org.ua/about/7700.
3. Буга Б. Футбольні окраси гордих Черкас / Б. Буга // Офіційний сайт федерації футболу України [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.ffu.org.ua/ukr/ffu/about/7652.
4. Страшевич В. Б. Футбол ніколи не закінчується: історико-краєзнавчий нарис / В. Б. Страшевич. – Черкаси : Брама – Україна, 2006. – 264 с.
5. Юхно Б. Спорт у стилі ретро: розвиток спорту у Черкасах 1900–1968 рр. // Акцент. – 2014. – 9 апреля. – С. 14.

Науковий керівник: д.і.н., професор Морозов А. Г.

Макаренко Т. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТРИПІЛЬСЬКИЙ КЕРАМІЧНИЙ ІМПОРТ З МОЛЮХОВОГО БУГРА

Влітку 2018 року автор статті у складі археологічної експедиції брав участь у польових дослідженнях поселення «Молюхів Бугор». Це поселення доби неоліту та енеоліту, що знаходиться біля села Новоселиця Чигиринського району Черкаської області. У ході дослідження, у шурфі №2, було виявлено унікальний фрагмент трипільського імпортного горщика доби неоліту. Дана знахідка актуалізувала низку питань щодо характеру зв'язків мешканців названого поселення та представників трипільської культури. Це і обумовило вибір теми статті.

Поселення Молюхів Бугор було відкрито у 1950 р. відомим українським археологом Олексієм Івановичем Тереножкіним в ході археологічної розвідки вздовж р. Тясмин. Тоді поселення було зафіксовано у звіті археолога під № 23 з назвою «енеолітична стоянка на Панському острові». Археолог повідомив про знахідки тут також фрагментів неолітичної кераміки іншого відомого українського археолога Валентина Миколайовича Даниленка, який, зацікавившись, у 1955 р. приїхав у с. Новоселиця Чигиринського району Черкаської області з метою провести археологічну розвідку. На північному розвіяному схилі піщаної дюни в урочищі Молюхів Бугор археолог виявив культурний шар поселення доби неоліту та енеоліту та провів тут перші розкопки. Так, у звіті про археологічні дослідження Південно-Бузького загону за 1955 рік вперше зустрічаємо назву «Молюхів Бугор» разом з його детальним описом, першими зображеннями на фото та кресленнями. В. М. Даниленко продовжив розкопки у 1956 р. У результаті його досліджень було зафіксовано наявність на Молюховому Бугрі пізньонеолітичного поселення та енеолітичного поселення, яке за знахідками двох жител (землянки і наземного житла) археолог відніс до більш раннього та більш пізнього періоду енеолітичної доби.

Сильна задернованість піщаної дюни не дала можливості археологу провести подальші розкопки і він зробив висновок, що культурний шар поселення вичерпано.

Проведене досліджене дало змогу з'ясувати, що у 1987 р. відбулося друге відкриття нео-енеолітичного поселення Молюхів Бугор. Його здійснила черкаський археолог, кандидат історичних наук Нераденко Тетяна Миколаївна в ході підготовки «Зводу пам'яток історії культури України» по Черкаській області. У 1992 році археолог провела археологічну розвідку на поселенні, з'ясувавши наявність дуже потужного культурного шару доби неоліту та енеоліту. У 1994 році вона розпочала стаціонарні польові дослідження пам'ятки, які проходили протягом 15 польових сезонів у 1994-1995, 1997, 1999, 2001, 2003-2007, 2009-2011, 2013, 2018-2019 рр. та тривають до нашого часу.

Перші контакти молюховобугорців з трипільськими племенами у добу пізнього неоліту мали характер мирних культурних зв'язків.

У період середнього енеоліту головним стає економічний аспект, що ґрунтувався на культурно-економічній взаємовигідності, а зв'язки здійснювалися у формі обміну продуктами землеробства і скотарства, запозичення окремих традицій, навичок і елементів культур.

У період пізнього енеоліту контакти населення пізнішого енеолітичного поселення на Молюховому Бугрі були більш тісними і, можливо, мали характер етнічних контактів та сімейно-шлюбних зв'язків. [1, 214-215].

Вивчивши фрагменти трипільських імпортних горщиків в матеріалах Молюхового Бугра, автор статті з'ясував, що вони характеризують культурно-економічні контакти мешканців поселення з трипільським світом у добу неоліту та енеоліту [1, 215-217].

Перша група трипільського керамічного імпорту – фрагмент канельованої кераміки – свідчить про початок культурних зв'язків між пізніми дніпро-донецькими племенами черкаського варіанту києво-черкаської неолітичної культури та населенням східно-трипільської культури в кінці етапу ВІ Раннього або на початку етапу ВІ–ВІІ Середнього Трипілля. Ймовірно, ці зв'язки характеризують життя найпізнішого неолітичного поселення на Молюховому Бугрі у 4350–4250/4200 рр. до н.е. [1, 81].

Ще 6 груп трипільського керамічного імпорту свідчать про існування молюховобугорсько-трипільських зв'язків у добу енеоліту. Група трипільського керамічного імпорту – сіро-вохриста і жовто-коричнева кераміка без орнаментації – свідчать про продовження тісних зв'язків мешканців Молюхового Бугра з трипільським світом у добу середнього енеоліту на етапі ВІ–ВІІ і В-ІІ, коли на поселенні мешкали дереївські племена. Ці контакти відбувалися у період 4250/4200-4050 рр. до н.е., коли на Молюховому Бугрі існувало найраніше енеолітичне поселення, а трипільські племена належали до східнотрипільської культури Південного Бугу [3, 195-200].

Інші групи трипільського керамічного імпорту на Молюховому Бугрі – вохриста мальована кераміка, антропоморфна та зооморфна статуетка, відреставрований горщик, культурні запозичення – характеризують контакти трипільців і молюховобугорців вже під час існування більш пізнього поселення (3950–3550/3500 рр. до н.е.), що належало до Молюховобугорської групи пам'яток пізнього енеоліту. В цей час культурні зв'язки мешканців поселення відбувалися з трипільським населенням небелівської групи другої половини етапу ВІІ, томашівської групи етапів ВІІ – СІ Трипілля та косенівської групи етапу СІ, культури яких також мають сліди тісних контактів із середньостогівськими племенами [2, 18–19].

Таким чином, перші контакти молюховобугорців з трипільськими племенами у добу пізнього неоліту мали характер мирних культурних зв'язків. У період середнього енеоліту головним стає економічний аспект, що ґрунтувався на культурно-економічній взаємовигідності, а зв'язки здійснювалися у формі обміну продуктами землеробства і скотарства, запозичення окремих традицій, навичок і елементів культур. У період пізнього енеоліту контакти населення пізнішого енеолітичного поселення на Молюховому Бугрі були більш тісними і, можливо, мали характер етнічних контактів та сімейно-шлюбних відносин.

Список використаних джерел і літератури:

1. Нераденко Т. М. Молохів Бугор: монографія / Т. Нераденко. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А., 2017. – 505 с.

2. Телегін Д. Я. Основні періоди історичного розвитку населення території України у V – першій половині IV тис. до н. е. / Д. Я. Телегін // Археологія. – №1. – 1993 – С. 15-23.

3. Нераденко Т. М. Трипільський імпорт в матеріалах Молюхова Бугра / Т. М. Нераденко, Є. Слєсарєв // Залізнякові читання. Матеріали Другої учнівської наукової конференції. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2010. – С. 195-200.

Науковий керівник: к.і.н. Абразумова О. М.

Маслюк Н. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДОЛЯ ЖІНОК У НАЦИСТСЬКІЙ НЕВОЛІ

Примусова праця іноземців у нацистській Німеччині під час Другої світової війни – багаторівневий, складний і контроверсійний феномен, пік інтенсивного дослідження якого припав на останнє десятиліття XX і початок XXI ст. Незважаючи на те, що радянські жінки становили найчисленнішу групу серед іноземок, залучених до роботи у Німеччині під час війни, з'ясуванню їхнього досвіду та пам'яті у загальному тематичному просторі вивчення примусової праці належить далеко не центральне місце. Це стосується як української, так і німецької історіографії, в межах кожної з яких «жіночий вимір примусової праці» представлений епізодично. Нижче будуть наведені кількісні показники використання праці громадянок СРСР у Німеччині та оглянуті сучасні німецькі дослідження проблеми залучення до примусових робіт жінок-остарбайтерок [1].

Станом на вересень 1944 р. частка радянських жінок у загальній кількості вивезених на роботи до Третього рейху осіб була найбільшою і становила 49,8 %, тобто практично половину. Цей показник навіть перевищував частку німкень, які на той час працювали у різних галузях нацистської економіки (48,6 %), та саме потреба полегшити умови праці та зменшити навантаження на яких стала однією з причин залучення іноземок до роботи на німецьких підприємствах. Наступними після громадянок СРСР за чисельністю були словачки (44,5 %), мешканки Балтійських країн (36,5) та польки (34,4 %). Якщо відштовхуватися від запропонованої авторами наведених підрахунків загальної кількості радянських примусових робітників (станом на вересень 1944 р.), що становила майже 2,5 млн осіб, то можна визначити, що на примусові роботи до Німеччини потрапили понад 1 млн. 200 тис. радянських жінок [2].

Їхню працю використовували в усіх сферах, де практикували залучення робітників-іноземців: у видобувній та обробній промисловості, на транспорті й будівництві, у сільському господарстві, при церквах, магістратах, а також у домашньому господарстві. Для порівняння: серед польок, зайнятих на примусових роботах у Німеччині під час війни, молоді жінки 1923-1927 рр. народження становили 29,9 % [2].

Упродовж 1942-1945 рр. більшість радянських жінок потрапляла на роботи до Рейху під час реалізації загальних (тобто гендерно-недиференційованих) програм вивезення радянських громадян, причому інтенсивність цього процесу була різною. Відомо, що взимку 1941-1942 р. та на початку весни 1942 р. з Радянського Союзу до Німеччини виїжджали переважно кваліфіковані робітники-чоловіки. У перші місяці 1942 р. кількість жінок, яких вивозили до Рейху, все ще лишалась меншою за чисельність чоловіків, але невдовзі ці пропорції зрівнялися: із завершенням умовно добровільного періоду мобілізації, що, на думку сучасних дослідників, тривав до квітня 1942 р., почалося масове примусове вивезення жінок, котрих вважали такою самою робочою силою, як і чоловіків. Частка жінок, що зазначалися вище, становила половину загальної кількості вивезених на примусові роботи цивільних радянських осіб, була характерною для реалій примусової мобілізації вже з кінця весни 1942 р.

Проте серед цих жінок були й вивезені саме за гендерною ознакою. Йдеться про спеціальний указ від 10 вересня 1942 р. про направлення до Німеччини для роботи у домашньому господарстві півмільйона (цієї цифри, до речі, так і не було досягнуто) молодих жінок – остарбайтерок з України віком від 15 до 35 років, не тільки здорових та міцних, а й із зовнішністю, схожою на німецьку, тобто з блакитними очима та світлим волоссям. Із Харкова й області на виконання цього наказу лише із середини жовтня до середини листопада 1942 р. до господарств Рейху німці вивезли 3143 молодих жінок. Наприкінці літа 1944 р. у німецьких родинах працювали 33 тис. остарбайтерок, а загальна кількість іноземок, яких залучили до роботи в цьому секторі, дорівнювала 77 тис. осіб, тобто молоді дівчата та жінки із СРСР становили тоді майже половину всіх домашніх служниць [1].

Сучасні дослідники, базуючись, у тому числі, на записаних в останні десятиріччя усних історіях, зазначають, що порівняно з іншими остарбайтерами більшість служниць мали

відносно стерпні умови проживання і праці, а стосунки з німецькою сім'єю, зокрема з дітьми, часто були дружніми. У. Герберт у фундаментальному дослідженні використання праці іноземців у Німеччині, описуючи мотивацію залучення до цього виду робіт саме остарбайтерок, наводить вельми цікаві з погляду запропонованих характеристик жінок-служниць повідомлення СД. У них ішлося про перший досвід роботи остарбайтерок у домашньому господарстві, який виявився успішним завдяки працелюбності, слухняності та допитливості цих жінок. Однак була ще одна причина, про яку згадано в тих повідомленнях: «Більшість домогосподинь постійно скаржилася на те, що порівняно з російськими (радянськими – авт.) дівчатами німецькі помічниці були нахабними, ледачими й неохайними та дозволяли собі майже все через свою незамінність...».

Автор продовжує цитування документа щодо німецьких помічниць вже у примітці: «Отже, багатодітна родина з Г. за шість місяців роботи служниці мала такий досвід: першій служниці було дев'ятнадцять, її застали за тим, що вона навчала семирічного хлопчика так званим поцілункам із язиком. Родина назвала її брехливою та німфоманкою. Наступній служниці було п'ятнадцять, вона була наскрізь брехливою і німфоманкою. Вона приводила додому чужих чоловіків та ночами потай залишала дім своїх господарів. Третій було сімнадцять із половиною, її господарі називають ледачою та нечесною...». Ці багаті на інтерпретації повідомлення автор залишив без коментарів, підсумувавши наведений сюжет констатацією того, що скарги на домашніх робітниць під час війни природно збільшилися, а остарбайтерки стали доброю заміною німецьким служницям, «бюргерським символом статусу за доступною ціною, а також наочним вираженням квазіколоніального суспільного порядку» [3, 79].

Список використаних джерел і літератури:

1. Гончаренко Р. 60 років після війни: «остарбайтери» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.dw.com/uk/60-років-після-війни-остарбайтери/a-2480056. Назва з екрана.

2. Інформаційні матеріали до 75-тих роковин від початку вивезення населення України на примусові роботи в Німеччину / Український інститут національної пам'яті [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.memory.gov.ua/methodicmaterial / informatsiini-materiali-do-75-tikh-rokovin-vid-pochatku-vivezennya-naselennya-ukrai. Назва з екрана.

3. Пастушенко. О. І. Археологія України / О. І. Пастушенко. – Київ, 2006. – 252 с.

Науковий керівник: к.і.н., професор Мельниченко В. М.

Маслюк Н. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ РОКІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Радянські митці у своїх творах оспівували масовий героїзм, стійкість, ратні подвиги радянських воїнів, їх безмежну відданість Комуністичній партії, беззавітну любов до Батьківщини. У період Великої Вітчизняної війни з усією силою проявилась видатна роль мистецтва в ідейній мобілізації. На заклик партії «Все – для фронту! Все – для перемоги!» відгукнулись радянські композитори, художники, артисти. З початком війни багато представників творчої радянської інтелігенції пішли на фронт, поставивши свій талант і майстерність на службу Червоної Армії. Інші, переважно представники старшого покоління, працювали у складі творчих спілок та різних установ й організацій у радянському тилу, присвятивши свою творчу і Громадську гідність справі оборони країни від ворога.

У часи німецько-фашистської окупації агресор здійснював не лише терор і тотальне знищення. Національна військова та цивільна адміністрація проводили політику, яка була спрямована на ефективне перетворення України в найбагатшу і найціннішу колонію Рейху, а її народу - в джерело дешевих і водночас висококваліфікованих трудових ресурсів.

Згідно з розпорядженням про шкільну освіту у військовій зоні окупації від 8 грудня 1941 р. до навчання допускаються «початкові класи народних шкіл, також сільськогосподарські та лісогосподарські школи; для осіб жіночої статі курси фахової підготовки з домашнього господарства, ручної праці, охорони здоров'я та гігієни. Не дозволяються: вищі навчальні заклади (університети, технічні ВНЗ), привілейовані школи (гімназії, ліцеї та рівноцінні загальноосвітні заклади), середні школи (семінарії, загальноосвітні середні школи), професійні заклади (загальні школи з спеціальними планами навчання з певних професій)» [1].

Відповідно до навчального плану народної школи в 1-7 класах викладалося 16 дисциплін, тижневе на вантаження коливалося від 20 до 30 годин. Німці розглядали освіту як один з інструментів запровадження нового порядку, покладаючи на неї завдання виховання відданих Німеччині «напівлюдей». Офіційна позиція лідерів нацистської Німеччини щодо освітньої сфери протягом війни змінювалася: від заперечення права слов'ян на освіту до створення мережі освітніх закладів дошкільного виховання, початкової та середньої школи, професійної освіти, а згодом і вищої. Поступки в освітній сфері робилися у зв'язку з виникненням гострої потреби у кваліфікованій робочій силі. Активна діяльність німців у галузі освіти створювала враження зацікавленості окупантів у національно-культурному відродженні українців і передбачала залучення населення до добровільного співробітництва. У зв'язку зі зруйнованістю матеріально-технічної бази, відсутністю уніфікованих стандартів навчального процесу, чіткої вертикалі управління на обласному чи регіональному рівнях цілісна система освіти у період окупації на території генеральної області «Київ» і рейхскомісаріату «Україна» в цілому не з'явилася.

Цикл портретів знатних людей країни-воїнів, колгоспників, робітників, письменників, учених-створив відомий живописець О.О. Шовкуненко. У творах К.Д. Трохименка відображено суворе життя країни в напружені воєнні роки. Темою трудового героїзму робітничого класу країни пройнята творчість М.Г. Дерегуса, який, перебуваючи на Уралі, створив серію офортів і малюнків «Тагільський завод». Жвавий відгук громадськості дістали твори М.П. Глущенка, присвячені обороні Москви, та картини «По слідах ворога», «Здобуття Клина», «Смерть генерала Доватора».

На фронтах побували десятки театральних колективів, ансамблів і акторських бригад, що доносили своє мистецтво до мільйонів радянських воїнів, надихаючи їх на звитяжні подвиги у боротьбі за свободу і незалежність своєї Батьківщини. Усього театри України, що працювали в евакуації, створили і послали на фронт 106 фронтових концертних бригад. Значну роботу провадили артисти в тилових гарнізонах та госпіталях.

Напружену творчу роботу провадили Сумський драматичний театр ім. М.С. Щепкіна, Дніпропетровський драматичний театр ім. О.М. Горького, Запорізький музично-драматичний театр ім. М.О. Щорса, Полтавський драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, заслужена капела «Трембіта», Державний симфонічний оркестр УРСР та інші мистецькі колективи. Всього за час евакуації театри Української РСР поставили 176 п'єс, які подивилися 15 млн. чоловік [2].

Завдяки своєчасній і швидкій евакуації основних кадрів і техніки в кінці 1941р. відновили роботу Київська студія художніх фільмів в Ашхабаді й Одеська кіностудія – у Ташкенті. Працівники Української студії хронікального фільму працювали в Куйбишеві і Москві на базі Центральної студії кінохроніки. У Ташкенті розгорнула діяльність студія «Київтехфільм». Частина діячів українського кіно працювала у Центральній об'єднаній кіностудії СРСР в Алма-Аті.

Кіномитці України в 1942-1943 рр. створили кілька художніх фільмів про Велику Вітчизняну війну радянського народу або ж співзвучні цій темі. Одним з перших кінофільмів, поставлених у 1942р. працівниками Київської кіностудії разом з Ашхабадською і Ташкентською студіями, були «Олександр Пархоменко» /сценарій В.В. Іванова, режисер Л.Д. Луков/ і «Як гартувалася сталь» /сценарист і режисер М.С. Донській/. Серйозною спробою відтворення на екрані подій Великої Вітчизняної війни став фільм «Партизани в степах України», поставлений Київською студією в 1942 р. /режисер І.С. Савченко, сценарій

О.Є. Корнійчука/. Новим досягненням радянського кіномитецтва в умовах війни був кінофільм «Райдуга», створений у 1943 р. на Київській студії в Ашхабаді режисером М.С. Донським за сценарієм В.Л. Василевької. Він був відзначений радянською громадськістю як один з кращих творів кіномистецтва періоду Вітчизняної війни.

Видатною подією в документальній кінематографії воєнних років був випуск Українською і Центральною студіями кінохроніки в листопаді 1943 р. фільму «Битва за нашу Радянську Україну», створеного О.П. Довженком у співдружності з Я. Авдєєнком і Ю.І. Солнцевою. Фільм, що охоплював події з 1941 р. до початку 1943 р., відзначався майстерним монтажем, хвилюючим і пристрасним дикторським текстом, створеним О.П. Довженком, емоціональною музикою, написаною А.Я. Штогаренком і Д.Л. Клебановим [3].

Список використаних джерел і літератури:

1. Кот. С. Війна і культура / С. Кот // Дзеркало тижня. – Київ. – 2012. – № 19. – С. – 1-12.
2. Коваль М. В. Доля української культури «за нового порядку» / М. В. Коваль // УІЖ. – Київ. - № 11-12. – С. 15-38.
3. Електронний ресурс – [Режим доступу]: http://www.knuba.edu.ua/doc/politic/pos_ukr.pdf?fbclid=IwAR3q5LwQ0ZCHNsB7zy2fxQjTuE8GQulgcgdqs3kaxKGI-K2m8Hx5DPl4m2k.

Науковий керівник: к.і.н, доцент Захарченко М. В.

Моца Я. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЯЗИЧНИЦТВО ДАВНІХ СЛОВ'ЯН

Дохристиянські вірування слов'ян одні з найгірше досліджених серед всіх індоєвропейських народів. Основна проблема полягає в незначній кількості джерел, що дійшли до нашого часу. А ті, що збереглися, описують культ слов'ян дуже поверхнево, не вдаючись в подробиці і конкретику. Тому проаналізувавши одне з них можна зробити абсолютно протилежні висновки, так як інформації дуже мало, то за рахунок цього є багато місця для довільної інтерпретації. Тому багато дослідників протягом останніх трьох століть висували різні теорії в залежності від їх особистих побажань чи симпатій, нерідко ця тема використовувалася для політичних спекуляцій і була дуже заангажованою. Тому актуальність цієї статті полягає у максимально об'єктивному аналізі доступних джерел про язичництво давніх слов'ян.

Слов'янська мовна спільнота, як і їхні вірування, мають індоєвропейське коріння, тому джерела язичництва давніх слов'ян треба шукати саме там. Періодом існування єдиної індоєвропейської спільноти дослідники вважають

V–III тис. до н. е. [4], а слов'яни вперше згадуються в другій половині I ст. н. е. римськими авторами під назвою «венеди» [1, 43], тобто між розпадом індоєвропейської спільноти і остаточним утворенням слов'янської минув великий проміжок часу, відповідно вплив на світогляд був частковим.

На жаль письмових джерел про свій світогляд слов'яни-язичники не залишили, а більшість із наявних є працями, що були написані християнськими теологами, які відносилися до язичників з упередженням. Тим не менш, в цих джерелах є багато важливої інформації. Наприклад в Літописі Руському (за Іпатським списком) під роком 966 приведена так звана «Промова філософа», оповідач описує дві стадії давніх вірувань. Перша – поклоніння силам природи: «…розділилися [люди] на сімдесят і одну мову, і розійшлися вони по землях; кожен прийняв свій звичай, і по наущенню диявола ті лісам і джерелам приносили жертви, а [ті] – рікам, і не спізнали вони бога…» [2, 54].

І наступна стадія – ідолопоклоніння і жертвоприношення: «І поставив він кумири на пагорбі, поза двором теремним: Перуна дерев'яного, – а голова його [була] срібна, а вус – золотий, – і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Сімаргла, і Мокош. І приносили їм [люди] жертви,

називаючи їх богами, і приводили синів своїх і жертвували [їх цим] бісам, і оскверняли землю требами своїми. І осквернилася жертвами їхніми земля Руськая і пагорб той» [2, 47]. У цьому ж Літописі під роком 1114 літописець описує дві стадії старослов'янської релігії – перша віра в Сварога, друга – в Даждьбога, причому робить порівняння з подібними древньоєгипетськими та старогрецькими божествами. «А після того, як був потоп і розділено народи, став царствувати спершу Местром із роду Хамового, по ньому – Гермес, після нього – Гефест,– бо так Сварога назвали єгиптяни…. А якщо [жінка] перелюбство чинить – він повелівав скарати [її], за що прозвали його богом Сварогом…. А після цього царствував син його, на ймення Сонце, – що його зовуть Дажбогом…. І настало непорочне життя по всій землі Єгипетській, і стали його прославляти» [2, 173–174].

Надзвичайно цікавим джерелом про розвиток язичницьких вірувань слов'ян є текст руського автора XII ст., відомого під назвою «Слово святого Григорія» («Слово про ідолів»), який вніс у твір відомого грецького богослова

IV ст. відомості про язичницьку віру наших предків: «Греки роблять жертвоприношення грому і блискавиці і Вилу, богу вавилонському, якого побив Данило пророк; тим же богам требу кладуть і творять і словенський люд – Вилам і Мокоші, Диві, Перуну, Хорсу, Роду й рожаниці, упирям і берегиням та Переплуту, — і по колу п'ють на його честь з рогів, і вогневі Сварожичу моляться й навіям лазню творять і з тіста мости роблять та колодязі й багато чого іншого... Почали греки ставити трапезу Роду і рожаницям, також римляни, навіть і до словен дійшло. Це ж словени почали трапезу ставити Роду і рожаницям, раніше їхнього бога Перуна, а ще раніше клали треби упирям і берегиням» [3, 407–409].

Таким чином, автор «Слова про ідолів» виділяє три етапи в розвитку язичницької релігії слов'ян: 1) Поклоніння упирям і берегиням, як прояви первісних вірувань та поклоніння силам природи. 2) Культ Рода і рожаниць пов'язаний з виникненням у слов'ян землеробства, а також формуванням родоплемінних відносин. 3) Віра в Перуна, як головного бога – це останній етап слов'янського язичництва, який співпадає з розпадом первісної общини у слов'ян і утворенням племінних союзів на чолі з вождями. Поява суспільної ієрархії викликала появу ієрархії у віруваннях.

Таким чином язичництво давніх слов'ян пройшло через всі стадії розвитку, подібно іншим народам. А еволюція світогляду язичників була пов'язана з розвитком слов'янської спільноти. Хоча у нас збереглося дуже мало письмових джерел, проте ми маємо дуже великий пласт фольклору, який залишили після себе наші предки.

Список використаних джерел і літератури:

1. Козак Д. Н. Венеди / Д. Н. Козак. – Київ : Інститут археології НАН України, 2008 – 470 с.
2. Мишанич О. В. Літопис Руський / О. В. Мишанич. – Київ : Дніпро, 1989. – 592 с.
3. Слово святого Григорія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr14.htm
4. Powell E. Telling Tales in Proto-Indo-European [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.archaeology.org/exclusives/articles/1302-proto-indo-european-schleichers-fable.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Лисиця Л. Г.

Ничипорчук К. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЩОДО ПОЛЬСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

На Правобережжі України напередодні приєднання цієї території до складу Російської імперії діяла розгалужена мережа навчальних закладів, які перебували у тісному зв'язку з церковно-релігійними установами. Нову хвилю русифікації освітньої системи Правобережної України спровокувало повстання 1830–1831 рр. Після його придушення Микола I наказав «закрити усі польські навчальні заклади та створити, замість них, російські». Планувалося

посилити державний контроль за освітньою галуззю, розробити новий зміст освіти, обмежити діяльність приватних навчальних закладів і встановити жорсткий контроль за педагогічними кадрами. Реалізуючи ці плани, тільки впродовж 1831 р. на Правобережжі України закрили 245 польських навчальних закладів. Частина учителів та учнів, яких влада підозрювала у допомозі повстанцям, зазнали переслідувань.

Проте найбільшим ударом не тільки по польському шкільництву, а й загалом по «шляхетському духу» стало закриття Кременецького ліцею. Французький дослідник Д. Бовуа вважав, що «спектакль перевезення до Києва всього, що становило гордість Кременця, став ключовим моментом у політиці деполонізації». Особливо болісно поляки сприйняли втрату бібліотеки ліцею, яка нараховувала 34 тис. томів і «мала вартість символу тим більшого, бо до її складу входила викуплена Т. Чацьким стара бібліотека королівського замку у Варшаві разом з королівськими меблями» [1, 118].

У червні 1832 р. київський генерал-губернатор В. Лєвашов направив до Санкт-Петербургу проект реформування освіти на території Правобережної України, який складався з трьох частин: 1) перетворення більшості польських навчальних закладів у російські; 2) відкриття додаткових російських навчальних закладів; 3) забезпечення всіх навчальних закладів російськими вчителями. Уже в липні 1832 р. Міністр освіти К. Левен представив основні положення проекту реформ особисто імператору, звернувши увагу Миколи І на недостатню державну матеріальну підтримку російських навчальних закладів [2, 119].

Влада прагнула позбутися старих польських педагогічних кадрів. Вчителів польських шкіл не брали на роботу в нові навчальні заклади, а переводили у відповідні навчальні заклади до Полтавської та Чернігівської губерній. Наступним кроком російської адміністрації стали заходи щодо ослаблення матеріальної та ідеологічної залежності шкіл від католицької церкви та польської шляхти. 3 грудня 1831 р. Комітет у справах західних губерній затвердив правила конфіскації католицьких монастирів. Реалізовуючи їх тільки, на Волині закрили та передали православній церкві 35 монастирів і 50 костьолів. Загалом, упродовж 1832–1833 рр. майже усі школи при монастирях і костьолах закрили, а ті, що залишилися, підпорядковувалися цивільному училищному начальству. Надалі школи отримали право навчати бідних і сиріт читанню, писанню, рахуванню, з обов'язковим вивченням російської мови.

У березні 1834 р. київський генерал-губернатор В. Лєвашов розіслав губернаторам краю циркуляр, у якому взагалі заборонив діяльність приватних шкіл. У підсумку – на території краю закрили усі приватні польські школи. Тільки в одному Кременці перестали працювати 23 приватні пансіони, які утримувалися здебільшого колишніми викладачами ліцею [3, 198].

Санкт-Петербург намагався залучити польську шляхту до навчання в російських середніх навчальних закладах, надаючи їх випускникам значні пільги. Найкращі випускники гімназій зараховувалися на навчання до університетів. Інші випускники мали перевагу для вступу на державну службу, а також перед тими, хто здобув освіту в інших навчальних закладах. Шляхтичі, які закінчили російські середні навчальні заклади, після року державної служби (після п'яти років для «непідтверджених» шляхтичів) зараховувалися до 14 розряду в «Табелі про ранги». В умовах активної політики декласації дрібної шляхти це дозволяло частині їх уникнути переведення в податні стани. Така політика давала певні результати. Зокрема, 1 травня 1833 р. дві тисячі шляхтичів Новоград-Волинського повіту звернулися до губернатора з проханням прискорити відкриття повітової школи [4, 123].

Упродовж 40 – 50-х рр. XIX ст. польська заможна шляхта, католицька церква почали відроджувати на Правобережжі України початкові школи, навчання в яких проводилося російською мовою. Новий київський генерал-губернатор І. Васильчиков дещо послабив тиск на польське шкільництво. За протекції імператриці Київський навчальний округ очолив ліберальний М. Пирогов. До певної міри він продовжив освітню політику свого попередника, здійснивши низку заходів для подальшого зміцнення позицій російської освіти. Робота у цій сфері дала значні результати: тільки упродовж 1859–1860 рр. у восьми повітах Київської губернії відкрили 548 парафіяльних православних шкіл [3, 205].

Посилена русифікація початкової освіти вкотре викликала опір польської шляхти Правобережної України, а також національно свідомого студентства, представники якого створили «Товариство наукової допомоги польському народові Волині, Поділля й України». Члени організації створювали недільні школи для міських ремісників і відкривали початкові школи. Під тиском католицької церкви Олександр II дозволив у кількох гімназіях і школах краю, що перебували під опікунством благонадійних аристократів, вивчати польську мову. До цих шкіл на роботу запросили відомих польських педагогів. Викладачі польської мови з'явилися у гімназіях Житомира та Києва [5, 16].

Антипольська політика місцевої адміністрації змусила польське шкільництво перейти на нелегальне становище. На місці закритих поліцією шкіл створювалися нові. Організаторами польських шкіл були представники різних прошарків польського населення Правобережної України, як великі землевласники-аристократи (князь Ф. Радзивілл, графи Ходкевичі, граф К. Красицький, княжна А. Радзивілл), так і прості селяни (К. Соколовський, В. Осташевський) або ж трудові колективи (Гулевичівський склозавод Луцького повіту Волинської губернії), католицьке духовенство [6, 118].

Таким чином, на початку XIX ст. у регіоні діяла розгалужена мережа навчальних закладів, здебільшого підконтрольних римо-католицькій і греко-католицькій церквам, зокрема чернечим орденам францисканців, єзуїтів, домініканців, кармелітів і василіан. Упродовж досліджуваного періоду влада всіляко перешкоджала розвитку системи польської освіти починаючи від початкової і закінчуючи вищою школою. Чи не єдиним навчальним закладом на Правобережній Україні, який, завдяки значній меценатській підтримці польської та спольщеної української шляхти, за рівнем матеріально-технічного, методичного, кадрового забезпечення стояв на рівні найкращих європейських шкіл був Кременецький ліцей. Після поразки польського повстання 1830–1831 рр., він був ліквідований російською владою, а його матеріальна база, за винятком будівель, передана до Києва. Тоді ж закрили значну кількість польських шкіл, а для посилення русифікації краю відкрили Київський університет. Надалі боротьба влади з польською системою освіти тривала із перемінними успіхами. У 40 – 50-х рр. XIX ст. польська заможна шляхта, католицька церква почали відроджувати на Правобережжі України початкові школи. Однак, після поразки повстання 1863 р., існуючі в губерніях імперії польські школи підлягали закриттю. Проте повністю викорінити офіційними постановами, репресивними заходами багаторічні традиції польського шкільництва російському царизму не вдалося. На противагу державним російським школам у краї почали виникати неофіційні (таємні) школи та приватні пансіони.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863–1914. Поляки в соціо-етнічних конфліктах / Д. Бовуа. – Київ : Критика, 1998. – 334 с.

2. Кулиш П. Польская колонизация Юго-Западного края / П. Кулиш // Вестник Европы. – 1874. – Т. 2. – С. 112–136.

3. Поліщук Ю. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.) / Ю. Поліщук. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2012. – 432 с.

4. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863 рр.) / Д. Бовуа. – Київ : Інтел, 1996. – 416 с.

5. Гуменюк А. Міста Правобережної України в другій половині XIX ст. : автореф. дис. … канд. іст. наук : 07.00.01 / А. Гуменюк. – Київ, 1992. – 20 с.

6. Гессен Ю. К истории религиозной борьбы среди русских евреев в конце XVIII и в начале XIX в. / Ю. Гессен // Восход. – 1902. – Январь (кн. 1). – С. 116–135.

Науковий керівник: д.і.н., професор Синявська Л. І.

Попов М. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗУБЧАСТЕ МУСТЬЄ УКРАЇНИ

Сучасна археологічна наука, перед якою стоїть завдання не лише дослідження наявної археологічної спадщини, а й реконструкції історичного минулого, значно актуалізує проблему переосмислення системи палеолітичних культур, особливо доби існування неандертальців (мустьє). У цьому контексті слід звернути увагу на малодосліджене, проте важливе нині питання –мустьєрські індустрії. Зокрема потребує детального розгляду зубчасте мустьє, яке було провідною культурою доби середнього палеоліту та стало «останнім зойком» у періоді існування неандертальців. Його вивчення є перспективним, адже дає можливість висвітлити основні причини зникнення неандертальців.

Зубчасте мустьє – це варіант неандертальської культури, для якого характерна абсолютна більшість зубчасто-виїмчастих виробів (понад 55% серед усіх знахідок). Зубчасте мустьє характеризується простотою форм та технік обробки, через що довгий час не визнавалося, або відносилося вченими до архаїчних культурних комплексів неандертальців. Незважаючи на те, що знаряддя виготовлені на неякісній сировині та мають звичайну зубчасту ретуш, вони не втрачають свою функціональність [1, 86].

Хоча зубчасте мустьє відставало від загального прогресу мустьєрських індустрій (було певним поверненням до попередніх технік обробки кременю), воно все-одно забезпечило собі провідне місце наприкінці середнього палеоліту. Типовими виробами для зубчастого мустьє є: зубчасті, виїмчасті, вироби та знаряддя дзьоподібної і невизначеної форми. Найбільше пам'яток цієї індустрії зосереджено на території Франції [2, 9].

Довгий час зубчасте мустьє не визнавалося, адже його знаряддя були схожі на випадкові знахідки природного походження, проте в 50-х рр. XX століття, Ф. Борд виокремив зубчасте мустьє як окремий культурний комплекс. Пізніше ця проблема зацікавила американського вченого Л. Бінфорда. Він дотримувався етнографічного підходу у розумінні мустьєрських культурних комплексів, хоча Ф. Борд був іншої думки. Період дружніх дискусій між Ф. Бордом та Л. Бінфордом називають добою «Бордівсько-Бінфордських дебатів».

Сучасна дослідниця зубчастого мустьє – Селін Тьєбо створила власну концепцію розуміння цього технологічного комплексу та присвятила проблемі значну кількість наукових праць (серед яких і докторська робота).

Зубчасте мустьє стало «останнім зойком» неандертальців та зникло разом з ними, через що дослідження зубчастого мустьє є перспективним, адже воно дозволить висвітлити інформацію щодо існування та занепаду неандертальців як виду [3, 76].

На території України знаходиться значна кількість пам'яток зубчастого мустьє. Дослідження цього культурного комплексу розпочалися в 1924 році на стоянці Кіїк-Коба, яку досліджував Г. Бонч-Осмоловський. Зубчасто-виїмчасті знаряддя зацікавили вченого, проте через дотримання ідей еволюційного стадіалізму, вони були класифіковані як ранньоашельські. З появою функціональної таблиці Ф. Борда та виокремленням зубчастого мустьє як окремого культурного комплексу, на території України почалися активні дослідження вищезазначеної проблеми. Відомим українським дослідником цього технологічного комплексу в 60-х роках XX століття був В. М. Гладилін, який досліджував стоянку Королеве. Вчений розробив власну концепцію заселення східної Європи в добу палеоліту, а також створив нову таблицю класифікації зубчастого мустьє (воно було поділене на: власне зубчасте мустьє, зубчасте мікромустьє, зубчасте двобічне мікромустьє) [4, 35].

Також, до відомих дослідників слід віднести М. К. Анісюткіна. Цей вчений досліджував палеолітичні пам'ятки середнього Подністров'я, серед яких була стоянка Стінка, що належить до зубчастого мустьє. М. К. Анісюткіним було виокремлено Стінківську культуру, яка характеризується переважанням знарядь дзьобоподібного типу [1, 20].

Серед місцезнаходжень, що належать до зубчастого мустьє вагоме місце посідає стоянка Білокузьминівка, яку розкопував А. В. Колесник. Зубчасте мустьє цієї пам'ятки дозволяє розглядати питання «неандертальських анклавів» у добу верхнього палеоліту.

На сьогодні ведуться активні роботи з дослідження зубчастого мустьє України. Сучасними українськими дослідниками зубчастого мустьє України є Л. Л. Залізняк та Т. О. Шевченко.

Вивчення зубчастого мустьє України дозволяє зрозуміти причини зникнення неандертальців на цій території. Дослідження стоянок зубчастого мустьє, таких як: Білокузьминівки, Стінки, Кіїк-Коби, Королевого – дозволяють висвітлити важливі моменти щодо вимирання неандертальців на території сучасної України [5, 11].

Єдиною пам'яткою на території України, яка представлена класичним зубчастим мустьє, є Андріївка-4. Стоянка розташована поблизу однойменного села Новомиргородського району Кіровоградської області.

Андріївка-4 була відкрита у 1983 році П. І. Озеровим, проте довгий час на неї не звертали належної уваги. Втім, у 90-х рр. XX століття Андріївку-4 обстежили О. В. Цвек та Л. В. Кулаковська, які змогли датувати пам'ятку палеолітичною добою. На початку 2000-х стоянка обстежувалася С. М. Рижовим та В. М. Степанчуком. Стаціонарні дослідження пам'ятки почалися лише у 2012 році експедицією НаУКМА під орудою Л. Л. Залізняка та за активної участі його аспіранта Т. О. Шевченка [6, 10].

Крем'яні вироби на стоянці починають зустрічатися на задернованій частині схилу плато та на оранці поля. Умовними межами стоянки є балки. Андріївка-4 неодноразово заселялася неандертальцями. Стратиграфія пам'ятки представлена: Голоценовим ґрунтом, Бузьким лесом, Витачівським ґрунтом та Удайським лесом [2, 73].

Верхній культурний шар стоянки належить до зубчастого мустьє, та датується приблизно – 40–27 трт. Переважну кількість знарядь становлять зубчасто-виїмчасті знаряддя. Типові мустьєрські знаряддя (гостроконечники) практично відсутні. Верхньопалеолітична група представлена лише 10%. Сумарна кількість знайденого матеріалу рівняється 13986 знахідкам, серед яких 686 довершених знарядь.

Нижній культурний шар пам'ятки належить до окремої культури, але має спільні ознаки з верхнім культурним шаром. Датується приблизно 55 трт. Культурний шар представлений неандертальським ярком, точне призначення якого ще невідомо. За результатами розкопок 2012 – 2015 рр. тут знайдено 5503 артефакти. Дослідження стоянки є перспективним, оскільки вона дає можливість простежити культурні особливості зубчастого мустьє України у контексті життя неандертальців на стадії вимирання [3, 13].

Таким чином, зубасте мустьє відіграло вагому роль у розвитку палеоліту України, втім згасло разом з останніми неандертальцями. Дослідження цього культурного комплексу почалися в 1924 році і тривають донині. Сучасними українськими дослідниками зубчастого мустьє є Л. Л. Залізняк та Т. О. Шевченко. Найвідомішою стоянкою цього археологічного комплексу є Андріївка-4, на якій зосереджено зубасте мустьє класичного типу. Відомими пам'ятками зубчастої індустрії на території України також є: Стінка, Кіїк-Коба, Королеве, Білокузьминівка. Дослідження зубчастого мустьє дозволить у перспективі дізнатися особливості процесу «зникнення» неандертальців на території України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Анисюткин Н. К. Об особенностях зубчатого мустье Европы / Н. К. Анисюткин // Записки института материальной культуры РАН. – 2017. – № 15. – С. 7 – 28. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://elibrary.ru/item.asp?id=29966141

2. Залізняк Л. Л. Нова мустьєрська стоянка Андріївка 4 на Кіровоградщині / Л. Л. Залізняк, Ю. В. Кухарчук, Т. О. Шевченко // Археологія. – 2014. – №.1. – С. 73 – 85.

3. Залізняк Л. Л. Палеоліт Центральної України / Л. Л. Залізняк // Археологія. – 2014. – №3. – С. 3 – 17.

4. Залізняк Л. Л. Стародавня історія України / Л. Л. Залізняк. – Київ: Темпора, 2012. – 542 с.

5. Качмар О. В. Проблема переходу від середнього до пізнього палеоліту на території Донецької області / О. В. Качмар // Вісник Маріупольського Державного Університету. – Маріуполь, 2012.– С. 10 – 12.

6. Нехорошев П. Е. Технологический метод изучения первичного расщепления камня среднего палеолита / П. Е. Нехорошев. – Санкт-Петербург: Европейский Дом, 1999. – 172 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archeo.ru/struktura1/otdelarheologiipaleolita/pdf/NehoroshevP.E.Tehnologicheskiimetod.pdf.

Науковий керівник: к. і. н. Абразумова О. М.

Постоєнко В. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ШВЕЦЬКА ПРИНЦЕСА, ЩО ЗМІНИЛА ХІД ПОДІЙ В УКРАЇНІ

Дослідження приватного життя відомих людей завжди актуально для розуміння певної картини історичного процесу істориком. Як відомо за кожним великим мужем, стоїть мудра жінка, ми знаємо Ярослава Мудрого характеризують в історіографії, як видатного політичного діяча, але мало хто знає, що майже весь час за його спиною стояла сильна дружина Інгігерда – дочка першого християнського короля Швеції Олафа Шетконунга і королеви Астрид, яка була ідейником більшості реформ, що втілив її чоловік і так несправедливо, що її існування замовчують.

Шведська принцеса спочатку була обіцяна королю Норвегії Олафу II. Поступово між молодими людьми почали з'являтись особливі відчуття, вони обмінювались посланнями і очікували час на весілля. Але міжнародна обставина змінила долю гордої дочки короля Швеції: коли наречений приїхав на кордон, де і повинно було відбутися весілля, Інгігерду вже видали заміж за Ярослава і повезли на його батьківщину.

У Новгороді вісімнадцятирічна Інгігерда охрестилась під ім'ям Ірина і відразу розпочала таку бурхливу діяльність, що більшість дорікали її за нескромність. Вона вела себе активно як у руських князівствах, так і в міжнародній політиці.

Якщо вірити скандинавській сазі про Еймунду, Ярослав поставив Ірину на чолі свого війська під час війни з племінником, Брячиславом, князем полоцьким. Брячислав розбив війського, а жінку Ярослава взяв у полон і вмовив її виступити миротворницею, а пізніше завжди залагоджувати конфлікти з його дядьком та її чоловіком, виступаючи суддею між Ярославом і Брячиславом. Їй довіряли обидва [4, 22].

Як і належить княгині-християнці, Інгігерда-Ірина заклала монастирі та храми і допомогла церквам грошима [1]. У той же час люди, що вважали її співучасницею вбивства Бориса, Гліба та Святополка, можливо організованими Ярославом (що, звичайно було братовбивством – але варто згадати, як діти Рогволодовичів ненавиділи Рюріковичі). Ніби разом зі своїм братом Ірина намагалася вбити виконавця цих вбивств Еймунда найманця із північних земель.

Саме Інгігерда надала зовнішній політиці Русі вектор, що був направлений до Європи. Якщо Святослав та Володимир звертали погляди переважно на Візантію, Балкани та Схід (звідки на Русь постачали основні товари), то діти Ярослава та Інгігерди активізували свою політику на бік Європи: Ізяслав одружився на дочці польського князя Мешко III, Гертруді, Святослав – на принцесі Оді Леопольдівній із австрійської династії Бабенбергів, Ігор – на принцесі Кунігурді Орламіндській. Дочка Анна була видана заміж за французького короля, Анастасія – за вернгерського, Єлизавета – за норвезького [3, 22]. Німецька, польська та шведська кров, котрі змішались в Інгігерді дали поштовх до розвитку Русі в європейському напрямі.

За думкою істориків, дочка шведського короля мала значний вплив на Ярослава Мудрого. Ймовірно, що вона брала участь у створенні джерела «Руська правда». Документ нагадував європейські збірники. У «Руській правді» містяться елементи скандинавського права. Крім того, Інгігерда сприяла встановлення миру між Норвегією та Швецією [5].

Варто відмітити, що шведська принцеса, мала значні доходи з Ладоги, що їй належала, допомогла синові у розбудові величного кам'яного собору у Новгороді. Історики архітектури знайшли в кладці цього храма прийом, що типовий для скандинавських забудов того часу.

Відомо, що після смерті чоловіка (за однією із версій) вдова постриглась у монахині. Історик Казамзін М. М. відвідав Новгород, де в архієрейському будинку знайшов давні ікони з її зображенням. На них вона значилась як свята Анна. Таке ж ім'я княгині він знайшов у тексті Софійського устава, що пам'ять /її варто відмічати 5 вересня і 4 жовтня. Микола Михайлович знав, що християнським іменем Інгігерди було Ірина, то він вирішив, що перед смертю вона прийняла постриг під ім'ям Анни. Виходить, що княгиня не захотіла бути

постриженицею свого Іринінського монастиря, в останні роки свого життя вона проживала у Новгороді, де і стала монахинею [2, 181]. Все життя Інгігерда прожила поруч з людиною яку вона не кохала. Вона створила міф про Ярослава завдяки якому цей середньовічній князь до сих пір вважається «величнішим українцем». Вона привела Русь і Київ до розквіту, поклала кінець громадянській війні і налагодила стосунку між Русю та європейськими державами, саме за її порадою Ярослав ввів монети. При цьому вона залишилася у тіні створеною нею ж Легенди і на задвірках створеного нею Держави. По крайній мірі сьогодні – через тисячу років – вона заслуговує нашої подяки та пам'яті. Ярослава у пантеоні українських діячів варто посунути, щоб поруч з ним могла бути його велика дружина – Інгігерда Олафівна.

Список використаних джерел і літератури:

1. Знаменский П. В. История русской церкви / П. В. Знаменский // Учение и духовное просвещение // [Электронный ресурс] http://www.wco.ru/biblio/books/znam/H130-T.htm.
2. Морозова Л. Е. Великие и неизвестные женщины Древней Руси / Л. Е. Морозова. – М.: Астрель, 2009. – 560 с.: іл.
3. Пушкарева Н. Л. Женщины Древней Руси / Н. Л. Пушкарева. – М.: Мысль, 1989. – 286 с. : іл.
4. Рыдзевская Е. А. Eymundar saga / Е. А. Рыдзевская. – М., 1978. – 57 с.
5. Ингигерда: сбежавшая невеста на киевском престоле [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://diletant.media/articles/39231213/.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л.Г.

Савченко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТЕМАТИЧНИЙ СПЕКТР ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

Важливий напрям наукових селянознавчих студій вміщує напрацювання дослідників, що розкривають окремі аспекти життєдіяльності селянського соціуму в період Української революції 1917-1921 рр. і стосуються її передумов, проблематики селянства в програмних засадах і діях різних політичних сил тощо. З нових методологічних підходів представники Київської школи аналізують передумови Української революції 1917-1921 рр., тому заслуговує на увагу дослідження С. Корновенка щодо суб'єктного складника аграрного питання як однієї з передумов Української революції [1]. Дослідник піддає критиці необґрунтоване, на його думку, розуміння селянства як інертної, промонархічно налаштованої, консервативно мислячої соціальної верстви, що не може бути самодостатнім, активним суб'єктом історичного процесу у широкому сенсі цього слова. С. Корновенко переконливо, на основі використання значного і вагомого масиву інформації стверджує, що на авансцені історії з'явився новий активний суб'єкт – селянин-ідеоман, в уявленнях якого домінувала «ідея землі» [1, 84]. І робить акцент на тому, що саме суб'єктний аспект аграрного питання став однією із пріоритетних передумов подій 1917–1921 рр. в Україні. С. Корновенко підкреслює, що практично всі політичні сили та режими, які боролися за владу в роки революції (за винятком більшовиків), вважали селянство базовою верствою пропонованих ними моделей державності.

У площині наукових інтересів С. Корновенка перебуває також питання ліквідації поміщицького землеволодіння в період 1917-1921 рр. [2]. В процесі викладу матеріалу автор констатує, що революція 1917-1921 рр. мала селянський характер. Аргументами для такого твердження, на переконання дослідника, є те, що всі без винятку учасники революції ставили за мету розв'язати аграрне питання. Автор прослідковує ситуацію з ліквідацією поміщицького землеволодіння і вважає, що це був пріоритетний напрям проведення аграрних реформ. З'ясувавши позиції щодо даного питання всіх «учасників-антагоністів» революції, автор переконливо стверджує, що радянська ліквідація поміщицького землеволодіння трансформувалася в одержавлення земель, тоді як махновська і врангелівська – у передавання землі селянам із легітимізацією цього процесу [2, 60].

Дослідженням місця селянства в політиці українських політичних сил та урядів в період революційних перетворень, ролі селянства в політиці більшовиків та комуністичного режиму займався В. Верстюк. Своєрідним підсумком вивчення цих аспектів стало узагальнення дослідником накопиченого матеріалу в розділі «Селянські імперативи української революції» фундаментальної узагальнюючої праці «Історія українського селянства» [3].

Фінансову політику українських урядів в 1917-1921 рр. досліджує П. Гай-Нижник в монографії «Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930 рр.)», використовуючи для характеристики податкової сфери широкий спектр документальних джерел та матеріалів [4].

Тематичний спектр досліджень Української революції 1917-1921 рр. доповнює науковий доробок І. Фаренія щодо історичного аспекту українського кооперативного руху у період 1917-1920 рр. [5]. Автор зосереджує дослідницький інтерес на таких питаннях як національний акцент кооперативного руху, українська кооперація як економічний фактор національно-визвольного процесу 1917-1920 років, розвиток кооперативної промисловості в умовах революції та громадянської війни (1917-1920 рр.), українська сільськогосподарська кооперація в роки революції та громадянської війни, кооперативний рух і проблеми національно-культурного розвитку. Джерельний матеріал, залучений І. Фаренієм, надає йому підстави стверджувати, що кооперація, концентруючи у своїх лавах різні соціальні верстви, зокрема українське селянство, виступала соціальною і економічною базою Української революції початку ХХ століття [5, 12].

Вагомими і важливими є напрацювання В. Лозового, який аналізує політику як національних урядів, так і більшовиків відносно селянства, адже останнє в силу своєї багаточисельності розглядалося як соціальна база для побудови нової держави. Автор намагається прослідковувати мотивацію суспільної поведінки селянства в різні періоди революційних перетворень. Зокрема, в монографії «Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.)» В. Лозовий з'ясовує світоглядні засади, спосіб життя та соціальне становище українського селянства в контексті суспільно-політичної системи Російської імперії поч. ХХ ст. [6]. Дослідник відзначає, що на початок 1917 р. селяни залишалися носіями традиційної культури, складовою якої була патріархально-локальна свідомість, де через замкнутість, низьку соціальну мобільність превалювали інтереси свого села, свого стану, свого класу, що, відповідно, проектувалося і на політичні відносини. Аналіз аграрних перетворень за часів Центральної Ради дає підстави автору стверджувати, що земельне законодавство і кроки Центральної Ради в аграрній сфері не були чітко продуманими й послідовними, так як при створенні аграрного закону українським провідникам довелось балансувати між економічною доцільністю тих чи інших закладених в ньому положень і настроями селянства [6, 392].

Ще одним напрямком досліджень В. Лозового є з'ясування питань щодо правосвідомості, політичної культури, української ментальності періоду революційних змагань. Так, у монографії «Правосвідомість селянства в період Української революції 1917-1920 рр.: історичний аспект» автор торкається специфіки правосвідомості народних мас революційної доби, процесу архаїзації суспільно-правових відносин на селі, наголошуючи на тому, що характер політичного, соціально-економічного життя держави визначається значною мірою рівнем правової свідомості народних мас. Результати дослідження дають змогу прослідкувати вплив соціокультурних факторів на соціальну поведінку селян, трансформацію їх уявлень, ідеалів, ціннісних норм, ментальності [7]. В контексті аналізу селянської правосвідомості науковий інтерес становлять інші дослідження В. Лозового, які стосуються питань освіти, вірувань та національної свідомості українського селянства на початку ХХ століття, проблематики політичної культури українського селянства в добу Центральної Ради 1917–1918 рр., впливу Української революції 1917-1921 рр. на селянську ментальність [8; 9].

Таким чином, академічний дискурс щодо висвітлення перебігу Української революції 1917-1921 рр. загалом і участі в цих подіях селянства зокрема в працях сучасних істориків Київської школи є об'єктивним, неідеологізованим, незаангажованим і неупередженим, чому

сприяло залучення до наукового обігу значного масиву нових, раніше невідомих архівних матеріалів, переосмислення з нових методологічних позицій усталених за радянських часів поглядів, що дало можливість розширити діапазон суджень і висновків щодо революційних перетворень в означений період.

Список використаних джерел і літератури:

1. Корновенко С. Суб'єктний складник аграрного питання як одна з передумов української революції 1917–1921 рр. *Український історичний журнал*. 2017. № 4. С. 83-94.
2. Корновенко С. Селянська революція 1917–1921 рр.: ліквідація поміщицького землеволодіння в Україні. *Український селянин*. Вип.15. Черкаси, 2015. – С. 55-60.
3. Верстюк В. «Селянські імперативи української революції». Історія українського селянства: у 2 т. Київ : Наукова думка, 2006. Т. 1. С. 525–597.
4. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917-1930 рр.). Київ : Цифра-друк, 2006. 303 с.
5. Фареній І. Український кооперативний рух у період 1917-1920 років (історичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2000. 16 с.
6. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Кам'янець-Подільський: П.П. «Мошак М.І.», 2008. 480 с.
7. Лозовий В. Правосвідомість селянства в період Української революції 1917–1920 рр.: історичний аспект. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, ред.-видав. відділ, 2011. 112 с.
8. Лозовий В. Проблеми політичної культури українського селянства в добу Центральної Ради 1917–1918 рр. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2006. Вип. 12. С. 166-174.
9. Лозовий В.С. Українська революція та українська ментальність (1917-1921 рр.). *Краєзнавство*. 2002. № 1-4. С. 53-58.

Науковий керівник: д.і.н., професор Морозов А. Г.

Сухонос М. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛІТАКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

На початку XX ст. здійснилася давня мрія людей – польоти на важчих апаратах за повітря. Перші польоти продовжувалися кілька хвилин, їхня дальність була незначна.

Російські військові стратеги спочатку іронічно оцінили нові літальні апарати, віддаючи перевагу звичним аеростатам. У 1910 р. в імператорській армії було сім літаків, придбаних скарбницею в приватних осіб, серед них всього один – російського монтажу.

Бойовий шлях авіації розпочався в період італо-турецької і двох балканських війн. У болгарській армії діяв російський добровольчий авіазагін, що виконував переважно розвідувальні завдання. Успіхи російських льотчиків на Балканах привели до того, що при Головному інженерному управлінні Генерального штабу був створений спеціальний повітроплавальний відділ, що розробив план створення вітчизняних ВПС. При кожному з 43 армійських корпусів створювався один авіазагін у складі 18 літаків: 6 машин – першої лінії, 6 – запасних і 6 – в процесі монтажу (останні ще на заводі приписувалися до визначеного авіазагону). Отже, у російській військовій авіації передбачалося мати 918 літаків з них 306 – першої лінії. У 1912 р. на розвиток авіації було виділено 10 млн золотих карбованців [4, 78].

До 1 серпня 1914 р. в лавах авіазагону розташовувалося всього 244 літаки, що розподілялися між шістьма ротами і 39 авіазагонами: 1 гвардійський, 1 гренадерський, 3 польових, 25 корпусних, 3 сибірських, 8 замкових і 1 добровольчий авіазагін сформований Всеросійським аероклубом і перейменований згодом у 34-й корпусний. По штату корпусний авіазагін складався із шести розвідників, двох винищувачів і двох літаків – корегувальщиків артилерійського вогню. Гвардійський, гренадерський і три сибірських загони нічим не відрізнялися від корпусних. Головним завданням корпусного загону була розвідка і коректування вогню артилерії в смузі дії піхотного корпусу. На 1 серпня 1915 р. Німеччина

мала 232 аероплани в 34 загонах, Франція – 138 у 25, Англія – 56 літаків першої лінії, Австро-Угорщина – близько 30 машин.

Значну частину російських літаків було побудовано на сімох вітчизняних заводах: Російсько-Балтійський завод у Ризі з філією в Петрограді; завод С. С. Щетиніна, акціонерне товариство В. А. Лебедєва обидва у – Петрограді; акціонерні товариства «Дукс» і «Моска» у Москві; завод А. А. Анатра в Одесі; завод В. В. Слюсаренко. У ході війни в лад вступило ще п'ять заводів: Ф. Р. Терещенко, В. Ф. Адаменко, «Безобразів і Ко», А. А. Пороховщикова і «Матіас». Але військове міністерство фактично усунулося від координації випуску літаків. У більшості випадків випускалися аероплани іноземних конструкцій у серійному виробництві знаходилося 16 закордонних моделей і лише 12 вітчизняних. Іноземні фірми не квапилися передавати росіянинам свої новітні технічні розробки. До моменту, коли їх усе-таки продавали в Росію, вони встигали вже значно застаріти. При цьому винаходи талановитих російських конструкторів – Сікорського, Стенглау, Гаккеля – так і не були запущені в серійне виробництво. Так само перебували справи із найсучаснішими на той момент апаратами для аерофотозйомок систем С. А. Ульяніна і В. Ф. Потте. Ульянін у 1914 р. запропонував військовому міністерству перший у світі проект апарата для дистанційного керування літаком, що пройшов успішне випробування на військово-морському полігоні. Не отримавши підтримки у вітчизняних бюрократів, талановитий російський інженер виїхав до Лондона – тільки там він зміг продовжити свою роботу [3, 5].

У Росії не було ні одного ремонтного заводу – літаки, вимагали капітального ремонту, відправлялися на місце монтажу, що в кінцевому результаті позначилося на випуску нових машин. Дуже повільно зростала чисельність літаків на фронті. Якщо на день мобілізації російська авіація мала 244 машини, то на 1 червня 1916 р. – 383, з них у строю 250, у ремонті 133. За весь час війни кількість літаків, що одночасно знаходяться в лавах, у середньому не перевищувало 500. До кінця 1916 р. на російських заводах було побудовано 1893 літаки, тоді як Німеччина в червні 1916 р. мала 1000 машин.

На 1 червня 1917 р. діюча армія мала 581 літаки, у тому числі: Північний фронт – 93, Західний – 125, Південно-Західний і Румунський – 259 і Кавказький – 104.

Росія була єдиною країною, що мала на початку війни бомбардувальну авіацію далекої дії – повітряні кораблі «Илья Муромец». Але військове відомство фактично усунулося від усіх справ, пов'язаних з «Муромцеми». Усі функції виконувала спеціальна лабораторія при Російсько-Балтійському заводі на чолі з І. І. Сікорським.

Повітряні кораблі були дуже вразливі від вогню винищувачів і наземної артилерії. Тому в розроблених у 1916 р. «Первоначальных указах по организации и выполнению групповых полетов» «Муромцам» надавали тільки особливо важливі цілі; для польотів створювалися спеціальні ланки з 2–4 машин; без прикриття винищувачів вилітати заборонялося.

Так, на 1917 р. нараховувалося вже 5 дивізіонів «Муромцев» загальною кількістю 38 машин, що безпосередньо підкорялися штабу Верховного Головнокомандуючого. Особливий склад ескадри складали 1350 чоловік.

У період Великої війни основними цілями бомбометання були фортеці і довгострокові укріплені райони, менша частка – побутові об'єкти: транспортні вузли, склади, аеродроми. У 1915 р. при підготовці штурму Перемишлю «Муромцями» було скинуто на фортеці 200 важких бомб, а в 1917 р. росіянам вдалося розгромити базу німецьких гідролітаків на о. Ангерн біля Риги [2, 16].

Протягом війни на перший план стала необхідність боротьби з літаками супротивника – так виникла винищувальна авіація. Спочатку на аеропланах не було вбудованої бортової зброї; рекомендувалося, «помітивши літак супротивника, полетіти до нього назустріч і, пролітаючи над ним, скинути на нього снаряд зверху». «Снарядом» могли служити дротики, чи гирі, просто бруски металу, якими намагалися пошкодити літак чи убити пілота.

У середовищі пілотів таран довгий час іменувався – «биття коліським зверху». Саме таким способом зробив свій найвідоміший таран П. Н. Нестеров, на жаль, ставши для нього останнім. Через деякий час пілотів стали озброювати пістолетами та карабінами – основною

задачею винищувача стало вдало підлетіти до супротивника і застрелити його пілота. Внаслідок подібних прийомів повітряний бій розпадався на ряд коротких індивідуальних сутичок. У 1915 р. французький льотчик Лоран Гарро вперше установив на своєму винищувачі кулемет. Кулемет Гарро мав механічний пристрій, що дозволяв стріляти через гвинт, синхронізатор.

Авіація фактично припинила своє існування разом із «старою» армією наприкінці 1917 – початку 1918 рр. Значна частина майна авіації дісталася німцям у ході наступу на схід напередодні Брестського миру. Багато пілотів разом із своїми аеропланами перейшли на бік білих. Але радянській владі вдалося зберегти кістяк повітряного флоту. Єдиним документом, що визначав статус авіації флоту це перелік покладених на неї завдань зазначених «Положенням про службу авіації в службі зв'язку». Відповідно до цього положення, було затверджено наказ по флоту і морському відомству № 269 від 16 серпня 1914 р. на підставі найвищого наказу від 28 липня 1914 р. і, згідно з цим наказом, введеному в дію з 1 липня 1914 р. на морську авіацію покладалися наступні завдання: спостереження за морем поза видимістю берегової лінії, розвідувальна служба, боротьба з повітряною розвідкою супротивника.

Отже, значну частину російських літаків було побудовано на сімох вітчизняних заводах, а згодом додалося ще п'ять. У Росії не було жодного ремонтного заводу. Літаки, які вимагали капітального ремонту, відправлялися на місце монтажу, що в кінцевому результаті позначалося на випуску нових машин. Протягом усієї війни головним завданням авіації була розвідка у корегуванні артвогню. Спочатку повітряна розвідка була малоефективною через недосконалість конструкцій аеропланів, що збільшувало ризик посадки на ворожій території.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лашков А. Ю. Воздушные тараны 1914–1918 гг. / А. Ю. Лашков, Г. П. Носовский // Военно-исторический журнал. – 2002. – № 2. – С. 12–14.
2. Авиатор И. И. Сикорский в окне «Ильи Муромца» / И. И. Авиатор // Киевская мысль. – 1914. – 27 июня. – С. 28.
3. Новая единица воздушного флота. Новый русский дирижабль «Дукс» // Петербургская газета. – 1910. – б/д (№ 306). – С. 7.
4. Мессенджер Ч. Энциклопедия воен XX века / Ч. Мессенджер. – Москва : ЕКСМО–Пресс; Яуза, 2000. – С. 70–93.

Науковий керівник: д.і.н., професор Синявська Л. І.

Цариковський А. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТАН ЗАЛІЗНИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДОНБАСУ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

У роки війни саме залізничний транспорт став найбільшою проблемою для всіх груп виробників і споживачів Південного економічного району. Залізничні перевезення значилися першим пунктом програми багатьох урядових нарад, обговорення всеросійських представницьких організацій промислових і торгових кіл, і навіть голова Катеринославського товариства бджільництва П. Кумов у своїй доповіді про діяльність за 1915 р. на перше місце серед усіх проблем року, що минав, поставив «труднощі з транспортом».

Залізниці були найбільшими споживачами мінерального палива, і від коливань їхніх потреб у кам'яному вугіллі залежали всі інші учасники ринку. У зв'язку із цим, у матеріалах Ради З'їздів представників промисловості й торгівлі зустрічаємо ненав'язливе побажання, що на залізничному транспорті «можлива економія має бути дотримана». У 1913 р. залізниці споживали 320,2 млн пудів донецького вугілля (26,7% від усього вивезеного обсягу), а в 1916 р. − уже 585 млн пудів (43%).

Водночас частка споживання палива металургійними заводами в роки війни залишалася незмінною, а частка спожитого залізницями вугілля постійно зростала, а відсоток

забезпечення паливом інших споживачів скорочувався (з 51 до 35% відповідно). У січні 1917 р. загальне вивезення мінерального палива становило 109,3 млн пудів, із них на потреби залізниць витрачено 51,4%. Гострою проблемою стало вивезення гірничозаводських вантажів із Донбасу. На нараді представників металургійних заводів Донбасу й Придніпров'я у вересні 1916 р. підкреслювалося, що затримка в наданні вагонів стала постійним явищем, усунення якого, на їхню думку, було б можливим «тільки у разі об'єднання в одній установі управління справами як тилу, так і фронту». Шахти Донбасу отримували вагони в належній кількості тільки тоді, коли рухомий склад перекидали з фронту великими партіями. Подача вагонів наприкінці 1915 р. кам'яновугільним копальням Донбасу різко знизилася. Вивезення вугілля у вересні−жовтні 1915 р. становило 75−80 млн пудів, тоді як видобуток сягав 153 млн пудів щомісяця. У результаті − при шахтах почали накопичуватися запаси палива, які наприкінці 1915 р. досягли 170 млн пудів замість звичних залишків у 60−70 млн пудів [2, 172].

Ситуація з вивезенням у Донбасі погіршувалася ще й тим, що локомотивний парк складався з паровозів застарілих конструкцій. Понад чверть локомотивів знаходилися в експлуатації більше 20 років. Через не якісний і несвоєчасний ремонт паровози й вагони швидко зношувалися. Ремонтні майстерні виконували замовлення з виготовлення корпусів для мін і гранат, стаканів бомбометів та іншої зброї, тоді як власне колійне господарство було в занедбаному стані. У 1916 р. майже все металообробне обладнання Луганського паровозобудівного заводу використовувалося для виконання військових замовлень. Завод опанував виробництво механізмів, приладів, апаратів для патронних і порохових заводів, штамповку сталевих стаканів для снарядів, дванадцятидюймових чавунних порожнистих і суцільних ядер [3, 156].

Для прифронтових магістралей із залізниць і заводів Донбасу мобілізували кваліфікованих робітників, був збільшений робочий день залізничників, на багатьох ділянках доріг запроваджено казармений стан. До великих виробничих труднощів на Луганському паровозобудівному заводі призвело виконання вимог закону від 2 лютого 1915 р. про звільнення всіх робітників і службовців, які були підданими воюючих із Росією держав: до цієї категорії потрапили 17 службовців, 3 майстри та головний інженер заводу А. Й. Деллер (чех за національністю та австрійський підданий). Останній був висланий до м. Саратова, і всі клопотання заводського управління повернути інженера, який «віддавна служив вірою та правдою російській заводській справі», залишилися безрезультатними. Серед висланих із заводу був і майстер чавуноливарного цеху Каспар, син якого, доброволець російської армії, був нагороджений двома георгіївськими хрестами, а донька працювала у місцевому лазареті [2, 57].

Ритмічність роботи залізничного транспорту ускладнювалася великою кількістю біженців із прифронтових районів. Їх вивезення в тил здійснювалося переважно залізницями, так званими «маршрутними потягами», з безпосередньою доставкою до пункту призначення. На 1 квітня 1916 р. у південних губерніях було офіційно зареєстровано 656 тис. біженців. Основне навантаження з їх транспортування лягло на Південно-Західні, Південні та Катеринінську залізниці. На всіх великих станціях Донбасу управління залізничних доріг відкривали харчувальні пункти, виникали місцеві комітети допомоги пораненим, які складалися із залізничників і членів їхніх родин. Харчувальні пункти та подекуди лазарети первинно утримувалися на пожертви управлінь залізничних доріг, самих залізничників, Червоного Хреста, Всеросійського союзу міст та інших громадських організацій. Тут біженців годували, надавали медичну допомогу, видавали одяг, розміщували в місцевих мешканців, за можливості працевлаштовували.

Харчування біженців було організовано на станціях Дебальцеве, Харцизьк, Ясинувата, П'ятихатки, Микитівка, Юр'ївка, Луганськ. На станції Лозова в 1915 р. щомісячно годували близько 10 тис. 500 осіб, Слов'янськ – 2 тис. 500, Микитівка – 5 тис. 300, Синельникове – 17 тис. Добові витрати на їхнє харчування становили від 20 до 500 руб. на добу на один харчувальний пункт. При управліннях залізниць організовувалися жіночі залізничні гуртки. Так, зусиллями Харківського жіночого залізничного гуртка за останні три місяці 1914 р. було пошито 40 тис. штук різної білизни, з них 3 тис. 700 штук було відправлено для лазаретів

Північно-Донецької залізної дороги. Утримання одного пораненого у лазаретах Південних залізниць обходилося в 93 коп. на добу [1, 248].

Отже, Перша світова війна розкрила глибинні проблеми транспортних комунікацій Донбасу. До наявних недоліків залізничної мережі (низька пропускна й провізна спроможність, недостатня розгалуженість залізничної мережі, застарілий парк перевізних засобів, нестача рухомого складу, низький рівень механізації робіт тощо) додались і нездоланні обставини воєнного часу. Комплексне вирішення накопичених проблем стало питанням надзвичайної державної ваги. Представники залізничних товариств докірливо підкреслювали, що «ніхто тепер не може сумніватися у величезному національному значенні подальшого розвитку залізничної справи та не усвідомлювати тієї величезної користі, яку нині приносить країні кожна нова верста залізничної колії, кожен новий паровоз чи вагон» [1, 6].

Список використаних джерел і літератури:

1. Литвин В. М. Перша світова війна 1914–1918 рр. і Україна / В. М. Литвин. – Київ: Наук. думка, 2014. – 453 с.

2. Погребинский А. П. Комитет по железнодорожным заказам и его ликвидация в 1914 г. / А. П. Погребинский // Исторические записки. − 1969. − Т. 83. − С. 233−243.

3. Сидоров А. Л. Железнодорожный транспорт России в первой мировой войне и обострение экономического кризиса в стране / А. Л. Сидоров // Исторические записки. – 1948. – Т. 26. – С. 3–64.

Науковий керівник: д.і.н., професор Синявська Л. І.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Syniavskyi V.
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej

GLOBALIZACJA A INTEGRACJA

Gospodarki narodowe praktycznie wszystkich krajów świata stoją przed wyzwaniami, jakie obecnie stwarza globalizacja. Nie ma znaczenia stopień zaawansowania rozwoju społeczno-gospodarczego ani nawet wielkość tych państw. Dzieje się tak, ponieważ w coraz większym stopniu obserwujemy zjawisko „rozlewania się" procesów gospodarczych na wiele krajów. Skutkuje to z jednej strony rozbiciem przestrzeni lokalnej, z drugiej zaś wraz z pogłębieniem się zjawisk globalizacyjnych rośnie znaczenie poziomu lokalnego i regionalnego w rozwoju ekonomicznym. Celem opracowania jest próba oceny wzajemnych zależności między procesami globalizacji a integracji regionalnej.

Pojęcie globalizacji jest współcześnie powszechnie stosowane w wielu dziedzinach. Pojawiło się ono w połowie lat 80. XX wieku, aby określić głębokie przemiany w gospodarce światowej, wynikające z liberalizacji stosunków gospodarczych, zmniejszenia roli państw w gospodarce, internacjonalizacji kapitału, rewolucji informatycznej i wzrostu znaczenia korporacji międzynarodowych [Hanzlik 2005, s. 17]. W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele definicji globalizacji, jednak brak jest jednej powszechnie akceptowanej formuły. Definiuje się ją np. jako „etap umiędzynarodowienia gospodarki i wzrostu współzależności ekonomicznych, czego konsekwencją jest tworzenie się globalnej gospodarki" [Dunning 1992, s. 80].

Semantyka słowa „regionalizm" jest dość szeroka. Jednak w kontekście globalizacji regionalizm można zdefiniować jako „prowadzoną na preferencyjnych warunkach, koordynowaną współpracę krajów położonych w danym regionie geograficznym" [Jeliński 2008, s. 316].

Uznaje się, że regionalizm w ostatnich kilkudziesięciu latach stał się jedną z najbardziej charakterystycznych tendencji w stosunkach międzynarodowych wielu krajów. Wiele państw, poszukując form współpracy z innymi, sąsiednimi krajami i regionami, inicjuje i kształtuje ten proces poprzez swoją aktywność na arenie regionalnej i globalnej (zewnętrznej). Głównym motywem tej współpracy jest chęć zaspokojenia swoich potrzeb oraz przekonanie innych partnerów, że rozwój jest możliwy dzięki szerszej i efektywnej współpracy ponadnarodowej.

Rozwój współpracy regionalnej wynika z założenia, że państwo nie jest w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb, co także nie jest możliwe w wymiarze globalnym ze względu na istniejące różnice, np. kulturowe, wyznaniowe itp. Rozwiązaniem tego problemu jest właśnie regionalizm i regionalna współpraca, której podstawą są wspólne interesy państw leżących w bliskim sąsiedztwie. Oczywiście oprócz sąsiedztwa ważne są także podobieństwa społeczne, polityczne, kulturowe, gospodarcze. Najważniejsza jednak wydaje się bliskość geograficzna, którą uznać można za katalizator wszelkich procesów współpracy (integracji).

Współczesna gospodarka światowa rozwija się obecnie w oparciu o dwie główne tendencje – proces globalizacji działalności gospodarczej, a także wzrost znaczenia integracji regionalnej. Wiodąca rola obu procesów oraz szeroki zakres występujących między nimi współzależności spowodowały, że w ostatnim czasie stały się one przedmiotem rozważań wielu środowisk – czy to naukowych, czy politycznych [Milczarczyk-Woźniak 2008, s. 9]. Podjęto ponadto liczne próby porównania obu zjawisk, ze względu na ich istotę oraz skutki działania. Większość badaczy reprezentuje opinię, że u podstaw wspomnianych zjawisk leżą podobne przyczyny, jednak zasady wyznaczające globalizację i regionalizację charakteryzują się wysokim poziomem odmienności.

Cechą charakteryzującą globalizację jest przewaga mechanizmów gospodarczych nad politycznymi oraz oparcie ich na korporacjach transnarodowych – będących nośnikiem procesu globalizacji, kosztem słabnącej roli państw.

Odwrotnie jest w przypadku regionalizacji. Czynniki polityczne przeważają bowiem nad gospodarczymi, nosicielami zaś tego procesu są głównie państwa, ich agendy i instytucje [Adamczak 2002, s. 14]. Celem globalizacji jest przede wszystkim maksymalizacja zysków oraz ujednolicenie rynku, regionalizacji natomiast – tworzenie korzystnych warunków do wzrostu efektywności gospodarowania oraz niwelowanie barier wzrostu.

Występowanie tych różnic pozwala określić trzy odmienne stanowiska w kwestii zależności między globalizacją a regionalizacją [Kleer 1998, s. 80]:

- Integracja regionalna i globalizacja wzajemnie się wspierają. Mając na uwadze fakt, że integracja stanowi nieodłączny element gospodarki światowej, a ugrupowania integracyjne są jej znaczącymi podmiotami, można powiedzieć, że integracja jest podstawą i pierwszym krokiem do globalizacji [Greta 2011, s. 2]. Obecność ugrupowań w skali regionalnej może stanowić etap przejściowy od gospodarki narodowej do globalnej. Z drugiej strony integracja może być rozumiana jako odpowiedź na globalizację bądź też jako stan przejściowy w dalszym rozpowszechnianiu się globalizacji. Obydwa przypadki podkreślają wzajemne relacje między tymi procesami.
- Integracja regionalna jako odpowiedź na wyzwania globalizacji. Negatywne skutki i straty powstałe w wyniku procesu globalizacji – narzucanie modelu rozwoju, globalizacja zagrożeń ekologicznych czy narastanie dysproporcji rozwojowych między państwami – są bilansowane poprzez szereg działań prowadzonych na szczeblu regionalnym. Globalizacja wpływa w pewnym sensie na ugrupowanie integracyjne, które wychodzi naprzeciw jej wyzwaniom.
- Integracja stanowi proces świadomie podejmowany oraz narzucany odgórnie, globalizacja natomiast jest procesem raczej spontanicznym i oddolnym. Integracja w dużym stopniu wyzwoliła proces globalizacyjny, by przy obecnym jego zaawansowaniu stać się także odpowiedzią na wyzwania i zagrożenia globalizacji. Obie te zależności uwypuklają otwarty charakter integracji regionalnej. Państwa „otwierają się", dążą do szerokiego i szybkiego zakresu powiązań, dzięki czemu możliwa jest współpraca między państwami oraz wymiana handlowa czy kapitałowa [Anioł 2002, s. 60]. Wielu obserwatorów jest jednak zdania, że większość ugrupowań prowadzi tak zwaną politykę zamkniętego regionalizmu. Termin ten oznacza, że „w świecie składającym się z regionalnych bloków państwa, które do nich nie należą, mają trudności ze sprzedażą swoich produktów na integrującym się obszarze" [World… 2001, s. 39]. Mamy wtedy do czynienia z trzecim stanowiskiem w kwestii relacji między globalizacją a regionalizacją:
- Integracja regionalna i globalizacja są procesami przeciwstawnymi. Trzecie stanowisko może być rozumiane w jeszcze inny sposób. Mianowicie może być ono scharakteryzowane jako zjawisko odrzucania wszystkich czy większości treści, które niesie globalizacja. Sytuacja ta przyjmuje przykładowo formę „swoistej autarkii kulturowej, jak w przypadku fundamentalistów islamskich". Proces ten nie dotyczy jednak wyłącznie krajów rozwijających się, które znajdują się zazwyczaj na pozycji biernego odbiorcy, a nie kreatywnego współtwórcy procesów globalizacyjnych, ale także społeczeństw państw wysoko rozwiniętego Zachodu – które pragną zachować swoją tożsamość kulturową [Kukułka 2002, s. 54].

Obecne tendencje regionalizacyjne na świecie pozwalają stwierdzić, że proces ten jest komplementarny względem globalizacji. Stanowi formę ochrony przed jej negatywnymi efektami, ale także jest podstawą do dalszych procesów integracyjnych w skali światowej [Milczarczyk-Woźniak 2008, s. 146].

Ciągłe postępowanie procesów globalizacyjnych na świecie powoduje wzrost znaczenia regionów. Te, które dobrze reagują na procesy globalizacji, wyznaczają warunki brzegowe dla rozwoju gospodarczego innych regionów. Wraz z pozytywnymi aspektami tego procesu przychodzą też te negatywne – zyskują na znaczeniu jedynie te regiony, które potrafią wykorzystać swoją przewagę konkurencyjną. Regiony bogate stają się coraz bardziej atrakcyjne dla międzynarodowego kapitału, powiększając w tym aspekcie różnice w stosunku do pozostałych regionów. Z drugiej strony bogate regiony nie zawsze będą miały do zaoferowania to, co mniej rozwinięte. Procesy globalizacyjne mogą zatem sprzyjać zacieraniu różnic pomiędzy poszczególnymi regionami, pod warunkiem że będą one wykorzystywały w pełni swój potencjał rozwojowy.

- Globalizacja stała się jednym z podstawowych determinantów funkcjonowania i rozwoju światowej gospodarki.
- Procesy globalizacyjne bardzo silnie wpływają na poszczególne gospodarki i regiony, co skutkuje zmianą istoty i charakteru konkurencji między nimi.

●Globalizacja dokonuje się jednak selektywnie i z różnym natężeniem w skali świata, poszczególnych regionów, krajów.

●Globalizacja jest jednocześnie procesem o dualnym charakterze. Z jednej strony wpływa na konwergencję, z drugiej zaś na polaryzację rozwoju.

●Obydwa procesy – globalizacji i regionalizacji – odbywają się niejako równolegle, przenikając się wzajemnie, będąc wobec siebie zarówno konkurencyjne, jak i uzupełniające.

Istnieje zatem związek między globalizacją a integracją regionalną. Z jednej strony globalizacja może prowadzić do pogłębienia procesów regionalizacji traktowanych jako swoista odpowiedź na skutki globalizacji, a w skrajnym wypadku do „odrzucenia" globalizacji, z drugiej zaś integracja regionalna może prowadzić do przyspieszenia procesów globalizacji w wymiarze regionalnym.

Bibliographia:

1. Kukułka J. [2002], Procesy globalizacji a tożsamość lokalna, [w:] Świat – Europa – Dolny Śląsk. Wyzwania milenijne, red. T. Łoś-Nowak, M. S. Wolański, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
2. Milczarczyk-Woźniak A. [2008], Współzależność globalizacji i integracji europejskiej. Miejsce i rola Unii Europejskiej, Wyższa Szkoła Cła i Logistyki w Warszawie, Warszawa, s. 9, 146.
3. Anioł W. [2002], Paradoksy globalizacji, Uniwersytet Warszawski, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa, s. 60.
4. Kleer J. [1998], Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna – konsekwencje dla świata i Polski, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku" PAN, Elipsa, Warszawa, s. 80.
5. Adamczak J. [2002], Procesy globalizacyjne i regionalizacyjne w gospodarce światowej, [w:] Globalizacja i regionalizacji gospodarki w Europie Środkowo-Wschodniej na początku XXI wieku, red. J. Adamczak, wyd. II, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów, s. 14.
6. Hanzlik M. [2005], Świat bez granic. Globalizacja a społeczeństwo informatyczne, [w:] Europejska myśl polityczna wobec procesów globalizacji, red. J. Sobczak, Wyd. UŁ, Łódź, s. 17.
7. Dunning J.H. [1992], The Global Economy, Domestic Governance, Strategies and Transnational Corporations: Interactions and Policy Implications, "Transnational Corporations" no. 3, s. 80.

Науковий керівник: д.і.н., професор Боєчко В. Ф.

Григоренко А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РЕАЛІЗАЦІЯ СЕРБСЬКОЇ ПРОГРАМИ «НАЧЕРТАНІЄ»

Сербська зовнішньополітична національна програма «Начертаніє» стала важливим документом Сербії в Новий час. У програмі були зафіксовані основні принципи нової зовнішньої політики сербського князівства («Великої Сербії»), що полягали у згуртуванні всіх південних слов'ян (які розумілися як єдиний народ – серби) під владою Сербського князівства [1, 224]. Навіть коли пройшло більше 170-ти рр. «Начертаніє» уникнуло забуття та до сих пір залишається на слуху, адже в сербській програмі ясно і чітко виражалась ідея створення повноцінної, політично та економічно життєздатної держави. Перші заходи по реалізації програми були досить доречними та стратегічно важливими, оскільки деякою мірою виконували завдання, які прописувались в «Начертаніє» [3, 77].

Варто зазначити, що ключовим є пункт, присвячений взаєминам з Боснією і Герцеговиною, Чорногорією і Північної Албанією, а саме з «турецькими сербами». Перераховані вище області вважалися сербами «своєю землею», яка повинна по праву належати єдиній південнослов'янській державі. Програма передбачала налагодження взаємин з ними шляхом культурного впливу і деяких необхідних поступок [4]. Тому вже в 1845 р. Гарашанін розіслав по сусідніх з Сербією областях своїх агентів, які після повернення повинні були відзвітувати про побачене. Завдання цих агентів були визначені в «Начертанії»:

1) дізнатися про політичне становище цих областей, звертаючи особливу увагу на різні партії, таємне бажання народу і його найперші потреби;

2) дізнатися про воєнний стан областей, бойовий дух і озброєння народу;

3) скласти список і дати характеристику найвпливовішим людям, включаючи і противників Сербського князівства;

4) дізнатися, що в кожній з цих земель думають про Сербію, чого від неї очікують, а чого побоюються.

Результати проявились ще до початку 1846 р., оскільки агенти Гарашаніна вступили в близькі і довірчі відносини з різними діячами сусідніх земель, головним чином в тих районах, які по «Начертанію» повинні були бути приєднані до Сербії, – в Боснії і Герцеговині, Чорногорії і Північній Албанії. Таким чином, до 1848 р. в цих землях були налагоджені приготування по організації більш активної політичної діяльності. Скрізь у Гарашаніна тепер з'явилися прихильники, котрі повідомляли йому про стан справ і про перспективи подальшої співпраці, що неабияк впливало на реалізацію основних завдань програми [3, 109 – 115].

Доречно додати уривок з програми «Начертаніє» про засоби досягнення сербської цілі: «Коли точно відомо, що хочеться, і коли це бажання незмінне і тверде, у (здатного уряду) легко і скоро знайдуться кошти для досягнення призначеної мети (бо народ сербський настільки хороший, що з ним, діючи розумно, всього досягти можна)» [2, 238].

Окремо необхідно сказати про Болгарію, адже в «Начертанії» цій країні було приділено багато уваги. Згідно з завданнями, які ставились по відношенню до неї, проводилось активне сербсько-болгарське співробітництво в навчанні болгарської молоді в князівстві і в друкуванні болгарських книг в белградській друкарні. Першим болгарином, який приїхав вчитися до Сербії, був молодий диякон Хрисант Йованович. Більшість болгарських юнаків, які навчались в Сербії, отримували від міністерства освіти стипендії, безкоштовне житло і харчування. В цей же час почалася широка діяльність з друкування книг на болгарській мові в белградській друкарні. Найбільш активно в цій справі брали участь болгари, які приїхали до Сербії на навчання або спеціально для видавничої роботи: І. Богоров, Х. Павлович, Н. Карастоянович та ін.

Таким чином, в зазначений період сербським урядом була розгорнута активна культурно-просвітницька діяльність в сусідній Болгарії. Ця діяльність повинна була направити національні устремління болгар в русло зовнішньої політики Сербського князівства. Багато з прибулих до Сербії болгар стали в наступний період агентами розв'язаної Гарашаніном політичної пропаганди. Працюючи вчителями, священиками, роз'їжджаючи по країні в якості книготорговців, вони були найбільш зручними людьми для подібних цілей [3, 115-119].

На початку революції в Австрії Гарашанін продовжував дотримуватися точки зору, викладеної в «Начертанії»: рішення сербського питання спочатку має бути обмежене тільки турецькими межами. Як і раніше головні сили спрямовувались на спроби домогтися від Порти «добровільних» поступок. Розпочаті було в князівстві антитурецькі виступу рішуче припинялися. У той же час були й конкретні дії по реалізації програми «Начертаніє».

Необхідно зазначити, що в ході революції прихильники Гарашаніна спробували реалізувати відразу кілька об'єднавчих проектів, а сербська зовнішня політика багато в чому набула профранцузького характеру. За посередництва Франції та пов'язаної з нею польської еміграції сербське об'єднання мислилося спочатку за згодою і під верховною владою султана (проект створення «Сербського віце-королівства»). А заради об'єднання з Боснією сербський міністр був готовий йти навіть на примирення з угорцями. Однак всі ці спроби виявилися невдалими. Надії Гарашаніна на те, що Франція змусить Османську імперію піти на реальні поступки, не справдилися. Хоча Франція виставляла себе захисницею інтересів християнського населення Туреччини, вона не йшла далі революційної фразеології. Її реальні інтереси були спрямовані на збереження статус-кво на Балканах, а такий курс не співпадав з національно-визвольними рухами південних слов'ян [4].

Цікаво, що помітно впливали на Гарашаніна, в плані проведення активної зовнішньої політики в балканському напрямку, прихильники південнослов'янської єдності з інших слов'янських земель, більша частина з яких була католиками (Ф. Зах, М. Бан, Т. Ковачевич та ін.). Вони створили в Белграді «таємний демократичний панслов'янський клуб» і виступали за включення в сферу об'єднавчої діяльності Сербії всіх південних слов'ян, в тому числі і тих,

які проживали в Австрійській імперії, а також за більш «революційні» методи досягнення мети. Пізніше багато хто з них перейшли на службу до Гарашаніна, і в основному саме ними були сформульовані два «Статути політичної пропаганди», де проголошувався курс на підготовку збройного повстання проти турків. Проте Гарашанін головним завжди вважав вирішення сербського питання. В його планах було створення саме сербської держави. Він також не міг не враховувати реальну обстановку всередині князівства і міжнародну ситуацію, повинен був проявляти стриманість і обережність. Це призвело до того, що в діяльності по реалізації зовнішньополітичних і національних завдань Сербії переважали мирні легітимні методи. Хоча Гарашанін поступово еволюціонував від чисто дипломатичних методів досягнення мети в напрямок організації загального і одночасного повстання [3, 226 – 227]. Отже, Гарашанін бачив сильну незалежну Сербію, яка мала б перешкодити великим державам – Англії, Росії, Австро-Угорщині та іншим – зайняти позиції Туреччини на Балканах. Прагнучи реалізувати такі далекосяжні плани, Гарашанін уклав аж у 1866 – 1867 рр. кілька договорів і угод із Румунією, Чорногорією, Грецією і так створив Балканський Союз 1866 – 1868 рр. Згодом «Начертаніє» стало основою зовнішньої політики багатьох сербських державних діячів, у тому числі Олександра Карагеоргійовича, Михайла Обреновича, Ніколи Пашича [5, 106].

Назагал хотілося б додати, що на практиці, викладені в «Начертанії» ідеї були важкореалізовані, і спроба їх втілення на практиці трапилася набагато пізніше (створення Королівства СХС). Гарашанін і Зах мали рацію в своєму прогнозі, який стосувався розпаду колишніх слов'янських частин Османської імперії на безліч дрібних держав, що йшло врозріз із зовнішньополітичними цілями «Начертаніє» [4].

Список використаних джерел і літератури:

1. Бірюкова О. О. Югославізм : цивілізаційний проект чи націоналістична доктрина / О. О. Бірюкова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Питання політології. – № 984. – С. 223–230.

2. «Начертание» Илии Гарашанина // Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842–1853 гг. – М., 2015. – С. 235–249.

3. Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842–1853 гг. / К. В. Никифоров. – М., 2015. – 256 с.

4. Савоськин А. М. Фактор культурного влияния как инструмент объединение южных славян в програме «Начертание» / А. М. Савоськин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ashpi.asu.ru/ic/?p=4758

5. Узун Ю. В. Геополітичний проект «Велика Сербія» : формування та сучасне використання / Ю. В. Узун // Наукові праці. Політологія. – Вип. 236. – Т. 248. – С. 105 – 109.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Овчаренко О. І.

Дем'яненко Д. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-ФРАНЦУЗЬКОЇ ВІЙНИ 1812 РОКУ

Метою статті є дослідження причин, передумов, та наслідків російсько-французької війни.

12 червня 1812 року по 14 грудня 1812 року тривала війна, яка закінчилося перемогою російської армії над Наполеоном. Точніше, над його «Великою армією», в якій значилося 640 тис. чоловік (більше половини – не французи, а прусські, австрійські, баварські, саксонські, італійські, польські, іспанські частини). Напередодні вторгнення у Росію розуміли, що Тільзітські і Ерфуртські угоди – лише тимчасовий перепочинок перед новим військовим конфліктом з Францією. Прагнення Наполеона до світового панування було, очевидно, і лише одна Росія заважала здійсненню його задумів. Наполеон розраховував позбавити Росію її світового впливу, змусити її підписати принизливий мирний договір. З іншого боку, континентальна блокада зруйнувала торговельні зв'язки з Англією, що негативно позначилося на економічній ситуації в Росії. З розривом російсько-англійських угод припинився приплив

позик і субсидій з Лондона. Голландія і Генуя, котрі володіли великою мережею банків і значними фінансовими ресурсами, перебували під владою Наполеона, який не давав дозволу на видачу кредитів Росії.

Російський уряд шукав вихід в розширенні торговельних зв'язків з нейтральними країнами. 31 грудня 1810 року Росія прийняла новий митний тариф, а на наступний день – «Положення про нейтральну торгівлю», згідно з якими усувалися перешкоди до вступу в російські порти всіх судів, окрім несучих англійський прапор. Це було перше зіткнення Росії і Франції – тільки в сфері торгівлі.

Тільзітські угоди перестали виконуватися, почалася підготовка до війни. У Петербурзі знали про плани Наполеона і також готувалися до неї. Почалося переозброєння російської армії, зміцнення західних кордонів, будівництво нових прикордонних фортець, нових складів боєприпасів. Чималу роль в цьому зіграли А. А. Аракчеєв і М. Б. Барклай-де-Толлі [2, 24].

Дипломатична тактика уряду Олександра I щодо Франції напередодні війни 1812 року полягала в тому, щоб не подавати приводу до розриву відносин між державами і не дозволити вважати себе причетним до військового зіткнення. Разом з тим міжнародна обстановка напередодні війни 1812 року була непростою. Протистояння з Францією відбивалося на відносинах України з іншими європейськими державами – Англією, Швецією, Пруссією. Одним з великих успіхів російської дипломатії було те, що їй вдалося нейтралізувати зусилля Наполеона зі створення загальноєвропейської антиросійської коаліції. Так, незважаючи на те що королем Швеції в 1810 році став наполеонівський маршал Ж. Бернадот, російської дипломатії вдалося, використовуючи його розбіжності з Наполеоном, підписати з Швецією в квітні 1812 року союзний договір. В цей же час почалися переговори по відновленню російсько-англійських відносин, які були остаточно відновлені в липні 1812 року. Цей союз трьох держав послужив початком формування нової антинаполеонівської коаліції, яка склалася вже в ході війни 1812 року [3, 51].

Олександр I висловлював рішучість боротися з Наполеоном до кінця. Так, 22 червня 1812 року, вже після вторгнення армії Наполеона, російський імператор писав шведському королю Бернадоту: «Якщо війна розпочата – моє тверде рішення не закінчувати її, хоча б довелося битися на берегах Волги».

У червні 1812 року «велика армія» Наполеона перейшла річку Німан – західний кордон Російської імперії. Через чотири дні французькі війська зайняли м. Вільно. Російська армія почала відступ, уникаючи великого бою. Спочатку проти Наполеона діяли дві російські армії: 1-ша, під командуванням М. Б. Барклая-де-Толлі, що налічувала близько 128 тис. чоловік, що прикривала петербурзький напрям, і 2-а, під командуванням П. І. Багратіона, в складі 52 тис. чоловік, зосереджена на московському напрямку. Решта військових з'єднань – армія А. П. Тормасова і Дунайська армія П. В. Чичагова прикривали південно-західні кордони Росії і почали військові дії вже в кінці війни. Згідно розробленого плану, Наполеон планував розбити російську армію стрімким наступом у глиб країни, не даючи російським військам з'єднатися.

Австрія і Пруссія виділили корпусу 30 і 20 тисяч солдат проти Росії по союзних угод з Наполеоном. До Росії увійшло 450 тисяч солдатів. У Наполеона залишалися такі резерви: близько 90 тисяч французьких солдатів в гарнізонах центральної Європи (з них 60 тис. в 11-му резервному корпусі в Пруссії) і 100 тисяч в Національній гвардії Франції, яка за законом не могла воювати за межами Франції. Іспанія, зв'язавши партизанським опором близько 200 тисяч французьких солдатів, надала велику допомогу Росії. Англія надавала матеріальну і фінансову підтримку, але її армія була залучена в боях в Іспанії, а сильний флот англійців не міг впливати на сухопутні операції в Європі, хоча і був одним з факторів, що схилили позицію Швеції на користь Росії.

Росія мала велику армію, але не могла швидко мобілізувати війська через погані дороги і велику територію. Удар армії Наполеона взяли на себе війська, розміщені на західному кордоні: 1-а армія Барклая і 2-а армія Багратіона, всього 153 тисячі солдатів і 758 знарядь. Ще південніше на Волині (північний захід України) розташовувалася 3-тя армія Тормасова (до 45

тис., 168 знарядь), що служила заслоном від Австрії. У Молдавії проти Туреччини стояла Дунайська армія Чичагова (55 тис. осіб, 202 гармати). У Фінляндії проти Швеції стояв корпус російського генерала Штейнгеля (19 тис., 102 гармати). В районі Риги знаходився окремий корпус Ессена (до 18 тис.), 4-х резервних корпуси розміщувалися подалі від кордону. Іррегулярні козачі війська налічували, за списками, до 110 тисяч легкої кавалерії, проте реально у війні взяло участь до 20 тисяч козаків.

В ніч на 24 червня 1812 р, Наполеон наказав почати переправу через Німан, і 300 поляків 13-го полку перші переправилися на той бік річки. В той же і в найближчі дні вся стара гвардія, вся молода гвардія, потім кавалерія Мюрата, а за ними один маршал за іншим зі своїми корпусами безперервною низкою переходили на східний берег Німану. Жодної душі на всьому неозорому просторі за Німаном до самого горизонту французи не побачили, після того як зникли з поля зору ще вранці 24 червня сторожові козаки. «Перед нами лежала пустеля, бура, жовтувата земля з хирлявою рослинністю і далекими лісами на горизонті», згадує один з учасників походу, і картина здалася вже тоді «зловісною».

Наполеон не помічав ніяких зловісних ознак. Як завжди під час війни, він був набагато жвавіше і бадьоріше. Починалася найграндіозніша з колишніх досі його воєн, і, судячи з того, як він до неї готувався, він сам це цілком розумів. Могло статися, що ця війна була б останньою з його європейських воєн і першої з азіатських; могло трапитися і так, що на перший раз довелося б закінчити похід в Смоленську і відкласти продовження (на Москву і Петербург) на наступний рік.

Після заняття французькими військами м. Вільно, Олександр I послав до Наполеона генерала Балашова з пропозицією провести переговори, в разі якщо французька армія повернеться назад, за Німан. Наполеон відповів Балашову: «Невже Ви думаєте, що я привів свої війська тільки подивитися на Німан? Даремно сподіваєтеся на своїх солдатів, вони були колись непереможні, а тепер, як самі знаєте, мої війська поб'ють їх». Розраховуючи підписати мир в Москві, французький імператор запитав у Балашова: «А якою дорогою можна пройти в Москву?». – «Є багато доріг, відповів Балашов, Карл XII ішов туди через Полтаву!». Після від'їзду Балашова з Вільно всі відносини між російським і французьким урядами припинилися [1, 62].

У підсумку як війна 1812 року, так і закінчення наполеонівської епохи в цілому привели до того, що можна назвати кризою сенсу життя. До Наполеона і при ньому головним для людини було зробити подвиг, завоювати місце в історії, добути свій шматочок слави – на цьому і трималася вся епоха, тому вона і стала можлива.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жилин П. А. Отечественая война 1812 р. / Жилин П. А. – М.: Наука, 1988. – 495 с.

2. Балязин В. Н. Фельдмаршала М. Б. Барклай-де-Толли: жизнь и полководческая деятельность / В. Н. Балязин. – М.: военное издательство, 1960 – 302 с. 10 л. ил.

3. Сироткин В. Г. Наполеон и Россия / В. Г. Сироткин. – М.: Олма-Пресс, 2000. – 380с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Звірковський І. В.

Дем'яненко Д. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА КАЙЗЕРІВСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ В КИТАЇ

Метою статті є дослідження колоніальної політики Німецької імперії на території Китаю в кінці XIX – на початкуXX ст.

В останні десятиліття XIX ст. німецькі колоніальні кола, керуючись своїми геополітичними міркуваннями, розробили обширну програму територіальних завоювань за межами Європи. Вона була, з одного боку, своєрідним ескізом майбутньої великої картини переділу світу на користь кайзерівської Німеччини, а, з іншого, увібрала багато елементів, які свідчили про напрямки реалізації цієї генеральної програми. Головні об'єкти німецької

колоніальної експансії знаходилися в Африці (Ангола, Мозамбік, Занзібар, Пемба, Золотий берег і гирло р. Вольта), Океанії (Каролінські острови й острови Самоа) і Східній Азії (о. Тімор, архіпелаг Сулу, філіппінський о. Мінданао).

Прагнучи реалізувати ці плани, офіційний Берлін приступив до заокеанських колоніальних анексій. Впродовж 90-х рр. XIX ст. Німеччина здійснила низку колоніальних загарбань в Азії, Океанії та Африці. Її колоніями стали колишні володіння Іспанії і Португалії та землі на території Китаю. У результаті остаточно склалася Німецька колоніальна імперія, яка поступалася за площею тільки Британській та Французькій.

Важливим об'єктом німецьких колоніальних зазіхань у цей час став Китай. Ще у 1869–1870 рр. відомий географ і мандрівник Ф. Ріхтгофен запропонував Бісмарку оволодіти одним з портів на тихоокеанському узбережжі Китаю з метою розвитку торгівлі Пруссії з далеким Сходом. Він, зокрема, звернув увагу на вигідне розташування островів Чжоушань [1, 96]. Але тоді цей проект, як і подібні йому, залишився без уваги, що пояснювалося зосередженістю Бісмарка ,перш за все, на європейських справах і турботою про зміцнення внутрішніх основ новоствореної Німецької імперії. Про нього згадали тільки через чверть століття, коли впливові кола німецького капіталу почали чинити тиск на уряд з метою захоплення «опорного пункту» в Китаї. За цей час інтереси зацікавлених кіл до справ на Далекому Сході значно зросли. Після встановлення у 1886 р. регулярної морської лінії переживала піднесення німецька торгівля з Китаєм.

У дипломатичних документах є відомості, що щорічний товарообіг між обома країнами становив 400 млн марок [1, 97]. Разом з тим, у Китаї зростали самостійні інтереси німецької фінансової групи, яка була представлена створеним у 1889 р. Німецько-Азійським банком. Німецькі фабриканти і заводчики, крупні торгівці та експортери, банківські кола і власники пароплавів дуже сильно нажилися на японо-китайській війні 1894–1895 рр.

Для посилення своїх позицій у Китаї і ,щоб не відстати від інших держав (Росії, Японії, Англії, США, Франції), Німеччина за рекомендацією адмірала А. фон Тірпіца вирішила захопити Цзяочжоу (Кіао-Чао) і приморську провінцію Шаньдун. При цьому, як відзначав німецький дипломатичний представник у Пекіні барон Е. Гейкінг у розмові зі своїм російським колегою О. Павловим, яка відбулася в березні 1897 р., такий крок мав передувати наступним двом: надати німецьким офіцерам право брати участь у модернізації китайських збройних сил і забезпечити німецькому капіталу як мінімум рівної з капіталом інших держав участі у будівництві залізниць. Німці шукали тільки привід для реалізації своїх колоніальних планів у Китаї.

Про це згадував другий секретар російської місії Ю. Соловйов: «Увесь 1897 рік пройшов у Пекіні під знаком очікування виступу Німеччини. Німці шукали найменшого приводу, щоб викликати інцидент і використати його у своїх видах, інакше кажучи, щоб одержати хоча б привід якого-небудь права перейти до політичних загарбань... У кінці кінців, у жовтні (листопаді) 1897 р., як цинічно відзначали пекінські колеги Гейкінга, німцям повезло. У Шаньдунській провінції виявилися убитими два місіонери» [2, 56]. На це ж звернув увагу уже згадуваний Павлов у своєму донесенні про інспірований німцями напад натовпу китайців в Учані на екіпаж німецького крейсера «Кормарон». Дипломат писав: «Інцидент був сильно роздутий самими німцями у Китаї, і говорили про можливі наслідки... Я цілком переконаний, що якби наступного дня не прийшла звістка про сумний випадок з німецькими місіонерами в Шаньдуні, німецький посланець або командуючий німецькою ескадрою так чи інакше найближчим часом створили який-небудь новий інцидент, яким німецький уряд міг би тоді скористатися у своїх цілях» [3, 75]. Таким чином, 4 листопада 1897 р. два католицьких пастера Ніс і Хенле, які належали до однієї з численних німецьких релігійних місій у південному Шаньдуні, заночували в одному з сіл і були вбиті бандою озброєних китайців. Ця подія стала формальним приводом для відкритої колоніальної експансії Німеччини у Китаї.

Німецький соціал-демократ Б. Шенланк у своєму виступі з трибуни рейхстагу звертав увагу на заяву консервативної «Кройццайтунг». Газета писала: «Отже настав момент здобути на китайській землі тверду позицію, яку ми вже давно повинні були б мати... Адже неможливо чекати, поки китайці самі ввічливо нас попросять, щоб ми коли-небудь здійснили, нарешті вторгнення» [3, 77].

Подібну позицію зайняли представники й інших впливових політичних сил у німецькому парламенті. Вільгельм II наказав послати в Цзяочжоу німецьку ескадру й оволодіти бухтою, а потім Шаньдунським півостровом. У відповідь на пропозицію канцлера Гогенлое бути обережним, імператор відповів: «Ми повинні неминуче використати цей прекрасний випадок перш, ніж якась інша держава не почне підбурювати Китай або прийде йому на допомогу. Тепер або ніколи» [1, 99].

Таким чином, німецький кайзер своїм вольовим рішенням у дусі реалізації колоніальних планів, спрямованих на практичне втілення курсу на «світову політику», рішуче втрутився у боротьбу за Китай.

14 листопада 1897 р. німецька ескадра на чолі з адміралом О. Дідеріхсом прибула в Цзяочжоу і висадила десант. Китайський гарнізон без бою здав порт і укріплення. Того ж дня німецький адмірал прокламацією проголосив зайняття бухти, всіх розташованих у ній островів і прилеглих територій [3, 81]. Захоплений порт вирішено було використовувати як опорний пункт для загарбання китайської території.

Новий статс-секретар німецького МЗС Б. Бюлов, уже в своєму першому виступі у рейхстазі 6 грудня 1897 р., заявив: «Ми повинні вимагати, щоб німецький місіонер, німецький підприємець, німецькі товари, німецький флот і німецький корабель користувалися у Китаї такою ж увагою, якою користуються представники інших держав... Німеччина прагне оберігати свої інтереси в Китаї і Вест-Індії, не проявляючи жодної слабкості» [3, 85].

Остаточно договір між Німеччиною і Китаєм був підписаний 6 березня 1898 р. Німеччина одержала в оренду на 99 років бухту Цзяочжоу для організації військово-морської бази і добилася монопольного права на спорудження залізниць у Шаньдуні й на вільну експлуатацію там гірських надр.

Отже, наприкінці XIX ст. Німецька імперія фактично стала на шлях широкомасштабної «світової політики», важливою ланкою якої була подальша колоніальна експансія з опорою на сильний військово-морський флот. Її амбіції не оминули Схід – Китай став теж об'єктом експансії Німеччини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Троян С. С. Колоніальна політика кайзерівської Німеччини у форматі боротьби за «місце під сонцем» (1896–1900 рр.) / С. С. Троян // Історична пам'ять: Науковий збірник (Полтава), 2011. – № 1 (25). – С. 95 – 110.

2. Соловьев Ю. Я. 25 лет моей дипломатической службы (1893–1918) / Ю. Я. Соловьев. – М., 1928. – С. 55–56.

3. Сокольская Н. Ф. Строительство военно-морского флота Германии и англо-германские противоречия конца XIX – начала XX вв. / Н. Ф. Сокольская // Ежегодник германской истории, 1986. – М., 1987. – С. 74–99.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Іржавська А. П.

Дем'яненко Д. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В ІНДОКИТАЇ (1860 – 1914 рр.)

Метою статті є дослідження колоніальної політики Франції щодо Індокитаю в 1860–1914 рр.

Французькі торговці і місіонери з'явилися в Південно-Східній Азії пізніше за представників інших європейських народів, які створювали свої колоніальні імперії. Загальна відсталість феодальної Франції в порівнянні з буржуазними і протестантськими Голландією і Англією зумовила і характерні для французького колоніалізму методи колоніальної експансії.

Спершу кого Франція завоювала В'єтнам. До 1770 р. територія сучасного В'єтнаму була фактично розділена на дві ворогуючі половини по широті міста Донгхой, розташованого на вузькій прибережній рівнині в центральній частині країни. Влада імператорів династії Лі, яка теоретично поширювалася на весь В'єтнам, з плином століть слабшала. Світська влада виявилася в руках двох Чуа (спадкових губернаторів). Династія Чинь правила на півночі

(північна частина Аннама і Тонкін), а династія Нгуен – на півдні (південна частина Аннама і Кохінхіні). На заході від В'єтнаму простягалися землі Лаосу. На півдні перебувала Камбоджа – королівство темношкірих спадкоємців цивілізації кхмерів, про велич якої свідчать руїни Ангкора.

У ході повстання 1771 р. до влади у В'єтнамі прийшов правитель Нгуєн Ань за допомогою католицького священника Пиньо де Беена, який був французом. Після повстання між В'єтнамом та Францією нормалізувалися відносини [1, 145].

Наступники правителя Зя Лонга по-іншому ставилися до французів, так як Індія стала колонією Англії, а Китай – перетворився на напівколонію. Сприйнявши діяльність французів як іноземне втручання у внутрішні справи В'єтнаму, було вбито декількох французьких та іспанських місіонерів , що стали жертвами переслідування християн.

У ході масового антиурядового повстання проти чиновників у 1855 р. у В'єтнамі, яке тривало чотири роки, Франція відіслала ескадру до берегів Індокитаю. У 1858 р. розпочалася повномасштабна колоніальна експансія у В'єтнамі. 1859 року французька ескадра обстріляла Дананг і зайняла Сайгон, але до столиці Хюе не змогла дістатися через мілководдя. Впродовж 1862–1867 рр. було анексовано Кохінхін (Намбо) – південь В'єтнаму [1, 207].

У той час уряд Камбоджі визнав протекторат Франції, тим самим уникнув розділу країни між Сіамом (Таїландом) та Францією. Французька адміністрація у Камбоджі була введена із запізненням аж на 20 років – у 1884 р.

У 1873 р. імператор В'єтнаму звернувся до губернатора Конхінхіни, з проханням вигнати французького купця Ж. Дюпюї з Тонкінського Ханоя. У Ханой було направлено слідчу комісію на чолі Ф. Гарньє, яка захопила імператора та Ханой в листопаді 1873 р. У 1874 р. було підписано новий договір про судноплавство по річці Хонга для іноземних суден та право на захист французів по всьому В'єтнаму. Завдяки цьому договору був відкритий плацдарм для завоювання Китаю [2, 78].

Отже, за дві експансії Франція не тільки анексувала південь В'єтнаму, але добилася протекторату Камбоджі та безмитного судноплавства по річці Хонга, що відкрив шлях до експансії Китаю.

Починаючи з 1882 р., французька армія під керівництвом А. Рівьєра почала окупацію Тонкіна і захоплення Ханоя. З території Тонкіна було вигнано китайські війська, які були запрошені імператором для придушення банд «Чорних прапорів» та «Жовтих прапорів», що втекли після придушення Тайпінського повстання.

Інтервенція 1882 р. стала причиною в'єтнамо-французької війни 1883–1884 рр. У результаті смерті імператора Ти Дика 1883 р. Почалися чвари серед династичних родів. Це й стало приводом для вторгнення французів, які скористалися міжусобицею. Після визнання В'єтнамом протекторату Франції, французи зосередили свої зусилля на Камбоджі та Лаосі. У 1884 р. Камбоджа стала колонією Франції.

Протягом 1884–1907 років Лаос, Північ Камбоджі та регіони Сиемреап та Баттамбанг перейшли під протекторат Франції. У 1887 р. було створено Індокитайський союз згідно паризької конституції, до якого ввійшли Аннам, Камбоджа, Тонкін із колонією Конхінхін. У 1893 р. до цього союзу приєднали Лаос [3, 106]. На чолі Союзу стояв генерал-губернатор, який мав досить широкі адміністративні повноваження. Під його керівництвом у 1928 році була створена Велика Рада, яка була консультативним органом з фінансових та економічних справ. Більшість посад в Раді займали високопоставлені французькі чиновники, а також члени Торгової та Сільськогосподарської палат й Колоніальної ради Кохінхіни. Рада займалася проєктами бюджетів Союзу й податковими обліками.

До Індокитайського Союзу увійшли 5 членів, які зберігали свої власні адміністративні системи та місцеві уряди. Пряме правління було створено тільки в Кохінхіні, тому що ця територія була колонією, а не протекторатом. Її губернатор отримував підтримку з боку Колоніальної ради, до якої входили 12 місцевих жителів та декілька французів. Також Кохінхіні єдина представляла свою колонію в парламенті Франції, а в протекторатах керівництво відбувалося через чиновників [2, 101]. У Аннамі і Тонкині на чолі влади стояв

імператор, в Камбоджі владу уособлював король. Лаосом також керував монарх, але мав досить обмежені повноваження (тільки в області Лаунгпхабанг та в центральній частині країни). Французькими представниками в протекторатах були верховні президенти, в Лаосі це був адміністратор. Судочинство в Кохінхіні контролювалося французами, під владою яких були як іноземці, так і місцеві жителі. У протекторатах місцеві жителі відповідали перед власними органами юстиції, французькі ж суди розбирали справи іноземців [4, 90].

Отже, в продовж 1858–1907 рр. Франція окупувала В'єтнам, Лаос та Камбоджу, створивши на їхніх територіях Індокитайський союз під керівництвом французьких генерал-губернаторів. Основні зусилля Франції були направленні на В'єтнам. Окупувавши повністю В'єтнам, правителі Лаосу та Камбоджі визнали протекторат Франції; аж до 1954 р. Індокитай перебував під колоніальним гнітом Франції.

Список використаних джерел і літератури:

1. Громыко А. А. История дипломатии / А. А. Громыко, В. М. Хвостов. – Т. 2: Дипломатия в новое время (1871–1914). – М. : Госполитиздат, 1963. – 820 с.

2. Дементьев Ю. П. Политика Франции в Индокитае и образование Индокитайского союза (1858 –1907) / Ю. П. Дементьєв. – М. : Наука, 1975. – 224 с. [Електронний ресурс] Ю. П. Дементьев. – Режим доступу: http://booksshare.net/index.php?id1=4&category=history&author=dementev-up&book=1975.

3. Дербишайр Д. Д. Политические системы мира. / Д. Д. Дербишайр, Я. Дербишайр. – Т. 2. – М.: РИПОЛ КЛАССИК, 2004. – 512 с.

4. Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец XV – начало XIX в.) : научное издание / Е. В. Тарле. – М.; Л. : Наука, 1965. – 428 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Іржавська А. П.

Зима А. Г.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЛАН МАРШАЛЛА І СРСР

План Маршалла, також відомий як Європейська програма відновлення, був програмою США, яка надавала допомогу Західній Європі після спустошень війною. Окрім економічної перебудови, однією із заявлених цілей плану Маршалла було зупинити поширення комунізму на європейському континенті. Економічна і політична складові плану і відношення до нього керівництва післявоєнного Радянського Союзу завжди були цікавою темою для дослідження вченими і вивчення студентами. Мета статті висвітлити питання, чому Радянський Союз не прийняв план Маршалла.

В радянській історіографії означена тема подавалася в фарватері принципів радянської зовнішньої політики. Такі вчені як Г. Тахненко, А. Чубарьян, М. Нарінський доводили негативне відношення американців до соціалістичних країн і розумне ставлення СРСР до післявоєнного відродження. Більш об'єктивно цю тему розглядають в останні часи американські дослідники, наприклад Д. Аллен [2], Д. Эллвуд [3] і низка сучасних російських [4; 5]. Українські вчені М. Держалюк [6], В. Смоленюк [7], О. Сич [8], О. Овчаренко [1] досліджували різні аспекти взаємодій керівництва СРСР і організаторів Маршалла.

5 червня 1947 р. державний секретар США Дж. Маршалл виступив у Гарвардському університеті з ініціативою запровадження економічних та політичних заходів для реконструкції повоєнної Європи (план Маршалла). «Наша політика, – зазначав Маршалл, – спрямована не проти якої-небудь країни або доктрини, а проти голоду, злиднів, розпачу і хаосу» [1, 130].

Європейські країни справді потребували допомоги: за час бойових дій Другої світової війни матеріальна база значною мірою була зруйнована, перервалися господарські зв'язки, і, як наслідок, стався обвал фінансового ринку. Вільних коштів на подолання розрухи, налагодження соціальних програм у європейських урядів не було. Слід зауважити, що на середину 1947р. країни Східної Європи, які перебували в орбіті політичного впливу

Радянського Союзу, спираючись на його велику й фактичну безкоштовну допомогу, або досягли довоєнного рівня, або його перевищили, тоді як багато західноєвропейських країн не могли досягти рівня економічного розвитку 1938 року [2, 43].

Країни, які приймали допомогу, повинні були надати дані про стан своєї економіки, про втрати в роки війни, валютні резерви та плани використання допомоги. На основі цих даних конгрес США приймав рішення про розмір допомоги. Розподілом допомоги займався виконавчий комітет Європейського економічного співтовариства на чолі з американським адміністратором. За планом передбачалося обмеження в країнах-учасницях представників комуністичної партії в урядах, що й було в подальшому однією з причин незадоволення цим планом СРСР [2, 43].

Для самих США план Маршалла був спробою запобігти можливій післявоєнній економічній кризі. Президент США Г. Трумен у своєму посланні до конгресу у грудні 1947 р. писав, що план Маршалла має «суттєве значення з точки зору нашого власного господарства». Крім цього, план надавав американському капіталу вельми зручний привід і можливості для проникнення та закріплення на ринках Європи. Він передбачав допомогу економіці США позбавитися перенасиченості ринку капіталів, полегшити проведення реконверсії і водночас забезпечити відновлення дезорганізованої економіки Європи, надавши їй допомогу, й укріпити європейські демократії [8, 43].

Спочатку в Москві сприйняли пропозицію Маршалла з цікавістю, побачивши в ньому можливість отримання американських кредитів на користь СРСР. Міністр закордонних справ СРСР В. Молотов дав вказівку серйозно готуватися до обговорення плану Маршалла і збирав дані про цей план. Велика кількість експертів готували проекти різних форм радянської участі у плані. В це було втягнуто значну кількість відомств і організацій. Звичайно, була велика спокуса швидко подолати розруху, котра охопила всю країну. У той же час радянське керівництво протидіяло посиленню економічного і політичного впливу США в Європі [5, 59].

Негативна оцінка звучала в докладній записці радянського академіка Є.Варги, що була написана на завдання Молотова. Академік вважав, що в основі плану Маршалла були економічні інтереси керівництва США. На його думку план повинен був в першу чергу стати зброєю поліпшення чергової економічної кризи, наступ якої вже в США ніхто не заперечував [1, 139].

Більш негативну оцінку дав плану Маршалла посол СРСР в США Н. Новиков в телеграмі Молотову від 24 червня 1947 р.: «Уважний аналіз «плану Маршалла» показує, що в результаті він зводиться до створення західноєвропейського блоку як знаряддя американської політики» [1, 140].

Докладна записка Є.Варги і телеграма Новикова зіграли суттєву роль щодо прийняття рішення Політбюро відносно плану Маршалла. 21 червня 1947 р. ЦК ВКП(б) затвердило позитивну відповідь на пропозиції британського і французького урядів провести нараду міністрів закордонних справ Великобританії, Франції і СРСР в Парижі. Однак радянське керівництво прагнуло не допустити надання США економічних і політичних переваг в плані Маршалла. Радянський Союз рішуче відхиляв будь-які форми контролю з боку США відносин економіки СРСР зі країнами Східної Європи. Для американської сторони цей варіант був неприйнятним [3].

На Паризькій нараді, котра відбулась з 27 червня по 2 липня 1947 р. делегація СРСР складалася з 85 різних фахівців, що свідчило про серйозний підхід радянського керівництва до обговорення цього питання. Однак радянське керівництво заздалегідь виключило визначення і перевірку ресурсів європейських країн, що не дозволяло знайти компромісне рішення. Радянські пропозиції обмежувалися визначенням потреб європейських країн у американській допомозі і направлення цих заяв до США. Західні держави це не влаштовувало [2, 68].

Паризька нарада міністрів закордонних справ трьох держав закінчилася відмовою делегації СРСР брати участь в здійсненні плану Маршалла. На думку М. Нарінського, це був програшний дипломатичний хід [7, 23]. Український вчений М. Держалюк, навпаки, вважає,

що таким чином СРСР зберегла свою сферу впливу передусім на країни Центрально-Східної Європи та домоглася приєднання інших територій [6, 164].

Відмова радянської делегації брати участь в плані Маршалла не викликала розчарування у Вашингтоні, це рішення прогнозувалося і полегшило економічні дії в Західній Європі. Можливо навіть, що згода СРСР на отримання допомоги могла зірвати план. 12 липня 1947 р. британський і французький уряди за дієвої підтримки США скликали нову конференцію – європейського економічного співробітництва – за участю 16 країн, у якій Радянський Союз і підконтрольні йому країни, а також Фінляндія вже участі не брали [5,60].

Таким чином, радянська реакція на план Маршалла стала поворотним пунктом стратегії керівництва СРСР по відношенню до США, а сам план одним із чинників «холодної війни».

Список використаних джерел і літератури:

1. Промова державного секретаря США Дж. Маршалла в Гарвардському університеті 5 червня 1947 р. («План Маршалла») // Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013.– С. 128–133; Там же. Із доповідної записки академіка Є. С. Варги В. М. Молотову про «план Маршалла». – С. 139; Там же. Із телеграми посла СРСР в США М. Новикова В. М. Молотову. Вашингтон, 24 червня 1947 р. – С. 139–140.
2. Аллен Д. План Маршалла. План восстановления или военный план?/ Д. Аллен. – М., 2009. – 559 с.
3. Эллвуд Д. У. План Маршалла: стратегия, которая принесла плоды / Д. У. Эллвуд // Электронный журнал Государственного департамента США, апрель 2006 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://nato.w-europe.org/ show.php?art=136&rubr=26.
4. Ненов И. План Маршалла и европейская интеграция / И. Ненов // Вестник академии. – 2011. – № 1. – С.37–40.
5. Николаева Н. И. План Маршалла в советской политике и пропаганде (вторая половина 1940-х годов) / Н. И. Николаева // Новейшая история Отечества XX–XXI вв.: Сб. науч.тр. – Саратов, 2006. Вып. 1. – С. 58–66.
6. Держалюк М. Формування кордонів у Центрально-Східній Європі за наслідками Другої світової війни / М. Держалюк // Сторінки воєнної історії України. – 2015. Вип. 17. – С. 152–168.
7. Смоленюк В Ф. Незамінний елемент державної могутності / В .Ф. Смоленюк // Політика і час. – 2001. – №4. – С. 16–24.
8. Сич О. План Маршалла / О. Сич // Історія в школах України. – 2003. – №12 – С.42–44.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Колесник А. О.

Національний університет фізичного виховання і спорту

СПОРТ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ АНГЛІЇ

В епоху середніх віків спорт носить елітарний характер і залишається невід'ємною складовою виховного процесу аристократії. Представники вищих верств населення, які виконували захисну функцію, мали демонструвати свої найкращі фізичні якості: фізичну силу, спритність та швидкість.

Впродовж XI-XIII ст. юнаки з аристократичних родин оволодівали навичками із боротьби, стрільби з луку, верхової їзди та фехтування, оскільки їх подальше життя було пов'язане з військовою службою. Проте, впродовж XIV ст. згідно аналізу адміністративних документів та зарплатних записів англійську армію реорганізовано на контрактну. Аристократи почали віддавати перевагу суспільно-політичній діяльності, а не військовій [1,12]. Заняття спортом перетворюються на елітарну розвагу з військово-прикладними навичками. Свої вміння представники вищих верств населення демонстрували на лицарських турнірах, які часто носили загальнодержавний характер.

В середньовічній Англії лицарі виступали взірцями для наслідування та лояльності. Вони були невід'ємним компонентом військового, політичного, суспільно-економічного та культурного життя. У лицарства як і у турнірів були власні ідеї та цілі.

Турнір у XIII - XIV ст.- це командний вид спорту або фіктивний бій, така собі «азартна гра». Спорт організований аристократами і для аристократів. Турніри мали ряд формальностей, які розвивалися в контексті популярності та політики. Турнір був

перепусткою до слави і багатства, як інструмент для успішного шлюбу. Це майданчик для безземельної аристократичної бідноти. Турнір з часом ставав синонімом лицарського поєдинку, однак з акцентом на видовищність. На турнірах зазвичай уникали жорстких зіткнень, щоб уникнути втрат з обох сторін. Популярною була тактика виснаження противника задля захоплення в полон і отримання викупу. Такі турніри давали змогу збільшити лояльність та вірність лицарів. Це зміцнювало позиції держави в Англії. А турнірна ідеологія перетворилася на сильний фактор поведінки під час війни серед лицарського класу.

В XIV ст. популярним серед аристократії стає теніс, який перетворюється на королівський вид спорту. Під час загострення стосунків між Англією та Францією, саме дружні турніри між монархами сприяли поліпшенню відносин. Проте, в 1415 р. тенісні м'ячики подаровані французьким дофіном королю Генріху V стали приводом для початку азенкурської кампанії., де французька армія, маючи кількісну перевагу, зазнала поразки від англійського війська. Хоча факт подарунку сучасні історики ставлять під сумнів.

Захоплення тенісом принца Генріха-Фредеріка Уельського коштувало йому життя, оскільки застуда, яку юнак підхопив під час гри в теніс стала фатальною. Справжднім фанатом даної гри історики вважають короля Генріха VIII, за часів правління якого було побудовано найбільшу кількість тенісних кортів. Відомо, що його дружину Анну Болейн було заарештовано під час перегляду нею гри, тоді як в момент страти жінки, король знаходився на корті.

В цей період популярності набувають інтелектуальні спортивні ігри – шахи, які полюбляли як чоловіки, так і жінки. Оскільки сучасних правил в середньовічній Англії ще не існувало, гра в шахи носила більш статусний характер. Монархів та аристократію скоріш цікавили матеріали з яких робилися шахові дошки та фігури, а ніж сам процес гри. Так, лорд Мортімер володів гральним столом із мускатного горіху та комплектом фігур з позолоти, тоді як родина короля Едуарда III хизувалась шаховою дошкою з кришталю та яшми [2].

В середньовічній Англії фізичне виховання простолюдинів зводилось до засвоєння навичок, необхідних для робіт в сільськогосподарській галузі. Єдиний вид спорту, дозволений вихідцям з народу – стрільба з луку. В 1337 р. за наказом короля Едуарда III за заняття іншими видами спорту виносили смертний вирок. І це при тому, що впродовж XIII ст. футбол та полювання були улюбленими розвагами англійських селян. Таке рішення монарха можна пояснити прагненням короля перетворити селян на вправних вояків, тим паче, що військова служба втратила популярність серед аристократії. Військово-прикладний характер стрілецького спорту зробили його обов'язковою складовою виховного процесу нешляхетної молоді.

Отже, в середньовічній Англії заняття спортом носили елітарний характер. Верхова їзда, фехтування, теніс – види спорту, якими займались виключно представники аристократії. Вихідці з непривілейованих верств населення, які з XIV ст. становили основу англійської армії, мали можливість вдосконалювати навички лише в стрільби з луку, необхідних для військової служби.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кшановський Р.О. Трансформація лицарського стану в Англії (XIII – перша половина XV століття): військово-адміністративна діяльність та структури повсякдення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.і.наук: спец.: 07.00.02 « Всесвітня історія»/ Р.О. Кшановський. – Л., 2019.

2. Мортимер Я. Средневековая Англия. Путеводитель путешественника во времени / Я. Мортимер. – М., 2014.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Соколова Н.Д.

Кононенко О. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІДЕЯ «ВЕЛИКА СЕРБІЯ»: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

В умовах сучасної інформаційної епохи, коли навіть війна ведеться гібридними, до недавніх часів невідомими засобами, особливо цікавими стають дослідження тем, які гіпотетично можуть бути використаними в пропагандистських цілях. Одною з таких тем є ідея «Великої Сербії», що виникла ще на початку XIX ст. і протягом довгих років розвивалася під тиском історичних процесів та подій. Актуальність звернення щодо деяких питань зазначеної теми очевидна.

В останні 20-ті років різним аспектам ідеї «Великої Сербії» присвячено чимало наукової літератури. Українській вчений Ю. Узун [1] висвітлює формування та сучасне використання суспільством проекту «Великої Сербії». Відомий російський славіст К. Никифоров [2–3] вивчає виникнення, історичний шлях та осучаснення ідеї «Великої Сербії». Ставлення сучасних сербських громадян до цієї ідеї досліджує А. Фомін [5].

Початком ідеї пансербізму було виникнення на початку XIX ст. серед сербської еліти ідеї звільнення від Османської імперії та об'єднання всіх етнічних південнослов'янських земель у одній державі. Її засновником вважається сербський просвітитель XVIII ст., поет, радник першого ватажка сербського повстання 1804–1813 рр. Георгія Петровича (Карагеоргія) – Доситей (Дмитро) Обрадовіч. Однак ця ідея тоді не знайшла свого втілення [1, 106].

Більш чітко великосербська ідея була сформульована в 1844 р. в праці міністра внутрішніх справ Сербського князівства Іллі Гарашаніна «Начертаніє». За «Начертанієм» серби мали завершити свою «священну місію» і об'єднати всіх сербів в одній могутній державі. Гарашанін бачив «Велику Сербію», як Сербську імперію [2, 75].

Частково ідея була втілена після Балканських воєн 1912–1913 рр. коли до складу Сербії увійшли Косово і частина Македонії [3, 145]. Після Першої світової війни утворюється Королівство сербів, хорватів і словенців, яке у 1929 р. було реорганізоване в Королівство Югославія. Проте протягом історії цієї держави давалися ознаки міжнаціональних протиріч, зокрема між сербами, хорватами, боснійцями, словенцями, албанцями [3, 145], що в результаті югославських воєн в 1991– 2001 рр. призвело до розпаду Югославії. На місці колишньої Югославії утворилися незалежні Боснія і Герцеговина, Македонія, Сербія, Словенія, Хорватія і Чорногорія [4, 321].

На сучасному етапі ідея «Велика Сербія» палко підтримується діяльністю Сербської радикальної партії на чолі з Воїславом Шешелем [1, 108]. За своїм визначенням вона ультраправа, націоналістична партія. Її погляди, як і ідея «Велика Сербія», багато в чому схожі на подібні : «Велика Греція», «Велика Албанія», «Велика Хорватія», «Велика Угорщина», «Велика Румунія» тощо. Практично всі народи Балканського півострову та поряд з ним в більшій, чи меншій мірі мають ідеї «Великої Нації» [1, 108].

На даний момент проект «Велика Сербія» передбачає включення до сербської держави Боснії та Герцеговини, всієї Далмації разом з Дубровником, історичних областей Славонії, Західного Срема, Баран'я та Кордуна, що входять до Хорватії, Чорногорії та Угорщини, а також повного приєднання Північної Македонії [1, 108]. Фактично Сербія має отримати гегемонію на всій території Балкан і перетворитись у націоналістичну державу, що об'єднує в собі всі просербські елементи, з панівною роллю сербів, де немає місця «національним меншинам».

Слід зазначити, що більшість територіальних претензій виправдовуються історичністю та переважанням сербів серед населення даних провінцій, що є частковою або цілковитою неправдою [1, 108]. Адже в більшості випадків на цих територіях частка етнічного сербського населення не перевищує 10 % і лише у семи регіонах Боснії та Герцеговини на які претендують пансербісти, серби досягають 88 % [5, 104].

На сучасному етапі спостерігається поступове зменшення підтримки виборцями Сербської радикальної партії, а значить і великсербської ідеї.

На парламентських виборах у 2016 р. вона отримала 8,1 % голосів, тоді як у 2007 р. її підтримали 28,59 % виборців [5, 104].

Таким чином, досліджуючи питання історії та сьогодення ідеї «Великої Сербії», автор дійшов висновків, що на сучасному етапі ця ідея дійсно існує і має своїх прихильників. Проте спостерігається зменшення підтримки радикалів, що може пояснюватися зміною зовнішньополітичного курсу Сербії, глобалізацією та непопулярністю в сучасному цивілізованому світі переділу кордонів військовим шляхом. Іншим шляхом ідея «Великої Сербії» не може втілитись в життя, тому що територіальні претензії даної ідеї, цілком або частково зазіхають на суверенітет та територіальну цілісність сусідніх держав.

Список використаних джерел і літератури:

1. Узун Ю. В. Геополітичний проект «Велика Сербія»: формування та сучасне використання / Ю. В. Узун // Наукові праці Чорноморського державного університету імені П. Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Політологія. – 2014. – Т. 248. Вип. 236. – С. 105–109.

2. Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842¬–1853 гг. / К. В. Никифоров. – М.: Индрик, 2015. – 256 с.

3. Никифоров К. В. Субъективное и объективное в понятие Великая Сербия / К. В. Никифоров // Велика Србија. Истине, заблуде, злоупотребе. – Београд, 2003. – С. 145–152.

4. Задохин А. Г. Пороховой погреб Европы / А. Г. Задохин, А. Ю. Низовский. – М.: Вече, 2000. – 416 с.

5. Фомин А. А. Положение Сербской радикальной партии в условиях европейской интеграции / А. А. Фомин // Международный научно-исследовательский журнал. – 2016. – № 4. Ч. 7. – С. 104–106.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Корнієнко С. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ У ДАВНЬОМУ РИМІ

У Давньому Римі укладення шлюбу було важливою подією, що мала не лише правовий, а ще й сакральний характер. Взагалі, римляни надавали велике значення інституту сім'ї, а сам шлюб, за словами юриста III ст. Модестіна, називали «союзом чоловіка та жінки, поєднанням усього життя, спільністю божого і людського права» [2, 124]. Шлюб часто укладали для продовження роду, а також для зміцнення політичних союзів.

Римська правова система називала певні умови, відповідно до яких шлюб вважався дійсним. Так, наречені повинні були мати право вступати в шлюб (ius conubio), тобто бути римськими громадянами. Крім того, молодята повинні були ще й досягти шлюбного віку (12 років – для дівчат, 15 років – для хлопців). Причинною укладення ранніх шлюбів була висока дитяча смертність, а також недовга тривалість життя – тому дві родини домовлялися про одруження своїх дітей уже відразу після їх народження.

Разом з тим, існували певні перешкоди, відповідно до яких шлюб вважався недійсним, наприклад кровне споріднення. На початку республіканського періоду не допускалися шлюби між родичами до четвертого коліна, проте згодом римляни відійшли від такої практики – так, у 70-х рр. II ст. до н.е. був укладений шлюб між двоюрідними братом та сестрою [4, 327]. Наприкінці Республіки та на початку Імперії такі шлюби були вже поширеними – можна згадати шлюб Марка Юнія Брута та Порції, а також шлюб доньки Августа Юлії та її двоюрідного брата Марка Клавдія Марцелла.

Крім того, римляни визнавали лише моногамний шлюб, а тому забороняло укладення нового шлюбу, якщо старий не був розірваний. Також одна з причин визнання шлюбу недійсним була пов'язана з траурним роком – вдова повинна була залишатися самотньою не менше 10 місяців. Поясненням цього, окрім прояви поваги до покійного, було ще й усунення сумнівів щодо батьківства дитини, народженої у цей час [1, 166].

Перед весіллям зазвичай відбувалися заручини (sponsalia), на яких домовлялися про шлюб. Наречений вручав своїй майбутній дружині залізний (або золотий) перстень, який наречена одягала на безіменний палець лівої руки – давні римляни вірили, що звідти йде

судина до серця. Домовлялися і про посаг (dos), який батько нареченої мав виплатити протягом 3 років після весілля. Чоловік міг використовувати посаг дружини для сімейних потреб. За добу Імперії заручини ще й скріплювалися поцілунком (basium).

У Давньому Римі існували спеціальні форми укладення шлюбу. Особливе місце займала коемція (coemptio) – купівля чоловіком дружини у її батька у присутності п'яти свідків. Слід зазначити той факт, що давньоримське суспільство було патріархальним, а тому часто суб'єктами правових відносин виступали виключно чоловіки.

Другою поширеною формою укладення шлюбу була конфареація – релігійна церемонія біля вівтаря, під час якої чоловік та жінка промовляли сакральну фразу: «Куди ти, Гай, туди й я, Гайя». Пояснюється це тим, що у шлюбі дружина повинна слухатися чоловіка. Разом з тим, Плутарх писав, що ці слова промовляють не біля вівтаря, а при вході нареченої у дім свого чоловіка [3, 241].

Важливе значення мала дата укладання шлюбу. Наприклад, давні римляни вважали, що не можна одружуватися в травні, оскільки цей місяць знаходиться між квітнем та червнем – місяцями, які присвячені Венері та Юноні відповідно. Разом з тим, несприятливим вважався березень – місяць присвячений Марсові, богу війни.

Весілля було справжнім святом для давніх римлян. У ніч перед весіллям наречена приносила богам на домашньому вівтарі свою дитячу іграшку, показуючи, що вона прощається з дитинством. Наступного ранку вона одягала довгу туніку, яку підв'язувала білим шерстяним поясом, зав'язуючи його «геркулесовим вузлом». Голову нареченій пов'язували червоною хусткою, потім накидали вінок та жовто-червоне покривало.

Під час укладання шлюбу молодята, стоячи у вівтаря, просили благословення у Юпітера, Юнони, Венери, Фідес та Діани; на честь цих богів запалювали п'ять смолоскипів. Авгури приносили у жертву свиню, на нутрощах якої гадали чи схвалюють боги цей шлюб [5, 191].

Потім читали та підписували шлюбний контракт. На знак вірності молодята подавали один одному праву руку, обмінювалися обручками. Після цього розпочинався пишний бенкет, який закінчувався аж у вечері урочистою церемонією відведення нареченої у дім нареченого (deductio). Проводжаючи молодят до будинку римляни з факелами та піснями вигукували ім'я Талассія – за словами Плутарха, така традиція тісно пов'язана з легендою про викрадення сабінянок [3, 241].

Важливе значення мало перенесення чоловіком дружини через поріг будинку. Римські юристи вважали, що саме цей обряд є початком шлюбного життя, оскільки допустимим було навіть укладання шлюбу за відсутності чоловіка, лише за фактом введення дружини в його дім. Крім того, ця традиція також була тісно пов'язана з легендою про викрадення сабінянок римлянами; також вважалося поганим знаком, якщо дружина б спіткнулася через поріг.

У будинку вимовлялися молитви ларам та пенатам. Чоловік передавав дружині вогонь та воду як основні елементи домашнього життя, за що отримував три монети, дві з яких жертвував богам. Після цього чоловік розв'язував дружині «геркулесів пояс», щоб у нього було багато дітей, як у Геркулеса [1, 162].

Отже, укладення шлюбу мало важливе значення для давніх римлян. Сам шлюб виступав «спільністю людського та божого права», тому і його укладення поєднувало у собі юридичний та релігійний елемент. Елементи римської церемонії одруження можна прослідкували у багатьох сучасних весільних церемоніях європейської культури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Калюжний Р. А. Римське приватне право / Р. А. Калюжний, В. М. Вовк. – Київ : Атіка, 2012. – 408 с.
2. Кофанов Л. Л. Дигесты Юстиниана / Л. Л. Кофанов. – М. : Статут, 2004. – 780 с.
3. Плутарх. Моралии. Римские вопросы / Плутарх // Вестник древней истории. – М. : Наука, 1976. – № 3 (137). – С. 230–252.
4. Робер Ж.-Н. Рим / Ж.-Н. Робер. – М. : Вече, 2006. – 384 с.
5. Сергеенко М. Е. Жизнь Древнего Рима / М. Е. Сергеенко. – М. : Наука, 1964. – 336 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л. Г.

Кучер А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИНИКНЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ПРОГРАМИ СЕРБСЬКОГО КНЯЗІВСТВА «НАЧЕРТАНІЄ»

У 1844 р. Ілля Гарашанін створює зовнішньополітичну програму Сербії – «Начертаніє», яка визначала зовнішню політику Сербського князівства на довгі роки вперед [3, 187]. Вона стала результатом впливу загальноєвропейського національного конструктивізму і традиційного сербського етнокультурного дискурсу, спрямованого на зближення з іншими етнічними групами південних слов'ян. Саме цей документ і сформульовані в ньому ідеї послужили відправною точкою для розвитку в подальшому ідей пансербізму і балканського етнонаціоналізму [2, 224].

Радош Люшіч розділяє діяльність Іллі Гарашаніна по розробці і втіленню в життя цієї програми на два основні періоди: «уставобранительській» і «обреновичевський». З отриманням автономного статусу на початку 30-х рр. XIX ст. в Сербському князівстві стали виникати плани подальшого розширення території князівства і об'єднання сербів в одній державі [1, 206].

Національна програма склалася в період правління «уставобранителів», змістивши Мілоша в 1839 р., а потім його і сина Михайла в 1841 р., це привело до влади Олександра Карагеоргійовича, сина знаменитого Карагеоргія [3, 187]. Олександр був слабким князем, фактично влада в князівстві належала лідерам уставобранительського режиму Авраму Петронієвичу, Томі Вучич-Перешічу і Алексі Шимич. Одним з видних діячів режиму був і Ілля Гарашанін [1, 206].

Ідеї про «балканське братерство» висувалися і до Гарашаніна. За часів Першого сербського повстання (1804-1813) заклики до єдності південних слов'ян простежувалися в патріотичних віршах сербського просвітителя і першого міністра культури незалежної Сербії Досітея Обрадовича (1742-1811). У своїх творах він звертається до «Слов'яносербського народу», спонукаючи його до єдності. Ідеї Обрадовича про єдність грунтувалися на мовному спорідненні. Обрадович говорив про єдиний Слов'яносербський народ «від Адріатичного моря до Дунаю», відкидаючи релігійні та адміністративні відмінності [1, 208−209].

«Начертаніє» було написано під впливом польських емігрантів, зокрема особливу роль мали два політичні діячі, що емігрували до Парижа в 1831 р., у зв'язку з провалом польського повстання – польський емігрант Адам Чарторийський, що в 1804-1806 рр. був міністром закордонних справ в Росії, і Франтішек Зах, чех за походженням, військовий теоретик, який очолив в 1876 р. Генеральний штаб Сербії. Згідно з цими політичними програмами, наданими Ілії Гарашаніну – «порад Чарторийського», написаними навесні 1843 р. і «Плану Заха», написаному навесні 1844 р. – Сербія повинна була брати участь в процесі створення великої слов'янської держави з іншими слов'янськими народами, яке могло б змінити рівновагу сил в Європі на противагу в першу чергу Росії [4, 78]. Діячі польської еміграції прагнули домогтися відновлення польської державності, втраченої в ході розділів Польщі в кінці XVIII в. Створення великої слов'янської держави повинно було обмежити вплив російської імперії і створити сприятливий прецедент для вирішення польського питання [3, 189].

У «Начертанії» Гарашанін приймав ідею створення великої слов'янської держави, але, на відміну від польських зовнішньополітичних програм, для Гарашаніна на першому місці було створення сербської держави на чолі з сербською династією, яке об'єднало б усіх сербів [1, 209]. Формування нової сильної держави, по думках Іллі Гарашаніна, сприяло б створенню рівноваги на Балканах і позбавило б балканські народи від посягання великих держав. Ілля Гарашанін допускав і співробітництво з Росією, якщо вона підтримає об'єднання сербів навколо князівства. Відносинам з іншими слов'янськими народами він теж приділяється особливе місце, передбачалися спільні виступи проти Османської імперії що, згодом втілилося в ідеї створення Балканського союзу, але, на відміну від плану Заха, ідея єдиної слов'янської держави поступається ідеї Сербського національної держави. Як зазначає К. В. Никифоров,

Гарашанін в тексті «Начертаніє» поставив перед сербським князівством «нагальні завдання», де йшлося «... про початок процесу збирання етнічних сербських земель» [4, 81−82].

Отже, зовнішньополітична програма Ільї Гарашаніна «Начертаніє», має велике значення для розвитку сербського націоналізму і є складовою довгого шляху розвитку сербського патріотизму.

Список використаних джерел і літератури:

1. Белов М. Манифест сербской национальной бюрократии (историографические заметки о «Начертании» И. Гарашанина 1844 г.) [Електронний ресурс] / М. Белов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – №1. – С. 205–211. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/manifest-serbskoy-natsionalnoy-byurokratii-istoriograficheskie-zametki-o-nachertanii-i-garashanina-1844-g.pdf

2. Бірюкова О. О. ЮГОСЛАВІЗМ: ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ ЧИ НАЦІОНАЛІСТИЧНА ДОКТРИНА? [Електронний ресурс] / О. О. Бірюкова. // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія „Питання політології” № 984. – 2015. – С. 223–230. – Режим доступу до ресурсу: file:///C:/Users/User/Downloads/VKhIPP_2011_984_19_43.pdf

3. Кудрявцева Е. П. Россия и становление сербской государственности 1812–1856 / Е. П. Кудрявцева. – Москва: ЦГИ Принт, 2009. – 400 с.

4. Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842–1853 гг. / К. В. Никифоров. – М.: «Индрик», 2015. – 256 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Овчаренко О. І.

Макаренко Т. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛЕНІНГРАДСЬКА СПРАВА 1949–1950 РОКІВ

Агонія сталінської системи в 1948-1953 рр. полягала не тільки в принижені цілих народів (Прибалтика, Чечня, Крим), а і в переслідувані тих керівників, які по-сучасному розглядали важливі питання соціально-економічного та суспільного характеру, виступали за нестандартні шляхи модернізації країни.

«Ленінградська справа» – це низка судових процесів кінця 1949-го й першої половини 1950-го рр. проти партійних і державних керівників РРФСР та СРСР, переважно ленінградського походження. Підсудних звинуватили в зраді Батьківщини, намір перетворити ленінградську парторганізацію в опору для боротьби з ЦК і в спробах відірвати Ленінградську область від СРСР.

Історіографія даної теми в пострадянські часи різноманітна. «Ленінградська справа» відображена в загальних працях з історії СРСР українських, іноземних й російських дослідників (М. Вітенка, М. Маля, М. Верта, О. Вдовіна, О. Барсенкова), а також в монографія та статтях (В. Даниленка, Л. Місінкевича, Г. Костирченка, В. Кузнечевського, С. Рибаса та ін.). У то же час В. Кузнечевський вважає цю «справу» «самою загадковою і мало дослідженою із так званих судових процесів сталінського часу» [1, 3].

У лютому 1947 р. після обрання М. Вознєсєнського (голова Госплану СРСР) членом Політбюро, ленінградська група в складі Політбюро – А. Жданов (керівник відділу пропаганди і агітації), М. Вознєсєнський, О. Кузнецов (секретар ЦК), О. Косигін (замісник Голови Ради Міністрів СРСР) швидко набирала політичну вагу і незабаром зайняла ключові позиції в партійному та державному керівництві. Однією із головних тем, реалізованих лідерами групи, стало питання про співвідношення промислового виробництва: групи «А» (засоби виробництва для важкої індустрії) і групи «Б» (засоби виробництва для легкої промисловості) [46, 57]. Від формування цих пропорцій залежав економічний стан суспільства, його господарські характеристики [2].

Іншою масштабною справою ленінградської групи стала розробка проекту нової програми ВКП(б). Її підготовка була відновлена після війни і проводилась в рамках спеціальної комісії, створеної в 1947 р. рішенням Політбюро ЦК, де головну роль відігравали Жданов та Вознєсєнський. У своїй роботі комісія прагнула визначити основні завдання розвитку країни на найближчі 20-30 років. Відміною рисою програми стала її соціальна

зорієнтованість. Автори вважали за необхідне, зберігаючи провідну роль галузей, що виробляють засоби виробництва, різко збільшити об'єм та підвищити вагу галузей, що виробляють предмети споживання [1, 46-47, 3, 281].

В проекті 1947 р. формулювався і ряд інших моментів принципового характеру, що пропонувалися ленінградською групою. Зокрема, мова йшла про розгортання демократизації радянського устрою. Проте всі ці ідеї не стали на той час предметом обговорення широкого загалу, залишившись відомими лише вузькому колу правлячої еліти [2].

Аналіз функціонування цієї сили в керівництві партії та держави був би неповним без врахування тієї ситуації внутрішнього суперництва, яка склалась в цей період. Тандем Л. Берія – Г. Маленков (члени Політбюро, перший курував наркомати безпеки, іншій низку важливих галузей оборонної промисловості) розгорнув активну діяльність по дискредитації лідерів ленінградської політичної сили [4, 341].

«Ленінградці» вважали, що вирівняти перекіс у національній політиці можна було тільки через створення Російської Компартії і через повне рівняння РСР з іншими республіками Союзу. Генеральним Секретарем Російської КП (б) вбачався Жданов. Вони планували перенести столицю РРФСР з Москви до Ленінграду, перетворивши його в центр не тільки російської культури та освіти, а й у центр влади, чим значно підвищити статус Ленінграда та ленінградської партійної організації. Вони хотіли ввести в дію нові відносини з Москвою, зокрема – заблокувати непоправну передачу коштів до бюджету СРСР, ліквідувати диспропорції в торгових зв'язках з республіками СРСР, які були свідомо збитковими. Виручені кошти вирішено було направляти на соціальний розвиток Росії. До партійних і державних діячів, приєдналися деякі діячі культури та представники інтелігенції [3, 280].

У січні 1949 р. в ЦК партії надійшов анонімний лист. У ньому невідомий повідомляв, що 25 грудня в Ленінграді на об'єднаному пленумі обласної і міської партійної конференції були сфальсифіковані результати голосування. З цього, на перший погляд, мало примітної події починається найбільша в післявоєнній радянській історії судова справа.

Другим антинародним злочином «ленінградської групи» була організація Всеросійського торгового оптового ярмарку в січні 1949 р. в Ленінграді без спеціального дозволу центральних органів. Цей ярмарок Попков і Лазутін (кандидати в члени ЦК) влаштували в Ленінграді з дозволу Вознєсєнського. Були перевищені посадові повноваження цілою групою вищих партійних і державних працівників. Улаштовувачі ярмарку не змогли реалізувати продовольчі товари, звезені до Ленінграда зі всієї країни, що призвело до їх псування і астрономічного збитку в чотири мільярди рублів. І це в умовах, коли країна тільки що почала відходити із страшного голоду 1947 року [1, 52–54; 3, 280].

На Пленумі ЦК 28 січня 1949 р. Кузнєцов, 7 березня Вознєсенський були звільнені з посад. Звинувачення, адресовані Вознєсєнському, стосувались зникнення документів Держплану СРСР і говорилось про те, що Держплан допускав необ'єктивний підхід до питань планування та оцінки виконаних планів.

Нагляд за слідством здійснював особисто Берія. Всім заарештованим приписувалася «підривна робота» і «порушення державних планів». Для створення видимості про існування в Ленінграді антипартійного угрупування по вказівці Малєнкова були проведені масові арешти серед ленінградського партійного активу і керівних партійних працівників, вихідців з ленінградської парторганізації. У Ленінграді розгорнулася масова кампанія по заміні кадрів всіх ланок. В результаті цієї «кампанії» тільки в Ленінграді і області в 1949–1952 рр. було звільнено від роботи понад 2000 керівників». Судовий процес у «ленінградській справі» відбувся в останніх числах вересня 1950 року. У ніч на 1 жовтня були засуджені до розстрілу і негайно розстріляні Вознесенський, Кузнєцов, Родіонов, Попков, Лазутін, Капустін, та інші партійні та державні діячі [5, 189–199].

Великі зміни відбулися серед командних і політичних кадрів Ленінградської військового округу, ленінградської міліції. Наслідки так званої «Ленінградської справи» торкнулися і партійні організації країни, де репресіям піддавалися колишні ленінградські працівники, висунуті в різний час на відповідальні пости. Арешти і судові процеси тривали і в 1951-

1952 роках. 15 серпня 1952 р. було заарештовано, а потім засуджені до тривалих термінів тюремного ув'язнення понад 50 осіб, які працювали під час блокади секретарями райкомів та головами виконкомів. Свавілля творилося і над сім'ями колишніх партійних і радянських працівників [1, 16-18].

Таким чином, «ленінградська справа» могла з'явиться тільки в обстановці культу особистості. Вона складалася з двох етапів: по-перше, політичної дискредитації керівників Ленінградської партійної організації, по-друге, оголошення їх зрадниками Батьківщини і контрреволюціонерами-змовниками.

Під час першого етапу «справи» максимально використовувалися факти спотворення результатів голосування на об'єднаній обласній та міській партійній конференції, проведені першого Всеросійського оптового ярмарку в Ленінграді. Політично дискредитувавши окремих керівників, кар'єристи незабаром роблять наступний хід – представляють їх як зрадників Батьківщини і контрреволюціонерів-змовників [46, 55].

Військова колегія Верховного Суду СРСР 30 квітня 1954 р. реабілітувала М. Вознесенського, О. Кузнєцова, М. Родіонова, П. Попкова, Я. Капустіна, П. Лазутіна, І. Турко, Т. Закржевську, Ф. Міхєєва. Голосуванням було прийнято ухвалу, що передбачає секретне зберігання рішення в «особливій теці». Всього по «ленінградській справі» було заарештовано за різними оцінками від 2 до 10 тис. чоловік, що дає підстави говорити про неї як про найбільшу репресивну хвилю серед вищого керівництва країни в післявоєнний період.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кузнечевский В. Д. «Ленинградское дело»: наивная попытка создать этнически чистое русское правительство была утоплена в крови / В. Д. Кузнечевский. – М. 2013. – 84 с.

2. Павлов М. Ю. «Ленинградская группа» и нарушение сталинских принципов власти // Концепт. – 2015. – № 11 (ноябрь). Електронний ресурс Режим доступу https://cyberleninka.ru/article/n/leningradskaya-gruppa-i-narushenie-stalinskih-printsipov-vlasti/viewer.

3. Вдовин А. И. История СССР от Ленина до Горбачова / А. И. Вдовин. – М., 2011. – 528 с.

4. Моля М. Набутки війни: 1939–1953 / М. Моля // Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917¬–1991. – К., 2000. – С. 303–¬345.

5. Зубкова Е. Ю. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945–1953 гг. / Е.Ю. Зубкова. – М., – 2000. – 230 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Маслюк Н. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МІФОЛОГІЧНІСТЬ СТАРОДАВНЬОГО ЯЗИЧНИЦТВА

Розвиток української міфології був перерваний введенням християнства, і вона не змогла розвинутися в закінчину систему. У боротьбі із так званим поганством були знищені безцінні пам'ятки мистецтва стародавнього язичницького світу, а до нас дійшли тільки уривки з української міфології. Більшість матеріалу, яким доводиться користуватись, в основному вийшов з рук духовних осіб, котрі в цій справі не могли бути об'єктивними. Середньовічні хроніки, аннали, повчання, слова, мали, як правило, характер критики і засудження стародавньої віри українського народу. Саме тому великий інтерес представляють усні перекази, народні звичаї, легенди, пісні, в яких розкривається історія справжнього життя нашого народу.

Багатоманітність української міфологічної тематики складала цілий ряд циклів:

1) космогонічні – про походження життя (створення світу);

2) антропогонічні – про створення людини;

3) тотемічні – про тотемічних предків окремих племен, в основі яких лежать фантастичні уявлення про походження племені від певних тварин;

4) теогонічні – про походження богів;

5) календарні – про річні цикли природи та обряди, пов'язані зі зміною пір року і господарською діяльністю;

6) есхатологічні – про потойбічний світ та передбачення майбутнього;

7) історичні, культурно-біографічні – про життєві випробування і діяння окремих героїв, героїчний епос – билини тощо.

Українська міфологія багата космогонічними міфами, в яких мова йде про створення світу. Система тотемічних міфів відображала все життя первісної людини, її уявлення про світ, про природу, про всі речі, предмети, які оточували людину. Весь цей живий і неживий світ разом з людиною ототожнювався в її тотемічних уявленнях.

Великою пошаною в язичницькій міфології користувалися звірі, особливо великі і сильні. Деякі звірі ставали вірними покровителями людини, захисниками певного роду чи племені, тобто були їх тотемами. Навколо кожного тотема об'єднувалась певна трупа людей (рід, плем'я тощо), і всі вони вважались родичами. В епоху тотемізму відбулась велика персоніфікація, уособлення звірів (лисичка-сестричка, вовчик-братик і т. п.). Багато легенд є про перетворення людини на звіра чи птаха і навпаки.

Найбільший матеріал для висліджування української міфології дають колядки і щедрівки, котрі співають на Різдво, проти св. Василя чи Нового року. На Білій Русі колядки співають і на Великдень; вони там звуться волочовними піснями і нічим не одрізняються од українських різдвяних колядок. Волочовні пісні на Великдень були і на Україні, як згадують наші літописи, і, мабуть, вивелись, а тепер зосталось тільки волочіння.

Досить розвинутою в наших предків була демонологія – віра в духів-демонів, які пов'язувались з явищами природи, побутово-господарським життям. Ці істоти одухотворювались, персоніфіковувались і були сильнішими від людини. Як правило, вони панували над певними своїми ділянками. Люди прагнули налагодити стосунки з ними, зрозуміти їх, щоб ті якомога менше шкодили. Одних задобрювали, проти інших проводили ворожіння, заклинання, свята, ігрища, використовували спеціальні знаки, амулети-обереги [2, 7].

В українських народних казках, переказах, піснях, обрядовості змальовані різні демонічні істоти, найчастіше з людською подобою, тобто наділялись антропоморфними рисами. Це русалка, відьма, диявол (чорт), вихор, вовкулак, песиголовець, домовик, змій тощо. У «Лісовій пісні» Лесі Українки, яка є шедевром у змалюванні міфологічної картини світу, є такі духи – демони, як Лісовик, Водяник, Мавка, Куць, Перелесник. Одні з них були носіями добра, інші – зла.

У прадавній народній вірі українців природа, природні стихії обожнювалися, набували сакрального характеру. Людське буття було поєднане з природою, а відтак і з божеством. Як зазначав І. Нечуй-Левицький: «Пантеїстичний мотив зробив для українського народу всю природу живою, розумною, яка розмовляє і думає». Таке обожнювання всіх небесних світил та явищ природи призвело до того, що в уяві наших предків виникла ціла система різних богів, яким люди поклонялись, тобто для українського міфологічного світогляду був характерним політеїзм» [3, 6].

Відсутність чіткої антитези «дух-тіло» позначилось і на розумінні слов'янами акту творіння, яке не мислилось як перетворення «ніщо» на «щось», а розумілось у вигляді акту впорядкування, під час якого людині відводилось роль активного співучасника світових подій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Огієнко І. Дохристиянські вірування українского народу / І. Огієнко. – Київ : «Дніпро», 1991. – С. 238.
2. Паньков А. Боги давньої Русі України / А. Паньков // Мандрівець. – Київ. – 2003. – № 5. – С. 7–13.
3. Машіка В. Сильні та відмінні ознаки язичницької та християнської релігії / В. Машіка // Історія України. – Київ. – 2015. – № 11. – С. 6.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л. Г.

Пацян Д. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕДУМОВИ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ ДИНАСТІЇ МЕЙДЗІ В ЯПОНІЇ В 1868 р.

У середині XIX ст. Японія перебувала в стані глибокої соціально-політичної кризи. Основні сільськогосподарські землі разом з селянами перебували у власності великих князів (дайме), які управляли своїми володіннями. Селяни віддавали князям більше половини врожаю, не рахуючи інших поборів і податків. Система п'ятидворок пов'язувала селян круговою відповідальністю, кругова порука була і в самій японської сім'ї. У містах існували цехи і купецькі гільдії.

Більшість указів та статутів регламентували не тільки виробництво товарів, але й особисте життя більшості своїх мешканців [3, 112].

Подальше посилення експлуатації в умовах низького рівня сільськогосподарської техніки вело до розорення більшості селянства. В країні практично безперервно відбувалися селянські виступи і повстання. Уряд сьогуна суворо розправлявся з селянським повстанським рухом.

Погіршилося і зовнішньополітичне становище країни. У 1853 р. біля берегів Японії з'явилася американська ескадра. Її командувач – адмірал Перрі ультимативно зажадав укладення торгового договору на американських умовах, фактично позбавляли Японію митної автономії. Під загрозою застосування сили японський уряд змушений був підкоритися. У 1858 р. був підписаний нерівноправний договір, за яким Японія не могла встановлювати мита на ввезені з США товари вище певного відсотка (від 5 до 35), повинна була визнати екстериторіальність американців в Японії (тобто їх непідсудність японським судам). Незабаром майже аналогічні договори були підписані і з європейськими державами (Англією, Голландією, Францією та ін.) [2, 98].

Не задовольняючись можливостями відкритого грабунку Японії, іноземні держави прагнули до перетворення її на колонію. У 1862 р. англійський флот піддав руйнівному бомбардуванню місто Кагосіма, щоб змусити японську владу сплатити величезну контрибуцію за вбивство англійського громадянина. У 1864 р. з'єднаний флот США, Англії, Франції та Голландії – головних колоніальних держав того часу – обстріляв місто-фортецю Сімоносекі, змусивши владу Японії погодитися на умову про безперешкодне проходження суден через протоку. Небезпека колоніального поневолення Японії була очевидною. Це призвело до злиття боротьби проти правлячого режиму і національно-визвольного руху.

У кінці 60-х рр. XIX ст. в Японії відбувся державний переворот або революція. Вона відома під назвою «революції Мейдзі» («освіченого уряду»).

Проти існуючого порядку виступили основні представники японського суспільства: селянство, робітники, ремісники, торгово-промислова верхівка, самураї – військовий стан дрібного дворянства і навіть багато князів, головним чином південно-західних князівств, найбільш розвинених в економічному відношенні [1, 216].

Участь у цьому русі дворянства, особливо дрібного, обумовлювалася його негативним ставленням до зовнішньополітичного курсу уряду і погіршенням його соціально-економічного становища. Самураї, будучи підпорядкованими князям, зазвичай не мали своєї землі, а отримували від князів платню рисом [1, 119].

Дворянство, включаючи князів-опозиціонерів, завдяки своїй відносній згуртованості, наявності військової організації, економічним можливостям зайняло керівну роль в русі. Вони визнавали необхідність реформ, які враховують іноземний досвід, але вважали, що проведення їх слід було здійснювати зверху, за допомогою держави.

У цей період главою держави номінально вважався імператор, але реальна влада перебувала в руках сьогуна (полководця) – вищої посадової особи, що був головнокомандувачем і начальником всього апарату державного управління, безконтрольно здійснював виконавчо-розпорядчі, фіскальні та законодавчі функції. Починаючи з XVII ст. посаду сьогуна обіймали представники дома Токугава – найбагатшого клану країни, який опирався будь-яким прогресивним реформам [4, 165].

У таких умовах були сформульовані конкретні завдання князівсько-самурайського руху: повалити сьогунат, відновити владу імператора і від його імені провести необхідні реформи.

У жовтні 1867 р. керівники руху почали вимагати в сьогуна негайної передачі верховної влади імператора. Через кілька місяців сьогун капітулював і в 1868 р. на престол зійшов 16-річний імператор Муцухіто.

Список використаних джерел і літератури:

1. Толстогузов С. А. Противоречия городского и сельского торгового капитала и петиционная борьба в первой половине XIX века / С. А. Толстогузов. – М. : Наука, 1987. – 275 с.
2. Бедняк И. Я. Исследования американской экспедиции на корабле «Моррисон» в 1837 году / И. Я. Бедняк. – М. : «Владос», 1954. – 149 с.
3. Куков Е. М. История Японии. Краткий очерк / Е. М. Куков. – М. : «Интерпракс», 1992. – 210 с.
4. Новая история стран зарубежной Азии и Африки / под ред. Г. Ф. Ефимова. – Л. : Издат-во ЛГУ, 1971. – 219 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Іржавська А. П.

Попов М. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІНТИМНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Інтимне життя середньовіччя яскраво відображає сутність цієї епохи, яка за словами Жака Ле Гоффа, була «добою протиріч» [3, 5]. У поєднанні церковної моралі та людської розбещеності, сформувалося унікальне приватне життя. У цей час статеві стосунки були справою виключно суспільною, а індивідуалізм відходив на другий план, а іноді й взагалі зникав. Метою статті є висвітлення основних тез, щодо інтимного життя середньовічних людей.

По-перше, для комплексної характеристики, слід умовно поділити Середньовіччя на два періоди: 1 – темні віки (з V по XI століття), 2 – високе середньовіччя (XI–XV ст.). Така періодизація зумовлена кардинальним зрушенням у відношенні людини до свого тіла, а відповідно й до інтимного життя [2, 28].

У добу Темних віків, відношення до інтимного життя було досить однобоким. У час, коли християнська церква здобувала собі беззаперечний авторитет шляхом «залякування» народу «пекельними муками», «справи тіла», як їх влучно називає О. І. Тогоєва, перебували у занепаді[5, 26-27].

Ранньосередньовічна свідомість не дозволяла припустити ведення розпутного життя без Божого покарання. Домінування ідей Блаженного Августина, Боеція, Орігена у переплетенні з ідеологією аскетизму Бенедикта Нурсійського, сформувало світобачення, в якому «тіло» відігравало роль оболонки, вмістилища душі. Таким чином, все що мало відношення до тіла вважалося ворожим для безсмертя та вічного райського життя[4].

Секс та сексуальність були символом дикості та не відповідали християнським нормам. Не дивно, що й «кохання» у цей час трансформувалося у «любов», яка мала більше спільного з батьківською ласкою, божою любов'ю, ніж з почуттями. Секс відігравав роль необхідності для народження дітей, а насолода від нього, сприймалася як «все що більше, те від лукавого» [2, 27].

Проте, незважаючи на тотальний вплив церкви, язичницька сексуальна культура домінувала у широких народних масах. Так, до Григоріанських реформ, та визнання шлюбу таїнством, вінчання відігравало другорядну роль. Шлюб вважався здійсненим лише після статевого акту, а процесія до церкви йшла тільки після першої шлюбної ночі [1].

Свідомість Високого Середньовіччя змінилися досить швидко. Умовною межею можна назвати відродження «кохання» при дворі Пуатьє. Гійом IX Трубадур своїм стилем життя започатковує культуру куртуазного лицарського кохання. Останнє перестає бути (у світському розумінні) чимось забороненим та неприроднім. Кохання стає символом шляхетності та

вишуканості. Онучка Гійома IX – Аліенора Аквітанська, перенесе цю культуру в Париж, а пізніше й в Англію. Не дивно, що її син – Річард Левове серце став взірцем куртуазності (його любовні листи вражають багатством метафор та почуттів, хоча й написані досить неграмотно). Таким чином, кохання додає безліч протиріч у свідомість середньовічної людини[2, 31].

Зазначимо, що у цей час шлюб починає втрачати свою традиційну силу. Його усвідомлюють лише як обов'язок з метою продовження роду. На думку середньовічної людини, дружину кохати неможливо, адже вона завжди поруч, та й одружуються переважно не зі своєї волі, а з економічних та господарських міркувань. Кохати можна лише чужу жінку, до якої є істинні почуття [5, 280].

Ідеал куртуазності полягає у тому, що лицар повинен боротися за кохання (у більшості випадків заміжньої дами), без надії на відповідь. Дама повинна бути максимально неприступною для лицаря, і пасти від його любові лише у крайньому випадку.

Зазначимо, що вся сутність інтимного куртуазного життя зводиться лише до почуттів. Сексуальні відносини якщо й наявні, то лише у виняткових ситуаціях. Секс, пестощі – не є метою куртуазної любові. Навіть поцілунок вважається чимось інтимним та еротичним, не кажучи вже про обійми та інше.

Про те, що таке кохання стає справою публічною, свідчить наявність так званих «Судів кохання», які були засновані також в Аквітанії [2, 35]. На них збиралися юнаки та молоді дами й обговорювали любовні справи. Церква намагалася боротися з цим явищем, але намарно.

Слід також розуміти, що реальність дещо відрізнялася від ідеалістичних поглядів куртуазного кохання. Секс практикувався не тільки для продовження роду, але й для насолоди. Все що змогла зробити церква – це обмежити «дні розпутства». Статевий акт заборонявся двічі на тиждень, у час посту, на великі свята [2, 102].

Шлюб як вже зазначалося, відігравав досить формальну роль. Але подружня зрада засуджувалася. Зазвичай, за зраду карали виключно жінку, чоловіки ж уникали покарання, або відповідали за невірність номінально [5,202].

Велику роль відігравала сексуальна культура «до та після» одруження. До весілля було прийнятно проводити «гостьові ночі» (під час яких юнак залишався з дівчиною на усю ніч, але мав право лише розмовляти з нею), та «випробувальні ночі» (під час яких статевий акт відбувався). Зазначимо, що від «випробувальних ночей», у суспільному розумінні, честь дівчини не псувалася, адже такий приклад дошлюбних стосунків був лише методом визначення, чи молодята зможуть «підійти» (у сексуальному плані) один одному[2,89].

Сама шлюбна церемонія включала у себе декілька особливостей. Було прийнято проводжати голих молодят до ліжка та приносити келих вина чоловікові [5,25].

Церква дозволяла лише одну (місіонерську) позу під час статевого акту. Всі інші вважалися гріховними, адже приносили насолоду, або асоціювали людину з тваринним світом. Девіантні види сексу перебували під забороною та досить жорстоко каралися [2, 125].

Щодо проблем «у ліжку», то жінка, наприклад, мала право розлучитися з чоловіком, якщо в нього були проблеми з потенцією. Існував цікавий звичай, за яким у випадку нездатності чоловіка зачати дитину, жінка повинна була (у його супроводі) вийти в центр села, та прохати іншого чоловіка допомогти у цьому. Ця процесія мала ганебний відтінок, але практикувалася. Статевий акт дружини з «добровольцем» не вважався шлюбною зрадою, та не засуджувався чоловіком [2, 108].

Відношення до цнотливості було досить суперечливим. У суспільній моралі цнотлива дівчина цінувалася, але у побуті таке зустрічалося рідко. Молодь практикувала дошлюбні стосунки [1].

Гомосексуалізм також безжалісно засуджувався та карався. Якщо на ранніх етапах йому не відводили окремої уваги, то після Григоріанських реформ, на нього почалися справжні гоніння [5, 121-122].

Проституція у середні віки відгравала досить вагому роль. Повій засуджували, не любили, але їх послугами користувалися. Церква ставилася до проституції негативно, але допускала її існування. На думку відомих церковних діячів того часу (Блаженний Августин, Фома Аквінський) проституція необхідна, аби уберегти чоловіків від диявольської спокуси [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що інтимне життя Середньовіччя дуже залежало від церкви та суспільної думки. Перша – контролювала, аби статеві акти відбувалися лише для народження дітей, друга – стежила за тим, щоби суспільство не розкладалося (засуджувало розпусту, але не ставало їй на заваді). У сексуальному житті основну роль грав шлюб. Проте, існували дошлюбні та позашлюбні статеві зв'язки. Дівоча цнотливість цінувалася, але її рідко дотримувалися.

Середні віки – це доба контрастів. Розбещенню та збоченням – протиставлялися святість та чистота, вірності та честі – подружня зрада і безчестя, сексуальному різноманіттю – церковні заборони. Все це поєдналося у світогляді й свідомості середньовічної людини, і сформувало її унікальне інтимне життя.

Список використаних джерел і літератури:

1. Bennett J. Studying Medieval Women: Sex, Gender, Feminism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://search.proquest.com/openview/c5481d9254dca0578ef9a1200de8cc4d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1817276
2. Бальхаус А. Любовь и sex в Средние века/ А. Бальхаус. – Москва, 2012. – 341 с.
3. Ле Гофф Ж. История тела в Средние века/ Ж. Ле Гофф, Н. Трюон. – Москва, 2008. – 192 с.
4. Рашкова Т. Отцы церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://religion.wikireading.ru/6416
5. Тогоева О. И. Дела Плоти. Интимная жизнь людей Средневековья в пространстве судебной полемики / О. И. Тогоева. – Москва, 2018. – 352 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л. Г.

Попов М. М., Сіренченко А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОЗБРОЄННЯ КОРЕЙСЬКОГО ВОЇНА ДОБИ ЧОСОН

Історія військового мистецтва та озброєння відіграє вагому роль у розумінні історичного процесу, адже дає комплексне уявлення про структуру армії, причини її перемог та поразок. Метою цієї статті буде висвітлення інформації щодо озброєння корейського воїна доби Чосон.

Корейська середньовічна армія була досить багаточисленною, проте мала значні проблеми з озброєнням та боєздатністю. Хоча з 1537 існувала практика відкупу від служби (військовий податок кунпхо), професійне регулярне військо так і не було створене. Фактично така армія відгравала поліцейську роль та не була готова до вторгнення [6, 139–140].

Основним типом солдата був піший лучник або списник, який почасти був позбавлений елементарного захисту. Командування складалося з військових чиновників, які були озброєні кількома видами зброї.

Особливістю корейського війська було те, що в ньому не було військового стану, натомість офіцери мали здавати екзамени (знання стратегії, стрільби з лука тощо). Проте це стало великою проблемою, адже вони були чудовими бійцями, але поганими командирами, які не могли нормально організувати військо [8, 77–78].

Основною зброєю кіннотника та піхотинця був корейський лук, який був зіставно-композитним (при виготовленні використовувався китовий вус та роги вола). Довжина такого лука складала приблизно 120–180 см, стріли – 140 см.

Ручна вогнепальна зброя не набула масового поширення серед війська. Хоча вперше її застосували ще у добу Корьо (1356), а також у боях з вако (XIV–XV ст.), витіснити лук їй так і не вдалося. Ймовірно, це було зумовлено неефективністю вогнепальної зброї проти корейського обладунку та кліматичних умов півострова [4, 290].

Артилерія корейців нічим не поступалася іншим країнам. Наприклад, під час Імджинської війни (1592–1598 рр.) з Японією корейці ефективно використовували системи залпового вогню (хвачха). Ракетна установка могла вистрілити 200-ма ракетами на відстань 450 м. Боєприпаси хвачхи називалися сингіджон та являли собою розривні ракети [5, 171]. Арбалет також не набув популярності, втім зустрічалися його цікаві варіації, які могли вистрілювати по три болти одночасно.

Другим за розповсюдженням видом зброї був спис. Корейські списи (чхани) виготовлялися з бамбуку, мали довжину приблизно 2 м та характеризувалися різноманітною формою. До звичайних списів у корейській армії було прийнято відносити й тризубці. Враховуючи особливість корейських списів, можна припустити, що вони застосовувалися не для проколювання, а для стримування ворожого натиску [1, 13-15].

Великий меч являв собою довге лезо на довгому древці та нагадував європейську алебарду. Його довжина складала приблизно 66 см, а ширина леза – 9 см. Існувало декілька видів корейського довгого меча: хьопто і вольдо.

Короткий меч нагадував катану, але був коротшим на 10–15 см. Зазначимо, що в умовах бою така довжина була оптимальною, оскільки при зіткненні воїн з довгим мечем не може завдавати ударів з великою амплітудою [2, 118].

Традиційним вважався меч хвандо, довжина якого складала 1 м (з якого на лезо припадало 73 см), а вага рівнялася 1,1 кг. Хвандо – традиційний корейський меч епохи неоконфуціанства. Ним могли користуватися лише офіцери держави Чосон. Оскільки конфуціанство було державною філософією, нападати заборонялося (дозволялося лише захищатися), хвандо був коротшим за китайські мечі, але довшим за японські. Він мав затуплений наконечник, протяжну рукоятку й середню довжину леза [6, 131].

Існували також дерев'яні мечі (мокком), тренувальні (каком) й сталеві мечі з одностороннім загостренням (чінком) [2, 118]. Бойовий ціп зазвичай був зброєю вершників і мав різноманітну форму (шипи могли бути як на бойовій частині, так і на держаку). Дубини були дерев'яні та металеві. Довжина варіювалася від 31 до 68 см. Деякі мали вигляд багатогранних мечів, булав та набували форми гостроконечної зброї [7].

Корейські обладунки мали форму халата з довгими рукавами, які зазвичай обшивалися хутром. На халат закріплювалися металеві або шкіряні пластини квадратної чи прямокутної форми. Також кріпилися наплічники, які почасти виготовлялися у формі дракона. На «халат» надягалася також безрукавка, що являла собою лусковидний обладунок, підперезаний широким поясом.

Форми корейських шоломів були різноманітними. Виготовлялися переважно зі шкіри. Металевим були тільки каркас та навершшя. Навушники та напотиличники виготовляли з тканини, до якої кріпилися посилюючі елементи.

Ноги воїна захищали пов'язки з цупкої тканини, які підв'язувалися на талії, та подібно латній спідниці захищали ноги приблизно до середини литок. Руки прикривалися полотняними полосами, які прикривали тильну сторону долоні. У більш пізній час корейці почали використовувати мьонгап – набивний обладунок з хлопку.

Щити застосовувалися виключно великі (до 1,8 м) та слугували для польового прикриття стрільців. Ручні щити не використовувалися [3, 24–25].

Таким чином, можна зробити висновок, що основу корейської армії складала піхота. Кіннота була малочисельною. Офіцери не належали до родового військового стану, а були чиновниками. Серед масових видів озброєння слід відзначити: лук, бойовий ціп, дубину, спис (чхан). Мечів існувало кілька видів: великий, малий, хьопто, вольдо, хвандо, мокком, каком, чінком. Арбалети та ручна вогнепальна зброя не набули широкого розповсюдження. Артилерійською новацією корейців стала ракетна установка хвачха. Обладунок корейського воїна нагадував формою халат і мав структуру бригантини. Шоломи були шкіряні. Щити – виключно великих розмірів.

Отже, корейське військо мало свої унікальні особливості, які відіграли велику роль у становленні держави Чосон та забезпеченні її захисту від ворогів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Swope K. Crouching Tigers, Secret Weapons: Military Technology Employed During the Sino-Japanese-Korean War, 1592–1598 / K. Swope // The Journal of Military History. – Chicago, 2005. – С. 11–41.

2. White C. Korea Up Close: Photographic Encounters by Foreign Observers / C. White. – Chicago, 2008. – 188 с.

3. Асмолов К. В. Имджинская война 1592–1598 и корейский воин XVI–XVII веков / К. В. Асмолов // Para Bellum. – Москва, 2010. – С. 18–26.

4. Бобров Л. А. Роль ручного огнестрельного оружия в военное искусстве Кореи в XVII веке / Л. А. Бобров, А. М. Пастухов // Вестник НГУ. Серия: История, филология. – 2012. – № 3 (11). – С. 290–300.
5. Костылев А. В. Корейская артиллерия периода Имджинской войны / А. В. Костылев // Вестник НГУ. Серия: История, филология. – 2010. – № 3 (9). – С. 165–173.
6. Курбанов С. О. История Кореи: с древности до начала XXI века / С. О. Курбанов. – Санкт-Петербург, 2009. – 454 с.
7. Мун М. Имджинская освободительная война корейского народа против японских завоевателей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://world.lib.ru/k/kim_o_i/ha1.shtml
8. Хан В. С. История Кореи / В. С. Хан. – Ташкент : «Baktria press», 2013. – 128 с.

Науковий керівник: к. і. н., доцент Іржавська А. П.

Попов М. М., Сіренченко А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕРЕМОГА ГУСИТІВ НА ВИТКОВІЙ ГОРІ

Битва на Витковій горі (14 липня 1420 року) стала переломним моментом у гуситських війнах та продемонструвала міць і силу чеського народу, який через призму релігійного конфлікту патріотично боровся за свою свободу.

За деякий час до битви, гусити заснували наметове містечко Табор (на однойменній горі, назва якої була чеською транскрипцією біблійної гори Фавор), у 80 км від Праги. Проте, очільник гуситів – Ян Жижка, ще знаходився у Празі (адже там він знищував королівський гарнізон), а коли виконав своє завдання, лишив місто на вірних людей й відправився набирати військо. У цей же час хрестоносці (переважно німецькі лицарі, яких Папа закликав придушити гуситський рух) вирізали усіх гуситів у місті Кутна-Гора, та ледь не знищили загін Жижки поблизу Судомиру. У кривавій битві, обидві сторони зазнали значних втрат. Втім, Жижка зміг пробитися і повернутися в Табор. Там він почав готуватися до військових дій та здобував зброю (шляхом грабунку помість). Саме тоді Ян Жижка почав створювати нову військову одиницю – бойові вози[4, 46].

Військо гуситів переважно складалося з простого народу (хоча серед них були й деякі збіднілі чеські феодали). Армія була погано озброєна (сільськогосподарськими інструментами, сокирами, чеканами та списами), проте бойовий дух гуситів був дуже високий. Ненависть до католиків, німецьких загарбників і соціальна несправедливість, поряд зі зростаючим почуттям патріотизму, давали сили гуситам у бою. Кіннота гуситів складалася переважно з дрібного дворянства та була нечисленною.

Зібравши військо, Ян Жижка почав укріплювати передмістя Праги (Виткову гору)[2, 40].

В середині літа 1420, під Прагою вже з'явилося велике військо імператора Сигізмунда. Воно складалося переважно з німецьких лицарів-хрестоносців, а також з угорців та найманців. Імператорські війська отаборилися на Північному березі Влтави (поблизу села Бубни). Сигізмунд розумів, що брати приступом Прагу, не оволодівши Витковою горою, було абсолютно безглуздо. Тому імператор вирішив ослабити опір гуситів артилерійським вогнем. Він розташував бомбарди на двох вогньових позиціях, аби вони вели перехресний вогонь. Утім, Ян Жижка зумів зробити сміливу вилазку та змусив ворожу артилерію тікати на північ через Влтаву (у бою гусити змогли захопити кілька бомбард)[3, 482].

Після цього, імператор запланував дві атаки, які мали відволікти гуситів. Перша – з Градчан, друга – з Вишеграда (на момент битви замки були вже захоплені католиками). В цей час, тисяча саксонських лицарів мали атакувати Виткову гору (під командуванням Генріха фон Ізенбурга), а решта німецьких та угорських лицарів мали піти на приступ воріт Праги[4, 48].

Ян Жижка передбачив, що хрестоносці атакуватимуть спочатку Виткову гору, тому й перевів резерви до території між пагорбом та міськими стінами. Другий великий загін укрився за міськими стінами.

Коли 14 липня 1420 року німецькі лицарі атакували Виткову гору, їм довелося спішитися через особливості рельєфу. Почався кривавий бій. Колони наступаючих мали стрій 100 рядів углибину, що спричинило анархію та ускладнило комунікацію. Останні ряди навіть не уявляли що робиться з першими. Проте, наступаючим вдалося захопити частину укріплень і один форт (інший форт продовжували обороняти 26 чоловіків та 3 жінки) [1].

Саме в цей час, Ян Жижка почав контратаку зі східного схилу Виткової гори та врізався супротивнику у фланг. Атака була неочікуваною. У ворожих рядах почалася паніка. Імператорські війська почали тікати, спускаючись з північного крутого схилу. Саме тоді, з Праги вийшов резервний загін гуситів та атакував супротивника. Опинившись затиснутими з двох сторін, імператорські воїни остаточно втратили бойовий дух та почали хаотично тікати. Ян Жижка продовжив переслідування, та гнав ворога кілька кілометрів вздовж берегу Влтави. Від повної поразки імператорську армію врятували лише загони, які мали відволікати гуситів. Вони не дозволили гуситам просунутися далі [3, 484].

Після поразки, німецькі війська почали потерпати від хвороб та жахливої спеки. Також, у імператора закінчувалися гроші, тому значна кількість найманців покинули його армію. Армію послаблювали й постійні суперечки феодалів. Враховуючи всі ці причини, наприкінці липня імператор Сигізмунд прийняв рішення зняти облогу з Праги та повернутися додому [4, 50].

Наслідком битви на Витковій горі стало закріплення гуситів на околицях Праги (де добувалося залізо та ртуть), а також здобуття міста Кутна-Гора (де добувалося срібло та золото). Отримавши важливі ресурси, Ян Жижка почав озброювати армію гуситів вогнепальною зброєю.

Проте, після перемоги над армією Сигізмунда між гуситами посилилися протиріччя, які призвели врешті до розколу руху.

Таким чином, битва на Витковій горі мала велике історичне значення, адже продемонструвала національну єдність чехів та їх бажання до боротьби за незалежність. Крім того, битва стала ще одним сигналом який сповіщав, що організована піхота, озброєна вогнепальною зброєю може завдати поразки важкій лицарській кінноті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гуситські війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://znaimo.com.ua/Гуситські_війни
2. Надыршина Т. В. Гуситское движение в Чехии/ Т. В. Надыршина// Научный апрель. – Орск, 2019. – С. 40-41.
3. Разин Е. А. История военного искусства средневековья/ Е. А. Разин. – Москва, 2016. – 608 с.
4. Рубцов Б. Т. Подвиги таборитов/ Б. Т. Рубцов. – Москва, 1961. – 132 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Гальченко С. І.

Порпленко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЧЕРКАСЬКИЙ «КОТЕЛ» У СПОГАДАХ ВОЇНІВ ВЕРМАХТУ ТА СС

Черкаський «котел» або так звана Корсунь-Шевченківська наступальна операція 1-го (М. Ф. Ватутін) та 2-го (І. С. Конєв) Українських фронтів – одна з найвизначніших операцій з оточення та знищення великого угрупування німецьких військ на Східному фронті, що хронологічно охоплювала межі з 24 січня до 17 лютого 1944 року. У німецьких картосхемах, листах та мемуарах воєнних років Корсунь-Шевченківська операція називалась «Корсунським котлом», а дослідник Ж. Л. Мабіре, один з авторів книг про 28 штурмову мотобригаду СС «Валлонія», вважає, що було три котли: «під Черкасами», «під Корсунем» і «під Шендерівкою».

Щодо питання висвітлення наступальної операції в історіографії в цілому, існує деяка прогалина, а також несумісність та розходження даних щодо кількості жертв, особливо з німецького боку. Так, розглядаючи мемуари та плани командуючих радянською стороною,

можна побачити певне завищення та міфологізацію цифр солдатів, що знаходилися безпосередньо в зоні «котла» на початок наступальних дій з оточення, а також тих солдатів, що потрапили в полон в результаті ходу бойових дій. Тому безпосередньою метою дослідження стане опрацювання та відтворення спогадів учасників обох боків, а також їх порівняння, узагальнення і виклад більш точних даних на основі аналізу відповідних джерел.

Звертаючись до сучасної вітчизняної історіографії слід виділити працю українського дослідника В. Лішавського – «Стратегія Корсунь-Шевченківської перемоги» [3]. У ній автор подає характеристику оборони німецьких військ та бойові дії оточеного угрупування на основі знайдених та опрацьованих німецьких матеріалів. В. Лішавський досліджував, в першу чергу, склад та учасників бойових дій «котла», і зазначав, що у Корсунь-Шевченківській операції проти трьох танкових, двох повітряних, п'яти загальновійськових армій та козачого корпусу 1-го та 2-го Українських фронтів воювали війська 8-ої німецької армії генерала Вьолера в складі XI та XXXXII армійських корпусів (командуючі – генерал-лейтенант артилерії В. Штеммерманн та генерал-лейтенант Ліб), 1 танкової армії (командуючий генерал Хубе) та VIII військово-повітряного корпусу (командуючий генерал-лейтенант Зайдеманн). Переважна більшість дивізій, що брали участь в операції, на східному фронті перебували з червня 1941 року, більше того, 5 танкова дивізія СС «Вікінг» у серпні 1941 року вела бойові дії на території Корсунщини [3]. На сьогодні – це найбільш точний офіційний перелік тих військових угрупувань, що приймали участь у Корсунь-Шевченківській операції.

Важливим питанням у вивченні історії операції є визначення чисельного складу сторін, а також характеру самої операції для угрупувань, що брали в ній участь. З одного боку операція була наступально-визвольною (для радянської сторони), а з іншого – оборонно-стратегічною (для німецької). За опублікованими даними, кількість радянських воїнів становить 336 700 осіб, а загальна кількість німецьких воїнів, що брали участь в операції, не називається. За радянськими джерелами, в оточенні було 10 дивізій і одна мотобригада, а загальна чисельність оточеного угруповання близько 80 тисяч. Однак, на противагу радянським описам, німецький дослідник Дуглас Е. Неш в своїй праці «Дорога в пекло» подає зовсім іншу статистику. Він зазначає, що в оточення потрапило близько 60 тисяч німецьких воїнів і ця цифра є більш реальною, оскільки майже всі німецькі дивізії не були укомплектовані за штатним розписом. За даними XI і XXXXII армійських корпусів, близько 9 тисяч воїнів перебували у відпустках [1].

Переходячи до ходу та характеру самої операції, то варто зазначити, що судячи з німецьких документів, командування не передбачило, що частина військ потрапить в оточення. Для командування стратегічно важливим було не втратити позиції на Дніпрі. Як відомо, на початок операції німецькі війська продовжували утримувати «східний оборонний вал» у районі Канева. Відповідно до наказу Головного Командування Сухопутних військ (генерал-фельдмаршал Еріх фон Манштейн «Утерянные победы» [4]), що був переданий по радіо, командирам XI і XXXXII армійських корпусів заборонялось до прибуття підкріплення здавати «східний вал». Тому корпуси залишались на попередніх позиціях. Використовуючи наявні засоби, командування корпусів намагалось створити новий західний фронт, наріжним каменем якого стали Стеблів на півночі і Вільшана на півдні.

31 січня 1944 р. Головне командування 8-ї армії призначило генерал-лейтенанта В. Штеммерманна командуючим німецькими військами, оточеними в «котлі». Але в нього не було ні штабу, ні необхідного зв'язку для керівництва новоствореним фронтом. Натомість був наказ сухопутних військ утримувати зайняті позиції. У кровопролитних боях німецьким військам доводилось боротись за втрачені на заході села: Шендерівка, Комарівка, Нова Буда та Хижинці. «Втрати німецьких військ перевищували допустимий рівень» – так ситуацію, що склалась на Східному фронті, описував у своїх спогадах «От Волги до Веймера» німецький полковник, що знаходився поза межами «котла» – Штейдле [5].

Внаслідок наступу радянських військ вздовж усієї лінії фронту, німецькі війська відступали в напрямку Корсунь – Стеблів – Шендерівка. Звідти вони мали через Лисянку вийти з оточення і з'єднатися з військами, що знаходились на зовнішньому фронті. Генерал-

лейтенант В. Штеммерманн неодноразово отримував радіограми командування про те, що із зовнішнього фронту готується контрудар з метою деблокування, проте з часом обставини склалися таким чином, що розраховувати довелося лише на власні сили. Найтрагічнішими для німецьких воїнів були останні дні битви. 15 лютого командування 8 армії надіслало командуючому оточеними військами радіограму: «Бойові можливості III танкового корпусу обмежені. Групі Штеммерманна власними силами прориватись під Журжинцями, висота 239. З'єднання з III танковим корпусом» [4]. 16 лютого о 15:00 фельдмаршал фон Манштейн передав Штеммерманну: «Пароль – свобода. Мета – Лисянка» [4]. Цей лаконічний наказ фельдмаршала остаточно ліквідував фортецю на Дніпрі, яка, за уявленням Гітлера, мала стати плацдармом для захвату всього Лівобережжя.

Командуючий в «котлі», безсумнівно, планував вихід, сподіваючись на підвищеннях під Журжинцями зустрітись з III танковим корпусом, який допоміг би зламати опір радянських військ. Водночас оточені готувались до самостійного прориву. 17 лютого о 2:00 розпочався вихід німецьких військ із оточення. Командир 28 штурмової мотобригади СС «Валлонія» Леон Дегрелль, згадуючи про ті дні, написав так: «Нас могло врятувати лише відчайдушне зусилля. Чекання було даремним. О 5:00 ранку 50 тисяч пішли в атаку із котла на південний захід, незважаючи на опір. Прорив або смерть. Іншого виходу для нас не було» [2]. Ціною значних втрат вдалося прорвати внутрішній фронт радянських військ.

Підсумовуючи усе вище викладене, можна стверджувати, що найбільш дискусійним в історії Корсунь-Шевченківської операції є єдине питання: скільки ж німецьких воїнів вийшли з оточення та які реальні втрати німецької сторони. Це питання, як і встановлення кількості німецьких воїнів перед проривом, і на сьогодні потребує подальшого дослідження. Згідно з оперативним зведенням XI армійського корпусу від 23 лютого перед початком прориву на 16 лютого в оточенні було 45 тисяч воїнів; з «котла» було вивезено 3890 поранених, у «котлі» залишалось 2100 поранених – 1450 лежачих і сидячих. Останні були залишені в селі Шендерівці, на них розповсюджувалось положення Гаазької конференції.

Список використаних джерел і літератури:

1. Nash D. Hells Gate: The Battle of the Cherkassy Pocket January to February 1944 – Southbury: RZM Publishing, 2002. – 390 p.
2. Дегрель Л. Штурмовая бригада СС. Тройной розгром. / Пер. с нем. А. Г. Больных / Л. Дегрель. – М. : Яуза-пресс, 2012. – 288с.
3. Лішавський В. Г. Стратегія Корсунь-Шевченківської перемоги / В. Г. Лішавський. – К. : [Б. в.], 2004. – 216 с.
4. Машнтейн Э. Утерянные победы. / Э. Манштейн – М. : АСТ, 1999. – 896 с.
5. Штейдле Л. От Волги до Веймара. Мемуары немецкого полковника, командира полка 6-й армии Паулюса. / Пер. с нем. Н. М. Гнединой и М. П. Соколова. Второе издание. / Л. Штейдле – М. : Прогресс, 1975. – С. 304-341.

Науковий керівник: к.і.н. Абразумова О. М.

Постоєнко В. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ШЛЮБ І СІМ'Я В СЕРЕДНІ ВІКИ

Сім'я є фундаментальною для людських суспільств, хоча її форма може сильно змінюватися залежно від культури, релігії, багатства, міського чи сільського контексту чи безлічі інших факторів. Було багато структурних змінних, а також контекстуальних. Отже, історики намагаються уникати узагальнення або подання сім'ї домінуючої групи як парадигматичної. Сім'я також потребує обговорення з огляду на переконання та звичаї, що стосуються шлюбу. Як люди одружилися, вплинули на форму сім'ї та досвід її членів.

Якщо розглядати інститут шлюбу і сім'ї з урахуванням його основи, то варто виокремити коріння, а саме римське, німецьке та християнське. Як і греки, римляни мали на увазі не малу сім'ю, що складається з батьків і дітей, а більші групи людей, що становлять

домогосподарство. Історично перша римська familia була основною економічною, соціальною, правовою, освітньою і релігійною одиницею суспільства. Значення латинського familia – група людей, що живуть в одному будинку, включаючи слуг і рабів, – зберігається з римського часу упродовж усього Середньовіччя. У германських племен, також, як і у римлян, голова сім'ї мав внутрішню сімейну повноту влади. Але, проте, в суспільстві германські жінки мали великий авторитет, і не лише завдяки функції продовження роду. Рід діяльності германських жінок: «Вони володіли рядом особливих мистецтв, що передаються від матері до дочки: окрім зайняття гончарством, вони пряли і ткали з майстерністю, яку можна виявити по залишках археологічних знахідок. Вони також заготовлювали їжу про запас і готували їжу, лікували хворих і варили пиво» [2, 44].

На основі досліджень джерел різних жанрів зроблена спроба виявити основні тенденції розвитку шлюбу і сім'ї в середовищі знаті, середнього класу, селян і ремісників протягом тисячі років Середньовіччя. Починаючи з подвійної спадщини римського і німецького світів, і впливу ранньохристиянської церкви, можна простежити існування сім'ї в перші п'ять століть Середньовіччя аж до 1000 року, коли в її формі і організації відбуваються важливі зміни, і далі в розвинене Середньовіччя до трагедії Чорної Смерті і, нарешті, до XV століття і початку Нового часу.

На початку Середновіччя селяни жили великим патріархальними сім'ями із 15–20 осіб: люди похилого віку, батьки, одружені сини з дітьми та внуки – три-чотири покоління родичів. Згодом переважали сім'ї не більше 10-х осіб – батьків та дітей. Головним у сім'ї був найстарший чоловік. Навіть дорослі одружені сини, що мали своїх дітей мали рахуватися із ним. Так ця людина повинна була розпоряджатися майном сім'ї і долею її членів, керувати польовими роботами, розподіляти робочі обов'язки.

Положення жінки із простолюду було набагато вільним, аніж в боярському середовищі. Так селянка, займаючись господарством, могла спокійно вийти із будинку по воду до колодязя чи на річку, піти до лісу по гриби. А ось боярині велли лише усамітнений спосіб життя.

Жінка, що на своїх плечах «тягнула» селянські турботи, користувалася немалою повагою у родині. Її роль особливо зростала після смерті чоловіка. Нерідко вдова ставала головою в родині і набувала почесті навіть в общині.

Помітити зміни в сприйнятті сім'ї, її суспільної ролі і в її відносинах з більшими родинними групами, зміни в складі домогосподарства, у впливі церковних уявлень про шлюб, в розподілі влади всередині сім'ї, в розпорядженні її власністю і в її навколишньому середовищу, а також розглядаються відношення до сексу і сімейні почуття [2, 170].

Діти не були «маленькими імператорами»: час вносив свої корективи в його життя, де необхідно було швидко навчатись і озброюватись, щоб залишитися живим.

У Середновіччі діти простолюдин жили на рівні із дорослими, – тільки досягнувши віку, коли вони можуть обходитись без допомоги матері та няні, тобто через кілька років після відібрання дітей від грудей (достатньо пізного), – приблизно в 7 років. І з вони відразу входять у співтовариство дорослих, розділяючи друзів, старих і молодих, щоденними турботами. Потік колективного життя ніс в одному перебігу всі віка і стани, нікому не залишаючи часу на самотність і приватне життя [1, 408]. Дитинство було в тіні суспільної життєдіяльності через велику чисельність смертності і низького рівня життя населення Європи. На дітей звертали увагу лише тоді, коли вони виживали та підростали. Відношення до інституту дитинства стало змінюватись з появою і поширенням книгодрукування [4].

Виховання дітей у германців характеризується наступним чином: «В будь-якому будинку ростуть тут голі та неохайні, а виростають з такою статурою і таким станом, що приводять нас у подив. Мати сама викормлює немовлят, не віддаючи їх служанкам чи годувальницям. Діти виховуються в такій ж простоті, що і раби, і довгі роки в цьому відношенні між ними немає жодної різниці: живуть вони серед тих домашніх тварин, на тій ж землі, доки вік не відокремить вільнонароджених» [3, 57].

Отже, моногамний християнський шлюб стає єдиною в суспільній свідомості формі шлюбу. Всі його форми, хоча не зникають, прийнято розглядати як відхилення, що прийнято

засуджувати. Сім’я виконала свою функцію – вона передавала від покоління до покоління життя, матеріальні блага та ім’я. Різко змінюється відношення до людського життя. В період, коли смерть від хвороби чи на війні чекала на кожного, то однією з основ стає здоров’я. Зберігання свого здоров’я, виховування дітей, боротьба із недугами старших людей все більше займають місце в помислах людей різного соціального та матеріального статуса.

Список використаних джерел і літератури:

1. Арьес Ф. Ребенок и семейна жизнь в прошлые века. Екатеринбург, 1999. – 419 с.
2. Гис Ф., Гис Д. Брак и сім’я в средние века / Гис Ф., Гис Д. – М.: РОССПЭН, 2002. – 385 с.
3. Тацит Корнелий. Германи // Тацит Корнелий. Сочинени в дву томах. Изд. подгот. А.С. Бобович, Я.М. Боровский, М.Е. Сергиенко. Л., 1969
4. Александров О. А. Филипп Арьес взгляд на детство и семью при Старом [Електронний ресурс] / О. А. Александров. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: https://www.proza.ru/2017/06/28/719.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Гальченко С. І.

Сіренченко А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МАДАМ СІ ДЖЕЙ УОКЕР

У США рабство відмінили в 1865 р. Президент Лінкольн виконав свою обіцянку, яку дав афроамериканському населенню, яке підтримувало північан під час конфлікту з південними плантаторами. Втім, скасування рабства не сильно полегшило життя афроамериканців. Вони, як і раніше, залишалися людьми другого сорту: їм заборонялося брати участь у виборах, носити зброю, вступати до шлюбу з білими і навіть перебувати з ними в ресторанах. Та що вже там – вони працювали за копійки на найбруднішій роботі. Сара Брідлав також була однією з таких людей [3,73].

Народилася вона 23 грудня 1867 року неподалік від містечка Дельта в штаті Луїзіана в сім'ї Оуена і Мінерви (Андерсон) Брідлав. Сім'я була велика: крім Сари було ще п’ятеро дітей (старша сестра Лувен і чотири брата: Олександр, Джеймс, Соломон і Оуен-молодший). Що цікаво, Сара була першою дитиною в родині, яка народилася після підписання Прокламації про звільнення рабів (її братам і сестрі довелося працювати з батьками на плантації Берні). Мати Сари померла від холери в 1872 році, а її батько одружився вдруге, але помер через кілька років [4,19].

Залишившись сиротою у віці семи років, Сара переїхала в Віксбург, Міссісіпі і працювала в якості домашньої прислуги. До свого першого шлюбу вона жила зі старшою сестрою Лувен і зведеним братом Джессі Пауеллом. У 1882 році, у віці чотирнадцяти років, Сара вийшла заміж за Мозеса Макуільямса. Всі визнали цей ранній шлюб спробою Сари уникнути поганого ставлення з боку її зведеного брата, з яким вона жила до того. 6 червня 1885 року у Сари і Мозеса народилася донька – А'Лелія Уокер.

Коли Мозес помер в 1887 році, Сарі було двадцять років, а доньці лише два роки. Другий раз Сара вийшла заміж в 1894 році, але кинула другого чоловіка, Джона Девіса, в 1903 році, а в 1905 році переїхала до Денвера, штат Колорадо. У січні 1906 року Сара вийшла заміж за Чарльза Джозефа Уокера, комівояжера газетної реклами з Міссурі. Завдяки цьому шлюбу, вона стала відома як мадам Сі Джей Уокер. Пара розлучилася в 1912 році. Ще в шлюбі дочка взяла прізвище свого вітчима і з тих пір вона стала відома як А'Лелія Уокер [5, 211].

Ще у 1888 р. Сара переїхала з дочкою в Сент-Луїс, штат Міссурі, де жили троє її братів. Там вона знайшла роботу прачкою. Хоча Сара заробляла всього трохи більше одного долара в день, вона була сповнена рішучості заробити достатньо грошей, щоб забезпечити освіту своїй дочці. Саме в цей час 21-річна дівчина, як це часто траплялося серед афроамериканських жінок її епохи, зіткнулася з сильною лупою і облисінням. Причиною цього були шкірні захворювання і щоденний контакт з таким продуктом, як луг, який входив до складу мила. Також втрату волосся спричиняли погане харчування, хвороби, нечасте купання і миття

волосся (адже в той час більшості американців не вистачало таких елементарних зручностей, як внутрішній водопровід, центральне опалення та електрику). Спочатку Сара дізналася про догляд за волоссям від своїх братів, які були цирульниками в Сент-Луїсі.

Під час Всесвітньої виставки в Сент-Луїсі в 1904 році вона стала представником Енні Мелоуна, афроамериканського підприємця по догляду за волоссям і власника компанії Poro. Під час роботи на Мелоуна, який згодом став найбільшим конкурентом Уокер у цій сфері, Сара навчилася багато чому у догляді за волоссям, щоб згодом розробити власну лінійку продукції. У липні 1905 року, коли їй було тридцять сім років, Сара переїхала з дочкою в Денвер, де вона продовжувала продавати продукти для Мелоуна і розвивати свій власний бізнес по догляду за волоссям [1].

Після її шлюбу з Чарльзом Уокером в 1906 році, вона стала відома як мадам Сі Джей Уокер – незалежний перукар і роздрібний торговець косметичних кремів. Її чоловік, який був також її бізнес-партнером, надавав Сарі консультації з реклами та просування товарів. Сара займалася продажем своєї продукції, особисто доставляючи її клієнтам і навчаючи інших жінок, як доглядати за своїм волоссям. У 1906 році Уокер зробила свою дочку відповідальною за доставки поштою в Денвері, в той час як вона і її чоловік подорожували по всій південній та східній частині Сполучених Штатів, розширюючи бізнес [5, 158].

У 1908 році Уокер з чоловіком переїхали в Пітсбург, де відкрили салон краси і створили «А'Лелія коледж» для навчання «стилістів по волоссю». Після закриття бізнесу в Денвері в 1907 р, А'Лелія перебралася в Пітсбург, у той час як Уокер відкрила новий салон в Індіанаполісі в 1910 році. А'Лелія також переконала свою матір створити відділення салону краси в Нью-Йокському Гарлемі в 1913 році. У 1910 році Уокер перевезла свій бізнес в Індіанаполіс, де вона заснувала штаб-квартиру «Madame CJ Walker Manufacturing Company». Компанія почала розвиватися бурхливими темпами, а для збільшення продажів Уокер почала навчати інших жінок, які хотіли стати "стилістами краси" за допомогою «системи Уокер» (її методу догляду за волоссям, який був розроблений для стимулювання росту волосся і поліпшення стану шкіри голови) [2,376].

У лінійки продукції Уокер було кілька конкурентів. Подібні продукти вироблялися в Європі і іншими компаніями в Сполучених Штатах. Між 1911 і 1919 роками, в розпал своєї кар'єри, Уокер і її компанія використовували кілька тисяч жінок в якості агентів з продажу своєї продукції. До 1917 року на компанію працювало близько 20 000 жінок. Одягнені в характерну форму (білі сорочки, чорні спідниці і чорні ранці за спиною), ці співробітниці мандрували всіма Сполученими Штатами, пропонуючи і розвозячи продукцію із догляду за волоссям Уокер. Сара прекрасно розуміла силу реклами та впізнаваності бренду, тому рекламою рясніли всі афроамериканські газети і журнали, а також сама мадам Сі Джей Уокер постійно їздила з виступами, просуваючи свою продукцію. Це допомогло зробити Уокер її бренд добре відомим не тільки в Сполучених Штатах: у 1920-х роках її бізнес-ринок розширився на Кубу, Ямайку, Гаїті, Панаму і Коста-Ріку. Крім того, що вона навчала жінок продажу та догляду за волоссям, Уокер також почала вчити їх, як будувати свій власний бізнес і закликала їх стати фінансово незалежними. У 1917 р., натхненна моделлю Національної асоціації кольорових жінок, Уокер почала організовувати своїх агентів з продажу в державні і місцеві клуби [3, 29].

Результатом цього стало створення організації National Beauty Culturists and Benevolent Association of Madam C. J. Walker Agents. Її перша щорічна конференція, скликана у Філадельфії протягом літа 1917 р, була однією з перших національних зустрічей жінок-підприємців для обговорення ділових зв'язків і комерції. Під час конференції Уокер безкоштовно роздавала жінкам свою продукцію і тим самим згодом привернула нових агентів з продажу.

У міру того, як багатство і слава Уокер збільшувалися, вона стала більш вільною у своїх поглядах. У 1912 р. Уокер виступила на щорічних зборах Національної негритянської Бізнес ліги, де заявила: «Я жінка, яка прийшла з бавовняних полів Півдня. Своїми руками я зробила величезний бізнес і побудувала свій власний завод на моїй власній землі» [2, 259].

Крім своєї феноменальної кар'єри, Уокер також запам'яталася тим, що вона фінансувала значні суми в безліч благодійних і релігійних організацій. Більш того, Уокер заповіла близько $ 100 000 у дитячі будинки та установи, а також направила дві третини майбутнього прибутку від свого майна на благодійні цілі. Сара Брідлав померла в 51 рік від інсульту. Бізнес Мадам Уокер продовжила її дочка А'Лелія, проте не змогла впоратися з ударом Великої депресії в 1929 році.

Таким чином, Сара Брідлав стала першою темношкірою жінкою в Америці, котра завдяки великим зусиллям, праці і наполегливості пройшла тернистий шлях від прачки до бізнесвумен; котра на власній проблемі побудувала бізнес по догляду за волоссям. Торгова марка загинула, але надихаюча легенда про «мільйонершу з нетрів» продовжує жити [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Bundles A. Madam C.J. Walker: A Brief Biographical Essay [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.madamcjwalker.com/bios/madam-c-j-walker
2. Bundles A. On Her Own Ground: The Life and Times of Madam C.J. Walker / A'Lelia Bundles. – New York : Scribner, 2002. – 416 c.
3. Bundles A. All About Madam C. J. Walker / A'Lelia Bundles. – Indianapolis : Blue River Press, 2018. – 128 c.
4. Colman P. Madam C.J. Walker: Building a Business Empire / Penny Colman. –Minneapolis : The Millbrook Press, 1994. – 48 c.
5. Due T. The Black Rose: The Dramatic Story of Madam C.J. Walker, America's First Black Female Millionaire / Tananarive Due. – London : One World, 2001. – 384c.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Лисиця Л. Г.

Скитиба І. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОГЛЯДИ ІЛЛІ ГАРАШАНІНА НА ВИРІШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ СЕРБІВ

Ідея об'єднання сербського народу в одній незалежній державі з'явилася ще в кінці XVIII століття. Вона фігурувала в деяких зовнішньополітичних планах в період першого і другого сербських повстань та існувала під час правління першого спадкового правителя Сербії Мілоша Обреновича. В середині XIX ст. нову концепцію сербської зовнішньої політики розробив Ілля Гарашанін, міністр внутрішніх справ Сербського князівства (1843-1852, 1858-1859 рр.). Він виклав свої погляди у програмі «Начертаніє» (1844 р.).

На пострадянському науковому просторі погляди Іллі Гарашаніна на вирішення національних завдань сербів досліджували українські і російські вчені та журналісти – Ю. Узун [2], О. Бірюкова [3], О. Сухушина, К. Нікіфоров [1; 4], С. Романенко [5-6], М. Соловей та ін.

«Начертаніє» І. Гарашаніна являло собою і державну, і зовнішньополітичну, і національну програму, котра повинна була реалізовуватися державою, діяти за межами Сербського князівства. Програма була спрямована на вирішення національних питань сербського народу. Гарашанін писав, що основа сербської політики в тому, щоб не замикатися в рамках кордонів князівства, а «прагнути притягти до себе всі народи сербські, які її оточують» [1, 235].

«Начертаніє» було сформулюване на основі «Плану» Франтішека Заха – офіцера сербської армії, учасника польського повстання 1830-1831 рр., чеха за походженням.

У «Начертанії» для Гарашаніна на першому місці було створення сербської держави на чолі з сербською династією, яка об'єднала б усіх сербів. Він вважав, що формування нової сильної держави сприяло б створенню рівноваги на Балканах і позбавило б балканські народи від посягання великих держав. Ілля Гарашанін допускав і співробітництво з Росією. Він зазначав, що «Сербія ні з ким легше б не досягла своєї мети, як у злагоді з Росією. Але це тільки в тому випадку, якщо б та абсолютно і повністю прийняла б умови Сербії» [1, 242]. Як

можна зрозуміти, мова йшла про забезпечення Росією територіального розширення князівства. Особливе місце також приділяється відносинам з іншими слов'янськими народами, зокрема передбачалися спільні виступи проти Османської імперії, що згодом втілилося в ідеї створення Балканського союзу, але, на відміну від плану Заха, ідея єдиної слов'янської держави поступається ідеї Сербської національної держави.

Щодо Боснії і Герцеговини в тексті «Начєртаніє» йдеться про створення союзу цих земель із Сербією, в рамках якого в Боснії і Герцеговині будуть введені сербські закони, а політичним лідером в союзі буде сербський князь.

Безпосереднім завданням Сербії для Гарашаніна в якості своєрідної програми-мінімум було розширення за рахунок Боснії і Герцеговини, Чорногорії та Північної Албанії, а також отримання виходу до Адріатичного моря. В цьому і полягала суть «Начертанія», все інше було другорядним.

У будь-якому випадку задумана Гарашаніном сербська держава поширювалася насамперед на етнічно сербські території або землі, де серби складали більшість населення. Лише у випадку з територією Північної Албанії етнічні сербські рамки виявилися Гарашаніну малі. Йому був вкрай необхідний вихід до моря і заради цього він в цьому місці знехтував етнічним принципом.

Український політолог та історик Ю. В. Узун, зазначає, що «сильна незалежна Сербія мала б, за задумом Гарашаніна, перешкодити великим державам – Англії, Росії, Австро-Угорщині та іншим – зайняти позиції Туреччини на Балканах» [2, 106].

Російський історик та політолог С. А. Романенко пише, що «перероблений І. Гарашаніном в 1843–1844 рр. варіант платформи А. Чарторийського проголошував дві мети: звільнення південнослов'янських народів від османського ярма і створення великої держави, прообразом якої було б середньовічне сербське королівство». «Великі територіальні плани Гарашаніна... обґрунтовувалися «історичним державним правом» і національними традиціями сербів, а не гаслом і принципом національного самовизначення » [2, 16-17]. В іншій своїй книзі С. А. Романенко вже фактично прямо пов'язує «Начертаніє» не тільки з південнослов'янською ідеєю, але і з великосербською. Крім того, він пише, що ідея «Великої Сербії», спрямована не тільки на об'єднання всіх сербських етнічних територій, але й на регіональне лідерство, «неминуче приходила в конфлікт з Росією, оскільки вся сербська політична думка заснована на неприйнятті «панславізму» і вирішальної ролі Росії, яка бажала панувати на Балканах...» [3, 19].

У той же час про створення південнослов'янської держави в «Начертанії» ніде прямим текстом не говорилося, тобто Гарашанін все-ж розглядав своїх південнослов'янських і балканських сусідів швидше як союзників, ніж як жителів майбутньої сербської держави. Так, вже на самому початку «Начертанія» підкреслювалося, що, оскільки Сербія ще така маленька, вона тільки «в союзі з іншими оточуючими її народами» може «майбутнє своє забезпечити» [1, 235].

Отже, в «Начертанії» ясно і чітко виражена ідея створення повноцінної, політично і економічно життєздатної держави. І можна говорити лише про наявність якогось південнослов'янського фону, окремих південнослов'янських мотивів у безумовно сербській за своїм характером програмі.

Спроби створення національної держави шляхом подолання етнічної роздробленості – закономірний етап у розвитку багатьох держав. Балкани тут не є винятком. Так, тоді ж в 1844 р. виникла відома доктрина «мегали идеа» (велика ідея) в Греції, пізніше ідеї об'єднання Дунайських князівств, створення Великої Болгарії, Великої Албанії. У цьому сенсі нічого надзвичайного в гарашанінській програмі не було.

Список використаних джерел і літератури:

1. «Начертание» Илии Гарашанина // Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842–1853 гг. – М. , 2015. – С. 235–249.

2. Узун Ю. В. Геополітичний проект «Велика Сербія»: формування та сучасне використання / Ю. В. Узун // Наукові праці. Політологія. – Випуск 236. – Т. 248. – С. 105–109.

3. Бірюкова О. О. Югославізм: цивілізаційний проект чи націоналістична доктрина / О. О. Бірюкова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Питання політології. – № 984. – С.223–230.

4. Никифоров К. В. «Начертание» Илии Гарашанина и внешняя политика Сербии в 1842–1853 гг./ К. В. Нікіфоров. – М., 2015. – 256 с.

5. Романенко С. А. Югославия: История возникновения. Кризис. Распад. Образование независимых государств / С. А. Романенко. – М., 2000. – 500 с.

6. Романенко С. А. Югославия, Россия и «славянская идея». Вторая половина XIX – начало XXI века / С. А. Романенко. – М., 2002. – 623 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Соколов В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСТАННЯ РЕПРЕСИВНА «СПРАВА» СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ

«Справа лікарів» (1950–1953 рр.) стала відображенням запеклої боротьби керівництва СРСР за владу в оточенні Й. Сталіна, заключним етапом переслідування євреїв та прологом до масштабніших чисток.

Післявоєнні репресії сталінського режиму, в тому числі «справа лікарів», в пострадянській період стали предметом дослідження вчених і журналістів багатьох країн. Українські вчені С. Кульчицький [2], Ю. Кундієв [3], В. Кононенко [4], Ю. Райхель [5] розглядали різни аспекти «справи лікарів»: прояв внутрішньополітичної боротьби сталінського керівництва, чинник «холодної війни», негативного відношення до євреїв. Російські дослідники Л. Раппопорт [6], Г. Костирченко [7], Б. Клейн [8] присвятили даному питанню ґрунтовні монографії і наукові статті. Англійські [9], американські [10], ізраїльські [11] вчені також висвітлювали останні злочини Сталіна.

В останні роки життя тирана після усунення «ленінградської» групи, в керівництві країни все більш яскраво проявлялись дві суперницькі сили. Незмінному союзу Л. Берія – Г. Маленков почала протистояти група М. Булганіна – М. Хрущова. Вони були схожими за своїм положенням в партійно-державній ієрархії. Берія і Булганін займались питаннями військово-промислового комплексу. Маленков і Хрущов домінували в апараті Центрального Комітету ВКП(б). Причому вплив Хрущова з року в рік посилювався. Восени та взимку 1952–1953 рр. він захопив більшість ключових позицій в структурі апарату ЦК, і у вищих ешелонах влади відбувся розподіл інтересів [9, 342].

Лікар-кардіолог Л. Тимашук, що зробила А. Жданову (член Політбюро ЦК ВКП(б), очолював ідеологічний напрямок) електрокардіограму, визначила у пацієнта інфаркт. Однак професор П. Єгоров, який в останні часи консультував хворого і лікуючий лікар Г. Майоров заявили, що це помилковий діагноз і що у Жданова був лише «функціональний розлад» на ґрунті склерозу та гіпертонічної хвороби. На перший погляд, це був чисто медичний конфлікт. Лікарка за сумісництвом була секретним співробітником органів держбезпеки. Вона вирішила шукати арбітра в органах держбезпеки і написала лист зі звинуваченнями на адресу медиків, які лікували Жданова [1]. 31 серпня 1948 р. Жданов помер. Професор П. Єгоров опинився серед фігурантів у майбутній «справі лікарів».

Перші репресії проти лікарів розпочалася ще в грудні 1950 р. після арешту професора Я. Етінгера – особистого лікаря Л. Берії. Разом з професором була заарештована і його дружина [6, 213].

В лютому 1952 р. після чергового медогляду Сталін відмовився від послуг свого особистого лікаря – академіка В. Виноградова. З цього безпосередньо починається «Справа лікарів», але деякі російські і українські вченні вважають що вона є продовженням, чи складовою частиною боротьби сталінського керівництва проти космополітизму і партійних чисток [3].

13 січня 1953 р. було надруковано повідомлення ТАРС «Арешт групи лікарів-шкідників». Повідомлялося про розкриття в Радянському Союзі (головним чином, у Москві) злочинної організації відомих працівників медицини, що здійснювали жахливі злочини. Користуючись довірою своїх пацієнтів, вони умертвляли їх, призначаючи свідомо протипоказані їм по характеру захворювання й стану здоров'я ліки, що призводили часто до неминучої загибелі [4].

Враховуючи напружену міжнародну ситуацію в Європі й світі, автори звернення зв'язали діяльність лікарів із завданням по розпаленню політики «холодної війни». Стверджувалося, що діяльність, яку вони здійснювали за завданням розвідок капіталістичних країн, не обмежувалася умертвінням пацієнтів; одночасно вони вели шпигунську роботу із завдання тих же розвідувальних органів. Були названі імена деяких активних членів злочинної організації – М. Вовсі, Я. Етінгер, Б. Коган, М. Коган, А. Грінштейн та інші. До членів «злочинної» організації був приєднаний вже згадуваний народний артист СРСР і видний громадський діяч С. М. Міхоелс, вбитий за кілька років до цього [8, 40–41].

У 1951 р. в СРСР було 35 тис. лікарів-євреїв, вони ідеально підходили на роль об'єкту колективної ненависти [11, 52]. Антисемітська спрямованість повідомлення ТАРС була очевидною. З дев'яти заарештованих шість були євреями. Решта троє були приєднані до справи, щоб «розбавити» список. Тим більше, що зазначеними лікарями справа не обмежилася. Арешти було проведено в Москві, Ленінграді, Києві, Ростові-на-Дону, Харкові, Дніпропетровську, Челябінську [5].

В тому ж номері «Правди» вийшла стаття «Підлі шпигуни та вбивці під маскою професорів-лікарів». Вона не була підписана, але за специфічними особливостями мови та стилю, за манерою аргументації зрозуміло, що автор її сам Сталін. Після публікації почалися масові звільнення євреїв, насамперед лікарів і фармацевтів. Одночасно були заарештовані відомі учені медики неєврейської національності – В. Виноградов, В. Василенко, В. Зеленін, Б. Преображенський, М. Єгоров, А. Абрикосов, Ф. Абрикосова-Вульф і інші [7, 384–386].

Медичний світ був подавлений і «роздавлений». 1 грудня 1952 р. Сталін скликає засідання Президії ЦК КПРС, на якому заявляє про існування у країні «розгалуженої змови», що складається з «абакумівців», «лікарів», «грузинських націоналістів» і неназваних ним «партійних керівників», а 9 січня 1953 р. «сіоністську змова в МДБ» була перекваліфікована на «справу лікарів» [5].

«Справа лікарів» набирала обертів. У всіх регіонах радянської держави стали заводитися кримінальні справи на медиків. Стали поширюватися чутки, що стоматологи «прививають рак» своїм пацієнтам під час пломбування зубів. Не менший розмах антисемітська компанія мала в Україні, де було заарештовано 36 «лікарів-шкідників», в тому числі відомий терапевт професор В. Коган-Ясний, котрий першим в СРСР використав інсулін і врятував життя багатьом хворим на діабет. Кримінальну справу було заведено і на М. Амосова, котрого звинуватили у тому, що він проводив експерименти, які супроводжувались вилученням у пацієнтів здорових органів [2, 75]. У Київському медичному інституті були звільнені з роботи молоді талановиті вчені – учні академіка А. Черкеса – Ю. Каган, М. Тараховський, майже повністю була розігнана кафедра терапії, якою раніше завідував академік М. Губергриц (помер в 1951 р). Професора Є. Ліхтенштейна зняли з посади заступника головного редактора журналу «Лікарська справа [3].

Важко сказати, як би розвивалися події далі, але смерть диктатора зупинила «червоне колесо» репресій. У кінці березня 1953 р. лікарів звільнили, справу припинили.

«Справа лікарів» мала міжнародний аспект. Вона почалася в перші роки «холодної війни» і після створення держави Ізраїль, тому політичною метою Сталіна було прагнення заявити про «рішучі наміри» СРСР в боротьбі з міжнародним сіонізмом. «Справа лікарів» могла стати продовженням Празького процесу (лютий-грудень 1952 р.), на якому із чотирнадцяти засуджених лідерів Чехословаччини одинадцять були євреями, в тому числі генеральний секретар компартії Р. Сланський [5].

На думку відомого українського вченого, професора С. Кульчицького, репресії останніх років життя Сталіна були прелюдією до повсюдної чистки «зрадників», які працюють на американський імперіалізм, сіонізм та на руйнацію міжнародного комунізму. Чистка такого масштабу за напруженої ситуації, створеної корейською війною та загрозою переозброєння Німеччини, повинна була неминуче здійснити функцію національної психологічної мобілізації [2, 75].

Таким чином, на початку 50-х рр. внутрішньополітична боротьба та політичні репресії розгорталися ще з більшою силою. Всі вони, в тому числі і остання сталінська «справа лікарів» є свідченням кризової ситуації в партії, в ідеології радянського тоталітарного режиму.

Список використаних джерел і літератури:

1. Письмо Л. Тимашук. Начальнику главного управления охраны МГБ СССР Н. С. Власику. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://www.alexanderyakovlev.org
2. Кульчицький С. Вектор антисемітизму. Чи була можливою у 1953 році депортація радянських євреїв / С. Кульчицький // Політика і час. – 1998. – № 1. – С.70–79.
3. Кундиев Ю. И. «Дело врачей» – 60 лет спустя / Ю. И. Кундиев // Науковий журнал МОЗ України. – № 2 (3) 2013. – С. 156–161.
4. Кононенко В. В. Антисемітська політика радянської влади в 1948–1953 рр. (На матеріалах Поділля) / В. В. Кононенко // Наукові записки ВДПУ ім. М. М. Коцюбинського. Серія: Історія. Вип. 25. – 2017. – С. 231–218.
5. Райхель Ю. Остання справа Сталіна.Кампанія проти лікарів завершила період кривавих чисток у СРСР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://incognita.day.kyiv.ua/ostannya-sprava-stalina.html
6. Раппопорт Л. На рубеже двух эпох. Дело врачей 1953 года / Л. Раппапорт. – М., 1988. – 271 с.
7. Костырченко Г. В. Тайная политика Сталина. Власть и антисемитизм / Г. В. Костырченко – М., 2003. – 460 с.
8. Клейн Б. С. Политика США и «дело врачей» / Б. С. Клейн // Вопросы истории. – 2006. – №6. – С.35–46.
9. Маля М. Набутки війни: 1939–1953 / М. Маля // Радянська трагедія: історія соціалізму в Росії 1917¬–1991. – К., 2000. – С. 303–¬345.
10. Брент Дж. Последние преступления Сталина. «Дело врачей», 1948–1953 / Дж. Брент, В. П. Наумов. – Нью-Йорк, 2003. – 320 с.
11. Лясс Ф. М. Последний политический процесс Сталина или несостоявшийся юдоцид / Ф. М. Лясс. – Иерусалим – М., 2007. – 613 с.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Сухушина О. В.

Сухонос М. С., Дорош О. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПАНЦЕРНИКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

До 1914 р. збройні сили європейських держав досягли вершини свого розвитку. Із трьох видів успішних інновацій лише танки були визнанні ефективним засобом боротьби з кризою аналітичності.

Головним фактором аналітичної війни було скорочення простору рішень, викликане особливостями застосування артилерії. Артилерія на полі бою малорухлива. Знаряддя необхідно транспортувати, розгорнути на позиції, навести. Така плата за величезну вражаючу здатність. Але це означає, що артилерія нездатна вести наступ на оперативну глибину. Артилерійський наступ на тактичну глибину є одним із способів прориву оборони противника, активно використовувалося в обидві світові війни. Піхота ж, здатна наступати, має вкрай малу ударну силу. Спроби посилити піхоту (надати їй кулемети, міномети, дрібнокаліберну артилерію) доводять розуміння цього факту штабами. Кращим рішенням, згідно ТРИЗу буде артилерія, яка володіє усіма позитивними якостями піхоти.

Відтак, ідеальне рішення це така машина, яка поєднує велику вражаючу силу з умінням самостійно пересуватися, тобто самохідну гармату. Тривіальний підрахунок кошторису на виготовлення САУ показує, що ця установка коштує досить дорого, її втрата була істотна. Тому машину необхідно бронювати. Адмірал Макаров свого часу виступав за відмову від броні на кораблях, аргументувавши на користь цього цілком розумні доводи. Конструкторські

бюро регулярно розробляли «фанерні» танки. Під час Першої світової війни вартість бойових машин не мала значення – на артилерійські снаряди сторони витратили набагато більше [1, 29].

Ідея броньованої машини з артилерією – типово англійська. Вони привнесли в бій на суші морський елемент. Танк в англійському поданні був кораблем, здатним пересуватися по суші. З спонсоною, рубкою, гарматними баштами. Французи вважали за краще б безброньовану машину (дійсно, на деяких серіях французьких танків броня тоншає від машини до машини). Німці ж бачили в танку не рухливу артилерію, а сильно захищену піхоту. Їх танки були кулеметними.

Цікавим є діалектика використання в Першій світовій війні гарматних і кулеметних танків. Танк спочатку створювався для протидії швидкострільної фугасної артилерії (французькі 75-мм гармати є найбільш яскравий приклад), яка блокує будь-які спроби піхоти переміщуватися поза укриттів, і «надлегкої артилерії» – кулеметів, що різко уповільнює темпи переслідування після подолання основної лінії оборони.

Перші англійські танки були гарматними і несли по дві 57-мм гармати з довжиною ствола у 40 калібрів, потім гармати стали короткоствольними (23-го калібру). Танки оснащувалися великою кількістю кулеметів – від трьох до п’яти і навіть семи. З’явилися і кулеметні танки-«самки», причому кількість їх постійно зростала. Втім, до кінця війни англійці повернулися до концепції гарматного танка [2, 183].

Французи спочатку спробували одягнути бронею свою семидесятип’ятиміліметровку – вийшли самохідні установки «Шнейдер» і «Сен-Шамон» (з двома кулеметами). При характерних параметрах двигунів того часу створити повноцінний танк з артилерією такого великого калібру було неможливо, в результаті французькі зразки відрізнялися низькою надійністю, малою швидкістю і майже нульовою прохідністю.

Перші танки були малорухомими, великими, незграбними. Загалом, володіли всім комплексом хвороб зростання. Однак у них була особлива риса – вони могли продовжувати наступ після прориву оборони противника. Спішно підготовлена друга лінія оборони, слабо прикрита артилерією, не була для них перешкодою. Фізичний прорив танків можна було спростувати маневром артилерії, однак здійснювати маневри на глибину більше 20 км артилерія нездатна.

Темп такого наступу був невеликий: 1–3 км на годину. Але і це було багато, так як здебільшого темп рідко перевищував 3 км на добу. Навіть перша танкова битва – другий наступ на Соммі у вересні 1916 р. – виявилася вдалою: 18 танків захопили позицію, яку піхота за підтримки артилерії і повному пануванні союзницької авіації безплідно атакувала 35 днів [2, 256].

Відразу ж виникли легенди про невразливості цих монстрів. Машини, максимальне бронювання яких не перевищувала 16-мм, оголошуються засобом боротьби з артилерією. Ці легенди проіснували до наших днів, хоча вже квітневий наступ 1917 р. (операція Нівеля) спростував цю думку – з 132 танків повернулися 11, 57 були знищені, а 64 зіпсувалися (переважно через нехлюйство союзників).

Наступна віха – бій у Камбре. Англійці почали атаку без традиційної артилерійської підготовки, користуючись тим, що танк сам є саморушним знаряддям, так що на артилерію було покладено завдання тільки придушення артилерії противника. Позиційну кризу не було подолано до кінця: зважаючи на повну відсутність резервів і прихильності штабів до кавалерійських атак англійські танки не змогли розвинути наступ. Для самостійних дій прохідність і радіус дії англійських танків були недостатніми.

У подальших кампаніях союзників танки брали безпосередню участь, здебільшого як рухома артилерія і «броня піхоти», що в майбутньому призвело до формування класу піхотних танків. Необхідно відзначити, що говорити про справжнє остаточне рішення «позиційної кризи» не доводилося. Танки всього лише продемонстрували великі потенційні можливості подальшого вдосконалення. Крім того, сформувалася сама ідеологія танка: знаряддя + броня + рухомість. За час війни англійці випустили 2900 танків, французи – 6200, американці – 1000, німці – 100.

Таким чином, перші англійські танки були гарматними з довжиною ствола у 40 калібрів, потім гармати стали коротко ствольними (23-го калібру). На відміну від піхоти, прорив якої закривався піхотою і кавалерією, прорив танків можна було закривати тільки повільною артилерією. Це означало, що танки отримували виграш у часі й можливість діяти на свій розсуд. Поблизу насиченого засобами позиційного фронту несподівано виникав оперативний вакуум. У танків не було достатнього запасу дальності але нанести тактичний удар по тилу противника, який обороняється, де зосереджені його артилерія, склади, штабні служби, вони були вже здатні. Відтак, танк перетворював вузький прорив у широкий і при підтримці піхоти цей прорив отримував рух у глибину.

Список використаних джерел і літератури:

1. Такман Б. Августовские пушки / Б. Такман. – Москва : Молодая гвардия, 1972. – С. 28–30.
2. Федосеев С. Л. Самая полная энциклопедия / С. Л. Федосеев // Все танки Первой мировой. – Москва: «Яуза» ; «ЭКСМО», 2013. – С. 388.

Науковий керівник: д.і.н., професор Синявська Л. І.

Циганник Є. Р.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОСТЯНТИНІВСЬКИЙ РУБЛЬ – МОНЕТА, ЩО НІКОЛИ НЕ ВИПУСКАЛАСЯ В ОБІГ

В першій третині XIX ст. на теренах Російської імперії відбулася дивна подія, яка була зумовлена несподіваною, навіть підозрілою смертю імператора Олександра I (1801–1825). 19 листопада 1825 р. російський престол звільнився, тому питання про наступника почало набувати актуальності. В історії фігурує ім'я Костянтина Павловича, який, судячи з усього, мав стати 11-им імператором Всеросійським. Світова історія не знає імператора Костянтина I, але рубль з його портретом та іменем – не фальшивка. Документів, які б свідчили про його правління, небагато, тому основним джерелом вивчення проблеми є рідкісний екземпляр – рубль Костянтина.

Костянтинівський рубль є найбільш знаменитою та унікальною російською монетою, що карбувалася з ім'ям та портретом неіснуючого правителя. Проте, постать Костянтина Павловича (1799–1831) цілком реальна. Він був братом Олександра I, з 1814 р. – намісник Царства Польського, тому перебував у Варшаві. Через 8 днів після смерті Олександра I, члени царської сім'ї, а також всі присутні палацу разом із військовими заочно присягнули на вірність Костянтину. Того ж дня розголосили таємний маніфест покійного імператора від 16 серпня 1823 р., який кардинально змінив хід подій. В ньому йшлося про добровільне зречення права на престол Костянтина Павловича та призначення спадкоємцем молодшого брата, тобто Миколи Павловича [2, 171].

Костянтин рішуче відмовлявся від правління, тому між Петербургом та Варшавою почалася переписка. В цей час, між 4 та 5 грудня, міністр фінансів Єгор Францевич Канкрін віддав термінове розпорядження до Петербурзького монетного двору про початок виготовлення монет з портретом та ім'ям нового імператора. Портрет замовили старшому медальєру Петербурзького двору Якову Рейхелю, одночасно декілька медальєрів мали виготовити три пари штемпелів. Найбільш якісні заготівки призначалися для карбування «зразкових» монет [3, 90-96].

Врешті-решт, нову присягу було назначено на 14 грудня 1825 р., одразу після того, як Микола Павлович підписав маніфест про вступ на престол. Єгор Канкрін дізнається, що імператора Костянтина I не було, а новим государем держави став Микола I. Складеною ситуацією вдало скористувалися декабристи та почали повстання проти самодержавства. Як привід вони обрали захист прав Костянтина, в якого Микола Павлович «викрав» престол. Декабристське повстання 14 грудня 1825 р. поставило під загрозу всю роботу Канкріна, який

віддавав прикази про карбування монет. Новий імператор Микола I мав жорстокий характер, тож поспіх тих людей, що вирішили вгодити Костянтину Павловичу до коронації, навряд чи сподобався йому. Тому згортання всіх процесів із виготовлення нових монет були ще швидшими, аніж темпи, в яких ці роботи розпочалися [2, 175].

Доля монет – дискусійне питання серед нумізматичних кіл. Відомо, що 19 грудня 1825 р. всі документи, які містили згадки про рубль Костянтина, були запломбовані державною печаткою Монетного двору, опісля передані у міністерство фінансів для зберігання в особливому архіві. Таємниця костянтинівського рубля виявилася народу лише у 1880 р. Того року, в січневому випуску журналу «Русская старина» з'явилась сенсаційна замітка про костянтинівський рубль, де був повний опис цієї монети [4, 252–254].

На аверсі монети викарбовано двоголового орла, який увінчаний трьома коронами, з гербом та орденським ланцюгом на грудях, скіпетром та державою в лапах. Традиційно під ним чеканили ініціали монетного двору «С.П.Б.». Зображення обрамлене рельєфним лавровим вінком, оповитий стрічками. Легенда монети наступна – «чистаго серебра 4 золотн. 21 доля», «рубль».

На реверсі – розміщений вліво профіль Костянтина, оточений легендою «Б. М. КОНСТАНТИНЪ I ИМП. И САМ. ВСЕРОСС. 1825.». Обидві сторони монети облямовані декоративним зубчастим орнаментом [1, 112].

Період міжцарів'я залишив по собі загадковий нумізматичний слід, що поспіхом відкарбували на Петербурзькому монетному дворі. Не відомо навіть про точну кількість екземплярів – шість монет виготовили на замовлення Канкріна, а також два пізніх екземпляри викарбували пізніми штемпелями. Таким чином, отримуємо вісім монет, які є надзвичайно рідкими і, безсумнівно, дорогими для нумізматів.

Справжні три екземпляри знаходяться в Росії: у Відділі нумізматики Ермітажу (зберігається із 1879 р.), у Відділі нумізматики Державного Історичного музею (зберігається із 1930 р.), та в банку Новосибірська (зберігається із 1879 р.). Решта зразків перебувають розкиданими по світу, наприклад у США, Швейцарії, Франції. Окрім того, існують і фальшиві рублі, які користуються попитом на рівні з оригіналами [2, 176].

Монета є цінною не тільки в нумізматичному сенсі, але й проливає деяке світло на політичну ситуацію того часу. Безперечно, мотив карбування монети зрозумілий – з приходом до влади нового імператора, монетники зазвичай приступали до чеканки нових, імперських монет. Та ситуація, в яку потратив Є. Канкрін неоднозначна. Поспіх, з яким він підійшов до підготовки карбування монети незатвердженого самодержавця, може пояснюватися не тільки його повноваженнями як чинного міністра фінансів Російської імперії, але й особистими прагненнями задобрити імператора Костянтина. Врешті, костянтинівський рубль негативно позначився на кар'єрі Є. Канкріна, тож у наступний етап своєї діяльності він мав виправити ці помилки [3, 90–96].

Таким чином, костянтинівський рубль – це одна з найбільш унікальних монет в історії карбування. Причини, які слугували початку виготовлення цього рубля, мають не тільки нумізматичне, але всезагальне значення, так як докорінно змінювали політичну та соціальну ситуацію тих часів.

Безпосередньо з карбуванням костянтинівського рубля пов'язаний Єгор Францевич Канкрін, міністр фінансів. За його розпорядженнями на Петербурзькому монетному дворі в

грудні 1825 р. було викарбовано шість зразків рубля із зображеннями імператора Костянтина І. Несвоєчасна інформованість Канкріна щодо престолонаслідування спричинила одну з найбільших державних таємниць XIX ст.

Унікальність монет зумовлена також сумнівним розташуванням більшості екземплярів рубля, які, до того ж, можуть бути фальшивими.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ларин-Подольский И. А. Русские монеты от Петра I до Николая II. Большая иллюстрированная энциклопедия / И. А. Ларин-Подольский. – Москва : Эксмо, 2014. – 256 с. : ил.
2. Мельникова А. С. Деньги в России : История русского денежного хозяйства с древнейших времен до 1917 г. / А. С. Мельникова, В. В. Узденников, И. С. Шиканова. – Москва : Стрелец, 2000. – 221 с. : ил.
3. Муравьева Л. А. Серебряный монометаллизм министра финансов Е.Ф. Канкрина / Л. А. Муравьева // Финансовый вестник: финансы, налоги, страхование, бухгалтерский учет. – 2010. – № 5. – С. 90–96.
4. Шпаковский Ю. Таинственные раритеты. Рубль Константина Павловича / Ю. Шпаковский // Постскриптум. – 2017. – №8. – С. 252 –254.

Науковий керівник: к. і. н. Абразумова О. М.

Циганник Є. Р.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ЖІНКИ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ В СІМ'Ї СЕРЕДНЬОВІЧНОГО САМУРАЯ

Японія – острівна держава, яка завжди приваблювала дослідників своєю унікальністю та неповторністю в культурному та історичному плані. Поза увагою не залишається й інститут самурайства, який асоціюється з воїнами, кодексом честі та сеппуку (японське ритуальне самогубство шляхом розрізання живота мечем). Необхідно зазначити, що чималу роль в житті самурая відігравала наречена, дружина чи донька. Проблема японської жінки в середньовіччі заслуговує на особливу увагу та є актуальною, тому що питання часто заангажоване міфами та стереотипами про абсолютну безпорадність та нікчемність жіночої спільноти, натомість підносячи на п'єдестал образ японця-воїна, захисника дому та країни. Детальне висвітлення теми дозволить краще зрозуміти не тільки взаємовідносини японців між собою, але й дасть підґрунтя для висновків про характер та самобутність народу.

Загальновідомо, що військовий прошарок середньовічної Японії мав величезний вплив на формування історії, традиційної культури та соціальної сфери тогочасного суспільства. Дедалі більше питань виникає при вивченні сакрального життя самураїв, зокрема, роль жінки завжди висвітлюється в останню чергу або ж не висвітлюється зовсім. Метою дослідження є узагальнення знань про місце жіноцтва в стані бусі. Мета зумовила конкретні завдання, а саме: розглянути інститут самурайської сім'ї, японські традиції виховання дівчат та можливість доступу жінок до військової справи.

Виникнення стану самураїв відбулося на рубежі X–XI ст. у період розпаду державності. Роки правління Фудзівара (887–1183 рр.) позначилися стрімкою мілітаризацією аристократичних родів, які були витіснені на службу до провінції. Цей процес породив мутацію аристократичних кланів у самурайські – новий прошарок населення (бусі), який спирався на власну військову міць [4,34]. Зазвичай самурай одружувався на жінці виключно самурайського роду, зважаючи на її особисті якості, виховання, походження, при чому багатство не було вирішальним фактором [3,180–181].

Шлюб мав важливу роль для порядного японця в будь-які часи. Патрилінійна форма сім'ї, де спорідненість визначалася за чоловічою лінією, залишала за жінкою право переходу в сім'ю чоловіка, де забезпечення дружини і дітей лягало на останнього. Така система має назву «Йоме-ірі», поширення якої припадає на час самураїв. Бусі називали дружин «канаї» чи «окудзан» – та, що живе в затишній частині дому. Вихід жінки з хати міг зумовлюватися святом, походом до родичів чи до храму. Справді, є підстави вважати жінку тінню власного чоловіка, який зовсім не займався господарством; зустріти дружину невмитою чи

ненафарбованою вважалося дурним тоном, за що чоловік «справедливо» потурав її, доводячи до сліз. Почасти після довготривалих образ жінка могла вирішити, що не варта життя та перерізати собі горло [2, 68].

Самурайська модель сім'ї передбачала поступову покору дівчини батькові, потім чоловікові і дорослому сину. До речі, якщо жінка не залишала по собі сина, це вважалося серйозним порушенням обов'язку перед родиною. Японці виходили із цієї проблеми усиновленням чоловіка однієї з дочок. Усиновлений молодик мав право на повне управління господарством. Разом із тим, жінка могла успадкувати майно чоловіка – це пов'язано з тим, що жінки зазвичай переживали своїх чоловіків (традиція одружуватися на значно молодших дівчатах була актуальною в усі часи) і потребували економічного захисту. Також причиною слугувало й те, що самурайська система родинних зв'язків залишала за кожним з членів подружжя власні прізвища [5, 145].

Сімейна традиція середньовічної Японії схвалювала полігамний шлюб. Жіноча свита була прекрасно навчена витонченому та бойовому мистецтву. Нерідко вони були охоронцями свого чоловіка, або ж його таємними агентами. Проте такий спосіб життя зовсім не був поза моральними принципами. Мати наложницю можна було лише з дозволу дружини. Такі жінки стояли рангом нижче, тому, якщо наложниця посягала на право бути головною, владою це не ігнорувалося і жорстоко каралося. Такі випадки не лише паплюжили честь подружжя, а й були злочином проти Неба. Схожі заходи вживалися у випадку взяття самураєм у наложниці гейші чи повії – такі жінки вважалися «нечистими» і не могли продовжувати рід бусі [2, 67].

Аби стати ідеальною дружиною для самурая, дівчину змалечку виховували в суворих моральних нормах: зберігати цнотливість, дотримуватися дистанції з чоловіком, не дивитися йому в очі та не брати речі з його рук. На противагу покірності, дівчата мали і бойовий стержень. Всі риси характеру, які мав самурай, мала і юна вихованка. Зокрема, дівчат вчили військовій справі задля кращого розуміння чоловіка та його справи (щоправда, захищати дім та країну все ж доводилося).

Також японка отримувала базові знання з медицини, могла вилікувати хворобу, перебинтувати рану чи зробити різноманітні ліки. Таким чином, дівчину цілком і повністю готували до майбутнього подружнього життя. Не можна не зазначити, що основним прикладом для юної японки слугувала її мати, яка була «ідеалом» жінки самурая [1, 143].

Сувора японська мораль була нещадною до дівчат із самурайських родин. Вважалося, якщо жінка зазнала сексуальних домагань, насилля, вона повинна накласти на себе руки. До наруги також відносився незаконний продаж самураями власних дружин чи доньок до публічних будинків. Щоправда, такі ж дії вчиняли з жіноцтвом розгромленого клану бусі. Розбійники, позбавлені моралі та честі, часто захоплювали знатних жінок та продавали їх у борделі [5, 146].

Як уже зазначалося вище, донька самурая виховувалася в ідентичних умовах з братами. Дівчат навчали техніці володіння наґінатою – довге, розширене до кінця лезо меча, що насаджене на ратище. Також в разі захисту для дівчини метання ножів, дротиків, стрільба з лука чи бойові прийоми не мали викликати труднощів та широко застосовувалися. Неочікувано для противника вона ставала в бойову стійку, опісля чого елегантні шпильки для волосся перетворювалися в метальні ножі, а віяло, оснащене стальними шипами та кинджалами, було незамінним засобом оборони. Доцільно зазначити, що для ведення бойових дій жінки використовували здебільшого лук зі стрілами, а за потребою захисту домівки наґіната, що зберігалася над дверима, була основною зброєю. Вихована в суворих самурайських звичаях, дівчата не поступалися місцем в жорстокості навіть власним чоловікам [2, 69].

Історія знає чимало випадків, коли ярмо правління бере в свої руки жінка та веде за собою армію. Середньовічна Японія є яскравою державою, де сміливі жінки ставали культурними координатами країни. Даючи відповідь на питання «чи були жінки воїнами?», можна навести приклад видатної Томое Годзен – дружини імператора Мінамото Йосінаки. Томое прославилася як воїн, доблесна героїня, яка не поступалася в силі та відвазі чоловікам.

Недарма про неї кажуть: «рівна тисячі воїнів». Томое Годзен без проблем приборкувала норовливих скакунів, могла влучити в ціль, їдучи верхи на коні, майстерно володіла мечем та списом. Це свідчить про те, що заслуги жінок в бою були не менш вартісними, аніж чоловічі [2, 67]. Таким чином, інститут сім'ї самураїв – надзвичайно цікавий культурний прошарок, в якому жінка посідала вагоме місце. Хоча правова свобода і не була втілена в повному обсязі, але це не зменшувало авторитет, міць, силу, відвагу жінки у житті самурая. Самурайська донька чи дружина жили, беззаперечно виконуючи всі настанови чоловіка, водночас могли постояти за свою честь та життя. Військова справа не була табу для жінок, тому в історії Японії залишилися імена жінок-самураїв, чию відвагу не могли перевершити і деякі чоловіки-самураї.

Таким чином, можна зробити висновок, що саме жінки були берегинями традицій, моральних норм, звичаїв та культури. Навіть після повної юридичної ліквідації самурайського стану, матері сімейств виховували дітей відповідно самурайським вимогам того часу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Воркина К. Семья в жизни самурая / К. Воркина // Актуальные проблемы современной Японии. – 2011. – № 25. – С. 139–153.
2. Казанцева Л. Положение женщины в сословии самураев / Л. Казанцева // Студенческая наука и XXI век. – 2007. – № 4. – С. 66–70.
3. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу : Підручник / В. А. Рубель – К.: Либідь, 2002. – 736 с.
4. Рубель В. Коріння і генезис стану Bushi (самураї) в середньовічній Японії / В. Рубель // Східний світ. – 1996. – № 2. – С. 29–36.
5. Федотова Ю. Трансформація жіночої антропонімічної моделі у Японії протягом XII–XIII ст. / Ю. Федотова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2012. – № 1. – С. 143–147.

Науковий керівник: к. і. н. Іржавська А. П.

Шаматова А. Р., Яблонська Д. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РУХ ДО ШИРОКОЇ АВТОНОМІЇ У КАТАЛОНІЇ

Каталонія, це один з найбагатших регіонів Іспанії, ВВП якого складає близько 19% ВВП всього Королівства, а цей показник дорівнює рівню розвитку столичному регіону – Мадрид. З цими показниками, жодним чином, не можуть зрівнятись інші потенційно вразливі досепаратизму регіони держави, як о країна Басків, Галісія чи Наварра. Активізація сепаратизму в Каталонії стала справжнім випробуванням для державного механізму Іспанії, однак адміністративний апарат справився із викликами, що зазіхали на цілісність країни. Центральні органи усунули виконавчу владу Каталонії, розпустили регіональний парламент а серед учасників та громадян регіону провели ряд «профілактичних» заходів. Ідея каталонського сецесіонізму виявилась надто радикальною для широкого загалу міжнародної спільноти, цінності залишились незрозумілими. Більшість урядів держав-сусідів висловились в підтримку територіальної цілісності Іспанії, адже прецедент Каталонії поставив під сумнів не тільки безпеку та цілісність Іспанії, але й усієї Західної Європи та ЄС. [9].

Варто зазначити, що одним з факторів сприяння активізації каталонського відокремлення стала наявність політичної волі у владній еліті регіону. Так, на початку 2015 року, дві провідні націоналістичні політичні сили правого та лівого спрямування «Convergència Democràtica de Catalunya» та «Esquerra Republicana de Catalunya» та декілька дрібніших політичних партій демократів та соціалістів, об'єднались в коаліцію «Разом в підтримку "Так"» (Junts pel Sí). На регіональних виборах 27 вересня 2015 року альянс не здобув переконливої більшості, однак отримав 62 мандати із 135 (39,5%). Проте, важливо, що інша політична коаліція, яка теж підтримувала зміну політичного статусу Каталонії, розширення її суверенітету – Candidatura d'Unitat Popular отримала на цих виборах 10 мандатів (8,2%). За таких обставин, уніоністи в Парламенті Каталонії залишились у відчутній меншості, а сили політичних партій орієнтованих на рух до широкої автономії отримали важелі впливу на маси та можливість пропаганди курсу на відокремлення [1].

На початку березня 2018 року з табору активістів зазвучали заклики до перенесення владних структур за межі держави задля продовження справи Республіки. Так, три основні партії руху відокремлення Каталонії (Junts per Catalunya, Esquerra Republicana de Catalunya – Catalunya Sí, Candidatura d'Unitat Popular) дійшли згоди щодо визнання К. Пучдемона президентом Каталонії в екзилі. Політичні структури Каталонії, які ймовірно будуть діяти у вигнанні, отримали назву «Брюссельський вільний простір» (Espacio libre de Bruselas). Зміна стратегії досягнення кінцевої цілі табором сецесіоністів є політично безкомпромісність Мадриду та неочікувану реакцію частини густонаселених східних регіонів Каталонії, що висловили стурбованість діями Женералітату. Політична еліта сепаратистських сил Каталонії, у світлі жорсткої реакції центральних органів влади Іспанії та світового не сприйняття, обрала курс на відтермінування реалізації суверенітету Республіки. Саме інтернаціоналізацію дискурсу стосовно обґрунтованості права каталонців на самовизначення в рамках незалежної держави, з нашої точки зору, на даному етапі руху відокремлення, визнано пріоритетним завданням.

На початку 2019 року в Іспанії почала виокремлюватись третя сторона Каталонсько-Іспанської кризи. В інформаційний простір потрапила ідея створення віртуального політико-територіального утворення під назвою «Табарнія». Проект «Табарнія» був створений як ефемерний проект з виключною метою популяризації територіальної цілісності Іспанії. Проте, ідея була сприйнята противниками Каталонського відокремлення, що проживають у цьому регіоні, як заклик до дій та схвальну позицію у Мадриді. Однією з вирішальних причин спротиву цього регіону каталонському сепаратизму став економічний фактор, адже територія Табарнії, як виявилось, накладається на карту найбільш розвинених регіонів Каталонії. Значна частина населення регіону швидко зайняла позицію осуду сепаратизму та виявила бажання, у разі імплементації результатів референдуму від 1 жовтня 2017 року, розпочати процес відокремлення від Каталонії і залишитися в складі Королівства Іспанії на правах автономії [1].

Отже, теперішня активізація руху до широкої автономії в Каталонії є об’єктивним явищем та сягає своїм корінням кінця 2000-х років, коли каталонський націоналізм став все частіше виходити за межі легального поля законодавства Іспанії, а ідея відокремлення стала популярною у суспільстві. Рух прихильників незалежності обґрунтовує своє право на відокремлення історико-культурними факторами розвитку регіону. Каталонія – це регіон з давньою історією, в тому числі, як незалежної держави. Це регіон із самобутньою культурою та звичаями, а наявність власної мови тільки підсилює ідентифікацію місцевих жителів. Ще одним каталізатором розвитку сепаратизму в Каталонії стало економічне становище регіону, його успіхи у порівнянні із загально іспанськими показниками. Однак, на фоні активізації сепаратистських тенденцій мовний та економічний фактор зіграли у Каталонії подвійну функцію. Так, з одного боку регіональні націоналісти скористались рівнем мовної ідентифікації жителів заходу Каталонії та високими економічними здобутками східних регіонів, а особливо двох найбільших каталонських міст Таррагони і Барселони. Однак, з іншого боку, відносно нижчий рівень етнолінгвістичної ідентифікації так званої «Табарнії» та переважно аграрна економіка західної Каталонії сприяли посиленню настроїв не сприйняття жителями східних регіонів ідеї сецесії, тісній консолідації частини політичних кіл регіону із центральними органами влади Іспанії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Рахмайлов, В. Іберійські моделі сепаратизму: соціологічний аспект / В. Рахмайлов // Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2014. – №8. – С.85-92.

2. Світ у цифрах. Країни / The Economist Intelligence Unit // The Economist. Світ у 2018. – 2017. – С.87-95.

3. Стафійчук В. Аналіз підходів до типології сецесіонізму / В.Стафійчук, Л.Ковалевич // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 28. – С. 163-169.

4. Черецький В. Табарнія – каталонський жарт, що може стати реальністю [Електронний ресурс] / В.Черецький // Deutsche Welle. – Режим доступу: http://p.dw.com/p/2qWuw

5. Guinjoan M. Catalonia at the crossroads: Analysis of the increasing support for secession / M.Guinjoan,

T.Rodon // Catalonia: A new independent state in Europe?: A debate on secession within the European Union. – 2016. – p.20-62.

6. Horowitz D. Ethnic groups in conflict / D.Horowitz. – University of California Press, 2001. – 715p.

7. Liñeira R. The independence case in comparative perspective / R.Liñeira, D.Cetrà // The Political Quarterly. – 2015. – Vol.86, No.2. – p.257-264.

8. Marti D. The 2015 Catalan election : a de facto referendum on independence? / D.Martí, D.Cetra // Regional & Federal Studies. – 2016. – Vol. 26, No. 1. – p. 107-119.

9. Alexander H. Why does Catalonia want independence from Spain? [Electronic Resource] / H.Alexander, J.Badcock // The Telegraph. – Access Mode: http://www.telegraph.co.uk/news/0/does-catalonia-want-independence-spain/.

Науковий керівник: к. і. н. Кірєєва В. О.

ФІЛОСОФІЯ

Величко О.М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПЦІЯ «ЦАРСЬКОЇ БРЕХНІ» ПЛАТОНА ТА ФЕНОМЕН ПОПУЛІЗМУ В ПОЛІТИЦІ

Термін «царська брехня» (надалі – «ЦБ») увійшов у вжиток у наукових колах із праці під назвою «Держава» (в оригіналі – «республіка», себто – спільна справа) за авторством давньогрецького філософа Платона. Мислитель розглядає її як один з легітимних засобів, який правляча верхівка (в ідеальній державі, на думку автора, мав правити конгломерат філософів) могла застосовувати для ефективного управління масами. В роботі Платона (надалі називатиму її проектом) весь народ розподілено на три класи: вищезгадані правителі-філософи, сторожі спокою (соціальна структура, проміжна між внутр. й зовн. збройними силами) і виробники (ремісники, землероби і т.п.). Раби взагалі не представлені класом чи кастою – вони просто живі знаряддя. Арістокл (справжнє ім'я Платона) поклав в основу такої класифікації природну нерівність людей, яку він (як покаже майбутнє - помилково) екстраполював не лише на фізичні, а й на когнітивні здібності. Грубо кажучи, в проекті «Держави» здатність до філософського мислення представлена вродженою і вкрай елітарною. С такої позиції автор робить висновок, що владні кола не повинні пояснювати істинні причини прийняття тих чи інших рішень або законів, позаяк ні виробники, ні сторожа все одно не зможуть збагнути «величі й глибини філософської думки». Варто зазначити, що проблему при аналізі цих процесів становить двояке ставлення до виховання, наявне в автора. Платон не допускає навіть можливості виховувати клас виробників. Для них не передбачалося жодної непрофесійної освіти – лише заходи розважального типу – на кшталт римського «хліба та видовищ». Щодо сторожі – вона мала виховуватися (!) на поезії, музиці і гімнастиці, але необхідно зауважити, що поезія мала піддаватися жорсткій цензурі з метою виключити любовні чи (борони Боже) сумні чи то-пак жалісливі мотиви. Драматична поезія могла зашкодити вихованню правильного бойового духу. Простіше кажучи, так зване «виховання» сторожі являло собою муштру замішану на постійній ідеологічній «промивці мізків». З наведених фактів легко зробити висновок, чому Платон не вважав за потрібне щось пояснювати цим людям. З таким низьким рівнем знань, народу правда буде ні доступна, ні потрібна. Тому задовольняти їх мінімальну цікавість мала та сама «ЦБ». Таким чином наміри автора «Держави» заклали 3 сходинки в пекельний поміст : Платон сформував перший проект авторитарної (якщо не тоталітарної) політичної системи, по-своєму відтворив принцип «цілі виправдовують засоби» (пізніше подібні ідеї ще не раз випливуть в роботах інших мислителів, наприклад у «Володарі» Н. Макіавеллі) і нарешті заклав фундамент у те, що в народі зараз презирливо називають «пропагандою» .

Слово «пропаганда» було взяте в лапки не просто так. Пропаганда не завжди рівноцінна брехні. Мається на увазі, що агітувати можна і спираючись на правдиві факти. А от «ЦБ» являє собою міфологеми, які влада може використати з метою досягнення певних цілей. «Американська мрія», расова теорія нацистів (і туди ж платонівська концепція «Крові і Ґрунту»), «Загниваючий Захід» , «Червона загроза» періоду Холодної війни, церковні «Ложь во спасение» і «Всяка влада від Бога», джихад ІДІЛу і т.п. Все вищезгадане – приклади тої самої «ЦБ». Від стереотипів вона відрізняється тим, що формується з вершини владної вертикалі і часто претендує на те, щоб бути основою світогляду громадян держави. Хоча, «ЦБ» може бути не лише масштабною і позитивною (брехня – як щось, відмінне від правди), а й локальною (одноразовою) і негативною (брехня – як несказана правда). До прикладу - недомовки щодо масштабів трагедії на ЧАЕС. Тут також має місце по-платонівськи шляхетний намір влади запобігти паніці в народі за допомогою свідомих маніпуляцій з фактами заради спільного блага. Перед тим, як перейти до популізму, останнє про «ЦБ». Ще сам Платон виражав сподівання, що в якийсь момент, вона підмінить правду не лише для народу, але й для самих володарів (що не дуже в'яжеться з самою суттю філософа – любителя мудрості й правди). Тоді, на думку автора, держава перетворилася б у систему спокою і стабільності.

Розглянемо зв'язок популізму з «ЦБ» з короткого історичного екскурсу. Традиційно виникнення популізму пов'язують з діяльністю однойменної партії в США у 1890-х роках. У Європі подібні партії з'явилися приблизно у післявоєнний (мається на увазі ІІ-а Світова війна) період. Зазначимо найголовніші риси, спираючись на працю Джона Б. Джудіса. Популізм (він, до речі, буває як правого, так і лівого штибу) характеризується нарочитою «народністю», боротьбою за «соціальне суспільство» (при цьому корисливі інтереси партфункціонерів старанно замовчуються) і проти корупції, олігархії і т.д. Такі рухи, як правило, мають харизматичного лідера, часто виголошують націоналістичні лозунги, схильні до розмитої дихтомії на кшталт «народ» проти «еліт». Розмита вона, бо не зрозуміло, де починається «народ» і де закінчується «еліта». Популісти часто обіцяють швидкі рішення складних і комплексних, наболілих для людей проблем. Успіх таких партій – справа рідкісна. Вони майже ніколи не досягають більшості в парламентах, а коли досягають, то рідко коли виконують обіцянки, а якщо й виконують, то часто не в повному обсязі. Прикладом успішних популістів можна назвати «UKIP» (Партія незалежності Об'єднаного Королівства), адже «Брексіт» таки відбувся, і вони зіграли в цьому свою роль. Популізм - річ дуже суперечлива. З одного боку він не безнадійний, бо популісти підіймають важливі питання, які влада може ігнорувати (тому що він завжди виникає в періоди скрути в країні і може привернути увагу «істеблішменту» до насущних задач). А з іншого… От тут якраз згадаємо про «ЦБ». Популізм, як зазначалося вище , розбивається на два табори. Правий популізм в дихтомію «народ-еліта» схильний вносити ще й третю сторону – як правило, зовнішнього ворога не тої раси, віросповідання чи політичних переконань. Лівий популізм не може покинути вищезазначену дихтомію, але йому це й не потрібно – нерівності в світі досить, і зіграти на темі бідності і потреби в захисті вони зможуть завжди. Щоб зрозуміти, до чого тут «ЦБ», повернемося до прикладу з реакцією влади на Чорнобильську техногенну катастрофу. Для популістів негативна брехня і локальність – не виключення, а правило. Вони не вигадують проблеми, але здатні до міфологізації їх вирішення і замовчування їх причин; розмивають класові і соціальні реалії, розмиваючи саме поняття «народу» і «еліти», «притягуючи за вуха» і гіперболізуючи вплив зовнішніх чинників, чим часто здатні несвідомо (чи то-пак, свідомо) провокувати соціальні конфлікти і підривати довіру до повноцінних політичних сил. Сам по собі популізм на нас справляє враження «кривого дзеркала» : він начебто перекручує «ЦБ» тих, хто стоїть при владі проти них самих, але все ще не досягає правди, бо сам має на меті маніпуляції і контроль. Популісти – не революціонери, а люди, що намагаються вижити в світі «ЦБ» і перегратиї її на свою користь.

Підсумки. Невелика «апологія» (якщо дозволите) Платона. В його час система моралі і суспільні відносини були іншими, тому його проект виглядав доволі новим, хоча ідеї й перетиналися з іншими філософами його часу. Ці речі, які в наш час здаються неприпустимими, не мають повністю відвернути нас від інших досягнень Арістокла. Тепер – щодо перспектив існування і функціонування «ЦБ» в нашому планетарному суспільстві. Спираючись на всі вищезгадані факти, хочу підсумувати : можна довго сперечатися, чи морально брехати людям заради їх власного блага. Особисто ми вважаємо, що не можна. Потрібно навчати і виховувати всіх людей (чим погребував скористатися автор проекту «Держави»), намагатися різносторонньо їх розвивати і сприяти критичному мисленню. Тоді люди не будуть перетворюватися на бездумну масу і не потребуватимуть ані «правдоподібної брехні», аби легше жилося, ані правителів, які цю «брехню» просуватимуть і самі в неї віритимуть. На жаль, у нинішньому світі це звучить надто утопічно, надто добре, щоб бути правдоподібним чи можливим (не те що – правдивим)… Нам залишається лише віддано працювати, боротися за правду і сподіватися на краще.

Список використаних джерел і літератури:

1. Платон «Держава».
2. Карл Поппер «Відкрите суспільство і його вороги. Том І. Глава 8 »
3. Джон Б. Джудіс «Великий вибух популізму».

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Кретов П. В.

Гончаренко В. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНІСТЬ ДІАЛОГУ ТА ІНШИЙ У ФІЛОСОФІЇ ЕМАНУЕЛЯ ЛЕВІНАСА

Етична проблематика лягла в основу філософських поглядів видатного мислителя Емануеля Левінаса, який особисто пережив жах і трагізм XX століття – доби найбільших соціальних потрясінь. Що може спонукати людину до віри у смисл у нерозумному, хаотичному світі, що сповнений ненависті? На думку Левінаса, саме поняття Іншого та Діалогу є такими, що ведуть до принципово нового бачення філософії та її фундаментальної ролі у щоденному людському житті.

Специфіка підходу мислителя до концепту суб'єктивності полягає у пропозиції відмовитися від традиційних онтологічних настанов, що постулюють безособовість суб'єкта. Радикальний відхід від диктату трансцендентального суб'єкта попередньої філософської традиції вбачається ним у концепті Іншого. Хто такий Інший по відношенню до замкненої на собі свідомості, яка за влучним висловом Г.Ляйбніца є «монадою без вікон і дверей»? Інший – це той, хто створює мене та передує мені, той, за кого я несу відповідальність, ба більше, це – той, хто пробуджує мене від зануреності у власне егоїстичне буття та завжди залишається для мене чимось незбагненним, а відтак – трансцендентним. Будучи прихильником діалогічної парадигми філософування, для мислителя саме діалог двох є способом трансцендування, яке певним чином корелює зі славнозвісним буберівським «щось», а не просто самоутвердження Я, що і належить розглянути детальніше.

Засилля логічних спекуляцій щодо природи самосвідомості та суб'єкта як одного із найбільш заангажованих понять у тогочасній філософії наштовхує мислителя на докорінний перегляд ідей традиції conatus essendi– наполягання на бутті. Бути означає поширюватися на все оточуюче, бути – це тотальність, що є чимось принципово монологічним, не передбачає можливих альтернатив собі. Саме принцип наполягання на бутті і привів до всезагального індивідуалізму, починаючи з філософської думки Нового Часу, згубність якого ми ще досі не подолали до кінця. Тому етика має повернутися у сферу інтерсуб'єктивності, де інший суб'єкт є не просто методологічним інструментом у подоланні соліпсизму, а метафізичною метою, чимось принципово самоцінним. «Істина онтології загалом зводиться до егології – смислового самоутвердження Я, навколо якого дедалі щільніше стискається весь навколишній світ з усіма його мешканцями» [1, с. 309]. Дещо схематизуючи позицію мислителя, можна сказати , що голого факту існування Я недостатньо, , щоб задавати Смисл, тим паче, виходити за межі. Емануель Левінас критикує інтенціональну модель свідомості Едмунда Гуссерля через неприховано інструментальне відношення до інших монад-суб'єктивностей, що є лише додатком до трансцендентального Ego і тому він вважає, що її необхідно піддати деструкції, щоб знову відновити, але лише як діалогічну модель, де є повноцінне суб'єкт-суб'єктне відношення. На його думку, буття в силу своєї загальності знеособлює людину, і тут яскравим прикладом може бути фундаментальна онтологія М.Гайдеггера, який завжди стверджував, що Dasein не може бути зведене до одиничного сущого, тобто до конкретної людини. Резюмуючи, можна додати, що утвердження простору Я перекреслює свободу Іншого, оскільки ми досить часто не задаємось питанням, яке турбувало Е.Левінаса, а саме «Чи не вбиваю я, будучи?». Йдеться про те, що поява Іншого уможливлюється завдяки нашому свідомому самообмеженню, інакше досить проблематично говорити про готовність людини бути моральною та здатністю до самоофіри.

Крииткуючи даний підхід , Е.Левінас також зазначає, що в основі всього, що стосується самоосмислення суб'єкта, має лежати метафізика, а не онтологічні постулати. Більше того, метафізику мислитель інтерпретує не в традиційному сенсі, а визначає її як бажання. Від егоїстичного підґрунтя онтології метафізика як бажання відрізняється тим, що те, чого бажається, є цілковито недосяжним. Інакше кажучи, метафізичне бажання є асимптотичним рухом у абсолютну невідомість, до цілковито Іншого як цілком відмінного від самої людини та всього, що стосується способів її звичної самоідентифікації. Як пише сам Е.Левінас у праці «Тотальність і безкінечне»: «Бажання керує вчинками швидше, ніж потреба. Бажання –

прагнення, що виникає не від нестачі, метафізичне, – бажання особистості» [2, с. 280]. Як ми вже зазначили, життя для людини в первинному значенні постає як насолода, звідки і виростає егоїзм, а ось бажання є повністю протилежним тому, що веде до задоволення людських потреб, тобто метафізичне бажання репрезентує собою екстеріорність, буття через самодарування, безкінечне звернення до Іншого як трансцендентального джерела смислів. Метафізичне бажання не має мети, воно існує як кантівська «доцільність без цілі», де немає чого досягати чи до чого повертатися, як сам визначав сам Е.Левінас – це мандрівка Авраама до terra incognita, незворотність ,насамкінець, рішучий рух у невідомість, відречення від чогось знайомого заради безперервного перебування-в-діалозі і Іншим. Йдучи за подібним бажанням, людина вступає у відношення з тим, що не фіксується, тим, що не є емпіричною данністю, що і засвідчує себе як суцільна таємничість, загадка.

Таким чином виходить, що рух до Іншого як його експлікує мислитель і є тим, що він термінологічно позначив як «інакше, ніж бути». «Інакше, ніж бути» – це перманентне відповідання Іншому, це якісно інший вимір, де у відповіді зачіпаються самі підстави нашого існування, що робить нас відповідальними як за себе, так і за Інших.

Список використаних джерел і літератури:

1. Малахов Віктор. Етика спілкування: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2006. – 400 с.
2. Эммануель Левинас. Избранное. Тотальность и бесконечное. М.: СПб.: Университетская книга, 2000. – 416 с. – (Книга света).

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Кретов П. В.

Овчаренко К. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ГОЛОВНІ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ МОВНИХ АКТІВ (ДЖ. ОСТІН І ДЖ. СЬОРЛ) ТА СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ МОВИ

Метою розвідки є окреслення актуальності теорії мовних актів для сучасної філософіїї мови та семіозису культури. Дж. Сьорль вважав, що лінгвістична філософія відіграє роль методу вирішення традиційних філософських проблем шляхом аналізу значень слів або дослідження специфічних понять, занурених в певні аспекти дійсності. Філософія мови осмислює загальні властивості мови. Концепція Дж. Остіна полягає в з'ясуванні виразів повсякденної мови. Основну увагу Дж. Остін зосереджує на дослідженні термінів “знати” та “істинний”. Мислитель сподівався на виникнення симбіозу філософії та лінгвістики — “лінгвістичної феноменології”, в межах якої логічні явища розглядалися б незалежно від їх змісту. На думку Дж. Остіна, така дисципліна повинна вивчати способи вживання природної мови. І якщо головним предметом “лінгвістичної феноменології” є “твердження”, то відповідним предметом логіки є “речення”. “Кожне вимовлене “твердження” — акт створення, свого роду історична подія: вислів конкретними промовцями певного “речення” відносно слухача, із вказівкою на дійсне положення справ чи будь-яку історичну ситуацію.”[2, 69]. Повсякденне вживання слів “істинне” або “хибне” відповідає, на думку Дж. Остіна, твердженню, а не реченню. Речення не може вважатись ані щирим, ані помилковим, оскільки воно кожного разу адекватне типу подій. Твердження ж відповідає, з відомою часткою невизначеності, історичній мінливості подій. На нашу думку, саме ця дистинкція лягла в основу розвитку сучасної прагматики як розділу семіотики.

Перформативні та констативні вислови спричиняють логічне розмежування осмислених і безглуздих висловів. Поняття “перформатив” вживається стосовно різних родинних конструкцій, подібно до терміну “імператив” та вказує, що вислів означає здійснення дії, а не просту вимову слів. Під “констативами” розуміється вислів, який виражає певне положення справ у світі. Критерієм оцінки перформативу є — успішність або невдалість, критерієм оціни констативу — істинність або хибність. Перформативне речення здійснюється за таких умов: існування, прийнятної конвенціональної процедури з відповідними результатами, що передбачає вживання конкретних слів певними особами при визначених обставинах; процедура має виконуватися всіма учасниками в повному обсязі; якщо ця процедура викликає

в її учасників певні думки, почуття і настанови або сприяє порушенню типологічно позначеної поведінки, вони зобов'язані реально випробувати ці думки, почуття або настанови. Ці ідеї і є теорією мовних актів, що Дж. Остін називає "процесом спілкування певних індивідів, у якому окрім вислову осмислених виразів, має місце інтерактивний вплив комунікантів один на одного..." [1, 86].

Варто також зазначити, що теорія мовних актів базується на розрізненні локутивних, іллокутивних та перлокутивних актах. Локутивні акти – мовні вислови, в яких про щось повідомляється, тобто виражається положення справ. За допомогою перлокутивного акту виникає інтеграція мовних дій у структуру стратегічних дій; так здійснюється вихід у світ, досягається ефект за допомогою дії на основі сказаного. Іллокутивний акт є дією, здійснюваною виразом деякого положення справ і реалізацією, таким чином, модусу вислову (визнання, наказу, обіцянки, попередження тощо). Іллокутивний акт є свого роду подвійним актом, в якому з одного боку визначається характер здійснення, а з іншого, засобами пропозиційної структури щось повідомляється. Таким чином, відбувається специфікація мови і мовлення принагідно ситуації та смислу. Звідси лінгвістичне та аналітичне укорінення проблематики сучасної філософської антропології.

Дж. Остін розробив класифікацію перформативних дієслів, співвіднесених із іллокутивним ефектом, і розподілених на п'ять класів: вердиктиви, екзерситиви, комісиви, бехабійтиви та експозитиви. Вердектики важливі ля нас в зв'язку з істинністю або хибністю, будучи обґрунтованими або безпідставними, справедливими або несправедливими. Дж. Остін прагне виявити людську здатність типологізувати різні ситуації та вміння їх характеризувати тими чи іншими способами вживання природної мови. Він ставить перед собою завдання розкрити протиставлення слів — реальності, результатом чого стає неадекватність і довільність використаних слів.

Що стосується Дж. Сьорля, він уточнює та доповнює класифікацію мовних актів Дж. Остіна та та переорієнтовує теорію від перформативних дієслів до іллокутивної мети, яку переслідує промовець в різних типах мовних дій. Отже, класифікація Дж. Сьорля виглядає наступним чином: ассертиви, які констатують стан справ і орієнтовані на істинність; комісиви, котрі спрямовані на суб'єкта вислову, та характеризують стан мовного акту; директиви, що діють на об'єкт вислову; декларативи, які створюють своїм існуванням нову реальність; експресиви, котрі виражають ставлення суб'єкта до будь-чого в світі.

Важливим вкладом Дж. Сьорля було введення поняття "намір" в якості чинника "супровідних обставин". За Дж. Сьорлем, "будь-яка раціональна діяльність припускає наявність свободи волі" [3, 123], оскільки раціональність можлива лише там, де діючий суб'єкт серед раціональних й ірраціональних варіантів поведінки обирає один. Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасних умовах, коли семіотичні коди набувають автономності, саме теорія мовних актів євиступає ланкою осмислення зв'язку між мовою та людиною.

Список використаних джерел і літератури:

1. Остін Дж. Як здійснювати дії за допомогою слів// Обране. Переклад з англ. Макеєвої Л. Б., Руднева В. П.— М: Ідея Пресс, Дім інтелектуальної книги, 2002 р.— с. 280.
2. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття. — К.: Сфера, 2007 р. — 345 с.
3. Сьорль Дж. Раціональність в дії. Пер. з англ. А. Колоді, Є. Рум'янцевої. - М.: Прогрес. - 2004 р.- 259 с.

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Кретов П. В.

Рогова Е. П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПЦІЯ РАДОСТІ У ФРАНЦИСКА АССІЗЬКОГО І ФРІДРІХА НІЦШЕ

Сьогодні ми живемо в епоху штучного насаджування уявлень про щастя, успіх та радість. Однак попри те, що великі фінансові групи та корпорації, релігійні рухи та псевдо-пророки "продають" рецепти радості та щастя, людство тоне у суїцидальних нахилах, депресіях та нервових розладах. Чи є радість тим, що нам про неї говорять сьогодні? І чи не доречніше звернутися за знаннями до мудреців минувшини? Для об'єктивності розглянемо

концепцію радості через призму поглядів двох абсолютно різних за світосприйняттям мислителів - Святого Франциска Ассізького та Фрідріха Ніцше.

Франциск Ассізький. Нагадаємо, що Святий Франциск був людиною дії, будучи сином заможнього купця, в доволі ранньому віці відмовляється від усіх матеріальних благ та проголошує бідність своєю нареченою. Розуміючи, що не може допомогти всім знедоленим, він приймає рішення розділити їх тягар. Аскетичний спосіб життя, любов до тяжкої фізичної праці та цілковита конгруентність Франциска Ассізького сприяла появі послідовників та створенню ордена францисканців. В антології "Квіточки Франциска Ассізького" знаходимо розділ присвячений вченню про досконалу радість. Одного разу, взимку, Святий Франциск ішов з братом Лео з Перуджі до обителі Санта-Марії делії Анджелі. У стані сильного переохолодження він звернувся до брата Лео з такою промовою: "Якби браття-мінорити в усіх межах являли собою приклад істинної святості та чесноти - не в цьому була б досконала радість". Подив брата Лео є цілком логічною реакцією - хіба ж не це є головною метеою молодших братів, бути прикладом святості для інших? Але Отець Франциск продвжує: "Якби браття-мінорити могли змусити ходити покаліченого, вирівняти горбатого, проганяти демонів, повертати зір сліпому, слух глухому, мову німому, творити чудеса, навіть якби вони вміли воскрешати мертвих на четвертий день, то не в цьому була б досконала радість." Святий Францис розуміє, що притаманна людській природі тяга до влади та всемогутності є субверсивним явищем для віруючої душі. Далі він продовжує: "І якби браття-мінорити знали всі мови, були успішними у всіх науках, якби вони могли тлумачити Святе Письмо, якби вони мали дар пророкування і могли осягати не лише майбутнє, а й таємниці совісті всіх людей і всіх душ, то не в цьому була б досконала радість. (...) Якби браття-мінорити могли говорити мовою янголів, якби вони вміли тлумачити положення зірок, якби вони зналися на травах, якби їм були доступні всі скраби цього світу (...) - то не в цьому була б досконала радість." Ці повчання є посиланням на проповідь Апостола Павла: "Коли я говорю мовами людськими й ангольськими, та любови не маю, то став я як мідь та дзвінка або бубон гудячий! І коли маю дара пророкувати, і знаю всі таємниці й усе знання, і коли маю всю віру, щоб навіть гори переставляти, та любови не маю, то я ніщо!".

(1 Кор 13:1-2). Брат Лео благає Отця Франциска навчити його досконалій радості, на що отримує відповідь: якщо по прибутті до Санта-Марії дельї Анджелі, вони промокші під зливою тремтячи від холоду, покриті брудом і знесилені від голоду, постукають в браму благаючи впустити їх і двічі отримають відмову і якщо керовані холодом та голодом постукають втретє, зі сльозами на очах, вмовляючи впустити і дати їм прихисток заради любові до Бога, і якщо двірник вийде ще в більшому запалі люті, ніж раніше, схопить їх за капюшони, повалить на землю, вивалявши в снігу і стане бити їх, ранячи сучками палки, і якщо вони стерплять всі ці несправедливості з терпінням, думаючи про страждання Господа Христа, які вони мають розділити з Ним через любов до Нього, то це, нарешті, і буде досконалою радістю. Отець Франциск наголошує, що найціннішою од усіх милостинь і дарів Духа Святого, які Христос дарує нам, є дар перемагати себе і охоче приймати з любові до Христа всі страждання, несправедливості та випробування, бо всіма іншими дарами не можемо вихвалятися, бачачи, що вони походять не від нас, а від Бога. Але несучи хрест лиха та нещастя, можемо здобути славу, бо знову ж таки, як казав Апостол Павло: "А щодо мене, то нехай нічим не хвалюся, хіба тільки хрестом Господа нашого Ісуса Христа" (Гал 6:14). Як бачимо, модель досконалої радості за Франциском Ассізьким передбачає не просто відмову від мирського життя, це цілковита відмова від будь-яких нарікань. Радість - це терпіння, смиренність, сліпа покора волі Божій. Це перегукується з наставами Якова: "Майте, брати мої, повну радість коли впадаєте в усілякі випробування, знаючи, що досвідчення вашої віри дає терпеливість" (Якова 1:2-3)

Фрідріх Ніцше. З концепцією радості за Святим Франциском все доволі прозоро та зрозуміло, а труднощі виникають лише зі спробами застосовувати його вчення на сьогоденні реалії. Переходячи до контроверсійної постаті Фрідріха Ніцше годі очікувати чітко окреслених пояснень та інструкцій. Притаманні творчості мислителя амбівалентність, еклектика та парадоксальність часто прирікає нас на нерозуміння. Але з іншого боку, еклектиктизм Ніцше фіксує за ним модель існування "по ту сторону добра і зла", даючи йому право піддавати критиці протилежні за характером принципи. Незважаючи на тяжку долю мислителя інтенція до радості є однією з провідних ідей його філософії. Але Ніцше, як і Святий

Франциск, не пропонує нам легкий шлях до досконалої радості, адже цей шлях насамперед проходить через працю над собою - “кожна людина прагне до щастя, тому що хоче відчуття посилення влади” і тут же зазначає, що “найбільша воля необхідна для подолання себе”. Нам звично вважати Ніцше ворогом християнської моралі, але читачу, бодай поверхнево ознайомленому зі Святим Письмом, не складно помітити євангельську риторику якою сповнений magnum opus Ніцше “Так казав Заратустра”. “За весь час свого існування людство замало раділо, це єдине, браття мої, що є нашим спадковим гріхом. Якби ми навчились краще радіти, то розучилися б спричиняти горе одне одному” - ця думка вражає своєю глибиною та подібністю до принципів християнської моралі. Будучи нещасними ми неспроможні дарувати радість іншим, і вустами Заратустри лунає суворий докір, що “навіть метелики та мильні бульбашки знають про щастя більше ніж люди”. Заратустра закликає нас “вбити духа тяготи”, який не дає нам відчути легкість метелика. Але попереджає, що його “вбивають не гнівом, а сміхом". Не буде помилкою припустити, що досконала радість за Ніцше досягається цілковитою узгодженістю з долею. Абсолютна покора волі Божій за Святим Франциском, у Ніцше трансформується в формулу Amor Fati, яка закликає нас сказати гучне “так” життю, з усіма його аспектами, як позитивними, так і негативними. Ніцше вчить нас буди чесними з собою та зміцнювати свої духовні сили, приймаючи своє минуле, теперешне та майбутне без спроби ідеалізувати.

Всеосяжний характер радості найліпше описується в “П’яній пісні” Заратустри: “Радість хоче вічності всіх речей, хочу меду, хоче дріжджів, хоче сп’янілої півночі, хоче гробів, хоче могильних сліз утіхи, позолоченої вечірньої зорі. (...) вона хоче любові, вона хоче ненависті, вона надмірно багата, вона дарує, розкидається, випрошує, щоб хтось взяв її, дякує взявшому, вона бажає щоб її ненавиділи, - настільки багата радість, що жадає скорботи, пекла, ненависті, ганьби, потворності, світу”. Спершу ці патетичні промови провокують нас на обурення, але вдумавшись глибше, ми прийдемо до аподиктичного висновку: радість є у всьому, вона завжди поруч і чекає поки ми впустимо її в свої серця. Вона може співіснувати з нашою журбою, але ніколи не дасть нам впасти у відчай.

Підсумки. У наведених концепціях можемо прослідкувати певний збіг характеристик, але концепція радості за Ніцше передбачає більш широкий спектр інтерпретацій, що, на мою думку, робить її більш практичною та актуальною для проекції на сучасність. Але я не беруся стверджувати, адже в силу індивідуально-психологічних особливостей кожної людини, створити універсальну формулу радості неможливо. Тож, чи є радість тим, що нам про неї говорять? Безперечно, питання залишається гострим і потребує наукових досліджень, але кожен з нас має в першу чергу шукати відповідь у собі, аби не втратити позитивні життєві орієнтири.

Список використаних джерел і літератури:

1. Біблія. Переклад І. Огієнка, 1962 / Біблія – Київ: Українське біблійне товариство, 2019. – 292с.
2. Гілберт Честертон, “Святий Франциск Ассізький” / Г. Честертон – Львів: Свічадо, 2018. – 144 с.
3. Фридрих Ницше, “Веселая Наука” / Ф. Ницше – Санкт-Петербург: Азбука, 2013. – 352 с.
4. Фридрих Ницше, “Так говорил Заратустра” / Ф. Ницше – Москва: Сирин, 1990. – 446 с.
5. “Цветочки Святого Франциска Ассизского”, перевод Р. Д. Стрыгина, 2011. – 182 с.

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Кретов П. В.

Хрустальов І. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В XXI СТОЛІТТІ: ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

«Хто володіє інформацією той володіє світом»
Натан Ротшильд 1814

У XXI столітті світ змінюється дуже швидко, майже миттєво і той хто залишається без інформації на якийсь час, перестає йти в ногу зі світом і починає відставати. Метою повідомлення є окреслення проблеми трансформації семіотичних кодів культури в сучасну

епоху. Оскільки здобути інформацію легко, а транслювати також не складно, поширюється кількість порожньої або шкідливої інформації і людству, крім того що її треба швидко і правильно сприймати, ще й потрібно її аналізувати та оцінювати. Такі терміни та феномени як постправда або інформаційний голод про це свідчать.

Інформаційний голод – нестача інформації про які-небудь події, процеси, явища, факти, незадоволення інформаційних потреб громадян. Також слід згадати поняття інформаційного шуму. Інформативний шум: елемент інформаційних технологій; штучне перевантаження споживача інформації незначущою вторинною, «зайвою» інформацією з метою відвернути його увагу від отримання інформації, оприлюднення якої є небажаним для когось.

За увесь час існування людства не було б дня коли б люди не прагнули до того щоб за меншу кількість часу передати та обробити як якомога більше інформації. Для цього люди створювали штучні мови системи знаків та навіть цілі культури. Зараз можна виділити наприклад молодіжну субкультуру та семіотичний код Емодзі, Емотікон – особлива мова ідеограм і смайлів, які широко використовують в електронних повідомленнях та на сторінках сайтів. Людство все більше порине у способи спілкування за допомогою штучних мов та культур адже за їх допомогою можна виражати не тільки свої думки а і почуття так наприклад, важко уявити більш бентежний день у своєму житті, ніж день власного весілля.

Ще складніше описати емоції, які вирують у майбутніх молодят в останні дні перед важливою подією. Але олімпійському чемпіону з тенісу і першій ракетці світу Енді Маррею вдалося це зробити. Він передав всю гамму своїх почуттів у твіті, який 2015 року зворушив світ.

Утім, вразили всіх не слова спортсмена, а той факт, що його повідомлення цілком складалося з емодзі.

Твіт Маррея, який самими значками оповідав про приготування наречених вранці, поїздку до церкви, обручки, фотографії, урочистості, напої, кохання і міцний сон, сповіщав початок нової доби спілкування.

Наставала ера емодзі - іконок, які професор мовознавства і автор книжки "Код емодзі" Вівіян Еванс оголосив "першою дійсно універсальною мовою світу".

Крім того нинішній молодіжний сленг є універсальним та майже всесвітнім тому що його використовують не лише наші співвітчизники. Поширюється навіть використання абревіатур у словах які цього не потребують.

На мою думку це все відбувається саме через те що людство намагається передати якомога більше інформації за якомога меншу кількість часу ще й по можливості не використовуючи при цьому додаткових зусиль.

В якості висновку, хочу звернути увагу на те що через такий розвиток світу та через наше відношення до нього, пересічна людина все менше звертає увагу на себе, на свої переживання почуття та думки. просто один блок інформації замінюється іншим і не має процесу пізнання аналізу, співвідношення, а є тільки процес поглинання. Тобто відсутня філософська рефлексія. І це є футурологічним викликом для людства в епоху філософії інформації (Л. Флоріді).

Список використаних джерел і літератури:

1. Книгознавство. Термінологічний словник (редакційно — видавнича справа, журналістика, поліграфія, видавничий бізнес, інформаційно-бібліотечна діяльність): навчальне видання/за загал. Ред.. В. О. Жадька. — К.: ВПК «Експрес-Поліграф»,2012. — 304-305 с

2. Оксфордський словник назвав словом року емодзі "обличчя зі сльозами радості". www.unian.ua. Процитовано 2016-02-06 ст 244

3.The Emoji Code: The Linguistics Behind Smiley Faces and Scaredy Cats "Код емодзі" Вивиан Эванс серпень 2017.

Науковий керівник: к. філос. н., доцент Кретов П. В.

СЕРІЯ

«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ»

ПСИХОЛОГІЯ

Бондар І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ДЕПРЕСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

На основі аналізу наукових психологічних джерел можна стверджувати існування декількох підходів до вивчення депресії: психоаналітичного, біхевіористичного, когнітивного [5]. Психоаналітичний підхід у дослідженнях депресій базується на першості афективного радикала при формуванні депресивного симптомокомплексу і веде свій розвиток від ідей З.Фрейда про втрату об'єкта, втрати у сфері власного Я. З розвитком Его-психології та теорії об'єктних відносин фокус уваги психоаналітиків перемістився на характеристики Его і Самості, зокрема на проблеми самооцінки та її детермінант. У когнітивно-біхевіорістському підході основна роль відводиться когнітивному компонентові Я-концепції індивіда, тобто депресію досліджують як результат ірраціонального і не реалістичного мислення людини

Сучасна багатофакторна модель афективних розладів, розроблена А.Б. Холмогорової і Н.Г. Гаранян, представляє собою особливу схему, яка пояснює зв'язок між специфічними психологічними факторами культурального рівня і виникненням емоційних розладів в особистості [2]. Тобто, характерні для сучасної культури цінності переломлюються в сімейних і інтерперсональних взаєминах, в індивідуальній свідомості, визначаючи стиль мислення, і, нарешті, в хворобливі симптоми індивіда. Автори акцентують увагу на взаємодії різних факторів – когнітивних, поведінкових, соціальних, міжособистісних, сімейних, біомедичних та інших.

Депресія - психічний розлад, який характеризується патологічно зниженим настроєм з негативною, песимістичною оцінкою себе, свого становища і свого майбутнього. Депресивна симптоматика негативно впливає на соціальну адаптацію та якість життя людини. Основні симптоми депресії: зниження настрою; виразне звуження інтересів або зниження задоволення від діяльності, зазвичай пов'язаної з позитивними емоціями; зменшення енергії і підвищена стомлюваність. Додатковими симптомами вважають такі як: знижена здатність до зосередження уваги; зниження самооцінки і зростання почуття невпевненості в собі; виникнення ідей провини і приниження; похмуре і песимістичне бачення майбутнього; прагнення самоушкодження або самогубства; порушений сон і апетит.

Підлітковий вік – важливий, відповідальний життєвий етап. Це період статусної і расової невизначеності людини, амбівалентності почуттів, нестійкості Я-концепції. Оскільки в даний період закладаються основи моральності, формуються соціальні установки, відношення до себе, до людей, до суспільства, підвищується ймовірність виникнення депресивних станів. Головні мотивуючі лінії цього віку пов'язані з адекватним прагненням до персонального або індивідуального самовдосконалення через самопізнання, самовираження і самоствердження. Необхідно відмітити ускладнення, які тягнуть за собою бурхливий та нерівномірний розвиток організму, що супроводжує процес статевого дозрівання підлітка. Почуття, що виникають у підлітків унаслідок емоційного розриву з батьками, суперечливі. “Мораль підкорення”, яка раніше характеризувала відносини дитини з дорослими, унаслідок загостреного суб’єктивного почуття дорослості, підліток намагається замінити на “мораль рівності”. Намагаючись змінитися, відокремитися від оцінки та впливу дорослих, підліток стає досить критичним по відношенню до рідних та вчителів, починає загострено почувати та помічати їх недоліки, піддавати сумніву поради, думки та промови старших.

Почуття самотності є складовою частиною підліткової депресії. Однак молоді люди не стануть відкрито висловлювати свої почуття суму, печалі, безнадійності, які характерні для дорослих у депресивному стані. Вони приховують свою депресію виставленими напоказ нудьгуванням, агресивністю, іпохондрією, вередуванням чи асоціальною поведінкою. Намагання приховати депресію є одною з явних відмінностей підлітків від дорослих.

Серед основних психічних факторів, що зумовлюють депресію у підлітків, визначають наступні: травматичний стрес, душевні реакції на кризову ситуацію, емоційну уразливість, спосіб мислення, дисбаланс між роботою півкуль головного мозку з переважанням активності правої півкулі [2]. До симптомів підліткової депресії можна віднести: різкі зміни у настрої і поведінці; замкненість; зниження цікавості майже до усіх видів діяльності; помітні зміни

звичок у харчуванні; зміни у режимі сну; зниження успішності; ризиковані вчинки або намагання нанести собі тілесні пошкодження; психосоматичні розлади; невідступні думки про смерть або самогубство [4].

Для розробки напрямків психолого-педагогічного супроводу депресивної молоді визнано доцільним розглянути психологічні умови психокорекції депресії підлітків: членство підлітка в групі; емоційна підтримка; допомога іншим учасникам групи; емоційне реагування [3].

Однією із проблем сучасної психології є своєчасна діагностика депресивних станів та надання спеціалізованої допомоги. Дослідження ж депресивності утруднюється тим, що окрім звичайної депресії, є так звана прихована (замаскована) депресія. Ознаками цього типу депресії є зарозумілість, придушена злоба, неуважність, звинувачення оточуючих у своїх невдачах, відчуття себе жертвою, упертість, підвищена активність, зниження потреби у сні, іронія, сарказм, безшабашність, розгул [1].

У цілому, хоча між дорослою і дитячою депресіями є значна подібність, підліткам властиві певні унікальні її характеристики. На жаль, депресія у підлітковому віці часто не розпізнається та не піддається корекції, тому що батьки й учителі, зазвичай, не розуміють, що за негативним настроєм приховуються серйозні психологічні проблеми. До того ж підліток усе ще не здатний достатньою мірою вербалізувати свої переживання. У підлітків еквівалентами депресивних ознак найчастіше вважають агресивну, асоціальну поведінку та протестні прояви.

Отже, особливості переживання дитиною підліткового віку може бути тісно пов'язані із депресивними станами.

Список використаних джерел і літератури:

1. Александров Ю. О. Пограничные психотические расстройства: Руководство для врачей. М.: Медицина, 1993. С. 225-237.
2. Бек А., Раш А., Шо Б., Емери Г. Когнитивная терапия депрессии. СПб, 2003. 189 с.
3. Захаров А.И. Семейная психотерапия при нервных и психических заболеваниях. Л.: Наука, 1987. С. 75-86.
4. Коркина М.В., Лакосина Н.Д., Личко А. Е. Психиатрия: Учебник. М.: Медицина, 1995. С. 501-512.
5. Тхостов А.Ш. Психологические концепции депрессии. // РМЗ. СПб, Том 1. 1998. №6. С. 45-48.

Науковий керівник: к. психол. н. Шавровська Н. В.

Гаменко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Дуже часто в сучасному суспільстві гостро постає питання про вплив соціуму на розвиток особистості. Безліч різних чинників обумовлюють цей процес, але найбільш важливим, крім сім'ї та освітніх установ, на мою думку, є засоби масової інформації – ЗМІ.

Особливе місце серед численних видів засобів масової інформації займає телебачення і комп'ютеризація, в силу їх можливого наочно-образного сприйняття, і як наслідок більш сильного емоційного впливу на дитину. Саме вони є потужним засобом комунікації за охопленням населення і можливістю впливати на свідомість людей. Проблема такого впливу займає одне з найважливіших місць в сучасній соціальній психології та педагогіці. Над нею працюють багато відомих наукових установ і організацій (ЮНЕСКО, Європейський інститут з вивчення засобів масової комунікації, Національний інститут психічного здоров'я США і т.д.). Питання про вплив засобів масової інформації, викликає безліч дискусій, і в даний час існує два бачення даної проблеми [1, с.483]:

- засоби масової інформації здійснюють позитивний вплив;
- засоби масової інформації чинять негативний вплив.

Науковці, які схиляються до першої думки вважають, що ЗМІ відіграють винятково важливу роль в житті людини, в способі пізнання світу, в забезпеченні динаміки суспільства і

підтримці соціальної взаємодії. Тоді, як прихильники другої думки вважають засоби масової інформації потужної руйнівною силою, що піддає людську особистість до насильства, створення фальсифікації, маніпуляції свідомістю, примусу і спонукання до агресивних дій. На мою думку, не можна на всі сто відсотків погодитися з якоюсь певною думкою, адже завжди є свої плюси і мінуси. Так, з однієї сторони – ЗМІ допомагають людині соціалізуватися в суспільстві, збагачують її знаннями, а з іншої – несуть безліч небезпек. Зокрема, особливо актуально стоїть дане питання в дитячому віці, так як саме в цей період мозок найбільш сприйнятливий до різного роду впливів. В даний час діти більшу частину свого часу проводять біля екранів комп'ютерів, або ж у власному телефоні. Це може бути небезпечно для дітей, у зв'язку з тим, що батьки не завжди можуть в достатній мірі контролювати те, що переглядає їх дочка чи син.

Сьогодення вимагає більш розширеного онлайн-спілкування школярів в мережі інтернет. Сюди входить спілкування у спільних бесідах класу, але також на різного роду сайтах діти можуть знайти нових друзів і, здавалося б, це є позитивною стороною, але різноманітні сайти можуть нести небезпеку мовної агресії. Зав'ялова О. Н. трактує вербальну агресію як «форму мовної поведінки, націленої на образу чи навмисне заподіяння шкоди людині, групі людей, організації або суспільству в цілому [1, с. 484].

Молодший школяр, який відчуває дефіцит спілкування в реальному житті, несвідомо переносить досвід спілкування в мережі Інтернет на спілкування в повсякденному житті. Маючи мінімум життєвого досвіду, діти не бачать загроз, які є в глобальній інтернет-мережі. Не всі батьки можуть допомогти своїм дітям, багато погано розбираються в комп'ютерних іграх, інтернет-сайтах, що не призначених для школярів [3,с.38].

Навчання інформаційної безпеки в школі є необхідністю для захисту дитини від потоку інформації або його відсутності, від кількості, обсягу, змісту і структури інформації, що надходить.

Інформаційну безпеку особистості можна визначити як стан захищеності її основних інтересів, які відповідають реалізації Конституційних прав і свобод дитини.

Центральним в теорії «безпеки» є поняття «загроза». Загроза і небезпека - це сукупність умов і факторів, що викликають порушення нормального функціонування і розвитку людини і суспільства [2, с.9].

Список використаних джерел і літератури:

1. Дроздов О.Ю. Телебачення, як джерело впливу на соціальну спрямованість молоді / О.Ю. Дроздов // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р. – К. : Гнозис, 1998. – С. 481–486

2. Чутова Н. П. Впливовість мас-медіа на формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді (на прикладі Дніпропетровського регіону): автореф. дис. ... канд. соціол.наук : 22.00.04 / Н. П. Чутова. – Запоріжжя, 2010. – 9 - 16 с.

3. Дроздов О.Ю. Засоби массової комунікації як фактів агресивної поведінки молоді / О.Ю. Дроздов // Вісник Харківського національного унніверситетую. Серія «Психологія». – 2000. – № 483. – С. 38.

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Герасимова І. В.

Головня А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАЦІЯ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ

Термін "комунікація" у широкому тлумаченні означає спілкування (від лат. communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом лат. communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. communis – спільний). У вузькому розумінні міжособистісна комунікація є складним процесом, під час якого відбувається не лише обмін інформацією, а й її формування, отримання, відправлення, уточнення, перероблення та обговорення.

Міжособистісна комунікація розуміється як процес одночасної взаємодії співрозмовників та їх впливу один на одного. Для неї характерний цілий ряд особливостей, що

відрізняють її від інших видів комунікації. Міжособистісна комунікація може здійснюватися в різних формах, специфіка яких визначається числом учасників, їх соціальними ролями, комунікативною настановою, особливостями простору і часу комунікації [1].

Специфіку міжособистісної комунікації виявляють в таких аспектах:

- наявність спільного комунікативного простору;
- активність учасників комунікації як суб'єктів взаємного інформування;
- під час виголошування думки кожним учасником налагоджується спільна діяльність;
- активність суб'єктів комунікації передбачає не формальний "рух інформації", а активний обмін нею;
- у процесі комунікації відбувається взаєморозуміння (непорозуміння), яке досягається наявністю зворотного зв'язку, а також значущістю інформації;
- інформація, яка дійшла до співрозмовника і повернулась назад, організовує партнерів міжособистісної комунікації в спільне інформаційне поле;
- спільний смисл у міжособистісній комунікації виробляється за умови, що інформація не просто прийнята, а й осмислена, тобто за наявності процесу спільного осягнення предмета розмови;
- характер обміну інформацією визначається можливістю взаємного впливу партнерів за допомогою системи знаків;
- ефективність комунікації вимірюється тим, наскільки значущим є взаємний вплив партнерів;
- комунікативний вплив можливий лише за умови, що індивід, який спрямовує інформацію (комунікатор), та індивід, який її приймає (реципієнт), мають єдину або подібну систему кодифікації і декодифікації;
- комунікація психологічно можлива за умови, що знаки, закріплені за ними значення (відображення найсуттєвіших та узагальнених сторін предметів і явищ) та смисли (суб'єктивний зміст, якого набуває слово в конкретному контексті) відомі учасникам комунікативного процесу;
- учасники комунікації повинні ідентично розуміти ситуацію спілкування;
- під час обміну інформацією можуть виникнути комунікативні бар'єри [2].

Специфіка міжособистісної комунікації виявляється у конкретних ситуаціях комунікативного процесу. Залежно від спрямованості інформації виокремлюють:

1) Аксіальна комунікація – комунікація, що спрямовує свої сигнали на окремого одержувача інформації (особу, групу).Особливості її здебільшого використовують у безпосередньому міжособистісному спілкуванні.

2) Ретиальна комунікація – комунікація, адресатами якої є багато реципієнтів.

У комунікативному процесі взаємодіють такі елементи:

1) відправник – особа, яка генерує ідеї або збирає і передає інформацію;
2) повідомлення – закодована за допомогою символів інформація;
3) канал (засіб) передачі інформації;
4) одержувач – особа, якій призначена інформація і яка її інтерпретує.

Комунікації пов'язані з інформаційним обміном між учасниками спілкування. Під час обміну інформацією відправник і одержувач долають декілька взаємопов'язаних етапів комунікативного процесу, завдання яких – створення повідомлення і використання каналу для його передавання у такий спосіб, щоб обидві сторони однаково зрозуміли вихідну ідею. Основними етапами комунікативного процесу є:

- Зародження ідеї. Обмін інформацією розпочинається з формулювання ідеї або відбору інформації. Відправник визначає, яка ідея (повідомлення) стане предметом інформаційного обміну.
- Кодування й вибір каналу інформування. Перш ніж передати інформацію, відправник повинен за допомогою певних символів закодувати її (кодування перетворює ідею на повідомлення), а також вибрати канал інформування, здатний передати символи, які використовують для комунікації.
- Передавання інформації. Відправник використовує канал (засіб) передавання інформації для доставки повідомлення (закодованої ідеї або сукупності ідей) одержувачу. Існують дві моделі передавання інформації: без зворотного зв'язку і зі зворотним зв'язком [3].

- Декодування інформації. Одержувач інформації декодує повідомлення (розшифровує символи відправника), щоб зрозуміти про що йдеться.

Можна зробити висновок, що комунікація в міжособистісних відносинах є необхідною умовою діяльності людини. Правильно організована комунікація забезпечує ефективний обмін інформацією, дає змогу глибше пізнати співрозмовника та спрогнозувати особливості подальшої взаємодії з партнером.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. СПб.: Питер, 2009. 560 с. (Серия «Мастера психологи»)
2. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування: навчальний посібник. К.: ДАКККіМ, 2010. 273 с.
3. Куницина В.П. Межличностное общение. СПб., 2001. 650 с.

Науковий керівник: к. психол. н. Драгола Л.В.

Грабевник Т. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

За висновком А.Є. Войскунського, за допомогою Інтернету користувачі задовольняють три основні потреби – комунікативну , пізнавальну та ігрову. Сам вчений, як і більшість авторів, визнає, що переважною діяльністю Інтернет-користувачів є комунікація. У ряді досліджень виявлено, що причини користування мережею мають переважно комунікативний характер [5].

Під терміном «комунікація» ми розуміємо саме спілкування, незважаючи на те, що у вітчизняній психології не прийнято ототожнювати ці два поняття: комунікація розглядається лише як одна з трьох сторін спілкування поряд з соціальною перцепцією та інтеракцією [3]. Інтернет-комунікацію, за Є. І. Горошко, розглядаємо як комунікативну взаємодію в глобальній комп'ютерній мережі інтернет-користувачів з різним культурним рівнем й рівнем освіченості [1].

Комплекс унікальних особливостей Інтернет-комунікації, обумовлений, в цілому, феноменом віртуалізації, являє собою спектр взаємопов'язаних технічних і психологічних характеристик Інтернет-спілкування, які організовують комунікативний Інтернет-простір. До недавнього часу основною характеристикою Інтернет-комунікації називали анонімність. В даний час, з огляду на розвиток технологій і появою можливостей відеозв'язку в процесі Інтернет-комунікації, необхідно було б говорити про можливість залишатися анонімним і зберігати фізичне неподання (в цьому випадку логічним наслідком такої технічної характеристики Інтернет-комунікації, як фізичне неподання, є відсутність візуальних контактів і невербальних засобів спілкування). Крім того, за умови відсутності візуальних контактів включається така особливість Інтернет-комунікації, як відсутність категоризації і попередньої оцінки партнера по зовнішності, що забезпечує зняття психологічних комунікативних бар'єрів і комплексів.

Згідно з дослідженням Т.І. Куликової, «Результати опитування установок по відношенню до Інтернету (Е. Губенко) дозволяють констатувати, що 13% випробовуваних прагнуть використовувати Інтернет для досягнення соціального комфорту, тобто мати можливість спілкуватися з іншими людьми і розвивати власну соціальну мережу, а також для досягнення почуття спокою і безпеки за рахунок приналежності до віртуального соціального середовища, навіть незважаючи на те, що воно віртуальне» [2, с. 53]. Тобто шляхом задоволення соціальної потреби (приналежність до групи) задовольняється потреба в безпеці.

Можна також виділити в окремий мотив використання Інтернет-комунікації мотив компенсації фрустрованих у реальному житті потреб (як базових, так і соціальних). Саме люди з подібною мотивацією ризикують впасти в інтернет-залежність. Так, Л. П. Шевякова зазначає, що Інтернет особливо важливий для тих людей, реальне життя яких, з тих чи інших

(внутрішнім або зовнішнім) причин міжособистісно збідніле. Такі люди використовують Інтернет швидше як альтернативу своєму безпосередньому (реальному) оточенню. Спілкування в Мережі створює ілюзію товариських відносин без вимог дружби. Велика частина інтернет-залежних отримують в Мережі різні форми соціального визнання, якого їм не вистачає в реальному житті [4].

Попередні твердження є беззаперечно правильними. Люди, які мають можливість задоволення власних потреб у реальному житті не матимуть бажання шукати інші шляхи їх реалізації, до того ж у віртуальному світі. Таких людей можна уже назвати успішними, адже вони активізували у собі принцип реальності і впевнено слідують за ним.

Виходячи з попередньо сказаного, можна припустити, що для деякої частини Інтернет-комунікаторів спілкування в Мережі є, очевидно, єдиною формою комунікації. Дане твердження випливає з того, що ці люди оцінюють віртуальне спілкування як дуже важливе для себе і поза ним відчувають себе самотніми.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горошко Е.И. Коммуникативное пространство Интернета как объект социокультурного анализа. Вісник Одеського національного університету. Одеса, 2010. с. 130-136

2. Куликова Т.И. Психологические проблемы молодых людей, прибегающих к Интернет-общению. С. 53-55. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_11%281%29__13

3. Мараріца Л.В. Общение в интернете: потенциальная угроза или ресурс для личности. Петербургский психологический журнал. 2013. № 5. С. 1-15.

4. Мюррей К. Интернет-зависимость с точки зрения нарративной Психологии. Гуманитарные исследования в Интернете. Под ред. А.Е. Войскунского. М. 2013. С.132-140.

5.Цой Н.А. Социальные факторы феномена Интернет-зависимости: Автореф . дисс. … канд. социол. Наук. Владивосток, 2012. 22 с.

Науковий керівник: к. психол. н. Драгола Л. В.

Грабова Т. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ВПЛИВУ МОТИВУ ДОСЯГНЕНЬ ТА МОТИВУ УНИКНЕННЯ НЕВДАЧ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ СПОРТСМЕНА

Дані досліджень, присвячених вивченню мотивації людської діяльності, а також дані досліджень особистості показують, що успішність людської діяльності визначається трьома факторами: силою мотивації (прагненням до успіху), наявністю в ціннісній системі людини цінностей досягнення, а також освоєнням необхідних навичок і вмінь. Різноманіття мотивів людської діяльності визначається різноманіттям комбінацій, які утворюються різними думками і почуттями людини. «Чим більший інтерес Ви відчуваєте до якоїсь справи, тим сильніше Ваше прагнення зробити цю справу добре». У людини є два різних мотиви, функціонально пов’язаних з діяльністю, спрямованих на досягнення успіху. Це – мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі. Доля людини і її положення в суспільстві багато в чому залежать від того, домінує у неї мотивація досягнення успіху або мотивація уникнення невдач [2].

Помічено, що люди, у яких більше виражене прагнення до досягнення успіху досягають в житті більшого, ніж ті, у кого воно виражене слабо або відсутнє. Н.І. Конюхов визначає мотивацію досягнення як вироблений у психіці механізм досягнення, що діє за формулою: мотив «жага успіху» – активність – мета – «досягнення успіху». Мотив досягнення відображає потребу особистості усіма доступними засобами уникнути невдачі і досягти бажаного результату. Мотивація уникнення невдачі розглядається як вироблений у психіці механізм уникнення помилок, невдач, нерідко будь-якими шляхами і засобами. Для особистості, з переважанням мотивації уникнення невдач, головне не допустити помилки, уникнути невдачі, навіть ціною сильної трансформації початкової, головної мети, її повного або часткового недосягнення [6].

Згідно з Х. Хекхаузеном, мотивація досягнення може бути визначена як спроба збільшити або зберегти максимально високими здібності людини до всіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання подібної діяльності може призвести або до успіху, або до невдачі. Мотивація досягнення спрямована на певний кінцевий результат, що отримується завдяки власним особливостям людини, а саме: на досягнення успіху чи уникнення невдачі. Для мотивації досягнення характерний постійний перегляд цілей. Згідно Г. Мюррею, потреба в досягненні характеризується наступними поняттями: виконувати щось важке; керувати, маніпулювати, організовувати – щодо фізичних об'єктів, людей чи ідей, робити це по можливості швидко і самостійно, долати перешкоди і досягати високих показників, вдосконалюватися; змагатися і випереджати інших, реалізовувати таланти і тим підвищувати самоповагу [4].

Ю.А. Коломейцев визначає мотивацію досягнення як функціональну систему інтегрованих воєдино афективних та когнітивних процесів, регулюючу процес діяльності в ситуації досягнення по всьому процесі її здійснення. Можна виділити особливі структурні компоненти, що виконують специфічні функції в процесі мотиваційної регуляції діяльності: мотивація актуалізації (спонукання та ініціація діяльності), мотивація селекції (процеси вибору мети й відповідного їй дії), мотивація реалізації (регуляція виконання дії та контроль за реалізацією намірів), мотивація постреалізації (процеси, спрямовані на припинення дії або зміну однієї дії іншим). Експериментальні дослідження показали, що одним з основних механізмів актуалізації мотивації досягнення виступає мотиваційно-емоційна оцінка ситуації, що складається з оцінки мотиваційної значущості ситуації та оцінки загальної компетентності в ситуації досягнення; інтенсивність мотиваційної тенденції змінюється в залежності від зміни величини двох зазначених параметрів, як у досліджуваних з мотивом прагнення до успіху, так і з мотивом уникнення невдачі. Функціональне призначення емоцій успіху полягає в тому, що вони «підсилюють і підтримують» вихідне спонукання до мети, емоцій неуспіху – що вони це спонукання «стримують і відхиляють» [2].

Підклас емоцій успіху-неуспіху, чітко виділяється серед інших різновидів похідних емоцій, у свою чергу розпадається на кілька специфічних підгруп, що розрізняються за своїм значенням у діяльності.

Перша підгрупа: численні відтінки радості і невдоволення – від ледь помітного задоволення до нестримного тріумфу, від легкого смутку до крайнього відчаю [1].

Спортсмени, у яких домінує мотив досягнення успіху, характеризуються низькою тривожністю, наполегливістю в досягненні поставлених цілей, впевненістю у правильності своїх дій, незалежністю, прагненням до суперництва, постановкою перед собою важких завдань і умінням докладати великі вольові зусилля для їх вирішення [5].

Спортсмени, у яких переважає мотив уникнення невдач, тривожні і невпевнені в собі, схильні стримувати свою активність у досягненні мети, їх поведінка носить переважно оборонний характер, вони частіше захищаються і діють на контратаках. У спортивних іграх можна бачити, як добре підготовлена, але дуже честолюбна команда весь час веде контратакуючу гру, незважаючи на різні атакуючі варіанти [4].

Найбільш чітко ці особливості поведінки виявляються в індивідуальній манері ведення поєдинку. Спортсмени, у яких домінує мотив досягнення успіху, віддають перевагу атакуючому стилю поведінки.

Мотив досягнення успіху у спортсменів високої кваліфікації виражений значно сильніше, ніж мотив уникнення невдач. Це сприяє високій продуктивності і стійкості їх діяльності. Сильно виражена потреба в досягненні успіху породжує високу активність, наполегливість і завзятість у досягненні поставлених цілей. Наявність в мотивації помірно вираженого прагнення до уникнення невдач обумовлює дії спортсменів, спрямовані на попередження можливих невдач, спонукає їх ретельно відпрацьовувати техніку вправ, продумувати і планувати тактику і стратегію змагальної поведінки, збирати інформацію про суперників [5].

Успіх або невдача в орієнтованій на досягнення взаємодії людини з середовищем завжди випадкові і таким чином є всього лише перехідними періодичними станами по відношенню до мотивації досягнення. І незалежно від того, наскільки диференційовані критерії успішності,

ця шкала складається з двох частин: одна з них символізує успіх (неважливо, наскільки він яскраво виражений), а інша – невдачу, і ці частини відділені одна від одної вузькою межею. У залежності від досягнутих успіхів ця межа може переміщатися вгору і вниз за шкалою, зміщуючи разом з собою нульову точку відліку. Тому неможливо об'єктивно визначити для досить тривалого періоду часу, що саме для певної людини буде успіхом, а що невдачею. Мотивація досягнення і змагання стосуються не тільки заключного результату або прагнення до досконалості, вони також пов'язані з психологічною «подорожжю» до заключного результату або досконалості. Якщо ми з'ясуємо, чому у людей спостерігаються відмінності в мотивації, і які фактори сприяють формуванню мотивації досягнення, то ми зможемо вчиняти на неї позитивний вплив [3].

Список використаних джерел і літератури:

1. Ильин Е.П. Психология физического воспитания: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Е.П Ильин.– М.: Просвещение, 1987. – С.287.
2. Коломейцев Ю.А.Социальная психология спорта: учеб.-метод., пособие / Ю.О. Коломейцев. – Мн.: БДПУ, 2004. – С. 292.
3. Родіонов А.В. Психологія фізичного виховання і спорту: підручник / А. Родіонов. – М., 2004. – С. 136 .
4. Хекхаузен Х. Психологія мотивації досягнення / Х. Хекхаузен. – СПб.: Мова, 2001. – С. 265.
5. Мотивація/ режим доступу – https://uk.wikipedia.org/wiki
6. Мотивація: сутність, еволюція, ієрархія потреб / режим доступу – http://pidruchniki.com/15931106/politekonomiya/motivatsiya_sutnist_evolyutsiya_iyerarhiya_potreb_vinagoroda

Науковий керівник: к. психол. н. Біла О. Г.

Добрянський І. П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ГРУПОВА ТАНЦЮВАЛЬНА ТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ

Танцювальна терапія як окремий напрям психотерапії сформувався приблизно в 50-70-х роках двадцятого століття. Як і тілесноорієнтована, танцевально-рухова терапія базується на розумінні того, що тіло і психіка взаємозв'язані - зміни в тілесних і рухових паттернах викликають зміни у сфері емоційної, розумової і поведінкової. Тіло і свідомість розглядаються як рівноцінні сили в інтегрованому функціонуванні психіки [4].

Основною задачею танцювальної терапії є спонука до спонтанних виразних рухів, завдяки відчуттям яких розвивається рухливість і зміцнюються сили не тільки на фізичному, але і на психічному рівні. Через рухову взаємодію терапевт допомагає клієнтам розвинути самоусвідомлення, пропрацювати емоційні затиски, досліджувати альтернативні моделі поведінки, зробити сприйняття себе і інших більш точним, викликати такі поведінкові зміни, які сприяють більш здоровому функціонування. Танець дозволяє людині без ризику показати все те, чого не можна виразити словами; він полегшує доступ до глибоко прихованих фантазій і дозволяє надати їм форму, таким чином танець символічно виражає людські можливості і конфлікти. Танцювально-рухова терапія може бути частиною різних психотерапевтичних підходів і «працювати» на різних рівнях свідомості. Виділяють три області застосування танцювальної терапії. лікування хворих, терапія людей з психологічними проблемами, розвиток особистості і самовдосконалення.

Мета танцювальної терапії включає розвиток усвідомлення власного тіла, створення позитивного образу тіла, розвиток навиків спілкування, дослідження відчуттів і придбання групового досвіду. Клієнт сам досліджує себе, свої рухи і розвивається по власному шляху, а терапевт слідує за ним. Терапевта більше цікавить те, як клієнт відчуває рух, ніж те, як вони виглядають. Дж. Смолвуд виділила три компоненти терапевтичного процесу: усвідомлення; збільшення виразності рухів; автентичний рух [3].

З цієї точки зору танець виконує наступні соціально-психологічні функції:

- функцію вираження почуттів, відношення і взаємовідносин особистості;
- функцію створення образу партнера і групи;
- функцію розуміння і взаєморозуміння, оскільки стимулює процеси інтерпретації в спілкуванні;

- функцію встановлення і регуляції стосунків;
- функцію самопізнання і пізнання інших;
- функцію діагностики стосунків.

Танцювальна терапія в групах вирішує щонайменше п'ять задач.

1. Поглиблення усвідомлення членами групи власного тіла і можливостей його використання.

2. Посилення відчуття людиною власної гідності шляхом вироблення позитивного образу тіла.

3. Розвиток соціальних навиків за допомогою придбання учасниками відповідного позитивного досвіду у відносно безпечних умовах взаємодії.

4. Контакт індивіда з відчуттями шляхом встановлення зв'язку між емоціями і рухами при досягненні катарсису.

Додатковою метою роботи групи танцювальної терапії можуть бути: 1) визнання учасниками тренінгу за собою і іншими права на несхожість, нетиповість, унікальне існування; 2) розвиток чутливості до різноманітних проявів особистості іншої людини; 3) розвиток здатності до емпатії і безоціночного схвалення іншої людини; 4) актуалізація і зміна відносин в групі, розвиток членів групи як суб'єктів відносин, оптимізація соціально-психологічного клімату [5].

Особливе місце займає кінестетична емпатія як один з основних методів танцювальної психотерапії. «Кінестетична емпатия» – це емпатійне прийняття партнера за допомогою віддзеркалювання його рухів. Цей метод має значний психотерапевтичний ефект. Кінестетична емпатія сприяє усвідомленню і прийнятті клієнтом свого тіла, своїх відчуттів і стосунків, а також встановленню сильних невербальних зв'язків між учасниками групи, клієнтом і терапевтом [4]. Здатність до кінестетичної емпатії забезпечує важливою інформацією про те, як відчуває себе інша людина. При використанні кинестетичної емпатії, щоб відчути відчуття іншого, важливо своїм тілом імітувати положення, м'язові напруження, дихальний ритм і тілесні рухи партнера. Однак відчувати емпатію можна лише на короткий час, оскільки дуже важко звільнитись від інтенсивного емоційного переживання. Інша трудність лежить в можливому проектуванні своїх вражень, цінностей і думок на іншу людину. Кінестетична емпатія корисна як спосіб встановлення контакту з украй регресивними замкнутими клієнтами. Відображуючи його рухову манеру ходи допомагає встановити стосунки. Так само як і в роботі з аутичними дітьми терапевт повинен враховувати потребу клієнта в просторовій і емоційній дистанції. Усвідомлення рухової поведінки клієнта дає можливість використовувати цю інформацію в контексті більш традиційної вербальної терапії. При віддзеркалюванні рухів терапевт може запитати клієнта, що він відчуває або думає, коли бачить, як ще хтось рухається так само, або поцікавитися, чи не викликає рух якого-небудь образу.

Отже, широке застосування танцювальної терапії, зокрема кінестетичної емпатія, з людьми, які мають недостатній рівень комунікативних умінь, має позитивний ефект.

Список використаних джерел і літератури:

1. Горшкова Е. Выразительные движения. Танец души // Свободное тело. Хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике. / Сост. В. Ю. Баскаков, М.: Ин-т Ощегумонитарных исследований, 2001.
2. Кнастер М. Мудрость тела. М.: Эксмо, 2002.
3. Малкина-Пых И. Г. Телесная терепия. М.: Изд-во Эксмо, 2007, 752 с.
4. Старк А., Хендрис К. Танцевально-двигательная терапия. Пер. с англ. И. Бирюковой, Ярославль, 1994, 485 с.
5. Шкурко Т. А. Танцевально-экспрессивный тренинг. СПб.: Речь, 2003, 511 с.

Науковий керівник: к. психол. н. Шавровська Н. В.

Дробаха Ю.А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ З ДІТЬМИ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ (НА ВЛАСНОМУ ДОСВІДІ РОБОТИ У ЛІТНЬОМУ ТАБОРІ)

Підлітковий вік – це період, який не оминає жодну людину на шляху зростання. Працюючи з підлітками та читаючи книги з психології підліткового періоду таких авторів як Адель Фабер, Хаїна Гінотта та інших, я розумію і усвідомлюю, наскільки важливим є питання побудови коректних стосунків з підлітками.

В пропонованій доповіді звертаю увагу на особливостях розвитку сучасних підлітків та пропоную шляхи удосконалення стосунків дорослих з ними на власному досвіді роботи з дітьми підліткового віку у літніх таборах.

Український тлумачний словник дає таке визначення: «Підліток – це хлопчик або дівчинка 12-16 років перехідного віку від дитинства до юнацтва» [1].

Історично побутує думка, що підлітковий вік є складним періодом в житті дитини, який викликає страх і непокоєння у батьків і педагогів.

Та чи справді цей вік є таким важким та проблемним? Американська письменниця та журналістка Міньйон Маклофлін висловилися так: «Дитина, з якою найскладніше впоратись – саме та, якою в результаті ми найбільше пишаємося» [2].

З 2014 року я маю досвід роботи з підлітками. Спочатку – вожатою, нині – координатор підліткового табору – «Jungle», свідомо обравши роботу саме з підлітками.

Підлітковий вік – один з найскладніших періодів в житті не лише батьків, а й самих дітей. Вони знаходяться на роздоріжжі. І кожен вибір для них – найскладніший. Вони залишили безпечну гавань батьківської турботи і мають робити власні кроки, а це не просто. Саме в цей період важливо висловити свою підтримку, запропонувати дітям можливі рішення та просто дати зрозуміти, що ти завжди готовий вислухати і почути. Адже саме у підлітковому віці молодь здатна схибити й ступити на небажану стезю, вдатися до шкідливих звичок.

Наведемо окремі статистичні дані дослідження, яке провела ГО «Український інститут» у 2019 році. Так, серед дітей 15-річного віку процент хлопців, які хоча б раз вживали алкоголь, становить 79%, серед дівчат – 87%; 50%українських підлітків мають досвід куріння, а 18% пробували наркотики [3].

Проте, давайте будемо відвертими: як тільки починаємо з підлітками розмову про шкідливість таких залежностей, відразу реакція, яку ми спостерігаємо – мовчазливість, нездатність пояснити свої дії.

То як же підтримати та спрямувати молодь у вірному напрямі? З власного досвіду, скажу: результативніше не говорити, а демонструвати. Лише власний приклад батьків є найдієвішим для наслідування: чесність, щирість, відвертість – це ті особистісні якості, які завжди будуть цінуватися поза часом.

Наступне – це вміння вислухати й підтримати наміри й бажання дітей. Наголошу увагу на тому, що «вислухати» ≠ «дати пораду». Важливо й цінно для молодого покоління бути впевненим у тому, що батьки не є ворогами своїм дітям, а значить, порадять і підтримають будь-які їх починання. Часто-густо батьки авторитарно приймають рішення за дітей, що в подальшому унеможливлює належне спілкування й розуміння одне одного.

В таборах я неодноразово бачила сумних, без настрою, похмурих підлітків. І стояла перед дилемою: звернути на них увагу, чи коректніше пройти, «не помітивши». На моє переконання, в жодному випадку не варто ігнорувати такий стан і настрій дитини. Адже частина підлітків почувають себе згубленими, непотрібними, без уваги, підтримки та любові. Їм важливо мати співрозмовника, людину, яка просто вислухає, відчує стан, надасть своєчасну пораду або просто обійме.

Підлітковий вік може стати як одним з найцікавіших та найприємніших, так і найпроблемнішим періодом в житті підлітка. А це, перш за все, залежить від людей, які будуть на цей час поряд.

Цього року, готуючись до роботи у літньому підлітковому таборі, я задалась питанням: які теми будуть актуальними, цікавими, корисними для підлітків. Наведу список тих, які, на моє переконання, необхідно обговорювати з дітьми підліткового віку.

Тема лідерства. Сучасний світ диктує свої правила – якщо ти не попереду, то ти нічого не вартий. Але чи справді лідер – той, хто просто йде попереду? Торкаючись цієї теми, підліткам можна запропонувати розглянути такі постаті як Авраам Лінкольн, Леді Діана, Руаль Амундсен, та ті складові лідерства, які були притаманні їм. А також рекомендувати до прочитання низку книг щодо лідерства, зокрема «21 незаперечний закон лідерства» Джона Максвелла [4].

Тема свободи. Важливо формувати у молоді бажання самостійного, власного вибору в житті. Адже покладаючи відповідальність на дитину, ми не лише демонструємо довіру до неї, а й закладаємо певне підґрунтя до дорослого самостійного життя.

Не менш важлива тема – тема стосунків та створення сім'ї. У підлітків відбувається перебудова організму – стрімке зростання, розвиток серцевих м'язів та судин, статеве дозрівання. З'являється інтерес до протилежної статі. Тому у цей період важливо сформувати почуття дружби та довіри для щастя в сімейному житті.

Тема дослідження поведінки дітей у підлітковому віці – актуальна проблема нинішнього часу. Тому – будемо сприяти підлітку висловлювати свої сумніви, розповідати про свої страхи, спостерігати за їхніми поведінковими формами, формувати культуру спілкування, повагу до дорослих і близьких людей. Адже саме вони можуть вислухати, не моралізуючи ситуацію і вчинки дитини й допомагати приймати відповідальні рішення. Віддаючи підлітку часточку себе – у відповідь отримаєте набагато більше.

Список використаних джерел і літератури:

1. Словник української мови в 11 томах. Т. 9. С. 242. /Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР /гол. ред. кол. І.К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970-1980.

2. Афоризмы, мысли, высказывания и цитаты великих людей. [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу: http://aforizmer.ru/aforizmi/minon-makloflin

3. Результати опитування щодо куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків в Україні [Електронний ресурс] // УКРІНФОРМ. – 2019. – Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2795365-rezultati-opituvanna-sodo-kurinna-vzivanna-alkogolu-ta-narkoticnih-recovin-sered-pidlitkiv-v-ukraini.html.

4. Максвелл Д. 21 непреложный закон лидерства / Джон Максвелл. – Минск: Попурри, 2005. – 166 с.

Науковий керівник: к. психол. н. Лещенко І. Т.

Крохмаль М. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВЛАСТИВОСТІ ВИЩОЇ НЕРВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК ФАКТОР ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО ЗМІН УМОВ НАВЧАННЯ

Питанню адаптації до школи присвячували роботи багато дослідників, такі як: Т.В. Азарова, М.В. Антропова, Ю.В. Василькова, В.С. Марков та інші. Але робіт щодо адаптації до умов шкільного навчання при переході від початкової школи до середньої приділено значно менше уваги. В той час, як адаптація школярів до 5-го класу є одним з найважливіших етапів в шкільному житті у зв'язку зі зміною шкільних вимог, збільшення кількості вчителів, пересування по території школи, взаємодія з учнями інших класів [3]. Все це є стресогенним фактором і провокує до ризику виникнення дезадаптації. Одночасно перехід в середню освітню ланку співпадає у часі з початком вікової кризи - переходом з підліткового віку, з його фізіологічними та психологічними особливостями. Вікові психологічні особливості 10-річних школярів визначаються домінуванням емоційної сфери у функціонуванні психіки і особистісними новоутвореннями. Наше дослідження присвячене впливу властивостей вищої нервової діяльності молодших підлітків на їх адаптацію до змін умов навчання у школі [2].

Метою дослідження є з'ясувати вплив властивостей вищої нервової діяльності молодших підлітків на процес адаптації до 5-го класу.

Завдання дослідження:

1. Визначити причини і наслідки шкільної дезадаптації.

2. Описати особливості адаптації дітей до 5-го класу.

3. З'ясувати особливості навчання і виховання дітей з різними видами вищої нервової діяльності.

4. Визначити індивідуально-психологічні властивості вищої нервової діяльності молодших підлітків та рівень їх шкільної адаптації.

5. З'ясувати наявний зв'язок між цими параметрами.

Об'єкт дослідження - процес адаптації учнів до середньої ланки школи. Предмет дослідження - фактори впливу на процес адаптації молодших підлітків до навчання.

Основні результати дослідження. У роботі проаналізовано наукову літературу в контексті проблеми адаптації до шкільного навчання. Особлива увага приділена психологічним проблемам учнів при переході від початкової до середньої школи. Стресогенним фактором для молодших підлітків визначена зміна умов і вимог до навчання. Цей фактор підсилюється віковою кризою пубертатного періоду. У роботі описані психологічні причини та наслідки шкільної дезадаптації учнів 5-х класів.

Емпіричне дослідження проходило на базі Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №28 ім.Т.Г.Шевченка. В якості емпіричної вибірки брали участь 39 учнів, паралелі 5-х класів, з них 17 дівчат і 22 хлопці. Дослідження проходило в трьох етапах: на першому етапі визначалися індивідуальні характеристики вищої нервової діяльності (інтроверсія/екстраверсія та нейротизм) за допомогою методики Г.Ю. Айзенка. На другому етапі визначали рівень соціальної адаптованості молодших підлітків за допомогою методики М.І.Рожкового. На 3 етапі визначався кореляційний зв'язок між окремими параметрами вищої нервової діяльності та рівнем шкільної адаптації. У результаті ми виявили позитивну, значну кореляцію між параметрами інтроверт. /екстраверт. та соціальної адаптації ($p = 0,828$).

Висновки. У науковій роботі особлива увага приділена адаптації учнів при переході від початкової до середньої школи у зв'язку зі змінами вимог та умов навчання, які сприймають молодші підлітки як стресогенний фактор. У роботі визначені такі причини шкільної дезадаптації: педагогічна занедбаність, недостатній інтелектуальний та психомоторний розвиток дитини, відсутність уваги з боку батьків та вчителів, відсутність мотивації, темпова непристосованість та інші. У роботі акцентована увага на необхідності урахувати властивості вищої нервової діяльності учнів у навчально-виховному процесі. В емпіричній частині роботи, за допомогою тесту опитувальника Г.Ю. Айзенка та опитувальника М.І. Рожкового були визначені властивості вищої нервової діяльності молодших підлітків та рівень їх шкільної адаптованості. За допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона був визначений зв'язок між окремими параметрами вищої нервової діяльності молодших підлітків та рівнем їх соціальної адаптації, що дозволяє стверджувати про значний вплив рівня екстраверсії/інтроверсії на адаптацію учнів до навчання у середній школі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Березін Ф.Б. Психічна і психофізіологічна адаптація людини. –Л., 1988.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2004.
3. Савчин М.В. Вікова психологія: Навчальний посібник. - К.: Академвидав, 2005 .
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. - К.: Радянська школа, 1989.
5. Реан А.А.Психология подростка. – СПБ.: «Прайм-Еврознак», 2003.с..

Науковий керівник: к. психол. н. Біла О. Г.

Мулявка А. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМИ ПІДЛІТКАМИ

В сучасному світі людина спостерігає рекламу всюди: на телефоні в додатках, в інтернеті при перегляді сайтів та відео, при перегляді телебачення, на прогулянці по місту можна побачити рекламу на будівлях, білбордах, в автобусах. Реклама буквально скрізь. Реклама показує певний стиль життя, вона транслює цінності, диктує нам правила, що краще купувати, що краще їсти, що одягати.

Реклама впливає на людей, а зокрема на підлітків, такими методами [5]:

1. Метод переконання. Цей метод розрахований на критичний аналіз та осмислення рекламованого товару. Після чого отриману інформацію людина прирівнює до свого життя та досвіду.
2. Метод навіювання. На відмінну від попереднього методу, навіювання розраховане на мінімальне критичне мислення споживача. Під час такого методу активують емоції у глядача. Залучаються прохожі для реклами, щоб отримувати довіру покупця. Коли людина почула, що це купують сотні людей і вони задоволені результатом, то рекламований товар захочеться купити, хоча б для того, щоб дізнатися чи справді він такий ефективний. Також навіювання в рекламі відбувається за допомогою гри на бажанні бути здоровим, підвищити свій соціальний статус, зберегти та досягти благополуччя в різних сферах [2].
3. Метод гіпнозу. В такому методі не віддається жодних чітких та прямих наказів, які відбивалися у свідомості людини. Акцент стоїть на підсвідомій сфері особистості. В таких рекламах ми можемо спостерігати звичайну бесіду на кухні двох подруг, які розмовляють про товар.
4. Психоаналітичний метод. Для дії цього методу необхідно, щоб товар був привабливим підсвідомо, для привабливості товару він повинен бути сексуальним в широкому розумінні цього слова [3].
5. Метод нейролінгвістичного програмування (НЛП). Цей метод впливає за допомогою слова на нейропсихологічному рівні. Відповідно слова повинні бути чіткими і такими, щоб їх можна було побачити та прочитати у жестах, рухах очей, диханні та голосу. Така реклама використовується в мережі інтернет, там, де є змога комунікації.

Якщо таке програмування використовується на телебаченні чи радіо, то лінгвістичне маніпулювання відбувається за допомогою мовних метафор, хибних аналогій, багатомовності та непрямих мовних актів [1].

Коли вже розроблена ідея реклами та сформульовані завдання, постає необхідність в її оформлені. Важливим є дизайн: правильно розташований текст, гармонійно підібраний колір, ефектна картинка всієї реклами. Колір в рекламі впливає на сприйняття людиною ваги тіла, температури приміщення, оцінку віддаленості об’єкта. Також він відіграє вагому роль на психо-інтелектуальному стані людини. Правильно підібраний колір створює атмосферу, заспокоює та покращує сприйняття зображених подій. Емоційний стан людини впливає на сприйняття кольорів, під впливом різних емоційних станів індивід може бачити різні відтінки одного кольору, або «включатися» на один колір, тоді коли будучи в іншому емоційному стані він на нього не реагує. Тому підбирання кольору є тонкою творчою діяльністю. Але знаючи психологію, за допомогою кольору можна вплинути на емоції людини та змінити їх [4].

Серед підлітків популярною є реклама блогерів в YouTube та Instsgram. Провівши дослідження серед підлітків (45 осіб, з них 28 дівчат та 17 хлопців), я отримала такі результати:

Питання анкети:	**Дівчата**	**Хлопці**
Найбільш ефективною рекламою вважають – рекламу в інтернеті	75%	76%
Перед тим як купити товар, підлітки:		
- переглядають рекламу в інтернет-магазинах;	67%	70 %
-дивляться відео-огляд товару;	28%	41%
-орієнтується на рекламу блогерів.	14%	6%

Питання анкети:	Дівчата	Хлопці
Рекламу блогерів підлітки вважають: -цікавою; -відносяться до неї нейтрально.	 39% 42%	 6% 65%
Товари на які найчастіше створюється реклама (на думку підлітків) блогерами за якими слідкують досліджувані: -одяг, аксесуари та косметику; -продукти харчування; -кафе, ресторани та магазини; -спортивні товари.	 68% 14% 14% 7%	 47% 35% 35%
Іноді здійснюють покупки товарів, які рекламуються блогерами.	61%	59%
Серед тих підлітків, хто купував товари, залишилися задоволені покупкою.	76%	80%
Підлітки, які ніколи не купували рекламованих блогерами товарів.	34%	35%

Також підлітки вказали, що вони хотіли б мати речі як в блогерів, а саме: косметику по догляду за собою, брендові речі, всі речі, техніку, одяг, взуття, спортивні товари, машину, гроші. Лише одна дівчина вказала, що її задовольняють власні речі, 5 дівчат та 5 хлопців вказали на те, що їм не хочеться нічого, 2 хлопців відмітили, що вони не можуть визначитися з цим.

Підлітки, які купували рекламовані товари, вказали, що купували такі речі під впливом інтернет-реклами: ноутбук, телефон, спортивні товари, одяг, взуття, аксесуари та косметику.

З отриманих результатів дослідження можна стверджувати, що:

1. серед опитаних підлітків найбільш ефективною є реклама в інтернеті;
2. реклама від блогерів впливає на підліткові бажання та цінності;
3. більшість підлітків купують рекламовані речі і залишаються задоволеними.

Список використаних джерел і літератури:

1. Доценко Е. Л. Манипуляция: психологическое определение понятия. *Психологический журнал*, 1993.
2. Дудинский Д. И. 30 способов манипуляции и управления людьми.М. ; Мн.: Харвест, 2007. 96 с.
3. Попова Ж. Г. Ідеї психоаналізу в сучасній рекламі. *Маркетинг в Росії і за кордоном*. 2002. № 1.
4. Попова Ж. Г. Психологія кольору в друкованій рекламі. *Маркетинг в Росії і за кордоном*. 2000. № 4.
5. McLaughlin J. Researcher shows negative effects of advertising on children [Електронний ресурс] / J. McLaughlin. Режим доступу: http://legacy.fordham.edu/campus_resources/enewsroom/inside_fordham/may_17_2010/news/researcher_shows_neg_75386.asp.

Науковий керівник: к. психол. н., доцент Горобець Т. В.

Расулова А. Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФАКТОРИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

В процесі теоретичного аналізу поняття «емоційне вигорання», було зроблено висновок про те, що дане явище представляє собою синдром фізичного та емоційного виснаження, що свідчить про втрату фахівцем позитивних почуттів стосовно професійної діяльності та супроводжується розвитком негативної самооцінки та негативного ставлення до роботи.

Слід зазначити, що емоційне вигорання часто розвивається у так званих «трудоголіків». Понаднормова робота вдома і на вихідних, термінові виклики – це прямі сигнали реальної загрози формування синдрому вигорання [1].

На сьогоднішній день не існує єдиної узагальненої класифікації причин емоційного вигорання. У психологічній літературі зарубіжними та вітчизняними науковцями, при вивченні емоційного цього явища у працівників соціальних сфер діяльності, виділяється декілька класифікацій факторів, що зумовлюють його формування.

Так, наприклад, Р. Глен поділяв чинники емоційного вигорання на професійні та особистісні, К. Кондо – на індивідуальні, соціальні та організаційні, М. Лейтер – на соціально-психологічні, особистісні і професійні, Б. Перлман та Е. Хартман – на особистісні, рольові та організаційні.

Вітчизняним дослідником В. Орелом було виділено дві групи чинників, які зумовлюють виникнення синдрому емоційного вигорання:

- до першої групи слід віднести чинники індивідуальні, що включають соціально-демографічні особливості працівника (вік, стать, сімейний стан, стаж роботи, освітній та кваліфікаційний рівень) і його особистісні особливості (витривалість, сила опору, контроль, самооцінка, рівень нейротизму (тривожності) тощо);

- в другу групу включено фактори організаційні, зокрема, умови праці (рівень робочого перенавантаження, дефіцит часу, тривалість робочого дня), зміст праці (кількість клієнтів, гострота їх проблем, рівень глибина контакту працівника з клієнтами, наявність або відсутність зворотного зв'язку тощо);

- значну роль відіграють також соціально-психологічні фактори (взаємини в організації, ставлення спеціаліста до об’єкта праці) [2].

На думку дослідника В. Бойко, найбільш поширеним є розділення чинників емоційного вигорання на два блоки: зовнішні чинники, які характеризують специфіку професійної діяльності, та внутрішні чинники, які стосуються індивідуальних характеристик кожного професіонала безпосередньо [3]. Серед зовнішніх чинників ризику виникнення синдрому емоційного вигорання, найбільш значущими, на думку автора, є:

1. Психоемоційна діяльність, що супроводжується хронічною напруженістю, та пов'язана з інтенсивною комунікацією, точніше, із цілеспрямованим сприйняттям партнерів і необхідністю впливу на них. Так, наприклад, педагогу слід постійно емоційно підкріплювати різні аспекти професійної комунікації, що обумовлено:

- потребою у активній постановці та розв’язанні проблем;

- уважним сприйняттям та постійним запам’ятовуванням, швидкою інтерпретацією та аналізом різних типів інформації (візуальної, звукової, письмової);

- необхідністю швидкого зважування альтернатив та ухвалення рішень.

Дестабілізуюча організація трудової діяльності, яка може проявлятись у:

- нечіткій організації та плануванні праці;

- нестачі устаткування;

- погано структурованій і розпливчастій інформації;

- наявності у професійній інформації «бюрократичного шуму» – дрібних подробиць, суперечностей;

- завищених нормах контингенту, з яким взаємопов'язана професійна діяльність (наприклад, учнів класу).

2. Підвищений рівень відповідальності за функції, які виконуються педагогом. Так, наприклад, вчителю постійно необхідно приймати на себе енергетичні розряди директора, учнів, батьків.

Е. Хубнер та Л. Мілс також висувають припущення про те, що на формування емоційного вигорання більш серйозний вплив чинять особистісні риси працівника, ніж чинники, що присутні у професійному середовищі [4]. Вивчаючи чинники «професійного вигорання» П. Марк та Дж. Моллі приходять до висновку, що вказаний феномен не обумовлений ні соціальними умовами трудової діяльності, ні біографічними особливостями фахівця, а залежить виключно від його індивідуально-психологічних характеристик [1].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що психологічна специфіка синдрому «професійного вигорання» може залежати не лише від зовнішніх факторів, але й від особистісного змісту та мети професійної діяльності, а також від оцінки ситуації, в якій знаходиться працівник. Тому професійна діяльність може виступати лише як привід для прояву стресового стану, в той час як справжні причини стресу будуть приховані в особистісних особливостях: світогляді людини, її потребах, цілях і мотивах, стереотипах сприймання, позиціях, зайнятих у процесі міжособистісної взаємодії тощо. Список стрес-факторів при цьому на сьогоднішній день досить широкий.

Будь-які чинники професійного середовища можуть бути представлені як причина стресу, в тому випадку, коли вони розцінюються працівником як такі, що перевищують його можливості.

Отже, до факторів «емоційного вигорання», що є найбільш поширеними, відносяться зовнішні чинники, які характеризують специфіку професійної діяльності, та внутрішні чинники, котрі стосуються індивідуальних характеристик професіоналів.

До найпоширеніших ознак тривалого стресу та прояву синдрому вигорання можна віднести такі як: виснаження, втома, безсоння, негативні установки у відношенні до трудової діяльності, незадоволення виконуваною роботою, нехтування виконанням професійних обов'язків, порушення апетиту, підвищення рівня агресивності, низька самооцінка, пасивність, прийом психостимуляторів (кава, тютюн, алкоголь), втрата звичної концентрації, невиконання регламентованих строків роботи, пошук виправдань замість рішень, конфліктність у відношенні з колегами та клієнтами, частий головний біль, шлункові розлади, бажання працювати вдома, невпевненість, почуття розчарування, почуття неусвідомленого і постійного неспокою, підвищений рівень дратівливості.

Список використаних джерел і літератури:

1.Абрумова А. Г. Аналіз станів психологічної кризи і їх динаміка. Психологічний журнал. 1985. № 6. с. 107-115

2.Маслач К. Практикум по социальной психологии. Маслач К. СПб.: Питер, 2000. 522с.

3.Бойко В.В. Энергия эмоций. 2-е изд., доп. и перераб. СПб.: Питер, 2004. 474 с.

4.Водопьянова Н.С., Старченкова Е.С. Психическое «выгорание». Пути преодоления. Мир медицины. 2001. №9–10. С. 44–45.

Науковий керівник: к. психол. н. Драгола Л.В.

Семенченко В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЖІНОЧИЙ АРХЕТИП У МІФАХ ТА КАЗКАХ

Проблема пізнання несвідомої сфери психіки залишається актуальною для практичної психології, оскільки розкриття витіснених змістів зумовлює підвищення якості надання психологічної допомоги суб'єкту. Несвідоме має ірраціональний характер, детерміноване внутрішніми механізмами, і виражає свій зміст приховано, символічно.

У контексті досліджуваної теми важливою є позиція К.Г. Юнга, який окрім особистого несвідомого, виділяв колективне несвідоме [5]. Колективне несвідоме, на відміну від особистого, не зобов'язано своїм існуванням індивідуальному досвідові і не є персональним придбанням людини. Колективне несвідоме складається з міфологічних мотивів або первісних образів, тому міфи всіх народів являють собою його істинні зразки. Фактично, міфологію в цілому можна було б вважати свого роду проекцією колективного несвідомого [3]. Особливе місце в процесі пізнання колективного несвідомого займає поняття архетипів. Ми знаходимо архетипи в міфах, казках, сновидіннях, психотичних продуктах фантазії. У першому випадку (міфи і казки) архетипи вплітаються в смисловий зв'язок, упорядкований та безпосередньо зрозумілий, в другому випадку (сновидіння і продукти фантазії) – це низка образів, незрозуміла, ірраціональна, що нагадує марення, низка не позбавлена прихованої смислової спаяності.

Однак архетипи – це не самі образи, а схеми образів. Змістовну характеристику прототип одержує лише тоді, коли він проникає у свідомість і при цьому наповняється матеріалом свідомого досвіду. К.Г. Юнг визначив систематику архетипів, формулюючи такі, архетипи, як «Тінь» (несвідома долюдська частина психіки), «Аніма/Анімус» (несвідомий початок протилежної статі в людині, що виражається образами двостатевих істот первісних міфів); «Мудрий старець (баба)» (архетип духу, значення, схованого за хаосом життя) [5]. Архетипичне тлумачення міфологеми матері в її різних варіантах (богиня та відьма) веде до виявлення архетипу вищої жіночої істоти, що втілює психологічне відчуття зміни поколінь, подолання влади часу, безсмертя. До того ж існує стільки ж архетипів, скільки і типових життєвих ситуацій [4]. До жіночих рольових архетипів відносять: Деметру (мати милостива, щедра чи жахлива), Кору-Персефону (юна діва, жертва, господарка Підземного царства), Афіну (неприступна діва, стратег і тактик), Артеміду (вічна діва, суперниця чоловіків), Афродіту (втілення любові та краси), Геру (вірна та ревнива дружина, світська дама), Гестію (жінка, яка віддає перевагу самотності), Гекату (сваха, відьма, посередниця) [1].

Проведене нами емпіричне дослідження, в якому взяли участь 44 особи чоловічої та жіночої статі (відповідно 20 і 24 особи), мало на меті розкрити зв'язок вираженості архетипів у «Казці мого життя» та ілюстрації до неї в залежності від домінування маскулінних чи фемінних якостей суб'єкта. Такого зв'язку ми не виявили. Більшість досліджуваних у казках відчувають свою надзвичайність на момент народження, потрібність для батьків. Констатують той факт, що усі раділи, були щасливими, коли вони народилися. До того ж пишуть про власну обдарованість, особливість, несхожість на інших. Поряд з цим прагнуть ідеального кохання, щастя та благополуччя.

Часто проглядається у казках залежність від батьків, сильне емоційне тяжіння до одного з них, невирішеність справ дитинства, зверненість у минуле. Складається враження про те, що більшість досліджуваних переживають страх перед майбутнім, дорослістю. Були виявлені неусвідомлювані стереотипи та забобони відносно соціально-статевої ролі. У малюнках найбільш представлені наступні символи: сонце, хмари, серце, квіти. У казках узагальнити не вдалося (широкий діапазон). До того ж більшість досліджуваних мають невисокий рівень розвитку рефлексії і писали біографічні дані.

Для тих досліджуваних у кого виражені статево нейтрально якості властивими є образи метелик, хмари, квіти, дерево. Це пов'язано з тим, що для них існує велика кількість невирішених суперечностей. Зазначені образи символізують легкість, відрив від реальності, сум, тяжкість, тендітність, силу та впевненість одночасно. Що в дійсності може уводити від вирішення життєвих питань та перевитрати енергії.

У тих, кого переважають чоловічі якості у невідповідності до статі частіше зустрічаються символи сонця і квітів. Можна думати, що відбувається процес компенсації. Оскільки саме сонце та квіти засвідчують тепло, ласкавість, ніжність, жіночність. Домінування маскулінних рис серед чоловіків спостерігається у двох досліджуваних. Домінування маскулінних рис у чоловіків виявляється у цікавості до філософських проблем, потребою до пригод та ризику [2]. Для тих досліджуваних у кого виражені фемінні якості відповідно статі властивими є символи сонце, серце, губи, вода, квіти, дерево, яблуко. Це пов'язано різноманітними, але фемінними проявами. Інші символи зустрічалися на нашій вибірці досить рідко: король і королева, принц, принцеса, фея, чаклун, пророк, перлина, коло, трикутник, русалка.

Отже, в контексті досліджуваної нами теми необхідно відмітити, що використання досліджуваними архетипів носить обмежений характер. Лише близько десятка осіб згадали у казках образи короля і королеви, фею, русалку, принца та принцесу. Більшість обмежилася використанням окремих символів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бедненко Г. Б. Греческие богини: Архетипы женственности. М.: Независимая фирма «Класс», 2005. 320 с.
2. Менегетти А. Образ и бессознательное. Учебное пособие по интерпретации образов и сновидений. М.: ННБФ «Онтопсихология», 2000. 441 с.
3. Человек и его символы. М.: Медков С. Б., «Серебряные нити», 2008. 352 с.
4. Эстес К. П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях. – Пер. с англ. – К.: София, М.: ИД «София», 2003. – 496 с.
5. Юнг К. Г. Бог и бессознательное. – М.: «Олимп», 1998. – 250 с.

Науковий керівник: к. психол. н. Шавровська Н.В.

Сокол А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ГНУЧКОСТІ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Основними характеристиками сучасного життя є динаміка, велика кількість джерел інформації, необхідність критичної оцінки фактів, пропозицій. Відповідно фахівці мають бути компетентними, самостійними, відповідальними за дії та результати, швидкими, нестандартно мислячими, здатними презентувати і(або) відстояти [1]. Отже, існує необхідність оптимізації освітнього процесу при підготовці студентів різних спеціальностей.

В основі вище окреслених властивостей сучасного фахівця знаходиться мислення та його особливості. Мислення – процес опосередкованого і узагальненого відображення дійсності.

Сутність мислення полягає у розкриття зв'язків і залежностей між предметами та явищами. Воно дає змогу забезпечувати рівень суджень, узагальнення фактів, висновків, нагромадити знання, вибудовувати гіпотези, теорії, вирішувати завдання, які ставить особистість і суспільство. Мислення – активна функція інтелекту.

Достатній або недостатній розвиток мислення, позначаються на тому, як особистість орієнтується в навколишній дійсності, у різних життєвих ситуаціях, як вона передбачає хід подій і результати своїх власних дій, як вона панує над обставинами і над собою. Виділяють низку операцій мислення: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, конкретизація, абстрагування. До основних якостей мислення людини відносять самостійність; глибину; широту; гнучкість; критичність; швидкість; економічність.

Особливого значення на сучасному рівні розвитку суспільства і науки набуває гнучкість або лабільність мислення. Лабільність – швидкість, з якою фізіологічна система реагує на подразнення і повертається у вихідне положення. У контексті мислення це означає здатність швидко реагувати на зміни при відхиленні від очікуваного результату. Протилежна характеристика – ригідність – риса особистості, яка виявляється у труднощах перебудови раніше вироблених стереотипів поведінки і діяльності чи в нездатності індивіда змінити програму діяльності відповідно до змін обставин.

У залежності від сфери вияву ригідності виділяють когнітивну, афективну і мотиваційну ригідність. Когнітивна ригідність виявляється у труднощах перебудови сприймань і уявлень відповідно до змін, які відбуваються у навколишньому середовищі. Афективна ригідність полягає в незмінності емоційної значущості об'єктів і нездатності індивіда перебудувати структуру своїх афективних проявів. Мотиваційна ригідність спостерігається у складному перебудовуванні системи мотивів за обставин, які вимагають від суб'єкта гнучкої поведінки.

Афективний та моральний розвиток людини невід'ємні від когнітивного. Як наслідок, ригідна поведінка, яка спостерігається у когнітивних завданнях має власні паралелі у відсутності автономії, проявах персеверативності та ригідних конструкцій особистих та міжособистих цінностей індивіда, які прослідковуються у соціальній поведінці. Можливо, що ригідність як інтелектуальній, так і афективній сферах, є проявом незбалансованих схем, в яких переважає або акомодація, або асиміляція. Через те, що багато факторів, включаючи когнітивну незрілість, неврологічні порушення та авторитарно орієнтовані методи виховання дітей можуть заважати розвитку адекватно збалансованих схем, ригідність може мати різні корені.

Хоча ригідність не має точного визначення, можна сказати, що особливо ригідність проявляється коли індивіду не вдається змінити свою поведінку, навіть у випадку якщо потреби нової ситуації вимагають іншої поведінки. Багато термінів у психології вказують на ригідність, включаючи персеверацію, консерватизм, догматизм, банальність, нетерпимість до невизначеності, компульсивність. Такі терміни як гнучкість, лабільність, терпимість до невизначеності і, до певної міри, креативність, означають тенденції, протилежні ригідності.

У результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що ригідність негативно впливає на поведінку людини в мінливому середовищі, знижує її адаптаційні можливості. Вона виявляється в егоцентризмі, завищеній самооцінці, впертості і вузькості інтересів.

Для уникнення негативних наслідків ригідності у процесі навчання студентів викладачам необхідно звернути увагу на деякі аспекти взаємодії. Насамперед, це використання нестандартних форм навчання. За рахунок їх непередбачуваності у студентів актуалізуються потреби саморозвитку. Мала кількість критичних зауважень, стимулювання активності, створення розвивального середовища формує впевненість у власних силах.

Викладачеві необхідна зміна методів навчання і контролю; зміна стилю і моделей поведінки; зміна стилю спілкування, котрі стимулюють розвиток гнучкості і у студентів. Спостережливість, чутливість викладача, тобто здатність швидко і тонко помічати зміни в настроях та думках студентів, допоможе оптимально визначити подальший розвиток подій. Важливим є акцент на самостійній діяльності студентів, можливості вибирати, варіювати, проявляти творчість при виконанні завдань. Саме такий підхід сприятиме розвитку оптимістичного ставлення до життя, усвідомлення власної цінності та толерантного ставлення до інших.

Збалансованість фізичного, інтелектуального, особистісного та соціального розвитку студентів забезпечує поєднання становлення висококваліфікованого фахівця та його соціальної адаптації, дозволяє долати бар'єри у спілкуванні. Поряд з цим сприяє навчанню впродовж життя. Поряд з цим сам викладач має вести здоровий спосіб життя, мати оптимістичний погляд на життя, критичне мислення, гнучкість мислення та поведінки, здатність делегувати відповідальність, схильність до ризику. бути стресостійким,

Отже, увага до певних аспектів освітнього процесу у ЗВО сприяє розвитку гнучкості мислення і поведінки студентів і формує їх як перспективних фахівців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.

2. Лосєва Н. М. Самовдосконалення викладача: навч.-метод. посібн. / Н. М. Лосєва. Донецьк: Донецький нац. університет, 2004. 300 с.

3. Максименко С. Д. Психологічні засади взаємозв'язку професійного навчання і розвитку особистості майбутнього фахівця. Неперервна професійна освіта: Філософія, педагогічні парадигми, прогноз: научное издание / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін./ за ред. В. Г. Кременя; АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К. : Наукова думка, 2003. С. 691–796.

Науковий керівник: к. психол. н. Шавровська Н. В.

Чепцова О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАСОБІВ ВПЛИВУ В РЕКЛАМІ

Проблемою реклами займалися відомі науковці, зокрема такі як І.В. Грошев, В.В.Жовтянська, Ж.Є.Русицька, В.К.Вілюнас, Г.В.Шиллер, Р.І.Мокшанцев [2; 3]. Існують два діаметрально протилежних підходи до реклами. У вузькому значенні реклама – це тільки платні, односпрямовані, неособисті й опосередковані звертання, що агітують на користь конкретного товару, у широкому значенні – це будь-яке звертання виробника (продавця) чи його представника до потенційного споживача (покупця). Реклама – це процес інформування населення про товар (послугу), ознайомлення з ним, переконання в необхідності його покупки.

Серед усіх видів реклами провідну роль виконує товарна, яка відображає основне призначення реклами – регулювання руху товарів на ринку; престижна реклама забезпечує довіру споживачів не стільки до товару, скільки до його виробника. Також виділяють: пряму і приховану рекламу; особисту та безособову; раціональну та емоційну; агресивну та м'яку рекламу; захисну; однорідну або різнорідну; різнорівневу; соціальну; добросовісну або несумлінну.

Рекламне повідомлення класифікується за способами впливу (раціональне і емоційне), за способами вираження ("тверда" і "м'яка" реклама), за основними цілями і завданнями (імідж-реклама, стимулююча реклама; реклама стабільності, внутрішньофірмова реклама, реклама з метою збільшення збуту продукції, порівняльна реклама, нагадуюча реклама, підкріплююча реклама, інформуюча реклама, превентивна реклама) [4].

Серед функцій реклами перш за все слід виділити товарну і престижну, які забезпечують виконання рекламою свого призначення у вигляді основної стратегії маркетингу; виховна або педагогічна функція реклами полягає у формуванні життєвих цінностей; експресивна функція реклами припускає створення позитивного настрою; пізнавальна або інформаційна функція реклами спрямована на інформування споживачів щодо їх виробників, нових професій; комунікативна функція реклами полягає в створенні умов для взаємообміну інформацією.

Власне, коли мова йде про соціально-психологічний механізм впливу, мається на увазі, що один суб'єкт своїми діями може викликати потрібну йому душевно-духовну і поведінкову активність іншого суб'єкта, а саме: певні образи, уявлення, спогади, думки, почуття, ставлення, вольові дії, спонтанні реакції тощо. Усі соціально-психологічні механізми впливу людини на людину можна умовно поділити на пропозитивні (одна людина умовно пропонує іншій погодитися з нею, прийняти її пропозицію) і прескриптивні (коли вимушено

застосовується механізм тиску, пресингу тощо). До пропозитивних механізмів відносяться згадані вище переконування і навіювання, механізм впливу шляхом демонстрації прикладів, зразків поведінки тощо. До прескриптивних соціально-психологічних механізмів впливу відносять вимогу, розпорядження, інструктування, заохочення, дозвіл, заборону, покарання, тобто різного роду санкціонуючі впливи [5].

Різновидом соціально-психологічного тиску, особливо в рекламі, є маніпулювання, при якому суб`єкт впливу начебто вдається до пропозитивних механізмів, а насправді намагається обмежити свободу об`єкта чи підпорядкувати його своїй волі. У словниках європейських мов це слово тлумачиться як дія, спрямована на об'єкти і асоціюється з певними намірами, цілями (наприклад, ручне керування, огляд пацієнта лікарем за допомогою рук тощо). Можна вирізнити головні ознаки маніпуляції, яка виступає різновидом духовного, психологічного впливу (а не фізичне насильство чи загроза насильства). Метою дій маніпулятора є вплив на психічні структури людської особистості [1].

Таким чином, маніпуляція – це вплив, який вимагає значної майстерності й специфічних знань, а також інтуїції. У науці розрізняють вплив: сильний і слабкий; глибокий і поверхневий; прямий і непрямий; безпосередній і опосередкований; постійний і непостійний; очікуваний і неочікуваний; свідомий і неусвідомлюваний; навмисний і випадковий; індивідуальний і фронтальний; ефектний і невиразний; конструктивний і деструктивний; життєдайний і згубний. Різновиди впливу при їх поєднанні можуть утворювати варіативні комбінації.

Як правило, у рекламі часто використовують прийоми мовного маніпулювання. Мовне маніпулювання – це використання особливостей мови й принципів її вживання з метою схованого впливу на адресата в потрібному для мовця напрямку, неусвідомлюваного адресатом. Рекламісти досить часто користуються прийомами мовного маніпулювання, часом інтуїтивно, часом цілком усвідомлено. Маніпулятивні можливості мови взагалі надзвичайно багаті, на службі в рекламіста і мовна метафора, і помилкова аналогія, і багатозначність, і непрямі мовні акти тощо. Фахівці з реклами використовують також і психоаналіз в спробі знайти більш ефективні способи для збуту своїх товарів та послуг.

Реклама побудована на маніпуляції людською свідомістю і складається з таких рівнів: обманута довіра; штучний дефіцит; тому що є причина; фальшивий авторитет; ігри з цінами; намальована мрія; секс, секс, секс. Отже, маніпуляція - це спосіб панування духовного впливу на людей через програмування їхньої поведінки. Цей вплив спрямований на психічні структури людини, здійснюється приховано і має за завдання змінити думки, спонуки й мету людей у напрямку, потрібному рекламодавцям.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дружинин В.В. Психология рекламы // Психология. Учебник для экономических вузов / Под. ред. Дружинина В.В. Питер, 2000. С. 555 – 569.

2. Жовтянська В.В. Трансляція смислів у процесі рекламного впливу // Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 5 С. 42 – 44/

3. Мокшанцев Р.И. Психология реклами. М.: "Инфра-М", 2000. 231 с.

4. Орбан-Лембрик О.С. Рекламна діяльність організації як психологічна проблема // Психологія управління / За ред. Орбан-Лембрик О.С. СПб., 2003. С. 545 – 560.

5. Чалдини Р. Психология влияния / Пер.с англ. междунар. изд. СПб. : Питер, 1999. С. 175 – 216.

Науковий керівник: к. психол. н. Шавровська Н.В.

ПЕДАГОГІКА ТА КОНКРЕТНІ МЕТОДИКИ

Аль О. Є.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОСІБ НЕТРАДИЦІЙНОІ ОРІЄНТАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Проблема толерантності важлива особливо зараз, у час глобалізації, мобільності, швидкого розвитку комунікацій та взаємного збагачення культур. Нетерпимість, конфлікти, розпалювання ненависті навіть в одній країні можуть вплинути на весь світ [1].

Саме тому, на мою думку, розвиток вміння поважати інших людей та не порушувати їх права, і це стосується не лише ЛГБТК-спільноти, а й тих, хто відрізняється кольором, релігією, мовою чи будь-якими цінностями та вподобаннями, є важливою задачею сьогодення.

Згідно з Декларацією принципів толерантності, що затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопаду 1995 року, "толерантність – це повага, прийняття і належне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності"[там само].

Це означає, що кожна особа не лише має право дотримуватися власних переконань, а й визнає таке ж право відрізнятися за зовнішнім виглядом, поведінкою чи цінностями за іншими.

Толерантність – це не вроджена здатність кожної людини, а вміння, яке набувають протягом життя. Як і багато інших навичок, її необхідно розвивати з дитинства. Адже саме діти ще не мають кордону із власного досвіду та стереотипів, які стають перепоною на шляху дорослих людей.

Освітній процес дитини, контрольований державою, починається у закладах дошкільної або початкової освіти і саме у цей період у деяких країнах починають надавати відомості про відмінності між людьми, у тому числі про їх сексуальну та гендерну ідентичність.

Це питання порушували Бастон і Харт (Buston, K. and Hart, G.), Елліс і Хай (Viv Ellis, Sue High), які вважали, що сексуальна орієнтація має вивчатися як аспект культури та ідентичності. Морроу (Morrow), підкреслює, що для ефективного вивчення предмету "сексуальне виховання", ЛГБ має бути представлене на тому ж рівні, що і гетеросексуальність, природньо і законно [2], [3].

В більшості країн Європейського Союзу предмет "сексуальне виховання" (в незалежності від варіацій його назви) є обов'язковою частиною освітнього процесу [5, с. 8]. В деяких випадках батьки можуть відмовитися від вивчення дитиною цього курсу, наприклад, з релігійних причин, проте, на державному рівні предмет широко розповсюджений.

У Бельгії, до прикладу, цілями "сексуального виховання" є розвиток гендерної ідентичності та ролі, позитивного ставлення до свого фізичного стану та сексуальності, сексуальної орієнтації з урахуванням особистості, здатності до близькості з іншими, набуття сексуальної та реляційної моралі та запобігання ризикам (ІПСШ, ВІЛ/СНІД, вагітність, сексуальне насильство) [5, с. 13].

"Сексуальне виховання" у Данії стало обов'язковим для вивчення у 1970 році. Навчальна програма з цього предмету має 3 основні пункти:

- сексуальне виховання має бути інтегрованим у всі навчальні дисципліни;
- учні можуть ставити питання по суті у будь-який час і вчитель має поєднати пояснення теми уроку з відповіддю на питання про сексуальне виховання;
- школа може запрошувати спікерів з обраної тематики, наприклад, активістів ЛГБТК-спільноти або представників від хворих на ВІЛ/СНІД [5, 16].

В Україні предмет "сексуальне виховання" в навчальних закладах не запроваджений окремою дисципліною, проте є складовою обов'язкового для вивчення предмета "Основи здоров'я". У межах цього розділу розглядаються основи фізичного розвитку, статеві ознаки, статеві контакти та інфекції. При цьому тема гомосексуалізму чи гендерної ідентичності людини у підручниках відсутня, а приклади про культуру спілкування наводять лише для гетеросексуальних осіб [4, 98].

Толерантність у школах можна розвивати у такий спосіб:

• у дошкільних закладах починати розповідати про повагу до людей будь-якої раси, полу, віросповідання;

• інформувати про різні види сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в рамках вивчення предмету "Основи здоров'я" у школі;

• вивчати історії боротьби ЛГБТК спільноти за свої права (існують спеціальні книги для дітей різного віку починаючи з народження);

• запрошувати представників ЛГБТК організацій для проведення зустрічей з можливістю ставити питання;

• видати інформаційні брошури для вчителів, а останні повинні підтримати розмову й обговорювати зі школярами те, що їх хвилює, наприклад, якщо учень розповідає про свою орієнтацію.

Таким чином, через забезпечення доступу до інформації та відкритий діалог, можна зменшити рівень дискримінації у суспільстві, почати руйнувати стереотипи та упередження, сприяти формуванню культури толерантного ставлення до всіх людей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Декларація принципів толерантності, ЮНЕСКО; Декларація, Міжнародний документ від 16.11.1995

2. Ellis, Viv; High (April 2004). "Something More to Tell You: Lesbian, Gay, or Bisexual Young Peoples". Journal of Adolescence. 30 (2): 213–225.

3. Morrow, Deana (November 1993). "Social Work with Gay and Lesbian Adolescents". Social Work. 38 (6): 655–660. doi:10.1093/sw/38.6.655. Retrieved 20 October 2013.

4. Гущина Н.І. Основи здоров'я: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н.І. Гущина, С.В. Василенко, Л.П, Колотій – Х.: ФОЛІО, 2016. – 176 с.: іл.

5. Policies for Sexuality Education in the European Union. Brussels, European Union, 2013.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І.Т.

Бардадим О. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБОМ SMART NOTEBOOK

Розвиток – породжує нові проблеми та виклики. Починаючи з 40-х років XX століття розвиток у цифровій сфері зазнав еволюційних змін від мультимедійних засобів діафільмів, кінопроекторів до інтерактивних дошок. Слід зауважити тенденцію, що сучасні цифрові засоби вже на сьогоднішній день змінюють процес навчання студентів, починаючи від доступності інформації до методики викладання того чи іншого предмету.

У свою чергу, такого роду парадигмальні зміни призводять до трансформації системи освіти. Зокрема, у 2016 році МОН України схвалило концепцію НУШ. Для того, щоб реформа освіти вдалася (триватиме до 2029 року) необхідно, досягти змін у декількох напрямках: 1) фінансовому – зміна фінансування, починаючи з 2017 року у державному бюджеті України закладено фінансування кожного класу НУШ; 2) матеріальному – модернізація навчального середовища, тобто оснащення кабінетів сучасними технічними засобами; 3) парадигмальному – орієнтація на компетентнісну парадигму; 4) кадровому – вчитель має володіти навичками роботи зі сучасною технікою і використовувати її у своїй педагогічній діяльності; 5) учнівському – слідувати запропонованій концептуальній моделі. Останні 20 років у всьому світі в освітнє середовище впроваджуються інтерактивні дошки. Відповідно до вимог кабінетів НУШ та дисциплін природничого циклу мають бути оснащені технічним засобом як інтерактивна дошка. Використання цього засобу для вчителів має ряд переваг: формує інформаційно-цифрову компетентність учнів; підвищує мотивацію учнів; покращує взаємодію із класом та сприйняття інформації; наповнює навчальний матеріал аудіовізуальним контентом; інтегрує електронні засоби навчання; поєднує різні підходи та методологію до навчання.

Тому вищим навчальним закладам при підготовці сучасних вчителів необхідно приділити увагу, формуванню у фахівців компетентності роботи з: інтерактивною дошкою. Для компанії Smart Board Techlogies програмним продуктом є Smart Notebook і якщо порівняти з PowerPoint, то має ряд переваг та недоліків. До переваг слід віднести: інструменти для (запису відео з екрану; виміру (лінійка, звичайний циркуль), захоплення та затемнення екрану; прозорості зображення; вивчення геометрії (побудова графіків) geogebra; пошуку зображення в мережі) використання одночасно двох силусів; розпізнавання фігур та написів створених користувачем; інтеграція з YouTube, PowerPoint, Adobe Acrobate, із форматами зображення jpeg, png та аудіоформатами; велика кількість: зображень; інтерактивних засобів, файлів, тем та сторінок Smart Notebook для кожного предмету. Також слід відмити, що програма містить особливі надбудови: Smart exchange – це середовище в якому вчителі зі всього світу обмінюються методичними розробками; ідеями для роботи в інтерактивному просторі; Smart learning Suite online – цифровий-онлайн ресурс від компанії Smart Techlogies, який розроблений для того, щоб організувати інтерактивний урок із залученням мобільних засобів (реалізація технології learning a device) з використанням: інтерактивних вікторин та інструментів зворотного зв'язку; LAT – інструмент для створення інтерактивних завдань. До недоліків Smart Notebook слід віднести: невелика кількість інструментів анімації; LAT починаючи з 2020 року не підтримується; обмежена базова версія Smart Notebook та Smart learning Suite online, оскільки повний продукт інтерактивної дошки платний. Такого роду обмеження обумовлюють пошук нових прийомів. У своїй роботі[2] В. В. Кюршунова виокремлює інструменти та прийоми для роботи у програмному продукті Smart Notebook. Згідно із інструментами та прийомами [2] слід виокремити при підготовці вчителів природничих дисциплін наступні аспекти: технологічний – ознайомлення із інструментами програмного продукту, через виконання завдань та методико-технологічний – використання набутих компетенцій за допомогою моделювання дидактичних завдань. Тому з огляду на те, що у Smart exchange небагато україномовного контенту і виникає необхідність у створенні відповідної методичної бази при підготовці вчителів. Тому ми пропонуємо наступні прийоми для того, щоб формувати інформаційно-цифрової компетентності.

Прийом №1 «Швидка перевірка». Завдання для студентів**:** «Розділіть об'єкти дерево, камінь, вовк на дві категорії «жива природа» та «нежива природа». Алгоритм створення завдання: 1) натиснути на знак «Галерея» та обрати папку «Люди та мистецтво» із зображенням «Паркан»; 2) створити на вільному полі за допомогою інструменту «фігури» два прямокутники; 3) обрати на панелі інструментів «текст», помістивши на прямокутник; 4) виділити лівою клавішою миші об'єкти (прямокутник та тексту) і після цього натиснути праву кнопку миші, та виконати команду «групувати» і перемістити на фонове зображення ; 5) створити на вільному полі текст за і вписати наступні слова: «жива природа» (кегль 12, колір тексту білий) та «дерево» (кегль 12, колір тексту чорний) та перемістити за допомогою правої клавіши миші «на передній план»; 6) створити окремо наступні пари слів «нежива природа» та «камінь»; «жива природа»-«вовк» як у пункті 5 (вимоги до кольору тексту та кегль залишаються аналогічними як в пункті 4); 7) створити ліворуч від зображення прямокутник із заливкою зеленим кольором .

Прийом №2 «Магічна лупа». Завдання для студентів**:** «Дайте назву зображенням». Алгоритм створення завдання: 1) обрати зображення із «колекції теми», «наука і технології», «науки про Землю» та «Погода» та встановити фон жовтим; 2) вставити наступні слова: «Дощ», «Гроза» та «Хмари» (для всіх слів вимоги: кегль 12 , колір тексту жовтий) за допомогою відповідного інструменту текст, що знаходиться на панелі, натиснувши на під кожним зображенням; 3) обрати інструмент «текст» та натиснути на вільне поле лівою клавішою миші; 4) вставити у вільне поле зображення «лупа» із колекції або з мережі Інтернет; 5) створити коло з таким самим розміром як лінза; 6) накласти на коло таким чином, щоб воно повністю покрило поверхню лінзи; 7) виділити зображення «лупа» виконати наступні дії «формат»- «групувати».

Прийом №3 «Флеш-карта». Завдання: «До якого класу речовин відносяться ці речовини: вода, кисень, повітря, залізо». Алгоритм створення завдання: 1) створити квадрат за допомогою інструменту «фігури» та вписати в нього словосполучення складна речовина (вимоги до тексту: колір білий, кегль 14; порядок на задній план); 2) виділити квадрат і виконати наступні дії «формат»- «групувати»; 3) створити по розмірам аналогічний квадрат (фон має бути червоного кольору) як у пункті 1 за допомогою інструменту «фігури» та вписати в нього слово вода (вимоги до тексту: колір білий, кегль 14; порядок на передній план) та налаштувати параметри анімації: напрямок – зникнення, швидкість – повільна, запуск при клацанні, повторення не потрібно).

Прийом №4 «Вікно». Алгоритм створення: 1) вставити зображення на першу сторінку або з колекції, або з мережі Інтернет; 2) знайти або з колекції, або з мережі Інтернет зображення рамки, і вставити на другу сторінку; 3) використаній на другій сторінці команду «перегляд»-«інструменти захоплення екрану» (скопіювати у буфер обміну); 4) скопіювати отримане зображення на першу сторінку; 5) зробити за допомогою інструменту «задати прозорості екрану», який можна викликами за допомогою правої кнопки миші, налаштувати та зробити внутрішню область рамки прозорою.

Прийом №5 «Детектив». Створити таблицю №1 через «вставка»-«таблиця» (кількість стовбців – 1, кількість рядків – 1) і вписати текст завдання в один стовпчик; 2) вставити праворуч від таблиці одне зображення з відповіддю; 3) зберегти зображення на комп'ютері(експортувати як зображення); 4) видалити зображення з відповіддю; 5) вставити праворуч від таблиці №1 прямокутник із червоним фоном; 6) створити таблицю №2 аналогічно як в пункті 1; 7) натиснути праву клавішу миші на таблиці й обрати параметр властивості, та інструмент заливка зображення; 8) перемістити таблицю №1 на задній фон, таблицю №2 на передній; 9) перемістити таблицю №2 на таблицю №1; 10) вставити праворуч від таблиць прямокутник із червоним фоном.

Також можна дати творче завдання студентам на закріплення матеріалу: «Створіть двома способами веселку в програмному середовищі Smart Notebook». Дидактична суть прийомів №1, 2, 5 зводиться до того, що студентам пропонують варіанти назв об'єктів, а потім за допомогою інтерактивного інструменту перевіряють правильність тверджень; прийом №3 можна використовувати для вивчення термінології, а прийом №4 – для мотивації.

Отже, попри обмеженість у використанні Smart Notebook виникає потреба у пошуку нових ресурсів та методик навчання при роботі з інтерактивною дошкою для того, щоб забезпечити якісну підготовку вчителів природничого напряму.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кюршунова В. В. Методические приемы работы на интерактивной доске средсвами программы Smart Notebook [Електронний ресурс] : – Режим доступу https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-priemy-raboty-na-interaktivnoy-doske-sredstvami-programmy-smart-notebook/viewer.

Бойко Я. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДО ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНЯ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Українське суспільство активно долучається до обговорення проблем освіти та її реформування. Коли ми говоримо про сучасну дитину, яка має бути креативною, гнучкою, уміти нестандартно мислити, то ми розуміємо, що для розвитку цих умінь необхідно залучати естетичне виховання та мислення. Учень повинен навчитися мислити художніми образами, розвивати фантазію, для того, щоб у будь-якій сфері діяльності проявити себе [1].

Сучасна шкільна освіта не завжди відповідає вимогам часу. Батьки не звертають увагу на такі предмети як музика, трудове навчання, образотворче мистецтво, хореографія тощо, які виховують у дітей естетичні смаки та уподобання й формують естетичну культуру загалом.

У низці європейських країн вже усвідомлена значущість предметів естетичного циклу для формування особистості дитини, адже зазначені предмети сприяють всебічному гармонійному розвиткові особистості.

Що ж таке естетичне виховання?

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і належного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення притаманна людині, формування у школярів певної системи художніх уявлень, поглядів, які зможуть допомогти їм сформувати в собі дієві критерії естетичних цінностей, а готовність та уміння вносити елементи прекрасного у своє життя, починається із сприймання оточуючого [2].

Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання, списку прочитаних книг, почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного зростання особистості, регуляція і корекція поведінки. Естетична культура є складовою усіх сфер дитячого життя, вона забезпечується різними напрямами виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів.

Естетичні почуття відіграють велику роль в житті дитини. Уміння бачити, розуміти і створювати прекрасне робить духовне життя багатим, цікавим, дає можливість відчути найбільшу духовну насолоду. Від того, як людина відчуває, переживає прекрасне і неестетичне, піднесене і низьке – в більшій мірі залежить його поведінка у суспільстві.

Основою і важливим принципом формування естетичної культури на сучасному етапі є ідея комплексного підходу. Естетичне виховання має подвійне значення: по-перше, його система має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою, маючи вплив на дитину, по-друге, естетичне виховання як виховання засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною складовою всебічного гармонійного розвитку особистості [3].

Основним завданням педагога є зацікавлення дитини, її збагачення у педагогічному процесі з урахуванням індивідуальних і психологічних особливостей, збудження цікавості дитини у позакласній діяльності, використання творчого та креативного підходу у розв’язанні завдань.

Не слід забувати і про значний вплив навколишнього середовища та ролі батьків на формування й розвиток естетичних смаків: культура поведінки і спілкування в родині, її естетичні уподобання, якість телевізійного контенту під час спільного перегляду, читання літератури з подальшим обговоренням тощо.

У школі, де я навчалася (загальноосвітня Шевченківська спеціалізована школа-інтернат, що на Звенігородщині) досвід формування естетичної культури полягав у тому, що уроки мистецтва розвивали чуттєву сферу особистості учнів, формували установку на творчість, вміння художньо-творчої діяльності, а забезпечував формування естетичної культури школярів компетентний педагогічний колектив, що викладав перш за все мистецькі дисципліни. Допомагав формуванню естетики учнів індивідуальний підхід, який полягав у певних напрямками розвитку, серед яких були відділи: хореографії, музики та образотворчого мистецтва. В першому класі, в післяобідній час, учні займались різними видами прикладного мистецтва, після чого педагогами відмічались сильні сторони в певному напрямі і за рекомендацією викладача учень міг перевестися до відповідного відділу. В наступних класах по 2 години на день приділялося творчості. Я, наприклад, отримала місце у відділі образотворчого мистецтва та займалась рисунком, живописом, комп’ютерною графікою, композицією та ДПМ. Такі заняття проводилися кожного робочого дня, а в кінці семестру відбувалися перегляди робіт.

Проводились уроки естетичного спрямування у вигляді основної навчальної програми для учнів всіх відділів художнього спрямування.

На моє переконання, естетичне виховання та формування естетичної культури школярів є дуже важливим і значущим. На превеликий жаль, йому не надають належного значення, як у школах, так і в родинах, на що несумнівно потрібно звернути увагу. А батькам не варто

перекладати відповідальність щодо виховання своїх дітей на педагогів й усвідомити необхідність і власну участь у благородній справі виховання молоді, які рано чи пізно творитимуть українську державу – її історію, культуру, науку, освіту.

Список використаних джерел і літератури:

1. Джола Д.М. Теорія і методика естетичного виховання школярів / Д.М.Джола, А.Б.Щербо. – К., 1998. – 390 с.
2. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.yur-info.org.ua/doc/1737798/Pro-zatverdzhennia-Kontseptsiikhudozhno-estetichnogo-vikhovannia-uchniv-u-zagalnoosvitnikh-navchalnikhzakladakh-ta-Kompleksnoi-programi-khudozhno-estetichnogo-vikhovannia-uzagalnoosvitnikh-ta-pozashkilnikh-navchalnikh-zakladakh#
3. Кривошея Т. О. Естетичне виховання в сучасному культуротворчому процесі: автореф. дис. д-ра культурології: 26.00.01 / Кривошея Тетяна Олександрівна; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2014. – 36 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І.Т.

Вілецька Н. В., Постоєнко В. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВОНИ ПОТРЕБУЮТЬ НАШОГО ЗАХИСТУ

Тема відношення людей до тварин є однією з найактуальнішою, гострою та животрепетних. Світ, що складається із тварин – це одна складова всієї природного середовища. У природі все взаємозв'язано і збалансовано. Тварини сприяють постійному природному відбору, що відбувається, як у рослинному, так і в тваринному світі.

Роль тварин в житті людини і людина в житті тварини, з яким він співіснує протягом декілька віків, величезна. Коментуючи дану тему, варто відмітити, що люди виявляються причесними до всієї живої суті, є сусідами з ними. Необхідно зберігати баланс у природі, не знищувати бездумно тих, з ким живемо по-сусідству протягом багатьох віків.

Чи задумувались ви хоча б колись скільки тварин на планеті?! За даними Всесвітнього товариства захисту тварин на Землі близько 1,5 млн видів тварин[2, 47]. І кожен з них не може захистити себе так, як це робимо ми: висловити свою думку, діяти стосовно закону, який захищає наші права. Саме тому вони потребують нашої любові, підтримки та захисту [3].

Перед тим, як завести домашнього улюбленця, слід важливо обдумати цей важливий крок. Бо це живе створіння, яке, не дивлячись на зайнятість і втому, потребує до себе увагу і піклування.

4 жовтня відзначають Всесвітній день захисту тварин. Цю дату обрали не випадково, адже цього дня вшановують пам'ять про велику особистість – католицького святого Франциска Ассизького (1181– 1226) покровителя тварин[3]. Також, що не менш важливо, він став одним із засновників такого вчення як екологічна етика. Такі засади поваги, моральні й духовні аспекти як до живої, так і до неживої природи дали поштовх до створення товариств захисту тварин. І у 1822 році англійський прем'єр-міністр лорд Ерскін виніс на прийняття перший у Європі закон про покарання кривдників тварин. Після чого сказав: «Без жалю до тварин немає істинно гарного виховання, немає істинно доброго серця»[4, 289].

Тому 1824 року у Лондоні вперше у світі було створено товариство захисту тварин, а засновником став Річард Мартін [5, 24]. Дана організація стала початком великого. Сьогодення увінчалося існуванням Всесвітнього товариства захисту тварин, заснованого 1981 року. Вони розробляють освітні програми, присвячені роботі та догляду за братами нашими меншими, у тому числі програмами для ветеринарів, власників тварин та подання матеріалу в освітні заклади. Це робиться задля розвитку почуття рівності людини та тварини. На даний момент створено 13 офісів розташованих у Австралії, Бразилії, Канаді, Колумбії, Каста-Риці, Данії, Німеччині, Нідерландах, Новій Зеландії, Танзанії, Таїланді, США та Великій Британії. Головним же залишається офіс у Лондоні.

Міжнародний союз охорони природи склав Червону книгу[5, 266]. Така гостра потреба у підтримці тваринного світу виникла зі скороченням їх представників. Кількісні дані коливаються від 60% до 83% в залежності від територіального розташування видів та підвидів. На сьогодні вже знищено близько 300 видів ссавців. І причиною цьому можуть стати на перший погляд звичайні потреби людства, а саме: заради їжі, створення прикрас, одягу та найбільше знищено вже тих, що перейшли межу вимирання, тобто рідкісних, тварин задля декорування власного будинку. У наш час в Україні заборонено полювати на різні види тварин та птахів. Організовано багато чисельні заповідники та замовники [1]. Багато видів тварин, через скорочення їх місце розташування чи порушення рівноваги екосистем, в які вони входять, знаходяться під загрозою. Необхідно прикласти ще немало зусиль до охорони тваринного світу у нашій країні.

Така невтішна статистика, при її динамічному розвитку, може привести до зникнення фауни з нашої планети. Слід піклуватися про домашнього улюбленця, про тварин, що за певних обставин втратили свій будинок, і про дикі види тварин.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білявський Г. О., Падун М. М. Основи загальної екології / Г. О. Білявський, М. М. Падуйн, Р. С. Фурдуй. – К.: Либідь, 1993.Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження».

2. Гродзинський М. Д. , Стеценко М. П. Заповідна справа в Україні : навч. посібник / М. Д. Гродзинського і М. П. Стеценка – К. : Географіка, 2003. – 306 с.

3. Сайко І. Чому захист прав тварин – це важливо і зовсім не смішно / І. Сайко. – 2017. – [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: http://tvoemisto.tv/blogs/chomu_zahyst_prav_tvaryn__tse_vazhlyvo_i_zovsim_ne_smishno_89164.html.

4. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики / М. Г. Тофтул. – Житомир:ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416с

5. Шапаренко О. Ю., Шапаренко С. О. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу / О. Ю. Шапаренко, С. О. Шапаренко. – Харків: Торсінг, 2002. – 336 с.

Науковий керівник: старший викладач Свириденко О.О.

Гейко В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ХЛОПЧИКІВ І ДІВЧАТОК. РОЗДІЛЬНЕ НАВЧАННЯ: ЗА І ПРОТИ

Проблема спільного і роздільного навчання має доволі тривалу історію. Відомо, що спільне навчання почало практикуватися ще у середньовіччі. Італійський автор відзначав, що у Флоренції 1388 року було 8000-10000 хлопчиків і дівчаток, які навчалися читати в елементарних школах. Навчання було спільним або роздільним, залежно від регіону і періоду. Наприклад, в Парижі в XIV ст. школи були поділені за статтю, хоча до цього практикувалося спільне навчання[1].

Питання способу навчання хвилює багатьох дослідників від найдавніших часів до сьогодення Російська дослідниця І.С. Кльоцина у своїй роботі «Раздельное по полу обучение» робить історичний екскурс проблеми роздільного та спільного навчання в СРСР. І. Костікова, А. Мітрофанова, Н. Пуліна та Ю. Градскова, звертаючись до проблеми спільного та роздільного навчання, зазначають, що спосіб навчання впливає на здібності хлопчиків і дівчаток. Низка досліджень підтверджують той факт, що феномен належної успішності в загальноосвітніх закладах у дівчаток вища порівняно з хлопчиками. Наприклад, статистично значущі статеві відмінності продемонстрував аналіз результатів тесту академічних здібностей, отриманих в США у другій половині XX століття. Дівчата показали кращі результати в граматиці, орфографії і більш високу швидкість сприйняття інформації. Хлопчики, в середньому, досягли результатів з математики, відзначилися кращою просторовою уявою [2].

Нині, коли у світі панує рівноправність чоловіків і жінок, залишаються прихильники роздільного навчання. Аргументи на цей рахунок у них такі:

1. Традиційно вважається, що дівчатка в своєму розвитку випереджають хлопчиків мінімум на 1,5 роки. Цю особливість можна врахувати при доборі змісту навчання та організації навчального процесу.

2. У класах роздільного навчання успішність і дисциплінованість є вищою.

3. Роздільне навчання допомагає закріпити поняття ролей чоловіка і жінки в суспільстві.

4. Самооцінка під час навчання у хлопців і дівчат вища, ніж при спільному навчанні.

5. Немає тривожності і страху оцінки протилежної статі, що сприяє ефективності навчання.

6. Роздільне навчання повною мірою сприяє статевій ідентифікації дівчат і хлопців. Спільне навчання призводить до формування жіночих рис у хлопців, а у дівчат чоловічих.

Прихильники спільного навчання мають такі аргументи:

1. Спільне навчання підкреслює рівноправність статей. Створюються умови для спільного існування і праці.

2. У змішаних класах закладаються підвалини до належних стосунків з протилежною статтю у суспільстві. Налагоджуються зв'язки і контакти з обома групами статей.

3. Нестача спілкування призводить до невміння у дорослому житті будувати позитивні взаємини з протилежною статтю.

4. На думку учителів і психологів, простіше організувати спільне навчання і виховання хлопчиків і дівчаток [3].

Сьогодні у багатьох країнах світу практикують роздільне навчання. Як приклад можна навести естонський досвід. Директор Колегіуму Старого Таллінна (Collegium Educationis Revaliae, CER), де навчаються понад 1000 учнів, роздільне навчання застосовують з 1-го до 9-го класу. Однак хлопці й дівчата разом навчаються на уроках музики та співів, а також на позакласних заняттях. Це дає свої результати:

- Темп навчання. У початкових класах дівчата трохи випереджають однолітків-хлопців за темпами засвоєння матеріалу.
- Мотивація Дівчатка більше схильні старанно займатися, щоб отримати схвальні відзиви від учителя. У хлопців же старанність з'являється лише тоді, коли їх зацікавив матеріал .
- Концентрація на уроках Роздільні класи допомагають відмежувати навчання від незапланованої комунікації [4].

В Україні протягом тривалого часу переважала роздільна форма навчання. Спільне навчання було введено на початку 20-х років XX ст. і залишається таким до теперішнього часу. Галина Софінська, директор Львівської української приватної гімназії у Львові, де вже багато років практикують частково роздільне навчання, вважає, що така система – традиційна для галицьких гімназій, дає можливість дітям отримати належне виховання та освіту і в такий спосіб реалізовували й моральні засади, й інтелектуальні. У сучасній українській школі відчувається недостатність повноцінної гендерної освіти й виховання, що призводить до відхилень у формуванні особистості, нещасливих шлюбів, порушень гендерної ідентичності [5].

Отже, проблема спільного і роздільного навчання є актуальна і сьогодні. Існують певні проблеми організації навчання і виховання дітей, у відповідності з особливостями розвитку хлопчиків і дівчаток. Тому паралельно існують дві форми навчання. І прихильники обох можуть вільно обирати, у який спосіб буде навчатися їхня дитина.

Список використаних джерел і літератури:

1. Агеєва В.П., Близнюк В.В., Головашенко І.О. та інші. Основи теорії ґендеру: Навчальний посібник. – К.: "К.І.С.", 2004. – 536 с.

2. Крайг / Г., Бокум Д. Психологія розвитку. 9-те вид. СПб .: Санкт-Петербург, 2005, 940с.

3. Ірина Миронюк. Дівчатка – ліворуч, хлопчики – направо або Про потребу роздільного навчання (Гендерний недолік) [електронний ресурс] – Режим доступу: https://rozvitok.org/devochki-nalevo-malchiki-napravo-i/

4. Олена Юрченко. Хлопчики мінус дівчата: навіщо в естонській школі практикують роздільне навчання [електронний ресурс] – Режим доступу: https://osvitoria.media/experience/hloptsi-minus-divchata-navishho-v-estonskij-shkoli-praktykuyut-rozdilne-navchannya/

5. Вакуленко В.М. Проблема роздільного навчання і виховання дітей різної статі в Україні [електронний ресурс] – Режим доступу: http://oaji.net/articles/2017/690-1522423530.pdf.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Гончар В. Д.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІНФОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ ТА САМООСВІТИ

Тенденція до візуалізації інформації, зростання науково-технічних можливостей сприяє більш актуальному й активному використанню інфографіки в сучасній освіті. Ефективним засобом формування комплексу знань, умінь і навичок є інфографіка, яка за допомогою знакових засобів візуалізації: графіків, ілюстрацій, дизайну, анімації, карт-схем, електронних ресурсів, відеосюжетів та інших елементів інтерактивності, дає змогу творчо сприймати закладені в них великі обсяги інформації.

Інфографіка – це графічне надання інформації і необхідна вона, коли складні дані потрібно доступно подати широкій аудиторії. Це спосіб надання різної інформації у візуальному вигляді, який ідеально підходить для зведення різних даних у єдине ціле з метою спрощення їхнього сприйняття для кінцевого користувача.

Застосування інфографіки в освітньому середовищі нині є актуальним, оскільки передбачає виконання завдань доступного подання значного обсягу різноманітної інформації в організованому й зручному для сприйняття вигляді та привернення уваги учня до цікавого навчального процесу та самонавчання.

Візуальна інформація має привабливий засіб комунікації. Як показує досвід компаній, які активно її використовують, такими матеріалами набагато частіше діляться в соціальних мережах порівняно з іншими типами контенту [1, 2].

Для прикладу візьмемо мій останній проект – авторська програма змішаного курсу «Інформаційно-комунікаційні технології», де я займалася графічний дизайном та графічним супроводом[3]. Курс мав власну структуру, яка була подана в стандартних таблицях, з описом плану на кожен тиждень (рис.1).

Тиждень	**Мета занять**	**Діяльність на очних (offline) заняттях**	**Дистанційна (online) діяльність**
Тиждень 1. *Створення власного освітньо-наукового середовища* ***Компетентності, які досягаються:*** 1. Підготовка навчально-методичних матеріалів для представлення у web сервісах. 2.Створення електронних сторінок за допомогою web додатків.	Мета 1. *Знайомство. Визначення рівня володіння Web сервісами, пакетом офісних програм.*	1. Вступне слово викладача - знайомство. 2. Проведення "Вхідного квитка" до курсу. 3. Пояснення мети, тематики занять та завдань курсу. Реєстрація користувачів у системі електронного навчання. 4. Пояснення критеріїв оцінювання курсу. 5. Актуалізація вивчення дисципліни шляхом проведення *мозкового штурму* на тему: "Що таке ІКТ". 2. Виділення вартих уваги моментів щодо вивчення курсу.	1. Пройти вступну анкету до курсу на визначення рівня володіння ІКТ. 2. Поділитися враженнями від курсу у відповіді на "Вихідний квиток". Коментувати відповіді інших слухачів.

Рис.1

Моє завдання полягало в тому, аби об’єднати в одне ціле текст, додати зображення й елементи дизайну для демонстрації складних даних у форматі послідовної історії. Враховуючи всі характеристики, я отримала такий результат (рис.2):

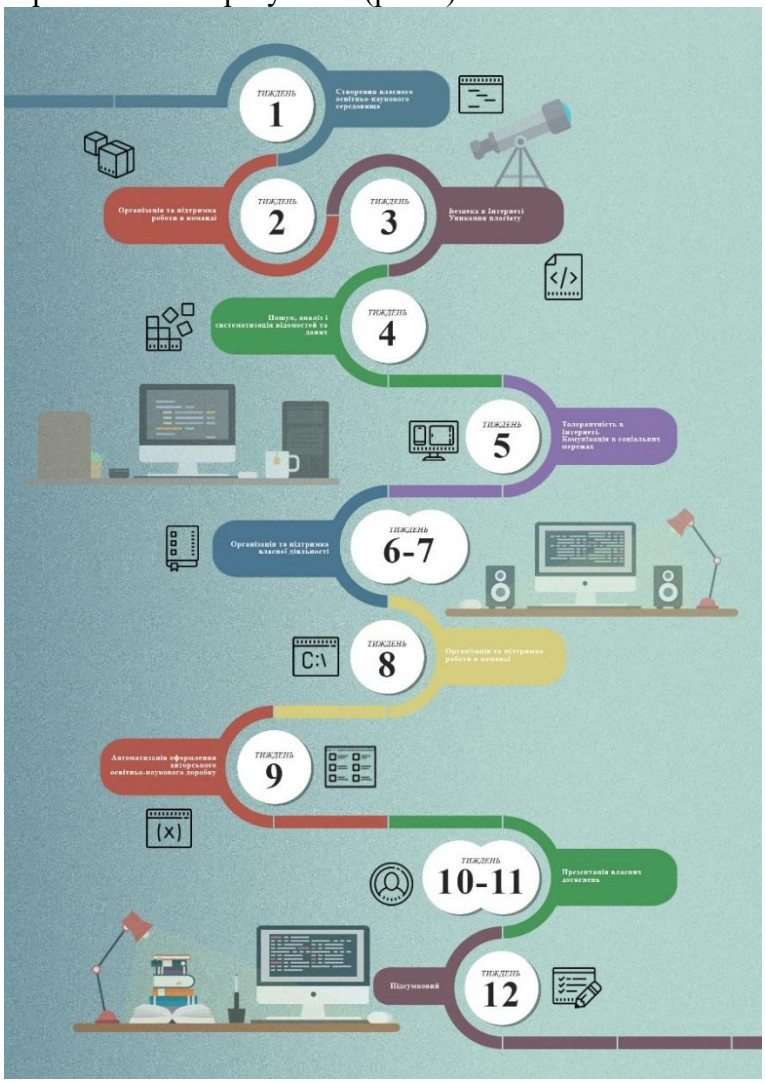

Рис.2

Добре продумана комбінація тексту, зображень та інших візуальних елементів дозволяє зосередити увагу учнів на найважливіших моментах. Тобто, одразу з’являється легкість сприйняття людиною. Ефективність подачі інформації – структурування даних у форматі інфографіки, хороший спосіб «упакувати» максимально багато даних у компактному вигляді, забезпечивши можливість їхнього швидкого огляду своєю аудиторією.

Проаналізувавши основні ознаки інфографіки як одного з видів комунікації, можемо стверджувати, що інформаційна графіка здатна активно впливати на суб’єкта навчального процесу: збудити зацікавлення й розвивати творчу уяву. Її можна використовувати в освітньому процесі зі студентами під час вивчення різних навчальних дисциплін, проведенні аудиторних робіт або поза аудиторних роботах у вигляді створених проектів та публікацій. Інфографіка є зручним інструментом при активізації пізнавальної та навчальної діяльності студентів, що в рази збільшує ефективність навчального процесу. Візуалізація є основою сучасного інформаційного простору, адже без відповідних зорових образів неможливо уявити успішний навчальний процес.

Список використаних джерел і літератури:

1. Piktochart [Електронний ресурс]:[Веб-сайт] – Електронні дані. – Малайзія: Piktochart, 2020. – Режим доступу: https://piktochart.com (дата звернення 12.03.2020) – Назва з екрана
2. Інфографіка наукова — Science Ukraine. [Електронний ресурс]:[Веб-сайт] – Електронні дані. – Режим доступу: http://scienceukraine.in.ua/infograph (дата звернення 12.03.2020) – Назва з екрана

3. Гончар В. Д. Авторська програма змішаного навчального курсу інформаційно-комунікаційні технології: навчальна програма курсу, 2019 р., Черкаси, ЧНУ ім. Б. Х. – 5 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Джаман О.М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОТО ТА ВІДЕОМАТЕРІАЛИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Не секрет,що більшість молодого покоління, в сучасному світі, не можуть обійтися без гаджетів. Це є основним ворогом для повноцінного проведення занять. То чому б цю проблему не звернути на свою користь.

На сьогодні майже кожен підліток має при собі таку "цяцьку", з якою він ладен проводити всі дні до зіркової ночі. А саме головне, що ми в більшості, нічого корисного не хочемо пізнавати з цього скарбу, під назвою Інтернет. Краще подивитися те що розхохоче нас, підніме нам настрій… Ми почали слабіти з тим, що повинно було б нас зробити сильнішими. Здавалося, ось все під рукою, тільки візьми і почни пізнавати все що тебе оточує, але нажаль нам подобається комфорт.

В чому ж полягає наше завдання як педагогів? Ми повинні йти нога в ногу з прогресом, і включати сучасні здобутки до своїх методів викладання матеріалу.

"Щоб перемогти ворога, потрібно стати, його найкращим другом", як же нам не вистачає саме такого прийому на сьогоднішній день. Щоб привернути увагу "за зомбованого"студента, потрібно докласти чимало зусиль: необхідно яскраво представити свій матеріал, показати його самі цікаві сторони, які б можливо стосувалися і його життя (як відомо, то людина є "егоїстичною" особою, тому все що стосується її життя, неодмінно привертає увагу), проводити діалог, а не тільки подавати сухий текст, проводити різноманітні ігри, влаштовувати інтелектуальні батли… І саме в цьому нам як ніколи можуть допомогти фото та відео матеріали.

На вашу думку як краще було б пояснити жовтий колір? Пояснювати що він такий як і сонце, банан, квіточки… чи просто показати цей відтінок? Схожа ситуація є і в навчанні, краще замість монотонного читання представити слухачам наяву цю подію, щоб вони змогли САМІ оглянути, САМІ "прочитати" з цього фото/відео, САМИМ спробувати розповісти що там зображено… Показуючи таким способом інформацію, ми даємо учневі самому роздумувати про цю подію, теорему, правило, закон…

Але все таки є одне вагоме АЛЕ. Всі, чи то фото чи то аудіо, відео, 3D, 7D, 27D… матеріали не зможуть привернути увагу до інформації, як це може зробити педагог. Так, звісно якщо файл цікавий, то ще є шанси, але мої думки говорять що саме вчитель є тим самим двигуном який зможе потягнути за собою всих учнів…і від того наскільки він себе "заведе" залежить наскільки всі далеко поїдуть. Саме СПРАВЖНІЙ вчитель може перетворити найнуднішу інформацію в найяскравішу гру, саме СПРАВЖНІЙ педагог спроможній створити команду, а не бути "начальником", саме СПРАВЖНІЙ наставник зможе зробити з людини Людину… А щоб стати СПРАВЖНІМ потрібно мати лише хоча б міліметрове бажання самому стати Людиною.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андерсен, Б. Б. Мультимедиа в образовании: специализированный учебный ку Б. Андерсен, Катя ван ден Бринк; авторизированный пер. с англ. – М. : Дрофа, 2007. – 224 с.
2. Аствацатуров Г.О. Педагогический дизайн мультимедийного урока. - Волгоград, «Учитель», 2009
3. Апатова Н.В. Информационные технологии в школьном образовании. - М: РАО, 1994
4. Большая современная энциклопедия.
5. БеспалькоВ.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. -М.,1995.

Науковий керівник: старший викладач Свириденко О.О.

Кузюк Д.Ю., Мащенко С.І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

А.С. МАКАРЕНКО ТА ЙОГО МЕТОДИ ВИХОВАННЯ

Його погляди на виховання були настільки новітніми і креативними, що сучасники піддавали їх жорстокій критиці та осуду; його не розуміли, а в його методику не вірили, стверджуючи те, що він ідеалізує своїх вихованців і прикрашає дійсність. Ким же був той, кого пізніше наслідували тисячі і на чиїх працях були вихованні мільйони?

Антон Семенович Макаренко народився 1(13) березня 1888 року в містечку Білопілля (Сумська область) в родині маляра-полірувальника залізничних майстерень. З юнацьких років вирізнявся потягом до знань: блискуче складає іспити, з відмінним атестатом і відзнаками закінчує навчальні заклади та різноманітні курси, рано розпочинає викладацьку діяльність. Все життя Макаренко захоплюється О.М.Горьким, який стає його другом і в майбутньому дає поштовх до написання «Педагогічної поеми». Вже у вересні 1920 року Антон Семенович починає роботу в колонії для безпритульних дітей. Пізніше працює з комуною ім. Дзержинського, де використовує набутий раніше досвід. Про життя колективу була написана книга «Марш 30 року». Вже в 1935 році ця комуна стає найкращою в країні, зразковою не лише в СРСР, але й для Європи і Америки, делегації яких високо оцінюють досягнення її вихованців та керівника. А. С. Макаренко і в колонії ім. М. Горького, і в комуні ім. Ф. Е. Дзержинського вбачав не просто «складних» дітей, а справжню сім'ю. Життя відомого вихователя та письменника обірвалося 1 квітня 1939 року. Загалом всього себе А.С. Макаренко присвятив своїм вихованцям та покликанню виховати людину так, щоб вона могла стати щасливою.

Антон Семенович писав: «Виховання дітей – це легка справа, коли вона робиться без нервів, на основі здорового, спокійного, нормального, розумового і веселого життя» [1, 157]. Він ніколи не виділяв відмінності виховання безпритульних дітей, хоч в основному все життя пропрацював саме з ними. Макаренко говорив про те, що достатньо привести стан таких вихованців до норми і далі використовувати загальні методи виховання. В своїй практиці педагог звертався до методу покарання, заохочення, привчання, гри, виділяючи в них певні особливості, та так званого методу «вибуху». Важлива роль в процесі становлення особистості відводилась довірі. Макаренко зазначав, що він може довірити своїм учням найвідповідальніші завдання, але лише наперед будучи стовідсотково впевненим в тому, що вони з ним справляться, спираючись на свої пізнання про їх характери. Використовуючи метод покарання, Антон Семенович радив робити це обережно: «Ніякого фізичного й морального страждання не повинно бути. В чому ж сутність кари? Сутність кари в тому, що людина переживає те, що її засуджено колективом, знаючи, що вона вчинила неправильно, тобто в карі немає пригніченості, а є переживання помилки, є переживання усунення від колективу, хоч би мінімального»[2, 65]. До речі, практично всі принципи виховання у педагога зводяться до формування і зростанню колективу. Макаренко використовував його як фактор впливу. Так, головним в методі заохочення педагог робив не якісь матеріальні надбання за зроблені вчинки, а саме моральні цінності. В його комуні імені Ф. Дзержинського найкращою винагородою було саме привселюдна подяка, повага в колективі і лише щаблиною нижче – грошова винагорода та подарунок. А.С.Макаренко привчав своїх вихованців до дисципліни, порядку та праці. Кожен ранок як в колонії імені Горького, так і вже в згадуваній комуні, починався з зарядки, незважаючи на погоду за вікном. Всі діти: старшого і молодшого віку, хлопчики і дівчатка – стояли на варті з гвинтівкою вдень і вночі, хоч в тому не було необхідності, адже це було виключно їх бажання. Антон Семенович говорив, що це така своєрідна гра. Гра займала не останнє місце у процесі виховання. Педагог стверджував те, що яка дитина у грі, така вона і в реальному житті. До гри потрібно відноситись з розумом і робити її для користі вихованців. Якщо всі перераховані методи є досить відомими і раніше, то метод «вибуху» був новим у сфері педагогіки. Його суть полягала в раптовості, в таких діях вихователя, яких ніхто не очікує і які є стимулом для прояву кращих рис вихованця.

Антон Макаренко створив багато дієвих методів для виховання підлітків і всі вони були доволі успішними. Уся педагогічна діяльність А. Макаренка, пройнята любов'ю та вірою в дитину, ґрунтувалася на повазі до особистості й передбачала орієнтацію в процесі виховання на її позитивні якості. «Бачити хороше в людині завжди важко. У живих буденних рухах людей, тим більше в колективі скільки-небудь нездоровому, це хороше бачити майже неможливо, воно надто прикрите дрібною щоденною боротьбою, воно губиться в поточних конфліктах. Хороше в людині доводиться завжди проектувати, і педагог це зобов'язаний робити. Необхідно підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, нехай навіть і з певним ризиком помилитися» [3, 22].

Одним з найбільш специфічних та неординарних методів виховання особистості Антона Макаренка став метод «вибуху», який був винайдений, описаний та запроваджений у педагогічному вихованні дітей. «Під вибухом, − писав Антон Семенович, − я зовсім не розумію такого положення, щоб під людину підкласти динаміт, підпалити і самому тікати, не чекаючи, поки людина злетить у повітря. Я маю на увазі раптову дію, яка перевертає всі бажання людини, всі її прагнення» [4, 231].

Дати остаточну оцінку цьому методу не так і легко, адже він не є до кінця позитивним або негативним у плані виховання індивіда. Однак його універсальністю виступає переоцінка своєї поведінки та дій, а також запобігання вчинків, що несуть собою негативні наслідки.

Метод «вибуху» не був схожим на традиційні методи виховання тому, що він не відповідав установленим принципам педагогічної діяльності. Суть даного методу полягає у створенні в реальних умовах конфліктної ситуації в колективі. Нетипова,незвична і часом нелогічна реакція стосовно негативного вчинку індивіда впливає на його моральний стан, створюючи умови для загострення власних переживань, які супроводжуються емоційним потрясінням. Розуміючи неправильність своїх вчинків, особистість буде сприяти переоцінці власних норм поведінки. Після так званого «вибуху» відбувається найбільша трансформація свідомості, яка,на думку Макаренка, не може проходити еволюційним шляхом, так як заміна негативних рис людського характеру потребує більш «революційного» підходу. Сам він характеризував це таким чином: «… доведення конфлікту до останньої межі, до такого стану, коли вже немає можливості ні для якої еволюції, ні для якої тяжби між особистістю й суспільством, коли ребром поставлено питання – або бути членом суспільства, або вийти з нього» [5, 458].

Сам Антон Семенович ніколи не був ініціатором створенням таких «вибухів». Вважаючи найбільш ефективними та результативними «вибухи» створені природнім шляхом. Також він збагнув, що великий вплив на розвиток перевиховання особистості дає сам колектив, адже дитина являється її частиною. І коли відбувається руйнація цих шляхів, індивід буде прагнути знову повернутися в сприятливе для себе середовище. Сам же колектив, дивлячись до чого призводить така поведінка, стає на шлях виховання навіть не підозрюючи про це. А. Макаренко зауважував: «...перевага інтересів колективу повинна бути доведена до кінця, навіть до безжалісного кінця – і в цьому випадку буде справжнє виховання колективу і окремої особистості» [6, 147]. Цей приклад наочності відбивався в дитячій пам'яті нагадуючи, як не потрібно себе поводити, що давало на практиці досить хороші результати.

Використовуючи метод «вибуху» у педагогічній практиці потрібно враховувати багато аспектів, основні з яких: професійність педагога та його уміння керувати процесом(цей метод вважається складним, адже не виключався фактор ризику і того, що ситуація може вийти з під контролю), враховувати особливості персональних рис вихованця(всі діти в минулому мали досить складне життя), створення сприятливих обставин для їхнього вдалого перевиховання. При вихованні немає стандартів та шаблонів за якими потрібно виховувати індивіда. Завжди враховуються індивідуальні риси як вихованця, так і ситуації в цілому. Свою практику виховання А. Макаренко ніколи не пов'язував лише з одним методом, який відповідає ситуації. Педагог акцентував увагу на тому, що один і той самий метод при різних ситуаціях дає різні результати. Тому він завжди пов'язував декілька методів, враховуючи особистість, до якої застосовувалася педагогічна практика виховання.

Отже, слід зазначити, що метод «вибуху» загалом дав більшість позитивних результатів. Маючи місце в дитячому житті, метод являвся одним з найефективніших не лише для цієї дитини, а й торкався колективу. Зробивши переоцінку власної поведінки, кожен постав перед вибором: стати на новий шлях свого розвитку чи залишитися на позиції, яку він займає зараз. «Вибух» вплинув на подальше життя кожного учня тією чи іншою мірою. Ми можемо це простежити за листами,котрі надходили Макаренку протягом всього його життя, від вихованців, виключених з колонії та комуни за свій «складний» характер. Педагогіка слугувала для вченого своєрідним мистецтвом для виховання дітей. Глибоке розуміння ситуації кожного,пошук підходу до юних,не до кінця морально сформованих особистостей, та відчуття ритму в спілкуванні з ними, породжувало довіру і повагу вихованців. Методи А. Макаренка є актуальними і на сьогоднішній день.

Список використаних джерел і літератури:

1. Макаренко А.С. Пед. Соч в 8 т. Педагогические сочинения. В 8-ми т. / Редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.) и др. / А.С.Макаренко. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 7. – 320 с.
2. Макаренко, А. С. Про комуністичне виховання : збірник / А. С. Макаренко. – К. : Рад. шк., 1978. – 344с.
3. Ярмаченко М.Д. Сучасність педагогічної спадщини А.С. Макаренка: До 100-річчя з дня народження. – К.: Т-во «Знання», УРСР, 1988. – 48 с.
4. Омеляненко, В. Л. Теорія і методика виховання [Текст] : навч. посіб. / В. Л. Омеляненко, А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2008. – 415 с. – (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
5. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. Т. 3 / Сост.: Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984.– 512 с.
6. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. Т. 4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. – М.: Педагогика,1984. – 400 с.

Науковий керівник: старший викладач Свириденко О.О.

Купець В.Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СЕРЕДНЬОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

Нині у світі технологічних змін і зростання конкуренції на ринку праці, зростає необхідність професійного розвитку, можливості використання технічного прогресу, рушійною силою якого вважається технічне мислення, стають вкрай необхідними умовами. Підготовка висококваліфікованих фахівців потребує впровадження компютерно-інформаційних технологій та систем.

Впровадження компютерно-інформаційних технологій є актуальною методикою в наш час, адже персональний комп’ютер є невід’ємною частиною кожного з нас і є універсальним навчальним засобом, який може бути успішно використаним у різних за змістом навчальних і позакласних заняттях, сприяючи активному залученню учня у навчальний процес, підтримуючи його інтерес, сприяючи розумінню і запам'ятовуванню необхідного матеріалу.

У школах активно створюються інформаційні центри – медіатеки, які містять крім друкованої продукції аудіо- і відеокниги (альбоми з оптичними дисками), комп'ютерні програми на флешках і міні-дисках. При медіатеках створюються автоматизовані робочі місця для роботи за новими технологіями навчання, оптимальні умови для творчого, багатоцільового використання будь-якої інформації в навчально-пізнавальної діяльності учнів у позаурочний час, у підвищенні професіоналізму вчителів, сприяють їх самоосвіті.

Широке застосування під час навчання і виховання можуть мати графічні можливості комп'ютера. Створені комп'ютерами зображення і мультиплікація використовуються в кінофільмах, телешоу, рекламі, іграх. [2,с.41] Машинна графіка не обмежена у своїх можливостях: об'єкти графіки можуть з'являтися і зникати, міняти кольори, напрямок руху, перетворюватися на інші об'єкти тощо. На екрані можна змоделювати будь-який об'єкт і піддати випробуванням щодо реальності функціонування. За допомогою графічних програм

викреслюються таблиці, графіки, діаграми і т.п. З появою можливості транслювати через комп'ютер відеоінформацію програмно-методичні засоби стали включати фрагменти документальних і художніх фільмів, музичні фрагменти.

Існують різноманітні моделюючі програми. На уроках та в позаурочний час на комп'ютерах можна створювати всілякі пізнавальні ігри. Можливо стеження за подіями через міжнародні сервери.

Проте, можливості комп'ютерних технологій не знижують ролі учителя. Навчальні програми передбачають обов'язкову активну участь педагогів, що зумовлює опосередковану участь учителя навіть під час самостійної роботи учня з комп'ютером.[4,с.82] Саме учитель вирішує, виходячи з індивідуальних особливостей учня, якого характеру програми більш доцільно використовувати на певному етапі навчання, визначає педагогічні та психолого-методичні аспекти взаємодії учня з комп'ютером.

Нині стало актуальним створювати власні електронні навчальні матеріали (ЕНМ), які акумулюють для своїх учнів начальні заклади. Поштовхом для їх створення стало впровадження дистанційного навчання учнів з обмеженими можливостями. У цьому випадку є необхідним повний набір електронних навчальних матеріалів: підручники, електронні версії спеціальних курсів, методичні розробки й віртуальні практикуми. Важливо, щоб ЕНМ доповнювали один одного за змістом і, бажано, були узгоджені за формою (елементи управління, графіка, позначення тощо).[1,с.25] Це полегшує роботу учня у переході до нового підручника. Варто зазначити, що практично неможливо зібрати повний набір таких навчальних матеріалів стороннього виробництва, який би цілком відповідав вимогам і потребам конкретного навчального закладу. Для наповнення електронної бібліотеки навчальними матеріалами власного виробництва використовують усі доступні способи їхнього створення. Найпростіші підручники можуть бути зроблені викладачем при використанні розповсюдженого текстового редактора (напр., Word). Складні мультимедійні ЕНМ створюють фахівці з комп'ютерних технологій у тісній співпраці з викладачем.

Тож варто враховувати той факт, що застосування компютерних-інформаційних технологій є перспективним і необхідним напрямом розвитку освітньої галузі, її доступності та індивідуалізації. У реалізації цього підходу важливу роль відіграють такі засоби навчання як електронний варіант конспекту, бібліотеки, електронні підручники. Крім цього, необхідно передбачити їх подальше удосконалення: добір навчального матеріалу з урахуванням ступеня підготовки того, хто навчається; можливість перевірки засвоєння навчального матеріалу шляхом тестування з подальшим аналізом відповідей; можливість переходу до іншого навчального середовища для практичного застосування здобутих знань.

Отже, на мою думку компютерно-інформаційні технології позитивно впливають на реалізацію компонентів системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання. Проте, учитель має враховувати і негативні наслідки комп'ютерного навчання: перш за все враховувати, що довготривала робота за комп'ютером завдає шкоди здоров'ю школяра. Також підкреслю, що суб'єктами навчального процесу залишаються учні та учителі, а комп’ютери з програмним забезпеченням і засобами зв’язку – лише засобами їхньої діяльності. І тільки від обізнаності й майстерності учителя залежать ефективність і результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ю. С. Жарких, С. В. Лисоченко, Б. Б. Сусь, О. В. Третяк Компютерні Технології в освіті / Жарких Ю. С., Лисоченко С. В., Сусь Б. Б., Третяк О.В., 2012 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ "Київський університет", 2012 с.12-95.

2. Федорук, П.І. Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі інтелектуальних Internet-технологій / П.І. Федорук. – Ів.-Франківськ : Плай, 2008. – с. 326.

3. Жарких, Ю.С. Віртуальний фізичний лабораторний практикум як складова ланка дистанційного навчання / Ю.С. Жарких, С.В. Лисоченко, Б.Б. Сусь, О.В. Третяк // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2010. – с.113.

4. Бунак, С.В. Віртуальні вимірювання в симуляторах лабораторних робіт з фізики / С.В. Бунак, Ю.С. Жарких, С.В. Лисоченко, О.В. Третяк, А.Г. Шкавро // Вісн. Київ. ун-ту. Сер. Фізико-математичні науки. – 2009. – Вип. 1. – с. 171-176.

5. Жалдак М. І. «Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе». Дисс…докт. пед. наук. – Академія педагогічних наук СРСР – Москва, 1989. – с. 48.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Литвин Д. А., Отян В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВІДЕОГРАФІКА – ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧИ НОВИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ?

Сучасна інформатизація освітнього процесу зумовлює впровадження різноманітних форматів для представлення матеріалів курсів. Особливо важливо змінювати звичне проведення лекцій та створення теоретичних відомостей і практичних інструкцій, орієнтуючись на сучасне сприйняття інформації слухачами курсів. Технології веб 4.0 [3] потребують перетворення складних речей у більш простий та інтуїтивно зрозумілий формат.

Комп'ютерні та мобільні технології забезпечують ефективне сприйняття інформації, як психофізіологічного процесу, спрямованого на запам'ятовування [1]. На сучасному етапі це потребує удосконалення, оскільки перед споживачем інформації постає проблема її перенасичення. Інформації стало занадто багато, що часто може утруднювати її засвоєння. Крім цього, значне зростання інформації веде до ускладнення її пошуку та підбору достовірних і релевантних даних. Тому проблема заслуговує на особливу увагу, оскільки вона нікуди не зникає, а росте з кожним роком.

Дослідження показують, що користувачі сприймають інформацію, представлену у вигляді коротких відеороликів навчального змісту та інфографік, де основний акцент спрямований на графічну інтерпретацію об'єктів інформаційного вмісту. Цінністю інфо- та відеографік є легкість сприйняття та прості і короткі пояснення [4].

Короткі освітні відеоролики можна вважати альтернативним методом зміни доповідей та складних пояснень із перенасиченням інформації. Відеографічна інтерпретація має ряд правил створення. Відеоінфографіки, в першу чергу, повинні бути доступними і легкими у сприйнятті [4]. По-друге, ролики повинні бути короткими. Найкраще, коли тривалість одного освітнього ролика варіюється від 3 до 10 хв. Але, судячи з практики, довготривалі відеоролики важко сприймаються користувачами, вони починають втомлюватися уже після 3 хвилини перегляду, значно знижується концентрація та увага до вмісту ролика [2].

Наповнення також має велике значення. Глядачам до вподоби прості відеографіки, у яких історії створюються руками доповідача. Саме тому графічні зображення освітнього призначення з елементами анімації є дуже популярними. Динамічні та насичені відео надають можливості розробнику поступово наблизити глядача до розв'язання проблеми і привести аудиторію до певного бачення.

Метою нашого дослідження було створення освітньої відеоіграфіки для матеріалів електронного курсу «Інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ). Створення відеоролика передбачало командну роботу, дослідження програмного забезпечення для 3D графіки та монтаж відеоролика.

Під час роботи над завданням нам потрібно було засвоїти багато нових вмінь, розібратися із технічною складовою проекту. Одним із викликів, які нас спіткали у результаті виконання проекту, була проблема розподілу обов'язків та становлення термінів виконання кожного етапу проекту.

На перший погляд, здавалося, що створення анімованої відеографіки є складним завданням, яке потребує команди професіоналів. Насправді, усе залежить від розміру та складності проекту. Тему та формат побудови відеоролика ми обирали на власний розсуд, що також було непросто, оскільки учасники проекту мали різні думки та ідеї. Але після вибору методу організації діяльностей у команді, стало зрозуміло, що всі труднощі полягають у технічній стороні виконання поставленого завдання. Відсутність попереднього досвіду роботи

у графічних редакторах та сервісах для обробки відео була справжнім викликом. При цьому, для створення якісного відеоконтенту необхідно мати хороше програмне та апаратне забезпечення.

Саме тому для успішного завершення проекту було вирішено контролювати проект на кожній стадії у онлайнових сервісах (на кшталт, Trello) та постійно обмінювалися інформацією у месенджерах (Telegram). Це було дуже зручно, оскільки більшу частину роботи ми виконували в онлайні, адже усі учасники проекту проживають у різних місцях.

Крім цього, ще однією трудністю роботи в команді виявилася різниця поглядів. Кожен учасник проекту бачив кінцевий результат по-своєму, акцентував увагу на різних речах. Прийти до консенсусу та компромісу виявилося найважчим завданням. Саме тому, було вирішено, що для створення відеоролику потрібно чітко розподілити ролі на: режисера, який вказує як потрібно робити відеографіку, проджект-менеджера, що регулює думки учасників команди, 3D дизайнера, який займається рисунком, та відеооператора, котрий виконує монтаж відеоролика (відеографіки).

У результаті, було створено відеографіку у вигляді казки з елементами анімації рисованих персонажів. Також нашим завданням було створення звіту щодо роботи над проектом, у якому ми повинні були описати, усі етапи його виконання. Зрозуміло, що розробка відеографіки, складання сценарію, створення рисунків та монтаж відео займає багато часу для якісного рівня виконання проекту. У майбутньому ми плануємо вдосконалити свої навички зі створення графіки та відеомонтажу. Загалом, проект був корисним у якості розуміння особливостей роботи в команді, управління часом та виконання групового завдання, покращення технічних навичок створення навчального відеоконтенту.

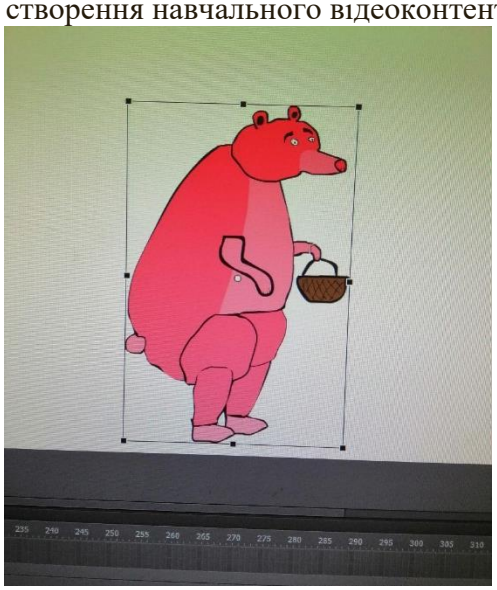

Рис. 1. Приклад 3D рисунка для створеної відеографіки

Особливо важливо, що ми розуміємо перспективи засвоєння інформації за допомогою відеографік, адже нам це допоможе під час нашої подальшої професійної діяльності, для викладання фізики та інформаційних технологій. Адже за допомогою відеографіки можна розробити курс, зрозумілий для усіх учнів**,** що буде пояснювати деякі складні теми чи окремі питання і забезпечити усі заклади освіти якісним відеоконтентом одночасно. Але не можна повністю відокремлювати дитину від освітнього процесу, вона сама повинна знаходити рішення, а не тільки споживати готову інформацію. Саме тому важливо створювати інформаційне наповнення дисциплін, що буде спонукати до вирішення проблем.

Список використаних джерел і літератури:

1. Безуглий Д. С., Юрченко А. О., Удовиченко О. М. Огляд засобів комп’ютерної візуалізації для підтримки навчального матеріалу. – Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (63), Issue: 153, 2018. – Pp. 11–14.

2. Новиченко І. Інформаційне перенавантаження [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ar25.org/article/informaciyne-perenavantazhennya.html.

3. Шахіна І. Ю. Організація освітнього процесу з використанням електронних навчально-методичних комплексів для підготовки фахівців з комп'ютерних технологій. – Інформаційні технології і засоби навчання, 2017, Том 58, №2. – С. 141–145.
4. Юрченко А. О. Відеографіка як один з видів інфографіки для створення динамічних відео-анімацій. – Вісник Сумського університету, 2018. – С. 81–83.

Науковий керівник: викладач Юстик І. В.

Синичук М. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ КІНО НА УРОКАХ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

Відеокартинка завжди захоплювала увагу глядачів. Тому і не дивно, що відео у формі демонстрації різних кінофільмів зараз часто використовується у процесі навчання. На відміну від телемовлення, де ми залежні від програми телепередач, складеної завчасно і не нами, відео на цифрових носіях інформації дозволяє вчителю самостійно визначати об'єкт перегляду – потрібний нам фільм, або його фрагмент.

Сучасне життя вимагає сучасного рішення та розв'язання різноманітних завдань. Тож, щоб упевнено почуватися в нинішніх реаліях, представники різних професій мають бути творчими особистостями. Такою особистістю, безперечно, був видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський [5,с. 57]. Він залишив чимало оригінальних ідей і педагогічних відкриттів, які можна успішно використовувати і сьогодні. Важливе місце у творчості педагога посідають погляди на учнівську творчість. Саме до цих поглядів ми і звернемося у межах нашої статті, проаналізуємо окремі ідеї педагога і розглянемо їх в контексті роботи із навчальним кіно. На нашу думку, цей дидактичний засіб є ефективним не лише у розв'язанні навчальних завдань, але й у справі стимулювання творчої діяльності школярів та розвитку їх творчих здібностей. Питанню застосування навчального кіно у педагогічному процесі приділяли увагу чимало дослідників, зокрема Б. Альтшуллер, С. Архангельський, С. Гельмонт, І. Хінкін., Б. Толь, Н. Шахмаєв та ін.

Зважаючи на те, що кінематограф уже давно визнаний потужним засобом впливу на особистість, перевага ж навчальних фільмів у тому, що вони використовують виражальні засоби і особливості практично усіх жанрів кінематографу (наукового і художнього), доповнюючи їх своїми власними, специфічними особливостями [6,с. 26]. Так, наприклад, більшість фільмів, створених для вивчення іноземних мов, побудовані на основі ігрового, тобто художнього кінематографу (розігрування певних сцен, діалогів тощо) [1, с. 13]. На відміну від науково-популярного, документального чи художнього фільмів, навчальне кіно адресоване не одному загальному, а строго диференційованому глядачу. Своєрідність дитячої і юнацької психіки враховується практично за роками. Навчальні фільми допомагають у розв'язанні таких завдань: дати учням більш повну і точну інформацію про об'єкт чи явище; урізноманітнити навчальний процес використанням наочності (наприклад, електричні властивості напівпровідників, виверження вулкану, життя на дні морі тощо); підвищити темп викладу навчального матеріалу; задовольнити цікавість дітей і швидше виявити їх пізнавальні інтереси; звільнити час учителя від малопродуктивної робити і зберегти цей час для роботи творчої. Уже з наведених нами завдань, які виконує навчальне кіно, очевидно, що воно прямо чи опосередковано може сприяти розвитку творчої особистості.

Б.Альтшуллер, наприклад, підкреслював, що такі форми навчального кіно, як фільм-роздум, фільм-проблема, фільм-задача, фільм-вправа можуть дати серйозний поштовх учням для їх подальшої самостійної роботи, а це, в свою чергу, є важливою складовою творчої діяльності учнів [3, с. 86]. Різноманіття навчальних стрічок дуже багате. Класифікація таких фільмів здійснюється залежно від:

1) предмета вивчення (навчальної дисципліни і методики її викладання);

2) віку учнів;

3) рівня їх навчальної підготовки;

4) місця фільму в загальному процесі навчання і в комплексі кінозасобів;

5) дидактичне призначення фільму (зроблений на допомогу загальному ознайомленню із предметом, детальному вивченню питання, здобуттю чи удосконаленню практичних навичок) [2,с.26].

Залежно від дидактичного призначення фільму, С.Архангельський виокремлює такі його види:

1) фільми аналітичні, що детально вивчають предмет, визначають (за обсягом навчальної програми) всі його причинно-наслідкові зв'язки. Це так звані «лекційні фільми», що доволі повно висвітлюють навчальну тему певної теоретичної дисципліни;

2) фільми вступні, оглядові, призначені для знайомства із проблематикою дисципліни, її метою та завданнями (застосовуються на початку предметного курсу);

3) фільми підсумкові (з усієї дисципліни чи її розділу), необхідні для повторення пройденого і стосуються в основному найскладніших для засвоєння питань;

4) фільми-задачі та вправи, що пропонують матеріал для самостійної роботи учнів;

5) фільми тренувальні (стендові);

6) фільми інструктивні, що визначають норми поведінки на виробництві [1,с.29].

Також варто пам'ятати, що при переобтяженні уроку аудіовізуальними засобами (чисельним демонструванням, прослуховуванням, застосуванням різноманітної техніки, частого проведення занять через відеоуроки) губиться навчальний зміст уроку. Варто завжди пам'ятати, що постать учителя на уроці ніщо замінити не зможе, тому що комунікабельність між учнями та учителями – провідна складова навчального процесу. Отже, проводячи такі уроки потрібно від учнів не вимагати застосування творчості, а вчити її формувати. Навчальне кіно, як результат і водночас приклад творчої діяльності, має в цьому сенсі невичерпний потенціал.

Список використаних джерел і літератури:

1. Носкова Т.М. Аудиовизуальные технологии в образовании / Т.М. Носкова. – СПб: СПбГУКиТ, 2004. – 14 с.
2. Бабійчук Т.В. Методика створення відеозаписів на уроках літератури / Т.В. Бабійчук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2005. - № 4. – С. 15-20.
3. Пальчевський С.С. Сугестопедагогіка: новітні освітні технології / С.С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 352 с.
4. Дрига И.И. Достойное место техническим средствам обучения / И. Дрига // Народное образование. – 1973. – № 5. – С. 23-27.
5. Карпов Г.В., Романин В.А. Технические средства обучения / Г. В. Карпов, В.А. Романин. – М.: Просвещение, 1979. – 178 с.
6. Горпенко В. Г. Архітектоніка фільму: Режисерські засоби і способи формування структури екранного видовища / Володимир Григорович Горпенко / Автореф. дис. доктор мистецтвознавства: 17.00.01; 17.00.04 / Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого. – К., 2000. – 25 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Сіренченко А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІДЕАЛ ВЧИТЕЛЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В наш час вчені, педагоги, психологи неодноразово звертаються до проблеми вчителя, даючи цьому поняттю інші назви, наприклад, «компетенції», «професійні якості» вчителя. Це питання залишається актуальним, так як, природно, з плином часу змінюється держава і суспільство, а отже, змінюються вимоги, які висуваються державою і суспільством до вчителя. Залишається відкритим питання: які якості вчителя повинні бути константними, а які – тимчасовими [1, 45].

Важливим компонентом у структурі особистості педагога виступають особливі професійні якості (індивідуальні риси суб'єкта навчання, що впливають на ефективність та успішність його засвоєння), а також творчі здібності. Від сформованості професійно важливих якостей особистості педагога, залежить і продуктивність педагогічної діяльності. Іншими домінантними якостями є активність особистості, цілеспрямованість, врівноваженість, бажання працювати зі школярами, здатність не губитися в екстремальних ситуаціях, харизматичність, чесність, справедливість, сучасність, педагогічний гуманізм, ерудиція, педагогічний такт, толерантність, дисциплінованість, педагогічний оптимізм. Крім того, сюди слід включити такі якості, як вимогливість, відповідальність, комунікабельність. Всі вони формують образ ідеального вчителя у сучасну інформаційну епоху [2, 67].

У професіограму сучасного вчителя має входити і така якість, як педагогічний артистизм, який виражається в здатності втілювати думки і переживання в образі, поведінці, слові педагога.

У свідомості багатьох людей ще живе образ «народного вчителя» початку XX століття, наділеного багатьма чеснотами. Сьогодні ж ситуація така, що, з одного боку, професія педагога стала масовою і «жіночою», з іншого – немає наукового відбору педагогів. Ця проблема є актуальною і потребує вирішення [4].

Для усвідомлення образу ідеального вчителя сучасності слід дослуховуватися й до думок самих дітей. Наприклад, для дітей важливо, аби учитель не кричав, говорив спокійно, намагався робити так, щоб було цікаво учням. Також, перш за все вчитель повинен любити свій предмет з ентузіазмом новачка, якому тільки що показали «чудо», знати плюси, знати мінуси, але при цьому – продовжувати цікавитися, знаходити і пам'ятати «родзинки», отримувати задоволення, розповідаючи про предмет. Для повної ідеальності вчителя не вистачає також прагнення зацікавити співрозмовника (в окремому випадку, учня) предметом, в крайньому випадку – залишити гарне про нього враження. Це, на думку учнів, є надійний шлях до залучення їх уваги [5, 72].

Також слід відмітити здатність не зриватися на істерики з приводу і без приводу, не підтримувати чужі істерики; здатність спокійно відповідати на питання, особливо на повторювані [3].

Діти розширюють ідеали сучасного вчителя такими рисами як:

1) всебічна розвиненість, ерудованість, розум;

2) гарна дикція;

3) вміння тримати слово;

4) вміння керувати аудиторією;

5) гідне сприйняття дійсності.

Отже, якщо зібрати воєдино всі ті риси, про які говорять учні, то вийде, напевно, ідеальний вчитель. Педагог-новатор, що володіє чудовими організаторськими і творчими здібностями, доброзичливий, успішний, відповідальний, мудрий, гнучкий, розумний, який виховує особистим прикладом, а головне – люблячий всіх своїх дітей і кожну дитину окремо.

Говорячи про сучасні ідеали вчителя, не можна залишити поза увагою проблему взаємовідносин між учнями та педагогами. І тут не треба вигадувати якоїсь спеціальної системи, досить згадати етико-педагогічні погляди таких мислителів, як Ж.-Ж. Руссо, Я.А. Коменський, І.Г. Песталоцці, Д. Дьюї, Я. Корчак, К.Д. Ушинський, Л.Н. Толстой, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинський і багато інших [6, 81].

Провідною ідеєю практичної і теоретичної діяльності, на думку великих педагогів, повинна стати ідея гуманізму, яка визнає цінність будь-якої людини як особистості, його право на свободу, щастя, розвиток і прояв закладених в кожній людині здібностей. Це така система, в якій благо людини є критерієм оцінки соціальних явищ, а рівність, справедливість, людяність – бажаною нормою відносин в суспільстві

Ідеальний учитель пробуджує в дитині учня, а потім ростить з нього собі друга і співрозмовника. Тому, якщо у батьків й учителя не збігаються координати, учитель мимоволі віддаляє дитину від сімейних ідеалів. У цьому трагедія, як вчителя, так і батьків [3].

Ідеальний учитель ніколи не ставить перед дитиною помилкові цілі, але дає те, що потрібно йому в його віці, а потім – усувається, щоб людина йшла далі, знаходячи нові горизонти і нових вчителів.

В кінці кінців, сенс людського життя – осягнути себе, прийти до своєї серцевини, відкрити себе. Сенс життя – працювати не заради хліба насущного, а заради свого вдосконалення [1, 56].

Таким чином, «ідеал» - це зразок, щось досконале, мета, до якої повинен прагнути кожен педагог, це його проекція в майбутньому. Ідеал – це не утопія, а цінності, побачені в досконалості, потужні регулятиви навчально-виховного процесу. Ідеальний учитель – це людина, яка має значний професійний досвід; досконало знає свій предмет і методику його викладання; має високий рівень методологічної культури; займається самоосвітою; справедливий і рівний у спілкуванні з усіма учнями, емпатичний; знає вірний вихід з будь-якої педагогічної ситуації і може подолати будь-яку складність як у навчанні, так і у вихованні школярів [2, 75].

Як у краплі роси відбивається весь світ, так у вчителя повинна відбиватися вся культура. Кожен педагог повинен нести в собі все багатство культури, як будь-який шматочок голограми зберігає інформацію про ціле. Тільки тоді вчитель отримує право стати зразком, матрицею, що передає естафету знань, культури. І саме тоді ми можемо усвідомити ідеал сучасного педагога.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алипханова, Ф. Н. Модель формирования коммуникативно-речевой компетентности будущего учителя начальных клас сов / Ф. Н. Алипханов. – Москва: Мир науки, культуры, образования, 2012. – 224 с.
2. Гильмеева Р. Х. Профессионализм учителя в социологическом измерении / Р. Х. Гильмеева // Социологические исследования. – Москва, 1998. – С.73–80.
3. Нові педагогічні знання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studfile.net/preview/3052975/
4. Образ современного педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nsportal.ru/sites/default/files/2017/02/28/sovremennyy_pedagog.doc
5. Селиванов В. С. Основы общей педагогики: Теория и методика воспитания / В. С. Селиванов. – Москва: Издательский центр «Академия», 2000. – 336 с.
6. Сластенин В. А. Педагогика / В. А. Сластенин. – Москва: Издательство Академия, 2006. – 367 с.

Науковий керівник: старший викладач Свириденко О.О.

Тимошенко Т. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧНІВ В ІНТЕРАКТИВНОМУ НАВЧАННІ

Інтерактивне навчання – це такий спосіб навчання коли учні спілкуються між собою, обмінюються новою інформацією, дискутують, обговорюють спільні, поставлені перед ними задачі, доходять до спільного розв’язання завдань, а потім разом відповідають за їх результат. Цією проблемо я зацікавилась після почутої теле-дискусії Олени Іванівни Пометун та Пироженко Лідії Володимирівни. Також неодноразово це питання підіймали Г.М Брос, М.В Кларен, Н.Суворова та інші. Однією з традиційних форм спілкування вчителя з учнями є розповідь або лекція. Під час такої форми навчання учні можуть вести себе абсолютно пасивно або ж і зовсім не слухати тему яку розкриває учитель. Учень як звичайна дитина слабко реагує на сухий монотонний текст з вус вчителя. Іншим, не менш затребуваним нині, є активне навчання, яке передбачає роботу вчителя та учня. Учитель виносить на загал питання або певні завдання, а деякі учні за бажанням або ж на розсуд вчителя повинні озвучити відповідь. Така форма навчання не дозволяє працювати з великою кількістю учнів. Звичайно вчитель ставить питання перед всіма учнями, але відповісти і озвучити свої думки можуть окремі учні. Таким чином, зацікавленість та інтерес до навчання в інших учнів значно падає та знижується, спостерігається активність і пасивність учнів. В подальшому це призводить до конфліктних ситуацій, виникає нездорова конкуренція, яка відволікає від навчального процесу.

Відмінність інтеракції в тому, що тут вчитель може працювати з усіма учнями без винятку. Застосувавши певні методи та форми інтерактивного навчання, поділивши учнів на пари або групи , вчитель звертається до кожної особи. У такій формі вчитель може відповісти на всі питання, що постають перед ним, об'єктивно оцінити роботу учнів. Для дитини така форма є комфортною, адже вона має можливість реалізуватися, бути побаченою і почутою, має змогу обговорити та поділитися своїми думками. Інтеракція дає змогу вчителеві непомітно переходити від групової, парної, колективної роботи до індивідуальної. Цим самим вчитель подає матеріал та повторює його в декілька етапів. Згадаємо головне правило дидактики "Повторення – мати навчання." Сама сутність повторення не є помітною для учнів. Вчитель пропонує один і той же матеріал, проте, завуальовує його в різних формах. Учні цього не помічають, тому цікавість є довготривалою, а втомлюваність дитини зменшується. Навчання стає цікавим, не монотонним, а засвоюваність матеріалу сягає 75% [1, ст. 83]. Під час роботи учень набуває навичок соціалізації та комунікації. Окрім того, що він засвоює матеріал уроку, він набуває вміння розподіляти відповідальність за спільну роботу, працювати на спільну мету.

Індивідуальність кожного члена колективу дитина може використовувати як певний ресурс для досягнення мети, що ставиться учителем. Учень має змогу навчитися висловлювати свою думку, аргументувати її, коментувати та аналізувати думки інших, презентувати свою відповідь в різних формах.

Роль вчителя в інтерактивному навчанні є визначальною. Педагог зобов'язаний креативно та у належний спосіб підійти до проведення уроку. Фундаментом є досконалі знання предмету, тільки тоді вчитель зможе варіювати своїми вміннями та знаннями і застосовувати їх під час роботи з учнями. Пропонуючи різні завдання, потрібно зробити так, щоб дитина прагнула до пошуку відповіді у вигляді діалогу або дискусії з колективом, перебувала в ролі творця власної думки. Таким чином, учні підвищують свою самооцінку та отримують авторитет в колективі. Проблеми, з якими може стикнутися вчитель це стосунки у класі, абсолютна неготовність контактувати з учителем, низький рівень до сприйняття тої чи іншої технології або ж предмету, низький рівень попередньої підготовки. Не можна обійтися і без допомоги дидактичних та сучасних засобів навчання. Різні картки, таблиці, круглий стіл, фліп-чарти ,аудіо та відео матеріали, кольорові та наближені до реальності макети, будь-які предмети, які можуть допомогти оптимізувати роботу. Наприклад, для уроку інформатики конче необхідно використовувати інноваційні технології в колективі (презентування новинок у розділі моделювання, запропонувати створення нових програм для полегшення роботи навчального процесу самого учня, розробка та тестування ігор) [2, ст. 4].

Тоді чому ж учителі не використовують активно цю форму? Відповідь ми можемо знайти у самому понятті «вчитель». Учитель – це людина, яка повинна навчити. Але часто ми бачимо, що таких навиків як креативність, вміння знайти щось нове та цікаве, прагнення розвиватися та вдосконалювати себе, бути модератором у дитячому колективі, вміння застосувати інтеракцію як форму проведення уроку і знову ж відхилення від стандартів.

Кожен переймається, коли ситуація виходить з-під контролю, не становить винятку і особа учителя.

Не менш важливим є дружелюбність вчителя в колективі учнів. Школярі, як ніхто, тонко відчувають невпевненість, нерішучість, лицемірство, недомовленість тощо з боку учителя. Звичайно, потрібно відчувати і дотримуватися тієї грані «вчитель-учень» і навпаки. На початку спілкування потрібно налаштувати колектив так, щоб він вбачав не лише учителя, а й мудрого порадника, людина до якої можна звернутися з окремим питанням і бути впевненим, що будеш почутим. Вчитель повинен любити свою роботу, бути готовим до об'єктивного оцінювання учня, бути готовим реагувати на всі питання та неточності з боку учня. [3, ст. 225].

Для удосконалення педагогічної діяльності в аспекті інтерактивного навчання є достатня кількість джерел. Це можуть бути як і відео-уроки, так і відкриті онлайн обговорення проблематики інтеракції. Є чималий накопичений успішний досвід щодо форм інтерактивного навчання за кордоном, який ми маємо вивчати, критично сприймати й впроваджувати у власну педагогічну діяльність.

Таким чином, інтерактивне навчання має активно розвиватися та вдосконалюватися в нашій країні. Ця форма навчання повинна розвинутися в кожному з предметних напрямів, також кожен вчитель повинен створити свою «інтеракцію» відпрацьовуючи її кожного дня та застосовуючи в своїй діяльності. На мою думку, саме так ми зможемо більш зацікавити учнівську аудиторію в навчальному процесі: тим самим навчити їх комунікувати та розвивати в них майбутню сучасну людину.

Список використаних джерел і літератури:

1. Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології: збірник матеріалів ІІ-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції 28 квітня 2017 р. м. Київ / редкол.: В.В.Сидоренко, М.І.Скрипник, Я.Л.Швень. К.: ЦІППО, 2017. 424 с.
2. Комок І. В. Інноваційні технології навчання на уроках інформатики. [Електронний ресурс] / Ірина Вікторівна Комок – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/doc/files/news/132/13200/innovaciuni_texnolo.doc
3. Андреас Шлейхер. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклала з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2018. – 296 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Чистякова К. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Волонтерська діяльність – це добровільна, безкорислива, соціально спрямована, не прибуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги [3, 39]. Інакше кажучи, волонтери – це люди з великим серцем, адже саме вони кожного дня турбуються і допомагають людям які опинилися в досить складній життєвій ситуації. Волонтери характеризуються такими рисами як: емпатія, доброта, чуйність, повага, любов, щирість, дружелюбність, оптимізм та ще багато інших якостей, адже їх не можливо всі перерахувати.

Волонтери відіграють досить велику роль у розвитку нашої країни. Саме вони сприяють розвитку гуманітарної допомоги, допомагають людям у відстоюванні їхніх прав та свобод. «Допомагаючи іншим, ми стаємо упевненими у своїх силах, здібностях, опановуємо нові навички та встановлюємо нові соціальні зв'язки» – говорять вони.

Початок формування волонтерського руху в Україні припадає на 90-ті роки XX століття. Згодом, почали працювати центри соціальних служб – де працювали волонтери-психологи. Однією з найбільш ефективних форм роботи з молоддю є залучення її до волонтерської діяльності. Волонтерський рух для молодих людей виступає невичерпним джерелом набуття громадянської освіти можливістю реалізувати себе у служінні суспільству [1, 52]. Так, у 1998 році було створено Всеукраїнський центр «Волонтер», який об'єднав молодих людей з однією метою – це допомога людям. Вони беруть участь у багатьох програмах, які висвітлюють питання щодо допомоги своїм однолітками, здійснюючи психологічну підтримку, а також проводять виховні роботи для попередження негативних явищ у молодіжному середовищі. Однак, більшість дослідників вважає, що розквіт волонтерської діяльності припав на переломний період в історії України, тобто на 2014 рік. Адже саме в цей період відбувається Революція гідності, а невдовзі збройна агресія Росії в Криму та війна на Донбасі. У надзвичайно складний період для України, волонтерський рух об'єднав суспільство, почались створюватись об'єднання громадян, які почали займатись вирішенням певних суспільних питань.

У період Революції гідності відбувається національне об'єднання всього українського народу. Тодішня влада вважала, що своїми злочинними діями зможе протистояти українському народу. Це була кривава боротьба, і перемога в цій боротьбі дісталася нам досить важким шляхом, адже в цій боротьбі загинуло сотні наших співвітчизників, які ціною свого життя захищали думку мільйонів українців, але на сам перед, вони відстоювали українські

інтереси на міжнародній арені. Саме, завдяки волонтерській допомозі вдалося вистояти у цій боротьбі. Вони взяли на себе основне завдання щодо надання протестувальникам продуктів харчування, засобів особистої гігієни та першої медичної допомоги. Адже в трагічний 2014 рік, на Майдані було багато поранених. Волонтерська діяльність, яка розгорнулася в той час була наскільки масштабною, що й по сьогоднішній день вона викликає захоплення у багатьох країн світу. У цей час міжнародні експерти визнають, що в жодній країні світу не зафіксовано такого потужного волонтерського руху, як в Україні.

Окупація Криму та початок війни на Донбасі стало неочікуваним для всього українського народу. Наша країна була ослаблена Революцією гідності, і не була готова до війни. Але захищати рідну землю потрібно було вже зараз, а не чекаючи, коли ворог захопить всю країну. Перші добровольці не мали достатнього військового спорядження, військові укриття та військовий арсенал не були підготовленні до війни, адже попередня влада протягом багатьох років розграбовувала армію. І знову волонтери перейняли на себе основну функцію щодо забезпечення військових необхідними предметами для вжитку. Волонтерські організації підняли й об'єднали не лише молодь, а й літні люди почали перейматися долею українських військових. Українці почали об'єднуватись у громадські об'єднання, головною метою яких було допомога нашим бійцям на передовій. Всі не байдужі люди передавали: одяг, їжу, побутові речі, які згодом волонтери відвозили на передову, багато дітей писали вірші, робили аплікації та малювали картини, щоб підтримати дух українських солдат, які кожного дня захищають не лише наші території, а й наше життя. Волонтерами були організовані цілі центри по підтримці наших солдат в АТО.

Для того щоб зрозуміти значення волонтерів у війні на Донбасі, то варто пригадати анекдот, який був досить популярний у 2014 році: «Якщо українцям сказати, що для перемоги необхідна ядерна боєголовка, то її через дві години не тільки зберуть, але і привезуть волонтери. З чаєм на додачу». Звісно, не можна говорити, що цей анекдот дійсно є смішним, але він до глибини розкриває нам, яке значення волонтерська діяльність займає на передовій.

Не варто забувати про допомогу волонтерів і нашим військовополоненим та пораненим солдатам. Адже вони займаються пошуком коштів на проведення операцій та реабілітації наших захисників. Не забувають волонтери і про сім'ї солдат. Дуже часто волонтерські організації влаштовують свята та різні заходи для підтримки сімей захисників.

Волонтери – це Люди з великої літери. Адже вони жертвуючи своїм здоров'ям а іноді навіть і життям, незважаючи ні на які перешкоди допомагали і продовжують допомагати нашим військовослужбовцям. Сьогоднішньому волонтерському руху, який розгорнувся в Україні немає аналогів не тільки на Заході, а й всьому світі. Волонтерство – це не хобі, а стиль життя, ними не народжуються,а стають завдяки вихованню і вкладеним вчителями та батьками в них моральних цінностей. Кожен з нас може бути корисним суспільству. Сьогодні дитина допомогла безпритульним тваринам, а в недалекому майбутньому – це вже лідер волонтерського руху, який допомагає тисячам співвітчизників. Тож роль сучасної педагогіки, як науки про виховання в цьому процесі є досить значущою!

Список використаних джерел і літератури:

1. Волонтерство: порадник для організатора волонтерського руху / за ред. Т. Л. Лях, О. В. Безпалько, Н. В. Заверіко. – Київ : ВГЦ «Волонтер», 2001. – 176 с.
2. Калениченко Р.А. Волонтерство в соціальній роботі : навч. посіб / Р. А. Калениченко. – Київ : КиМУ, 2008. – 86 с.
3. Школа волонтерів : навч. посіб. / за ред. Я.А. Брик, Н. В. Говорун, В.В. Дементьєв. – Київ : «РВС-Принт», 2016. – 166 с.

Науковий керівник: старший викладач Свириденко О. О.

Шульга Д.В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КРИЗА ЛЮДСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ

Відомо, що людина прагне більше до виробництва, ніж споживання. За фізичними законами, матерія не постійна в своїх формах, вона не може змінюватись в своєму загальному обсязі – множитись чи утилізовуватись. Їй достатньо зберігати певну стабільність, переходячи з одного стану в інший, змінюючи хімічний конструктор атомів. Мільйони років холодні кам'яні брили кочують серед темних безодень, поки не зітруться в комічний пил, але серед таких безодень, на планеті Земля, живе людина: істота із більш складніших молекулярних конструкцій, яку процес еволюції вивів з простого циклу існування, задавши їй необхідність витрачати набагато більше сил і енергії, ніж потрібно для функціонування органічних сполук. Куди спрямовувати ці сили і енергію? Саме навчально-виховні дисципліни повинні скоординувати наш природній потенціал в найбільш прогресивному і раціональному напрямі.

Основний етап формування індивіда, пов'язаний з описом перших життєвих орієнтирів, практичного досвіду у використанні фізичного і розумового інструментарію – це виховний процес. Сучасна система шкільного навчання формує дитину, озброєну найтоншими і найглибиннішими знаннями моделей мікро і макро світів, але зовсім беззахисною перед знанням про самого себе. Дитина вільно орієнтується в просторах зоряних карт і особливостях архітектури біологічних клітин, але перед собою опиняється наодинці, без чіткого розуміння куди і як рухатися. Наприкінці дитинства усвідомлення індивідом себе як окрему особистість, як суб'єктивну одиницю, відокремлену від об'єктивного світу, створює перші труднощі її цільної єдності з людьми, материнським лоном, вона перестає почувати себе в безпеці, адже світ, який для дитини був комфортним, психологічно відмежовується і стає ворожим, з огляду на досвід педагогічних практик. Під тиском державної політики, навчальні заклади перетворюються на таку ж саму бюрократичну систему щодо завантаження академічних знань, необхідних швидше за все для формування маріонетки, на службу централізованій державі і суспільного устрою, але зовсім безнадійних перед екзистенціальними труднощами в розвитку.

Знайомлячись із географічними відкриттями, для дитини її внутрішні психологічні і духовні складові лишаються дикими і невідомими. В результаті, коли морально-духовні та психологічні якості відпускаються, підліток переживає весь нестримний бунт свого підсвідомого і несвідомого. Дитина переживає болючий, але необхідний процес формування ідентичності. Отримані за шкільною партою орієнтири, уже не працюють, а нових, які допомогли б йому спрямувати енергію на розвиток природних здібностей і потенціалу ще не сформовано.

Дезорієнованість перед внутрішнім світом зумовлює імпульсивні пориви, які підштовхують до рішень необґрунтованих, недалекоглядних, без усвідомлення подальших перспектив і шляху. Якщо індивід самостійно не зуміє знайти справжній природжений шлях – це, без сумніву, приведе до небажаних наслідків. Не зумівши владнати внутрішній хаос, людина повертається до тих цінностей, які будуть давати видимість того ностальгічного материнського лона, будь то ієрархічний і централізований механізм соціально-економічної машини – державу-Левіафана, про яку згадував Гоббс [1], або релігія, яка теж шляхом ієрархії дозволяє перекладати протиріччя вибору на залізний авторитет патріархальних адептів, даючи натомість чітку програму інструкцій життя. Зняття відповідальності перед собою в колективному авторитеті відомий психолог неофрейдист Еріх Фромм називав «втечею від свободи» [2]. Такий спосіб існування хоч і дає видимість материнської утроби, але є неякісним сурогатом, оскільки зовсім не задовольняє природне єство людини, а лише пригнічує її в глибинних пластах несвідомого, що з часом призводить до неврозів та когнітивних викривлень. Такі розгалуження в психічній цільності можуть впливати і на масштабні суспільні процеси. Прогресивні мислителі ХХ ст., такі як Фрейд, Юнг та інші, міркуючи над

трагедіями тогочасної епохи, приходили до висновків, що не історичні особливості підштовхують до сезонних диктатур і війн, а перш за все ледь помітні, проте набираючи обертів, замурованих у глибинних пластах нашої психіки – внутрішні самообмани і зради людей.

На відміну від стабільного космічного закону кругообертy матерії, людське життя здатне бити через край. Через неякісний і бездумний підхід виховання може стати рушійною і регресивною силою у формуванні особистості дитини. Отже, на початку навчально-виховного процесу, варто поставити фундаментальне питання: для чого людині реалізовувати свій природній потенціал, для чого їй свобода?

Якщо описати сенс людського життя найбільш лаконічно, то це – праця. Праця найбільш щира і чиста, творча і віддана. Основною задачею педагога має формування в дитині Людини в широкому сенсі. Звільнення творчої діонісійської сили, про яку писав Ніцше [3], природної, вродженої сутності, того, хто всередині нас знає правду і прагне втілитись – це наше єство. Виховуйте ремісників і художників, допоможіть їм відбутися, стати кращими, і плодами своєї роботи вони гарантовано принесуть найвищу користь оточуючим.

Таким чином, сучасна практика виховання зазнає критики не тільки наочним гірким досвідом вихованців, а й з боку самих педагогів, зокрема Коновальчук [4] чи Захаренка [5], які говорять про недієвість актуальних методик, щоб їх надалі можна було ігнорувати.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гоббс Т. Левиафан // пер. с англ. А.Гутерман. 2000. – 236 с.
2. Фромм Е. Втеча від свободи // пер. з англ. Ф. П. Тарасенко, Київ, 2018. – 142 с.
3. Ницше Ф. Рождение трагедии из духа музыки / пер. с немец. Г. Рачинский, М., «Азбука», 2012. – 6с.
4. Коновальчук М.В. // Виявлення і підтримка художньо обдарованої особистості в контексті педагогіки життєтворчості / «Педагогічний і психологічний досвід», 2013. – С. 77-81.
5. Біда О.Г., Прокопенко Л.І. // О.А. Захаренко про роль учителя в самореалізації учня / О. Біда, Л. Прокопеко / «Нова школа», 2010. – С. 13-18.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Мойсеєнко В. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СИСТЕМА УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Суспільство XXI століття потребує нових лідерів – креативних, успішних, відповідальних, яскравих особистостей. Таку людину майбутнього і може сформувати школа. І шкільне учнівське самоврядування – один із шляхів. Реалії сьогодення диктують необхідність виховувати молодь, яка здатна мислити по-новому – нестандартно, прагне та бажає розвиватись.

Саме учнівське самоврядування надає дітям все те, що їм знадобиться у подальшому, вже дорослому, житті. В цей період варто акцентувати увагу на формуванні й розвитку таких якостей як здатність до лідерства, вміння брати на себе відповідальність, креативний розвиток, волонтерський дух, безкорисливість, взаємодопомога, принциповість тощо.[3]

Важливо до учнівського самоврядування долучати не лише дітей, а й вчителів, адміністрацію школи, батьківський комітет, шкільного психолога, волонтерів міста, громадські організації. Важливим фактором у розвитку учнівського самоврядування є готовність дорослих допомагати майбутнім лідерам. Якраз вони можуть залучити дітей до участі у різноманітних соціальних проєктах, які б сприяли розвитку школи, а, можливо, навіть, і міста, а також зацікавити кожного члена команди в системному самоудосконаленні й зростанні.

Наставники-дорослі мають переконати дітей у тому, що через розвиток соціальної активності МИ можемо змінювати світ; нехай це будуть не такі вже і глобальні зміни, але, врешті-решт, вони будуть. Шляхом проведення шкільних, міських акцій, круглих столів, конференцій, різноманітних конкурсів та вистав діти розвивають в собі навички неординарного мислення, швидкого коректного прийняття важливих рішень [2].

Сутність учнівського самоврядування полягає у тому, що збираються за «круглим столом» активісти, що входять до учнівського самоврядування. Шляхом голосування обирається лідер – людина, яка зможе вміло організувати команду однодумців та його заступник. Голова учнівського самоврядування має чітко розуміти, що входить у його функціональні обов'язки: зібрати своїх колег та чітко озвучити напрями роботи, можливо, поділитися на сектори з метою формування відповідальності за свої дії та вчинки в означених напрямах. До прикладу:

• Сектор дозвілля

До цього сектору входять діти, які в позаурочнй час ведуть активне культурне життя. Відповідальний у цьому секторі організовує проведення колективних справ – шкільні свята, вікторини, тренінги, оформлення класних кімнат; враховує побажання школярів щодо організації та проведення художньої самодіяльності).

• Сектор дисципліни та порядку

До скалу цього сектору входять учні, які знають як завадити порушникам дисципліну в класі, здатні проводити виховні години, упереджувати конфлікт в учнівському колективі.

• Сектор освіти та науки

До цього сектору входять учні, які досягли високих успіхів у навчальній діяльності і можуть допомагати тим дітям, які відстають у навчанні. Вони організовують наукові вікторини, конференції, ігри; сприяють належному навчальному процесу.

• Сектор культури та спортивного розвитку

До складу цього сектору входять діти, які активно займаються різноманітним видами спорту, відвідують фізичні секції та гуртки. Їхня місія власним прикладом популяризувати здоровий спосіб життя й переконати більшість, що спорт – це круто.

• Сектор волонтерів

До сектору входять учні, яке безкорисно допомагають людям, тваринам, навколишньому середовищу. Сприяють розвитку у дітей таких якостей як чесність, доброта, почуття відповідальності, організованість свідоме ставлення до природи [1].

Такий поділ на сектори дозволить кожному з членів команди проявити свої лідерські якості, відповідальність, сумлінність, дисциплінованість. А в подальшому – бути першими, дбати про свою країну та її громадян.

На наше переконання, учнівське самоврядування – центр креативного розвитку навчального-виховного закладу. Учні мають удосконалювати в собі організаторські здібності, формувати активну життєву позицію, готувати себе до рішучих дій, а наставники-вчителі мають їм у цьому допомагати й сприяти. Лідер повинен забезпечити злагоджену роботу команди однодумців, щоб кожному було комфортно, панувала атмосфера взаєморозуміння між членами колективу. Шкільне самоврядування – це така демократична система, яка захищає і забезпечує права школярів, які є його членами, допомагає педагогічному колективу школи у розв'язанні низки питань та проведенні необхідних заходів.

Члени учнівського самоуправління мають бути взірцем для наслідування. Саме вони мають навчатись та навчати інших вихованців загальноосвітнього закладу, як треба чинити в конкретній ситуації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Особливості роботи учнівського самоврядування в навчально-виховному закладі [Електронний ресурс]. Режим доступу: http HYPERLINK "http://12.school-info.te.ua/uchnivske-samovrjaduvannja

2. Ресурси учнівського самоврядування [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/28363/

3. Пустовіт Г.П. Теоретично-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання: Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. / Рівн. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне: Вид-во РДГУ, 2015 - С. 14-24.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Балацький О. О., Шведенко Д. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. На думку А. В. Дулібського [1], І. Г. Максименка [4] необхідність більш детального дослідження закономірностей побудови тренувального процесу юних футболістів на сучасному етапі викликана інтенсифікацією спортивної підготовки та зростанням конкуренції серед найсильніших футбольних шкіл. Саме тому не викликає сумнівів актуальність розробки системи оцінювання технічної підготовленості юних гравців.

Постановка завдань дослідження. Завданням дослідження було на основі отриманих показників технічної підготовленості розробити методику оцінювання технічної підготовленості юних футболістів.

Методи та організація досліджень. Для тестування технічної підготовленості футболістів ми обрали сучасні тести, які використовуються в провідних футбольних академіях: жонглювання на час, ведення м'яча по прямій 30 м, швидкісний дриблінг 20 м, удари на точність після прискорення, передачі в русі в парах. В дослідженнях взяли участь 22 футболіста 8-10 років ДЮСШ м. Черкаси в підготовчому та змагальному періоді річного циклу підготовки.

Результати дослідження та їх обговорення.

В результаті цих досліджень встановлено, що на початку тренувального року юні футболісти тримали м'яч у повітрі 28,2±0,2 с, що на 7,7 с менше, ніж в змагальному періоді ($p<0,05$). Також вони виконували ведення по прямій за 11,4±0,2 с, тобто покращили цей показник лише на 0,4 с ($p>0,05$). Виявлено, що футболісти тестованої групи виконували обведення стійок змійкою за 12,8±0,2 с і 11,4±0,2 с в підготовчому та змагальному періоді тренувань відповідно ($p<0,05$) (табл. 1.).

Таблиця 1

Показники технічної підготовленості футболістів на етапі початкової підготовки, ($\overline{X}$ ±S)

№	Тестова вправа	Підготовчий період, (n=22)	Змагальний період, (n=22)
1.	Жонглювання, с	28,2±0,2	36,9±0,2*
2.	Ведення м'яча по прямій на дистанції 30 м, (с)	11,8±0,2	11,4±0,2
3.	Обведення стійок на дистанції 20 м, (с)	12,8±0,2	11,4±0,2*
4.	Удари по м'ячу ногою на точність, (р/с)	3/28,4±0,3	4*/27,9±0,3
5.	Передача м'яча на точність в русі, (с)	19,8±0,2	19,4±0,2

Примітка. *$p<0,05$ – порівняно з показниками в підготовчому періоді

Тестовані в змагальному періоді виконували в середньому 4 точні удари за 27,9±0,3 с, що не істотно швидше, ніж в підготовчому періоді, проте з дещо вищою точність.

Щодо точності передач, то футболісти на початку та в кінці ігрового року виконували тестову вправу з неістотною різницею в швидкості – 0,4 с ($p>0,05$).

Таким чином, в процесі річної тренувальної роботи у юних футболістів на етапі початкової підготовки істотно покращились показники жонглювання, обведення стійок та точність передач. Це може свідчити, що особливістю технічної підготовленості на етапі початкової підготовки у футболі є акцент на оволодіння відчуття м'яча, основи дриблінгу, та точні, проте не потужні технічні дії.

Оскільки одним з основних завдань наших досліджень була розробка методики оцінювання технічної підготовленості футболістів, на основі отриманих даних в кінці тренувального року та використовуючи статистичний показник – середнє квадратичне відхилення середнього (σ), ми визначили параметри оцінювання кожного технічного елемента у балах (табл. 2.).

Таблиця 2

Оцінювальна таблиця технічної підготовленості футболістів на етапі початкової підготовки

№	Тестова вправа	1 бал	2 бала	3 бала	4 бала	5 балів
1.	Жонглювання, с	24,8-16,9	32,8-24,9	32,9-44,9	45,0-52,9	53,0-60,9
2.	Ведення м’яча по прямій на дистанції 30 м, (с)	12,7-13,4	11,9-12,6	11,0-11,8	10,9-10,2	10,1-9,4
3.	Обведення стійок на дистанції 20 м, (с)	13,1-14	12,1-13,0	11,0-12,0	10,9-10,0	9,9-9,0
4.	Удари по м'ячу ногою на точність, (р/с)	1	2	4	5	6
5.	Передача м’яча на точність в русі, (с)	21,5-22.4	20,5-21,4	18,4-20,4	18,3-17,4	17,3-16,4

Представлена таблиця може бути використана тренерами для оцінювання своїх футболістів у всіх періодах річного циклу підготовки, а також відслідковування загальної технічної підготовленості та її окремих проявів.

Така таблиця може бути творчо використана тренером з різною кількістю балів, додаванням інших тестових методик, не тільки для підвищення ефективності тренувального процесу, але і для підвищення мотивації та емоційності тренувань.

Висновки. 1. Виявлено, що в процесі річної тренувальної роботи у юних футболістів на етапі початкової підготовки істотно покращились показники жонглювання, обведення стійок та точність передач. Це може свідчити, що особливістю технічної підготовленості на етапі початкової підготовки у футболі є акцент на оволодіння відчуття м’яча, основи дриблінгу, та точні, проте не потужні технічні дії. 2. Розроблена таблиця для оцінювання технічної підготовленості юних футболістів в балах. Яка дозволить підвищити ефективність тренувального процесу гравців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дулібський А. В. Тенденції розвитку сучасного футболу // Практикум з футболу: Матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Київ, 2014. – С. 6-12.

2. Зеленцов А. М. Моделирование тренировки в футболе / А. М. Зеленцов, В. В. Лобановский. – К.: Здоров'я, 1995. – 210 с.

3. Костюкевич В. М. Теоретичні та методичні основи моделювання тренувального процесу спортсменів ігрових видів спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.01 – „Олімпійський і професійний спорт” / В. М. Костюкевич. – Київ, 2012. – 44 с.

4. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у ігрових видах спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.01 – «Олімпійський і професійний спорт» / І. Г. Максименко. – Київ, 2011. – 43 с.

Науковий керівник: к.н. ф.в. та сп., доцент Супрунович В.О.

Євець Д. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ТА УСПІШНОСТІ ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ВОЛЕЙБОЛІСТКАМИ

Постановка проблеми. Ігрова діяльність волейболістів заключається у виконанні гравцем великої кількості стартів та прискорень, стрибків на максимальну висоту, здійсненні великої кількості ударних рухів за умов неперервного реагування на ситуації, що змінюються. Все це потребує високих вимог до фізичної підготовленості [5].

В залежності від віку спортсменів, етапів і завдань тренування зміст підготовки змінюється. Важливим аспектом є те, що фізична підготовленість необхідна волейболістам різного рівня кваліфікації, від початківців до майстрів високого класу.

Фізична підготовленість служить першоосновою успішності початкового навчання навикам гри і неухильного підвищення рівня спортивної майстерності волейболістів на всьому протязі багаторічної підготовки. Це пояснюється тим, що в основі техніко-тактичних дій, що безпосередньо забезпечують спортивний результат у волейболі лежать закономірності рухової діяльності як сукупності рухових дій, а також окремих рухів [2].

Мета роботи – з'ясувати вплив рівня фізичної підготовленості волейболісток на ефективність виконання технічних прийомів.

Під час досліджень були поставлені наступні **завдання**: визначити рівень фізичної і технічної підготовленості волейболісток та встановити вплив на ефективність виконання технічних прийомів.

Під час проведення досліджень користувалися наступними **методами:** аналіз літературних джерел, метод тестування, методи математичної статистики. Для визначення рівня фізичної підготовленості: стрибок вгору з місця; човниковий біг 4х9 м; нахили тулуба вперед з положення сидячи. Для рівня технічної підготовленості: нападаючий удар; подачі на влучність; прийом м'яча з доводкою.

Результати дослідження та їх аналіз. Під час початкового тестування фізичної і технічної підготовленості волейболісток встановили, що кращі показники в тестових вправах мали волейболістки з високим рівнем фізичної підготовленості. Щодо тестових вправ з технічної підготовленості, то було видно, що дівчата з вищим рівнем фізичної підготовленості мали кращі показники. Так у контрольній вправі: «Нападаючий удар» їх показник становив 6,2±0,2 влучно виконаних спроб, «Подачі на влучність» – 6,8±0,4 влучних спроб, і у завданні «Прийоми м'яча з доводкою» – 7,6±0,3 спроби. Дівчатка з середнім і низьким рівнем фізичної підготовленості показували нижчі результати у вправах з технічної підготовленості.

Після тренувальних занять протягом року, в кінці квітня, провели повторне тестування по визначенню рівня фізичної і технічної підготовленості та встановили, що показники покращились.

Зі зростанням показників фізичної підготовленості покращились і результати технічної підготовленості. Так, дівчата з високим рівнем фізичної підготовленості показали наступні результати, у вправі «Нападаючий удар» – 8,8±0,6 влучних спроб, «Подачі на влучність» – 8,6±0,5 влучних спроб, і у вправі «Прийом м'яча з доводкою» результат становив 9,6±0,3 спроб. Відповідно дівчата з середнім і низьким рівнем фізичної підготовленості демонстрували дещо нижчі результати.

На мою думку, приріст показників фізичної і технічної підготовленості можна пояснити застосуванням на тренуваннях відповідних методик спрямованих на розвиток фізичних якостей з вдосконаленням технічної підготовленості юних волейболісток.

Аналізуючи зміни показників технічної підготовленості в групах дівчат з різним рівнем фізичної підготовленості встановили, що достовірні зміни були виявлені у вправі «Нахил тулуба вперед з положення сидячи» ($p<0,05$), наближеними до рівня достовірності зміни виявилися у вправах «Нападаючі удари на влучність» і «Подача на влучність». Зміни результатів у вправі «Прийом м'яча з доводкою» виявилися не достовірними ($p>0,05$). Напевно, це пов'язано зі складностями техніки виконання даної контрольної вправи.

Таким чином, на основі результатів досліджень можна стверджувати, що ефективність виконання технічних прийомів гри волейбол залежить від рівня фізичної підготовленості волейболісток. А виконання комплексних вправ з фізичної і технічної підготовки юними волейболістками сприяє зростанню ефективності виконання технічних прийомів.

Висновки. Фізична і технічна підготовка служить першоосновою успішності навчання і вдосконалення навичкам гри у волейбол. Використання комплексних вправ з фізичної і технічної підготовленості, під час тренувань з волейболістками, сприяє зростанню ефективності виконання технічних прийомів гри в нападі та захисті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе / Железняк Ю.Д. – М.: Фис, 1983. – 224 с.
2. Иващенко В.П. Теорія і методика фізичного виховання / Иващенко В.П. – Черкаси: Видавничий відділ, 2002. – 121 с.
3. Касаткин А.Н. Оптимизация тренировочного процесса волейболистов : методические рекомендации / Касаткин А.Н. Максименко Г.Н. Короп М.Ю. – М.: ФиС. 1984. – 44 с.
4. Оинума С. Уроки волейбола / Оинума С. – М.: ФиС, 1995. – 43 с.
5. Платонов В.Н. Методика и теория спортивной тренировки / Платонов В.Н. – К.: «Высшая школа», 1986. – 352 с.

Науковий керівник: викладач Король Т. А.

Запісочна Д., Борових Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЕНСОМОТОРНІ ТА НЕЙРОДИНАМІЧНІ ФУНКЦІЇ ФУТБОЛІСТІВ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ЛІГИ 18-22 РОКІВ

Постановка проблеми. З розвитком теорії і методики підготовки футболістів спостерігається процес вичерпання набору засобів і методів, що забезпечують високий результат ігрової діяльності футболістів. Тому зросла актуальність до розробки теорії і методики, удосконалення критеріїв, пошуку і створення доступного водночас інформативного та ефективного етапного відбору футболістів до складу лігових команд чемпіонату.

На думку В. С. Лизогуба [2, 3], інформативними для цього можуть бути показники нейродинамічних та сенсомоторних властивостей футболістів оскільки доведено, що особливості діяльності нервової системи відрізняються стійкою біологічної природою, є лімітуючими у роботі всього організму спортсменів і, в свою чергу, можуть впливати на ефективність тренувального та змагального процесу.

Постановка завдань дослідження. Завданням дослідження було визначити та проаналізувати показники нейродинамічних та сенсомоторних властивостей футболістів 18-22 років та доповнити вже існуючі дані з врахуванням постійного удосконалення підготовки футболістів.

Методи та організація досліджень. Нейродинамічні функції футболістів вивчали з допомогою приладу «Діагност-2» за методикою М. В. Макаренка, В. С. Лизогуба [4]. Дослідження індивідуально-типологічних, нейродинамічних властивостей проводили за допомогою комп'ютерного пристрою «Діагност-1М», Визначали: ФРНП, СНП та ВНП нервових процесів, а також латентні періоди простих (ПЗМР), складних реакцій диференціювання двох з трьох подразників (РВ2-3).

У дослідженнях, які проводились в період 2017-2019 років, брали участь 40 футболістів першої та другої ліги чемпіонату України.

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті дослідження футболістів першої та другої ліги чемпіонату України 18-22 років встановили максимальні, мінімальні та середні значення показників нейродинамічних властивостей вищих відділів центральної нервової системи: ФРНП, СНП, ВНП та латентні періоди сенсомоторних реакцій: ПЗМР, РВ2-3 (табл. 1).

Таблиця 1

Нейродинамічні та сенсомоторні властивості футболістів першої та другої ліги 18-22 років

Нейродинамічні властивості / Показники	ПЗМР, (мс)	РВ2-3, (мс)	ФРНП, (с)	СНП, (подразків)	ВНП, (мс)
Максимальні	156	274	51	820	12
Мінімальні	224	357	66	607	29
Середні, X±s	195,2±3,1	310,4±5,2	57,3±0,9	730,4±6,2	18,2±0,6

В результаті обробки отриманих даних виявили діапазони показників нейродинамічних та сенсосмоторних властивостей футболістів 18-22 років високої кваліфікації. Так, показник ПЗМР у висококваліфікованих футболістів коливався від 156 мс до 224 мс. В той час як час складної реакції вибору РВ2-3 становила від 274 мс до 357 мс. Найвищий показник ФРНП склав 51 с, а СНП – 820 подразників. Врівноваженість нервових процесів знаходилась на рівні 12-29 мс відхилення точності реагування на подразник.

Порівнюючи показники футболістів першої та ліги 18-22 років з отриманими раніше результатами юних футболістів [2, 4] та представників інших видів спорту [1, 3] можна відзначити значні відмінності кваліфікованих спортсменів та особливості прояву показників саме у футболістів. Це, в свою чергу, підтверджує думку про інформативність показників нейродинамічних та сенсомоторних властивостей футболістів не тільки як критеріїв відбору, а і важливих факторів для ефективної змагальної діяльності.

Висновки. 1. У результаті досліджень виявили діапазони показників нейродинамічних та сенсосмоторних властивостей футболістів першої та другої ліги чемпіонату України 18-22 років.

2. Аналіз показників та порівняння з отриманими раніше результатами підтверджує думку про інформативність показників нейродинамічних та сенсомоторних властивостей футболістів не тільки як критеріїв відбору, а і важливих факторів для ефективної змагальної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Козина Ж. Л. Система индивидуализации подготовки спортсменов в игровых видах спорта: Монография / Козина Ж.Л. Lambert Academic Publishing Russia. – 2011. – 532 с.

2. Лизогуб В.С. Зв'язок спеціальної підготовленості та стану біоенергетики футболістів 13-14 років з типологічними властивостями центральної системи / В.С. Лизогуб, В.О. Пустовалов, В.О. Супрунович, Ю.В. Коваль // Слобожанський науково-спортивний вісник., 2015. – № 1. – С.70-74.

3. Лизогуб В. С. Онтогенез психофізіологічних функцій людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. біол. наук : спец. 03.00.13 «Фізіологія людини і тварин» / В. С. Лизогуб. – Київ, 2001. – 21 с.

4. Максименко І. Г. Теоретико-методичні основи багаторічної підготовки юних спортсменів у ігрових видах спорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з фіз. вих. і спорту : спец. 24.00.01 – «Олімпійський і професійний спорт» / І. Г. Максименко. – Київ, 2011. – 43 с.

Науковий керівник: к.н. ф.в. та сп., доцент Супрунович В.О.

Коваленко М. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК СПЕЦІАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ У СПОРТСМЕНОК, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ГИРЬОВИМ СПОРТОМ

Спортивне тренування – це педагогічний процес, в ході якого проводиться цілеспрямоване формування рухових навичок і розвиток певних фізичних якостей і функцій організму, що займаються з метою вдосконалення в обраному виді спорту. Основною метою фізичного виховання і спорту є формування фізичного виховання особистості, підготовка до професійної діяльності, збереження і зміцнення здоров'я людини. Здоров'я є однією з найвищих людських цінностей, джерелом щастя, радості, гарантія оптимальної самореалізації.

В даний час гирьовий спорт є одним з самих розвинутих видів спорту, не тільки в країні, але і в світі. Ріст популярності гирьового спорту сприяє приросту рекордів і спортивних нормативів. В останньому десятилітті істотно збільшилася кількість тих хто займається гирьовим спортом. Гирьовий спорт не вимагає особливих умов для тренування, їм можна займатися на відкритому майданчику на вулиці, в приміщенні, спортивному залі, армійській казармі і в кубрику військового судна. Особливістю даного виду спорту є і те, що багато гирьовики займаються самостійно. Гирьовий спорт є одним з ефективних засобів впливу на фізичний розвиток спортсменів. Це пояснюється рядом переваг гирьового спорту. Перш за все, мова йде про простоту, доступності занять що, все більше втягує як юнаків, так і дівчат в цей вид спорту.

Гирьовий спорт – циклічний, силовий вид спорту, в основі якого лежить підйом гир максимально можливу кількість раз за відведений проміжок часу в положенні стоячи. Багаторазове виконання підйомів гир здійснюється за рахунок розвитку силової витривалості, і є одним з провідних якостей гирьовики, але так само і велику увагу в методах тренування приділяється розвитку інших якостей.

Фізіологічна основа тренування гирьовиків складається в прогресивних функціональних і структурних змінах, що відбуваються в організмі під впливом багаторазово виконаної роботи з постійно збільшується навантаженням. Такі зміни становлять основу загального вдосконалення і підвищення працездатності організму. В цілому для гирьовиків характерно гармонійний розвиток всіх органів і мускулатури з значною гіпертрофією м'язів-розгиначів спини, ніг і рук. Значні зміни відбуваються в розвитку опорно-рухового апарату, серцево-судинної і дихальної систем організму.

Тривалість виконаних змагальних вправ до десяти хвилин – це означає, що потужність роботи високої витривалості. Спортсмени високої кваліфікації піднімають в одній класичній вправі вагу в сумі понад семи тонн. Для виконання такого обсягу роботи необхідно добре розвинені функціональні можливості організму. У міру підвищення майстерності спортсмена збільшуються його сила і силова витривалість. У м'язах відбуваються істотні біохімічні та морфологічні зміни: збільшується обсяг окремих м'язових волокон, поліпшується кровопостачання тренованих м'язів, підвищується їх збудливість.

Спортивні тренування ґрунтується на принципах всебічності, поступовості, доступності, повторності, систематичності, індивідуалізації і свідомості. У процесі тренування методи виконання вправ вибираються в залежності від завдань, що вирішуються спортсменом в той чи інший період спортивної підготовки. Для розвитку витривалості у спортсменів застосовується п'ять основних методів тренування: рівномірний, змінний, інтервальний, повторний і змагальний.

Рівномірний метод передбачає виконання спеціально-підготовлених і змагальних вправ в одному темпі протягом тривалого часу. Змінний метод полягає в тому, що виконується кілька підходів, на початку підходів вага гирі підвищується, а потім – знижується. Інтервальний метод підвищує темпові можливості організму спортсмена. Цей метод найбільш поширений серед гирьовиків високої кваліфікації. Повторний метод в ньому передбачається повторне виконання підходів з підвищеною інтенсивністю і інтервалами відпочинку між підходами, обумовленими самопочуттям спортсмена.

Ігровий метод передбачає виховання силових здібностей переважно в ігровій діяльності, де ігрові ситуації змушують змінювати режими напруги різних м'язових груп і боротися з втомою організму. У висококваліфікованих гирьовиків даний метод застосовується в основному в загально-підготовчий і перехідний період. Так титуловані гирьовики використовують у своїй підготовці лижі, веслування, ігрові види спорту: футбол, баскетбол, волейбол, теніс.

Змагальний метод застосовується у формі різних тренувальних змагань та контрольних змагань. Ефективність методу полягає в тому, що спортсменам надається можливість оцінити свій рівень підготовки, створити умови для максимального прояву рухових здібностей змагального вправи, боротися з психологічним напруженням.

У тренуваннях гирьовиків можливе застосування фізичних вправ запозичених з інших видів спорту, а в період так званого міжсезоння вони можуть на кілька тижнів повністю переключитися на заняття іншим видом спорту. Це допомагає розвинути певні властивості, необхідні для успішного виступу в змаганнях, а також сприяють психологічному розвантаження. Вправи, які застосовуються гирьовиками, можуть бути дуже різноманітними і з зовсім різних видів спорту: важка атлетика; пауерліфтинг; армрестлінг; боротьба (греко-римська, самбо, дзюдо, деякі народні види); веслування; спортивна гімнастика; спортивна акробатика.

Таким чином, підвищення силових можливостей м'язів верхнього плечового поясу, розгиначів спини і ніг є базою для вдосконалення спеціальної силової витривалості в гирьовому спорті. Важливим етапом в багаторічному процесі підготовки спортсменів в гирьовому спорті є етап початкової підготовки. Від того, наскільки грамотно буде вибудовано зміст тренувального процесу, залежить успішність подальших виступів на змаганнях і зростання спортивного майстерності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баршай В. М., Белавкіна М. В., Коломейчук О. В. Розвиток спеціальної фізичної підготовленості висококваліфікованих самбістів на основі інтервального гіпоксичного тренування // Теорія і практика фізичної культури. - 2015. - №8. - С. 70-73.
2. Гуцу В. Ф., Петрухін І. В., Бондін В. І. Динаміка фізичної підготовленості спортсменів-гирьовиків протягом багаторічної підготовки // У збірнику: Психолого-педагогічні та фізіологічні аспекти побудови фізкультурно-оздоровчих програм і забезпечення їх безпеки збірник матеріалів третьої міжнародної наукової конференції. - 2016. - С. 113-118
3. Мусіяка С. А., Замчій Т. П., Спатаева М. Х., Матук С. В. Взаємозв'язок показників фізичної підготовленості зі змагальним результатом у гирьовиків різної кваліфікації // Сибірський державний університет фізичної культури і спорту. - 2017. - №2. - С. 27-35.
4. Тихонов В. Ф. Основи гирьового спорту. В. Ф. Тихонов, А. В. Суховій, Д. В. Леонов. - М .: Радянський спорт, 2016. с.22
5. Кузнецов В.В. Сучасні проблеми методики виховання спеціальних швидкісно-силових якостей у кваліфікованих спортсменів / В.В. Кузнєцов М .: Фізична культура і спорт, 2017. с.108
6. Філін В.П. Нове в методиці виховання фізичних якостей у юних спортсменів / В.П. Філін.- М .: Фізкультура і спорт, 2017. с. 24-25
7. Болотов, В. М. Розвиток витривалості [Електронний ресурс]. Режим доступу http://nauka-pedagogika.com/pedagogika

Науковий керівник: к. б. н. Петренко Ю.О.

Петренко В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСНИХ ДІЙ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМПЛЕКСНИХ ВПРАВ

Анотація. У статті представлено дані стосовно особливостей підвищення ефективності використання комплексних вправ процесі удосконалення техніко-тактичних дій волейболістів під час гри у захисті.

Ключові слова: комплексні вправи, техніко-тактичні дії волейболістів у захисті.

Вступ. Процес вдосконалення техніко-тактичних дій у волейболі суто індивідуальний, але основна спрямованість тренувань для всіх волейболістів така, щоб за допомогою різних вправ і методичних прийомів виробити у гравців надійність і стабільність техніко-такчних дій у процесі змагань. Цієї досконалості можна досягти лише за умов багаторазових повторень вправ протягом тренувальних занять, створюючи максимально наближені ігрові ситуації при виконанні різних техніко-такчних взаємодій [1, 2, 5].

Мета дослідження: з'ясувати вплив використання комплексних вправ спрямованих на підвищення ефективності виконання ігрових дій волейболістів у захисті.

Методи і організація досліджень. Дослідження проводилися протягом 2019-2020 навчального року, в них були задіяні хлопці-волейболісти 15-16 років, які займалися в групі ДЮСШ з волейболу.

Результати дослідження. В жовтні 2019 року провели початкове тестування з волейболістами контрольної та експериментальної груп з метою визначення показників ефективності виконання техніко-тактичних дій у захисті. Далі, після проведення початкового тестування, волейболісти обох груп протягом року займалися за різними методиками тренування. У травні 2020 року з волейболістами обох груп провели повторне тестування.

У таблиці 1 представлені результати тестування по визначенню показників ефективності виконання ігрових дій волейболістами у захисті. Так, під час початкового тестування по визначенню рівня ефективності виконання захисних дій волейболстів контрольної та експериментальної груп встановили, що хлопці контрольної групи мали вищі середні значення під час виконання тестових завдань, так під час „Прийому подач з подальшим доведенням", їх показники становили – 4,6 ± 1,2 вдалих спроб, у вправі „Прийом нападаючих ударів з доведенням " їх результат становив – 4,7 ± 0,8 вдалих разів і у тестовому завданні „Блокування" – вони в середньому виконували 3,5 ± 0,5 вдалих спроб. Волейболісти експериментальної групи під час виконання контрольних вправ мали дещо менші середні показники ефективності ігрових дій у захисті.

Таблиця 1

Результати виконання контрольних вправ під час захисних дій волейболістів контрольної та експериментальної груп протягом 2019 – 2020 навчального року

Групи / Тестові завдання	Контрольна		Достовір ність різниць		Експеремен тальна		Достовір ність різниць	
	Поч.	Кінц	t	p	Поч.	Кінц	t	p
Прийом подач	4,6 ± 1,2	6,7 ± 1,1	1,72	>0,05	4,3 ± 1,0	6,9 ± 0,8	1,97	<0,05
Прийом нападаючих ударів	4,7 ± 0,8	5,6 ± 0,7	0,54	>0,05	4,0 ± 0,9	6,0 ± 1,0	1,61	>0,05
Блокування	3,5 ± 0,5	4,3 ± 0,6	0,69	>0,05	3,3 ± 0,6	4,9 ± 0,7	1,85	<0,05

За результатами повторного тестування видно, що середні показники волейболістів обох груп зросли. Під час виконання вправ вищі середні показники мали волейболісти експериментальної групи. Так, під час „Прийому подач з подальшим доведенням", їх результат становив – 6,9 ± 0,8 вдало виконаних спроб, під час „Прийомів нападаючих ударів з подальшим доведенням" їх показник відповідав – 6,0 ± 1,0 вдалих разів і у вправі „Блокування" – вони демонстрували результат 4,9 ± 0,7 вдалих спроб. У волеболістів контрольної групи показники ефективності виконання захисних дій були дещо меншими.

В ході аналізу результатів початкового і повторного тестування по визначенню показників ефективності виконання захисних дій у різних групах волейболістів виявили, що більші прирости були у хлопців експериментальної групи. Так під час виконання тестових завдань „Прийом подачі з доведенням" і „Блокування" зміни середніх результатів виявилися достовірними (P<0,05). Під час виконання „Прийомів нападаючих ударів з подальшим доведенням" в експериментальній, і під час виконання всіх контрольних вправ в контрольній групі зміни середніх показників виявилися не достовірними (P>0,05).

Висновки.

1. У волейболістів 15-16 років за результатами досліджень протягом річного циклу тренувань спостерігали зростання показників ефективності під час виконання техніко-тактичних дій у захисті.

2. У волейболістів експериментальної групи достовірними виявилися зміни результатів в тестових завданнях: „Прийом подачі з доведенням” і „Блокування” ($P<0,05$). Тоді як, під час виконання вправи „Прийому нападаючих ударів з доведенням” в експериментальній групі і при виконанні всіх тестових вправ в контрольній групі зміни показників виявилися не достовірними ($P>0,05$).

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому вивчені особливостей використання комплексних вправ в процесі з техніко-тактичної і фізичної підготовки волейболістів, з метою розробки рекомендацій, щодо підвищення ефективності виконання ігрових дій під час змагальної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Касаткин А.Н. Оптимизация тренировочного процесса волейболистов / А.Н. Касаткин, Г.Н. Максименко, М.Ю. Короп. – К.: 2018. – С. 38-44.

2. Слупский Л.Н. Техническая подготовка волейболиста / Л.Н. Слупский. – М.: ФиС, 2017, – С. 84 - 107.

3. Фомин Е.В. Взаимосвязь физической подготовки и техники выполнения приёмов мяча после нападающих ударов и подач в волейболе / Е.В. Фомин. – М.: ФиС, 2016. – 144 с.

4. Хапко В.Е. Совершенствование мастерства волейболистов / В.Е. Хапко, В.Н. Маслов. – К.: 2017. – 188 с.

Науковий керівник: к.н. ф.в. та сп., доцент Пустовалов В.О.

Рижичків І. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ У НАПАДІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ СТУДЕНТСЬКИХ КОМАНД

Анотація. У статті поданий матеріал стосовно особливостей підвищення ефективності техніко-тактичних дій у нападі на прикладі волейболістів студентських команд.

Ключові слова: ефективність техніко-тактичні дії у нападі, студенти-волейболісти.

Вступ. Досягнення високого рівня ігрової майстерності у волейболі гравцями не можливе без належного рівня технічної і тактичної підготовки. Саме ці різновиди підготовки, разом із фізичною, психологічної та ігровою підготовками є найбільш значущими для волейболістів [1, 2, 5].

До атакуючих дій у волейболі відносять: подачі (нижня і верхня пряма, бокова, подача в стрибку), нападаючі удари (прямі, обвідні, бокові, з переводом), а також передачі м’яча для нападаючого удару (двома руками зверху та знизу) [3, 4].

Мета дослідження: з'ясувати вплив використання методики тренування спрямованої на підвищення ефективності виконання техніко-тактичних дій у нападі на прикладі волейболістів студентських команд.

Методи і організація досліджень. Дослідження проводилися протягом 2019-2020 навчального року. У них були задіяні гравці чоловічої збірної студентської команди Черкаського національного університету з волейболу. За допомогою тестових завдань визначали показники ефективності техніко-тактичних дій у нападі.

Результати дослідження. У таблиці 1 представлені результати тестування по визначенню показників ефективності виконання техніко-тактичних дій волейболістів у нападі протягом річного циклу тренувань.

Результати представлені в таблиці вказують на те, що під час початкового тестування вищі середні значення демонстрували студенти-волейболісти контрольної групи. Їх показники під час виконання вправи Нападаючі удари на влучність, становили − 4,4 ± 0,7 вдало виконаних спроб, у вправі Нападаючі удари проти одиночного блокування − 4,0 ± 0,8 спроби, і у завданнях Подачі на влучність і Ускладнені подачі − 5,7 ± 0,9 влучань і 4,7 ± 1,1 реалізованих подач. Волейболісти експериментальної групи під час початкового тестування мали дещо менші середні показники виконання техніко-тактичних дій у нападі.

Аналізуючи результати повторного тестування волейболістів студентських команд, необхідно відмітити, що середні значення виявилися вищими у порівнянні із показниками початкового тестування. Але при цьому, спостерігалася тенденція, що вищі результати мали волейболісти експериментальної групи. Так під час виконання тестового завдання Нападаючі удари на влучність, вони вдало виконували – 6,6 ± 0,8 спроби, під час виконання Нападаючих ударів проти одиночного блокування – 5,9 ± 0,7 спроби. З 15 можливих спроб виконання Подач на влучність вони влучали – 8,8 ± 0,6 рази. Під час виконання Ускладнених подач вони виконували 6,0 ± 0,7 вдалих спроб.

Таблиця 1

Результати тестування по визначенню показників техніко-тактичної підготовленості під час гри у нападі волейболістів протягом 2019-2020 р.р.

Групи / Тести	Контрольна				Експериментальна			
	Початк.	Кінцеві	Достовірність різниць		Початк.	Кінцеві	Достовірність різниць	
			t	p			t	p
Тест 1	4,4 ± 0,7	6,3 ± 0,6	2,4	<0,05	4,1 ± 0,9	6,6 ± 0,8	2,7	<0,05
Тест 2	4,0 ± 0,8	5,4 ± 0,8	0,95	>0,05	3,8 ± 0,9	5,9 ± 0,7	2,6	<0,05
Тест 3	5,7 ± 0,9	8,3 ± 0,7	2,6	<0,05	5,6 ± 1,0	8,8 ± 0,6	4,4	<0,05
Тест 4	4,7 ± 1,1	5,5 ± 0,8	0,43	>0,05	4,2 ± 1,2	6,0 ± 0,7	0,75	>0,05

Примітки: Тест №1 – „Нападаючі удари на влучність”; Тест №2 – «Нападаючі удари проти одиночного блокування»; Тест №3 - „Подачі м’яча на влучність”; Тест №4 „Ускладнені подачі”.

Зміни показників під час повторного виконання тестових вправ відбулися у волейболістів обох груп. Це свідчить про те, що методики, які використовувалися в процесі тренувань з волейболістами обох груп вцілому відповідали вирішенню завдань тренування. В експериментальній групі під час виконання більшості тестових вправ зміни показників виявилися достовірними (P<0,05). Результати виконання тестових завдань волейболістами контрольної групи були вірогідними під час виконання „Нападаючих ударів на влучність” та „Подач на влучність” (P<0,05). Тоді як, зміни результатів під час „Нападаючих ударів проти одиночного блокування” та „Ускладнених подач” виявилися не достовірними (P>0,05).

Такий характер результатів під час виконання тестових вправ з техніко-тактичної підготовки волейболістів, можна пояснити використанням методики спрямованої на удосконалення в ігрових діях у нападі, в експериментальній групі, де під час тренувальних занять значну увагу приділяли ігровому методу організації занять. Під час таких занять, для удосконалення в техніко-тактичних діях у нападі використовувалося спеціальне обладнання (підвісні м’ячі, блок-щити, гімнастичні містки, гумові амортизатори, набивні м’ячі). Для покращення силової та швидкісно-силової підготовки застосовувались різноманітні вправи з обтяженнями у вигляді ігрових завдань. Крім цього проводилися велика кількість товариських зустрічей з іншими командами. Під час навчально-тренувальних занять в контрольній групі, в основному вирішувалися завдання з техніко-тактичної і фізичної підготовки, з меншим акцентом на використання ігрової підготовки в процесі занять.

Висновки.

1. У волейболістів контрольної та експериментальної груп протягом річного циклу тренувань спостерігали зростання показників ефективності виконання техніко-тактичних дій у нападі.

2. Достовірні зміни результатів у волейболістів експериментальної групи виявилися під час виконання тестових завдань: „Нападаючі удари на влучність”, „Нападаючі удари проти одиночного блокування” та під час виконання „Подач на влучність”. У контрольній групі, такі зміни були виявлені під час „Нападаючих удари на влучність”, та „Подач на влучність” (P<0,05).

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому вивчені питань щодо використання спеціальних вправ в процесі тренувальних занять з техніко-тактичної підготовки волейболістів, з метою підвищення ефективності виконання ігрових дій як у нападі, так і у захисті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе / Ю.Д. Железняк. – М.: ФиС, 2016. – 224 с.
2. Клещев Ю.Н. Волейбол / Ю.Н. Клещев, А.Г. Айриянц. – М. : ФиС, 2014. – 270 с.
3. Пименов М.П. Волейбол. Специальные упражнения / М.П. Пименов. – К.: 2015. – 198 с.
4. Фомин Е.В. Взаимосвязь физической подготовки и технической подготовки в волейболе / Е.В. Фомин. – М.: ФиС, 2014. – 144 с.
5. Хапко В.Е. Совершенствование мастерства волейболистов / В.Е. Хапко, В.Н. Маслов. – К.: 2017. – 188 с.

Науковий керівник: к.н. ф.в. та сп., доцент Пустовалов В.О.

Супрунович В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ УСПІШНОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НЕЙРОДИНАМІЧНИХ ФУНКЦІЙ ФУТБОЛІСТІВ ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Серед факторів, які визначають рівень спортивної майстерності футболістів виділяють показники фізичної, технічної, тактичної підготовленості, а також нейродинамічні та біоенергетичні властивості нервової системи [1, 3, 5].

Дослідники наголошують, що особливу увагу, враховуючи комплексну реалізацію фізичних, техніко-тактичних та ігрових можливостей гравця під час тренувальної і змагальної діяльності, слід звернути на генетично-детерміновані індивідуальні нейродинамічні властивості вищих відділів центральної нервової системи, до яких відносяться функціональна рухливість (ФРНП), сила (СНП), зрівноваженість (ЗНП) нервових процесів, а також сенсомоторні здібності [2, 4].

Постановка завдань дослідження. Завданням дослідження було на основі даних кореляційного аналізу вивчити залежність оцінки ігрової діяльності футболістів високого рівня кваліфікації з нейродинамічними властивостями нервової системи.

Методи та організація досліджень. Для тестування нейродинамічних властивостей використовували пристрій «Діагност-1» [2] та методи експертної оцінки ігрової діяльності. В дослідженнях взяли участь 32 футболіста високої кваліфікації.

Результати дослідження та їх обговорення. Для з'ясування ролі нейродинамічних властивостей вищих відділів центральної нервової системи (ФРНП, СНП, ЗНП) і сенсомоторних реакцій (ПЗМР, РВ2-3) у прояві успішності ігрової діяльності футболістів високої кваліфікації були встановлені індивідуальні характеристики показників. Також, з допомогою групи досвідчених тренерів, провели експертну оцінку ігрової діяльності футболістів та методом сигмальних відхилень поділили на три групи: з вище за середній (ВС), середній (С) і нижче за середній (НС) рівень. (табл.1).

Таблиця 1

Експертна оцінка ігрової діяльності висококваліфікованих футболістів

Рівні ігрової діяльності футболістів	Оцінка, (бали)
ВС	8,3±1,4
С	6,1±1,2
НС	3,4±1,6

Як видно з представлених у таблиці результатів середні бали успішності ігрової діяльності футболістів дещо відрізнялися. Так у групі футболістів з вище за середній рівень ігрової діяльності середній показник успішності становив – 8,3±1,4 бали. Відповідно, футболісти з середнім і нижче за середній рівень успішності ігрової діяльності отримали дещо

нижчі оцінки – 6,1±1,2 та 3,4±1,6 балів. Виявили, що до групи гравців з вище за середній рівень ігрової діяльності експерти віднесли – (25 %) футболістів 6 осіб, до групи з середнім рівнем увійшли більшість гравців – (45,8%) 11 осіб. До групи з нижче за середній рівень ігрової діяльності були віднесені 7 футболістів – (29,2 %). Футболістів з низьким балом ігрової діяльності експерти не виділили.

Порівняння показників у групах футболістів з різною оцінкою ігрової діяльності свідчить про наявність достовірних відмінностей індивідуально-типологічних властивостей вищих відділів ЦНС − функціональної рухливості і сили нервових процесів (ФРНП, СНП) (табл. 2).

Таблиця 2

Нейродинамічні властивостей футболістів високої кваліфікації з різним рівнем оцінки ігрової діяльності

Досліджувані показники Групи за оцінкою ІД	ФРНП, (с)	СНП, (подр)	ЗНП, (мс)	ПЗМР, (мс)	РВ2-3, (мс)
ВС	59,2 ±1,5 *	697,2 ±15,1 *	18,4 ±2,3	206,5 ±9,9	350,7 ±12,3 *
С	60,5 ±1,2	682,9 ±18,4	19,4 ±2,1	208,7 ±7,6	362,0 ±10,4
НС	62,3 ±1,4	664,1 ±16,5	20,8 ±2,7	222,7 ±9,8	385,8 ±14,9

Примітка: *- достовірність різниць між досліджуваними показниками у групах ВС та НС і С оцінкою ІД на рівні $p<0,05$

Футболісти з оцінкою ігрової діяльності, вище за середній рівень характеризувалися кращими показниками функціональної рухливості і сили нервових процесів та сенсомоторних реакцій диференціювання. Так, показники ФРНП, СНП і ЗНП у них становили − 59,2±1,5 с і 697,2±15,1 подразників та 18,4±2,3 мс. Величини ПЗМР і РВ2-3 відповідно − 206,5±9,9 та 350,7±12,3 мс. У гравців, експертні оцінки яких були з середнім і нижче середнього рівня досліджувані показники виявилися дещо нижчими. Між групами футболістів з рівнем ВС і НС за показниками властивостей ФРНП, СНП та РВ2-3 виявили вірогідні відмінності ($p<0,05$). За показниками ЗНП і ПЗМР вірогідних відмінностей поміж груп футболістів з різнимо оцінками ігрової діяльності не виявлено ($p>0,05$). Хоча тенденція до прояву кращих результатів у футболістів з оцінкою ігрової діяльності вище за середню зберігається.

Висновки. 1. Встановили, що футболісти високого рівня кваліфікації з оцінками ігрової діяльності – вище за середній, характеризувалися кращими показниками нейродинамічних властивостей. 2. За показниками високо генетичних нейродинамічних властивостей вищих відділів центральної нервової системи можуть бути визначені та обґрунтовані критерії ігрової придатності футболістів високої кваліфікації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Коробейников Г.В. Оцінювання психофізіологічних станів у спортсменів / Г. Коробейніков, Є.Приступа, Л.Коробейнікова, Ю.Бріскин. – Львів: ЛДУФК, 2013. – 312 с.

2. Лизогуб В.С. Спеціальна підготовленість та стан біоенергетики футболістів 14-15 років з різним рівнем індивідуально-типологічних властивостей вищих відділів центральної нервової системи / В. С. Лизогуб, В. О. Пустовалов, В.О. Супрунович, С. В. Гречуха // Natural and Technical Sciences, III (8), ISSUE 73, 2015. BUDAPEST. – 2015. – С. 29-32.

3. Николаенко В.В. Рациональная система многолетней підготовки футболистов к достижению висшего спортивного майстерства: монография / В.В.Николаенко. – К.: Саммит-книга, – 2014. – 336 с.

4. Lippi G, Longo U.G., Maffaulli N., Genetics and Sports // Br. Med. Bull. – 2009. – DOI:10. 1093/bmb/ldp007.

5. Moran A. Cognitive psychology in sport: progress and prospects / A. Moran // Psychology of Sport and Exercise. – 2009. – V 10 (4). – P. 420-426.

Науковий керівник: д.б.н., професор Лизогуб В.С.

ФІЗІОЛОГІЯ

Антоненко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ РОТАЦІЙНО-ТРАКЦІЙНИХ ВПРАВ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ХВОРИХ З ПРОТРУЗІЄЮ ХРЕБТА

Проблема лікування остеохондрозу та протрузій хребта залишається складною і не вирішеною проблемою [1,2]. Основним методом лікування є комплексна консервативна реабілітація [1]. Аналіз літератури показав, що складність та поліетіологічність остеохондрозу та протрузій хребта привертає увагу травматологів, ортопедів та реабілітологів [3]. Оскільки втрата статокінетичної стійкості викликає різні психоемоційні розлади актуально дослідити вплив комплексної фізичної реабілітації на розвиток компенсаторних можливостей хворих з остеохондрозом та протрузією хребта [2,4]. Мало вивчена і містить ряд протиріч методика застосування у фізичній реабілітації хворих з остеохондрозом та протрузією хребта активної ротаційно-тракційної терапії (РТВ). Роль РТВ у комплексній фізичній терапії осіб з протрузіями хребта вивчена недостатньо, що і визначило актуальність дослідження.

Метою роботи було обґрунтувати і запровадити у реабілітаційний процес комплекс активних РТВ для осіб з протрузіями хребта. У завдання роботи входило проаналізувати у літературі стан дослідження проблеми застосування РТВ у відновлювальному лікуванні осіб з протрузіями хребта та розробити і запровадити у реабілітаційний процес інноваційні методики.

Дослідження проводили на базі оздоровчо-реабілітаційного центру ’’ТОРС’’. Використовували наступні методи: МТР-дослідження, стабілографію, соматометрію, експериментування по схемам комплексу фізичних вправ, математичну статистику. Обробка даних проведена та графічне представлення результатів аналізу проводили в електронних таблицях Microsoft Excel 2010.

У відділенні функціональної діагностики Черкаської обласної лікарні проведені МРТ-дослідження на предмет вияву протрузій хребта у обстежуваного М. віком 40 років. МТР показало наявність протрузій хребта у таких сегментах: Th4-Th5 - 2,5мм., Th5-Th6 - 3,0мм., Th7-Th8 - 2,0мм., Th8-Th9 - 1,5мм., Th10-Th11 - 3,0мм., Th12-L1 - 3.0мм., L2-L4 - 2.0мм., L4-L5 - 6,0мм., L5-S1 - 5.0мм. Застосування багатофункціонального стабілографа «МПФИ-стабілограф-1» для визначення показників якості функції рівноваги до застосування комплексу активних РТВ дозволило виявити амплітудні і часові характеристики коефіцієнт функціональної рівноваги (КФР). Встановили, що у пацієнта М. під час утримання вертикального положення тіла при стоянні на твердій опорі КФР становив 95%, а за умови стояння на нестійкій опорі – 56%.

З метою усунення психосоматичних **розладів та вироблення компенсацій статокінетичної стійкості розробили та** призначили 2 курси по 14 сеансів фізичної реабілітації з **застосовуванням РТВ**. Експеримент тривав упродовж чотирьох тижнів під час якого використовували щоденні 30-хвилинні сеанси РТВ:

- «Годинник» – вихідне положення сидячи на підлозі «по-турецьки», ноги зігнуті у колінах та схрещені. Руки прямі, долонями догори підняті в сторони на рівні плечей. Одночасно, долонею правої руки обхопити ліве коліно, ліву випрямлену руку долонею донизу підняти догори паралельно вздовж осі хребта і нахилитися у бік на 45^0. Виконати *тракцію*: на видиху потягнутися лівою рукою і маківкою голови догори 3-5 разів у ритмі 60 раз/хв. *Ротація*: на максимумі розтягування повертати плечовий суглоб активної руки – назад, а опорної - вперед. *Методичні вказівки:* Плечовий суглоб піднятої догори руки не притискати до вуха (відстань між плечовим суглобом і вухом 10 - 15 см. Чергувати РТВ по 3-5 рухів у кожній серії. Видих звучний на максимумі розтягнення.

- «Стрілок» – вихідне положення сидячи на підлозі ноги зігнуті у колінах стопи на підлозі, стегна розведені на 20-40°, поперековий відділ притиснутий до підлоги (положення напівлежачи). Руки прямі, витягнуті вперед, долоні всередину. Шия нахилена вперед, підборіддя притиснути до грудини. Виконати *тракцію*: потягнутися руками вперед і маківкою

голови догори 3 – 5 разів у ритмі 60 раз/хв. Потім перевести тулуб в В.П. – сидячи (відірвати поперековий відділ від підлоги), відвести пряму праву руку назад і зафіксувати її в положенні на рівні плечей. Голову максимально повернути в сторону відведеної руки. Ліва рука пряма попереду на рівні плечей. *Ротація:* при обертанні тулуба у бік (вправо) виконати активне довільне потягування долонями і плечовими суглобами в різновекторних напрямках. *Методичні вказівки*: Відведення руки супроводжувати поворотом голови у бік руки. Дихання довільне. На максимумі розтягнення виконувати звучний видих.

- «Кобра» – скручування в упорі лежачи на животі. В.П. – лежачи на животі, руки зігнуті в ліктях, долоні притиснуті до підлоги на рівні плечей. Віджатися руками від підлоги, підняти верхню частину тулуба до рівня поперекового відділу. Виконати *тракцію*: підборіддям потягнутися догори і на максимумі розтягнення плавно повернути голову в сторону до упору. *Ротація*: в цьому положенні на видиху ритмічно повернути плечовий пояс в сторону оберту голови – 3 - 5 разів. *Методичні вказівки:* Таз щільно притиснутий до підлоги. При повертанні голови в положення тракції (голова прямо) максимально потягнутися догори підборіддям, максимально розтягнувши групу м'язів передньої поверхні шиї.

- «Олень» В.П. – сидячи на п'ятах, стопи відтягнуті. Руки прямі на ширині плечей, витягнуті попереду тулуб, супіновані догори долонями, пальці максимально розведені. Виконати *тракцію*: нахилитися вперед до упору чолом в коліна (руки витягнуті вперед), і в цьому положенні максимально округлити спину назад. *Ротація*: з цього положення обертати тулуб вправо і вліво, по черзі піднімаючи то праву то ліву руку і відводячи назад плечовий суглоб. *Методичні вказівки:* Дихання довільне. Повторювати серіями по 3 – 5 разів в кожну сторону.

Аналогічно для пацієнта були розроблені та запроваджені для занять з фізичної реабілітації наступні вправи: «Русалка», «Плавець», «Черв'як», «Пила», «Відведення» та «Тубус».

Результати, які ми отримали показали, що сформований нами комплекс РТВ позитивно впливає на процес реабілітації осіб з протрузіями хребта. Після курсу РТВ оцінювали клінічні та статокінетичні характеристики хворого. Спостерігали покращання клінічних характеристик хвороби та підвищення статокінетичної стійкості від 95% до 97% на твердій опорі, та від 56% до 68% на нестійкій опорі. За даними МРТ-дослідження виявили значиме зменшення протрузії хребта у грудних сегментах: Th4-Th5 - 1,5мм., Th5-Th6 – 2,3мм., Th7-Th8 – 1,7мм., Th8-Th9 - 1,2мм., Th10-Th11 - 1,6мм. і менш значимі зміни у верхньо-поперекових сегментах Th12-L1 – 2,3мм., L2-L4 – 1,8мм. У нижньо-поперекових сегментах L4-L5 - 6,0мм., L5-S1 - 5.0мм., позитивні зміни протрузії хребта не відбулися.

Таким чином, доведено, що використання полімодальних блоків РТВ за даними стабілографії підвищує статокінетичну стійкість, а за результатами МРТ-дослідження зменшує протрузії хребта, переключає увагу хворого з домінанти соматичного страждання на особистісні ресурси, поліпшує психофункціональний стан.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богдановська Н. В. Комплексна реабілітація хворих із грижами міжхребцевих дисків із застосуванням ізометричних навантажень / Н. В. Богдановська, І. В. Кальонова // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2012. - № 3. - С. 276–279.

2. Івахненко, В. В. Відновлення та зміцнення стабілізуючих м'язів спини при протрузіях : магістерська дис. : Фахівець з фізичної реабілітації / Івахненко Віктор Васильович. – Київ, 2018. – 107 с.

3. Сохіб Б. М. Фізична реабілітація хворих на поперековий остеохондроз, ускладнений нестабільністю сегментів і протрузією міжхребцевих дисків : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.03 "Фізична реабілітація" / Сохіб Бахджат Махмуд Альмаваджех ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. - К., 2014 . - 22 с.

4. Шмідт Р. Фізіологія людини. / Р. Шмідт, Г. Тевс - М .: Світ, 2005. - Т.1 - 323 с.

Науковий керівник: д.б.н., професор Лизогуб В.С.

Деремешко А. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ГИРЬОВОГО СПОРТУ

У статті розглянуто умови розвитку фізичних якостей засобами гирьового спорту. Акцентовано увагу на підходах, які базуються на достатньому практичному досвіді роботи з гирьовим спортом, даних новітніх наукових досліджень в цьому виді спорту і досвіді розвитку фізичних якостей засобами гирьового спорту.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичні якості, тренування, фізичні вправи, гирьовий спорт.

Постановка проблем. Респонденти обох вікових груп стверджують, що фізичні вправи з обтяженнями добре впливають на здоров'я і сприяють розвитку різних фізичних якостей людини. Регулярні систематичні заняття гирьовим спортом дозволяють досягти високого рівня фізичної працездатності, а отже, і функціональних можливостей організму. Провідними мотивами занять гирьовим спортом є підвищення рівня фізичної підготовленості, прагнення досягти високої спортивної майстерності, розвиток силових можливостей і зростання м'язової маси. Гирьовий спорт є незамінним засобом формування фізичних якостей у підростаючого покоління, а систематичні заняття їм - необхідною умовою збереження та зміцнення здоров'я людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку фізичних якостей засобами гирьового спорту досліджується в роботах Романчук В.М., Пронтенко К.В., Пронтенко В.В., Бойко Д.В., В.Г. Олешка, М.В. Дутчака, Т.Ю. Круцевич, Б.М. Шияна, Ю.В. Щербині, В.М. Романчуку, С.В. Романчуку, В.В. Пронтенку, К.В. Пронтенку. Вчені підтверджують, що гирьовий спорт є ефективним засобом формування фізичних якостей спортсменів, і є важливою умовою для покращення їх здоров'я.

Метою статті є дослідження умов розвитку фізичних якостей засобами гирьового спорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. В даний час багато говориться про проблему здоров'я, нестачі рухового режиму і слабкості фізичної підготовленості людини. У сучасний вік технічних досягнень, високої завантаженості програмним матеріалом, підміна активних рухливих ігор на комп'ютерні фізична підготовленість підростаючого покоління викликає тривогу.

Фізичний розвиток – процес зміни і становлення природних морфологічних і функціональних властивостей організму людини протягом його індивідуального та суспільного життя.

Зазвичай, розвиваючи фізичні якості, удосконалюються і функції організму, освоюються певні рухові навички. В цілому цей процес єдиний, взаємопов'язаний, і, як правило, високий розвиток фізичних якостей, сприяє успішному освоєнню рухових навичок.

Наприклад, чим краще у дитини буде розвинена швидкість, тим швидше він буде пробігати короткі дистанції, швидше зможе вести м'яч, граючи в футбол, швидше переміщатися в будь-яких інших іграх, тобто високий рівень розвитку швидкості буде позитивно позначатися на виконанні конкретних фізичних вправ. Теж можна сказати про розвиток сили і витривалість.

Отже, розвивати ці якості потрібно в першу чергу в плані загальної фізичної підготовки, використовуючи для цієї мети відповідні найбільш ефективні засоби. Таким чином, розвиток фізичних якостей, по суті, є основним змістом загальної фізичної підготовки.

Гирьовий спорт в даний час є одним з найбільш динамічно розвиваючим видом спорту. Про це свідчить неухильне зростання кількості змагань в різних куточках світу. Останнім часом все більше країн заявляють своїх спортсменів на чемпіонати та Кубки світу. Зростання популярності гирьового спорту призводить до зростання рекордів і спортивних нормативів. Все це робить гирьовий спорт незамінним засобом формування фізичних якостей підростаючого покоління.

Гирьовий спорт є, мабуть, єдиним видом спорту, що дозволяє розвинути фантастичну силову і загальну витривалість за допомогою вільних обтяжень (гирь).

Фізичними якостями прийнято називати вроджені чи успадковані генетично, морфо-функціональні якості, завдяки яким можлива фізична активність людини, що одержує свій повний прояв в руховій діяльності.

З точки зору теорії фізичного виховання, фізичними якостями називаються окремі сторони рухових можливостей людини. До основних фізичних якостей відносять м'язову силу, швидкість, витривалість, гнучкість і спритність.

Залежно від характеру рухів виду спорту, ті чи інші фізичні якості проявляються максимально і є основними для даного виду. Наприклад, в гирьовому спорті, крім сили і витривалості в певній мірі проявляються гнучкість, швидкість.

Розвитку фізичних якостей здійснюється в процесі систематичних занять фізичними вправами за спеціально розробленою методикою.

Для розвитку фізичних якостей застосовуються різні методи: рівномірний, змінний, повторний, інтервальний, змагальний, ігровий та кругової.

Рівномірний метод характеризується постійною і безперервною роботою протягом певного часу. Існує два дієвих варіанти цього методу. Перший – коли робота з змагальними гирями виконується з граничною або околопредельной інтенсивністю протягом 10 хв. (за правилами змагань). Цей варіант застосовують для розвитку спеціальної витривалості. Другий варіант – тривала (час не обмежений) безперервна робота помірної інтенсивності, яка виконується з легкими гирями. Цей варіант покращує аеробні можливості організму. Застосовується для виховання загальної і спеціальної витривалості і працездатності.

Змінний метод відрізняється від рівномірного тим, що та ж робота виконується з різною швидкістю. У гирьовому спорті – це виконання вправи з гирями зі зміною темпу (швидкості) через певні проміжки часу або певну кількість підйомів. Кількість повторень (підйомів), які виконуються як у високому темпі, так і в уповільненому в одному підході може бути різним. Вплив цього методу на організм більш різноманітне, ніж при рівномірному. Удосконалюється одночасно як аеробні, так і анаеробні механізми, і отже, підвищується рівень розвитку як загальної, так і спеціальної витривалості.

Суть повторного методу в тому, щоб виконувати одні й ті ж вправи з однаковим інтервалом для відпочинку. У гирьовому спорті повторний метод досить ефективно застосовується при навчанні техніці виконання вправ змагань і вихованні сили.

Змагальний метод – виконання вправи в умовах, близьких до змагальних. Зазвичай за місяць до змагань спортсмени знаходяться майже в пікової спортивне формі, але ще точно не переконані в своїх можливостях. Спортсмен робить контрольну примірку, за результатами якої може судити про свою спортивну форму. Змагальний метод виховує вольові якості. Однак часте, без потреби, застосування цього методу може призвести до виснаження нервової системи і зниження спортивних результатів.

Ігровий метод дуже ефективний. Виховання фізичних якостей відбувається в процесі гри. Цей метод застосовується при вихованні загальної витривалості і як засіб активного відпочинку.

Під час кругового методу виконуються декілька фізичних вправ в певній послідовності. вправи підбираються так, що кожна вправа виконується в певному місці «станції», де встановлено необхідне обладнання та інвентар. Виконавши завдання на одній «станції», що займаються переходять на іншу – як би по колу. Якщо навантаження недостатня, коло повторюється. У гирьовому спорті цей метод застосовується для виховання сили, гнучкості, а при збільшенні числа кіл, кількості повторень вправ на кожній «станції», і скорочення інтервалів відпочинку – загальної витривалості і працездатності.

Можна сказати, що застосування різних методів розвитку фізичних якостей дозволяє більш широко використовувати різні засоби фізичного виховання, вносить різноманітність до тренувального процесу, сприяє різнобічному фізичному розвитку займаються.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, розвивати фізичні якості потрібно в першу чергу в плані загальної фізичної підготовки, використовуючи для цієї мети відповідні найбільш ефективні засоби. Гирьовий спорт в даний час є одним з найбільш динамічно

розвиваючим видом спортом. Про це свідчить неухильне зростання кількості змагань в різних куточках світу. Останнім часом все більше країн заявляють своїх спортсменів на чемпіонати та Кубки світу. Зростання популярності гирьового спорту призводить до зростання рекордів і спортивних нормативів. Все це робить гирьовий спорт незамінним засобом формування фізичних якостей підростаючого покоління.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лубишева Л.І. Соціологія фізичної культури і спорту: підручник для студ. установ вищ. освіти. - 4-е изд., Перераб. / Л.І. Лубишева. - М .: Видавничий центр «Академія», 2016. с. 27-32
2. Павлов В.Ю. Комплексне застосування засобів відновлення в тренувальному процесі кваліфікованих гирьовиків. 2009. - № 8. - С. 79-83.
3. Петров В.К. Силові вправи в оздоровленні людей різного віку / В.К. Петров // Теорія і практика фіз. культури. - тисяча дев'ятсот дев'яносто три. - № 9-10. - С. 7-8.
4. Симен В.П. Особливості розвитку вольових якостей гирьовиків в процесі тренувальної діяльності / В.П. Симен // Теорія і практика фіз. культури. - 2016. - № 11. - С. 77-78.
5. Спатаева М.Х. Вольова підготовленість висококваліфікованих гирьовиків / М.Х. Спатаева, Т.П. Замчій // Актуальні проблеми теорії і методики гирьового спорту: зб. науч. статей, 2015. - С. 45-49.
6. Кузнецов В.В. Сучасні проблеми методики виховання спеціальних швидкісно-силових якостей у кваліфікованих спортсменів / В.В. Кузнєцов М .: Фізична культура і спорт, 2017. с.108
7. Філін В.П. Нове в методиці виховання фізичних якостей у юних спортсменів / В.П. Філін.- М .: Фізкультура і спорт, 2017. с. 24-25
8. Болотов, В. М. Розвиток витривалості [Електронний ресурс]. Режим доступу http://nauka-pedagogika.com/pedagogika.

Науковий керівник: к.б.н., доцент Петренко Ю. О.

Дричак О. М., Свєтлова О. Д.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИСТРОЮ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ЛЮМБОІШІАЛГІЇ

Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я свідчать про те, що болі в спині є однією з найбільш поширених причин звернення пацієнтів за медичною допомогою. На думку міжнародної групи експертів, які вивчали питання несмертельних захворювань населення в 188 країнах світу, десятка лідерів подібних проблем виглядає наступним чином: поперекові болі; депресивні розлади; залозодефіцитна анемія; болі в шиї; порушення слуху; цукровий діабет; мігрені; ХОЗЛ (хронічна обструктивна хвороба легенів); тривожні неврози. За показником, що відображує кількість років життя, втрачених внаслідок стійкого погіршення здоров'я, серед неінфекційних захворювань біль в нижній частині спини займає перше місце [1].

Раніше, болі в попереку найчастіше розцінювалися як радикулопатія попереково-крижового відділу хребта, так званий радикуліт, що виникає внаслідок здавлювання і пошкодження нервових корінців. Для того, щоб прибрати больові симптоми застосовують препарати наступних груп: кортикостероїди, нестероїдні протизапальні препарати, міорелаксанти, анальгетики, спазмолітики, в окремих випадках опіоїдні препарати, які дуже сильно шкодять організму людини [2-4]. Однак сучасними дослідженнями доведено, що в 90% випадків болі в спині спровоковані неспецифічною - механічною причиною (скелетно-м'язовий біль), лише 2% - специфічною патологією (пухлини, травми, інфекції та ін.) і 8% – радикулопатією [5-6]. Тобто в загальній статистиці болів, не більше 10% припадає на специфічні причини і радикулопатію (напр. спондилоартрит, остеопороз, остеомієліт, перелом хребта, поперековий стеноз, грижі міжхребцевого диска з радикулопатією тощо), решта – 90% є механічними. Дослідження останніх років показують, що усунути попереково-крижовий біль можна не тільки за допомогою медикаментозної (лікарської) терапії, а й використовуючи різні м'які мануальні техніки, так звані м'язово-енергетичні техніки (МЕТ), такі як постізометрична і постізотонічна релаксація м'язів, ішемічна компресія тригерних точок, міофасциальна терапія (метод мануальної корекції) [7].

В даних дослідженнях представлено авторську методику ішемічної компресії м’язів нижніх кінцівок при люмбоішіалгії. Відповідно до МКХ-10 неспецифічний біль у спині відповідає рубрикам М.54.5 – біль внизу спини (люмбалгія) і М54.4 – люмбаго з ішіасом.

Люмбаго з ішіасом (люмбоішіалгія) – це комплекс симптомів, які проявляються при різних захворюваннях хребта. Проявляється болем в попереку, яка іррадіює (віддає) в одну або обидві ноги. Поширюється вона по ходу сідничного нерва (найбільшого нерва в організмі) – по всій нижній кінцівці. Біль має більш інтенсивний характер і може супроводжуватися такими неврологічними симптомами, як: порушення чутливості і функцій органів в зонах іннервації певного корінця, оніміння пальців ніг, відчуття печіння або холоду [6-8].

Для усунення больового синдрому при люмбоішіалгії, запропоновано «Пристрій для профілактики та реабілітації», модель якого подано до Державного підприємства “Український інститут інтелектуальної власності” для отримання для патенту на винахід (автор-розробник – Дричак О.М.; № заявки a201912071 від 20.12.2019) та патенту на корисну модель (автор-розробник – Дричак О.М.; № заявки u201912072 від 20.12.2019).

Заявлене технічне рішення належить до медичного обладнання, а саме обладнання для проведення масажних, мануальних та лікувально-гімнастичних процедур, лікування та профілактики різних захворювань кістково-м’язової системи. Пристрій призначений для елімінації болю у попереково-крижовому відділі хребта та по ходу сідничного нерву при люмбоішіалгії, що здійснюється за допомогою ішемічної компресії на певні м’язи нижньої кінцівки: грушоподібний, малий сідничний, середній сідничний, великий сідничний, прямий м’яз стегна, двоголовий м'яз стегна, півсухожилковий, півперетинчастий, великий привідний м'яз, камбалоподібний, литковий м’яз, підколінний, передній великогомілковий м'яз, довгий малогомілковий м'яз. Терапія з використанням даного пристрою базується на застосуванні статичної акупресури. Схематичне зображення масажного стола для здійснення ішемічної компресії представлено на рис. 1.

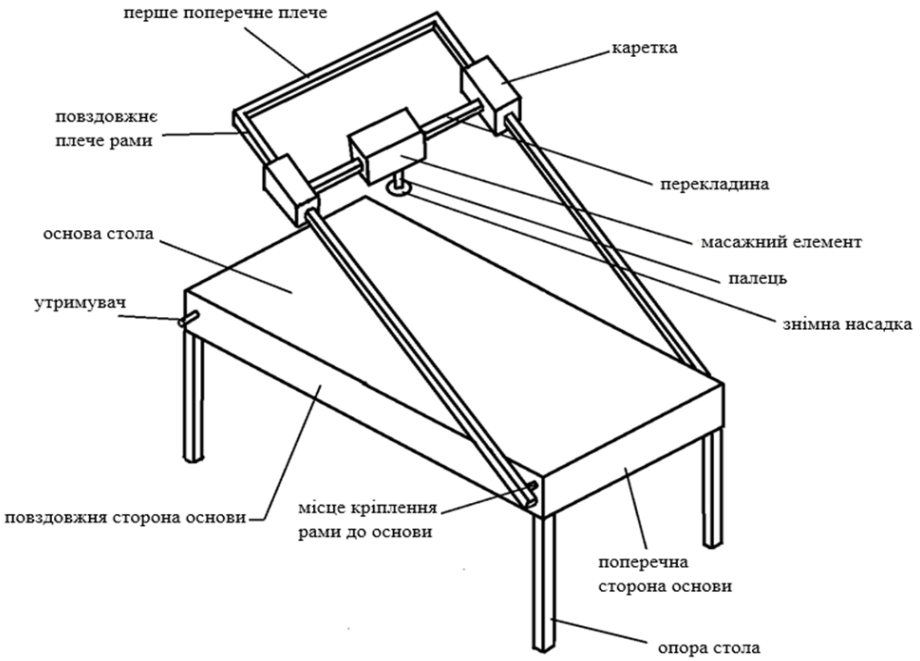

Рис. 1. Детальна будова масажного стола для ішемічної компресії

Застосування пристрою. Основною роботою оператора є розміщення масажного елемента на м’язі. Для цього оператор піднімає рамку з масажним елементом та переміщує перекладину над місцем впливу на м’яз. За допомогою перекладини та каретки масажний елемент розміщується над місцем впливу на м’яз с точністю до 0,1 см.

Масажний елемент встановлено з можливістю зміни і фіксації свого положення. При цьому передбачені механізми переміщення і фіксації масажного елементу на перекладині аналогічні до механізмів переміщення та фіксації кареток на повздовжніх плечах рами. Масажний елемент має палець звернений до основи. При опусканні рами, палець контактує

через знімну насадку (масажний елемент) з тілом пацієнта. Масажний елемент тисне на тіло пацієнта з вагою 4-5 кг на 1 см². Час, необхідний для розслаблення однієї точки на м'язі складає від 3 до 5 хвилин, залежно від початкового стану м'язів пацієнта. Чим більш напружений м'яз, тим більше часу піде на його розслаблення.

Результат. Виконання прийомів мануальної терапії, що здійснювалися методом «міопресури» – ішемічної компресії болючого м'язу, призвело до зниження вираженості больового синдрому у більшості пацієнтів, що вказує на позитивний ефект використання запропонованого пристрою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 301 acute and chronic diseases and injuries in 188 countries, 1990-2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. Lancet. 2015. 22; 386(9995): 743-800.
2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 . 05. 2018 за № 868 Державний формуляр лікарських засобів. Випуск десятий. – К. : ДП «Державний експертний центр МОЗ України», 2018. – 1222 с. офіц. текст. URL: https://moz.gov.ua/uploads/1/5052-dn_20180510_868_dod_2.pdf
3. Терещенко О. Міорелаксанти у лікуванні неспецифічного болю у нижній частині спини // НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія, 2017. – № 3 (87). – С. 46-48.
4. Deborah Dowell, MD; Tamara M. Haegerich, PhD; Roger Chou, MD CDC Guideline for Prescribing Opioids for Chronic Pain / US Department of Health and Human Services/Centers for Disease Control and Prevention. 2016. 65(1);1-49
5. Waddell G. Illness behavior. In: The back pain revolution. G. Waddell (ed). 2nd ed. Edinburgh, Elsevier. 2004. p. 221-39.
6. Н.А. Шостак Люмбалгия: диагностика, подходы к терапии // Клиницист, 2007. – № 4. – С. 29-34.
7. Григорова І., Морозова О., Ярошевский А. Миофасциальные боли // Международный медицинский журнал, 2003. – №2. – С. 31-35.
8. Парфенов В.А., Исайкин А.И. Боль в нижней части спины: мифы и реальность. – М.: ИМА-ПРЕСС, 2016. – 104 с.

Науковий керівник: к.б.н., доцент Свєтлова О. Д.

Завгородня В. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ ПРИ ГІПОКАПНІЇ ДИХАННЯ У МОЛОДИХ ЧОЛОВІКІВ

Оцінка показників варіабельності серцевого ритму складає наукове підґрунтя у прогнозуванні фізичних можливостей та контролю функціонального стану людини. Встановлено, що різні патерни дихання суттєво впливають на структуру ритму серця [1, 2, 3].

Тому метою дослідження є вивчення індивідуальних особливостей варіабельності серцевого ритму при диханні із частотою 30 циклів за хвилину у здорових молодих чоловіків.

Виміри здійснені на 78 здорових молодих чоловіках віком 18-22 роки. Проведено реєстрацію записів капнограми дихання на капнографі DATEX NORMOCAP (Datex, Finland) та кардіоінтервалограм за допомогою кардіодатчика Polar W.I.N.D. Link, приймачем Polar Wearlink W.I.N.D у програмі Polar Protrainer 5.0 (Polar ElectroOY, Finland). Всі вимірювання на людях проводили з дотриманням вимог чинного законодавства та норм біоетики. При диханні з частотою 30 циклів·за хвилину упродовж 10 хвилин рівень PetCO2 знижується з 40,12±0,361 мм рт. ст. до 18,59±0,542 мм рт. ст., тобто відмічена виражена гіпокапнія під час проби. При цьому серед досліджених осіб значення хвильової структури ритму серця суттєво відрізнялись, що виявилося ще на етапі візуального аналізу нативних записів ритмограм, які свідчать про наявність індивідуальних особливостей серцевого ритму та його змін при гіпервентиляційній пробі.

Під час гіпокапнії тривалість R-R інтервалів, рівень SDNN, rMSSD та показники потужності їх спектру знижуються. На 40-й хвилині відновлення спостерігається збільшення їх значення від фону. Однак рівень максимального піку у спектрі низьких частот серцевого ритму (tLF) після гіпервентиляції не відновлюється.

Оскільки серед досліджуваних у спокої методом сигнальних відхилень було виділено групу з низьким рівнем PetCO2 (до 38,5 мм рт.ст.), із середній його рівнем (38,5-41,74 мм рт.ст.) та високим (більше 41,74 мм рт.ст) як у стані спокою, так і при гіпокапнії відмічено вищі значення SDNN та rMSSD у представників із середнім та високим вихідним рівнем PetCO2. Під час відновлення різниця досліджуваних статистичних показників між групами нівелюється. При аналізі хвильової структури серцевого ритму у фоні спостерігається вірогідна різниця tLF між чоловіками з низьким та високим рівнем PetCO2, а також наприкінці відновлення між особами з низьким його рівнем та середнім.

За розподілом показника нормалізованої потужності спектру в діапазоні 0,15 – 0,4 Гц (HFnorm), який відображає рівень вагосимпатичного балансу [4] у спокої методом сигнальних відхилень було виділено три групи осіб: симпатотоніки (I, n=22) до 40 у.о., нормотоніки (II, n=30) від 40 до 60 у.о. та парасимпатотоніки (III, n=25) від 60 у.о. Серед чоловіків з різним вихідним рівнем вегетативного тонусу у стані спокою, під час гіпервентиляції та у період відновлення найбільші значення досліджуваних параметрів спостерігаються у парасимпатотоніків. При гіпокапнії чіткі відмінності між групами нівелюються за винятком наступних показників: у нормотоніків спостерігали вірогідну різницю HFnorm, а ваготоніки – мали вищі значення як HFnorm, так і HF порівняно із симпатотоніками.

Отже, зміни статистичних показників серцевого ритму та його спектральних компонентів при гіпокапнії дихання мають суттєві індивідуальні відмінності. Одними з чинників, що обумовлюють їх може бути вихідний рівень PetCO2 та рівень вегетативного тонусу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Li C, Chang Q, Zhang J, Chai W. Effects of slow breathing rate on heart rate variability and arterial baroreflex sensitivity in essential hypertension. Medicine (Baltimore). 2018;97(18):e0639. doi: 10.1097/MD.0000000000010639.

2. Hinterberger T, Walter N, Doliwa C, Loew T. The brain's resonance with breathing-decelerated breathing synchronizes heart rate and slow cortical potentials. J Breath Res. 2019;13(4):046003. doi: 10.1088/1752-7163/ab20b2.

3. Кудій ЛІ, Рибалко АВ, Запорожець ТВ. Хвильова структура показників гемодинаміки при різному вихідному рівні частоти дихання у чоловіків. Вісник Черкаського університету. Серія: Біологічні науки. 2018;1:54-61.

4. Malik M, Hnatkova K, Huikuri HV, Lombardi F, Schmidt G, Zabel M. CrossTalk proposal: heart rate variability is a valid measure of cardiac autonomic responsiveness. J Physiol. 2019;597(10):2595-2598. doi:10.1113/JP277500.

Науковий керівник: д. б. н., професор Коваленко С. О.

Коваль О. П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОРЕКЦІЯ ПАТОЛОГІЧНОЇ ФОРМИ ГРУДНОЇ КЛІТКИ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Вроджена деформація грудної клітки, функціональні зміни та супутні захворювання на рівні основних систем організму ставлять дане захворювання в ряд актуальних. Причиною патологічної форми грудної клітки вважають розростання хряща між ребрами і грудиною, яке вигинає грудину або на зовні (кілевидна деформація), або всередину (лійковидна деформація).

Зазвичай існує ряд методів консервативного лікування патологічної форми грудної клітки з використанням різних компресійних пристроїв, які лише частково призводять до зменшення ступеню деформації грудної клітки, а ЛФК, масаж, плавання необхідні для підтримання адекватного функціонування серцево-судинної системи та легень і є етапом, який передує хірургічній корекції деформації грудної клітки.

Якщо захворювання не потребує хірургічного втручання, тоді підійдуть консервативні методи лікування, які ми і пропонуємо, як комплексний підхід до вирішення даної проблеми.

1. Фізіотерапія – помірні фізичні навантаження і розвиток кісткової тканини допоможуть при незначних деформаціях грудної клітки у дитини.

2. Лікувальний масаж.

3. Лікувальна фізкультура.

4. Плавання – як засіб для розвитку опорно-рухової системи.

5. Дихальні вправи.

Фізичні вправи ЛФК направлені на вирішення таких основних задач як: збільшення рухливості і гнучкості хребта і грудної клітки; укріпити м'язи; відновити осанку.

Масаж при деформації грудної клітки у дітей виконується з метою впливу на м'язи та зв'язки, які визначають рухливість грудної клітки. Розтягуючи укорочені зв'язки, збільшуючи еластичність і силу м'язів, можна допомогти роботі внутрішніх органів, зменшуючи на них тиск.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина. За ред. проф. В.В. Клапчука. - Київ. - 1995.
2. Медицинская реабилитация. Под ред. В.А. Епифанова. – Москва. – 2005. – 326 с
3. Соколовський В.С. та ін. Лікувальна фізична культура: Підручник / В.С. Соколовський, Н.О. Романова, О.Г. Юшковська. – Одеса: Одес. держ. мед. ун-т. – 2005. – 234 с. – (Б-ка студента-медика).

Науковий керівник: к. б. н., доцент Ілюха Л. М.

Мальований В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ НЕВРОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Проблема судинно-мозкових захворювань досить актуальна у сучасній медицині, оскільки однією з найпоширеніших причин смертності населення є інсульти. Не зважаючи на ступінчату динаміку захворюваності, смертність внаслідок мозкового інсульту в Україні стабільно зростає. Так, за статистикою після цього захворювання щорічно помирає від 40 до 45 тисяч осіб. Близько 30-40% хворих на інсульт помирають упродовж перших 30 днів і до 50% – протягом року від початку захворювання, 20-40% хворих, що вижили, стають залежними від сторонньої допомоги. І лише близько 15% хворих після перенесеного інсульту можуть повернутися до праці [1, 21-23]. У зв'язку з цим вельми актуальним постає питання адекватного відновлення пацієнтів після порушень мозкового кровообігу. Саме тому важливою є проблема вдосконалення системи реабілітації таких хворих, зокрема пошук найбільш ефективних засобів відновлення, особливостей їх чергування та дозування навантаження.

Метою нашої роботи було розробити та науково обґрунтувати комплексну програму фізичної реабілітації осіб, хворих на ішемічний інсульт.

Для реалізації мети вирішували наступні завдання:

1. Проаналізувати сучасну науково-методичну літературу щодо використання форм і засобів фізичної реабілітації хворих, що перенесли інсульт.

2. Запровадити у практичну діяльність розроблену програму з фізичної реабілітації для відновлення опорно-рухової функції організму постінсультних хворих.

3. Оцінити ефективність застосування запропонованої програми фізичної реабілітації.

Методи дослідження: пульсометрія, тонометрія, гоніометрія, антропометрія (вимірювання околів кінцівок, кистьова динамометрія), оцінка функції підтримання вертикального положення (оцінка рівноваги в положенні стоячи за Боханнон, оцінка рівноваги в положенні сидячи, вимірювання площі опори при стоянні).

У дослідженні брала участь жінка 60 років з діагнозом: відновний період перенесеного порушення мозкового кровообігу за ішемічним типом в басейні ЛСМА з геморагічною трансформацією з вираженим правобічним геміпарезом, сенсо-моторною афазією. Обстежувана проходила курс реабілітації на базі КЗ «Черкаський геріатричний пансіонат ЧОР» в період з 04.11.2019 по 29.11.2019 року. Заняття з фізичної реабілітації тривалістю

40-45 хвилин проводились щодня 5 разів на тиждень. Впродовж заняття слідкували за частотою серцевих скорочень та артеріальним тиском крові.

Методика фізичної реабілітації хворих на ішемічний інсульт поєднувала: відновлення порушених рухових та сенсорних функцій; профілактику виникнення ускладнень у вигляді застійних явищ в легенях, контрактур, трофічних порушень; відновлення навичок самообслуговування; покращення загального фізичного та психоемоційного стану [2, 39-40; 6, 54-56].

Заняття з хворим починали з дихальних вправ для запобігання застійних явищ у легенях. Вправи виконували з акцентом на видиху та з самоконтролем хворого за виконанням. Таким чином заохочували пацієнта до виконання та давали йому можливість спостерігати результати прямо в ході заняття.

Також у підготовчій частині заняття використовували елементи масажу для зняття напруги зі спазмованих та стимуляції ослаблених м'язів.

Загальнорозвиваючі вправи були спрямовані на зміцнення організму в цілому та для покращення загального фізичного стану [3, 114-117; 4, 15-17].

Спеціальні вправи були спрямовані на стимуляцію компенсаторних можливостей організму та відновлення нервово-м'язових зв'язків.

Окрім цього, використовувались вправи для збільшення сили м'язів здорового боку для формування компенсації частково втрачених рухових можливостей через втрату сили на хворому боці. Для вирішення цієї задачі включали фізичні вправи з обтяженням масою власного тіла, разом з тим посилаючи до мозку імпульси від ураженої кінцівки, яка, власне, і слугувала як засіб самообтяження [7, 34-37].

Також нами застосовувалися вправи з подоланням опору та вправи на механотренажерах. Останні використовувались для відновлення навичок ходьби.

Завершували комплекс вправами на розвиток уваги. Ці вправи були спрямовані на відновлення когнітивних функцій мозку. Також у заключній частині заняття відпрацьовували навички самообслуговування, виконували вправи на розвиток дрібної моторики та деякі побутові дії [5, 116-117].

Аналіз отриманих результатів дослідження показав, що після реабілітаційних заходів антропометричні параметри сегментів тіла покращилися на боці геміпарезу на 2% у плечі, 5,5% у передпліччі, на здоровому боці відповідно – на 1,5% та 3,5%. Окіл стегна збільшився на 1%, гомілки – на 1,3% на геміпаретичному боці, на 2% і 2,6% відповідно на здоровому боці. Отже, застосовані нами засоби фізичної реабілітації сприяли відновленню функціональної спроможності м'язів верхніх і нижніх кінцівок.

Використання запропонованої програми реабілітації позитивно вплинуло на силу м'язів кисті, зокрема значення кистьової динамометрії збільшилося на здоровому боці з 26 до 28 кг.

Позитивна динаміка встановлена й за показником обсягу рухів у суглобах уражених кінцівок, який в середньому збільшився на 7,5% у порівнянні з вихідним рівнем. Це свідчить про ефективні результати щодо подолання тугорухливості в суглобах.

Крім того, спостерігали покращення стійкості вертикальної пози в обстежуваної хворої, що, на нашу думку, обумовлено правильним вибором фізичних вправ. Як результат, оцінка рівноваги в положенні стоячи за Боханнон змінилась з 1 балу на 3, а в положенні сидячи – з 2 на 4 бали. До того ж, значно зменшилась площа опори в положенні стоячи: в найвужчому місці між стопами на 2 см.

Аналіз динаміки значень артеріального тиску крові у хворої від заняття до заняття виявив тенденцію до нормалізації цього фізіологічного параметру. Це проявлялося в поступовому підвищенні як систолічного до 108 мм рт. ст., так і діастолічного тиску крові до 70 мм рт. ст., які на початку дослідження були занизькими, складаючи 100 та 60 мм рт. ст. відповідно.

Таким чином, результати експериментальної роботи показали, що адаптованість хворої з наслідками інсульту під впливом застосування засобів фізичної реабілітації проявляється комплексно, цілісною реакцією організму. З'ясовано, що запропоновану програму реабілітації можна рекомендувати для відновлення опорної та рухової функцій у хворих, які перенесли ішемічний інсульт.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гударіан Ю. І. Якість життя, пов'язана зі здоров'ям, у пацієнтів у відновний період півкульного ішемічного інсульту. *Український неврологічний журнал*. 2019. № 2. С. 21–23.
2. Каніщева О. П. Лікувальна фізична культура після ішемічного інсульту на ранньому відновлювальному етапі. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 2. С. 39–40.
3. Клапчук В. В., Мироненко А. О. Комплексна фізична реабілітація людей похилого віку у ранні терміни після інсульту. *Спортивна медицина і фізична реабілітація*. 2019. № 1. С. 114–117.
4. Медведкова С. О. Реабілітаційні заходи у хворих з мозковим півкульним ішемічним інсультом у ранній відновний період. *Український неврологічний журнал*. 2018. № 1. С. 15–17.
5. Пулик О. Р. Вплив характеру мозкового інсульту, його локалізації та інших чинників на частоту когнітивних порушень. *Клінічна та експериментальна патологія*. 2015. № 1. С. 116–117.
6. Родін В. О., Ананьєва Т. Г. Фізична реабілітація хворих після перенесеного ішемічного інсульту в ранньому відновлювальному періоді. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2018. № 1. С. 54–56.
7. Vinychuk S. M., Fartushna O. Y. Early Rehabilitation after Acute Ischemic Cerebrovascular Events. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2016. № 9. С. 34–37.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Кудій Л. І.

Павленко С.В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ДИСПЛАЗІЇ ТАЗОВО-СТЕГНОВИХ СУГЛОБІВ

Дисплазія тазово-стегнового суглоба є аномалією, яка характеризується недостатнім триманням головки проксимального епіфізу стегна у суглобовій заглибині тазової кістки [9]. За цих умов зв'язки суглоба можуть бути ослаблені, а ступені нестабільності суглоба значно різнитися. У деяких новонароджених стегнова кістка або не достатньо міцно тримається у суглобовій заглибині, або ж не тримається взагалі. Часто ступінь «розхитаності» суглоба погіршується під час росту і збільшення активності дитини [4].

З літератури відомо, що у наш час різні форми дисплазій виявляються з частотою 50 – 200 випадків на кожну тисячу немовлят [9]. Зазначається, що це захворювання (у різних його проявах) є важливою соціальною проблемою, складаючи близько 60% дегенеративно-дистрофічних уражень тазостегнових суглобів з послідуючою інвалідизацією [3].

На сьогодні відомі різні підходи до діагностики та лікування дисплазії тазово-стегнових суглобів [2,5]. Доведено, що будь-який ступінь дисплазії вимагає фахово підібраного комплексу лікувальних заходів, в основі яких лежить постійне використання відвідних пристроїв – стремен Павлика, апарату Гневковського, шин Кошля та ін. [1]. Основні досягнення науки у цій області пов'язані з розробкою методик ранньої діагностики та дослідження впливу лікувальної фізичної культури (ЛФК) на ефективність усунення дисплазії кульшових суглобів [10].

Глобальний феномен підвищення кількості населення Землі робить проблему боротьби із хворобами, які розвиваються у молодому віці нагальною. Вона потребує розробки нових шляхів підвищення результативності процесів реабілітації дітей з дисплазією кульшових суглобів, як одної з найпоширеніших патологій раннього віку. Разом з тим, незважаючи на стрімкий розвиток консервативних методів лікування, ортопедії та ендопротезування, деякі питання етіології, патогенезу, практичних методик реабілітації та профілактики ускладнень, зокрема коксартрозу та ін., все ще потребують подальшого вивчення, актуалізуючи подальшу їх розробку.

Метою нашого дослідження було з'ясувати специфіку застосування методів фізичної реабілітації для дітей із дисплазією тазостегнових суглобів. Для цього вирішувались наступні завдання:

1. Розглянути загальний вплив фізичних вправ на організм дитини з дисплазією тазово-стегнових суглобів.
2. Провести оцінку результативності застосування масажу та ефективності фізіотерапії за умов дисплазії.

3. Виявити вікові, статеві, індивідуальні особливості дисплазії тазово-стегнових суглобів та можливі шляхи реабілітації дітей з даною патологією.

Дослідження були проведені у Черкаській міській реабілітаційно-оздоровчій поліклініці «Астра». Обстежено 30 дітей 3-х, 6-ти та 12-ти місячного віку (15 хлопчиків і 15 дівчаток) з дисплазією тазостегнових суглобів. Враховували результати фізикального, сонографічного та рентгенологічного аналізу. На початку та наприкінці досліджень визначали симптоми Барлоу, Іоахім-Сталя, Пельтесона та Маркса-Ортолані [5]. Для фонографії кульшових суглобів застосовували методику Р. Графа [8]. Використано комплекс спеціальних вправ для прискорення відновлення нормальної рухової функції суглобів у комбінації зі спеціальним масажем [6], фізіотерапією [2] вправами ЛФК [8]. Отримані результати обробляли методами математичної статистики пакетом програм Microsoft Excel 2017.

Аналіз показників ацетибулярного індексу та кута Віберга, отриманих на початку дослідження, вказав на значні їх відхилення ($p<0,05$) від норми рухливості тазо-стегнових суглобів обстежуваних дітей (рис. 1).

Такі результати свідчили про існування недорозвинення або патологічний функціональний стан суглоба: суглобової поверхні тазу, проксимального епіфізу стегнової кістки, сумки суглоба, зв'язкового апарату, кровопостачання та інервації [7].

Співставлення показників, отриманих до та після застосування курсу ЛФК, виявило тенденцію до зниження ацетибулярного індексу та підвищення кута Віберга. Виявлені зміни вказували на позитивну динаміку збільшення рухливості тазо-стегнового суглоба. Ймовірно, що додаткове використання фізіотерапії у комплексі з масажем та фізичними вправами додатково оптимізувало роботу тазостегнових суглобів, сприяючи його нормальному розвитку.

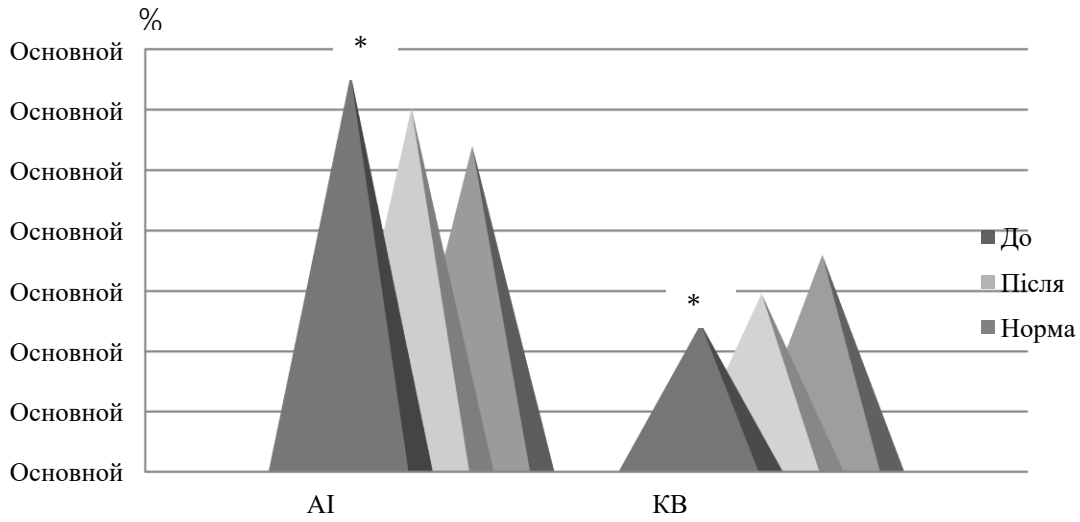

Рис. 1. Ацетибулярний індекс (AI) та кут Віберга (КВ) до та після застосування заходів фізичної реабілітації дітей з дисплазією кульшових суглобів; * - $p < 0,05$ порівняно норми.

Разом з тим, нами було встановлено різний ступінь якісних змін функціонального стану тазо-стегнового суглоба у обстежуваного контингенту дітей. Підкреслимо загальновідий факт, що дисплазія кульшових суглобів у дівчат зустрічається у 5 разів частіше, ніж у хлопчиків [2, 3]. Слід зазначити, що результати наших досліджень вказують на те, що запропонована і застосована у ході дослідження програма реабілітаційних заходів сприяла інтенсивнішому відновленню у дівчат (у середньому на 16%) ніж у хлопчиків.

Виявлено вікові відмінності становлення тазо-стегнового суглоба у хворих дітей. Вони вказували на те, що у тих немовлят, яким відновлювальний комплекс застосовували з 3-х місяців, у більшості випадків, спостерігалась вища ефективність реабілітаційних заходів порівняно дітей, яким комплекс реабілітації призначали з 6-ти чи 12-ти місяців (на 31-49%).

Отримані результати доводять важливість застосування фізичної реабілітації як додаткового засобу лікування дисплазії кульшових суглобів. Більше того, динаміка рухливості тазо-стегнового суглоба, встановлена наприкінці дослідження, вказує на необхідність використання індивідуального підходу до кожної хворої дитини (з врахуванням специфіки дисплазії, її тяжкості, поточного етапу реабілітації, термінів впливу тощо).

Висновки. 1. Встановлено позитивний вплив застосованих у ході дослідження реабілітаційних заходів, які сприяли розвитку рухливості в уражених суглобах. 2. Виявлено, що засоби реабілітації краще застосовувати на ранньому етапі лікування як додатковий до основних ортопедичних методик. 3. Вважаєм, що реабілітаційні заходи повинні чинити систематичний комплексний вплив шляхом індивідуально-підібраних відновлювальних процедур, ефективність яких обумовлюється як термінами початку застосування курсу реабілітації, так і залежністю від його тривалості, ґрунтуючись на чіткому лікарському діагнозі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ахтямов И.Ф. Хирургическое лечение дисплазии тазобедренного сустава / И.Ф. Ахтямов, О.А. Соколовский. – Казань: Центр оперативной печати. –2008. – 371 с.
2. Бодня А.И. Курс лекций по ортопедии и травматологии. / А.И. Бодня, И.Н. Гарбузняк, Н.А. Корж, В.Г. Климовицкий [и др.]. – Харьков, 2014. – 464с.
3. Вовченко А.Я. К вопросу о банальной оценке факторов риска нарушения формирования тазобедренного сустава у новорожденных и детей первого года жизни / А.Я. Вовченко // Вісник ортопедії, травматології та протезування. – 2010, № 2. – С. 50-53.
4. Граф Р. Ультрасонография в диагностике и лечении дисплазии тазобедренного сустава у детей. Руководство по сонографии тазобедренного сустава / Р. Граф, П. Фаркас, К.Лерхер [и др.]. – Vilnius, med. diagnost. Centras. – 2001. − 42 с.
5. Корольков О.І. Рецидиви уродженого вивиху та підвивиху стегна: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. мед. наук. – Харків, 2011. – 35 с.
6. Лоскутов А.Е. Влияние формы проксимального отдела бедренной кости на её функциональную структуру при диспластическом коксартрозе / А.Е. Лоскутов, А.Е. Олейник, Т.А. Зуб. // Ортопедия, травматология и протезирование. – 2012, № 1. – С. 12-17.
7. Спузяк М.І. Ефективність консервативного лікування дисплазії кульшових суглобів у дітей раннього віку за даними рентгенографії / М.І. Спузяк, О.П. Шармазанова, Н.С. Лисенко, Т.О. Лопіна, О.І. Корольков, О.В. Оніщенко // Променева діагностика, променева терапія. – 2013, 3(4) – С. 70-75.
8. Engesater J. Radiological findings for hip dysplasia at skeletal maturity. Validation of digital measurement techniques / J. Engesater, I. Laborie, T. Lehmann. // Skeletal Radiology. – 2012, Vol. 41 (7). – P. 775-785.
9. Liddell A.R. Radiographic and clinical analysis of pelvic triple osteotomy for adult hip dysplasia / A.R. Liddell, G. Prosser // J. of Orthop. Surgery and Research. – 2013, Vol. 17(8). – P. 1-6.
10. Riccabona M. Screening for developmental hip dysplasia – clinically or sonographically? / M. Riccabona, S. Schweintzger, F. Grill [et al.]. // Ped. Radiology. – 2013, Vol. 43 (5). – P. 643.
11. Tocunaga K. Effect of prior Salter and Chiari osteotomy on THA with developmental hip dysplasia / K. Tocunaga, N. Aslam, R. Zdero [et al.]. // Clin. Research. – 2011, Vol. 469. – P. 237-243.

Науковий керівник: к.б.н., доцент Юхименко Л. І.

Пушкарук А. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДИТЯЧОГО СКОЛІОЗУ

Сколіоз – складна деформація хребта, при якому відбувається бічне викривлення його в плоскість спини і торсіонне обертання хребта навколо своєї осі. Серед захворювань опорно-рухового апарату сколіоз займає одне з провідних місць. Беручи до уваги комплексний вплив на організм багато дослідників застосовують термін «сколіотична хвороба» [1].

В наш час порушення постави та сколіоз зустрічаються у 73,5% школярів [1, 7]. Сколіоз характеризується викривленням у фронтальній площині, поворотом хребців навколо вертикальної осі (торсією), утворенням компенсаційних викривлень, спрямованих в бік, що протилежний первинному вигину, розвитком структурних змін хребта, грудної клітки, порушенням функцій легень та серця [1, 4].

Виявлено, що розвиток сколіотичної деформації зумовлений причинно-наслідковими взаємовідносинами різних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [5]. Порушення постави спричиняються комплексом причин різного характеру, серед яких одні мають визначальне значення, а інші є сприятливим фоном для їх прояву. Можна виділити такі групи причин порушень постави: вродженого характеру – до них належать: наявність у дитини клиновидного хребця, порушення росту та розвитку хребців, наявність додаткового ребра та інші. Набуті як наслідок інших хвороб. Порушення постави в цьому випадку можуть виникати через паралітичні зміни в м'язах, рахіт, патологічні стани суглобів (вроджений вивих чи контрактури кульшового суглоба), наявність великих опікових та іншого походження рубців на одній стороні тіла. До цієї групи причин належать також і ожиріння, порушення зору, плоскостопість. Набуті внаслідок негармонійного розвитку окремих м'язових груп. Прикладом такої дисгармонії є переважання у розвитку м'язів грудей над м'язами спини. Від гармонії розвитку м'язів прикріплених до передньої і задньої поверхонь тазу також залежить постава людини [4].

За даними епідеміологічних досліджень, викривлення хребта у дівчаток зустрічається в 10 разів частіше, ніж у хлопчиків [7, 8]. Як зазначає А. Сутула, на даний час у структурі захворюваності дітей і молоді шкільного віку порушення в опорно-руховому апараті та сколіоз займають одне з перших місць у загальній захворюваності серед учнів [7]. Такі дані актуалізують дослідження сколіозу у дітей.

Метою нашої роботи було вивчити вплив методів фізичної реабілітації у пацієнтів на сколіоз. Для цього ми аналізували літературні джерела з проблеми фізичної реабілітації при сколіотичній хворобі та досліджували механізми лікувальної дії фізичних вправ на організм дітей, хворих на сколіоз.

Лікування викривлень хребта є комплексним, оскільки таким чином недуга лікується «з усіх сторін», що є ефективним. При консервативному лікуванні, як правило, проводяться заходи направлені на розвантаження хребта і виправлення викривлення (щадний режим дня, ортопедичні укладання, корсетотерапія), розвиток м'язів спини і тулуба (спеціальна коригуюча лікувальна фізкультура, плавання), загальнозміцнюючі і тонізуючі процедури (електростимуляція м'язів спини, фізіотерапія, масаж, курси вітамінотерапії, дихальні вправи на суші і воді).

Завдання ЛФК полягають в запобіганні подальшому прогресуванню сколіотичної хвороби, виправлення сколіотичної деформації на ранніх стадіях захворювання; розтягуванні скорочених м'язів і зв'язок на ввігнутій стороні хребта і зміцнення їх на опуклій стороні дуги; зміцненні м'язів спини і грудної клітки, створення м'язового корсета, виправлення хребта; покращанні діяльності дихальної і серцево-судинної систем; вихованні та закріпленні навички правильної постави.

Для розв'язання цих завдань використовуються гімнастичні вправи для зміцнення м'язів спини, живота, бічних м'язів тулуба переважно з положення лежачи на животі, спині, в упорі стоячи на колінах. Це дає змогу підвищити силову витривалість м'язів тулуба у найвигідніших умовах формування м'язового корсета і закріплення досягнутої корекції.

Спеціалісти з фізичного виховання та реабілітації рекомендують використовувати різноманітні засоби для відновлення правильної форми хребетного стовпа. В.В. Мурза наголошує на тому, що для корекції викривлень хребта необхідно регламентовано використовувати локальні асиметричні вправи, які повинні складати 10–12% від загального часу заняття [3]. І.С. Красикова пропонує формувати стереотип правильної постави спочатку в полегшених умовах (лежачи), у подальшому під час ходьби [5]. В.О. Кашуба рекомендує фітбол-гімнастику для корекції форми хребта. Для дітей дошкільного віку використовують фітбольні м'ячі різного діаметру й кольору, які одночасно є і тренажером, і обтяженням [6]. О. Козирева та А.Капустіна пропонують проводити курс ЛФК терміном 1,5–2 місяця для дошкільників із викривленням хребта. Три рази на тиждень діти займаються лікувальною гімнастикою, а один день відвідують дитячий тренажерний зал для розвитку сили основних м'язових груп [3, 6].

В заняттях з лікувальної гімнастики використовують спеціальні коригуючі вправи – симетричні, асиметричні і деторсійні. Симетричні, зберігаючі серединне положення хребта, сприяють вирівнюванню м'язової тяги з обох боків. Асиметричні коригуючі вправи концентровано діють на визначені ділянки хребта і при неправильному виконанні можуть призвести до розвитку противикривлень. Тому їх слід добирати спільно з лікарем і реабілітологом та суворо дозувати. Деторсійні вправи застосовують при сколіозі, коли переважає виражена торсія хребців. Ці вправи передбачають обертання хребців у бік, протилежний торсії; корекцію сколіозу з вирівнюванням таза; розтягнення скорочених та зміцнення розтягнутих м'язів у поперековому і грудному відділах.

Для оцінки ефективності застосування засобів фізичної реабілітації при сколіотичній хворобі можна використовувати такі критерії: щодо фізичного розвитку – росто-вагові показники, показники екскурсії грудної клітини, динамометричні дані, величини силової витривалості м'язів тулуба; щодо кардіореспіраторної системи – ЧСС, артеріальний тиск і динаміку та час їх відновлення після дозованого фізичного навантаження, частоту дихання, пневмотахометричні показники, гіпоксичні проби; метод нанесення контрольних точок; метод фотографування та рентгенографічний метод [2].

Аналіз літератури показав, що порушення постави і сколіози є поширеною патологією опорно-рухового апарату. Важкі викривлення хребта і грудної клітини значно впливають на функції внутрішніх органів: зменшують об’єм плевральних порожнин, порушують механіку дихання, що у свою чергу погіршує функцію зовнішнього дихання, знижує насичення артеріальної крові киснем та ще багато інших відхилень та захворювань. Провідна роль у профілактиці та лікуванні сколіозів належить фізичним вправам, які повинні добиратися з врахуванням індивідуальних, вікових та статевих анатомо-фізіологічних особливостей хворої дитини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Амосов В. Н. Искривление позвоночника. Сколиоз у детей и взрослых / В. Н. Амосов. – СПб.: Вектор, 2010. – 128 с.
2. Епифанов В. А. Восстановительная медицина: учеб. / В. А. Епифанов. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 304 с.
3. Жарова Т. А. Эффективность реабилитации детей с нарушениями осанки и начальными стадиями сколиотической болезни / Т. А. Жарова, В. Т. Стужина // Научно-практическая конференция «Реабилитация при патологии опорно-двигательного аппарата». – М., 2011. – С. 29–30.
4. Кашуба В.А. Біомеханіка осанки. – К.: Олімпійська література, 2003. – С. 279-280.
5. Куделя І., Кривчикова О. Засоби і методи корекції фізичного стану студентів спеціального відділення вищих навчальних закладів // Молода спортивна наука України: Збірник наук. праць в галузі фізичної культури та спорту. – Львів: Українські технології, 2004. – Т. 3. – С. 175-179.
6. Михайленко Г.В. Огляд сучасних підходів до застосування засобів фізичної реабілітації при сколіотичній хворобі / Г.В. Михайленко, В.Т. Рубан, Т.Г. Рубан // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2013. – №3. – С. 154–157.
7. Сутула А.В. Ставлення батьків щодо розвитку порушень постави дітей / А.В. Сутула // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – №5(2). – 131–135 с.
8. Weinstein S.L. Adolescent idiopathic scoliosis / S.L. Weinstein // The Lancet. – Vol. 371(9623). – 2011. – P. 1527.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Рибалко А.В.

Тимчій А. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАКЦІЇ НА РУХОВИЙ ОБ’ЄКТ У ВОЛЕЙБОЛІСТІВ РІЗНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Реакція на рухомий об’єкт – це складний умовний рефлекс, який утворюється на основі оцінки швидкості руху [1]. У реакціях на рухомий об'єкт розкриваються особливості інтегративної функції мозку в діяльності по сприйняттю часу і простору. [2] Сучасний

волейбол характеризується високою інтенсивністю фізичних навантажень, підвищеними вимогами до системи вегетативного енергозабезпечення, координаційних здібностей, фізичної працездатності і психоемоційного настрою.

В той же час у сучасній науковій літературі є багато матеріалів, які свідчать про вплив певних психофізіологічних і нейродинамічні функції на успішність спортивної діяльності. У наукових працях Ж. Л. Козіна (2011), Г. В. Коробейніков (2004), Л. С. Фролова (2009), зазначено, що освоєння техніко-тактичних прийомів гри залежать від розвитку психофізіологічних функцій. Так, багато дослідників, зокрема В. П. Губа (2000), Т.Г. Коваленко (2000), М.В. Пелещук (2011), М.В. Зубаль (2009), вважають одним із критеріїв, що дозволяє враховувати в комплексі значну кількість морфофункціональних (у тому числі рухових) і деяких інших характеристик індивіда є тип конституції.

Незважаючи на достатньо високу зацікавленість сучасних дослідників проблемою змін психічних та психофізіологічних функцій спортсмена в умовах високого психоемоційного і фізичного напруження, яким є стан спортсмена в умовах тренувального процесу та змагальної діяльності, практично відсутні роботи з вивчення особливостей реакції на руховий об’єкт волейболістів різної кваліфікації.

Отже, враховуючи результати аналізу літературних джерел ми можемо констатувати факт необхідності більш детального вивчення особливостей психофізіологічних та вегетативних механізмів реакції на руховий об’єкт у волейболістів різної кваліфікації.

Розробки з реакцією на рухомий об’єкт (патенти №2408265, №2386395, №2400138) [3] унеможливлюють визначення часу реакції, її запізнення чи випередження в різних полях зору, відсутність стандартизації процесу вимірювання. Сучасні технології дозволили нам розробити нову методику дослідження реакції на руховий об’єкт.

Розроблений нами спосіб здійснюється таким чином. В центрі екрану відеомонітору пред’являється тестовий об’єкт (ТО) у вигляді кола та декілька об’єктів котрі знаходяться на периметрах по колу екрану (рис. 1).

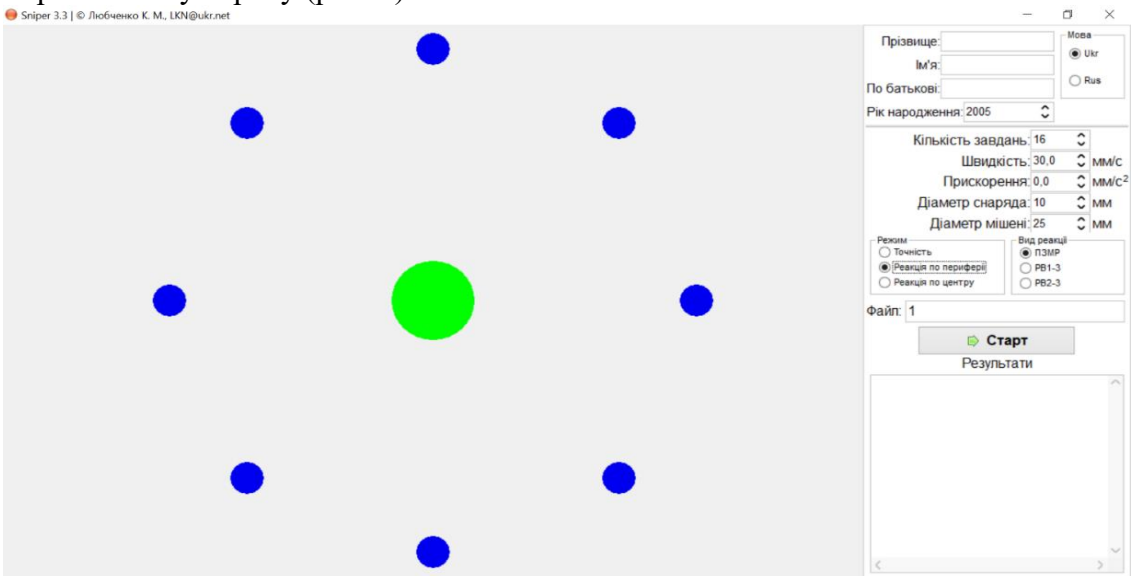

Рис. 1. Вікно програми.

З початком вимірювань об’єкти розпочинають рух до тестового об’єкту (ТО) і відреагувати на рухомий об’єкт (РО). Кількість завдань, діаметр тестового та рухомих об’єктів, швидкість руху об’єкту, прискорення об’єкту, режими змінні. Реєструються загальна середня відстань між центрами (ТО) та (РО) (зі знаком – при реакціях до проходження центру ТО та + - при реакціях після проходження центру ТО), середній час натискання на клавішу при відповідях, ці ж самі показники з врахуванням того, з якого боку, правого чи лівого, рухається об’єкт.

Також нами додано режими реакції по периферії (рис. 2) та по центру (рис. 3) котрі дають можливість вибрати вид реакції: просторово зорову, реакцію вибору 1-3 подразників та реакцію вибору 2-3 подразників.

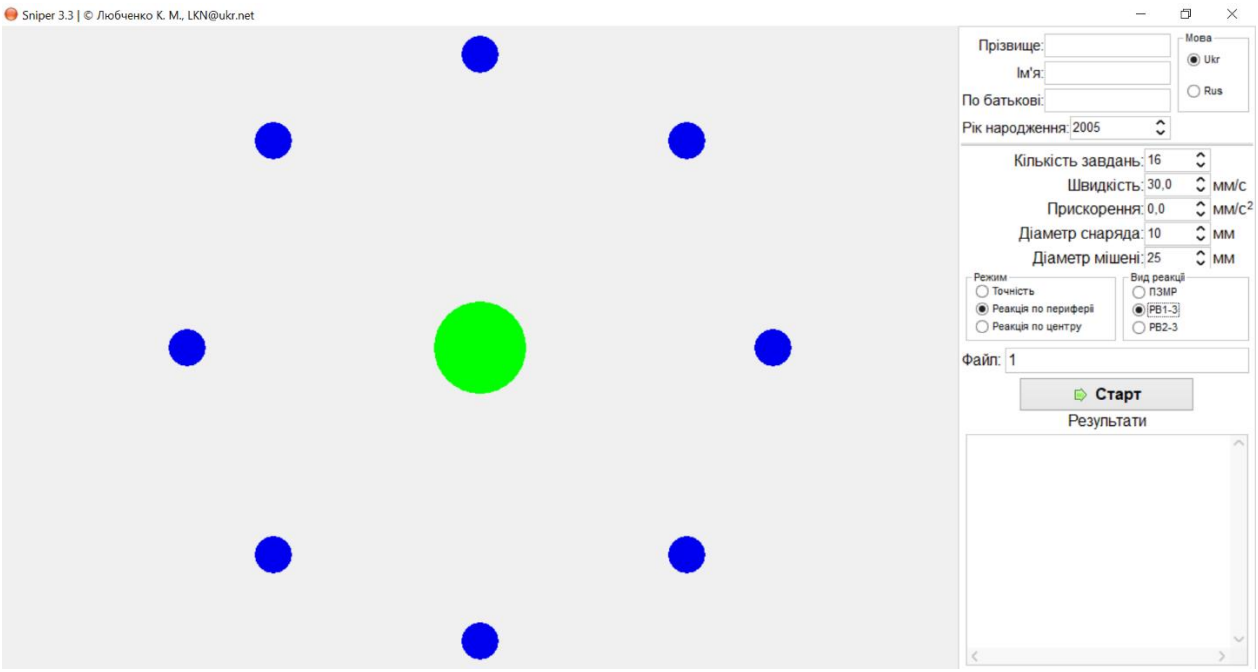

Рис. 2. Вікно програми із включеним режимом реакція по периферії

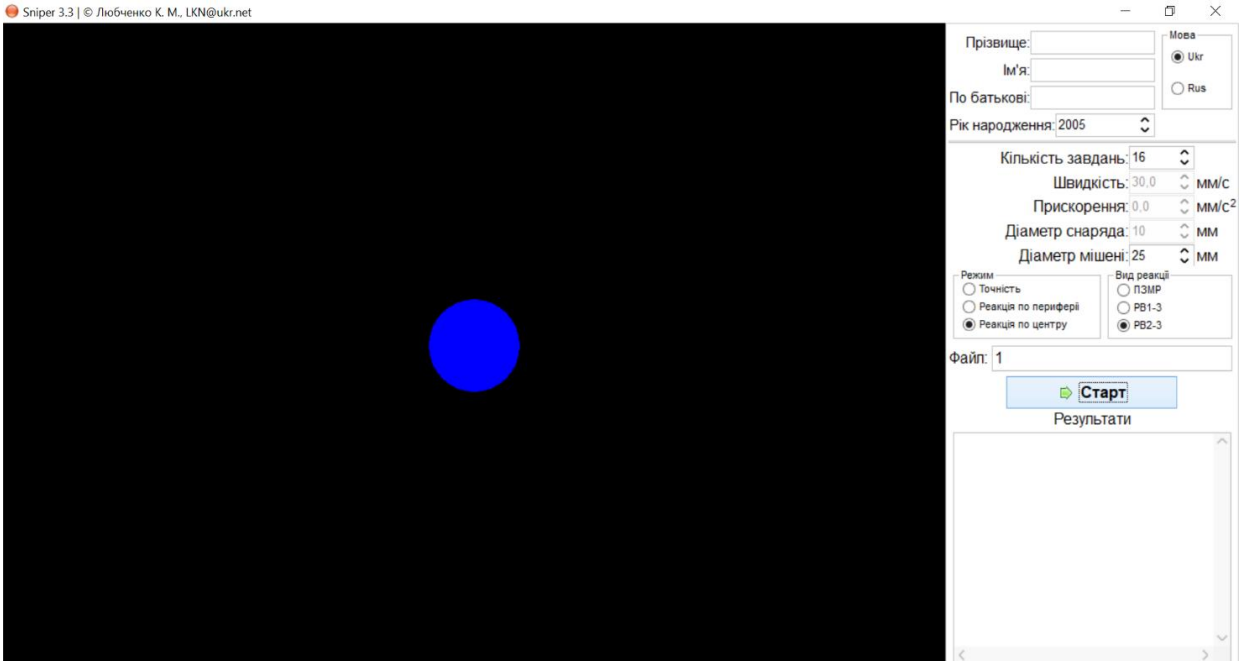

Рис. 3. Вікно програми із включеним режимом реакція по центру

Висновок. Запропонований спосіб дозволить визначити нові якісні характеристики реакції на рухомий об’єкт і співвідношення процесів збудження і гальмування у центральній нервовій системі, підвищити об’єктивність та ефективність оцінки цих характеристик.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кальниш В.В., Пишнов Г.Ю., Дорошенко М.М., Швець А.В., Апихтін К.О., Кудієвський Я.В. Психофізіологічні особливості надійності операторської діяльності осіб в різних функціональних станах // Український журнал з проблем медицини праці – 2009. – Т. 18., № 2. – С. 51-57.

2. Макаренко М. В., Лизогуб В. С. Реакція на рухомий об’єкт як тест на визначення зрівноваженості нервових процесів // Вісник Національного університету оборони України, 2015, 1: 142-147.

3. Петренко Ю.О., Фролова Л. С. Інформаційні технології у дослідженні властивостей нервової системи людини // Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту, 2017, 1: 82-85.

4. Федорчук Світлана, Лисенко Олена. Особливості реакції на рухомий об’єкт у спортсменів за умов психоемоційного напруження // Молода спортивна наука України, 2017, 1.21.

Науковий керівник: д.б.н., професор Коваленко С. О.

Удовиченко О. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ РОЗСІЯНИМ СКЛЕРОЗОМ

Розсіяний склероз (РС) – це хронічне запальне аутоімунне захворювання нервової системи з ураженням білої речовини головного і спинного мозку, яке проявляється розсіяною органічною симптоматикою, в більшості випадків на сьогодні, невиліковне [2]. Вперше захворювання описав у 1835 році французький лікар Жан Крювельє, а у 1868 році французький невролог Жан-Мартен Шарко підсумував ознаки розсіяного склерозу та розробив його діагностичні критерії. Клінічно захворювання проявляється численними вогнищевими ураженнями з порушенням різних функцій:зорової, рухової, чутливої, координаційної, функцій сечового міхура та кишківника [1].

У світі більше 2-х мільйонів осіб страждають на розсіяний склероз. Щорічна захворюваність у світі складає близько 3,5-5 осіб на 100 тис населення і впродовж останніх декілької десятиліть поширеність і захворюваність неухильно зростають. Причинами можуть бути різні фактори, зокрема, більша тривалість життя пацієнтів, вчасна діагностика: зростає кількість випадків, виявлених на ранніх стадіях.

Розсіяний склероз – хвороба молодого віку, найчастіше початок припадає на третє-четверте десятиліття життя, рідше на друге чи п’яте. Жінки хворіють в 2-3 рози частіше, ніж чоловіки, і люди білої раси частіше інших расових груп. Вважається, що розсіяний склероз виникає у пацієнтів із спадковою схильністю й ініціюється певними факторами навколишнього середовища, наявністю автоімунних хвороб. Природний, тобто без лікування, перебіг розсіяного склерозу призводить до того, що через 10 років після початку захворювання більше 50% хворих мають обмежену працездатність, через 15 років – близько 50% мають труднощі під час самостійного пересування, якщо ж хвороба триває більше 20 років, то вони насилу можуть себе обслуговувати [6].

Розсіяний склероз у більшості випадків має прогресуючий характер і на певному етапі свого розвитку неминуче призводить до неповносправності. Тому більшість хворих потребують не тільки медичної, але й соціальної допомоги, яка повинна бути єдиним, комплексним, науково-обгрунтованим та індивідуально підібраним реабілітаційним процесом [4].

Аналіз сучасної медичної літератури показав, що механізми розвитку розсіяного склерозу та принципи реабілітації при цьому захворюванні залишаються ще недостатньо висвітленими[5], що і зумовлює актуальність нашого дослідження. За Гусєвим Є. І. поєднання медикаментозного лікування з фізичною реабілітацією здатне покращити клінічну картину хвороби і якість життя хворих [3].

Метою нашої роботи було розробити та науково обґрунтувати комплексну програму фізичної реабілітації осіб, хворих на розсіяний склероз, оцінити ефективність впливу підібраного комплексу методів фізичної реабілітації. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати сучасну медичну літературу по темі дослідження.
2. Провести обстеження та встановити рівень рухової активності осіб з розсіяним склерозом в домашніх умовах;
3. Вдосконалити методику фізичної реабілітації для хворих з розсіяним склерозом та оцінити її ефективність.

Методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури, соціологічні (бесіда, спостереження), клінічні (збір анамнезу, зовнішній огляд, індекс Мотрісайті, оцінка спастичності м'язів за шкалою Ашфорта, оцінка моторики Рівермід, шкала Цунга для самооцінки тривоги); інструментальні (пульсометрія, артеріальна тонометрія, динамометрія); метод математичної статистики.

Оскільки після одно- чи двотижневої медикаментозної терапії в стаціонарі хворі з розсіяним склерозом залишаються на тривалий час одні в своїх домівках, то наше дослідження проводилось в домашніх умовах. В дослідженні взяло участь 5 пацієнтів – жінок віком від 30 до 40 років.

Проаналізувавши історії хвороби було встановлено, що пацієнти мають ІІІ ступінь важкості перебігу розсіяного склерозу, при якому більш виражена неврологічна симптоматика, хворому важко пересуватися, тільки за допомогою одноопорної палиці або сторонніх осіб на відстань 200-300м, обслуговує себе в межах помешкання.

Заняття фізичної реабілітації пацієнтів проводилося протягом 6 тижнів, кількість занять – 5 разів на тиждень по 40-60 хв. Також був запропонований орієнтовний комплекс вправ для самостійних занять, які необхідно виконувати кожного дня один-два рази на день.

Перед початком реабілітаційного втручання ми проводили обстеження відповідно до розробленої нами карти обстеження. Було виявлено такі порушення: зменшення сили м'язів; порушення координації рухів; порушення дрібної моторики; порушення рівноваги; спастичність м'язів нижніх кінцівок; погіршення рівня самообслуговування.

Завданнями запропонованого нами комплексу фізичної реабілітації було: зменшення еластичності м'язів уражених кінцівках; профілактика виникнення ускладнень; збільшення сили м'язів; покращення рівноваги та координації рухів, дрібної моторики, навичок самообслуговування, інструктаж родичів про базовий догляд з метою профілактики вторинних ускладнень.

Для збільшення сили м'язів ми використовували динамічні вправи: активні вправи з допомогою, тобто пацієнт може брати активну участь у виконанні вправи, але потребує допомоги інструктора; активні вправи - пацієнт виконує завдання без допомоги; активні вправи з протидією - пацієнт може виконувати завдання, долаючи протидію, яку здійснює реабілітолог, або за допомогою приладів (тягарцями, гантелями, пляшка з водою). Використовували ізометричні вправи – 5-8 повторів з перервою для відпочинку від 30 секунд до кількох хвилин для кожного м'язу. Вправи виконуються з різних кутових позицій. Слід зазначити, що ми тренували не тільки силу м'язів, за допомогою максимального навантаження і малою кількістю повторів, але й силову витривалість легким навантаженням і великою кількістю повторів. Для покращення координації рухів ми використовували вправи за принципом поступовості від простого до складного, тобто спочатку виконувалися вправи в положенні сидячи, пізніше в положенні стоячи, без предметів, з предметами, також поступово зменшуючи площу опори.

За результатами повторного обстеження через 6 тижнів занять фізичної реабілітації по розробленій нами методиці фізичної реабілітації виявили збільшення сили м'язів, активної амплітуди руху в суглобах, покращення дрібної моторики. Таким чином, застосування комплексної реабілітації,на тлі медикаментозного лікування з використанням методів фізичної реабілітації дозволяє зменшувати симптоми хвороби, попереджати виникнення ускладнень, відновлювати стан, максимально зберегти побутову та соціальну активність, здатність до самообслуговування Позитивні зміни функціонального стану хворих дають можливість стверджувати, що розроблена методика фізичної реабілітації жінок 30-40 років з розсіяним склерозом є ефективною.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вінничук С. М. Нервові хвороби: підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. Ill - IV рівнів акредитації / С. М. Віничук, С. Г. Дубенко, С. Л. Мачерет – Київ: Здоров'я, 2006. – 693 с.

2. Вовканич А. С. Вступ до фізичної реабілітації: навч. посіб. / А. С. Вовканич. – Л., ЛДУФК, 2013. – 186 с.

3. Гусев Е. И. Неврологические симптомы, синдромы, симптомокомплекси и болезни / Е. И. Гусев, Г. С. Бурд, А. С. Никифоров – М.: Медицина, 2005. – 880 с.

4. Евтушенко С.К. Рассеянный склероз: 25-летний опыт диагностики и лечения // Міжнародний неврологічний журнал. – 2006. – № 3. – С. 29-37.

5. Копчак О. О. Механізм виникнення та прояви втоми у хворих на розсіяний склероз, методи діагностики та лікування : автореферат дис. канд. мед. наук : 14.01.15 / МОЗ України; Київська мед. акад, післядипломної освіти ім. П. Л. Шукал. – К. 2008. 25 с.

6. Куропаткін Дмитро. Розсіяний склероз: вирок або діагноз? / Куропаткін Дмитро // Дзеркало тижня. Україна. – №14 – 2007. С. 53.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Рибалко А. В.

Щипка В. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ МІЖХРЕБЦЕВИХ ГРИЖ ЗА МЕТОДИКОЮ С.М. БУБНОВСЬКОГО

Остеохондроз – це дистрофічні порушення в тканинах суглобового хряща, які можуть локалізуватися у будь-яких суглобах, а також у міжхребцевих дисках. Назва захворювання походить від грецьких слів, які означають “кістка” і “хрящ”. Остеохондроз розвивається внаслідок фізіологічного (тобто нормального, передбаченого природою) ослаблення живлення міжхребцевих дисків. Це призводить до того, що хрящова тканина погано відновлюється навіть після незначних травм. Також остеохондроз може бути ускладнений протрузіями та грижами, найчастіше протрузії та грижі зустрічаються на рівні сегменту L5-S1, адже саме на цей сегмент припадає найбільше навантаження [4].

При остеохондрозі в дискові відбуваються дегенеративно-дистрофічні зміни хрящової тканини. В результаті цього диски стоншуються, стають менш еластичними, в них зменшується питомий вміст води. Поживні речовини в міжхребцевий хрящ доставляються не з потоком крові, як до багатьох органів і тканин, а дифузно з міжклітинної рідини. Отже, будь-яке захворювання, що супроводжується обмінними порушеннями, призводить до змін хрящової тканини. В результаті цього хрящова тканина менш стійка до різних впливів, і диск може зміщуватися навіть при порівняно невеликих навантаженнях. Пусковими факторами у розвитку дискової грижі поряд з підняттям тяжкості можуть бути переохолодження, різкі рухи, поштовхи, падіння, вібрація, тривале сидіння за комп'ютером або за кермом автомобіля. Вірогідність розвитку дискових гриж підвищується з віком, в ослаблених людей з надмірною масою тіла, або у людей, які займаються фізичною працею. Поряд з остеохондрозом до формування дискових гриж можуть призвести різні викривлення хребта (сколіоз, або надмірний кіфоз і лордоз) [1].

Клінічні прояви дегенеративних змін міжхребцевого диска в попереково-крижовому відділі хребта: локальні болі в зоні проекції ураженого диска – в попереково-крижової області (люмбалгія), що посилюються при навантаженні; біль у попереку (іноді поколювання й оніміння), який починається від сідниць і поширюється вниз по задній або бічній поверхні ноги нижче коліна, оніміння і поколювання в області іннервації уражених корінців, слабкість нижньої кінцівки; слабкість і порушення чутливості в обох ногах; порушення функцій тазових органів - сечовипускання, дефекації і потенції [2]. Небезпека дискових гриж поперекового відділу полягає втому, що усунутий диск звужує просвіт спинномозкового каналу. Відбувається порушення місцевого кровообігу в кінцевих ділянках спинного мозку (мієлоішемія) або ущемлення кінського хвоста – нервових волокон попереково-крижового відділу спинного мозку [6].

Метою нашої роботи було впровадити та оцінити ефективність методики Бубновського у пацієнтів із міжхребцевими грижами. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

Методів лікування міжхребцевих гриж в наш час багато, але мало з них можуть похизуватися хорошою статистикою вилікуваний хворих. До найпопулярніших методів відносяться ЛФК, масаж, мануальна терапія, голковколювання, оперативне втручання, медикаментозне лікування, витягнення хребта, кінезіотерапія, кінезіотейпування [6].

Кінезітерапія є однією з форм лікувальної фізичної культури людини, коли, виконуючи активні і пасивні рухи, певні вправи лікувальної гімнастики, досягається конкретний терапевтичний результат. Кінезітерапія – це активний метод лікування, при якому хворий повноцінно бере участь в оздоровчому процесі. Таким чином, зростає мотивація, у пацієнта з'являється віра у власні сили і в те, що встановлено контроль над хворобою, що прискорює відновлення.

Техніка кінезітерапії досить проста, в її основу були покладені реальні клінічні досягнення, а також результати наукових досліджень м'язової системи людини, її фізіології і біохімії процесу скорочення м'язових волокон і вплив на опорно-руховий апарат людини [2].

Зараз досить популярна методика кінезіотерапії розроблена доктором медичних наук Бубновским С.М. Її основою є вправи, які людина виконує з блокових тренажерів (МТБ), і уникає осьового навантаження на хребет. За допомогою спеціально підібраних вправ хворий знімає навантаження з ураженого сегмента, та включає в роботу глибокі м'язи хребта, які забезпечують надходження поживних речовин та води до пульпозного ядра хребця, що в свою чергу відновлює трофіку. Одним із ключових моментів виконання вправ є глибоке діафрагмальне дихання, видих виконується на навантаженні, в процесі тренування хворий повинен випити якомога більше води [1, 2, 3].

Рухливість хребта та його здатність витримувати великі навантаження залежить, передусім, від стану міжхребцевих дисків. В основі методики Бубновського закладене розвантаження хребта шляхом дозованого витягування та активного його живлення за допомогою направленої роботи (навантаження) коротких м'язів хребта. Крім того, функціонування та живлення міжхребцевих дисків залежить від їх здатності отримувати та віддавати рідину, що відбувається шляхом дифузії рідини з оточуючих тканин. Для забезпечення цих умов повинен працювати так званий «насосний механізм», суть якого полягає в фізіологічному стисненні та розтягненні хребта, в результаті чого й відбувається більш активне живлення міжхребцевих дисків. В методиці є спеціальні вправи, що забезпечують ці умови. Необхідно навчитися відновлювати хребет не тільки для покращення та продовження результатів в спорті, але і для збереження його в гарному функціональному стані на протязі всього життя людини.

Будь-які вправи, що виконуються на МТБ, активно розвивають м'язовий корсет на фоні зниженого внутрішньо-дискового тиску, адже заняття проходять в положенні «лежачи», що сприяє постійній розгрузці хребта. Отже, фізичні вправи, виконувані на фоні дозованого витягування, повинні бути адекватними клінічним симптомам захворювання по силі, тривалості та інтенсивності, що дає змогу навантажувати м'язи, не викликаючи посилення больового синдрому. Для нормального функціонування хребетного стовпа велике значення мають деякі особливості м'язової системи. Перша з них полягає в тому, що дистрофічний процес в хребті, що почався, поступово послаблює міжхребцевий диск. Тож навантаження, безпечні для здорового хребетного стовпа, у хворого чи нетренованого ведуть до швидкого пошкодження структурних елементів диску. Друга особливість складається з того, що поява болі супроводжується захисним спазмом коротких м'язів хребта, тобто рефлекторною імобілізацією ділянки, що є джерелом болі. Деякі дослідження вчених показали, що на плавне та повільне розтягнення м'яз реагує подовженням, в той час коли швидкий рух може посилити рефлекторний спазм м'яза чи призвести до мікротравматизації окремих волокон. Отже, рекомендовані вправи потрібно виконувати плавно на фоні м'якого дозованого витягування, повільно, без ривків та різких рухів, включаючи елементи м'язового розслаблення [1, 3].

Таким чином, на даний момент методика Бубновського являється унікальною та найефективнішою при лікуванні захворювань опорно-рухового апарату.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бубновский С.М. Анатомо-физиологические основы кинезиотерапии / С.М. Бубновский, Г.А. Бобков, Москва – 2008. – 303 с.

2. Бубновский С.М. Грижа позвоночника - не приговор М.: Ексмо – 2015. С 42.

3. Бубновский С.М. Руководство по кинезитерапии дорзопатий и грыжи позвоночника. М.: МАКС-ПРЕСС – 2002. – 100 с.

4. Евминов В.А. Как навсегда победить боль в спине: искусство быть здоровым. – К.: – 2009. – 104 с.

5. Епифанов А.В. Реабилитация в травматологи / В.А. Епифанов, М.: –2010. – 328 с.

6. Мухін В. М. Фізична реабілітація: підручник для ВУЗів / В. М. Мухін. – К.: Олімпійська література, 2010. – 438 с.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Рибалко А.В.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Гречана О. А.
Київський університет імені Бориса Грінченка

СИМВОЛІКА РУКИ В МИСТЕЦТВІ ПЕРВІСНОЇ ДОБИ

Рука як символ повсякчас грала велику роль в мистецтві. Це той образ, який можна прослідкувати на будь-якому етапі в історії мистецтва. Образ, що тягнеться довгою ниткою через усю канву становлення образотворчого мистецтва – починаючи від первісної доби і до сьогодення. Проте символіка цього образу і те значення, що в нього вкладалось і досі вкладається, різниться від доби до доби.

Для повного розуміння важливості руки як потужного символу, що використовувався в усі часи, варто почати з витоків мистецтва й перших спроб людини створити зображення. Серед гіпотез про походження мистецтва існує так звана «гіпотеза руки» [2]. У контексті первісного мистецтва «рука» – це графічне трафаретне зображення у вигляді негативної чи позитивної плями, що повторює абрис руки людини. На думку Е. Картальяка, А. Брейля, Г. Люке та інших саме таке зображення і дало початок первісному мистецтву як першому щаблю на початку людської творчості. Найбільш відомі та давні зображення рук знаходяться в печерах Європи – Альтамірі (Іспанія), Гаргасі (Франція), Кастільйо (Іспанія).

Проте більшість науковців наполягають на тому, що такі зображення рук не могли стати основою й передумовою анімалістичних форм того часу. Адже метод створення таких зображень (відбиток) полягає у кардинальній відмінності від зображень тварин, яких людина створювала безпосередньо від руки, лінією чи плямою, схоплюючи та передаючи живу пластику. Науковці скоріше інтерпретують відбитки рук як стихійне явище – фарбування рук сажею від факела, чи кров'ю тварин.

Але нівелювати через гіпотези фундаментальність значення цього мотиву в мистецтві первісної доби було б недоречним, адже зображення руки використовується у поєднанні з іншими сюжетами. А також саме цей мотив відслідковується на всіх етапах розвитку первісного мистецтва, що підкреслює його важливість, певне значення й символіку, що вкладали люди саме в це зображення.

Основна ідея гіпотези полягає в тому, що люди, як і звірі, прагнуть лишати сліди. Пізніше саме це бажання й переросло в мистецтво. Людина починає творити саме тому, що хоче лишити по собі слід.

Цікавим моментом є те, що за статистикою А. Леруа-Гурана частіше робились відбитки саме лівої руки [2]. Також дослідження показали, що відбитки належать в переважній більшості дітям і підліткам або жінкам. Це може свідчити про зв'язок таких зображень із певними обрядами, зокрема, обрядом ініціації. А також серед знайдених відбитків рук зустрічались і відбитки з чотирма пальцями. Цей факт наштовхує на процес жертвоприношення чи певного мисливського ритуалу.

Ще одна гіпотеза про походження мистецтва теж пов'язана із зображенням рук і носить назву «гіпотеза макарон» або як їх ще називають – меандрів [2]. Таку назву ця гіпотеза отримала через зображення, зроблене за допомогою пальців рук – хвилястих ліній, що візуально нагадують макарони. Найвиразніше даний тип зображення представлено в печері Пеш-Мерль (Франція). «Макарони», як знак активності людини [1], подвійною лінією абрису окреслюють фігури тварин.

У мобільному мистецтві добі палеоліту, зокрема, в зображеннях жінки з узагальненими формами тіла, положення рук має свої особливості. Такі фігурки переважно виготовляли з глини, бивнів мамонта, гематиту, тощо. Незважаючи на деякі відмінності в пропорціях, в залежності від регіону, існує ряд спільних рис. Зокрема, спрощення фігури; гіперболізація певних частин тіла, пов'язаних з функцією продовження роду; нівелювання форми голови. Руки, як правило, максимально ігнорували та робили дуже узагальненими, спрощуючи форму. В більшості таких фігурок присутній лише натяк на руки – вони ніби-то складені за спиною чи розміщуються на грудях, ледь відрізняючись від загальної маси торсу. Таким чином підкреслювали основну життєдайну функцію жінки у тогочасному суспільному просторі. Ці всі риси утворювали певний зображальний канон.

Проте було знайдено й неканонічні пам’ятки. Однією з таких є статуетка з Гальгенберга (Штратцинг, Австрія), виготовлена із зеленого серпентиніту. Руки у фігури були чітко відділені від основної маси тіла, тобто не торкались боків, права рука піднята догори. Сама фігурка є дуже спрощеною і лише по виступаючим частинам в області грудної клітини можна зробити висновок, що це все ж фігура жінки.

Ще одною нетиповою ознакою в цьому артефакті є пропорції. Вся фігура видовжена, області тазу не вирізняються навмисним пропорційним збільшенням. Це може свідчити про певні тенденції до зрушення суспільного устрою того часу і, зокрема, основної функції жінки в тогочасному суспільстві,. Аналізуючи цю скульптуру, можна припустити, що на певних територіях бували випадки, коли жінку сприймали також як воїна чи ватажка, і саме вона могла ходити на полювання та здобувати їжу. Адже рука, піднята догори – це символ сили, влади, войовничості та сміливості.

Відтак, за доби палеоліту в зображення рук почали закладати різноманітні магічні та ритуальні значення і календарно-місячну символіку. Це наглядно ілюструє вже більш складний витвір мистецтва – композиція барельєфів із Лосселя (Франція). В центрі композиції зображена жіноча фігура, що тримає в правій піднятій руці шкіряний сосуд чи шлунок тварини. Зліва знаходиться ще одна жіноча фігура, яка тримає в руці ріг бізона, гострим кінцем повернутий у центр. Справа ніби симетричне віддзеркалення лівої фігури (також з роком у руці). В такому положенні фігур дослідник С. Н. Замятін вбачає три фази Місяця – нового (фігура зліва), старого (фігура справа) і повного (центральна фігура). Ця версія є дуже вірогідною, адже положення рогів зліва та справа співпадають з положеннями нового та старого Місяця [3,58].

У зв’язку з поступовим розвитком людини в цілому і її творчого аспекту зокрема, в період мезоліту починають з’являтись спрощені, але вже багатофігурні композиції. Яскравим прикладом такого явища є батальна сцена в ущелині Мерелья-ла_Велья (Іспанія). Чітко прослідковується те, що людина вже вміло і усвідомлено використовує пластику лінії для передачі загального настрою зображення. Тіла воїнів вигнуті і це передає прагнення вперед, до бою. Чіткі лінії вдало передають напружену атмосферу бою. Зображення рук хоч є дуже схематичними й лінійними, проте відіграють значну роль. Адже ці воїни- лучники і вся пластика рук є потужним акцентом всієї зображеної сцени.

Отже, від самого початку розвитку мистецтва людина використовувала руку замість пензля, рука була інструментом і матеріалом. Разом з тим, відбиток руки набував глибокої сакральної символіки, вдало вписувався в композицію. Людина поступово усвідомлювала багатогранність можливостей цього символу і почала вкладати в зображення певний сенс відповідно до ідеї та задумки творця. Руки стали не просто статичними – вони складались у жести і розкривали значно більший зміст. Мотиви з руками поступово все більше ускладнювались і ставали не просто відбитком на стінах печери, а символічним посланням в складних композиціях.

Список використаних джерел і літератури:

1. Медкова Е. Власть руки и рука власти. *Искусство.* 2008. Вип. 7. URL: https://art.1sept.ru/article.php?ID=200800705 (дата звернення: 10.03.2020)

2. Палеолитическое искусство как феномен культуры. Проблема происхождения первобытного искусства. *Первобытная культура. Культура, искусство, ритуал. Происхождение и ранние этапы.* URL: http://ritual.vixpo.nsu.ru/?int=VIEW&el=84&templ=VIEW (дата звернення: 21.02.2020).

3. Семенов В. А. Первобытное искусство: каменный век. бронзовый век. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2008. 588 с.

4. Телицин В. Символы, знаки, емблемы: *Энциклопедия. Литмир.* URL: https://www.litmir.me/br/?b=178999&p=1 (дата звернення: 21.02.2020).

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства Коновалова О. В.

Зганяйко Д. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО: ВІД ПРЕКРАСНОГО ДО ПОТВОРНОГО

Мистецтво – один з найефективніших засобів впливу на моральну свідомість і поведінку людини. У різні часи вчені співвідносили поняття мистецтво і мораль, проте, мали на цей предмет різні погляди.

Згідно з Платоном, естетична цінність мистецтва тотожна його моральній цінності. Єдина можлива функція мистецтва – етична. Філософ виходив з принципової внутрішньої єдності добра і краси, етичного і естетичного. Платон висував перед мистецтвом вимогу слугувати мостом між моральним (духовним) і природним (чуттєвим) [1]. Ідеї Платона здійснили відчутний вплив на розвиток етичної і естетичної думки, мали низку прихильників-ритористів: від розв'язання проблеми мистецтва і моралі у середньовічній естетиці до теорій Ж.-Ж. Руссо та Л. М. Толстого.

Але існують протилежні погляди на моральні дилеми мистецтва. Зокрема, імморальна концепція мистецтва, яка полягає у тому, що мистецтво є творчою діяльністю людини і не входить у поле морально мотивованої діяльності. Митці починають свідомо відмежовувати сферу мистецтва від реальності – сфер економіки, політики, моралі, релігії. Вони відмовляються від активної позиції у суспільстві, наполягають на розгляді мистецтва як елітарної сфери. З'являється поняття "чисте мистецтво", мистецтво, що перебуває у "башті зі слонової кістки" [2].

Чисте мистецтво – мистецтво, яке не має соціального контексту. Мистецтво, яке є метою самого себе. Не функціональне, не зацікавлене. Прихильники теорії "чистого мистецтва" відносять до цієї сфери твори, створені заради самих себе, як гру форм, кольорів, а не як дискурс. На думку Е.Золя, "чисте мистецтво" не передбачає посилань до зовнішніх, трансцендентних значень. Художники, які намагалися втілити цей погляд, наприклад, Г. Флобер у літературі, Е. Мане у живописі, намагались довести, що відкидаючи зовнішні примуси, замовлення, митець є єдиним господарем форми, техніки, а отже – мистецтва. Виходячи з цього, творець має божественну владу перетворення. Цей підхід встановлює визначальну роль форми відносно сюжету і змісту і визначає себе як фундаментальну норму культурного сприйняття.

Нині ми є свідками, як у історії культури відбулася трансформація від "мистецтва заради мистецтва" до життя, яке є основою мистецтва. Тому, не погоджуючись з крайніми моралістичними та імморальними поглядами необхідно визнати, що для художника є важливими професійно-етичні норми, хоча не обов'язково потрібний спеціальний моральний кодекс чи постановка спеціальних моральних задач. І. В. Гете висловив слушну думку, що твір мистецтва має моральні наслідки, але від митця не можна вимагати постановки моральних цілей у його роботі [5].

Професійна мораль у мистецтві почала зароджуватися ще за часів античності, разом з появою професійного мистецтва, долаючи шлях від цехових норм до сучасних кодексів. Аналізуючи професійну етику митця, необхідно враховувати психологічні аспекти специфіки свідомості митця – вразливість психіки творчих людей, специфіку сприйняття, творчої уяви художника, емпатії, характерний для них стан фрустрації, неадекватну оцінку власного емоційного стану. Особливості моральної регуляції та саморегуляції поведінки художника безумовно залежать від видової специфіки мистецтва, так як професійна етика і норми професійних ділових взаємовідносин режисера, актора та, наприклад, письменника, мають свої особливості.

На думку багатьох науковців, деформації у системі цінностей відбулись саме через те, що були підірвані, майже зруйновані суспільні культурні інститути – система освіти, правова система. Головна ознака моральної кризи – втрата професійної і соціальної ідентичності. Зокрема, кризові явища у сучасному українському мистецтві багато у чому мають своє коріння у руйнуванні системи професійної підготовки митців, у зневажливому ставленні до

професіоналізму. Також майже зруйновано інститут мистецької критики, скоротився кадровий склад вчених-естетиків і мистецтвознавців. На конференціях різного рівня підкреслюється думка про те, що є небезпечним ігнорування естетки, оскільки зникають не лише наукові, а й моральні критерії оцінки творів мистецтва, що призводить до помітного зниження їх рівня і якості, не говорячи вже про рівні художньо-естетичного смаку публіки. Якщо найближчим часом не буде відновлено науковий, соціальний статус мистецьких професій, важливість естетики, мистецтвознавства, естетичного та художнього виховання, суспільству загрожує деградація, брутальність, аморальність, несмак духовної культури і подальший занепад професійного і художнього рівня сучасного мистецтва [3]. Сьогодні мораль художника у першу чергу спирається на індивідуальну етику, етику чеснот і не апелює до експертів, інституційної етики і суспільної моралі.

Отже, сам феномен моралі є внутрішньо складним явищем, яке проявляється у різноманітних формах і видах, і включає у себе характеристики як унікальності, так і рівності. І митець у своїй діяльності постійно стоїть перед дилемою власної виключності. Однією з спроб розв'язання моральних дилем мистецтва є концепція "етики вчинку" М. Бахтіна. Його етика вчинку представлена як етика самообмеження. Глибоко особистісний індивідуальний вчинок втрачає свій суб'єктивізм шляхом свідомого і відповідального жертвування своїми власними інтересами. "Мистецтво і життя не одне, але повинні стати у мені єдністю, у єдності моєї відповідальності" – підсумував філософ [4].

Ми, студенти спеціальності «Образотворче мистецтво», переймаємося проблемою іморалізації сучасної творчості. На мою думку, етика художника – це, насамперед, етика відповідальності. З одного боку, простір мистецтва і творчості – це є свобода, самореалізація, вираження самості. З іншого боку, про етика митця можна говорити тоді, коли сам митець, усвідомлюючи свою автономність і унікальність, усвідомлює і свою відповідальність. Художня творчість і її результат – художній твір – це сфера постійних пошуків, сфера самореалізації людини, розкриття внутрішніх протиріч, фіксація індивідуального досвіду. Таким чином, справжній митець повинен існувати у сфері свободи і моральної відповідальності, нести відповідальність перед собою, перед своїм покликанням, власним твором і перед суспільством.

Список використаних джерел і літератури:

1. Платон.Десята книга Держави / Пер. з давньогр. Д. Коваль. — К.: Основи, 2000. — 355 с. — ISBN 966-500-022-5.
2. Т.Чистіліна Етика. Естетика. Етичні проблеми сучасного мистецтва./Т.Чистіліна.- К.: ЦУЛ, 2013.- 304 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалу: https://pidruchniki.com/1487100161135/etika_ta_estetika/etichni_problemi_suchasnogo_mistetstva
3. Чаплигін О. К., Сук О. Є. Моралізм, аморалізм, іморалізм… Що далі?../ Чаплигін О. К., Сук О. Є. К.:ЦУЛ,2007.-С. 24-34.
4. М. Бахтін. Етика вчинку і концепція "Іншого"/ М. Бахтін.- 2007. - № 3. - С. 18-28.
5. Й.Гете Поезія і правда. / Й.Гете.- К.: Радуга, 1987.- 648 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Корнієнко Д. Л.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ШКОЛІ: ЗВ'ЯЗОК СЛОВА І НАОЧНОСТІ

Навчальний предмет «Образотворче мистецтво» має велике значення у формуванні особистості дитини. Ця дисципліна формує у школярів певні ціннісні орієнтири на основі власної творчої діяльності, художнє бачення, художній спосіб пізнання світу. Вивчення образотворчого мистецтва формує в учнів креативність, змогу мислити образами.

Розвиток емоційного інтелекту можна мати лише через системне навчання мистецтву, через поетапне опанування мовою мистецтва, оволодіння засобами творчого самовираження через художньо-творчу діяльність (малювання, ліплення, спів, музичні імпровізації тощо), набуття вмінь інтерпретувати твори мистецтва тощо [1].

У своїй доповіді я зверну увагу на принцип наочності та словесні методи навчання та їх взаємозв'язок. На мою думку, вони є найважливішими складовими навчання у сфері викладання образотворчого мистецтва у школі.

Застосування наочності має важливе значення, і коли мова йде про образотворче мистецтво, то без методу наочності обійтися неможливо. Для того, щоб дитина могла реалізувати свої ідеї чи то на папері, чи то в декоративно-прикладному мистецтві, їй треба спочатку показати приклади, зразки, на основі яких вона вже самостійно створить власний вироб чи малюнок. Наочність має на меті збагачення й розширення безпосереднього чуттєвого досвіду учнів, розвиток їх спостережливості, пізнання конкретних властивостей предметів під час практичної діяльності, абстрактного мислення, систематизації навчального матеріалу.

Засоби наочності також дуже різноманітні: предмети та явища природи, навколишньої дійсності; дії вчителя, що демонструють, як треба виконувати певну дію та як і яким обладнанням користуватися – своєрідні майстер класи; зображення реальних предметів. До наочних засобів належить також кінофільми, діафільми, відеоуроки, звукозапис тощо. Систему наочних посібників можна представити у вигляді такої класифікації.

1 Предметні наочні посібники (для малювання з натури – муляжі, гіпсові фігури, розети, іграшки, предмети побуту, опудала птахів і тварин, листя, квіти).

2. Об'ємні моделі для з'ясування будови предметів, світлотіней, кольорознавства, законів перспективи (дротяні моделі геометричних фігур, фігури людини).

3. Навчально-методичні таблиці, що демонструють поетапне виконання роботи.

4. Репродукції художніх картин, рисунків, творів мистецтва.

5. Педагогічний рисунок учителя на дошці [2].

Проте наочність потрібно вміти вдало використовувати. Я би хотіла навести приклади з власного досвіду, оскільки я є студенткою кафедри образотворчого мистецтва, і в мене є певний досвід у цій сфері. Нам, студентам, завжди перед виконанням певного завдання викладачі показують роботи наших попередників або різних відомих художників, щоб ми розуміли, як повинен виглядати результат і могли впоратися із завданням. Також нас часто запрошують на виставки місцевих митців, щоб ми, переглядаючи роботи, мали змогу ознайомитися з їхнім досвідом та більш досконало в майбутньому виконувати свої творчі завдання. Невід'ємною частиною також є майстер класи. Це коли викладач або запрошений гість-митець на практиці показує як він виконує певний вид творчої діяльності, а учні чи студенти в свою чергу теж пробують повторити дії фахівця і створити свій творчий вироб. Словесний метод навчання є не менш важливою складовою викладання образотворчого мистецтва. Слово – це традиційне і найбільш поширене у сучасному навчанні джерело інформації. Особливістю словесних методів навчання є те, що інформація сприймається учнями через слово викладача.

На мою думку, найдієвішим методом є бесіда, діалог між дитиною та вчителем. Важливо, коли останній вміє грамотно сформулювати завдання, зорієнтувати дитину через систему запитань і відповідей до теми, які викликають певні асоціації, образи, тоді легше впоратися із поставленим завданням.

Слід зазначити, що методи наочності завжди тісно поєднуються зі словом учителя. Форми поєднання слова і картинки визначаються конкретними дидактичними завданнями та пізнавальними можливостями дітей. Методи наочності є джерелом знань і діти здатні самостійно їх здобувати, працюючи з об'єктом чи його матеріалізованою формою, тоді як слово учителя спонукає учня до виконання певних необхідних дій із засобами наочності. Коли інформація надходить від учителя, методи наочності застосовуються для ілюстрації, конкретизації або підтвердження положень його розповіді.

Із власного досвіду помітила, що важливим є момент, коли учитель показує учневі певну картину митця в якості зразка і супроводжує це словесним описом, дає зрозуміти дитині що ж саме автор роботи мав на увазі, що хотів показати, який прихований сенс завуальований у картині. Тоді учень відшліфовує художнє бачення, а з часом і сам зможе бачити ці нюанси без допомоги викладача.

Використовуючи методи наочності, застосовуючи бесіду за малюнком, учитель організовує процес первинного сприймання учнями матеріалу, допомагає їм виокремлювати в ньому основне. Яскравим доказом цього є висловлювання визначного фізіолога І. П. Павлова «Слово, яке загубило зв'язок із реальними предметами і явищами, що ним позначаються, перестає бути сигналом для суб'єкта, втрачає для нього своє пізнавальне значення» [3, 119].

Отже, існує певний зв'язок слова і наочності у викладанні образотворчого мистецтва в школі. Віддавати перевагу одній з них було б некоректним, адже в залежності від особливостей завдань, характерності наочних методів, а також рівня підготовленості учнів необхідно в кожному конкретному випадку обирати їх найбільш раціональне поєднання. Зв'язки цих методів нерозривні, саме їх цілісність є найефективнішим варіантом сприйняття інформації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Просіна О. Мистецтво» як один із головних предметів у школі, 2016 р. Електронний ресурс/ Режим доступу: http://education-ua.org/ua/articles/845-mistetstvo-yak-odin-iz-golovnikh-predmetiv-u-shkoli, 2016 р.
2. Роль принципів дидактики у навчально-виховному процесі з образотворчого мистецтва. Електронний ресурс/Режим доступу: https://studfile.net/preview/5454675/page:3/
3. Павлов І.П. у кн. Т.М. Байбари Методика навчання природознавства в поч. класах. – К., 1987, 256 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Лещенко І. Т.

Ситник І. В.
Київський університет імені Бориса Грінченка

ТВОРЧІСТЬ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВІ 1940-х – 1950-х РОКІВ

Аналіз творчості Тетяни Яблонської 1940-х – 1950-х формувався в контексті розвитку мистецтва радянської епохи, у непорушному наслідуванні традицій соціалістичного реалізму як найбільш передового, прогресивного методу художньої творчості епохи. Протягом зазначеної доби наукові публікації про талановиту художницю нечисельні. Втім, за часів творчого зростання художниці видано дві монографії: «Тетяна Нилівна Яблонська» Л. Владича (1958) і «Тетяна Нилівна Яблонська» В. Курильцевої (1959).

Актуальність дослідження обумовлена станом сучасної українського мистецтвознавства, що відзначається зростанням зацікавлення до вивчення мистецьких процесів в Україні середини ХХ століття – часів суттєвих світоглядних змін. Це зумовлює необхідність перегляду попередніх досліджень, які мали переважно мистецтвознавчий характер і не враховували складні історичні умови, які впливали на мистецькі процеси.

Про творчість Яблонської згадується в праці «Мистецтво Радянської України» В. Курильцевої та Н. Яворської (1957). Запропоновані нариси стали першою працею, що узагальнила розвиток образотворчого мистецтва радянської України з 1917-го по 1954 рік. Аналітичні матеріали цього джерела подано у контексті «перемоги соціалістичного реалізму» і «перших п’ятирічок».

При висвітленні питань розвитку українського мистецтва у післявоєнні роки (1945-1954) Т. Яблонська згадується в колі митців, твори яких присвячені вільній праці в колгоспах та на виробництві, зокрема, згадується картина «Хліб», яка демонструвалась на Х-й Всеукраїнській художній виставці 1949 року. В окремому нарисі, присвяченому Тетяні Яблонській, стисло наведено її біографічні дані та підкреслено, що історичний живопис не захоплював художницю, її покликання – побутовий жанр [3, 209]. Проаналізовано художні особливості

живописних полотен: «Хліб» (1949), «Перед стартом» (1947), «Весна» (1950), «На Дніпрі» (1951). Яблонська визначена як новатор в області жанрового живопису і як митець, що має послідовників: «В картині азербайджанських художників Б. Алієва, А. Абдулхалика, А. Зарубіна «Збір хлопку державі» (1951) виразно видно вплив творчості Яблонської» [3, 212].

У монографії Л. Владича «Тетяна Нилівна Яблонська» (1958) вперше узагальнено та систематизовано матеріал щодо життя та творчості видатної мисткині ХХ століття з оглядом на політичний контекст 50-х років. Згідно вимог часу, акцентовано увагу на соцреалізмі як провідному творчому методі. Зазначено, що «успішна боротьба проти буржуазно-націоналістичного, формалістичного напрямку в українському образотворчому мистецтві – «бойчукізму» – зумовила швидке піднесення творчості українських живописців, скульпторів, і графіків» [1, 4]. Вперше систематизовано і проаналізовано твори Тетяни Яблонської з 1945 по 1958 роки, серед яких полотна «Хліб» та «Весна», які здобули широке громадське визнання.

Автор монографії зазначив, що Яблонська «не була ізольована й від негативних явищ українського образотворчого мистецтва» [1, 6], зокрема, у ставленні до імпресіонізму: «Імпресіоністичні впливи були тим небезпечніші, що, з одного боку, проти них у той час не вели боротьби, а з іншого – їм піддавалися молоді художники й учні художніх учбових закладів. Не уникла цих впливів і Тетяна Яблонська» [1, 6].

Автор підкреслює також негативний вплив на майбутню художницю Федора Кричевського, викладача живопису в Київському державному художньому інституті: «Особливо великий, і на жаль, не в усьому позитивний вплив мав на Яблонську Кричевський. Художник великого обдарування і майстерності, впливовий педагог, Кричевський відігравав значну роль у розвитку українського образотворчого мистецтва…. Але творчість Кричевського була суперечливою. Реалістичні тенденції, успадковані від російської художньої школи, вихованцем якої він був, примхливо переплітались в ній з імпресіоністичними впливами, стилізаторством і декадентськими, декоративістськими впливами мюнхенського «Сецессіону» [1, 10]. Кричевського звинуватили в тому, що він прищеплював студентам любов до декоративного, що характер академічних завдань сам собою налаштовував студентів не на об'ємне, а на площинне трактування форми, що він всю увагу зосереджував на суто формальних завданнях, а питання ідейності, глибокого й всебічного вивчення життя, образу людини висувалися на другий план.

Поряд з такою критикою значну увагу приділено етапам створення живописної композиції «Хліб»: від пошуків ідеї, створення етюдів і до завершальної стадії роботи. Загалом автор в аналізі живописних творів художниці наголошує на безпосередності й свіжості полотен майстрині. Окремою рисою зазначено здатність до спостереження та працьовитість Тетяни Яблонської [1, 43]. Надано перелік художніх виставок, на яких експонувались твори мисткині [1, 47].

У 1959 році виходить монографія В. Курильцевої «Тетяна Нилівна Яблонська». Художниця розглядається як талановита й працьовита особистість. Автор особливо підкреслює той факт, що її полотна відображають радість творчої колективної праці в радянському селі, запал українських колгоспниць; висвітлюють тему материнства та щасливого дитинства. Сила мистецтва Тетяни Яблонської, зазначає автор, полягає у передачі життєрадісного настрою, активного життя та праці. Відзначається системний підхід художниці до створення творів: від замислу та ескізів до його реалізації на полотні [2, 23]. Аналізуються твори, що не часто зустрічаються в інших виданнях: «Портрет доньки» (1946), «Портрет дівчинки на фоні килимка» (1946), «Влітку» (1954), «На Дніпрі» (1952). Поряд з цим приділено увагу й відомим творам, зокрема, «В парку» (1949), «Хліб» (1949), «Весна» (1950), «Ранок» (1954).

Біографію художниці проаналізовано згідно позиції, представленій у монографії В. Владича. Творчість Ф. Кричевського та його вплив на Яблонську також розглядається як суперечливий, підкреслюється декоративно-площинний підхід до живопису, що заважало, на думку автора, реалістичній трактовці форми та композиції. Але поряд з цим зазначається його уважне ставлення до учнів та створення умов для розвитку художньої особистості [2, 12].

Перший вагомий альбом репродукцій творів художниці виходить у 1960 році, автор-укладач – Л. Владич. В альбомі у хронологічному порядку надано репродукції відомих творів живопису Тетяни Яблонської з 1945 по 1960 роки. Це видання надає можливість проаналізувати масштаб сприйняття професійного доробку митця.

У 1960 році виходить каталог «Виставка творів заслуженого діяча мистецтв Української СРСР, члена кореспондента художньої Академії СРСР Тетяни Нилівни Яблонської» під редакцією В. Цельтнер з вступним слово Л. Владича. Особливістю цього каталогу є надання до розгляду творів не тільки живописних, але й акварельних, рисунків та начерків з дорожнього альбому (1940-1959).

Відтак, головними дослідниками творчості художниці зазначених десятиліть були Л. Владич, В. Цельтнер, В. Курильцева. У працях мистецтвознавців детально висвітлено біографічні дані життя Тетяни Яблонської, проаналізовано шлях формування її художньої особистості до 1960 року. Мистецтвознавцями надано детальний аналіз творів мисткині та факторів, що сприяли їх виникненню.

В силу пріоритету на той час жанру соцреалізм, негативно відзначена декоративно-імпресіоністична творчість Тетяни Яблонської, але її полотна-шедеври «Хліб» (1946), «Весна» (1950) – вагомо та безперечно залишають всю критику позаду. Погляд на творчий доробок художньої діяльності з дня сьогодення підтверджує високий рівень професіоналізму Тетяни Яблонської, незалежно від теми чи обраного жанру.

Список використаних джерел і літератури:

1. Владич Л. В. Тетяна Нилівна Яблонська : монографія. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 90 с.
2. Курильцева В. В. Татьяна Ниловна Яблонская : монография. Москва : Советский художник, 1959. 78 с.
3. Курильцева В. В., Яворская Н. В. Искусство Советской Украины. Живопись. Скульптура. Графика : очерки. Москва : Искусство, 1957. 299 с.
4. Татьяна Ниловна Яблонская : альбом репродукций / уклад. і автор тексту: Л. Владич. Київ : Головполіграфвидавництво Міністерства культури УРСР, 1960. 62 с.
5. Выставка произведений Татьяны Ниловны Яблонской : кат. выст. / сост. В. Цельтнер, текст Л. Владича]. – Москва : Советский художник, 1960. 30 с.

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства Коновалова О. В.

СЕРІЯ

«ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ ТА КОМП’ЮТЕРНІ НАУКИ»

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Безпалов В. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОБУДОВА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СПОРТИВНИХ ІГОР

В останній час спорт акумулює значні фінансові, матеріальні та інтелектуальні ресурси, і поступово перетворюється у важливий елемент економіки. Крім того, він може служити хорошим полігоном для тестування різних методів екстраполяції та прогнозуванням результатів з обмеженим обсягом статистичних матеріалів, та великим числом впливових факторів.

Сучасні математичні методи та рівень розвитку інформаційних технологій дозволяють з високою точністю прогнозувати результати матчів у ігрових видах спорту таких, як футбол, баскетбол, хокей, теніс та ін. Проведений аналіз таких методів прогнозування [1] свідчить, що існуючі методи досить добре реалізовані в математичних пакетах, які спрощують створення математичних моделей, та проводять більш точні розрахунки.

Сучасні методики прогнозування результатів спортивних ігор в основному створені на багатокритеріальному аналізі альтернатив, а найбільш поширеним інструментальним засобом їх прогнозування є надбудова Fuzzy Logic пакету Matlab [2].

Автором статті запропоновано для прогнозування результатів спортивних ігор застосувати нечітку логіку. Нечітка логіка (англ. fuzzy logic) – це розділ математики, що є узагальненням класичної логіки і теорії множин та базується на понятті нечіткої множини, вперше введеної Лотфі Заде в 1965 році [3, 736]. Запропонована в роботі нечітка модель представляє собою апроксимацію залежності «вхід – вихід» на основі лінгвістичних висловлювань типу «ЯКЩО – ТО» і операцій нечіткого логічного висновку [4].

На рис.1 представлена типова структура нечіткої моделі, що включає наступні блоки: газифікатор, що перетворює фіксований вектор впливаючих факторів (X), в вектор нечітких множин $\widetilde{X}$, необхідних для виконання нечіткого логічного висновку; нечітку базу знань, що містить інформацію про залежності $\gamma = f(X)$ у вигляді лінгвістичних правил типу «ЯКЩО – ТО»; машину нечіткого логічного висновку на основі правил бази знань, що визначає значення вихідної змінної у вигляді нечіткої множини $\widetilde{Y}$, відповідного нечітким значенням вхідних змінних ($\widetilde{X}$); дефазифікатор, що перетворює вихідну нечітку множину $\widetilde{Y}$ в чітке число.

Для нечіткого моделювання залежностей (рис. 1) необхідно: описати вхідні ($x_1, \ldots x_n$) і вихідну (y) змінні у вигляді лінгвістичних змінних; формалізувати у вигляді нечіткої бази знань експертні лінгвістичні висловлювання про взаємозв'язок входів і виходу; навчити нечітку модель шляхом настройки функцій приналежності і ваг правил з метою мінімізації відхилення між результатами моделювання та експериментальними даними. Отже, в основу нечіткої моделі покладена формалізація експертних лінгвістичних висловлювань-правил у вигляді нечіткої бази знань з подальшими налаштуваннями за експериментальними даними.

Рис 1. Типова структура нечіткої моделі
Джерело: [5, 84]

Запропонований підхід може бути використаний для передбачення результатів різних спортивних турнірів, а також для екстраполяції та прогнозування результатів в умовах обмеженого статистичного матеріалу в таких економічних задачах, як прогнозування курсів валют і акцій, прогнозування обсягів попиту і пропозиції товарів та послуг, оцінка якості інноваційних проектів та ін.

Список використаних джерел і літератури:

1. Искусственный интеллект в решении актуальных социальных и экономических проблем XXI века [Електронний ресурс] / Ясницкий Л. Н. // «Наука и глобальные вызовы XXI века» - 2019 - №2 – ст. 49 – 66 – Режим доступу: http://www.permai.ru/files/sbornik_trudov_2019_2.pdf#page=61

2. Fuzzy Logic Toolbox. User's Guide, Version 2. The MathWorks, Inc., 2019 Режим доступу: https://www.mathworks.com/help/pdf_doc/fuzzy/fuzzy.pdf

3. Леоненков А. В. Нечеткое моделирование в среде MATLAB и fuzzyTECH : [монография] / А. В. Леоненков. – СПб : БХВ-Петербург, 2005. – 736 с.

4. Інформаційний сайт нечіткої логіки [Електронний ресурс] // «Nautica» -2016 – Режим доступу : https://sites.google.com/site/ne4itkalogika/modeluvanna-v-matlab/fis-struktura

5. Інформаційне моделювання нечітких знань / [О. Ф. Волошин, М. М. Маляр, В. В. Поліщук, М. М. Шаркаді] // Радіоелектроніка, інформатика, управління. – 2018. – No. 4. – С. 84. DOI 10.15588/1607-3274-2018-4-8.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Гадецька З. М.

Нікітюк В. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНСОЛІДОВАНОГО РУХУ АВТОНОМНИХ САМОКЕРОВАНИХ МОДУЛІВ

Багато дослідників намагаються створити самокерований інтелект, який міг би відтворювати дії об'єкта з мінімальною затримкою, та в разі проблемних ситуацій був би здатний знайти альтернативний план дій, який був би максимально оптимізованим. Він повинен самостійно вміти приймати рішення та керувати власною динамікою руху [1]. На часі вирішення більш складних задач, пов'язаних із взаємодією кількох інтелектуальних модулів. Натурні дослідження таких систем ускладнені, адже для них потрібно виділяти значну кількість коштів та знайти місце для проведення експериментів [2].

Мета цього дослідження – розробити віртуальне середовище для проведення експериментів з дослідження консолідованого руху автономних самокерованих модулів, визначення параметрів їх взаємодії один з одним.

Розглянемо мультиагентну систему, яка складається з лідера та певної кількості підпорядкованих йому агентів. Всі вони мають обмежену область видимості, що означає, що вони здатні слідкувати лише за обмеженою множиною видимих об'єктів. У поточній реалізації задачі їхня кількість була обмежена двома об'єктами. Динаміка лідера та агента описується системами диференціальних рівнянь. Зв'язки між лідером та агентами можна представити у вигляді графа, де кожен агент слідкує за двома іншими об'єктами. Обчислення за такою математичною моделлю дозволяють отримати залежності для знаходження положення та напрямку руху кожного елемента в певний момент часу [3], проте такі формули є досить громіздкими.

Для розв'язання поставленої задачі було вирішено використовувати багатопоточність, адже кожен об'єкт повинен мати здатність керувати власною динамікою руху. Саме тому для реалізації цього алгоритму використовувалась мова програмування JavaScript, адже вона містить в собі всі можливі інструменти для роботи з багатопоточністю. Додатковими перевагами JavaScript є забезпечення можливості легко під'єднуватись до інтерфейсу та відображати стан об'єктів в поточний момент часу [4].

Наразі при вирішенні цієї задачі основна увага приділялася реалізації алгоритму дії для агентів та наданню моделям агентів можливості швидкого переналаштування параметрів при формуванні дослідних структур системи з різними наборами елементів. Одночасно вирішувалася задача забезпечення візуалізації динаміки дослідних структур засобами, достатніми для оцінки роботи алгоритмів. Також, враховуючи орієнтацію розроблюваного віртуального середовища на наукові дослідження, першочергово необхідними компонентами є інструменти для організації моніторингу параметрів динаміки складових мультиагентної системи, журналізації експериментів та аналітичної обробки накопичених даних.

В майбутньому це дослідження може допомогти у вивченні властивостей та програмуванні самокерованих модулів, адже віртуальні експерименти можуть допомогти виявити і проаналізувати можливі майбутні проблеми функціонування реальних мультиагентних систем та усунути їх заздалегідь.

Отже, була проаналізована задача створення віртуального середовища для проведення експериментів з дослідження консолідованого руху автономних самокерованих модулів, запропоновано методи та засоби його реалізації та отримано базові компоненти цієї програмної системи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Платформа Штучний Інтелект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.everest.ua/ai-platform/analitics.
2. Шоу дронов: взгляд изнутри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://m.habr.com/ru/post/458424
3. Guoguang Wen. Distributed Cooperative Control for Multi-Agent Systems, Ph.D. Thesis, 2013.
4. Мова програмування JavaScript [Електронний ресурс]. – Режим доступу: learn.javascript.ru/js.

Науковий керівник: к.т.н. Ярмілко А. В.

КОМП’ЮТЕРНІ НАУКИ

Крот Р. В., Варчук М. С.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПРОГРАМНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДВОВИМІРНОЇ ЗАДАЧІ ОРТОГОНАЛЬНОГО РОЗКРОЮ МАТЕРІАЛІВ

Задачі розкрою відносяться до завдань оптимізаційного геометричного моделювання, що полягає в розміщення певного виду об'єктів в заданих областях з найменшою кількістю залишків. Такі задачі відносяться до класу NP-важких проблем оптимізації, тобто для яких поки не існує методів і алгоритмів, що знаходять точне рішення. Автоматизація і реалізація двовимірної задачі розкрою матеріалів може значно полегшити розрахунок та планування заготівлі матеріалів, а пошук алгоритмів з використанням яких розроблене в її рамках програмне забезпечення дозволить мінімізувати відходи виробництва є досить актуальним завданням.

Задачі двовимірного розкрою можна розділити за формою деталей на задачі прямокутного розкрою та задачі розкрою деталей довільної форми. Метою даної роботи було дослідити проблеми задачі двовимірного розкрою матеріалів та реалізувати прикладне програмне рішення двовимірної задачі розкрою матеріалів, де форма сировини є прямокутною і деталі теж прямокутної форми різних розмірів.

До програмного продукту було поставлено наступні вимоги:

- користувач повинен мати змогу задавати розміри листа сировини;
- наявність певного списку сировинних матеріалів;
- користувач повинен мати змогу вносити дані про деталі, які підлягають обробці;
- можливість завантаження карти розкрою матеріалів у зручному форматі;
- реалізація інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу для даного застосунку;
- побудова бази даних для збереження показників значень певних полів.
- реалізація алгоритму пошуку оптимального варіанту розв'язання двовимірної задачі розкрою матеріалів.

Для виконання даного проекту була обрана мова програмування java, оскільки вона є ефективною при розробці складних алгоритмів. В якості середовища програмування на java було обрано Intellij Idea.

Для вирішення даної задачі було реалізовано алгоритм, суть роботи якого, можна описати наступними кроками. Для початку роботи алгоритму ми повинні обробити дані введені від користувача. Користувач задає розміри прямокутних деталей і їх кількість. Далі ці дані зчитуються і сортуються у порядку зростання, відносно їх площі. Найоптимальнішим варіантом буде починати робити розміщення деталей починаючи з найбільшого. Такий варіант розміщення зводить до мінімуму появу помилки, у вигляді, неможливості розмістити останні деталі на основі. Оскільки, набагато легше знайти розміщення для меншого елемента, аніж для більшого. Наступним кроком ми вибираємо такий варіант розміщення першого елемента, щоб більша сторона деталі була біля коротшої сторони основи, якщо, звісно, це можливо. Потім перевірямо чи можливо розмістити наступну деталь. Деталі розміщуємо у порядку спадання їх площ, вище по рівню коротшої сторони попередньої деталі. Тобто, розмістивши першу деталь, ми умовно відділямо від основи, по одній зі сторін деталі прямокутник на всю довжину або ширину основи. Наприклад для основи з розмірами 1800×1000 і при виборі розмірів заготовок, які наведені в таблиці 1, у результаті роботи алгоритму, ми отримає розкрій який зображено на рис.1.

Таблиця 1

Дані для розкрою

Назва деталі	Довжина	Ширина	Кількість
First	1125	200	2
Second	600	200	4
Three	575	180	2
Four	575	80	2

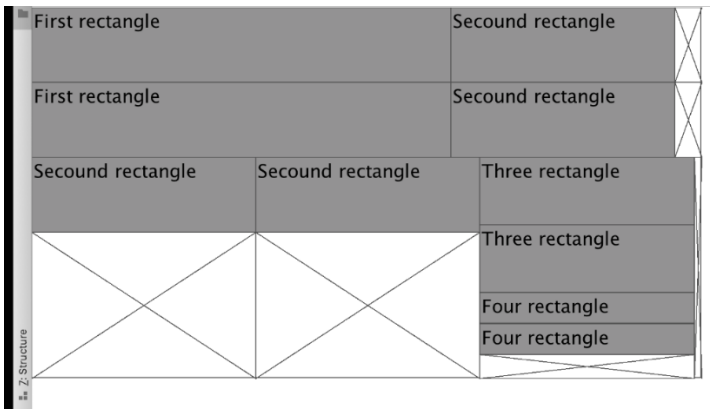

Рис. 1. Прикла карти розкрою.

Отже в результаті виконаної роботи було розроблено додаток який може обчислювати оптимальний варіант розподілу матеріалів на площині, так щоб була найменша кількість залишкових частин. Він бере необхідні дані про розміри матеріалів та на виході дає користувачу оптимальний розподіл цих деталей на площині.

В подальшому планується проаналізувати ефективність даного алгоритму розкрою; передбачити можливість збереження карти розкрою у зручному для користувача форматі (pdf, docx, phg, jpeg та інші); розробити мобільну версію програми.

Список використаних джерел і літератури:

1. Решение задачи ортогональной упаковки листовых материалов методами линейного раскроя / Р. А. Файзрахманов, Р. Т. Мурзакаев, В. С. Шилов, А. С. Мезенцев // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Электротехника, информационные технологии, системы управления. – 2014. – № 10. – С. 29-41.

2. Стоян Ю.Г. Математические модели и оптимизационные методы геометрического проектирования / Ю.Г. Стоян, С.В. Яковлев. – К.: Наук. думка, 1986. – 268 с.

Науковий керівник: к. ф. н., доцент Булатецька Л. В.

Редька В. Ю. Собчук О. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ СЕРЕДОВИЩА CLASSROOM ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ

Постановка проблеми. Технологія дистанційного навчання, які початково використовувалися переважно для навчання дорослих, сьогодні все ширше застосовуються у навчально-виховному процесі середньої школи. Вчителям та керівництву школи дуже зручно мати у своєму розпорядженні хмарне середовище для зв’язку з учнями та батьками.

Мета дослідження – огляд наявних Інтернет ресурсів для комунікації між учасниками навчального процесу, визначення їхніх основних функцій та варіації роботи з ними.

Результати дослідження. У наш час існує безліч сервісів для віддаленої роботи між учасниками навчального процесу. Один з таких сервісів є Classroom від Google. Маючи під рукою мобільний телефон з Інтернетом можна легко та швидко отримати доступ до свого облікового запису Google та увійти до свого класу у Classroom. На даному сервісі можна швидко знайти матеріали рекомендовані вчителем пройти тестування та отримати домашнє завдання, батьки учнів також можуть відвідувати ресурс для перевірки активності та навчальних досягнень своїх дітей. Також середовище можна використовувати як навчальний ресурс для вчителів, створення конференцій, спільних тем для обговорень та вирішення проблем школи, колективу, кафедри та класу.

Розглянуто Інтернет ресурс Classroom та його основні функції:

- створення завдань та додавання тем уроків;
- розподілені записи по блоках;
- можливість створення персональних облікових записів учнів за допомогою Google акаунтів;
- можливість зв'язку між вчителем та учнем та ведення діалогу між учнями.

У даному сервісі вчитель є автором усіх публікацій та адміністратором сайту. Долучення учнів відбувається за допомогою секретного коду, який вчитель повідомляє своїм учням конкретного класу чи групи, після ведення коду усі учасники формують список. У сформованому списку можна давати індивідуальні або групові завдання та кожен учень по завершенню відправляє результат вчителю на перевірку.

Під час аналізу ресурсу було проведено паралелі з подібними засобами, виділено основні аспекти у роботі, функції та можливості. Уся інформація буде використовуватися під час написання дипломної роботи.

Висновки. У даній роботі було розглянуто прогресивні способи навчання, а саме можливість використання засобів Google, зокрема Classroom у ході навчання. В результаті проведений аналіз середовища Classroom та виділено його основні функції та можливості для роботи вчителя та учня у навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел і літератури:

1. О продуктах Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://about.google/intl/ru/products/.
2. 10 корисних сервісів Google [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : http://tvoemisto.tv/news/10_korysnyh_servisiv_google_pro_yaki_malo_hto_znaie_67113.html.
3. Сервіси Google [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://koi.tspu.ru/vav/vav_lab_bank/labs/internet/Google_services.html.
4. Хмарні технології у роботі вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/hmarni-tehnologi-v-roboti-vchitelya-70021.html.

Сахнюк П. В.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

РЕАЛІЗАЦІЯ ОНЛАЙН РОБОЧОГО МІСЦЯ ВИКЛАДАЧА

Сучасний навчальний процес у закладах вищої освіти є складною та багатогранною структурою. У неї, зокрема, входять: власне процес навчання, комунікація між суб'єктами цього процесу, система оцінювання, облік відвідуваності, навчальні матеріали та їх поширення, створення та використання конспектів занять, форм контролю знань, лекцій, практичних занять, планування різних видів навчальної діяльності та багато інших пунктів. Значну частину вищезгаданих елементів навчального процесу контролює викладач. Очевидно, що робота з такою об'ємною структурою вимагає значних затрат часу та не виключає нестабільності людського фактору й мимовільних помилок. Тому проблема оптимізації такої роботи залишається актуальною.

Метою дослідження є виокремлення стандартизованих елементів у праці викладача та створення плану реалізації електронного робочого місця, доступного у мережі Інтернет, покликаного полегшити та систематизувати його роботу у межах навчального процесу.

У сучасних умовах вітчизняними дослідниками було висвітлено різні підходи до створення електронних робочих місць. Зокрема, Кантар І. Л. [1] аналізує варіанти реалізації універсального робочого простору для представників різних професій. Ганашок А. І. [2] розробила систему, яка цілковито базується на використанні офісних пакетів Microsoft та призначена для вчителів інформатики у школах, але може бути адаптована і для інших типів навчальних закладів. У роботі [3] пропонують офлайн версію робочого місця, але орієнтованого саме для викладачів закладів вищої освіти.

На нашу думку різноплановість існуючих підходів свідчить про широку можливість застосування інформаційних технологій для вирішення даної проблеми. У свою чергу ми вважаємо, що варто робити акцент на підходах з використанням мережі Інтернет для забезпечення максимальної гнучкості такого робочого місця. Такий акцент відповідає сучасним вимогам до навчального процесу, а зокрема його мобільності та можливості проведення у дистанційному форматі, коли у викладача нема доступу до його стаціонарного робочого місця у закладі вищої освіти. Веб-ресурс повинен бути адаптованим для різних носіїв даних, зокрема стаціонарних комп'ютерів, ноутбуків, планшетів та мобільних телефонів, підключених до мережі Інтернет. Доступ до ресурсу повинен бути захищеним, а вхід у систему можливим лише після проходження ідентифікації. Щодо структури та функціоналу системи, то вони повинні бути такими, що стандартизують та спрощують рутинні обов'язки викладача.

Ми пропонуємо реалізувати такі основні елементи:

- електронний журнал для обліку відвідуваності, автоматизації поточного та підсумкового контролю успішності, збереження інформації про студентів;
- календар для внесення запланованих занять та інших елементів навчального процесу;
- структурований модуль з можливістю завантаження у нього конспектів лекцій, практичних занять та форм контролю для різних предметів та навчальних груп зі зручною навігацією цими викладацькими матеріалами;
- механізми комунікації між викладачем та студентами (розсилка повідомлень на пошту студентів, форма зворотного зв'язку на сайті);
- інтеграція з хмарними середовищами для поширення важливих навчальних матеріалів;
- різнопланова статистика для контролю над динамікою успішності студентів;
- систему випадкового розподілу тем та завдань й визначення порядку їх здачі.

За допомогою сучасних інформаційних технологій можливі гнучкі та зручні рішення для проблеми автоматизації та переведення в мережу інтернет робочого місця викладача. У вищенаведеному списку перераховані елементи, які можна оптимізувати уже на поточному етапі. В подальшому плануємо їх реалізувати у готовій до використання, доступній у мережі Інтернет, але захищеній для входу, розробці, та у перспективі доповнити її новими корисними функціями.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кантар І. Л. Автоматизовані робочі місця управлінського апарату. [Електронний ресурс] / І. Л. Кантар. — Режим доступу : http://pulib.if.ua/referat/view/5160.
2. Ганашок А. І. Створення автоматизованого робочого місця вчителя інформатики засобами офісних програм / А. І. Ганашок. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №32. – С. 70–82.
3. Застосування інформаційних технологій для автоматизації діяльності викладача вишу / П. М.Гроза, С. В. Сомов, О. П. Гроза, Т. С. Сайко. // Системи обробки інформації. – 2016. – №139. – С. 209–211.

Науковий керівник: к. ф.-м. н., доцент Булатецький В. В.

Станевич Р. В., Собчук О. М.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ОБРАНИХ АЛГОРИТМІВ В ГРАФАХ

Постановка проблеми. Граф є поширеним методом для відображення зв'язків між певними даними. Причому він має широке застосування не тільки як інструмент вирішення задач, а й як основний засіб для побудови математичних та інформаційних моделей. Зазвичай, потрібно відобразити граф, так щоб було видно його структуру. Це називається візуалізацією графа. Завданням нашого дослідження є створення програмного продукту для візуального представлення графа та реалізації базових алгоритмів в графах.

Результат досліджень. Зображення графу – це двовимірна(або тривимірна) візуалізація графа. Зазвичай, зображення графа повинно задовільняти параметрам зрозумілості, зручності читання, швидкості побудови зображення. Можна навести декілька прикладів, де візуалізація графових структур є дуже корисною:

– ієрархії класів і пакетів вихідного коду програм;

– візуалізація соціального графа;

– зображення графа цитувань (дослідження зв’язності статей, хто на кого посилається).

Проте, розташування вершин і ребер графа не є простою задачею і може вимагати значної кількості витраченого часу в ручному режимі уже для графа із порядком 10 (порядок графа – кількість вершин). Саме тому візуалізація графів і алгоритмів на графах є актуальним завданням. Одними з основних критеріїв ефективності алгоритму побудови зображення графа є:

– мінімальна кількість накладань ребер графа та мінімальна довжина з’єднань між вершинами графа;

– час візуалізації графа з великою кількістю вузлів і з’єднань (більше 500 вузлів і 1000 з’єднань) для ефективної взаємодії з користувачем.

В результаті роботи буде отримана програма яка дозволить графічно зобразити як орієнтовані, так і неорієнтовані графи, візуалізувати базові алгоритми в графах, що дозволить краще зрозуміти механізми їх роботи та дослідити ефективність. Програмний продукт реалізовує алгоритми пошуку в графах, розфарбовування графів, ейлерові та гамільтонівські цикли, сортування в графах.

Під час розробки програмного засобу була використана мова програмування “Python” та спеціалізованні бібліотеки “networkx”, “matplotlib.pyplot” для роботи з графічними об’єктами.

Висновки. У нашій роботі було розглянуто застосування графів в різних сферах, застосування візуалізаціїї та її переваги, використаня мови програмування Python та спеціалізованих бібліотек.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алгоритми пошуку шляху в графі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://echo.lviv.ua/dev/6763

2. Python documentation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://docs.python.org/3/

3. Overview of NetworkX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://networkx.github.io/documentation/stable/

4. Побудова графіків в Python за допомогою Matplotlib. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://python-scripts.com/matplotlib.

ФІЗИКА ТА КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФІЗИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Гур'єв Я. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛІ ВИРОЩУВАННЯ НАНОПОЯСІВ ПЕНТАОКСИДУ ВАНАДІЮ МЕТОДОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ ЕМУЛЬСІЇ

Технологічна революція, яка відбувається зараз у мікроелектроніці, фотоніці, технологіях штучного інтелекту у значній мірі пов'язана зі значним прогресом у фізиці і хімії наноматеріалів. Наноматеріали характеризуються надзвичайно великою питомою площею поверхні, реакційною та каталітичною здатністю, можливістю застосування для сенсорів і т. ін. Найбільш розповсюдженими, поки що, залишаються наступні види наноматеріалів – бінарні та мультишарові наноплівки, графен та графеноподібні моноатомні прошарки, вуглецеві нанотрубки, ансамблі ізольованих наночастинок та нанопорошки, масивні наноматеріали. У той же час, все більшого поширення набувають нановолокна та інші видовжені наноструктури. Серед них дуже цікавим об'єктом як у прикладному, так і фундаментальному плані є клас нанопоясів. Зазвичай, це форми існування оксидів з довжиною до десятків мікрон, шириною до сотні нанометрів і товщиною менше десяти нанометрів. У 2016 році був відкритий новий, порівняно дешевий і екологічно чистіший спосіб напівпромислового вирощування нанопоясів пентаоксиду ванадію (цей матеріал можна використовувати як у сенсорах, так і для підвищення ефективності літій-іонних акумуляторів). Наскільки відомо автору та його керівнику, теорія цього процесу досі не створена. У роботі запропоновано новий феноменологічний підхід до вказаного процесу з використанням концепції балістичних стрибків, запропонованої Мартеном у 80-х роках для опису фазових та структурних перетворень у відкритих системах під зовнішніми впливами.

Мета. Описати закономірності кінетики вирощування нанопоясів методом інтенсивного перемішування.

Завдання

1. Перевірити, чи може застосування концепції балістичних стрибків із урахуванням різної здатності до розчинення різних граней пентаоксиду приводити до різко нерівноважної форми монокристалів із значним відхиленням від правила Вульфа.
2. Знайти теоретичний критерій повного розчинення кристалів пентаоксиду при інтенсивному перемішуванні.
3. Знайти часові залежності середньої довжини, ширини та товщини нанопоясків при фіксованій інтенсивності перемішування.
4. Знайти залежності середньої довжини, ширини та товщини ансамблю поясків від інтенсивності перемішування при фіксованому часі перемішування.

Запропонована модель наразі є чисто феноменологічною. Її передбачення щодо часової залежності розмірів нанопоясків та залежності від інтенсивності перемішування в більшості своїй якісно співпадає з експериментальними даними, за виключенням асимптотичної поведінки товщини нанопоясків при збільшенні інтенсивності перемішування. Кінетичні параметри відповідних диференціальних рівнянь, поки що, є підгоночними. Зараз проводиться робота з уточнення цих параметрів у результаті одночасного моделювання відповідних процесів методами Монте-Карло та молекулярної динаміки.

Науковий керівник: д. ф.-м. н., професор Гусак А. М.

Коломієць Д. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ГІДРОТЕМАЛЬНИЙ МЕТОД ФОРМУВАННЯ НАНОПОЯСКІВ V2O5 ШЛЯХОМ ІНТЕНСИВНОГО ПЕРЕМІШУВАННЯ У РОЗЧИНІ NA-CL

Дослідження та вивчення одновимірних (1D) наноструктур (поясків, дротів, дисків, стрічок, волокон тощо) за останнє десятиліття набуло популярності у науковому співтоваристві, так як робота в даному напрямку відкриває спектр технологічних можливостей та відкриттів, в таких напрямках як електроніка, фотоніка, накопичення енергії тощо [3]. Щоб підняти дослідження наноструктур на новий рівень, науковці постійно розробляють нові підходи для більш ефективних, універсальних та менш затратних методів їх синтезу. Однак розробка екологічно чистих методів виготовлення наноструктур, які можна адаптувати для великомасштабного виробництва з низькою вартістю, як і раніше залишається серйозною проблемою.

Пентоксид ванадію V2O5 має значні перспективи в області накопичення енергії, його використання в якості катода у вторинних батареях забезпечує легкий рух іонів і окисно-відновних реакцій для підвищення питомої ємності [4]. Однак застосування таких катодів стримується повільною кінетикою дифузії іонів і низькою електропровідністю. Для вирішення цих проблем застосування нанопоясків V2O5 в акумуляторних технологіях було високо оцінено [2]. Крім того, нанопояски надають велику механічну гнучкість електроду батареї.

Нанопояски V2O5 набули популярності в академічних дослідженнях, крім того деякі компанії почали комерціалізувати їх в останні десятиліття. Однак їх розвитку перешкоджають великомасштабні виробництва при збереженні високої однорідності за розміром, морфологією і хімічним складом [1, 3].

Проте не так давно був розроблений економічно ефективний і екологічно безпечний метод, який забезпечує великомасштабний синтез нанопоясків V2O5 шляхом інтенсивного перемішування порошку у водному розчині NaCl за нормальних умов [1]. Для росту наноструктур в даному підході не потрібно використовувати більш ніяких додаткових умов (висока температура, поверхнево-активні речовини тощо). Крім того, цей спосіб виготовлення нанопоясків позиціонує себе як менш затратний по відношенню до інших підходів, в яких процес розчинення-рекристалізації, включає розчинення великих кристалів з подальшим утворенням нанострічок з меншим розміром, але більшою площею поверхні.

Дана робота присвячена експериментальному дослідженню гідротермального методу утворення нанопоясків V2O5. Встановлено, що розмір частинок вихідного порошку, інтенсивність та час перемішування істотно впливають на процес утворюватися нанопоясків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Xianhong Ruia. Ambient dissolution-recrystallization towards large-scale preparation of V_2 O_5 nanobelts for high-energy battery applications / R. Xianhong, T. Yuxin, O. Malyi, A. Gusak, Y. Zhang // Journal of Nano Energy. – 2016. – V. 22. – P. 583-593.
2. Yuxin Tang. Mechanical Force-Driven Growth of Elongated Bending TiO_2-based Nanotubular Materials for Ultrafast Rechargeable Lithium Ion Batteries / Y. Tang, Y. Zhang, J. Deng, J. Wei // Advanced Materials. – 2014. – V. 26. – P. 6111-6118.
3. Z. L. Wang. Nanobelts, Nanowires, and Nanodiskettes of Semiconducting Oxides – From Materials to Nanodevices / Z. L. Wang // Advanced Materials. – 2003. – V. 15. – P. 432-436.
4. Zheng Wei Pan. Nanobelts of Semiconducting Oxides / Z. Wei Pan, Z. Rong Dai, Z. Lin Wang // Science. – 2001. – V. 291. – P. 1947-1949.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М. О.

Коломієць Д. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОНЦЕНТРАЦІЇ ZN НА МОРФОЛОГІЮ ПРОМІЖНИХ ФАЗ ПРИ РЕАКЦІЙНІЙ ДИФУЗІЇ МІЖ CU ТА РІДКИМ ПРИПОЄМ НА ОСНОВІ SN-ZN

Незважаючи на стрімкий розвиток елементної бази сучасної електроніки, реалізація електричних з'єднань компонентів відбувається за рахунок використання методу паяних з'єднань, основними компонентами яких залишаються мідь та олово. При створенні паяного з'єднання відбувається реакційна дифузія між міддю та рідким оловом у результаті чого на їх контакті утворюються проміжні фази. Останні два десятиліття активно проводяться науково-дослідницькі роботи з розробки безсвинцевих багатокомпонентних припоїв для сучасної індустрії мікроелектроніки [1].

Сплави Sn-Zn є перспективними для використання, хоча і мають низьку стійкість до окислення та погані властивості змочування, що є серйозною проблемою їх промислового застосування [1, 2]. Проте ці сплави є вигідними з точки зору їх нижчої вартості та нижчих температур плавлення порівняно з альтернативними трикомпонентними системами, що містять Ag. Температура плавлення евтектичного припою Sn-Zn близька до звичайного евтектичного сплаву Sn-Pb і значно нижча, ніж у евтектичного сплаву Sn-Ag-Cu [3, 5]. Цинк має високу тенденцію до окислення та корозії, що обмежує його застосування в промисловості. Поліпшення змочуваності в результаті зниження поверхневого натягу сплавів припою Sn-Zn спостерігається за рахунок додавання інших хімічних елементів Bi, Ag, Al тощо.

Завдяки проведенню низки експериментальних досліджень було встановлено, що вміст додаткових елементів може значно знизити температуру плавлення евтектичного сплаву Sn-Zn [1-5]. Це в свою чергу робить сплави на основі Sn-Zn досить перспективними припоями з низькою температурою плавлення. Крім того, додавання Zn також може пригнічувати ріст фази Cu3Sn, яка відповідає за утворення Кіркендалових пор вздовж інтерфейсу контакту Cu/Sn-Zn [4] і може впливати на механічні та електричні властивості контакту та слугувати місцями зародження дефектів, що спричиняють вихід з ладу електричних з'єднань елементів. Дослідження кінетики дифузійних процесів є принципово важливим для розуміння міжфазних реакцій Cu/Sn-Zn.

Дана робота присвячена експериментальному дослідженню впливу складу припою Sn-Zn на процес реакційної дифузії у парі Cu/Sn-Zn, а також на формування фаз Cu3Sn, Cu6Sn5, Cu5Zn8. Для дослідження рідкофазних реакцій при температурі 250°C використано припої із різним відсотковим вмістом Zn: Sn-0.5Zn, Sn-0.7Zn, Sn-2Zn, Sn-5Zn, Sn-7Zn.

Список використаних джерел і літератури:

1. Chin-yi Chou. Phase equilibria of the Sn-Zn-Cu ternary system / C. Chin-yi, C. Sinn-wen // Acta Materialia. – 2006. – V. 54. – P. 2393-2400.
2. Katsuaki Suganuma. Wetting and interface microstructure between Sn–Zn binary alloys and Cu / K. Suganuma, K. Niihara, T. Shoutoku, Y. Nakamura // Journal of Materials Research. – 1998. – V. 13. – P. 2859-2865.
3. Ohnuma I. Phase equilibria and the related properties of Sn-Ag-Cu based Pb-free solder alloys / I. Ohnuma, M. Miyashita, K. Anzai, X. J. Liu, H. Ohtani, R. Kainuma, K. Ishida // Journal of Electronic Materials. – 2000. – V. 29. – P. 1137-1144.
4. Suganuma K. Heat Resistance of Sn-9Zn Solder/Cu Interface with or without coating / K. Suganuma, T. Murata, H. Noguchi, Y. Toyoda // Journal of Materials Research . – 2000. – V. 15. – P. 884-891.
5. Tao-Chih Changa. Growth and morphology of the intermetallic compounds formed at the Sn-9Zn-2.5Ag/Cu interface / C. Tao-Chih, W. Moo-Chin, H. Min-Hsiung // Journal of Alloys and Compounds. – 2005. – V. 402. – P. 141-148.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М. О.

Коломієць Д. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛЮВАННЯ ВПЛИВУ БАЛІСТИЧНИХ СТРИБКІВ НА ФОРМУ КРИСТАЛІЧНИХ НАНОЧАСТИНОК МЕТОДОМ МОНТЕ-КАРЛО

Напівпровідні оксиди є перспективними для розвитку та створення розумних та функціональних матеріалів, пристроїв та систем. Оксиди мають дві унікальні структурні особливості: змішані валентності катіонів та регульований дефіцит кисню, які є основою для створення та зміни властивостей нових матеріалів [1-5]. Синтез наноструктур функціональних оксидів, з контрольованою структурою та морфологією є критичним для наукових та технологічних застосувань. Використовуючи нові технології, відносно нещодавно було синтезовано нанопояски, нанодроти та нанодискети напівпровідних оксидів [2].

Одним із методів утворення наноструктур є гідротермічний підхід, який широко застосовується для досягнення високої продуктивності та подальших застосувань [3]. Цей метод показує виняткові переваги у створенні наноструктур за допомогою зміни динаміки реакцій, яку важко отримати за допомогою інших методів. Мікроструктура може бути сильно змінена внутрішніми чинниками, такими як температура, кислотність, тиск та час. Останні дослідження показують, що механічне перемішування може суттєво порушити динаміку гідротермальної реакції, що призводить до зміни наноструктур, оскільки порушується рівновага хімічної реакції. Механічне перемішування впливає на ріст нанокристалів та остаточну морфологію і створює новий шлях до гідротермального синтезу нанопоясків [4].

У даній роботі проведено цикл комп'ютерних експериментів для моделювання впливу зовнішніх факторів на форму кристалічних наночастинок на основі решіткового методу Монте-Карло. Алгоритм Монте-Карло був модифікований введенням балістичних стохастичних стрибків. Встановлено, що інтенсивність балістичних стрибків істотно впливає на розчинність і форму кристалічних наночастинок.

Список використаних джерел і літератури:

1. Xianhong Ruia. Ambient dissolution–recrystallization towards large-scale preparation of V_2 O_5 nanobelts for high-energy battery applications / R. Xianhong, T. Yuxin, O. Malyi, A. Gusak, Y. Zhang // Journal of Nano Energy. – 2016. – V. 22. – P. 583-593.
2. Xudong Wang. Nanowire and nanobelt arrays of zinc oxide from synthesis to properties and to novel devices / X. Wang, J. Song, Z. Lin Wang // Journal of Materials Chemistry. – 2007. – V. 8. – P. 711-720.
3. Yuxin Tang. Mechanical Force-Driven Growth of Elongated Bending TiO_2-based Nanotubular Materials for Ultrafast Rechargeable Lithium Ion Batteries / Y. Tang, Y. Zhang, J. Deng, J. Wei // Advanced Materials. – 2014. – V. 26. – P. 6111-6118.
4. Z. L. Wang. Nanobelts, Nanowires, and Nanodiskettes of Semiconducting Oxides – From Materials to Nanodevices / Z. L. Wang // Advanced Materials. – 2003. – V. 15. – P. 432-436.
5. Zheng Wei Pan. Nanobelts of Semiconducting Oxides / Z. Wei Pan, Z. Rong Dai, Z. Lin Wang // Science. – 2001. – V. 291. – P. 1947-1949.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Пасічний М. О.

Пасічна В. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ МОНТЕ-КАРЛО, СЕРЕДНЬОПОЛЬОВОГО І ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ДО ПРОБЛЕМ НУКЛЕАЦІЇ ТА РЕАКЦІЙНОЇ ДИФУЗІЇ

Актуальність. Основою багатьох важливих технологічних процесів є розпад та упорядкування сплавів. Ці процеси спостерігаються під час старіння сплавів; зміцнення сплавів дрібнодисперсними включеннями, які слугують стопорами для розповсюдження тріщин; з'єднання матеріалів за допомогою впорядкованих фаз. Існує багато теорій нуклеації, починаючи

із Гіббса, Фольмера, Френкеля, Зельдовича, Тернбола, і не так багато детальних комп'ютерних кінетичних моделей нуклеаційних стадій цих процесів. Особливу роль у з'ясуванні можливої та дійсної картини нуклеації грають атомістичні моделі – Монте-Карло та середнього поля. На наш погляд вони є більш «чесними» у порівнянні із загально прийнятим розв'язком рівнянь Фоккера-Планка у просторі розмірів.Тому наша поставлена задача є безумовно актуальною.

Мета. Дослідити кінетику гомогенної нуклеації при розпаді бінарного твердого розчину, а також кінетику росту впорядкованих фаз під час реакційної дифузії та окремо під впливом поля градієнта концентрації.

Завдання.

1. Розглянути бінарний сплав, що має тенденцію до розпаду та побудувати методом Монте-Карло залежності часу інкубаційного часу від двох різних параметрів пересичення. Визначити який з параметрів пересичення краще підходить для опису нуклеації у бінарному твердому розчині.

2. Порівняти результати, що стосуються дослідження кінетики нуклеації у бінарному твердому розчині, отримані за класичною теорію нуклеації (CNT) та методом SKMF.

3. Перейти до бінарних сплавів, що мають тенденцію до упорядкування. Дослідити та порівняти методом Монте-Карло кінетику росту впорядкованих фаз L12 та L10 під час реакційної дифузії в інкрементальній парі та одночасному рості фаз, побудувавши залежність квадрату ширини впорядкованої фази від часу (перевірка параболічного закону дифузії).

4. Дослідити методом Монте-Карло вплив градієнта концентрації на час формування проміжних впорядкованих фаз L10 та B2, побудувавши залежність часу формування впорядкованої фази від квадрату градієнта концентрації.

Методика дослідження. Основним методом дослідження був Монте-Карло метод (алгоритм Метрополіса). Але отримані цим методом результати порівнювалися з результатами класичної теорії нуклеації (CNT) та SKMF.

Метод Монте-Карло. Загальною характеристикою методу Монте-Карло є багаторазове застосування послідовності математичних та логічних операцій відповідно до певного імовірнісного алгоритму. Цей метод є ефективним при дослідженні процесів у твердих тілах на атомному рівні. Його основу складає випадковий вибір дозволених траєкторій системи у фазовому просторі. Положення системи у фазовому просторі змінюється завдяки розігрування випадкового числа. У дифузійних задачах це досягається зміщенням атомів у реальному просторі.

Згідно алгоритму Метрополіса атомістичного методу Монте-Карло – ймовірність стрибка атома з положення і в положення j, визначається залежністю:

$$p_{i\to j}=\begin{cases} 1, \quad (\Delta E\le 0); \\ \exp\left(-\dfrac{\Delta E}{kT}\right), \quad (\Delta E>0). \end{cases} \tag{1}$$

де $\Delta E = E_j - E_i$, E_i та E_j – енергії системи до та після стрибка, відповідно, k – стала Больцмана, T – температура системи.

Метод SKMF. Stochastic Kinetic Mean-Field (SKMF) метод був запропонований у [7, 2] і в подальшому розвинений у [4-6, 1, 2]. Це нелінійна самоузгоджена атомістична версія методу середнього поля зі шумом, винайдена внаслідок розвитку детерміністичного підходу середнього поля Мартіна. Основні кінетичні рівняння в SKMF сформульовані самостійно для ймовірностей зайнятості кожного вузла атомом сорту A, з частотами залежно від конфігурації енергії у наближенні середнього поля, і з шумом мікропотоків (або шумом частот) між сусідніми вузлами:

$$\frac{dC_i}{dt} = -\sum_{j=1}^{Z}\left[C_i\left(1-C_j\right)\left(\Gamma_{i,j}^{mean-field} + \delta\Gamma_{i,j}^{Lang}\right) - C_j\left(1-C_i\right)\left(\Gamma_{j,i}^{mean-field} + \delta\Gamma_{j,i}^{Lang}\right)\right] \quad (2)$$

де

$$\Gamma_{i,j}^{mean-field} = \Gamma_0 \exp\left(-\frac{\overline{E_{i,j}}}{kT}\right) \quad (3)$$

$$\overline{E_{i,j}} = \left(M - E_{mix}\right)\sum_{l=1}^{Z=12} C_l + \left(M + E_{mix}\right)\sum_{n=1}^{Z=12} C_n \quad (4)$$

$V_{\alpha,\beta}\left(\alpha,\beta = A,B\right)$ парна енергія взаємодії з $Z=12$ найближчими сусідами; $M = \left(V_{AA} - V_{BB}\right)/2$ – параметр асиметрії; $E_{mix} = V_{AB} - \left(V_{AA} + V_{BB}\right)/2$ – енергія змішування; $\Gamma_0 = \nu_0 \exp\left(\frac{-E^s + Z\left(V_{AB} + V_{BB}\right)}{kT}\right)$ (ν_0 – частота спроб; E^S – сідлова точка енергії, взята в KMF константою для всіх стрибків); $\delta\Gamma_{i,j}^{Lang}$ – шум частоти стрибків; $\delta\Gamma_{i,j}^{Lang} = \Gamma_0 \frac{A_n}{\sqrt{\Gamma_0 dt}}\sqrt{3}\left(2random - 1\right)$ де A_n безрозмірна амплітуда шуму; $\Gamma_0 dt$ – безрозмірний крок по часу.

Загальна характеристика роботи. Вперше здійснено порівняння застосування трьох методів (CNT, SKMF та Монте-Карло) для прогнозування залежності інкубаційного часу швидкості зародкоутворення від пересичення.

Досліджено методом Монте-Карло ріст і конкуренцію проміжних впорядкованих фаз з ГЦК решіткою при врахуванні взаємодії в двох координаційних сферах. При цьому була побудована діаграма стану відповідної системи, яка демонструє вузькі концентраційні інтервали існування проміжних фаз, що було раніше проблемою при моделюванні з урахуванням взаємодії в одній координаційній сфері.

Досліджено вплив градієнта концентрації на час формування впорядкованих фаз B2 та L10.

Список використаних джерел і літератури:

1. Gusak, A. M., Zaporozhets, T. V., Lyashenko, Y. O., Kornienko, S. V., Pasichnyy, M. O., & Shirinyan, A. S. (2010). Diffusion-controlled Solid State Reactions: In Alloys, Thin Films and Nanosystems. John Wiley & Sons.
2. Turnbull, D., & Fisher, J. C. (1949). Rate of nucleation in condensed systems. The Journal of chemical physics, 17(1), 71-73.
3. Erdélyi, Z., Pasichnyy, M., Bezpalchuk, V., Tomán, J. J., Gajdics, B., & Gusak, A. M. (2016). Stochastic kinetic mean field model. Computer Physics Communications, 204, 31-37.
4. Bezpalchuk, V., Abdank-Kozubski, R., Pasichnyy, M., & Gusak, A. (2018). Tracer Diffusion and Ordering in FCC Structures-Stochastic Kinetic Mean-Field Method vs. Kinetic Monte Carlo. In Defect and Diffusion Forum (Vol. 383, pp. 59-65). Trans Tech Publications.
5. Gusak, A., & Zaporozhets, T. (2018). Martin's Kinetic Mean-Field Model Revisited—Frequency Noise Approach versus Monte Carlo. Металлофизика и новейшие технологии.
6. Gajdics, B., Tomán, J. J., Zapolsky, H., Erdélyi, Z., & Demange, G. (2019). A multiscale procedure based on the stochastic kinetic mean field and the phase-field models for coarsening. Journal of Applied Physics, 126(6), 065106.
7. Storozhuk, N. V., Sopiga, K. V., & Gusak, A. M. (2013). Mean-field and quasi-phase-field models of nucleation and phase competition in reactive diffusion. Philosophical Magazine, 93(16), 1999-2012.

Науковий керівник: д.ф.-м.н., професор Гусак А.М.

ФІЗИКА ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ФІЗИКИ

Пасічна В. М., Ткаченко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЄВРОПИ ТА США

Кожна країна прагне до удосконалення системи вищої освіти відповідно до вимог суспільства на певному етапі розвитку, адже саме цей фактор є найбільш впливовим визначальником для успішного розвитку і процвітання країни в економічній, науковій культурній та інших сферах. Як відомо, для того, щоб виграти будь-яку гру потрібна стратегія, яка, у свою чергу, передбачає аналіз вже існуючої поведінки гравця, що колись переміг в цю гру, та розробка власної стратегії на основі попередньої. Аналогічно, для того, щоб покращити систему вищої освіти з фізики в Україні, потрібно проаналізувати світові ідеї та тенденції інших країн в цій сфері. Саме тому ми спробували почати з аналізу особливостей освітніх програм з фізики у закладах вищої освіти у країнах Європи та США.

Європейський освітній простір. Освітні системи у кожній країні Європи формувалися впродовж багатьох століть і увібрали в себе національні духовні й культурні традиції.

До особливостей організації освітнього процесу в країнах Європи слід віднести розробку єдиних критеріїв і стандартів відповідно Болонської декларації [5] – угоди про стандартизацію підходів до організації навчального процесу й функціонування вищої школи в Європейському Союзі.

Європейське фізичне товариство надає перевагу наступним методам при навчанні фізики у закладах вищої освіти: [1].

1) лекції, що доповнюються проблемними заняттями (problem classes) та груповими навчальними роботами (group tutorial work);
2) лабораторні роботи;
3) використання підручників та інших матеріалів для самостійного вивчення;
4) проектна робота (індивідуальна та групова);
5) освітня діяльність, що має на меті розвиток загальних компетентностей.

Згідно з європейськими вимогами навчальні програми з фізики для ОС бакалавр передбачають забезпечення освітньої траєкторії як для студентів, які планують перейти до наукових досліджень у галузях промисловості чи наукових установах (якщо студент обирає 70% фізико-математичних модулів) з можливістю отримання наступного ступеня магістра фізики та / або докторантуру, а також для студентів, які шукають широку фізичну освіту, що забезпечить їм міцну базу загальних навичок та зробить їх конкурентноспроможними для працевлаштування.

Загальна структура навчальної програми для здобуття ОС бакалавр представлена в таблиці 1. Слід зауважити, що для трьохрічної програми як мінімум 140 із 180 кредитів повинно бути з фізики та математики.

Таблиця 1 – Загальна структура навчальної програми для здобуття ступеня бакалавра

Механіка та термодинаміка	20-40 кредитів
Класична механіка, термодинаміка та кінетична теорія, спеціальна теорія відносності, розширена класична механіка, основи квантової механіки	
Оптика та електромагнетизм	20-40 кредитів
Коливання та хвилі, основи оптики, електромагнетизм, розширена електродинаміка та оптика	
Квантова фізика	20-40 кредитів
Квантова механіка, статична механіка, фізика твердого тіла, фізика атома, ядра та елементарних частинок.	
Експериментальна та лабораторна робота	20-40 кредитів
Математика тачислення	20-40 кредитів
Математика, IT навички та моделювання	
Додаткові предмети	0-40 кредитів

Отримавши ступінь бакалавра з фізики студенти повинні постійно вдосконалювати наступні загальні компетентності:

1. Вміння вирішувати поставлені задачі відповідно до вимог сьогодення.
2. Постійний розвиток аналітичної, дослідницької, комунікаційної, інформаційно-технологічної та особистісної компетентностей.
3. Володіння мовою.
4. Етична поведінка, тощо.

Американський освітній простір. Рейтинг найкращих вищих навчальних закладів світу, станом на 2015 р. засвідчує, що зі списку топ-100 на США припадає 30 ЗВО, що безумовно, робить країну лідером з точки зору концентрації високоефективних установ у системі вищої освіти. Під час вибору освітніх програм та джерел фінансування закладам вищої освіти США надана повна свобода, що реалізується через плату за навчання, підтримкою різних фондів, випускників, прибутками від наукової діяльності.

Оцінка за дисципліну формується як сума 70-75 % лекційної частини та 25-30% лабораторної частини. Протягом семестру студент складає від 2 до 5 тестів, які не можна перездати, тобто якщо за семестр він отримав оцінку F(не задовільно), то єдиний вихід продовжити навчання далі – це взяти повторний курс, який коштує від 600до декількох тисяч доларів. У багатьох американських ЗВО співвідношення між часом, відведеним на аудиторне навчання і самостійну роботу, є 1:2 або 1:3.

Всі дисципліни поділені по рівням: вступний (introductory), проміжний (intermediate) та поглиблений (advanced). Дисципліни вступного рівня з фізики потрібні майже для всіх STEM університетських програм (STEM — це абревіатура, що відноситься до освітніх рівнів у галузях науки, техніки, інженерії та математики) не тільки тому, що фізика вважається основоположною для цих дисциплін, а й тому, що вона забезпечує студентам практичний досвід з прикладної математики. Близько 55% бакалаврів з фізики продовжують навчатися в аспірантурі: 35% – з фізики та 20% – в інших галузях [2]. В табл. 2 представлені дані про те, які дисципліни з фізики вимагають університети США у відсотках від загальної кількості кредитів для отримання ОС бакалавр з фізики.

Таблиця 2 – дисципліни з фізики, які вимагають університети США у відсотках від загальної кількості кредитів для отримання ступеня бакалавра з фізики. Дані отримані організацією SIGN-UP (Strategic Programs for Innovations in Undergraduate Physics) за підтримки APS (American Physical Society).

Назва дисципліни	%
Класична фізика (вступний рівень)	22
Лабораторні роботи (розширений рівень)	12
Електромагнетизм (середній рівень)	11
Сучасна фізика (середній рівень)	10
Класична механіка	10
Квантова механіка	10
Математична фізика	8
Термодинаміка і/чи статистична фізика	8
Оптика	8
Додаткові предмети з фізики	18

Список використаних джерел і літератури:

1. A european specification for physics bachelor studies / EPS Publications. – 2009.
2. LeGresleySarahCalculus-enhanced energy-first curriculum for introductory physics improves student performance locally and in downstream courses / SarahLeGresley, Jennifer Delgado, Christopher Bruner, Michael Murray, Christopher J. Fischer // Physical Review Physics Education Research.–2019. – V.15, № 2. DOI:10.1103/PhysRevPhysEducRes.15.020126.
3. HolmesNatasha Introductory physics labs: We can do better // Natasha Holmes, Carl E. Wieman // Physics Today.–2018. – V. 71,№1.doi: 10.1063/PT.3.3816
4. Зарубіжна система вищої освіти: навч. посібн. / авт. – упоряд. М. І. Гагарін. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. – 102 с.

5. Текст Болонської декларації. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://web.archive.org/web/20080211212119/http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF.

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ткаченко А. В.

Чорненко Н. А., Магльований Ю. І., Ткаченко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ СЕРЕДОВИЩ З ФІЗИКИ

Упродовж декількох останніх десятків років відбувається активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес.

Традиційні форми навчання вимагають від студентів самостійного опрацювання великої частини навчального матеріалу. На основі аналізу навчальних планів ОС магістр спеціальності 014 Середня освіта (фізика), відношення аудиторної роботи до самостійної становить 1:3. Одним з можливих шляхів розв'язання проблеми організації самостійної роботи студентів є розробка дистанційних навчальних середовищ з фізики з метою забезпечення належного формування фахових компетентностей майбутніх вчителів фізики.

На основі проведеного опитування серед вчителів природничої галузі, ми дійшли до висновку, що 60% опитуваних не використовують WEB-уроки в освітньому процесі, адже не мають достатніх навичок та знань для розробки такого дидактичного матеріалу.

Ми пропонуємо один із можливих шляхів вирішення даної проблеми, а саме розробку навчально-методичного комплексу дистанційного курсу «Сучасні ІКТ у шкільному курсі фізики» з відкритим доступом для користувачів.

Дистанційний курс побудований на основі навчальної програми ОС магістр спеціальності 014 Середня освіта (фізика). Важливим принципом навчання фізики є принцип систематичності та послідовності навчання. В даному курсі це досягається за допомогою поділу навчального матеріалу на модулі. Кожен модуль має певний перелік тем, які відповідають навчальній програмі, список рекомендованих джерел, а також перелік індивідуальних завдань для студента.

Контроль знань відбувається за допомогою виконання індивідуальних завдань, а також модульної контрольної роботи, яка розроблена за допомогою Google Forms.

Завдяки адаптивності Google Site, користувач може вивчати нову йому дисципліну та виконувати завдання за допомогою всіх можливих гаджетів, у будь-якому місці та в будь-який час.

На сайті також розміщено важливу інформацію для студента:

- контакти викладача;
- критерії оцінювання знань студента;
- журнал обліку академічної групи;
- інструкції для виконання індивідуальних завдань та контрольних робіт;
- додаткові довідкові матеріали.

Розроблений курс може бути корисний студентами педагогічних спеціальностей, в навчальній програмі яких не заплановано вивчення даної дисципліни, студентам, які навчаються за індивідуальним планом, а також вчителям-практикам, які прагнуть застосовувати новітні технології з метою удосконалення освітнього процесу в сучасній загальноосвітній школі.

Запропонований нами курс дозволяє розширити дидактичні можливості освітнього процесу шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Розроблені веб-матеріали можна використовувати на уроках різного типу. Наприклад, вчитель, який використовує технологію перевернутого навчання, шукає спосіб подачі

інформації для самостійного опрацювання учнями, то для цього можна використати бесіди в соціальних мережах, електронні документи, електронні онлайн-класи, як Google Classroom.

Слід відзначити, що сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу. Одним з цікавих практичних та ергономічних засобі навчання є WEB-уроки. Використовуючи сервіс Google Sites, вчитель може розробити динамічний урок засвоєння нових знань, використовуючи алгоритм розробки WEB-уроків, який подано в розробленому нами курсі. Урок можна наповнити відео, картинками, анімаціями, діаграмами, тестами, додавати інформацію з інших додатків Google, наприклад Документи Google, YouTube, Picasa та з інших джерел.

Навіть розробляючи урок контролю знань, умінь і навичок учнів, вчитель може використати сервіс Google Sites, розробити контрольну чи самостійну роботу за допомогою Google Form, яку учні можуть виконати на уроці, а також можна додавати версію тесту для підготовки учня до контрольної роботи вдома. Перевагами використання Google Form є автоматизація перевірки знань, збереження навколишнього середовища, що є актуальною проблемою сьогодення та відповідність інтересам сучасних учнів.

Завдяки розвитку глобальних мереж ми отримали можливість пересилати необхідну кількість даних з одного кінця світу в інший, вільно вести дискусії з іншими користувачами мережі в онлайн-режимі і розміщувати інформацію на Інтернет-сайтах, роблячи її доступною для всіх бажаючих. Ми переконані, що вчитель має завжди розвивати та вдосконалювати фахові компетентності, використовувати актуальні методи та засоби навчання на уроках фізики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Технології дистанційного навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/school/method/technol/1303/.

2. Переваги та недоліки денного та дистанційного навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://stimul.kiev.ua/articles.htm?a=perevagi_ta_nedoliki_dennogo_ta_distantsiynogo_navchannya.

3. Ткаченко А.В., Миндрул Б.І. GOOGLE CLASSROOM як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів з фізики //Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференція "Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті", м. Кропивницький, 19-20 квітня 2018. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – С.46.

4. Ткаченко А.В. Використання GOOGLE SITES у підготовці студентів-фізиків до педагогічної діяльності/ А.В.Ткаченко, Л.О. Кулик, О.М Гриценко // Сучасні тенденції навчання фізики у загальноосвітній та вищій школі: [матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження Ігоря Євгеновича Тамма, м. Кіровоград, 15-16 жовтня 2015 р.]. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С.66-70.

5. Ткаченко А.В. GOOGLE SITES як засіб формування готовності майбутніх вчителів до застосування ІКТ у професійній діяльності/ А.В.Ткаченко, Л.О. Кулик, О.М Гриценко // Наукові записки. – Випуск 8. – Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2015. – С.177-182.

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Ткаченко А. В.

МАТЕМАТИКА. ПРИКЛАДНА МАТЕМАТИКА. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИКИ

Гур'єв Я. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ І ФЛУКТУАЦІЙ У ВІДКРИТОМУ ВАРІАНТІ МОДЕЛІ «ХИЖАК-ЖЕРТВА»

Добре відома модель хижак-жертва модифікується двома способами. По-перше, розглядається регулярне неперервне підселення або регулярне неперервне видалення жертв та / і хижаків. Знайдено діаграму стійкості та стабільності. По-друге, досліджуються випадкові коливання коефіцієнтів народжуваності та інших кінетичних коефіцієнтів, також чисельними методами встановлено параболічний закон випадкового блукання в (X, Y) -просторі кількості жертв та хижаків та доведено його виконання для малих відхилень від стаціонарного стану.

Запропонована доповідь є продовженням роботи минулого року "Моделювання впливу зовнішніх регулярних факторів та шуму на поведінку системи "хижак-жертва"" Я. Гур'єв, С. Абакумов. Виявилося, що результати попередньої роботи були тільки першими і не завжди правильними кроками в аналізі відкритих систем під дією неперервних гладких та флуктуаційних зовнішніх впливів. Основні нові моменти наступні: виявилося, що при додаванні неперервних постійних зовнішніх впливів головним питанням є стійкість чи нестійкість системи в залежності від зовнішніх потоків. У результаті ми провели повний аналіз стійкості системи "хижак-жертва" із постійними вхідними та вихідними потоками хижаків і жертв. При цьому побудована повна діаграма існування та стійкості режимів. Якщо ж впливи на систему є флуктуаційними і виражаються ці впливи через флуктуації не самих популяцій, а відповідних кінетичних коефіцієнтів, то відповідна стохастична поведінка систем виявляється схожою для всіх типів шумів на початковій стадії еволюції. А саме, ця поведінка зводиться до параболічного закону дифузії у просторі розмірів популяцій.

Науковий керівник: д. ф.-м. н., професор Гусак А. М.

Моргун М. Г.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В сучасних умовах все більшої актуальності набирає проблема динаміки настроїв у суспільстві. Який погляд на ситуацію стане домінуючим? Чи буде досягнуто консенсус по вибраному питанню? Знання відповідей на ці запитання дають можливість передбачити та вплинути на майбутній розвиток подій [1-7]. А це, у свою чергу, зумовлює науковий інтерес до проблеми динаміки думок у суспільстві.

Для прогнозування зміни поглядів у суспільстві спочатку необхідно створити модель, яка повинна враховувати основні аспекти розповсюдження та зміни інформації у ньому.

Кожне суспільство займає деяку територію, тобто має свою геометрію. Для моделі покладемо, що суспільство займає деяку область на площині, та поділяється на під області – регіони. Це дає змогу зручно керувати початковими умовами моделі: задати потрібну густину населення, початкові значення настроїв для кожного регіону та інші параметри.

Суспільство складається з індивідів. Додамо у вище визначену область наперед визначену кількість об'єктів – членів суспільства. Оскільки, зазвичай, кожне суспільство має кілька ключових питань, які найбільше хвилюють його членів, то кожен об'єкт, окрім координат на площині, будемо характеризувати системою поглядів. Введемо систему поглядів як набір значень в межах від -1 до 1 включно. Де +1 відповідає повній підтримці по відповідному питанню, -1 значний протест, а 0 – нейтральному ставленню.

Але в кожному суспільстві є одна чи більше груп його членів, які мають спільні погляди. У сучасному суспільстві таким групам відповідають політичні партії. Розділимо партії на два типи: ідеологічні та лідерські. Члени ідеологічної партії згуртовані навколо певної ідеї, а наявність лідера не є обов'язковою. Змінити погляди учасника ідеологічної партії доволі складно. У випадку лідерської партії учасники згуртовані навколо лідера, який є ключовою особою у партії. Якщо погляди лідера змінюються, то і погляди багатьох учасників цієї партії також змінюються у даному напрямку. Змінити погляд учасника лідерської партії простіше ніж учасника ідеологічної партії.

Розглянемо зміну стану моделі в часі. Кожний член суспільства так чи інакше спілкується з іншими особами. При спілкуванні співрозмовники обмінюються своїми думками, поглядами. Причому, кожен об'єкт намагається донести до співрозмовника теми, які є найбільш важливими для нього самого. Важливість питання для індивіда будемо визначати як абсолютне значення відповідного питання у його системі поглядів. Співрозмовників для кожного об'єкта умовно можна поділити на три групи: постійні близькі (тобто об'єкти, які знаходяться поруч географічно і спілкування проходить регулярно), постійні віддалені (об'єкти з якими даний об'єкт комунікує регулярно використовуючи сучасні технології) та випадкові (змінюються кожного разу). Також на вибір кола спілкування об'єкта впливає його приналежність до політичної партії. Так, об'єкт який є членом партії буде частіше спілкуватися з однопартійцями.

Варто зазначити ще один важливий аспект при спілкуванні двох індивідів. Абсолютна величина впливу на погляди іншого об'єкта буде залежати від їх абсолютних величин. Так, якщо об'єкт має сильно виражену позицію в деякому питанні, то змінити його думку буде доволі складно. І навпаки, доволі легко впливати на об'єкт думка якого ще не сформована.

Також необхідно врахувати дію засобів масової інформації на членів суспільства. Розділимо усі ЗМІ на дві групи: залежні ЗМІ та незалежні ЗМІ. Незалежні ЗМІ висвітлюють кожну точку зору, тобто, теоретично, будь-який член суспільства може поділитися своєю позицією щодо деякого питання чи їх групи використовуючи незалежне ЗМІ. Залежне ЗМІ висвітлює події в контексті поглядів свого власника, який, зазвичай, спонсорує це ЗМІ та належить до деякої політичної партії.

Очевидно, що будь-яке ЗМІ не може доносити інформацію до усіх членів суспільства одночасно, тому кількість членів суспільства, які сприймають інформацію із конкретного ЗМІ варіюється з часом. Також приналежність до політичної партії вносить корективи у список ЗМІ до яких найчастіше прислухається її учасник.

Таким чином ми отримали модель динаміки поглядів у суспільстві, для якої відносно легко можна створити комп'ютерну реалізацію, що дасть змогу проводити чисельні експерименти.

Список використаних джерел і літератури:

1. Стадник А. Г. Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку / А. Г. Стадник // Грані. - 2016. - № 1. - С. 111-115. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_1_22.
2. Хорошко В. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. Частина 1 / В. Хорошко, Ю. Хохлачова // Безпека інформації. - 2016. - Т. 22, № 3. - С. 283-288. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bezin_2016_22_3_9.
3. Стадник А. Г. Основні моделі організації інформаційних війн та їх різновиди / А. Г. Стадник // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. - 2015. - Вип. 67-68. - С. 81-91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stapttp_2015_67-68_11.
4. Гапій В. Е. Пропаганда як інструмент впливу на підсвідомість людини в сучасній Україні / В. Е. Гапій // Молодий вчений. - 2018. - № 1(2). - С. 636-641. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_1(2)__20.
5. Рубан А. О. Сучасні інформаційні комунікації та їх вплив на масову політичну свідомість і здоров'я людини / А. О. Рубан // Молодий вчений. - 2017. - № 9.1. - С. 143-147. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_9.
6. Інформаційні технології та їхній вплив на формування громадської думки в Україні / У. Стефанчук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. — Львів, 2008. — Вип. 20 — С. 129-133. — Бібліогр.: 12 назв. — укр.
7. Курчина Т. О. Технології формування громадської думки через ЗМІ / Т. О. Курчина // Українське журналістикознавство. - 2013. - Вип. 14. - С. 36-39. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzhz_2013_14_9.

Науковий керівник: к.ф.-м.н., доцент Богатирьов О. О.

ХІМІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ

Бабій А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОЦІ ХІМІЇ

В сучасному світі стрімко відбуваються зміни в характері освіті. Вони включають новий зміст, цілі, різноманітні творчі підходи, тобто видозмінюються таким чином, щоб учень або загалом молода особистість мала здатність по-різному міркувати, будувати свій науковий шлях, розвивати свої творчі здібності та вміти креативно мислити. З цієї причини все більш актуальним стає компетентнісний підхід у формуванні та побудові освіти, формування ключових компетенцій людини є перспективним напрямом і в науці, і в цілому в практиці освіти [1].

Введення компетенцій до основних складових освіти дозволяє вирішувати проблему, яка є типовою для української школи, коли учні можуть добре опанувати набір теоретичних знань, але відчувають значні труднощі в діяльності, що вимагає використання цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій. Тому, якщо ми розглядаємо поняття компетентність, як сукупність всіх особистісних якостей учня (знання, уміння, навички, здібності, стереотипи поведінки та зусилля), попри формуванні останніх, необхідно розглядати їх, як єдине ціле, а не окремі складові, які не залежать один від одного.

Для порівняння та оцінки використання ключових компетентностей учнів були проведені порівняльні уроки з хімії у 8 класах на тему: «Основні класи неорганічних сполук. Кислоти та основи». Рівень засвоєння знань з хімії, математики та фізики в обох класах виявився практично рівноцінний (якість знань в 8Б-51%, 8В-54%).

Один урок був проведений в класичному стилі у 8Б, коли вчитель пояснює нову тему на дошці з використанням мультимедійної презентації, в якій наведений допоміжний матеріал, є короткі відео з демонстрацією. В кінці уроку вчитель роздала картки, щоб учні написали рівняння, які вони запам’ятали з нової теми і описали спостереження, які бачили з відеопрезентації. Домашнім завданням було опрацювати конспект з відповідним параграфом в підручнику. На наступному уроці вчитель провела актуалізацію знань в цьому ж класі і виявилось, що тільки 45% учнів засвоїли цей матеріал на задовільні оцінки.

Паралельно був проведений цей урок в 8В класі, де вчитель врахувала попередньо навички, здібності, поведінку учнів під час опрацювання такого матеріалу. Нею було використано інтерактивну дошку, на якій вона в ігровій формі виводила на екран рівняння, формули, кольори осадів та описані фізичні властивості багатьох сполук. Учні повинні були колективно, водночас, маючи попередні знання з тем ОКНС вибирати правильні відповіді, логічно міркувати, відкидаючи однозначні формули речовин, з якими вони знайомились на попередніх уроках, тим самим знаходити правильний варіант відповіді. Після такої подачі матеріалу вчитель провела демонстрацію дослідів: реакція нейтралізації, одержання осадів та розчинення їх в кислотах, дія індикаторів на луги та кислоти, дія кислоти на сіль з виділенням газу та перевірка, який саме цей газ.

При виконанні таких дослідів вчитель постійно наголошувала на правильності виконання із проведенням техніки безпеки. І що виявилось цікавим, під час виконання деяких операцій вона принципово порушувала порядок виконання дослідів. Відразу на таку помилку відреагувало 35% учнів. Це вказує на те, що така компетенція, як зорова увага, вміння та навички аналізувати методику та опорні знання з попередніх тем, допомагають активувати нові зусилля, кмітливість та спостереження в учнів. В кінці уроку вчитель так само роздала картки учням, для того, щоб визначити рівень засвоєння нового матеріалу. Показник успішності був на 20% вищй, ніж в передньому класі. Домашнім завданням було опанувати новий матеріал і виконати тестові завдання з відповідної теми [2]. Тест був з посиланням на сторінці школи, в розділі «Хімія для 8 класу» і був обмежений за часом.

Після виконання такого тести, результати автоматично надсилаються вчителю з відповідною кількістю балів, а самі учні можуть водночас побачити свій рівень успішності. Вони самостійно аналізують, бачать свої помилки і ще раз мають змогу засвоїти пройдений матеріал. На наступному уроці вчитель аналогічно провів актуалізацію та систематизацію знань з вивченої теми в усній формі. Показник задовільної успішності склав 58%, що на 10% більший від іншого класу (з врахуванням 3% попередньої успішності).

Отже, різні педагогічні діагностуючі засоби необхідно обов'язково впроваджувати в освітню практику. Вони націлені на виявлення здібностей учнів до навчання, їх мотивацію, розвиток мислення, тобто на оцінювання їхньої загальної навчальної компетентності. Компетентнісний підхід може стати особливо продуктивним для розробки сучасних систем технологічної підготовки школярів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кацевич Л. С. Формування ключових та предметних компетентностей учнів шляхом використання новітніх технологій / Методичні рекомендації для вчителів хімії. – Ківерці − 2016. − 62 с.

2. Тестові технології оцінювання компетентностей учнів : посібник / за ред. Ляшенка О. І., Жука Ю. О. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 181 с.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О. А.

Бобошко Ю. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ГУМІНОВИХ ПРЕПАРАТІВ НА НВК «ФРЕЯ-АГРО»

Гумінові препарати сьогодні є важливим чинником інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. В рослинництві вони застосовуються для передпосівної обробки насіннєвого матеріалу, для позакореневого підживлення рослин в початковий період вегетації, для поліпшення мікроелементного забезпечення рослин. Крім того, ці продукти використовуються як кормові добавки у тваринництві. Їх застосування дає можливість поліпшити фізіологічні показники тварин, біохімію крові, підвищує їх стійкість до різноманітних захворювань, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню якості тваринної продукції.

У Черкаській області виробництвом гумінових препаратів займаються підприємства науково-виробничого комплексу «Фрея-Агро». Сировиною для виробництва є торф Ірдинського родовища. Асортимент продукції формується на основі базового розчину одержаного вилученням з торфу комплексу гумінових речовин шляхом їх екстракції лугом. Особливістю виробництва на даному підприємстві є те, що підсушений торф змішується з сухим лугом, суміш подрібнюється й осереднюється у шнековому змішувачі. Ці процеси відбуваються при повному доступі повітря, що приводить до витрати помітної кількості лугу на реакцію з CO_2:

$$2NaOH + CO_2 = Na_2CO_3 + H_2O.$$

Такий чином натрій карбонат є побічним продуктом та входить до складу гумінових добрив як баластна речовина. Саме ця особливість відрізняє виробництво на «Фрея-Агро» від класичної, «мокрої» схеми, поданої на рис. 1 [1]. Ця схема передбачає обробку сирого торфу розчином лугу у закритому апараті [2] з наступною фільтрацією або центрифугуванням та пакуванням розчину гумінових речовин. За цих умов поглинання CO2 з повітря буде мінімальним, що є економічно доцільним.

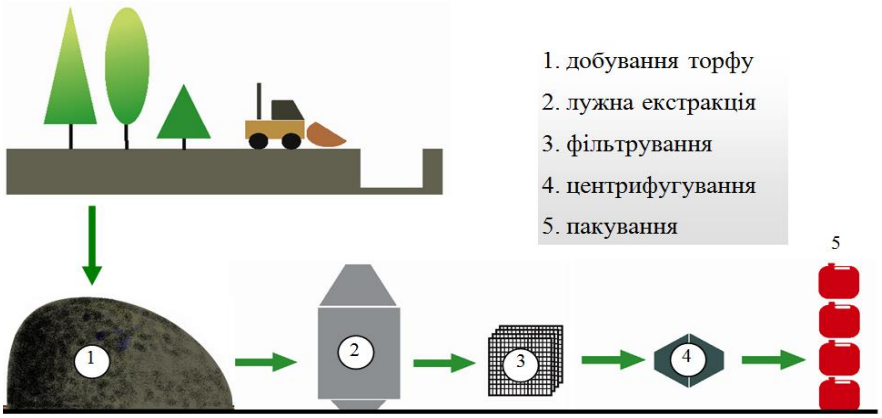

Рис. 1. Схема вилучення гумінових речовин з торфу.

В експериментальній частині нашої роботи на прохання керівництва НВК «Фрея-Агро» ми поставили задачу віднайти фактори, які дозволили б позбутися баласту у вигляді Na_2CO_3 й підвищити вміст гумінових речовин в кінцевому продукті.

Насамперед, ми вважали, що запорукою цього є перехід на «мокру» схему обробки сировини і збільшення поверхні контакту рідкої та твердої фаз. Для цього в лабораторних експериментах суміш торфу масою 20 г та розчину лугу старанно перетирали у порцеляновій ступці. Кількість розчину лугу експериментально підбирали такою, щоб pH суміші після перетирання не перевищував 10. Одержану суміш завантажували в автоклав й нагрівали до 120 °С протягом однієї години. Після автоклавування була отримана вязка маса, яку потім переносили у лійку Бюхнера, змиваючи мінімальною кількістю води. Фільтрування проводили під вакуумом. Ці процеси проілюстровані на рис. 2.

Рис. 2. Стадії лабораторного експерименту

Одержаний фільтрат мав густину ρ = 1.046 г/дм^3 та C = 11%, що в принципі, вирішує задачу, поставлену виробничниками.

В результаті проведених досліджень можна зробити висновок, що для підвищення виходу гумінових речовин в умовах виробництва необхідними є три речі:

- збільшення площі контакту фаз та інтенсивності перемішування;
- підвищення температури й тиску при екстракції (автоклавування);
- застосування промислового фільтр-пресу для відділення отриманого розчину.

Для здійснення модернізації виробництва у технологічну схему підприємства «Фрея-Агро» пропонується включити такі елементи як промисловий міксер, автоклав і фільтр-прес або шнекову центрифугу.

Висновки з виконаної роботи дозволили сформулювати пропозиції з поліпшення технології, які були передані керівництву підприємства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Денисюк Е. А. Технологии получения гуминовых веществ/ Е. А Денисюк, Р. А., Митрофанов, И. А. Кузнецова // Вестник НГИЭИ. – 2014. – С. 66–71.

2. Complex humic fertilizer. Potassium humate peat liquid / FLEXOM Ltd., Moscow : - 2004.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Литвин В. А.

Карюк С. С., Кадетов С. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КВАНТОВО-ХІМІЧНІ РОЗРАХУНКИ ЕЛЕКТРО-ХІМІЧНОГО ОКИСНЕННЯ САЛІЦИЛОВОЇ КИСЛОТИ НА ПЛАТИНІ В КИСЛОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Саліцилова кислота широко використовується в народному господарстві при виробництві хімічних препаратів та харчових продуктів. Саліцилова кислота є токсичною речовиною, тому при потраплянні у стічні води вона їх забруднює і несе негативний вплив на навколишнє середовище, одним із шляхів знешкодження саліцилової кислоти є її окиснення у стічних водах. Продукти окиснення саліцилової кислоти є менш токсичними і не мають такого негативного впливу на живі організми. На сьогоднішній день досить актуальним питанням є розробка електрохімічних методів окиснення саліцилової кислоти задля зменшення її шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Мета роботи: дослідити два можливих механізми окиснення саліцилової кислоти проведенням квантово-хімічних розрахунків та визначити, яка з ланок реакції є більш ймовірною.

Квантово-хімічні розрахунки проводили в рамках напівемпіричного наближення Хартрі-Фока методом РМ3. Для дослідження механізму окиснення саліцилової кислоти використовували такі дані: розподіл електронної густини верхньої зайнятої молекулярної орбіталі, значення теплот утворення та розподілу зарядів на атомах.

Встановлено, що в результаті електрокаталітичного окиснення саліцилова кислота проявляє себе, як акцептор гідроксил-іонів і утворює гідроксил-похідні різного складу. При подальшому окисненні утворюються диокси-сполуки, які в подальшому розкладаються до менш токсичних хімічних речовин.

Процес окиснення можна відобразити наступною схемою:

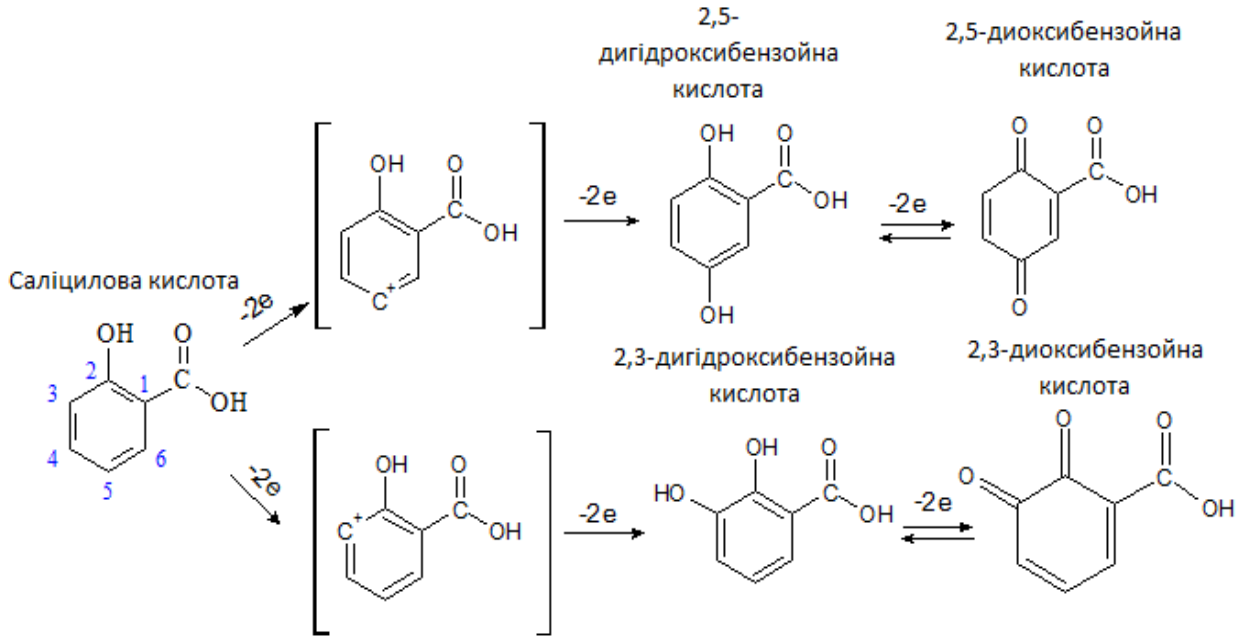

Згідно вищенаведеної схеми, очікується атака нуклеофілу за положеннями 3 та 5. Це можна підтвердити, при розгляді верхньої зайнятої молекулярної орбіталі (ВЗМО) саліцилової кислоти. Слід відзначити, що при іонізації саліцилової кислоти найбільше електронної густини сконцентровано саме в цих положеннях.

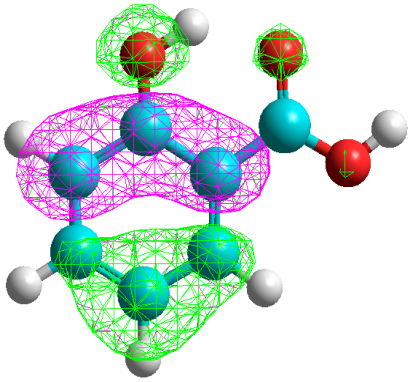

Розглядаючи розподіл зарядів на атомах в молекулі саліцилової кислоти, ми бачимо, що в положеннях 3 та 5 значення зарядів є негативними (-0,177 та -0,174, відповідно), що не співпадає з напрямком атаки нуклеофілу OH^-, який забезпечує електрокаталітичне окиснення саліцилової кислоти в кислому середовищі.

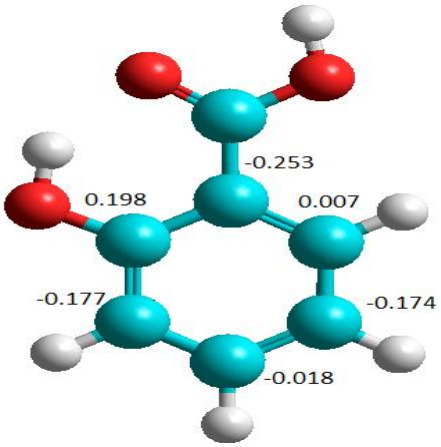

Це пояснюється тим, що електрохімічна активація саліцилової кислоти зводиться до утворення карбкатіону, саме його властивості, а не нейтральної молекули саліцилової кислоти, і визначають напрям атаки нуклеофілу. Ми вважаємо, що перша стадія реакції проходить через відрив гідрид-іонів з утворенням карбкатіону 3 або 5.

Утворений в процесі електрохімічної реакції карбкатіон саліцилової кислоти має дуже короткий час життя, що обумовлено тим, що відразу після іонізації він вступає в процес взаємодії з компонентами кислого середовища; гидроксид іон при цьому зв'язує протон, утворюючи бульбашки водню, що супроводжує перебіг реакції.

Розглянувши більш детально карбкатіони, а саме, порівнявши їх теплоти утворення (157,07 ккал/моль для карбкатіону (5) та 162,27 ккал/моль для карбокатіону (3)) можна зробити висновок, що карбкатіон, в якому гідрокси група приєднується по положенню 5 є більш стійким (на 5,2 ккал/моль). Це значною мірою вказує на те, що реакція з утворенням сполуки - 2,5-диоксибензойної кислоти є більш ймовірною ніж друга реакція з утворенням 2,3-диоксибензойнаої кислоти.

Висновки: застосувавши методи квантово-хімічних розрахунків ми дослідили два ймовірні шляхи проходження електрохімічного окиснення саліцилової кислоти, та визначили, проходження якої ланки реакції є більш ймовірним. В результаті, нами встановлено, що 2,5-дигідроксибензойна кислота є більш стійкою, дозволяючи стверджувати, що оборотність цієї реакції буде меншою, а вихід – більшим в порівнянні з 2,3-диоксибензойною кислотою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Механізм електрокаталітичного окиснення саліцилової кислоти в кислих розчинах на платині / [М. Д. Веденянина., А. К. Ракишев., А. А. Веденянин та ін.]. – Москва : Інститут органической химии им. Н. Д. Зелинского, 2007. – С. 26–31.

Науковий керівник: д.х.н., професор Мінаєв Б. П.

Краснокуцька А. С.
Черкаська загальноосвітня школа № 26 І-ІІІ ст. ім. І.Ф. Момота

ТЕНЗІОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ АЦЕТАТНОЇ КИСЛОТИ В ОЦТІ

Ацетатна кислота відіграє важливу роль у харчовій промисловості, як основа для приготування оцту. Сам цей продукт широко використ-товується не лише для приготування їжі, а й для виготовлення різноманітних очищуючих, миючих, дезодоруючих, дезінфікуючих засобів. Також застосовують її у виробництві ліків і пластичних мас, як розчинник і реагент у багатьох органічних синтезах [1].

Кількісне визначення АК в оцті проводять за методикою ДСТУ 2450-94 [2]. Цей стандарт передбачає титрування проби оцту розчином NaOH $c = 1$ моль/дм^3. Метод титрування дає правильні і добре відтворювані результати, але потребує приготування титрованого розчину NaOH і постійного контролю його титру. При виконанні масових аналізів є доволі затратним по часу. В цьому дослідженні ми пропонуємо можливу альтернативу об'ємному визначенню АК, а саме тензіометрію за методом Ребіндера. Цей метод ґрунтується на тому, що тиск P, потрібний для того, щоб бульбашка повітря проскочила крізь капіляр, вміщений у рідину, прямо пропорціональний поверхневому натягу σ рідини

$$\sigma = k \cdot P$$

де: k – коефіцієнт пропорційності, числове значення якого залежить від радіусу капіляра.

При проведенні аналітичних визначень часто використовують не сам поверхневий натяг, а пропорційну йому величину надлишкового тиску (проти величини атмосферного) у бульбашці (у мм. водн. ст.).

Інший (силовий) метод ґрунтується на вимірюванні сили, необхідної для відриву кільця, виготовленого з тонкого дроту, від поверхні досліджуваної рідини. В ряді спеціальних випадків замість кільця використовується пластина прямокутної форми.

Сила відриву вимірюється за допомогою високочутливого динамометра або торсійних ваг. Дані зберігаються, обробляються і візуалізуються комп'ютером.

Нами було виготовлено прилад (Рис. 2.*а*), який працює за методом Ребіндера і проведено вимірювання поверхневого натягу стандартних розчинів ацетатної кислоти та зразка 9%-го харчового оцту. Вимірювання для зразка були виконані 5 разів за температури 25 °С, при якій також працювали зі стандартними розчинами.

Рис. 1. Сучасні прилади для тензіометрії
а) за методом Ребіндера, *б*) за силовим методом

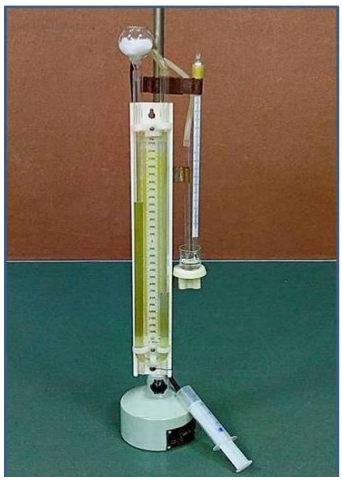

ω	$P_{надл.}$
0	227
3.07	194
6.05	180
9.01	171
12.03	164
15.98	157

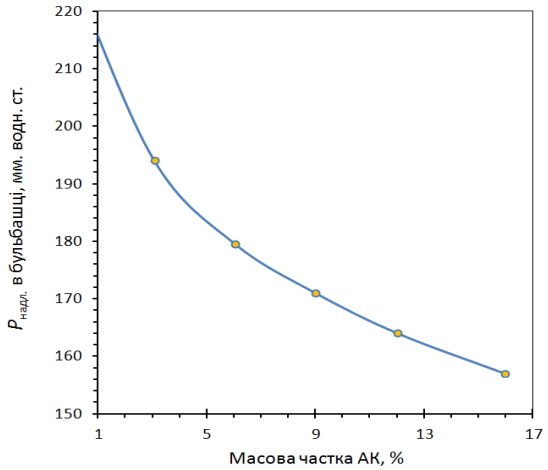

а *б*

Рис.2. Саморобний тензіометр (*а*), градуювальний графік (*б*).

Результати цих дослідів, наведені в таблиці, показують дещо гіршу точність і відтворюваність у порівнянні зі стандартною методикою.

h, мм.водн. ст.	172,5	173,0	172.5	172,0	172,5
ω(АК),%	8,45	8,27	8,45	8,63	8,45

Основними джерелами похибок, на нашу думку, є:

- відсутність регулювання і підтримання температури зразка;
- низька точність вимірювання тиску в бульбашці водяним манометром;
- пам’ять капіляру, яка пояснюється впливом адсорбованої з попереднього зразка речовини на результат вимірювання наступного зразка;
- вплив глибини занурення капіляра на точність вимірювання тиску.

Однак, при використанні сучасної апаратури метод може бути рекомендоваанний для визначення ацетатної кислоти в харчовому оцті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Фролов Г.М. Производство уксусной кислоты 3-е изд., перераб. / Г. М. Фролов, М. А. Шабуров. - М.: - Лесная промышленность. - 1978. - 240 с.

2. Державний стандарт України ДСТУ 2450-94. Оцет спиртовий харчовий натуральний.

Науковий керівник: вчитель хімії Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Овсієнко Н. І.

Лісова В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЦИКЛІЧНА ПОХІДНА ТА ОБЕРНЕНО-ПОХІДНА ХРОНОПОТЕНЦІОМЕТРІЯ В ПРОГРАМІ ФАКУЛЬТАТИВУ З ХІМІЇ

Працюючи над виконанням дипломної роботи за програмою бакалавра ми звернули увагу, що при дослідженні електрохімічних процесів циклічними зміннострумовими методами деякі властивості процесу дуже легко піддаються візуалізації. Зокрема, мова йде про прояв адсорбційних явищ на поверхні електрода та міру оборотності/необоротності процесу. Для прикладу наводимо циклічні похідні хронопотенціограми (ЦПХ) та циклічні обернено-похідні хронопотенціограми (ЦОПХ) для алізарину (Рис. 1) [1].

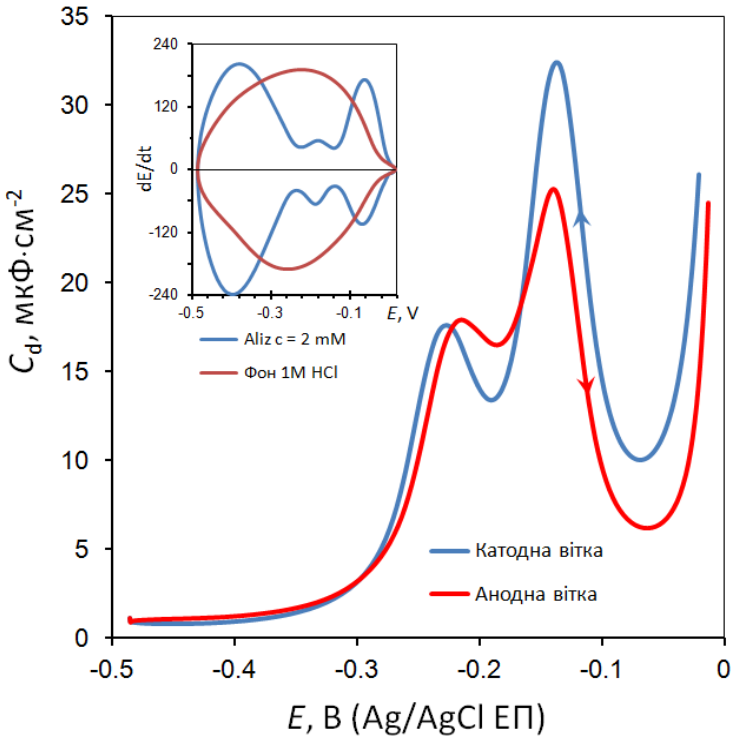

Рис. 1. Циклічні зміннострумові залежності ЦПХ (на вставці) та ЦОПХ для барвника алізариновий червоний на фоні 1М хлоридної кислоти.

В методі ЦПХ аналітичним сигналом є швидкість зміни потенціалу робочого електрода, яка обернена до величини диференціальної ємності [2]. Всяка електрохімічна система характеризується ємністю подвійного електричного шару на поверхні електрода. Його товщина, а отже і величина ємності, може змінитися через утворення шару адсорбованих молекул на поверхні. При цьому крива, одержана для розчину речовини, виходить за межі контура кривої для фонового електроліту. Таку ситуацію можна бачити на вставці до основного графіка на рис. 1. Можемо зробити висновок, що як вихідна речовина, так і продукт реакції адсорбуються на поверхні електрода в усьому робочому інтервалі потенціалів. Наявність двох максимумів вказує на стадійне протікання процесу. Різниця потенціалів анодного і катодного максимумів є меншою за 0,06 В. Це означає, що обидві стадії процесу є оборотними. Значення цієї різниці визначає міру необоротності процесу.

Аналіз таких хронопотенціограм може з успіхом використовуватися вчителями хімії при проведенні факультативу, присвяченого питанням електрохімії. Застосування змінного струму у ЦПХ і ЦОПХ відкриває можливості побудови міжпредметних зв'язків хімії з математикою та фізикою. Адже напруга у побутовій мережі змінюється за законом синуса, при її подачі на ємнісне навантаження струм у колі визначатиметься як:

$$I(t) = I_a \cdot \sin(\omega t + \varphi) \qquad (1)$$

де: ω – циклічна частота, $с^{-1}$;

t – час, с;

φ – зсув фаз між струмом та напругою.

Величина ж диференціальної ємності, своєю чергою, визначається як відношення приросту заряду ємності до викликаного ним приросту напруги:

$$C_d = \Delta q/\Delta E \qquad (2)$$

де C_d – диференціальна ємність, мкФ/$см^2$.

Враховуючи, що перенесений електричний заряд є добутком сили струму в колі на час, можемо одержати диференціальну ємність множенням оберненої похідної на різницю густини струму на початку та в кінці кожного часового дискрету. Тоді, комбінуючи вирази (1) і (2), одержимо:

$$C_d = \frac{dq}{dE} = \left(\frac{dE}{dt}\right)^{-1} \cdot \frac{\Delta I_d}{S} = \left(\frac{dE}{dt}\right)^{-1} \cdot \frac{I_a}{S} (\sin(\omega t_i + \varphi) - \sin(\omega t_{i+1} + \varphi))$$

При цьому t_i і t_{i+1} початок і кінець *i*-того часового дискрету.

Підсумовуючи, зазначимо, що залучення матеріалу фізики і математики при розгляді експериментальних даних методів ЦПХ та ЦОПХ дозволить сформувати у зацікавлених учнів важливі компетентності в галузі електрохімії та електрохімічного аналізу. Знання, одержані учнями під час факультативних занять будуть використовуватись ними при вивчення хімії як у середній, так і у вищій школі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лут Е. А. Переменный ток промышленной частоты в циклической обратно-производной хронопотенциометрии / Е. А. Лут, Р. Л. Галаган, Л. Б. Ящук // Укр. хим. журн. - 2016. - Т.82, №3. - С. 40-44.

2. Kalvoda R. Od oscilografické polarografie střídavm proudem k chronopotenciometrické rozpouštěcí analýze / R. Kalvoda // Chem. Listy – 2002. – V. 9. – P. 78–81.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О. А.

Лямзіна М. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ ЕЛЕКТРОХІМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ АЛІЗАРИНУ С У ЛУЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Барвник алізариновий червоний С належить до антрахінонових барвників, а отже може бути відновлений до гідрохінонної форми як хімічно, так і електрохімічно. Проведення процесу в електрохімічному осередку дає можливість робити припущення про його механізм. Нами було обрано метод циклічної обернено-похідної хронопотенціометрії з використанням змінного струму промислової частоти (ЦОПХ).

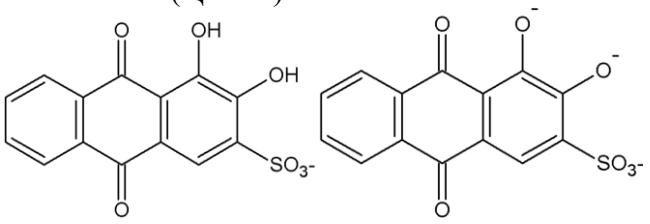

1 **2**

1,2-дигідрокси-3-сульфоантрахінон

Зі структурної формули барвника (**1**) видно, що він є слабкою двохосновною кислотою і при розчиненні у лужному розчині фенольні гідроксигрупи будуть іонізуватися (**2**). Гідрохінонна форма утворюватиметься при приєднанні двох електронів, і у лужному середовищі новоутворені гідроксигрупи, чи принаймні одна з них, також будуть іонізуватися [1]. Питання полягає в тому, як здійснюється передача електронів з електрода на молекулу барвника: одразу парою, чи послідовно - один за одним у 2 стадії за такою схемою:

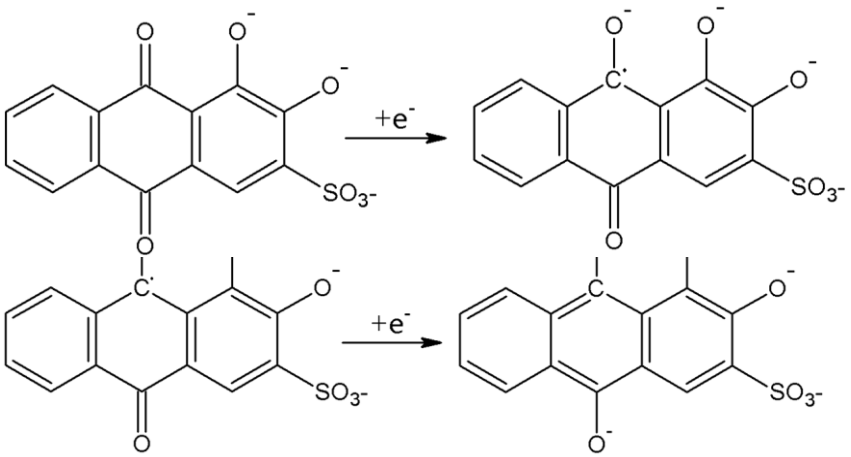

або

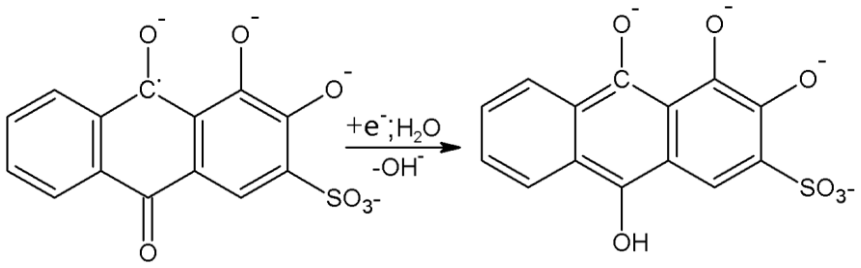

Останній варіант видається більш ймовірним, оскільки остання константа дисоціації чотирьохосновних кислот є дуже малою, порядку 10^{-14}.

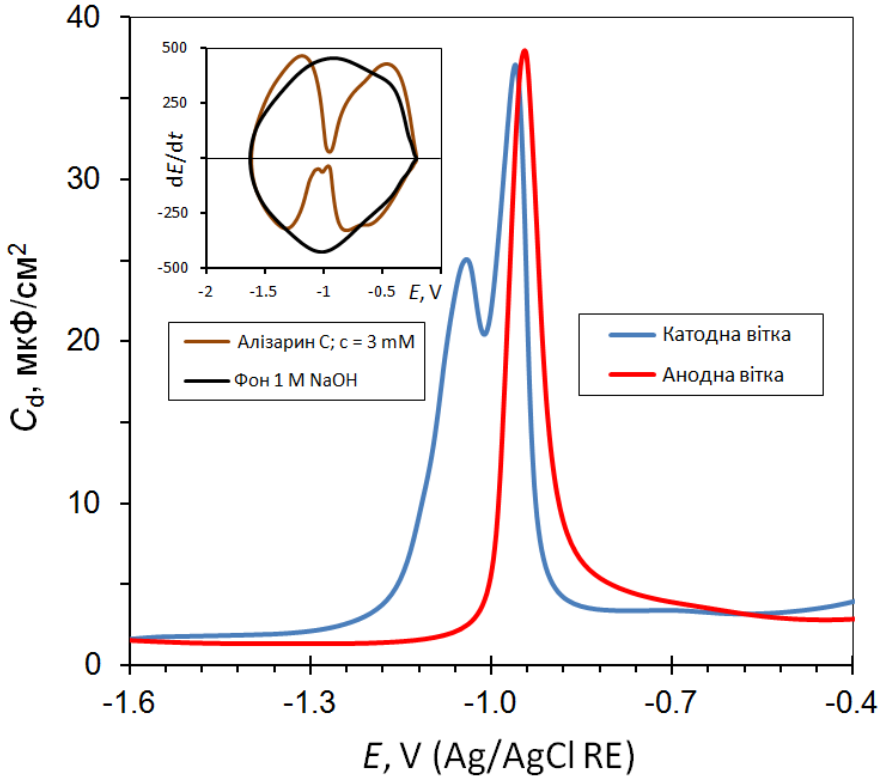

Рис.1. Хронопотенціограма $C_d = f(E)$ для розчину алізарину С з концентрацією $c = 2 \cdot 10^{-3}$ моль/дм^3 на фоні 1М NaOH.

Одержана на ртутному крапельному електроді хронопотенціограма в координатах $C_d = f(E)$, наведена на рис. 1. На катодній вітці кривої спостерігається структурування піка відновлення, що вказує на правильність припущення про стадійність передачі електронів у катодній реакції.

На вставці рис. 1 наведено графіки первинних даних для фону та досліджуваного розчину у вигляді функцій $dE/dt = f(E)$. Оскільки графік цієї залежності для розчину речовини виходить за межі контуру фонової кривої, то можемо зробити також висновок, що відновлення алізарину С відбувається з адсорбованого стану [2, 3].

Список використаних джерел і літератури:

1. Turcanu A. pH-Dependent redox behaviour of Alizarin Red S (1,2-dihydroxy-9,10-anthraquinone-3-sulfonate) - Cyclic voltammetry in presence of dispersed vat dye / A. Turcanu, T. Bechtold // Dyes and Pigments. − 2011. − Vol. 91. − P. 324−331.

2. Kalvoda R. Od oscilografické polarografie střídavm proudem k chronopotenciometrické rozpouštěcí analýze // Chem. Listy – 2002. – V. 9. – P. 78–81.

3. Paleček E. 75 let oscilografické polarografie J Heyrovského a současná chronopotenciometrie konstantním proudem / E. Paleček. M. Heyrovský // Chem. Listy – 2017. – V. 111. – P. 71–91.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Лут О. А.

Ножка О. А., Коваленко Д. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОКИСНО-ВВІДНОВНА ПОВЕДІНКА СИНТЕТИЧНИХ ГУМІНОВИХ РЕЧОВИН

Гумінові речовини (ГР) – це гетерогенні органічні макромолекули, які відіграють важливу роль в біогеохімічних та окисно-відновних реакціях. У зв'язку з цим окисно-відновні властивості ГР набули підвищеного інтересу.

Метою даної роботи було дослідження окисно-відновних можливостей синтетичних фульвокислот, отриманих окисненням таніну [1] та синтетичних гумінових кислот, отриманих окисненням нафтохінону [2].

Для кількісної оцінки окисно-відновної здатності отриманих синтетичних ГР використовували їх окисно-відновну ємність, яка являє собою кількість окисника, що відновлюється при взаємодії з синтетичними гуміновими речовинами, нормована на їх масу. В основі визначення даної характеристики лежить реакція відновлення Fe(III) до Fe(II), яка здійснювалася шляхом відновлення $K_3Fe(CN)_6$ до $K_4Fe(CN)_6$ гуміновими речовинами [3]. Відновну ємність визначали при різних значеннях pH. Отримані дані наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Відновна ємність синтетичних ГР при різних значеннях pH середовища

	Відновна ємність, ммоль/г				
	pH = 5	pH = 7	pH = 9	pH = 10	pH = 11
Синтетичні ФК з таніну	1,05	1,96	3,11	3,63	4,42
Синтетичні ГК з нафтохінону	0,43	1,45	2,41	2,99	3,68

Основними функціональними групами, відповідальними за реакції перенесення електрона гуміновими речовинами, є хіноїдні фрагменти, які при одноелектронному відновленні утворюють вільні радикали (семихінони) (рис. 1) [4].

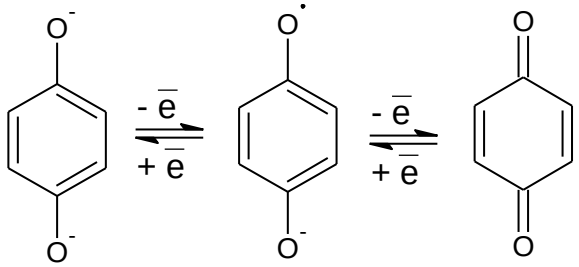

Рис. 1. Окисно-відновні рівноваги хінонів.

Встановлено збільшення відновної ємності синтетичних гумінових речовин зі збільшенням значення pH. Аналогічну залежність було відзначено і для природних гумінових речовин [3]. Такий характер зміни відновної здатності зі збільшенням pH обумовлений різною кількістю функціональних груп ГР, які беруть участь у процесі відновлення. При високих значеннях pH більшість карбоксильних і фенольних груп у структурі синтетичних ГР іонізуються, що приводить до поширення стабільного негативного заряду в структурі ГР. При такій конформації велика кількість функціональних груп ГР (гідрохінон, іонізований фенол та карбоксил) доступні для відновлення. При зниженні pH розчину ГР іонізовані кислотні групи приєднують протон, що приводить до утворення компактної сферичної структури за рахунок внутрішньо- та міжмолекулярної агрегації ГР. У цьому випадку доступ до відновлення деяких груп у структурі ГР ускладнений, оскільки вони захищені в ядрі ГР. Іншими словами, високе значення pH забезпечує доступність великої кількості груп, здатних відновлювати $[Fe(CN)_6]^{3-}$ іони.

Встановлено, що відновна ємність синтетичних фульвокислот вища, ніж синтетичних гумінових речовин. Це обумовлено вищим вмістом фенольних груп у структурі синтетичних фульвокислот, а також кращою розчинністю в порівнянні з синтетичними гуміновими кислотами.

В цілому отримані значення окисно-відновної здатності для синтетичних гумінових речовин знаходяться в діапазоні значень, характерних для природних гумінових речовин, виділених з грунту (1,09 ммоль/г), торфу (2,29 ммоль/г) та прісної води (6,5 ммоль/г) [5].

Список використаних джерел і літератури:

1. Патент на корисну модель України № 131721 Спосіб одержання синтетичних фульвокислот з таніну / Литвин В. А.; заявник і власник Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. – № u201901385; заявл. 30.07.2018; опубл. 21.01.2019, бюл. № 2.

2. Патент на корисну модель № 135683 України Спосіб одержання синтетичних гумінових кислот з нафтохінону // Литвин В. А.; заявник і власник Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. – № u201901385; заявл. 11.02.2019; опубл. 10.07.2019, бюл. № 13.

3. Matthiessen A. Determining the redox capacity of humic substances as a function of pH / A. Matthiessen // Vom Wasser. − 1995. − Vol. 84. − P. 229−235.

4. Struyk Z. Redox properties of standard humic acids / Z. Struyk, G. Sposito // Geoderma. − 2001. − Vol. 102. − P. 329−346.

5. Perminova I. V. Design of quinonoid-enriched humic materials with enhanced redox properties / I. V. Perminova, A. N. Kovalenko, P. Schmitt-Kopplin, K. Hatfield, N. Hertkorn, E. Y. Belyaeva, V. S. Petrosyan // Environ. Sci. Technol. − 2005. − Vol. 1. – 39, N 21. − P. 8518−8524.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Литвин В. А.

Соколенко Ю. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОД рК-СПЕКТРОСКОПІЇ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ АНАЛІЗІ КИСЛОТНО-ОСНОВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГУМІНОВИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ СИНТЕТИЧНИХ АНАЛОГІВ

Метод рК-спектроскопії застосовують для характеризації кислотно-основних властивостей поліелектролітів. Оскільки природні гумінові речовини та їх синтетичні аналоги належать саме до цієї групи електролітів, то для порівняння їх кислотно-основних властивостей доцільно застосувати саме цей метод. Теоретична модель методу розглянута в [1]. Вона будується на основі системи з чотирьох рівнянь:

рівняння закону діючих мас для дисоціації слабкої кислоти K_d;

$$[H^+]\cdot[X^-]/[HX] = K_d \qquad (1)$$

вираз для йонного добутку води;

$$[H^+]\cdot[OH^-] = K(H_2O) \qquad (2)$$

умови електронейтральності розчину;

$$[H^+] = [OH^-]\cdot[X^-] \qquad (3)$$

рівняння закону збереження маси для дисоціації слабкої кислоти

$$c_0 = c(HX) + c(X^-). \qquad (4)$$

Враховуючи, що pH = –lg[H^+] на основі цієї системи виведене рівняння для буферної ємності розчину поліелектроліту β:

$$\beta = \frac{\Delta c}{\Delta \mathrm{pH}} = 2{,}303\cdot\left(10^{-\mathrm{pH}} + \sum_{i=1}^{n}\frac{c_0 K_{di}10^{-\mathrm{pH}}}{(K_{di}+10^{-\mathrm{pH}})^2} + 10^{\mathrm{pH}-14}\right) \qquad (5)$$

Відомо, що буферна ємність максимальна коли $c(HX) = c(X^-)$, тому для розчину слабкої одноосновної кислоти у точці напівнейтралізації спостерігається максимум. У цій точці pH = рК. Для поліелектролітів, які містять n протолітичних груп, розрахунок за рівнянням (5) дає розподіл молярної частки протоногенних груп за їх рК у вигляді неперервної функції. Саме цей розподіл, нормований на одиницю, і прийнято називати рК-спектром.

Авторами роботи [2] запропоновано простий метод експериментального одержання даного розподілу. Він полягає у титруванні аліквоти розчину поліелектроліту, який підкислюють до pH менше двох, коли титрування проводиться від кислоти до лугу, і підлужнюють, коли напрямок титрування є зворотним. Концентрація титранта щонайменше на порядок повинна перевищувати сумарну концентрацію протоногенних груп у системі. Величина β системи розраховується як пропорційне їй відношення $\Delta V/\Delta pH$ для сусідніх точок кривої титрування. Початкові і кінцеві точки кривої титрування апроксимують показниковими функціями, які далі віднімають від функції, яка є результатом сплайн-інтерполяції експериментальних даних. Саме до цієї різницевої функції застосовують процедуру нормування. Добуток нормуючого множника на інтеграл різницевої функції на інтервалі pH у якому її значення є додатними, має дорівнювати одиниці.

Нами було одержано pK-спектри для комерційного розчину гумату, що виготовляється на підприємстві «Фрея-Агро», виділеної з нього природної гумінової кислоти, її синтетичного аналогу, фульвокислоти, виділеної з комерційного продукту та синтетичного аналогу природної фульвокислоти. Відповідні спектри показано на рис. 1.

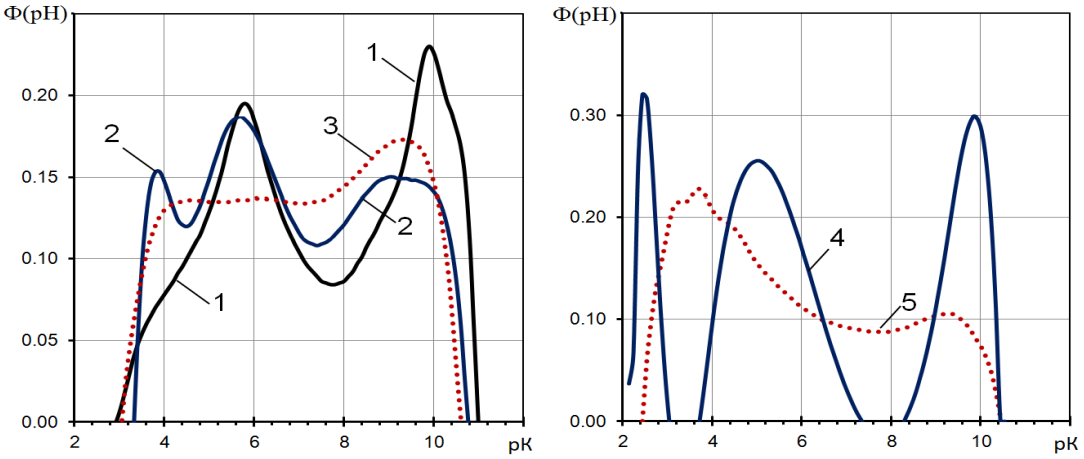

Рис. 1. pK – спектри гумінових та фульвокислот:
гуміновий препарат, що виготовляється на підприємстві «Фрея-Агро» (1), гумінова кислота з препарату «Фрея-Агро» (2), синтетичний аналог гумінової кислоти (3), фульвокислота з комерційного продукту (4), синтетичний аналог природної фульвокислоти (5).

З наведених спектрів видно, що розподіл протоногенних груп за константою їх дисоціації є більш рівномірним у аналогів синтетичних гумінових речовин. Особливо виразно це спостерігається для фракції «фульвокислот», виділених з комерційного продукту, що може бути інтерпетовано як наявність невеликої кількості протоногенних груп з близькими значеннями pK. На особливу увагу заслуговує базовий продукт «Фрея-Агро», pK спектр якого характеризується двома чіткими максимумами, що вказують на наявність близьких протоногенних груп при значеннях 6 та 9,8. Це дає можливість припускати про наявність великої кількості натрій карбонату в цьому продукті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Блюменталь Г. Анорганикум: В 2-х т. Т. 2. / Г. Блюментвль, С. Енгельс, І. Фитц и др. Пер с нем. / Под общ. ред. Л. Кольдиц. - М. : МИР. - 1984. - 650 с.

2. Литвин В. А. Побудова pK-спектрів синтетичних гумінових речовин за даними потенціометричного титрування / В. А. Литвин, Р. Л. Галаган // Комп'ютерне моделювання в хімії та технологіях. Тези доповідей першої науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Черкаси. – 2008. – С. 65–66.

Науковий керівник: к.х.н., доцент Литвин В. А.

БІОХІМІЯ

Білоус Р. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОКАЗНИКИ СЕЧІ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ У ФАЗІ РЕКОНВАЛЕСЦЕНЦІЇ

Сеча – біологічна рідина, показники якої значною мірою відображують функціональний стан організму. Зміни в загальному аналізі сечі є підставою для встановлення правильного діагнозу при захворюваннях різної етіології та призначення наступних необхідних аналізів [9; 10]. Для певних когорт хворих, зокрема, дітей, забір крові є психотравмуючим фактором і аналіз показників крові робиться лише в періоди загострення хвороби. Відповідно, фаза реконвалесценції проходить без належного контролю за клініко-біохімічними показниками [2; 3]. Це можна зробити, аналізуючи сечу пацієнтів.

Проаналізовано показники сечі у 95 дітей віком від 2-х до 3-х років, яким поставлено діагноз «гострий тонзиліт» (45 осіб) та «ГРВІ» (50 осіб) на базі Уманської центральної районної лікарні. Забір біоматеріалу проводили під час виписки пацієнтів та через 10 днів (при оформленні медичної довідки в дитячий садок).

Встановлено, що під час виписки показник pH сечі зміщений до нижньої межі норми (ефект «закислення») у випадку ГРВІ і виходить за нижню межу норми при гострому тонзиліті. Між показниками, отриманими при різній етіології захворювань, відсутня статистично значима відмінність. Через 10 діб реконвалесцентного періоду показник pH в групі з діагнозом ГРВІ значимо підвищився і став вищим від показника в групі гострого тонзиліту. Показник при тонзиліті залишився на нижній межі гомеостатичної норми. Таким чином, ацидоз сечі є типовою реакцією на інфекції верхніх дихальних шляхів. Проте, при інфекціях вірусної природи реконвалесценція проходить значно швидше. Очевидно, тривалий ацидоз при тонзилітах зумовлюється активацією багатьох прозапальних факторів, зумовлених бактеріальними інфекціями, причому, представники умовно патогенної мікробіоти продовжують перебувати в організмі [8; 11; 12].

Аналіз вмісту лейкоцитів у сечі обстежених виявив вихід за верхню межу норми при гострих респіраторних вірусних інфекціях. Показник був значимо вищим від кількості у хворих на гострий тонзиліт. В кінці періоду реконвалесценції показники в групах значимо не відрізнялися і перебували в межах референтних значень. Очевидно, вірусні інфекції, які часто набувають генералізованого характеру, зумовлюють зростання міграційної активності лейкоцитів у різних фізіологічних системах, призводячи до появи нових клітин в сечі [4; 6]. Нормалізація показника проходить досить ефективно.

Густина сечі на час виписки виходила за верхню межу норми як при гострих тонзилітах, так і при ГРВІ. Значимої відмінності за показником між групами з різною етіологією не спостерігалося. У кінці відновного періоду густина сечі перебувала в межах референтних значень у дітей з обох груп. Ефект підвищеної питомої густини сечі на початку періоду реконвалесценції є логічним, оскільки явище вважають асоційованим зі станом гарячки [1; 5; 7]. Дійсно, у всіх обстежених протягом лікування спостерігалося підвищення температури.

Таким чином, такі показники сечі, як її густина, pH та кількість лейкоцитів можна використовувати у якості маркерів ефективності періоду реконвалесценції у дітей віком до 3-х років при захворюваннях верхніх дихальних шляхів. Наявні специфічні закономірності відновлення при інфекціях вірусної та бактеріальної природи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Біохімічний склад рідин організму / За ред. О.Я. Склярова. – К.: Здоров'я, 2004. – 198 с.
2. Галлин Дж. И. Принципы и практика клинических исследований (Principles and Practice of Clinical Research) / Дж. И. Галлин, Ф. П. Огнибене; пер. с англ.; под ред. Г. Т. Сухих. – Москва: Практическая медицина, 2013. – 474 с.
3. Диагностические пробы: от пациента до лаборатории / Гудер В.Г. [и др.]. – М., Лабора, 2010. – 118 с.
4. Дмитриева И.В. Иммунный статус детей с различными формами бронхолегочной патологии инфекционно-воспалительного генеза / И.В. Дмитриева, В.В. Сперанский, Р.М. Зарипова // Педиатрия. – 2001. – №1. – С. 98-99.

5. Єршова І. Б. Оптимізація місцевого лікування гострого та хронічного тонзиліту / І. Б. Єршова, М. Г. Монашова, С. М. Черкасова // Актуальная инфектология. – 2014. – № 1. – С. 59-61.
6. Новиков Д. К. Противовирусный иммунитет / Д. К. Новиков // Иммунопатология аллергология инфектология – 2002. - №1. – С. 5-15.
7. Овчинников Ю.М. Местная антибактериальная терапия в лечении острых респираторных заболеваний / Ю.М. Овчинников, А.М. Левин, С.Б. Фитилев // Лечащий врач. – 2000. – № 4. – С. 2-5.
8. Огляд сучасних аспектів ведення дітей та підлітків, хворих на стрептококовий тонзилофарингіт / А. М. Машейко, О. В. Макаренко, В. В. Маврутенков, В. Г. Слатвицький // Дитячий лікар. – 2016. – Т. 1(46).
9. Фізичне та мікроскопічне дослідження сечі / Я. О. Михалко, І. В. Чопей, А. В. Варваринець, М. М. Гечко. – Ужгород, УжНУ, 2013. – 31 с.
10. Хиггинс К. Расшифровка клинических лабораторных анализов (Understanding Laboratoring Investigations) / К. Хиггинс; пер. с англ. Е. К. Вишневской, Н. Н. Поповой; под ред. В. Л. Эмануэля. – 3-е изд. – Москва : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2008. – 376 с.
11. Юлиш Е.И. Хронический тонзиллит у детей / Е.И. Юлиш // Здоровье ребенка. – 2009. – № 6. – С. 12-15.
12. Pechera J.C. Clinical presentation of pharyngitis. Acute bacterial pharyngitis / J.C. Pechera. – Cambridge Publications, 1994.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко С. В.

Вороненко А. А., Ярош М. Б., Пирог Т. П.
Національний університет харчових технологій

БІОХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНТЕЗУ МІКРОБНОГО ПОЛІСАХАРИДУ ЕТАПОЛАНУ НА СУМІШІ ЕНЕРГЕТИЧНО НАДЛИШКОВИХ СУБСТРАТІВ

Мікробні екзополісахариди (ЕПС) – це високомолекулярні полімери вуглеводної природи, які завдяки своїм фізико-хімічним властивостям набули широкого використання в різних галузях промисловості [2, 4].

Здатність до синтезу даних практично цінних метаболітів виявлено у значної кількості мікроорганізмів, проте до сьогоднішнього часу переважна більшість технологій їх одержання передбачає використання дорогих вуглеводних моносубстратів [2, 4].

Від відомих продуцентів ЕПС вигідно відрізняється штам *Acinetobacter* sp. IMB B-7005, здатний синтезувати полісахарид етаполан на широкому наборі різноманітних C_2–C_6-субстратів (вуглеводи, етанол, ацетат, органічні кислоти), а також на рафінованій та відпрацьованій соняшниковій олії [3, 5, 6].

Зазначимо, що окрім можливості використання різноманітних дешевих субстратів для одержання мікробних ЕПС, їх конкурентоспроможність значною мірою залежить від рівня накопичення цільового продукту, який повинен бути максимально можливим.

Одним зі шляхів вирішення даної проблеми є використання суміші ростових субстратів. Основною перевагою такого підходу є більш раціональне споживання джерел вуглецю та енергії, яке супроводжується підвищенням ефективності їх трансформації у біомасу та вторинні метаболіти [6].

Суміш зазвичай складається з комбінації двох субстратів, які залежно від кількості енергії, що генерується при їх катаболізмі до центрального вуглецевого попередника – фосфогліцеринової кислоти (ФГК), поділяються на енергетично надлишкові та енергетично дефіцитні [1, 6].

Якщо кількість АТФ і відновлювальних еквівалентів, що утворюються під час метаболізму субстрату до ФГК, є достатньою для синтезу клітинних компонентів, такий субстрат називається енергетично надлишковим. Енергетично дефіцитними є субстрати, частина яких має бути окиснена до CO_2 з метою одержання енергії, необхідної для процесів конструктивного метаболізму.

У попередніх дослідженнях успішно продемонстровано можливість інтенсифікації синтезу етаполану на суміші енергетично нерівноцінних (етанол і глюкоза, фумарат і глюкоза, ацетат і олія) та енергетично дефіцитних (ацетат і глюкоза) ростових субстратах [6]. Подальші дослідження дали змогу замінити глюкозу у змішаних C_2–C_6-субстратах на мелясу – побічний продукт цукрового виробництва [2].

Варто зазначити, що згідно класичної концепції допоміжного субстрату використання суміші двох енергетично надлишкових субстратів не передбачається [1, 6]. У той же час є відомості про можливість використання обох субстратів суміші як для енергетичних потреб, так і синтезу біомаси [6].

Зважаючи на це, ми припустили можливість використання суміші двох енергетично надлишкових субстратів для інтенсифікації синтезу ЕПС. Як субстрати для проведення досліджень було обрано етанол та соняшникову олію, за умов росту штаму ІМВ В-7005 на яких спостерігали високі показники синтезу етаполану [3, 5, 6].

Отже, мета роботи полягала у дослідженні можливості синтезу етаполану на суміші етанолу та соняшникової олії.

Як об'єкт досліджень використовували ЕПС-синтезувальний штам *Acinetobacter* sp. 12S, депонований в Депозитарії Інституту мікробіології і вірусології Національної академії наук України за номером ІМВ В-7005.

Штам ІМВ В-7005 вирощували у рідкому мінеральному середовищі, яке містило як джерело вуглецю та енергії суміш етанолу (об'ємною часткою 1,0%) та рафінованої соняшникової олії (об'ємною часткою 0,2-0,6 %).

Як посівний матеріал використовували культуру з експоненційної фази росту, вирощену у середовищі з етанолом (0,5%), соняшниковою олією (0,5 %), а також сумішшю етанолу (0,25 %) та олії (0,25 %).

Енергетичні витрати на синтез етаполану та біомаси з етанолу та олії визначали як описано у роботах [2, 6]. При цьому припускали, що з обох субстратів генерується однакова кількість енергії.

Згідно проведених теоретичних розрахунків оптимальне молярне співвідношення етанолу та олії у суміші становить 1:0,076.

Зважаючи на те, що всі розрахунки повинні супроводжуватися проведенням відповідних експериментів, на першому етапі роботи досліджували принципову можливість використання суміші етанолу та олії для отримання полісахариду етаполану при теоретично розрахованому молярному співвідношенні їх концентрацій.

Встановлено, що незалежно від способу підготовки посівного матеріалу показники синтезу ЕПС були у 1,3-2,1 рази вищими за отримані на відповідних моносубстратах (див. *табл. 1*). При цьому максимальна концентрація етаполану (3,18 г/л) спостерігалася у разі використання інокуляту, вирощеного на етанолі.

Таблиця 1

Показники синтезу етаполану на суміші етанолу та олії залежно від способу підготовки інокуляту

Субстрат для одержання інокуляту	Субстрат для біосинтезу	Молярне співвідношення етанолу та олії	ЕПС, г/л	г ЕПС / г біомаси
Етанол	Етанол, 1 та олія, 0,4	1:0,076	3,18±0,16	1,85±0,09
Олія			2,14±0,11	1,39±0,07
Етанол та олія			2,00±0,10	0,84±0,04
Етанол	1,66	н/п	1,49±0,07	0,93±0,05
Олія	1,00	н/п	2,03±0,10	1,60±0,08

На наступному етапі досліджували синтез ЕПС при різних молярних співвідношеннях концентрацій моносубстратів у суміші.

Експерименти показали (див. *табл. 2*), що найвищі показники синтезу етаполану (кількість синтезованих ЕПС – 4,2 г/л, ЕПС-синтезувальна здатність 2,0 г ЕПС/г біомаси) спостерігалися за молярного співвідношення моносубстратів у суміші 1:0,056, максимально наближеного до теоретично розрахованого (1:0,076). На нашу думку, відхилення від теоретичного співвідношення зумовлено нерівномірним залученням кожного субстрату до метаболізму та біосинтетичних процесів.

Таблиця 2

Вплив молярного співвідношення концентрацій етанолу та олії на синтез етаполану

Концентрація олії у суміші з етанолом (1 %), %	Молярне співвідношення етанолу та олії	ЕПС, г/л	г ЕПС / г біомаси
0,2	1:0,036	2,10±0,11	0,49±0,02
0,3	**1:0,056**	**4,23**±0,21	**2,00**±0,10
0,4	1:0,076	3,18±0,16	1,85±0,09
0,5	1:0,096	2,94±0,15	1,20±0,06
0,6	1:0,116	2,67±0,13	0,79±0,04

Таким чином, в ході проведених досліджень встановлено принципову можливість використання суміші енергетично надлишкових субстратів для синтезу етаполану, а також встановлено оптимальне молярне співвідношення етанолу та олії у суміші (1:0,056), при якому показники синтезу ЕПС є максимальними

Список використаних джерел і літератури:

1. *Babel W., Müller R.H.* Mixed substrate utilization in microorganisms: biochemical aspects and energetics // J. Gen. Microbiol. – 1985. – V. 131, Is. 1. – P. 39−45.
2. *Mayara C. S. Barcelos, Kele A. C. Vespermann, Franciele M. Pelissari, Gustavo Molina.* Current status of biotechnological production and applications of microbial exopolysaccharides. Critical Reviews in Food Science and Nutrition. -2019. – P. 1-21.
3. *Pirog T.P., Voronenko A.A., Ivakhniuk M.O.* Intensification of microbial exopolysaccharide ethapolan biosynthesis on mixture of molasses and sunflower oil. Biotechnol. acta. 2017. Vol. 10, № 4. P. 25–33.
4. *Shukla A., Mehta K., Parmar J., Pandya J., Saraf M.* Depicting the exemplary knowledge of microbial exopolysaccharides in a nutshell. European Polymer Journal. – 2019. – V. 119. – P. 298–310.
5. *Вороненко А.А., Ярош М.Б., Пирог Т.П.* Особливості синтезу етаполану на суміші ацетату натрію та рафінованої соняшникової олії // Харчова промисловість. – 2019. – № 25.– С. 14-21
6. *Підгорський В.С., Іутинська Г.О., Пирог Т.П.* Інтенсифікація технологій мікробного синтезу. – К.: Наук. думка, 2010. – 327 с.

Науковий керівник: д.б.н., професор Пирог Т.П.

Йоненко Д. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОКАЗНИКИ ЛЕЙКОГРАМИ В ОСІБ, КОТРІ ВЖИВАЛИ ЙОГУРТ НА ОСНОВІ ЗАКВАСКИ «VIVO»

Кисломолочні напої займають важливе місце в харчуванні населення, завдяки їм організм людини може отримати як нативні молочні компоненти, так і біокоректори природного походження. Єдиним недоліком всіх «живих» кисломолочних напоїв є малі терміни зберігання. Одним з найпопулярніших кисломолочних напоїв є йогурт. Йогурт в Україні споживає понад 40 % населення [1]. Багато дослідників вивчали терапевтичні та профілактичні ефекти впливу молочнокислих бактерій, які зазвичай використовуються у виробництві йогурту, на такі захворювання, як рак, інфекції різної етіології, шлунково-кишкові розлади, астма тощо. Оскільки імунна система відіграє важливу роль у патогенезі цих захворювань, проведено вивчення імуностимулюючого ефекту йогурту. Дослідження проводилися переважно в лабораторних умовах на моделях тварин [2].

Зростання кількості молочнокислих бактерій (LAB) у кишечнику може пригнічувати ріст патогенних бактерій, що, у свою чергу, сприяє обмеженню потенційного інфекційного процесу і протекторним ефектам щодо канцерогенезу [3].

Клінічні повідомлення свідчать, що дієтичне харчування із споживанням ферментованих продуктів, таких як йогурт, може полегшити деякі симптоми атопії, а також може знизити ризик розвитку алергії [4].

У зв'язку з несприятливими екологічними умовами, що сформувалися на території України після Чорнобильської трагедії, та внаслідок техногенної діяльності зросла потреба в препаратах, здатних сприяти виведенню з організму людини накопичені важкі метали та радіонукліди. Такими препаратами можуть стати пробіотики на основі молочнокислих бактерій – біосорбентів важких металів, які, поряд із терапевтичними властивостями, знижуватимуть радіонуклідне навантаження організму [28].

Матеріалом для досліджень була периферична кров 10 осіб, які виступили в ролі волонтерів та пройшли профілактичний курс прийому йогурту на основі закваски «Vivo». Забір крові було проведено до початку прийому йогурту та після завершення курсу, який тривав 10 днів.

Виробником закваски «Vivo» є ТОВ «ВІВО-АКТИВ», Україна, м. Київ. Йогурт рекомендовано вживати до раціону харчування в якості джерела вітамінів і мінералів, для загального зміцнення організму.

Встановили, що після імуномодуляції статистично значимі зміни спостерігалися щодо рівня лейкоцитів, абсолютного числа сегментоядерних нейтрофілів. Тенденції до підвищення відмічені для відносного числа лімфоцитів і сегментоядерних нейтрофілів, до зниження – показників паличкоядерних нейтрофілів, базофілів та еозинофілів.

Згідно даних літератури, імуностимулюючі ефекти молочнокислих бактерій щодо людини орієнтовані переважно на показники гуморальної імунної відповіді, фагоцитарну активність, функції Т-лімфоцитів і активність NK-клітин. Показано, що фагоцитарна лейкоцитарна активність клітин крові людини, особливо гранулоцитів, посилюється прийомом ферментованого молока, доповненого L. acidophilus La1 і B. bifidum Bb12 [5].

Пептидоглікани, що входять до складу клітинної стінки молочнокислих бактерій, чинять ад'ювантну дію на імунну відповідь. Мурамілдипептид стимулює продукування інтерлейкінів моноцитами і лімфоцитами, необхідних для активації Т-лімфоцитів. Крім того, йогурт є продуктом, що містить високоякісний білок, вітаміни, особливо фолієву кислоту, мікроелементи, необхідні для підтримки оптимальної імунної відповіді [2; 6].

Загалом, результати оприлюднених досліджень показують, що споживання йогурту може стимулювати певні показники імунної відповіді, такі як виробництво цитокінів, макрофагальна активність і мітогенна реакція лімфоцитів [7].

У наших дослідженнях застосування йогурту на основі закваски «Vivo» призвело до певного перерозподілу компонентів лейкоцитарної формули з домінуванням лімфоцитарної ланки. Це необхідно враховувати при проведенні імуномодуляції йогуртом з оглядом на вихідний стан імунної системи.

Список використаних джерел і літератури:

1. 1. Лосєв А. Перспективний ринок йогуртів. Продукти харчування. 2008. №17. С. 10-14.
2. Balcells M. F. et al. Effect of yogurt with or without probiotic addition on body composition changes and immune system in an obese model. *J. Food. Sci. Nutr*. 2017. Vol. 3. P. 22.
3. Conway P. L., Gorbach S. L. Survival of lactic acid bacteria in the human stomach and adhesion to intestinal cells. *J. Dairy. Sci*. 1987. Vol. 70. P. 1-12.
4. Cross M. L. et al. Anti-allergy properties of fermented foods: an important immunoregulatory mechanism of lactic acid bacteria. *International Immunopharmacology Volume*. 2001. Vol. 5. P. 891-901.
5. Nishimura M. et al. Effects of yogurt containing Lactobacillus plantarum HOKKAIDO on immune function and stress markers. *Journal of traditional and complementary medicine*. 2016. Vol. 6(3), 275-280.
6. Pizano J. M. et al. Probiotics and Disease: A Comprehensive Summary – Part 7, Immune Disorders. *Integrative Medicine*, 2017. Vol. 16(5). P. 46.
7. Starovoitova S., Kishko K. Cholesteraze activity of new lacto- and bifidobacteria strains in vitro. *Scientific herald of Uzhgorod University. Biology Series*. 2010. №27. P. 1-4.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко В. Л.

Мудренко С. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНИХ ТА БІОХІМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ КРОВІ ПРИ БРОНХІТАХ РІЗНОЇ ЕТІОЛОГІЇ

Нині, в багатьох країнах світу, у тому числі в Україні, відзначається збільшення кількості хворих на рецидивуючий гострий бронхіт. Така ситуація пов'язана з наявністю значної варіативності етіологічних причин захворювання. У патологіях респіраторної системи провідним інфекційним агентом вважається пневмокок [4; 5; 6]. Проте, останнім часом превалюючою причиною бронхолегеневих хвороб стають вірусні, у тому числі, персистуючі інфекції, пряма діагностика яких не завжди можлива [7; 8-11]. Тому, при встановленні причин захворювання необхідно опиратися на результати клінічних та біохімічних аналізів крові. Це зумовило актуальність наших досліджень.

Протягом 2-х років на базі клініки «Into-Sana» м. Київ проведено аналіз показників лейкоцитарної формули та С-реактивного протеїну у 60 чоловіків віком 35-40 років з діагнозом гострий бронхіт. Хворі зверталися по лікарську допомогу на 3-4 день хвороби. Відсутність прискореного серцебиття та проявів запального набряку паренхіми легень дозволило виключити пневмонію. Рентгенографію обстеженим не проводили.

У загальної сукупності пацієнтів з діагнозом гострий бронхіт спостерігалася значна варіативність показників лейкограми та рівня С-реактивного протеїну. Рівень CRP значно перевищував значення гомеостатичної норми.

Превалююча кількість пацієнтів мали показники С-реактивного білка (від 10 до 30 мг/л), які можна було характеризувати як прояв бронхіту вірусної природи. За рівнем С-реактивного білка обстежених розділили на дві підгрупи.

В осіб з показником CRP від 10 до 30 мг/мл (підгрупа I) відносна кількість лімфоцитів була значимо вища, ніж у підгрупі з показником CRP вищим від 40 мг/л (підгрупа II) і виходила за верхню межу референтних значень. Відносна кількість моноцитів та нейтрофілів у підгрупі I значимо нижча, ніж у підгрупі II. Це підтверджує перерозподіл лейкограми на користь ланки специфічного імунітету – лімфоцитів, відповідальних за противірусну резистентність. Т-лімфоцити є провідним фактором специфічного противірусного імунітету, призначеного для розпізнавання і знищення інфікованих вірусами клітин, а активовані В-лімфоцити забезпечують продукцію антитіл, які є первинним бар'єром на шляху вірусів у слизових оболонках [1; 2; 9].

У пацієнтів з рівнем С-реактивного протеїна вищим від 40 мг/л загальна кількість лейкоцитів вийшла за верхню межу референтних значень і була значимо вища, ніж у пацієнтів з рівнем CRP від 10 до 30 мг/л. Загальний лейкоцитоз призвів до зростання у підгрупі II абсолютної кількості усіх популяцій лейкоцитів периферичної крові. Зміщенням до верхніх референтних значень відносної кількості нейтрофілів, моноцитів, еозинофілів та базофілів у пацієнтів підгрупи II є типовою ознакою бактеріальної інфекції [1; 2; 3].

Таким чином, аналіз рівня С-реактивного протеїну є важливим для підтвердження етіології гострого бронхіту. Отримані результати по CRP повинні узгоджуватися з показниками лейкограми (з виявленням лімфоцитозу при вірусній природі і лейкоцитозу з домінуванням гранулоцитів при бактеріальній природі інфекційного процесу).

Список використаних джерел і літератури:

1. Ватутін М. Т. Гематологія / М. Т. Ватутін – Донецьк: Каштан, 2012. – 345 с.
2. Вершигора А. Ю. Імунологія / А. Ю. Вершигора – К. : Київський університет ім. Т.Г. Шевченка, 2011. – 911 с.
3. Камышников В.С. Справочник по клинико-биохимическим исследованиям и лабораторной диагностике / В. С. Камышников – М.: МЕДпресс-информ, 2004. – 920 с.
4. Медведев В.В. Клиническая лабораторная диагностика: Справочник для врачей / В. В. Медведев, Ю. З. Волчек. – СПб.: Салит-Медкнига, 1995. – 224 с.
5. Перцева Т. О. Роль системних маркерів запалення у формуванні імунологічної відповіді на інфекцію/колонізацію у хворих на хронічне обструктивне захворювання легень / Т. О. Перцева, Л. І. Конопкіна // Укр. пульмонологічний журн. – 2007. – № 1. – С. 22-26.

6. Muller K. Chronic bronchitis-alterations of the bronchial mucosa / K. Muller, S. Schmitz // Wiad. Cek. – 1997. – V. 50. – P. 252-266.
7. Plastic bronchitis in three children associated with 2009 influenza A (H1N1) virus infection / J. Deng, Y. Zheng, C. Li [et al.] // Chest. – 2010. – V. 138(6). – P. 1486-1488.
8. The Alexander Project 1998-2000: susceptibility of pathogens isolated from community-acquired respiratory tract infection to commonly used antimicrobial agents / M.R. Jacobs, D. Felmingham, P.C. Appelbaum, R.N. Grunrberg // J. Antimicrob. Chemother. – 2003. – V. 52. – P. 229-246.
9. The diagnosis and treatment of acute cough in adults / F. Holzinger, S. Beck, L. Dini [et al.] // Deutsches Ärzteblatt International. – 2014. – V. 111(20). – P. 356.
10. The diagnostic accuracy of high-mobility group box 1 protein and twelve other markers in discriminating bacterial, viral and co-infected bronchial pneumonia in Han children / W. F. Zhou, Q. Chen, M. F. Jin [et al.] // Microbiology and immunology. – 2011. – V.55(4). – P. 279-288.
11. The utility of biomarkers in differentiating bacterial from non-bacterial lower respiratory tract infection in hospitalized children: difference of the diagnostic performance between acute pneumonia and bronchitis / T. Hoshina, E. Nanishi, S. Kanno [et al.] // Journal of Infection and Chemotherapy. –2014. – V.20(10). – P. 616-620.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко С. В.

Погрібняк А. С., Соколенко Ю. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РІВЕНЬ ЕРИТРОЦИТІВ ТА ГЕМОГЛОБІНУ ЗА УМОВ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО СТРЕСУ

Стресовий вплив може модифікувати численні фізіологічні та біохімічні процеси на клітинному та тканинному рівнях. При помірному стресі мобілізуються динамічні резерви організму людини і розвивається адаптивний синдром. Окремим видом стресу є емоційний, причому, останнім часом його вважають найбільше поширеним як серед імунодепресантів, так і серед стимуляторів адаптивних реакцій [3]. Наявна велика кількість досліджень щодо впливу психологічних стресів гематопоетичну систему, зокрема, клітинний імунітет [2]. Повідомляється як про підвищення рівня еритроцитів та гемоглобіну під час короткочасного емоційного стресу, так і про відсутність значимих змін [4].

Обстежено 15 студентів 2-4 курсів до, під час та після екзаменаційної сесії, як фактора емоційного стресу. Встановлено відсутність статистично значимих змін як показника рівня еритроцитів, так і показника рівня гемоглобіну в периферичній крові під час сесії. Наявна лише тенденція до зниження показників у окремих обстежених. Аналіз, проведений після сесії, виявив істотну тенденцію до підвищення рівня гемоглобіну на фоні відсутності рівня еритроцитів.

Вважають, що під час емоційного стресу можлива міграція молодих еритроцитів з вищим ступенем гемоглобінізації в судинне русло на фоні елімінування з судинного простору старих клітин [4].

Виявлені нами ефекти можуть свідчити про те, що міграція відбувається поступово і лише через певний період викликає тенденцію до зростання рівня гемоглобіну. Окрім того, не варто нехтувати індивідуальними психологічними особливостями обстежених та варіацією їх реакції на стресову ситуацію [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабенко А. С., Соколенко Ю. В. Взаємозв'язок функціонального стану нервової системи та показників лейкоцитарної формули. Молодий вчений. 2019. №11(75). С. 702–705.
2. Соколенко В. Л., Соколенко С. В. Вплив факторів стресової природи на показники імунної системи. Вісник Черкаського університету. Серія: Біологічні науки. 2015. Т.19. С. 110-114.
3. Filaire E., Alix D., Ferrand C., Verger M. Psychophysiological stress in tennis players during the first single match of a tournament. Psychoneuroendocrinology. 2009. Vol. 34(1). P. 150-157.
4. Maes M. et al. Influence of academic examination stress on hematological measurements in subjectively healthy volunteers. Psychiatry research, 1998. Vol. 80(3). P. 201-212.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко В. Л.

Рапотенко Т. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОКАЗНИКИ КРОВІ ЯК МАРКЕРИ ПРОЯВІВ АЛКОЗАЛЕЖНОСТІ

Відомо, що розвиток алкогольної залежності формується комплексом соціальних, психологічних, біологічних та генетичних факторів. Дослідження останніх років свідчать, що жоден індивідуальний біохімічний тест не можна вважати надійним діагностичним маркером такого явища. Іноді похибки діагнозу наявні навіть при оцінці кількох біохімічних показників [4; 5]. Важливою умовою для правильної діагностики є глибоке знання патогенезу алкогольної залежності. Іноді клініко-біохімічні тести на фоні певних патогенетичних ознак є єдиним об'єктивним засобом діагностики регулярного зловживання алкоголем. Це зумовлено тісним зв'язком алкогольною залежністю, опосередкованою нею патологією та індивідуальною здатністю організму адаптуватися до присутності етанолу і продуктів його метаболізму [6].

Таким чином, оцінка результатів класичних клініко-біохімічних показників алкогольної залежності та факторів, що можуть призвести до алкоголь-індукованих патологій в організмі людини чи бути їх маркером, залишається актуальною.

Проведено аналіз 34 зразків крові, відібраних у осіб чоловічої статі віком від 25 до 45 років, котрі самостійно звернулися до наркодиспансеру з метою лікування від алкогольної залежності. У частини обстежених виявлено ознаки алкогольної хвороби печінки. Відповідно, дослідну групу розділили на дві підгрупи: без ознак алкогольної хвороби печінки (підгрупа I) та з її ознаками (підгрупа II)

Контрольні показники крові брали з даних, отриманих на кафедрі клітинної біології та методики викладання біологічних дисциплін Черкаського національного університету при виконанні наукових тем. Кількість даних у контролі – 25 осіб віком 18-24 роки.

Первинною класичною ознакою алкогольної залежності є зростання рівня гама-глутамілтрансферази (ГГТ) [6]. Згідно отриманих результатів, у обстежених з обох підгруп рівень ГГТ був практично удвічі вищий від контрольних значень. Оскільки між підгрупами відсутня значима різниця за рівнем ГГТ, даний показник не був показовим при постановці діагнозу алкогольної хвороби печінки. Це дало підстави для детального аналізу клінічних показників крові.

Встановлено, що у осіб з обох дослідних підгруп знижений вміст тромбоцитів, у дугій підгрупі нижчий, ніж у першій; підвищена ШОЕ, у другій підгрупі вища, ніж у першій; достовірно підвищена, порівняно з контролем, кількість нейтрофілів, знижений вміст лімфоцитів.

Особливо чітко підвищення рівня нейтрофілів виражене для абсолютної кількості клітин, у підгрупі з алкогольною хворобою печінки вона значно вища, ніж в контролі та першій підгрупі і виходить за межі норми. Також відмічено зростання кількості еозинофілів. У підгрупі 2 спостерігався яскраво виражений лейкоцитоз з виходом за межі норми. Загалом, у обстежених, для яких діагноз алкогольної хвороби печінки було підтверджено, рівень лейкоцитів зростав приблизно на 60% порівняно з контролем, нейтрофілів на близько 80%.

Згідно даних літератури, істотне зростання рівня нейтрофілів (нейтрофільоз), що супроводжується зростанням швидкості осідання еритроцитів, може бути ознакою значної кількості патологічних процесів, які характеризуються запальними процесами. До них можна віднести і хвороби печінки. Але вони можуть бути різної етіології, а не лише алкогольно-індукованими [1; 2; 3].

Враховуючи, що вихід лейкоцитів та нейтрофілів за верхню межу норми спостерігався не у всіх обстежених з алкогольною залежністю, нами проведено аналіз прогностичного значення даних показників крові у розвитку алкогольної хвороби печінки з розрахунком відносного ризику. Фактори можна розглядати як критерії ризику розвитку хвороби у випадку, коли відносний ризик вищий від 2 [7]. Встановлено, що і зростання рівня лейкоцитів, і

зростання рівня нейтрофілів (на фоні підвищеного рівня ГГТ) можна вважати прогностичними маркерами розвитку алкогольної хвороби печінки у осіб з алкогольною залежністю. Враховуючи значення відносного ризику, показник нейтрофілів є більше вираженим фактором ризику.

Список використаних джерел і літератури:

1. Анализы. Полный справочник / Г.Р. Колоколов, Е.В. Герасина, О.Л. Ананьев [и др.] – М.: Изд. Эскмо, 2006. – 767 с.
2. Якобисяк М. Імунологія / М. Якобисяк. – Переклад з польської за ред. В.В. Чоп'як. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – С. 431–436.
3. Ярилин А.А. Основы иммунологии: учебник / А.А. Ярилин. – М.: Медицина, 1999. – 608 с.
4. Kushnir E.A. Polyoxidonium in the immunological correction of alcoholic motivation / E.A. Kushnir, M.L. Lovat, M.F. Obukhova // Immunology. – 2004. – №2. – P.87. 39
5. Staufer K. Biomarkers for detection of alcohol consumption in liver transplantation / K. Staufer, M. Yegles // World Journal of Gastroenterology. – 2016. – V. 22(14). – P. 3725.
6. Weinmann W. Commentary on the Paper of Walther L. et al.: Phosphatidylethanol is Superior to CDT and GGT as an Alcohol Marker and Is a Reliable Estimate of Alcohol Consumption Level / W. Weinmann, A. Schröck, F. M. Wurst // Alcoholism, clinical and experimental research. – 2016. – V. 40(2). – P. 260-262.
7. Zaporozhan V.M. Molekuliarna epidemiolohiia / V.M. Zaporozhan // Odesa: Odeskyi derzhavnyi medychnyi universytet. – 2010. – 319 p.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко В. Л.

Рясна А. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРИРОДНА ІНФІКОВАНІСТЬ БОРЕЛІЯМИ ІКСОДОВИХ КЛІЩІВ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКОВИХ ЗОН М. ЧЕРКАСИ

Хвороба Лайма (іксодово-кліщовий бореліоз, кліщовий Лайм-бореліоз, Лайм-бореліоз) – хронічне полісистемне захворювання з великим поліморфізмом клінічних проявів (ураження шкіри, опорно-рухового апарату, центральної нервової системи та серця). Є наслідком природно-вогнищевої трансмісивної бактеріальної зооантропонозної інфекції. Захворювання спричинюють спірохети роду *Borrelia* (*B. burgdoferi*). Пожиттєвим носієм і переносником борелії є іксодові кліщі (*Ixodes ricinus, Dermacentor reticulatus, Ixodes persulcatus*). Борелія передається трансваріально, тобто на всіх стадіях розвитку – яйце, личинка, німфа, імаго. Зараження можливе і на неендемічних територіях, куди кліщі переносяться тваринами та птахами [1; 2].

Захворюваність людей на хворобу Лайма з кожним роком зростає [3; 4], тому дослідження іксодових кліщів, як носія збудника, є актуальним, зокрема, у м. Черкаси. За 2015-2019 рр. обстежено й проаналізовано такі паркові зони м. Черкаси: «Сосновий Бір», «Перемоги», «Хіміків». На територіях парків виявлено кліщів видів *Ixodes ricinus* та *Dermacentor reticulatus*.

Всього за період дослідження відловлено і обстежено 683 екз. іксодових кліщів видів. Позитивні результати за носійством борелій (дослідження методом темнопольної мікроскопії) виявлені у 84 екземплярів, що складає 12,3% від загальної кількості досліджених особин (табл. 1).

Табл. 1

Показники носійства борелій у кліщів різних парків м. Черкаси у різні роки дослідження

Парки	2015			2016			2017			2018			2019		
«Сосновий Бір»	Досл. особ	По зит	%	Досл. особ	По зит	%	Досл. особ	По зит	%	Досл особ	По зит	%	Досл. особ	По зит	%
	44	9	20.5	34	1	2.9	122	14	11.5	43	4	9.3	53	11	20.7
Парк «Перемоги»	-	-	-	39	3	7.7	85	12	14.1	119	10	8.4	48	10	20.8
Парк «Хіміків»	-	-	-	-		-	33	4	12.1	59	5	8.4	4	1	25

Максимальні відсотки інфікованості виявлено у 2015 та 2019 роках, що може свідчити про оптимальні умови поширення борелій у ці роки (табл. 2).

Табл. 2

Загальна кількість досліджень за 2015-2019 рр. з позитивними результатами

Роки	Всього	Позитивні	%
2015	44	9	20,5
2016	73	4	5,5
2017	240	30	12,5
2018	221	19	8,6
2019	105	22	21

За чисельністю відловлених кліщів домінував парк «Перемоги», проте, відсоток інфікованих бореліями особин найвищий у парку «Сосновий бір» (табл. 3).

Табл. 3

Загальна та відносна інфікованість бореліями за 5 років у різних парках м. Черкаси

	«Сосновий Бір»	%	Парк «Перемоги»	%	Парк «Хіміків»	%
Досліджень	277		310		96	
Позитивні	39	14,1	35	11.3	10	10,4

Питома вага самців з наявністю борелій серед відловлених кліщів склала 29,8% (25 особин), самок і німф – 70,2% (27 і 32 особини відповідно). Враховуючи, що укуси наносять лише німфи і голодні самки, наявний підвищений ризик інфікованості бореліями відвідувачів парків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Акимов И. А., Небогаткин И. В. Иксодовые клещи городских ландшафтов г. Киева. Киев, 2016. 156 с.
2. Волошина Н. О., Лазебна О. М., Покась В. П. Екологічна епідеміологія. Київ: КМК, 2015. 234 с.
3. Про посилення заходів діагностики та профілактики іксодово-кліщових бореліозів в Україні. Наказ МОЗ України від 16.05.2015 №218. https://ips.ligazakon.net/document/view/MOZ4459?an=195
4. Сквирська А. Р., Соколенко С. В. Епідемічні ризики хвороби Лайма в Україні. Актуальні питання біології та медицини. Збірка наукових праць за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю. Черкаси: вид. ФОП Белінська О. Б., 2019. С. 36.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко В. Л.

Соколенко Ю. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРОВІ ПТАХІВ (AVES) ПРИ АНАЛІЗІ ЛЕЙКОЦИТАРНОЇ ФОРМУЛИ

Показники лейкоцитарної формули крові є не лише важливим клінічним показником, але й демонструють зміни в організмі при впливі на нього екзогенних факторів. Методики підрахунку та аналізу лейкоцитарної формули розроблені для багатьох хребетних, зокрема, для птахів [3]. Актуальність дослідження морфологічних особливостей клітин крові птахів зумовлена використанням людиною багатьох видів цього класу у промислових масштабах (як джерела м'яса та яєць) чи як домашніх улюбленців [2]. Це вимагає регулярної перевірки їх стану здоров'я та рекомендації оптимальних умов вирощування та утримання. Доступним методом оцінки стану організму є гемато-цитологічні дослідження.

Кров для приготування мазків відібрана у трьохтижневих курчат-бройлерів, фарбування проведене за Паппенгеймом, мазки аналізували з допомогою мікроскопа MICROmed Evolution ES-4130 (рис. 1).

У крові птахів наявні три основні види форменних елементів крові: еритроцити, лейкоцити та тромбоцити. Проаналізувавши дані літератури, ми відмітили основні особливості морфології клітин крові у класу *Aves*.

Еритроцити у птахів овальної форми з овальним ядром по центру. Цитоплазма після фарбування набуває оранжево-рожевого кольору, а ядро – темно-фіолетового. Ядерний хроматин рівномірно згрупований [3].

Тромбоцити представлені маленькими ядерними клітинами овальної форми, але з більш заокругленими кінцями, у порівнянні з еритроцитами. Темно-фіолетове ядро пікнотичної форми, цитоплазма у зрілих тромбоцитів безбарвна та може містити невелику кількість червоних гранул чи вакуоль [3].

У птахів виявлено 5 видів лейкоцитів: гетерофіли, лімфоцити, базофіли, еозинофіли та моноцити. Гетерофіли мають вигляд круглих клітин з ядром, у якому хроматин групується у 2-3 лопатовидні сегменти. Безбарвна і невакуоляризована цитоплазма містить велику кількість круглих або веретеновидних гранул цегляно-червоного або коричневого кольору, всередині яких знаходяться R-тільця. Лімфоцити можуть бути різних розмірів, що ускладнює їх визначення у периферичній крові. Вони круглої форми, зі зміщеним великим ядром (іноді нерівної форми), хроматин щільно упакований. Цитоплазма має різні відтінки залежно від розміру: від світло-рожевої до фіолетової. Базофіли менші від гетерофільних клітин, їхні ядра бувають овальної або круглої форми, з блакитним відтінком. Цитоплазма безколірна, з великою кількістю круглих темних базофільних гранул, які зазвичай закривають ядро. Еозинофіли птахів – круглі гранулоцити, що містять дволопатеве ядро і яскравіше забарвлені гранул без R-тілець. Цитоплазма еозинофілів після фарбування набуває світло-блакитного кольору. Моноцити найбільші серед інших груп лейкоцитів і характеризуються різною формою (від круглої до амебоїдної), круглим, ниркоподіним чи підковоподіним ядром з невеликою кількістю хроматинових згустків. Мають великий об’єм цитоплазми, часто сіро-блакитного кольору з вакуолями та дуже дрібними еозинофільними гранулами. Цитоплазма чітко розділена на дві зони: світлу, яка ближче до ядра, та темну по периферії [3].

Аналіз даних літератури дав можливість ідентифікувати клітини крові на виготовлених мазках і охарактеризувати їх особливості для наступних досліджень. Попередні результати показують, що питання вивчення форменних елементів крові у птахів, зокрема домашніх курей, залишається актуальним для сучасної біології та ветеринарії.

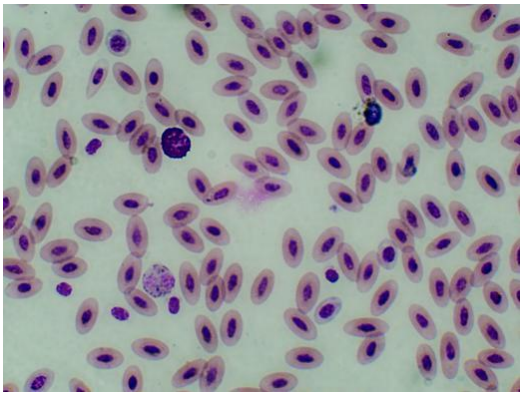

Рис. 1. Мазок крові курей під мікроскопом: еритроцити, тромбоцити, лімфоцити, гетерофіл, базофіл

Список використаних джерел і літератури:

1. Бойко Н. І. та ін. Дослідження морфології клітин крові у курей. *Сучасне птахівництво*. 2013. Т.12. С.18–22.

2. Jones M. P. Avian hematology. *Clinics in laboratory medicine*. 2015. V.35(3). P. 649–659.

3. Campbell T. W. Hematology / In: Ritchie B. W., Harrison G. J., Harrison L. R., editors. *Avian medicine: principles and applications*. Lake Worth (FL): Wingers Publishing, 1994. P. 176–98.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Соколенко С. В.

Щепотьєва Д., Медянцев О., Локтіонова Г., Довбань О.
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

БАЛАНС ЦИТОЗОЛЬНИХ ПРОТЕЇНІВ ТА S100b У МОЗКУ ЩУРІВ ЗА УМОВ ВОДНО-ІММОБІЛІЗАЦІЙНОГО СТРЕСУ

Сьогодні сучасне суспільство постійно піддається впливу стресових ситуацій різного характеру, таких як швидкий ритм життя, недолік фізичної активності, різке погіршення екологічної обстановки, та ін. Стресові фактори негативно діють на організм, що призводить до зміни багатьох фізіологічних процесів. На стрес реагують всі системи організму людини: нервова, імунна, ендокринна, серцево-судинна, репродуктивна та інші. На сьогодні налічується близько 1000 стрес-індукованих захворювань. За умов постійного впливу різних стресорів адаптивні механізми постійно знаходяться в стані напруги, що рано чи пізно призводить до їх виснаження, а, отже, прояву зворотнього боку стресу – провокації розвитку хронічних хвороб. Таким чином, стрес в сучасних умовах перетворюється з адаптивного явища в ланку патогенезу різних захворювань, що супроводжуються, зокрема, порушенням функціонування нервової та імунної систем як єдиного інтеграційного блоку регулюючих механізмів стресової реакції (Гришанова Т.Г. та ін., 2015).

Об'єкт дослідження: 24 білих щура лінії Вістар вагою близько 180-230 г, яких поділили на 4 групи, по 6 у кожній. 1 група – щури контрольної групи, яких не піддавали впливу стресу; 2 група – щури, яких піддавали дії іммобілізаційного стресу протягом 3 діб, використовуючи модифікований протокол стресу з зануренням у воду і дією світла; 3 група – група тварини піддавалися стресу протягом 3 днів + 14 днів звичайного утримання без дії стресових чинників; 4 – після стресу отримували α-кетоглутарат (2 % розчин з питною водою) протягом 14 днів.

Ускладнений стрес складався із взаємозамінного впливу сухої іммобілізації та занурення у воду протягом 3 діб. На першу та другу доби експериментальної моделі проводили наступні маніпуляції: протягом 1 години суха іммобілізація у перфорованих тубах з прозорим вікном у верхній частині, протягом наступних 4 годин туби були занурені вертикально у воду (23-27°С), так, що 2/3 частини тіла тварини знаходились нижче поверхні води. Маніпуляції були зроблені першого дня вранці, другого вдень. На третю добу – суха іммобілізація (утримання у тубах) протягом 1 години. Тварини знаходились в умовах постійного (безперервного) освітлення протягом експериментальної моделі з використанням лампи штучного освітлення (2, патент). Всі маніпуляції проводили з дозволу етичного комітету ДНУ та відповідно до правил поводження з лабораторними тваринами.

Методи дослідження: отримання білкових фракцій з мозку тварин методом диференційного ультрацентрифугування, визначення загального вмісту протеїнів методом Бредфорда, імуноферментний аналіз з використанням моноспецифічних антиліл проти S100b протеїна (Sigma, USA), статистичні.

Результати та їх обговорення:

Отримані результати вказують на те, що зразу після стресу протягом 3 діб відбуваються незначні зміни загального рівня цитозольних протеїнів майже у всіх досліджуваних відділах мозку (мозочку, гіпокампі, таламусі, зоровій корі), але через 14 днів фізіологічного відновлення після стресу встановлено зростання загального цитозольного протеїна в мозочку та таламусі на 10-20 % відповідно. Застосування α-кетоглутарата (2 % розчин з питною водою) протягом 14 днів після стресу призводить до вірогідного підвищення біосинтезу цитозольних протеїнів у всіх досліджуваних відділах.

Стрес призводить до збільшення рівня внутрішньоклітинного кальцію у нервових клітинах. Дослідження рівня кальцій-зв'язувального протеїну S100b ***вказує на стимуляцію збільшення вмісту даного протеїну в досліджуваних відділах мозку зразу після стресу (рис.), із поступовим зростанням*** концентрації S100b під час фізіологічної адаптації після стресу. Отримані результати вказують на тривалу відповідь кальцій-залежних шляхів адаптації після стресу. Вживання α-кетоглутарата протягом фізіологічної адаптації

призводило майже до нормалізації вмісту S100b протеїна у досліджуваних відділах мозку щурів, хоча загальний рівень цитозольних протеїнів був значимо збільшений.

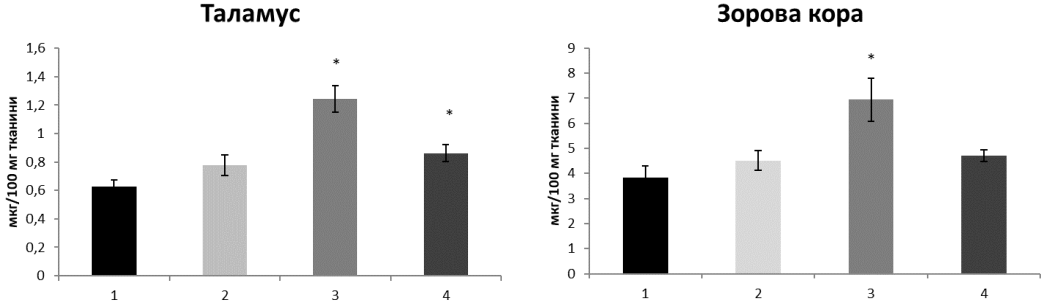

Рис. Концентрація S100b у мозку щурів

Примітки: 1 – контрольна група, 2 – група стресованих тварин, 3 – група, що утримувалась 14 днів після стресу за звичайних умов, 4 – група, що протягом 14 днів після стресу отримувала додатково α-КГ (n =6, * – P < 0.05).

Отримані результати вказують на те, що короткотривалий стрес може провокувати гіперактивацію астроцитів, які продукують S100b. Вживання α-кетоглутарата з питною водою може запобігти розвитку астрогліозу на віддалених термінах після стресу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гришанова Т.Г., Будаев А.В., Григорьев Е.В. (2015). Повреждение головного мозга при тяжелой травме: значимость клинических шкал и нейрональных маркеров. Журнал «Медицина неотложных состояний» 1-2 (32-33).

2. Патент на корисну модель МПК: G09B23/00 Спосіб моделювання гострого комбінованого водно-іммобілізаційного стресу зі зміною світлового біоритму/ Ушакова Г.О., Довбань О.О., власник: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. – № заявки u201810826 від 01.11.18, Патент: 133796 від 25.04.2019, Бюл.№ 8.

Науковий керівник: д.б.н., професор Ушакова Г. О.

ЗООЛОГІЯ

Topolia V.
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

EVOLUTIONARY DIVERGENCE OF DOGS: UNCOVERING THE TRUE ORIGIN

Thousands of years ago early humans formed an unlikely partnership with another animal – the grey wolf. The fates of our two species became braided together. The wolves changed in body and temperament; their skulls, teeth, and paws shrank; their ears flopped; they gained a docile disposition, becoming both less frightening and less fearful; they learned to read the complex expressions that ripple across human faces. They turned into dogs. Some say wolves were domesticated around 10,000 years ago, while others say it was 30,000 years ago. Some claim it happened in Europe, others believe it was in the Middle East, or East Asia. Some think early human hunter-gatherers actively tamed and bred wolves. Others say wolves domesticated themselves, by scavenging the carcasses left by human hunters, or loitering around campfires, growing tamer with each generation until they became permanent companions [4].

However, from time to time scientists rise the question whether ancient wolves are the ancestors of modern dogs. All wolves are species Canis lupus. The genus Canis appeared about 6 million years ago, and the first wolves, believed direct ancestors of the family dog, appeared about 2 million years ago. The earliest evidence of modern dogs, breeds that are pets today, dates back to about 4,000 to 2,000 BC. This means the great-great-grandmother of the Afghan hound on the sofa may have been living happily with humans 4,000 years ago. But the wolf now roaming North America, Europe, and Asia has one million nine hundred ninety six thousand years of separation from dogs [1].

Currently, over one and a half million animal species have been examined and only about 50 species have been domesticated. Scientists wonder why these very species are domesticated, where and how people and dogs became close, how much time it takes. It is not easy to find an answer for these questions, but thanks to genetic research, unexpected facts have been established nowadays. The theories of Darwin, Maywart, Hexley, Studer and Allen need to have a new look. Wolves and dogs are not each other's ancestors and descendants, as scientists previously thought, but rather cousins, descended from common ancestors between 11 and 34 thousand years ago. Adam Friedman and his colleagues from the University of Chicago (USA) came to such conclusion. The results of the study were recently published in the journal PLoS Genetics. Scientists have analysed the genomes of several breeds of dog from regions where nowadays wolves do not live: Basenji, whose native land is Central Africa, Australian dingoes and German boxers; wolves were taken from regions, where domestication of dogs was thought to start – Croatia, Israel and China [5].

The study found that all dogs under the investigation are genetically closer to each other than wolves, which, in turn, also form a distinct cluster. Scientists have come to the conclusion that at some period of time dogs and wolves separated from their common ancestor, but retained the possibility of interbreeding with each other. Scientists suppose that those subsequent crosses of domesticated dogs and wolves led geneticists to a dead end; they concluded that the presence of wolf genes in modern dogs was a sign of the dog's origin from the wolf.

Dogs and wolves have many outward *similarities.* In fact, the two species share 98.8% of the same DNA. They can even interbreed (although their offspring are typically not fertile). Dogs of similar size to a wolf share a similar life expectancy (12-14 years in captivity). They both display similar body language at times and share an impeccable sense of smell.

Despite how similar dogs and wolves may appear at first glance, though, there are many major *differences* between the two species:

- dogs are less fearful and more playful than their wolf cousins;
- wolves have yellow eyes, whereas dogs more commonly have brown or blue eyes;
- wolves are built to run with narrow chests and long legs, whereas the domestic dog tends to be wider and stockier;
- dogs tend to be less mentally mature than a wolf of similar age;
- a wolf howls whereas dogs tend to bark or "yip";
- wolves tend to be shy as opposed to their boisterous counterparts;

- female wolves have one cycle per year whereas intact female dogs have two;
- dogs observe and respond to human facial expressions and body language;
- wolves form stronger family units within their pack, while dogs tend to form a stronger relationship with people;
- dogs reach maturity at 6-8 months of age whereas wolves do not mature until 2-3 years old;
- dogs have a higher ability to digest a wide variety of food, including grains;
- dogs are domesticated, meaning they live and depend on humans [2].

Dogs and humans have been best friends for thousands of years. Researchers know that dogs regularly lived with humans by about 10,000 years ago, and dogs and people are found buried together as early as 14,000 years ago. The fact of close relationship between humans and dogs is supposed to be based on empathy. A 2016 study in *Royal Society: Biology Letters* confirmed that dogs can interpret a human's emotional state based on the individual's facial expression, a rare interspecies feat. The dog is the only animal to undergo the process when humans were still nomadic hunter-gatherers. The templates scientists have developed for understanding how other animals were domesticated, after the advent of agriculture, don't apply so neatly to dogs. Most researchers define three general paths to domestication: prey, directed or commensal. In the prey model, humans hunt the animal — typically a large herbivore — but instead of killing it, they keep it around for future use in a kind of resource management. The free-breeding animals become a founding population. It's the path that led to cows, pigs and most familiar farmyard residents. Other researchers, however, including PennVet's Serpell, doubt human hunter-gatherers would have tolerated large predators near their camps — or that the resource-frugal humans would have left behind enough potential food to sustain a wolf-sized animal. Instead, they argue, it's possible that prehistoric humans, like many more recent hunter-gatherer groups, had a custom of adopting baby animals [3].

Despite the fact that scientists have studied the two species, there are a lot of questions to be answered. The more we explore the differences between dogs and wolves, the more it becomes apparent that they are really not the same thing at all. But there is one indisputable thing – we have bred our household dogs to suit our needs and lifestyles, and it is important to remember that they need us as well.

References:

1. Dogs and wolves – distant cousins. URL: https://pitbullluvbreedinfo.wordpress.com/about/dogs-and-wolves-distant-cousins/. (дата звернення: 4.03.2020).
2. Dogs and Wolves: More Different Than They are Alike? URL: https://schertzanimalhospital.com/blog/dogs-and-wolves (дата звернення: 6.03.2020).
3. Tarlach G. The Origins of Dogs. URL: https://www.discovermagazine.com/ the-sciences/the-origins-of-dogs (дата звернення: 15.02.2020).
4. Yong E. A New Origin Story for Dogs. URL: https://www.theatlantic.com/ science/archive/2016/06/the-origin-of-dogs/484976 (дата звернення: 2.03.2020).
5. Собаки пішли не від вовка? URL: http://www.huntingukraine.com/ index.php?option=com_content&view=article&id=3130:sobaky-pishly-ne-vid-vovka&catid=34:statti&Itemid=73&fbclid= IwAR10mwmfokLMjOWP44TWJ7R1-iEuONy7PE_A3EaKUQTljGP_ds2cdDb251Q (дата звернення: 6.03.2020).

Науковий керівник: к. пед. н., доцент Щербань І. Ю.

Жуленко В. К., Кедяєва К.А., Боковня Л.М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ПРОЕКТУ "D6 NATURE" НА ТЕРИТОРІЇ МІСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ М. ЧЕРКАСИ

Під час зимових орнітологічних обліків на території міських об'єктах ПЗФ м. Черкаси, нами були виявлено що більшість відвідувачів цих територій не володіють достатніми уміннями та навичками для правильного поводження з птахами в зимовий час, що веде за собою не правильну підгодівлю, не належний санітарний стан годівниць (наявність слідів

життєдіяльності птахів та зіпсованого корму). Покращення знать в цій сфері позитивно вплине не тільки на стан зимуючих птахів, а й дасть можливість отримувати інформацію від пересічних громадян про якісний та кількісний склад орнітофауни в об'єктах ПЗФ м. Черкаси. Подібні проекти в Україні раніше проведені не були тому, наша діяльність є актуальною.

Метою роботи було з'ясувати стан обізнаності відвідувачів об'єктів ПЗФ стосовно поводження їх з птахами які перебувають на зимівлі. Розробка способів покращення умов зимівлі птахів в цих об'єктах. Та проведення тематичних просвітницьких заходів.

Проблему чудово висвітлили у Великобританії, ще в 1993 Роджер Лок [1] висловив своє побоювання в низькому рівні обізнаності у визначені диких тварин міст, а у 2015 році Дугал Діксон [2] підтвердив ці побоювання провівши опитування в результаті якого було виявлено що опитані можуть визначити тільки тих птахів яких бачать кожного дня (шпак та горобець хатній), а інших птахів можуть визначити тільки ті хто отримував додаткові знання з журналів, телепередач про природу та інших позаосвітніх джерел.

Перш за все для успішної роботи проекту нами було відібрані волонтери, які пройшли підготовку та успішно склали 2 іспити (BirdID 1 рівень на 90%, через 14 днів від початку роботи 2 рівень на 75%, та перевірка інших теоретичних знать, а також розгляд можливих проблем на місці діяльності) загалом іспит склали та отримали посвідчення 14 волонтерів.

Нами було проведене опитування відвідувачів парків (близько 300), та встановлено загальний відсоток обізнаності в 3-х категоріях: Чим годувати птахів? Як доглядати за годівницями? Яких птахів ви знаєте? За напиши результатами кожен другий опитаний визначав звичних птахів для парків, але часто вживали російські назви птахів «московка», «чайка». 30% відсотків безпомилково відповідали на запитання про корм. На запитання про догляд за годівницями відповіли правильно лише 15% містян.

Загалом на території міста Черкаси знаходиться близько 34 об'єктів ПЗФ, але нашого втручання потребували тільки 4 з них: парк «Перемоги», «Сосновий бір», парк «Хіміків» та дитячий парк.

Найбільш проблемним об'єктом ПЗФ м. Черкаси був парк Перемоги, оскільки це людний парк, з водоймою в якій майже цілорічно наявні крижні. Та через цей парк лежить маршрут до міського зоологічного парку. Станом на 2018 (початок нашої діяльності) 90% годівниць містили шкідливий корм (пшоно, солене, смажене та різні хлібо-булочні вироби) в будні дні, та 100% у вихідні. Але вже через 2 роки рівень невластивих кормів знизився і сягає 20% та 45% відповідно.

Наступним є парк «Сосновий бір» він є улюбленим місцем відпочинку містян та гостей міста. Станом на 2018 рів 95% відсотків в будні дні містили невластиві корми, а у вихідні 100%. Станом на 2020 рік цей рівень знизився та сягає 45% та 60% відповідно.

Парк «Хіміків» цей парк не є популярним місцем для гостей міста, але в цьому парку постійно відпочивають мешканці навколишніх будинків. Станом на 2018 рік відсоток шкідливих кормів сягав 75% та 80% відповідно. А вже в 2020 15% та 25% відповідно.

Дитячий парк, є улюбленим місцем відпочинку батьків з дітьми, через велику кількість розваг. В цьому парку через нестачу волонтерів ми проводили лише чистку та моніторинг годівниць. Станом на 2018 рік, в кожній годівниці містився невластивий корм. А в 2020 році цей показник знизився до 80 та 85% відповідно. Це на нашу думку пов'язано з популяризацією бьордвочінгу та нашими просвітницькими заходами, роботою зі ЗМІ.

Для втілення нашої ініціативи ми заручилися підтримкою Черкаського національного університету, зокрема ННІ природних та аграрних наук. (більшість волонтерів є студентами ЧНУ), комунальне підприємство «Дирекція парків», погодилося встановити наші стенди в декількох парках, також нам дозволили проводити всі потрібні заходи на території парків та видали нам посвідчення. Ми співпрацюємо з різними волонтерськими організаціями (МРЦ та Українською Волонтерською Службою), які надають нам волонтерів на наші заходи, та запрошують до себе проводити їм лекції на теми: «Як і чим підгодовувати птахів?», «Як не зашкодити птахам взимку?» та майстеркласи з будування правильних годівниць. Крім роботи безпосередньо в парках, ми постійно приймаємо, або організовуємо власні просвітницькі заходи, просимо ЗМІ поширити тематичну інформацію, також ведемо свою діяльність в мережі, а також розроблений нами стенд, на якому представлені птахи які можуть живитися

на території міських об’єктів ПЗФ.

Загалом станом на зиму 2019-2020 рр. в середньому по парках відсоток невластивих кормів в годівницях в будні дні знизився на 50%, а у вихідні на 41%. Тому проводити діяльність нашого проекту надалі є актуально, не тільки в м. Черкаси, ай у інших містах України.

Список використаних джерел і літератури:

1. Roger Lock, Animals and the teaching of biology/science in secondary schools / Journal of Biological Education (1993) 27 (2):112-114.

2. S P Dixon, A C Birchenough, S M Evans and M P Quigley, Children`s knowledge of birds: how can it be used to conserve?/ Trans. nat. Hist. Soc. Northumbria 64: 121-134.

Науковий керівник: к. б. н. Ілюха О.В.

Кремпа К. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФЕНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРЕБІНЧАСТИХ ТРИТОНІВ TRITURUS CRISTATUS (LAURENTI, 1768) НА ТЕРИТОРІЇ ЛІСОПАРКУ «ПОГУЛЯНКА» (ЛЬВІВ), ЯК ВИДУ, РЕКОМЕНДОВАНАНОГО ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Гребінчасті тритони *Triturus cristatus* (Laurenti, 1768) є найбільш поширеними тритонами на території України. Вид охороняється Бернською конвенцією (Додаток ІІ категорія «види, що підлягають особливій охороні») та занесений до Червоної книги хребетних МСОП. У 2007 р. гребінчастий тритон пропонувався до занесення у Червону книгу України [7]. У 2019 році вийшли матеріали до 4-го видання Червоної книгу України «Тваринний світ», де групою авторів було обґрунтовано рекомендацію щодо занесення даного виду до Червоної книги України, через зменшення його чисельності і необхідності захисту в умовах глобальної зміни клімату [6].

Тритон гребінчастий занесений до Червоної книги Івано-Франківської області, як вид, близький до загрозливого стану. Факторами загрози є деградація біотопів та поява у водоймах інвазійного виду – ротаня-головешки (*Perccottus glenii),* який знищує личинки тритона [8].

Метою даного дослідження було дати характеристику біотопу поширення гребінчастого тритона в умовах м. Львова і прослідкувати його фенологію.

На території Лісопарку «Погулянка» *T. cristatus* трапляються у штучних водоймах. Лісопарк «Погулянка» є пам`яткою природи, це буковий ліс. У парку є велика кількість струмків, які впадають у річку Пасіка, притоку Полтви. Штучні водойми наповнюються водою на весняно-літній період і являють собою каскад із трьох ставків, які з’єднані між собою водоспадом і трубами. Вода з одного ставу потрапляє у інший. Самі стави обкладені камінням, дно у них бетонне, там накопичується опале листя. [3, 4].

Даний вид на території парку є малодослідженим. Н. Баландюх наводить дані про використання цього виду тритонів для зв′ясування швидкості пересування хвостатих земноводних через дорогу під час міграції [1]. Дослідженням демографічної структури популяції цього виду тритонів займалася Красун І. І., яка встановила, що співвідношення між самцями і самками *T. cristatus* є близьким 1:1, тобто має нормальний розподіл [2].

Дослідження *T. cristatus* на території парку проводили упродовж весняно-літнього періоду 2018-2019 р.р. згідно загальноприйнятих методик [5].

Перша реєстрація тритона гребінчастого у 2018 р відбулась 28 квітня, при температурі повітря +18°С. Личинки були вперше відмічені 25 червня. Дорослі тритони спостерігалися у водоймах до 20 серпня, при температурі повітря+27°С. Пізніше у водоймах реєстрували лише личинок тритонів.

У 2019 р. тритонів вперше реєстрували 13 березня, коли температура повітря сягала +6°С, личинки тритонів з'явилися 13 червня, коли температура сягала +28°С. Тритонів

реєстрували у водоймах до 31 липня, при температурі повітря +24°С [3; 4].

Тритони чутливі до температурних показників. Вони прокидаються у березні або рідко у лютому зі сплячки при температурах 4–6°С і прямують до водойми на розмноження, яке можна спостерігати при температурі 5–10°С. Першими переміщуються у водойми самці, а пізніше самки. Личинки у них вилуплюються за 15-20 днів [7].

У 2020 р. через аномально теплу зиму, яка супроводжувалася плюсовими температурами, самців *T. cristatus* реєстрували вже з початку лютого (03.02, 24.02 і 10.03). Ймовірно, що тварини зимують у водоймах, ховаючись у заглибленнях і щілинах у камінні, якими обрамлені водойми.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баландюх Н., Решетило О. Характеристика локомоторних функцій хвостатих земноводних// XV Міжнародна наукова конференція «Молодь і поступ біології», присв'ячена 135 річниці від дня народження Я. Панаса (Львів, 9–11 квітня 2019.). – Львів, 2019. – С. 160.
2. Красун І., Решетило О. Демографічна структура популяції тритона гребінчастого *(Triturus cristatus*) у лісопарку «Погулянка» (м. Львів) // XI Міжнародна наукова конференція «Молодь і поступ біології» (Львів 20–24 квітня 2015.). – Львів, 2015. – С. 290 – 291.
3. Кремпа К., Савицька О. Фенологія тритонів штучних водойм м. Львова // Матеріали міжнародної зоологічної конференції «Фауна України на межі XX–XXI ст. Стан і біорізноманіття екосистем природоохоронних територій», присвяченої 220 річниці від дня народження О. Завадського (м. Львів – смт Шацьк 12–15 вересня 2019 р.). – Львів, 2019. – С. 104 – 105.
4. Кремпа К. М., Савицька О. М. Штучні водойми парку «Погулянка», як середовище існування гребінчастого *Triturus cristatus* (Laurenti, 1768)) і звичайного *Lissotriton vulgaris* (Linnaeus, 1758) тритонів // Тези доповідей Конференції молодих дослідників-зоологів – 2019 (м. Київ, Інститут зоології НАН України, 13-14.11.2019 р.). — Київ, 2019. — (Зоологічний кур'єр, № 13.) — С.14.
5. Лада Г.А., Соколов А.С. Методы ислследования земноводных: науч.-метод. пособие. Тамбов ТГУ им. Г.Р. Державина,1999. – С. 75
6. Некрасова О.Д., Смірнов Н.А., Марущак О.Ю., Коршунов О.В., Коцержинська І.М. Зміна охоронного статусу та точки знахідок тритона гребінчастого *Triturus cristatus (*Amphibia, Salamandridae) в Україні // Київ: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, 2019. – 416 с. — Серія: Conservation Biology in Ukraine. — ISBN 978-966-02-9013
7. Писанець Є.М. Земноводні України. К., 2007. – С. 192.
8. Червона книга Івано-Франківської області. Тваринний світ / голова ред. колегії Р.С. Герасимов; наук. ред.: І.В. Скільський, В.В. Бучко. – Чернівці : Друк Арт,. 2017. – 448 с.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Савицька О.М.

Ніколаєва А. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОРНІТОФАУНА АГРОЛАНДШАФТІВ ЧЕРКАСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зростаючий антропогенний тиск продовжує негативно впливати на тваринний світ. Головними чинниками негативного впливу є знищення та трансформація природних екосистем. Все більша кількість видів тварин і, зокрема, птахів потребують охорони. Біорізноманіття агроландшафтів, що займають на території України велику площу, залишається вивченим недостатньо [1, 2]. На території Черкаської області відомості щодо орнітофауни агро ландшафтів містяться лише в окремих роботах [3]. Усе вищесказане обумовлює актуальність наших досліджень.

Метою нашої роботи було здійснення аналізу видового складу та чисельності птахів як структурних компонентів агроландшафтів Черкаського району Черкаської області.

Дослідження проводили за загальноприйнятою методикою з використанням маршрутних та точкових обліків, для пересування між точками обліку застосовували автомобіль. Маршрути було прокладено вздовж доріг обласного та районного значення Черкаського району Черкаської області у різноманітних агроландшафтах – полях, луках та випасах із лісосмугами, що їх перетинають та чергуються місцями з лісовими масивами. На

полях обліки проводили на таких культурах: ріпак, озимі зернові та соняшник. На лісових ділянках та в межах населених пунктів птахів не обраховували. Для визначення птахів використовували біноклі Yukon (15x50). Всього протягом 2018-2019 рр. було проведено 10 обліків на маршруті загальною протяжністю 80 км.

За результатами наших досліджень встановлено, що для фауни птахів агроландшафтів характерно невелике видове різноманіття. Всього нами було зареєстровано 31 вид. У гніздовий період орнітофауна агроландшафтів представлена 18 видами, що складає 55% від загального видового складу.

Гніздова орнітофауна полезахисних лісосмуг Черкаського району представлена 15 видами птахів. З них найбільш чисельними є зяблик (*Fringilla coelebs*) та велика синиця (*Parus major*). При цьому характер розподілу названих видів по різних смугах неоднаковий. Так види, як щиглик, зустрічаються тільки в таких смугах, де є густі зарості з чагарників терена, дикої груші, гледичії, з добре розвиненим до 7-8 м висоти деревостаном, або на стикові полезахисних смуг і ділянок вторинного степу вдалині від проїжджих шляхів. По числу видів домінують птахи, яким при виборі місця для спорудження гнізда на деревній рослинності властива велика екологічна пластичність (11 видів).

Полезахисні смуги між та біля полів мають неабияке значення для птахів у гніздовий період. Так, в полезахисних смугах протягом гніздового періоду відмічається 41,47 ос/ га, натомість на ланах цей показник практично вдвічі нижчий (24,3 ос./ га). Домінуючим видом у полезахисних смугах є зяблик та синиця велика, на полях – польовий жайворонок (*Alauda arvensis*) та плиска жовта (*Motacilla flava*).

Відмінності в орнітофауні полів із різними культурами були наступні. На полях ріпаку зареєстровано максимальну кількість – 9 видів птахів з показником загальної щільності у весняний період – 10,2 ос/га. Очевидно, це обумовлено міграцією, яка ще триває для багатьох видів. Поля ріпака є місцем гніздування для 4 видів птахів (16% від загальної кількості видів). Найбільш чисельними серед гніздової орнітофауни полів ріпака є жайворонок польовий та плиска жовта. Домінантом є жайворонок польовий, щільність якого в кілька разів перевищує щільність інших гніздових видів (2,0 ос./га).

Озимі зернові культури, приваблюють значну кількість птахів. Кількість видів птахів на них більша (n = 12), проте загальна щільність менша, ніж на ріпаку (10,21 ос. /га). Загальна щільність птахів на полях озимих зернових культур на становить 8,95 ос./га. Домінантом серед них є жайворонок польовий, частка якого в гніздовому населенні становить 73%.

За умов незначної висоти посівів на полях соняшника в умовах Черкаського району годується лише 5 видів птахів. Кормовим біотопом в цей період поля стають переважно для горобцеподібних. Гніздова орнітофауна характеризується різким зниженням показників загальної щільності та щільності окремих видів. За результатами досліджень, орнітофауна полів соняшника представлена найменшою кількістю видів (n=5). Загальна середня щільність гніздових видів становить 5,14 пар/га і лише 1,40 пар/га. Домінує горобець польовий, шпак (*Sturnus vulgaris*) та плиска жовта.

Нами був проведений аналіз видового складу за способом живлення. Встановлено, що в агроландшафтах переважають рослиноїдні (39 %) та всеїдні (32%) птахи, значно менше комахоїдних (16%) та хижих (13%). Це можна пояснити тим, що їжа рослиноїдних птахів може бути дуже різноманітною. Ними з'їдаються трава (звичайно більш ніжні, соковиті та поживні її частини), сходи озимини, нерідко разом із проростками зернами, листя і хвоя різних чагарників і дерев, листяні і квіткові бруньки, свіжі квіти, пагони і навіть тоненькі гілочки.

Також нами був здійснений аналіз орнітофауни за місцем гніздування. Встановлено, що в агроландшафтах домінують дендрофіли (61 %), значно менше склерофілів (22%) та кампофілів (17%).

Осіння орнітофауна представлена 24 видами. Найбільш високу чисельність мають велика синиця, польовий горобець та шпак. У осінній період полезахисні смуги є важливими міграційними шляхами для багатьох видів птахів. Орнітофауна полезахисних лісосмуг здійснює значний вплив на формування орнітофауністичних комплексів прилеглих до них

полів. У лісосмугах окремі види, що живляться на полях, відпочивають, ночують, влаштовують присади. Зокрема, великі зграї припутнів (*Columba palumbus*), які, живлячись на полях, під час міграційних переміщень притримуються лісосмуг. У лісосмугах часто влаштовують собі присади хижі птахи, ночують в них.

Взимку в агроландшафтах зустрічаються тільки 16 видів птахів. Найбільш чисельними птахами в зимових агроландшафтах були: синиця велика, горобець польовий (*Passer montanus*), чиж (*Spinus spinus*) і вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*); серед фонових видів варто відмітити: в'юрок (*Fringilla montifringilla*) снігур (*Pyrrhula pyrrhula*), грак (*Corvus frugilegus*). Орнітокомплекс зимуючих птахів остаточно формується в середині грудня. Взимку в порівнянні з осіннім періодом у полезахисних насадженнях значно підвищується чисельність горобцеподібних птахів. Щільність населення масових видів до зими майже не змінюється. Деякі мігруючі види, внаслідок потепління клімату, також зустрічаються взимку, але в невеликій кількості.

ВИСНОВКИ

1. Для фауни птахів агроландшафтів Черкаського району характерно невелике видове різноманіття. За час проведення досліджень нами було виявлено 30 видів, що належать до 7 рядів. Найбільш численними є представники ряду Горобцеподібні (Passeriformes).

2. За способом живлення переважають рослиноїдні птахи (39%), на другому місці – всеїдні (32%). За біотопічним розподілом домінують дендрофіли.

3. У населенні птахів агроландшафтів добре виражена сезонна динаміка. Найбільше видове різноманіття птахів виявлено в осінній період – 24 види, що пояснюється кількістю та доступністю кормів, а також міграційними переміщеннями; найменше – в зимовий період (16 видів).

4. Гніздова орнітофауна включає 18 видів, серед яких 15 видів зустрічається тільки в лісосмугах, 11 видів – на ланах. Найбільш чисельними є зяблик та велика синиця. Найбільше видове різноманіття та найвища чисельність птахів відмічена на полях ріпаку – 9 видів, 10,21 ос./га. На полях з озиминою ці показники були дещо меншими – 12 видів, 8,95 ос./га. Найменше птахів виявлено на полях, засіяних соняшником – 5 видів, 5,14 ос./га.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кузьменко Т. М. Вивчення орнітофауни сільськогосподарських угідь / Т. М. Кузьменко // Основи спостережень за станом довкілля: навчально-методичний посібник / За заг. ред. С.М. Панченка, Л.В. Тихенко. – Суми: Університетська книга, 2013. – 352 с. – С. 301-316.

2. Коваль Н. Ф. Птицы в экосистемах лесостепной полосы Европейской части СССР / М. Ф. Коваль. – К.: Изд-во УСХА, 1991. – 188 с.

3. Орлов П. П. Орнітофауна Черкаського району / П.П. Орлов // Наукові записки Черкаського державного педагогічного інституту. Кн. II. – Вип. II. – Черкаси, 1948. – 118 с.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Гаврилюк М. Н.

БОТАНІКА. АГРОНОМІЯ. ЕКОЛОГІЯ ТА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Борисенко М. М., Лукашов Д. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДИНАМІКА УГРУПОВАНЬ ЛИЧИНОК КОМАРІВ-ДЗВІНЦІВ (CHIRONOMIDAE) У СКЛАДІ ЗООПЕРИФІТОНУ НИЖНЬОГО Б'ЄФУ ПІД ВПЛИВОМ РОБОТИ КАНІВСЬКОЇ ГЕС

Гідроелектростанції є важливою складовою енергосистеми України. Але внаслідок їх будівництва та експлуатації чиниться значний техногенний тиск на річкові екосистеми. Значна ділянка річки вище греблі перетворюється на водосховище – водойму, що має кардинальні відмінності умов існування гідробіонтів порівняно з річкою. Але, хоча у нижніх б'єфах екосистеми зазнають менших перетворень, суттєві зміни гідрологічного, гідрохімічного, термічного режиму відбуваються і нижче ГЕС. Такі зміни позначаються на флорі і фауні таких ділянок (Baxter, 1977). Метою даної роботи було оцінити вплив Канівської ГЕС на екосистему нижнього б'єфу на прикладі угруповань зооперифітону. Такі угруповання поширені на кам'яних берегозахисних спорудах, що знаходяться на ділянці між м. Канів та с. Пекарі (Канівський район, Черкаська обл.). Оскільки ці споруди розміщені на різних відстанях від греблі, існує можливість дослідити на них склад та кількісні характеристики (щільність та біомаса) перифітонних угруповань і співставити ці дані з інтенсивністю впливу ГЕС.

Личинки Chironomidae (Insecta: Diptera) відіграють важливу роль у складі перифітонних угруповань (Протасов, 1994). В тому числі, вони належать до домінуючих таксономічних груп в перифітоні досліджуваної ділянки (Borysenko, Lukashov 2017, 2019). Ці гідробіонти є досить чутливими до антропогенної трансформації середовища, що дозволяє використовувати їх для біоіндикації (Балушкина, 1976). Через таку чутливість, а також через важливу роль хірономід у прісноводних екосистемах, зокрема у живленні риб (Панкратова, 1970), їх угруповання потребують особливої уваги в даному дослідженні.

Личинок Chironomidae відбирали разом з іншими представниками досліджуваних угруповань протягом вегетаційного періоду 2016-2018 рр. на 7 станціях спостереження, розміщених на берегозахисних спорудах на відстані 3,46, 4,12, 5,12, 5,77, 6,48, 7,24 та 7,72 км нижче греблі. Проби відбирали шляхом змиву перифітону з каменів, які було витягнуто з води з глибини 0,5 м. Для первинного розбору проб використовували стереомікроскопи МБС-9 і МБС-10 та камеру Богорова. Для визначення біомаси використовували торсійні ваги ВТ-500 або розрахунковий метод за лінійними розмірами (Балушкина, 1982). Лінійні розміри личинок вимірювали за допомогою окуляр-мікрометра. Для оцінки зв'язків щільності та біомаси личинок з відстанню нижче греблі ГЕС використовували коефіцієнти кореляції Пірсона (для лінійних залежностей) та Спірмена (у разі залежностей, що відрізнялися від лінійних).

Загалом в зооперифітонних угрупованнях було виявлено представників 8 типів безхребетних (Porifera, Cnidaria, Platyhelminthes, Annelida, Bryozoa, Tardigrada, Arthropoda та Mollusca). Їх щільність та біомаса коливалися в значних межах (щільність – 35-26868 ос./м^2, біомаса – 0,004-699,7 г/м^2). Личинки Chironomidae були однією з домінуючих таксономічних груп. Вони домінували за щільність в 40,3% проб, а за біомасою – в 18,4%. Щільність цих личинок коливалася в межах 23-13847 ос./м^2, що складало 2-100% від загальної щільності угруповань. А біомаса становила 0,001-2,4 г/м^2 (0,002-100% загальної питомої біомаси).

Хірономіди відмічалися в усі сезони протягом періоду досліджень. Найнижчі показники щільності й біомаси припадали на весняний період: березень 2017 р. (23-263 ос./м^2 та 0,003-0,13 г/м^2) та квітень 2018 (35-340 ос./м^2 та 0,004-0,13 г/м^2). Потім ці величини швидко зростали й досягали максимуму влітку (найчастіше – в червні). Для щільності червневі значення становили 897-12627 ос./м^2 у 2017 р. та 260-13847 ос./м^2 у 2018 р., а для біомаси: 0,23-2,17 г/м^2 у 2017 р. та 0,05-2,4 г/м^2 у 2018 р.

Було виявлено представників 17 видів чи груп видів (у разі неможливості точної ідентифікації) з трьох підродин: Tanypodinae (*Ablabesmyia* ex gr. *monilis* L.), Orthocladinae (*Corynoneura scutellata* Winnertz, *Cricotopus* ex gr. *silvestris* Fabricius, *C. cylindraceus* Kieffer, *C. bicinctus* Meigen), Chironominae (*Virgatanytarsus arduennensis* Goetghebuer, *Cladotanytarsus*

mancus Walker, *Paratanytarsus austriacus* Kieffer, *Tanytarsus sp*., *Parachironomus arcuatus* Goetghebuer, *Microchironomus tener* Kieffer, *Gliptotendipes glaucus* Meigen, *G. paripes* Edwards, *Dicrotendipes nervosus* Staeger, *Endochironomus albipennis* Meigen, *E. stackelbergi* Goetghebuer, *Polypedilum* ex gr. *nubeculosum* Meigen). Найбільш чисельними серед них були *Cricotopus* ex gr. *silvestris*, *C. bicinctus*, та *Dicrotendipes nervosus*.

Характерно, що значна частка цих таксонів (13 з 17) пов'язані зі стоячими та повільно текучими водами. Виявлені види, характерні як для бентосу (в тому числі піщаних та замулених ділянок) так і для перифітону. Незважаючи на наявність швидкої течії нижче скиду ГЕС та річкові умови біотопу, представників типово реофільних видів виявлено не було.

В окремі періоди року було встановлено залежність між кількісними показниками угруповань хірономід та відстанню нижче греблі. Зокрема, це виявлено в осінній період 2016 р. В цей час щільність (зв'язок нелінійний, r_s= -0,67, p<0,05) та біомаса (зв'язок нелінійний, r_s= -0,72, p<0,05) хірономід знижувались з віддаленням від греблі (Borysenko, Lukashov, 2017). У 2017 р. таке зменшення було характерним як для весняного періоду (травень), так і для осіннього (жовтень). А в 2018 подібна ситуація спостерігалася у травні: для біомаси (зв'язок лінійний, r= -0,76, значимий при p<0,05) та для щільності (зв'язок незначимий).

Таким чином на досліджуваній ділянці спостерігається тенденція до зниження щільності та біомаси угруповань личинок комарів-дзвінців з віддаленням від греблі ГЕС, яка є найбільш чіткою напочатку літа та восени. Подібні тенденції відомі як для загальних кількісних показників перифітонних угруповань, так і для окремих таксономічних груп у їх складі (Борисенко, Лукашов, 2018, 2019; Borysenko, Lukashov, 2017, 2019).

Список використаних джерел і літератури:

1. Балушкина Е.В. Зависимость массы тела личинок хирономид от их длины. Гидробиологический журнал. 1982. Т. 18, №3. С. 53-60.
2. Балушкина Е.В. Хирономиды как индикаторы степени загрязнения вод. Методы биологического анализа пресных вод. Л., ЗИН. 1976. С. 106-118.
3. Борисенко М.М., Лукашов Д.В. Молюски роду Dreissena (Mollusca: Bivalvia) в перифітонних угрупованнях берегозахисних споруд у нижньому б'єфі Канівської ГЕС. Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки. 2018. №2. С. 25-29.
4. Борисенко М.М., Лукашов Д.В. Особливості умов існування личинок волохокрильців (Insecta: Trichoptera) в перифітонних угрупованнях під впливом роботи Канівської ГЕС в нижньому б'єфі. Гидробиологический журнал. 2019. Т. 55, №5. С. 52-59.
5. Панкратова В.Я. Личинки и куколки комаров подсемейства Orthocladinae фауны СССР (Diptera, Chironomidae = Tendipedidae). Л.: Наука, 1970. 344 с.
6. Baxter R.M. Environmental effects of dams and impoundments. Annual Rev. Ecol. Syst. 1977. №8. P. 255–283
7. Borysenko M.M., Lukashov D.V. Change of zooperiphyton communities by downstream of Kaniv hydroelectric power plant in autumn period. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series: Biology. 2017. Vol. 73, № 1. P. 80-84.
8. Borysenko M.M., Lukashov D.V. Impact of Kaniv Hydroelectric Power Plant on the Zooperiphyton Communities in the Downstream. International Journal of Science and Engineering Investigations (IJSEI). 2019. Vol. 8, Issue 92. P. 104-107.

Діденко Ю. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АГРОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ВИРОЩУВАННЯ НУТУ В УМОВАХ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Відомо, що білок – основа живої клітини. Без білкового харчування не можуть існувати ні люди, ні тварини. У зв'язку з інтенсивним зростанням населення планети постійно збільшується потреба в білкових високоенергетичних продовольчих продуктах, перш за все рослинного походження [1].

До останнього часу домінуючим серед зернобобових культур в Україні був горох. Але внаслідок різкого зниження збору зерна гороху, викликаного об'єктивними і суб'єктивними

причинами, перед науковими установами виникла проблема впровадження у виробництво інших бобових культур. Однією з таких нових високобілкових культур є нут.

Нут – досить перспективна зернобобова культура. Сорти нуту легко відрізняються за забарвленням, крупністю, скоростиглістю і деякими іншими ознаками. У кормового нуту насіння має чорне забарвлення. Білонасінні і жовтонасінні сорти нуту відносяться до харчових [2].

Перспективність використання насіння нуту в харчовій промисловості, а також на корм тваринам і птиці обумовлюється високим вмістом і повноцінністю білка, за вмістом незамінних амінокислот в якому нут не поступається гороху, квасолі і чечевиці. Насіння нуту містять вітаміни: РР, А, В1 В2, В6, кобальт, мідь, залізо і лецитин. З білонасінного нуту готують: супи, консерви та ін. Застосовуючи нутове борошно в хлібопекарській, кондитерській, молочній та ковбасній промисловості, можна домогтися поліпшення поживності цих продуктів.

У хімічний склад насіння нуту входить 18-30% білків, 4-8% жирів, 42-59% крохмалю, 3-5% клітковини, 2-5% зольних елементів. Коливання вмісту тих чи інших речовин залежать від умов вирощування і сортів [3,4]

Нут є культурою, яка з давніх часів вирощувалася в Азії. Посівні площі нуту в світі займають приблизно 11 млн. га.

В Україні нут поки не набув великого поширення [5]. В основному його вирощують в посушливих умовах Нижнього Поволжя, Північного Кавказу, Уралу та Західного Сибіру [6] За даними досліджень, проведених Ф. В. Реуцькимна Митрофанівському дослідному полі в Воронезької області в 1936-1937 роки, нут поступається за врожайністю тільки гороху і чині і перевершує всі інші зернобобові культури [7]

Впроваджувати культуру нуту, на думку П.І. Підгорного, перш за все слід в південних, степових районах, де він дає цілком стійкі урожаї [8].

У 100 кг насіння нуту, за даними Краснодарської тваринницької дослідної станції та в умовах Західного Сибіру, міститься 122 кг кормових одиниць і 18,6 кг перетравного білка. Нут за кількістю білка, одержуваного з 1 га, перевершує зернові злаки і знаходиться майже на одному рівні з бобовими травами, використовуваними на зелений корм [9,10].

Вирощування нуту може стати вирішенням проблеми кормового білка в посушливих, південних районах України. Однак підвищення врожайності цієї культури залежить від поліпшення і удосконалення технології її вирощування [11,12].

Впровадження нуту в виробництво стримується в значній мірі відсутністю добре адаптованих, таких що володіють оптимальною тривалістю вегетаційного періоду сортів. У 60-70-х роках минулого століття робилися неодноразові спроби вирощування нуту в наших умовах, але сорти, що були в той час, не відповідали всім висунутим до них вимогам.

В даний час вітчизняними селекціонерами виведений ряд нових сортів нуту, придатних для вирощування на насіння. У становищі, що склалося виникла необхідність проведення досліджень з вирощування нуту на основі раціонального поєднання закладеного в сорті потенціалу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Корахашвили, А. Возделывание древнейших зернобобовых по новейшим технологиям в Грузии: нут, чечевица, соя Текст. / А. Корахашвили, Т. Урушадзе // Зерновое хозяйство. 2002. - № 3. - С. 16-17.

2. Подгорный П. И. Зернобобовые культуры / П. И. Подгорный. – Воронеж. 1949. – 84 с.

3. Енкен В. Б. Нут – его свойства и приемы возделывания / В. Б. Енкен, М. А. Митюкевич. - Краснодар, 1946. -28 с.

4. Довідник з вирощуваннязернових та зернобобових культур / [В.В. Лихочвор, М.І. Бомба, С.В. Дубковецький та ін.]. – Львів: Українськітехнології, 1999 – 408 с.

5. Продуктивність нуту та активність бобоворизобіальної системи рослин за передпосівної обробки насіння в Правобрежному Лісостепу України : автореф. дис ... канд. с.-г. наук: 06.01.09 / ОленаМиколаївна Щербакова . – Київ, 2015 . – 25 с.

6. Федотов В А. Растениеводство Центрально-Черноземного региона / В, А. Федотов, В. В. Коломейченко, Г. В. Коренев и др. - Воронеж, 1998. -464 с.

7. РеуцкийФ.В.,Семенова М.А. Водоиспытаниезернобобовыхкльтур, тр. Митрофановского опыт. Поля, вып.2, Воронеж, 1944, с.32.

8. Подгорный П. И. Зернобобовые культуры / П. И. Подгорный. - Воронеж. 1949. - 84 с.

9. Садохин И.Ю. Нут в одновидовых и смешанных посевах степной зоны Западной Сибири / И.Ю. Садохин // Кормопроизводство. - 2008. - №7. - 213 С. 15-18.

10. Енкен В. Б. Нут как кормовая культура / В. Б. Енкен: Сб. ст. - М. : Сельскохозяйственная литература, 1960. - С. 359- 369.

11. Пущак, Володимир Ігорович. Продуктивність сортів нуту залежно від елементів інтенсифікації технології вирощування в умовах Лісостепу Західного : автореф. дис. ... канд. с.-г. наук : 06.01.09 / Пущак Володимир Ігорович ; Нац. акад. аграр. наук України, Ін-т кормів та сіл. госп-ва Поділля. - Вінниця, 2019. - 23 с.

12. Федотов В.А. Растениеводство Центрально-Черноземного региона / В. А. Федотов, В.В. Коломейченко, Г. В. Коренев и др. - Воронеж, 1998. -464 с.

Науковий керівник: д. с.-г. н., професор Білоножко В. Я.

Коструба Т. М.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДЕКОРАТИВНІ ТРАВ'ЯНИСТІ ІНТРОДУЦЕНТИ-ЕРГАЗІОФІТИ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Одним з напрямків використання рослин здавна було вирощування декоративних видів. Найчастіше їх поширенню сприяло те, що вони використовувались, також як медоносні, лікарські, ефіро-олійні рослини. Історія інтродукції в Україні пов'язана насамперед з найстарішими ботанічними садами, зокрема Ботанічним садом ім. акад. О.В. Фоміна, який в травні 2019 р. відзначив своє 180-річчя. Якщо врахувати, що колекції цього саду беруть свій початок від Кременецького ботанічного саду на Волині, який видавав у 1810-1830 рр. каталоги вирощуваних рослин [2], то можемо простежити більш ніж двохсотлітню історію інтродукції, зокрема декоративних видів.

В даний час ряд інтродуцентів давно вийшов за межі центрів культивування. За даними на 2014 рік до флори України входило 458 видів ергазіофітів [6] і виявлення нових вихідців з культури триває. За нашими підрахунками понад 40% наведених В.В. Протопоповою і М.В. Шеверою в цитованій роботі видів становлять саме декоративні трав'янисті види. Деякі з них увійшли до числа високоінвазійних, але в той же час не тільки продовжують вирощуватися в культурі, а й рекламуються до подальшого поширення садівничими фірмами.

Мета даної роботи – визначення загроз біорізноманіттю Правобережного Лісостепу України та пропозиція заходів щодо їх подолання стосовно *Solidago canadensis* L., *Helianthus tuberosus* L., *Asclepias syriaca* L., а також попередження про необхідність превентивних заходів щодо подальшого поширення за межі культивованих біотопів *Heliops scabra* Dun., *Hemerocallis fulva* (L.) L., *Centaurea dealbata* Willd.

Об'єктами наших досліджень, проведених у 2016-2019 рр. шляхом рекогносцирувального обстеження на території Вінницької та Київської обл. і стаціонарного вивчення – на території Черкаської обл., були трав'янисті декоративні рослини, що проявляють тенденцію до поширення за межі інтродукційних ділянок ботанічних садів і парків, а також присадибних квітників. Визначалися приуроченість декоративних видів до типів біотопів [3], наявність досліджуваних об'єктів в списках інвазійних видів [4].

Вивчалися також особливості репродуктивної біології інвазійних і потенційно інвазійних видів, зокрема будова їх підземних вегетативних органів і здатність до вегетативного відновлення і розмноження [5], а також утворення і способи поширення генеративних діаспор.

В результаті проведених досліджень нами встановлено, що найбільш небезпечним в даний час у Правобережному Лісостепу України (ПЛС) є декоративний ергазіофіт *Solidago canadensis*, який поширений на рудеральних біотопах багаторічних трав на бідних ґрунтах (С 1.2.1), а також загрожує зміною ценотичної структури природних фітоценозів лучних степів на чорноземах (Т 1.3.2).

Echinocystis lobata (Michx) Torr. et Gray поширений в складі фітоценозів рудеральних біотопів (С 1.2.1), а також входить до складу напівприродних високотравних крайових нітрофільних біотопів рівнинних річок (В 4.1.6).

Такі інвазійні види, як *Asclepias syriaca*, *Helianthus tuberosus*, *Phytolacca acinosa*, *Saponaria officinalis*, *Symphyotrichum novi-belgii* відзначені нами в складі фітоценозів рудеральних біотопів в околицях ряду населених пунктів ПЛС. За рахунок формування значної кількості генеративних діаспор, які розповсюджуються анемохорно, перший з них виявляє тенденцію до завоювання напівприродних біотопів. Вид *Phytolacca acinosa*, діаспори якого поширюються ендоорнітохорно, спонтанно завойовує нові біотопи, в тому числі і на територіях, що охороняються, зокрема в НДП НАН України «Софіївка» в м. Умані Черкаської обл. Для інших трьох видів нами відзначено розширення займаної площі за рахунок вегетативного розмноження, особливо інтенсивного у *Helianthus tuberosus*.

Стійка тенденція в 20-і роки XXI ст. до поширення не тільки поблизу культивованих біотопів (С 2.2.3 Квітники) в ПЛС відзначена нами для ергазіофітів *Centaurea dealbata*, *Duchesnea indica*, *Heliops scabra*, *Hemerocallis fulva*, *Hesperis matronalis*, *Lupinus polyphyllus*, *Rudbeckia laciniata*, *Silphium perfoliatum.* У 2018 р *Heliops scabra* зареєстрований нами в високотравних крайових нітрофільних біотопах рівнинних річок (в 4.1.6.) в заплаві р. Уманка (басейн Південного Бугу) в околицях м. Умані Черкаської обл. У червні 2019 року в цих же біотопах відмічено два локалітети *Hemerocallis fulva*. Вегетативні діспори обох видів (а в разі *Heliops scabra* також насіння), очевидно, були занесені з розташованих поблизу дачних ділянок.

У той же час *Hemerocallis fulva* був відзначений в складі спонтанної флори дендрологічного парку «Олександрія» в м.Біла Церква Київської обл. [1], а також зареєстрований нами як здичавілий вид в занедбаному парку «Синиця» Христинівського р-ну Черкаської обл. Ці знахідки свідчать про зростання виду поблизу місця первинної культури понад сто років з часу інтродукції.

Формуванню стійких у часі клонів, здатних до подальшого розширення займаної площі, сприяє наявність у більшості вивчених нами декоративних видів ергазіофітів видозмінених підземних пагонів. Перш за все це гіпогеогенні кореневища *Asclepias syriaca*, *Centaurea dealbata*, *Heliops scabra*, *Rudbeckia laciniata*, *Saponaria officinalis*.

Hemerocallis fulva формує кореневі шишки, які також сприяють вегетативному поширенню, хоча і не такому швидкому в часі. Генеративні діаспори розширюють можливості поширення на значні відстані *Asclepias syriaca*. Насіннєве розмноження – єдиний спосіб завоювання нових територій *Echinocystis lobata*, *Hesperis matronalis*, *Lupinus polyphyllus*. Високу іновазійну здатність в межах ПЛС в останні роки проявляє також однорічна ліана *Ipomoea purpurea* (L.) Roth., що дає рясний самосів.

В результаті наших досліджень виявлено, що серед декоративних трав'янистих ергазіофітів ПЛС в даний час представлено не менше семи небезпечних інвазійних і восьми потенційно інвазійних видів, що потребують постійного моніторингу стану популяцій. Вважаємо також, що з метою запобігання майбутнім фітоінвазіям необхідно посилити інформованість населення про небезпеку неконтрольованого поширення неаборигенних видів. Найпростіше, що можуть зробити перш за все квітникарі-аматори – це утилізація залишків культивованих видів, запобігання потрапляння їх діаспор в природні біотопи.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дойко Н.М., Калашнікова Л.В., Рубіс В.Л. Каталог трав'янистих рослин Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України. – Біла Церква, 2013. – 65 с.

2. Мельник В.І. Сад Волинських Афін. Ботанічна наука та освіта у Волинській гімназії – Кременецькому ліцеї (1806-1832). – Київ: Фітосоціоцентр, 2008. – 28 с.

3. Національний каталог біотопів України / За ред. А. А. Куземко, Я. П. Дідуха, В. А. Онищенка, Я. Шеффера. – Київ: ФОП Клименко Ю. Я., 2018. – 442 с.

4. Протопопова В. В., Мосякін С. Л., Шевера М. В. Фітоінвазії в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє. – Київ, 2002. – 32 с.

5. Klimešová J. Temperate herbs: an architectural analysis. Praha: Academia, 2018. – 275 p.

6. Protopopova V.V., Shevera M. B. Ergasiophytes of the Ukrainian flora. Biodiv. Res. Conserv., 2014. – № 35 – P. 31-46.

Науковий керівник: к. б. н. Чорна Г.А.

Парахненко В. Г.
Уманський національний університет садівництва

ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ ІНВАЗИВНИХ ВИДІВ У КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Адвентивними називаються рослини, поява яких у певній місцевості пов'язана не з природним флорогенезом, а переважно з несвідомим занесенням їх людиною з первинного ареалу в інші флористичні області або на інші континенти в процесі господарської та іншої діяльності. Ті адвентивні види, які суттєво пригнічують аборигенну флору, або є карантинними щодо сільськогосподарських рослин, мають назву інвазивних (інвазійних).

Створено багато типологій і класифікацій адвентивних рослин – за часом занесення, способом іммігрції, ступенем натуралізації, походженням тощо. Зокрема, за часом занесення це – археофіти (давно занесені види), кенофіти (види, занесені впродовж останніх сторіч) та евкенофіти – найновіші прибульці. За способом іммігрції виділяють ксенофіти (види, несвідомо занесені людиною) та ергазіофіти (свідомо завезені, але згодом вони здичавіли й поширюються спонтанно). За ступенем натуралізації це – агріофіти (види, що натуралізувалися в напівприродних та природних угрупованнях), епекофіти (види, які повністю натуралізувалися на антропогенних екотопах), колонофіти (утворюють більш або менш стабільні локальні колонії на антропогенних екотопах), ефемерофіти (види зі слабким ступенем натуралізації, які часом з'являються в невеликій кількості в різних місцях) [1; 2].

Кіровоградська область розташована в межах лісостепової (на півночі) та степової (на решті території) природних зон. Як зазначено у відомчих джерелах, станом на наш час понад 70% лісостепової частини області розорано, натомість ліси й лісонасадження займають лише 7,2% території Кропивниччини [1; 2]. Хоча область і небагата на ліси, проте вони тут дуже різноманітні. Лісова рослинність представлена переважно широколистими лісами, що цілком закономірно з огляду на помірно теплий і відносно сухий клімат. Фрагменти сосново-дубових лісів трапляються на борових терасах Дніпра та Тясмину. Корінні плакорні масиви широколистих лісів – Чорний, Чутянський, Нерубайський ліси – поширені в лісостеповій частині області. У південній, степовій частині ліси не виходять на плакори, але трапляються у верхів'ях балок, утворюючи смугу байрачного степу, що загалом є властивим північностеповій підзоні України. Лісові ценози мають чотириярусну будову, значне затінення та характеризуються мішаними деревостанами з домінуванням дуба звичайного (*Quercus robur*). В деревних ярусах співдомінують граб звичайний (*Carpinus betulus*), ясен високий (*Fraxinus excelsior*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), липа серцелиста (*Tilia cordata*), які утворюють відповідні угруповання. У центральній і північній частинах Кропивниччини переважають грабово-дубові, дубові, ясене-дубові ліси, а у Придніпров'ї – липово-дубові та кленово-липово-дубові, в яких переважають двоярусні деревостани. Варто зауважити, що ці ценози є досить піддатливими для проникнення інвазивної флори.

Досить добре збереглася лучна та болотна рослинність в заплавах річок. Багата та різноманітна степова рослинність поширена на схилах річкових долин та балок, на узліссях.

Для степової зони найхарактернішою є трав'яна степова рослинність. Навесні, коли у ґрунті ще достатньо вологи, з'являються ефемерні рослини – різні види півників (*Iris sp.*), гіацинтів (*Hyacinthus sp.*), шафран (*Crocus sp.*), горицвіт (*Adonis sp.*), тюльпани (*Tulipa sp.*), півонії (*Paeonia sp.*), маки (*Papaver sp.*). До настання спеки рослини відцвітають і дають насіння, при цьому їхня наземна частина відмирає. У ґрунті залишаються бульби, цибулини, корневища, де накопичуються поживні речовини. Завдяки ним рослини виростають і розцвітають наступної весни. Ранньоквітучі рослини змінюються такими, які пристосувалися до спеки та браку вологи. Зокрема, влітку в степу з'являються полин (*Artemisia sp.*), типчак (*Festuca valesiaca*), ковила (*Stipa sp.*). Одні рослини мають довге коріння, яким з глибини дістають воду, в інших – жорсткі або опушені листки, через які випаровується мало води. У середині літа від спеки починають висихати всі рослини. Вітер підхоплює їх і котить клубками по степу (рослини перекотиполе), витрушуючи дозріле насіння. Це також призводить до адвентизації флори в Центральній Україні, в тому числі появи інвазивних видів.

На Кропивниччині переважають лучні степи, виявлено чимало ділянок справжніх степів, трапляються чагарникові степи. У травостої лучних степів найбільшу роль відіграє келерія гребінчаста (*Koeleria cristata*), пирій середній (*Elytrigia intermedia*), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*), а на найбільш сухих та освітлених місцях формуються угрупування ковили (*Stipa sp.*). Дерева й кущі трапляються на берегах водойм і в балках, оскільки лише там їм вистачає вологи влітку й тільки там вони захищені від зимових морозів та весняних приморозків під час цвітіння. У степових фітоценозах іноді трапляються чагарникові зарості, зокрема з шипшини собачої (*Rosa canina*), дикої вишні (*Prunus cerasus*) та деяких інших видів, серед яких є адвентивні, як на Центральноукраїнського регіону, зокрема й інвазивні [3].

Отже, аборигенна рослинність Кіровоградської області (як лісова, так і степова) відзначається досить низькою опірністю щодо проникнення чужорідних видів, що, поряд з іншими чинниками, сприяє значному поширенню та натуралізації адвентів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Протопопова В.В. Адвентивні рослини Лісостепу і Степу України. К.: Наук. думка, 1973. 188 с.
2. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. К.: Наук. думка, 1991. 204 с.
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Кіровоградської області у 2016 році. Кропивницький, 2017. 179 с.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Суханова І. П.

Черниш В. І.
Уманський національний університет садівництва

КЛІМАТ ЯК ЧИННИК ПОШИРЕННЯ АДВЕНТИВНОЇ ФЛОРИ

Роль клімату в поширенні адвентивної флори полягає в тому, що кліматичні умови в місцях занесення певного виду мають бути достатньо подібними до тих, що є властивими для природного ареалу його місцезростання. Слушним є порівняння, наприклад, прерій Північної Америки та лісостепу України.

Водночас ми маємо на увазі не лише макро-, а й мезо- та мікрокліматичні умови. Тому стає доречним говорити про близькість умов, продиктовану геоморфологічними характеристиками місцевості (абсолютна висота, експозиція та крутизна схилів тощо).

На вплив макрокліматичного чинника на формування адвентивної флори виразно вказує натуралізація амброзії полинолистої (*Ambrosia artemisiifolia* L.), привезеної з Північної Америки до Євразії. Це яскравий приклад трансконтинентальної антропогенної міграції виду, який на новому місцезростанні знайшов поширення в умовах того ж типу клімату, що й на своїй батьківщині в західній півкулі. Амброзія є типовою степовою трав'янистою рослиною, характерною для областей помірно континентального клімату, що проявляється на значних площах як в Америці, так і в Європі.

Прикладом адвентивного виду, занесеного в межах одного континенту, може бути комеліна звичайна (*Commelina communis* L.). Батьківщиною цієї рослини є Східна Азія. Функціонування залізничного транспорту стало чинником, що призвів до потрапляння вищезгаданого виду до Європи, зокрема України. Оскільки комеліна є вологолюбною рослиною, а у Східній Азії клімат досить вологий, то й на території нашої держави вона прижилася на Поліссі та в Лісостепу [2; 3]. В Україні комеліна дістала поширення, в основному, поблизу населених пунктів і залізниць.

Як приклад адвентивного виду, перенесеного на невелику відстань, можна навести щирицю білу (*Amaranthus albus* L.). На поширення цього виду вздовж залізниць Степової України звернув увагу ще М. І. Котов [1]. Тут ідеться про випадок адвентизації виду в межах одного генетично однорідного індивідуального ландшафту, але різні його складові частини (урочища та місцевості) можуть характеризуватися певними мікрокліматичними особливостями. Таким чином, натуралізація чужорідних видів рослин може відбуватися й на локальному рівні.

Список використаних джерел і літератури:
1. Котов М.І. Адвентивна рослинність УРСР *Ботанічний журн. АН УРСР, т. 6, №1.* 1949. С. 74-78.
2. Протопопова В.В. Адвентивні рослини Лісостепу і Степу України. К.: Наук. думка, 1973. 188 с.
3. Протопопова В. В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. К.: Наук. думка, 1991. 204 с.

Науковий керівник: д. геогр. н., професор Кисельов Ю. О.

Швець Я. А.
Уманський національний університет садівництва

ЧИННИКИ ПОШИРЕННЯ АДВЕНТИВНОЇ ФЛОРИ В УКРАЇНІ

Дослідження адвентивної флори України є одним з актуальних напрямів наукових пошуків на пограниччі ботаніки, географії, екології та лісівництва. Чинники, що визначають поширення адвентивних видів, серед яких є й інвазійні, які пригнічують аборигенну флору, можна поділити на природно-географічні та суспільно-географічні. До природно-географічних належать клімат, рельєф і особливості натуральних фітоценозів; до суспільно-географічних – рівень урбанізації, структура сільськогосподарського виробництва, густота транспортних шляхів та ін.

Так, вплив клімату на поширення адвентивної флори полягає в тому, що кліматичні умови в місцях занесення виду мають бути такими само або подібними до тих, що проявляються в межах природного ареалу місцезростання даного виду. У цьому контексті можна порівняти, наприклад, семіаридні умови зони прерій Північної Америки та лісостепу України, гумідний клімат мусонної області помірного поясу Євразії та Українського Полісся тощо.

Істотним природним чинником, що зумовлює прояв особливостей поширення адвентивної флори, є рельєф. Наприклад, борщівник Сосновського (*Heracleum sosnowskyi* Manden.), є переважно гірською рослиною, його батьківщиною є Кавказ, а на території України набув поширення в Карпатах.

Важливе значення має також видовий склад аборигенної флори, зокрема її опірність щодо впливів адвентів. Наприклад, ялина звичайна є досить стенобіонтним видом, вимогливим до вологості ґрунту, а тому – чутливим до аридизації клімату. Також досить піддатливими до поширення інвазій є ясени та в’язи, місце яких у природних фітоценозах України дедалі більше витісняє клен американський (*Acer negundo* L.), який є небезпечним інвазійним видом [4].

На думку Л. В. Ойцюсь, до найважливіших суспільно-географічних чинників поширення адвентивної флори слід віднести сільськогосподарське виробництво, урбанізацію, занесення транспортними шляхами та здичавіння інтродукованих видів [3].

Характеризуючи вплив сільськогосподарського виробництва, О. М. Шевчук [5], особливо наголошує на експлуатації пасовищ, оскільки випас худоби зумовлює занесення насіння чужорідних рослин. Відзначимо, що ненабагато меншу роль в адвентизації видів відіграє рільництво, оскільки оранка провокує дефляцію ґрунту, з частинками якого вітром переноситься й насіння рослин. Саме в результаті сільськогосподарської діяльності у Степовій Україні не лише в межах природних лучно-степових ландшафтів, а й в агроландшафтах одержали поширення амброзія полинолиста (*Ambrosia artemisiifolia* L.), полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), злинка канадська (*Erigeron canadensis* L.) та деякі інші адвентивні, серед яких – і інвазійні, види.

Одним із визначальних чинників адвентизації флори є урбанізація. Зокрема, серед лісових рослин, що є адвентами для фітоценозів приміських лісів, в Україні поширені сосна звичайна (*Pinus sylvestris*), дуб черешчатий (*Quercus robur* L.), різні види кленів (зокрема, *Acer negundo* L., *Acer pseudoplatanus*) тощо.

Занесення залізницями та автодорогами є одним із головних напрямів адвентизації видів рослин. Важливу роль відіграє як сам процес перевезень, що зумовлює міграції рослин на сотні

й тисячі кілометрів, так і особливості придорожнього рельєфу та ландшафту (наявність схилів різної крутизни та експозиції). У процесі руху транспорту на узбіччя автодоріг і залізничні полотна потрапляє насіння рослин, що більшою чи меншою мірою приживаються в умовах нового місцезростання. При цьому має місце інтеграція антропогенних фітоценозів до антропогенного ландшафту загалом. Як зазначають В. Ф. Дрель [1], О. О. Кучер [2] та ін., поширеними представниками адвентивної флори залізниць і автодоріг є згадана вище *Ambrosia artemisiifolia* L., а також лобода пробстії (*Chenopodium probstii* Aellen), щириці Павелла (*Amaranthus powellii* S. Watson), колюча (*Amaranthus spinosus* L.) та загнута (*Amaranthus retroflexus* L.), чорнощир нетреболистий (*Cyclachaena xanthofolia* (Nutt.) Fresen), нетреба звичайна (*Xanthium stumarium* L.) тощо.

Деякі представники адвентивної флори є здичавілими інтродуцентами. Зокрема, ще Й. К. Пачоський відзначав поширення в Україні таких рослин, як калачики мавританські (*Malva mauritana* L.), мальва мускатна (*Malva moschata* L.), рожа садова (*Alcea rosea* L.), люцерна посівна (*Medicago sativa* L.), гарбуз звичайний (*Cucurbita pepo* L.), соняшник однорічний (*Helianthus annuus* L.). Ці рослини були колись завезені до України як сільськогосподарські або декоративні, але згодом їхнє поширення вийшло з-під контролю людини, й вони стали поступово заміщувати аборигенну флору Полісся та Лісостепу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дрель В. Ф. Адвентивна флора залізниць Луганської області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: спец. 03.00.05 «Ботаніка». К., 1999. 20 с.

2. Кучер О. О. До історії дослідження адвентивних рослин Старобільського степу на Південному Сході України. *Промышленная ботаника*, вып. 11. 2011. С. 141–146.

3. Ойцюсь Л. В. Адвентивна фракція флори Волинського Полісся: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : спец. 03.00.05 «Ботаніка». К., 2011. 20 с.

4. Протопопова В. В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. К.: Наук. думка, 1991. 204 с.

5. Шевчук О. М. Роль пасовищних екосистем у збереженні біорізноманітності на Південному Сході України. *Промышленная ботаника*, вып. 12. 2012. С. 61–66.

Науковий керівник: д. геогр. н., професор Кисельов Ю. О.

Шутак К. В.
Уманський національний університет садівництва

ДЕЯКІ ГІДРОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Територія Черкаської області розташована в межах річкових басейнів Дніпра та Південного Бугу. Як відзначають О. Д. Лаврик і О. С. Половка, на території Черкащини тече 1037 середніх і малих річок [Лаврик, Половка, 2014]. Найбільшими притоками Дніпра є Рось, Вільшанка, Сула, Тясмин (праві) та Супій, Золотоношка, Ірклій, Коврай, Баталей, Сула (ліві). Вони течуть переважно у східній частині території області. Головною артерією регіону, як і всієї України, є Дніпро, який у межах Черкащини має протяжність 150 км [Василенко, 1995]. До басейну Південного Бугу належать річки західної частини області. Найбільшими серед них є Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Ятрань та Велика Вись. Усі річки Черкащини належать до рівнинного типу, хоча деякі річки її західної частини (в межах Придніпровської височини) місцями мають ознаки гірських річок, оскільки мають пороги й невеликі водоспади (водоспад Вир). Пересічна густота річкової мережі коливається від 0,13 – 0,18 км/км² (на Лівобережжі) до 0,45 км/км² (у правобережній частині) [2].

Річки Черкаської області використовуються для рибництва, судноплавства, зрошування, а також виробництва електроенергії. Останній із напрямів водокористування зумовив створення каскаду водосховищ, два з яких частково розміщені на території Черкащини – Канівське та Кременчуцьке. В межах області є понад 650 невеликих озер і штучних водойм та більш ніж 2000 ставків загальною площею понад 600 тис. га [2]. Заплавні озера трапляються на заболочених ділянках, берегах Кременчуцького водосховища і в пониззях річок, що

впадають до нього. Більшість заплавних озер були затоплені після спорудження Дніпровських водосховищ, але у зв'язку з підняттям рівня підземних вод у пониженнях утворилися нові озера й заболочені місцевості. На берегах Дніпровських водосховищ були збудовані захисні дамби, які захищають населені пункти і родючі ґрунти від затоплення [1].

До головних гідроекологічних проблем належить забруднення водних об'єктів отрутохімікатами, засобами захисту рослин тощо. На Черкащині побудовано склади для зберігання такої продукції просто неба без дотримання екологічних вимог. Оскільки склади протікають, із ґрунту шкідливі речовини потрапляють у підземні води, які живлять природні поверхневі води. Неправильне внесення мінеральних добрив у ґрунт також призводить до потрапляння шкідливих речовин у гідрооб'єкти. Значної шкоди гідромережі завдають великі підприємства, які щороку викидають тонни сміття, хімікатів, миючих засобів тощо. Найбільшими забруднювачами води донедавна були цукрові заводи, які скидають у воду тисячі кубометрів забруднених стоків [3].

Надзвичайно гостро стоїть проблема питної води, особливо в містах. На півдні Черкаської області проявляється її нестача. Причиною цього, крім природних чинників, є нераціональне використання людиною природних ресурсів. Зокрема, результатами нераціонального водокористування є обміління й висихання річок. Як наслідок, падає рівень ґрунтових вод, проблемою стає забезпеченість питною водою навіть у селах.

Як наголошують О. Д. Лаврик і О. С. Половка, недалекоглядність у минулому також призводить до виникнення проблем. Прикладом є побудова каскаду водосховищ на Дніпрі. Значна частина площі таких водоймищ – це мілководдя (до 2 м глибини), де утворюються сприятливі умови для швидкого розмноження синьо-зелених водоростей. Це явище називається «цвітінням» води й набуло особливого поширення у другій половині XX ст. У таких водоймищах зникає риба, а воду, щоб вона стала придатною для вжитку, необхідно додатково очищувати, що потребує чималих коштів [2].

Чимало сільських населених пунктів Черкащини мають лише децентралізовані джерела водопостачання – криниці та свердловини. Якість води в них прямо пов'язана зі здоров'ям населення, а тому контроль за нею має здійснюватися систематично, і показники, за якими проводять аналіз, повинні відповідати вимогам нормативів.

Яскравим прикладом сільського населеного пункту на Черкащині, що послуговується виключно децентралізованим водопостачанням, є село Ропотуха Уманського району. Практично в кожній приватній садибі цього села є криниця, причому якість води в них практично ніким не контролюється.

Максимальна глибина, з якої видобувають підземну воду в с. Ропотуха, становить 27 м. Найближчий від земної поверхні горизонт – на глибині близько 12 м. Експлуатація криниць практично рівномірно здійснюється в усі пори року.

Важливо відзначити, що біля більшості криниць у Ропотусі розташовані туалети, які є потенційним джерелом забруднення води органічними речовинами, а також сполуками амонію, нітратами, патогенними мікроорганізмами, гельмінтами тощо. У п'ятдесятиметровій зоні біля криниць населення села веде домашнє присадибне господарство, зокрема, тримаючи птицю, свиней та іншу худобу.

Місця складування побутових відходів та відходів від ведення домашнього господарства спеціально не обладнані, оскільки централізованого водовідведення в характеризованому селі немає. Отже, криниці практично не мають законодавчо передбачених зон санітарної охорони, а тому систематично й неконтрольовано забруднюються.

Список використаних джерел і літератури:

1. Василенко О. Дніпро і проблеми питної води. *Дніпро, №1.* 1995. С. 134 – 137.

2. Лаврик О.Д., Половка О.С. Гідрографічна мережа та проблеми використання водних ресурсів Черкащини. *Природничі науки і освіта: збірник наукових праць природничо-географічного факультету.* Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2015. С. 72 – 74.

3. Левковский С.С. Водные ресурсы Украины, использование и охрана. К.: Вища школа, 1979. 200 с.

Науковий керівник: д. геогр. н., професор Кисельов Ю. О.

Щербак М. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ АГРОЕКОЛОГІЧНИХ ЗАХОДІВ ЗНИЖЕННЯ ЗАБУР'ЯНЕНОСТІ НУТУ В ПРАВОБЕРЕЖНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Забур'яненість ріллі в Україні в останні 10 років має тенденцію до зростання із багатьох причин. Аналіз наукових праць та повідомлень спеціалістів сільського господарства дає змогу констатувати, що серед багатьох причин зростання засміченості бур'янами орних земель основними є істотне зниження останніми роками рівня культури землеробства в країні у цілому, викликане порушенням науково обґрунтованих сівозмін, перехід на дрібнотоварне виробництво, зміна форм власності, вилучення з системи основного обробітку ґрунту різноглибинного лущення стерні, особливо після ранніх попередників, внесення непідготовлених органічних добрив та різке зниження, а часто і повна відмова від застосування гербіцидів через гострий дефіцит обігових коштів у господарствах [1; 2].

Нині широко практикується спрощення технологій вирощування більшості сільськогосподарських культур. Особливо потерпають від цього високопродуктивні просапні культури, насамперед буряки цукрові. Ці чинники стали також одним із основних джерел поширення сегетальної фітобіоти.

Другою причиною є адаптація самих рослин бур'янів до мінливих екологічних умов. Найбільш пристосованими і масовими виявилися бур'яни понад 300 видів, а найбільш шкодочинними – багаторічні. Незважаючи на складність проблем, створюваних багаторічними бур'янами, їх можна контролювати. Кілька років цілеспрямованої роботи при поєднанні фітоценотичних, механічних і хімічних заходів контролю спроможні звільнити поля від бур'янів [3].

Рослини нуту сильно страждають від наявності у посівах бур'янів, особливо на початкових фазах вегетації. Тому в більшості випадків виправдане використання гербіцидів у системі індустріальної технології вирощування культури. Офіційно у Переліку пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, жодного препарату рекомендованого для використання на нуті не внесено.

Проведені нами дослідження в умовах Правобережного Лісостепу України показали, що посіви нуту мали змішану забур'яненість із перевагою дводольних видів бур'янів (50-60 % від загальної кількості). Переважаючими бур'янами серед злакових бур'янів були: плоскуха звичайна *(Echinochloacrussgali* L.), мишій сизий *(Setariaglauca L.)*, свинорий пальчастий *(Cynodondactylon L.)*, пальчатка кровоспиняюча *(Digitariaischaemum L.)*, лобода біла *(Chenopodiumalbum L.)*, щириця звичайна *(Amaranthusretroflexus L.)*, паслін чорний *(Solanumnigrum L.)*, гірчиця польова *(Sinapisarvensis L.)*, грицики звичайні *(Capsellabursapastoris* L.), гірчак почечуйний *(Poligonumpersicaria L.)*, берізка польова *(Convonvulysarvensis L.)*, незбутниця дрібноквіткова *(Galinsogaparviflora L.)*, портулак городній *(Portulacaoleracea L.)*.

Агротехнічні заходи значно впливали на засміченість посівів нуту бур'янами. У фазі цвітіння найбільш забур'яненим був контрольний варіант досліду без внесення гербіцидів; тут на 1 м^2 посівної площі бур'янів в середньому за три роки налічувалось 100,8 шт., а їхня маса становила 323 г/м^2. При внесенні під передпосівну культивацію гербіциду (норма витрати препарату від трьох до шести л/га) та обробка насіння МПБ Ризобофіт кількість бур'янів в посіві нуту у фазі цвітіння істотно зменшувалась відповідно в 2,7 рази (до 27,5 шт./м^2)за норми 3 л/га і в 9,6 рази (9,7 шт./м^2) – за норми 6 л/га, а маса – в 3,0 (до 97,7 г/м^2) і в 21 раз (до14,9 г/м^2). Захисна дія гербіциду Панда, в першу чергу, проявлялась у зниженні чисельності й здатності накопичення сирої маси бур'янів. Цей препарат був ефективним, як проти однорічних злакових так і широколистих бур'янів.

Перед збиранням в посівах нуту переважно зростали такі бур'яни, як щириця загнута, амброзія полинолиста, лобода біла, плоскуха звичайна, гірчак перцевий, березка польова, мишій сизий, але за варіантами їхній видовий склад суттєво не змінювався. За роки досліджень повністю знищити бур'янову рослинність у посівах нуту не вдалося.

Рівень урожайності зернобобових культур,як правило, залежить від погодних умов року, забур‘яненості посіву і передпосівної інокуляції насіння.

В середньому за роки досліджень найвищу врожайність насіння нуту одержано у варіантах з використанням ґрунтового гербіциду Панда в нормі 4 л/га та МПБ Ризобофіт – 1,45 т/га, що на 56% більше ніж у контрольному варіанті. Рівень врожаю за дії гербіциду у нормах 5 і 6 л/га порівняно до норм препарату 4 л/га був нижчим, що можна пояснити стресовою дією цих норм гербіциду на рослини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Баздырев Г. И. Сорные растения и меры борьбы с ними в современном земледелии/ Баздырев Г. И. - Учеб.пособие для ВУЗов. - М.: МСХА, 1995. 284 с.

2. Бешанов А. В. Борьба с сорняками на полях нечернозёмной зоны/ А. В. Бешанов, Г. Е. Шилов, О. С. Выдрина. - Л.: Колос, 1983. - 166 с.

3. Стратегія і тактика контролю забур’яненості — Агробізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agro-business.com.ua›agro…item…zaburianenosti.html.

Науковий керівник: д. с.-г. н., професор Білоножко В. Я.

СЕРІЯ

«ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ»

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Кіндратенко Ю. Є.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МІФОЛОГЕМА ДОРОГИ В СУЧАСНІЙ ФАНТАСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТРИЛОГІЇ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ «КЛЮЧ ВІД КОРОЛІВСТВА»)

Міфологема «дорога» є одним із найдавніших концептів не тільки в українській лінгвокультурі, а й у різних народів. Вона з'явилася у людській культурі як компонент матеріального середовища, який спершу мав тільки функціональне значення – просторову комунікацію. Однак вже на ранніх етапах розвитку етнічних культур вона придбала смислове наповнення і перетворилася в «духовний феномен». Особлива роль концепту «дорога» зумовлена прагматичною функцією самого об'єкту «дорога» – бути засобом освоєння невідомого простору [2].

Світова література (від перших епосів до новітніх творів) пронизана архетипом дороги: мотив пересування головного героя, що дозволяє з'єднати мікросюжети в єдине ціле, широко використовується авторами. Варто згадати про різноманітність проблеми так званої «літератури подорожей»: по-перше, донині немає чіткого уявлення про природу і межі літератури подорожей, отже, немає і однозначного визначення феномена подорожей – дослідники пропонують все нові вирішення проблеми; по-друге, з введенням у наукову сферу нового матеріалу (а література подорожей неосяжна) з'являються нові методи дослідження [3, с. 44].

Невід'ємним елементом простору у творах українських письменників-фантастів Марини та Сергія Дяченків, зокрема трилогії «Ключ від королівства», є образ дороги, який часто потрапляє у категорію часу, тобто створює окремий текстовий осередок, у якому дорога отримує статус ревіталізації та створюється за окремим образом, який автор називає дорожньою моделлю.

Розуміння специфіки міфологеми дороги досягається лексичною парою шлях – стежка. Зокрема, маркер стежка зазвичай розуміється як частина просторової організації, а маркер шлях означає статичний елемент, не пов'язаний з реальним трафіком.

Один із векторів дроги також є лабіринт. Лабіринт – це рух без руху, рух у різні напрямки, що також поширений в міфопоетичній традиції шляху, зазначеної інтересом до «непрямого», «звивистого», «розірваного» руху, руху по колу. Наприклад, «*Той узяв мене за плече – правда, не боляче, а так, для порядку, – і повів лабіринтом коридорів»* [1, с. 56].

Ще одним не менш важливий образ в міфологічному просторі дороги постають міфологічні істоти. У трилогії Дяченків поданий епізод, який певним чином інтерпретує образ народної демонології – домовика, пов'язаного з дорогою. «*— Той сам собі злісний домовик, — відгукнувся Максиміліан без посмішки. – Якщо довго пробути на вивороті життя, геть усе починає здаватися огидним, мерзенним… Навкруг ввижаються вороги. Зрештою людина захлинається у власній жовчі»* [1, с. 41].

«Дорога» концептуально пов'язана з мотивом пошуку «землі обітованої». Реальний шлях перетворюється на метафоричний, тобто, це шлях життя людини, шлях її душі. Письменники демонструють героя в ситуації «виходу» зі звичного оточення та «введення» його в дорогу. Довгий шлях від дому до невідомого розкриває персонажів, змінює стосунки. Також знаходимо тему для переосмислення життя, адже герой здобуває важливий досвід під час подорожі.

Отже, образ дороги у мовній картині світу М. і С. Дяченків має складну, багаторівневу структуру, яка ґрунтується на глибинних конотаціях, зумовлених авторськими уявленнями про навколишній світ. Незважаючи на ступінь актуалізації в інтерпретації тексту, ці конотації є тією невід'ємною складовою, яка відображає цілісність мовного образу дороги.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дяченко С.С., Дяченко М. Ю. Зло не має влади: Роман. Харків: Фоліо, 2017. 326 с.
2. Кобилко Н. А. Міфологема «дорога» в українському літературному дискурсі (на матеріалі творів химерної прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.01 Бердянськ, 2017. 23 с.
3. Юнг К. Г. Архетип и символ / пер. с англ. А. М. Руткевича. Москва: Reneissse, 1990. 286 с

Науковий керівник: к. філол. н. Марценішко В.О.

Новохатько В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФОРМИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ЩОДЕННИКУ КОСТЯНТИНА МОСКАЛЬЦЯ «КЕЛІЯ ЧАЙНОЇ ТРОЯНДИ»

У сучасній вітчизняній мемуаристиці помітне місце займає філософський щоденник К. Москальця «Келія чайної троянди». Ця праця надзвичайно цікава, а водночас і вельми складна для читача, тому що поєднує потужний філософський зміст, віддзеркалення життя суспільства межі тисячоліть, відверту та щиру розповідь автора про світосприймання митця. Значний інтерес у щоденнику викликають інтертекстуальні елементи.

У творах К. Москальця, зокрема в його щоденнику, поєднуються різні епохи, події, переосмислення буття, суперечність між швидкоплинним часом і можливістю самореалізації, активна життєва позиція, в якій відчувається свідома авторська думка.

«Келія чайної троянди» охоплює період із 1989 до 1999 року, часи перелаштування влади та довгоочікуване створення незалежної України. Дослідження щоденника дозволяє простежити одночасно шлях духовних пошуків письменника, філософічність поглядів на тлі вагомих історичних подій становлення нової держави.

При цьому цитація у щоденнику набуває різнопланових текстових утілень: її смислові відтінки та значення, прийоми композиційно-стилістичного «включення» й «освоєння» широко диференціюються на метажанровому рівні нефікційного письма, котрий інтегрує документалістику, біографістику й елементи наративного дискурсу.

В інтертекстуальному аспекті у тексті можна виокремити такі групи цитат:

1. Цитати з художніх творів без критики. «Келія чайної троянди» трансплантує різножанровий матеріал: як власні прозові чи поетичні твори Костянтина Москальця, так і твори інших авторів – його сучасників або попередників. Цей прийом використано для створення панорамної візії життя й діяльності письменника на тлі його покоління.

Зазначену групу цитат доречно поділити так: цитати з прози українською мовою; цитати з прозових творів мовою оригіналу; цитати з поетичних творів українською мовою (найчастіше автор цитує М. Зерова й Лесю Українку); цитати з поетичних творів мовою оригіналу (в щоденнику це російська).

2. Цитування художніх творів, яке супроводжується елементами критики. У таких фрагментах тексту К. Москалець постає в ролі критика, намагаючись через біографічну методологію аналізувати твори літератора, з'ясовувати умови їх написання, розмірковувати щодо ідейно-тематичного змісту.

3. Цитування філософських праць. К. Москалець наводить не лише відомі широкому загалу цитати філософського змісту, але й актуалізує менш відомі, неафоризовані висловлення, які не стали безумовними авторитетами, а обрані письменниками відповідно до особистих уподобань, мовно-естетичних цінностей, моральних орієнтирів тощо, а тому є радше компонентами авторських картин світу, одиницями індивідуального словника (найчастіше письменник цитує Ніцше).

4. Цитати з власних творів. Щоденниковий дискурс К. Москальця позначається також перенесенням у художню структуру тексту самоцитації, передусім із ліричного джерела. Письменник вдається до самопояснення, вміщуючи фрагменти своїх творів і подаючи до них біографічні або й літературно-критичні коментарі.

Водночас усі ці спроби «самокоментування», як здається, – не так від бажання «загравати» зі своїм «ідеальним читачем», а радше від внутрішньої потреби виговорювати «наболіле» – байдуже, в якій формі. Не випадково Т. Пастух назвав свою статтю, присвячену автору, «Сторінками єдиного тексту Костянтина Москальця». Дослідник також звертає увагу на те, що в будь-якому жанрі цей письменник «у глибинах» «проговорює те саме», оперуючи щоразу відповідним до ситуації «типом дискурсу» – художнім, літературно-есеїстичним, критичним тощо [2].

5. Цитати з Біблії. У щоденнику виписки релігійного змісту реалізують загальну інформативно-переконувальну семантику. Їх основною функцією є актуалізація повідомлення з повчальним змістом, що поєднується з додатковою експресивно-емоційною семантикою та передбачає естетичний вплив на читача, формування його духовних цінностей і світоглядних позицій.

6. Цитування мовлення рідних, друзів, знайомих. У щоденнику автор серед інших елементів інтертексту використовує й цитати з висловлювань людей, які його оточують у реальному житті.

У структурі «Келії…» ремінісценції та алюзії – менш уживані інтертекстуальні прийоми, ніж безпосередня цитація, однак їхнє побутування цілком закономірне. Варто пригадати, що ремінісценція як цитатний вияв не завжди збігається з авторським оригіналом, може бути неточною, не береться в лапки, як текст у тексті розпізнається лише підготовленим читачем.

Ремінісценція є найменш точною і найбільш складною для верифікації порівняно з алюзією та цитатою, що опирається на вияв предикації. У щоденнику К. Москальця вона нагадує про окремі елементи творів художньої літератури, історичних та культурних подій, імена видатних осіб за допомогою настільки трансформованих конструкцій, що виявлення не лише предикації, а й самого претексту часто стає ускладненим.

У спогадовому матеріалі «Келії чайної троянди» ремінісценція свідомо використовується з метою розширення асоціативного простору сприйняття, засвідчення триєдиної діалогічності між автором, читачем і митцем, із творів якого взято цитату.

У «Келії…» знаходимо такі види ремінісценції: 1) невиразний спогад, відгомін якоїсь події або враження; 2) відгомін у художньому творі мотивів, образів, деталей тощо з широковідомого твору іншого автора.

Одним із засобів вираження алюзії в щоденнику є фразеологічні алюзії – це стійкі словосполучення, які представлені в мові як неподільні за значенням висловлення. Слідом за В. Рижковою ми розглядаємо фразеологічні алюзії як засоби реалізації категорії інтертекстуальності, оскільки, по-перше, їх семантика формується мережею асоціативних зв’язків із тими чи тими прецедентними текстами, тому така одиниця, по суті, є інтертекстом, а по-друге, вбудовуючись у новостворюваний текст як його елемент, фразеологізм надає йому додаткового сенсу [3, с. 839].

Алюзії в «Келії чайної троянди» виражені за допомогою прецедентних імен і назв, серед яких 1) назви творів мистецтва, літератури, науки; 2) власні назви (антропоніми), виражені прізвищами відомих науковців, зокрема філософів; діячів культури, письменників; власні географічні назви (топоніми).

Якщо проаналізувати прийоми у щоденнику на предмет першоджерела інтертекстуальності, то варто зазначити, що переважають алюзій на Т. С. Еліота, Р. М. Рільке (котрий є, мабуть, ключовою фігурою у приватному «розарії» К. Москальця) та інших європейських поетів і прозаїків ХХ ст.

Крім того, знаходимо у творі й багато алюзій на Біблію, зокрема апелювань до старозавітних сюжетів, варіацій на притчеві теми, біблійних символів тощо.

Отже, у «Келії чайної троянди» цитати набувають різнопланових змістовних утілень. Поряд із безпосередньою цитацією в щоденнику трапляються також ремінісценції та алюзії. Ремінісценції спливають у вигляді невиразного спогаду, відголосу якоїсь події або враження; відгомону мотивів, образів, деталей тощо з широковідомого твору іншого автора. Алюзії як інтертекстуальний прийом мемуарного дискурсу представлені фразеологічними зворотами, прецедентними іменами та назвами (творів мистецтва, літератури, науки; власними назвами, вираженими прізвищами відомих науковців, зокрема філософів, літературних діячів,

власними географічними назвами). Інтертекстуальність у тексті підтверджує знакові для К. Москальця події, вказує на його світоглядні орієнтири, психологічні й емоційні стани. Комбінація різних форм інтертекстуальності, кожна з яких здійснює задану автором функцію, дозволяє йому створювати вертикальний контекст, завдяки чому зображення сучасності переміщується у вимір «вічних» цінностей і текст набуває неодномірності смислу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Москалець К. Келія чорної троянди. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15449&page=8. (дата звернення: 24.10.2019).
2. Пастух Т. Сторінками єдиного тексту Костянтина Москальця. *ЛітАкцент*, 2009. URL: http://litakcent.com/2009/04/23/storinkamy-jedynoho-tekstu-kostjantyna-moskalcja/. (дата звернення: 24.10.2019).
3. Рижкова В. В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті XIX – XX століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2004. 22 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Пахаренко В. І.

Пацьора Я. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМА ГЕНЕЗИ ЖАНРУ БАЛАДИ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Балада як жанр здавна привертала увагу багатьох літературознавців і фольклористів. Результати їхніх досліджень засвідчують, що балада належить до найскладніших видів як усної, так і писемної творчості. Маючи чималі досягнення у збиранні й формуванні баладного фонду (В. Гнатюк, В. Доманицкий, К. Квітка, Ц. Нейман, О. Потебня, І Франко) наука й досі не дійшла до єдиного знаменника у з'ясуванні питання походження балади, часу й місця її зародження, що, у свою чергу, породжує дискусію щодо визначення жанрових особливостей балади та класифікації певної групи літературних творів як балад. У цьому контексті працювали Я. Головацький, О. Дей, М. Драгоманов, Ю. Івакін, С. Крижанівський, Ф. Колесса, М. Коцюбинська Г. Нудьга, П. Приходько, Л. Петрухіна, Ю. Яворський та інші, однак маємо ряд невирішених, дискусійних питань.

Гостро постає проблема розрізнення народної й літературної балади, їх первинності. І. Опацький зазначав, що в Польщі термін балада застосовували спочатку до фольклорних творів на межі XIX-XXст., загалом, значно пізніше, ніж до літературних. Теоретики Словаччини й Чехії цим терміном спочатку називали літературні твори, бо їх першими авторами були професійні співаки й поети. Підтверджує рух жанру від літературного до фольклорного й німецька думка. Як зауважує В. Кайзер та Р. Петч, німецька народна балада бере початок від героїчних пісень раннього Середньовіччя, які були лицарською поезією. Розквіт цього жанру припадає на XV ст. Поступово така поезія поширювалась серед народних верств – усно або письмово. Через декілька століть ці твори почали збирати й записувати як фольклорні [7, с. 81].

Думки вчених різняться й щодо часових меж з'яви народної балади в різних національних культурах. В. Ентвістл та В. Кер зазначають, що час зародження балади у Франції (Прованс) − XII-XIII ст., в Данії – XII ст., Англії, Шотландії – XII-XIV ст., слов'яни – XIV ст., зокрема Україна – XIV-XVII ст. [2].

Літературознавець Г. Нудьга у своєму дослідженні «Українська балада» вважає, що найраніше вона з'явилась у датському фольклорі (в XII ст.). До XII-XVI ст. відносять зародження жанру в іспанській та східнослов'янській поетичній творчості. Перші ж записи українських народних балад належать до другої половини XVI ст. («Пісня про Стефана - воєводу») [5, с. 11]. О. Зілинський також зауважує, що перша народна балада записана на українській мовній території у 60-х роках XVI ст., і це була «Дунаю, Дунаю, чему смутен течеш», тобто пісня про Штефана – воєводу [1]. М. Лановик та З. Лановик у праці «Українська усна народна творчість» також зазначають, що першим записом української народної балади вважають пісню про Стефана-воєводу «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?», яку чеський учений Я. Благослав у середині XVI ст. вніс до своєї рукописної граматики [4].

Дослідники по-різному тлумачать й родовід балади. Баладами на півдні Франції, в Провансі, називали хороводно-танцювальні пісні. Найдавніша західноєвропейська народна балада починає свій родовід з пісні до танцю, з легенд і переказів, а також лицарської поезії. Походження ж сюжетів народної балади Англії та Шотландії різне: в одних – це книжне оповідання, християнські легенди, рідкісні античні твори, інші ж відтворюють історичні події, видозмінюючи їх. У слов'ян баладі передували думи, пісні, легенди, епічні й історичні пісні [7, с. 82].

Щодо виникнення літературної балади, то лише в другій половині XVIII ст. балада починає привертати увагу англійських письменників. Перші західноєвропейські літературні твори з'явились у XVIII ст. одночасно у французькій, німецькій та англійській літературах. Поштовхом стало видання збірника англо-шотландських балад «Реліквії давньої англійської поезії», упорядкований Т. Персі [7, с. 83]. В. Скотт розпочинає свою мистецьку діяльність також з видання народних пісень і балад. Балада викликає значний інтерес у німецьких романтиків, наслідком цього стають баладні твори В. Гете, Ф. Шіллера, Г. Гейне, Уланда, Шамісso [5, с. 13].

Балада як літературний жанр у літературах слов'янських народів сформувалась внаслідок зацікавлення літераторів збірниками автентичних народних творів, які вийшли в Англії та Німеччині і вже у XVIII ст. були визначені як балади.

Дослідниця баладного жанру Л. Петрухіна стверджує, що на слов'янському ґрунті першими ластівками стали твори російських письменників: М. Карамзіна «Раїса. Стародавня балада» (1791 р.), а на початку XIX ст. з'являються балади І. Дмітрієва, М. Остолопова, В. Жуковського. Затвердження жанру балади в російській романтичній творчості пов'язане з іменем О. Пушкіна, хоча сам письменник не вдавався до терміна балада, називаючи свої твори «песнь», казка, легенда («Песнь о вещем Олеге», «Утопленник. Простонародная сказка» і та ін.). Літературні починання російських письменників можна вважати «баладами від балади», адже Й. В. Гете, Ф. Шиллер та Г. А. Бюргер брали за основу своїх літературних балад вже відомі сюжети, які існували в переказах і легендах, а російські письменники наново «перекроювали» твори, створені німецькими поетами [7, с. 83-84].

У словацькій та чеській словесній творчості літературна балада з'явилась як рефлексія на німецьку романтичну поезію. Найкращим зразком чеської романтичної балади була авторська збірка «Букет з народних оповідань» К. Я. Ербена, словацької – «Рекрут», «Повість», «Зачарована панна з Вагу та дивний Янко» Я. Краля [7,с. 89].

Польська літературна традиція баладного жанру сягає Просвітництва й пов'язана з іменами Я. П. Вороніча «Книга пісень», Я. У. Нємцевича «Історичні пісні» та К. Бродзінського «Пісні польських селян».

Першими українську літературну баладу розробляють І. Срезневський, П. Білецький-Носенко, П. Гулак-Артемовський, Л. Боровиковськийта ін., тому зародження жанру в Україні пов'язане з виданням балад на сторінках журналу «Вестник Европы» у 20-х роках: П. Гулака-Артемовського «Рибалка», Л. Боровиковського «Молодиця» й «Маруся». Розвиток жанру відбувся в надрах старої літературної традиції, а інтерес до нової форми розвинувся в «Украинском альманахе» (А. Шпигоцького «Американская баллада», «Малороссийская баллада») [3].

Вершиною цього жанру в українській літературі стала баладна творчість Т. Шевченка, хоча митець свої твори («Причинна», «Утоплена», «Тополя», «Лілея», «Русалка» та ін.) генологічно не визначав як балади.

Вже на початку XIX ст. у європейських літературах баладу визначали як пісню чи вірш з виразною фабулою, як твір з драматично напруженим сюжетом, у якому оповідається про фантастичні або трагічні події [5, с. 14].

Отримані результати свідчать про те, що основною навколобаладною проблемою є визначення генези жанру. Існування в літературі й фольклорі генологічно подібних жанрів перешкоджало точній ідентифікації балади, тому більшість дослідників розмежовували літературну й народну, західноєвропейську та слов'янську. Відповідно балада на західноєвропейському та слов'янському ґрунті має такі генетичні відмінності: у слов'янській термінології цей термін з'явився в XVI ст.,у західноєвропейській існували твори, які називали

баладами ще з XII ст. Основна відмінність народних балад полягає в тому, що західноєвропейські були записані як балади, а слов'янські твори виокремились з ряду ліро-епічних пісень чи епічних творів [6]. Літературна балада стала своєрідною ознакою романтизму, а тому була репрезентативним жанром епохи вищезазначених народів, поєднавши в собі найважливіші прикмети, що збереглися й сьогодні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вархол Н. «Українські народні балади східної Словаччини» Ореста Зілинського - неоціненний скарб загальнослов'янської фольклористики. URL: https://nte.etnolog.org.ua/uploads/2014/3/publications/111.pdf
2. Дмитренко М. Балада // Дмитренко Микола: Українська фольклористика: історія, теорія, практика. К. : Ред. Часопису «Народознавство», 2001. С. 140-147.
3. Коцюбинська М. Специфіка балади українських романтиків // Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5-ти т. Т. 2: Література першої половини XIX ст. К. : Радянська школа, 1961. С. 278.
4. Лановик М, Лановик З. Українська усна народна творчість: підручник. К. : Знання-Прес, 2005. С. 320
5. Нудьга Г. Українська балада: (з теорії та історії жанру). Київ: Дніпро, 1970. 257 с.
6. Зустрічі на межі світів: статті, рецензії, нариси / Л. Е. Петрухіна; ред. : І. Б. Фрис, А. М. Кравчук, О. Т. Сливинський. Л. : Растр-7, 2011. С. 337-339
7. Петрухіна Л. Слов'янська балада епохи романтизму: генеза і проблема жанру // Пробл. слов'янознавства. 2005. Вип. 55. С. 79-90.

Науковий керівник: к. філол. н. Корецька М. В.

Піщакова А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОВІСТЬ СТЕПАНА ПРОЦЮКА «РЕПОРТАЖ ІЗ ЦАРСТВА НЕЛЮБОВІ» ПІД КУТОМ ЗОРУ ПСИХОАНАЛІЗУ

Психоаналіз, література й літературна критика тісно переплітаються між собою та намагаються задіяти ресурси одне одного. Свого часу дослідники робили спроби використати психоаналіз для пояснення художніх творів, проте частіше література ставала джерелом психоаналітичних концепцій. Літературні ж критики використовують психоаналітичну теорію для осмислення мистецьких явищ, текстів, та й письменники часом застосовують психоаналіз із власною творчою метою [1].

Для прози Степана Процюка характерний глибокий аналіз духовної атмосфери сучасного суспільства, дослідження дисгармоній і високих поривів душі. Письменник намагається проникнути в саму суть людського існування, вирішити проблеми, що стосуються найскладніших філософських вузлів: сенс життя, основа щастя, пошук гармонії. Із цього приводу О. Ковальчук слушно зауважує: «Українська проза починає ставити останні питання буття» [2, с. 78].

У повісті «Репортаж із царства нелюбові» предметом дослідження стає глибинне незадоволення життям, яке походить не від зовнішніх обставин, а від внутрішньої духовної потреби у вищих цінностях та ідеалах, від прагнення любові. Головний герой повісті – учитель-біолог Свирид Кирилко. Автор змалював типовий образ сучасного інтелігента, який ще не виборсався з вакууму духовних орієнтирів та не розуміє для чого він живе.

Слово «репортаж» у назві вказує на те, що Степан Процюк спробував відобразити настрої сучасного суспільства. Спостереження письменника дали підставу як суспільство, так і серце назвати царством Нелюбові. Основною проблемою твору є дискомфорт людини у світі. Авторові вдається сформулювати причину цього – брак любові, що й підкреслено в назві. С. Процюк занурює читача в психіку забутої людини, яка не має сенсу в житті, почувається загубленою, нікому не потрібною, чужою у світі. Вона намагається заглушити це незадоволення, але нічого не виходить. Усе ж герой не може змиритися зі своїм станом і напружено чекає змін. Він потребує чогось нового в житті, однак його очікування пасивне, він хоче, щоб усе сталось само, і через свою інертність навіть не намагається керувати долею, шукати те, чого йому бракує. Уся ця традиція болісного мотивування вчинків, часті депресії вимагали відключення, забуття. Психологи називають це спробою сублімації у зв'язку із внутрішнім дискомфортом

Дещо ґротескно зображено зовнішню самотність героя, який у відчаї бажає, щоб до нього зайшов будь-хто, «нехай навіть злодій – все'дно жива людина» [3, с. 121].

Головний герой твору – невиправний ідеаліст і максималіст. Він прагне іншого життя, рветься в якусь неіснуючу країну мрії, бо не може змиритися з навколишньою дійсністю, що не відповідає його прагненням. Свирид відчуває, що його життя пусте, непотрібне, безглузде, зовсім не таке, яке має бути, якого йому хочеться.

Біда його в тому, що він не знає, що, власне, йому потрібно. Не має ніякого стрижня в житті, ніщо не підтримує його. Відсутність провідної ідеї зумовлює духовну пустку, яка й мучить Кирилка. Свирид дуже добре фіксує духовні проблеми своєї епохи, дисгармонію світу, але не відчуває своєї вини в цьому. Як егоїст, він звинувачує всіх, окрім себе.

У повісті наявні й філософські роздуми. Автор називає їх трактатами, наче підкреслює, що проблеми, яким вони присвячені, потребують детального наукового вивчення. Про ці трактати Є. Баран пише: «Усе ідейно-смислове навантаження лягає на них: це такий відвертий зріз психологічного стану нашого суспільства, це такий непідроблений біль людини, це такий жаский крик митця, від якого стає лячно» [4, с. 164].

Про застосування в повісті інструментарію психоаналізу свідчать назви деяких розділів, наприклад: «Трактат про еґоїзм», «Трактат про легкі неврози», «MANIA GRANDIOSE», «Трактат про трьох осіб, що не знайшли застосування своїй енергетиці».

Окрім цього, у тексті твору знаходимо яскраві свідчення домінування позасвідомого в певні моменти життя Свирида Кирилка (спогади про аборт дружини, епізод «вакханалії любові двадцятишестилітніх» у шкільному кабінеті).

Із тексту листа матері до сина ми також дізнаємося про постійне «цькування» хлопчика-безбатченка, що іноді набирає жорстоких виявів. Цей факт у житті дитини також не міг не накласти відбиток на її психіку та є яскравим прикладом едипового комплексу.

На прикладі стосунків Насті та Свирида С. Процюк вдало продемонстрував, якою руйнівною може бути любов плотська, що керується лише тваринними інстинктами, бажанням чужого тіла, але не може одноосібно виражати людське щастя. Адже людина складається не лише з тілесного, а й із духовного.

Проаналізувавши «Репортаж із царства нелюбові», можемо назвати такі психоаналітичні проблеми, що постають у повісті:

- деформації свідомості головного героя через загрозливе накопичення позасвідомих бажань, а саме нереалізованої сексуальної енергії;
- дія Едипового комплексу у ставленні Свирида до батьків;
- руйнівні наслідки ігнорування сфери передсвідомого у стосунках між чоловіком і жінкою (між Анастасією і Свиридом).

Письменник за допомогою засобів психоаналізу зміг пояснити вплив несвідомого на життя людини. У творі автор намагається проникнути в саму суть людського існування, вирішити проблеми, що стосуються найскладніших філософських вузлів: сенс життя, основа щастя, пошук гармонії.

Отже, своїм доробком С. Процюк природно заповнив нішу якісної, інтелектуально та емоційно насиченої прози в сучасній літературі, ту нішу, якої так бракувало читачеві, що мусив вибирати між творами примітивними та надміру закодованими [5]. Письменник явив яскравий приклад естетичного психоаналізу, спрямованого на вияв авторського «позасвідомого» у художньому тексті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Юречко О. Письменники в ролі дослідників психології творчості. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/1868-5282-1-PB.pdf. (дата звернення: 22.02.2020).
2. Ковальчук О. Щоденне буття у візіях С.Процюка //Art-line. –1997. -№7-8.
3. Процюк С. Репортаж із царства нелюбові // Шибениця для ніжності. – Тернопіль: Джура, 2001.
4. Наєнко М. Психологічний напрям в історичній школі // Наенко М. Історія українського літературознавства: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001.
5. Боронь О. «Філологічна» проза Степана Процюка. URL: https://md-eksperiment.org/post/20170727-filologichna-proza-stepana-procyuka. (дата звернення: 22.02.2020).

Науковий керівник: д. філол. н., професор Пахаренко В.І.

УКРАЇНСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО

Андрішко О. М.
ТОВ "Інтерфлекс", м. Дніпро

СЛОВА-ЗРОЩЕННЯ У «ВИБРАНОМУ З УКРАЇНСЬКОЇ СИНОНІМІКИ» ОЛЕСЯ ЗАВГОРОДНЬОГО

Олесь Завгородній (1940-2016) – відомий на Придніпров'ї поет і перекладач із естонської, фінської, польської, французької та інших мов. Автор збірок "Радію людям", "Перевесло", "Із подиву і подиху", "Життя мойого птах", "Лет". Лауреат естонської літературної премії ім. Ю. Смуула (двічі) та літературної премії ім. М. Рильського за перекладацьку діяльність, а також премії "Благовіст" за книжку "Життя мойого птах".

Менше знаний він і, на жаль, так само мало досліджений як мовознавець, автор новотворів. У 90-х роках Олесь Завгородній почав укладати словник синонімів, про що писав: "Для опрацювання слова, вихопленого з огрому рідної мови, намагаюся вичерпати-вигорнути все; матеріали до нього добираю зі словників, багатющого фольклору, всіляких довідників, записую з народних уст тощо. Зрозуміла річ, не цураюся потужних можливостей словотвору української літературної мови. Якось мені спало на думку до тотожних понять кожного обраного слова неодмінно писати поезію" [2, с. 326].

У цій статті ми дослідимо наведені у "Вибраному з української синоніміки" зрощення – слова, утворені лексико-синтаксичним способом (словосполука стає однією лексемою). Варто зазначити, що частину синонімів, які дібрав автор, немає у найбільших словниках, на що у передмові вказав і сам Олесь Завгородній [Там само, с. 325-326].

Виднокіл

Небосхил; зафіксоване у словниках (СУМ I: 389), у творчості Павла Грабовського та ін.

Видноколо

Небосхил; зафіксоване у словниках (Кримський; СУМ I: 389), у творчості Лесі Українки, Михайла Стельмаха, Андрія Малишка та ін.

Виднокрай

Небосхил; зафіксоване у словниках (СУМ I: 389), у творчості Андрія Малишка, Олеся Гончара та ін.

Виднокруг

Небосхил; зафіксоване у словниках (СУМ I: 389; Кримський), у творчості Михайла Коцюбинського, Олеся Гончара, Петра Панча та ін.

Далекрай

Небосхил; авторський новотвір.

Досвіт

Світанок; зафіксоване у словниках (Вирган; Голоскевич; Грінченко; СУМ II: 382), у творчості Івана Нечуя-Левицького, Івана Франка, Михайла Стельмаха, Максима Рильського та ін.

Заграй-ярочки

Березень, народна назва.

Замкнизиму

Березень; авторський новотвір.

Зарання

Світанок; зафіксоване у словниках (Вирган; Голоскевич; Грінченко; Кримський; СУМ III: 288), у творчості Івана Котляревського, Василя Стуса та ін.

Казибрід

Лютий, народна назва; зафіксоване у словниках (ЕСУМ II: 341; ЭССЯ).

Казидорога

Лютий, народна назва. Згадана у статті Якова Головацького «Поділ часу у русинів» [1] .

Корибіг

Жайворонок, діалектна назва; зафіксоване у словниках (ЕСУМ III: 18).

Молибіг

Жайворонок, діалектна назва; зафіксоване у словниках (ЕСУМ III: 501).

Нічвид

Кажан; зафіксоване у словниках (ЕСУМ IV: 105).

Паликіп

Серпень; зафіксоване у словниках (Кримський) у значенні свята: 9 серпня (за новим стилем) – Пантелеймона-цілителя.

Підіпринебо

Небосхил; авторський новотвір.

Полютий

Березень; народна назва. Згадана у статті Якова Головацького «Поділ часу у русинів», де, окрім березня, вжита у значенні «лютий» [1].

Понадбурковище

Замет; авторський новотвір.

Посерпень

Вересень; авторський новотвір.

Світай-ріка

Світанок; авторський новотвір**.**

Схилинебо

Небосхил; авторський новотвір.

Ужезим

Грудень; авторський новотвір.

Отже, "Вибране з української синоніміки" Олеся Завгороднього – надзвичайно важлива і потрібна для сучасного мовознавства праця, тому що в наведених там синонімічних рядах – чимало справжніх перлин, що трапляються в поодиноких лексикографічних працях чи творах інших письменників, а також авторських новотворів чи народних, забутих назв, яких нема в інших виданнях, але які, безумовно, мають поповнити нові академічні словники української мови.

Умовні скорочення:

Вирган – Вирган І. О., Пилинська М. М. Російсько-український словник сталих виразів, 1959.

Голоскевич – Голоскевич Г. К. Правописний словник. Харків, 1927.

Грінченко – Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Т. I-IV. Київ, 1907-1909.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. Ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ, Наукова думка.

Кримський – Російсько-український словник : в 4-х томах. Гол. ред. А. Кримський та С. О. Єфремов. 1924-1933. URL: https://r2u.org.ua/html/krym_details.html.

СУМ − Словник української мови: в 11 т. (1970-1980). URL: http://sum.in.ua/.

ЭССЯ – Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Под ред. О. Н. Трубачева. Вып. 1-8. Москва, 1974-1981.

Список використаних джерел і літератури:

1. Головацький Я. Поділ часу у русинів. *Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького, з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падури.* Львів, 1913. URL: https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/G/GolovackyjJ/Statti/PodilChasuURusyniv.html.
2. Завгородній О. С. Лет: поезії, переклади, вибране з української синоніміки. Дніпро : Ліра, 2011. 364 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Поповський А. М.

Данєва А. А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФРАЗЕОІННОВАЦІЙ У ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ XXI ст.

Лінгвістичний аналіз фразеоінновацій, дібраних із роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» та Марії Матіос «Солодка Даруся», засвідчує найбільшу залученість до інноваційних процесів фразеологічних єдностей, що зумовлено незатемненою,

прозорою, зрозумілою внутрішньою формою цих словосполук – основою для формування фразеологічного, узагальнено-переносного значення. Це найбільш мобільна ділянка сучасної української фраземіки.

Письменниці використовують фразеологізми не тільки, щоб передати власні почуття, думки, емоції, а й внутрішній стан героїв, їхній характер, їхнє ставлення до різних життєвих ситуацій. Щоб повернути новизну й неповторність фразеологізмові, який втратив їх внаслідок неодноразового використання, майстри слова створюють індивідуальні-авторські фразеоінновації. Значення таких фразеологічних зворотів залежить від контексту [5, 18].

Фразеологічні інновації – це показники розмаїття вербалізаторів українськомовної картини світу в просторі, часі й продуктах узуальної або індивідуальної мовотворчості. Їхню справжню цінність для системи мови засвідчить час. Однак такий факт не зменшує важливості ретельного аналізу кожного інноваційного фразеовияву для моделювання динаміки української фраземіки.

Використання фразеологічного корпусу в мовотворчості українських письменниць указує на переведення цієї проблеми в русло лінгвостилістичних закономірностей функціонування жіночої прози та вможливлює визначення специфіки її мовностильових особливостей і закономірностей. Фразеолоізми у творчості Ліни Костенко й Марії Матіос репрезентують чітко виражене стилістичне наповнення, а також слугують визначальною рисою авторської мовотворчості.

У прозовому доробку письменниць фразеологізми виконують такі функції:

1) оцінну. Аналіз творів засвідчив, що фразеологізми в цій функції авторки використовують здебільшого для змалювання персонажів як з позитивного, напр.: *Кажуть, що той ґазда, хто організовував її будівництво, колись тут був не тільки великим дідичем — **на всі двадцять пальців майстром*** (4, 78); *на всі двадцять пальців майстер* – "працьовитий, той, хто повсякчас працює" [1, 543], так і з негативного боку, напр.: ***Не мають смальцю в голові**, а Бога в череві* (4, 7); *не мати смальцю в голові* – "бути дурним, неосвіченим" [1, 162]. *Її [України] інтелект, її таланти, що є гордістю інших націй, — а чому не своєї? Стільки героїв було, стільки подвижників, — чому ж **печать меншовартості**?* (3, 118); *печать меншовартості* – "особистість, яка страждає від відчуття переваги оточуючих над нею, постійне свідоме самоприниження" [1, 347]. *Сьогодні її вже судять. Навіть показали кілька кадрів по телебаченню. От хто б мені що не казав, а не схожа вона на ту підлу й підступну леді Макбет, у якої «**мозок повен скорпіонів**»* (3, 105); *мозок повен скорпіонів* – "власні вади, недоліки; особливі риси характеру, які негативно сприймає суспільство" [1, 291].

2) емоційно-експресивну. Мовні емоційні засоби також містять компонент оцінки, виражають позитивні й негативні емоції, почуття, характеризують психічний стан мовця. Такі фразеоінновації дають змогу читачеві сприйняти образ героїв різнобічно, напр.: *І тоже вийшла **порожна, як діряве відро**, вік свій доживати!* (4, 135); *порожна, як діряве відро* – "бути бідним, не мати грошей" [1, 157]. *Вари чоловікові кулешу і **тримай свою дямбу на заперті*** (4, *тримати дямбу (губу, уста) на заперті* – "мовчати, прохання не говорити" [1, 299].

3) функцію передавання внутрішніх якостей героїв, зокрема досвідченності, напр.: *А за тиждень збулися сни черемошнянських дідів, які в молодості, видно, так добре **нанюхалися воєнного пороху*** (4, 99); *нанюхатися воєнного пороху* – "бути досвідченим" [1, 203].

4) функцію відтворення внутрішнього стану персонажа, зокрема: а) психічних станів людини, напр.: *Не могти заплакати – заридати, викричатися, засміятися, а **бути живою мумією** і мати в голові велику, як від кулі, рану і не могти про неї говорити, а лиш думати, думати* (4, 55); *бути живою мумією* – "нездатність виразити власні емоції" [1, 321]; б) настроїв людини, напр.: *Скільки було тоді радості, скільки надій, а тепер що? Мряка, туман, ожеледиця. **Настрій на нулі**, сезонна депресія* (3, 11); *настрій на нулі* – "бути засмученим, невтішним, сумним" [1, 205]; в) переживання, хвилювання, напр.: *У Михайла **обмерло серце** і чує, що, може, вперше в житті **серце його коле*** (4, 82); коле серце – "відчувати тривогу, хвилювання" [1, 237]; г) суму, напр.: *Запитала Даруся увечері, коли **очі висохли від сліз**, а гузичина перестала пекти* (4, 15); *очі висохли від сліз* – "довго плакати" [1, 294]; страждання, напр.: ***Убитий горем** Михайло після всіх, хто зазирав туди до нього, допомагаючи шукати*

Матронку (4, 76); *убитий горем* – "хто-небудь дуже переживає, страждає" [1, 695]; д) втоми, напр.: *Таментешні люди раптово* ***об'їлися маковини*** (4, 80); об'їстися маковини – "заснути" [1, 236]; е) страху, напр.: ***Душа*** *її також* ***згортається равликом*** *від страху* (4, 25); *душа згортається равликом* – "кого-небудь охоплює страх" [1, 311]; *Бо так дві добі біднятко без цицьки плаче –* ***волосся*** *на голові* ***диба стає*** (4, 88); *волосся диба (дубом, дуба) стає* – "відчувати страх" [1, 206]; *А тут ще таке – нова влада селом спацірує та лиш* ***кров холодить у жилах*** (4, 90); *кров холодити у жилах* –"кого-небудь охоплює великий страх, гнів" [1, 310].

5) функцію портретної характеристики, зображення зовнішнього вигляду людини, напр.: *Я знаю, вона [дружина] привертає увагу, об красиву жінку обпікається погляд. Я теж, між іншим, не "****черепаха в мішку****", як сказала б гоголівська собачка Меджі, і не раз ловив на собі мимолітні жіночі погляди. Та ж* ***фея фуршетів****, я ж бачу, як вона дивиться, ще не розучився приймати чуттєві імпульси!* (3, 138); *черепаха в мішку* – "людина неприваблива, тому позбавлена уваги й поваги оточення" [1, 378]. Також аналізований фрагмент містить і власне фразеоінновацію *фея фуршетів* – так іронічно названо "молоду жінку непристойно яскравої зовнішності в центрі уваги чоловіків на публічних заходах" [1, 391].

6) функцію синонімічного підсилення чи нагнітання ознак, напр..: *Цвичок* ***виговорився*** *у директоровому кабінеті* ***на три роки наперед*** (4, 44); *виговоритися на три роки наперед* – "хто-небудь занадто довго розмовляв" [1, 678].

Також у романах письменниць є фразеоінновації, які дають оцінку відстані. Напр.: *Росія – це великий спрут. У всіх, до кого вона* ***привалилася боком****, мертвіє тіло нації* (3, 255); *привалитися боком* – "сусідити з ким-небудь, бути поряд" [1, 569]. *Ото* ***живуть*** *собі,* ***як два гриби – панчуки*** *під буком, – потайки, неначе мохом і глицею вкриті* (4, 63); *жити, як два гриби – панчуки* – "дуже близько, зовсім поруч від когось-чогось" [1, 244]. *Вибачайте, але я би хотів* ***поговорити*** *з Мігаєм* ***у чотири оці*** (4, 105); *поговорити у чотири оці (ока)* – "говорити наодинці, зовсім поруч" [1, 231].

У жіночій прозі письменниць індивідуально-авторські фразеоінновації розраховані насамперед на стилістичний ефект. Модифікація фразеологізмів досягається шляхом поширення їх додатковими компонентами, внаслідок чого відбувається їхня актуалізація, що пов'язана з якою-небудь конкретною ситуацією. Ліна Костенко та Марія Матіос значно розширили й збагатили фразеологічні можливості української літературної мови.

Отже, сучасні письменниці не тільки майстерно використовують скарбницю українських фразеологізмів, а й поповнюють її індивідуально-авторськими фразеоінноваціями.

Список використаних джерел і літератури:

1. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Дятчук В. В., Неровня В. Н., Федоренко Т. О. Словник фразеологізмів української мови. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с.
2. Віняр Г. Нова лексика у романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого». Київ. С. 354–356.
3. Костенко Л. Записки українського самашедшого. Київ : Вид-во Івана Малковича «А-ба-ба-га-ла-ма-га», 2011. 416 с.
4. Матіос М. Солодка Даруся. Київ : Вид-во Піраміда, 2011. 188 с.
5. Скиба Н. Г. Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця XX – початку XXI століть. Київ : 2005. С. 18–20.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Таран А. А.

Кулініч Д. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СИНТАКСИЧНА СПЕЦИФІКА ЗВЕРТАНЬ (НА МАТЕРІАЛІ «ЛИСТІВ ДО ОЛЕСЯ ГОНЧАРА»)

До сьогодні науковці не мають спільної думки щодо статусу звертання в реченні, що пов'язано з різними підходами до його висвітлення. Відомо, що слова, сполуки слів, ужиті як звертання, не втрачають семантичних і морфологічних ознак лексико-граматичного класу, вони виражені переважно іменником або його еквівалентом, є складниками речення й тісно

пов'язані своїм значенням зі змістом висловлення. Звертання демонструє граматичні зв'язки з реченням, що підтверджено узгодженням присудка з ним, тому дехто з дослідників вважає звертання особливим членом речення, який відокремлений завдяки своїй незалежності. Більшість науковців не зараховує звертання до членів речення, однак трактує його компонентом семантичної структури. В українській лінгвістиці проблеми сучасного синтаксису, стилістики, традиційні і новітні підходи до вивчення звертання досліджували А. П. Загнітко [3], І. Р. Вихованець [1], К. Г. Городенська [2], А. П. Грищенко [5], П. С. Дудик [4] та ін.

Мета статті полягає в комплексному аналізі синтаксичних особливостей звертань на матеріалі «Листів до Олеся Гончара» (упорядник М. І. Степаненко).

На основі дібраного фактичного матеріалу диференціюємо звертання за будовою на непоширені і поширені. Непоширені звертання виражені одним словом або лексичним словосполученням з іменником у кличному відмінку, напр.: *Сміймеся й посміхаймеся,* ***Олесю Терентійовичу****, над «сподвижником Рабіндрата»…* (від В. Батюка) (1, с. 487); *Та Ви,* ***Олесю Терентійовичу****, не знаєте того, що я, раніше започаткувавши, багато в чому Вам наслідував…* (від О. Силина) (2, с. 529).

Поширені звертання виражені іменником та прикметниковою формою (прикметником, займенником тощо), напр.: *Будьте здорові,* ***Добрий Чоловіче!*** (від Ф. Рогового) (2, с. 226); ***Дорогий наш, святоукраїнський, рідний Батьку!*** (від А. Колісниченка) (2, с. 326); *Вельмишановний і дорогий наш* ***Земляче*** *Олесь Терентійович!* (від І. Шаповала) (2, с. 35); ***Рідна людино!*** (від П. Кисельова) (1, с. 298).

Особливим синтаксичним, інтонаційним і стилістичним різновидом звертань є звертання-речення, що функціюють у мовленні як нечленовані комунікативні конструкції або як особливі слова-речення [4, с. 98]. Напр.: ***Шановний Олесю Терентійовичу!*** (від А. Головка) (1, с. 37); ***Дорогий пане Гончар****!* (від К. Трухановського) (1, с. 318); ***Дорогий і шановний Олесю Гончар!*** (від Д. Лук'яновича) (1, с.120); ***Здоров, Олесь!*** (від В. Бережного) (1, с. 49); ***Любий Олесю!*** (від П. Воронька) (1, с. 38); ***Дорогий друже!*** (від Г. Тютюнника) (1, с. 116); ***Вельмишановний Олександре Терентійовичу!*** (від В. Бабляка) (1, с. 76); ***Дорогий Маестро!*** (від Л. Рудницького) (1, с. 281).

Наявність у реченні одного чи кількох звертань завжди своєрідно позначається на інтонації всього речення. Проте щоразу це реалізовано дещо індивідуально, залежно від почуттєвого настрою мовця, мети висловлення й усієї структури речення зі звертаннями. П. С. Дудик у конструкціях зі звертаннями простежує загальну закономірність, що зумовлює стилістичну своєрідність речення [4, с. 268]. На цій підставі проаналізуємо особливості інтонаційного оформлення дібраних одиниць:

– звертання на початку речення вимовляють активніше, енергійніше, роблячи тривалішу паузу після нього, напр.: ***Олесю,*** *мій дорогий друже!* (від О. Юренка) (1, с. 212); ***Олесю Терентійовичу,*** *ну звідкіля в людей така дикість!* (від О. Завгороднього) (1, с. 250); ***Олесю Терентійовичу,*** *якби не навчання дружини в університеті, я б перебрався до іншого міста, а так...* (від А. Колісниченка) (1, с. 280); ***Олесь Терентійович,*** *хочу Вам ще раз подякувати, що Ви знайшли для мене час, вислухали мене і пообіцяли посприяти виданню творів-антології українських письменників Чехословаччини в Києві* (від М. Романа) (2, с. 53); ***Олександре Терентійовичу,*** *дорогий!* (від М. Щепенка) (2, с. 262);

– звертання в середині речення вимовляють повільніше, із логічним наголосом і тривалішою паузою перед ним, напр.: *І ось Ваша,* ***Олесь Терентійович,*** *апостольська мандрівка в Заокеанську квартиру – Канаду, в Альберти, сколихнула нас, зворушила душі наші, нарешті, відкрила нам очі на все, що було, і на те, що є* (від І. Шаповала) (2, с. 312); *Хочу повідомити Вас,* ***дорогий Олесь Терентійович,*** *що при Будинку офіцерів у нас працюють курси по вивченню української мови і ми збираємо книги українських письменників для бібліотеки, яку передамо для них* (від В. Кравчука) (2, с. 314); *Даруйте мені,* ***Олесю Терентійовичу,*** *за такого довжелезного листа, але мені хочеться і хочеться говорити про враження од Вашого «Собору», бо він «повен, повен всього!»* (від В. Коржа) (1, с. 223); *Зичу*

*Вам, **дорогий Олесь Терентійович,** всього найкращого, що тільки можна побажати хорошій людині, насамперед – здоров'я, нових талановитих книжок!* (від М. Штейна) (1, с. 357); *По-перше, зваж, **Олесь**, на той факт, що тоді, коли ти з головою поринув був у матеріал, – зринув саме той варіант, перший* (від В. Бережного) (1, с. 50);

– звертання, що стоїть у кінці речення, вимовляють з окличною інтонацією, особливо якщо після нього стоїть знак оклику, напр.: *Дорогий і шановний **Олесь Терентійович!*** (від М. Штейна) (1, с. 357); *Добрий день Вам, **Олесю Терентійовичу!*** (від В. Батюка) (1, с. 397); *Зі світлим Днем Вашого Народження, дорогий і найшанованіший **Олесю Терентійовичу!*** (від Г. Прокопенка) (1, с. 441); *Славний друже Олесю, **Терешків сину!*** (від В. Минка) (2, с. 116).

Отже, синтаксичні характеристики визначають статус звертань (не є членом речення), будову (поширене або непоширене), позицію в реченні (препозиція, інтерпозиція й постпозиція) та особливості інтонування. Пунктуаційно воно завжди відокремлене розділовим знаком – комою або знаком оклику.

Список використаної літератури:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
4. Дудик П. С. Стилістика української мови : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
5. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. А. П. Грищенка. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ : Вища школа, 1989. 493 с.

Список використаних джерел:

1. Листи до Олеся Гончара : у 2 кн. Кн. 1 (1946–1982) / упоряд., предм., комент. Миколи Степаненка. Київ: Сакцент Плюс, 2016. 736 с.
2. Листи до Олеся Гончара : у 2 кн. Кн. 2 (1983–1995) / упоряд., предм., комент. Миколи Степаненка. Київ: Сакцент Плюс, 2016. 736 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Шитик Л. В.

Мозоль О. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НАЗВИ ОСІБ-ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Термінологічна система галузі інформаційних технологій належить до наймолодших систем, оскільки виникла наприкінці ХХ сторіччя у зв'язку зі стрімким розвитком комп'ютерної та обчислювальної техніки, яка вивчає природу інформації, методи її отримання, зберігання, оброблення, передавання з використанням комп'ютерних технологій і прогресивних засобів комунікації. Швидке зростання інформаційного обміну у сфері культурних, наукових і технічних комунікацій викликало потребу в номінації значної кількості нових понять – продуктів пізнавальної та творчої діяльності людини, уточнення окремих термінів, а інколи й перебудови понятєвого апарату наукових дисциплін і відповідних термінологій.

Значний науковий інтерес становлять тематичні й семантичні групи, що об'єднують нові одиниці на позначення назв осіб. Вони неоднорідні за наповненням, кількісними і якісними параметрами, активністю функціонування, стильовими й стилістичними особливостями, нормативністю та кодифікацією.

Формування категорії назв осіб-фахівців у галузі інформаційних технологій, кібернетики позначене своєрідністю взаємодії творення лексики власними засобами мови і через запозичення. В українській мові поле найменувань тих, хто освоював комп'ютерну техніку, розширювалося обома названими способами [1, 79]. Цей процес стосується кібернетизації

суспільства. Учасників цього процесу називають *кібернетиками*, у розмовній мові скорочено – *кіберами*. З ними з'явилися *програмісти, системники*. Як запозичення розглдаємо лексеми *лінкменедер* / *лінкер* – спеціаліст у галузі комп'ютерних технологій, який знає HTML (англ. Hyper Text Markup Language – мова розмітки гіпертексту, ствндартна мова розмітки документів у Всесвітній павутині) і має досвід роботи в Інтернеті. Обов'язки: пошук сайтів з обміну посиланнями, листування з вебмайстрами, установлення кодів, ведення звітності; *соціобілдер* – (< лат. soci(etas) – суспільство + англ. build – створювати) – засновник соціальних мереж. Соціобілдер – це маркетолог, який проводить весь час у мережі. З розширенням інтернет-простору, розгортанням інтернет-діяльності інтернет-спілкування почали утверджуватися *блогери, вебери, модератори, кібергуру*. Інтернет-спілкування дало поштовх виникненню нових найменувань осіб, оскільки з'явилася портба класифікувати кіберпрацівників та творців інтернету за різновидами законної (*блогери, вебери, модератори, контент-провайдери*) та незаконної (*хакери, пірати, трафікери*), а також любительської діяльності (*геймери*).

В українській мові набуває нового значення лексема *оптимізатор*. За СУМ це «автоматична обчислювальна машина, здатна знаходити й підтримувати оптимальний, найбільш вигідний режим керованого процесу» [СУМ, V, с. 732]. У галузі комп'ютерних технологій *оптимізатор сайту* (англ. – *optimizer*) – це фахівець, який займається просуванням сайтів компанії в пошукових системах. Його обов'язками є аналіз позицій сайту в пошуковиках, добір ключових слів, виведення сайту в топ-10 «Гугла», спостереження за діяльністю конкурентів. Розвиток семантики властивий іменникові *адміністратор*. В інформатиці це передусім «технічні засоби – інструменти виконання певних дій, сукупність інформаційно-обчислювальних засобів, що керують порядком виконання програм у комп'ютерній мережі». Друге його значення вказує на «спеціаліста який здійснює контроль за використанням комп'ютерної бази даних, методів доступу до інформації, своєчасним поновленням її». *Системний адміністратор / сисадмін / адмін* – ІТ-спеціаліст, який відповідає за безперервну підтримку локальної та глобальної обчислювальної мережі, телефонної системи, системи звукової (голосової) пошти, а також виконує технічну й програмну підтримку користувачів.

Основа **веб-** вказує на функціональне призначення програм в інтернет-просторі – організовувати навігацію в мережі для перегляду сайтів. Іменники *вебрайтер* позначає того, хто пише літературні твори для інтернету, а *вебрідер* – не просто читача літературних творів, а читача-критика, який надсилає на сайт вебрайтера свої зауваження; *вебмайстер* – спеціаліст зі створення сайтів у інтернет-мережі, *вебдизайнер* – спеціаліст, який розробляє логічні структури сайту, їхнє художнє оформлення, *вебпрограміст* – фахівець, який пише програмне забезпечення для веб-сайту. Існують як еквіваленти пряме запозичення *вебсайт* (від англ. *website*) та гібридні утворення: укр. *веб-сторінка* – ділянка вебсайту, присвячена певному питанню.

Фіксуємо й такі назви професій з основою **веб-**: *вебдизайнер* / *WEB-дизайнер* (англ.web – World Wide Web, WWW – Усесвітня павутина, Інтернет + дизайнер) – людина творчої професії, яка поєднує майстерність художника й програміста, розробляє концепцію графічного оформлення сайтів й інтерфейсів до них. Використовує такі програми: Adobe Photoshop, Adobe Illustrator, Macromedia Flash, Macromedia Dreamweaver й мови програмування JavaScript, PHP; *вебдилер* / *WEB-дилер* (англ. web + дилер) – спеціаліст, який приймає замовлення щодо створення сайтів для громадських організацій, підприємств; активний користувач ПК, займається продажем через Інтернет різних товарів; *вебпрограміст* / *WEB-програміст* (англ. web + програміст < нім. Programme < грец. programma) – спеціаліст, який розробляє й підтримує Інтернет-проекти, створює WEB-інтерфейси для складних програмних систем; *вебпродюсер* / *WEB-продюсер* (англ. web + продюсер < англ. producer < лат. Producere – створювати) – спеціаліст у галузі комп'ютерних технологій, який займається розробленням Інтернет-сайту, реалізацією проектів web-дизайнерів. Має знати HTML, JAVA, JAVAScript, PHP, CGI, Perl, Dreamweaver, Flash і Cold Fusion та ін. Ці мови програмування й

програми збільшують можливості сайту, сприяють його різноманітності: елементи анімації, звук, інтерактивні ігри, онлайнові анкети і функції Інтернет-торгівлі.

Користувачів інтернету поділили за ступенем володіння комп'ютерною технікою (з'явилися *юзери, лузери, ламери* тощо). Інтернет-комунікаторів називають словами-масками *ніками, френдами*, що позначають віртуального (уявного) «співрозмовника». Стихія розмовності настільки потужна в глобальному інтернеті, що спричинює інтенсивне запозичування в інші мови з англійської жаргонних, сленгових слів і провокує виникнення нових одиниць із цим же ореолом.

Отже, назви осіб-фахівців у галузі інформаційних технолгій, що функціонують на сторінках сучасних ЗМІ, є досить численними й різноманітними як в структурному, так і в семантичному плані. Ця лексико-семантична група, по-перше, є динамічною (одні слова виникають, інші зникають, багато з них розширює свої значення тощо), а по-друге, ця група є відкритою. Можна з певністю стверджувати, що найближчим часом процес творення таких нових слів в українській мові буде продовжуватися, оскільки постійно відбувається деталізація різних аспектів людської діяльності, виникають нові нюанси, які потребують найменування. Водночас, як зрозуміло, тільки частина таких неолексем закріпиться в лексичній системі мови, а частина буде втрачена, так і залишившись тільки фактами мовлення. Проте завдання дослідника полягає в тому, щоб зафіксувати й проаналізувати по можливості всі подібні слова, які функціонують у сучасних ЗМІ, а отже, — і в сучасному усному мовленні.

Список використаних джерел і літератури:

1. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирєва Т. К., Романюк Ю. В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови : Монографія / Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 444 с.
2. Коссак О.М., Маньковський С.Л. Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. Львів: Світ, 1991.
3. Словник української мови : В 11-и т. / [ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. К. : Наук. думка, 1970–1980.
4. Сучасний словник іншомовних слів / [укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. К. : Довіра, 2006. 790 с.

Науковий керівник: к.ф.н., доцент Таран А. А.

Омелюх І. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЕМАНТИКА НІКНЕЙМІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Нікнейми як явище соціальне, естетичне, психологічне і власне лінгвістичне цікавлять мовознавців передусім в аспекті вивчення механізмів їх впливу, здатності переконувати та запам'ятовуватися. Проблема самоідентифікації в соціальних мережах заслуговує на особливу увагу, а тому аналіз семантичних характеристик нікнеймів як складників інтернет-комунікації дасть змогу не лише простежити процеси їхнього виникнення та функціювання, а й систематизувати за лексичними групами.

В українському мовознавстві проблему класифікації семантики нікнеймів досліджують А. В. Попова [1], Є. О. Сазонова [2], К. М. Супрун [4] та ін.

Мета статті – проаналізувати семантичні особливості нікнеймів у соціальних мережах. Об'єктом дослідження слугували нікнейми в соціальних мережах, предметом вивчення – їхні семантичні характеристики.

Нікнейми репрезентують різноманітні значеннєві сфери. Для їх систематизації послуговуватимемося типологією О. В. Суперанської [3].

1. До першої семантичної групи належать нікнейми, що позначають живих або персоніфікованих істот:

а) нікнейми, які відповідають реальному імені, по батькові чи прізвищу (напр.: *Olyasergeevna, Kristina Badrak*), засвідчують відкритість користувача: автор задоволений

своїм іменем, не змінює його під час конструювання віртуального образу; нікнейми цієї групи можуть мати різне семантичне навантаження, що дає підстави диференціювати такі підгрупи:

– нікнейми, що позначають ім'я, ім'я та прізвище, а також цифри, які маркують день, місяць, рік народження чи інше важливе для автора число; такі найменування містять справжню інформацію про власника, напр.: *Sandoruk 2002, ruslanka_27_01*;

– нікнейми, які починаються з *I am* (*я є*), потім користувач подає своє ім'я та прізвище або прізвисько, у такий спосіб демонструючи, що це те ім'я, яким він послуговується в реальному, а не віртуальному житті, напр.: *iamsona.li, i am sharikdrift*;

– нікнейми, що позначають ім'я та по батькові, напр.: *Viktoriayurievna, Olyasergeevna*;

– нікнейми, що являють собою справжнє ім'я, але в різній віртуальній формі; найменування цієї семантичної групи різняться експресивним навантаженням: ім'я може бути нейтральним або емоційно забарвленим, напр.: *d_a_r_i_n_aa, _ _ aanasteyshaa _ _*;

– нікнейми, що позначають ім'я, ім'я та прізвище, до яких автор додає частину іншого повнозначного слова або артикль, напр.: *thesteblinalena, _vatis lav._, supervolody, cun.l.y* (*the* означає, що це конкретна людина, *lav* – любов), у такий спосіб користувач, з одного боку, презентує справжню інформацію про себе, а з іншого – додає емоційний відтінок;

– нікнейми, що позначають ім'я та декілька літер прізвища, здебільшого це перші букви (напр.: *yulia_mj, karinka_kov*), зрідка – останні (напр.: *_ann_cha*);

– нікнейми, що являють собою поєднання прізвища й декількох літер імені (переважно початкових), напр.: *an.shpkvsk, _kosenkoann_*;

– нікнейми, що позначають ім'я та прізвище без додаткових нашарувань, тому вони є емоційно нейтральними, напр.: *Kristina Badrak, alina_lenchuk*;

б) чужі антропоніми (імена відомих людей, клички, прізвиська, що їх обрали користувачі для номінації), які характеризують користувача, указують на спільну зі справжнім власником антропоніма рису зовнішності, характеру; на відміну від реальних імен та прізвищ, ці нікнейми не містять інформації про людину, а характеризують її зовнішність, називають риси вдачі чи характеру, напр.: *_houston_____, tykhenka_an*, *Lil_sanya, baggins221*;

в) зооніми (назви тварин), напр.: *pdoskan, shau_the_shup* (зазвичай представники чоловічої статі надають перевагу назвам хижих тварин або персонажам фільму, що відображає лише вподобання та хобі).

2. До другої семантичної групи належать нікнейми, що позначають неживі предмети:

а) космоніми й астроніми (назви космічних, астрономічних об'єктів і явищ), напр.: *Kossmoss.17*;

б) ітоніми (назви рослин), які демонструють, що їхній власник є захисником природи, екологічно свідомим громадянином, напр.: *floweryguy*;

в) назви засобів пересування, напр.: *the_great_Submaryne*;

г) назви корисних копалин, напр.: *_emeraaaald_*.

3. Третю семантичну групу становлять нікнейми, що характеризують людину, зокрема:

а) френоніми (називають головну рису вдачі), які допомагають користувачам дізнатися про характер, темперамент їхнього власника, напр.: *un._.happiness, happiness_inside7*;

б) ейдоніми (характеризують зовнішність автора), напр.: *cun.l.y*, *Lil_sanya*;

в) указують на хобі автора, напр.: *i am sharikdrift, styleeshots*;

г) виражають переконання особистості, напр.: *plaaastiic, _peach_paket*.

4. Нікнейми, що позначають комплексні й групові об'єкти – назви музичних груп, творчих чи спортивних об'єднань, напр.: *styleeshots, h.f.k.pln.* Семантична мотивація цієї підгрупи одиниць досить прозора, оскільки вони демонструють захоплення та інтереси користувача. Названа група номенів є кількісно обмеженою.

5. Нікнейми, пов'язані зі сферою мистецтва:

а) героніми (позначають імена літературних героїв і персонажів кіно), що можуть репрезентувати хобі, уподобання автора або схожість між користувачем та героєм, напр.: *shau_the_shup, _houston_____*;

б) назви творів літератури та мистецтва, які вказують на хобі, уподобання людини, напр.: *h.f.k.pln* (назва улюбленого музичного альбому).

У ході дослідження виявлено, що інші семантичні групи на позначення найменувань менш поширені в соціальних мережах, а тому випадки їх уживання одиничні. Це такі різновиди:

– нікнейми, що позначають символи, напр.: *27pobeda01*;

– нікнейми, які вказують на предмети, назви яких співзвучні з іменем чи з прізвищем автора, напр.: *malboroo.*

Отже, увесь масив нікнеймів відрізняється своєю строкатістю. Найчастіше вони відображають особисті дані користувача: ім'я, прізвище, по батькові, день, місяць, рік народження, хобі, переконання тощо. У процесі дослідження виявлено, що нікнейми можуть бути нейтральними або мати яскраво виражене експресивне забарвлення. Перспективу дослідження вбачаємо у з'ясуванні структурних та прагматичних особливостей нікнеймів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Попова А. В. Нікнейм як основний засіб самопрезентації віртуальної особистості в інтернет-комунікації: семантична природа та класифікація (на матеріалі української мови). *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах.* Вінниця, 2017. Вип. 33–34. С. 49–58.

2. Сазонова Є. О. Лексико-граматичні характеристики нікнеймів (на матеріалі української та англійської мов). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* Луганськ, 2010. Вип. 18 (205). С. 76–80.

3. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 248 с.

4. Супрун К. М. Комп'ютерний нік як засіб особистісної самопрезентації підлітків та юнаків у віртуальній реальності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* Київ, 2013. Вип. 8–9. С. 153–157.

Науковий керівник: д.ф.н., професор Шитик Л. В.

Павлюк Ю. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВАРІАТИВНІ МОВНІ РИСИ В ПАРЕМІЯХ (ЗА ЗБІРКОЮ МАТВІЯ НОМИСА)

В останні роки інтерес багатьох дослідників викликає явище варіативності паремій. Згідно з визначенням в енциклопедії «Українська мова» поняття «варіативність норми» – це діалектична взаємозалежність стабільності й змінності в мовній нормі як головного показника літературної опрацьованості мови [7, 63]. М. П. Кочерган зауважує, що постійне варіювання як у плані вираження, так і в плані змісту – це спосіб існування мови як живої, функціонально-комунікативної системи. Саме через те, навіть за суто синхронічного підходу в дослідженні мовної системи, необхідно виявити в ній сталі та змінні, статичні й динамічні, сильні й слабкі, продуктивні й непродуктивні ланки, те, що втрачається, і те, що зароджується, тобто визначити тенденції розвитку цієї системи [2, 336].

Першим, хто заговорив про варіативність загалом, розробив різновиди варіантів прислів'їв (лексичні, формально-словотвірні, граматичні, структурні), а також сформулював чіткі критерії того, що можна назвати загальнонародним варіантом, а що є авторським перетворенням, був В. Жуков (передмова до «Словаря русских пословиц и поговорок» (1966) [1]. Такі його погляди знаходять відображення й у сучасній лінгвістиці, безперечно, із певними модифікаціями. Так, скажімо, О. Сергієнко розглядає варіативність у широкому витлумаченні, розрізняючи нормативну варіативність, що фіксується словниками, і контекстуальну варіативність, трансформацію паремій у тексті [6].

На думку О. Селіверстової, яка досліджувала варіативність паремій російської мови, відношення варіативності і наявність схожості між окремими прислів'ями в лексичному складі, семантиці, оформленні, структурній організації засвідчує «включеність прислів'їв в пареміологічний простір як особливу сферу, яка об'єднує як самі прислів'я, так і їхні складники – стереотипи і формульні комплекси, мотиви, коди та ідеї, лексичний «реквізит», художньо-естетичні прийоми» [5, 8].

Важливим джерелом дослідження варіативностів пареміях української мови є збірка М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» [4], яка ще не була предметом системного аналізу з погляду вивчення структури паремій.

Як визнають дослідники, у пареміях найбільш різноманітною є лексична варіативність [5, 11], яка представлена різними лексичними відповідниками в однакових синтаксичних конструкціях: *Біда біду* ***гонить*** [4, 132] – *Біда біду* ***трімає*** [4, 131]*; До* ***біди*** *не далеко. – До* ***лиха*** *не далеко* [4, 132]*; И* ***ворогу*** *своєму закажу. – И* ***дітям*** *своім закажу* [4, 134]*; Нехай тобі* ***аби-що****! – Нехай тобі* ***ледащо!*** [4, 175]; *Оттакої* ***пресвятої****! – Оттакої* ***небувалої*** [4, 297]; *Тямиш, як свиня в* ***дощ****. – Тямиш, як свиня в* ***опельсинах*** [4, 303]; ***Держись*** *за землю! –* ***Тримайся*** *за землю!* [4, 308]; ***Комашки, комашки****, ховайте подушки –* ***Мурашки, мурашки****, поховайте подушки* [4, 54]; *Дощ ллє, як з* ***луба****. – Дощ ллє, як з* ***бочки*** [4, 65] тощо.

У прислів'ях і приказках помічаємо й морфологічну варіативність, спостережену насамперед у іменнику, прикметнику та дієсловах: варіанти числа іменників: ***Муха*** *му сіла на ніс. –* ***Мухи*** *му на ніс сіли* [4, 180]; варіанти відмінкових форм іменників: *Рви его* ***батька*** *(або:* ***батькові)*** [4, 193]; *Мутить, як під* ***греблею*** *біс. – ... у* ***греблі*** біс [4, 182] та прикметників: ***Доброго*** *здоровья, пивши. –* ***Добре*** *здоров'я, пивши* [4, 544]; варіанти форм інфінітива на -ти чи -ть: *Губки* ***дати****. –* ***Дать*** *губки* [4, 198]; варіанти закінчень дієслова: *Чия б* ***гарчала****, а твоя* ***мовчала****. – Чиє б* ***гарчало****, а чиє б и* ***мовчало*** [4, 184]; синтетична чи аналітична форми дієслів наказового способу: *Великий* ***рости****. –* ***Нехай*** *великий* ***росте****!* [4, 56] та інші.Також у пареміях виявлено словотвірну варіативність: *Кричить* ***укрик*** *–* ***Криком кричить*** [4, 183]; *Нагнав* ***холоду*** *– Нагонив* ***холодцю*** [4, 183].

Меншою мірою у прислів'ях і приказках зі збірки М. Номиса виявлено фонетичні варіанти: зі звуками [у] та [о]: *Умастився, як* ***сутана****. – Умастивсь, наче* ***сотана*** [4, 308]; із твердим і м'яким звуком [л]: ***Хлосту*** *дати. – Дали* ***хльосту*** [4, 198]; ***Недосіл*** *на столі,* ***пересіл*** *на голові. –* ***Недосіль*** *на столі,* ***пересіль*** *на чолі* [4, 542].

Синтаксичну варіативність паремій представлено в різних типах речень, коли простому реченню може відповідати складна синтаксична конструкція з безсполучниковим і сполучниковим сурядним зв'язком: *З щастям і по гриби пойти – З щастям по гриби ходить, з щастям в рибу бродить,а без щастя ні вон, ані за поріг* [4, 112] чи складне безсполучникове речення: *З якої речі? – З якого дива, з якого вдання?* [4, 300].

Отже, дослідження варіативних мовних рис, виявлених у пареміях зі збірки М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше» переконливо підтверджує красу і багатство нашої мови, її здиференційованість у просторі та часі. Варіативність у пареміях, за нашими спостереженнями, зумовлена лексичним багатством народного мовлення, субститутивними процесами в говірках, їхніми фонетичними та морфологічними особливостями, що в перспективі потребує більш докладного вивчення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жуков В. П. Словник російських прислів'їв і приказок. Москва : Російська мова, 2000. 544 с.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Видавничий центр «Академія», 2008.464 с.
3. Мішкур В. Г. Явище варіантності у пареміях з анімалістичним компонентом. Studialinguistic : збірник наукових праць КНУ, 2012. Вип. 6. С. 160–164.
4. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше: Уклав М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
5. Селіверстова О. І. Російське прислів'я в пареміологічному просторі: стабільність і варіативність: лінгвістичний аспект : афтореф. дис. на здобуття наук ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01. Санкт-Петербург. 2010. 48 с.
6. Сергієнко О. С. Варіантність чеських і словацьких прислів'їв: дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.03.Санкт-Петербург. 2010. 360 с
7. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Мартинова Г. І.

Сідєльнікова Ю. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОВНА ГРА В РЕКЛАМІ

Реклама є важливою складовою діяльності будь-якої компанії, установи чи підприємства. Ефективна реклама спонукає споживача до придбання товару чи послуги. Створенню ефективного слогана або тексту, який запам'ятається з першого прочитання чи погляду, слугує використання мовної гри. Проблеми використання мовної гри проаналізовано в наукових студіях Г. Гершун [1], К. Дорошенко [2], Н. Кондратенко [3], Ф. Нізамутдінова [4], О. Пєшкової [5], Н. Третяк [6]. Дослідження всіх аспектів використання мовної гри для створення текстів реклами є надзвичайно актуальним.

Мовна гра – це цілеспрямоване порушення мовних правил і норм для збільшення експресії в текстах. З її допомогою можна обійти цензуру, викликати задоволення у споживача, привернути увагу цільової аудиторії.

Дослідники розрізняють кілька видів мовної гри. Ф. Нізамутдінов називає такі способи введення мовної гри в мас-медійні тексти: фонетичний, графічний, лексичний, семантичний, морфологічний [4]. Н. Третяк аналізує фонетико-графічний, лексико-семантичний та морфологічний типи мовної гри [6]. Н. Кондратенко виділяє графічний, фонетичний, лексичний, граматичний і текстово-дискурсивний (синтаксичні повтори, ритм і рима, використання прецедентних текстів) рівні мовної гри [3].

У телерекламі прийоми мовної гри розраховані на аудіальне сприйняття, адже дуже часто глядачі не дивляться рекламу, а лише слухають її, тому рекламні слогани мають бути орієнтовані на легкість слухового сприйняття. Натомість у друкованій рекламі перевагу віддають графічним елементам, тому що вона сприймається візуально. При виборі виду мовної гри враховують також цільову аудиторію. У тексті з «мовною грою» мають бути слова, зрозумілі споживачу.

Фонетична гра – це вживання одного або двох однакових звуків, які стоять поруч, наприклад: «*Є ідея – є ІКЕ А».* Цей рівень мовної гри розрахований на сприйняття слогану на слух. На фонетичному рівні представлено мовну гру в слогані *«Розетка. ЩОразу ЩО треба» (торгова мережа) або* «Мезим» – шлунку добре з ним» (реклама ліків). Повторення звукосполучення сприяє запам'ятовуванню тексту. Фонетичні вияви мовної гри фіксуємо і в такому слогані: «*У місті справжня КОТОстрофа. Це справжній КОТОклізм»* (реклама наповнювача для котячого туалету). Такий прийом фіксуємо в рекламі Comfy: *«У Comfy гуд, гаджети* тут*!»* - використано транслітерування, тобто відбиття графічної форми такого прототипу «good», щоб актуалізувати риму з наступним прислівником «тут». У слогані *«Продавці – топчик, ціни – горобчик»* (торгова мережа «Пром») слово «топчик» навмисне вжито із нетиповим для нього зменшувальним суфіксом, щоб фонетично актуалізувати його зі словом «горобчик». Це привертає увагу реципієнта й краще запам'ятовується.

Графічна гра полягає у візуальному сприйнятті тексту й передбачає застосування спеціальних шрифтів, кольорової гами, виділення окремих слів, літер або складів, скорочень і гучних слів. Певні особливості написання фіксуємо в рекламному слогані «Новий Твікс ТОП – заТОПчи печиво» (реклама печива). На графічному рівні представлено мовну гру у слогані *«Гарнийденьочок, щоби щосьнапромити».* Написання слів без пробілів утруднює прочитання, стимулює мозкову діяльність цільової аудиторії, привертаючи увагу до реклами, і сприяє кращому її запам'ятовуванню.

Лексичний рівень мовної гри є одним із найбільш поширених. На цьому рівні представлено гру слів і каламбур, що ґрунтується на полісемії, омонімії, антонімії, паронімії. Цей рівень передбачає використання в рекламному тексті різних значень одного слова або різних слів, схожих за звучанням. Наприклад, рекламний слоган ліків від головного болю «Цитрамон-Дарниця»: *«Головне – пам'ятай про головне».* Слово «головний» вжито в переносному значенні на початку реклами (важливий) та в прямому – у другій частині

(стосовно голови). Мовна гра представлена в слогані «У Новому році – нові ціни!!!» У словосполученні «Новий рік» прикметник «новий» означає наступний рік, а в словосполученні «нові ціни» означає зовсім інші ціни, які відрізняються від тих, які були раніше.

Лексичний рівень мовної гри використано і в рекламі корму для собак Nutri Balance*: «Поганий корм – погана собака».* У словосполученні «поганий корм» слово «поганий» вжито в значенні «неякісний», а в словосполученні «поганий собака» – означає стан здоров'я тварини, яка харчується цим кормом. Використання повтору викликає в людини умовний рефлекс: вона впізнає знайомі звуки, а повторення слів на початку або в кінці фрази сприяє запам'ятовуванню та привернення уваги до продукту чи послуги. Незалежно від емоцій аудиторії така реклама досягає мети – міцно входить у свідомість та підсвідомість цільової аудиторії. У рекламному слогані прального засобу «Ariel» використано епіфору *«Не просто чисто – бездоганно чисто!».*

До лексичних прийомів мовної гри зараховуємо й використання каламбурів. Найчастіше рекламодавці використовують каламбур, щоб акцентувати увагу на назві товару, рідше – на його якостях чи властивостях. Наприклад, каламбур використано в рекламі шоколадного батончика «Mars»: «*Все буде в шоколаді».* Метафори менш використовувані в рекламних слоганах, проте вони теж слугують посиленню мовної гри в рекламному дискурсі. Наприклад, у рекламному слогані *«Kernel сповнюй сонцем світ»* (реклама кукурудзи), *«Кава, яка розбудить вранці»* (кава «Якобс») або *«Льодяники від кашлю Ricola – розгорни свій голос».*

Граматичний рівень мовної гри охоплює морфологічні й синтаксичні прийоми. Наприклад, у рекламі тематичного парк-фестивалю представлено утворення оказіональної форми прислівника: «*Зимова Країна на ВДНГ»: мрії здійснюються туть!».* Замість прислівника «тут» вжито неправильну форму «туть». Цей морфологічний прийом привертає увагу, змушує ще раз перечитати або послухати слоган, а тому запам'ятовується.

Ненормативне утворення використано і в рекламному слогані *«Вообщешно вообще! Оце напромили»* (торгова мережа «Пром»). Утворення від російської лексеми нового слова (прикметника вищого ступеня) вказує на сферу застосування та цільову аудиторію. У слогані *«Comfy»: Кондер і вентилятор: я справжній вболіватор»* вжито ненормативне утворення слова «вболівальник», щоб актуалізувати риму з попереднім іменником «вентилятор».

Текстово-дискурсивний рівень мовної гри в рекламних текстах – це створення рекламних слоганів як специфічних мікротекстів. Тут мовна гра є текстотвірним чинником, наприклад: *«Якийсь він маленький. Він не маленький! Тут просто холодно!»* (реклама «Ельдорадо»). На цьому рівні спостерігаємо вживання рими як фігури експресивного синтаксису. Найуживанішим засобом вживання рими як прийому мовної гри є римування назви рекламованого товару, наприклад: *«Досить втикати – час дарувати! (про новорічні знижки в «Comfy») або «Дістали прикмети? Тоді купуй лотерейні білети!»* (лото «Забава»). Ритмічність тексту полегшує його сприйняття.

Отже, у рекламі репрезентовано основні вияви мовної гри, які актуалізують мовні одиниці на графічному, фонетичному, лексичному, граматичному і текстово-дискурсивному рівнях. Усі види мовної гри сприяють привернення уваги до рекламованого товару чи послуги, запам'ятовуванню та популярності реклами, розширенню цільової аудиторії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гершун Г. О. Мовна гра як прояв постмодерністської тенденції у журналістському тексті. URL: http://tiny.cc/zjz5kz.
2. Дорошенко К. С. Мовна гра як теоретична проблема. URL: http://tiny.cc/2rz5kz.
3. Кондратенко Н. В. Мовна гра в рекламному дискурсі як вияв лінгвокреативу. URL: http://tiny.cc/wez5kz.
4. Нізамутдінов Ф. М. Мовна гра в комунікативному просторі ЗМІ та реклами. URL: http://tiny.cc/ixz5kz.
5. Пєшкова О. Г. Мовна гра та умови її реалізації в науковому дискурсі. URL: http://tiny.cc/e0z5kz.
6. Третяк Н. В. Мовна гра як засіб комунікативного впливу на читача (на матеріалі ЗМІ). URL: http://tiny.cc/7nz5kz.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Таран А. А.

Тищенко О. Р.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПРИКМЕТ

Прикмети як продукт відображення узагальненої пам'яті народу та результат його спостережень над життям і явищами природи, належать до особливого жанру паремій. Українські прикмети, пори їхню вагомість для збереження культурної пам'яті етносу, його внутрішнього рефлексивного досвіду, на жаль, залишаються малодослідженим масивом фразеологічних одиниць.

У фольклористичних працях XIX ст. представлено низку спостережень щодо раціонального й нераціонального підґрунтя виникнення текстів прикмет (О. В. Афанасьєв, В. І. Даль, П. С. Іващенко), зауваження щодо сталої й несталої словесної форми побутування прикмет і їхнього зарахування до складу прислів'їв (Ф. І. Буслаєв). Цьому періоду належить і перше наукове визначення жанру прикмети, сформульоване О. В. Афанасьєвим у праці «Поэтические воззрения славян на природу». Дослідник, подаючи прикмету як оригінальну фольклорну одиницю поряд із традиційними загальновизнаними жанрами, які, на його думку, є необхідним матеріалом у процесі пояснення міфів, указує на двочленну структуру висловлення та майбутній час його прогнозованої частини [1]. М. Н. Сперанський та В. М. Перетц, досліджуючи пам'ятки давньої перекладної літератури («Трепетник», «Громник», «Лунник»), звертають увагу на наявні в них запозичені прикмети та можливий їхній уплив на живі народні паремії.

Вагомим кроком до розв'язання проблем жанрової атрибуції прикмет стала структурно-типологічна теорія Г. Л. Перм'якова, що з'явилася на початку 70-х рр. XX ст. У ній прикмети були зараховані до паремійного рівня мови як оригінальна фольклорно-мовленнєва форма кліше з домінантною прогностичною функцією [4]. Теоретичні питання української пареміології знайшли відображення в праці М. М. Пазяка «Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії» [3].

Однак, навіть за наявності теоретичного підґрунтя, спроб наукового вивчення східнослов'янська наука зробила небагато. Тому метою нашого дослідження є з'ясування особливостей українських народних прикмет, що дасть змогу не з'ясувати їхню специфіку на тлі загального паремійного фонду української мови.

Прикмети як сталі вислови, у яких певні явища природи відповідно до змін пір року пов'язують із кліматичними чи погодними змінами, становлять окремий жанр паремій: *Грім гримить – буде хліб родить, Два дощики у маю – певно бути врожаю* [2]. Такі прикмети про пори року та місяці переважно вживають із прямим значенням, без підтексту чи надмірної художньої образності. Це спостереження за явищами природи і поради щодо господарської діяльності відповідно до спостережених особливостей – своєрідна народна агрономія.

У вітчизняній парамеології народну прикмету визначають як кліше з передбаченням майбутнього, бо прикмета – це паремія з домінантною прогнозувальною функцією, що відрізняється від усіх інших непрогностичних фольклорних паремій, пор.*: Журавлі у вирій першими відлетіли – холоди прийшли, лебеді рушили – настала пора заморозків, гуси у вирій – буде сніг; Червоний колір сонця, місяця – похолодає, випаде сніг; Кури хвостами махають – на вітер; Жовте листя обпадає повільно – мороз настане не скоро.*

Особливістю народних прикмет є те, що їх розглядають як коротку мовну формулу, що схожа на прислів'я та має форму короткого вільного міркування (судження). Згідно з таким визначенням, народні прикмети – це сталі конструкції, де зафіксовано колективний досвід взаємовідносин з природним середовищем окремого етносу та прогноз-пророкування, який ґрунтується на цьому досвіді.

Народну прикмету розглядають як сталу конструкцію, яка зазвичай виражає прогноз щодо метеорологічних явищ або сільського господарства на основі емпіричного досвіду етносу в результаті довгої взаємодії з навколишнім середовищем: *Місяць у великому туманному колі – за два дні буде непогода; Якщо січень холодний, то липень – сухий і*

спекотний; Ластівки ввечері літають високо – завтра буде ясна погода, а якщо низько – хмарно; Марець спочатку хмарний, в середині болотний, сніп буде дуже намолотний; Якщо багато довгих і товстих бурульок – на врожай ярини; Явдоха красна – вся весна красна, на огірки врожай. На Явдоху сніг – на врожай. Вона є ствердженням про майбутній стан природи, а також пристосуванням людини до цього стану. Народні прикмети локалізовані в часових межах та географічних просторах, мають афористичну та образну форми.

Що стосується типології українських народних прикмети, то на це питання немає єдиного погляду. Різні вчені пропонують свою класифікацію цього жанру паремій. Однак, доведено, що коло об'єктів, які можуть задавати прогноз, є досить обмеженим; ситуації ж, які можуть бути прогнозовані, є надзвичайно різноманітними, майже універсальними для всього людства, оскільки завжди стосуються людини – її господарського чи приватного життя. Усі доступні дослідникам тексти українських прикмет на основі реалій, які прогнозують у них майбутнє, запропоновано класифікувати за такими темами: 1) астрономічні прикмети; 2) агрономічні прикмети; 3) прикмети з наявністю християнського елементу; 4) забобонні прикмети; 5) сімейно-побутові прикмети; 6) прикмети про поведінку тварин; 7) гумористичні прикмети [6].

Для українських народних прикмет характерні певні синтаксичні особливості. Прикмети побутують у вигляді таких конструкцій: складне речення з підрядним місця, часу, підметовою підрядною частиною, із зіставними відношеннями між частинами; складне безсполучникове речення; просте стверджувальне речення. Характерною рисою синтаксичного рівня українських прикмет є наявність у їхніх текстах вставних і вставлених конструкцій.

Прикмети є одним із архаїчних жанрів фольклору, а тому основний їхній фонд – це висловлення здебільшого з прямим значенням. Однак аналіз українських прикмет (переважно календарного характеру) довів, що цим висловам притаманна своєрідна система тропів та прийомів, чільне місце серед яких належить порівнянню, гіперболі, традиційній метафорі, синекдосі, стилістичним прийомам тавтології та паронімії. Тому характеристика прикмет як нехудожніх, неестетичних мовних одиниць не можна [5].

Деякі науковці в предметному відношенні виявляють спорідненість прикмет із народним календарем. Не знаючи природних законів, люди не розуміли до кінця, чому певні причини викликають завжди ті ж наслідки, але спостерігали залежність між різними явищами, укладаючи ці спостереження у словесні формулювання, поради. Ці явища поступово прив'язувалися до дня, що запам'ятовувався (здебільшого якогось свята). Так поступово утворився народний календар – перелік прикмет на кожен день року і пов'язана з ним народна мудрість.

Отже, дослідження специфіки українських народних прикмет уможливлює ствердження про те, що це окремий жанр паремійного фонду, який відзначають своєрідна семантика і структура.

Список використаних джерел і літератури:

1. Журавлев А. Ф. Язык и миф. Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу» / А. Ф. Журавлев. – Москва : Индрик, 2005. – 1006с.
2. Орлова Є. Г. Щедрик-ведрик: календарно-обрядова поезія, скоромовки, лічилки, жмурилки, народні прикмети / Є. Г. Орлова. – Харків : Талан, 2012. – С. 75 – 76.
3. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: Проблеми пареміології та пареміографії / М. М. Пазяк. – Київ : Наук. думка, 1984. – 201 с.
4. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии / Г. Л. Пермяков. – Москва: Наука, 1988. – С. 101–102.
5. Скуратівський В. Т. Погостини або 12 мандрівок у глибину століть / В. Т. Скуратівський. – Київ : Наук. думка, 1990. – 126 с.
6. Шкода М. Н. Люба моя Україна: свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу / М. Н. Шкода. – Донецьк : БАО, 2008. – 544 с.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Калько М. І.

Цап У. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НЕПРЯМІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИЦІ

У світі не існує жодної країни, яка б розвивалась ізольовано від інших. Тісні стосунки між державами призводять до обміну не лише культурних надбань та традицій, але й до обміну слів.

Активну появу латинізмів у лексичному складі української мови фіксують у XV–XVI ст., оскільки в цей період відкрито Львівське братство (1585 р.), Києво-Могилянську академію (1632 р.) та ін. Спершу латинська мова посідала другорядне місце, проте вже в Києво-Могилянській академії вона стала ледь не основною мовою викладу навчального матеріалу і набула свого поширення [1, с. 121].

Мовознавці називають кілька шляхів появи запозичених слів: а) прямі; б) непрямі; в) кальки, напівкальки; г) інтернаціоналізми. Частина досліджених нами латинізмів є непрямими запозиченнями (такими, що ввійшли до складу української мови через посередництво інших мов). Нами було виявлено два різновиди непрямих лексичних запозичень латинського походження:

1) іншомовні слова з латинським корінням, що засвоїлись українською мовою через посередництво інших мов;

2) іншомовні слова, запозичені з інших мов через посередництво латинської.

Проаналізуємо слова першого типу. Найбільша кількість латинізмів (45%) проникла в українську мову через польське посередництво, наприклад: *ректор* (польськ. від лат. rector – керівник, правитель, управитель) – керівник вищого учбового закладу (3, с. 54); *провінція* (польськ. від лат. provincial – провінція) – завойована територія за межами Італії (3, с.591). Значна кількість латинізмів увійшли в лексичну систему через посередництво німецької, французької мов,наприклад: *ліґатура* (нім. ligatur, від лат. ligature –зв'язування; поєднування) – зображення одним письмовим знаком двох або кількох літер (2, с. 250); *район* (франц. rayon, від лат. radius – промінь, спиця) – місце, простір (3, с.18).

Також частина латинізмів проникли до складу української мови за посередництвом:

1) англійської, наприклад: *симпозіум* (англ. symposium, з лат. symposium – бенкет, дружня розмова) – наукова нарада (2, с. 232); *прожекто*р (англ., від лат. projectus – кинутий вперед) – освітлювальний апарат (3, с. 594);

2) італійської: *нетто* (іт. Netto, від лат. nitidus – блискучий; чистий) – вага якогось товару (2, с. 80); *темп* (іт. tempo – час, від лат. tempus ─ час, проміжок часу) – швидкість перебігу чогось (3, с. 543);

3) російської: *турнік* (рос. турник, від лат. tournare – точити; обертатися) – гімнастична перекладина (3, с. 683); *плінтус* (рос. плинтус, від лат. plintus – плінтус, нижня частина п'єдесталу колони) – дерев'яний брусок уздовж внутрішніх стін будинку (2, с. 448);

4) румунської*: рипа* (рум., від лат. гіра – берег ріки) – високий стрімкий берег, урвище (3, с. 79); *румун* (рум. rumin, з лат. romanus – римський (3, с.141);

5) грецької: *Терентій* (гр., з латинської – Terentius) – чоловіче ім'я.

Науковий інтерес викликають латинізми другого типу. Там латинська мова стала посередницею для лексичних запозичень лише з грецької мови, наприклад: *амфора* (лат. amphora, від гр.) – конічний глечик з двома ручками (1, с. 69); *архітектор* (слат. Architector – творець, будівник, від гр. – зодчий, будівник) – фахівець у галузі архітектури (1, с. 90); *нектар* (лат. nectar, від гр. – нектар) – напій Богів в античній міфології (2, с. 69).

Отже, запозичення з латинської відбувалося системно. Проблема посередництва неабияк актуальна та цікава, адже питання походження латинізмів, їх функціонування на сучасному етапі української мови та історичні умови проникнення в наш час є досить поширене та малодосліджуване явище.

Список використаної літератури:

1. Безбородько Н. Язик латынских трактатов украинских философов XVII ст.: автореферат дис. док. філол. наук 10. 02.19. Вопросы язикознаные. Днепропетровськ. 1972. С. 101–147.

Список використаних джерел:

1. Мельничук О. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 1, , 632 с.
2. Мельничук О. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Київ: Наук. думка, 1982. Т. 4. 656 с.
3. Мельничук О. Етимологічний словник української мови: в 7 т. Київ: Наук. думка, 1982. Т.5. 704 с.
4. Морозов С., Шкарапута Л. Словник іншомовних слів. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с. (Словники України).

Науковий керівник: к. філол.н., доцент Савченко І. С.

ЖУРНАЛІСТИКА, РЕКЛАМА ТА PR-ТЕХНОЛОГІЇ

Авер'янова К. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІНФОГРАФІКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ З АУДИТОРІЄЮ

Сучасні споживачі не налаштовані докладати зусиль для сприймання великого обсягу інформації. Володіючи «кліповою свідомістю», вони прагнуть відшукати те, що найцікавіше на їхній погляд, надають перевагу ресурсу, який містить зображення або мультимедійні способи подання контенту.

На отримання інформації про один об'єкт людина хоче витратити одну одиницю часу або один погляд і перейти до ознайомлення з наступним блоком даних. У такому інтенсивному інформаційному потоці в суб'єкта не залишається часу на ознайомлення з повідомленням, він змушений вдаватися до його спрощеного розуміння [1, с. 41]. Під час створення контенту для будь-якої платформи необхідно зважати на те, що людина XXI століття зосереджує увагу на зорових образах (віжуалах), меншою мірою – на текстових [5]. З огляду на це візуалізація інформаційного простору стала одним із найефективніших способів ознайомлення аудиторії з різноманітними відомостями. Зображення здатне як спростити сенс викладеного матеріалу, так і в повному обсязі передати всю необхідну інформацію в більш привабливій формі.

Ідею візуального повідомлення передають за допомогою зорових форм: символів, знаків, елементів графічного дизайну, колірних рішень тощо. Створення якісного візуального повідомлення передбачає дотримання певних правил, зокрема: доцільність застосування засобу вираження; взаємозв'язок усіх елементів; гармонію кольорів і композиції (симетрія, асиметрія, ритм, контраст, нюанс, масштаб тощо), а також грамотне використання ефектів. Поєднання цих форм в одному зображенні стимулює активність обох півкуль головного мозку споживача, що вможливлює ефективне засвоєння інформації [1].

Існує категорія зображень, у яких концентрація комунікативних можливостей вища, ніж в інших, ідеться про інформаційну графіку, або інфографіку. Інфографіка (від лат. informatio – інформування, роз'яснення, виклад; грец. γραφικος – письмовий, грец. γραφω – пишу) лаконічно фіксує інформацію, передає те, що неможливо передати словами, є більш зрозумілою й такою, що запам'ятовують краще, ніж звичайний текст [4].

Науковець В. Лаптєв уважає, що термін «інфографіка» утвердився як жанр зображальної журналістики у вересні 1982 року. Тоді видавці газети «USA Today» відмовилися від класичних газетних канонів і впровадили низку новацій. Одним із найбільш помітних нововведень стало поєднання тексту й детально промальованих картинок із пояснювальними коментарями. Це стало прототипом сучасної інфографіки [2, с. 163].

Із кінця 80-х років інфографіку почали використовувати провідні європейські видання. Уже на початку 90-х років виникають спеціалізовані агентства, наприклад британське «Graphic News», та світові інформаційні агентства («AP», «Reuters», «AFP»), створюють спеціалізовані служби.

На початку XX ст. зовнішній вигляд газет і журналів більше не передбачав великого обсягу тексту з нечисленними ілюстраціями чи фотографіями. Цей період ознаменований появою нового типу видань з успішним симбіозом графіки й тексту. Журнали «The Illustrated London News» та «L'Illustration» першими продемонстрували масовій аудиторії ідею візуалізації новин. У зв'язку з розвитком інфографіки в кінці XX ст., на сторінках періодичних видань набували популярності матеріали, створені на основі візуальної журналістики: від коміксів і діаграм – до повноколірних самостійних проектів [4].

Сучасні вітчизняні практики трактують інфографіку як поєднання тексту та графіки, створене з наміром наочно зобразити інформацію, донести до аудиторії документальний факт. Основна мета інформаційної графіки – не просто збільшити естетичну привабливість матеріалу, а подати інформацію в такий графічний спосіб, щоб покращити її сприйняття, розуміння та пригадування.

Г. Нікулова виокремлює такі функції інфографіки [3]:

1) *інформативна* – передання інформації, демонстрування устрою чи алгоритму роботи чогось, співвідношення предметів і фактів у часі й просторі, показ тенденції, реконструювання події, організація великих масивів однорідної інформації;

2) *експресивна* – оцінювання інформації;

3) *ілюстративна* – оригінальність, привабливість візуальних даних;

4) *когнітивна* – структурування й систематизування інформації; зв'язок образного та абстрактного; цілісність сприйняття; стимулювання споживача до аналізу й синтезу інформації; активізація асоціацій.

До основних властивостей інформаційної графіки належать: наявність теми, ідеї, документальних фактів, зрозуміла композиція, а також дотримання жанрових форм. Для подання кількісних даних використовують такі об'єкти: *графіки* (горизонтальні колонки; вертикальні колонки; гістограми; лінійні графіки; секторальні графіки), *карти* (ситуаційні та конфігураційні малюнки; порівняльні карти; локалізаційні карти; карти статистичного аналізу), *структурні схеми, таблиці, малюнки й логотипи, піктограми*. Існують і більш складні об'єкти інфографіки, які комбінують тексти, таблиці й зображення. Така візуалізація, зазвичай, має інтерактивний, ігровий характер.

Отже, в епоху інформаційної культури, глобальних процесів комп'ютеризації всіх сфер суспільного життя доводиться боротися за увагу аудиторії. У галузі журналістики та масових комунікацій інфографіка слугує найбільш яскравим та ефективним інструментом, який не просто супроводжує вербальний текст, а стає засобом передання інформації, виконує функції візуальної мови. Інформаційна графіка узагальнює великий обсяг інформації й демонструє споживачеві лаконічний, цікавий контент за допомогою зорових форм: від статичних картинок до насиченого змісту зі складними переходами, елементами анімації, аудіо, відео. Інфографіка роз'яснює чи доповнює статтю або слугує автономним елементом. Розвиток її видів, типів і форм є результатом технічного прогресу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вайшенберг З., Кляйнштойбер Г., Пьорксен Б. Журналістика та медіа: довідник. Київ: Акад. укр. преси, 2011. 529 с.
2. Лаптев В. Изобразительная статистика: введение в инфографику. Санкт-Петербург: Эйдос, 2012. 180 с.
3. Никулова Г., Подобных А. Средства визуальной коммуникации –инфографика и метадизайн. *Образовательные технологии и общество*. 2010. Вып. 2. С. 274–276.
4. Хавьер Э. Инфографика: что такое и с чем ее едят? URL: http://www.kak.ru/columns/ masterklass/a1044/ (дата звернення: 25.02.2020).
5. Эко У. От Интернета к Гутенбергу: текст и гипертекст. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Eko/Int_Gutten.php (дата звернення: 26.02.2020).

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Бондаренко Т. Г.

Вертипорох К. С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФУДБЛОГЕРСТВО ЯК МОДЕРНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ СЕГМЕНТ СОЦМЕРЕЖ

Віртуальні спільноти є популярним і важливим чинником розвитку інформаційного суспільства. Вони впливають на формування громадської думки, є зручним і ефективним середовищем обміну інформацією. Одним з найпопулярніших видів віртуальних спільнот є блог. Оскільки в Instagram, YouTube, Facebook та на безкоштовних платформах для створення блогів регулярно з'являються нові акаунти та канали, на яких люди діляться своїми знаннями про їжу, то вивчення цього сегменту стає все актуальнішим.

Інформацію про харчування повинні висвітлювати в системі медійного простору, тому що це значною мірою впливає на загальний рівень обізнаності населення про гастрономію та кулінарію. Формування нової культури споживання їжі, поширення цікавої інформації про

гастрономію допомагає людям зробити так, щоб їхній сніданок, обід і вечеря відповідали тематиці блогів, які вони читають та інформацію з яких застосовують на практиці, а також були більш здоровими, або, наприклад, візуально цікаво оформленими.

Нині тема блогів про їжу доволі популярна. Так, існують сайти, присвячені практичним порадам щодо ведення блогів (http://blogosphere.com.ua/ та http://blogoreader.org.ua/), або сайти, які містять базу блогів з усього світу (https://thebobs.com/ukrainian/). Тему блогів у сучасних медіа досліджував В. Волохонський [5], а жанри та головні ознаки блогів визначив Е. Горошко [7]. Учені прогнозували, як далі розвиватимуться блоги та в якому зв'язку вони будуть із засобами масової інформації. Попри це, тема фудблогів у соцмережах науковцями не досліджена. Тому відсутність спеціальної аналітичної розвідки, фахова запотребуваність поширення такого досвіду аргументовано доводять актуальність задекларованої теми.

У ході роботи визначено, що типова анатомія постів у блозі передбачає такі складові: заголовок, дату публікації, і, власне, зміст, що формується з гіпертексту (думки автора, цитати та ін.), покликання на інші сайти та блоги в інтернеті, зображень, аудіо або відео. Також пост містить коментарі до нього, залишені відвідувачами, або просту веб-форму, за допомогою якої люди додають ці коментарі (процес авторизації).

Основними темами фудблогів є: здорове харчування, особливості харчування фудсубкультур, покрокові рецепти, харчування групи осіб, тематика відповідно до виду приготованих страв – м'ясо, перші страви, солодощі й випічка та ін., розгляд гастрономічних трендів, рецензії на заклади харчування, їжа в подорожах та вулична їжа, кухні світу, їжа та внутрішній світ людини («літературна кухня»), використання кухонних інструментів, тема напоїв, фудфотографія різних жанрів.

Серед функцій фудблогів можемо виокремити комунікативну, функцію самопрезентації, розваги, згуртування та утримання соціальних зв'язків, функцію мемуарів, саморозвитку або рефлексії та психотерапевтичну функцію.

До аналізу залучено контент найпопулярніших за рейтингами сайтів foodandmood.com.ua та www.gq.ru українських й іноземних фудблогів: кулінарний блог Олени Прохорчук «lovekitchen.me», сторінку фуд-фотографа Олександра Сляндева, блог про смачну та цікаву їжу «Karifood» Ольги Карі, блог консультанта з харчування Анастасії Голобородько «Spoon», «Котлетка» Маші Сердюк, блог українського шеф-кухаря та кулінарного експерта Євгенія Клопотенка, «Cook&Share» Олени Ольшевської, блог з вегетеріанськими рецептами «Happyfood» Едуарда Насирова, «Treska» сертифікованого спеціаліста з харчування Дарії Дорошкевич, «Пані Стефа» знавця галицької кухні Маріанни Душар, профілі ресторатора та засновника ресторанної компанії «Рестарон» у Львові Вардкеса Арзуманяна, Instagram-блог фуд-фотографа та ведучої кулінарних майстер-класів Олесі Куприн, француженки Мімі Торрісон, мешканки Лондона Мішель Зі, всесвітньо відомого шеф-кухаря Джеймі Олівера, фудблогерки з США Моллі Йе, подорожувальниці Мелісси Хай, засновниці великої медіагрупи «FoodEMedia» і сайту CraftyBaking.com, експертки в галузі випічки й авторки декількох кулінарних книг Сари Філіпс.

Проаналізувавши публікації з одинадцятьох фудблогів на Facebook та сімнадцятьох в Instagram за останні шість місяців, ми виокремили такі жанри, за допомогою яких презентовано аналізовану тему: інтерактивний твір, суб'єктивний текст (мікроблог), авторський відеосюжет, інтернет-семінар та онлайн-конференція, опитування, огляд, тематична добірка, збірка, анотація, рецензія, оголошення та система банерів.

Більшість публікацій у сегменті фудблогів представлено жанром інтерактивного твору. *Інтерактивний твір* – це формат мережевої комунікації, що присвячений розвитку певних подій і складається з розміщених у хронологічному порядку записів, на зміст яких можуть впливати читачі, зокрема – за допомогою коментування. Дослідники зазначають, що у межах публікацій цього типу автори можуть поєднувати текст, фото, звук та відео. Такі публікації фіксуємо у фудблогах дуже часто. Але майже завжди один із видів контенту – первинний, а всі інші – вторинні. Скажімо, це текст, проілюстрований фото та відеозаписами. Наприклад, фудблогер Олена Прохарчук доповнює свою світлину підписом «Научилась готовить

идеальный матча латте дома, надеюсь, это поможет мне убавить количество кофе» і продовжує спілкування з підписниками під постом. Джеймі Олівер у одній з публікацій додає два фото, які супроводжує текстом із привітанням та розповіддю про свою фірмову страву. Авторка блогу @symmetrybreakfast в одній публікації поєднує кілька фото, авторський відеосюжет і текст з рецептом та побажаннями для публіки.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що фудблоги є невід'ємною частиною блогосфери і виконують певні функції в аспекті інформування віртуального суспільства на тему харчування. Інформаційна продукція такого типу пропонує широкий спектр тематичних векторів, які зацікавлюють аудиторію. Фудблогінг – це одне з найактуальніших та найбільш обговорюваних питань веб-комунікації. Оскільки блог у соціальній мережі, на нашу думку, ефективніший за відомі персональні засоби мережевої комунікації, такі як електронна пошта, персональна сторінка, чат, форум та ін. Від цих засобів блог відрізняють інтерактивні можливості, неформальний стиль спілкування, оперативність, обов'язкове оновлення текстів.

Тема їжі стосується кожної людини, оскільки щодня ми готуємо, харчуємося та обираємо продукти. Опис таких актуальних щоденних питань належить фудблогам – особливому напряму діяльності медіа. Створення блогерами інформаційних продуктів про харчування та їжу є соціально значущою діяльністю, яка є складовою не лише розважальної журналістики, а й частково медичної (якщо це публікації про здорове харчування), екологічної (якщо мова йде про утилізацію відходів після споживання деяких продуктів) та інших сфер. Пости такого типу формують основи цивілізованого суспільства, представники якого усвідомлюють, чим можна годувати свій організм та вміють обирати найкращі варіанти із запропонованих блогерами.

Список використаних джерел і літератури:

1. 3 рекламных кейса в Instagram: самый глубокий профиль, прямые трансляции и кое-что ещё. *Dnative*. 2016-2019. 29 октября. 2019. URL: Режим доступа : https://bit.ly/2u5BtPm (дата звернення: 17.03.2017).
2. Анализ 35.000.000 постов в Instagram . *Dnative*. 2016-2019. 31 января. 2019. URL: https://bit.ly/2HrtUdX (дата звернення: 17.03.2017).
3. Артамонова І. М. Пилипенко К. О. Блог-записи як жанр інтернет-комунікації. *Світ соціальних комунікацій*: наук. журн. Том 1. Київ: КиМУ, ДонНУ, 2011. С. 16 – 19.
4. Богданов Д. В. Социальные функции интернета. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2011. №1 (21). С. 114 – 120.
5. Волохонский В. Л. Психологические механизмы и основания классификации блогов. *Личность и межличностное взаимодействие в сети Internet. Блоги: новая реальность* / под ред. В. Л. Волохонского, Ю. Е. Зайцевой, М. М. Соколова. СПб.: Издательство СПбГУ, 2006.
6. Гончар Я. Фуд-блогеры Украины: на кого подписываться в Instagram и Facebook. *PostEat*. 2019. 14 червня. 2017. URL: https://bit.ly/2ETr12A (дата звернення: 17.03.2017).
7. Горошко Е. И. Виртуальное жанроведение: становление теоретической парадигмы. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского.* Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24(63). №1. Часть 1. 2011. С. 225 – 237.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Надточій О. Л.

Вовк В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОДУКУВАННЯ РІЗНОТИПНИХ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Формування інформаційного суспільства та стрімкий розвиток технологій кардинально змінили інфокомунікаційний процес. Поява й поширення інтернету створили унікальне інформаційне середовище, у якому синтезовано різні види вербальних, візуальних та аудіальних даних. Усе це дає змогу використовувати мультимедійні публікації в різних сферах людського життя. Одним із можливих варіантів є використання цього методу в публікаціях пізнавального характеру, завдяки чому можна подавати цікаву інформацію у формі лонгриду, інфографіки, презентації чи гри.

Практику застосування мультимедійних проектів досліджували Ю. Маковецька-Гудзь [1], О. Нестеренко [2], М. Пільгун [3], Л. Сухорукова [4].

Мета статті – вивчити особливості продукування різнотипних мультимедійних проектів.

М. Пільгун, досліджуючи «журналістику даних» як перспективний напрям розвитку сучасного медіатексту, уважає, що інтерактивні візуалізації, інформаційна графіка (інфографіка), інфографічна розповідь уможливлюють передавання інформації, дають змогу показати факти, об'єднавши ресурси вербальних і невербальних засобів у компактній формі [3].

Ю. Маковецька-Гудзь зазначає, що на сьогодні мультимедійні проекти використовують у бізнесі та інших сферах діяльності людини: маркетингу, коучингу, ораторській майстерності, а віднедавна і в освіті [1].

Для демонстрації практичного застосування таких проектів звернемося до класифікації за сферами використання (реклама, мистецтво, виробнича сфера, розваги, медицина, бізнес, наука тощо), яку у своїй розвідці пропонує Л. Сухорукова [4].

Мультимедійний формат не оминув увагою комерційні організації, які почали використовувати його для поширення своїх продуктів на ринку. Завдяки таким публікаціям читачеві, а отже й потенційному покупцеві, цікавіше ознайомитися з товарами та послугами, які пропонує та чи та компанія або бренд. Завдяки трансмедійному сторителінгу можна популяризувати фільми, книги чи комп'ютерні ігри.

Прикладом мультимедійного проекту, використаного з комерційною метою, є фільм *«Матриця»*, сюжет якого є основною історією. Пізніше брати Вачовські видали кілька коміксів, щоб задовольнити жагу фанів до нової інформації. Перед випуском другої частини фільму «Матриця. Перезапуск» вони поширили невеличкий аніме-мультфільм, а пізніше розробили культову комп'ютерну гру «Матриця», у такий спосіб охопивши різну аудиторію, яка вже після виходу таргетованої історії зацікавилася самим фільмом.

Рекламний проект ігрової консолі «*Xbox one the review»* (https://www.polygon.com/a/xbox-one-review#) інформує про попередні версії консолі та їхні переваги, про зміни, яких зазнав ігровий пристрій, нові ігри, у які тепер можна пограти. У лонгриді використано фото, графіку, відео, скрини ігрового екрана, які допоможуть побачити відмінності між консолями.

Мультимедійні проекти залучені і в різних сферах мистецтва, прикладом чого є матеріал «*Уся українська музика за 2018 рік»* (http://texty.org.ua/d/2019/aprize/). Команда «Радіо Аристократи» відшукала й прослухала всі українські релізи 2018-го року та визначила претендентів на музичну премію (A) PRIZE за найкращий повноформатний альбом. Тут можна прочитати історії гуртів, послухати їхню музику.

Проект *«Cover Story: Daft Punk»* (http://pitchfork.com/features/cover-story/reader/daft-punk/), приурочений до випуску останнього альбома групи, розповідає про особисте життя засновників дуету – Томаса Бангальте і Гі-Мануеля де Омем-Крісто.

Редакторка видання «Focus.ua» М. Кригель [5] уважає, що зріс попит на наукові теми. У цій сфері цікавими будуть такі матеріали, як *«Moon Phase and Libration»* (https://svs.gsfc.nasa.gov/cgi-bin/details.cgi?aid=4236) – проект, що дає змогу подивитися знімки місяця з космосу, зроблені в різний час. Крім фото, є багато пізнавальної інформації та відео з супутників.

У зв'язку з подіями, які відбуваються на території України, багато авторів використовують мультимедійні проекти, щоб розповісти про ці непрості для нашої країни часи. Матеріал *«Майдан. Рік по тому»* (https://www.thinglink.com/scene/624539632779919362?buttonSource=viewLimits) представляє карту, на яку нанесено місця, де відбувалися трагічні події Революції Гідності. Після наведення курсора на якусь із точок відкривається відео, зняте журналістами «Радіо Свобода».

Популярними є історії про людей, які, незважаючи на труднощі, дісталися вершин, пішли проти системи, про тих, хто мотивує до дій. Матеріал *«Я, Нина»* (https://telekritika.ua/news/janina-sokolova-pobedila-rak-i-zapustila-multimedijnyj-proekt-dlja-

podderzhki-onkobolnyh/) розповідає історію журналістки, блогерки й ведучої «5 каналу» Яніни Соколової, яка на своїй сторінці в Facebook зізналася, що хворіла на рак. Телеведуча запустила проект «Я, Нина» для підтримки онкохворих.

Мультимедійний проект *«Life must go on»* (http://artukraine.com.ua/n/u-kiyevi-pokazhut-multimediyniy-proekt-zhittya-trivaye/#.XOelOoisvb0) поєднує живопис, цифрове мистецтво, поезію та музику. Його учасниками є львівська художниця Лілія Студницька та київська диджитал-група «Skilz», яка вже отримувала перше місце на фестивалі світла в Києві. Проект створений на основі поезії Ліни Костенко «Життя триває» й передає філософський складник віршів у візуальних образах цифрового мистецтва.

Отже, розвиток інтернету сприяв популяризації мультимедійних проектів, що подають інформацію в цікавій формі, залучаючи різні медіакомпоненти. Їх використовують у різних сферах суспільного життя: у рекламі, бізнесі, мистецтві, науці, для характеристики реальних подій та представлення історій успішних людей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Маковецька-Гудзь Ю. Storytelling у педагогічній практиці: розвиток комунікативного потенціалу. URL : http://kumlk.kpi.ua/sites/default/files/ (дата звернення : 10.03.2020).
2. Нестеренко О. А. Технологія створення сторителінгу. *Перспективні напрямки дослідження українського медійного контенту : фундаментальні та прикладні аспекти* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції / наук. ред. В. Різун ; упоряд. Т. Скотникова, А. Волубуєва. Київ : Ін-т журналістики, 2016. С. 46–51.
3. Пильгун М. А. Transmedia Storytelling: перспективы развития медиатекста. URL : http://www.mediascope.ru/node/1773 (дата звернення : 10.03.2020).
4. Сухорукова Л. А. Особливості проектування в дизайні музикальної продукції. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Мистецтвознавство. Архітектура. 2011. № 7. С. 18–21. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2011_7_8 (дата звернення : 10.03.2020).
5. Focus.ua. URL : https://ua.ejo-online.eu/3276/etyka-ta-yakist/лонгрід-це-рушниця-що-вистрілює-дек (дата звернення : 10.03.2020).

Науковий керівник: викладач Нестеренко О. А.

Войцеховська О. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ОНЛАЙНОВИХ СПЕЦПРОЕКТІВ У ФОРМАТІ ЛОНГРИДУ

Щодня журналісти онлайн-видань перебувають у пошуках цікавих форматів представлення інформації для своєї аудиторії, адже монотонного тексту споживачам замало. Для того щоб читачі якомога більше часу проводили на сайтах й отримували корисну інформацію не з одного речення, журналісти почали створювати мультимедійні спецпроекти. Такі публікації у форматі лонгриду (з англ. *longread* – довге читання) використовує у своїй роботі чимало всеукраїнських і регіональних видань, оскільки ці жанрові форми мають багато переваг, серед яких найперше – подача матеріалу в захопливій розповідній манері, підкріплена аудіовізуальними додатками, що допомагають глибше перейнятися предметом розповіді.

Заслуговує на увагу проблема типології мультимедійних спецпроектів, що перебуває в полі зору переважно медіаспеціалістів – тренерів, експертів, критиків, журналістів. Ґрунтовною є праця Р. Левицького [3], у якій проаналізовано спортивні спецпроекти популярних українських телевізійних каналів, що покликані підвищити рейтинг спортивної тематики. Дослідниця А. Курейчік [2] описала функції музичних спецпроектів. У працях О. Падалкіна [5] та М. Рзаєва [6] представлена характеристика проектів із погляду маркетингових інструментів в інтернеті. Колективна праця Л. Ноздріної, О. Полотай, В. Ящук [4] стосується специфіки управління проектами, доцільності їх використання, структури тощо. У розвідці Т. Бондаренко [1] сформульовано визначення поняття *спецпроект* та класифіковано його за низкою ознак.

Мета статті полягає в аналізі тематичних особливостей онлайнових спецпроектів.

Т. Бондаренко класифікує спецпроекти за такими тематичними векторами: економічний, історичний, політичний, соціальний, розважальний, медичний, краєзнавчий, туристичний [1]. Загалом тематика спецпроектів є потенційно широкою та залежить від рівня професіоналізму журналіста, його вміння добирати цікаві для аудиторії проблеми, знаходити неординарний кут подання.

Унаслідок аналізу всеукраїнського онлайн-простору виокремлено кілька різновидів мультимедійних спецпроектів за такими тематичними ознаками: медична, історична, розважальна, політична, соціальна та туристична.

Медична тематика представлена матеріалами про те, як виправити ситуацію в Україні через низький рейтинг тривалості життя. Так, у виданні «Новое время» є окремий розділ під назвою *«Здоров'я нації»*, присвячений найрізноманітнішим темам, наприклад: *«Пасивне куріння: кожен у зоні ризику»* (https://nv.ua/ukr/ukraine/zn/pasivne-kurinnya-kozhen-v-zoni-riziku-50016031.html), *«Хвороби серця в Україні «помолодшали»: кардіолог про зниження ризиків інфаркту та інсульту»* (https://nv.ua/ukr/ukraine/zn/khvorobi-sertsja-v-ukrajini-pomolodshali-kardioloh-pro-znizhennja-rizikiv-infarktu-ta-insultu-2482597.html). Заслуговує на увагу розміщений на «ТСН» спецпроект *«Мапа тіла»* (http://tsn.ua/special-projects/anatomy/, який є дуже корисний, адже люди знають, де розташовані тільки основні органи – печінка або серце, а про інші лише здогадуються.

Історична тематика представлена матеріалами про історичні факти, революції, воєнні дії, українські угруповання. Наприклад, на «Радіо Свобода» є окремі сторінки спецпроектів на конкретні теми, зокрема *«Голодомор – жива пам'ять»* (https://www.radiosvoboda.org/p/5633.html), що містить шість матеріалів. За темою *«Інформаційна війна»* (https://www.radiosvoboda.org/p/6102.html) розміщено чотири публікації. Проект *«Українська революція 1917–1921»* (https://www.radiosvoboda.org/p/6183.html) містить шість матеріалів.

Розважальна тематика представлена публікаціями про неймовірні історії, поради, із якими може ознайомитися кожен користувач. Саме на прикладі сайту «ТСН» у спецпроекті *«До Дня Святого Валентина»* (http://tsn.ua/special-projects/valentine2019/) можна дізнатися, як відомі люди вітали своїх коханих зі святом. В іншому спецпроекті, який має назву *«Життя на Марсі: Таємниці»* (http://tsn.ua/special-projects/life_on_mars/), ідеться про секрети кривавочервоної планети, названої на честь римського бога війни Марса. Матеріал містить відповіді на запитання «Чи могло на цій плані утворитися життя?» та «Чи придатна вона для колонізації?». А спецпроект *«30 років у небі»* (http://tsn.ua/special-projects/an_225/) ознайомлює з найважчим вантажопідйомним літаком Ан-225 «Мрія».

Політична тематика представлена матеріалами про організацію політичних виборів, програми кандидатів, їхню перед- і післявиборчу діяльність, ініціативні проекти Верховної Ради стосовно України та багато інших. На сайті «ТСН» розміщено спецпроект *«Є що згадати»* (http://tsn.ua/special-projects/elections2019/), у якому висвітлено інформацію про сімейний стан, політичну діяльність, топ-скандали, цікаві факти та ін. шістьох найрейтинговіших кандидатів у президенти: В. Зеленського, П. Порошенка, Ю. Тимошенко, О. Ляшка, А. Гриценка, Ю. Бойка. Спецпроект *«Вибори президента 2019: ненудні відповіді на головні запитання»* (http://tsn.ua/special-projects/vybory2019/) відповідає на всі елементарні запитання, особливо тих, хто голосував уперше.

Соціальна тематика дає змогу журналістам ознайомити аудиторію з різноманітними подіями в житті країни, допомагає читачеві поглянути на проблеми та історії інших людей, які живуть у різних куточках України. Наприклад, спецпроект *«Крик сонця. Три історії про людей, які борються за Маріуполь»* (https://zaborona.com/interactive/changemakers-mariupol/) розповідає про чейндж-мейкерів, активістів та активісток, які з власної ініціативи змінюють міста, протестують проти провінційності через культуру та інноваційні підходи й надихають інших. До одного великого мультимедійного спецпроекту видання «Заборона» входять *«Три історії про людей, які борються за Херсонщину»* (https://nv.ua/ukr/project/tri-istoriji-pro-lyudey-

yaki-boryutsya-za-hersonshchinu-50002177.html), *«Як музика і філософські питання змінили життя закарпатського села»* (https://nv.ua/ukr/project/klarnet-yurgena-50006865.html), «*Як у Харкові сформувалася індустрія вуличних культур»* (https://nv.ua/ukr/project/falos-na-rayoni-yak-u-harkovi-sformuvalasya-industriya-vulichnih-kultur-50010330.html).

Туристична тематика відображає різноманітні історії людей, які побували в тій чи в тій країні, відчули на собі всі особливості подорожі. На сайті «ТСН» розміщено спецпроект *«Темна сторона Бразилії»* (http://tsn.ua/special-projects/drug_traffickin), із якого можна дізнатися про те, що Бразилія – це країна, яка відома не тільки своїми яскравими карнавалами і вражаючими пейзажами, а також має інший, значно темніший бік, який Дмитро Комаров відкриває користувачам. Ще один захопливий спецпроект *«Що вбило туристичну групу Дятлова»* (http://tsn.ua/special-projects/dyatlov_pass/) розповідає про загибель за дивних обставин туристичної групи Ігоря Дятлова 2 лютого 1959 року на Північному Уралі поблизу гори Холатчахль (Гори мерців). Представлено найцікавіші гіпотези щодо таємниці Гори мерців та смерті туристів.

Отже, у межах проаналізованих онлайн-спецпроектів виокремлено такі тематичні вектори: медичний, історичний, розважальний, політичний, соціальний та туристичний. У кількісному вимірі переважають розважальні й історичні матеріали.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бондаренко Т. Г. Інформаційний онлайновий спецпроект для медіааудиторії: поняття, типологія, вплив. *Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі* : тези Міжнародної науково-практичної конференції (3–4 березня 2016 року). Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С. 18–24.
2. Курейчик А. Музыкальные спецпроекты белорусских телеканалов как средство пропаганды массовой культуры. URL : http://elib.bsu.by/handle/123456789/30949 (дата звернення : 11.03.2020).
3. Левицький Р. С. Спецпроекти на українському телебаченні: спортивні програми. *Світ соціальних комунікацій* : наук. журнал / гол. ред. О. М. Холод. Київ : КиМУ, ДонНУ, 2012. Т. 7. С. 68–70.
4. Ноздріна Л. В., Ящук В. І., Полотай О. І. Управління проектами : підручник / за заг. ред. Л. В. Ноздріної. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 432 с.
5. Падалкин А. В. Спецпроекты как нестандартный маркетинговый инструмент для онлайнового продвижения бренда. *Интернет-маркетинг*. 2006. № 4. URL : http://grebennikon.ru/article-ui5a.html (дата звернення : 11.03.2020).
6. Рзаева М. Э. Оценка эффективности спецпроектов в российских онлайн медиа через определение цены контакта. URL : http://jf.spbu.ru/essais/2916-10072.html (дата звернення : 11.03.2020).

Науковий керівник: викладач Нестеренко О. А.

Долошицька Т. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВІДЕОПРОДУКЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЇЇ ІМІДЖУ

Сучасні масові комунікації здійснюють нині величезний вплив не тільки на особистість, а й на суспільство в цілому, тож необхідність формування позитивного іміджу організації набуває актуальності. В умовах ринку він стає надзвичайно важливим інформаційним продуктом, що є в розпорядженні всього соціуму. Результат створення позитивного іміджу, зокрема молодіжної організації, – це підвищення її авторитету серед потенційної аудиторії, що дозволяє зацікавити молодих людей і залучити їх до своєї активної діяльності.

Метою статті є окреслення потенціалу такого засобу формування іміджу молодіжної організації, як відеопродукція. Подібна проблематика є предметом уваги науковців Н. Барни [1], Г. Картера [2], Т. Примак [4] та ін. Вони досліджували специфіку та різновиди відеопродукції, уплив аудіовізуального контенту на споживача, її актуальність у просуванні організації.

Насамперед зазначимо, що імідж організації є цілісним сприйняттям (розумінням та оцінюванням) її різними групами громадськості, що формується на основі інформації, яка зберігається у їхній пам’яті, про різні аспекти діяльності цієї організації [1]. Тож імідж

розуміють як особливе індивідуальне обличчя компанії, як важливий чинник успішного її функціювання. Основна мета його формування – досягнення зовнішніх цілей і завдань організації через створення певного образу.

Зміст поняття «іміджу організації» включає два складники. Описовий – це сукупність усіх знань про неї; пов'язаний зі ставленням громадськості до молодіжної організації. Оцінювальний складник існує в силу того, що інформація, яка зберігається в пам'яті, не сприймається байдуже, а збуджує оцінки й емоції, які можуть мати різноманітну інтенсивність, оскільки конкретні риси образу організації можуть викликати сильні емоції, пов'язані з їхнім прийняттям або судом.

Імідж організації формується за допомогою низки взаємопов'язаних засобів, які апробуються в ході проведення комунікаційних кампаній. Один із актуальних іміджевих інструментів – створення цікавої для молоді відеопродукції. Відразу зауважимо, що відео повинно мати дзеркальний характер, тобто відображати не бажані, а реальні цілі організації. Доцільним на цьому етапі є з'ясування питань, без яких неможливе створення відеопродукції:

- розроблення стилю компанії – усі відеоролики мають відповідати одному обраному стилю;
- розроблення концепції іміджу, тобто головних принципів, мотивів і цінностей, характерних для організації, її напрямків роботи, а також значущих для цільової аудиторії.

Серед різновидів відеоконтенту найбільш поширеними в діяльності молодіжних організацій, зокрема Черкаського обласного молодіжного ресурсного центру, є:

- відеовізитівка – це «резюме» організації з оригінальним оформленням, із використанням кольору, графіки, фото, що створені у форматі відео;
- рекламний ролик (та бліц-ролик) – короткий презентаційний відеоматеріал, що спонукає аудиторію по-новому поглянути на представлену організацію;
- мультимедійна презентація – програмний продукт, який може містити текстові матеріали, слайд-шоу, звукове оформлення й дикторський супровід, відеофрагменти та ін.

Відеопродукція повинна мати інформаційно-пізнавальний характер. Так, *відеовізитівка* має містити інформацію про діяльність молодіжної організації, її мету, основні цілі та напрямки роботи. Відеоряд залежить від концепції іміджу. Для створення позитивного відео необхідний доброзичливий, відкритий, прямий погляд у камеру, щоб встановити умовний візуальний контакт з аудиторією. Не менш важливими є положення тіла, рук, ніг і рухи голови. Інтонація, темп мови, поєднання сили й тембру голосу відіграють важливу роль у процесі спілкування, додають мові емоційного забарвлення. Відеовізитівку не потрібно затягувати, вона має бути максимально короткою та лаконічною, її мета – розповісти про організацію найважливіше та вмістити головний меседж до аудиторії.

Рекламний ролик добре привертає увагу та краще запам'ятовується. Гарне зображення в поєднанні з якісним звуком допомагає ефектно представити молодіжну організацію та голосно заявити оточуючим про себе. У викладенні рекламні ролики можна умовно поділити на бліц-ролик і розгорнутий ролик. Проте для формування іміджу молодіжної організації доцільніше використовувати *бліц-ролик*. Він триває в середньому 15 – 20 секунд. У ньому, як правило, подаються назва організації та її логотип. Указуються основні напрямки діяльності, можуть використовуватися різноманітні прийоми – від комп'ютерної графіки до ігрового кіно. Основне завдання бліц-ролика – постійне нагадування про молодіжну організацію.

Мультимедійна презентація також є ефективним інструментом для формування іміджу. Презентація буде успішною тільки тоді, коли досягнуто її головну мету – вплинути й переконати слухача або спонукати його до дії. Це можливо тільки тоді, коли презентація сприймається як спілкування, продуктивний діалог з аудиторією. У структурі презентації доречно використовувати відеолистівку, що включає одне-два екранних поля, які змінюють один одного із застосуванням спецефектів. Цей прийом допомагає аудиторії краще сприйняти та запам'ятати презентовану інформацію. Тому презентація – це не просто подання інформації в інтерактивному вигляді, а й манера та стиль викладу інформації, вплив на слухача і отримання зворотного зв'язку.

Отже, в умовах ринку формування іміджу організації на сучасному етапі є нагальним і необхідним. Для забезпечення успішного функціювання молодіжної організації застосовуються різні види відеоконтенту, зокрема відеовізитівка, рекламний ролик, мультимедійна презентація та ін. Вони є ефективними засобами презентації образу, його запам'ятовування та нагадування про нього.

Список використаних джерел і літератури:

1. Барна Н. В. Іміджелогія / Н. В. Барна. – К.: Університет «Україна», 2007. – 217 с.
2. Бландел Р. Эффективные бизнес-коммуникации: принципы и практика в эпоху информации / Р. Бландел – СПб.: Питер, 2000.
3. Картер Г. Эффективная реклама: Путеводитель для мелких предприятий / Г. Картер. – М.: Прогресс, 1991. – 280 с.
4. Миронов Ю. Б. Основи рекламної діяльності / Ю. Б. Миронов, Р. М. Крамар. – Дрогобич: Посвіт, 2007. – 108 с.
5. Примак Т. О. Маркетингові комунікації / Т. О. Примак. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 300 с.
6. Ромат Е. В. Реклама / Е. В. Ромат – С.Пб.: Питер, 2001. – 496 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Федоренко О. Д.

Дудченко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

САМОРЕГУЛЮВАННЯ В МЕДІА НА ПІДСТАВІ РЕДАКЦІЙНИХ СТАТУТІВ

Нині набуває актуальності проблема збалансування діяльності журналістів через саморегулювання. Таке саморегулювання в медіа – це механізм, який забезпечує баланс між правами та обов'язками журналістів. Воно потрібне для того, щоб заохочувати медіа краще працювати для аудиторії. Також саморегулювання захищає журналістів від невиправданого інформаційного впливу держави.

Теоретичні основи викладу цього питання сформовано на основі досліджень Т. Назарук [3], Д. Церківа [7] та Л. Супрун [5]. Ці експерти розкрили особливості механізмів саморегулювання, зокрема в закордонних медіа.

Для необхідності з'ясування факторів збалансування діяльності журналістів ми обрали три найбільш рейтингові телеканали «1+1», «Україна» та «Інтер». Проаналізовано редакційні статути цих телеканалів щодо регуляторних положень щодо їхньої діяльності.

Передусім необхідно зауважити, що кожен журналіст має дотримуватися певних фахових стандартів та реалізовувати на телеканалах ці стандарти й виконувати обов'язки, які прописані в редакційних статутах. На думку дослідниці Марини Говорухіної, важливість та доцільність запровадження редакційного статуту, зважаючи на результати обговорення та привернення уваги громадськості до питань редакційної політики телерадіокомпанії, є позитивним фактом [2].

За Законом України «Про телебачення та радіомовлення», редакційний статут містить вимоги до створення та поширення інформації; його повинен затверджувати власник телерадіоорганізації або уповноважений ним орган [1]. Редакційний статут телерадіоорганізації визначає основні вимоги до забезпечення точності, об'єктивності, неупередженості та збалансованості думок, що розповсюджує телерадіоорганізація. Він містить правила розкриття конфіденційної інформації та вимоги до розміщення відомостей про насильство. Також у статуті прописані вимоги до поширення інформації про кримінальні правопорушення та різні групи населення (національні та сексуальні меншини, релігійні групи, хворих та осіб з інвалідністю). У редакційному статуті є пункт щодо захисту дітей від негативного впливу інформації, яку транслює телерадіоорганізація. Він констатує обов'язковість перевірки достовірності інформації, одержаної від третіх осіб, вимоги до дотримання авторських та суміжних прав під час оприлюднення інформації. У статуті зафіксовано особливості поширення інформації про політичні партії та політиків під час

виборчого процесу та поза його межами. У ньому чітко сформульовані вимоги до реклами та спонсорства, зокрема щодо недопущення прихованої реклами та одержання творчими працівниками телерадіоорганізації товарів і послуг безкоштовного, за пільговими цінами [1].

На підставі схарактеризованих вище законодавчих положень ми проаналізували редакційні статути обраних українських телеканалів «1+1», «Україна», «Інтер». Так, на сайті телеканалу «1+1»[6] зазначено, що журналісти усвідомлюють відповідальність за контент, який щодня транслюють для мільйонів українців. Також там задекларовано, що основними цінностями будь-яких засобів масової інформації є точність, незалежність та об'єктивність. У своїй роботі журналісти «1+1», за їхнім твердженням, керуються редакційним статутом, який містить вимоги щодо створення та поширення інформації.

Під час аналізу з'ясовано, що редакційні статути телеканалів «1+1» «Україна» та «Інтер» є подібними. Вони декларують недопущення в редакційній політиці поширення відомостей, які становлять державну таємницю або інформацію, що охороняється законом або від необґрунтованого показу насильства. Також у статутах зазначено, що не допускається поширення реклами порнографічних матеріалів та предметів для використання в програмах прихованих вставок, які впливають на підсвідомість людини та/або чинять шкідливий вплив на стан здоров'я.

У редакційних статутах телеканалів «1+1», «Україна» та «Інтер» прописані етичні принципи роботи журналістів, яких повинні дотримуватися медіапрацівники у своїй роботі. За цим документом, журналіст має право оприлюднювати тільки таку інформацію, у достовірності якої він не сумнівається. Далі в них йдеться про будь-які подробиці приватного життя конкретних осіб, що можуть бути оприлюднені тільки з їхньої згоди. Винятки становлять лише суспільно значущі деталі приватного життя політиків чи інших публічних осіб.

У статутах зазначено, що потрібно делікатно ставитися до оприлюднення інтерв'ю людей, які перебувають у шоковому стані. Під час виконання своїх службових обов'язків журналіст не має права висловлювати свої політичні погляди в ефірі та поза ефіром. Також журналіст не має права називати людину злочинцем, поки щодо неї не набрав чинності звинувачувальний вирок суду. У жодному разі медіапрацівник не має права отримувати винагороду (хабар) за оприлюднення чи замовчування інформації. Як зазначено у редакційних статутах, він працює передусім на аудиторію, а не на свої інтереси. Ще журналіст не має право відмовитися від виконання редакційного статуту чи журналістської етики. Крім того, журналісти мають право не розкривати своїх джерел інформації, якщо інформатору загрожуватиме небезпека. Телеканали розуміють всю свою відповідальність перед аудиторією і тому намагаються створювати освітній, цікавий та корисний контент.

В усіх статутах зафіксовано, що журналіст має викладати факти добросовісно, зберігаючи їх справжній зміст, і не допускати спотворень. Він повинен максимально використовувати свої творчі здібності для того, щоб суспільство отримало достатньо матеріалу для формування точного уявлення про події. Сюжети в програмах новин не повинні виривати події з контексту, якщо це може спотворити інформацію. У них журналісти мають проводити чітку межу між новинами й коментарями. Крім того, новини повинні висвітлювати обрану тему з усіх боків.

Відповідно до проаналізованих стандартів, потрібно ретельно перевіряти достовірність інформації, отриманої від третіх осіб. Інформацію необхідно піддавати перехресній перевірці. Журналіст повинен додати максимум зусиль для того, щоб виправити помилки і дати право на відповідь у разі поширення інформації, яка виявилася неточною, недостовірною і заподіяла шкоду. Він не має права використовувати ефір телеканалу для поширення неперевірених даних і чуток.

У редакційних статутах телеканалів «1+1», «Україна», «Інтер» констатовано важливість джерел інформації. Наголошено, що в процесі збору та створення інформації журналіст повинен віддавати перевагу першоджерелам та офіційним джерелам.

Отже, саморегулювання українських телеканалів визначені їхніми редакційними статутами. Журналісти цих телеканалів повинні дотримуватися всіх положень, які записані у зазначених регуляторних документах. Прописані там положення забезпечують якість роботи ЗМІ та балансують їх права й обов'язки. Саме цей документ дає змогу журналістам працювати чесно та створювати якісний контент.

Список використаних джерел і літератури:

1. Журналістські стандарти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://imi.org.ua/advices/jurnalistski-standarti/
2. Закон України «Про телебачення та радіомовлення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12
3. Назарук Т. Саморегуляція в медіа: світовий досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://ms.detector.media/trends/1411978127/ samoregulyatsiya_v_media_svitoviy_dosvid/
4. Саморегуляція – невід'ємний елемент журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nmpu.org.ua/2015/05/nmpu-samorehulyatsiya-nevidjemnyj-element-isnuvannya-zhurnalistyky/
5. Супрун Л. В. Основні стандарти подачі інформації журналістом [Електронний ресур]. – Режим доступу : http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2401
6. Сайт українського телеканалу «1+1» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://media.1plus1.ua/storage/CSR-report-2016-1516269221384.pdf
7. Церків Д. А. Саморегуляція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vseslova.com.ua/word/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F-93554u.

Науковий керівник: к.філол.н. Цапок О. М.

Іванченко С. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ КОМЕРЦІЙНОГО БЛОГУ

Ефективність залучення орієнтованої на купівлю певного товару чи послуги аудиторії значною мірою залежить від рівня забезпечення функціювання всіх комунікаційних каналів для інформування про власну діяльність. Особливу роль при цьому відіграють новітні візуальні засоби зв'язку, якими є блоги в соціальних медіа. Правильно сформоване візуальне наповнення комерційного блогу здатне швидко та дієво забезпечити успіх комерційній організації, створивши значні переваги над конкурентними компаніями, які дотримуються традиційних підходів у рекламі.

Мета доповіді – проаналізувати сучасні засоби підтримання популярності комерційного блогу за допомогою візуального контенту.

Компетентності, які повинні мати фахівці, що працюють із новітніми ЗМІ, у тому числі медіаблогами, науковці поділяють на чотири групи: розуміння медіа, використання медіа, комунікація за допомогою медіазасобів та вміння досягати власних цілей, застосовуючи медіа [1].

Сучасний комерційний блог у соціальних мережах – це ціла система контент-менеджменту, за допомогою якої блогер від власного імені, як виробник чи продавець товару або послуги, чи від імені компанії, на яку він працює, регулярно спілкується з читачами-потенційними споживачами. Блог відкриває прямий шлях до залучення читачів. Вдалий інформаційний менеджмент означає, що зацікавлена особа буде вважати цей блог найрелевантнішим джерелом [2, 22].

Щоб бути успішним, блогеру не достатньо уміти цікаво писати. Текстовий контент – важлива частина маркетингу. Але в цифрову еру для вимогливого споживача самого тексту замало. Набільш впливовою маркетинговою тенденцією, яку останнім часом важко ігнорувати блогеру, є цінність візуального контенту. Публікації, що містять фото чи відео, приваблюють значно більшу увагу аудиторії, ніж текстові публікації. У час інформаційної надлишковості концентрація уваги в людини коротша, ніж раніше. Тому великі за обсягом текстові блоки

викликають у читачів роздратування та несприйняття. Наявність же якісного візуального контенту легко підвищує рівень упізнаваності бренду і залученість аудиторії. Крім цього, і сам блог набуває кращого дизайну та наповнення. Супровід текстової інформації візуальною на сайті чи в блозі дозволяє розкрити її повніше, доповнити та зробити легшою, зрозумілішою й цікавішою для сприймання.

Оформити інформаційну, новинну чи іншу статтю будь-якого блогу або сайту, у тім числі і комерційного, можна за допомогою різних варіантів ілюстративного матеріалу: готові фотографії, які блогер має опрацювати в одному стилі; графічні дизайни – мальовані ілюстрації; інфографіка для систематизації інформації; презентації – у такій формі часто трапляються зображення в каруселях на сайтах; анімація; відео тощо. Одна з головних проблем у роботі з добором контенту комерційного блогу — ігнорування різноманітності форм візуалізації інформації та відсутність одного стилю їх подання.

Для комерційного блогу, так само, як і для персонального, важливо, щоб фотонаповнення було оброблене в одному стилі. Для цього блогер має подбати про однаковий формат фотографій, розміщення об'єктів у кадрі, кольорову гаму та використані спеціальні ефекти. Ці ознаки мають підкреслювати загальний вигляд бренду. Лише за такої умови блог матиме вигляд стильно впорядкованого, а відтак, рівень довіри до організації, яка дбає про свій візуальний імідж навіть у дрібницях, суттєво зросте.

Автор матеріалу має особливо подбати про якість фотографії. Адже відомо, що найпопулярніші засоби знімання – телефони – мають низьку якість зображення. Але навіть світлина, зроблена за допомогою дорогого фотоапарата, не буде мати високу роздільну здатність, якщо під час пересилання були задіяні соціальні мережі, що значно знижують цю здатність. Зображення низької якості можуть миттєво відштовхнути споживача. Якісні зображення покажуть більше деталей, а це означає, що читач буде витрачати більше часу на перегляд кожного зображення, а відтак – на увагу до всього матеріалу.

Відеоролик наглядно показує проблему і рішення, які пропонує представлена продукція. Якісне відео додасть компанії авторитету і покаже, що вона здатна на додаткові зусилля заради якості. Сучасні успішні комерційні блоги використовують різні типи відео: поради, інструкції, пояснення, відгуки клієнтів тощо. Варто враховувати, що деякі соціальні мережі обмежують таймінг, при цьому найвдалішими будуть сюжети, які не вимагатимуть від аудиторії додаткових дій, як-от, перехід на сайт чи до завантажених інших частин того самого відео. Важливо, щоб відеоролик мав такий самий стиль оформлення, що й увесь візуальний контент, та гармоніював з оформленням бренду в цілому.

Інфографіка допомагає упорядкувати складні дані та вкласти їх у захопливий контент, який буде легким для візуального сприймання. При цьому навіть нецікава, на перший погляд, для читача статистика здатна набувати привабливості та виконувати аферентну функцію (прийняття рішень про купівлю товару чи послуги). Створюючи зображення, блогер має подбати, щоб дизайн інфографіки поєднував раніше обрану кольорову гаму усього блогу, відповідні форми та шрифти, які б гармоніювали з оформленням контенту в цілому. Проте тут важливо зберігати рівновагу, щоб візуальні елементи стали супутніми до текстових, адже в інфографіці головною є текстова складова.

Якщо тема надто широка, щоб використовувати інфографіку, успішний блогер сворює презентацію. Вона виконує таку саму функцію, але з більшим акцентом на дизайн та колір, привертаючи увагу читача до тексту. Вдала презентація дає можливість інформувати аудиторію, вести з нею діалог.

Сучасний блогер, який є одночасно контент-менеджером комерційного блогу, має бути добре обізнаним як із оформленням та наповненням блогів конкурентних компаній, так і з новинками в підходах до візуалізації в усій медіасфері.

Таким чином, наше дослідження підтверджує необхідність врахування блогерами широких можливостей впливу візуального наповнення на потенційного споживача.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей [Електронний ресурс]. URL: https://ms.detector.media/ mediaprosvita/ mediaosvita/buti_ mediagramotnim_desyat_neobkhidnikh_ kompetentnostey/.
2. Прімбс Ш. Соціальні медіа для журналістів. Редакційна робота з Facebook, Twitter & Co. За загал. ред. В. Ф. Іванова, Пер. з нім. В. Климченко. К.: Академія української преси, Центр вільної преси. 2018. 198 с.

Науковий керівник: к. н. с. к., доцент Ковтун Н. О.

Корнієнко Г. Я.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ЗМІ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВИДАННЯ «ZMI.CK.UA»)

Роль ЗМІ у вирішенні соціальних проблем стрімко зростає, оскільки медіа – це найважливіший соціальний інститут сучасного суспільства. Різні видання висвітлюють поточні соціальні проблеми, пропагують соціальну інформацію і, тим самим, формують громадську думку. Звертаються у ЗМІ і до демографічних питань, висвітлюючи їх із різних аспектів (народження дітей, освіта, шлюб, старіння і тощо). І ця інформація користується попитом у читачів.

Певні аспекти обраного нами питання розглядали медіафахівці та науковці у своїх працях. Одним із найбільш важливих є дослідження демографічної проблематики в ЗМІ Г. Вичуба стосовно особливостей висвітлення демографічних та міграційних процесів у російські пресі [7]. Т. Фролова опрацьовувала демографічну проблематику в аспекті соціальних проблем [7]. Не менш цінною є студії В. Воропаєва «Демографічні процеси в Україні як предмет політичного менеджменту» [2]. Н. Ільченко аналізує представлення демографічної проблематики в аспекті забезпечення громад соціально значущою інформацією [3] та зосереджує увагу на специфіці подання цієї теми саме в регіональних ЗМІ.

Мета статті полягає у систематизації знань, отриманих під час аналізу матеріалів демографічної проблематики у черкаських онлайн-медіа.

Під демографічною проблематикою ми розуміємо спектр проблем суспільства, що належать до сфери його самозбереження і виживання. Демографічна є різновидом соціальної тематики і являє собою трансформовану в медійний матеріал демографічну інформацію. Остання, у свою чергу, є результатом вивчення складу населення й процесів його відтворення, її кваліфікують за характером змісту та джерелами отримання.

У матеріалах, що висвітлюють демографічні проблеми, автори публікацій аналізують велику кількість аспектів, як-от: структура народонаселення та зміни в ній, стан і динаміка народжуваності та смертності, стан інституту шлюбу, розподіл населення в країнах та регіонах, расовий, конфесійний та етнічний склад населення, освітню, професійну структуру населення.

Певну класифікацію демографічних тем здійснив свого часу М. Птуха, директор відкритого у 1919 році Інституту демографії та санітарної статистики. Він вважав, що «Людність і окремі групи, з яких вона складається, виучувати треба з точок погляду: фізично-психічних особливостей людини (антропологія, статистика); смертності; шлюбності та сімейності; народжуваності; спадковості; міграції; слабовитості; інвалідності; професій і занять; злочинності [4]».

Спектр демографічних проблем у журналістських матеріалах передбачає висвітлення подій і явищ, пов’язаних з відтворенням населення. Це може бути, наприклад, фоторепортаж з життя багатодітної родини, замітка про народження двійні, трійні і т.д., інфографіка з позитивною демографічною статистикою тощо.

З огляду на відсутність наукових працях класифікації демографічних тем, у дослідженні пропонуємо авторську класифікацію тематики матеріалів демографічного характеру (див. Таблицю 1). Як видно із Таблиці 1, медіаматеріали про демографічні проблеми можна умовно

поділити на: статистичні (народжуваність/смертність, шлюби, еміграція, імміграція); персонажні (про багатодітні сім'ї, довгожителів, народження немовлят, двієнь/трієнь, смерть відомих людей або приналежних до певної соціальної групи, тобто про всіх об'єктів демографії); подієві (про явища, події чи хвороби, унаслідок яких змінилася демографічна карта); експертні матеріали стосовно вирішення демографічних проблем; дискусійні матеріали стосовно впливу певних факторів на демографічну ситуацію; історичні (про демографічні проблеми попередніх століть).

Таблиця 1

Класифікація демографічних проблем у медіа

Тематичні блоки демографічних проблем	Мікротеми
Статистичні	– народжуваність/смертність, – шлюби, – еміграція, – імміграція.
Персонажні	– про багатодітні сім'ї, – про довгожителів, – про переселенців, – про емігрантів, – про іммігрантів, – народження немовлят/двієнь/трієнь/і т.д. – смерть відомих людей, або приналежних до певної соцгрупи.
Подієві	– явища, – події, – хвороби,
Експертні матеріали	– пошук причин сформованої демографічної ситуації, – пошук шляхів вирішення демографічних проблем.
Дискусійні матеріали	– стосовно впливу тих чи тих факторів на демографічну ситуацію, – розгляд переваг та недоліків тих чи тих методів врегулювання демографічних проблем.
Історичні	– дослідження демографічної ситуації попередніх років, – порівняльний аналіз демографічного стану раніше і зараз.

Отже, можемо констатувати, що демографічна проблема – це сукупність соціально-демографічних питань сучасності, що зачіпають інтереси всього людства. Тематика медійних матеріалів демографічного характеру залежить від демографічних проблем та питань сьогодення. Журналісти фіксують зміни в демографічній ситуації і доносять інформацію до суспільства в зручному і зрозумілому форматі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Владимиров В. М. Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння : монографія / В. М. Владимиров. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2003.

2. Воропаєв В. Г. Демографічні процеси в Україні як предмет політичного менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=557.

3. Ільченко Н. М. Забезпечення громади соціально значущою інформацією: підходи щодо мотивації регіональних ЗМІ / Н. М. Ільченко // Актуальні проблеми державного: зб. наук. пр. – Харків : Вид-во Хар-РІ НАДУ «Магістр», 2008. – № 1(33). – С. 46-48.

4. Інститут демографії та соціальних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://idss.org.ua/history_ua.

5. Лаврик О. В. Соціальна проблематика газетних виступів : навч.-метод. посібн. для студ. зі спец. «Журналістика» / О. В. Лаврик. – 10 : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010.

6. Соціальна проблематика в ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bizreliz.com/2010-05-12-13-54-11/2010-05-12-19-28- 52/1646-2011-05-22-07-08-34.html.

7. Фролова Г. И. Социальная проблематика / Т. И. Фролова // Проблематика СМИ: Информационная повестка дня : учеб. пособ. для студ. вузов / под ред. М. В. Шкондина, Г. С. Вычуба, Т. И. Фроловой. – М. Аспект Пресс, 2008.

Науковий керівник: кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент Ковтун Н. О.

Кузнєцова Н. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЖАНРОВО-КОМПОЗИЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ В ОНЛАЙН-ВИДАННЯХ

В інтернет-журналістиці використовують усі групи жанрів, проте більшість мережевих ЗМІ віддає перевагу інформаційним жанрам. Усі без винятку інтернет-видання публікують замітки (або факти чи повідомлення, як їх називають у західному журналістикознавстві), у більшості видань наявні репортажі, переважно мультимедійні, також інформаційні інтерв'ю [1].

Теоретичні аспекти досліджуваного явища проаналізовано в роботах таких медіаспеціалістів: М. Василенка [1], Р. Крейга [2], Л. Кройчика [3], І. Прокопенка [4], А. Тертичного [5] тощо.

Можна констатувати, що інформаційні матеріали більше приваблюють читачів, ніж аналітичні жанри. Оскільки значна частина аудиторії читає матеріал, щоб швидко отримати нову інформацію стосовно певної події, і не завжди шукає її глибокий аналіз в онлайн-публікаціях. Нині провідні українські інтернет-видання розкривають багато тематичних векторів: політичну, економічну, релігійну, кримінальну, соціальну, культурну, спортивну, екологічну проблематики.

Мета статті полягає у вивченні побудови та оформлення найбільш поширених інформаційних жанрів в інтернет-ЗМІ. Зокрема, існує потреба в детальній характеристиці інформаційного жанру в онлайн-проекції.

Варто зазначити, що найбільш поширеними жанрами в інтернет-журналістиці зараз можна вважати замітку, доповнену світлинами та відеосюжетами, мультимедійний репортаж та інтерв'ю. Нині замітки в інтернет-виданнях максимально інформаційно насичені, мають мінімальну кількість слів, розкривають лише один факт, містять цифри, назви та прізвища. Під час аналізу з'ясовано, що сучасні онлайн-видання використовують традиційну композиційну структуру замітки, як і друковані ЗМІ. Побудова новинної публікації однотипна і відповідає усталеній схемі розподілу фактів – «принципу перевернутої піраміди». За ним найсуттєвіша інформація – головне повідомлення – повинна міститься на початку тексту, а потім за принципом віддалення журналіст розміщує менш важливі деталі та подробиці.

Здійснюючи аналіз інтернет-видань «Українська правда» та «Апостроф», ми з'ясували, що онлайнові замітки структуровані, формуються переважно з трьох частин: заголовка (інформаційний або мотиваційний), підзаголовка (наявність залежить від манери подання інформації у виданні), ліду (першого абзацу, який містить потужний інформаційний заряд), основної частини (у ній повідомляють подробиці та уточнюють факти) і додаткову інформацію.

Так, яскравим прикладом вищезазначених положень є замітка «*На Донбасі затримали бойовика, який охороняв уламки збитого МН17*» («Українська правда». – 27.02.2019). У матеріалі йдеться про те, що оперативники Донецько-Луганського регіонального управління прикордонного відомства затримали українця, який брав безпосередню участь у діяльності незаконного збройного формування «Восток» та майже два місяці здійснював охорону залишків збитого окупантами літака рейсу МН17. Структура публікації доповнена світлинами затриманого бійця, уламків збитого пасажирського літака «Boeing 777», а також відео з відділу поліції під час проведення слідства. Наприкінці матеріалу розміщені основні пункти щодо проблеми, яка висвітлена в замітці.

Не менш популярним інформаційним жанром у проаналізованих інтернет-виданнях є репортаж. Характерні особливості цього жанру – оперативність, динамізм, наочність, авторське «я», яке передає емоційну атмосферу події, створює «ефект присутності», дозволяє читачу (слухачу, глядачу) відчувати подію спільно з репортером [3].

У репортажі спочатку автор подає заставку-замальовку (яскравий епізод з життя). У цьому разі журналіст вводить читача в курс події й привертає увагу до матеріалу. Наступний

структурний блок – основна частина репортажу, у якій можуть бути різноманітні відступи, діалоги з героями, авторські враження, подробиці, за допомогою яких відтворюється навколишня дійсність. Для надання динамічності репортажу необхідно, щоб на першому плані перебувала дія – активні учасники й автор [2]. Основна частина матеріалу урізноманітнена деталями, які акцентують увагу на персонажах та розкривають суть події. У кінцівці журналіст зазвичай підсумовує або узагальнює свої враження, оцінки й думки. У структурі репортажу нерідко подані елементи зарисовки, інтерв'ю, звіту, кореспонденції: оповідь, пряма мова, відступ, характеристика персонажів, історичний відступ [5].

Наприклад, у репортажі «*Потримати президента за руку. Як Житомир зустрічав томос-тур Порошенка*» («Українська правда». – 18.01.2019) використана пряма мова другорядних героїв, що створює ефект присутності: «*Нам у Центрі пенсіонерів, інвалідів і жінок сказали, от ми й прийшли, – кажуть жінки в хустках з етнічними візерунками. – А деякі ще й своїх колег привели*». Автор також висловлює власні спостереження: «*Піднесений настрій спонукає до розмов, люди радо підхоплюють будь-яку тему*» та характеризує персонажа: «*Пройтись через «живий коридор», потискаючи руки радісних прихильників, – улюблений прийом президента, і не лише Порошенка. Не проґавив він свій шанс і цього разу*». У ліді журналіст описує суб'єктивне ставлення до події: «*Поїздки Порошенка доволі нагадують передвиборчу кампанію, хоча чинний президент ще навіть офіційно не зареєстрований як кандидат. Через такі паралелі регіональні поїздки голови держави вже охрестили «томос-туром*».

Третім запотребуваним онлайновим жанром є інтерв'ю. Інформаційне інтерв'ю як жанр надає можливість читачу спостерігати за ходом бесіди і дізнаватися про нові факти безпосередньо під час діалогу. При цьому метод збору інформації повністю збігається зі структурою жанру.

Структурно інтерв'ю складається з трьох частин: невеликий вступ, де анонсують тему і журналіст презентує співбесідника. Тут автор зазвичай наголошує, чому він звернувся саме до цієї людини, покликаючись на її авторитет і компетентність. Далі подається основна частина, де розкривається сутність інтерв'ю. Композицію матеріалу визначають питання (звернення журналіста) та відповіді на них. Наприкінці підбито підсумки [3].

В інтерв'ю «*Просто так ми не можемо розмістити фото Ради у «Вікіпедії», – співзасновник енциклопедії*» Юрій Пероганич розповів про досягнення української «Вікіпедії», правила формування контенту та людей, які його створюють, а також про те, як живе і розвивається сайт, не маючи жодного доходу («Апостроф». – 30.01.2019). Матеріал складається з двох блоків: представлення співзасновника громадської організації «Вікімедіа Україна» Юрія Пероганича та основної частини – відповідей героя на поставлені запитання. Інтерв'ю доповнене відеосюжетом під час спілкування журналіста з реципієнтом, та світлинами офісу «Вікімедіа» в Сан-Франциско, учасників організації під час їхніх зборів.

Аналогічна побудова інформаційного інтерв'ю з істориком Філіппом Делормом про те, чому дочку Ярослава Мудрого неправильно називати Анною Руською, розміщеного на ресурсі «Українська правда». На початку матеріалу автор побіжно висвітлює інформацію про роботу дослідника над життєписом Анни Київської, яка згодом була презентована в його книзі. Основний текст побудований у формі запитання-відповідь. Традиційно публікація доповнена світлинами, на яких зображені: Філіпп Делорм, обкладинка та ілюстрації книги.

Отже, проаналізовані інформаційні жанри побудовані за традиційною композицією, як і матеріали в пресі. Проте на противагу друкованим матеріалам, онлайнові замітки, репортажі та інтерв'ю постають мультимедійно наповненими. Фото та відеосюжети, які вдало доповнюють інформаційні публікації роблять їх цікавішими для аудиторії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Василенко М. К. Функціонування групи інформаційних жанрів пресової журналістики в сучасних соціально-економічних умовах [Електронний ресурс] / М. К. Василенко. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article& article=1038

2. Крейг Р. Інтернет-журналістика / Р. Крейг. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 323 с.

3. Кройчик Л. Е. Система журналистских жанров // Основы творческой деятельности журналиста / Под. ред. С. Корконосенко. – СПб., 2000.
4. Прокопенко І. Загальна характеристика інформаційних жанрів у жанровій системі / І. В. Прокопенко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 1959. – 312 с.
5. Тертычный А. А. Жанры периодической печати : Учеб. пос. для вузов / А. А. Тертычный – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2014. – 350 с.

Науковий керівник: к.філол.н. Цапок О. М.

Купрій В. Я.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ МАМИ В МЕРЕЖІ «INSTAGRAM»

Сучасний світ розвивається дуже швидко, усе навколо постійно удосконалюється, докорінно змінюється, що дає нам більше можливостей. Саме тепер ми можемо працювати й не виходити з дому, завдяки новим технологіям робити всі важливі справи віддалено. Нині інтернет – це невід'ємна частина нашого життя, а без соціальних мереж нам уже важко уявити своє існування. Однак тепер їх можна використовувати не лише для розваг, а й для заробітку.

Соціальна мережа «Інстаграм» є однією з найоптимальніших платформ для створення прибуткового акаунту. Велику популярність мають блоги молодих матерів, оскільки вони охоплюють відразу декілька важливих сфер життя. Насамперед, це догляд за дитиною, поєднання робити й сім'ї, важливі поради для розвитку малюка, рекомендації щодо занять спортом для відновлення красивих форм. Окрім того, ці блоги допомагають удосконалюватись та ставати універсальними.

Питання промоції власного бренду в мережі «Інстаргам» розглядають здебільшого медіадослідники, маркетологи, SMM-ники, а також популярні блогери. Наприклад, маркетолог М. Альгрен створює колекцію найсучасніших статистик інстаграму [1], Є. Воропаєва описує основні варіанти просування свого профілю [2], І. Ладика ділиться лайфхаками щодо удосконалення свого профілю [5], І. Пацюк навчає красивому оформленню власного аканту [7].

Instagram – це безкоштовний додаток для обміну фотографіями й відеозаписами з елементами соціальної мережі, що дозволяє знімати фотографії та відео, застосовувати до них фільтри, а також поширювати їх через свій сервіс і ряд інших соціальних мереж [4].

Інстаграм з'явився в 2010 році, але з того часу зазнав великих змін. Він став не просто ресурсом для фотографій, а й потужним маркетинговим інструментом [3]. Варто зауважити, що за останні роки соціальна мережа «Instagram» стала однією з найпопулярніших у світі й майже обігнала фаворита – «Facebook». За даними сайту Datareportal, 46% населення усієї планети користується соціальними мережами, а це більше, ніж 3,5 млрд людей [6]. В Україні станом на 2019 рік близько 11 мільйонів використовують «Інстаграм» і 13 мільйонів – «Фейсбук» (дослідження проводилося комунікаційним агентством PlusOne). Також експерти прогнозують, що все-таки найближчим часом ця соціальна мережа стане найпопулярнішою. Оскільки вона розвивається набагато швидше, ніж усі інші. Важливо також наголосити, що Україна посідає 10-е місце в світі за кількістю жінок, які користуються «Instagram» – 58,27% від загальної кількості українських Instagram-користувачів, відзначають в агентстві PlusOne.

Ще кілька років тому формат Instagram був набагато простішим, ніж той, який ми можемо бачити сьогодні. Функційність цієї мережі була значно розширена і продовжує зростати.

Експерти зазначають, що в майбутньому ця соцмережа стане ще більш потужним маркетинговим інструментом. Саме тому виникає необхідність розвивати маркетингові стратегії для свого бізнесу. Ефективна спланована стратегія в інстаграмі відкриває нові можливості, до яких зараховують:

−підвищення популярності бренду;

–постійний зв’язок із клієнтами;

–просування продукту серед користувачів соцмережі;

–збільшення аудиторії бренду;

–підвищення продажів.

Із кожним днем конкуренція серед блогерів зростає. Нині мало кого здивуєш звичайними текстами, фотографіями та одноманітним життя. Однак саме така категорія блогерів як «мами в декреті» мають можливість поєднувати відразу декілька сфер життя. Вони поширюють контент на різні теми:

–батьківські обов’язки;

–правильний догляд за дитиною;

–розвиток малюка;

–корисні поради для себе;

–сімейне життя в новому статусі;

–поєднання роботи й родини;

–подорожі з немовлям;

–лайфхаки та ще багато всього іншого.

«Інстаграм» – це ледь не єдиний варіант, який дозволяє поєднувати роботу та побут, а також отримувати додаткове надходження коштів, оскільки зі збільшенням родини це стає просто необхідним.

Зараз мережа «Інстаграм» має в своєму арсеналі багато функцій, які працюють для розвитку бізнесу, наприклад, використання покликань та хештегів. Але є й новітні тенденції в інстаграм-маркетингу, які досить швидко розвиваються, тому за ними треба стежити та вчитися правильно використовувати, аби досягти бажаного результату.

Для апробації можливостей «Інстаграму» та промоції власного бренду мами ми започаткували серію дописів про життя молодої мами на моїй власній сторінці valya_vinkovska_k. Під час продукування контенту виконано повний аналіз новітніх інструментів «Інстаграму» із метою застосування їх на власному акаунті. Важливою складовою розвідки стало дослідження методів заробітку в цій соціальній мережі та основних способів досягнення прибутку.

Для вивчення цієї теми та виготовлення творчого доробку, доступного для сприймання аудиторією, використано достовірні джерела інформації: люди (інсайдери, лікарі, консультанти з грудного вигодовування, мами з досвідом), документи (публікації інших засобів масової інформації), інтернет-ресурси (форуми, тексти відомих блогерів).

Основним джерелом інформації під час створення репортажів були матері, котрі ділилися власним досвідом і порадами. Їхні коментарі стали невід’ємною частиною кожного тексту, адже саме вони підштовхували на створення нових важливих публікацій. Так, наприклад, описана покрокова інструкція щодо отримання державної допомоги онлайн через офіційний державний сайт Міністерства соціальної політики України. Це дає змогу молодими матерям, не виходячи з дому, заповнити всі документи та отримати кошти для догляду за дитиною.

Отже, ідея авторського проекту полягає в розробленні та створенні низки публікацій в соціальній мережі «Інстаграм» для молодих батьків, майбутніх матерів й інших людей, які цікавляться правильним вихованням і доглядом за своїми дітьми.

Цей проект має на меті презентувати різножанрові й політематичні матеріали в різному форматі (фото, текст, відео, діаграми). У них описано розвиток малюка від народження, догляд, період адаптації та батьківство загалом. Для створення цих постів враховано побажання активних підписників і власні враження.

Список використаних джерел і літератури:

1. Альгрен М. 28 + Instagram статистика и факты для 2020. URL: https://www.websitehostingrating.com/ru/instagram-statistics/ (дата звернення: 15.02.2020).

2. Воропаєва Є. Просування в Інстаграм. 15 секретів вибухового зростання популярності. URL: https://marketer.ua/ua/15-secrets-of-explosive-popularity-growth/ (дата звернення: 23.02.2020).

3. Все, що вам потрібно знати про Instagram. URL: https://blog.comfy.ua/ua/vse-shcho-vam-potribno-znati-pro-instagram/ (дата звернення: 07.02.2020).
4. Instagram-тренди в 2019: як підвищити популярність сторінки. URL: https://eopac.org.ua/instagram-trendy-v-2019-yak-pidvyshhyty-populyarnist-storinky/ (дата звернення: 27.01.2020).
5. Ладика І. #інстадвіж Запорука успіху твоєї Instagram-сторінки. URL: https://studway.com.ua/instadvizh-2/ (дата звернення: 21.02.2020).
6. Найпопулярніші мережі світу. URL: https://espreso.tv/news/2019/10/29/naypopulyarnishi_socialni_merezhi_svitu (дата звернення: 03.02.2020).
7. Пацюк І. Шапка в Instagram – «зовнішній вигляд» акаунта. Рішення для правильного та красивого оформлення. URL: https://textum.com.ua/uk/blog/kak-pravilno-i-krasivo-oformit-shapku-v-instagram/ (дата звернення: 25.02.2020).
8. Як писати пости в Інстаграм: поради новачкам. URL: https://outsourcing.team/uk/blog/smm-blog/yak-pisati-posti-v-instagram-poradi-novachkam/ (дата звернення: 27.02.2020).

Науковий керівник: старший викладач Коваль С. В.

Музиченко А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРАТЕГІЇ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТУ КОРИСТУВАЧІВ В ОНЛАЙНОВИХ МЕДІА

Сучасні ЗМІ намагаються не тільки стати більш значущими для аудиторії, завоювати її лояльність, відповідати її потребам, але й бачать у ній партнера зі створення контенту. Нині UGC (користувацький контент) часто наявний у матеріалах журналістів, оскільки слугує додатковою інформацією, доповнює тексти, збагачує ексклюзивом [7, с. 89]. Контент, згенерований користувачами, передбачає участь у створенні інформаційного продукту не професійних журналістів, а користувачів системи [3, с. 67]. Аматорський контент стає дедалі відчутнішим складником інформаційних сайтів у зв'язку з можливістю для кожного споживача вести свій блог, систематично подавати коментар до журналістських текстів. UGC активізувався з поширенням недорогих камер та мобільних телефонів із функцією фотографування та запису відео, а також з появою можливості безкоштовного розміщення цих матеріалів у мережі» [1, с. 33].

Феномен користувацького контенту вивчали українські та іноземні науковці. К. Афанасьєва (Горська) запропонувала типологію користувацького контенту з огляду на можливість регулювання його використання та поширення [2], О. Сухомлин дослідила функціювання UGC в інформаційному полі, розмежувала користувацький контент за його функційним потенціалом [4]. Теоретичною базою цього питання також слугують роботи науковців, які досліджують на практиці ефективність залучення користувацького контенту для маркетингових цілей (К. Андерсон [1], В. Федоричак [5]).

У сучасному медійному середовищі комунікація зазнає докорінного трансформування. [4, с. 123]. Аудиторія більше не є тільки споживачем інформації, оскільки активно долучається до поширення та створення власного контенту. За допомогою різноманітних сервісів користувачі можуть залишати коментарі, надсилати петиції, брати участь в опитуваннях, обговореннях, створювати власні блоги, розміщувати фото й відео на спеціальних платформах, поширювати різний контент на особистих сторінках у соціальних мережах [2, с. 98]. З огляду на такі інноваційні процеси у сфері медіа, сформувалися й певні особливості роботи журналістів, які нині посилюють налагодження контактів зі своєю аудиторією, долучаючи її до співпраці, створення контенту та реагування на нього [4].

Явище користувацького контенту отримало суттєвий поштовх розвитку завдяки можливостям інтернету, що уможливило новий формат зворотньої реакції аудиторії, тобто вивело інтерактивність як одну із основних характеристик так званих нових медіа на якісно новий рівень [6].

Із розвитком цифрових технологій ми отримали зміни у культурі споживання медіаконтенту [7, с. 233]. Пасивна аудиторія сьогодні сама активно генерує медіапродукт. Проаналізувавши актуальні тилогійні характеристики, ми виокремили чотири типи користувацького контенту в нових медіа:

- контент, створений користувачем і надалі використаний ЗМІ в складі свого медіапродукту після редакційного контролю;
- користувацький контент, який існує паралельно із професійним медіаконтентом ЗМІ;
- продукт спільної творчості працівників ЗМІ та користувачів;
- контент, згенерований та розміщений на спеціально створених медіаплатформах ЗМІ.

Популярність користувацького контенту, що нині активно зростає, породжує й такі думки, що є необхідність формування достатньо універсальної бізнес-моделі, яка б могла стати основною для створення на базі UGC повноцінної галузі медіаіндустрії [2, с. 289]. Можливо, як зауважує О. Сухомлин [4, 234], говорити про таку перспективу і дещо передчасно, хоча темпи технічного прогресу, який зумовлює все більшу включеність людини в цифрову інформаційну дійсність, лише інтенсифікуються, а отже, стимулюють пошук шляхів, у тому числі і фінансового відтворення затрат на функціонування UGC-ресурсів (трафіку, технологій тощо) [5, с. 33].

Серед основних способів залучення аудиторії для виготовлення користувацького контенту П. Нілі називає такі:

1. Провести конкурс. Це може надати багато контенту. Його слід розмістити в твітах, оновленнях «Facebook», «Pinterest», зображеннях «Instagram» тощо.

2. Створити подію. Вона також чудово сприймається користувачами, особливо якщо використовують хештег події.

3. Запропонувати вікторини та опитування чи тести. Такі формати – це фантастичні способи перевірки пульсу аудиторії, які також допоможуть зробити першокласний контент.

4. Запустити форум, тобто створити власну соціальну медіаплатформу. Це не для компаній з невеликою аудиторією, з обмеженими бюджетами чи браком зобов'язань. Добре керовані форуми є значними інвестиціями [4].

Явище користувацького контенту посіло особливе місце в інформаційно-комунікаційній картинці сучасного світу, охопивши відразу кілька функційних зон, де ще не так давно визначальну роль відігравали традиційні медіа: збір інформації, експертне оцінювання, побудова суспільних моделей на основі об'єднування за інтересами, просування ідей і цінностей тощо [5, с. 132]. Водночас не варто забувати, що UGC – це все ж «вільна творчість», трендовий напрям, який потребує грамотного і відповідального поводження у полі професійної комунікації.

Так, регіональне видання «Zmi.ck.ua» використовує UGC у вигляді опитувань. Вони публікують їх раз на сім або десять днів. Теми – актуальні для черкасців та здебільшого соціальні. Наприклад, опитування, опубліковане на сайті 08.08.2019, тема якого звучить так: «Чи потрібно в Черкасах встановити камери відеоспостереження?». Читачі можуть голосувати, а також писати коментарі, так зростає активність видання та підвищується цікавість аудиторії.

До аналізу залучено й обласне видання «Нова Доба». Редакція теж активно застосовує користувацький контент. Конкурси, блоги, відео, меми – усе це можна знайти в них на сайті. Наприклад, 22.07.2019 був опублікований блог читачки Вікторії Гуро на тему «Літо», в якому жінка розкрила проблематику психології. Тож такий спосіб використання контенту користувачів є доцільним у регіональних медіа. Ще одне черкаське онлайн-ЗМІ «18.000» публікує історії своїх читачів, веде окрему рубрику, яку присвячують блогам підписників.

У своєму досліджені ми охопили й інші регіональні ЗМІ «Прочерк», «ПроВсе», «Інфоміст» та виявили, що абсолютно кожне видання залучає контент користувачів у різних формах. Проте найпоширеніші – коментарі, відгуки, фотографії, відео. Радше – огляди, дизайн та малюнки, подкасти. А для ефективного залучення аудиторії регіональні ЗМІ використовують різноманітні прийоми – проведення конкурсів вікторин, опитувань, створення подій, запуск форуму тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андерсон К. Пользовательский контент: фокус и диверсификация доходов – ключ к коммерческому успіху. URL: http:// www.kbridge.org/ru/ugc-building-a-business-model-out-of-engagement-niches-and-digital-toprint-2/ (дата звернення: 08.02.2020).
2. Афанасьєва (Горська) К. О. Користувацький контент: зона відповідальності ЗМІ чи аудиторії? *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. № 1–2. С. 74–79.
3. Самоткан К. Пользовательский контент: особенности, типы и способы применения. *TexTerra*. 27.10.2016. URL: https://texterra.ru/blog/chto-takoe-ugc-osobennosti-tipy-i-sposoby-primeneniya.html (дата звернення: 13.02.2020).
4. Сухомлин О. UGC (User-Generated Content) у журналістському полі. *Образ*. 2015. Вип. 1. С. 159–165.
5. Федоричак В. Тренди електронної комерції 2017–2018. URL: http://lemarbet.com/ua/trends/trendy-elektronnoj-kommertsii-v-2015-2016-godah/ (дата звернення: 24.02.2020).
6. Arnhold U. User Generated Branding: Integrating User Generated Content into Brand Management. Springer Science & Business Media, 2010. 451 p.
7. Джазоян А. Е. Блоги и пользовательский контент как новый формат осуществления интегративной функции СМИ. *Изв. Урал. федер. ун-та. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры*. 2014. № 2 (126). С. 39–48.

Наукова керівниця: старша викладачка Коваль С. В.

Опаріна А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ РЕРАЙТІВ ТА ЇХ ВИДИ

Рерайтинг як процес перетворення текстів – явище, яке виникло в межах інтернет-журналістики. Нині така діяльність є актуальною, адже рерайтинг текстів користується не меншою популярністю, ніж копірайтинг. Обумовлено це, насамперед, можливістю значно зекономити бюджет на придбанні текстового контенту для інтернет-ресурсу.

Тема рерайтингу не є досить поширеною як окремий вид роботи з текстами. Ми опрацювали дослідження науковців та копірайтерів, які працюють із текстами протягом життя. Серед них такі відомі особистості, як: Р. Хилліард [2], М. Ильяхов[4], Л. Саричева [4], Д. Каплунов56, Е. Слободянюк, Г. Козлов, А. Парабеллум, М. Кононов.

Багатьох початківців приваблює робота з готовим текстом, де не потрібно витрачати багато часу на пошук інших джерел, тобто унікального матеріалу в інтернеті. Але суть рерайтинга полягає в утворенні нових пропозицій, словоформ, словосполучень тощо. При перетворенні вихідного тексту повинен бути обов'язково збережений зміст матеріалу.

Особливо актуальний рерайтинг текстів для ресурсів складної технічної спрямованості. Внести щось нове в уже наявні енциклопедичні матеріали практично неможливо, а зробити їх унікальними й цікавими дає змогу рерайтинг статей, виконаний справжніми професіоналами.

Мета нашої роботи – здійснити аналіз особливостей написання рерайту, виокремити види рерайтів.

Рерайтинг – одна з форм копірайтингу, що є процесом створення нового тексту на основі того, що вже існує, а рерайт – це готовий продукт [1].

Варто зазначити, що основна причина виникнення рерайтингу – відсутність законної можливості розміщувати чужі тексти. Перш за все, в такому випадку подання сайту пошуковими системами істотно погіршиться, а також будуть порушені авторські права. На позитивні результати пошукових запитів вплине наявність унікального контенту. Щоб повтор матеріалу був більш унікальним, потрібно зробити його рерайт. Таку роботу можна замовити копірайтеру. Ще однією причиною є відсутність необхідності вигадувати щось нове. З цієї причини, відповідно, випливають дві основні переваги рерайта в порівнянні з повністю вигаданим текстом – економія часу і грошей.

Якщо говорити про механізми переписування текстів, то можна виділити дві великі групи – програмно-технічний метод, у якому текст завантажується в програму і вона замінює уривки тексту на схожі за значенням поняття, та метод прямого втручання, коли працівник за

допомогою словника синонімів і власної фантазії намагається переписати текст так, щоб він відрізнявся від оригіналу [1].

До першого різновиду можна зарахувати різноманітні програми-«синонімайзери» та системи автоматичного перекладу. Такі засоби можуть бути як доступними в мережі, так й існувати у вигляді самостійних комп'ютерних програм. Сюди ж можна віднести й різноманітні технічні засоби для перевірки унікальності тексту – системи з виявлення плагіату. Проте вони не створюють новий текст, а перевіряють документ на наявність подібних частин тексту, звіряючи матеріал із наявними в мережі зразками. Стовідсотковий плагіат, звісно, можна помітити неозброєним оком або виявити самостійно.

Проте, зазвичай, згенеровані програмами тексти потребують суттєвої корекції, адже, використовуючи закладені в базу словосполучення, програма може зробити помилку й використати хибний варіант написання чи значення, який не відповідатиме оригінальному тексту за змістом.

Метод переписування із застосуванням людських ресурсів вимагає значно більших затрат часу, коштів та праці. Проте цей метод себе виправдовує, бо кількість змістових помилок зменшується до нуля зі зростанням кваліфікованості рерайтера [2].

Унікальність тексту – новий параметр оцінки успішності сайту. Заведено вважати, що унікальність – це чисельна характеристика, яка демонструє, наскільки автентичним є текст і як він зможе використовуватися сайтом для того, щоб займати провідні місця в результатах пошукової системи. Водночас, ця характеристика може бути повною мірою застосована лише до авторського тексту, написаного «з нуля». Саме такі авторські тексти, написані конкретною особою з певною метою для чітко визначеного ресурсу, заведено називати копірайтом, а створення унікального тексту – копірайтингом [3].

Завдяки рерайтингу інтернет-видання мають змогу здешевити контент, адже переписування не потребує залучення значних коштів, а відтак генерації нових ідей. Та все ж нове на ринку завжди цінується вище за «переписане».

Також для рерайту важливим є дотримання балансу унікальності тексту. Унікальність – це той наріжний камінь контент-маркетингу, який може або вивести сайт у топ пошукових систем, або завести його в чорний список сайтів, які не індексуються.

Річ у тім, що Google, Яндекс та інші пошукові системи прагнуть забезпечити користувачам якомога кращий досвід при пошуку інформації. Тому їхні інженери розробили складні алгоритми для визначення сайтів із високою якістю контенту, які забезпечують найкращі відповіді на запити користувачів.

Коли ж власник веб-сайту намагається обдурити алгоритми, «крадучи» чужий контент, щоб зайняти провідне місце в рейтингах, пошукова система накладає на такий ресурс санкції і жорсткі фільтри

Існують спеціальні програми, які визначають ступінь унікальності тексту. Одні ресурси пропонують перевірити текст онлайн, інші вимагають завантаження спеціальної програми.

Використовуються різні алгоритми пошуку і перевірки.

Виділяють чотири найпопулярніші програми для розпізнавання плагіату у творах:

- etxt Антиплагиат (програма для завантаження);
- advego Plagiatus (програма для завантаження);
- text.ru (перевірка онлайн);
- content-watch.ru (перевірка онлайн) [5, с. 150].

Якщо контент призначений для сторінок, які будуть просуватися в пошуку, тут, звичайно, чим більший відсоток унікальності, тим краще. Для другорядних сторінок допускається показник низький, наприклад, 70-80% [4, с. 23].

Щоб здійснити 100 % рерайт, потрібно створити новий унікальний текст, структура якого відрізняється від оригіналу, але думка – аналогічна. Іноді доводиться шукати інші джерела, якщо в оригіналі не вистачає інформації.

Глибокий рерайт виконується шляхом комбінації вище наведених методів. Також поширені такі техніки:

1. *Переставлення речень, абзаців, смислових частин.* Тобто, ми змінюємо розповідь тексту від загального до конкретного, або від часткового до загального, зберігаючи сенс, сюди ж входить і додавання тієї інформації, що стала відома вже й на теперішній момент.

2. *Зміна стилю тексту*. Змінюючи стиль, ми не тільки досягнемо високої унікальності, але й поліпшимо текст. Частіше за все, згадуючи це правило, ми маємо на увазі зміну манери подачі матеріалу.

3. *Уточнення інформації, додавання прикладів та нових подробиць.* Малоінформативний текст викликає недовіру читачів. Такий текст ми можемо переписати, і тим самим підвищити його якість [6, 367].

Отже, унікальність тексту – це один з умовно-об'єктивних показників якості контенту з точки зору пошукової системи. Раніше важливими якостями потенційного працівника були відповідальність, комунікабельність, уміння аналізувати та відокремлювати частини від цілого, а сьогодні ідеальний працівник має вміти працювати із текстом. Саме тому став популярним рерайтинг. Уміння продукувати унікальні тексти – це навичка сучасного ідеального працівника у сфері медіа, яка ще довго не буде втрачати актуальності.

Список використаних джерел і літератури:

1. *Boldt-Irons L-A.* Rewriting Texts Remarking Images: Interdisciplinary Perspectives / L-A. Boldt-Irons. — New-York: Peter Lang, 2010. — 316 p.
2. *Hilliard R.* Rewriting. Writing for Television, Radio, and New Media / R. Hilliard. — New-York: Cengage Learning, 2014. — 178 p.
3. United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (ЮНЕСКО), Портал Грамотність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://en.unesco.org/themes/literacy-all
4. *Ильяхов М.* Пиши, сокращай. Как создавать сильный текст / М. Ильяхов, Л. Сарычева. — М.: Альпина Паблишер, 2018. — 440 с.
5. *Каплунов Д.* Нейрокопирайтинг: 100 приемов убеждения с помощью текста / Д. Каплунов. — М.: ЭКСМО, 2000. — 352 с.
6. *Каплунов Д. Р.* Бизнес – копирайтинг / Д. Р. Каплунов. — М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. — 400 с..
7. Джазоян А. Е. Блоги и пользовательский контент как новый формат осуществления интегративной функции СМИ. *Изв. Урал. федер. ун-та. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры*. 2014. № 2 (126). С. 39–48.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Завгородня Л. В.

Половинка Г. Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ У ФОКУСІ УВАГИ ТЕЛЕВІЗІЙНИКІВ

Із початку неоголошеної війни з Російською Федерацією в українських медіа майже в кожному новинному випуску загальнонаціональних засобів масової інформації є новини про війну, зокерма і про проблеми армії. Важливу роль у підготовці таких матеріалів відіграють морально-етичні норми.

Особливості застосування етичних принципів під час інформування про проблеми армії розкривали у своїй роботі М. Дорош [1] [2], І. Куляс [3], К. Толокольнікова [4]. За твердженнями І. Куляса, найпершим етичним обов'язком журналіста в таких сюжетах є оприлюднення суспільно значущих новин. Експерт зауважує, що в усіх сумнівних випадках рішення краще ухвалювати на користь безпеки українських військових. Але якщо ця новина допоможе цивільному населенню вберегти своє життя чи вирішити військовим їхні проблеми – таку інформацію варто оприлюднити. Проте в більшості випадків журналіст має право відкрито говорити про проблеми української армії, коли вказує на них постфактум. Так можливість ризику завдати шкоди військовим мінімізується, а надана інформація втрачає цінність для ворога.

Наступним важливим моральним аспектом військової журналістики медіаексперт виокремлює захист джерел інформації. Дані про людей-інформаторів не можуть бути оприлюднені, зважаючи на їхню персональну безпеку. Обов'язково слід дослухатися до прохань військових і мирних жителів, коли ті просять не показувати облич. У разі недотримання цього стандарту негативні наслідки для джерела інформації можуть бути більш загрозливими, ніж у мирних умовах.

І. Куляс наголошує також на необхідності неупередженого ставлення до обвинуваченої сторони. Він констатує, що журналіст і редакція мають принаймні намагатися за першої слушної нагоди надавати обвинувачуваній стороні можливість прокоментувати обвинувачення на свою адресу. Проте слід уникати ідентифікації обвинувачуваних задля уникнення шкоди цим людям [3].

Під час підготовки матеріалів у журналістів можуть виникати моральні дилеми. Вони з'являються тоді, коли потрібно обирати між стандартами та патріотичною позицією журналіста як громадянина. Розкриваючи це питання, експерт Наталія Лігачова зазначає: «Нинішня інформаційна пропаганда Росії – це порушення всіх стандартів у грубій формі. Якщо журналісти будуть відстоювати журналістські стандарти й чітко дотримуватися їх, то вони можуть вважати себе солдатами війни – це противага тому, як поводить себе ворожа сторона» [2].

Натомість воєнний журналіст Роман Бочкала наполягає на перевазі моральних аспектів під час створення сюжетів про проблеми армійців. Він вважає, що патріотична позиція апріорі є у всіх представників ЗМІ, які працюють на лінії фронту. Журналіст вважає, що це неможливо і не бачить протиріччя між стандартами та патріотизмом. На його думку, журналіст не може бути над ситуацією, якщо вона стосується його особисто як громадянина [1].

Одним зі стандартів журналістики у зоні війни є наведення позиції двох сторін конфлікту (тобто баланс думок). Водночас якщо інша сторона конфлікту – це незаконні формування, російські загарбники, сепаратисти, то постає питання, чи зобов'язані журналісти надавати їм слово. Це моральне питання вже неодноразово порушували в медіаспільноті: експерти зазначали, що, з одного боку, сам факт надання слова легітимує такі об'єднання, а з іншого – повністю ігнорувати їхні заяви теж неправильно[2].

Щодо відповідності моральним нормам інформування про проблеми армії, то експерти зазначають, що журналісти як громадяни країни можуть гостро відчувати необхідність підтримати свою державу та захистити її інтереси у воєнний час. У результаті це може призвести до замовчування невдач та поразок армії через бажання начебто допомогти. Однак такий шлях помилковий, вважає медіа експерт Тарас Шевченко, оскільки викривлення інформації з місць подій позначиться на довірі аудиторії Східної України, де вона й так украй низька [1].

Також на роботу журналіста морально впливають особисті обставини, адже, на думку медіафахівця Діани Дуцик, війна торкнулася багатьох сімей. Дослідниця звернула увагу на те, що українські канали зациклюються на новинах про події всередині країни, випадаючи з глобального контексту й стаючи таким чином усе маргінальнішими [4].

З'ясовуючи питання етичних дилем воєнної журналістики, варто наголосити і на важливості уникання стереотипів. Цьому питанню присвячена робота М. Дачковської. У матеріалі дослідниці йдеться про те, що українських армійців в суспільстві сприймають як пиятиків із пост-травматичним синдромом, що лише частково відповідає дійсності. У формуванні таких стереотипів у суспільства, на її думку, значною мірою є і провина ЗМІ [4].

Мала увага до стану справ у звільнених містах також є однією із етичних проблем у ЗМІ. Як зазначає експертка Наталка Гуменюк, ігноруючи проблеми місцевих жителів із водою чи світлом, новинарі налаштовують населення не тільки проти себе, а й проти армійців [1].

Важливо також наголосити на необхідності повідомляти про смерть журналістів чи військових не з екранів телевізорів. Як зазначив дослідник В. Іванов, українські телевізійники повинні користуватись напрацюваннями західних колег, а саме: не показувати крупним планом навіть «замилені» тіла військових та не оприлюднювати прізвища загиблих до

офіційних заяв. У таких випадках варто зважати лише на етичність, а не на першість чи ексклюзивність [5]. Про поранення теж варто повідомляти лише зі згоди пораненого. Якщо поранений не в змозі дати згоду, то уникаємо можливість ідентифікації цієї людини.

Під час інформування про проблеми армії варто розповідати не тільки про військовослужбовців, а й про дотичні до конфлікту групи людей. Зокрема, зважати на думку волонтерів, внутрішньо переміщених осіб, мирних жителів на території військового конфлікту та родин військових Під час написання матеріалів про вразливі групи населення варто дотримуватися журналістських стандартів та ретельно перевіряти всю інформацію, особливо відомості, взяті із соцмереж, використовувати коментарі незалежних експертів, ретельно підходити до вибору термінології (бажано використовувати емоційно нейтральну лексику) та подавати інформацію максимально зважено [6].

Отже, з огляду на особливості воєнної журналістики, під час роботи над матеріалами можуть виникати моральні дилеми, спричинені тим, що потрібно обирати між стандартами та патріотичною позицією журналіста як громадянина. Важливими аспектами етичних норм у таких матеріалах є уникнення негативних стереотипів про армійців, конфіденційність джерел інформації, неупереджене ставлення до сторони супротивника, наведення позицій двох сторін конфлікту, коректне висвітлення вразливих груп населення. Журналістам варто також пам’ятати про важливість оприлюднення суспільно значущих новин, уникати замовчування, яке нашкодить військовим та мирним жителям на території збройного конфлікту.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дорош М. Журналісти в зоні АТО :практичний порадник [Електронний ресурс] / М. Дорош // MediaSapiens. – 2014. – Режим доступу : http://ms.detector.media/mediaprosvita/how_to/zhurnalisti_v_zoni_ato_praktichniy_poradnik/

2. Дорош М. Чи існує «баланс думок» у воєнний час? [Електронний ресурс] / М. Дорош // MediaSapiens. – 2014. – Режим доступу :https://ms.detector.media/ethics/standards/chi_isnue_balans_dumok_u_voenniy_chas/

3. Куляс І. Стандарти й етика журналіста в умовах неоголошеної війни [Електронний ресурс] / І. Куляс // MediaSapiens. – 2014. – Режим доступу :http://ms.detector.media/ethics/standards/standarti_y_etika_zhurnalistiki_v_umovakh_neogoloshenoi_viyni/

4. Толокольнікова К. Інформаційна війна: від «журналістики відданості» до «кремлівських тролів» [Електронний ресурс] / К. Толокольнікова // MediaSapiens. – 2015. – Режим доступу : https://ms.detector.media/ethics/ standards/informatsiyna_viyna_vid_zhurnalistiki_viddanosti_do_kremlivskikh_troliv.

5. Іванов В. Стандарти журналістики в умовах військових конфліктів [Електронний ресурс] / В. Іванов // Академія української преси. – 2016. – Режим доступу : http://www.aup.com.ua/fgt468/

6. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації. – Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. – 184 с.

Науковий керівник: к. філол. н. Цапок О. М.

Роженкова Д. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗАСОБИ ВИСВІТЛЕННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНОЇ ТЕМАТИКИ В ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Наповнення друкованих медіа неможливо уявити без матеріалів на культурну тематику, оскільки вона охоплює чимало інтересів, тем, цікавих читачеві, та виконує інтегрувальну, ідейну та мотивувальну функції [6].

Кінематограф – це найбільш синтетичне мистецтво, яке відтворює на екрані зображення, що створюють враження живої дійсності. Кіно поєднує елементи літератури, театру, живопису, музики, хореографії. Саме тому кінематограф оперує багатьма виражальними можливостями, запозиченими з інших видів мистецтва [3].

Кіно як засіб візуальної комунікації пов’язане з його здатністю створювати ілюзію реальності. Цей вид мистецтва пропонує споживачеві картину дійсності, елементи якої вбудовані в обмежену логікою конкретної історії систему взаємозв’язків та підпорядковані загальній ідеї. [6].

Виражально-зображальні засоби в ЗМІ досліджували такі науковці, як: Ю. Арешенко [1], Л. Мацько [5], О. Гарматій [2].

Мета наукової роботи полягає в аналізі зображально-виражальних особливостей матеріалів про кіно в спеціалізованих друкованих виданнях.

Серед способів вираження змісту вирізняють як текстові, так і ілюстративні зображально-виражальні засоби: жанрові, під якими розуміють модифікації жанрів, різноманітні добірки матеріалів, рубрики, розділи, тематичні шпальти та номери; сюжетно-композиційні, до яких зараховують композицію, шрифтове розв'язання, ілюстративне оформлення; лексико-стилістичні: мова, зображально-виражальні засоби, стиль видання [5].

Детально розглянемо лексичні зображально-виражальні засоби, які найчастіше фіксуємо в журналістських матеріалах на тему кіно. Щоб увиразнити публікацію та посилити емотивно-оцінні компоненти, медійники використовують фразеологізми – стійкі поєднання слів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення, як от: *«на одному диханні, з вуст в уста»* («Кіно-театр»). Неологізми – нові слова або вирази, які виникли з розвитком суспільного життя. Застосовують для висвітлення теми кіно й професіоналізми – специфічні лексеми, які використовують люди певного фаху *(«дистриб'ютер», «мамблкор»).* Для висвітлення теми кінематографа використовують також синоніми – слова, що по-різному звучать, але близькі за значенням («кіно, фільм, стрічка»). А також антоніми – слова переважно однієї частини мови, які мають протилежне значення: *«добро і зло; любов і ненависть» (Кіно-театр)* [4].

Найбільш показовими серед найпростіших тропів є епітети – художнє означення, що виділяє в зображуваному явищі якусь характерну рису, викликає певне ставлення до нього. Прикладом є *«трагічні перипетії, тріумфальний сюжет, щире захоплення, злиденний південь»* («Кіно-театр»). Також наявні порівняння – це зіставлення двох явищ з метою розкриття специфіки одного з них. Розрізняють три види порівнянь: просте двочленне: *«він, подібно Екклезіасту; поети-вільнодумці накшталт трубадурів»* (Кіно-театр»; заперечне – *«коли ж їх бачать, то вони – міраж: не люди, а радше джини»* (Кіно-театр). Також використовують оксиморон – це свідоме поєднання різко контрастних понять, які нібито виключають одне одного, але насправді разом створюють нове уявлення: «океан пустелі; вони постають «знайомими незнайомцями» *(«Кіно-театр)* [4].

Найпоширенішими складними тропами в журналістських текстах є метафора, метонімія та іронія. Метафора – троп, в якому ознаки одного явища переносяться на інше за подібністю між ними. Розрізняють такі види метафори: власне метафора, алегорія, символ, уособлення, персоніфікація. Так, метафора – слово або словосполучення, яке розкриває сутність і особливість одного явища через перенесення на нього схожих ознак і властивостей іншого: «*обличчя смерті,* т*ворчість рішуче не піддається тиранії часу, тиха музика смутку, хитросплетіння партійних інтриг» («Кіно-театр)*. Персоніфікація – це надання предметам, явищам природи та поняттям властивостей людини: «*кінотеатри стають гравцями кіноринку» («Кіно-театр)*.

Ще одним складним поширеним тропом, який використовують у журналістських матеріалах, є метонімія – троп, заснований на асоціації за суміжністю. Замість назви одного предмета використовують назву іншого, пов'язаного з першим. Різновидами метонімії є: синекдоха, антономазія, перифраз, евфемізм, дисфемізм, гіпербола, лілота. Зокрема, синекдоха – троп, в якому наявна кількісна заміна понять: *«український глядач, молодь відчула»* («Кіно-театр). Антономазія – вживання назв літературних персонажів чи власних імен замість загальних, перифразом вважають троп, в якому власне ім'я, предмет називають не прямо, а в формі опису істотних і характерних рис: «кожен Тарантіно цей фільм оцінив би» Гіпербола – різке перебільшення рис людини, ознак чи якостей предметів з метою виявлення емоційності, захоплення або презирства: «стрічка полонила мільйони глядачів», «тисячу разів передивився», «через одну репліку розкриваю всю суть», а літота – це показ із художньою метою ознак якогось предмета в нарочито зменшеному вигляді: «ледве дихаєш», сюжет не позбавлений привабливості, актори грали трохи гірше манекенів» («Кіно-театр»).

До складних художніх тропів, які виражають глузливо-критичне ставлення автора до предмета зображення, зараховують також іронію. Це прихована насмішка, коли про якесь явище чи особу говорять у позитивному чи навіть захопленому тоні, а на увазі мають протилежне: «*в епізоді телеінтерв'ю на питання, що таке «сумчист», Крістіан ставить контрзапитання: коли сумочку, що лежить біля ніг візаві, помістити в рамку й виставити в музей – чи стане вона фактом мистецтва*?» («Кіно-театр»). Специфічною формою іронії є сарказм – це особливо дошкульна викривальна насмішка, вияв межової ненависті та презирства до зображуваних явищ чи людей: *«а на очах вихованої публіки не без задоволення почне ґвалтувати жінку»* (*«Кіно-театр)* [4].

Отже, журналісти в матеріалах на тему кіно активно використовують зображально-виражальні засоби. Зокрема, для надання специфічного емоційного відтінку автори аналізованого видання найчастіше послуговувались тропами, фразеологізмами, неологізмами, професіоналізмами.

Список використаних джерел і літератури:

1. Арешенков Ю. Лінгвістичний аналіз художнього тексту: навчальний посібник. Кривий Ріг: Видавничий дім. 2007, 178 с.
2. Гарматій О., Кісіль С. Тема культури в українських ЗМІ: основні тенденції подання / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів: видавництво Львівської політехніки, 2018. № 896. С. 18–25 (Серія «Журналістські науки»).
3. Германчук В. Кінематографічна модель інтуїтивізму в контексті культуротворчих процесів ХХ століття: автореф. дис. канд. мистецтвознав . Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ: 2004. 19 с.
4. Гром'як Р., Ковалів Ю. Літературознавчий словник-довідник. Київ: видав. центр «Академія», 1997. 749 с.
5. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови: підручник / за ред. Л. Мацько, Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
6. Нечай О. Основы киноискусства. М.: Просвещение, 1989. 287 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Надточій О. Л.

Таран А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗМІСТОВО-ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ПРОГРАМИ «ПРО ФУТБОЛ»

Спортивна телевізійна журналістика завжди викликала інтерес у людей, які цікавляться спортивним життям. Перспективність, нестандартність, динамізм – ці риси спортивної інформації імпонують діяльним та активним людям – реальним та потенційним реципієнтам мас-медіа. Футбольні програми необхідні на телеекрані для віддзеркалення найбільш важливих та актуальних подій в цій галузі та задоволення потреб глядачів, які цікавляться футболом. Також важливим у цій сфері є аналітичний аспект, оскільки для того, щоб дати змогу сформувати думку пересічному любителю футболу, потрібно певну проблему відобразити через призму експертних глядачів. Так, дослідження науковця Р. Левицького засвідчили, що найпопулярнішими футбольними телепередачами на вітчизняному телебаченні є програма «Про футбол» на каналі «2+2» та програма «Великий футбол» на каналі «Футбол 1».

Над особливостями спортивної тележурналістики працювали такі дослідники: К. Алєксєєв та С. Ільченко[1], Р. Левицький [2], С. Михайлов [3], А. Мураковський [4] та інші. Наприклад, науковці К. Алєксєєв та С. Ільченко [1] та С. Михайлов [3] аналізували відображення спортивної тематики в різних типах медіа, Р. Левицький [2] досліджував специфіку футбольних спецпроектів на українському телебаченні, А. Яковець [10] визначив головні особливості телевізійних жанрів.

Для телевізійної спортивної журналістики характерними є такі риси:

1. Поєднання візуальної і вербальної складової у спортивних сюжетах. Остання може бути ідентична відеоряду і сприйматися або як синхронно сказаний, або як закадровий текст. Третій варіант «доставлення» вербалізованої інформації – текстове дублювання в кадрі (статичне чи динамічне).

2. Зосередження уваги на поточних спортивних подіях.

3. Прямі включення зі змагань та подій навколо них, які важко визначити як самостійний жанр. У цьому випадку прямий ефір можуть використовувати в жанровій «ролі» репортажу, інтерв'ю чи сюжету.

4. Присутність у програмах тренерів та спортсменів, які є експертами.

5. Наявність ведучого та спортивного аналітика, який є модератором процесу [1, с. 238].

У процесі дослідження визначено такі специфічні особливості спортивних програм: поєднання візуальної та вербальної складової у спортивних випусках, наявність ведучого-аналітика та експертів у галузі спорту, висвітлення найактуальніших спортивних подій і прямі включення зі змагань та подій навколо них. Також виокремлено такі жанрові групи матеріалів про спорт: інформаційна, аналітична та художньо-публіцистична.

До інформаційних ми зарахували такі жанри: інформаційна замітка, сюжет, звіт, інтерв'ю та репортаж також через розвиток технологій і специфіку тележурналістики до цієї групи належить пряме включення.

Проаналізувавши українські футбольні телепрограми, можемо зробити висновок, що найчастіше в них використовують такі жанри, як інтерв'ю, репортаж та пряме включення.

До аналітичної групи ми зарахували коментар, дискусію, огляд та бесіду. Ці жанри зумовлюють аналітичну складову футбольних телепрограм, оскільки в них журналісти, експерти або гості висловлюють свої погляди на ту чи ту проблему, подію або явище, що дозволяє аудиторії сформувати власну думку.

Проаналізувавши вітчизняний медіапростір, ми визначили, що зараз популярні такі формати футбольних передач: футбольні новини, ток-шоу та ток-шоу в форматі інтерв'ю. Слід зазначити, що в останні роки футбольні новини зникають із телеефіру. Так, ще у 2015 році припинили трансляцію «Вікна-спорт» на каналі «СТБ», «Про спорт» на «2+2» та «Спорт у подробицях» на «Інтері». Щодо ток-шоу в форматі інтерв'ю, то такому жанровому формату дуже важко тримати рейтинги високими та довго утримувати увагу аудиторії через свою статичність. На підставі проведеного ґрунтовного аналізу функційних можливостей телепрограми «Про футбол» можемо стверджувати, що основним напрямом у роботі є оперативне інформування про футбольні новини та перебіг матчів на українській та європейській футбольних аренах. На нашу думку, вона має формат інформаційно-аналітичного ток-шоу, оскільки її основою є дискусії на важливі теми в галузі футболу, а процес спілкування модерують ведучі-аналітики, які висловлюють свої погляди щодо певних футбольних проблем.

Також програма «Про футбол» має таку специфічну рису ток-шоу, як наявність експертів, які допомагають ведучим аналізувати певні футбольні події чи конкретні моменти матчів, щоб сформувати найбільш об'єктивну картину дійсності. Розважальною ж складовою, характерною для футбольних ток-шоу і притаманною передачі «Про футбол», є конкурси, вікторини та рубрики рекреаційного типу.

Структура програми складається зі вступної, основної та заключної частини. У першій частині програми «Про футбол» ведучий анонсує найцікавіші теми у випуску. Основна частина містить огляд матчів та їхні обговорення, сюжети, інтерв'ю та репортажі, дискусії в студії, оголошення конкурсів тощо. На завершальному етапі програми інформують про результати зіграного туру та анонсують матчі наступного, презентують рубрики, повідомляють результати голосування та називають переможців конкурсів.

Дослідивши висвітлення футбольних подій у програмі «Про футбол» ми з'ясували, що редакція програми використовує низку засобів популяризації: зворотній зв'язок, інтеграція з соціальними мережами, розіграші призів. Відомі спортсмени, яких запрошують до студії

також сприяють зростанню популярності сайту. У ході дослідження програми «Про футбол» встановлено, що футбольна журналістика виконує певні функції, найважливіші серед яких – інформативна та аналітична. Також визначено тематичне наповнення програми «Про футбол»: аналіз матчів Української Прем'єр-ліги, дій гравців у матчах, аналіз матчів Збірної України, українських клубів на міжнародній арені, голосування за кращий гол туру, обговорення футбольних новин України, трансферів українських команд, розглядають правові питання українського футболу. Важливо, що програма «Про футбол» орієнтована не лише на телеглядачів, а також на інтернет-користувачів. Тому в соціальних мережах «Instagram», «Facebook», «Twitter» є сторінки програми.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексеев К. А., Ильченко С. Н. Спортивная журналистика: учебник для магистров. М.: Издательство Юрайт, 2013. 427 с.
2. Левицький Р. С. Спецпроекти на українському телебаченні: спортивні програми. *Світ соціальних комунікацій*: наук. журн. Т. 7. Київ: КиМУ, ДонНУ, 2012. С. 68–70.
3. Михайлов С. А., Мостов А. Г. Спортивная журналистика: учебное пособие. Санкт-Петербург: Изд-во Михайлов В. А., 2005. 223 с.
4. Мураковский А. Спортивные журналисты: кто они? *Абажур*. 2001. № 9. С. 19–23.
5. Новіков Д., Ходоровський Б. Спортивний журналіст: «Не можна навчити людину журналістиці, а спортивної – в особливості». URL: http://gipp.ru/openarticle.php 7icN28439 (дата звернення: 15.02.2020).
6. Офіційний сайт Асоціації спортивних журналістів України[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uspa.com.ua/.
7. Несенюк М. Футбол на телебаченні – де знайти авторитетів? URL: http://www.telekritika.ua/view/2012-08-30/74536 (дата звернення: 07.02.2020)
8. Усик В. Спортивна журналістика: Україна vs Росія. URL: http://www.ukrainefootball.net/stati/sportivna-jurnalistika-ukrana-vs-rosya-chastina-druga-futboln-programi.html (дата звернення: 12.02.2020)
9. Могилевская Э. Ток-шоу как жанр ТВ: происхождение, разновидности, приемы манипулирования. URL: http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu- (дата звернення: 05.02.2020).
10. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика: [підручник]. Київ: «Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. 240 с.

Науковий керівник: старший викладач Коваль С. В.

Тиха А. Т.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

STORIES ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «INSTAGRAM»

Соціальна мережа «Instagram» стала ефективним інструментом побудови комунікації з аудиторією. Одна з функцій платформи, Stories, є головним інструментом комунікації і трансляції своїх ідей, адже нині у тренді знаходиться більш реальний «живий» контент. Завдяки цьому користувачі все більше зацікавлюються соцмережею, Instagram стає більш популярним, а Stories перетворилися на найефективніший засіб впливу й популяризації своєї сторінки в цій соцмережі.

Усебічний аналіз Stories як найефективнішого інтерактивного інструменту для розвитку сторінки в соціальній мережі «Instagram» свідчить, що ця діяльність потребує додаткового вивчення, а отже зазначена тема є актуальною. Адже правильну стратегію ефективного використання Stories-функцій можливо визначити шляхом аналізу власної діяльності. Аналіз продукування цього інструменту зумовлений виникненням усе більшої кількості функцій, варіативність і різноманітність яких необхідно представити детальніше й глибше.

Stories в Instagram є об'єктом досліджень українських та іноземних блогерів і SMM-менеджерів. Методи продукування ефективних Stories в соціальній мережі досліджують Т. Пренткович (@tanyaprentkovych), А. Френдій (@alina_frendiy), Л. Калабуха (@kalabukha.l). Серед популярних блогерів, які практикують оригінальні методи створення контенту в Instagram, можемо виокремити Н. Краснову (@krasnovanatasha), С. Сухова (@sergeysuxov), Я. Левенцева (@yana_leventseva), Д. Олива (@diva_olivka).

Метою нашої роботи є розкриття особливостей Stories як інтерактивного інструменту в соціальній мережі «Instagram» завдяки аналізу нових функцій Stories, презентуванню їх варіативності й різноманітності.

Адміністратори соцмережі протягом 2018 – 2019 років і до сьогодні продовжують тримати фокус на розвитку Stories і ввели декілька нових мультимедійних засобів, що урізноманітнюють контент: з'явилися Gif-анімації, три види опитувань (з двома варіантами відповідей, функція «Постав мені запитання», опитувальні слайдери), таймери зворотного відліку, тести, маски, які допомагають збільшити залученість і зробити контент менш формальним [1].

1. *Gif-анімації*. Gif-анімації активно використовуються Instagram-блогерами для створення яскравого контенту, візуалізації текстових повідомлень, більш емоційного подання інформації, залучення нових підписників, більшого охоплення аудиторії, збільшення її активності [3].

2. *Опитування з двома варіантами відповідей.* Домінантною ознакою Instagram-опитування є його використання для двох цілей: збирати думки підписників, щоб потім коригувати свої плани в роботі, та підвищувати інтерес до Stories і збільшувати охоплення аудиторії [4].

Аналіз Stories дає підстави виокремити два види опитування за характером запитання, за допомогою яких можна з'ясовувати думку аудиторії:

- опитування-оцінка з односкладним запитанням і варіантами відповідей: «Так», «Ні»;
- опитування-дослідження цільової аудиторії (ЦА) зі складним запитанням і різними варіантами відповідей. що допоможуть зрозуміти, що більше подобається аудиторії.

3. Функція *«Постав мені запитання».* Ця функція схожа на звичне «опитування», але має поле для розширеної відповіді, замість двох варіантів. Ставити запитання може будь-який користувач, у якого є доступ до перегляду Stories. Вони будуть з'являтися над статистикою переглядів у вигляді карток. При цьому питання не анонімні.

4. *Опитувальний слайдер.* Новий стікер-опитування розширить спектр відповідей. Крім стандартного «Так / Ні» користувачі можуть відповідати на запитання «Наскільки?». Слайдер передбачає можливість оцінювання за шкалою, а також влаштований за принципом збільшення гучності. Стікер-емодзі можна обрати в параметрах Stories [3].

5. *Тести*. Це популярні інтерактивні стікери, які містять 2 – 4 варіанти відповідей. У них можна обрати правильну відповідь, тому коли підписник голосуватиме, автор відразу дізнається, правильне припущення реципієнта чи ні.

Аналіз тестів у Stories дає підстави виокремити чотири відносно нові ідеї для тестів-стікерів: вікторини, розважальні тести, тести в форматі самодіагностики, конкурси з нагородою, тести-дослідження ЦА [4].

6. *Маски.* Слід зауважити, Instagram часто використовує AR доповнену реальність. Стікери й маски, які набули розголосу у 2018 році є очевидним елементом AR. За допомогою них можна накласти різні елементи на відео. Маски можна було б сміливо вважати виключно розважальною функцією, якби не кейси використання масок великими брендами в комерційних цілях.

Наприклад, Кайлі Дженнер (власниця бренду Kylie) спростила замовникам тестування її продуктів, випустивши нові фільтри-маски в Instagram. Ця функція дозволяє користувачам побачити, як на них виглядають певні відтінки помад і тіней, а вже потім здійснювати покупку. Створити брендові стікери – відмінна рекомандація для просування бренду в майбутньому році. Зробити маску можна через сервіс Giphy (тільки після верифікації профілю) [3].

7. *Таймер зворотного зв'язку.* Зазвичай, цей стікер використовується для відліку часу до важливих подій для бренду: анонс нового продукту, прямий ефір, демонстрація нової колекції. Наприклад, Google зовсім не нехтує цим функціоналом: запустивши голосування за топ-зірок NBA, він ввів у свої Stories зворотний відлік, який стимулював людей голосувати швидше.

Варто звернути увагу на зворотну реакцію підписників – якою б якісною не була Stories, вона не вважатиметься дієвою, якщо користувачі її ігноруватимуть. Слід зауважити, що існує популярний тренд для Stories, який допоможе підняти статистику. Це ігровий контент. До нього входять засоби, які можна адаптувати під будь-яку тематику. Це скріншот-

передбачення, гра-лабіринт, ребуси, емодзі-тайм, відповідники з цифрами, загадки з фото [6].

В ігрового контенту є свої мінуси: його складно зробити естетичним. Особливо складно вписати гру в стильні й атмосферні акаунти. Але у 2019 році пророкують відходження від давно знайомих стандартів оформлення стрічки в одному стилі, тому ці мінуси поволі перетворюються в нейтральні ознаки ігрового контенту [5].

Слід розглянути способи перевірки ефективності Stories: щоб зрозуміти, чи працюють Stories, треба відстежувати й аналізувати кілька метрик. Глибина перегляду – ключовий показник, який демонструє співвідношення між кількістю людей, які додивилися Stories до кінця, і кількістю людей, які дивилися його спочатку. Ця метрика є показником того, чи працює контент в унісон з аудиторією. Щоб стежити за охопленням через Stories, окрім внутрішньої статистики, можна використати зовнішні сервіси: Socialbakers, Union Metrics, Squarelovin.

Instagram протягом останніх років тримав фокус на розвитку Stories, тому з'явилося понад десяток різних функцій та відповідно рекомендацій щодо їх використання в Stories, які допомагають збільшити залученість і зробити контент менш формальним.

Stories не вважатиметься дієвою, якщо підписники її ігноруватимуть. Варто зауважити, що існує популярний тренд для Stories, який допоможе підняти статистику, адже він заохочує підписників давати зворотну реакцію зовсім ненав'язливим способом – за допомогою ігрового контенту.

Список використаних джерел і літератури:

1. Be.Busel [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/channel/UCbRd1fCoJ0ov790pPx6kEEA/about?disable_polymer=1
2. SMM: маркетинг у соціальних медіа чи в чому специфіка бізнесу в соцмережах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eduget.com/news/smmmarketingusocialnixmediachivchomuspecifikabiznesuvsocmerezhax-2519
3. Stories в Instagram: используем правильно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.smm-lab.kiev.ua/stories-v-instagram-ispolzuem-pravilno/
4. Stories в инстаграм: что это и как это использовать в бизнесе? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://aggo.ru/blog/stories-v-instagram-chto-eto-i-kak-ispolzovat-ikh-dlya-biznesa/
5. Игры в Инстаграме – легальный и интересный способ вовлечь подписчиков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://smmplanner.com/blog/igry-v-instagrame-legalnyj-i-interesnyj-sposob-vovlech-podpischikov/
6. *Панкратов Ф. Г.* Рекламна діяльність / Ф. Г. Панкратов, Т. К. Серегина, Шахурин В. Г. – М. : ИВЦ Маркетинг, 1998. – 142 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Завгородня Л. В.

Харченко А. Ф., Просяник Д. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОГРАФІК ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ ЩОДО СТУДЕНТСЬКОГО ЖИТТЯ ЯК ПЕРІОДУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Сьогодення просто неможливо уявити без використання інформаційних технологій. Засоби для їх представлення розповсюджені серед більшості сфер нашого життя. Це стосується і медіатехнологій [2], адже людство споживає інформацію за допомогою соціальних мереж, онлайн газет, блогів та додатків, які пропонує мережа Інтернет. Вони, в свою чергу, значно впливають на рівень медіаграмотності у суспільстві.

Крім цього, змінюється спектр засобів відображення інформації. Значної популярності набувають інфографіки та відеографіки, оскільки користувач налаштований витрачати якнайменше часу на прочитання довгих текстів, і його увага може зупинятися переважно на коротких графічних об'єктах (інфографіках), що несуть релевантну інформацію [1].

Цю тенденцію ми можемо спостерігати в освіті, науці, соціальній сфері, у політиці, економіці тощо. Саме інфографіка здатна притягнути увагу користувача, підвищити рівень

довіри та інформованості за дуже короткі проміжки часу.

Інфографіка – простий для сприйняття продукт, що достатньо складно створювати. Метою інфографік є коротке інтуїтивне пояснення будь-якої проблеми з відповідною графічною інтерпретацією [4].

Що стосується правил створення інфографік, вони можуть мати різні форми та стиль, відрізнятися розмірами в залежності від потреби споживача. Значної популярності набули статистичні інфографіки для соціальних мереж, на кшталт Instagram [2]. Слід пам'ятати, що інфографіка, як елемент інформаційного та рекламного змісту, повинен бути легким для сприйняттям, привабливим і доступним засобом без психологічного чи технічного перенавантаження. Сьогодні для користувачів інфографічні звіти є одними із найцікавіших видів інфографік.

Саме тому темою дослідження було обране опитування аудиторії студентів щодо усіх аспектів студентського життя. Адже інфографіка є найкращим методом презентації стастичної інформації. Крім цього обране питання надало можливість наблизитися до реальних умов виконання проектних завдань. Аналіз отриманих результатів у вигляді інфографік забезпечив визначення закономірностей становлення особистості у період навчання в університеті та адаптації до нового середовища.

Метою дослідження було знайти відмінності між навчанням в університеті та школі, дослідити рівень задоволеності студентів їх повсякденними діяльностями та дізнатися чи справдились їхні очікування від навчання у ЗВО.

Дослідження проводилося групою із чотирьох осіб. Найважливішим аспектом виконання проекту була робота у команді, де кожен учасник відповідав за певний перелік завдань. Для ефективного та швидкого збирання інформації було обрано метод опитування. Респондентам відповідали на питання «Чи справдились Ваші очікування від студентського життя?».

У опитуванні взяли участь 113 осіб, із наступною статистичною вибіркою: 63 особи (56%) обрали варіант «так», 50 осіб (44%) обрали варіант «ні».

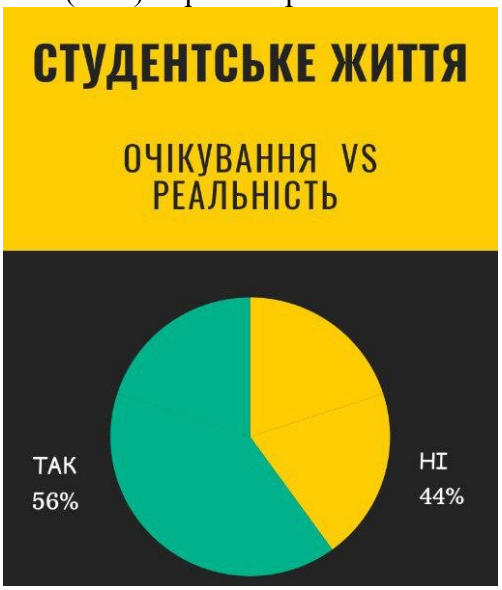

Рис. 1. Результати опитування

Для візуального відображення дослідження проблеми адаптації студентів на першому курсі було створено інфографіку «Студентське життя», представлену на рис. 1, та відеоролик «Типи студентів», що демонструє буденні ситуації, які відбуваються в університеті. Метою відеоролика було виокремлення стандартних типів студентів, у яких кожен може впізнати себе. Відеоролик мав на меті привернути увагу аудиторії до проблеми адаптації студентів до нових умов навчання та атмосфери дорослого життя.

Кожен крок дослідження супроводжувався спільно з іншими учасниками проекту, що надзвичайно покращило навички командної роботи, розподілу завдань, управління часом та додало впевненості і досвіду для подальших досліджень.

У результаті виконання проекту команді вдалося показати переваги студентського життя. Із результатів опитування стало відомо, що студентське життя саме таке, яким його уявляє більшість абітурієнтів. Створений відеоролик надав можливості досить точно відобразити основні типи студентів, які навчаються у ЗВО. А інфографіка підтвердила актуальність «студентства» як важливого етапу становлення людини у суспільстві.

На нашу думку, цей проект був корисним для розуміння майбутньої професійної діяльності журналіста, тому що він допоміг засвоїти роботу в команді, а також забезпечив реалізацію інформаційно-комунікаційних навичок на прикладі роботи у відеоредакторі «Adobe Premiere Pro». Учасники проекту вдосконалили свої вміння у проведенні опитувань та аналізі результатів у новий спосіб – шляхом проведення короткого опитування у соціальній мережі Instagram. Завдяки цьому вдалося опитати якомога більшу кількість респондентів серед студентства, а також, точніше вирахувати відсоткове співвідношення статистичних даних.

Результати проекту можна використовувати для покращення якості освітнього процесу. Також проведене дослідження підтверджує ефективність представлення інформації користувачам у вигляді інфографік. Для абітурієнтів дослідження є гарною мотивацією, яка покращить зрозуміння переваг та особливостей студентського життя.

Список використаних джерел і літератури:

1. Безуглий Д. С., Юрченко А. О., Удовиченко О. М. Огляд засобів комп'ютерної візуалізації для підтримки навчального матеріалу. – Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (63), Issue: 153, 2018. – Pp. 11–14.

2. Кавуненко Т. Як не загубитися в інформаційному хаосі [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://idecide.com.ua/poradymediahramotnist.

3. Новиченко І. Інформаційне перенавантаження [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ar25.org/article/informaciyne-perenavantazhennya.html.

4. Юрченко А. О. Відеографіка як один з видів інфографіки для створення динамічних відео-анімацій. – Вісник Сумського університету, 2018. – С. 81–83.

Науковий керівник: викладач Юстик І. В.

ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ

Назаренко Я. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ГРАМОТНІСТЬ ЯК ГОЛОВНА ВИМОГА ДО РЕДАГУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ ПРЕСИ

Сучасна українська журналістика працює в досить різноманітних напрямках. Звичайно, час іде вперед, найпопулярнішою стає наразі інтернет-журналістика. Але інші види засобів масової інформації також користуються попитом. Зокрема, друкована преса є досить необхідною навіть у модерну епоху. Проте для того, щоб матеріали з такого засобу передачі інформації були якісними, необхідна ретельна перевірка кожного повідомлення як автором текстів, так і редактором. Грамотність – це запорука успіху видання в цілому та окремих його матеріалів. Без цієї основної вимоги не можна випускати у світ жоден текст.

Актуальність роботи. Розвиток сучасної української преси вимагає активного дослідження якості друкованих періодичних видань. Актуальним та перспективним є питання розгляду грамотності власне регіональних видань. Адже, незважаючи на їх модерний розвиток, збільшення накладів, розширення та вдосконалення діяльності редакцій, мовна проблема наявності численних помилок у матеріалах досі присутня. **Метою** нашої роботи є визначення ролі грамотності як головної вимоги до редагування матеріалів преси.

Уміння грамотно викладати думки та писати – це навичка журналіста та редактора, який проживає, працює в рамках сучасного суспільства та є його невід'ємною частиною. Грамотність передбачає винятковість і професіоналізм працівника медіасфери. Неграмотність же – це перший ворог для ефективності та результативності преси. Складно читати текст, якщо він не відповідає елементарним вимогам до грамотності. Робота редактора над текстом – це досить важкий творчий процес, де є певні речі, які не варто точно визначати. Звичайно ж, можна виокремити два головні плани: редакторський аналіз і практичне втілення його наслідків. Аналізувати твір означає розглянути його, вивчити, а саме розчленувати його на певні частини, визначити елементи, що увійдуть у ціле, з'ясувати деякі його аспекти та характеристики. Варто пам'ятати, що це не лише систематичний порядок, а й нелегка розумова діяльність, яка охоплює безліч дій. Тобто це всебічний розгляд рукопису, його всеосяжні властивості, які з'являються тоді, коли редактор намагається вдосконалювати зміст і форму журналістського матеріалу. Мета аналізу полягає у визначенні справжньої цінності твору, сприянні найбільш повному втіленню авторської ідеї, зростанні ефективності видання [1, с. 7].

Надаючи характеристику рукопису, редактор ставить за основу загальні міри оцінки публіцистичних матеріалів й аналіз дотримання точних вимог, які надані специфікою конкретного виду текстів, конкретного видання або ж засобу масової комунікації. Редакторський розгляд – це критика, яка націлена щонайперше до автора. А метою її стають такі завдання: вказівка на певні недоліки та сприяння покращенню рукопису. Можна погодитись із твердженням, що це також ретельний розгляд тексту, який є необхідним обов'язково й самому редакторові, адже це визначить його подальшу роботу зпідготування матеріалу до поширення [1, с. 7].

Безумовно редактор у жоден момент не повинен забути про таку особливу категорію, як сприйняття матеріалу. Завдання полягає в тому, аби під час аналізу тексту завбачити потенційні впливи твору на певного читача, слухача чи глядача. Ідеться мова про різноманітні комунікативні функції, які прийдешній матеріал зробить більш успішно, якщо реципієнт правильніше зрозуміє не лише головне посилання й концепцію автора, а й кожне міркування, дефініцію, оцінку, навіть мотиви сказаного [1, с. 7–8].

Аналіз дає змогу зробити висновок, що редактор є транслятором повідомлень. Адже він:

– контролює повідомлення на основі встановлених норм;

– «перекладає» інформацію з внутрішньої мови автора на зовнішню мову реципієнта;

– робить прив'язку повідомлення до певних умов способу його передачі;

– оптимізує матеріал за ланцюжком параметрів [3, с. 30].

Звідси випливає, що цей професіонал всіляким чином редагує текст, враховуючи найрізноматніші фактори, та максимально створює його грамотним (оптимально чистим). Навіщо ж взагалі скрупульозно ставитися до створення грамотного матеріалу в пресі? По-

перше, це повага до тих, кому ви адресуєте свій текст. Один пропущений розділовий знак не змінить матеріал докорінно, але постійні помилки, одруківки та повна відсутність пунктуації надто обтяжують невидимий зв'язок із комунікатом. По-друге, людина, яка не має за мету писати грамотно, здається лінивою. Занадто інертною для того, щоб працювати над собою, а конкретніше – над своїми помилками, та зростати як грамотна особистість. Крім того, зазвичай такі люди не можуть взагалі тверезо оцінювати критику чи сприймати поради [4]. Відповідно до цього при створенні сучасної періодики необхідно досить ретельно слідкувати за грамотністю. Незважаючи на короткий термін редагування газети чи журналу, потрібно чітко працювати над кожним етапом редакційного процесу. На думку С. Мітчела, «Перейматися треба, тому що неграмотне написання текстів може зіпсувати імідж усього відділу новин» [6, с. 25].

Чому так важливо писати грамотно? Почнемо з того, що мовні правила не є довільними встановленнями лінгвістів, які придумані лише для того, щоб ускладнювати життя людям. Вони склалися природнім шляхом у процесі історичного розвитку мови. Більше того, якби граматичної уніфікації не існувало, то письмова комунікація була б неможлива. Тому не потрібно розглядати дотримання граматичних правил як послугу, яку необхідно надавати іншим. Треба пам'ятати про те, що це умова існування писемної майстерності загалом [7].

На дослідницьку увагу огляд преси заслуговує, оскільки вона все ж затвердила власне право на незалежний і вільний показ усіх подій, засудження уряду та порушення нагальних проблем у суспільстві чи питань, які вимагають негайного вирішення. Також усім відомий факт, що преса несе в собі відповідальність перед суспільством, тож її функції окреслюються в ролі четвертої влади [5]. Досить безсумнівними є незмінні джерела найчастіших помилок, якими вони постійно насичують інформаційний простір. «На першому місці – і це наша найбільша публічна мовна трагедія – офіційні документи органів влади всіх її гілок і рівнів, підприємницьких і комерційних структур, особливо – банків, партійних і громадських організацій», – виокремлює керівник медіапроєктів Львівського пресклубу Р. Шостак. Другим джерелом негативного завантаження мови є пряма мова посадових осіб керівних органів, іншими словами, штатних і позаштатних посередників суспільної позиції. «Третя мовна «пробоїна» – авторські тексти журналістів», – запевняє автор статті «Грамотна газета – комплімент чи оксюморон?» [2].

Що саме потрібно робити для того, аби врешті-решт зменшити кількість мовних помилок у роботі ЗМІ – на наш погляд, відомо. Але необхідно мати величезне бажання для цієї точної праці. Чудовим початком могла б стати організація різноманітних професійних конкурсів для щорічного визначення найкращих журналістів, електронних і друкованих видань саме за мовною грамотністю [2]. Адже грамотність у матеріалі – це найголовніша вимога та основна ознака якісного тексту, без якої випуск видання є заздалегідь неможливий. Отож, щоб здобути повагу в читача, необхідно багатовекторно працювати над матеріалом і якомога краще підвищувати власний професіональний рівень.

Список використаних джерел:

1. А. Капелюшний. Стилістика й редагування: Практичний словник-посібник журналіста [Електронний ресурс]. URL: https://www.twirpx.com/file/2367540/.
2. «Грамотна газета»: комплімент чи оксюморон? [Електронний ресурс]. URL: https://ms.detector.media/ethics/standards/gramotna_gazeta_kompliment_chi_oksyumoron/.
3. Партико. Загальне редагування: нормативні основи: навч. посіб. [Електронний ресурс]. URL: https://www.studmed.ru/partiko-zv-zagalne-redaguva nnya_4f2332b7f24.html.
4. Навіщо нам писати грамотно? [Електронний ресурс]. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2017/10/14/226967/.
5. Право на критику. Роль преси в суспільному та політичному житті [Електронний ресурс]. URL: https://tyzhden.ua/History/72424.
6. С. Мітчел; пер. з англ. Н. Єгоровець. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет [Електронний ресурс]. URL: https://epdf.tips/-ae255d4667c40ff4ad1d76ab12bc1bcc84101.html.
7. Урок 7. Грамотность письменной речи [Електронний ресурс]. URL: https://4 brain.ru/pismo/gramotnost.php.

Науковий керівник: доцентка Іванченко О. В.

АНГЛІЙСЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Агзамова Е. Р.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІСЕМІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ МЕБЛІВ

Слово як елемент мови може бути однозначним або багатозначним. Більшість слів є багатозначними, тому що кількість предметів і явищ дійсності набагато більша, ніж кількість слів, які ці явища позначають. Моносемія, тобто наявність у слова лише одного значення, не є типовою для мови. Явище полісемії характерне для будь-якої мови та з її розвитком набуває все більше нових значень та їх відтінків [1, с. 2–3].

Сукупність значень та вживань багатозначного слова утворюють його смислову структуру, у якій значення є взаємообумовленими та взаємозв'язаними. Мова проходить процес постійного самовдосконалення та постійно збагачується новими словами. Особливо помітні зміни відбуваються в лексиці та семантиці слів.

Утворення нових лексем та віддалення значень полісемантичних слів – тривалий процес. **Полісемія** як наявність у слова двох і більше значень відбиває принцип економії формальних засобів при передаванні максимального смислового обсягу. Існування принципу економії мовних засобів виникає через невідповідність між кількістю інформації, яку необхідно засвоїти людині, і об'ємом її пам'яті. Існує думка про те, що чим уживаніше слово, тим розгалуженішою є система його похідних значень.

При виборі потрібного слова необхідно зважати на контекст, оскільки він у конкретному мовленнєвому акті нейтралізує полісемію. Усі значення слова спираються на центральне та узагальнене значення, а самé явище полісемії засноване на зв'язках між значеннями. З плином часу не всі значення слова зберігаються, і багатозначне слово може розпастися на низку слів, схожих лише за формою – омонімів.

Лексичне значення слова – це компонентна структура, яка є комплексом декількох пов'язаних між собою значень. У структурі лексичного значення слова виокремлюють декілька компонентів. Денотативний компонент характеризує співвіднесеність слова з позначуваним ним предметом, тобто демонструє зв'язок між звуковою формою слів та предметами об'єктивної дійсності. Сигніфікативний компонент позначає співвідношення між словом і поняттям – категорією мислення, що виникає у свідомості як узагальнення однорідних предметів і є результатом виокремлення предметів або явищ певного класу за загальними і водночас специфічними для них ознаками. Семантика слова передає способи розуміння світу та мови, тому вона має показати усі словесні семантичні нюанси. Це стає можливим за допомогою включення до семантики слова його конотативного компоненту, пов'язаного з емоційно-експресивним та оцінним відбиттям предметів та явищ зовнішнього світу. Прагматичний компонент лексичного значення є додатковою інформацією про учасників та про умови комунікації. Він уважається тісно пов'язаним із конотативним значенням [5, с. 335–337].

Слова, як і значення багатозначного слова, пов'язані між собою. Одним із найбільших об'єднань слів є **лексико-семантичне поле** – сукупність слів, об'єднаних спільністю змісту, що відбивають предметну, поняттєву або функціональну схожість позначуваних явищ. Це слова, пов'язані з одним і тим самим фрагментом дійсності. Наприклад, в лексико-семантичній системі будь-якої мови можна виокремити поле почуттів, поле часу, поле руху тощо.

Лексико-семантичне поле складається з ядра та периферії. Одні слова знаходяться у ядрі, вони пов'язані між собою сильними семантичними відношеннями й утворюють синонімічні, антонімічні і родово-видові групи. Інші слова, які частіше за все належать і до іншого лексико-семантичного поля, знаходяться на периферії. У межах лексико-семантичного поля виокремлюють лексико-семантичні групи, у межах яких виокремлюють ще тісніше пов'язані семантичні об'єднання, які називають лексико-семантичними категоріями – синоніми, антоніми, гіпоніми [2, с. 84].

Динамічний аспект мови, особливо розвиток багатозначності мовних одиниць, посідає важливе місце як серед досліджень багатозначності, так і серед досліджень процесів словотворення. Значення слова є особливою структурою представлення знань, у якій нові значення спираються на центральне значення.

Поняття лексико-семантичного поля неодноразово описувалося у лінгвістичних працях, однак способи його внутрішньої організації й досі залишаються недостатньо висвітленими. На наш погляд, виявлення таких способів є можливим завдяки поєднанню традиційного й когнітивного підходів до аналізу лексико-семантичного поля. Традиційний підхід уможливлює визначення ієрархічних зв'язків між словами, які входять до лексико-семантичного поля. Застосування когнітивного підходу уможливлює виявлення понятєвих механізмів, що лежать в основі таких зв'язків. Когнітивна лінгвістика наполягає на необхідності пов'язувати значення слова зі структурою знань, які лежать в його основі [3, с. 45].

Когнітивна лінгвістика застосовує метод концептуального моделювання як спосіб структурування інформації будь-якої галузі знань. У процесі побудови концептуальної моделі головним завданням є встановлення типів зв'язків між інформаційними фрагментами. У дослідженні ми послуговуємося методикою аналізу, запропонованою С. А. Жаботинською, згідно з якою упорядкування інформації у мисленні людини відбувається за допомогою базисних пропозиціональних схем, які тематично згруповані в базисні фрейми – предметний, акціональний, посесивний, ідентифікаційний та компаративний. Число базисних пропозиціональних схем є обмеженим, проте завдяки їх комбінуванню можна відтворити різні за конфігурацією концептуальні структури будь-яких понятєвих царин [1, с. 4].

Лінгвокогнітивний аналіз способів внутрішньої організації лексико-семантичного слова «меблі» на прикладі лексем *table n*, *bed n*, *chair n* здійснюється поетапно. До першого етапу відносимо створення списку значень полісемантичних слів на основі даних, зібраних із різних лексикографічних джерел. Метою другого етапу є побудова концептуальної мережі полісемії кожної з обраних лексем, що дозволяє відстежити напрямки розвитку значень полісемантичного слова. Концептуальна мережа, згідно з концепцією С. А. Жаботинської [1], сформована пропозиціями п'яти базисних фреймів – предметного, посесивного, акціонального, ідентифікаційного та компаративного, утворює «скелет» інформаційної системи мислення людини. Третім етапом аналізу є визначення доменів у межах концептуальної мережі лексичного значення полісемантичних лексем *table n*, *bed n*, *chair n*. Завдяки побудові концептуальної мережі полісемії та виокремленню у ній понятєвих доменів стає можливим отримання уявлення про структуру наявного в синхронії номінативного простору аналізованих полісемантичних лексем. Завершальним етапом аналізу полісемії є визначення характеру організації лексико-семантичного поля таких слів на позначення меблів, як *table n*, *bed n*, *chair n*.

Таким чином, явище полісемії є надзвичайно важливим у мовознавстві і має значення не лише для лінгвістів, адже це явище постійно використовується як у науковому, так і в повсякденному житті. Оскільки багатозначність є мовною універсалією, вона зустрічається в усіх мовах і серед різних частин мови. Лінгвокогнітивний аналіз полісемантичних слів, що входять до складу лексико-семантичного поля «меблі», є можливим завдяки поєднанню понять і положень традиційного й когнітивного підходів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жаботинська С. А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2011. № 52. С. 3–11.

2. Ктитарова Н. К. Загальне мовознавство: навч. посіб. Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2009. 144 с.

3. Полянчук О. Б. Основные подходы к анализу многозначного комплексного знака. *Вестник ВГУ*. Серия: Филология. Журналистика. 2006. № 1. С. 44–48.

4. Сога Л. В. Полісемія як мовна універсалія в системі європейських мов. *Науковий огляд*. 2015. № 4. С. 1–14.

5. Федорів М. І. Структура лексичного значення похідних іменників німецької та української мов. *Філологічні науки*. 2015. № 38. С. 335–338.

Науковий керівник: к. філол. н. Токарчук В. А.

Андрієнко В. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОБРАЗ ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Сьогодні велика увага прикута до текстів, багато лінгвістів аналізують та вивчають текст з різних сторін. Науковці досліджують класифікації, будову, зміст тексту тощо. Однією дотепер нерозв'язаних проблем теорії тексту є його визначення. Вузькі визначення враховують один із його аспектів: структурний, комунікативний, структурно-семантичний і т.д.

В. Е. Чернявська надає широке тлумачення поняттю текст, визначаючи його як завершену з точки зору його творця, але в смисловому і в інтенціональному плані відкриту для множинних інтерпретацій лінійну послідовність мовних знаків, виражених графічним (письмовим) або звуковим (усним) способом, семантико-смислова взаємодія яких створює композиційну єдність, підтримувану лексико-граматичними відносинами між окремими елементами й виникла таким чином структура [1, 18].

Провідною актуальною проблемою текстуальних студій також є проблема класифікації текстів, адже немає спільної класифікації, яка б відповідала всім вимогам. Т. А. Єщенко класифікує так тексти за декількома параметрами: 1. за характером побудови : а) «Я»-тексти (тексти від 1-ої особи однини або множини); б) «ТИ»-тексти (тексти від 2-ої особи однини або множини); в) «ВІН-, ВОНА-, ВОНО-»- тексти (тексти від 3-ої особи однини або множини). 2. За функціонально-смисловим призначенням: а) текст-опис; б) текст-розповідь; в) текст міркування. 3. За участю у мовленні одного, двох і більше учасників: а) монолог; б) діалог; в) полілог. 4. За стильовою належністю: художні – тексти художнього стилю; нехудожні – а) тексти офіційно-ділового стилю; б) тексти публіцистичного стилю: в) тексти конфесійного стилю; г) тексти наукового стилю; ґ) тексти розмовно-побутового стилю; д) тексти епістолярного стилю. 5. За жанровою належністю: а) текст реклами; б) текст заяви; в) текст статті; г) текст листа; ґ) текст оповідання. 6. За формою репрезентації: а) усні; б) письмові; в) друковані [2].

Н. С. Валгіна пропонує поділ текстів на художній та нехудожній. Художній текст будується за законами асоціативно-образного мислення, нехудожній - за законами логічного мислення. У художньому тексті життєвий матеріал перетворюється в свого роду «маленький всесвіт», побачений очима даного автора. Тому в художньому тексті за зображеними картинами життя завжди присутній підтекстний, інтерпретаційний функціональний план, «вторинна дійсність». Нехудожній текст, як правило, одномірний і одноплановий, дійсність реальна і об'єктивна. Художній текст і нехудожній виявляють різні типи впливу - на емоційну сферу людської особистості і сферу інтелектуальну; крім того, в художньому зображенні діє закон психологічної перспективи. Нарешті, розрізняються ці тексти і по функції – комунікативно-інформаційна(нехудожній текст) і комунікативно-естетична (художній текст) [3, 76].

Основним сладником художнього твору є система образів. Художній образ – особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер та його цілісність. За О. А. Галичом, систему образів художнього твору становлять образи дійових осіб, образи творця та адресата твору, образи природного та речового оточення [4, 142]. Важливу роль відіграє образ простору. Ю. М. Лотман відзначав, що «художній простір в літературному творі – це континуум, в якому розміщуються персонажі і відбувається дія». Простір важливий в творах, де він визначає розвиток подій, наприклад пригодницькі твори або фантастика.

В останні десятиліття традиційний погляд на простір у художньому творі як щось допоміжне, таке, що виконує лише функцію вираження емоційно-психологічного стану автора або персонажа [5, 21], змінюється іншим. На думку І. Р. Гальперіна, позначення місця дії, поряд із назвами осіб і неосіб, є основними мовними засобами, за допомогою яких ведеться оповідь [6, 19]. Між антропоцентричністю як змістовою стороною художнього тексту і

фактором просторовості, який репрезентує систему образів твору, існує тісний зв'язок, причому очевидні «моделювальна і характеротворча функції всіх компонентів простору, взаємозалежних і взаємообумовлених художнім локусом, хронотопією і всім топофоном у складі художнього цілого» [7, 168]. У зв'язку з цим доречно навести спостереження А. Бергсона, який стверджує, що простір надає нам схему нашого найближчого майбутнього, тому що «об'єкти, розташовані навколо нас, представляють на різних ступенях ту дію, яку ми можемо чинити щодо речей, і яку вони можуть чинити щодо нас» [8, 81].

Таким чином, образ простору є важливим елементом в художньому творі. Художні твори жанру фантастики або пригодницькі романи не можуть існувати без цього образу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. Москва, 2009. 248 с.
2. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту : навчальний посібник. Київ, 2009. 264 с.
3. Валгина Н. С. Теория текста : учеб. пособие. Москва, 2004. 280 с.
4. Галич О. А. Теорія літератури : Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ, 2001. 486 с.
5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. Ленинград, 1978. 327 с.
6. Гальперин И. Р. Сменность контекстно-вариативных форм членения текста. Русский язык. Текст как целое и компоненты текста. Виноградовские чтения XI. Москва, 1982. С. 18-29.
7. Немировская А. Ф., Немировская Т. В. Пространственный фактор в художественном микромире. Тез. докладов 3-й Международной конференции «Язык и культура». К.: Украинский ин-т междунар. отношений. 1994. С. 166-168.
8. Бергсон А. Две памяти. Узнавание образов. Память и мозг: Пер. с фр. Психология памяти. Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтера и В. Я. Романова. Москва, 1998. С. 270-287.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Павкін Д.М.

Бабій А. П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ СТАТУС МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ЕКСПРЕСИВУ

З'явившись у другій половині 20-го століття, лінгвопрагматика як один із сучасних і актуальних напрямів науки про мову базується на принципі антропоцентризму. Спрямувавши лінгвістичні дослідження на вивчення мови у дії (мовленнєвому спілкуванні), лінгвопрагматика аналізує механізми і фактори, які визначають вибір мовцем способу вираження певного мисленнєвого змісту. Останнім часом коло досліджень лінгвопрагматики значно розширилось:дослідження концентруються на зв'язках між мовними формами і їхніми користувачами, успішністю взаємодії між мовцем і слухачем, зокрема, успішністю інтерпретації індексальних, анафоричних і референційних засобів мовлення, імплікацій та імплікатур живого спілкування та та інше [1].

Лінгвопрагматика, базуючись на теорії мовленнєвих актів, запропонованії Дж. Остіном [2] та розвиненій Дж. Серлем [4], зосереджується на описі мовленнєвих актів (дій) комунікантів з точки зору реалізації їх комунікативної інтенції, яка і слугує критерієм класифікації мовленнєвих актів .

Ця стаття присвячена питанню виокремлення і аналізу експресиву як одного із типів мовленнєвих актів, комунікативним змістом якого є передача емоційно-оцінної інформації [5, 354].

Наявність різних підходів до класифікації мовленнєвих актів зумовила неоднозначність трактувань експресиву як окремого типу мовленнєвих актів. Так, запропонована Дж. Остіним класифікація мовленнєвих актів, до складу якої входять вердиктив, екзерсетив, комісив, бехабітив і експозитив, не виокремлює експресив в окремий тип, хоча й не заперечує його введення до складу комісива і бехабітива. Експресив відсутній і у класифікації Г.Г. Почепцова, за якою розрізняють такі мовленнєві акти, як констатив, промісив, менасив, перформатив, квеситив і директив. Класифікація Д. Вундерліха, розрізняючи мовленнєві акти за їх функціональними ознаками, виокремлює такі вісім типів: директив, комісив, еротетив,

репрезентатив, сатисфактив, ретрактив, декларація і локатив, серед яких сатисфактив, фактично, є аналогом експресива. Окремим типом мовленнєвого акту, що виражає психологічний стан мовця, експресив виступає у класифікаціях Дж. Серля і Дж. Ліча, побудованих за чинником іллокутивної сили висловлювання (комунікативної мети мовця) [див. 2, 93-98].

Зазначимо, що основний зміст мовленнєвого акту експресиву є вираження емоцій, які можуть бути як позитивні так і негативні. Відповідно розрізняємо позитивний та негативний експресив.

Мовленнєвий акт позитивного експресиву здатен виражати позитивну емоційно-оцінну інформацію різного змісту, зокрема співчуття (приклад 1), подяку (приклад 2), привітання, тощо. Наприклад:

(1) *«I am sorry if I spoke sharply, Heck,» Atticus said simply, «but nobody's hushingthis up. I don't live that way.»*

« Nobody's gonna hush anything up, Mr. Finch»(6, 277).

(2) *« That ain't right, Miss Maudie. You're the best lady I know.» Miss Maudie grinned.*

«Thank you ma'am. Thing is, foot-washers think women are a sin by definition. They take the Bible literally, you know»(6, 45).

До мовленнєвих актів негативного експресиву як такого, що містить інформацію негативного емоційно-оцінного змісту відносимо мовленнєві акти вираження ненависті та страху (приклад 3), гніву (приклад 4), презирства, тощо. Наприклад:

(3) *«I returned to school and hated Calpurnia steadily until a sudden shriek shattered my resentments. I looked up to see Miss Caroline standing in the middle of the room, sheer horror flooding her face. Apparently she had revived enough topersevere in her profession.*

"It's alive!" she screamed»(6, 25).

(4) *«Jem was suddenly furious. He leaped off the bed, grabbed me by the collar and shook me. "I never wanta hear about that courthouse again, ever, ever, you hear me? You hear me? Don't you ever say one word to me about it again, you hear?*

Now go on!" » (6, 251).

З'ясування особливостей варіювання форм мовленнєвого акту експресиву та дослідження його участі в інших типах мовленнєвих актів вважаємо перспективними для подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. Проблеми і термінологійчний апарат сучасної лінгвістичної прагматики, 2008 http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk620/TK_wisnyk620_bacevych.htm

2. Велівченко В.Ф. Основи лінгвопрагматики. Навчальний посібник для студентів старших курсів вищих навчальних закладів, 2017. 260.

3. Остин Дж. Л. Слово как действие. 1986. С. 22-129.

4. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов, 1986. С. 170 – 194.

5. Сливка Н. П. Прагматичний зміст мовленнєвого акту експресиву (на матеріалі сучасного англомовного дискурсу). *Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі*. Львів , 2007. С. 353–355.

Список джерел фактичного матеріалу:

6.Harper Lee, To Kill a Mickingbird, 1960. 285 p.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Сливка Н. П.

Байда Н. П.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ В ЦАРИНІ ІСТОРІЇ

Всесвітня історія людства відбита не лише в пам'ятках матеріальної культури, а й в текстах, які дійшли до нас і є найважливішим способом зберігання і передавання знань [12, 8]. Як зазначає Бахтін М. М., «текст – це первинна реальність і вихідна точка будь-якої

гуманітарної дисципліни» [2, 281]. Саме тому сьогодні термін «текст» є одним з найуживаніших серед гуманітарних та суспільних наук, не зважаючи на відсутність усталеного значення.

Множинність дефініцій тексту зумовлена його багатоплановою природою і тому це зумовлює множинність його дефініцій [7, 2]. Гальперін І. Р. зазначає, що: «як будь-який об'єкт дослідження, він по-різному розуміється і по-різному визначається» [6, 18].

Одним із найповніших є визначення тексту надане Чернявською В. Є., яка кваліфікує його як вищий рівень у мовній системі та як результат комунікативно-мовленєвої діяльності, тою структурою, що виникає в результаті цієї діяльності – структура, яка має свої внутрішні – інтертекстуальні – закономірності, які пов'язують послідовність висловлювань в єдину текстову систему відповідно до критеріїв текстуальності [15, 19].

Окрім надання дефініцій ще однією спірною проблемою є класифікація текстів. Нині мовознавці одностайно наголошують на тому, що єдиної і вичерпної класифікації текстів, яка б відповідала усі вимогам, дотепер не створено. Це головним чином пов'язано з тим, що в основу численних диференціацій покладено різні принципи. Проте невід'ємною частиною багатьох з них є науковий текст як фома подання наукового знання [3, 254].

Буре Н. А. розглядає науковий текст як різновид тексту, який викладено загальнолітературною мовою і який володіє певними граматичними, лексичними, структурно-смисловими і логікокомпозиційними особливостями [4, 14]. Основним завданням автора наукового тексту є опис світу як об'єкта пізнання, адже він повинен надати відомості про предмет дослідження і довести, що вони є істинними [16, 26]. Одним із різновидів наукових текстів є тексти в галузі історії, або історичні тексти.

Історія – типовий приклад гуманітарного осмислення світу, оскільки тут пізнання відбувається шляхом storytelling: «Розповідати – значить вже пояснювати» [8]. Ця методологічна особливість тягне за собою подвійність природи історичного тексту.

З одного боку, історія прагне до об'єктивного оцінювання свого матеріалу; спираючись на ідеї закономірності, притаманні будь-якій науці [11, 464]. З іншого боку, в історичному тексті зберігаються всі моменти, які можна віднести до «людського чинника»: констатація випадковостей, які мали важливі наслідки, складність і часом неможливість психологічного мотивування вчинків, стихійність деяких змін, унікальність когнітивної та аксіологічної картини світу самого історика [5].

Таким чином, історичний текст – це система знакових елементів, що акумулює інформацію про минулу соціальну реальність і дозволяє її репрезентувати. Він постає ідентифікаційним соціокультурним кодом, який задає вектор і форми діяльності в сучасному соціальному просторі [9, 3]. Історичний текст як джерело культурних ідентичностей і основний механізм підтримки стійкості соціальної традиції є одним з найважливіших об'єктів соціально-філософської рефлексії [10, 137].

Процес становлення історичного тексту має початок в античному суспільстві, де він співіснував з міфологічним текстом. Тоді історичне знання виникало у зв'язку зі спробою усунути розбіжності між просторами міфічної і соціальної реальності, висловити динамічні зміни, що спостерігаються в останній, раціоналізувати знання про навколишній світ. Призначення історичного тексту було здебільшого прагматичним: донесення до сучасників і нащадків конкретної інформації як фактичного, так і морального характеру. Важливим нововведенням епохи Античності стало «відкриття» часу як форми зміни суспільства, чого не існувало в чистому вигляді в міфологічному тексті, і поява письмового тексту. Саме в цей період історичне знання знаходить текстову природу й закладаються основи методології побудови історичного тексту [9, 9-10].

На думку Стризоє О. Л., сьогодні історичні тексти часто обумовлені постмодерністською логікою лінгвістичного повороту в методології історії, що надає такому тексту риси художньої оповіді, інколи ставлячи під сумнів його науковість та істинність [14, 172].

Конотативно-денотативні риси історичного тексту виражаються в сильному соціальному зв'язку та ідеалізації традиції. Остання виражається у хронологічній безперервності праць

істориків. Під час написання історичного тексту науковець вивчає спадщину попередніх поколінь, компілятивно (практично без критики і змін) включаючи її до свого твору. Тобто науковці відчували свою спадковість по відношенню до справи своїх попередників, беручи участь у конструюванні й підтримці традиції [10, 138]. Саме тому, праця історика, який створює текст, в цьому випадку фактично ототожнюється з літературною творчістю [1, 224].

Історичний текст характеризується певними типологічними рисами, серед яких: матеріал (історичні події та їх опис), прецедентні тексти (створені раніше тексти, які є свого роду зразком), різновиди і жанри (літопис, наукова стаття, монографія, підручник і ін.) [13, 101].

Отже, історичний текст – це, в першу чергу, спосіб перетворення даних історичних джерел в наукові знання про минуле. Але, в той же час, він є привабливим й для широкого читача: історичний текст викликає інтерес, який обумовлений як цікавістю по відношенню до минулого, так і вмінням автора будувати інтригу. Адже історія є інтелектуальною діяльністю, що задовольняє просту цікавість в загальновизнаних літературних формах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Анкерсмит, Ф.Р. История и тропология: взлет и падение метафоры / Ф.Р. Анкерсмит. М.: Прогресс-Традиция, 2003. 496 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. М.: Искусство, 1979.
3. Билялова А.А. Проблема лингвистики научного текста. Филологические науки. Проблемы теории и практики. 2019. № 5. С. 253-256.
4. Буре Н.А., Быстрых М. В., Вишнякова С. А. И др. Основы научной речи: учеб. Пособие для студ. Нефилол. Высш. Учеб. Заведений / под ред. В.В. Химика, Л.Б. Волковой. Спб. – М.: Филологический факультет СПБГУ; Академия, 2003. 272 с.
5. Вен П. Как пишут историю. Опыт эпистемологии. М.: Научный мир, 2003.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. / И.Р Гальперин. М.: комкнига, 2007. – 144 с.
7. Дейк Т.А. Ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. Ван Дейк. М., 1989.
8. Ерохина Е.Г. Фактуальность исторического текста: основы лингвистического анализа // Гуманитарные научные исследования. 2013. № 4 [Электронный ресурс]. URL: http://human.snauka.ru/2013/04/2765
9. Лахвицкий А.Н. Исторический текст как социальный феномен / А.Н. Лахвицкий. Саратов.: 2013. 17 с.
10. Лахвицкий А.Н. Исторический текст: к проблеме становления. Вестн. Волгогр. Гос. Ун-та. Сер. 7, Филос. 2010. № 2 (12). С. 137-141
11. Лотман Ю.М. Клио на распутье // Избранные статьи в трех томах. Таллинн: Александра, 1992. С. 464–471.
12. Миньяр-Белоручева, А.П. Типология исторического дискурса / А.П. Миньяр-Белоручева / Язык и текст langpsy.ru. Т. 3. № 2. с. 8-16.
13. Плехова О.Г. Исторический дискурс: институциональные характеристики. Филологические проблемы. / О.Г. Плехова. 2016. С. 99-105
14. Стризое А.Л. Исторический текст как научный нарратив. Вестн. Волгогр. Гос. Ун-та. Сер. 4, Ист. 2012. № 2 (22). С. 172-178
15. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста: Учебное пособие. Изд. 3-е. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2006. 128 с.
16. Цынк С.В. Исторический очерк «Двести лет вместе» А.И. Солженицына как произведение научно-публицистического подстиля (о чертах научного стиля в произведении). Вестник МГОУ. Серия «Русская филология». 2014. № 2. С. 25-29.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Павкін Д.М.

Бик В. І.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТРУКТУРА АКАДЕМІЧНОГО ТЕКСТУ

Для тлумачення визначення, що академічний текст, можна сказати, що це результат академічної комунікації, який являє собою структурно цілісний, логічно завершений комунікативний блок, її структурно-мовна складова й водночас реалізація.

Зарубіжні дослідники визначають «академічне письмо» як чотири «П»: персональний продукт, процес та практика [2, 19]. Науковий текст розглядають як продукт, практику письма – як тривалий індивідуальний досвід, а процес написання – як безпосередню роботу «пером на папері» або клавішами на клавіатурі [3, 504].

Утім, як зазначає Н. І. Колесникова, єднальною ланкою цієї системи є саме слово «персональний», тобто особистий, індивідуальний [4, 148]. Викладання академічного письма передбачає, насамперед, оволодіння студентами індивідуальними навичками перекладу, складання рефератів, повідомлень, анотацій, підготовки доповідей, обґрунтування власних наукових досліджень тощо [2, 19].

Для поглиблення теми написання академічних текстів, потрібно ознайомитись з такими визначеннями як академічна доброчесність та академічний етикет.

Доброчесність академічна – сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності задля забезпечення довіри до результатів навчання і наукових (творчих) досягнень [1, 8].

Етикет академічний – дотримання академічної культури, академічної доброчесності, академічної грамотності [2, 24].

Відданість академічній чесності має принципово важливе значення для будь-якого відкритого і демократичного суспільства.

Проте, академічна доброчесність передбачає не тільки академічну свободу, але й відповідальність за кожне висловлене судження, оцінку, будь-який здійснений людиною вчинок. Вона забезпечує отримання якісних знань і пропонує свого роду модель мікро-суспільства відкритого типу, здатну суттєво впливати на макро-світ [2, 29].

Академічна грамотність – це здатність транслювати академічний письмовий дискурс на базі іншомовних професійно орієнтованих академічних текстів, критично мислити, підвищувати свою самоосвітню компетентність із навчальною і професійною метою (Н. Смирнова) [2, 30]. Академічна грамотність – це сукупність знань, умінь і компетентностей, тобто система комплексних предметних компетентностей, пов’язаних із передачею певних знань (Й. Кубота, Н. Кітані) [2, 30].

Академічна грамотність неможлива без завершеності, зв’язності та змістовності самого академічного тексту.

Завершеність – категоріальна ознака академічного тексту, ґрунтована на наявності початкової та завершальної частини, де перша оприлюднює авторський задум, а друга – підтверджує успішну реалізацію цього задуму [2, 34].

Зв’язність – категорійна ознака академічного тексту, ґрунтована на поєднанні його структурних елементів між собою за змістом [2, 34].

Змістовність – категоріальна ознака академічного тексту, ґрунтована на його змістовому наповненні, пов’язана з максимами кількості та якості інформації, репрезентацією найсуттєвіших і найадекватніших положень [2, 34].

Отже, що потрібно для генерування, породження академічного тексту, щоб відбулась вербалізація задуму адресанта з дотриманням усіх вимог академічної комунікації:

Планування академічного тексту – одна зі стадій породження академічного тексту, на якій передбачають програму дій, покликану сприяти організації науково-дослідницької діяльності загалом й упорядкуванню концептуального змісту зокрема [2, 46].

Список використаних джерел і літератури:

1. Академічна доброчесність: виклики сучасності / Збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 11.03 – 23.03.2019), 2019. 175 с.

2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд “Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики”, 2016. – 234 с.

3. Формування навичок академічного письма на заняттях з англійської мови в медичному ВНЗ / Л. В. Сазанович / Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 34. – 504 –509 с.

4. Колесникова Н.И. Что важно знать о языке и стиле научных текстов? / Н.И. Колесникова // Высшее образование в России. – 2010. – № 3. – 130 –137 с.

Науковий керівник: д. пед. н., професор Вовк О.І.

Brovarska I.
Cherkasy National University

NEUROPEDAGOGY: MODERNIZED FRAMEWORK TO TEACHING ADULT STUDENTS

In recent years, researchers have become increasingly interested in elaborating guidelines that enhance successful teaching and learning foreign languages. Numerous research done in the field of neuroscience has thrown light on the mechanisms of these processes. Specifically, it has been explored how our brain works when it is exposed to learning. In order to implement this "brain friendly education" into practice, a new scientific discipline, neuropedagogy, has appeared. Although it is not broadly discussed in scholarly literature, neuropedagogy could become a real breakthrough in modern education.

Neuropedagogy could be defined as a field of study, which is governed by two disciplines: pedagogy and neurobiology. Its theoretical framework is grounded on the history, philosophy and epistemology of the aforementioned disciplines [1, p. 1085]. According to B. Sliwerski, the subject of research of neuropedagogy is education in its three dimensions: upbringing (emotional education), teaching (cognitive education) and education per se (balanced education), embedded in neurobiological conditions [6, p. 78]. In particular, this discipline cultivates the development of the brain in relation to cognitive development and the maintenance of cognitive capacities, such as emotional intelligence, communication, creativity and critical thinking [5, p. 10].

To elaborate, it is worth emphasizing that neuropedagogues insist on the idea that emotions play a pivotal role in learning and teaching. It is claimed that emotions can affect cognitive performance and general health. More importantly, emotional engagement is significant as it is closely connected with attention [5, p. 66]. For instance, A. Damasio suggests that the emotion levels of the brain could "mark" sensory input with neurotransmitters, which foster memory storage and retrieval. However, this is not a view shared by everyone and this issue requires further research [2, p. 96]. Nevertheless, E. Jensen and R. Smilkstein believe that optimal learning can occur only in the conditions conducive to this process. The data indicate that individuals who are under the influence of positive emotions, such as joy, happiness or contentment, gain intellectual, social and physical benefits. On the contrary, emotional stress is connected with high levels of cortisol, a neurotransmitter whose prolonged exposure causes cell death and decreased neurogenesis, negatively influences memory and retention [5, p. 168]. For this reason, classrooms are supposed to be safe and stress-free [3, p.63; 7, p. 83]. In order to create such a favourable learning environment, it is important to know the fundamental principles of emotional and affect regulation. Moreover, teachers can significantly contribute to students' emotional stability.

To begin with, teachers are supposed to be provided with meta-emotion knowledge and skills in such a way that instructors could regulate their own affect and become effective affect role models. For instance, if a student comes from a stressful home environment, a teacher might assist the student to comprehend the function of emotional triggering, and to teach and model alternate affect regulation strategies. They encompass (1) attentional diversion; (2) situational amelioration; (3) cognitive reappraisal; (4) response modulation [5, p. 178]. The indications are therefore that the implementation of these strategies could dramatically contribute to establishing positive emotional climate in the classroom.

On this basis, it may be inferred that neuropedagogy suggests a new vision of teaching and learning, grounded on neurobiological research. It provides teachers with a rational explanation of teaching and learning mechanisms and clarifies what factors influence this process. In particular, it has been found that students' emotional stability can promote successful foreign language acquisition. More importantly, to achieve this goal, special cognitive affect regulation strategies have been developed. Teachers are expected to employ these strategies in order to help students improve their mental performance and cogitative faculties.

References:

1. Chojak M. Neuropedagogy as a scientific discipline: interdisciplinary description of the theoretical basis for the development of a research field // International Journal of Educational and Pedagogical Sciences. – 2018. – Vol. 12, №8. – P. 1084 – 1087.
2. Damasio A. R. Looking for Spinoza: Joy, Sorrow and the Feeling Brain. – New York: Harcourt, 2003. – 414 p.
3. Jensen E. Teaching with the brain in mind. – Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 1998. – 186 p.
4. Larrison A. L. Mind, Brain and Education as a Framework for Curricular Reform. – San Diego: University of California, 2013. – 430 p.
5. Patten K. E. Toward a Neuropedagogy of Emotion. – Burnaby: Simon Fraser University, 2008. – 196 p.
6. Śliwerski B. Współczesna myśl pedagogiczna. Znaczenia, klasyfikacje, badania, Kraków: IMPULS, 2009. – 344 p.
7. Smilkstein R. We're Born to Learn: Using the Brain's Natural Learning Process to Create Today's Curriculum. – Thousand Oaks, CA : Corwin Press, 2003. – 272 p.

Research advisor: Doctor of Pedagogy, Professor Vovk O. I.

Гайдучок А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОСМІШКА ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ)

Дослідження присвячено багатозначності посмішки як невербального засобу комунікації, представленого у спілкуванні персонажів англомовних художніх творів, яке відтворює спілкування мовців у повсякденній реальності.

Невербальні засоби комунікації (НВЗК) – це елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду слугують для створення, передавання і сприйняття повідомлень [1, с. 59]. Поширеність НВЗК у міжособистісному спілкуванні, де вони передають від 60% до 80 % інформації [там само], зумовлює актуальність лінгвістичних розвідок (див., наприклад, [8; 5; 7]), у яких пропонується типологія НВЗК, а також розглядаються їхні формальні, семантичні і функціональні особливості.

За своїми типами НВЗК є кінесичними (жести, міміка, контакт очима, хода), такесичними (потискування рук, поцілунки, обійми) та проксемічними (відстань між комунікантами, іх просторове розміщення) [10, с. 54]. Одним із поширених кінесичних засобів є посмішка – різновид міміки, виразний рух м'язів обличчя [6], прагматично освоєний жест, що став стійким і звичним для людей певного етносу чи культури [4, с 73- 74]. У студіюваннях посмішки як засобу комунікації [2; 3; 4; 9] зазначається, що вона може мати як етикетне [6], так і ситуативне застосування. В останньому випадку посмішка стає знаком різних емотивних станів мовця – як позитивних, так і негативних.

У нашій роботі здійснено аналіз значень посмішки, відстежених у 50 фрагментах англомовного художнього тексту, відібраних методом суцільної вибірки та взятих за 100% у подальших підрахунках. Метою аналізу було виявлення частотності значень посмішки та з'ясування тенденції щодо типовості цих значень в англомовній культурі.

За результатами аналізу, застосування етикетної посмішки зафіксовано в 11 текстових фрагментах (22 % від їхньої загальної кількості). До етикетної посмішки, яка позначає доброзичливість, зазвичай звертаються люди, що працюють у сфері обслуговування, де посмішка вважається необхідною професійною навичкою для створення привітної атмосфери. Наприклад :

(1) *Joseph Berry, the manager of the Fifth Avenue jewelry store, watched Kelly and Diane approach and gave them his best professional smile. "May I help you?"* (6). – Менеджер посміхається Діані та Келлі, які прямують до його крамниці, і пропонує допомогу.

Ситуативне застосування посмішки пов'язане як з позитивними (33 фрагменти, або 66%), так і з негативними (6 фрагментів, або 12%) емоціями мовця. Серед позитивних емоцій фігурують: доброзичливість (приклад 2), приязнь(приклад 3), радість (приклад 4) :

(2) *"Well, you know these writers. They'll steal any . . ."And her voice trailed off as she looked*

down at her trembling hands. «Anything, that's right."He leant back in his chair, and smiled benevolently in her general direction. "It's called the anxiety of influence" (1, p.78). – Чарльз доброзичливо посміхається Геріет, яка розмовляє з ним про творчість письменника.

(3) *"Yeah...,'she said as she stood up with Eddy. "Let me just go and apologise to Evanesca.' Keryn smiled warmly at Alizé. " She will understand, Alizé."*(5). –Керін приязно посміхається Алізе, намагаючись її заспокоїти.

(4) *Rushing over to his ma and pa he shows them the bag of candy then says, "I will tell her thank you next time I see her." "You are one lucky young man, Arty, see how many people love you already," Beth Ann states smiling happily at him* (2). – Бет Енн радісно посміхається своєму синові Арті, який прямує до неї з пакуночком цукерок.

Негативними емоціями, представленими у фактичному матеріалі, є іронічне ставлення до співрозмовника (приклад 5), злість (приклад 6), роздратування (приклад 7) :

(5) *"Dear me, I am very sorry for that," exclaimed Mr. Brownlow; "I particularly wished those books to be returned tonight." "Send Oliver with them," said Mr. Grimwig, with an ironical smile; "he will be sure to deliver them safely, you know"*" (2, p 93). – Містер Грімвіг з насмішкою наказує змученому Оліверові повернути книги назад до крамниці.

(6) *Gritting her teeth Lady Kleese smiled angrily. "So you intend to keep the semen here with out my permission"* (4). – Власниця будинку леді Кліззлісно посміхається орендатору Ральфу, дізнаючись про проживання сторонніх осіб без її дозволу.

(7) *"Do you have any plans for the immediate future, Mr. Altieri?" "Now that justice has been done, I'm just going to take it easy for a while. "Altieri smiled thinly. "Maybe clean up a few old debts"*(6, p. 74).–Альтьєрі роздратовано посміхається, відповідаючи на запитання журналістів.

Таким чином, посмішка є переважно засобом демонстрації неформальних позитивних емоцій мовця. У подальшому дослідженні, базованому на більшій кількості даних, виявлені значення посмішки як НВЗК будуть упорядковані за допомогою семантичної мережі та проаналізовані на предмет їхньої типовості для аналізованого матеріалу.

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія» , 2004. 342 с.
2. Кішубаєва О. Т. Функціонально-семантичні особливості номінації усмішки. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1574 (дата звернення: 05. 03. 2020)
3. Кондрук А. Ю. Посмішка як невербальний засіб маскування лицемірства та нещирості. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 39. Т. 2. С. 39 – 42.
4. Крейдлин Г.Е. , Чувилина Е. А. Улыбка как жест и как слово (к проблеме внутриязыковой типологии невербальных актов). № 4. 2001.С. 66 – 93.
5. Лабунская В.А. Невербальное поведение: социально-перцептивный подход. Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского госуниверситета, 1986. 136 с.
6. Прищак М.Д., Залюбівська О.Б., Слободянюк О.Б. Етика ділових стосунків. Вінниця: ВНТУ. URL. http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/9092 (дата звернення:05.03.2020)
7. Серякова И.И. Невербальный знак коммуникации в англоязычных дискурсивных практиках : монография [науч. ред. Васько Р.В.]. Киев : КНЛУ, 2012. 280 с.
8. Солощук, Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі. Харків : Константа, 2006. 300с.
9. Янова О. А. Номінативно-комунікативний аспект позначення усмішки як компонента невербальної поведінки (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 2003. 17 с.
10. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

Список джерел фактичного матеріалу:

1. Acroyd P. Chatterton, 181 p. URL: https://literaturesave.files.wordpress.com/2009/12/peter-ackroyd-chatterton.pdf (дата звернення : 05. 03. 2020).
2. Ashworth N. Sharing Hearts: Love & Surprises. URL : https://books.google.com.ua/books?id=8LNRBQAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Sharing+Hearts:+Love+%26+Surprises&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiTgsyFkJjoAhX5isMKHfxkC0sQ6AEIKDAA#v=onepage&q=Sharing%20Hearts%3A%20Love%20%26%20Surprises&f=false (дата звернення:13.03.2020).
3. Dickens Ch. Oliver Twist. URL: http://e school.kmutt.ac.th/elibrary/Upload/EBook/DSIL_Lib_E1312881157.pdf (дата звернення : 05. 03. 2020).

4. Futrell A. Twins: Separated by Solar Systems. URL: https://books.google.com.ua/books?id=1flPAAAAQBAJ&pg=PA87&dq=smiled+angrily&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwip3bzXzJfoAhWWvosKHVmmB8oQ6AEIYTAF#v=onepage&q=smiled%20angrily&f=false(дата звернення : 13.03.2020).

5. McArthur J. D. The Sorceress & the Summoner: Between World's Series URL: https://books.google.com.ua/books?id=Ke2xAQAAQBAJ&pg=PA371&lpg=PA371&dq=The+Sorceress+%26+the+Summoner:+Between+World's+Series&source=bl&ots=IVWMbIaCce&sig=ACfU3U3walinjWr0OOL_lev6DatTtmUVHQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjkqfT9iZjoAhUIl4sKHcXlA4QQ6AEwCXoECBEQAQ#v=onepage&q=The%20Sorceress%20%26%20the%20Summoner%3A%20Between%20World's%20Series&f=false (дата звернення:13.03.2020).

6. Sheldon S. Are you afraid of the dark? URL: https://app.box.com/s/4hi5uu90wuykrlv25c59cj44bu65v7p3 (дата звернення:13.03.2020).

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Голубнича О.І.

Головко Д. Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ НІКОЛИ ЮН «УВЕСЬ ЦЕЙ СВІТ»

Наукова думка XX − поч. XXI ст. переважно зосереджена на антропоцентричних дослідженнях. Цей період відзначився розвитком філософської думки, появою мистецтва «потоку свідомості», впливом східних учень та ідей фройдизму. Цим обумовлена поява та розквіт таких наукових галузей, як комунікативна і когнітивна лінгвістика, когнітивна психологія, етнопсихолінгвістика. Стрижневу роль серед них відіграє психолінгвістика [4, с. 7-8].

Термін «психолінгвістика» був вперше використаний у статті «Мова й психолінгвістика» (Н. Г. Пронко, 1946р.), що була опублікована у США. Однак в активний науковий обіг термін увійшов лише в 1953р. [3, с. 9; 1, с. 9].

Психолінгвістика є науковою галуззю, що вивчає процеси утворення, сприйняття й формування мовлення у їхній взаємодії з системою мови, а також розробляє моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини, перевіряючи їх у процесі психологічних експериментів [4, с. 8].

У психолінгвістиці використовуються психіатричний і психоаналітичний методи дослідження, а також мотиваційний, емоційно-лексичний, фоно- і кольоросемантичний аналіз текстів. Більшість психологічних особливостей відбиваються у мові: у її граматичних (переважання певних відмінків, часових форм, форм стану) і лексичних (наприклад, переважне вживання конкретного слова з ряду синонімів) особливостях.

У психоаналізі художнього твору емоція форми розглядається як необхідна умова художнього вираження. Мотиваційний аналіз визначає вираженість у тексті предикатів мотивації, які розглядають потім за основними типами мотивів. Емоційно-лексичний аналіз дає змогу оцінити емоційну насиченість тексту, а отже, визначити емоціогенність тексту. Фоно- і кольоросемантичний аналіз виявляє неусвідомлювані фонетичні, ритмічні, колірні, асоціативні та інші емоційні компоненти тексту.

Психіатричний аналіз зіставляє текст із характеристиками осіб, які мають ту чи іншу акцентуацію (переважну спрямованість) − параноїльну, демонстративну (істероїдну), депресивну, збудливу, гіпертимну. Вважається, що вибір людиною тих чи інших лексичних і граматичних варіантів залежить від психологічних особливостей цієї людини. Проаналізувавши текст, можна реконструювати картину світу автора і більш-менш точно визначити його психологічний тип [5].

Сюжетне й образне розгортання задуму реалізується у відповідності до емоційно-смислової домінанти тексту (ЕСД), під якою розуміють систему когнітивних та емотивних еталонів, характерних для певного типу особистості й таких, що служать психічною основою метафоризації й вербалізації картини світу й тексту [2, с. 33-34].

У текстах зустрічаються ідеї, сюжети, які повторюються, тексти також можуть бути схожими за стильовими особливостями. Психолінгвістичний аналіз показує, що кожному типу тексту відповідає певний тематичний набір об'єктів опису і певні сюжетні побудови. Набір понять, якими характеризується матеріальний, соціальний, ментальний та емоційний світ людини, впливає на вибір лексичних одиниць, що переважають у текстах одного типу [2, с. 35].

Поєднавши психіатричний підхід до вивчення тексту з теорією ЕСД, російський психолінгвіст В. Бєлянін виокремив кілька типів текстів: «світлі» (параноїдна акцентуація), «темні» (епілептоїдна акцентуація), «красиві» (демонстративна акцентуація), «веселі» (маніакальна акцентуація), «сумні» (депресивна акцентуація) [2, с. 36-37].

ЕСД визначається майже у будь-якого тексту. На разі об'єктом визначення ЕСД виступає для нас роман Ніколи Юн «Увесь цей світ». Книга більше року перебувала у списку бестселерів за версією The New York Times. Авторка є ямайсько-американською письменницею. У літературному світі Юн дебютувала із цим романом у 2015 р.

За сюжетом, вісімнадцятирічна Меделін Віттер смертельно хвора. У ранньому дитинстві у неї виявили ВКІД (важкий комбінований імунодефіцит) − вкрай рідкісну хворобу, яка замкнула її у вакуум від усього світу. Життя кардинально змінюється, коли у сусідній будинок переїжджає нова сім'я, а зокрема, молодий хлопець Оллі. Вони починають спілкуватися в Інтернеті, стають добрими друзями. Згодом Медді закохується. Натхненна дівчина вмовляє Оллі поїхати з нею на Гаваї, щоб побачити океан.

За розв'язкою Меделін дізнається, що в неї ніколи не було ВКІД, а її мати, медик за фахом, вигадала їй діагноз, вирішивши у такий спосіб захистити дочку від небезпек після смерті батька і брата дівчинки. Зламана психіка жінки переконує її у тому, що її дочка хвора [6].

Ця історія розповідає про гострі відчуття, пригоди й несподіванки, котрі трапляються, коли люди виходять із зони комфорту, щоб робити немислимі, а іноді й смертельні речі задля кохання. Роман спонукає своїх читачів слідувати за мріями і не погоджуватись на те, що не дозволяє почуватись живими й щасливими [8]. Авторка порушує проблеми свободи, кохання, втечі, самопізнання і, найважливіше, проблему стосунків між батьками та дітьми. Роман має потужне, але ненав'язливе дидактичне тло і належить до жанру підліткової літератури [6].

Трапляється, що в тому самому творі поєднані різні типи тексту. Проте певна ЕСД все ж є панівною. Роман «Увесь цей світ» – це, гіпотетично, «красивий» текст. Цей тип тексту описує переживання і страждання жінки, яка опинилась у незвичних обставинах. Це жалісливі романи, написані жінками і для жінок. Суттєве значення в них мають описи − зовнішності та частин тіла, приміщень. Окрім того, для «красивих» текстів характерна хвороба головної героїні, важлива роль відведена її родичам [2, с. 99-110].

Таким чином, психолінгвістика − це наукова галузь, яка лише нещодавно виокремилась, але вже посіла належне місце серед інших наук завдяки новітнім підходам та результативності досліджень. Одним із методів психолінгвістичного аналізу художнього тексту є визначення його емоційно-смислової домінанти. Результатом аналізу є ідентифікація тексту за його належністю до одного з типів: «світлого», «темного», «красивого», «веселого», «сумного» текстів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Белянин В. П. Введенние в психолингвистику. Москва: ЧеРо, 1999. 128 с.
2. Белянин В. П Основы психолингвистической диагностики. Модели мира в литературе . Москва: Тривола, 2000. 248 с.
3. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории комуникации. Лекционный курс. Москва: Гнозис, 2001. 271с.
4. Куранова С. І. Основи психолінгвістики. Навч. посіб. Київ: Видавничий центр "Академія", 2012. 209 с. (Серія "Альма-матер").
5. Непийвода Н., Скотникова Т. Психологічні методи аналізу текстів. *Стиль і текст.* 2003. Вип. 4. – С. 244–248. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1087 (дата звернення: 07.12.2019).
6. Ничка М. Нікола Юн «Увесь цей світ»: найбільший ризик – не ризикнути. URL: https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/51311/ (дата звернення: 14.12.2019).

7. Nicola Yoon Everything, Everything. New York City: Delacorte Press, 2015. 310 p. URL: https://novelfreereadonline.com/everything-everything/page-1-2013455 (дата звернення: 08.12.2019).
8. Paige Beresford The important message in Nicola Yoon's "Everything, Everything". URL: https://pagebypaigexblog.wordpress.com/2017/04/22/the-important-message-in-nicola-yoons-everything-everything/ (дата звернення: 08.12.2019).

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Кресан О.Я.

Данільченко К.П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПИТАННЯ ТЕКСТУ ТА ІНТЕРТЕКСТУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ РАКУРС

Метою статті є висвітлення лінгвокультурологічного аспекту текстових студій, тож її основними завданнями є окреслення об'єкту і предмету вивчення у царині лінгвокультурології, яка на сьогоднішній день є одним із провідних напрямів лінгвістичних досліджень.

Лінгвокультурологія – це комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їхньому функціонуванні і відбиває цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їхнього мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів і з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні настанови [1]. Предметним наповненням лінгвокультурології передусім є тексти усіх видів та жанрів, адже саме в них закодовані стрижневі культурні смисли.

Текстом називають письмове або усне цілісне утворення, що, становлячи лінійну послідовність висловлень, об'єднаних тематичними, логічними, смисловими, сюжетно-композиційними та формально-граматичними зв'язками, виступає комунікативною одиницею. У такому розумінні текст вимагає лінгвістичного аналізу, який би спирався на категорії значення, смислу, комунікативної ситуації, дискурсу, образу, символу та культурного простору.

К. Д. Паршак зауважує, що значний внесок у теорію лінгвістичного аналізу тексту зробили представники Празького лінгвістичного гуртка. Дослідження

В. Матезіуса, Б. Гавранека, Й. Вахека, Я. Мукаржовського та інших започаткували різні підходи щодо аналізу структури тексту. Праці французьких, німецьких, голландських та інших теоретиків тексту розширили коло питань, пов'язаних зі структурою, онтологією та параметрами тексту [4].

На думку Г. О. Матковської дослідження тексту як складного гетерогенного об'єкту мови й мовлення вимагає комплексного міждисциплінарного підходу. Ґрунтовний аналіз структурно-граматичних, семантико-змістових, семіотичних, комунікативно-прагматичних особливостей тексту, а також системи його категорій, процесів створення, сприйняття й інтерпретації здійснюється у рамках лінгвістики тексту – мовознавчої дисципліни, сформованої у 60-70-х рр. XX ст. Створення тексту має на меті втілити авторський задум, передати знання і уявлення про людину та її оточення, винести ці знання за межі свідомості автора й зробити їх надбанням людства. Як результат об'єктивації авторського задуму текст – це автономне й самодостатнє утворення. Він є головним складником текстової (мовленнєво-мисленної) діяльності – багатокомпонентного процесу психолого-інтелектуальної комунікації, що виконує зокрема естетичну функцію. Поряд із текстом до її компонентів належать автор (адресант тексту), читач (адресат), позамовна дійсність, знання про яку передаються у тексті, й мовна система, з якої автор добирає відповідні мовні засоби, що дозволяють йому влучно втілити свій творчий задум [3].

Визначальними в організації тексту постають категорії [5]:

• подієвості (основу кожного тексту становить певна подія, що розгортається в часі та просторі),

• адресантності (текст створюється тим чи тим суб'єктом),

• адресатності (текст завжди має свого адресата),

• часу (в тексті події розгортається в певному часі) та

• місця (текст як правило пов'язаний із конкретним місцем).

Із визначальними категоріями безпосередньо взаємодіють категорії:

• цілісності (текст завжди є цілісним, тож із нього не можна редукувати певну частину без утрати смислової завершеності),

• зв'язності (формальної – формою вияву є ланцюговий, паралельний та інші зв'язки, а також смислової),

• дискретності (кожний текст членований на окремі компоненти (абзаци, розділи тощо),

• інформативності (той чи той текст несе в собі різні типи інформації).

Категорія антропоцентричності реалізується у тексті через авторську настанову (створення будь-якого тексту розпочинається із задуму та його послідовної реалізації) [5].

У статті А. В. Макарова особлива увага приділяється категорії інтертекстуальності. Теорія інтертексту, що зародилась у середині XX ст. і набула глибокого розвитку у працях закордонних [2] та вітчизняних [там само] дослідників, є надзвичайно плідною в царині інтерпретації художнього тексту. Сьогодні розрізняють декілька видів текстової реалізації категорії інтертекстуальності, до яких відносять цитати, алюзії, ремінісценції, мандрівні сюжети, афоризми, вкраплення елементів інших стилів та пародії [там само].

Інтертекстуальність має два аспекти. Перший – це відношення певного тексту до типу чи жанру, при цьому інтерпретація тексту частково залежить від його відповідності цілій низці жанрових характеристик. Другий – це відношення між певними текстами, текстова алюзія, тобто присутність у тексті вербальних відголосків, а також відтворення елементів чужого тексту [там само].

В обох випадках важливу роль відіграють питання культурної вкоріненості тексту, жанру чи літературної традиції, а також фактів міжкультурних зв'язків та запозичень, позаяк культурні концепти, символи, архетипні образи повторюються у текстах, створених у різні часи та в різних місцях.

Список використаних джерел і літератури:

1. Давидченко І. Суть дефініції «лінгвокультурологія», «лінгвокультурологічна компетентність» у науково-педагогічних дослідженнях. Інна Давидченко. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2015. С. 241–247.

2. Макарова А. В. Категорія інтертекстуальності:витоки, засади, сучасне бачення. А. В. Макарова. Проблема семантики слова, речення та тексту. 2005. С. 260–265.

3. Матковська О. Г. Багатовимірність тексту як об'єкта лінгвістичних досліджень. О. Г. Матковська. м. Київ – Режим доступу до ресурсу: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/matkovska_bagatovymirrnist.pdf.

4. Паршак К. Д. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. К. Д. Паршак – Режим доступу до ресурсу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22547/1/Parshak.pdf.

5. Текст: рівні, одиниці, категорії, функції, особливості зв'язку – Режим доступу до ресурсу: https://evergreens.com.ua/ua/articles/bot-reviews.html.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Кресан О.Я.

Кісіль І. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НЕМОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГНІВУ-РОЗДРАТУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ТЕКСТУ)

Актуальність дослідження немовних засобів комунікації визначається загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення особливостей їх функціонування. Адже мовлення завжди супроводжується немовними засобами, які значною мірою впливають на успішність спілкування.

Немовні засоби комунікації – це елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду слугують для створення, передавання

і сприйняття повідомлень [1, 59]. Традиційно їх класифікують на паравербальні (фонаційні й екстралінгвістичні) та невербальні (кінесичні, які поділяються на міміку й жести, такесичні й проксемічні). Однією з основних функцій немовних засобів комунікації є вираження емоцій [2, с. 22].

За К. Ізардом, емоція – це складний феномен, який активізує нейронні, когнітивні й моторні процеси, тобто передбачає поєднання психічного і тілесного, і задіює всі рівні особистості. Емоції мотивують, організовують і направляють сприйняття, мислення і дії людини [3, с. 27-30]. К. Ізард вирізняє так звані фундаментальні, або базові, емоції. Емоцію відносять до фундаментальних, якщо вона має власний механізм виникнення і виражається певними немовними, зазвичай мімічними і пантомімічними, засобами. Однією з фундаментальних емоцій є емоція гніву-роздратування. Це – негативна емоція, яка виникає при явному розходженні поведінки іншої людини з нормами етики і моралі [3, с. 240].

Ця стаття присвячена немовному вираженню емоції гніву-роздратування. Матеріалом нашого дослідження слугувало 100 фрагментів тексту з художніх творів сучасних американських письменників, що містять опис комунікативних ситуацій, де співрозмовники виражають гнів-роздратування за допомогою немовних засобів комунікації. При подальших підрахунках беремо цю кількість за 100%.

У 48 фрагментах тексту, що складає 48%, мовець виражає гнів-роздратування фонаційними засобами. У нашому фактичному матеріалі мовець, гніваючись, підвищує голос, кричить, говорить швидше, ніж зазвичай, його голос тремтить через роздратування. Наприклад:*“Drop the gun and kick it over to me or I shoot her.”“You can’t shoot her if you don’t have a shot,” Ryder replied. But the monster wasn’t fooled. Rado eyed the position of Ryder’s body and the visible portion of his arm, then shifted his aim. If he fired the powerful 9mm now, the bullet would go right through the wall and into Lily. As if she could read his mind, Lily said, “Don’t.” Her low voice vibrated with anger. “You know he’s going to kill me anyway. Don’t you dare give him your weapon and leave yourself unprotected!”* (1, 115), де Лілі, розуміючи, що Радо після вбивства її батька прагне вбити і її, переконує свого коханого Рейдера не віддавати зброю Радо. Адже навіть зробивши це, він не врятує свою кохану. Лілі розлючена на Рейдера і її низький голос бринить від гніву.

Мовець виражає гнів-роздратування за допомогою жестів у 26 фрагментах тексту, що становить 26% від загальної кількості фактичного матеріалу. Мовець здебільшого стискає кулаки, робить різкі широкі рухи руками. Наприклад: *“What did you do, Hardin?” “Nothing!” Hardin angrily throws his hands in the air* (2,10), де Хардін гнівно змахує руками у відповідь на запитання батька, який, на думку Хардіна, втручається в його особисте життя.

У 13 фрагментах тексту, що становить 13% від загальної кількості фактичного матеріалу, про гнів-роздратування свідчить міміка мовця. Це зазвичай насуплені або вигнуті брови, жорсткий погляд, глибокі вертикальні зморшки на чолі. Наприклад: *She scrambled out of bed. “I don’t think that’s a good idea,” I said. “You’re obviously not well.” A white eyebrow arched angrily. “Ach”* (3, 13), де Місіс Краус, яка лежить у лікарні, дратується через зауваження знайомої, що їй небажано вставати з ліжка; при цьому вона гнівно вигинає брову.

Такесичні засоби вираження гніву-роздратування зафіксовані у восьми фрагментах тексту, або 8%. У нашому фактичному матеріалі це штурхани, шарпання або ляпаси. Наприклад: *When her hands grab at my shirt again, I angrily push them away. “Stop it,” I tell her. “Sky, I can’t do this,” I say, pausing to look at her* (4, 106), де Холдер гнівно відштовхує закохану в нього дівчину Скай, коли вона хоче спокусити його.

У п’яти фрагментах тексту, що складає 5% від загальної кількості, про гнів-роздратування свідчать проксемічні засоби комунікації. У нашому фактичному матеріалі мовець наближається до того, хто його дратує. Наприклад: *“Two days, Holder. I’ve known you all of two days,” she says and walks toward me angrily. “In those two days, I’ve seen five different sides of you, and only one of them has been appealing. The fact that you think you have any right to even voice an opinion about me or my decisions is absurd. It’s ridiculous”* (4, 39), де Скай сердито підходить до хлопця, який, незважаючи на їхнє дуже коротке знайомство, намагається

зайняти надто багато місця в її житті.

Немовні засоби вираження гніву-роздратування та частотність їх використання представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Немовні засоби вираження гніву-роздратування

Немовні засоби вираження гніву-роздратування	Кількість уживань	
	в абсолютних числах	у відсотках
фонація	48	48
жести	26	26
міміка	13	13
такесика	8	8
проксеміка	5	5
Разом	**100**	**100**

Отже, за даними нашого дослідження гнів-роздратування виражається переважно фонаційними засобами комунікації (49%) та жестами (26%), найменш представленими є проксемічні немовні засоби (5%).

Список використаної літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 112 с.
3. Изард К. Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Издательство «Питер», 2007. 464 с.

Список джерел фактичного матеріалу:

1. Black S. Wicked and Dangerous. New York : Berkley, 2013. 304 p.
2. Todd A. After We Collided. New York : Gallery Books, 2014. 592 p.
3. Webber H. Digging Up Trouble. London : HarperCollins, 2006. 256 p.
4. Hoover C. Losing Hope. New York : Atria Books, 2013. 321p.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Голубнича О.І.

Кореняк А. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КАТЕГОРІЯ ЕМОТИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Одне і те ж поняття «текст» охоплює різні об'єкти: текст як продукт природної мови (первинна моделювальна система) і текст як твір художньої творчості (вторинна моделювальна система). Останній називають вторинною моделювальною системою, оскільки в ньому поєднуються відбиття об'єктивного світу і авторська вигадка. Для художнього тексту природна мова є лише будівельним матеріалом. Мова художнього тексту – особлива знакова система, єдина для різних мов. Ця мова характеризується неоднозначністю (амбівалентністю) семантики та множинністю інтерпретацій [5, 13].

У художньому тексті складаються особливі відношення між трьома основними величинами світом дійсності, світом понять і світом значень. Якщо для тексту як продукту мови універсальною є формула «дія - зміст – текст», то в художньому тексті, на думку Г. В. Степанова, ця формула модифікується в іншу тріаду: «дійсність - образ - текст». Це відбиває такі глибинні характеристики художнього тексту, як поєднання висвітлення об’єктивної дійсності і фантазії, поєднання правди і вигадки. Ці особливості художнього тексту і породжують семантичну багатоплановість [5, 14].

Базовими характеристиками будь-якого тексту (в тому числі й художнього) є наявні в ньому категорії. Категорія визначається як максимально широке поняття, в якому відбиваються найбільш загальні й істотні властивості, ознаки, зв'язки, відносини предметів, явищ об'єктивного світу [5, 80]. Таке тлумачення поняття «категорія» стосується і тексту.

У списку категорій тексту, запропонованих різними вченими і школами, є розбіжності. Ці класифікації є неоднорідними. У їх основі лежать різні критерії: семантичні і структурні,

прагматичні та функціональні, облігаторні та факультативні ознаки, що відрізняють текст як лінгвістичний об'єкт, і ознаки, що характеризують екстралінгвістичну ситуацію породження тексту [5, 81].

Одні науковці постулюють наявність таких категорії, як зв’язок, інформативність, ретроспективність та інші. Інші розглядають пред- та постінформацію, розповідь про світ / переказ світу, ініціативність / неініціативність, художній час, прогресія / стагнація і інші [5, 81].

Категорії, що виокремлюються в наукових текстах, відрізняються від категорій, неявних у художніх текстах, за номенклатурою і за характером засобів, що беруть участь в їх формуванні. Так, наприклад, для наукової прози нехарактерна категорія підтексту. Вона виявляється лише в художніх текстах [5, 91].

Художньому тексту властива така категорія як емотивність. Під емотивністю розуміється одна з базових властивостей художнього тексту, яка співвідноситься з емоціогенними знаннями в ньому і актуалізується за допомогою емотивно заряджених текстових компонентів, що втілюють авторські емоційні інтенції і моделюють ймовірні емоції адресата, пов'язані зі сприйняттям і інтерпретацією текстової дійсності [4]. Емотивна природа художнього твору зумовлює й емоціональність його ідей. Емотивність – важливий чинник у жанровій градації художньої літератури. Якщо художній твір не викликає емоцій, не торкає душі читачів, – значить він не досяг мети, не став справжнім мистецтвом. Емотивність художньої літератури пов’язана з її пізнавальною природою, образністю, із специфікою її змісту та формою [2, 83-84].

Емотивність актуалізується в художньому тексті через сукупність текстових компонентів – показників емотивності, тобто вплетених у текстову тканину емотивно заряджених слів, фраз або речень, які прямо чи опосередковано вказують на характер авторських емоційних інтенцій, експліцитно виражених або імпліцитно окреслених у тексті, і моделюють ймовірне емоційне реагування читача на текстову дійсність, окреслюючи фрагменти знань про світ, які є або стають емоціогенними. Такого роду текстові компоненти виділяються в тканині художнього тексту своєю особливою знаковістю, завдяки якій спочатку задається їх семантико-когнітивна неоднорідність, що виявляється в орієнтованості показників емотивності на різні типи знань, окреслені у художньому тексті (знання про мову й у мові, знання про світ, знання про текстові дійсності), а також у різному характері їх передбачуваного впливу на емоційну сферу читача. Показники емотивності характеризуються симптоматичністю, здатністю вказувати на відхилення від мовної норми і, таким чином, стимулювати емоційні реакції читача, іконічністю або символічністю [4].

Симптоматичність показників емотивності пов'язана з актуалізацією в художньому тексті неповних, "випадкових" (Р. де Богранд, Ст. Дресслер), "осколкових" (О. П. Воробйова) знань і виявляється як прояв текстової неповноти і неоднозначності, за рахунок яких провокуються здивування, цікавість, інтерес читача [4].

Іконічність показників емотивності виявляється в тих випадках, коли авторські емоційні інтенції втілюються за допомогою ситуативного опису та сприяють створенню привабливих або непривабливих образів ситуацій текстової дійсності, які впливають на емоції адресата і формують його емоційне ставлення до них [4].

Категорія емотивності пов’язана з оцінкою, адже наші почуття по відношенню до людей, речей і подій показують, як ми їх оцінюємо. Те, що ми любимо, чим захоплюємося, одночасно виявляється і об'єктом нашої оцінки зі знаком «+»; те, що ми ненавидимо, чого боїмося або соромимося, є об'єктом оцінки зі знаком «-» [1, 226].

Співвідношення емоцій і оцінки відбиває основні аспекти філософських концепцій, що тлумачать природу емоцій: власне відчуття, сенсорне сприйняття, когнітивність. Так, наприклад, Ф. Хатчесон вважає, що емоції можна порівняти з сенсорним сприйняттям із зором або слухом і т. д., оскільки емоції мають на увазі сприйняття цінностей, насамперед моральних, подібно до того як зір сприймає колір, а слух – звуки. Насолоджуючись картиною, ми ніби «бачимо», що вона прекрасна. Згідно з цією концепцією, подібно п'яти до відчуттів,

які сприймають зовнішній світ, існують два «внутрішніх відчуття» – моральне й естетичне, на яких засновані відчуття типу морального схвалення і естетичної насолоди. Ці відчуття дозволяють сприймати моральні та естетичні цінності. Дещо інший погляд на оцінку висловлює Д. Юм. Він вважає, що емоції можна розглядати як приємні і неприємні відчуття, іншими словами, оцінка входить до складу відчуттів: оскільки ми захоплюємося характером кого-небудь, ми вважаємо, що цей чоловік хороший. На думку Д. Юма [1, 227], емоції – це відчуття, а не сприйняття, а оцінка – це здатність людини мати відчуття і на їх основі робити висновки про моральні та естетичні цінності.

Дотепер не існує однозначного визначення категорії тексту. У дослідників є розбіжності щодо їх класифікації, але вони всі погоджуються в тому, що категорії тексту відображають найзагальніші його характеристики. Однією з основних категорій художнього тексту є емотивність. Емотивність виявляється в художніх текстах через сукупність своїх показників, які, з точки зору текстової статики, є ієрархічно організованими текстовими компонентами. Емотивність пов'язана з оцінкою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва: Наука, 1985. 228 с.
2. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2001. 488 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука, 1981. 139 с.
4. Гладьо С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): дис. к-да филол. наук: 10.02.04 / Киевский гос. лингв. ун. Киев, 2000.
5. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика). Москва: Просвещение, 1986. 127 с.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Павкін Д. М.

Кузка Л. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ АГАТИ КРІСТІ «ВБИВСТВО У СХІДНОМУ ЕКСПРЕСІ» ТА «ВБИВСТВО НА ПОЛІ ДЛЯ ГОЛЬФУ»

Психолінгвістика з'явилася в науковій парадигмі з метою вирішення тих завдань, які викликали значні труднощі в окремо взятих лінгвістичних та психологічних концепціях [6, с. 3].

Тож, психолінгвістика — це наука, яка вивчає процеси утворення, сприйняття та формування мовлення у їхній взаємодії із системою мови, а також розробляє моделі мовленнєвої діяльності та психофізіологічної мовленнєвої організації людини, перевіряє їх у процесі психологічних експериментів [5, с. 8].

Основними завданнями психолігвістики є дослідження процесів планування мовлення; механізмів та процесів сприйняття, інтерпретації, розуміння та породження мовлення; механізми засвоєння та оволодіння мовою в ході розвитку дитини; проблеми білінгвізму, перекладу та механізми оволодіння іноземною мовою. Головними об'єктами психолінгвістики є власне мова, як система знаків, а також особливості функціонування мови, породження та відтворення дискурсу (тексту), риторика, стилістика, теорія і практика перекладу та викладання як рідної, так і іноземної мов. Предметом же цієї науки є процеси утворення та сприйняття знаків мови [6, с. 3].

Аналізуючи мовлення будь-якого персонажа в літературі, ми звертаємо увагу безпосередньо на його слова та вчинки. Нажаль, ще не була розроблена методика, яка дозволяє повністю зрозуміти будь-якій людині концептуальну картину світу іншої людини. Тому слова, речення, фрази та репліки людей стають основним матеріалом емпіричних досліджень. Лінгвістичний аналіз тексту має свій недолік – він не враховує план особистості, і тому має характер універсальності. За допомогою поєднання психологічного аналізу особистості та лінгвістичного аналізу тексту виникає психолінгвістичний аналіз тексту, що дозволяє аналізувати мовлення певної особистості [4, с. 1].

Позаяк психолінгвістичні студії передбачають ґрунтовне дослідження мовлення людини одночасно з лінгвістичної та психологічної точки зору, уможливлюється виокремлення експериментальної методики дослідження. У такому дослідженні експериментальна методика відграє роль загального зразка: досліджуються всі елементи, які можливо проаналізувати, а саме: власне мовлення, оточення, ситуація (загальна, моментальна), час затримки відповіді, невербальні реакції – усе те, що можливо помітити, аналізуючи текст загалом [4, с. 2].

В. П. Бєлянін розробив методику дослідження та психолінгвістичну типологію художніх текстів за критерієм емоційно-смислової домінанти, під якою розуміють систему когнітивних та емотивних стандартів, характерних для певного типу особистостей, що слугують психічною основою метафоризації та вербалізації картини світу у тексті [2, с. 56].

Кожному типу тексту властива своя структурна, семантична та мовна системність. У межах кожного типу тексту виокремлюють семантично досить обмежений перелік предикатів, якими характеризуються обрані об’єкти матеріального, соціального, ментального та емоційного світу людини. Своєю чергою, цим предикатам відповідають певні лексичні елементи, які найбільш часто зустрічаються у текстах одного типу, а у текстах інших типів, перебуваючи в інших семантичних просторах, мають інший зміст [2, с. 59-60].

На основі результатів психолінгвістичного аналізу за емоційно-смисловою домінантою розрізняють такі типи текстів: «світлий», «активний», «темний», «сумний», «веселий», «красивий» та «складний». Значна частина текстів може нести в собі кілька домінант. Такі тексти називають «змішаними» [2, с. 71].

Агата Мері Кларисса Крісті – легендарна англійська письменниця XX ст., королева детективу, секрет популярності якої не можуть розгадати, так само, як і розплутати інтригу на сторінках її детективів. Вона вигадувала шедевральні сюжетні лінії і героїв, які стали класикою світового детективу.

Агата Крісті належить до найвідоміших у світі авторів детективної прози і є одним із найбільш публікованих письменників за всю історію людства (після Біблії та Шекспіра). Книги Агати Крісті видані тиражем понад 2 мільярди екземплярів і перекладені більш ніж на 100 мов світу [1].

У 1916 р. Агата Крісті почала писати роман, якому судилося стати першим в її довгій кар'єрі – «Загадкова подія в Стайлз». Головним персонажем цього роману став Еркюль Пуаро – невисокого зросту бельгієць, який буде «супроводжувати» Крісті протягом усього її життя.

Роман «Вбивство на полі для гольфу», написаний у 1923 р., стає третім твором письменниці, де знову перед читачами постав бельгійський сищик.

Агата Крісті зі своїм чоловіком проводили багато часу в археологічних експедиціях в Іраку і Сирії. У цей час побачив світ один із її найвідоміших творів – «Вбивство у Східному експресі», який було написано в одному з номерів стамбульського готелю Pera Palace Hotel [3].

У детективних романах Агати Крісті зустрічаються символи майже усіх емоційно-смислових текстів («світлий», «активний», «темний», «сумний», «веселий», «красивий»), кожному з яких притаманні свої символи, поняття, ключові слова. Гіпотетично, у романі домінуватиме «темний» текст, оскільки детективні історії зазвичай характеризуються таким показником. До завдань цього дослідження входить виявлення другої домінанти. У творах, що були написані жінками, це найчастіше «красивий» текст, тож аналіз покаже, чи це справді так.

Список використаних джерел і літератури:

1. Агата Крісті – королева детективу. URL: http://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/osobistosti/agata-kristi-korolevadetektivu/ (дата звернення: 20.12.19).

2. Белянин В.П. Основы психолингвистической диагностики: (Модели мира в литературе). М.: Триволга, 2000. 248 с.

3. Життя і кар'єра Агати Крісті, яка була не тільки письменником, а й композитором і археологом. URL: https://enigma.club/articles/zhittya-i-karera-agati-kristi-yaka-bula-ne-tilki-pismennikom-a-y-kompozitorom-i-arkheologom (дата звернення: 20.12.19).

4. Козаченко Ю.А. Психолінгвістичний аналіз внутрішнього монологу героя драматичного твору. Міжнародний електронний науковий журнал. 2016. №12. 6 с.
5. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. К. : ВЦ. «Академія», 2012. 208 с.
6. Мазурок М. Мова і мовлення як предмет психолінгвістики. Рівненський ОІППО. 2013. 6 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Кресан О. Я.

Максименко А. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЇ РАДІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ» ЛУЇЗИ МЕЙ ЕЛКОТТ)

Емоції відіграють важливу роль у житті кожної людини. Виникаючи із необхідності соціалізації людини, що покликана забезпечити її соціальний, а потім і комунікативний зв'язок з іншими людьми, емоції неминуче супроводжують людину як мовну особистість впродовж усього її життя [3, 122]. Явище емоції (від лат. *emovere - збуджувати, хвилювати*) у сучасній психології розглядається як суб'єктні переживання людиною, її відношення до предметів, явищ, подій чи інших людей [2, 190].

Емоції досліджувалися і класифікувалися багатьма відомими психологами, філософами, лінгвістами. Емоція за К. Ізардом – це складний феномен, який включає в себе нейрофізіологічний, нервово-м`язовий, експресивний та чуттєвий компоненти [1, 49]. Він вирізняє 10 базових емоцій: **1)цікавість-хвилювання; 2)радість; 3)здивування; 4)горе-страждання; 5)гнів; 6)відраза; 7) презирство; 8) страх; 9)сором; 10)провина.** [1, 83]

Ця стаття присвячена дослідженню мовного вираження позитивної емоції РАДІСТЬ на матеріалі книги Луїзи Мей Елкотт «Маленькі жінки». У художньому тексті проаналізованого твору зафіксоване використання таких мовних одиниць для вираження емоції РАДІСТЬ як: іменники (*gladness, exultation, delight, fun, pleasure*); дієслова (*to exult, to delight, to enjoy*); прикметники (*glad, happy funny delightful*); прислівники (*gladly, happily, delightfully*) та інші.

Емоція РАДІСТЬ може виникати в результаті таких позамовних факторів як: бажання принести задоволенням іншим (приклад 1), здійснення доброго вчинку (приклад 2) або соціальне визнання та створення контактів із соціумом (приклад 3):

(1) As they gathered about the table, Mrs. March said, with a particularly happy face, «I've got a treat for you after supper» (4, 13).

(2) The girls had never been called angel children before, and thought it very agreeable, especially Jo, who had been considered a 'Sancho' ever since she was born. That was a very happy breakfast, though they didn't get any of it. And when they went away, leaving comfort behind, I think there were not in all the city four merrier people than the hungry little girls who gave away their breakfasts and contented themselves with bread and milk on Christmas morning (4, 26).

(3)*«Such fun! Only see! A regular note of invitation from Mrs. Gardiner for tomorrow night!» cried Meg, waving the precious paper and then proceeding to read it with girlish delight. «Mrs. Gardiner would be happy to see Miss March and Miss Josephine at a little dance on New Year's Eve». Marmee is willing we should go, now what shall we wear?(4, 39)*

Емоція РАДІСТЬ виникає також від задоволення собою та власними навичками (приклад 4), при отриманні подяки за допомогу (приклад 5) та від насолоди від перебування поряд із сім'єю (приклад 6):

(4)«Little Raphael», as her sisters called her, had a decided talent for drawing, and was never so happy as when copying flowers, designing fairies, or illustrating stories with queer specimens of art.(4, 69)

(5)She was so glad and surprised she took it right into her arms, and thanked him over and over. He told her to 'go along and cook it', and she hurried off, so happy! Wasn't it good of him? Oh, she did look so funny, hugging the big, slippery fish, and hoping Mr. Laurence's bed in heaven would be «aisy».(4, 75)

(6)«I'm glad! I'm glad!» Didn't that do as well as a regular prayer? For I felt a great many in my heart. We have such funny times, and now I can enjoy them, for everyone is so desperately good, it's like living in a nest of turtledoves. You'd laugh to see Meg head the table and try to be motherish.(4, 301)

Мовні одиниці, як номінатори емоції РАДІСТЬ підкреслені.

Отже, на основі аналізу нашого фактичного матеріалу можна зробити висновок, що емоція РАДІСТЬ може бути викликана багатьма позамовними факторами та здатна бути виражена різними мовними одиницями. Аналіз зазначених факторів, які викликають позитивні емоції, зокрема емоцію РАДІСТЬ, вважаємо перспективним для подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Изард К.Э. Психология эмоций. Перев. с англ. С-Пб.: Издательство «Питер», 1999. 464 с.
2. Психология. Словарь. Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
3. Сливка Н.П. Сутність емоцій та їх функціональне значення: психологічні засади дослідження лінгвальної емоційності. Вісник Черкас. нац. ун-ту. Серія Філологічні науки. Черкаси, 2006. Вип. 94. С. 121–127.

Список джерел фактичного матеріалу:

4. Луиза Алькотт. Маленькие женщины. Роман. На англ.яз. М.: Издательство «Менеджер», 2000. 352 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Сливка Н. П.

Мартем'янова Т. Ю.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КАТЕГОРІЯ ЕМОТИВНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Особливістю будь-якого тексту, в тому числі художнього, є наявність у ньому специфічних текстових категорій. Загалом термін «категорія» окреслює найзагальніші та найсуттєвіші властивості, особливості, зв'язки і відношення між предметами та явищами об'єктивного світу [6, 240].

Щодо текстових категорій, то О. О. Селіванова інтерпретує їх як надпарадигмальні інваріантні ознаки, які відбивають найзначущі риси текстем та актуалізованих текстів [11, 496]. Більше того, текстові категорії є не лише ознакою, а й засадничою характеристикою текста, що може сприяти насамперед обґрунтуванню його природи та статусу в системі мови загалом [7, 150]. Питання кількості, типології та ієрархії текстових категорій залишається остаточно невирішеним. В основу їх класифікацій покладено різні критерії: структурні, семантичні, функціональні та прагматичні. У результаті навіть науковці не мають згоди щодо назв категорій: інформативність (І. Р. Гальперін) – завершеність (З. Я. Тураєва); дискретність (О. О. Селіванова) – членованість (В. В. Одинцов); континуум (Г. Г. Поберезська і І. М Волинець) – категорії простору і часу (Н. С. Валгіна); когезія (І. Р. Гальперін) – зчеплення (З. Я. Тураєва); проспекція (І. Р. Гальперін) – прогресія (З. Я. Тураєва) [див. 5, с. 151]. І. Р. Гальперін пропонує відносити категорії до двох полів – функціонального та семантичного. До першого належать: членування, когезія, ретроспекція і проспекція, інтеграція і завершеність; до другого – інформативність, автосемантичність відрізків тексту, континуум, модальність [3]. Схожий поділ пропонує З. Я. Тураєва, яка розрізняє структурні (ті що притаманні тексту як лінгвістичному об'єкту, адже закладені у його структурі) та змістові (ті що здійснюють зв'язок між текстом і відбитою в ньому об'єктивною дійсністю) категорії [12, 81].

Найповнішою видається класифікація О. О. Селіванової, яка виокремлює категорії цілісності, дискретності, інформативності (з під категоріями фактуальності, концептуальності, підтексту, аксіологічності, емотивності), зв'язності, континуума (з підкатегоріями прогресії, стагнації, часу та простору), референційності, антропоцентричності (адресантності, адресатності), інтерактивності (з підкатегоріями інтенційності,

стратегічності, інтерпретанти, ефективності) й інтерсеміотичності [10, 191-239]. Серед цих категорій наявні як загальнотекстові, так і факультативні, тобто специфічні для певного типу тексту. Зокрема серед категорій художнього тексту виокремлюють хронотоп, категорії образу автора і персонажа, модальність, експресивність та емотивність, причому саме емотивність визнається однією з основних категорій такого тексту [8, 21-24]. С. В. Гладьо визначає емотивність як відбиті в семантиці мовних одиниць емоціогенні знання, які за допомогою емотивно заряджених текстових компонентів виражають емоційні наміри автора та моделюють імовірні емоції адресата [4, 1].

На думку авторки, ці текстові компоненти є емоційно значущими мовними засобами, які з'являються при порушенні мовних та мовленнєвих норм і визначаються як сигнали емотивності (СЕ). Емоційна значущість СЕ виникає при [4, 9]:

1) при використанні в художньому тексті емотивних мовних засобів;

2) за рахунок нетрадиційності знакових образів, використаних у тексті;

3) при незвичному вживанні мовних знаків.

Емотивність нерозривно пов'язана з емоційністю та експресивністю і корелює з ними у площині комунікації, проте ці поняття не є ідентичними. Їхня взаємодія пояснюється тим, що мова є засобом вираження емоцій, а власне процес вираження емоцій своєю чергою може призвести до їх переживання, тобто емоційність з психологічної сфери переходить в лінгвістичну категорію емотивності [14, 83].

Емотивність може слугувати «ядром» експресивності тексту, адже адресат когнітивно сприймає текст через призму різних емотивних сигналів. Тобто образно-понятійне джерело експресивності доповнюється емоційним компонентом, оскільки у процесі сприйняття задіяні емоційні та вольові процеси, що породжують емоційний ефект, а саме позитивний або негативний вплив на реципієнта [1, 7]. Зіставлення засвідчує, що поняття експресивності є ширшим ніж емоційність, тоді як поняття емотивності набагато змістовніше ніж експресивність, оскільки емоційність багатогранна у своїх проявах, натомість експресивність зводиться в основному до посилення [13, 147].

Сигнали емотивності містять інформацію про почуття, емоції, настрої, афекти, що проходить крізь емоційну призму людської психіки, отримуючи певну оцінку [14, 85]. На думку Л. В. Артемової, оцінка як текстова категорія має суб'єктивний характер і є важливим чинником формування прагматичного ефекту [1, 7]. Водночас, категорія оцінки є неоднозначною, оскільки суб'єкт, оцінюючи предмети чи події, спирається, по-перше, на своє ставлення до об'єкта оцінки, а по-друге, на стереотипні уявлення про об'єкт та шкалу оцінок [9, 81]. Н. Д. Арутюнова вважає, що суб'єктивізація оцінки веде до «конфліктності», оскільки спектр емоцій у кожного індивідуальний [2, 6]. А. В. Цибулевська погоджується з цією думкою, наголошуючи, що між емотивністю та оцінкою є чіткий зв'язком, зумовлений реакціями індивіда. Взаємопроникнення категорій оцінки й емотивності виникає тоді, коли оцінка ніби «вбирає» в себе відповідну емоцію, а параметри емоції та оцінки збігаються: «приємне – добре» (знак +), «неприємне – погане» (знак –) [1, 8-9].

Отже, категорія емотивності є центральною категорією художнього тексту, що зумовлено його природою. Тобто емотивність художнього тексту виникає внаслідок його проходження через сферу почуттів людини, що передбачає не лише його сприйняття, а й зіставлення з наявною в людини моделлю світу або особистими уявленнями. Саме тому, досліджуючи категорію емотивності, як багатоаспектного явища, слід пам'ятати, що її центральний компонент – емоція реалізується свідомістю об'єкта при сприйнятті й опрацюванні інформації про зовнішній світ і інтерпретується відповідно до внутрішнього світу людини. Це свідчить про тісний зв'язок когнітивних та емоційних процесів людської діяльності та зумовлює доцільність вивчення категорії емотивності з точки зору когнітивної лінгвістики.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артемова Л. В. Оцінно-емотивна домінанта експресивності сучасних іспанських аналітичних статей : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. / Л.В. Артемова. – К., 2006. – 19 с.

2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – 341 с.

3. Гальперин. И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
4. Гладьо С. В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / С. В. Гладьо. – К., 2000. – 20 с.
5. Єщенко Т. А. Текстові категорії у практиці викладання української мови як іноземної / Т. А. Єщенко // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2019. – № 14. – С. 149 –158.
6. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков // 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
7. Копытов О. Н. О фундаментальных категориях текста / О. Н. Копытов // Вестник Иркутск. гос. лингв. ун-та. – 2011. – № 3. – Т. 3. – С. 149 –157.
8. Кочан І. М. Текстові категорії : проблема виокремлення та трактування в сучасній науці / І. М. Кочан // Актуальні проблеми граматики. – 2009. – № 9. – С. 20 –25.
9. Кузенко Г. М. Емотивність на різних мовних рівнях // Наукові записки. Том 18, Філологічні науки / Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2000. – С. 76 – 82.
10. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : Монограф. Учеб. пособ. – К.: ЦУЛ, «Фитосоциоцентр», 2000. – 336 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
12. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст: структура и семантика) / З. Я. Тураева. – М.: Просвещение, 1981. – 127 с.
13. Цыбулевская А. В. Эмотивный арготический лексикон : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. / А. В. Цыбулевская. – Ставрополь, 2005. – 176 с.
14. Шевченко І. С., Біценко Т. О. Дискурс негативної емоційності в англійській мові XVI-XX ст. / І. С. Шевченко, Т. О. Біценко // Іноземна філологія. – 2012. – №124. – С. 82 – 89.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Павкін Д. М.

Матвійчук Т. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЖЕСТИ ЯК ВИД НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Невербальні засоби інформації створюють систему, яка доповнює і підсилює, а іноді й заміняє засоби вербальної комунікації – слова. На думку дослідників, вираз обличчя, поза, жести (а саме це і є невербальними засобами спілкування) співрозмовника набагато ефективніші для його сприйняття як особистості, ніж словесне мовлення. «Мова тіла» повинна гармоніювати з вербальним мовленням, доповнюючи і підсилюючи його. Дуже важливо, однак, щоб «мова тіла» не була хаотичною, не створювала інформаційного шуму, який заважає повноцінному сприйняттю інформації. Згідно сучасних досліджень, 55% інформації сприймається через вираз обличчя, пози і жести, а 38% — через інтонації та модуляції голосу. Звідси витікає, що тільки 7% залишається на долю слів, які реципієнт сприймає, коли ми розмовляємо [4] . На думку В. П. Морозова [2] невербальна комунікація є загально зрозумілою, незалежною від мовних бар'єрів. Практично це проявляється у можливості адекватного сприйняття особистості того, хто говорить, розпізнавання його емоційного стану. Так, емоційна інформація висловлювання не обов'язково пов'язана зі змістовним навантаженням, і виконує таким чином функцію відбиття емоційного стану того, хто висловлюється.

Жести, як виражальні рухи рук та інших частин тіла, є найбільш поширеними невербальними знаками. А.Ф. Коні в "Порадах лекторам" пише: "Жести пожвавлюють мовлення, але ними варто користуватися обережно. Виразний жест повинен відповідати змісту і значенню даної фрази чи окремого слова. Занадто часті, одноманітні, метушливі, різкі рухи руками неприємні, приїдаються і дратують" [5].

Жест – соціально сформований рух, що виражає певний психічний стан [3]. Жест повідомляє про бажання людини і про те, що вона в момент розмови відчуває, а звичний для когось жест свідчить про рису її характеру. Багато жестів люди набувають упродовж життя, а їхнє значення різне, залежно від того, де їх використовують. Жести людини дуже різноманітні. У більшості народів виявлені спільні жести, які можна об'єднати в такі групи: *комунікативні* (жести привітання, прощання, привертання уваги, запитання, вдоволення, заперечення і т. п.); *моральні,* тобто ті, що виражають оцінки і певні відхилення (жести схвалення, довіри і недовіри, розгубленості і т. п.); *описові* жести, які становлять суть лише в контексті словесного (мовного) висловлення. Відомі невербальні сигнали, що в різних країнах несуть різну

інформацію. Наприклад, більшість європейських народів передають згоду, хитаючи голову згори донизу, болгари цим жестом передають незгоду, японці – лише підтверджують, що уважно слухають співрозмовника.

За призначенням і природою розрізняють ритмічні, емоційні, вказівні, зображувальні та жести-символи.

1. Ритмічні жести дублюють інтонацію, виокремлюють певні частини висловлювання, підкреслюють логічний наголос, сповільнення чи прискорення темпу мовлення.

2. Емоційні жести передають найрізноманітніші відтінки почуттів: подив, радість, захоплення, ненависть, роздратування, розчарування.

3. Вказівні жести виконують функцію виділення якогось предмета серед однорідних. З цією метою послуговуються рухами пальців, кисті, цілої руки.

4. Зображувальними жестами відтворюють предмети, тварин, інших людей (їхню форму, рухи, розміри). Ними користуються в тих випадках, коли не вистачає слів чи необхідно підсилити враження і вплинути на слухача наочно.

5. Жести-символи інформують про певні дії, властивості, наміри тощо. До жестів-символів належать умовні жести вітання, прощання, заклик до мовлення, передчуття приємного [7].

Частотні випадки, коли однаковим жестам у різних культурах надається різне значення. Українці, росіяни, прощаючись, махають рукою, розвертаючи долоню від себе і розгойдуючи нею вперед і назад, тоді як англійці розгойдують нею з боку вбік, а італійці розвертають долоню до себе і розгойдують нею вперед та назад. Жест запрошення в японців точно збігається з нашим жестом прощання – долоню обертають від себе і розгойдують нею вперед і назад. А наш жест вітання – долоня, звернена до співбесідника, розгойдується вліво – вправо – тлумачиться японцями як жест прощання. Наш жест “до побачення” – помах п’ястю вгору – вниз – дуже схожий на турецький жест “йди сюди”. Індуси, зустрічаючись, складають руки човником, притискаючи їх до грудей, і злегка схиляють уперед голову, а не вітаються за руку. Говорячи про себе, європеєць показує рукою на груди, а японець – на ніс [1].

За спостереженнями дослідників, українці в жестикуляції займають у Європі серединне становище. Перші місця належать італійцям і фінам. Проте й серед нас трапляються індивіди, котрим інколи дають слушні поради: «Не махай руками, як вітряк крилами», «Не роби вітру руками» та ін. Інколи співрозмовник просто відсувається чи відступає на безпечну відстань, натякаючи цим, що не хотів би стати жертвою надміру запальної жестикуляції партнера. Жести мають відповідати змістові й стилеві мовлення, бути різноманітними та функціонально доцільними, лише тоді вони корисні [6].

Таким чином невербальні засоби комунікації – невід’ємна частина нашого життя. Чи можемо ми, наприклад, розмовляти, не жестикулюючи? Напевне, ні. Спілкування стане ускладненим, адже міміка, інтонація та жестикуляція посилюють, доповнюють смисл мовлення та дають додаткову інформацію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ермолаева Е.А. Психосемиотический анализ жестикуляции как знакового средства общения (в соотношении с языком): Дис. … канд. психол. наук. М., 1984. 231 с.

2. Морозов В. П. Искусство и наука общения: невербальная коммуникация / В. П. Морозов; [под. ред. В. И. Медведєва]. – М. : ИПРАН, 1998. – 164 с.

3.Пиз Аллан. Язык жестов: как читать мысли других людей по их жестам / Пиз Аллан. – М. : Ай-Кью, 1995. – 257 с.

4. Пиз Аллан. Язык жестов: увлекательное пособие для деловых людей / Пиз Аллан. – М. : Ай- Кью, 1992. – 112 с.

5. Пиз А. Язык телодвижений. – Нижний Новгород., 1992.

6. Стахів М. Український комунікативний етикет: Навчально-методичний посібник. – К.: Знання, 2008. – 245 с.

7. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – К.: Алерта, 2011. – 695 с.

Науковий керівник: к. пед. н. Зайцева А.А.

Новохатько Я. І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЛОВНИК-ТЕЗАУРУС АНГЛІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ ГРОШІ

Сукупність спеціальних найменувань різних галузей науки, техніки та мистецтва, які вживаються у сфері професійного спілкування та втілюють результати теоретико-пізнавальної діяльності людини, становлять термінологію. Сучасна термінологія як галузь науки, виходячи з основних властивостей терміна (співвіднесеність із поняттям, точність, лаконічність, однозначність, експресивна нейтральність), поєднує в собі фрагменти логіки, предметних знань, лінгвістики, філософії, концептології, інформатики, семіотики та елементи символіки [2, с. 4]. Тому концентрування уваги на термінологіїі є необхідним для вивчення загальних аспектів та основних понять у сфері економіки.

Економічна термінологія як система назв економічних явищ і понять, що функціонують в економічних сферах законодавства, ділової документації і економічних наук, становить великий і надзвичайно важливий пласт словника будь-якої національної мови. Увага до термінології та її розбудови на власній мовній основі, ступінь опрацювання та впорядкування, стан і глибина наукового вивчення – це показники рівня розвитку держави, національної свідомості загалом і економічної свідомості зокрема, національної культури в конкретних її проявах (інтелектуальна, мовна, правова, політична) [6, с.175].

Економічна термінологія – історично сформована сукупність термінів, яка виражає систему економічних понять і призначена забезпечувати специфічні потреби спілкування у сфері економічної науки та практики. Ця сукупність є спеціальним об’єктом вивчення як в економіці (зокрема в економічній теорії), так і в мовознавстві (насамперед у нових її галузях – термінознавстві (теоретичні основи вчення про термін і термінологічну систему економіки) і лексикографії (наука про теорію і практику укладання словників) [6, с. 178]. Існує велика кількість термінологічних словників, але один з найбільш змістовних – це словник-тезаурус.

Тезаурус, за визначенням Ю. М. Караулова, – це семантичний словник, який є впорядкованим збірником термінів, що відображують сукупність знань людини всередині певної предметної сфери і зберігають перелік понять разом з їх інтерпретацією та відношеннями. Термінологічний словник-тезаурус представляє когнітивну модель певної галузі знання або людської діяльності та повинен містити повну інформацію про спеціальні одиниці фахової мови й характеризуватися високою інформативністю, однозначністю, точністю й експресивною нейтральністю [5, с. 80].

Термінологічний тезаурус являє собою когнітивну модель певної галузі діяльності людини, що містить всю інформацію про конкретні предмети професійної мови[4, с. 136]. В даному словнику представлені різні напрями професійної діяльності людини. Метою даної роботи є укладення словника-тезауруса, концептуальним аспектом якого є поняття гроші.

Гроші –складна економічна категорія. Особливість їх – у системному багатофункціональному характері. Наведемо такі характерні ознаки грошей:

- товар товарів, бо кожний товар у процесі реалізації «висвічує» свою вартість у грошах;
- гроші – це специфічний товар, що виконує роль загального еквівалента;
- «головна і діюча особа» в ринковій економіці;
- «мова ринку» [1, с. 1].

Грошова одиниця – це правовий продукт, що надає грошовим знакам властивість вимоги, боргового інструменту, що фіксує право на частину чужої праці. Це величина, якій умовно присвоюється значення одиниці багатства. Це грошовий знак, що має номінал. Грошові одиниці мають купівельну спроможність, яка є ірраціональною формою представницької вартості грошового знаку. Купівельна спроможність грошової одиниці є повідомленням про пропорції обміну, закріплені в традиціях господарського обороту [3, с. 65].

Отже, для фіксації всіх вищезазначених ознак та функцій грошей в економіці, які, в свою чергу, є відображеними у мові, необхідно звернутись до створення словника-тезаурусу економічної термінології, який і дозволить структурувати терміни та поняття певної економічної категорії.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гальчинський А. С. Теорія грошей. Навчальний посібник. Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. 411с.
2. Ковальська Н.А.Становлення і розвиток української економічної термінології. Практикум з української мови для студентів І курсу всіх форм навчання всіх спеціальностей. Одеса: ОНЕУ, 2012. 62 с.
3. Кононенко А. Тодосейчук Г. Сучасна та функціональна складова грошей. Економічний аналіз.Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. 2012 . Вип. 10. С. 64–68. URL :file:///C:/Users/User/Downloads/ecan_2012_10(3)__16.pdf (дата звернення 09. 03.2020).
4. Radchenko O.Y. Marketing terminology thesaurus: The competition segment. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2019, IV (1), June 2019, p. 133- 169.
5. Радченко О. Ю.Словник-тезаурус термінології маркетингу : поняття «ціна». Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси. 2015. С. 80 – 85. URL: http://linguistics.chdu.edu.ua/article/view/60819/56581 (дата звернення: 07.03.2020).
6. Пілецька Н. Економічна термінологія як об'єкт дослідження. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2008. С. 175 – 181.URL:http://vlp.com.ua/files/37_11.pdf (дата звернення : 09.03.2020).

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Радченко О. Ю.

Овчарук А. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОЖЛИВІ СВІТИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Теорія можливих світів – це сучасна адаптація вчення Г. Лейбніца, яку розробили філософи аналітичної школи (С. Кріпке, Д. Льюіс, Н. Решер, Я. Хінтікка) як спосіб для розв'язання проблем формальної семантики. Згідно з теорією німецького філософа, математика та фізика Г. Лейбніца, усі можливі світи можуть бути осягненими як мислимі й потенційно можливі стани світу, що існують в уяві Творця. До того ж дійсний стан речей є одним із можливих, а реальний світ є найкращим із можливих [1, 5].

Основним положенням теорії є гіпотеза про те, що реальність є Всесвітом, який складається з різноманітних елементів. У цьому Всесвіті існує відповідна ієрархія: реальний світ є центральним елементом, а все, що перебуває поза його межами, належить до можливих світів [6, 46]. Будь-який можливий світ має бути пов'язаний із центром, тобто реальним світом, за допомогою доступного зв'язку. Так межа між можливими те неможливим світами залежить від інтерпретації поняття доступності [2, 128–129]. Теорія Г. Лейбніца отримала сучасне тлумачення в модальній логіці.

Так, Д. Льюїс стверджує, що реальний світ – це світ, у якому ти існуєш або перебуваєш. Учений висловлює думку, що кожен можливий світ – це альтернативний конкретний світ, який є актуальним та реальним з точки зору його мешканців [7, 196]. Тобто за висловом Я. Хінтікки, можливі світи – це ймовірний стан речей по відношенню до суб'єкта, який перебуває в реальному світі та який своє реальне «я» проектує на інші розумові світи [5, 26].

Текстова інтерпретація можливих світів є предметом вивчення в лінгвістиці тексту, когнітивній поетиці, семіотиці, літературознавстві тощо. На думку Б. Макхейла, теорія можливих світів, по-перше, ускладнює розуміння внутрішньої онтологічної структури художнього твору, а, по-друге, розмиває зовнішні межі, які відділяють вигадане від реальності [4, 146]. Теорія можливих світів приводить до того, що межі між різними світами слабшають, саме вона виводить на перший план проблеми злиття й перетину, вигадки й реальності.

Можливі світи художнього твору є ментальними утвореннями, які співіснують у текстовому всесвіті у формі своєрідної мозаїчної структури, яка інтегрує декілька текстових

світів, які під час взаємодії складають єдине ціле. На думку А. Бабушкіна, у літературному творі наявний **світ автора** – творця художнього універсуму, **світи персонажів**, які зберігають свою індивідуальність і специфічність та **світ читача**, який є невід'ємним учасником інтерпретації тексту [1, 79]. Крім того, між світами автора та персонажа існує ще безліч інших світів, починаючи зі світу окремого персонажа і завершуючи так званими композиційно-тематичними світами художнього твору, що також певною мірою впливає на формування світів персонажів.

Світи художнього тексту докорінно відрізняються від світів нехудожніх різновидів тексту. За словами М. Раян, нехудожні тексти проектують світи, які відповідають реальному світу та таким критеріям: ідентичність властивостей, ідентичність складових, сумісність складових, хронологічна сумісність, фізична сумісність, таксономічна сумісність, логічна сумісність, аналітична та лінгвістична сумісність. Художні тексти проектують світи, котрі порушують різноманітні комбінації зв'язків доступності [8, 36].

Розглядаючи типологію можливих світів з точки зору модальної логіки, О.Котовська [2, 132] розрізняє дві моделі світів: ***нецентровану*** (рівноправний статус усіх можливих світів) і ***центровану*** (домінування реального світу й периферійність можливих світів як різних версій реального світу).

На думку Л.В. Короткової, декілька можливих світів у художньому тексті взаємодіють між собою, причому така взаємодія припускає порушення меж між ними, що відбуваються через два фокуси – суб'єктно-об'єктний і просторово- часовий [3, 10]. Взаємодія світів через суб'єктно-об'єктний фокус передбачає перетворення, в результаті яких суб'єкт одного світу набуває властивостей, притаманних членам класу, на яких він перетворився, тобто іншого текстового світу. Взаємодія ж текстових світів через просторово-часовий фокус характеризується неоднорідністю часу, його циклічністю, порушенням локально-темпоральної єдності, що спричиняє навмисно створювану невідповідність між реаліями цих світів.

Отже, теорія можливих світів, запозичена із філософії та логіки, застосовується у сучасних дослідженнях літератури. Такий підхід дозволяє глибше розкрити особливості архітектоніки твору та різнобічність наявних у ньому персонажів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка. Воронеж, 2001, 86 с.
2. Котовська О. В. Типологія можливих світів у когнітивній лінгвістиці. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* Київ, 2015, №13, С. 127–135.
3. Короткова Л. В. Семантико-когнітивний та функціональний аспекти текстових аномалій у сучасній англомовній художній прозі : автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 2001. 23 с.
4. Миколайчук Н. Теорія можливих світів у художньому просторі новели Ф. Кафки «Перевтілення». Studia methodologica. Тернопіль, 2014, №37. С. 145 –151.
5. Хинтикка Я. Логика в философии – философия логики. Логикоэпистемологические исследования (сборник избранных статей). Москва, 1990. С. 36-67.
6. Kripke S. A. Naming and Necessity. Boston, 1990. 156 p.
7. Lewis D. General Semantics. Oxford, 2004. P. 191 – 222.
8. Ryan M. L. Possible worlds, artificial intelligence, and narrative theory. Bloomington, 1991. 36 p.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Павкін Д. М.

Пасєка К. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА РОМАНУ ДЕНІЕЛА КІЗА «КВІТИ ДЛЯ ЕЛДЖЕРНОНА»

Художня література є не лише розвагою чи засобом цікавого проведення дозвілля, але й могутнім потенціалом для духовного та естетичного виховання людини. Шляхи, якими відбувається залучення людини до кращих здобутків світової літератури, починаються з однієї

відправної точки аналізу тексту. Які б методичні прийоми не були обрані, які б інноваційні технології не використовувалися, усі мають бути зумовлені самим твором і специфікою його аналізу. Лише твір і його аналіз визначають методику його вивчення [1, С.274].

Термін "психолінгвістика" був уперше використаний у статті "Мова й психолінгвістика" (Н. Г. Пронко, 1946р.), що була опублікована у США. Однак в активний науковий обіг термін увійшов лише в 1953р. [2, С.9].

Психолінгвістика вважається відносно молодою наукою. Проте вона міцно завоювала науковий простір завдяки не лише міждисциплінарному положенню, але і новизні підходів та результативності досліджень. Вона вважається комплексною наукою, яка належить як до лінгвістичних дисциплін завдяки тому, що вивчає мову, так і до психологічних дисциплін оскільки вивчає мову у певному аспекті як психічний феномен [3, С.8].

Розглядаючи процес сприйняття мовлення, психолінгвістика описує не лише процесуальний аспект сприйняття, а і результат розуміння людиною мовлення. Зазвичай психолінгвістику визначають як науку, що вивчає процеси породження мовлення, а також сприйняття і формування мовлення та їхню співвіднесеність із системою мови [2, С.7]. Отже, у психолінгвістики є три предметні області: 1) породження мовлення; 2) сприйняття мовлення; 3) розуміння мовлення.

У психолінгвістиці використовуються психіатричний і психоаналітичний методи дослідження текстів, до них застосовуються мотиваційний, емоційно-лексичний, фоно- і кольоросемантичний аналіз. Більшість психологічних особливостей відбиваються у мові: у її граматичних (переважання певних відмінків, часових форм, форм стану) і лексичних (наприклад, переважне вживання конкретного слова з ряду синонімів) особливостях.

У психоаналізі художнього твору емоція форми розглядається як необхідна умова художнього вираження. Мотиваційний аналіз визначає наявність у тексті предикатів мотивації, які розглядають за основними типами мотивів. Емоційно-лексичний аналіз дає змогу оцінити емоційну насиченість тексту, а отже, визначити його емоціогенність. Фоно- і кольоросемантичний аналіз виявляє неусвідомлювані фонетичні, ритмічні, колірні, асоціативні та інші емоційні компоненти тексту.

Психіатричний аналіз зіставляє текст із характеристиками осіб, які мають ту чи іншу акцентуацію (переважну спрямованість) − параноїдальну, демонстративну (істероїдну), депресивну, збудливу чи гіпертимну. Вважається, що такий аналіз тексту уможливлює реконструкцію картини світу автора і більш-менш точне визначення його психологічного типу. Тобто, виходячи з мови персонажів, можливо «поставити діагноз» і їм, і авторові [3].

Сюжетне й образне розгортання задуму реалізується у відповідності до емоційно-смислової домінанти тексту (ЕСД), під якою розуміють систему когнітивних та емотивних еталонів, характерних для певного типу особистості й таких, що служать психічною основою метафоризації й вербалізації картини світу в тексті [5, С.70].

Проведений В. П. Бєляніним психолінгвістичний аналіз художніх та публіцистичних текстів показує, що в них зустрічаються сюжети, які повторюються, використовуються близькі загальні ідеї і, найголовніше, тексти нерідко є схожими за своїми стильовими особливостями.

Психолінгвістичний аналіз показав, що кожному типу тексту відповідає певний тематичний набір об'єктів опису і своя сюжетна побудова. У межах кожного типу тексту виокремлюють список символів, з якими співвідносять обрані автором для опису об'єкти матеріального, соціального, ментального та емоційного світу людини. У свою чергу, цим символам відповідають сукупності лексичних елементів, які найчастіше зустрічаються в текстах одного типу. Якщо вони вжиті у текстах інших типів, тобто в іншому семантичному просторі, то мають інше значення і загалом формують інший зміст [5, С. 74].

Поєднавши психіатричний підхід до вивчення тексту з теорією ЕСД, російський психолінгвіст В. Бєлянін виокремив кілька типів текстів: "світлі" (параноїдальна акцентуація), "темні" (епілептоїдна акцентуація), "красиві" (демонстративна акцентуація), "веселі" (маніакальна акцентуація), "сумні" (депресивна акцентуація) [5, С. 75].

ЕСД визначається майже у будь-якого тексту. Об’єктом нашого аналізу виступає роман Деніела Кіза "Квіти для Елджернона". Спершу американський письменник Деніел Кіз написав науково-фантастичний твір-розповідь. Цей твір був опублікований у квітневому номері «Журналу і наукової фантастики» за 1959 р. Пізніше Кіз написав роман на основі цього оповідання (з тією ж назвою), який отримав Премію Неб'юла за найкращий роман у 1966 р. [6].

У всіх ситуаціях ми звикли покладатися на свій розум. Роман Деніела Кіза "Квіти для Елджернона" знайомить нас із Чарлі Гордоном – 32-річним прибиральником, який має руки, ноги, очі, вуха, голос – усе, крім розуму. Двоє вчених: Доктор Штраус і Доктор Немюр після вдалої операції з підвищення інтелекту над білою мишею із кличкою Елджернон вирішують провести аналогічну операцію над розумово неповноцінною людиною. Чарлі стає добровольцем [6].

Увесь роман написано у формі звітів Чарлі про події, які з ним відбуваються, що додає відчуття реальності. Текст Деніела Кіза доволі простий, але відкриває собою безліч непростих речей. Попри те, що жанр книги – це «наукова фантастика», головна сюжетна лінія торкається здебільшого проблем соціуму і психології. Історія переконує в тому, що людина складається з душі та розуму, й одне не має перекривати інше. Книга змінює ставлення до таких людей, як Чарлі, наділяє їх тим, що ми звикли називати життям.

З дитинства Чарлі вважав: чим ти розумніший, тим більше в тебе друзів. Він виріс і вважав друзями людей, які насміхалися над ним. У процесі лікування він став розумнішим за будь-яку людину і став самотнім, бо ніхто не хотів спілкуватися з тим, кого неможливо зрозуміти.

Переважно в одному й тому ж тексті можна виявити щонайменше дві ЕСД. Проте одна з них усе ж є панівною. Прогнозуємо, що роман "Квіти для Елджернона" − це насамперед "красивий" текст. Такі тексти описують переживання і страждання людини, яка опинилась у незвичних обставинах. Суттєвого значення в таких текстах набувають описи − зовнішності та частин тіла, приміщень. Окрім того, для "красивих" текстів характерна хвороба чи вада головного героя [5, С. 99-110].

Таким чином, аналізуючи емоційно-смислову домінанту твору, розрізняють такі типи тексту: "світлі", "темні", "красиві", "веселі" і "сумні". Визначення домінантного типу тексту здійснюється на основі розроблених переліків символів та ключових слів, шляхом співвіднесення ключових слів, деталей, символів тексту, що аналізуються, з цими переліками, та кількісних підрахунків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алексєєва Т. Аналіз художнього тексту. Волинь - Житомирщина, 2002. № 9. С. 273-278.
2. Белянин В.П. Введение в психолингвистику. Изд. 2-е, испр. И доп. Москва, 2000. 128 с.
3. Белянин В.П. Основы психолингвестической диагностики. Москва, 2000. 248 с.
4. Белянин В.П. Психолингвестические аспекты художественного текста. Москва, 1988. 120 с.
5. Залевская А.А., Каминская Э.Е., Медведева И.Л., Рафикова Н.В. Психолингвистические аспекты взаимодействия слова и текста. Тверь, 1998. 281 с.
6. Вікіпедія. Квіти для Елджернона URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Квіти_для_Елджернона (дата звернення: 09.01.2020).

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Кресан О. Я.

Поциба А. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОВЛЕННЄВИЙ АКТ ЗВЕРТАННЯ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Лінгвопрагматика є окремим напрямом лінгвістики, важливою складовою частиною сучасної науки про мову. Ґрунтована на антропологічній гносеології, вона розглядає людину як суб’єкт мови і джерело мовленнєвої активності. Тобто, лінгвістична прагматика вивчає

мовленнєву діяльність людини, діалектично поєднуючи мову як систему знаків і комунікативну діяльність людини як її носія й користувача [2, с.36]. Причому для лінгвопрагматики мова постає засобом взаємного впливу комунікантів один на одного у сукупності соціокультурних, ситуативно-поведінкових, статусних, лінгвокогнітивних та ін. чинників комунікативної взаємодії співрозмовників [4, с. 101].

Будучи відносно новою галуззю лінгвістичних і лінгвофілософських досліджень, лінгвопрагматика має складну історію формування своїх понять і термінів [1, с.250], проте засадничою для неї є теорія мовленнєвих актів (далі – ТМА).

ТМА визначає поняття мовленнєвого акту, його структуру та функцію. Мовленнєвим актом є акт мовлення, утілюваний висловленням мовця, породженим в межах певної комунікативної ситуації. ТМА запропонувала власну розширену модель комунікації, обов'язковими складниками якої є учасники комунікації (мовець й адресат), повідомлення, канал зв'язку, комунікативна ситуація, мотивація, намір і мета комунікації, а також її прогнозований результат. Повідомлення реалізується мовленнєвими актами, кожен з яких вирішує певне комунікативне завдання, яке визначає вибір тих чи інших релевантних вербальних і невербальних засобів його реалізації. Комунікативне завдання мовленнєвого акту визначається комунікативною метою мовця, а також конкретною комунікативною ситуацією, а мовною формою реалізації мовленнєвого акту є граматично, логічно й семантично структуроване висловлення (текст) мовця, спрямований на конкретного адресата [3, с.92].

Дж. Остін визначив структуру мовленнєвого акту, виокремивши три його обов'язкові складники: (1) локуція; (2) іллокуція; (3) перлокуція. Локуцією є мовленнєва дія, яка має свій фонетичний, лексичний, граматичний, смисловий і логічний компоненти, які надають висловленню мовця певного значення. Іллокуцією є мовленнєва дія, яка реалізує комунікативну інтенцію мовця. Перлокуцією є здійснення мовцем комунікативного впливу на адресата за допомогою свого висловлення, що й зумовлює успішність комунікації. Тобто, перлокуція є прогнозованим результатом мовленнєвого акту, який досягається за допомогою конкретної мовленнєвої дії.

З огляду на те, що комунікативна інтенція мовця може бути різною, Дж. Серль запропонував класифікацію мовленнєвих актів, із розрізненням п'яти типів, котрими є репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви й декларативи [див. 3, с. 92].

Одним із часто вживаних мовленнєвих актів є звертання, яке має велике значення для встановлення контакту між співрозмовниками. За класифікацією Дж. Серля, це мовленнєвий акт експресив, іллокутивна мета якого полягає у вираженні психологічного стану мовця, заданого умовою щирості щодо стану речей, визначеного в межах пропозитивного змісту висловлення [див. 5, с. 68].

На думку С. І. Тихоніної, мовленнєвий акт звертання має соціально-орієнтований характер. Першочергово, він сигналізує про соціально-психологічну дистанцію між комунікантами, а також про їхній соціальний статус. Ілюстративним прикладом можуть слугувати такі форми звертання різних людей, спрямовані до одного й того самого адресата: daddy (звертання до адресата членів родини); darling little Middleton (звертання до адресата близьких знайомих); dear, duckie (звертання до адресата приятелів); Professor (звертання до адресата студентів і колег). До арсеналу соціально-орієнтованих звертань як засобів номінації адресата належать власні імена, прізвища, прізвиська, гоноративи і звертання, офіційні назви посад, терміни на позначення родичів і внутрішньо сімейних відносин, звертання загального типу (усталені звертання), а також займенникові субститути, які заміщують лексичні звертання [там само, с.70].

Залежно від контексту, звертання можуть мати позитивне або негативне емотивно-оцінне забарвлення, яке завжди маркує ставлення мовця до адресата. Ілюстративними прикладами позитивно забарвлених звертань є такі: angel, baby, buddy, dear, honey, love, lovely, sweet тощо. Натомість негативно забарвленими є такі звертання, як stinkpot, louse, nigger, honky та інші [там само, с.69].

Отже, мовленнєвий акт звертання варіюється у залежності як від адресата, на якого він спрямований, так і від аксіонального знаку (позитивний або негативний) своєї емотивно-оцінної забарвленності. Використання коректних і релевантних форм звертання забезпечує успішність комунікації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бацевич Ф. С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики. Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2008. №620. С. 250–253.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. Мовознавство. 2009. №1. С. 29–37.
3. Міщенко А. Л. Теорія мовленнєвих актів та інструктивні тексти. Наукові записки. Серія «Філологічна». 2012. №23. С. 92–95.
4. Соколовська С. В. Історія становлення лінгвістичної прагматики в зарубіжній і вітчизняній науці. Studia Philologica. 2013. №1. С. 101–107.
5. Тихоніна С. І. Функціонально-семантичні особливості мовленнєвого акту звертання. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. 2018. №2. С. 67–71.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Велівченко В. О.

Рачкова А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПСИХОЛІНГВІСТИКА І ТЕКСТ: ЕМОЦІЙНО-СМИСЛОВА ДОМІНАНТА

Різноманіття функцій мови в суспільстві і тісний характер її зв'язку з мисленням та із психічною діяльністю людини отримали резонанс у взаємовпливі мовознавства і соціальних та психологічних наук. Особливо тісно мовознавство пов’язане із психологією, що вже у XIX ст. викликало впровадження психологічних методів та ідей у мовознавство. Так з'явився психологічний напрям у науці про мову. У 50-х роках XX ст. утворилася нова наука, пов’язана з мовознавством – психолінгвістика [3, с. 15].

Існує декілька визначень психолінгвістики. В. П. Бєлянін визначає її як науку, яка вивчає процеси утворення, продукування та сприйняття мовленнєвих висловлювань, співвідносячи їх із системою мови [2, с. 7].

Психолінгвістика як різногалузева наука має свою структуру. До її основних напрямів належать теоретична та прикладна психолінгвістика. Прикладна психолінгвістика використовується у різних сферах життя людини і суспільства в цілому: у сфері масової комунікації, судовій психології, криміналістиці [7, с. 16]. До теоретичної галузі науки передусім належить загальна психолінгвістика, яка досліджує факти й рівні мовної свідомості, характерні для всіх носіїв певної мови. Її важливою рисою є те, що об’єктом аналізу постає середньостатистичний образ здорової мовної особистості, безвідносно до індивідуально-фізіологічних і соціальних відмінностей комунікантів [5].

Об'єктом психолінгвістики є мова і мовлення людини, що використовуються людьми для передавання їхніх думок та почуттів як історично сформований засіб спілкування [6, с. 6]. Узагальнене визначення предмету пропонує О.О. Леонтьєв, указуючи, що предметом психолінгвістики єспіввідношення особистості зі структурою й функціями мовленнєвої діяльності з одного боку, та мовою як засадничою «твірною основою» образу світу людини, з іншого боку [6, с. 19].

До завдань, які ставить перед собою психолінгвістика, належить дослідження процесів та моделювання планування мови; механізмів, які з'єднують у ціле знання мови та її використання, особливо процеси породження та сприйняття мовленнєвих висловлень; когнітивних процесів, які взаємодіють із мовними знаннями при сприйнятті та продукуванні мови; механізмів засвоєння мови у процесі розвитку дитини [10, с. 1-4].

Сучасні психологічні дослідження вказують на схильність людей інтерпретувати навколишній світ через призму власної системи координат, що існує у свідомості як тимчасово панівна рефлекторна система, яка обумовлює роботу нервових центрів організму

в певний час, надаючи поведінці цієї людини певної спрямованості [2, с. 43]. У психології ця система позначається як домінанта (від лат. dominare – панувати). Під емоційно-смисловою домінантою (ЕСД) розуміють систему когнітивних та емотивних еталонів, які є характерними для певного типу особистості, і які слугують психічною основою метафоризації та вербалізації картини світу в тексті [9, с. 90].

Психолінгвістичний аналіз художніх текстів, здійснений В. П. Бєляніним, показав, що в них зустрічаються повторювані сюжети та ідеї, й у переважній більшості текстів можна виявити схожі стильові особливості. Ці спостереження зумовили появу типології текстів за їхніми ЕСД, згідно з якою кожному типу тексту притаманна своя тематика та сюжетні лінії [2, с. 51]. На основі даних про зв'язок ЕСД тексту з акцентуацією свідомості автора В. П. Бєлянін розрізняє кілька типів текстів – «світлі», «темні», «веселі», «сумні», «красиві», «змішані» [1, с. 75].

Одним із напрямів психолінгвістичного аналізу художнього тексту є дослідження вербалізованої інформації, яка надає риси характеру та емоційні стани персонажів. Наявні у тексті психопатологічні характеристики дійових осіб можуть бути співвіднесені з певною акцентуацією в характері людини. Особистості з певним типом акцентуації не вважаються хворими – акцентуація передбачає лише виокремлення певної індивідуальної риси характеру, що, втім, має тенденцію до переходу в патологічний стан [8].

Кожний тип тексту співвідноситься з акцентуацією особистості, що передбачає домінування певної риси характеру та можливість її переходу в патологічний стан. Згідно із запропонованою К. Леонгардом класифікацією, розрізняютъ демонстративний, педантичний, застрягаючий, збудливий, гіпертимічний, дистимічний, афективно-лабільний, афективно-екзальтований, тривожний, емотивний, екстравертований та інтравертований типи акцентованих особистостей. [4, с. 13]. Ця типологія може бути застосована до розгляду особистості персонажів художнього тексту.

Список використаних джерел і літератури:

1. Белянин В. П. Психолингвистические аспекты художественного текста. М.: Изд-во Московського ун-та, 1988. 123 с.
2. Белянин В. П. Введение в психолингвистику. [2-е изд., испр. и доп.]. М.: «ЧеРо», 2001. 128 с.
3. Белянин В. В. Психолингвистика: учебник. Москва: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 2004. 232 с.
4. Зорькин О. С. О психолингвистическом подходе к изучению текста. Язык и культура. Новосибирск: Изд-во Новосибирского гос. ун-та, 2003. с. 205-210.
5. Карп'юк М. Психолінгвістика та її місце серед когнітивно-інформаційних наук [Ел. Ресурс]: Карп'юк М. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/Psycholihg/2008_2/statti.pdf (дата звернення: 08.01.2020).
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва, 1997. 287 с.
7. Леонтьев А. А. Основные направления прикладной психолингвистики в СССР. Речевое воздействие. Проблемы прикладной психолингвистики: Зб. науч. ст. М.: Наука, 1972. с. 7-25.
8. Павелків Р. В. Загальна психологія [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: http://westudents.com.ua/glavy/77357-24-harakter-temperament.html(дата звернення: 08. 01. 2020).
9. Ухтомский А. А. Доминанта. СПб.: Питер, 2002. 448 с.
10. Tanenhaus M. K. Psycholinguistics: an Overview. M. K. Tanenhaus. Language: Psychological and biological aspects. Cambr.: Cambr. UP, 1988. P. 1-37.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Кресан О.Я.

Рижова О.В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПЕРСПЕКТИВИ ШТУЧНИХ МОВ ЕСПЕРАНТО І НЕОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ

У сучасному світі залишилось небагато бар'єрів, які могли б спричинити непорозуміння між людьми. До них можемо віднести існування різноманітних мов, якими спілкуються у світі, що призводить до необхідності користуватися послугами перекладача. Однак і цю проблему намагались вирішити ще наприкінці 19 століття шляхом створення штучної мови.

Актуальність даного питання можна окреслити висвітленням внеску Л.Л. Заменгофа у створення та подальший розвиток "Lingwe Uniwersala" («Мова Універсальна») та вивченням комунікативного потенціалу есперанто як міжнародної мови а також порівняти есперанто із неослов'янською та англійською мовами з метою розуміння їх перспектив у сучасному світі.

Есперанто – це планова (штучна) мова, створена на основі інтернаціональної лексики та найбільш поширених європейських мов, в основному німецької. З англійської до есперанто потрапила незначна кількість слів, оскільки на момент створення цієї мови, англійська ще не набула міжнародного значення.

Міжнародна мова «есперанто» – соціально-культурний феномен, універсальний засіб міжкультурного діалогу та людського взаєморозуміння в загальносвітовому масштабі. Її творцем є Людвік Лазар Заменгоф – польський лікар-окуліст, лінгвіст і поліглот, автор праць в галузі інтерлінгвістики, активний громадський діяч. Ідею створення міжнародної мови «доктор Есперанто» (у перекладі «той, хто має надію»), виношував із самого дитинства, адже у його рідному місті жила велика кількість людей різних національностей, між якими постійно точилася ворожнеча через те, що вони не могли порозумітися між собою. Л.Л. Заменгоф уважав, що використання будь-якої мови, яка є рідною для жителів певної країни, ставить людей у нерівні умови і це, загалом, несправедливо. Тому він поставив собі за мету створити мову, яка буде однаково легкою для кожного [3].

Різні аспекти есперанто руху як соціально-культурного, інтерлінгвістичного феномену знайшли відображення у працях широкого кола зарубіжних і вітчизняних мовознавців: Є. Бокарєва, Ю. Дмитрієвської-Нільсон, Б. Колкера, А. Королевича, А. Короля, С. Кузнєцова, Д. Лук'янець, Г. Махоріна, А. Мельникова [1].

Слід зауважити, що есперанто – найбільш поширена планова міжнародна мова, яка, однак, не претендує замінити собою етнічні мови, а прагне стати допоміжним засобом у міжнародному спілкуванні різномовних людей [2]. Упродовж більше сотні років есперанто вживається усно та письмово. З руки численних есперанто-поетів та есперанто-письменників зростає обсяг оригінальної і перекладеної літератури, національних і міжнародних періодичних есперантомовних видань, есперанто-локалізацій програмного забезпечення, есперантомовних сайтів чи їх локалізацій, есперанто-фільми, а контактні адреси есперантистів (Pasporta Servo) знаходяться майже в кожному містечку 121 країни світу. Більшість країн світу має власні національні есперанто-організації. В Україні, зокрема, із 1989 року функціонує «Українська Есперанто Асоціація», яка об'єднує прихильників есперанто та займається популяризацією цієї мови. Із огляду на ці факти, есперанто справді має низку переваг над англійською мовою в боротьбі за звання міжнародної: по-перше, вона ні для кого не є рідною і, по-друге, граматична система есперанто складається із сукупності елементарних правил (яких всього 16 без жодних виключень) кількох європейських мов.

Однак, не зважаючи на це, есперанто наразі не є такою поширеною, як планувалось. У процесі глобалізації, яка безперервно набирає обертів у сучасному світі, англійська мова стала популярною і, на відміну від планової мови есперанто, має величезний попит і беззаперечне практичне застосування. Окремі дослідники вважають, що світове поширення англійської мови стало результатом колонізації великих територій і сучасного домінування Америки в міжнародній політиці, сфері бізнесу та медіа. Хоча варто зазначити, що у колах лінгвістів використання терміну «міжнародна» для англійської мови є досить спірним, зважаючи на чисельні відмінності в парадигмі мови навіть в межах англомовних країн [4].

Одним із лінгвістичних феноменів, який має більший потенціал розвитку у нашому суспільстві ніж есперанто, є штучна міжслов'янська мова – неослов'янська. Спільна прамова для слов'янських мов дає можливість носію однієї слов'янської мови мати загальне уявлення про ідею, написану іншою спорідненою мовою. Цей факт надихнув лінгвістів спробувати створити зональну слов'янську мову, яка була б зрозуміла всім слов'янам.

Хоча ця мова і має бути зрозумілою без попереднього вивчення, на відміну від есперанто, творці не спрощували граматичний і фонетичний склад штучної мови. В неослов'янській мові порядок слів досить рухливий і від нього може залежати те, на чому мовець хоче акцентувати

увагу слухача [5]. Із цим, на нашу думку, пов'язаний той факт, що неослов'янська мова досі є надзвичайно вузькопрофільною і подальші перспективи розвитку цієї мови у широкому масштабі досить сумнівні.

Отже, на превеликий жаль есперантистів, їхня мова не набула того значення, яке планувалась у самому початку її створення, адже на сьогоднішній день її функції виконує англійська мова. Загальновідомо, що людство завжди йшло і йде найменшим шляхом спротиву, тож немає об'єктивного сенсу вивчення есперанто. Однак, порівняно із неослов'янською мовою, потенційні перспективи розвитку есперанто більші.

Список використаних джерел і літератури:

1. Клименко Ю.А. Людвік Заменгоф – творець міжнародної планової мови «есперанто». URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2014_10%281%29__40 (дата звернення: 10.03.2020)
2. Клименко Ю.А. Розвиток есперанто руху в Україні: від історії до сучасності. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ppsv_2013_8(2)__39.pdf (дата звернення: 07.03.2020)
3. Кухар І. Перспективи мови стати світовою мовою. URL: http://www.vtei.com.ua/doc/zbirnuk123.pdf#page=173 (дата звернення: 10.03.2020)
4. David C. S. Li Between English and Esperanto: what does it take to be a world language? URL: https://www.researchgate.net/publication/240751060_Between_English_and_Esperanto_what_does_it_take_to_be_a_world_language (Last accessed: 06.03.2020)
5. Vojtech M., Molhanec M. Neoslavonic Language Zonal Language Constructing: Challenge, Experience, Opportunity to the 21st Century URL: https://www.researchgate.net/publication/283395080_Neoslavonic_Language_Zonal_Language_Constructing_Challenge_Experience_Opportunity_to_the_21st_Century (Last accessed: 10.03.2020).

Науковий керівник: викладач Кабіна Ю. Г.

Сідіченко Т. Р.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЛОВНИК-ТЕЗАУРУС АНГЛІЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПОНЯТТЯ «КОРУПЦІЯ»

Питання складання словників-тезаурусів є актуальним протягом декількох десятків років. Його дослідженням займались ряд вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (В. В. Морковкін, Л. П. Ступін, К. Мареллі та ін.). Основне призначення словника-тезаурусу – дати як смислову картину оточення конкретного поняття, так і картину всієї лексики в цілому [9, с. 133]. Тезаурус дозволяє виявити сенс не тільки за допомогою визначення, але й за допомогою співвіднесення слова з іншими поняттями і їх групами. У найбільш загальному визначенні поняття "тезаурус" – це словник з семантичними зв'язками між словниковими одиницями [5, с. 233].

Розвиток будь-якої галузі знання неминуче тягне за собою розвиток термінології, а так як економіка одна з тих, що розвиваються найшвидше, та надзвичайно мінливих наук, то її вивчення є досить актуальним питанням. Сучасна економіка являє собою цілий комплекс наук і напрямків практичної діяльності. Високий рівень розвитку економіки, поява в ній нових напрямків тягне за собою і наявність спеціальних економічних термінів, які вимагають пильного наукового вивчення.

Економічна термінологія складає великий прошарок словникового запасу будь-якої мови. Показниками рівня розвитку держави, національної та економічної свідомості є стан і глибина наукового вивчення термінології, її розбудови на власній мовній основі, ступінь опрацювання та впорядкування. Історично сформована сукупність термінів складає економічну термінологію. Вона є важливою частиною економічної науки та практики, тому що забезпечує специфічні потреби спілкування у цій сфері та виражає систему економічних понять.

Єдиного визначення сутності економічного терміну поки що в мовознавстві не існує. Т. І. Панько пропонує таке визначення: «Економічним терміном уважаємо слово чи словосполучення, що є мовним показником чітко сформованого наукового економічного поняття»[6, с. 16]. Г. В. Чорновол визначає, що економічним терміном є «слово або словосполучення, що позначає певне поняття суспільно-виробничих відносин, які характеризують економічний лад суспільства» [8, с. 4].

Сама ж «економіка» (грец. oikono-mike, букв. мистецтво ведення домашнього господарства) визначається як: 1) сукупність суспільно-виробничих відносин; 2) господарче життя, стан господарства (країни, району); 3) структура і фінансово-матеріальний стан якої-небудь галузі господарської діяльності; 4) господарська і фінансова діяльність [2, с. 339].

Однією з актуальних проблем сучасної економіки є корупція (англ. corruption, depravity, corruptness, libertinage, perversion). Великий тлумачний словник української мови трактує корупцію (лат. corruption – підкуп, хабар) як «діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямованих на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг; пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; підкупність, продажність урядовців і громадських діячів» [3, с. 43]. Отже, корупція є багатоаспектним соціальним, економічним, правовим та моральним явищем.

Насправді, корупція не є новостворенним феноменом суспільного буття. Як атрибутивне явище вона виникла одночасно з утворенням та розвитком владних і товарно-грошових відносин у суспільстві. Певні соціальні явища сприяли поширенню корупції у вигляді давання певної плати – хабаря [4, с. 6]. Хоча на сьогодні на законодавчому рівні в Україні такого терміна як хабар не існує, а в Кримінальному кодексі вживається поняття «неправомірна вигода», на побутовому рівні він все одно є часто вживаним, крім того, він закріплений у законодавствах багатьох іноземних держав [7, с. 99]. Наприклад, bribe (backhander, boodle, cumshaw, fix, sop) is something given or promised in order to improperly influence a person's conduct or decision [10]. Тобто, хабар – це гроші або речі, що даються службовій особі як підкуп, плата за злочинні, незаконні дії в інтересах того, хто їх дає [7, с. 100].

Щодо етимології слова «корупція», то воно походить від сполучення латинських слів correi та rumpere: correi – обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, а rumpere – порушувати, ломати, пошкоджувати, скасовувати. Так утворився самостійний термін – corrumpere, що означає участь у діяльності декількох (не менше двох) осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального процесу керування справами суспільства та розвитку економіки [1, с. 97]. Цей термін охоплює широкий спектр фінансово-матеріального стану певної діяльності.

Отже, аналіз структурно-семантичних особливостей словосполучень, до складу яких входить економічний термін «корупція», та укладання словника-тезаурусу допоможе розкрити структуру цього поняття та його функції, представити модель поняття «корупція» у всій його багатогранності, допоможе систематизувати терміни та полегшить структурування економічної термінології.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бартошек М. Римське право. Поняття. Терміни. Визначення : навч. посіб. Москва : Юридична література, 1989. 448 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2009. 1736 с.

3. Добровольський О. І. Проблема визначення поняття протидії корупції в діяльності державної фіскальної служби України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. Вип. 29, т. 1. С. 42–45. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.29-2/part_1/ 12.pdf (дата звернення: 11.03.2020)

4. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні : навч. посіб. Київ : Товариство «Знання», 1998. 187 с.

5. Клочко Л. І., Ігнатенко О. В. Формування мовної полілінгвальної особистості студента-філолога. *Науковий журнал Сумського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. № 4. С. 230–237.

6. Панько Т. І. Розвиток української політекономічної термінології 19-20 століття : автореф. дис. на здобування наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 1965. 16 с.
7. Петрова А. С. Корупція як соціально-правовий феномен. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* Серія : Криміналістика. 2015. № 4. С. 96–102.
8. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2004. 23 с.
9. Radchenko, O. (2019). Marketing terminology thesaurus: The *competition* segment. *In Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava.* Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2019, IV (1), June 2019, p. 133–169.
10. Webster's new world college dictionary. Available at: https://www.merriam-webster.com/.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Радченко О.Ю.

Сіра В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА СЛОВА *HAND*

Словотвір є одним з основних джерел поповнення словникового складу будь-якої мови. Його об'єктом є похідні одиниці, які містять низку спільних формальних та семантичних ознак, а предметом – способи утворення цих одиниць. Кожна мова характеризується способами словотвору, які в ній переважають та аналіз яких дозволяє глибше дослідити значення та форму похідних слів, які входять до складу певного словотвірного гнізда.

Найпростішим елементом словотвірної системи є **похідне слово**. Проте, слідом за В. В. Куранду, можна стверджувати, що навіть похідному слову властиві риси складності, адже воно поділяється на менші складники та має різні типи значень [4, с. 155]. Похідні слова можуть утворюватися різними способами, які поділяють на дві групи: морфологічні (шляхом зміни зовнішньої форми слова) і семантичні (шляхом зміни значення слова).

Одним із найпоширеніших морфологічних способів словотвору є суфіксальний, в основі якого лежить додавання суфікса – проміжного елемента між коренем і закінченням, що має лексико-семантичне значення, проте не характеризується як окрема частина мови [5]. Цей спосіб утворення слів є найпродуктивнішим в англійській мові і разом із префіксальним відноситься до афіксації. Другим поширеним способом є префіксальний, який полягає в додаванні до основи слова префікса, котрий не змінює частиномовну приналежність слова, тому похідні слова відносяться до тих самих частин мови, що й їх вихідні основи [6, с. 148]. Іншим способом словотворення є основоскладання, яке полягає у поєднанні декількох основ і результатом якого є утворення складного слова. До поширених способів словотвору відносимо й телескопію, за якої похідне слово утворюється шляхом поєднання частин двох вихідних слів [1].

Поширеним семантичним способом словотвору є конверсія – різновид транспозиції, що полягає в переході однієї частини мови до іншої без зміни зовнішньої форми слова (наприклад, утворення іменника від дієслова та навпаки). Конверсія може бути дериваційною, лексичною та граматичною [3].

Об'єктом нашого дослідження є слова, які входять до складу словотвірного гнізда слова *hand*. Під **словотвірним гніздом** розуміємо сукупність спільнокореневих слів, поєднаних відношеннями словотвірної похідності із загальним інваріантом значення, властивим основі гнізда [7, с. 99].

Окрім словотвірного гнізда до комплексних одиниць словотвору належать і такі, як словотвірна парадигма та словотвірний ланцюжок. За Л. Є. Рибачківською, словотвірним ланцюжком називаємо найменшу та найважливішу одиницю словотвірного гнізда, що має спільну вихідну основу та є складником словотвірного гнізда [6, с. 29]. Словотвірна парадигма ж, як зазначає Л. В. Щигло, є групою всіх похідних певної вихідної основи. У гнізді є така кількість словотвірних парадигм, стільки в ній вихідних слів [7, с. 99].

Розглядаючи словотвір, варто зупинитися на процесі гніздування або гніздоутворення. Я. В. Капранов указує, що гніздоутворення має двобічний характер, тобто одночасно виконує функцію систематизації лексики та надає можливість обґрунтувати ймовірність відтвореного *етимона*, під яким розуміють первісну форму або значення слова у певній сукупності мов або в праіндоєвропейській мові [2, с. 79].

Дослідження словотвірного гнізда слова *hand* здійснюється у такі етапи: 1) пошук спільнокореневих похідних слів, які входять до складу словотвірного гнізда слова *hand*; 2) реконструювання внутрішньої форми досліджуваних похідних слів із застосуванням понять і положень семантики лінгвальних мереж [2]; 3) встановлення деривaційних зв'язків між словами й побудова мережі словотвірного гнізда слова *hand*. Така поетапність аналізу дозволить виявити лінгвокогнітивні механізми, які забезпечують організацію слів у межах словотвірного гнізда.

Отже, одиницею аналізу в теорії словотвору є похідне слово. До основних способів словотвору відносимо суфіксальний, префіксальний, основоскладання, телескопію та конверсію. Основною ж комплексною одиницею словотвору є словотвірне гніздо, яке має свою структуру та яке можна розділити на простіші одиниці. Застосування доробку когнітивної лінгвістики до вивчення словотвірного гнізда слова *hand* дозволяє з'ясувати способи організації слів у межах гнізда.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галишин М. І. Телескопія як один із новітніх способів словотвору в англійській мові. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2011. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4166/1/Halyshyn.pdf (дата звернення: 12.12.19).
2. Жаботинская С. А. Генеративизм, когнитивизм и семантика лингвальных сетей. *Doctrina multiplex, verinas una. Учень багато, істина одна*: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 99–141.
3. Капранов Я. В. Співвідношення понять «лексичне гніздо» / «словотворче гніздо», «генетичне гніздо» й «етимологічне гніздо» в етимологічній лексикографії. *Вісн. Київ. нац. лінгв. ун-ту*. Серія: Філологія. 2015. Т. 18, №1. С. 79.
4. Качмарчик С. Г. Конверсія як основне джерело поповнення мовної лексики при вивченні англійської мови. Київ, 2015. URL: file:///C:/Users/123/Downloads/nvnau_fil.n_2015_225_9.pdf (дата звернення: 12.12.19).
5. Куранда В. В. Комплексні одиниці словотвору. *Наук. записки Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 52. С. 155.
6. Михальчук Н. О. Словотвір як основне джерело поповнення словника сучасної англійської мови. *Наук. записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2013. Серія: Філологічна. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_49_31 (дата звернення: 12.12.2019).
7. Рибачківська Л. Є. Словотвірні гнізда з вершинами-онімами в українській та англійській мовах: контрастивний аспект: дис. … канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2017. С. 29, 148.
8. Щигло Л. В. Словотвірне гніздо як макроодиниця деривaційної системи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. Т. 2. № 11. С. 99–101.

Науковий керівник: к. філол. н. Токарчук В. А.

Смірнова К.Р.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ МЕТАФОРИ В ПУБЛІЧНИХ ПРОМОВАХ ПОЛІТИКІВ

Роботу присвячено аналізу метафори в публічних політичних промовах, інтегрованих у політичний дискурс.

Дискурс визначають як зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними факторами – прагматичними, соціокультурними, психологічними та ін. [2, с. 137]. Дискурс має чотири основні компоненти: адресант (мовець), текст, адресант та ситуація мовлення, які в політичному дискурсі специфікуються: адресантом є конкретна особа-політик, політична партія, приватна або державна інституція, у тому числі засоби масової інформації; адресатом стає народ або великі групи людей; текст, присвяченій політичній темі, спрямований на

формування в адресата певних ціннісних стереотипів – оцінних норм і вірувань; контекстом дискурсу є публічні виступи політиків, парламентські або президентські дебати, дискусії по ключових соціальних і політичним питанням, міжнародні переговори тощо [6, с. 45]. Саме дискурс зумовлює специфіку політики, відмінну від інших сфер людської діяльності. Тому терміни "мова політики", "політична комунікація", "політичний дискурс" є взаємопов'язаними. При цьому мова політики представлена структурованою сукупністю знаків, які утворюють семіотичний (знаковий) простір політичного дискурсу [8, с. 17]. Мова політики досліджується політичною лінгвістикою [5; 10; 4].

У політичній лінгвістиці існують три основні підходи до вивчення політичного дискурсу: 1) *дескриптивний підхід*, який зводиться до класичної методики риторичного аналізу публічних виступів (розглядаються мовна поведінка політиків, мовленнєві засоби, риторичні прийоми та маніпулятивні стратегії); 2) *критичний підхід*, спрямований на критичне вивчення соціальної моралі, яка виражається у мові чи дискурсі (мовлення розглядається як засіб влади та соціального контролю); 3) *когнітивний підхід*, що уможливлює перехід від опису одиниць та структур дискурсу до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації [9, с. 7]. Усі ці підходи вживаються і під час аналізу публічних промов політиків.

Політичні промови є невід'ємною частиною життя будь-якого політика. Політична промова — це заздалегідь підготовлений гострополітичний виступ з позитивними чи негативними оцінками, обґрунтуванням, конкретними фактами, з накресленими планами, перспективою політичних змін.

Політична промова існує, як правило, в умовах політичної боротьби, де метою політика є досягнення впливу в суспільстві та затвердження своїх принципів керування державою, які відбивають певні ідеолого-філософські погляди мовця [1]. Вирішенню цих завдань значною мірою сприяє метафора, яка є незамінним складником політичних виступів.

Традиційно метафору розуміють як стилістичний троп, механізм мовлення, який полягає в застосуванні слова, що позначає один клас предметів та явищ, для характеризації або називання об'єкта, який входить до іншого класу. При цьому розрізняють конвенційні, "стерті" метафори, залучені до номінативних процесів і закріплені в системі мови, та неконвенційні, "свіжі" метафори, що сприяють формуванню образа, створюваного безпосередньо в мовленні [3, с. 296-297]. Останнім часом набуває поширення тлумачення метафори не просто як мовного виразу, а як особливого когнітивного механізму, представленого встановленням зв'язку (перехресного мапування) між концептуальними структурами, які відносяться до різних доменів, тобто до різних царин знань – референтної (тієї, що порівнюється) та корелятивної (тієї, що залучається до порівняння) [11, с. 139]. Таке тлумачення, започатковане теорією концептуальної метафори, що є складовою частиною когнітивної лінгвістики, поширюється і на метафору в мові політиці (див., наприклад, аналіз у [6; 11]).

У роботах, присвячених аналізу метафори в мові політики загалом та в політичних промовах зокрема, зазначаються такі виконувані нею функції [7, с. 134-135; 8, 48-49; 6, с. 67]:

- Метафора дозволяє представляти нову інформацію в короткій і доступній для адресата формі.
- Метафора є засобом формування в адресата емоційного стану та світосприйняття, необхідного для мовця.
- Метафора допомагає суб’єкту мислити, формувати власне уявлення про світ.
- Метафора дозволяє створити певну модель світу, з’ясувати зв’язки між його елементами.
- Метафора виконує інтерактивну функцію згладжування найбільш небезпечних політичних висловлень, які стосуються спірних політичних проблем, а також мінімізує відповідальність мовця за можливу буквальну інтерпретацію його слів адресатом.
- Метафора створює у партнерів комунікації спільну платформу, спираючись на яку, мовець може успішніше вносити у свідомість адресата ті думки, що не є загальноприйнятими.
- Метафора забезпечує доступність образу та сприяє його укоріненню у свідомості.

Представлений у метафорі побутовий, добре відомий образ проектується на політично значиме поняття та структурує його, приписуючи вже "готові" оцінки, які, зважаючи на конвенційність метафоричного корелята для побутової свідомості, не потребують обґрунтування [6, с. 67].

У нашому дослідженні зазначені вище та інші функції метафори відслідковуються в публічних політичних промовах Д. Трампа, президента США, та В.О. Зеленського, президента України. Аналізовані публічні промови, що були зроблені протягом 2019 р., дозволяють порівняти образну символіку президентів та виявити її спільні та відмінні риси.

Список використаних джерел і літератури:

1. Аннушкин В. И. Политика как искусство речи и политическая риторика / В. И. Аннушкин // Образовательный портал "Слово". Филология. URL https://www.portal-slovo.ru/philology/44541.php (Доступ 09.03.2020).
2. Арутюнова Н.Д Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь / [ред. В.Н. Ярцева]. 1990. С. 136–137.
3. Арутюнова Н.Д Метафорас // Лингвистический энциклопедический словарь / [ред. В.Н. Ярцева]. М., 1990. С. 296–297.
4. Будаев Э.В., Чудинов А.П. Зарубежная политическая лингвистика. Учеб. пособие. 2-е изд. М. : Флинта, 2012. 352 с.
5. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. ИНИОН РАН. М, 2002. № 3. С. 32–43.
6. Жаботинская С.А. Концептуальные метафоры в речах Барака Обамы и Владимира Путина (2015-2015) // Когниция, коммуникация, дискурс. Междунар. электр. сб. науч. статей. ХНУ имени В.Н. Каразина. 2016. Вып. 13. С. 43-91.
7. Кобозева И. М. Семантические проблемы анализа политической метафоры // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. 2001. № 6. С. 132 - 149.
8. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000). 2001. 48-49 с.
9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Москва–Волгоград : Перемена, 2000. 368 с.
10. Chomsky, N. Language and politics. 2nd ed. Edinburgh et al. : AK Press, 2004. 802 p.
11. Lakoff, G., & Johnson, M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 239 p.
12. Zhabotynska, S. Images of Ukraine—EU relations in conceptual metaphors of Ukrainian mass media // Special issue "Ukraine-EU Relations: Verbal Narratives, Images, and Perceptions" in Cognition, Communication, Discourse. International on-line journal. 2018. No 17. P.118–140.

Науковий керівник: д. філол. наук, професор Жаботинська С. А.

Тимофєєва Я. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІСЕМІЇ АНГЛІЙСЬКИХ СОМАТИЗМІВ

Полісемія визначається як наявність у мовного знаку двох і більше значень і є невід'ємною, органічною та природною властивістю людської мови. З одного боку, полісемія визначає межі пізнання світу людським мозком, а з іншого – надає змогу номінувати предмети в об'єктивній реальності досить простим способом, який полягає у називанні нових понять за допомогою уже використовуваних мовних одиниць.

Багатозначність мовного знаку здавна привертала увагу вчених. Дослідження багатозначності були започатковані ще в давньогрецькій філософії, а саме у філософській суперечці про довільність знаку. Складні відношення між значеннями та словами були помічені ще стоїками в Давній Греції, які зазначали, що одне поняття може бути виражено декількома різними словами [7, с. 1].

У сучасній лінгвістиці полісемія вивчалася у межах класичної семантики, психолінгвістики, обчислювальної лінгвістики, когнітивної лінгвістики та її галузі – когнітивної семантики. Багатозначність мовного знаку досить рідко розглядається як

проблема комунікації, оскільки мовці досить швидко адаптувалися до використання контекстуальних сигналів для того, щоб без зусиль обирати відповідні значення багатозначних слів.

На думку В. В. Виноградова [1, с. 15], загальномовна полісемія є не відхиленням від норми, а закономірним та природним явищем. Така закономірність має місце тому, що мова не має можливості забезпечити вираження кожної нової ідеї самостійним словом. Мовці змушені розподіляти безмежну кількість значень по групах уже наявних у мові понять, використовуючи опосередковані функціональні зв'язки між значеннями.

Аналіз полісемії слова передбачає розуміння суті та структури **лексичного значення слова**. Це поняття досліджувалось у працях М. Бахтіна, М. Болдирєва, О. Залевської, І. Карасика, О. Кубрякової, З. Попової, О. Селіванової, І. Стерніна та ін. На думку О. О. Селіванової, значення є «психоментальним фрагментом колективної етносвідомості», що конвенційно закріплений за певною мовною формою й завдяки чому існує в індивідуальній свідомості в різних способах застосування [6, с. 169].

Лексичне значення слова виявляє лише загальне, базове уявлення про об'єкт, явище або ознаку предмета. Однак у багатьох випадках одне й те саме слово може викликати різні асоціації. Наприклад, коли ми чуємо слово *рак*, то один може уявити звичайного річкового рака, інший згадає про гороскопи, а хтось про смертельну хворобу.

У структурі лексичного значення слова представлені сигніфікативний, денотативний та прагматичний компоненти. У значенні слова закріплюється інформація не про весь предмет загалом, а лише про невелику кількість суттєвих ознак або властивостей предмета. Сукупність таких ознак називається сигніфікатом слова. І. М. Кобозєва називає сигніфікат слова ядром його лексичного значення [3, с. 81]. Сигніфікат слова можна представляти не лише як сукупність істотних ознак, за якими виокремлено клас іменованих певним словом сутностей, а й як сукупність необхідних та достатніх умов, яким повинен відповідати об'єкт для того, щоб його можна було позначити за допомогою цього слова.

На думку І. М. Кобозєвої, існування у слова денотата, або денотативного значення, зумовлене предметністю мислення, його спрямованістю до світу [там само, с. 82]. Предметний світ, який відбивається в мовному значенні лексеми, широко осмислюється мовцем і включає не тільки реально реальні об'єкти позамовної дійсності, а й інші значущі поняття – почуття, емоції, психічні стани, ознаки та відношення.

Денотат і сигніфікат слова відбивають у складі лексичного значення іменований даними словом об'єкт реального чи уявного світу. І в цьому аспекті вони протиставляються прагматичному значенню слова, що містить інформацію про ставлення мовця до позначуваного словом об'єкту або до адресата повідомлення, а також специфічну для даної лексеми інформацію про ті мовні дії, які можна здійснювати з її допомогою. Прагматична інформація в лексичному значенні неоднорідна за своїм складом.

Лексичні одиниці часто поєднують у **лексико-семантичні поля** на підставі наявності парадигматичного зв'язку між одиницями. Такі поля об'єднують значення мовних одиниць на базі спільного змісту і відбивають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ [4, с. 211]. Кожне поле має у своєму складі спільну ознаку, яка об'єднує всі одиниці поля. Така ознака називається архісемою і виражається лексемою з узагальненим значенням. Кожна окрема одиниця лексико-семантичного поля повинна відрізнятися від інших одиниць цього ж поля хоча б однією диференційною ознакою. Слова у складі лексико-семантичного поля є не ізольованими, а пов'язаними між собою. Одним із засобів міжпольових зв'язків є багатозначні слова, які окремими своїми значеннями належать до різних полів.

Лексико-семантичне поле має ієрархічну будову: воно складається з лексико-семантичних груп, а лексико-семантичні групи, у свою чергу, з менших за обсягом мікросистем – синонімічних рядів, антонімічних пар, гіперо-гіпонімів, конверсивів тощо. М. П. Кочерган зауважує, що незважаючи на досить сталу будову лексико-семантичних полів, у різних мовах склад та структура таких полів не збігається [там само, с. 212].

Незважаючи на те, що поняття лексико-семантичного поля описане у численних лінгвістичних працях, питання про способи його внутрішньої організації досі не отримало широкого висвітлення. На наш погляд, розкриття цього питання потребує поєднання традиційного й когнітивного підходів. Традиційний підхід дозволяє виявити ієрархічні зв'язки між словами, які входять до лексико-семантичного поля. Когнітивний підхід уможливлює виявлення понятєвих механізмів, що лежать в основі таких зв'язків [5, с. 62]. Останній перебуває в полі зору когнітивно орієнтованої теорії номінації, основними питаннями якої є питання про структуру цілісного значення мовної одиниці, про фрагмент цієї структури, об'єктивований у значенні (мотиваторі) мовного знаку, а також про фрагмент, представлений у матеріальній формі знаку.

Полісемія багатозначних слів, які входять до складу лексико-семантичного поля «частини тіла людини» аналізується в дослідженні у такі етапи. Першим етапом є пошук лексико-семантичних варіантів іменників *hand*, *head* і *face* та упорядкування переліку значень зазначених слів. На другому етапі будується концептуальна мережа полісемії кожного з досліджуваних слів, що робить можливим відстеження процесу розвитку лексичного значення слова. С. А. Жаботинська [2] зауважує, що базова концептуальна мережа формується за допомогою пропозицій п'яти базисних фреймів – акціонального, посесивного, компаративного, предметного та ідентифікаційного. Саме така мережа існує в мисленні людини як «скелет» інформаційної системи. Наступним, третім етапом аналізу багатозначних слів є визначення доменів у межах концептуальної мережі лексичного значення полісемантичних лексем *face*, *head*, *hand*. Це дає можливість конкретизувати розуміння структури номінативного простору аналізованих полісемантичних лексем, що існує в синхронії. Завершальним етапом аналізу полісемії є виявлення способу організації лексико-семантичного поля «частини тіла людини» на прикладі соматизмів *face*, *head*, *hand*.

Отже, поєднання положень традиційної семантики й когнітивної лінгвістики дає можливість з'ясувати понятєві засади організації лексико-семантичного поля «частини тіла людини».

Список використаних джерел і літератури:

1. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). Москва – Ленинград, 2007. 783 с.
2. Жаботинская С. А. Генеративизм, когнитивизм и семантика лингвальных сетей. *Doctrina multiplex, verinas una. Учень багато, істина одна*: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової. Київ, 2018. С. 99–141.
3. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика: учеб. пособ. Москва: Эдиториал УРСС, 2000. 352 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. Вид. 2-ге. Київ: ВЦ «Академія», 2005. 368 с. (Альма-матер).
5. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
7. Ravin Y., Leacock C. Polysemy: Theoretical and Computational Approaches. Oxford: Oxford University Press, 2000. 227 p.

Науковий керівник: к. філол. н. Токарчук В. А.

Черевишня М. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНГЛІЙСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЇ МАРКЕТИНГУ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Термінознавство нині є самостійною комплексною наукою, що має визначені власні завдання, виконання яких під час дослідження конкретної термінології є передумовою цілісного вивчення невеликого термінологічного фрагмента, що сприятиме пізнанню й усебічному дослідженню всього масиву науково-технічної термінології [4, с. 226].

Об'єктом вивчення термінознавства виступають поняття «термінологія» та «терміносистема». Терміносистема – це система термінів певної галузі науки, техніки, мистецтва та ін., яка має лексико-семантичні й словотвірні зв'язки між номінаціями-термінами

[3, с. 183]. Якщо терміносистема невпорядкована, вона гальмує розвиток науки, яку обслуговує, призводить до помилок у практичній діяльності [7, с. 58-59]. У нашій роботі ми розглядаємо терміносистему маркетингу, яка є частиною економіки, що охоплює численні галузі такі як: торгівля, біржова діяльність, бухгалтерський облік, аудит, виробництво, кредитування, фінансування, рекламування, менеджмент, маркетинг тощо.

У функціональному відношенні економічна терміносистема не є однорідною. З одного боку, існує вузькоспеціальна економічна термінолексика, зрозуміла лише вузькому колу спеціалістів, з іншого, – значна частина економічних термінів, загальновідома в засобах масової інформації [5, с. 2].

Складовою частиною кожної з вищезазначених термінологій є економічний термін. Економічні терміни, в основному, відповідають вимогам, які дослідники висувають до термінів: обмежена сфера вживання, точність, експресивна нейтральність, дефінітивність. Водночас, їм притаманні парадигматичні відношення, характерні для загальномовних одиниць (полісемія, омонімія, синонімія, антонімія). На відміну від загальновживаного слова, терміни створені для виконання спеціальної функції – вираження понять досліджуваної економічної термінології [2, с. 170].

Терміносистема маркетингу представлена сукупністю спеціальних найменувань об’єктів, суб’єктів і процесів маркетингової діяльності, яка вивчається маркетингом як науковою галуззю [6, с. 80]. У сучасних терміносистемах зафіксоване превалювання термінів-словосполучень, які уточнюють уже наявні поняття, а також називають нові, їхня частка у сучасних термінологіях може сягати 70 % [див. 6].

Під поняттям маркетинговий термін ми розуміємо одиницю прошарку лексики, яка обслуговує галузь підприємницької діяльності, що управляє процесом просування товарів і послуг від виробника до споживача, відображає поняття сфери маркетингових відносин та пов’язаний з маркетингом як фахом та галуззю спільної діяльності. Сучасна терміносистема маркетингу є складником фахової мови маркетингу та внутрішньо організованою сукупністю взаємопов’язаних і взаємообумовлених одиниць, специфіка яких виявляється в їх структурно-семантичній організації та способах творення [1, с. 36].

Отже, оскільки термінологія маркетингу є такою, що постійно змінюється, а саме, в ній зникають старі поняття та з’являються нові, згідно зі змінами у самій галузі, то нагальним постає питання створення словника-тезауруса термінології маркетингу, який дасть змогу систематизувати термінологію маркетингу та за своїм зразком сприятиме створенню термінологічних словників-тезаурусів інших сфер людської діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вовчанська С. І. Німецька фахова мова маркетингу: структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Ів.-Франківськ, 2014. 223 с.
2. Дружбяк С. В. Основні шляхи сучасного терміноутворення у німецькій мові. Німецька мова і література у європейському контексті: Матеріали XIV міжнародної конференції Асоціації українських германістів. Донецьк: ДонНУ, 2007. С. 159–161.
3. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів : Київ: Либідь, 2001. 222 с.
4. Книшенко Н. П., Нікуліна Н. В. Теоретичні й практичні основи для різноаспектного дослідження спеціальної лексики. *Лінгвістичні дослідження*. 2018. Вип. 47. С. 222–227.
5. Михалевич О. М. Інтерпретація понять «термін», «економічний термін», «економічна терміносистема» в сучасному мовознавстві. наук. вісник Волин. Нац. Ун-ту ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. №2. 2010. С. 86–89.
6. Радченко О. Ю. Принципи побудови словника-тезауруса термінології маркетингу: поняття «ЦІНА». Сучасні лінгвістичні студії XXI століття : збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції 1 лютого 2016. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. Франка, 2016. С. 69–72.
7. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об’єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен. Термінологічний вісник. 2011. Вип. 1. С. 55–62.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Радченко О.Ю.

Шапошник К. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

TYPES OF ACADEMIC ESSAY: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Academic writing is a special type of writing completed to fulfill a requirement of a University that requires a certain skill, vocabulary, basic notions in the particular sphere of activity and some experience. One of the most demanding challenges students face is an academic essay — an analytic or interpretative literary composition usually dealing with its subject from a limited or personal point of view [7].

The father of the essay is considered to be Michel de Montaigne, as he was the first to use this term in the XVIth century to describe his "attempts" at self-portrayal in prose. Through gathering thoughts, Montaigne published a book Essays of what we now know as essays. The form was well received, if controversial, but admired enough to become one of the most common forms of literature even to this day [8].

It is quite difficult to determine the genre to which the essay belongs. Aldous Huxley, a leading essayist, explains on the subject noting that "the essay is a literary device for saying almost everything about almost anything", and adds that "by tradition, almost by definition, the essay is a short piece" [5].

There are different types of essays. They are regarded like “mood swings”: each writer will find one that suits him/her better than others. Essays could be long, short, serious, funny or even gloomy. However, according to various studies conducted by scholars, the main types of essays are [2]:

- expository — gives a brief explanation of an issue, idea or theme. It explains something to the reader by giving directions or instructions, or acquaints the reader with knowledge about how to complete a task or how something is done [4; 10, 4].

Expository essay is further subdivided into [6]:

• basic explanation —reveals things in detail for readers to understand it without any complications;

• definition —defines different objects, ideas and perceptions;

• cause and effect—explains why or how an event happened and its consequences;

• reflective —examines life experienceswith careful observation;

• critical analysis —evaluates literary works on the basis of their merits or demerits.

- descriptive — gives a clear vision of what is been described. It can be something physical (person or place) or something abstract (feeling, impression, etc). This type of essays must contain certain facts and statements to help the reader imagine the subject or object described [9].

- compare and contrast — discusses the similarities and differences between two things, people, concepts, places, etc. The essay could be an unbiased discussion, or an attempt to convince the reader of the benefits of one thing, person, or concept. A comparison essay usually discusses the similarities between two things, while the contrast essay discusses the differences [2].

- narrative — is all about the storytelling of real-life experiences. This essay type usually relays a personal or experiential account and uses a first-person point-of-view [4].

- persuasive —makes the use of logical reasoning to influence the reader to adopt the writer’s point of view [4].

Each of these types of writing has specific language features and purposes. But basically, they aim to persuade readers through informed arguments, which are based on evidence, analysis and interpretation.Furthermore, every essay has an established structure comprising[3]:

- the introduction — the first paragraph of an academic essay that aims to attract the reader's attention by introducing a story and providing a thesis statement - an argumentative claim that expresses the author's specific point of view on the issue and mentions all the basic facts that are going to be discussed;

- the main body — the second and the longest part of the essay, which focuses on arguments, as well as evidence supporting the thesis statement.The number of arguments should be equal to the number of paragraphs;

- the conclusion— the last paragraph of an essay, the purpose of which is to summarize the main points of the argument and make a definitive statement on the issues discussed.

There are a number of stylistic conventions for writing an academic essay such as[2]: the use of standard English instead of American spellings,the use of the third person and an active voice,the non-use of slang terms, clichés, colloquial and emotional speech.

There exist various approaches to essay writing. Academic English specialist and teacher trainer Kerry Boakes explains three different approaches to essay writing. She mentioned: "Process and product approaches are two of the most well-known, but more recently the genre approach has also gained credence. The product approach focuses on linguistic knowledge such as vocabulary, syntax and cohesive. In other words, 'what' goes into an essay. The process approach is more concerned with facilitating the stages a writer must go through. This could be referred to as the 'how' of essay writing. The third approach – genre – is similar to the product approach but also incorporates social aspects such as the purpose of writing or the 'why'" [1].

To conclude, an essay is a specific discussion or debate on a topic from a specific point of view. There are more than a dozen types of essays, so it is easy to get confused. However, there are 5 main types of essays with various variations. When writing an essay, students discuss the topic from their own particular point of view. That is why theyneed to find the right approach in order to write a perfect essay.

References:

1. Boakes K. Advancing Learning: How to approach essay writing. URL:http://www.onestopenglish.com/community/teacher-talk/advancing-learning/advancing-learning-how-to-approach-essay-writing/557769.article(Last accessed: 16.12.2019).
2. Guide to Writing an Essay. URL:https://www.gallaudet.edu/tutorial-and-instructional-programs/english-center/the-process-and-type-of-writing/different-kinds-of-essays(Last accessed: 16.12.2019).
3. How to write an essay. URL:https://www.scribbr.com/category/academic-essay/ (Last accessed: 16.12.2019).
4. Huld N. The 4 Different Types of Essays. URL:https://wordcounter.io/blog/the-4-different-types-of-essays/ (Last accessed: 16.12.2019).
5. Huxley A. Collected Essays. 1923. URL:https://www.e-reading.club/book.php?book=72425(Last accessed: 16.12.2019).
6. Literary Devices: Definitions and Examples of Literary Terms. URL:https://literarydevices.net/descriptive-essay/(Last accessed: 30.01.2020).
7. Merriam-Webster.URL:https://www.merriam-webster.com/(Last accessed: 16.12.2019).
8. Thompson K. The Origins Of The Essay. URL:https://www.theodysseyonline.com/origins-essay(Last accessed: 16.12.2019).
9. Types of Essays. URL:http://www.professays.com/essay/types-of-essay/ (Last accessed: 16.12.2019).
10. Victory Bible Colleges International. Essay Writing Tips. URL:https://my.vbci.org/pluginfile.php/2/course/section/15/Essay_Writing_Tips.pdf (Last accessed: 16.12.2019).

Науковий керівник: д. пед. н., професор Вовк О.І.

НІМЕЦЬКА ФІЛОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Барнякова В. М.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Основою іншомовної комунікативної компетенції є мовленнєві вміння в аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Їх формування – практична мета навчання іноземних мов у школі. Незважаючи на те, що аудіювання і говоріння належать до усної форми спілкування, а читання та письмо – до письмової, обидві форми комунікації взаємодіють і доповнюють одна одну, оскільки користуються одним кодом – мовою. Водночас кожний вид мовленнєвої діяльності має свої психолінгвістичні особливості і потребує спеціальної методики навчання [1, 117].

У зв'язку з орієнтацією шкільного процесу навчання на практичне володіння іноземною мовою проблемі розуміння мови на слух надається велике значення.

Термін «*аудіювання*», який був введений в літературу американським психологом Брауном, означає розуміння сприйнятого тексту на слух і є перцептивною розумовою мнемічною діяльністю [2, 10].

Серед визначальних рис аудіювання, як виду мовленнєвої діяльності, виділяють наступні:

- реалізує усне безпосереднє спілкування;
- дає розуміння сприйнятого смислового змісту та вербальну або невербальну реакцію на почуте;
- служить важливим засобом навчання іноземної мови.

Воно дає можливість опановувати звукову сторону мови, що вивчається, її фонемний склад і інтонацію: ритм, наголос, мелодику. В той самий час аудіювання полегшує оволодіння мовленням, читанням і письмом [3, 32].

Н. І. Гез відзначає, що формування і пізнання образів носять фазовий характер, і хоча у окремих авторів є розбіжності в найменуванні і у визначенні послідовності цих фаз, у всіх роботах підкреслюється тісний взаємозв'язок процесів формування і пізнання, тобто сприйняття і пізнавання. Характеризуючи суть сприйняття (слухового і зорового), треба розрізнити два поняття: *сприйняття* – процес виділення і засвоєння інформативних ознак (тобто формування образу) і *пізнавання* – пізнання сформованого образу в результаті зіставлення його з еталоном [4, 32].

Між слуховим і мовленнєвим аналізаторами встановлюється міцний функціональний зв'язок. Що стосується зорового аналізатора, то відомо, що оптичні сигнали перевершують всі інші в отриманні інформації про зовнішній світ. При аудіюванні зоровий аналізатор значно полегшує сприйняття і розуміння мови на слух. Такі зорові опори, як органи мовлення, жести, міміка та інші, підкріплюють слухові відчуття, полегшують внутрішнє промовляння і з'ясування змісту промови. Значення внутрішнього мовлення для розуміння дуже важливе [5, 33].

Найбільш доцільною на початковому етапі вважається така послідовність підключення джерел інформації до процесу викладання німецької мови: мовлення вчителя + наочність; мовлення вчителя + слайди, кадри діафільму; мовлення вчителя; аудіозапис (голос викладача); аудіозапис (голос диктора); мовлення вчителя + відеофільм; відеофільм + незнайомий голос; телебачення (програми для дітей).

Таким чином, оволодіння аудіюванням як видом мовленнєвої діяльності повинно забезпечувати успішний процес комунікації, розвивати уміння учнів говорити і розуміти іноземну мову.

Список використаних джерел і літератури:

1. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С. Ю. Ніколаєва. – К., 2002. – 117 с.

2. Браун Дж. Восприятие английской речи на слух / Дж. Браун. – М., 2000. – 10 с.

3. Басіна А. Методика викладання іноземної мови в початковій школі / Алла Басіна. – К.: Шкільний світ, 2007. – С. 32-37.
4. Гез. Н. И. Роль условий общения при обучении слушанию и говорению / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 2000. – №5. – С. 32.
5. Амонашвили Ш. А. Психологические особенности усвоения второго языка школьниками / Ш. А. Амонашвили. – М., 2001. – С. 19-35.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Титаренко О. І.

Barnjakowa V. M., Bondarenko A. V.
Bohdan-Chmelnytzkyj-Universität Tscherkasy

AUSSPRACHESCHULUNG IM UNIVERSITÄREN BEREICH

Um perfekt Deutsch sprechen zu können, reichen lexikalische und grammatische Kompetenzen nicht aus. Deutschsprechende (Muttersprachler und Nicht-Muttersprachler) kann man exakt erst dann verstehen und von ihnen verstanden werden, wenn man auch über die phonologische Kompetenz verfügt, d.h. wenn man die deutsche Standardaussprache normgerecht beherrscht. Aus diesem Grunde schenken sowohl deutsche als auch heimische Phonetiker der Aussprache im Ausbildungsprozess der künftigen Deutschlehrer viel Aufmerksamkeit [1; 2; 4; 5]. Die normgerechte Aussprache ist für alle vier Sprechfertigkeiten wichtig, „jedoch bedeutender", so R. Rausch, „ist sie für die mündliche Beherrschung einer fremden Sprache" [3, 11] (in unserem Fall Deutsch).

Für künftige Deutschlehrer sind neben guten Sprachkenntnissen und Sprechfertigkeiten auch fachlich-berufliche Kenntnisse und Fertigkeiten von Bedeutung. Dazu gehört unter anderem die Fertigkeit, Fehler feststellen und sie korrigieren zu können.

Das Anliegen unserer Untersuchung war es, die Aussprache der Deutschstudierenden des 2. Studienjahres zu betrachten, um typische Fehler festzustellen. Zuerst wurden Aufnahmen beim Vorlesen von Studenten eines Kapitels aus dem Audiobuch „Jungs sind keine Regenschirme" von Ch. Habersack gemacht. Mit Hilfe der Beobachtungsmethode wurden die Fehler auf segmentaler und prosodischer Ebenen fixiert. Die auditive Methode half uns diese Fehler zu analysieren.

Zu den typischen lautlichen Fehlern gehören die folgenden:

– falsche Aussprache von [ç]: *si<u>ch</u>, Jugendli<u>ch</u>e;*
– Schwierigkeiten mit hell und dunkel vokalisiertem r-Laut: *ab<u>er</u>, Partn<u>er</u> / e<u>r</u>, vo<u>r</u>;*
– Schwierigkeiten beim Unterscheiden zwischen kurzen und langen Vokalen: *es g<u>i</u>bt, s<u>a</u>gt.*

Auch auf der prosodischen Ebene sind typische Fehler festgestellt worden.

Das sind die folgenden:

– falsche Betonung der Komposita: *Oberlippe, Walzer-Schritt, Tanzpartner* wobei die zweite Komponente hauptbetont wird;
– Schwierigkeiten mit der progredienten Intonation beim Vorlesen (Aufteilung der Phrase in Syntagmen).

Auf Grund unserer Erfahrung sind die Fehler dieser Art dadurch zu erklären, dass die Unterrichtsstundenzahl im Studienfach „Praktische Phonetik" im Verhältnis zur Stundenzahl für selbstständige Arbeit wesentlich geringer ist. Für die Vervollkommnung der phonetischen Kompetenz muss die selbstständige Arbeit der Studierenden intensiviert werden, was zur besseren Aussprachеschulung führen würde. Dazu stehen heutzutage viele effektive und hochwertige Lehrmaterialien im Internet zur Verfügung, die kostenlos benutzt werden können. Es könnte Folgendes den Deutschstudierenden empfohlen werden: «GermanSkills.com», «Deutsch lernen mit DW» sowie eine Reihe von Audiobüchern, die auch kostenlos im Internet vorhanden sind.

Literaturverzeichnis:

1. Bunk, B. Phonetik aktuell. Ismaning : Max Hueber Verlag, 2009. 86 S.
2. Curriculum für den sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. K.: Ленвіт, 2004. 256 с.
3. Rausch, R., Rausch, I. Deutsche Phonetik für Ausländer. Leipzig, Berlin, München, Wien, Zürich, New York. Langenscheid. Verlag Enzyklopädie, 1991. 404 S.

4. Steriopolo, O. I. Theoretische Grundlagen der deutschen Phonetik: Winnytsa : Nowa knyha, 2004. 320 S.
5. Білоус О. М., Євгененко Д. А. Практична фонетика німецької мови. Вінниця : Нова книга, 2004. 208 с.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Поліщук Н. М.

Барнякова В. М., Бондаренко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СФЕРИ ВЖИВАННЯ АНГЛІЦИЗМІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Німецька мова належить до всесвітніх мов і є однією з поширених мов у Європейському Союзі. Це офіційна мова в Німеччині, Швейцарії, Австрії, а також у Ліхтенштейні та Люксембурзі і, звичайно, вона постійно змінюється. Найсуттєвіші зміни відбуваються саме в останні роки, особливо з розвитком процесу глобалізації та запозичення слів з інших мов, переважно з англійської. Англіцизми трапляються сьогодні як у побуті, так і в професійних галузях діяльності, на які здійснено постійний їх вплив. Це такі галузі: наука, спорт, транспорт, туризм, телебачення, а також молодіжний та комп'ютерний сленг.

Кожна мова перебуває у процесі постійного розвитку. Німецька мова в цьому аспекті пройшла цілу низку етапів і на кожному з них її лексичний склад зазнавав суттєвих змін як під впливом зовнішніх факторів, так і в результаті внутрішніх фонетико-морфологічних процесів. Відомо, що процес оновлення в лексиці проходить постійно шляхом запозичень. **Запозичення** – це природний процес в історії будь-якої мови і важливе джерело поповнення її лексики. Цей процес є невід'ємною частиною розвитку мови [1, 56].

Сьогодні важливим фактором, який визначає мовну ситуацію в Німеччині, є засоби масової інформації. Вони виступають як основна рушійна сила в процесі запозичень англіцизмів. Під **англіцизмами** розуміють вплив різних варіантів англійської мови (американський, британський, канадський, австралійський) на інші мови [2, 142]. Англіцизми використовуються у всіх сферах мовної системи (у фонетиці, морфології, синтаксисі) і у повсякденній мові.

Англіцизми набули розповсюдження у всіх сферах життя, особливо у галузях: **економіки**: *Merchandising, Foundation, Corporate identity*; **техніки**: *Display, Mouse, E-Mail, Online, Chip, Software, Laptop.* Проте технічні поняття з інших галузей техніки вже раніше існували в німецькій мові: *Airbag, Display, Playstation, Gameboy, Joystick* тощо; **засобів масової інформації**: *News, Design, Insider, Show, Image, Message, Intervie;* **моди**: *Blazer, Cardigan, Fashion, Dress, Jeans*; **політики***: Political Corrtectness, Hardliner, Pairing, Peacekeeping*; **спорту***: Fan, Match, Freestyle, Penalty, Sprint, Snowboard, Trainer*; **культури***: Bestseller, Casting, Dancing, Superstar*; **музики***: Popmusic, Hip-Hop, Jazz, Pop, Rap, Song*; **кулінарії***: Hamburger, Cheeseburger, Fast Food, Cracker, Hot-dog*; **косметики***: Cleanser, Hair-Shampoo, Make-up, Body-Lotion* [3, 165].

Також у **рекламі** широко застосовуються англійські й американські поняття з метою пропаганди іншого способу життя та віддаленого світу. Тому люди й купують *Lotion, Snacks, Shorts, Conditioner*, усім відому рекламну лексику: *Slogans, Marketing, Corporate Identity, Promotion, Image, Message* [3, 165].

У **косметичній індустрії**: *Fluid, Eyeliner, Strip*; у **світі моди**: *Foundation, Cover*; у **галузі моди**: *Fashion, Dress, Look, Top, Boots* [3, 165].

Галузі техніки, які пов'язані з **комп'ютером**, з **інформатикою** дійсно посідають перше місце: *Palmtop, Laptop, handheld, upgrade і scrollen* [3, 165].

Ці сфери зазнають великого термінологічного впливу, оскільки виникають нові терміни на основі нових технологій [4, 112]. Такі слова як *Scanner, Computer*, *DVD, SMS* вже давно увійшли до повсякденного вжитку і ніхто не задумується, чи вживати складні і багатослівні німецькі слова, такі як, наприклад, "*Lichtabtaster"* чи англійське запозичення "*Scanner*", "*digitale, vielseitig Scheibe"* чи "*DVD*" [5, 86]. Т. В. Адорно зауважив, що краще використовувати іноземні слова там, де є неможливим дослівний переклад [6, 89].

Зміни значення слова, сенсу, жартівливі слова і взагалі тенденція до неологізмів – усе це є істотними ознаками особливої молодіжної лексики. Тому іноді молодь називає щоденні речі й ситуації через англіцизми, щоб надати своїй мові оригінальності та екзотики, адже належні англіцизми у слововживанні серед молоді – це не специфічні поняття, а такі, які можуть бути вживаними у будь-якій ситуації, наприклад *okay, cool, heavy, easy, kids, handy* тощо [3, 165].

Отже, англомовні запозичення стали невід'ємним компонентом німецької мови й частотність їх уживання постійно зростає. З одного боку, процес запозичення англіцизмів призводить до збагачення німецької мови, з іншого – негативно впливає на її словниковий стан, витісняючи німецькомовні еквіваленти.

Англійські слова трапляються сьогодні як у побуті, так і в професійних галузях діяльності, на які здійснюється постійний уплив. Це наука, спорт, транспорт, туризм, телебачення, а також молодіжний та комп'ютерний сленг.

Німецькі науковці створюють різні програми, дискусійні клуби з метою поваги народу до його материнської мови й позбавлення англіцизмів у німецькій мові. Ведуть також активну боротьбу проти запозичень і виступають за чистоту німецької мови, оскільки подібний процес може бути загрозою втрати мовної та культурної ідентичності. Дослідження німецьких еквівалентів англійських запозичень є перспективним у галузі лексики мови молоді.

Список використаних джерел і літератури:

1. Fink H. Echt cool-Überlegungen zur Amerikanisierung der Allgemein- und Jugendsprache in der Bundesrepublik Deutschland / Hermann Fink. – Koln: du Mont, 2000. – 56 S.
2. Gentner M. Integrationen des Englischen in die deutsche Sprache / Markus Gentner. – München: GRIN Verlag, 2002. – 142 S.
3. Розен Е. В. На пороге 21 века. Новые слова и словосочетания в немецком языке. / Е. В. Розен. – Москва: Менеджер, 2000. – 165 с.
4. Денисова Ю. Н. Английские заимствования в немецких рекламных текстах / Ю. Н. Денисова, Е. В. Корнеева. – Воронеж: ВГТУ, 2000. – 112 с.
5. Winke H. Akademie für Sprache: Anglizismen keine Bedrohung für Deutsch / Helmut Winke. – Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2009. – № 11.–86 S.
6. Adorno Th. W. Wörter aus Fremde / Theodor W. Adorno. – München, 2009. – 89 S.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Берліменко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ОРНІТОФАУНИ

Орнітологічна номенклатура, як і будь-яка інша номенклатура, є ядром терміносистеми і результатом взаємодії наукової та наївної картин світу певного етносу. Особливістю організації німецької орнітологічної номенклатури є наявність впорядкованої латинської номенклатури, найбільш вживаної в науковій літературі. Латинські номени вважають міжнародною номенклатурою, яка сприяє взаєморозумінню різних національних наукових спільнот орнітологів, співіснуючи з національною термінологією. Народні назви мають базовий рівень категоризації, підкреслюючи важливість не на конкретних видових найменування, а саме на назвах класу, ряду, родини. Це, в свою чергу, суперечить національній німецькій номенклатурі. Національна орнітологічна німецькомовна номенклатура – системно організована, та має орієнтацію на латинську номенклатуру: так, наприклад, одна назва може використовуватись для позначення різних видів одночасно (назва *Nandu* позначає такі види латиною: *Rhea*, *Americana* [3, с. 22]). Це змінює єдність і стабільність орнітологічної номенклатури, адже за кожним представником закріплюється лише одна назва. Підбір назви визначається правилом пріоритету, відповідно до якого дійсною вважається старіша назва.

Номенклатура орнітофауни є структурною системою, яка входить до складу класифікації тварини, тому найвищим рівнем категорії є царина «Тварини». Птахи знаходяться на п'ятому

рівні ієрархії тварини. Клас «Птахи», зокрема, ділиться на ряди, родини та роди. Найнижчим рівнем є вид, назва якого співвідноситься з конкретним зоровим образом [1]. Прикладом такої системи можу слугувати видовий орнітонім *Schwarzdickkopf* в його орнітологічній класифікації.

категорія	назва
Царина *(Reich)*	*Tiere*
Клас *(Klasse)*	*Vögel*
Ряд *(Ordnung)*	*Sperlingsvögel*
Родина *(Familie)*	*Paradiesvögel*
Рід *(Gattung)*	*Eigentliche Paradiesvögel*
Вид *(Art)*	*Schwarzdickkopf*

Системна ієрархія номенклатури тяжіє до схильності людського мозку до категоризації. У світі налічується близько 9000 видів птахів. Проте щороку вчені досліджують нові види, це означає тільки те, що і класифікація птахів збільшується і розширюється завдяки новим видам, саме тому виникає необхідність у проміжних категоріях, таких як: *Überordnung, Unterordnung, Unterklasse, Unterfamillie* тощо. Такі додаткові таксономічні категорії використовують з метою позначення груп споріднених таксонів нижнього рівня всередині рангу вищого рівня. Наприклад, вид *Leierschwänze* належить до підкласу *Neukiefervögel,* ряду *Sperlingsvögel,* підряду *Singvögel,* родини *Menuridae,* роду *Leierschwänze* [4, с. 210].

За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви птахів поділяються на деривати, композити, та складені сполуки. Композити та складені найменування складають основну частину досліджуваного матеріалу.

Деривати-орнітоніми вважаються похідними, мотивованими і мають різні типи афіксів, переважно це *–er: Geier, Löffler, Sperber* [4, с. 215]. Ці суфікси є найпродуктивнішими у німецькій мові, приєднуються до кореня іменників, в результаті чого виникають віддієслівні утворення: *Renntaucher, Kleiber, Sänger* [1, с. 24]. Більшість іменників із таким суфіксом позначають найменування за родом діяльності.

Композитні назви птахів складаються з двох чи більше твірних основ чи коренів і є двокомнентними й трикомпонентними: *Brauente, Kolbenente, Blaukrönchen Rosenohernente, Schwarzhalsschwan, Wanderpfeifgans* [4, с. 232]. Але у орнітологічній номенклатурі німецької мови наявні також і чотирьох компонентні найменування: *Weihnachs–Sturmvogel, Breitschnabel-Sturmvogel, Reisendampfschiffente* [1, с. 24]. Німецькі композитні назви птахів здебільшого не мають з'єднувальних морфем: *Rosenköpfchen, Gartenrotschwanz, Rohrammer* і можуть з'єднуватись за допомогою дефіса *Wießkopf-Sturmvogel, Landflügel- Sturmvogel.* Лише незначна частина композитів мають з'єднувальні морфеми *-n* та *-s, Reisenstorch, Mönchsgrasmücke* [4, с. 221].

Складені орнітоніми являють собою синтаксичні конструкції, у яких на підставі підрядного зв'язку поєднуються два чи більше повнозначних слова [3, с. 667]: *Japanische Wachtel, Kalifornische Schopfwachtel.* Кількість коренів у таких сполуках не перевищує п'яти: *Grauammer Silbermöve.*

Отже, німецька орнітологічна номенклатура входить до терміносистеми й термінології орнітофауни є системно організованою та співвідносною з орнітологічними термінами й займає у термінополі орнітофауни ядерну позицію. Німецькі номенклатурні найменування птахів демонструють категоризацію орнітофауни, інтеріоризацію німецькомовною науковою спільнотою особливостей будови й забарвлення птахів, їхньої поведінки та життєдіяльності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бёме Р. Л., Флинт В. Е. Пятиязычный словарь названий животных. Птицы. Латинский-английский-немецкий-французский /Р. Л. Бёме, В. Е. Флинт. – М.: Рус. яз., РУССО, 1994. – С. 845.
2. Лакофф Дж. Когнитивная семантика // Язык и ителлект / пер. с англ. – М.: Наука, 1995. – С. 141 – 194.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. / О. О. Селіванова. – Полтава : Дозвілля-К, 2010. – 844 с.
4. Ulrich Creutz Vögel / U. Creutz. – DDR: Jürgen Schumacher, 1980. – S. 337.

Науковий керівник: к. філол. наук Стройкова С.А.

Honchar M. A.
Nationale Bohdan-Chmelnytzkyi Universität Tscherkasy

MEHRDEUTIGKEIT ALS TYPISCHE FORM DES WORTHUMORS

Mehrdeutigkeit oder mehr bekannt in der Wissenschaft als „Polysemie“ ist ein Phänomen, das eine sehr wichtige Rolle bei der Erzielung des gewünschten Effekts in einem bestimmten Kontext oder einer bestimmten Sprachsituation spielt. Oft dienen phrasenbezogene Einheiten dazu, einen komischen Effekt zu erzeugen. Dennoch weckt die Mehrdeutigkeit desselben Wortes das Interesse der Linguisten.

Polysemie wird als Phänomen der Mehrdeutigkeit oder Vieldeutigkeit von Wörtern definiert. Edgar Schneider definiert desjenigen Begriff "Polysemie" als „Ambiguität oder Zweideutigkeit von Seiten Wörtern. Die Ambiguität [lat. *ambiguitas* = Zweideutigkeit, Doppelsinn; auch Ambivalenz, Amphibolie, Mehr-, Vieldeutigkeit] eine grundlegende Eigenschaft von natürlichen Sprachen [2].

Die Faktum, dass ein Fachausdruck diverse beisammen verbundene/zusammenhängende Bedeutungen hat, wird eine zentrale Kennzeichen lexikalischer Einheiten bezeichnet. Nach Schneider wird es als „Vieldeutigkeit oder Ambiguität von Seiten Wörtern" definiert. Nach Bußmann bedeutet jener Fachterminus Polysemie übersetzt «Homonymie » überdies im Gegensatz dazu insoweit, als ein einziges sprachliches Zeichen, folglich ein Fachwort, zwei oder etliche Bedeutungen aufweist, welche irgendetwas zusammen charakterlos haben darüber hinaus sich wohnhaft bei Umständen alle einer einzigen Grundbedeutung ableiten lassen.

Mehrdeutigkeit und ***Humor*** werden in dieser Untersuchung als interkulturelles Phänomen betrachtet. Die Begriffe Humor und Mehrdeutigkeit aus der interkulturellen und interlingualen Sicht gehören möglicherweise zu den schwierigsten Bereichen der Übersetzungstheorie. Dies ist die Aktualität dieses Artikels, da ein echtes Verständnis dessen, was wir hören oder lesen, für uns von großer Bedeutung und von großem Wert ist.

Die enorme Verwendung von Mehrdeutigkeiten kann im Zusammenhang mit der Häufigkeit ihrer Nutzung im Alltag betrachtet werden. Aufgrund jener ständigen Schöpfung des Sprachfonds gibt es in diesen Tagen in dieser deutschen Sprache zig Beispiele unter dieses Phänomen.

Bemerkenswert ist dasjenige ***Modell des Wortspiels***. Ein Wortspiel ist eine rhetorische Aussehen, die voralledem der Doppeldeutigkeit, Ausrede, Rotation (dem Sinne nachher) oder sonstigen Wortveränderungen beruht überdies humorvoll noch dazu/oder geistreich erglimmen soll [1]. Wortspiele fündig werden gegenseitig in der gesprochenen Sprache ***(z.B. Witze, Varietétheater) oder in Popkultur (z.B. Fernsehkomödien, Werbung)***

«Warum trinken Mäuse keinen Alkohol.
Weil sie Angst vor dem Kater haben.»
«Welche sind die Teuersten Tomaten?
Geldautomaten.»
«Geht ein Fisch in die Apotheke und sagt: "Bitte ein Anti-Schuppen-Shampoo!»
«Warum sitzen in einem Hubschrauber immer 2 Leute?
Der eine hupt, der andere schraubt!»
«Sagt ein Skelett zum andern: "Komm, wir gehen an den Strand!"
"Lieber nicht", erwidert das andere, "da blamieren wir uns bis auf die Knochen!»
«Lehrerin: "Wer kann einen Satz mit Weihnachtsfest bilden?"
Fritzchen: "Der Elch hält sein Geweih nachts fest. "» [3]

In der obigen Studie wurde eine der Determinanten eines verbalen Witzes, der allgemein als Mehrdeutigkeit verstanden wird, beschrieben und untersucht. Die im Fall eines mehrwertigen Witzes verwendete Technik besteht darin, Faktoren zu neutralisieren, die die unterschiedlichen Bedeutungen jedes mehrdeutigen Wortes im Text anzeigen. Das Element, das eine bestimmte Bedeutung unterscheidet, ist der Kontext, d.h. die nächstgelegene lexikalische oder syntaktische Umgebung des Schlüsselworts. Bei einem polysemantischen Witz ist die Zusammensetzung des Kontextes sehr unterschiedlich - der Kontext ist so neutral wie möglich und signalisiert einen Wert, der nicht realisiert werden kann.

Literaturverzeichnis:

1. Hausmann F. Studien zu einer Linguistik des Wortspiels / Franz Josef Hausmann. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1974. – 176 c.
2. Masoud A. Die Relevanz der lexikalischen Mehrdeutigkeit im Witz / Ahmad Masoud., 2016. – 65 c. – (Philipps-Universität Marburg).
3. Wortspiel Witze [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://witze.net/wortspiel-witze.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Гребенюк І. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ГАЗЕТНИХ ЗАГОЛОВКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПРЕСИ НІМЕЧЧИНИ)

Сьогодні неможливо уявити життя без сучасних технологій. Роль ЗМІ настільки величезна, що її часто називають «четвертою владою». Одним з найдавніших засобів масової інформації є преса. Газета має унікальну можливість не тільки повідомляти читачам різноманітну інформацію, а й впливати на величезну читацьку аудиторію. Але важливу роль у сприйнятті будь-якого тексту відіграє заголовок. Не зважаючи на їх стислість та різноманітні скорочення реципієнт може зрозуміти зміст статті, не читаючи її повністю. Тим самим заголовки можна розглядати як сигнали-подразники, які викликають зацікавленість, або не зацікавлять читача.

Заголовок - це назва публіцистичної статті або газетної новини, яка є їх невід'ємною частиною. Основна функція заголовків – привернення уваги читача. Заголовки в німецьких газетах, перш за все, виділяються своєю зовнішньою особливістю – вони надруковані іноді надто великим шрифтом, що займають значну частину смуги.

Виділяють наступні функції заголовків: **номінативну, інформативну, експресивно-апеллятивну, рекламну, розділову**. До того ж, кожен заголовок має одну певну функцію [4].

Для дослідження даної теми були взяті відомі німецькі газети, такі як: ***«Die Zeit», «Die Welt», «F.A.Z.», «Das Handelsblatt»*** та ***«Bildzeitung»***. Проаналізувавши дані джерела, слід дійти до висновку, що в німецькій мові часто використовуються лексико-стилістичні і граматичні трансформації, такі як: *американізми, метафори, гра слів, скорочення, перифраза, фразеологізми, розмовно-забарвлена лексика, іронія, пряма мова, уникнення дієслів*. Слід зазначити, що використання лексико-стилістичних засобів дає можливість уникнути повторів, підвищує експресивність та додає нових фарб [1].

Слід зауважити, що для кращого сприйняття інформації, найчастішим явищем в заголовках є ***метафора***. Журналісти використовують метафору як засіб протиставлення стандарту, наприклад, у статті ***«Die Wunde Afrikas»*** (DIE ZEIT, 31.05.2007) повідомляється про постійні криваві сутички в Конго, в **«Kaderschmiede für die Elite von morgen»** (F.A.Z., 28.05.2008) – про Вищу бізнес школу, яка готує фахівців у сфері адміністрування [2].

Велику роль відіграють також ***американізми***, оскільки їх використання пояснюється прагненням до всього сучасного та престижного і найчастіше це прагнення нав’язують нам через рекламу та засобами масової інформації, наприклад: ***«Ein Weekend ohne Dates?»*** – запозичене слово *«weekend»* означає *«Wochenende»* – «вихідні, відпочинок», слово *«date»* означає *«Datum»* – «дата» [1].

З метою привернення уваги читача, у газетних заголовках часто використовуються перифрази. Проте деякі з них досить складно декодувати, не прочитавши повністю публікацію. Перифрази уточнюють або доповнюють інформацію предмета, явища або дії, наприклад, перифразою ***«Die Kinder der Drachenkönige»*** (ZEIT online, 28.06.2008) називають древній народ, який живе на південному-заході Китаю [2].

Оскільки лексико-стилістичні особливості заголовків є дуже різноманітними, то слід наголосити на тому, що головне їхнє завдання – вплинути на читача, привернути його увагу, здивувати і зацікавити. Адже , саме від вдало підібраного заголовка залежить успішність публікації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вейман, Р. Новая критика и развитие буржуазного литературоведения. История и критика новейших методов интерпретации / Р. Вейман. – Москва: Прогресс, 1965. – С. 274.
2. Завьялова Ю. А. Лексико-стилистические особенности газетных заголовков современной немецкой прессы / Ю. А. Завьялова // Язык. Культура. Коммуникация : Сб. статей / Москва : Гос. ИРЯ им. А.С. Пушкина, 2009. – С. 13-16.
3. Кійко Ю.Є. Німецькі й українські інформаційні види текстів у зіставленні / Ю.Є. Кійко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Вип. 22. – Том 1. – Чернівці : Книги ХХІ, 2010. – С. 188–192.
4. Тертишна, С. С. Особливості перекладу заголовків газет, назв фільмів і творів мистецтва з німецької мови на українську / С. С. Тертишна // Наука – перші кроки : тези доп. X регіон.студент. наук.-техн. конф. (Маріуполь, 18-22 квітня 2016 р.) : в 3 т. / ДВНЗ «ПДТУ». – Маріуполь, 2016. – Т. 2. – С. 208–209.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Дяченко Н. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Сьогодні, при культурному різноманітті нашої планети, дедалі більше зростає потреба у спілкуванні та праці між країнами та людьми з різними мовами та культурними традиціями. Важливо, аби учні, майбутні спеціалісти, у будь-якій галузі були знайомі з культурою інших народів, їх традиціями та звичаями. Тому проблема формування лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів іноземних мов набуває все більшої актуальності.

Багаточисленні дослідження (Л. П. Голованчук, І. П. Задорожна, Н. Б. Шевченко) підтверджують актуальність зазначеної проблеми. Лінгвокраїнознавство – розділ науки про мову, який включає в себе навчання мови та подає певні відомості про країну, де вона є засобом спілкування[3].

Цей курс дуже важливий для студентів філологічного напряму, адже в умовах інтеграції України в Європейський союз та міжнародне співтовариство, зростає потреба в тісній співпраці українців з різними міжнародними організаціями в галузі культури, освіти, науки, охорони здоров'я тощо. Він сприяє вихованню взаєморозуміння і терпимості, поваги до особистості і до культурних відмінностей шляхом міжнародної співпраці. Лінгвокраїнознавча компетенція передбачає володіння майбутніми учителями іноземної мови особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови, тобто сформованість про національно-культурні особливості країни, що дозволяє оцінювати з мовною одиницею одну і ту ж саму інформацію, що і носії мови та досягти у такий спосіб повної комунікації [2, с. 118–119].

За останні два десятиліття змінилися технічні можливості організації занять з іноземних мов, зокрема з лінгвокраїнознавства. Завдяки Інтернету, проекторам, відео- та аудіо системам викладач може наочно продемонструвати пам'ятки культури та архітектури, природні ландшафти, показати традиції та свята в англомовних країнах. Наявна в освітніх закладах техніка відкриває нові можливості засвоєння знань з лінгвокраїнознавства та викликає в учнів інтерес до практичного оволодіння мовою[1].

З огляду на цей факт, студент розуміє важливість та необхідність занурення у середовище, мова якого вивчається, особливого значення набувають нестандартні підходи у формуванні лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів іноземної мови. Такими є мовні клуби, у яких майбутні вчителі можуть поспілкуватися з носіями мови. Так, студенти можуть задавати питання, спілкуватися з носіями мови. Реальна атмосфера іншомовного спілкування є величезним досвідом на шляху вдосконалення комунікативної та лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів іноземної мови.

Лінгвокраїнознавство – відносно нова дисципліна, яка швидко розвивається. Без цієї навчальної дисципліни неможливо уявити процес повноцінного вивчення іноземної мови й

підготовку компетентного викладача іноземної мови або перекладача. Ця дисципліна відіграє величезну роль в оволодінні практичними навиками іноземної мови. Викладання лінгвокраїнознавства спирається на знання, що студенти отримують з різних дисциплін, але одночасно з цим значно допомагає студентам у вивченні інших предметів навчального плану[1].

Отже, в процесі навчання досліджувана мова виступає не просто як набір формальних засобів, але і як частина культури. Тому особливість лінгвокраїнознавчого підходу проявляється в тому, що в навчальному процесі плану змісту повинно приділятися не менше уваги, ніж плану вираження. Пропонований підхід не лише забезпечує учнів супроводжуючою інформацією, за допомогою якої вирішуються загальноосвітні завдання, а й розширює обсяг їхніх знань про країну, а ці знання про її історію, культуру, економіку, спосіб життя населення країни, які мають вихід в комунікацію, забезпечуючи тим самим адекватне розуміння іноземної мови в момент спілкування [4].

Список використаних джерел і літератури:

1. Дмитрієва О. В. Нестандартні підходи до формування лінгвокраїнознавчої компетенції майбутніх учителів іноземної мови [Електронний ресурс] / О. В. Дмитрієва // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія "Філософія". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2016/n62/43.pdf.

2.Веклич Ю. І. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови у підготовці майбутніх учителів початкової школи / Ю. І. Веклич, Д. І. Миронец // Молодь і ринок. – 2012. – № 3 (86). – С. 118–121.

3.Гапонів А. Б. Лінгвокраїнознавство. Англомовні країни : підручник [для студентів та викладачів вищих навчальних закладів] / А. Б. Гапонів, М. О. Возна. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. – 464 с.

4. Заіченко А. Є. До питання про застосування лінгвокраїнознавчого підходу під час навчання іноземної мови [Електронний ресурс] / А. Є. Заіченко // «Молодий вчений» № 12 (52).– 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/12/89.pdf.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Титаренко О. І.

Кириченко А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчання іноземної мови як навчання спілкування вимагає від учителя таких якостей, які забезпечили б реалізацію цілей навчання та його ефективність. Цілі навчання повинні точно визначати, на що потрібно звернути увагу в ході роботи: на демонстрацію та пояснення мовного матеріалу, на формування навичок чи на розвиток умінь.

Бойко Н. В. визначає, що ціль навчання є кінцевим результатом діяльності, тому це поняття за обсягом менше, ніж мета навчання, і входить у мету як її складова, воно вужче за змістом, а отже, конкретніше, ніж мета навчання [2, 96].

Влучити в ціль у переносному значенні означає одержати точний, конкретний і передбачуваний, запланований результат.

Цілі навчання - це результат спільної діяльності вчителя й учня, виражений у точних, однозначних категоріях і поняттях [1, 17].

Малафіїк І. В. виділяє дві важливі характеристики цілей навчання німецької мови:

а) діагностичність; б) ієрархічність.

Діагностичність означає цілком певний, однозначний опис цілі, способів її виявлення, вимірювання й оцінки. Якщо вимога діагностичності у формулюванні цілей навчання не буде дотримана, елемент дидактичної системи "цілі навчання" не буде відігравати ролі системотвірного чинника для даної системи, а отже, під сумнівом буде і функціонування самої системи [3, 105].

Діагностичність цілей навчання вимагає такого їх опису, який би передбачав їх однозначну діагностику. Цю вимогу можна задовольнити, зазначивши конкретний рівень ієрархії.

Цілі навчання мають ієрархічну будову. Це означає, що залежно від обсягу змісту, масштабності завдань, рівня загальності чи конкретності проблеми одна і та сама ціль формулюється по-різному [4, 62].

Як приклад, розглянемо ціль навчання іноземної мови в середніх навчальних закладах: *сформувати навички володіння німецької мови.* Це - *рівень навчального предмета*. Ця сама ціль навчання на рівні розділу німецької мови "Граматика" формулюватиметься так: сформувати уміння використовувати всі часові форми в тексті. Ще нижчий *рівень ієрархії* - конкретне явище, факт. Ця сама ціль навчання на рівні ієрархії "Часові форми німецької мови" може бути визначена як: сформувати уміння використовувати пасивний стан в реченні.

Ієрархічність цілей навчання підкреслює, що поняття **"**ціль навчання**"** - відносне, оскільки воно залежить від того, на якому часовому проміжку розгортається діяльність її реалізації. Наведений приклад є доказом цього.

Таким чином, цілі навчання мають ієрархічну структуру, на вершині якої стоять цілі як соціальне замовлення суспільства. Найповніше і в найбільш загальному вигляді вони сформульовані у Конституції України та у Законі *"Про освіту"*. Це ті цілі навчання, які ставить суспільство перед школою, далі йдуть цілі навчання на *рівні предмета*, потім на *рівні курсу*, нарешті, на *рівні явища*, *факту чи процесу* і на *рівні поняття* [5, 3].

Отже, можемо зробити висновок, що ще з часів Я. А. Коменського вчені-педагоги відзначали як значний недолік педагогічної діяльності відсутність чітко визначених цілей навчання. Учителі, готуючись до уроків, визначають лише спосіб своєї діяльності на уроці (ознайомити, навчити, повторити, довести тощо), але аж ніяк не кінцевий результат цієї діяльності. Він уявляється дуже невизначено, тому й потрібно розрізняти цілі навчання, які характеризуються діагностичністю та ієрархічністю.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артемчук Г. И. Про сучасні підходи до вивчення та викладання іноземних мов. Рідна школа.-2003. - № 9. С. 15-19.

2. Бойко Н. В. Шкільний курс німецької мови з методикою викладання Навчальний посібник. – Кам’янець-Подільський : Зволейко Д. Г. , 2008. – 176 с.

3. Малафіїк І. В. Дидактика Навчальний посібник / К. : Кондор, 2009. - 406 с.

4. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. — К. : ВЦ «Академія» , 2010 . — 328 с . (Серія «Альма-матер»).

5. Савченко Л. П. Особливості викладання німецької мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] / Л. П. Савченко. – Режим доступу : https://www.narodnaosvita.kiev.ua /Narodna_osvita/vupysku/1/statti /4savchenko/4savchenko.htm.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Титаренко О. І.

Кошова М. Л.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РАДОСТІ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Фразеологія формувалася протягом століть, акумулюючи в собі життєвий досвід народу. У фразеологізмах найбільшою мірою виявляється національна специфіка мови, вони становлять найобразніше частину її лексики. Фразеологізми з однієї мови на іншу, як правило, дослівно не перекладаються [2; 3].

Перше значення слова фразеологія використовують у широкому і вузькому розумінні. До фразеології у широкому розумінні відносять ідіоми, фразеологічні сполучення і стійкі фрази (прислів'я, крилаті вирази, фрази-привітання тощо, які нерідко виходять за межі словосполучень, тобто є реченнями). У вузькому значенні – це ідіоми та стійкі сполучення слів, функціонально співвідносні зі словом як номінативною одиницею мови. Фразеологія, як проміжний рівень мови, знаходиться на стику лексико-семантичного і синтаксичного рівнів. Особливість проміжних рівнів у тому, що вони не мають власної одиниці [2].

Фразеологізми, що вживаються в сучасній німецькій мові, різні за походженням і часом виникнення. Різними були і залишаються їхні джерела. Переважна більшість фразеологізмів походить з усної народної творчості [3].

Протягом декількох десятиліть актуальним для дослідження залишається питання мовної реалізації емоційного стану людини. Почуттями і емоціями називають переживання людиною свого ставлення до того, що вона робить, або пізнає; її ставлення до інших людей, до самої себе. Фразеологізми є невід'ємною частиною цієї реалізації [4].

Фразеологізми мають здатність позначати низку почуттів та емоцій людини, насамперед – радість «*Freude».*

Фразеологізми радості можемо розділити на декілька типів:

1. радість за іншу людину – *Applaus spenden* (вираження схвалення) [1, с. 43]; *alle Achtung* (молодець!) [1, с. 22]; *du mein Augenlicht* (світло очей моїх) [1, с. 51]; *das ist ja allerhand*! (здорово!) [1, с. 24];

2. вираження власної радості – *mächtig aufdrehen* (бути у піднесеному настрої) [1, с. 49], *sich vor Lachen ausschütten* (лопатись від сміху) [1, с. 68], *sich in Ausschweifungen stürzen* (віддаватися радощам, веселощам) [1, с. 68*], über beide Backen strahlen* (сяяти від щастя) [1, с. 83].

Отже, фразеологізми є важливою частиною кожної мови та є особливо важливою складовою при її вивченні. Знання фразеологізмів та їх значень показує рівень володіння мовою та нашу освіченість.

Список використаних джерел і літератури:

1. Гаврись В. І. Німецько-український фразеологічний словник / В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. 1981.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / Михайло Петрович Кочерган., 2006. 463 с.
3. Овсієнко Л.О. Пейоративний аспект семантики фразеологічних одиниць сучасної німецької мови / Л.О. Овсієнко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна: [зб. наук. праць]. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 51. С. 275-277.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Овсієнко Л.О.

Марчук Н.О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ (КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

У сучасному мовознавстві пріоритетним є вивчення мови як знакового феномена, що відображає пізнавальні мисленнєві процеси та структуру етносвідомості. Номінативні одиниці мови фіксують зв'язок інтеріоризованих у мисленні предметів, процесів, явищ дійсності з мовними закономірностями та аномаліями. Дослідження цього зв'язку є об'єктом когнітивної ономасіології — перспективної лінгвістичної галузі [2].

Від початку XXI століття у вітчизняній лінгвістиці з'явилося чимало праць, у яких мотивацію номінативних одиниць проаналізовано в когнітивно-ономасіологічному аспекті. Теоретичним підґрунтям досліджень слугувала концепція, розроблена професором О.О. Селівановою в монографії «Когнитивная ономасиология» [2]. Згідно з цією концепцією, мотивація – «наскрізна для моделі породження номінатеми психоментальна операція, результатом якої є семантично-ономасіологічна залежність мовних знаків на ґрунті складної системи конекцій концептів людської свідомості» [2, 155].

Реконструкція мотиваційних процесів здійснюється шляхом когнітивно-ономасіологічного аналізу. На думку О.О. Селіванової, когнітивно-ономасіологічний аналіз номінативних одиниць ураховує зв'язок між концептуальною та мовною картинами світу як

відображенням світу дійсності у свідомості народу та його мові. Метою когнітивно-ономасіологічного аналізу, як зазначає дослідниця, є встановлення типу мотивації номінативних одиниць [там само, 152].

Когнітивно-ономасіологічний аналіз мотиваційних процесів у фразеосистемі мови передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури звороту та когнітивне моделювання структури знань про позначене [4, 28].

Інтерпретація ономасіологічної структури фразеологізмів передбачає встановлення семантики ономасіологічних ознак, їхньої проекції на значення стійкого звороту, а також ономасіологічного базису як смислового та формального синтаксичного зв'язку компонентів з урахуванням семантичної та граматичної домінант стійкого словосполучення [5, 174].

Другий етап когнітивно-ономасіологічного аналізу спрямований на реконструкцію мотиваційної бази шляхом моделювання структури знань про позначене.

Проектування ономасіологічної структури здійснюється на модель ментально-психонетичного комплексу (МПК), яка відображає інформаційну структуру свідомості як поєднання пізнавальних функцій відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції й колективного позасвідомого [2, 154]. МПК інтегрує пропозиційну інформацію з асоціативно-метафоричною, яка міститься в асоціативно-термінальному компоненті моделі й базується на знаковій переінтерпретації знань однієї сфери в термінах інших предметних сфер, на образному компоненті, а також із модусом – оцінно-емотивним компонентом і концептуальним планом як прагматичним компонентом, який контролює відповідність концептуальної інформації умовам номінативного акту [3, 483].

Залежно від статусу фрагмента МПК, який обирається мотиваційною базою фразеологізму, ми виокремлюємо пропозиційний, асоціативно-метафоричний, модусний та змішаний типи мотивації фразеологізмів із соматичним компонентом у німецькій мові.

Найменш представленим у фразеологічному масиві німецької мови є пропозиційний тип. Причиною цьому є образно-метафорична природа фразем, їхня емотивність та експресивність, прагматична установка на особливу виразність [5, 175]: *unter vier Augen* «віч-на-віч, сам на сам» [8], *die Ohren aufsperren* «розвісити вуха» [1, 104].

На відміну від пропозиційного типу, асоціативно-метафорична мотивація представляє собою метафоричний механізм вживання знаків однієї предметної області (домена), донорської зони для позначення іншої, реципієнтної зони [6, 5]: *Auge und Herz offen haben* «щиро ставитись до кого-н.» [1, 55], *j-m auf der Nase herumtanzen «*знущатися з когось» [1, 73].

Модусний тип мотивації характеризується використанням оцінно-емотивних показників мотиваторів фразеологізмів на позначення оцінності та емотивності як конотативного потенціалу готового знака [4, 55]: *j-d hat schwere Augen* «хто-н. захотів спати» [1, 55], *alle Nasen lang* «щогодини, щохвилини» [1, 71], *schmale Lippen bekommen* «розсердитися» [1, 27].

Представлення в ономасіологічній структурі номінативних одиниць різних фрагментів МПК є ознакою змішаного типу мотивації, що найбільш поширений у фразеосистемі німецької мови, оскільки використання пропозиційних знань полегшує стереотипізацію і декодування фразеологізмів, а метафоричні асоціації надають зворотам експресивності й особливої образності [4, 62]: *eine tüchtige Nase bekommen* «дістати сувору нагінку» [1, 71], *j-m an den Lippen hängen* «уважно слухати кого-н.» [1, 28], *die Hände salben* «дати хабара» [1, 304].

Підводячи підсумок, варто зауважити, що когнітивно-ономасіологічний аналіз німецьких фразеологізмів із соматичними компонентами дає змогу з'ясувати той факт, що найважливішу роль у процесах фразеологічної номінації відіграють етнічні стереотипи, що фіксують за певними частинами тіла людини різні функціональні властивості [4, 124].

Список використаних джерел і літератури:

1. Німецько-український фразеологічний словник - в 2-х т. / укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. К. : Рад. шк., 1981.

2. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология : монография. К. : Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. 248 с.

3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Дозвілля-К, 2010. 844 с.

4. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспект). Черкаси : Брама, 2004. 276 с.

5. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
6. Lakoff, G. Metaphors We Live By. Chicago, London : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
7. PONS. Wörterbuch der Jugendsprache. Stuttgart: Klett, 2001–2012.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Стройкова С.А.

Мовчан А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Німецька мова на сучасному етапі свого розвитку визначається як цілісна система, яку утворює велика кількість взаємопов'язаних підсистем. До її структури належать різноманітні діалекти, арго, жаргони, сленги представників різних професій, соціальних і вікових груп. Усі вони мають інтенсивний вплив на процеси, що відбуваються в загальнонаціональній німецькій мові, визначаючи її особливості та тенденції розвитку [1, 372]. **Актуальність** вивчення німецького молодіжного сленгу зумовлена швидкою змінюваністю лексичного складу молодіжного сленгу, який на кожному етапі свого розвитку потребує нових досліджень, а також поглибленням міжнародних культурних та освітніх зв'язків у результаті Болонського процесу [2, 94].

Молодіжний сленг є **об'єктом лінгвістичних досліджень** І. Гальперіна, Г. Генне, М. Горке, Г. Еманн, В. Єлістратова, Г. Мозера, І. Пастуха, С. Соколовської, М. Фахурдінової, В. Хом'якова, Т. Шіппана, К. Якоба та ін. [1, 372].

Знайомство з німецьким сленгом стає на певному етапі дуже важливим кроком для тих, хто вивчає німецьку мову, насамперед тому, що дає змогу краще розуміти німецьку розмовну мову та впевненіше почуватися в різноманітних життєвих ситуаціях. Але використовувати подібну лексику слід з надзвичайною обережністю і лише в разі крайньої необхідності, оскільки вона дуже специфічна і разом з цілком нейтральним звучанням може мати яскраво виражене негативне й нерідко дуже грубе значення. Німецький молодіжний сленг часто вживають у сучасній розмовній мові:

– Habt ihr sonst noch Schmerzen? – У вас є ще якісь побажання? (Це суто розмовний вислів, основне значення іменника Schmerzen – печалі, муки, страждання, біль).

– Aber Mensch! – Ну як не соромно! Та що ти говориш! Ну що ж це таке! (Нейтральне звучання, загалом висловлює несхвалення або ж незадоволення співрозмовника чим-небудь)

[1, 374–375].

Важливі джерела нових молодіжних слів можна спостерігати в культурі створення пісень і рок-музики. Ставку роблять на схильність молоді до вживання найбільш яскравих слів і слів із пісень, які добре запам'яталися, наприклад: *Bingo (alles in Ordnung, alles bestens), Easyman (cooler Mann; jemand, der alles locker nimmt; unkomplizierte Person), heizen (rasch, schnell fahren), Johny (Junge, Bursche, harter Kerl, lustiger Knabe), paletti (alles bestens, in Ordnung, alles klar, selbstverständlich)* [1, 375].

У молодіжному словесному репертуарі виділяють ***сленгізми***, що відображають професійні потреби, а також загальнопобутовий словник. Мова молоді рясніє словами, пов'язаними з навчанням (досліджуваними дисциплінами, студентським побутом): *Abi – Abitur, Assi – Assistent, Stip – Stipendium, Proff – Proffessor, Mathe – Mathematik, Tri – Trigonometrie*.

До загальнопобутової сфери вживання молодіжного сленгу належать:

– слова, що належать до сфери роботи, розумової діяльності: *worken, robotern – arbeiten; hämmern – viel arbeiten; reinhämmern – mit Hochdruck arbeiten*;

– назви предметів, необхідних для навчальної діяльності: *der Gedankenmanifestator – der Bleistift; die Gehirnprothese – der Taschenrechner*;

– назви видів одягу: *Klamotten, das Outfit, der Look, die Anmache – Kleidung; Edel-Look – gute, modische Kleidung*;

– слова із сфер розваг, хобі, проведення вільного часу: *shoppen – durch Geschäfte bummeln; das Date – ein Treffen; Verabredung; dancen – tanzen; die Bambule – der Tanzabend*;

– іменники, що називають людей або дають оцінку людям: *Wixer, Arsch, Arschkrampe, Nullchecker, Spacken – Idiot; Maus, Perle, Schnecke, Torte, das Perlhuhn, das Sahnetörtchen, die Biene, die Sonne – sympathisches Mädchen*;

– іменники, що позначають батьків: *Mumie, Erzeuger, Grufties, Alte, Kalkleisten, ötzi – предки, олди (від англ. "old" – старий, за назвою тірольської місцевості ötztal, де було знайдено останки первісної людини); Daddy – Vater*;

– оціночні поняття: *Klasse, Spitze, supergut, toll, oberaffengeil – hervorragend; cool – locker, lässig, gelassen, besonder gut; ätzend – uninteressant*;

– слова і словосполучення, що виражають вітання та форми ввічливості: *Hey!, Hi – Hallo! (Begrüßung); Sorry! – Entschuldigung!*

– слова і словосполучення, що виражають емоції: *Wow – Ausruf der Bewunderung; Boey (Boah Ey) – Ausruf (des Erstaunens; der Bewunderung)* [1, 376–377].

Отже, молодіжна сленгова лексика є невід'ємною частиною сучасної німецької мови. Молодь активно вживає сленги у своєму повсякденному мовленні. Проведене дослідження дозволяє відзначити постійну мінливість та динамічність молодіжного сленгу, розширення його сфери вживання у різних типах комунікації. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у виявленні особливостей функціонування молодіжного сленгу на матеріалі сучасної німецької та української мов, у вивченні чинників, що сприяють широкому розповсюдженню цього явища у Інтернет-комунікації [3, 347].

Список використаних джерел і літератури:

1. Чорна С. С. Особливості молодіжного сленгу в німецькій мові. / С. С. Чорна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. – 2017. Вип. 53. – № 106. – с. 372–379.

2. Левицька Л. Я., Микитка І. С. Німецький молодіжний сленг та його лексико-семантичні особливості. / Л. Я. Левицька, І. С. Микитка // Вісник ХНУ. – 2013. – № 1052. – с. 94–99.

3. Солдатова С. М., Козонак А. В. Лінгвістичний статус німецького молодіжного сленгу. / С. М. Солдатова, А. В. Козонак // «Young Scientist». – 2018. Вип. 56. – № 4. – с. 344–348.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Мураховська О. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ В СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ)

Оцінний підхід до навколишньої дійсності, її сприйняття крізь призму певної системи норм і цінностей притаманний кожній людині. Концепт оцінки вважається абсолютним та необхідним елементом картини світу окремих особистостей та цілих націй, тому що все, що відбувається у світі, ми сприймаємо схвально, нейтрально, або негативно, в залежності від встановлених норм, правил та власних переконань [3, с.145].

Є велика кількість дефініцій оцінки, одні оцінюють її як «суспільно закріплене ставлення носіїв мови (гарний – поганий, добре – погано) до позамовного об'єкта й до явищ мови та мовлення» [6, с.11]; інші роз'яснюють її з точки зору семантики: «оцінка – це категорія, яка об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення контрасту оцінних значень, що мотивовані зв'язками між мовцем і дійсністю» [4, с.305].

Дослідження категорії оцінки має відгук в аксіології. В аксіології оцінка розглядається як чинник, що створює ціннісну картину світу, так як ціннісні уявлення притаманні будь-якій культурі. Картина цінностей соціуму складається з певного набору цінностей та їх ієрархії. Оцінка базується на знаннях людини, її уявленнях та системі національно-культурних стандартів. Отже, категорія мовної оцінки вважається основним методом відображення системи цінностей в мові [5, с.12].

Мовній оцінці властива специфічна структура, її головними компонентами є суб'єкт, об'єкт оцінки, оцінний предикат, шкала оцінок, аспект оцінки та її підстава [1, с.12]. Відповідно розрізняють такі види оцінок:

1) позитивна/ негативна/ нейтральна:

Ein Blutvergießen in der Ukraine sei eine Gefahr für die Nachbarländer, für Europa und die Welt.

У наведеному вище прикладі виражено негативну оцінку стосовно ситуації в Україні та її впливу на сусідні держави, на що вказують слова: *Blutvergießen, Gefahr*;

2) загальна/ приватна:

Einen Einblick bekommen Sie in der Fotostrecke Ukraine: Feuer, Wasser, Sturm.

Наведений вислів ілюструє загальну оцінку напруженої політичної ситуації в Україні у січні 2014;

3) об'єктивна /суб'єктивна;

Der ukrainische Präsident Viktor Janukowitsch hat den Westen und Russland aufgefordert, ihren harten "Kampf um die Ukraine" einzustellen.

Наведений вище вислів є прикладом суб'єктивної оцінки колишнього президента України Віктора Януковича, який вважає, що боротьба за Україну ведеться між Заходом і Росією.

*Laut dem mehrfachen Boxweltmeister hat sich die **Ukraine** zu einem **Polizeistaat** entwickelt.*

Цей приклад демонструє нам суб'єктивну оцінку В.Кличко, який стверджує, що Україна стала поліцейською державою.

4) емоційна/ раціональна/ емоційно-раціональна

Die Wahlen waren also vor allem ein Mittelfinger an die alten Politiker?"Ja und nein. Selenskyis Wahl war eine Wahl gegen etwas anstatt für etwas. За допомогою вислову *ein Mittelfinger an die alten Politiker* автор виказує емоційну оцінку українського народу до минулих виборів.

5) абсолютна/порівняльна

Die Ukraine befindet sich auf dem Niveau von Laos, den Philippinen und Ägypten.

В цій цитаті ми спостерігаємо порівняння України з такими бідними країнами як Лаос, Філіпіни та Єгипет [див:1, с.146].

Вольф О.М. стверджує, що висловлення, що містять оцінку або інші модальності, складаються з дескриптивної і недескриптивної компоненти, тобто перша описує один або кілька можливих станів справ, а друга висловлює щось з їх приводу [1].

Суб'єкт оцінки, експліцитний або імпліцитний, – це особа або соціум, з точки зору якого дається оцінка; Об'єкт оцінки – це особа, предмет, подія або стан речей, яким надається оцінка [1, с.24].

Наприклад: *Die Ukraine entfernt sich nach Ansicht des polnischen Außenministers Radoslaw Sikorski "eindeutig" immer weiter von Europa.*

У цьому реченні суб'єктом оцінки виступає міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський, який дає оцінку положенню України на момент заворушень у січні 2014. А об'єктом оцінки є Україна, яка на думку Р. Сікорського все далі віддаляється від Європи.

Лінгвістичні розвідки науковців спрямовані на дослідження різних аспектів оцінки: взаємозв'язок експресії, модальності та оцінки, засоби вираження оцінки, об'єкт оцінки, значення категорії оцінки при перекладі, гендерний аспект оцінного тезауруса, словотвірна категоризація оцінки, оцінні мовленнєві акти, семантико-прагматичні особливості реалізації оцінних значень, логічна та модальна природа категорії оцінки та ін. Незважаючи на таку увагу науковців до категорії оцінки, на сучасному етапі лінгвістичної науки вищезазначені проблеми остаточно не вирішені й потребують глибшого вивчення [2, с.1].

На базі даних прикладів ми можемо побачити варіативність оцінок, які здійснюються різними авторами. Та, на жаль ми спостерігаємо тенденцію, що в німецьких джерелах не досить багато позитивних оцінок про Україну.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. Москва. 2002. 246 с.
2. Дейна Л.В. Огляд тенденцій дослідження лінгвістичної категорії оцінки. URL: file:///C:/Users/home/Downloads/Npchdufm_2014_221_209_6.pdf
3. Буяр І.Є. Лінгвістична категорія оцінки: Оцінювання досягнутого у вітчизняній лінгвістиці. URL: file:///C:/Users/home/Downloads/Nznuoaf_2009_11_26%20(8).pdf
4. Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки: монографія / Т.А. Космеда. - Львів, 2000. 350 с.
5. Кумачева Т.М. Фразеологічні сполучення як частина словникового складу. «Іноземні мови в школі». 1953. Вип. 6. С.12.
6. Хидекель С.С., Кошель Г.Г. Природа и характер языковых оценок. Воронеж. 1983. С. 11-16.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Тесля В.А.

Novikowa R. R., Polistschuk N. M.
Bohdan-Chmelnytzkyj-Universität Tscherkasy

AUSSPRACHETRAINING IM DEUTSCHUNTERRICHT

Das Erlernen der deutschen Sprache, wie einer beliebigen Fremdsprache, ist eng mit der Beherrschung der Lexik, der Grammatik und der Phonetik verbunden. Diese sprachlichen Kompetenzen bilden die Grundlage für den Erwerb von den Schülern solcher Sprechfertigkeiten, wie Lesen, Schreiben, Hören und Sprechen.

Heimische Methodiker weisen mit Recht darauf hin, dass alle drei sprachliche Kompetenzen für die erfolgreiche Kommunikation mit Muttersprachlern und Nicht-Muttersprachlern von großer Bedeutung sind. Eine besonders wichtige Rolle aber spielt dabei die Standardaussprache [3; 4]. Wenn ein Gesprächspartner die normgerechte Aussprache nicht genug beherrscht, kann er seinen Gesprächspartner nicht ganz genau verstehen und auch von ihm nicht verstanden wird.

Während des Schulpraktikums in einer der Schulen der Stadt Tscherkasy war es interessant die Aussprache der Schüler der 8. Klasse zu verfolgen. Sie erlernen Deutsch als 2. Fremdsprache nach Englisch dreieinhalb Jahre lang. Unsere Aufgabe bestand darin, phonetische Fehler festzustellen, sie zu analysieren und ihr Entstehen zu untersuchen. Das Thema der Lektion war „Die Natur um uns herum“. Die Lektion besteht aus 10 Stunden.

Die Ergebnisse unserer Untersuchung zeigen, dass die Schüler einige Vokale und Konsonanten am häufigsten machen. So können nicht alle Schüler den Laut [ç] richtig aussprechen, z.B.: *sonnig, nebelig, manchmal.* Das ist dadurch zu erklären, dass die Schüler die Regel des Gebrauchs von [ç] und [x] nicht kennen. Deswegen ist für sie schwer, die Kombination der Konsonanten *ch* richtig auszusprechen.

Außerdem sieht es mit der Aussprache der Vokale *e* und *ä* problematisch aus, wobei sie beim Vorlesen und Sprechen die Laute [e:] [ɛ:] [ɛ] nicht unterscheiden können. Gewisse Schwierigkeiten haben die Schüler mit solcher phonetischen Besonderheit der deutschen Sprache wie die Kürze und die Länge der Vokale. Solche phonetische Erscheinung gibt es in unserer Muttersprache nicht, deswegen fällt es den Schülern schwer, lange deutsche Vokale korrekt auszusprechen. Statt langer Vokale werden kurze in solchen Wörtern ausgesprochen: *Natur, atmen, im Grünen.*

Die Schüler betonen oft die Komposita falsch. Die 2. Komponente des Kompositums wird von ihnen stärker als die 1. Komponente betont, z.B.: *Haustiere*, Großstadt u.a. Hier beobachten wir die negative Interferenz des Ukrainischen.

Was die Intonation angeht, so beherrschen die Schüler die Regeln gut, gewisse Schwierigkeiten aber betreffen hauptsächlich die progrediente Melodie und zwar bei der Aufzählung in der Phrase.

Die durchgeführte Analyse lässt einige Schlussfolgerungen machen und zwar:

- das Lehrbuch für die 8. Klasse [5] enthält nur geringere Anzahl der phonetischen Übungen, sie sind nicht effektiv für die Vervollkommnung der phonetischen Fertigkeiten der Schüler;
- der Lehrende muss der Aussprache der Schüler mehr Aufmerksamkeit schenken, wobei in jeder Deutschstunde phonetische Übungen ihren festen Platz haben;

- mehr Aufmerksamkeit sollte der selbstständigen Arbeit der Schüler geschenkt werden.

In diesem Zusammenhang sollte die Ausspracheschulung intensiviert werden.

Es ist ratsam, stets zusätzliche Lehrmaterialien aus dem Internet in den Deutschunterricht einzubeziehen. Sehr effektiv kann die Arbeit mit Hörbüchern [1; 2] und speziellen Deutschkursen sein.

Literaturverzeichnis:

1. Habersack, Ch. Jungs sind keine Regenschirme. Ismaning : Hueber Verlag, 2013. 48 S.

2. Thoma, L. Eine Frau, ein Mann. Ismaning : Hueber Verlag, 2011. 84 S.

3. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2010. 328 с.

4. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.

5. Сотникова С. І. Німецька мова. Hallo, Freunde! Х. : Ранок, 2013. 224 с.

Науковий керівник: к. філол. наук Поліщук Н.М.

Обіденко А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У сучасному світі неабияку роль відіграє формування політичної реальності, що має безпосередній вплив на всі сфери людської діяльності. М. Фуко зазначає, що політична діяльність зумовлена «власним дискурсом тією мірою, якою він відкриває певну істину, знаходить політичні відносини там, де їх не помічають» [6, с. 90]. Дослідники відмічають, що існує не специфіка мови, а особливості самого типу дискурсу [1, с. 152].

Дискурс – це складне комунікативно-інтерактивне явище, мовний потік, який володіє різними формами реалізації (усною, писемною, паралінгвальною), охоплює соціальний, культурний, психологічний, політичний, прагматикоситуативний та інші контексти, а також ментальні особливості комунікантів, залежить від значної кількості обставин – знань про світ, суджень, думок, переконань і конкретних цілей суб'єкта мовлення, тобто має не лише лінгвістичну, а й екстралігвістичну структури і передбачає наміри адресанта певним чином впливати на моделі суб'єктивного досвіду людини, її внутрішню репрезентацію світу, переконання і поведінку [5, с. 342].

Політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, несе елементи її культури, загальні, національні специфічні та культурні цінності. Багатозначність поняття «дискурс» зумовлена історією його становлення та певною невизначеністю місця дискурсу в системі існуючих категорій та модусів вияву мови. Дане поняття походить від латинського слова *discursus*, що буквально означає «блукати».

Аналізуючи специфіку політичного дискурсу,варто зауважити, що багатоаспектність вивчення цього поняття здійснює значний вплив на варіативність та його інтерпретацію в межах сучасної дискурсології [4, с. 125].

Т. ван Дейк розглядає політичний дискурс як клас жанрів обмежений соціальною сферою політики, таким чином наголошуючи на його інституційності. Науковець вважає, що саме тоді дискурс політичний, коли він супроводжує політичний акт у політичному середовищі [2, с. 261].

О.Й. Шейгал до визначення політичного дискурсу включає усіх пасивних чи активних агентів політичного життя, та усі пов'язані з політикумом теми. Мається на увазі, що «будь-які мовленнєві утворення: суб'єкт, адресат або зміст зміст яких відноситься до сфери політики», і є політичним дискурсом [7, с. 112].

Подібні акценти розставляють у визначенні даного поняття А. М. Баранов та О. Г. Казакевич наголошуючи, що політичний дискурс забезпечується, в першу чергу, своєю комунікативною природою та особливостями прагматичного впливу політичної комунікації

«сукупністю усіх мовленнєвих актів, які використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, освячених традицією та перевірених досвідом» [4, с. 127].

Розглядаючи поняття політичного дискурсу, варто зауважити, що саме на основі дискурсивних практик формується соціальна чи політична ідентичність, а за допомогою значень, які відображаються у межах дискурсу, здійснюється впровадження змін у соціальні структури [6, с. 81].

Історичні межі політичного дискурсу демонструють таку його важливу характеристику, як цілковите спрямування на майбутній контекст. Г. Г. Почепцов переконаний, що майбутні контексти надзвичайно вигідні, тому що їх важко заперечити й неможливо на цей час перевірити [5, с.473]. Дані контексти спрямовані на майбутні успіхи, час перевірки настає тоді, коли один із суб'єктів розмови може зникнути – політики або адресати, для яких ідеї проголошені політиком, уже не будуть цікавими. Політичний дискурс проголошує свої ідеї найкращими, а інші – брехнею [7, с. 116].

Політичний дискурс передбачає певні стратегії і тактики. Політики зазвичай змушені вдаватись до вживання лексичних одиниць, які завуальовують негативні суспільні явища, прикрашають реальність, спотворюють важливу інформацію, приховують методи нечесної політичної гри, за допомогою яких політичний діяч може втриматись на політичній сцені і здобути прихильність адресата. Тому політики часто використовують у своїх промовах прийоми евфемізації [1, с. 352].

Володіння стратегіями і тактиками в процесі комунікації – це результат підготовленості мовця та його компетентності, які мають своє вираження під час здійснення мовленнєвого акту. Таким чином вибір адекватних стратегій і тактик, а саме, ліній комунікативного поводження в різних ситуаціях спілкування політичного дискурсу спрямованих на досягнення поставлених перед комунікантами завдань – обумовлює успішність / неуспішність міжособистісної інтеракції [3, с. 119].

Політична влада базується на владі впливу, на управлінні людьми різної політичної орієнтації, а керування здійснюється тільки через слово. Оскільки головною метою політичної комунікації є досягнення та утримання влади, то особливої значимості набувають стратегії та тактики впливу, спрямовані на переконання адресата у правильності своєї позиції чи представлення її правоти перед позиціями політичних противників [2, с. 258].

Стратегія – це процес розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата. Тактика, з одного боку, – спосіб мовленнєвого впливу, сукупність мовленнєвих засобів, з іншого боку – шлях реалізації стратегії. У межах однієї стратегії можна виділити декілька мовленнєвих тактик, що працюють на неї. Комунікативний хід – це конкретний засіб досягнення комунікативної ефекту, заданого в тактичній установці [3, с. 119].

У політичному дискурсі стратегія, поряд з іншими факторами працює на формування задуманого політиком іміджу. Політик, як правило, вибирає для себе роль та відповідну їй мовленнєву «маску»[4,с. 127].

Отже, політичний дискурс – це складне, багатоаспектне комунікативне явище, учасниками якого є суб'єкти політичної діяльності, спрямовані на конструювання політичних реалій, що в свою чергу формують і утримують на достойному рівні владні відносини у суспільстві, зокрема, та на міжнародному рівні. Стратегії і тактики здійснення політичного впливу є основними категоріями даного типу дискурсу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алтунян А. Г. *Анализ политических текстов.* Москва: Логос, 2014. 387 с.

2. Овсієнко Л. *Стратегії і тактики в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу (на матеріалі німецькомовної художньої прози)* / Л. Овсієнко. Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія : колективна монографія / [гол. ред. К.І. Мізін]. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2019. С. 254-263

3. Овсієнко Л. О. *Аксіологічні стратегії й тактики в конфліктній ситуації німецькомовного діалогічного дискурсу* / Л.О. Овсієнко. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: Видавець Лисенко В.Ф., 2015. Вип. 138. С. 118-120.

4. П'єцух О. І. *Категорія інтертекстуальності в політичному дискурсі британських парламентських дебатів*. Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. Луцьк: Східноєвроп.нац. ун-т. ім. Лесі Українки, 2017. №6. С. 123-128.
5. Почепцов Г. В. *Теория комуникации.* Москва: Релф-бук; 2006. С. 656.
6. Фуко М. *Порядок дискурса*. Воля к истине. Москва: Касталь, 1996. 96 с.
7. Шейгал Е. И. *Смысловая неопределенность как фактор политического дискурса.* Москва: Диалог-МГУ, 2006. С. 111-116.

Науковий керівник: к. філол. н. Овсієнко Л.О.

Оверченко С. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЖАРГОНІЗМИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У молодіжному жаргоні ми бачимо не тільки нейтральні мовленнєві форми, а і слова з висловлюваннями , характерними для певного соціального середовища. На розвиток жаргону серед молоді значною мірою впливають такі екстралінгвістичні фактори: високий рівень розвитку суспільства, різноманітні соціальні відносини, високий розвиток науки, техніки, мистецтва, загальнолюдський прогрес загалом.

Якщо говорити про становлення жаргонізмів у сучасній німецькій мові, то їх можна умовно розділити на такі групи:

• **висловлювання у повсякденному житті:** *Aber Mensch! (Ну як не соромно! Та що ти говориш? Ну що ж це таке?),Er hat den lieben langen Tag gepennt! (Він проспав цілий день!), Heraus damit! (Докладай! Говори вже!), Du läufst immer Hals über Kopf! (Поспішати!), Es geht ihr dreckig! (У неї все погано!), Jetzt hat sie das Wasser bis zu ihrem Hals stehen. (Вона зараз на грані.), Das weiss nur der liebe Himmel! (Це лише одному Богу відомо!),Geht zum Teufel! (Йдіть до біса!), Seid zufrieden mit dem Gut, das ihr habt! (Радійте тому, що є!), Sie sind in Ordnung! (Вони надійні люди! На них можна покластись!), Dort war etwas nicht in Ordnung! (Щось там було не так!), Vorgestern hat er wieder weisse Mäuse gesehen. (Білку схопив. Напився до чортиків.), Last euch es gut schmecken! (Смачного!), Das Wetter ist heute total beschissen. (Погода сьогодні відстій.), Hast du genug Flocken heute? (У тебе достатньо бабла?), Mit dieser Memme gehe ich nicht zusammen! (Я з цією марудою не піду!), Hat jemand meinen Lappen gesehen? Wenn ich ihn nicht finde, lasse ich meinen Karren hier. (Хтось бачив мої водійські права? Якщо я їх не знайду, мені доведеться залишити свою тачку тут.), Knöpft eure Augen auf! (Прокинься! Невже не бачиш?), Am Tisch nicht campieren! (За столом не спати!) [1].*

• **необразливі висловлювання :** *Lasst mich in Ruh (e)! Bleibt mir vom Lieb! (Відчепись, не чіпай мене!), Junge, Junge! (Оу, легше! Обережно!), Dummer Junge! Dummes Mädchen! (Дурник! Дурненька!), Leckt mich am Knie! (Поцілуйте мене в коліно! Та йдіть ви!) [1].*

• **висловлювання з використанням грубої лексики:** *Ihr habt genug Brodler im Büro. (У вас в офісі повно ледарів.), Ist seine alte Schachtel zu Hause? (Його стара карга вдома?), Mit diesem Affenvolk will ich nichts zu tun haben! (Не хочу мати діло з цими тупими ослами), Du, Brillenschlange! (Ти, очкарик!), Dein Bruder ist ein Rindvieh! (Твій брат – скотина!), Haltet die Fresse! (Заткнись!)* [1].

Лексикон сучасної молоді, як і все, що пов'язано з їхнім життям , змінюється так само швидко, як змінюється мода. Нові молодіжні жаргонізми швидко досягають великої популярності і періодичності не тільки у внутрішньо-групових мовних контактах. Найчастіше їх популярність обумовлює їх вихід в сферу міжгрупової та загальноприйнятої комунікації. Але ця популярність так само швидко знижується, свіжість образного вислову зникає, і багато жаргонізмів продовжують існувати тільки в спеціальних словниках [2,7].

Отже, жаргонізми є джерелами поповнення лексичного складу мови та елементів культури суспільства.

Можна зробити висновок, що найкращим рішенням при перекладі жаргону є використання функціональних аналогів за наявності їх у мові перекладу. При відсутності останніх можна вдатися до описового перекладу.

Таким чином, жаргонізми відіграють велику роль у формуванні сучасної німецької мови, адже їх використовують як у повсякденному житті, так і в професійних сферах.

Список використаних джерел і літератури:

1. Немецкие молодежные сленговые слова - учимся быть в теме [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://deutschpro.ru/grammatika/rech/molodezhnye-slova-i-ih-znachenie.html
2. Коломиец Е.А. Русско-немецкий словарь современного молодежного жаргона: около 2000 выражений / Е.А. Коломиец. – М.: АСТ: Восток–Запад, 2005. – 326 с.

Науковий керівник: викладач Ковтун Я. П.

Салогор Н. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

Фразеосистема німецької мови містить значний корпус одиниць, в основі яких лежать фразеологізми на позначення зовнішності людини. Німецькі фразеологізми, які позначують фізичний та психічний стан людини, сформувалися внаслідок образного сприйняття навколишнього світу. Велика кількість фразеологічних одиниць німецької мови походить від назв деяких предметів, рослин, тварин наприклад: aussehen wie die teure Zeit (виглядати блідим та худим); wie ein hohler Zahn aussehen (мати засмучений вигляд).

У дослідженні А.Чепасової фразеологічні одиниці з компонентом на позначення фізичного та психічного стану людини розподілено за трьома класами:

1. процесуальні
2. предметні
3. означальні

Беручи до уваги німецькі фразеологізми з комічною конотацією, які використовуються для оцінки особливостей зовнішності людини, можна відмітити, що вони іноді схожі на прізвиська, як на жартівливі, так і образливі. Дослідники зазначають, що в образній основі таких фразеологізмів виражаються певні особливості життя і побуту німців.

Мовознавець Шандрук Т. Ф. наголошує, що зовнішній вигляд людини пов'язаний із сприйняттям таких понять, як «врода» (краса, привабливість) і «неврода» (потворність, миршавість, бридкість). Про красиву людину німці жартівливо кажуть: *«Die Perle in der Krone sein»* – красуватися, бути помітним, вирізнятися. Невродливого юнака чи чоловіка жартівливо змальовують: *«Er ist nicht gerade Adonis»* – «він не красень», а про негарну дівчину чи жінку іронічно підкреслюють *«Die Grazien haben nicht an seiner Wiege gestanden»* – «вона не красуня». Якщо говорити про сильних людей, то їх не рідко порівнюють із шафою *«Ein zweibeiniger Kleiderschrank»* – «широкоплеча і висока людина, хлоп'яга» або *«Von lauter Kraft kaum gehen können»* – бути дуже мускулистим.

Під впливом реалій навколишнього середовища створюється уявлення про зовнішність людини, характер та культури. Неможливо виокремити у німецьких фразеологізмах які саме частини людської зовнішності зустрічаються найчастіше. Мовознавці зазначають, що фразеологізми представляють однаково як загальний зовнішній вигляд (краса, статура, зріст, тілобудова та ін.) так і окремі соматизми (голова, руки, ноги тощо). Німецькі фразеологічні одиниці характеризують більше негативні ознаки зовнішності, ніж позитивні. Незважаючи на це, все ж більша частина фразеологізмів із негативним значенням звучить з легкою іронією, що свідчить про незлобливість і толерантність німців.

Конотації деякої частини фразеологічних одиниць притаманні і культурологічному компоненту, що позначає інші реалії чи власні імена в німецькомовному світі. Приміром, в німецькомовному суспільстві один з найулюбленіших і комічних героїв лялькових вистав був Каспер, на честь якого утворився фразеологізм *Kasper in der Schublade haben* (бути вагітною). Цей фразеологізм відображає посилання на багатовікову культурну традицію німецького народу та затверджує популярність цієї ляльковоі фігури і серед сучасної молоді. Також аналогічне німецькомовне культурологічне поєднання мають наступні сталі вирази як: Helga Hüftspeck (товста жінка), gut durch den TÜV kommen (чудово, привабливо виглядати) та деякі інші фразеологічні одиниці.

Семантична структура фразеологізмів, що використовується в межах молодіжного німецькомовного сленгу створюється насамперед завдяки прагненню мовців молодого віку надати висловлюванням певного емоційного забарвлення та експресії. В наслідок чого створюються незвичайні фразеологічні одиниці з елементами неочікуваної побудови, гротеску, гумору тощо.

Список використаних джерел і літератури:

1. Німецькі фразеологізми з компонентом на позначення фізичного стану людини: ідеографічна характеристика. // World science. – С. 38–46.

2. Німецькі фразеологізми з комічною конотацією на позначення зовнішності людини. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2011. – С. 191–197.

Науковий керівник: к. п. н. Левицька Л. А.

Сіренко В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

НЕГАТИВНО МАРКОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Вивчення фразеології як підсистеми мови передбачає поглиблену розробку як загальних, так і спеціальних питань, зокрема проблеми значення фразеологічної одиниці, її відображення у лексикографії, а також функціонування фразеологічних одиниць у сучасній німецькій мові [4]. Вивчення фразеологізмів відбувалося в різних аспектах із застосуванням різних методів і прийомів у працях низки дослідників таких як В. В. Виноградова, О. І. Молоткова, В. М. Телії, М. М. Шанського.

Визначення поняття фразеологізму, запропоновані лінгвістами, значно різняться між собою. Проте всі вони зводяться в цілому до визначення фразеологізма як якісно нової одиниці, яка має свої, лише їй притаманні ознаки [1]. О.О. Селіванова відмічає, що *фразеологізм* (від гр. phrásis – вислів і logos – слово) – у широкому розумінні стійкі, зв'язані єдністю не тотожного сумі значень складників змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністюта експресивністю [5, с. 768].

У структурі фразеологізмів представлений зв'язок емотивності з експресією і оцінкою. Конотація, на наш погляд, має структуру з трьох компонентів у системі мови: експресивного, емоційного і оцінного, і чотирьох – у системі мовлення: експресивного, емоційного, оцінного і функціонально-стилістичного. Одним із важливих аспектів є оцінний, який дозволяє розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але і як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Кожний процес відображення об'єктивної дійсності є оцінним, оскільки ставлення суб'єкта до об'єкту пізнання детерміновано практичними та духовними потребами людини. Оцінне відношення до явищ об'єктивної дійсності є невід'ємною складовою людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у мовленні [3].

Основною причиною породження мовних знаків є потреба виразити своє оцінне ставлення до позначеного. Ціннісно-оцінне ставлення людини до денотату виявляється безпосередньо у семантиці одиниць на основі конотативних, контекстуальних та дистрибутивних властивостей. Денотативні компоненти значення лексичної одиниці

складають її концептуальне ядро; конотативні компоненти включають оцінність, образність та функціонально-стилістичну маркованість [2].

Негативно маркована оцінка широко представлена в структурі фразеологізмів та може бути виражена наступною класифікацією:

1. Компетентність: *ein (dummer) Esel* – осел, дурень [6, с. 187]; *ich will Hans heißen (wenn das anders ist)* – назвіть мене дурнем (якщо я помилюся) [6, с. 310]; *wie Hase tun* – нерозумно себе поводити [6, с. 312]; *den hat der Esel im Galopp verloren* – він дурний аж світиться [6, с. 187].
2. Охайність: *wie das Schwein aus dem Stall fortlaufen* – піти, залишивши повне безладдя [7, с. 183];
3. Необізнаність: *Ein junger Hund!* – цуценя (про молоду, неосвічену людину) [6, с. 352];
4. Боязливість: *einen Hasen im Busen haben* – бути боягузом, мати заяче серце [6, с. 312].

Отже, структура оцінних фразеологізмів містить: суб'єкт, об'єкт, характер і основу оцінки. В оцінний структурі фразеологізмів завжди експліцитно виражені об'єкт і суб'єкт оцінювання, інші елементи виражаються як експліцитно, так і імпліцитно. Детальний аналіз оцінної структури вивчених одиниць виявив, що залежно від характеру оцінки встановлюється суб'єктивна думка стосовно особистості. Однак основа оцінки базується при цьому на раціональному судженні або на емоційному переживанні. Головним завданням оцінки є підсилення або послаблення позитивного емоційного стану співрозмовника.

Список використаної літератури:

1. Горохова І. В. Проблема фразеосемантичного поля в мовознавстві [Електронний ресурс] / І. В. Горохова. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8._NPE_2007/Philologia/21123.doc.htm

2. Іщенко Н. Г. Оцінний компонент лексичного значення слова / Н. Г. Іщенко // Філологічні трактати. К., 2010. № 3. С. 47–50.

3. Овсієнко Л.О. Експліцитно виражена оцінка в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу / Л.О. Овсієнко // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. Вип. 20. С. 136-140.

4. Овсієнко Л.О. Пейоративний аспект семантики фразеологічних одиниць сучасної німецької мови / Л.О. Овсієнко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна: [зб. наук. праць]. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 51. С. 275-277.

5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

6. Німецько-український фразеологічний словник (НУФС) : у 2-х т. / [укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. К.: Радянська школа, 1981. Т. І. А–К. 416 с.

7. Німецько-український фразеологічний словник (НУФС) : у 2-х т. / [укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко]. К.: Радянська школа, 1981. Т. ІІ. L–Z . 382 с.

Науковий керівник: к. ф. н. Овсієнко Л. О.

Тетеріна А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ХУДОЖНІХ І ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

На сьогоднішній день фразеологія є чимось більшим аніж просто розділ лексикології. Фразеологія як наука є самостійною лінгвістичною дисципліною, яка має свій об'єкт, методи дослідження та виконує певні функції. Першим науковцем, який виділив фразеологію як самостійний розділ лексикології був Ш. Баллі. Передумови теорії фразеології були закладені в працях багатьох відомих науковців, а саме О. О. Потебні, І. І. Срезневського, О. О. Шахматова і Ф. Ф. Фортунатова та інших дослідників [2, с. 170].

Враховуючи той факт, що фразеологічна одиниця є невідє'ємною частиною тексту, вона тісно пов'язана з контекстом твору. Залежно від змісту контексту або від окремого слова чи словосполучення фразеологічна одиниця набуває особливого значення. Саме це сприяє

утворенню єдиної змістової цілісності фразеологізма з контекстом. Впливаючи на фразеологізм, контекст робить можливим їхні оказіональні зміни. [4, с. 38].

Лінгвістика характеризує мову художньої літератури як систему виражальних засобів. Фразеологізми є значущим компонентом цієї системи. Образність їх семантичної структури, типізований та переносний характер значення, експресивно-стилістичне наповнення зумовлюють використання фразеологізмів у художніх текстах. Семантична гнучкість, неконкретизована адресованість, об'єктно-темпоральна змістова відносність фразеологічної одиниці забезпечує її досить вдале використання в естетично спрямованій творчості. Виділяють міжстильові та обмежені вживанням у певному стилі фразеологічні звороти. Міжстильовими фразеологічними зворотами є загальновживані найменування певних предметів та явищ дійсності, які використовуються в усіх стилях мовлення. Наприклад: *unter vier Augen, vor Augen haben* . Для них не характерні додаткові відтінки значення. Більшості фразеологічних зворотів притаманні стилістичні особливості, вони слугують опорою образного мислення. Такі усталені звороти належать до певного стилю [5, с. 40].

Характерним є вживання фразеологізмів у текстах публіцистичного стилю, адже засоби масової інформації, на сьогоднішній день, стали невід'ємною частиною суспільного життя. Через величезне розмаїття інформації, яку ЗМІ мають передавати, їхні функції реалізуються через запозичення в різних підсистемах мови. Використання найвищих ступенів порівняння прикметників, метафор, фразеологізмів, відповідних синтаксичних структур сприяють прояву високого ступеня експресивності в текстах. Фразеологічні одиниці у публіцистичних текстах відіграють оцінну функцію, адже саме вживання фразеологізмів дозволяє автору влучно передати та донести читачеві, глядачеві чи слухачеві відповідну інформацію, давши їй певну оцінку та переконуючи у власній правоті. Наприклад: *Sand in die Augen streuen; sich die Finger an etwas beschmutzen* [3, с. 109-110].

На сьогоднішній день спостерігається тенденція до вживання розмовних фразеологізмів зі зниженою оцінною семантикою. Такі одиниці роблять матеріал більш живим, привертають увагу до проблеми, вносять емоційний заряд у текст. Уживання саме розмовних фразем у газетних заголовках зумовлене прагненням автора увиразнити текст, зробити його більш емоційнимта образним: den Mund halten, den Mund stopfen [1, с. 124-125].

Отже, функції фразеологічних одиниць у різних мовленнєвих стилях досить різні та відіграють важливу роль, адже слугують для модифікації вже існуючого традиційного звороту лексики у мові, з метою створення нових лексичних зв'язок та контекстів, а також забарвлення вже існуючих. Можна погодитися з думкою про те, що експресивність та образність фразеологічних одиниць робить мову художнього тексту більш живою, а мову публіцистики більш впливовою та яскраво вираженою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андрейченко О. Стилістичні функції фразеолгічних одиниць у мові газети кінця ХХ ─ початку ХХІ століття. *Культура слова.* 2011. Вип. 74. С. 124─130.

2. Журавель М. Історія і стан дослідження англійської та української фразеології. *Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірник наукових праць. Національний університет "Львівська політехніка".* Львів. 2015. С. 170–172.

3. Коломийська І. А. Особливості вживання фразеологічних одиниць у німецькомовному газетному тексті: гендерний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук : 10.02.04 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2017. 272 с.

4. Матвієнків О. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Вісник Львівського університету. Сер. іноземні мови.* 2013. Вип. 21. С. 37–43.

5. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя. Сер. Філологічні науки.* 2011. Вип. 1. С. 40-44.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Тесля В. А.

Тупицька Т. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОРІВНЯННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Фразеологічний мовний фонд це – надзвичайне багатство кожного народу. Завдяки своїй експресивності, образності та емоційності мова великою мірою завдячує саме фразеології. Фразеологізми вказують на певні предмети або явища, їх ознаки, дії та їх образно-емоційні характеристики. Значне місце в фразеологічному фонді німецької мови займають усталені одиниці із зоонімічним компонентом.

При порівнянні фразеологізмів-зоонімів у німецькій та українській мовах встановлено, що за семантикою зоосемізмів є [1]:

- повні еквіваленти: *arm wie eine Kirchenmaus – бідний як церковна миша* [2 с. 381]*; amsig wie eine Ameise – працьовитий як мурашка* [2 с. 29]*; Leben wie Hund und Katze – жити як кішка з собакою* [2 с. 352]*; wer unter Wölfen ist, muss haulen – з вовками жити – по-вовчі вити* [3 с. 362]. Наявні компоненти-зоосемізми у фразеологізмах є ідентичними в обох мовах.

- відносні еквіваленти: *zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen – вбити двох зайців одним пострілом* [2 с.217]*; Bärenhunger haben – мати вовчий голод* [2 с.76]*; besser der Sperling in der Hand als die Taube auf dem Dach – краще синиця в руках, ніж журавель в небі* [3 с. 203]*; wie ein toter Hund zum Bellen – толку як з козла молока* [2 с. 353]. У складі фразеологічних одиниць німецької та української мов вжито різні компоненти-зооніми.

- фразеологізми, які взагалі не мають компонента на позначення тварин в одній із мов: *mein Name ist Hase – моя хата скраю* [2 с. 312]*; Hahn im Korb – чоловік в жіночому товаристві* [2 с. 295]*; seinem Affen Zucker geben – несамовито веселитися* [2 с. 24]. Наведені приклади ілюструють відсутність зооніма у складі фразеологічних одиниць української мови.

Тривалі спостереження за поведінкою тварин та людей знайшли своє відображення у фразеологізмах-зоонімах. Так часто ми можемо чути [1]: *stark wie ein Pferd – сильний як кінь* [3 с. 104]*; rot wie ein Krebs – червоний як рак* [3 с. 405]*; schlau wie ein Fuchs – хитрий як лисиця* [2 с. 228]*; störrisch wie ein Esel – впертий як віслюк* [2 с. 187]*; schwarz wie ein Rabe – чорний як ворон* [3 с. 119].

Фразеологізми є надбанням народу, вони передають звичаї, традиції та звички конкретної мовної спільноти і зберігають інформацію про культуру для майбутніх поколінь.

За значенням компонентів-зоонімів фразеологізми німецької та української мов можна розподілити на: повні еквіваленти, відносні та фразеологізми які взагалі не мають компонента-зооніма в одній із мов.

Список використаних джерел і літератури:

1. Чихрадзе С. Э. Зооморфные образы в немецкой и русской фразеологии. URL: https://www.pgu.ru/upload/iblock/290/Pages-from-CH-1_80-ekz._39.pdf (дата звернення 10.03.2020)

2. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1981. – 418 с.

3. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т./ укл. В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1981. – 328 с.

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Тесля В. А.

ЗАГАЛЬНЕ ТА РОСІЙСЬКЕ МОВОЗНАВСТВО. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Безродная А. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТЕРПЕНИЕ В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА: ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Настоящая работа посвящена изучению феномена *терпение* в русской языковой культуре, а также анализу различных его проявлений, прежде всего в современном русском языке. Выбор темы работы обусловлен **актуальностью** проблемы, которая вытекает из острой потребности осмысления данного явления. Цель работы предполагает изучение феномена терпения в контексте русской языковой культуры, а также как воспринимаемого индивидуального явления. На первом этапе нашего исследования были изучены словарные статьи, содержащие описание данного феномена. На втором этапе предполагается изучить ассоциативный ореол данного понятия. Теоретическую основу работы составили исследования как зарубежных (У. Лабова, Дж. Фишмана, О. Сиротининой, В. Вахтина, С. Тер-Минасовой, К. Нагаевой), так и отечественных лингвистов (Ф. Бацевича, А. Гордиенко, В. Мусиенко, Е. Селивановой) и многих других учёных. Основополагающими для нас стали положения лингвистов А. Гордиенко, Л. Корновенко, К. Нагаевой, о необходимости разграничения смежных понятий *терпение, терпеливость, терпимость, толерантность* в русской и украинской языковых картинах мира [1; 2; 3]. Так, описывая стереотипное понимание толерантности лингвист [2] выясняет, что это прежде всего *терпимость*, которое совпадает с обоснованием статьи 1 «Декларации принципов толерантности». Автор доказывает, основываясь на результаты ассоциативного эксперимента, что понятие толерантность в языковом сознании украинцев чаще всего ассоциируется с положительными эмоциями.

Для определения содержания понятия терпение обратимся к словарным дефинициям. 1) **Терпение**, -я, *ср. 1*. Способность терпеть (в 1 знач.). *Запастись терпением. Потерять всякое т. Вывести из терпения* (раздражить). **2.** Настойчивость, упорство и выдержка в каком-н. деле, работе. *Учитель должен обладать терпением. Т. и труд все перетрут* (посл.). [Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов/ Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. 17-е издание, стереотип. М.: Рус. яз., 1985. с. 690]. При этом в Толковом Словаре живого великорусского языка В.И. Даля кроме терпение, находим следующие понятийные характеристики: Терпежъ, (см. терпеть). Терпѣть, те́рпливать. что, выносить, переносить, сносить, нуждаться, страдать; || крѣпиться, обмогаться (перемогаться), мужаться, держаться, стоять не изнемогая, не унывая; || ожидать, выжидать чего лучшего, надеяться, быть кроткимъ, смиряться; || снисходить, допускать, послаблять, потакать, поноравливать, давать повадку; || не спешить, не торопить, не гнать, сноравливать; || безлич. *Дѣло это терпитъ, время терпитъ,* дѣло не спешить, не спешно. *Терплю боль, бедствіе, гоненіе, напраслину, подпалъ этому невольно, и не могу освободиться. Терпи, казакъ, атаманъ будешь! Терпитъ, не крякнет. Придется терпѣть до лѣта. Бумага терпитъ, перо пишет. Онъ покуда терпитъ долгъ на мнѣ, да не знаю, долго ли еще станетъ терпѣть. Я не терплю грубіяновъ. Ворамъ терпѣть, самому воровать (пропадать). Спешить нечего, а потерпи. Доколѣ терплю вамъ,* Матф. ваши преступленія. *Гречиха знобу не терпит. Богъ долго терпитъ, да больно бьет. Живы, поколѣ Господь грѣхамъ терпит. Часъ терпѣть, а вѣкъ жить. Лучше самому терпѣть, чѣмъ другихъ обижать. Терпѣть не бѣда, было бъ чего ждать. Терпя, горе скажется. Отъ того терплю, кого больше люблю. Терпя и камень треснет. Терпя и горшокъ надсядется. Пошелъ на царскую службу – терпи и нужду. Терпи потá, пока терпятъ бокá. Терпи голова, въ кости скована! Терпя въ люди выходят. -ся, безлич. Это не терпится у насъ,* не дозволяется. *Во все втерпишься. Не вытерплю, скажу! Дотерпелись донельзя. Истерпелись мы,* не стало терпенія. *Натерпелись нужды. Обтерпишься, и въ аду ничего! Оттерпимся, и мы люди будем. Потерпи на мнѣ должек. Все перетерпели. У кузнеца рука къ огню притерпелась. Протерпели всю зиму нужду. Этой обиды не стерплю. Стерпится, слюбится. Не утерпела баба, провралась! Терпéніе* состояніе и свойство по гл.; противоп. нетерпеніе, спешливость, *непостоянство, опрометчивость,*

горячность, запальчивость, требовательность напр. *В терпеніи является сила и величіе духа, терпеніе же есть признакъ кротости, смиренія, снисхожденія. Терпеніе исподволь свое возьмет. Китаецъ терпеніемъ берет. Возьми терпеніе,* терпи. *Выйти изъ терпенія, потерять терпеніе. Никакаго терпенія нѣтъ,* нельзя терпѣть. *Всякому терпенію мѣра. За терпеніе даетъ Богъ спасеніе. Терпенію — спасеніе. Безъ терпенія нѣтъ спасенія. Терпеніе лучше спасенія. Терпеніе даетъ умѣнье. На хотеніе есть терпеніе. Терпели́вый на боль,* сносливый. *Терпеливый, начальникъ, учитель,* спокойный, разсудительный, великодушный, снисходительный. *Терпеливосоть,* свойство и качество это. *Терпе́лый (терпёлый) кур.* терпеливый. *Терпёлъ Богъ, кормилецъ нашъ! Терпкій* пск. то же. || См. *терпкий. Терпи́мый* что или кого терпятъ только по милосердію, снисхожденію. *Терпимость,* свойство, качество это. *Терпимость веръ, разныхъ исповеданій. Терпимость личныхъ убежденій. Терпе́льникъ, терпельница,* мученикъ, терпевшій много отъ преслѣдованій, гоненій, особенно за веру. *Терпя́чка* ж. терпеніе. *У него терпячки нѣтъ,* или *у него нетерпячка. Терпя́чій* человѣкъ, терпеливый и сносливый. *Терпи́ха* тюрьма, острогъ. Культурологическое содержание определения проанализируем в нашем докладе.

Список использованной литературы:

1. Гордиенко А. В. Проблема толерантності в контексті мультикультуралізму // Режим доступа: http://intkonf.org/gordienko-av-problema-tolerantnosti-v-konteksti-multikulturalizmu/

2. Корновенко Л. В. Толерантність / інтолерантність у суспільній свідомості черкащан (за результатами асоціативного експерименту 2013–2014 рр.) // *Мовознавчий вісник* : збірник наукових праць. Черкаси, 2016. Вип. 21. С. 185–193.

3. Нагаева К. Терпение, терпимость, толерантность в русской языковой картине мира // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Гуманитарные науки. Вып. 12(805). 2018. Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/terpenie-terpimost-tolerantnost-v-russkoy-yazykovoy-kartine-mira/viewer.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Корновенко Л. В.

Бондарь Д. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЯДЕРНЫЕ КОНЦЕПТЫ В РАБОТЕ И.А. ИЛЬИНА «ФИЛОСОФИЯ ГЕГЕЛЯ КАК УЧЕНИЕ О КОНКРЕТНОСТИ БОГА И ЧЕЛОВЕКА»

Целью данной статьи является определение лексико-семантических особенностей и семантической структуры ядерных концептов в работе И.А. Ильина «Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека» [1].

Применяемые И.А.Ильиным концепты можно семантически разбить на четыре группы. Во-первых, это специальные философские понятия. Сюда относятся термины, применяемые преимущественно в философии или этимологически восходящие к философским текстам. Такими являются слова *философия, бытие, сущее, действительность, реальность, материя, субстанция, инобытие, субъект, объект, сущность*. Ко второй группе можно отнести общенаучные понятия, применяемые в самых разных областях теоретического знания, в том числе и в философии. Таковы термины *абстрактное, конкретное, эмпирическое, понятие, наука, логика, противоречие, организм, мышление, идея, разум.* Особую группу составляют термины религиозного происхождения, такие как *дух, мир, бог, божество, душа.* Можно выделить и ещё одну группу терминов. Они являются общими как для языка философии, так и для обыденной речи. Происходя из разговорного языка, эти понятия приобретают несколько иной, философский смысл в текстах философских произведений. Таковы, например, слова *человек, путь, свобода, воля, страдание, закон, народ, государство, жизнь, вещь.* Основным значением концептов первой группы является традиционное, укоренившееся в философии их значение. В семантике же концептов иных групп происходит сдвиг основного значения в сторону философского обобщения и абстрагирования. Денотатом этой лексики становятся предельно абстрактные сущности, которыми оперирует философия.

На данном этапе исследование сосредоточилось лишь на ядерных репрезентациях концептов, которые составляют терминологическую основу произведений философа. Рассмотрен семантический объём означенных концептов этих четырёх групп в тексте И.А.Ильина. При анализе структуры указанных концептов выделены основные семы слова-термина, которые манифестируют данный концепт, а также контекстуальные семы, которые выявляют дополнительные признаки денотата, проявляющие себя в тех или иных контекстах. Идентификация сем производилась путём учёта синтагматических отношений и широкого горизонтального и вертикального контекста.

Семантическая структура используемых И.А.Ильиным концептов, при всём разнообразии их происхождения, в результате приобретает черты однородности. Основные семы всех философских концептов отражают так или иначе главную идею философии И.А.Ильина и Гегеля – идею диалектического развития мировой духовной субстанции, которая у русского философа, в отличие от Гегеля, теснее связана с понятием Бога. Конкретными этапами развития и проявлениями единой духовной субстанции предстают в тексте И.А.Ильина «существование в плане его самоосуществления» (концепт *бытие*), «то, что состоит из сущности и существования» (концепт *действительность*), «то, что конечно и преходяще» и «то, в чём проявляется дух» (концепт *материя*), «дискретная часть внешнего мира» (концепт *вещь*), «тотальность, включающая в себя всё единичное» (концепт *организм*), «вся и всяческая реальность за исключением Божества» (концепт *мир*), «процесс развития, восхождения и самообогащения» (концепт *путь*), «форма мышления», «сама себя мыслящая духовность» (концепт *понятие*), «несоответствие чему-либо» и «разные ступени развития» (концепт *противоречие*), «состояние внутренней противоречивости» (концепт *страдание*), «сохранение своей природы, своей сущности», «подчинение только своему внутреннему закону» (концепт *свобода*), «представитель человеческого рода», «существо, соотносимое с Богом» (концепт *человек*), «внутренняя психическая реальность человека», «то, с помощью чего человек воспринимает мир» (концепт *душа*), «основа мышления и чувств человека», «явление Духа Божия» (концепт *дух*), «область знания» и «деятельное начало в процессе познания» (концепт *наука*), «область знания», «деятельное начало», «сторона в духовной борьбе» (концепт *философия*), «высшее, сверхъестественное существо», «последняя основа царства истин, законов и знаний» (концепт *Бог*).

В контекстуальных семах различных концептов обнаруживаются сходные отношения соответствующих денотатов. Прежде всего, это отношения к человеку, миру и Богу. Примерами выражения семантического оттенка отношений денотатов философских терминов к человеку и человеческой деятельности являются семы «область профессиональной деятельности», «область литературной и публичной деятельности», «объект понимания» (концепт *философия*), «то, что можно увидеть в предмете», «то, что может восприниматься» (концепт *бытие*), «способ мышления (спекуляции)», «деятельность познания, направленная на определённую реальность» (концепт *наука*), «форма существования человека», «способность воспринимать Бога», «творческое начало в отдельном человеке» (концепт *дух*), «то, что можно охватить мышлением», «то, что охватывается и выражается логическими категориями», «то, что доступно опыту человека» (концепт *мир*) и т.д. Примерами выражения семантического оттенка отношений денотатов философских терминов к миру и его частям являются семы «то, что существует само по себе», «то, что существует в пространстве» (концепт *вещь*), «мировое явление» (концепт *страдание*), «существо, отличающееся от животных» (концепт *человек*), «то, с помощью чего человек воспринимает мир» (концепт *душа*), «то, что оторвано от реальности и показывает на неё», «общее и единое начало реальности во всяком бытии и становлении» (концепт *понятие*), «то, что осуществлено», «то, что относится только к бытию», «то, что осуществило сращение стихий» (концепт *действительность*) и т.д. Примерами выражения семантического оттенка отношений денотатов философских терминов к Богу являются семы «то, в чём проявляется дух», «то, что может быть адекватным духу» (концепт *материя*), «абсолютная истина», «абсолютная сущность», «проявление Бога в его спекулятивных определениях» (концепт *наука*),

«способность воспринимать Бога», «явление Духа Божия» (концепт *дух*), «вся и всяческая реальность за исключением Божества» (концепт *мир*), «осуществление подлинной силы Божества» (концепт *свобода*), («способ бытия Божия, восхождения Бога к себе» (концепт *страдание*).

Семантическая однородность употребляемых в тексте И.А.Ильина концептов делает возможной и необходимой их синтагматическую связность. Все проанализированные концепты прямо или опосредствованно вступают между собой в субъектно-предикатную связь. К прямой субъектно-предикатной связи этого типа можно отнести высказывания *Человек имеет душу; Бытие несёт в себе противоречие; Наука и философия – проявления духа человека; Бог есть абсолютная свобода; Путь мира лежит через противоречия и страдания* и т.д. Концепты, которые прямо не связаны, оказываются предикатами предикатов или субъектами субъектов по отношению друг к другу. Пример: *Наука познаёт действительность; Действительность противоречива; Противоречие источник страдания*. Таким образом, в тексте И.А.Ильина возникает лексико-семантическая сеть, связанная как синтагматически, так и общей структурой значений.

Список использованной литературы:

1. Ильин И.А. Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека. СПб.: Наука, 1994. 541 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.

Науковий керівник: к. філол. наук, доц. Кулєшова Л.М.

Володько М. И.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОНЯТИЕ РЕЧЕВОГО ЖАНРА В ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Целостной единицей общения, «знаковой формой организации речи» [4, 5] выступает текст. Исследователи признают, что продуцирование текстов и их осмысление происходит в процессе коммуникации, но нет единой точки зрения на то, «с каким классом явлений его следует соотнести: или считать его единицей языка, высшим уровнем языковой системы ... или рассматривать текст как сугубо речевое явление, потому что порождается он в процессе коммуникации и является продуктом речевой деятельности» [3, 5].

Первое понимание текста опирается на исследования грамматической природы текста, описания его грамматических признаков, понимание текста как высшей ступени в системе языковых единиц (И. Р. Гальперин, О. И. Москальская, Е. И. Шендельс).

Второе направление связано с отнесением текста к явлениям речевого характера, поскольку человек пишет и говорит не предложениями, а законченными текстами и тогда упор делается на определенных признаках текста, которые раскрывают его коммуникативные возможности (Ф. С. Бацевич, Е. А. Селиванова).

Текст имеет определенную структуру и соответствующее композиционное оформление, обусловленные типом высказывания, его жанровыми и стилистическими особенностями.

Традиционное определение речевых жанров дал М. М. Бахтин в работе «Проблема речевых жанров» и охарактеризовал их как «относительно устойчивые тематические, композиционные и стилистические типы высказываний» [2, 255]. Ученый указал на то, что речевые жанры «организуют нашу речь почти так же, как грамматические формы (синтаксические). Мы учимся отливать нашу речь в жанровые формы, и, слыша чужую речь, уже с первых слов определяем его жанр, предусматриваем определенный объем, ... определенное композиционное построение, предвидим его конец» [2, 271-272].

Однако, в современной лингвистике взгляды ученых на «речевой жанр» весьма различны, это:

1. Традиционное понимание жанра как стилистического явления (М.Н. Кожина, Г.Я. Солганик, Н.М. Орлова и др.).

2. Понимание сущности речевого жанра как типа высказывания (Н.Д. Арутюнова, Е.А. Земская, В.Е. Гольдин, А.Д. Шмелев).

3. Речевой жанр как текстовое явление (М.В. Китайгородская, Н.Н. Розанова, И.Н. Анисомова).

4. Речевой жанр как коммуникативное явление (Ст. Гайда, Н.И. Формановская).

Перечисленные подходы демонстрируют значительный интерес лингвистов к проблеме речевых жанров, их описания, систематизации и указывают на перспективность исследований такого рода.

Наиболее приемлемым на сегодня можно считать определение речевого жанра, данное в «Новом словаре методических терминов и понятий»: «Речевой жанр. Совокупность речевых произведений (текстов или высказываний), речевых актов, объединенных целевыми установками высказывания. Это типовые способы построения речи, связанные с определенными ситуациями и предназначенные для передачи определенного содержания» [1, 256]. В этом определении объединены взгляды на речевой жанр как совокупность текстов и как формы высказывания.

В иерархии базовых единиц коммуникации речевой жанр занимает промежуточную позицию между речевым актом и дискурсом, если понимать последний как «обозначение системы ограничений, которые накладываются на неограниченное число высказываний в силу определённой социальной или идеологической позиции» [5, 26]. То есть, дискурс в таком понимании является родовым понятием по отношению к речевому жанру (например, политический дискурс – это совокупность речевых жанров политической коммуникации, спортивный дискурс объединяет жанры спортивной коммуникации и т. п.). Речевой жанр, в свою очередь, является родовым понятием по отношению к речевому акту, причём понимать вид иерархических отношений между речевым жанром и речевым актом можно по-разному. С одной стороны, речевой жанр может определяться как совокупность, некое множество речевых актов. С другой – речевой акт можно воспринимать как конкретную реализацию обобщённой жанровой структуры, запечатлённой в соответствующем речевом жанре.

Таким образом, создание и использование текстов разных жанров прямо зависит от специфики той или иной сферы человеческой деятельности, природы задач и целей общения, условий, в которых оно происходит, что, в конце концов, определяет отбор и использование языковых средств, особенности стилистической окраски слов и словосочетаний, то есть, возникновения, существования и различия определенных функциональных стилей.

Список использованной литературы:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : ИКАР, 2009.

2. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров // Собрание сочинений. Т. 5. Москва : Русские словари, 1997.

3. Ипполитова Н. А. Текст в системе обучения русскому языку в школе: Учеб. пособие для студентов пед. вузов. Москва : Флинта, 1998. 176 с.

4. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографич. учеб. пособ. Киев : Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.

5. Серио П. Как читают тексты во Франции. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса. Москва : Прогресс, 1999.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Василенко М.П.

Галустян Э. Г.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНЦЕПТ БОГ В ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ ТРАДИЦИИ

Концепт *Бог* является универсальной культурной доминантой, многоплановой, полифункциональной, иерархической структурой. Этот концепт целесообразно изучать в библейском, фольклорном и словарно-диахронном дискурсах. Библейские дискурсы тяготеют к выявлению концептуальной картины мира, фольклорные и собственно лингвистические

объективируют языковую картину мира. Концепт *Бог* содержит взаимообусловленную и взаимосвязанную гносеологическую и культурно-логическую информацию.

Когнитивное моделирование указанного концепта в библейском дискурсе выражает аксиологическую, прагматическую, культурную семантику языкового знака. В данных аспектах сфокусировано внимание на определенные моменты, связанные с Богом и на его характеристики: сотворения мира, священность, святость, победа над грехом и др. Акцентировано определенную универсальность библейской семантики для значительной части носителей языка.

В фольклорном дискурсе отображены народные представления, верования этноса на протяжении многовековой истории. Отличительной чертой фольклорного дискурса является дуалистическое понимание Бога. В различных фольклорных жанрах представлено функционирование значительного количества номинаций Бога в различных контекстах. Основные характеристики концепта *Бог* в фольклорном дискурсе не настолько информационно насыщены, как библейские. Следовательно, более полно представлены действия Бога в библейском дискурсе, в то время, как фольклорный дискурс представляет только некоторые наиболее близкие для конкретного народа фрагменты Божьего жития, прослеживается перемещение акцентов в плоскость объекта, а не субъекта действия. При этом христианские ценности являются основными и в народных верованиях. Фольклорный дискурс эксплицирует концепт Бог в онтологическом, мифологическом, космологическом и религиозном плане.

Концепт *Бог* в лингвистическом дискурсе представляет дефиницию слова с учетом модусных и оценочных характеристик. Концепт *Бог* является изменяемым в диахронном плане. Конец XIX – начало XX в. свидетельствует о новом этапе осмысления понятий, связанных с библейским стилем. В этот период наблюдается адаптация сакральной лексики в русскоязычной языковой системе на лексическом, фонетическом, грамматическом и стилистическом уровнях. По словарю В. Даля, Бог – «Творец, Создатель, Вседержитель, Всевышний, Всемогущий, Предвечный, Сущий, Сын, Господь; Предвечное Существо, Создатель вселенной» [1]. В советский период сконцентрировано внимание на компонентах, придающих определению модальность недостоверности. Для сравнения можно использовать определение *Бога* в Словаре Ушакова: «По религиозным верованиям – верховное существо, стоящее будто бы над миром или управляющее им. Идеей бога пользуются господствующие классы, как орудием угнетения трудящихся масс» [2]. В изданиях словарей 90-х гг. определение дается более объективно:

1. В религии верховное всемогущее существо, управляющее миром или (при многобожии) одно из таких существ.

2. В христианстве: триединое божество, творец и всеобщее мировое начало Бог Отец, Бог Сын и Бог Дух Святой.

3. перен. Предмет поклонения, обожания (устар., книжн.) [3].

Статьи содержат довольно богатый иллюстрационный материал, что свидетельствует о значимости концепта и его сложности, однако идеологические замечания отсутствуют.

Таким образом, можно говорить о прямой зависимости содержания словарей от политической ситуации. Характерным признаком концепта является семантическая трансформация, вызванная взаимодействием, взаимовлиянием в сфере «язык – религия – культура», при этом наблюдается выход за пределы сакральности.

Подводя итоги, следует сказать, что концепт *Бог* является необходимым аспектом в языковой картине мира, представленной в русской лексикографии. Словарные статьи содержат элементы библейских, фольклорных, художественных текстов, содержание которых свидетельствует о взаимодействие архетипических, символических, метафорических, метонимических, ассоциативных, прототипных, стереотипных представлений русского этноса о Боге.

Список использованной литературы:

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка [Электронный ресурс] / В. И. Даль. – Режим доступа: http://slovardalja.net/

2.Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс]. / Д. Н. Ушаков. – Режим доступа: http://ushakovdictionary.ru/

3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 53000слов [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, под общ. ред. проф. Л. И. Скворцова. – Режим доступа: http://. http://slovarozhegova.ru/.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Кулєшова Л.М.

Маковская А.С.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ

Человеческое общение достаточно сложное и емкое понятие, имеющее свои формы и типы. В современной лингвистике общение определяют как: «целенаправленный, социально обусловленный процесс обмена информацией между людьми в разных сферах их познавательно-трудовой и творческой деятельности, который реализуется преимущественно с помощью вербальных средств» [4, 571]. Если общение осуществляется посредством языка, оно может иметь две формы выражения: устную и письменную.

Гойхман О.Я. и Надеина Т.М. так определяют письменную речь: «*Письменная речь* – это самостоятельная целостная целенаправленная речевая структура, обеспечивающая общение с помощью письменного текста» [2, 95].

Устная речь подразделяется на монологическую и диалогическую. Известный лингвист Селиванова Е.А. так определяет диалог: «*Диалог* – форма речи; ситуативно-обусловленное общение двух или нескольких (полилог) человек, коммуникативные роли которых инверсируются (говорящий становится адресатом, а адресат превращается в говорящего, адресатом которого становится первый говорящий), при условии признания участниками общения общей цели и направления коммуникации» [4, 128]. Устная диалогическая и монологическая речь различаются своеобразием в использовании языковых средств, а также механизмом функционирования и формирования, поэтому и обучение этим формам речи имеет свои особенности.

Изучением диалога занимались ученые-лингвисты: В. И. Капинос, Т. М. Дридзе, Н. Ю. Шведова, А. М. Пешковский, А. К. Соловьева, А. А. Леонтьев, Л. П. Якубинский, Л. В. Щерба, В. Н. Ярцева и др. Существующие исследовательские подходы к диалогу, объем и характер проблематики, связанной с его изучением, свидетельствуют о сложности и многогранности данной формы речи.

В последние десятилетия актуальным стало изучение диалога с точки зрения прагматики и коммуникативно-прагматического подхода. В этих исследованиях большое внимание, как подчеркивает М.Ю. Олешков, «уделяется правилам и конвенциям языкового общения, организующим чередование речевых ходов коммуникантов в диалоге, … определяющий отбор языковых средств … в соответствии с требованиями количества, качества и релевантности передаваемой информации и др.» [3, 128]. Такие исследования отличаются интернациональным характером и достаточно разноплановы (Н. Д. Арутюнова, А. Е. Кибрик, И. М. Кобозева и др.).

Исследования, посвященные диалогу, свидетельствуют о сложности и многоаспектности этого явления, поскольку диалог предстает как конкретное воплощение языка в его специфических средствах; как форма речевого общения; как сфера проявления речевой деятельности человека.

Важным и значимым является выявление структурной единицы диалога.

Единицей диалога можно считать диалогическое единство, состоящее из одной инициативной реплики (стимул) и одной реактивной (реакция). Характеризуя диалогическое единство, можно отметить отношения, существующие в диалогическом единстве. Они могут быть выражены:

- вопрос – ответ;
- побуждение – реакция на побуждение;
- сообщение – реакция на сообщение.

Многие ученые выделяют такую характерную черту диалога, как спонтанность и быстроту диалогизирования (Т.И. Рожкова, Л.П. Якубинский).

Т. Г. Винокур в результате исследования специфики диалогической речи выделяет ряд языковых признаков, по которым можно опознать этот вид речи. Основой их является стремление к краткости, простоте формы и в тоже время к эмоциональности и выразительности изложения [1, 54].

Таким образом, в основе речевого общения лежит диалог со свойственными ему признаками и особенностями. Все это определяет особенности грамматической структуры устной диалогической речи. Каждое высказывание характеризуется предметно-смысловым содержанием, которое различно в разных сферах речевого общения.

Для диалога характерны: разговорная лексика и фразеология; краткость, недоговоренность, обрывистость; простые и сложные бессоюзные предложения; кратковременное предварительное обдумывание. Связность диалога обеспечивается двумя собеседниками. Диалогическая речь отличается непроизвольностью, реактивностью. Важно отметить, что для диалога типично использование шаблонов и клише, речевых стереотипов, устойчивых формул общения, привычных, часто употребляемых и как бы прикрепленных к определенным бытовым положениям и темам разговора [5, 108].

Список использованной литературы:

1. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения Москва : Наука, 1993. 172 с.
2. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации: учеб. для вузов / Под ред. проф. О. Я. Гойхмана. Москва : ИНФРА-М, 1997. 272 с.
3. Олешков М.Ю. Основы функциональной лингвистики: дискурсивный аспект. Нижний Тагил, 2006. 146 с.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінол. енцикл. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Якубинский Л.П. О диалогической речи / Под ред. Л.В. Щербы. Спб.,1987. 259 с.

Науковий керівник: канд. пед. наук, доцент Василенко М.П.

Матюха А. А.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

РУССКОЯЗЫЧНЫЕ ЭПИТАФИИ В ДИСКУРСЕ ГОРОДСКОЙ И СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ ПОЛТАВСКОЙ ОБЛАСТИ

Предметом анализа в данном исследовании являются русскоязычные эпитафии в дискурсе городской и сельской местности Полтавской области.

Актуальность темы исследования обусловлена тем, что проблема жанра теоретически разработана недостаточно и слабо описана; жанр эпитафии многими учеными рассматривался только в историческом контексте и по преимуществу как литературный жанр, а не коммуникативный.

Генезис русскоязычной эпитафии, ее эволюция, признаки – остались без внимания. Лишь в последнее время появились немногочисленные статьи и публикации по этой теме. Как предмет эпиграфики эпитафия тоже мало исследовалась. С этой точки зрения внимание привлекали лишь древние тексты. Мы же хотим в нашем исследовании подробнее изучить эпитафию как коммуникативный жанр, её особенности.

Цель проведённого исследования − уточнить понятие коммуникативной социально-бытовой эпитафии, описать ее социальное бытие на материале городского и сельского дискурса Полтавской области, осуществить языковой анализ русскоязычных эпитафий.

Задача исследования: изучить структуру и языковые особенности русскоязычных эпитафий в городском и сельском дискурсе Полтавской области.

В литературоведении термин эпитафия определяется как надпись на могильном памятнике или литературное произведение в стиле могильной надписи. С точки зрения коммуникации, эпитафия понимается как надпись на могильном памятнике в широком контексте захоронения, как текст, погруженный в жизнь и смерть. Поэтому мы относим к эпитафии все надписи на могильной плите, включая имя умершего и сроки его жизни, поскольку они выполняют локутивную функцию – наименование объекта коммуникации. Даты жизни являются способом характеристики предмета общения – умершего: а точнее продолжительности его жизни. Мы учитываем также различные символические элементы, образы – как невербальные средства коммуникации, которые взаимодействуют с эпитафией.

Основное содержание эпитафий всегда связано с фактом ухода из жизни, утраты и рефлексиями и переживаниями, возникающими по этому поводу. В них выражаются самые разнообразные чувства: грусть по ушедшим в мир иной, безутешное горе, скорбь, несбывшиеся надежды, сожаление, восхваление, пожелание живым, а то и отзывающийся в сердце укор, обращенный к виновнику безвременного ухода из жизни.

Структурными признаками эпитафии являются: малый объем, использование порознь или в разных сочетаниях стихотворных формул, обращение к покойнику, обращение покойника к прохожему.

Привлеченный для исследования языковой и иллюстративный **материал** дает возможность проанализировать все виды эпитафий, классифицировать их по группам, выявить наиболее распространенные образцы.

Исследуя давние и современные надгробные надписи, собранные на кладбищах в г. Кременчуг и пгт. Новая Галещина Полтавской области, мы можем сделать определенные выводы.

Надпись подсказывает и формирует характер отношения реципиента к изображению. Этому способствует не только выделение титульными буквами отдельных ключевых слов: имен, дат, – но и прямое обращение к реципиенту, призыв к активному восприятию и диалогу.

Общей чертой всех эпитафий есть фамилия, имя, отчество, даты жизни и смерти. Надгробный дискурс представлен несколькими типичными структурами:

1) фамилия, имя, отчество умершего с указанием дат жизни и смерти;

2) добавление к ним собственно эпитафии, чаще стихотворной;

3) типы 1 и 2 могут быть дополнены символическими изображениями, официально принятыми, традиционными (крест, орден, свеча, береза) и индивидуально-авторскими (уходящая в даль дорога).

Таким образом, можно заключить что эпитафии не просто перечисляют биографические данные человека, раскрывают его мировоззрение, возвеличивают его земные деяния. Они в первую очередь представляют собой четко датированный исторический источник, соответственно существенно дополняют сведения по истории региона, ибо представляют собой своего рода документы с неоспоримыми фактами.

Ни у кого не вызывает сомнения необходимость изучения жанра эпитафии. Так, например, С. Джонсон писал, что «все роды сочинений» поддавались критике, были исследованы многими просвещенными людьми, кроме малого жанра эпитафии [1, 168].

К.Ф. Менестрие в своей книге написал: «надписи являются наиболее существенной частью погребальных торжеств, потому что они составляют их душу. Они дают сюжеты, заставляют говорить фигуры, эмблемы и девизы. И нет ничего в этих церемониях, где бы они были лучшей частью» [2, 71-82].

Перспектива исследования состоит в возможности и необходимости изучения как более давних, так и современных эпитафий, которая также является формой обновления лексики; установление базовых концептов, характерных для данного жанра; межъязыковые распределения эпитафий.

Список использованной литературы:

1. Симмонс Д.-С.-Г. Сэмюэль Джонсон «на берегах Волги». *Международные связи русской литературы*. Москва, 1963.

2. Караев А. А. Портрет и надпись в русской художественной культуре XVIII в. Проблема взаимодействия. *Вестник Московского университета*. Серия 8. История. 2005. № 3. С. 71–82.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Корновенко Л.В.

Писаренко К. А.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

СИНЕСТЕЗИЯ СИНЕГО ЦВЕТА В ПОЭЗИИ С. ЕСЕНИНА

Предметом нашего внимания является поэзия Сергея Есенина, исследовать мы будем группу слов, обозначающих синий цвет. В основном, это цветовые эпитеты. Вместе с тем, мы сочли бы досадным упущением не учитывать слова, относящиеся к другим поэтическим фигурам и грамматическим категориям. Мы изучили удивительную способность С Есенина в использовании синего и голубого цветов. Обратили внимание на то, как один и тот же цвет приобретает новое звучание, новые и новые смысловые оттенки.

Актуальность темы исследования обусловлена современными тенденциями лингвистического сообщества к поиску нового «прочтения» поэта, приобщения к его стихотворениям новых читателей. Нашу задачу мы видим в том, чтобы рассмотреть творчество Есенина как законченную стилистическую систему, понимая цвет в его поэзии не как совокупность приемов, пусть даже возведенных в ранг «цветописи», а как органическое единство, как целое.

Цель проведенного исследования – охарактеризовать цветовую насыщенность стихотворений поэта с акцентом на синий цвет.

Колоритный стих Есенина не однороден по своей цветовой палитре. Каждой цветовой его разновидности соответствует особый поэтический язык, особое мироощущение лирического героя, особая психологическая интонация. В итоге возникает своеобразная система художественно-изобразительных средств и приемов, где выбор цвета, тона создает неповторимую напевность и колоритность. Рождается цветовая нюансировка, мотивация, не схожая ни с какой другой, подчеркивающая самостоятельность, самобытность многоцветного мира поэзии Сергея Есенина.

Одна из главных особенностей творческого метода Есенина – чрезвычайно обширное, многозначное и многосмысловое использование цвета. Известно, что переживание вариаций цветовой синестезии, при которой личное восприятие букв ассоциируется с когнитивным чувствованием конкретного цвета, является одним из методов формирования и характеристики поэтической реальности [ср.: 1, 2].

Частота использования самых распространенных цветов в поэзии Сергея Есенина была проанализирована лингвистами на основе Поэтического корпуса Национального корпуса русского языка [1]. Было установлено, что самый популярный цвет у С. Есенина – синий и голубой. Это своеобразие есенинской цветописи мы рассмотрим более подробно на примере синего и голубого цветов. «Синий» и «голубой» – праздник цвета и света – личный цветной знак поэта.

Синий цвет поэт использует для создания более колоритных образов, глубоких сильных чувств, эмоциональной напряженности, шири, удали, неуспокоенности: *«Над речным покровом берегов // Слышен синий лязг ее подков»; «Пахнет вербой и смолою. // Синь то дремлет, то вздыхает...»; «Выйду на озеро в синюю гать, / К сердцу вечерняя льнет благодать»; «Загораются как зори, // В синем небе купола»; «Не взбивай руками синими/ / В пустошь потолок небес»* (3, с.87, с. 95, с. 101; 8, с.11, с. 55).

«Голубой» – цветообозначение с широкой, почти неограниченной сочетаемостью.

Поэт пользуется голубым цветом, когда создает более спокойные образы, воспевает светлые чувства, прозрачные дали: «*С голубизны незримой кущи Струятся звездные псалмы...*»; «*В прозрачном холоде заголубели дали...*»; «*Замутили слезы душу голубую Божью*»; «*Хорошо бродить среди покоя Голубой и ласковой страны*»; «*Голубая родина Фирдоуси*»; «*Голубая да веселая страна*»; «*Вижу сад в голубых накрапах...*» (3, с.88, с. 113, с.142, с. 286, с. 290, с. 301, с. 200).

Если принять это во внимание, то становится понятным, почему С. Есенин синий цвет употребляет в два раза чаще, чем голубой – он более соответствует его натуре.

Таким образом, синий и голубой цвета можно рассматривать и в единстве они дополняют или заменяют друг друга в зависимости от настроения, ситуации или создаваемого образа. Мы выделили три группы слов, с которыми сочетаются прилагательные синий и голубой: *глаза, вода, небо.* Они передают наиболее обычные, устойчивые признаки предметов, обозначаемых названными существительными.

Мы произвели самостоятельный подсчет и установили, что в первом томе синий упоминается в 58 стихотворениях 92 раза. А вот голубой используется в два раза реже – только в 29 стихотворениях 49 раз. Если взять творческое наследие С. Есенина в полном объеме, то увидим такую картину: в 459 произведениях 216 раз используется синий цвет и 117 раз – голубой. Наши подсчеты доказывают тот факт, что синий цвет является самым частотным в творчестве Сергея Есенина.

Список использованной литературы:

1. Цветокоррекции в стихах Сергея Есенина // Режим доступа: https://sysblok.ru/philology/cvetokorrekcii-v-stihah-sergeja-esenina/.
2. Корновенко Л.В. Цветообозначения в художественном тексте: когнитивно-прагматический аспект // *Вітчизняна філологія: теоретичні та методичні аспекти вивчення* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2011. Вип. 2. С. 147–153.
3. Есенин С. Собр. соч. в 6-ти т.т. Т.1. М. : Худ. лит, 1977. – 1980.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Корновенко Л.В.

Чжан Цань
Киевский национальный лингвистический университет

АНГЛИЙСКИЕ ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ СО ЗНАЧЕНИЕМ КОЛИЧЕСТВА НА ШКАЛЕ «НИЧЕГО → ВСЁ»

Квантитативные фразеологические единицы (ФЕ) со значением количества в соответствии со своей семантикой могут быть расположены на своеобразной семантической шкале «НИЧЕГО → ВСЁ», которая представляет собой последовательность зон, расположенных по возрастанию количества чего-либо. Эти зоны выражают количество каких-либо величин и оценку данного количества с точки зрения говорящего**.**

Начало шкалы, соответствующее точке 0 на данной шкале, обозначим местоимением «*НИЧЕГО*» (0), а направление, стремящееся к бесконечности местоимением *«ВСЁ»* (∞). Промежуточными зонами между этими двумя понятиями являются участки шкалы, которые отражают такие понятия: *«очень мало (*иногда: *слишком мало)»* (1), мало (2), «нормально (в меру)» (3), «много» (4), «очень много (иногда слишком много)» (5)**;**

Шкала «НИЧЕГО → ВСЁ»

НИЧЕГО ***ВСЁ***

0 ----------1----------2----------3----------4----------5--→ ∞

Квантитативные ФЕ, которые могут быть расположены на данной шкале, представлены в соответствующей таблице (при распределении фразеологизмов по выделенным группам мы опирались на их определения в соответствующих словарях):

НИЧЕГО	*count for nothing; sweet Fanny Adams; not a sausage; not a dicky bird*
ОЧЕНЬ МАЛО *(иногда слишком мало)*	*for a pin; not worth three straws; not worth a bean (button, curse, damn, darn, dump, farthing, fig, halfpenny, jigger, old song, pin, pinch of smiff, rap, row of beans, row of pins, rush);a drop in the ocean; by a whisker; tip of the iceberg; could count sth on one hand; keep the wolf from the door; next to nothing*
МАЛО	*one or two*
НОРМАЛЬНО *(в меру)*	*neither more nor less; more or less*
МНОГО	*up the wazoo; in buckets; a (whole) heap of sth*
ОЧЕНЬ МНОГО *(иногда слишком много)*	*packed like sardines; biting off more than one can chew; above and beyond sth; cost an arm and a leg*; *have a lot on your plate; more...than you can shake a stick at*
ВСЁ	*the whole bit; everything under the sun*

Наиболее многочисленной оказалась группа из зоны «мало», определяемая семами ‘очень’, ‘слишком’ (9 ФЕ). Фразеологизм *not worth a **bean*** (дословный перевод на русский ‘не стоит и боба’, т.е. ‘ничего не стоит’) имеет целый ряд вариантов в употреблении имени существительного – *button, curse, damn, darn, dump, farthing, fig, halfpenny, jigger, old song, pin, pinch of smiff, rap, row of beans, row of pins, rush*, которые обозначают мелкие, ненужные, старые или очень дешевые вещи. Русским эквивалентом данного фразеологизма является ФЕ *гроша медного (ломаного) не стоит*.

В «зеркальную» зону, определяемую семами ‘очень’, ‘слишком’ (много), вошли 6 ФЕ. Остальные зоны представлены менее частотно.

Анализ языкового материала показал, что данные фразеологизмы являются многозначными единицами, а границы между зонами, находящимися на шкале «ВСЁ - НИЧЕГО», размыты и достаточно неопределённы, поэтому выявление степени интенсивности является достаточно субъективным.

Перспективой данного исследования является определение контекстов употребления представленных фразеологизмов, рассмотрение их стилистической принадлежности и способов перевода на русский и китайский языки.

Список использованной литературы:

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь (ок. 25000 фразеол. ед.): В 2 т. 3-е издание (исправл.). Москва : Сов. энциклопедия, 1967. Т.1. 738 с., Т.2. 739 с.
2. Chambers English Dictionary of Idioms. *Compiled by* Penny Hands. Beijing, 1998. 404 p.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Палатовська О.В.

ПЕРЕКЛАД

Богдан Р. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

Метою нашої перекладознавчої розвідки є аналіз прагматичних трансформацій у власному перекладі українською мовою англомовного публічного виступу Анни Купер на тему «Що не так з харчуванням дітей?».

У перекладах ораторських промов найчастіше застосовуються прагматичні трансформації, оскільки саме в такий спосіб перекладач компенсує диференціацію у культурах, світосприйнятті, тобто різному баченню одних і тих самих речей, носіями різних мов. Прагматичні перекладацькі трансформації допомагають створити «контакт» між автором тексту (у нашому випадку, публічного виступу) й адресатом перекладу цього тексту. Герт Єгер й Олександр Швейцер вважають прагматичний рівень комунікативно-функціональної еквівалентності домінантним, адже він охоплює «такі життєво важливі для комунікації фактори, як комунікативна інтенція, комунікативний ефект, установку на адресата» [цит. за 1, 174]. Трансформації з прагматичним компонентом, за Оленою Селівановою, є формально-змістовими та передбачають «зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача» [2, 467].

У перекладі публічного виступу важливо передати прагматичний вплив на глядача, тому ми застосували один із різновидів прагматичних перетворень – мегатекстові трансформації:

Okay, we could talk about ***Rachel Carson*** *and DDT, but we know it wasn't good for you and me // Ми могли б поговорити про* ***дослідницю-біологиню Рейчел Карсон*** *та хімікат «дуст», але ж ми знаємо, але нічого доброго в цьому немає, ні для мене, ні для вас.*

Українському глядачеві ім'я *Rachel Carson*, відоме широкому колу американців, ні про що не говорить, тому у перекладі ми додали прикладку *дослідниця-біологиня*, яка має додаткову інформацію про рід занять *Рейчел Карсон*. Ім'я в українському перекладі передали за допомогою транскрипції.

We see big businesses, Monsanto and DuPont, who brought out ***Agent Orange*** *// «Монсанто» і «Дюпон» – відомі компанії, які винайшли* ***отруйну суміш «Агент Оранж».***

В оригіналі Анна Купер не характеризує *Agent Orange* через те, що кожен житель США знає що це за суміш і з якою метою вона була створена. Проте для пересічного українця ця назва невідома і тому ми охарактеризували цей продукт, додавши словосполуку *отруйна суміш*. Зазвичай перекладачі використовують такого роду трансформації через відмінність у культурі, традиціях, звичаях різних країн.

Ще одним типом прагматичних трансформацій, які ми використали, є переклад фразеологічних одиниць, зокрема заміна вільної сполуки фразеологізмом, наприклад:

You know, it's crazy. ***It's crazy what we're doing*** *// Знаю, це божевілля – самим копати собі яму.*

Словосполуку *it's crazy* оригіналу, яка повторюється у другому реченні зі значенням «stupid or not reasonable» [4], замінили трансформованим фразеологізмом *самим копати собі яму* – готувати собі нещастя, неприємність (пор. з фразеологізмом: *Копати яму кому, під ким, під кого* – «підступно, таємно готувати комусь нещастя, неприємність» [3, т. 4, 279]). Ми вдалися до цієї трансформації задля компенсації в перекладному тексті втрачених ідіом оригіналу.

Ще одним прикладом передачі словосполуки фразеологізмом є речення:

And what I ***came to understand*** *is, we needed to teach children the symbiotic relationship // Мені* ***сяйнула думка****, що діти мають навчитися правил співіснування.*

Анна Купер використала словосполуку *came to understand*, яка є звичною для англійського реципієнта і означає «зрозуміти, висвітлити щось», а під час перекладу ми вирішили використати український фразеологізм *сяйнула думка*, який є доцільним для перекладу словосполуки *to come to understand*. За даними «Українського фразеологічного

словника», фразеологізм *сяйнула думка* означає «Зненацька з'явитися, виникнути (про думку, здогад і т. ін.)» [3, т. 9, 912]. Отже, ми вдало застосували у перекладі фразеологічну одиницю, зберігши зміст оригіналу.

У власній версії українського перекладу англомовного виступу Анни Купер «Що не так з харчуванням дітей?» трапляється і зворотний тип трансформацій, зокрема заміна фразеологічної сполуки вільною:

I mean, people ***toss around*** *sustainability, but we have to figure out what sustainability is // Люди* ***переймаються*** *так званою «стійкістю», але нам варто зрозуміти що ж таке стійкість.*

Англійська ідіома *toss around* має значення «To discuss something, especially in an informal, hypothetical, or noncommittal fashion» [5] (букв. обговорювати щось, особливо в неофіційному, гіпотетичному чи некомерційному порядку) перекладена українською лексемою *перейматися* зі значенням – «Сповнюватися яким-небудь почуттям, настроєм і т. ін.» [3, т. 6, 188].

Ще одним прикладом втрати фразеологізму в перекладі є речення:

Now I'm ***in charge of*** *all the cooking classes and all the gardening classes in our school district // Я* ***відповідаю*** *за проведення всіх уроків із куховаріння та садівництва у нашому шкільному районі.*

У своєму виступі шеф-кухар Анна Купер використала ідіоматичний вираз *in charge of* – «responsible for something or someone» [4] (букв. переклад ідіоми – охороняти), під час власного українського перекладу ми замінили фразеологічний зворот *in charge of* на слово *відповідати* – «Нести відповідальність за когось, щось» [3, т. 1, 620].

Якщо у мові перекладу не існує вдалого відповідника фразеологізму, то перекладач може замінити його звичною лексемою, яка майже цілком компенсує оригінальне значення, наприклад:

The USDA cannot be seen as the ***be-all and end-all*** *of what we feed our kids and what's allowed // Міністерство не можна розглядати, як* ***одного винуватця.***

В оригіналі використано ідіому *to be-all and end-all,* зі значенням – «The most important thing or event. Often used in the negative» [5]. Під час перекладу ми не знайшли вдалої ідіоми-відповідника, тож задля збереження змісту переклали словосполукою *один винуватець*. Подана словосполука зберігає загалом значення ідіоми оригіналу, а також його негативний відтінок. Також ми застосували вилучення мовних одиниць, зокрема *what we feed our kids and what's allowed* задля уникнення повтору інформації та вкладання тексту в кадр.

Таким чином, задля максимального збереження прагматичного впливу на слухачів (глядачів) перекладного тексту публічного виступу ми вдавалися до застосування прагматичних трансформацій, зокрема перекладу фразеологічних одиниць (заміни стійкого виразу вільною сполукою і навпаки) і мегатекстових трансформацій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І. М. Литвин. – Вид. 4-те, допов. – Черкаси: видавець Ю. А. Чабаненко, 2018. – 240 с.

2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012.

3. Словник української мови: у 11 т. – Київ : Наук. думка, 1970–1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua

4. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dictionary.cambridge.org/

5. The Free Dictionary [Електр. ресурс]. – Режим доступу : http://idioms.thefreedictionary.com

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Литвин І. М.

Бурхацька А. Г.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДИТЯЧОЇ КАЗКИ А. НОЛЛ «МЕНІ ПОТРІБЕН МІЙ МОНСТР» («I NEED MY MONSTER»)

Досягнення еквівалентності тексту перекладу лишається важливою проблемою на будь-якому етапі розвитку перекладацької теорії і практики. Міжмовні лексичні відповідники, закономірність їх використання, їх перекладацька сутність залежать від особливостей мов – учасниць процесу перекладу. Вочевидь, лексичні труднощі при перекладі обумовлені саме розбіжністю мовних картин світу, тому метою перекладу завжди є використання комплексних, а у їх складі лексичних перетворень, що забезпечують незмінність змісту тексту джерела і «передбачають перетворення з метою переходу від одиниць оригіналу до одиниць перекладу» [1, 550]. Лексичні трансформації, класифіковані О. О. Селівановою, поділяються на денотативні і конотативні й містять низку інших конкретних модифікацій [2, 461]. За О. О. Селівановою формально-змістові трансформації зазвичай виявляються на лексичному рівні у двох планах репрезентованих змістів мовних одиниць, а саме, денотативному та конотативному. У нашій роботі ми досліджуємо денотативний аспект лексичних трансформацій на матеріалі авторського перекладу англомовної казки американської письменниці А. Нолл «Мені потрібен мій монстр».

Денотативний план перетворень у нашому авторському перекладі дитячої казки представлений кількома видами відповідностей, а саме, синонімами, антонімами, кореферентними замінами, метоніміями та метафорами. Так, наприклад, у реченні *I tried to sleep, but it was not the same without Gabe. I missed his* ***ragged*** *breathing. His nose-whistling. The scrabbling of his uncut claws. // Я намагався заснути, але не міг ж заснути без Гейба: мені не вистачало його* ***уривчастого*** *дихання, його сопіння та пошкрябування довгими пазурами* маємо **синонімічний** переклад англ. *ragged* (нерівний, нерівномірний, переривчастий) на укр. *уривчасте* (дихання). У прикладі *How would I ever get to sleep without Gabe's familiar* ***scary noises*** *and his* ***spooky*** *green ooze? // Як я міг заснути без Гейбових звичних* ***моторошних*** *звуків та його* ***страшних шмарклів****?* англ. прикметники *scary* і *spooky* (моторошний, страшнуватий, лячний) перекладено відповідними українськими синонімами, так само як і *noises* (гамір, шум, галас, звуки) – укр. *звуки*.

Так само, речення *The claws were* ***impressive*** *–* ***jagged*** *and dark and razor – sharp. // Пазурі були* ***великими, щербатими****, темного кольору, гострими як бритва* містить низку синонімів, *impressive* (англ. вражаючий) – *великі, jagged* (англ. зубчаті) – *щербаті,* що відповідає опису ситуації.

У реченнях *"Are you a girl monster?" "Of course I am," she* ***snapped*** *// «– То ти дівчинка – монстр? – Авжеж, так», –* ***образилася*** *вона* англ. дієслово *snapped* (різко відповіла) перекладено *образилася,* що є більш емоційно-забарвленим синонімом**.** Такий самий випадок містить речення *"Well, aren't you a picky one," – she* ***sniffed****, and then she was gone. // «– Ну, ти ж і балуваний», –* ***пихкнула*** *вона і зникла,* у якому англ. дієслово *sniffed* (дихати носом, пихтіти) передано укр. *пихкнула* (вимовила різко, поспіхом, невдоволено).

Переклад наступного речення *I* ***shivered****. Maybe this one would* ***work out.*** *// Я* ***здригнувся****. Можливо, цей* ***підійде*** містить відразу два випадки вживання синонімічного перекладу, а саме: *shivered* (затремтів) перекладено *здригнувся*, *work out* (спрацювати, мати результат) перекладено *підійде*, тобто буде доречним.

Прикладом **антонімічного** перекладу є речення: *The whole point of having a monster, after all, was* ***to keep me in bed****, imagining all the scary stuff that could happen if I got out. // Врешті – решт, уся ця справа з монстрами мала єдину мету – примусити мене* ***не вставати з ліжка*** *і вигадувати усілякі страшні речі, які могли б трапитися, якби я встав,* у якому англ. вислів *to keep in bed* має антонімічне значення *лежати у ліжку*.

Кореферентні заміни, за визначенням О. О. Селіванової, вживаються, щоб представити осіб або персонажів із характерною для них номінацією [2, 462]. Наступний приклад демонструє таку заміну, зумовлену особливостями українського перекладу: ***It** was no use. // **Усе** було намарне,* коли англійський формальний підмет, займенник *it (воно)* може бути перекладений займенником *усе*.

Метонімічні заміни представлені еквонімічними, партонімічними, холонімічними та гіпонімічними трансформаціями у нашому авторському перекладі.

Еквонімічну заміну, тобто заміну гіпоніма іншим гіпонімом, демонструє наступне речення: *"Good evening," he said in a high, silky voice. // «– Добрий вечір», – сказав він, і у нього був писклявий, м'який голос,* у якому вислів *high voice* (високий голос, голос високого тембру) перекладено як *писклявий голос* (тонкий, жіночний).

Метонімічні заміни, що показують частину від цілого та ціле від частини, тобто **парто – холонімічні**, присутні у деяких прикладах: *If you would please lean over. I will hold out an **arm** for inspection. // Будь ласка нахилися, я покажу тобі свої **пазури**, щоб тобі було видно,* де англійський іменник *arm* (рука, лапа) передано як *пазури,* тобто частина руки або лапи, що є прикладом **партонімічної** заміни. Так само, у реченні: *Instead, I was surpomrised to see sleeky brushed **fur** with smooth, shiny claws. // Замість цього я з подивом побачив тендітну, вкриту вичесаним волоссям **лапу** з гладенькими сяючими пазурами* метонімічну заміну вжито до іменника *рука, лапа,* перекладеного як *хутро, хутряний покрив*; оскільки це сприймається як *рука, вкрита хутром,* спостерігаємо **холонімічну** заміну.

Гіпонімічні метонімічні заміни спостерігаємо у наступному прикладі: *"Excuse me, I don't mean to be rude," I asked, "but is that **nail polish** on your claws?" // «Перепрошую, не хочу вас образити», – запитав я, «– а чи це не **лак для нігтів** на ваших пазурах?»,* де англ. *nail polish* (засіб для покриття нігтів) перекладено як *лак для нігтів*, що є прикладом конкретизації значення.

Денотативні трансформації стосуються перекладу **метафоричних** виразів, при якому, за О. О. Селівановою, застосовуються такі прийоми, як реметафоризація, або створення нової метафори, деметафоризація, що передбачає зникнення метафори оригіналу, та трансметафоризація, за якої відбувається зміна донорської зони метафори [2, 463]. Випадком **трансметафоризації** і зміни донорської зони метафори є наступне речення *"Good evening," he said in a high, **silky** voice. // «– Добрий вечір», – сказав він, і у нього був писклявий, **м'який** голос,* у якому англійський оригінал подає вислів *silky voice,* шовковий голос, де присутня метафора м'якої, гладенької, приємної на дотик поверхні, із донорською зоною ТКАНИНА, адже у такий спосіб описано голос, м'який неначе шовк. Переклад застосовує вислів *м'який голос*, де прикметник *м'який* із донорської зони ЩІЛЬНІСТЬ ПРЕДМЕТА метафорично описує голос живої істоти – не грубий, схожий на жіночий, приємний для слуху.

Отже, для нашого авторського перекладу найцікавішими прикладами трансформацій виявилися лексичні трансформації денотативного плану, представлені синонімічними, антонімічними, метонімічними та метафоричними замінами.

Список використаних джерел і літератури:

1. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія // О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання // О. О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

Науковий керівник: канд. філол. наук Макгауен Т. В.

Водяник Г. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ДЕТЕКТИВУ ДЕНА БРАУНА «КОД ДА ВІНЧІ»

Тексти художнього стилю на сьогодні є чи не найбільш досліджуваним об'єктом у галузі перекладознавства. Їхній переклад вважається справжнім мистецтвом, оскільки мова йде не лише про адекватне відтворення змісту, а й про передачу емоцій, колориту, настрою та атмосфери твору. Багато дослідників вважають, що кращі переклади виконані не так за допомогою лексичних і синтаксичних відповідників, як пошуком таких художніх засобів, завдяки яким мовні співвідношення відіграють другорядну роль.

За визначенням Ю. Солодуба, основною функцією художнього тексту є естетична дія на читача або на слухача [6, 296], тому важливо зберегти індивідуальний стиль автора, образність і стилістичні особливості тексту. Виконання цього завдання можливе шляхом використання конотативних трансформацій, оскільки, за лінгвістичним словником Ахманової, конотація – «це додатковий вміст слова (або виразу), його супутні семантичні або стилістичні відтінки, які накладаються на його основне значення, служать для вираження різного роду експресивно-емоційно-оцінних обертонів» [2, 198]. Конотативні трансформації мають здатність передавати мовлення певних соціальних верств, відображати приналежність до визначеної історичної епохи. Застосовуючи конотацію, тобто додаткове значення лексеми, перекладач має змогу здійснити вплив на аудиторію і максимально наблизитися до того ефекту на читачів, який викликає оригінал твору в адресатів своєї лінговокультурної спільноти. При виборі відтінку слова варто орієнтуватися на реципієнта, на наявність однієї бази фонових знань та на особливості мовної ситуації.

Поняття конотації та її аспекти досліджувались вітчизняними і зарубіжними вченими: визначення конотації (Ю. Апресян), образна конотація (Е. Бузунова), конотація як компонент значення (С. Винниченко), мовні засоби соціальної конотації (А. Дяченко), конотація у сучасній німецькій мові (Н. Оніщенко) [1, 6]. Багато науковців працювали над визначенням конотативних трансформацій та їхніми класифікаціями: Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров, В. С. Виноградов, І. Р. Гальперін, О. О. Селіванова.

Конотативні трансформації, за О. О. Селівновою, полягають у перетворенні, модифікації форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту. Відповідно, дослідниця поділяє їх на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально стилістичні [4, 121]. Саме цього поділу ми дотримуватимемося в нашому дослідженні при описі трансформацій, які були використані в українському перекладі детективу «Код да Вінчі».

Роман Дена Брауна «Код да Вінчі» став справжнім бестселером, його події розгортаються у різних країнах світу, герої належать до різних вікових категорій і соціальних прошарків. Детектив насичений фактами з історії, релігії, літератури та мистецтва, містить уривки інших визначних творів. Також автор надав значної уваги зображенню емоційного стану персонажів, що зумовило появу численних конотативних трансформацій при перекладі.

Одним із різновидів конотативних трансформацій є функціонально-стилістичні, представлені втратою, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення лексем [3, 204]: *Well, **folks**, as you all know, I'm here tonight to talk about the power of symbols...* (2, 13) *// Що ж, **друзі**, як ви знаєте, сьогодні я розповідатиму про силу символів...* (1, 18). Слово, що належить до побутово-розмовної лексики – ***folks*** (рідня, народ) – «people, esp. those of a particular group or type» [7], втрачає стилістичну забарвленість і переходить до нейтральної лексики в мові перекладу – ***друзі*** – «особа, зв'язана з ким-небудь дружбою, довір'ям, відданістю; товариш, приятель» [5].

Наступне функціонально-стилістичне перетворення присутнє у фрагменті: *As the Citroën accelerated southward across the city, the illuminated profile of the **Eiffel Tower appeared, shooting skyward in the distance to the right*** (2, 16) *// «Сітроен» помчав швидше у південному напрямку,*

праворуч забовванів величний силует Ейфелевої вежі (1, 21). Функціонально-стилістична забарвленість у тексті оригіналу передана завдяки фразі ***shooting skyward,*** яку можна перекласти в українському варіанті як «*праворуч вигулькнула Ейфелева вежа,* ***верхівкою дряпаючи небесні простори***». У цьому разі конотація перейшла б на слово «*вигулькнула*», що належить до фамільярного регістру, а у фразі «***верхівкою дряпаючи небесні простори***» поєдналися б два регістри слів: невимушений «*дряпаючи*» і піднесений «*простори*». Щодо поданого варіанту перекладу, то тут вжито слово ***забовваніти***, що належить до книжної поетичної лексики і має значення «почати бовваніти, завиднітися, стоячи десь, здіймаючись над чимось» [5].

Перекладач вдається до експресивних трансформацій, що передбачають модифікацію чи втрату, посилення чи применшення ознаки: *Thirty seconds later, the* ***crowd was grinning****, and the* ***woman*** *showed no signs of letting up* (2, 12) *// Секунд за тридцять* ***публіка*** *вже* ***шкірилася****, а* ***мадемуазель*** *і не думала припиняти* (1, 17). Дієслово ***grin*** – «to smile a wide smile» [7] набуває більш експресивних ознак і перекладається як ***шкіритися*** – «розсуваючи губи, відкривати, показувати (зуби)» [5]. В україномовному варіанті слово має більш негативну конотацію, адже йдеться про студентів, які неправильно розуміють матеріал і відповідно сміються. Щодо іншого слова – ***woman*** – «an adult female human being» [7], то його переклали як ***мадемуазель*** – «назва незаміжньої жінки у Франції (приєднувана, звичайно, до прізвища або імені), що поширилась і в деяких інших буржуазних країнах; панна» [5]. Використано оцінно-емотивну трансформацію, оскільки в мові перекладу з'являється вже іронія та вказується на неприязне ставлення до жінки. Ще одну трансформацію можна спостерігати зі словами ***crowd –*** «a large group of people who have come together» [7] і ***публіка – «***люди, що перебувають де-небудь як глядачі, слухачі, відвідувачі***»***, «люди, народ, товариство» [5]. Якщо враховувати саме друге значення україномовного еквіваленту, то можна зазначити функціонально-стилістичну трансформацію, а саме перехід від нейтрального стилю до розмовного.

У реченні *My French* ***stinks****, Langdon thought, but my zodiac iconography is pretty good* (2, 25) *// Французьку я знаю* ***препаскудно****, – подумав Ленгдон, – зате незле розуміюся на іконографії знаків зодіаку* (1, 30) також є експресивна оцінка. У тексті оригіналу *My French* ***stinks*** (моя французьська просто жахлива/огидна) вона показана у слові ***stink*** – «to be extremely bad or unpleasant» [7], а в мові перекладу вона міститься у слові ***препаскудно*** – «дуже паскудно; чим-небудь зіпсовано, погано, мерзенно, гидко» [5]. Також використано функціонально-стилістичну трансформацію: словосполука, що належить до термінологічної лексики – *zodiac iconography* (зодіакальна іконографія), передана фразою *іконографія знаків зодіаку*. Водночас зміст не змінився, навпаки, перекладач зробив фразу зрозумілішою для сприйняття читачами.

Отже, перекладач детективу Дена Брауна «Код да Вінчі» вдається до конотативних трансформацій задля збереження впливу на реципієнта. Найчастіше використовуються трансформації пов'язані з функціонально-стилістичними особливостями слів, оскільки твір наповнений діалогами як зі студентами, так і з ученими; до того ж, присутня численна термінологія з різних галузей науки і мистецтва.

Список використаної літератури:

1. Амеліна С. М. Конотативна еквівалентність у перекладі / С. М. Амеліна // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 11. – С. 5–14.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М : УРСС : Едиториал УРСС, 2004. – 571 с.
3. Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій / О. О. Селіванова // Нова філологія. – 2012. – № 50. – С. 201–208.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
5. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
6. Солодуб Ю. П. Теория и практика художественного перевода: учебное пособие для вузов / Солодуб Ю.П., Альбрехт Ф. Б., Кузнецов А. Ю. – М : Издательский центр «Академия», 2005. – 296 с.
7. Cambridge Academic Content Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english.

Джерела ілюстративного матеріалу:
1. Ден Браун. Код да Вінчі / Браун Ден. – Харків : «Клуб Сімейного дозвілля», 2010. – 480 с.
2. Brown D. The Da Vinci Code / D. Brown. – NY : Random House Inc., 2004. – 454 p.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Грановська С. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. БАРРІ «ПІТЕР ПЕН»

Дитячу літературу неможливо розглядати як додаток до «дорослої» літератури. Це самостійний об'єкт наукового дослідження, це явище з характерними тільки йому особливостями, це засіб соціального, педагогічного та ідеологічного впливу на підростаюче покоління. Дитячі твори виступають не тільки інструментом для розваги дитини та прищеплення їй навичок читання, але й слугують для передачі знань, світогляду, цінностей та усталених моделей поведінки. У них завжди присутній дидактизм. Дитяча література сприяє формуванню мовної особистості шляхом створення особливого мовного простору твору та мовної гри в ньому [4, 194].

Щодо перекладу дитячої літератури, то ця тема практично не висвітлюється у вітчизняному перекладознавстві, у той час як зарубіжні дослідники вже досить тривалий час розробляють її у світлі нових досягнень перекладознавчої науки, хоча і не демонструють єдиного підходу, оскільки досі не було масштабних спроб систематизувати всі попередні надбання [4, 193].

Виокремлення дитячої літератури зумовлює необхідність її детального особливого розгляду в контексті перекладу та пильної уваги до передачі художніх особливостей оригіналу. Специфіка таких творів дуже різноманітна. Однак наша увага зосереджена саме на мовнокультурному її аспекті.

Актуальність роботи визначається загальною спрямованістю сучасних перекладознавчих досліджень на вияв особливостей досягнення функціонально-комунікативної відповідності українських перекладів й оригіналів художніх творів, зокрема дитячої літератури, а також світовою популярністю творчості шотландського письменника Джеймса Баррі.

Матеріалом дослідження послугував оригінал і переклад роману Дж. Баррі «Пітер Пен». Для аналізу прийомів передачі лексики дитячого художнього твору в перекладі ми обрали сучасну класифікацію перекладацьких трансформацій О. О. Селіванової, за якою формально-змістові трансформації на лексичному рівні розглядаються у двох планах: денотативному та конотативному. Конотативні трансформації розмежовують на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні [1, 74].

Метою нашої статті є аналіз конотативних лексичних трансформацій в українському перекладі роману Дж. Баррі «Пітер Пен».

Фінляндська дослідниця перекладу дитячої літератури Р. Ойттінен у праці «Перекладати для дітей» зазначає, що адаптації та трансформації є невід'ємними характеристиками перекладу дитячої літератури. А шведська дослідниця Л.-К. Персон вважає: «книги повинні бути адаптовані до своєї нової країни» і додає, що завдання адаптації частково падає на перекладача, а частково – на редактора [цит. за 4, 194]. Ми поділяємо цю думку і вважаємо, що акцент на «дитячість» тексту відіграє важливу роль у правильному сприйнятті інформації юними реципієнтами, що є запорукою успішного перекладу. Тобто, переклад дитячої літератури – це переклад орієнтований на реципієнта.

У перекладі роману Дж. Баррі «Пітер Пен» перекладач часто вдається до оцінно-емотивних трансформацій з метою адаптації тексту до норм дитячої літератури слов'янського соціально-культурного простору.

Одними із таких перетворень є вживання зменшено-пестливого суфікса *–ісіньк–*: *All children, **except one**, grow up* (2) *// Усі на світі діти – всі-всі, крім **однісінького** хлопчика, – нарешті виростають* (1). *Except one – «*not including» [6], *однісінький – «*розм. зовсім, абсолютно один» [5]. Поряд із оцінно-емотивною трансформацією спостерігаємо зміну функціонального статусу лексеми.

Використання демінутивних суфіксів у перекладі спостерігаємо і в наступному фрагменті: *Her romantic mind was like the tiny **boxes**,…, perfectly conspicuous in the right-hand **corner*** (2) *// Її навдивовижу загадкова вдача нагадувала чарівну **скриньку**:…, отам, у правому **кутику**, наче блукав ніжний цілунок...* (1). Пор.: *box // скринька – «*зменш.-пестл. до скриня; великий ящик з кришкою і замком для зберігання одягу, коштовних предметів і т. ін.»; *corner // кутик – «*зменш. до кут; геометрична фігура, утворена двома лініями, що виходять із однієї точки» [5].

Яскравим прикладом адаптації тексту для дітей є наступний фрагмент, у якому поряд із оцінно-емотивними трансформаціями виконані стилістичні: *but if they did come she first whipped off Michael's **pinafore** and put him into the one with blue braiding, and smoothed out Wendy and made a dash at John's **hair*** (2) *// Та коли вже вони заходили, то нянька хутко стягала з Майкла брудний **слинявчик** і натягала чистенький, облямований блакитною стрічкою, поправляла сукенку Венді та прилизувала неслухняну Джонову **чупринку*** (1). Пор.: *pinafore // слинявчик* – «розм. нагрудник для маленьких дітей з цупкої тканини або клейонки для захисту одежі від слини й забруднення», спостерігаємо появу в перекладі розмовної лексики [5]. Також пор.: *hair (волосся) // чупринка* – «зменш. до чуприна, волосся на голові людини (переважно у чоловіків)», у перекладі використано гіпонім зі зменшено-пестливим значенням [5].

*…and he sat **on the edge** of Mrs. Darling's bed, holding her hand…* (2) *// Отож він сидів на **краєчку** ліжка пані Дарлінг і, тримаючи її за руку…* (1). Пор.: *edge* – «the outer or furthest point of something» [6], *краєчок – «*зменш.-пестл. до край; лінія, що обмежує поверхню чого-небудь, а також те, що прилягає до цієї лінії» [5]. Знову має місце оцінно-емотивна трансформація на лексичному рівні.

В наступному фрагменті підмічаємо цілу палітру конотативних замін. *There was **the same** excitement ... soon, you might have seen the three of them **going in a row** to Miss Fulsom's Kindergarten school…* (2) *// **Точнісінько** такими переживаннями ... і незабаром уже можна було спостерігати, як трійця дітлахів **дріботить** до дитячого садочка пані Фулсом…* (1). Пор.: *the same // точнісінько* – «розм. присл. до точнісінький; дуже точний» [5], – поряд із посиленням ознаки спостерігаємо зміну функціонального статусу лексеми та використання демінутива. Також у цьому фрагменті наявна ще одна експресивна конотативна трансформація: стилістично нейтральний вираз *go in a row* замінено дієсловом розмовного стилю *дріботіти* – «розм. швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками» [5], що створює дещо дитячу образність.

Посилення ознаки спостерігаємо у фрагменті: *…Neverland…not **large** and sprawly, you know, with tedious distances between one adventure and another…* (2) *// Він не **широченний** та просторий, щоб на ньому довго шукати пригод…* (1). Використано експресивну конотативну трансформацію, пор.: *large* – «of considerable or relatively great size, extent, or capacity» [6] // *широченний* – «розм. надзвичайно широкий», а також помічаємо зміну функціонального статусу лексеми [5].

Отже, з огляду на представлені матеріали дослідження можна зробити висновок, що «дитячість» у художньому мовленні перекладача роману Дж. Баррі «Пітер Пен» реалізується через стилістично марковану лексику, традиційні словотвірні типи, розмовний синтаксис і характеризується використанням емоційних та експресивних форм, що виявляють безпосередні оцінки мовця. Зіставний аналіз текстів оригіналу та перекладу свідчить про те, що у процесі пошуку відповідників інтерпретатор зіштовхується із труднощами, пов’язаними з розбіжностями у системі двох мов. Перекладач вдало долає такі перешкоди, застосовуючи перекладацькі трансформації різних рівнів.

Список використаної літератури:

1. Литвин І. М. Перекладознавство : навч. посібник / І. М. Литвин. – Вид. 4-те, допов. – Черкаси, 2016. – 208 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання. – Черкаси, 2012. – 488 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
4. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу // Вісник Житомирського державного університету. – Сер. Філол. – Житомир, 2010. – Вип. №49. – С. 194.
5. СУМ = Словник української мови. В 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. – Київ : Наукова думка, 1970 – 1980.
6. The Cambridge English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://dictionary.cambridge.org/ru/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Пітер Пен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Barri_Dzheims_Metiu/Piter_Pen_Povna_versiia.pdf
2. PETER PAN By J. M. Barrie [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: https://www.gutenberg.org/files/16/16-h/16-h.htm#link2HCH0001.

Науковий керівник: канд. пед. наук Рейдало В. С.

Грановська С. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-КАЗКИ О. М. ВОЛКОВА «ЧАРІВНИК СМАРАГДОВОГО МІСТА»

В епоху наукового, економічного, культурного прогресу та міжнародної співпраці людство не може обійтися без обміну інформацією. Індустрія перекладів швидко розвивається завдяки глобалізації ринку, який передбачає подальше розширення цієї галузі. Дослідженню перекладацького процесу приділяють значну увагу теоретики та практики перекладу: Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, А. В. Федоров, О. Д. Швейцер, Р. П. Зорівчак, О. О. Селіванова та інші.

Актуальність нашого дослідження обумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних і перекладознавчих праць на вивчення проблем перекладу художніх творів різних жанрів, а також потребою детального аналізу стилістичних особливостей художнього твору та прийомів їхньої передачі у тексті перекладу.

Метою статті є аналіз метафоричних трансформацій в українському перекладі роману-казки О. М. Волкова «Волшебник изумрудного города». Зважаючи на важливість передачі метафори в перекладі, у перекладознавстві існує значна кількість класифікацій прийомів її передачі (Я. Рецкера, П. Ньюмарка, В. Комісарова, О. Швейцера, Т. Казакової, О. Селіванової та ін.) [5, 31].

У когнітивній семантиці концептуальна метафора розглядається американськими лінгвістами Дж. Лаккофом і М. Джонсоном як розуміння однієї концептуальної сфери в термінах іншої. Представники когнітивної лінгвістики виокремлюють дві сфери метафори: донорську і реципієнтну [див.: 1, 137]. Ураховуючи відносини між вихідними та кінцевими формами та спираючись на когнітивний підхід до пояснення метафори, О. О. Селіванова метафоричні трансформації, які вважає синонімічними замінами здебільшого контекстуального типу, ділить на деметафоризацію, метафоризацію і трансметафоризацію [цит. за: 5, 31].

Метафоричні трансформації в українському перекладі роману-казки О. М. Волкова представлені деметафоризацією – заміною метафори неметафорою (О. Д. Швейцер, О. О. Селіванова), метафоризацією – заміною неметафори метафорою (О. Д. Швейцер, О. О. Селіванова), реметафоризацією (О. Д. Швейцер) або трансметафоризацією – «заміною донорської сфери метафори» [2, 463].

Перший тип метафоричних перетворень представлений у фрагменті: *Как раз в это самое время в далёкой стране, за высокими горами, колдовала в* ***угрюмой*** *глубокой пещере* ***злая*** *волшебница Гингема* (1, 2) *// Саме на той час у далекій країні за високими горами чаклувала в глибокій* ***темній*** *печері* ***люта*** *чарівниця Гінгема* (2, 2). Метафора *угрюмый* – «мрачный, суровый, невеселый (о человеке)» [3] замінена прикметником у прямому значенні *темний* – «позбавлений світла; погано освітлений» [4]. У цьому фрагменті також є метафоризація: неметафоричний прикметник *злой* – «заключающий в себе зло» [3], трансформовано на метафоричний *лютий* – «Безжалісно жорстокий, нещадний (про людину)» [4].

Метафоризація в тексті перекладу наявна і у фрагменті: *Вдали у горизонта сгущались тучи, среди них* ***поблёскивали*** *молнии* (1, 3) *// Вдалині, біля горизонту, вже скупчилися хмари,* ***розтинали небо*** *блискавиці* (2, 3), де *поблёскивать* зі значенням «сверкать время от времени слабым блеском» [3] перекладено метафорою *розтинати* – «розрізати на частини, шматки, пласти або скиби» [4].

Прикладом трансметафоризації є перетворення: *сгущаться* (про хмари) – «сосредоточиться, собраться, теснясь где-либо» (донорська концептуальна сфера метафори оригіналу РІДИНА, пор. з прямим значенням: «стать густым или более густым» [3]) – *скупчуватися* – «збиратися у великій кількості; нагромаджуватися» [4], донорська концептосфера метафори українського перекладу ЛЮДИНА.

Заміну донорської сфери метафори можна спостерігати також у фрагменті: *Вызванный волшебством Гингемы, ураган* ***донёсся*** *до Канзаса и с каждой минутой приближался к домику Джона. // Викликаний чаклунством Гінгеми буревій* ***долетів*** *до Канзасу і з кожною хвилиною наближався до будиночка Джона.* Метафора *донестись* – «раздаться, послышаться, прозвучать» [3], донорською сферою якої є ЗВУК, у перекладі передано метафорою *долетіти* – «летячи, досягати чого-небудь, якого-небудь місця» [4] із донорською сферою ПТАХ.

У більшості випадків метафору тексту оригіналу збережено перекладачем, завдяки чому відтворюється ідіостиль О. М. Волкова: – *Изо рта и ноздрей волшебника* ***вылетал*** *огонь* (1, 4) *// Із рота і ніздрів чаклуна* ***вилітав*** *вогонь* (2, 4). *Вокруг до самого горизонта* ***расстилалась*** *ровная, как скатерть, степь* (1, 1) *// До самого обрію велетенською рівною скатертиною* ***слався*** *степ* (2, 2).

Отже, результат аналізу метафоричних трансформацій в українському перекладі роману-казки О. М. Волкова «Чарівник смарагдового міста» свідчить про те, що перекладачеві вдалося досягти функціонально-комунікативної еквівалентності оригіналу та перекладу за допомогою вмілого застосування відповідних перекладацьких прийомів.

Список використаної літератури:

1. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І. М. Литвин. – Вид. 4-те, допов. – Черкаси: видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. – 208 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
3. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: ООО «ИТИ технология», 2007. – 944 с.
4. Словник української мови. В 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980.
5. Литвин І. М. Метафора в оригіналі та перекладі роману Ю. Винничука «Танго смерті» // Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки. – Черкаси, 2019. – Випуск №1. – С. 30-31.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Волшебник изумрудного города [Електр. ресурс]. – Режим доступу: URL: https://azku.ru/volkov-skazki/volshebnik-izumrudnogo-goroda.html
2. Чарівник смарагдового міста [Електр. ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2607.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Литвин І. М.

Іваненчук К. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОНІМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ФІЛЬМУ«ВТЕЧА З ШОУШЕНКА»

У сучасному світі кіновиробництво вже давно стало важливим видом мистецтва. Перекладач має генерувати креативні думки та ідеї, звертаючи увагу на лексичний та прагматичний аспект перекладу іншомовного матеріалу, зокрема під час перекладу аудіовізуальної інформації. Таким чином, у перекладі аудіовізуальних творів важливим стає донесення задуму і збереження сенсу, а також підлаштування куту сприйняття для реципієнта.

Переклад – це викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації, виражених у письмовому або усному тексті однією мовою, за допомогою еквівалентного тексту іншою мовою [1, 11]. Із метою досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності текстів оригіналу та перекладу використовують прийоми перекладу – перекладацькі трансформації. Їхньому дослідженню присвячували свої праці відомі теоретики перекладу: Л. С. Бархударов, В. В. Виноградов, В. Н. Комісаров, Л. Л. Нелюбін, Л. К. Латишев, Я. Й. Рецкер, О. О. Селіванова, О. Д. Швейцер.

У перекладознавстві існують різні типології трансформацій. У нашому дослідженні спираємося на класифікацію О. О. Селіванової, яка поділяє трансформації на формальні та формально-змістові. Формальні трансформації представляють словникові відповідники лексем, що отримують у мові перекладу однаковий із вихідною одиницею семний набір. Формально-змістові трансформації представляють словникові відповідники лексем, що отримують у мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір [2, 460].

На лексичному рівні формально-змістові трансформації мають два плани вираження: денотативний і конотативний. Денотативний план формально-змістових трансформацій на лексичному рівні маніфестує понятійно-логічне ядро значення, а формально змістові у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення [2, 460]. До трансформацій денотативного плану належать метонімічні заміни, які можна диференціювати залежно від статусу суміжних предметів, явищ, понять. Вони поділяються на: партонімічні, холонімічні, гіперонімічні, гіпонімічні та еквонімічні трансформації [2, 462].

Наше дослідження присвячено аналізу метонімічних трансформацій та дослідженню специфіки кіноперекладу на матеріалі українського перекладу англійського оригіналу повнометражного художнього фільму «Втеча з Шоушенка» (“The Shawshank Redemption”). Переклад аудіовізуального матеріалу має свою специфіку, оскільки має ознаки як письмового, так і усного перекладу.

Доволі поширеним різновидом метонімічних замін є партонімічні трансформації – заміни назви цілого назвою його частини:

*Return to your **cellblocks** for evening count* (2) *// Усім в'язням повернутися до **камери*** (1).

Словосполука *cellblock* в англійській мові має значення “a large single building or part of a complex subdivided into separate prison cells” [4]. У той час як *камера* в українській мові означає «кімната, приміщення спеціального призначення в деяких установах» [3, т. 4, ст. 82]. Можна зробити висновок, що перекладач замінив назву всієї будівлі в'язниці, на певний вид приміщення, який є лише її частиною – камеру.

Також до метонімічних замін денотативного плану належать холонімічні трансформації. На противагу партонімічній, ця трансформація навпаки замінює назву частини назвою цілого. Приміром:

*His **eyes** shone …* (2) *// Його **лице** сяяло…* (1).

Тут ми можемо спостерігати як слово *eyes* (“each of a pair of globular organs of sight in the head of humans” [4]), що має прямий повний еквівалент «очі», перекладене як *лице* («передня частина голови людини» [3, т. 5, ст. 525]). У цьому прикладі відбувається заміна частини назвою цілого. Беручи до уваги візуальну складову фільму, матеріал якого використовується

для дослідження, ми помітили, що у цій сцені герой активно використовував як вербальні засоби комунікації, так і невербальні. Тому, щоб підсилити вплив на реципієнта, перекладач звернув увагу, власне, на лице.

Наступний вид трансформацій – це гіперонімічні трансформації денотативного плану. Іншими словами генералізація – заміна назви видового поняття назвою родового:

*A broken **bourbon bottle**, likewise with fingerprints* (2) *// На розбитій **пляшці віскі** також знайдено його відбитки* (1).

Бурбон ("bourbon is a kind of American whisky distilled from maize and rye" [4]) перекладач трансформував у *віскі* («спиртний напій, що виробляється переважно в Англії та США» [3, т. 1, ст. 684]), що є узагальненою назвою алкогольного напою, який виробляється. На нашу думку, ця трансформація була доречною. Віскі – це продукт дистиляції зернового спирту. Беруть будь-яке зерно (ячмінь, кукурудза, пшениця), додають цукор. Бурбон і скотч – це і є віскі. Бурбон – це різновид американського віскі, у якому вміст саме кукурудзяного спирту має бути не менше як 51%. [5] Батьківщиною віскі вважається Ірландія та Шотландія, а згодом напій почали виробляти і в Сполученого Штатах Америки, змінивши рецептуру. За багато років в цих країнах сформувалась культура споживання напою, тож пересічний мешканець знає про види віскі, як і де його виробляють. В Україні мало хто знає про особливості і специфіку цього алкогольного напою. Гіперонімічна заміна, яку використав перекладач, конкретизувала вид напою, підлаштовуючи його назву до українського глядача.

*Bullets scattered on the ground which bear his **fingerprints*** (2) *// На землі знайдено кулі з його **відбитками*** (1).

Значення слова *fingerprint* словник пояснює як "an impression or mark made on a surface by a person's fingertip, able to be used for identifying individuals from the unique pattern of whorls and lines on the fingertips"[4]. Словник української мови дає визначення слову *відбиток* наступне значення: «слід, витиснений на чомусь, у чомусь» [3, т. 1, ст. 556]. Тобто в оригіналі є уточнення, який саме відбиток залишив герой фільму, а у перекладі використано генералізацію.

Отже, дослідження українського перекладу художнього фільму «Втеча з Шоушенка» ("The Shawshank Redemption") показало, що перекладач часто вдається до формально-змістових трансформацій денотативного плану на лексичному рівні, а саме метонімічних перетворень. Їхнє використання зумовлене специфікою кіноперекладу та особливостями лексики української та англійської мов.

Список використаної літератури:

1. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие / В. С. Виноградов. – М.: КДУ, 2006. – 240 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012.
3. Словник української мови: в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
4. Oxford Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.oxforddictionaries.com
5. The Village [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.the-village.com.ua/village/food/wrong-beliefs/282505-chim-vidriznyayutsya-skotch-burbon-ta-viski
6. Urban Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.urbandictionary.com/

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Втеча з Шоушенка. / Переклад з англійської: компанія ТВ+, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.dailymotion.com/video/x3f889o
2. Shawshenk Redemption, 1994. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https: //www.dailymotion.com/video/x3f889o

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Ількевич А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЇ В ПЕРЕКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ФЕНТЕЗІ-СЕРІАЛУ «REIGN» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сучасний світ важко уявити без фільмів, серіалів чи мультфільмів, які стали окремим видом мистецтва. Але все ж таки, найбільшу кількість цікавих серіалів випускають за кордоном і тому нагальною, актуальною проблемою теорії та практики перекладу є адекватне та еквівалентне відтворення кінотекстів для глядачів, які належать до іншої культури. Кіноперекладє складним видом перекладацької діяльності і саме тому вимагає високого рівня фахової кваліфікації, оскільки у процесі перекладу фільму перекладач переносить глядачів у інше культурно-історичне середовище [3].

Наразі існує багато способів перекладу фільмів чи серіалів, наприклад: дублювання (вид перекладу фільмів, мультфільмів та серіалів, внаслідок якого відбувається повна заміна мови оригіналу на іншу мову з метою) [1]; субтитрування (напис у нижній частині кадру кінофільму, перев. з перекладом тексту) [2]; закадровий переклад (різновид озвучення, при закадровому перекладі зберігається приглушена оригінальна звукова доріжка, на яку накладається доріжка з перекладом) та багато інших.

Метою нашого дослідження є аналіз перекладу фентезі-серіалу "Reign" українською мовою та висвітлення граматичних, лексичних та прагматичних трансформацій, використаних у перекладі.

За основу беремо класифікацію перекладацьких трансформацій запропонованих О. О. Селівановою, яка поділяє перекладацькі перетворення на формальні, формально-змістові, обумовлені специфікою мовних систем оригінального та перекладного текстів, а також контекстуальними і прагматичними факторами, та прагматичні, які є формально-змістовими [4].

Граматичні системи різних мов мають як різну кількість категорій, так і відмінності у їхньому вираженні. Синтаксичні організації мов відрізняються специфічними рисами у структурі словосполучень і речень. Специфіка граматичних систем мов призводить перекладача до необхідності здійснити трансформації на словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Такі трансформації зазвичай полягають у перетворенні граматичної одиниці відповідно до норм мови перекладу [4].

Цікавим прикладом граматичної трансформації є наступне речення:

*“She is sent to France to wed its next king, to save herself and her people” // «Тож її відправляють до Франції, щоб одружитися з майбутнім королем. **Їхній** союз повинен захистити її та її людей»*. Частину речення *to wed its next king, to save herself and her people* перекладено із застосуванням трансформації на синтаксичному рівні, а саме членування речення: *Їхній союз повинен захистити її та її людей*, проте у випадку дослівного перекладу (*Вона повинна одружитися з майбутнім королем, щоб захистити себе та своїх людей*) втрачається головна думка, яка закладена в тексті та зменшується вплив на реципієнта, оскільки при неправильному виборі теми та реми в реченні може виникнути нерозуміння сенсу тексту.

У наступному прикладі використано лексичну трансформацію. Перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою еквівалентної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу[3].

*“Isn't it the custom for every **able-bodied** man to ride to war with the king?”// «Хіба не повинні всі **дужі** чоловіки бути на війні з королем?»* Слово *able-bodied* має значення “people who are healthy and have no illness, injury” [7], в українському перекладі передано за допомогою прикметника *«дужий»* – «той хто має велику фізичну силу; сильний» [1]. У випадку дослівного перекладу українською мовою це слово, яке має значення *«здоровий»*, несе іншу

конотацію та відтінок значення, тому що головні герої хотіли вказати саме на силу та гарну поставу чоловіків, які повинні стояти за свою країну та захищати свого короля, тому тут і використано контекстуальну синонімічну заміну.

За О. О. Селівановою, метафоричні трансформації також є синонімічними замінами, здебільшого контекстуального типу. В їхньому складі виокремлено деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію [5]. Метафорична заміна, а саме деметафоризація, прослідковується в наступному прикладі:

"Just a minor display of temper by some peasants" // «Лише деякі селяни вирішили побунтувати». Дослівний український переклад метафоричного виразу *display of temper* (*display* – "to let something become known by what you say or do, or how you look" та *temper* – 'the tendency to become angry very quickly") [7] недоречний у цьому контексті, оскільки зрозуміло, що селяни не виставляли на показ свою злість, а підняли бунт з приводу певних дій можновладців. Тому у цьому реченні вдало використано деметафоризацію в українському перекладі, що посприяло більш точній передачі змісту для його кращого сприйняття та розуміння глядачами.

О. О. Селіванова виокремлює в особливий тип перекладацьких перетворень формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, які передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача [4]. Приміром:

"But there are forces that conspire... forces of darkness, forces of the heart...." // «Але їй доведеться зіткнутися ***віч-на-віч*** *із палацовими інтригами… нічними таємницями та пристрастями».* У цьому прикладі додавання фразеологічної одиниці «віч-на-віч» є одним зі способів прагматичного впливу на етнокультурну рефлексію мовця. В українській мові ця ідіома має значення «бути з кимось на одинці»[1]. Ця фразеологічна одиниця посилює експресію та вказує на те, що героїні доведеться зіткнутися з проблемами та вирішувати їх самотужки. Слово *force* тлумачиться як "physical, especially violent, strength, or power" [7]; та слово *conspire* – "to plan secretly with other people to do something bad, illegal, or against someone's wishes" [7], тому стає зрозумілим, що у разі дослівного перекладу: *Але тут існують сили змови… темні сили, та сили які керують серцем*, втрачається прагматичний зміст та вплив на глядача.

Трансформація на прагматичному рівні також була використана в наступному фрагменті:

"She and Francis ***can't keep away from each other****, and you just take it in stride" // «Вони з Франциском* ***не розлий вода****. А ви так спокійно до цього ставитися».*

Вираз *can't keep away from each other* дослівно звучатиме: *«не можуть залишатися один без одного».* В українському перекладі відбулася заміна цього виразу фразеологічною одиницею *не розлий вода*, що декодується як «ті, хто завжди разом, ніколи не розлучаються» [6], що повністю відображає зміст оригіналу. Заміна реалій оригінального тексту реаліями мови перекладу допомагає передати не лише експресію, але й зробити текст легким для сприйняття та розуміння іншомовними реципієнтами. У цьому прикладі також використано членування речень на граматичному рівні, щоб наголосити на певній інформації, зберігши при цьому еквівалентність текстів оригіналу та перекладу.

Отже, у процесі перекладу фентезі-серіалу "Reign" застосовано різноманітні трансформації, зокрема граматичні, лексичні та прагматичні перетворення, задіяні для досягнення адекватності та еквівалентності перекладу.

Список використаних джерел і літератури:

1.Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://sum.in.ua/

2. Дубляж // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1 : А – Л. – С. 306.

3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник / І. В. Корунець. – К. : Нова Книга, 2000. – 448 с.

4. Матасов Р. А. Методические аспекты преподавания кино / видеоперевода / Р. А. Матасов // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – РГПУ им. А. И. Герцена, 2009. – С. 155 – 166.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. − 844 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2016. – 680 с.
7. Словник української мовив 11 томах. – Том 9, 1978. –С. 817.
8. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dictionary.cambridge.org/

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Калюжна Ю. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВЛАСНИХ ІМЕН В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ Д. КІЗА «ТАЄМНИЧА ІСТОРІЯ БІЛЛІ МІЛЛІГАНА»

Художній переклад служить своєрідним містком між культурами текстів оригіналу та перекладу. Цей вид перекладу вирізняється надзвичайною важливістю, адже покликаний передати естетику твору, настрій та атмосферу. Власні назви в художньому творі відображають індивідуальну картину світу письменника та своєрідність культури і суспільного життя народу-носія. Тому серед ключових проблем перекладу – відтворення власних імен, які й забезпечують відповідні культурні алюзії.

Цей аспект перекладу привертав увагу багатьох українських мовознавців – Н. Бияк, Л. Белея, А. Гудманяна, Р. Зорівчак, В. Калінкіна, І. Корунця, В. Карабана, М. Лукаша тощо.

У традиційному перекладознавстві виокремлені перекладацькі прийоми, які застосовують при перекладі власних імен, зокрема з англійської на українську мову. Як правило, це транскрипція, транслітерація, комбінація, фонографічна заміна за традицією, які О. О. Селіванова називає фонографічними трансформаціями [4, 458–459]. Завдяки цим прийомам імена оригінального твору знаходять свої еквіваленти в перекладному тексті.

Мета нашого дослідження – проаналізувати засоби відтворення власних імен і доцільність їх використання в українському перекладі роману Деніела Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана».

Роман Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» відзначається великою кількістю цікавих персонажів, які розглядаємо своєрідним «ключем» до розкриття художнього задуму письменника. Іноді власні імена у творі виконують роль лаконічних характеристик його героїв. Власні назви – основа образної системи твору, а дослідження їхніх особливостей є першочерговим завданням перекладача, щоб цілісно вибудувати систему образів у перекладі.

Пропонуємо розглянути декілька вдалих прикладів перекладацької транслітерації: *Adalana // Адалана; Kevin //Кевін; Martin //Мартін; Robert // Роберт.* Як бачимо, перекладач удало замінив англійські графеми українськими, передаючи графічний образ слова [2, 176].

У перекладача також не виникло труднощів із відтворенням імен за допомогою транскрипції: *Steve [stiv] // Стів; Walter [ˈwɔltər] //Волтер; Shawn [ʃɔn] // Шон; Lee [li]* [5] *//Лі.* У наведених прикладах спостерігаємо пофонемне перетворення вихідних лексичних одиниць за допомогою фонем мови перекладу [1, 220].

Однак, Л. С. Бархударов зауважує, що на практиці досить рідко розмежовують поняття транскрипції та транслітерації, у більшості випадків зустрічаємо поєднання цих двох прийомів у перекладі, іншими словами – комбінацію [2, 177]. Таку тенденцію можемо поспостерігати у відтворенні імені *Christopher [ˈkrɪstəfər] // Крістофер* [5]. Дослідивши транскрипцію аналізованого слова, чітко бачимо, що це комбінація двох прийомів. Адже якщо використати лише пофонемне перетворення вихідних лексичних одиниць, то в результаті отримаємо ім'я *Крістефер.*

Схожа ситуація і з перекладом імені *April [ˈeɪprəl] // Ейпріл.* З огляду на фонемний та графемний запис лексеми зрозуміло, що послідовна транскрипція була б *Ейпрел,* а послідовна транслітерація – *Апріл.*

Прослідковуємо комбінацію і в таких випадках: *Billy [ˈbɪli] // Біллі; Danny [ˈdænɪ] // Денні; Donna [ˈdanə] // Донна* [5]. Бачимо, що в цих транскрибованих іменах сліди транслітерації можна помітити у подвоєнні приголосних *-нн-, -лл-* на письмі.

Незважаючи на високий рівень якості фонетичних трансформацій, використаних Оленою Стусенко у перекладі роману Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана», ми виокремили деякі перекладацькі неточності.

Звернімо увагу на переклад імені *Samuel // Семюель.* Здається, що така передача імені є цілком доречною, адже лексема *Samuel* зазвичай має два варіанти перекладу: *Семюель,* отримане завдяки комбінації транскрипції *[ˈsæmjul]* [5] і транслітерації, та *Самуїл,* яке є фонографічним відповідником за традицією. Проте, дослідивши семантику та позамовне оточення слова, відзначимо, що кращим варіантом перекладу в цій ситуації є *Самуїл,* оскільки маємо таку характеристику особистості: *The wandering Jew. Orthodox in his religion, he is the only one who believes in God // Вічний жид. Сповідує ортодоксальний іудаїзм. З усіх особистостей тільки він вірить у Бога.* З'ясувавши особливості цього імені, ми дізналися, що великим пророком і останнім суддею народу ізраїльського був *Самуїл* [3]. Тож, на нашу думку, у цьому випадку доцільніше було б використати фонографічну заміну за традицією і передати лексему *Samuel* як *Самуїл*, адже такий прийом допоможе підкреслити релігійні вподобання особистості.

Щоб роз'яснити переклад наступного антропоніма, ми провели невелике етимологічне дослідження. Розглянемо цей приклад: ***Ragen*** *Vadascovinich. Yugoslavian, he speaks English with a noticeable Slavic accent, and reads, writes and speaks Serbo-Croatian //* ***Рейджен*** *Вадасковинич. Югослав. Читає, пише і розмовляє сербохорватською мовою. Англійською говорить із сильним слов'янським акцентом.* З огляду на слов'янське коріння особистості нами відстежено характерні для цієї групи мов імена. Розглянувши сербські імена бачимо, що звук [дж] невластивий для цієї мови. Типовими іменами є Огньен, Мишльен, Льубльен, Вукан, Звездан [3]. На нашу думку, переклад лексеми *Ragen // Рейджен* є некоректним, а от відповідник *Ragen // Раген,* отриманий за допомогою транслітерації, є кращим у цьому випадку.

Дискусійним залишається питання перекладу імені *David // Девід*. Для українців уже став звичним саме такий варіант перекладу цієї лексеми, та, керуючись правилами перекладу імен за допомогою фонографічних трансформацій, ми хочемо запропонувати інший, правильніший, на нашу думку, еквівалент. Звернімо увагу на транскрипцію лексеми *David ['deivid]* [5]. Оскільки саме транскрипція зараз є найпопулярнішим способом передачі імен, робимо висновок, що переклад лексеми *David // Дейвід* справді заслуговує уваги. Зазначимо, що імена деяких відомих особистостей, зокрема ім'я художника Дейвіда Вілкі (David Wilkie) передається таким способом. Тож, на нашу думку, еквівалент *David // Дейвід* є доречнішим.

Отже, переклад власних імен є одним зі складних завдань перекладача у процесі перекладу художнього твору, має свою специфіку та потребує компетентного використання перекладацьких прийомів для досягнення адекватного варіанту. Кожне ім'я семантично закодоване, має свій зміст, який перекладач повинен не тільки зрозуміти, а й передати у перекладі. Відзначимо, що перекладач роману Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана» впорався зі своїм завданням. Для перекладу антропонімів використовував такі прийоми, як транскрипція, транслітерація, поєднання транскрипції та транслітерації.

Список використаної літератури:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
3. Електронний довідник Wikipedia [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.wikipedia.org/.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
5. toPhonetics [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://tophonetics.com/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Таємнича історія Біллі Міллігана: роман / Деніел Кіз; пер. з англ. Олени Стусенко. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 512 с.
2. Keyes D. The Minds of Billy Milligan: A Novel / Daniel Keyes. – New York : Random House Publishing Group, 1995. – 448 p.

Науковий керівник: канд. пед. наук Рейдало В. С.

Квасніцька Н. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЧНИХ ВИСТУПІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПУ МАРІАНИ АТЕНСІО «ЩО РОБИТЬ ТЕБЕ ОСОБЛИВИМ?»)

Одним із найпопулярніших засобів поширення інноваційних ідей в сучасному світі є платформа TED. На цій платформі можливо прослухати виступи відомих науковців, журналістів, громадських діячів на різні актуальні теми. Виступи є лаконічними та емоційними. Вони розраховані на широку аудиторію. Тематика виступів варіюється від медицини, економіки та освіти до прав жінок та захисту навколишнього середовища.

Промова – «це усний виступ із метою висвітлення певної інформації та впливу на розум, почуття й волю слухачів, логічною стрункістю тексту, емоційною насиченістю та вольовими імпульсами мовця» [4, 59]. Для того, щоб проголосити промову, найперше, що потрібно знати оратору, – це вид заходу, де він говоритиме, та враховувати соціально-професійний склад аудиторії, вік, стать, інтелектуальний рівень, національно-етнічний склад, релігійні погляди та політичні уподобання; також визначатися з характером виступу та засобами, які він буде використовувати. На сьогодні з промовами виступають під час агітаційних заходів, на мітингах, у судових процесах, чи на ювілейних зустрічах.

Промова Маріани Атенсіо «Що робить тебе особливим?» характеризується використанням розмовної лексики, риторичних запитань та різних художніх засобів. Виразності її промови додає інтонація, з якою вона говорить. Адже інтонація усного мовлення – «це додаткова паралінгвістична система спілкування, яку використовує оратор для впливу на аудиторію… Під інтонацією слід розуміти ритміко-мелодійну побудову промови, яка передає її смисл і почуття за допомогою висоти тону, сили звуку, темпу мови і тембру голосу» [3, 7]. Маріана Атенсіо виступає емоційно та активно використовує невербальні та паралінгвістичні засоби.

Щоб зберегти експресивність в українському перекладі, ми вдаємося до прагматичних трансформацій. О. О. Селіванова виділяє формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, основним завданням яких є «перетворення форми та змісту лексичних одиниць у тексті, текстових фрагментах для того, щоб компенсувати прагматичний вплив перекладу на адресанта» [2, 467].

Для того щоб компенсувати розбіжності в інформації для читача перекладу, зазвичай вдаються до мегатекстових трасформацій, різновидом яких є виноски, коментування та примітки. Вони дають змогу збалансувати прагматичний вплив: *This time, I remember day dreaming on the plane about «the American high school experience» – with a* ***locker*** *// Я пам'ятаю, що цього разу в літаку мріяла про «досвід американської старшої школи», де кожен має* ***власну шафку на замку****.* В українського читача слово ***locker***, яке має значення «one of a set of tall metal cupboards that are fastened to a wall and can be locked, in which employees, students, etc. can leave their possessions» [6] (букв. один з видів металевих шаф, які кріпляться до стіни і замикаються, в якому працівники, студенти можуть залишати свої речі), не викликає таких асоціацій, як у американського. Щоб адаптувати цю реалію до української аудиторії, ми додали пояснення.

У процесі перекладу фразеологічний зворот може замінюватися вільною сполукою: *What I remember most about these moments was when I finally* ***clicked with someone*** *// Найбільше мені*

запам'ятались ті моменти, коли я врешті-решт ***з кимось подружилась.*** Стійку сполуку ***to click with somebody***, що має значення «to have a positive connection or friendly rapport with one» [8] (букв. мати позитивний зв'язок чи дружні взаємовідносини один з одним), ми замінили вільною сполукою ***з кимось подружитись***. Ми використали цю трансформацію, щоб читачеві було легше зрозуміти думку автора.

Наступним прикладом перетворень є заміна вільної сполуки фразеологізмом: *I got* ***really excited*** *// Я була* ***на сьомому небі від щастя.*** У промові з метою наголосити на своєму емоційному стані Маріана Атенсіо вжила прислівник ***really***, що має значення «sincerely, truly» [6] (букв. щиро, правдиво). При перекладі ми використали фразеологізм, який є відомим для українського читача, – ***бути на сьомому небі від щастя***, що означає бути «безмежно щасливим, повністю задоволеним» [1, 270].

У перекладі англомовного виступу Маріани Атенсіо «Що робить тебе особливим?» використовується ще один варіант перекладу фразеологічних одиниць – передача фразеологізму оригіналу ідентичним фразеологізмом у мові перекладу: *You see, when we* ***label someone*** *as different, it dehumanizes them in a way // Розумієте, коли ми* ***чіпляємо на когось ярлик****, це певним чином знецінює людей.* Англійська ідіома ***label someone***, що має значення «to describe someone or something using a particular word or phrase, often unfairly» [6] (букв. описувати когось чи щось, використовуючи окреме слово чи фразу, часто несправедливо), перекладена українським фразеологізмом ***чіпляти на когось ярлик*** зі значенням «несправедливо звинувачувати когось у чомусь» [5, т. 11, 649].

Наступний спосіб передачі прагматичного впливу відбувається тоді, коли фразеологізмам оригіналу відповідають фразеологізми у перекладі, які мають однакове значення та стилістичний відтінок, але різне лексичне навантаження: *In the words of Voltaire: «I may not agree with what you have to say, but I will* ***fight to the death*** *to defend your right to say it» // Вольтер говорив: «Я не згоден з тим, що ви говорите, але буду* ***до останньої краплі крові*** *захищати ваше право висловити власну точку зору».*

Маріана Атенсіо у промові використала ідіому ***fight to the death*** – «to try extremely hard to achieve something or keep something» [8]. Здійснюючи власний переклад, ми використали фразеологізм ***до останньої краплі крові***, який повністю передає емоційне значення тексту оригіналу – «боротись до кінця, доки живий» [7].

Отже, здійснюючи переклад усних виступів слід враховувати низку важливих факторів, зокрема у перекладі необхідно зберегти не тільки інформативність, але й передати емоційну складову. Це можливо досягти за допомогою використання прагматичних трансформацій, які збагачують мову перекладу, надаючи їй образності та експресивності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Молотков = Фразеологический словарь русского языка / Под ред. А. И. Молоткова. – М. : Русский язык, 1986. – 543 с.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – 488 с.
3. Стец В. А. Основи ораторського мистецтва: [навч. посібн.] / В. А. Стец, І. І. Стец, М. Ю. Костючик. – Тернопіль : Економічна думка, 1998. – 60 с.
4. Струганець Л. В. Теоретичні основи культури мови: [навч. посібн.] / Л. В. Струганець. – Тернопіль : ТНПУ, 1997. – 96 с.
5. Словник української мови у 11 т. – Київ : Наук. Думка, 1970–1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
6. Cambridge Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dictionary.cambridge.org/
7. Slovopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http:// http://slovopedia.org.ua/
8. The Free Dictionary by Farlex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http: // https://idioms.thefreedictionary.com/
9. Mariana Atencio. What makes you special? / Atencio Mariana [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://www.ted.com/talks/mariana_atencio_what_makes_you_special.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Келеп Д. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМУ «GONE WITH THE WIND» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Літературні твори є основою екранних образів кіно з перших днів його існування, а кіноінтерпретації і переклади цих творів є органічною частиною кіномистецтва. Кінофільм – це своєрідний культурний феномен, що відображає соціокультурні пріоритети суспільства і також спосіб формування картини світу, як окремої особистості, так і лінгвокультурного суспільства загалом. Досить часто саме фільми є головним джерелом і засобом творення образу іншої культури. Дослідження перекладу класичних відомих фільмів, які відображають певну історичну епоху, становить значний інтерес для сучасної теорії та практики перекладу.

Актуальність нашого дослідження полягає у необхідності докладного, комплексного вивчення перекладацьких трансформацій та виявленні основних розбіжностей у застосуванні лексичних одиниць української та англійської мов в українському перекладі. У фільмі «Gone with the Wind» на тлі важливих драматичних історичних подій розгортаються історії кохання, будуються відносини між людьми, тому він сповнений емоційності, експресивності та стилістично забарвленої лексики, яка є предметом дослідження.

Метою нашого дослідження є аналіз конотативного аспекту лексичних трансформацій на матеріалі українського перекладу фільму «Gone with the Wind» («Віднесені вітром»).

Найбільшу роль у передачі конотативного аспекту семантики слова оригіналу відіграють його емоційний, стилістичний та образний компоненти. Збереження у перекладі емоційної характеристики висловлювання шляхом використання слів з відповідним конотативним значенням є виключно важливим у досягненні еквівалентності. Недотримання цієї вимоги може зробити переклад цілком нееквівалентним. Проблеми досягнення адекватного та еквівалентного відтворення кінотекстів оригіналу та перекладу полягають у необхідності використовувати прямі повні відповідники, а за їх відсутності, перекладачеві необхідно вміло застосовувати трансформації – перетворення, які здійснюються при переході від оригінального тексту до перекладного [2, 25].

У дослідженні ми спираємося на концепцію О. О. Селіванової, яка поділяє лексичні трансформації із конотативним аспектом на функціонально-стилістичні, експресивні та оцінно-емотивні. Результатом таких трансформацій є міжмовні синонімічні відповідники, що відрізняються функціонально-стилістичними, експресивними та оцінно-емотивними відтінками значень [3, 458].

У перекладі фільму «Віднесені вітром» присутня значна кількість функціонально-стилістичних трансформацій, які представлені втратою, заміною або виникненням у перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць наприклад, їхнього розмовного, книжного, застарілого чи іншого функціонального статусу [3, 456]. Приміром:

*The **nasty** dark one // **Бридкий** брюнет.*

Стилістично нейтральний прикметник ***nasty*** зі значенням “very bad or unpleasant” [4] у перекладі замінено на стилістично забарвлений прикметник ***бридкий*****,** «який викликає огиду, гидкий, огидний» [1]. Для українського перекладу фільму «Gone with the Wind» є характерним використання слів, що належать до розмовної лексики і містять стилістично-оцінний відтінок значення.

У наступному фрагменті також використано функціонально-стилістичну трансформацію:

*As if I couldn't do better than that old **maid in britches** // Наче я не можу знайти собі кращого кавалера, ніж цей старий **нікчема**.*

Стилістично-нейтральне словосполучення із застарілим функціональним статусом ***maid in britches*** *“a spinster, a prim, fastidious, or excessively cautious person”*[4] перекладено словом із функціонально-стилістичним забарвленням ***нікчема*** «ні на що не здатна людина» [1]. Цей іменник належить до розмовної лексики.

Експресивні трансформації передбачають модифікацію чи втрату, посилення чи применшення ознаки [3, 457]. Наприклад:

*Miss Scarlett. You **come on and be good** and eat just a little, honey // О, міс Скарлет, **згляньтеся**, з'їжте щось, хоча б оладок…*

У цьому фрагменті спостерігаємо посилення ознаки, замість нейтрального словосполучення ***come on and be good***зі значенням "to start be morally right" [4] перекладач використовує дієслово ***зглянутися***, «виявити поблажливість, милосердя» [1]. Ця трансформація виразно передає емоційний стан героїні, робить мовлення більш експресивним і акцентує увагу на її переживаннях.

У наступному фрагменті представлена експресивна трансформація, яка применшує ознаку слова:

*I want my **girl** to be happy // Я хочу, щоб моя **дівчинка** була щасливою.*

Іменник ***girl*** "a young woman" [4] замінено у перекладі на пестливий іменник ***дівчинка***, «дитина жіночої статі» [1]. Ця трансформація є вдалою, оскільки допомагає більш виразно передати трепетне ставлення батька до своєї доньки у перекладі.

Оцінно-емотивні трансформації використовуються для заміни, втрати або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компонента мовних одиниць [3, 458]. Вони характерні для української мови через присутність оцінних афіксів. Наприклад:

*Acting like a wet nurse to them **white-trash** Slatterys... instead of eating her supper // Поводиться як ветеринарна лікарка, тягається з цими **голодранцями** замість того, щоб вечеряти вдома.*

Вжитий в оригіналі іменник ***white-trash*** зі значенням "poor white people, especially those living in the southern US" [4] у перекладі замінено іменником ***голодранці***, «убогі люди, бідняки» [1], який набуває оцінно-емотивного забарвлення із негативним значенням.

У наступних фрагментах також спостерігаємо оцінно-емотивні трансформації:

*Melanie Hamilton is a pale-faced, mealy-mouthed **ninny**! // Мелані Гамільтон, ця бліда лицемірна **дурепа**.*

У тексті оригіналу автор вживає іменник ***ninny*** "a foolish or weak person" [4], який перекладено емоційно забарвленим іменником ***дурепа*** «зневажл. розумово обмежена, тупа жінка» [1]. На нашу думку, така трансформація є вдалою, тому що вона підсилює сповнене зневаги, критичне ставлення до героїні.

*She certainly made **a fool** of herself running after all the men // Вона виставляє себе на **посміховисько**, загравочи з усіма чоловіками на пікніку.*

Іменник ***fool*** "a person who acts unwisely or imprudently" [4] у перекладі вдало замінений іменником ***посміховисько*** «той, з кого сміються, глузують» [1]. Ця лексема містить негативну оцінку і акцентує увагу на глузливому ставленні.

Аналіз конотативного аспекту лексичних трансформацій показав, що під час перекладу фільму "Gone with the Wind" перекладач активно застосовує функціонально-стилістичні, експресивні та оцінно-емотивні трансформації, щоб урізноманітнити мову героїв, зробити її більш експресивною і надати емоційного забарвлення.

Список використаних джерел і літератури:

1.Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://sum.in.ua/

2. Литвин І. М. Перекладознавство : науковий посібник. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2016. – 680 с.

4. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dictionary.cambridge.org/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Movie «Gone with the Wind» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://www.directv.com/movies/Gone-With-the-WindQm5Pc2FVa1ZhcWk5 NWxEaWJJM2NSUT09.

2. Фільм «Віднесені вітром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://moviestape.net/katalog_filmiv/vijskovi/630-vidneseni-vitrom.html.

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Коваленко Ю. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДЕНОТАТИВНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «CARNIVAL ROW»ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

У наш час кіноіндустрія займає одну з провідних позицій в масовій культурі. Художні фільми покликані розважати, навчати і надихати глядача. Зарубіжні фільми дають аудиторії можливість дізнатися щось нове про людей та культуру країн, що беруть участь в їхньому виробництві. Фільми міцно увійшли до нашого життя і тепер уже вважаються окремим видом мистецтва. Відповідно з'явилися і різні жанри художніх фільмів: фільми жахів, драми, бойовики, детективи, фентезі тощо. Тому при перекладі потрібно звертати увагу на жанрову специфіку та тематику фільму [1, 1].

Майже одночасно з появою кінематографу з'явилася необхідність його розповсюдження, а отже – й адаптації фільмів до сприйняття представниками різних країн та культур. Для досягнення еквівалентності оригіналу і перекладу, за відсутності прямих відповідників, перекладачеві необхідно вміло застосовувати трансформації – перетворення, які здійснюються при переході від оригінального тексту до перекладного [2, 25].

Метою нашого дослідження є аналіз денотативного аспекту лексичних трансформацій на матеріалі українського перекладу серіалу "Carnival Row" (Карнівал Роу) та виявлення головних розбіжностей у застосуванні лексичних одиниць української та англійської мов в українському перекладі.

Основою для нашого аналізу є класифікація трансформацій О. О. Селіванової, яка пропонує поділ трансформацій на формальні і формально-змістові, які представлені одиницями різних мовних рівнів. Формально-змістові трансформації мають два плани вираження: денотативний і конотативний. У дослідженні розглядається денотативний план лексичних трансформацій, які в перекладі представлені синонімічними, кореферентними і метонімічними замінами. Останні, у свою чергу, поділяються на гіперонімічні, гіпонімічні, еквонімічні, партонімічні, холонімічні та парто-партонімічні трансформації. [3, 458].

Синонімічні заміни у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують у мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір [3, 460]. Наприклад: *You get your **cut** after I get mine // Ти отримаєш свою **платню**, коли я отримаю свою.*

Англійський іменник *cut, "a share of something, usually money"* [5] перекладено українською лексемою *платня, "плата за роботу, службу; заробітна плата"* [4]. Перекладач замінює англійську лексему *cut* на українську *платня*, адже в українській культурі слово *платня* має широке використання в повсякденному житті.

Гіперонімічна заміна – заміна назви видового поняття назвою родового, або генералізація. Приміром: *He had a tattoo on his **forearm** // У нього татуювання на руці.* Лексема *forearm "the lower part of the arm, between the wrist and the elbow"* [5] була генералізована словом *рука "кожна з двох верхніх кінцівок людини від плечового суглоба до кінчиків пальців"* [4].

Те ж саме явище демонструється в наступному фрагменті: *What us **Critch** have been calling him, you mean // Тобто, так називаємо його ми, **нелюди**.* Народ *Critch* не належить до людської раси і сприймається людьми вороже. Перекладач використав прийом генералізації, замінивши слово оригіналу на відповідник *нелюд "жорстока, зла, бездушна людина"* [4] для узагальнення про кого йде мова, оскільки назва народу магічних створінь Крітчі незнайома і важко сприймається українським глядачем.

Кореферентний ряд у тексті оригіналу й перекладу представлений найчастіше позначенням особи, персонажа різними властивими йому найменуваннями [3, 462].

Явища кореферентних замін демонструються у наступних фрагментах:

*I've talked to some of the **others** // Я говорив з іншими **постраждалими**.* В оригіналі слово *others "refers to people in general, not the person you are talking to or about"* [5] було замінено в

перекладі на слово *постраждалий "той, хто зазнав страждання, неприємностей, матеріальних збитків, фізичної травми тощо"* [4]. Перекладач надав більшої інформативності для кращого розуміння перекладного тексту.

Гіпонімічна заміна – заміна назви родового поняття назвою видовою, або конкретизація проілюстрована у наступних прикладах: *But this man is still out there, hunting innocent **folk** // Але цей злодій досі розгулює містом, полюючи на невинних **фей**.* Лексема *folk, "people, especially those of a particular group or type"* [5] конкретизована у перекладі словом *фея, "у міфології деяких західноєвропейських народів – істота жіночої статі (звичайно доброзичлива), здатна творити чудеса; чарівниця"* [4].

Перекладач часто вдається до холонімічних перетворень – заміни назви частини назвою цілого. Це спостерігаємо в наступних прикладах:

*Yeah, well, a bloke with a badge knocking on your **door** isn't exactly a relief where they come from // Так, людина з поліцейським значком на **порозі** – не дуже приємне видовище. Поріг* є частиною дверей, отже англійська лексема *door, " a flat object that is used to close the entrance of something such as a room or building, or the entrance itself"* [5] вдало замінена українським холонімом *поріг*, *"дерев'яний брус, закріплений на підлозі під дверима; нижня частина одвірка"* [4].

Партонімічна заміна, або заміна назви цілого назвою частини наявна у фрагменті:

*I can tell you're from the **highlands** // Я бачу перед собою справжнього **горця**.* Лексема *highlands "a mountainous area of a country"* [5] перекладена словом *горець "житель гір; горянин"* [4]. Тобто назва місцевості була замінена на назву людей, які там проживають.

Еквонімічну заміну як заміну гіпоніма іншим гіпонімом того самого класу розглядаємо у реченні: *Jack would never take the clawhammer to your **kind** // На **вашу расу** Джек й молоток не підняв би.* Перекладач замінив іменник *kind "a group with similar characteristics, or a particular type"* [5] на словосполучення *ваша раса "велика група людей, що мають спільне походження і ряд характерних спільних фізичних особливостей, набутих у процесі історичного розвитку під впливом природних і соціальних умов існування"* [4]. Така заміна виправдана прагненням до уточнення і кращого розуміння змісту перекладного тексту потенційними глядачами.

Отже, дослідження перекладацьких трансформацій на матеріалі серіалу "Carnival Row" показало, що перекладач часто застосовує лексичні трансформації денотативного плану для досягнення еквівалентності текстів оригіналу й перекладу, їхнє використання виправдано лексичними та граматичними особливостями української та англійської мов.

Список використаної літератури:

1.Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http:sum.in.ua/

2. Демченко Н. С. Тенденції перекладу сучасних англомовних фільмонімів на українську мову, Н.С. Демченко // Young Scientist. – № 12.1. – 2017.

3. Литвин І. М. Перекладознавство : науковий посібник. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.

4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля – К, 2016. – 680 с.

5. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://dictionary.cambridge.org/

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Серіал «Карнівал Роу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://filmix.co/triller/135902-karnival-rou_2019.html.

2. Serial «Carnival Row» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://english-films.co/serialy-na-angliyskom/9328-karnival-rou-sezon-1-carnival-row-season-1-2019-hd-720-ru-eng.html.

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Когут Н. З.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕНОТАТИВНОГО ПЛАНУ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ ДЖОРДЖА ОРВЕЛЛА «1984»

Однією з ключових проблем сучасного перекладознавства є визначення перекладацьких трансформацій. Під час перекладу з англійської мови на українську перекладачі часто вдаються до трансформацій різного типу, оскільки знайти прямий лексичний відповідник у більшості випадків практично неможливо.

Згідно із твердженням О. О. Селіванової, трансформація – це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів тексту оригіналу і перекладу [1, 20].

Трансформації розрізняють залежно від мовного рівня, на якому вони використовуються, відповідно виокремлюють трансформації на фонетичному, граматичному, лексичному та прагматичному рівнях.

На лексичному рівні існують денотативні та конотативні трансформації. У денотативному плані трансформації у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір. До лексичних трансформацій денотативного плану належать кореферентні заміни, метонімічні (партонімічні, холонімічні, парто-партонімічні, гіперонімічні, гіпонімічні, еквонімічні) та метафоричні (реметафоризація, деметафоризація, трансметафоризація) трансформації [2, 456]

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних трансформацій денотативного плану в українському перекладі роману-антиутопії Джорджа Орвелла «1984».

В українському перекладі роману перекладач часто вдається до використання кореферентних замін: ***She*** *spoke as though her heart were fluttering.* (2, 131*) // **Дівчина** сказала це так, ніби в неї сильно калатало серце* (1, 103).

У перекладі використано іменник ***дівчина***, що має значення «молода неодружена особа жіночої статі» [3], у той час як в оригіналі автор позначає персонаж особовим займенником ***she*** – “used as the subject of a verb to refer to a woman, girl, or female animal that has already been mentioned” [4]. Завдяки такій кореферентній трансформації зберігається інформативна відповідність текстів оригіналу та перекладу.

Either the future would resemble the present, in which case it would not listen to him: or it would be different from it, and ***his*** *predicament would be meaningless* (2, 13) *// Майбутнє або буде схоже на сучасність, і в такому разі воно не слухатиме його, або ж воно буде зовсім іншим і не зрозуміє* ***Вінстонових проблем*** (1, 11). Кореферентну заміну використано при перекладі присвійного прикметника ***his*** зі значенням “belonging to or connected with a man, boy, or male animal that has just been mentioned or is known about” [4] антропонімом *Вінстонових* – ім’ям героя твору.

Часто в тексті перекладу наявні партонімічні заміни: *Winston’s* ***diaphragm*** *was constricted* (2, 18) *// Вінстонові забило* ***подих*** (1, 17). Партонімічна трансформація використовується при перекладі іменника ***diaphragm*** із значенням “the muscle that separates the chest from the lower part of the body” [4] іменником, що означає частину від цілого – ***подих*** зі значенням «втягування і виштовхування повітря під час дихання; вдих і видих» [3].

В українському перекладі роману Дж. Орвелла часто використовуються гіпонімічні трансформації: *He began writing in a hurried* ***untidy*** *scrawl* (2, 27) *// Він почав швидко писати* ***кострубатим*** *почерком* (1, 23). Гіпонімічна трансформація (конкретизація) представлена у перекладі прикметника ***untidy*** зі значенням “not tidy, not neat or well-arranged” [4] прикметником ***кострубатий*** зі значенням «невправний, незграбний, недоладний (про стиль, мову й т. ін.)» [3].

В українському перекладі твору особливої уваги заслуговують метафоричні трансформації, зокрема реметафоризація та деметафоризація: *The voice* ***continued*** *raspingly: Attention! Your attention, please!* (2, 35) *// Скрипучий голос* ***провадив:*** *– Увага! Увага!* (1, 29).

Використане в оригіналі дієслово ***continued*** – “to keep happening, existing, or doing something, or to cause something or someone to do this” [4], перекладено українською мовою метафорою ***голос провадив*** – «супроводжуючи, вести кого-небудь у певне місце» [3]. Така трансформація є реметафоризацією – заміною неметафори метафорою.

It was as though some ***huge force were pressing down upon you*** *– something that penetrated inside your skull, battering against your brain, frightening you out of your beliefs, persuading you, almost, to deny the evidence of your senses* (2, 101*) // Враження було таке, ніби* ***на нього тиснула чиясь могутня сила*** *– вона проникала всередину черепа, гупала у мозок, залякувала, домагаючись, щоб він перестав вірити у те, у що вірив, переконуючи, щоб перестав довіряти своїм відчуттям* (1, 80). Використане в оригіналі у метафоричному значенні слово ***press*** – “to push something firmly, often without causing it to move permanently further away from you”, донорською зоною якого є ЛЮДИНА, у перекладі замінено дієсловом у прямому значенні ***тиснути***, що є прикладом деметафоризації.

Отже, завдяки використанню лексичних трансформацій денотативного плану в тексті перекладу повністю збережено відповідність текстів оригіналу та перекладу. Перекладачеві вдалося передати зміст твору та досягти необхідного інформаційного та естетичного впливу на читача. Використання метафоричних трансформацій, зокрема реметафоризації, надало мові твору образності та емоційності.

Список використаних джерел і літератури:

1. Литвин І. М. Перекладознавство. Науковий посібник [Текст] / І. М. Литвин. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2011. − 844 с.
3. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua.
4. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Орвелл Дж. 1984 [Текст] : роман / Джордж Орвелл; з англ. пер. В. Шовкун. – К. : Видавництво Жупанського, 2015. – 312 с. – (Майстри світової прози).
2. Orwell, G. 1984 / George Orwell. – United Kingdom, 1949. – 328 p.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Коротка А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ РОБІН ГІВГАН «THE IDEA OF BEAUTY IS ALWAYS SHIFTING. TODAY IT IS MORE INCLUSIVE THAN EVER»

Наше дослідження присвячено аналізу формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом в українському перекладі публіцистичної статті Робін Гівган «The idea of beauty is always shifting. Today it is more inclusive than ever».

Одне із завдань перекладача полягає в забезпеченні зрозумілості тексту перекладу читачам, що може досягатися за допомогою прагматичної адаптації. Власне прагматично зумовлені трансформації уможливлюють високоякісний результат роботи перекладача – комунікативно-прагматичну рівноцінність оригінального та перекладного текстів. Головною вимогою до перекладу є адекватність, тобто точна передача форми та змісту оригіналу рівноцінними засобами. Прагматичний потенціал тексту, за словами В. Н. Комісарова, є результатом вибору, джерелом змісту повідомлення і способу його мовного вираження [1].

Сфера використання і призначення публіцистичного стилю вплинули на формування його відповідних ознак: емоційну виразність, оцінку – соціально-політичну, ідеологічну, естетичну, моральну, упереджене ставлення до предмета мовлення, змісту, інформації, поєднання точності висловленої інформації, наукових положень з емоційно-експресивною чи

імперативною образністю художнього конкретно-чуттєвого бачення питання чи проблеми [2].

Незважаючи на велику кількість досліджень прагматичних трансформацій багатьма науковцями, це питання донині залишається відкритим, що й зумовило **актуальність** нашого дослідження. Формально-змістові трансформації із прагматичним компонентом передбачають заміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів із метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача.

Метою роботи є аналіз формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом в авторському перекладі статті Робін Гівган «The idea of beauty is always shifting. Today it is more inclusive than ever». До таких трансформацій О. О. Селіванова відносить фразеологічні, фігуративні, концептуальні, аксіологічні, та мегатекстові модифікації. Фразеологізми є своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, оскільки він свідомо чи несвідомо співвідносить особисте емоційно-оцінне відношення та ціннісну орієнтацію зі змістом знака, а образний зміст звороту з еталонами та стереотипами національно-культурного сприйняття й розуміння світу [3, 9].

Зазвичай, в статтях присвячених модельному бізнесу, домінують оціночно-описові частини, насичені яскравими визначеннями та розгорнутими поясненнями. Тому вжиті нами українські фразеологізми увиразнили текст перекладу та додали емоційно-експресивного забарвлення. Розглянемо фрагмент:

The homely woman ***managed as best she could*** *// Домашня жінка* ***крутилася, як білка в колесі***.

Англійське словосполучення *managed as best she could* зі значенням *«to use your time without wasting it, have a lot of things to do»* [5], ми замінили на український фразеологізм *крутилася, як білка в колесі* зі значенням *«бути постійно заклопотаним, мати багато роботи, турбот. Метушитися»* [4]. На нашу думку, зазначений фразеологізм влучно передає ідею того, що «жінка пристосувалася до того, що її зовнішність не була найкращою рисою, а більше цінувались її хазяйновитість та внутрішній світ». Вживання фразеологічної одиниці в цьому фрагменті додало тексту емоційно-експресивного забарвлення, розмовності, естетичної оцінки, які притаманні статтям культурно-мистецької тематики.

But then Miuccia Prada, who had led the way in promoting a nearly homogeneous catwalk of pale, white, ***thin models*** *// Пізніше Міуча Прада був лідером у просуванні на подіум лише блідих, білих моделей,* ***худих, як скіпки***.

Англійську словосполуку у мові оригіналу *thin models* зі значенням *«super skinny models»* [5], ми замінили в перекладі на український фразеологізм *худих, як скіпки* зі значенням *«худорлявий, виснажений»* [4]. Таку заміну здійснено нами з метою підвищення емоційно-експресивного забарвлення, відповідно до тих еталонів краси, яких дотримувались раніше. Для моделей була притаманна надмірна худорлявість статури, тому ми вважали за потрібне вжити фразеологічну одиницю «*худих, як скіпки*», яка за своїм значенням цілком передає ті канони краси, які наслідували раніше. Окрім того, вжитий фразеологізм належить до низького регістру тому така трансформація є функціонально-стилістичною на конотативному рівні. Зазначений фразеологізм «*худих, як скіпки*» в перекладі набуває й оцінно-емотивного забарвлення.

It's really a combination of beauty, intelligence, charm, and collegiality that serves as a ***recipe for better pay*** *// Краса – це поєднання і краси, і інтелекту, і чарівності та колегіальності, що й слугує справжнім* ***квитком у краще життя***.

Англійську ідіому *recipe for better pay* (буквально: *a recipe for something*) зі значенням «*an idea, situation, or method that is likely to result in something good»* [5], ми замінили на український фразеологізм *квиток у краще життя* зі значенням *«мати безтурботне життя в комфорті та достатку»* [4]. На нашу думку, ми вдало підібрали український відповідник фразеологічній одиниці мови оригіналу, який повністю відповідає змісту англійського фразеологізму і ґрунтується на образі, зрозумілому читачеві тексту перекладу.

Задля досягнення максимальної адекватності перекладач повинен уміти скористатися різними видами трансформацій. В перекладі публіцистичної статті Робін Гівган «The idea of

beauty is always shifting. Today it is more inclusive than ever», ми намагалися увиразнити текст мови перекладу за допомогою додавання фразеологічних одиниць. Перед застосуванням тих чи інших трансформацій перекладач здійснює прагматичний аналіз тексту оригіналу, який дозволяє визначити, яка інформація може бути вилучена або видозмінена при перекладі. Це дозволило нам застосувати прагматичні трансформації задля максимальної адаптації тексту оригіналу для українського читача за допомогою увиразнення мови тексту перекладу фразеологічними одиницями та пошуку їх еквівалентів у мові перекладу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) текста (на английском материале) / В. Н. Комиссаров. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 112 с.
2. Публіцистичний стиль, стаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://subject.com.ua/reference/mova/professional/6.html
3. Селіванова О. О. Нариси української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К.-Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// sum.in.ua.
5. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. - Режим доступу : https:// https://www.ldoceonline.com/
6. Givhan, R. The idea of beauty is always shifting. Today it is more inclusive than ever [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nationalgeographic.com/magazine/2020/02/beauty-today-celebrates-all-social-media-plays-a-role-feature/.

Науковий керівник: канд. філол. наук Коновалова О. В.

Кравченко В. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОЦІНКА ЯКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ЕЛЕОНОР ПОРТЕР «ПОЛЛІАННА» (ЛЕКСИЧНИЙ АСПЕКТ)

У сучасному суспільстві все більше зростає інтерес до художніх текстів. Люди цікавляться традицією та культурою інших народів, а художні твори – це свого роду відображення реалій інших країн. І саме точний переклад дає можливість читачеві сприймати те, що хотів передати автор оригіналу. Оскільки зараз в суспільстві наявна висока потреба в перекладі художніх творів, а кількість перекладачів, які працюють в цій сфері невпинно зростає – постає необхідність в об'єктивній експертній оцінці якості перекладу.

Метою роботи є надати експертну оцінку лексичного аспекту українського перекладу роману Е. Портер «Полліанна», визначивши перекладацькі помилки та труднощі на підставі характеристики найважливіших трансформацій.

Відповідно до нової типології перекладацьких трансформацій, розробленої О. О. Селівановою, формально-змістові лексичні трансформації мають два плани: денотативний та конотативний. У денотативному плані, який маніфестує поняттєво-логічне ядро значення, цей тип трансформацій у перекладі представлений синонімічними, кореферентними та метонімічними замінами. Останній додатково поділяємо на партонімічні, холонімічні, парто-партонімічні, гіперонімічні, гіпонімічні та еквонімічні перетворення [1, 3–12].

У фрагменті: *The room contained a small bed, neatly made, two straight- backed chairs, a washstand, a* ***bureau*** *- without any mirror -and a small table* (2) *// Тут стояло дбайливо застелене ліжечко, два стільці зі спинками, вмивальниця,* ***комод*** *без дзеркала і невеличкий столик* (1), – вдало використано синонімічну заміну ***bureau // комод.*** Прямим еквівалентом англійського іменника ***bureau*** в українській мові є ***бюро***, проте в контексті речення Е. Портер ***bureau*** виступає зі значенням – "a low chest of drawers for use in a bedroom" [3] // ***бюро*** – «рід письмового стола з висувною кришкою і шухлядами для паперів» [2]. Як бачимо, в тексті оригіналу автор має на увазі шухляду для одягу, тоді як в українському перекладі ***бюро*** – шухляда для паперів. Через відмінність відповідників у семантиці перекладач вдається до синонімічної заміни, використовуючи іменник ***комод*** – «невисока шафа з висувними

шухлядами, де зберігають білизну тощо» [2]. Переклад вважаємо вдалим.

У наступному фрагменті *The* ***nurse*** *smiled* (2) *//* ***Санітар*** *усміхнувся* (1) – спостерігаємо кореферентну заміну. Українським відповідником іменника ***nurse,*** зі значенням "a licensed health-care professional who practices independently or is supervised by a physician, surgeon, or dentist and who is skilled in promoting and maintaining health" [3] є в даному випадку ***медбрат*** – той, хто «здійснює професійну діяльність під керівництвом лікаря; проводить діагностичні, лікувальні і фізіотерапевтичні процедури; застосовує лікарські засоби для зовнішнього, ентерального і парентерального введення в організм пацієнта» [2]. Виходячи з контексту, перекладач використовує слово ***санітар*** зі значенням «особа, яка доглядає хворих і поранених, стежить за чистотою приміщення тощо» [2]. Сема «доглядач» – залишається ключовою і відповідає змісту тексту, але перекладач, конкретизуючи рід занять медичного працівника, дає зрозуміти читачеві ряд обов'язків даної людини, які є певною мірою значно меншими, ніж у ***медбрата***.

Спостерігаємо холонімічну заміну в наступному прикладі: *Almost every pleasant* ***afternoon*** *found Pollyanna begging for an errand to run* (2) *// Майже кожної погожої* ***днини*** *Поліанна випрохувала якесь завдання, аби мати змогу кудись піти* (1),– іменник ***afternoon*** зі значенням "the part of day between noon and sunset" [3] замінений іменником ***днини*** зі значенням «частина доби від сходу до заходу сонця; день» [2]. Відповідниками іменника ***afternoon*** є прислівники ***пообіді, післяобід*** та діалектний іменник ***пообіддя*** зі значенням «пора дня після обіду» [2]. Текст оригіналу Портер насичений діалектизмами, адже більшість її героїв говорять діалектом Кокні, тому вважаємо, що у даному випадку цілком доцільно було б вжити дане слово. Нашим варіантом перекладу є: *Майже кожного погожого* ***пообіддя*** *Поліанна випрохувала якесь завдання, аби мати змогу кудись піти.*

Цікавими і численними є трансформації конотативного аспекту. В наступному фрагменті спостерігаємо функціонально-стилістичну трансформацію: *I wanted to sing and shout and* ***yell!*** (2) *// Мені кортіло співати, кричати,* ***верещати!*** (1). Стилістично нейтральне дієслово ***yell*** зі значенням "to utter a loud cry, scream, or shout" [3] замінене дієсловом ***верещати*** зі значенням «пронизливо, різко кричати, пищати, вищати» [2]. У реченні оригіналу дієслову ***yell*** передує абсолютний синонім ***shout*** з абсолютно ідентичним словниковим значенням "to utter in a loud voice". Еквівалентом обох дієслів є українське ***кричати*** – «видавати крик; волати, галасувати, репетувати» [2]. Перекладач міг би вдатись до опущення другого дієслова, проте у цьому фрагменті йдеться про епізод зцілення дитини, тому цілком доцільно було насичити текст відповідними стилістично забарвленими словами з метою підсилення драматичності моменту. На нашу думку, відповідники використано дуже вдало, адже їхній семний набір повністю відповідає контексту.

У наступному реченні перекладач застосовує оцінно-емотивну конотативну трансформацію: *He said she lived in a lovely great* ***big*** *house 'way on top of a hill* (2) *// Він казав, що живе вона у чудовому* ***величезному*** *будинку на самісінькому вершечку пагорба* (1). Замість нейтрального прикметника ***big*** зі значенням "large or great in dimensions, bulk, or extent" [3] було використано експресивний прикметник ***величезний*** – «надзвичайно великий розмірами» [2], утворений за допомогою аугментивного суфікса *-езн-*. Англійському слову ***big*** передує прикметник ***great*** з аналогічним значенням (large in amount, size, or degree) і аналогічним відповідником в українській мові. З контексту знаємо, що мова йде про садибу, найбільшу за своїми розмірами у всьому містечку, і тому перекладач задля підвищення оцінно-емотивного тла не вдається до опущення одного з синонімічних прикметників, а відтворює його за допомогою аугментивного суфікса *-езн-* , чим надає додаткову оцінку розміру маєтка, яка малась на увазі в реченні оригіналу.

Отже, під час оцінки якості перекладу лексичних трансформацій ми побачили, що перекладач дуже добре впорався з поставленим завданням, насичивши український переклад роману емоційністю, експресивністю та функційно-стилістичною забарвленістю, присутньою в тексті оригіналу, передавши тим самим той настрій роману, який був вкладений автором читачеві оригіналу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Селіванова О. Нова типологія перекладацьких трансформацій (на матеріалі українсько-російського перекладу) / О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. – Серія «Філологічні науки». – 2012. – Вип. 7. – С. 3–12.
2. Словник української мови: у 11 т. – Київ : Наук. думка, 1970–1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
3. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dictionary.cambridge.org/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Портер Е. Полліанна ; пер. з англ. Б. Гора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/porter__polianna__ua.htm#11.
2. Porter E. H. Pollyanna [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.gutenberg.org/files/1450/1450-h/1450-h.htm#link2HCH0011.

Науковий керівник: д. філол. н., професор Селіванова О. О.

Краснопеєва А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДЕНОТАТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СТАТЕЙ (НА ПРИКЛАДІ СТАТТІ СТІВЕНА РОДЖЕЛЬБЕРГА «HOW TO REAP BIG RETURNS FROM MEETINGS THAT ARE JUST 10 TO 15 MINUTES LONG»)

У сучасному глобалізованому світі особливої ваги набуває швидке поширення інформації. Одну із ключових ролей у цьому відіграють засоби масової інформації, які щодня продукують значну кількість інформаційних статей. Їхніми основними параметрами є вербалізована організація передачі інформації, її корисність та повнота, так само як орієнтованість на широкий загал реципієнтів [1, 5]. На думку дослідників інформативності (І. Р. Гальперіна, Н. С. Валгіної, В. А. Кухаренко, О. О. Селіванової), мовні феномени, пов’язані із нею, визначаються «загальною семантикою тексту, його композицією і структуруванням, внутрішнім контекстом і підтекстом, ситуацією мовного спілкування тощо» [2, 2].

Переклад інформаційних статей характеризується низкою особливостей, зокрема збереженням раціонально-логічної інформації, так само фактуальної, прямозначної, але, в деяких випадках, і емоційно-експресивної [3, 51].

Метою нашого дослідження є аналіз денотативних трансформацій, які ми використовували при здійсненні українського перекладу статті Стівена Роджельберга «How to reap big returns from meetings that are just 10 to 15 minutes long». Ця стаття містить риси типової англомовної інформаційної статті, зокрема логічно структуроване представлення фактів, їхню авторську оцінку, наявність фактуально-обумовлених аргументів на користь авторської думки, наведення пояснень і прикладів, окреслення висновків. Ці риси ми намагалися зберегти у перекладі. Оригінал розрахований на широке коло читачів, пов’язаних із професійними сферами бізнесу і корпоративного спілкування.

У статті С. Роджельберг використовує загальновживану лексику, проте вдається й до жаргонізмів, пов’язаних із специфічним вокабуляром термінологічної лексики корпоративних і ділових кіл. Ці жаргонні вислови стосуються передусім термінів і висловів, що є характерними для бізнес-комунікації і є поширеними саме серед таких комунікантів. Автор статті часто використовує клішовані комбінації та вислови. Орієнтуючись на компетенцію читача нами була обрана універсалістська установка перекладу.

Класифікація трансформацій за О. О. Селівановою передбачає існування в тексті перекладу численних денотативних модифікацій, наприклад, синонімічних, антонімічних, кореферентних, трансформацій метонімій та метафор [6, 461–463]. Денотат, за її характеристикою, «кваліфікується як клас предметів, що має однакові ознаки» і

«розглядається як понятійне ядро значення, позбавлене суб'єктивних відтінків: оцінки, емотивності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості» [4, 114].

До лексичних трансформацій денотативного плану за класифікацією О. О. Селіванової належать формальні та формально-змістові модифікації, наприклад, гіпонімічні трансформації. Цікавими прикладами таких лексичних трансформацій є переклад одиниць базової термінологічної лексики статті, що присвячена опису новітніх психолого-організаційних методик організації роботи: *In sports, **a huddle** is a common activity // У спорті **«мім-білдінг» –** це звичайне заняття*. Використаний в оригіналі іменник ***huddle***, який у словнику пояснюється через семантичне значення дієслова, а саме «if a group of people huddle together, they stay very close to each other because they are cold or frightened» [8, 365], перекладено як ***мім-білдінг***. Іменник ***huddle***, який вживається у значенні «групування, об'єднання у групі, групова зустріч», підкреслює специфічну дію або стан учасників події, і тому його доцільно перекласти саме таким чином. Втім, на нашу думку, слово ***huddle*** може мати інший, ще більш конкретизований переклад, залежно від відтінків його значення: *At RSC BioSolutions, employees use **the huddle** as a way for a team and strategize, discuss, monitor, motivate or celebrate // У компанії RSC BioSolutions співробітники використовують **«корпоративний мім-білдінг»** як спосіб удосконалення командної роботи та стратегізації, обговорення, моніторингу, мотивації чи святкування.* У цьому фрагменті іменник ***huddle*** перекладається як ***корпоративний мім-білдінг***. Також використано частиномовну заміну: дієслова оригіналу ***strategize, discuss, monitor, motivate, celebrate*** замінено українськими іменниками ***стратегізація, обговорення, моніторинг, мотивація, святкування.***

Прикладом комплексної трансформації, зокрема кореферентної та гіпонімічної, є наступний фрагмент: *Usually involves the same **people** // Зазвичай залучають одних і тих самих **працівників***. Іменник оригіналу ***people*** зі значенням «men, women, or children; people is the usual plural of person» [8, 543] замінено у перекладі іменником ***працівники*** зі значенням «усі, хто працює у певному місці, виконуючи певні функції, із метою заробітку або винагороди» [7].

Найчастіше ми вдавалися до синонімічних замін: *In sports, a huddle is a common activity – it may be planned or **spontaneous**, and it may occur for or before an action // У спорті «мім-білдінг» – це звичайне заняття, воно може бути запланованим або **непередбачуваним**, може відбуватися до або після самої гри.* Прикметник оригіналу **spontaneous** зі значенням «that happens without being planned» [8, 721] замінено прикметником ***непередбачуваний*** зі значенням «раптовий, раптово необхідний, спонтанний» [7].

В українському перекладі інформаційної статті метафоричні перетворення використовуються рідко:*You can also **tailor** your questions according to priorities and needs // Ви так само можете **сформулювати** ваші питання відповідно до пріоритетів та потреб.* У цьому фрагменті використано деметафоризацію. У словосполуці оригіналу ***tailor** questions* дієслово ***tailor*** має значення «cut according to a pattern» [8, 761], тобто вирізати, кроїти, виготовляти щось за лекалом. В оригіналі дієслово вжито у метафоричному значенні «make smth so that it is exactly what someone wants or needs» [8, 761], у той час як у перекладі воно вжито у прямому значенні – ***формулювати питання***.

Таким чином, використані у перекладі англомовної статті лексичні трансформації денотативного плану, зокрема гіпонімічні, синонімічні, кореферентні, метафоричні, допомогли зберегти інформативну відповідність текстів оригіналу та перекладу. Найчастіше ми вдавалися до синонімічних та кореферентних трансформацій, завдяки яким у перекладі статті було збережено точність і лаконічність оригіналу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бреус В. С. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский : уч.пособие // Бреус В. С. – Москва : УРАО, 2008. – 208 с.
2. Єщенко Т. А. Категорія «інформативність» («змістовність»), її мовне вираження в тексті / Т. А. Єщенко // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2011. – Вип. 6. – С. 172 – 180. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2011_6_27
3. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування: Посібник / Зарицький М. С. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 120 с.

4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
5. Селіванова О. О. Світ свідомості у мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
7. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
8. Longman Active Study Dictionary. New Edition. Editor: Elizabeth Manning. – Longman, 2015. – 866 p.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Кулик А. Є.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «HOTEL TRANSYLVANIA»

Наразі актуальним є вивчення трансформацій у кіноперекладі, виявлення різниці у застосуванні певних лексичних одиниць у порівнюваних мовах та дослідження особливостей досягнення лексичної відповідності українських перекладів і оригіналів анімаційних фільмів. Дослідження особливостей кіноперекладу як ніколи актуальні в наш час, оскільки з розвитком кіно виникає потреба перекладу його різними мовами, а в умовах глобалізації, це нагальна необхідність.

Б. Недергард-Ларсен пропонує шість стратегій для подолання проблем при перекладі фільмів, пов'язаних із культурною асиметрією: перенесення / запозичення, прямий переклад, пояснення, перефразування, адаптація до цільової культури, опущення [4, 219]. На нашу думку, під час вибору стратегій перекладу анімаційних фільмів слід керуватися передусім особливостями цільової аудиторії. Як правило, діти та молодь розглядаються як основна цільова аудиторія для перегляду мультфільмів, тому при перекладі необхідно враховувати її специфіку.

У нашому дослідженні перекладацьких трансформацій в українському перекладі анімаційного фільму “Hotel Transylvania” розглянуто конотативний аспект лексичних перекладацьких трансформацій. Конотат – це додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб’єктивними відтінками.[2, 35–36].

Метою нашого дослідження є аналіз функціонально-стилістичних трансформацій в українському перекладі анімаційного фільму “Hotel Transylvania”.

Функціонально-стилістична трансформація представлена виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць у наступному прикладі:

Babyclaws! *You don’t need to be afraid of me!* (2) // ***Пазуречок!*** *Ти не маєш мене боятися!* (1).

Іменник *babyclaws*, як подає Кембриджський словник, має значення в англійській мові “small nails” [1, 233], в українській мові означає *дитячі нігтики* [3, 495]. Лексема *дитячі нігтики* не відповідає ситуації, яка відбувається в мультфільмі, оскільки в цей момент тато Дракула називає так свою дочку Мевіс, тому, аби це звучало лагідно у звертанні до неї, в українському перекладі це слово перекладено як *пазуречок*, що є розмовною лексикою з елементами експресивності.

У наступному прикладі виявлено зниження стилю та регістру слова:

My daughter’s birthday will be ***extravaganza*** *tomorrow!* (2) // *День Народження моєї дочки буде* ***феєричним****!* (1).

Прикметник *extravaganza,* що означає “an elaborate and spectacular entertainment or production” [1, 354], в українській мові має значення *екстравагантний, незвичайний* [3, 365], і як вказано у словниковій статті *екстравагантний* в українській мові має значення «який являє собою незвичайне, фантастичне видовище» [3, 745]. У перекладі цю лексему передано словом *феєричний*, що належить до поетичної, піднесеної лексики, оскільки трансформація відповідає

ситуації. Оскільки тато Дракула хотів зробити саме феєричний, казковий день народження для своєї доньки. Тому трансформація в перекладі повністю еквівалентна ситуації в анімаційному фільмі.

Наступний приклад демонструє заміну розмовної лексики на нейтральну:

On it! (2) ***// Зрозуміло!*** (1).

Вираз *on it* в англійській мові означає "to get information" [1, 460], в українській мові це словосполучення означає *бути в темі* [3, 256], що є розмовною лексикою і має занижений регістр слова. В перекладі мультфільму це словосполучення було перекладене словом, яке належить до більш нейтральної лексики і нейтрального регістру. Така трансформація зумовлена прагненням перекладача передати особливості мови героя анімаційного фільму "Hotel Transylvania".

Наступний приклад також демонструє зміну функціонально-стилістичного забарвлення лексичних одиниць:

There is ***a clogged*** *toilet in room 348* (2) *// В 348 кімнаті* ***засмічений*** *туалет* (1).

Прикметник *clogged*, як подає Кембриджський словник, має значення в англійській мові "block or become blocked with an accumulation of thick wet matter" [1, 460], в українському перекладі означає *забитий* [3, 212] і як подає словникова стаття, в українській мові ця лексема означає «заповнений непотребом або заповнений шкідливими речовинами» [3, 566]. У перекладі ця лексема замінена словом невимушеного регістру і розмовно-побутового стилю, що зумовлено дружнім спілкуванням між героями.

Наступний приклад демонструє зниження стилю:

How are you*?* (2) ***// Як життя****?* (1).

Питання *How are you?* в англійській мові означає "How is your life going?" [1, 534], а в українському перекладі загальновживаним еквівалентом питання *How are you?* зазвичай є питання *Як у тебе справи?* Ця трансформація повністю відповідає ситуації, яка відбувається на екрані, коли Дракула зустрічається з друзями і вони розмовляють дружньо, невимушено. Тому в українському перекладі мультфільму це питання передали лексичними одиницями заниженого, розмовно-побутового стилю (*Як життя?*), аби точніше змалювати невимушене та дружелюбне ставлення героїв анімаційного фільму один до одного. Така трансформація тут доречна.

У наступному прикладі регістр слова з формального змінено на нейтральний:

What do you mean? (2) ***// Ти про що?*** (1).

Словосполучення *What do you mean?* в англійській мові означає "What are you talking about?" [1, 634], українською мовою як подає словник це питання слід перекласти наступним: *Що ти маєш на увазі?* Ця трансформація передана нейтральним регістром слова, оскільки герої мультфільму знають один одного довго і спілкуються дружелюбно, у невимушеній, приязній манері. Український переклад хоча і є еквівалентним, але ми бачимо зміну стилістичного забарвлення слова на розмовне, тобто зниження регістру слова. Трансформація в перекладі відображає стиль мовлення героя.

Використання в перекладі функціонально-стилістичних трансформацій може спричинити виникнення, заміну або втрату функціонально-стилістичного забарвлення лексичних одиниць в мові перекладу, оскільки вони спричиняють зміну регістру або стилю слова. У цьому дослідженні показано, що такий тип трансформацій доречно використано у перекладі анімаційного фільму, оскільки важливо передати дружелюбність і приязність між героями мультфільму та невимушену обстановку їх спілкування.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кембриджський словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org/ru/
2. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.shag.com.ua/o-o-selivanova.html
3. Словник української мови. Онлайн-версія «СУМ-11». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// sum.in.ua/
4. Nedergaard-Larsen B. Culture-bound problems in subtitling / B. Nedergaard-Larsen // Perspektives : Studies in Translatology. – 1993. – P. 241.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Субтитри українською мовою до мультфільму «Монстри на канікулах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uafilm.tv/272-monstry-na-kanikulah.html
2. Субтитри англійською мовою до мультфільму «Hotel Transylvania» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lelang.ru/english/anglijskij-dlya-detej/multfilmy-na-anglijskom-yazyke/monstry-na-kanikulah-na-anglijskom-s-subtitrami/.

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Леонтьєва В. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ П. ГОУКІНЗ «ДІВЧИНА У ПОТЯГУ»

Метафора – це важливий лексичний засіб вираження експресивності й образності в художньому тексті. Це явище багатогранне, визначається як: ефективне знаряддя поповнення знакових ресурсів мови, притаманне не тільки художнім текстам, а й повсякденній мові й мисленню людини [цит. за 1, 123]; компактний троп, що виникає внаслідок вживання слова в переносному значенні на основі схожості означуваного предмета з іншим; художня метафора вирізняється новизною, тісним зв'язком із контекстом, несе в собі образ автора, особливості його індивідуального стилю, а також специфічні національні, культурні та соціальні коди [цит. за 4, 131]. Лінгвістка М. Фоміна пояснює метафору як перенесення, що відбувається в результаті виникнення подібних образних асоціацій між предметами [цит. за 1, 117]. У когнітивній семантиці концептуальна метафора розглядається американськими лінгвістами Дж. Лакоффом і М. Джонсоном як розуміння однієї концептуальної сфери в термінах іншої [цит. за 1, 124]. З огляду на це, виокремлюють дві зони метафори: донорську і реципієнтну.

Більшість лінгвістів наполягають на необхідності збереження метафори в перекладному тексті. Однак, О. Селіванова зазначає, що іноді метафоричне значення оригіналу зовсім викривлене в перекладі, а обраний перекладачем варіант не відображає сутності ситуації [3, 162]. У перекладознавстві існує значна кількість класифікацій прийомів передачі метафори у перекладі (Я. Рецкера, П. Ньюмарка, В. Комісарова, О. Швейцера, Т. Казакової, О. Селіванової та ін.) [1, 124].

Беручи до уваги когнітивне пояснення метафори, О. Селіванова серед метафоричних перекладацьких перетворень, які вона називає синонімічними трансформаціями здебільшого контекстуального типу, виокремлює чотири види: «деметафоризацію – заміну метафоричного значення слова в перекладі неметафоричним відповідником; метафоризацію – заміну прямого значення метафоричним синонімом; трансметафоризацію – заміну донорської зони концептуальних метафор-відповідників; заміну складників донорської зони за умови її збереження в перекладі» [3, 160–161].

Мета статті - описати основні різновиди метафоричних трансформацій в українському перекладі роману П. Гоукінз «Дівчина у потягу».

Дослідивши оригінал і переклад роману, ми з'ясували, що перекладачеві в багатьох випадках довелося використати метафоричні трансформації. Так, використано деметафоризацію: ***The weekend stretches out ahead*** *of me, forty-eight empty hours to fill //* ***Попереду нескінченні вихідні****, цілих сорок вісім пустих годин, які маю чимось наповнити.* Фразове дієслово з метафоричним значенням *to stretch out* – "to spread over a long period of time" (Пор. з прямим значенням "to lie with your legs and arms spread out in a relaxed way" [6]) перекладено прикметником із експресивним забарвленням *нескінченний* – «який дуже довго триває» [5].

У наступному фрагменті перекладач, компенсуючи втрату образності, використав інший тип метафоричної заміни – метафоризацію: *The train* ***jolts and scrapes*** *and screeches back into motion... // Потяг* ***штовхається, ляскає*** *і зі скрипом знов починає рухатися.* Для позначення

концепту ПОТЯГ використано дієслово в прямому значенні *to jolt* – "to move with a sudden jerky motion" [6], у перекладі застосовано знак концепту ЛЮДИНА – метафоричне дієслово *штовхати* – «перен. підштовхувати, пришвидшувати, пхаючи, спрямовувати куди-небудь, змушувати рухатися в якомусь напрямку» (Пор. з прямим значенням «штовхати – короткими різкими рухами торкатися до кого-, чого-небудь, відпихати від себе» [5]). У цьому ж прикладі використання метафоричного дієслова у перекладі *ляскати (про потяг)* вважаємо невдалою трансформацією, оскільки «ляскати – ударяти, бити долонею, чим-небудь м'яким, еластичним або по м'якому, видаючи специфічні звуки» [5]. В оригіналі *to scrape* – "to move in sliding contact with a rough surface" [7].

У наступному прикладі теж спостерігаємо метафоризацію: *It helps that it hasn't stopped raining for weeks – freezing, driving,* ***bitter rain*** *accompanied* ***by gales howling*** *through the trees, so loud they* ***drown out the sound of the train*** *// Коли цілими тижнями дощить – ллє холодний* ***лютий дощ*** *стіною, до того ж між дерев* ***завиває вітер****, настільки голосно, що в ньому* ***потопає грохот потягів****.* У перекладі неметафоричний прикметник *bitter rain (сильний дощ)* **–** *"*bitter weather is extremely cold, especially in a way that causes physical pain" замінено метафоричним *лютий дощ* (Пор.: лютий – «хижий, злий (про звіра, тварину)» [5]). Для позначення концепту ДОЩ перекладач використовує знак концепту ЗВІР *лютий.* Також порівняймо *drown out the sound of the train // потопає грохот потягів* – метафоризація. Відповідником дієслова у прямому значенні *drown out* – "to be so loud that someone or something cannot be heard" [6] у перекладі є дієслово з метафоричним значенням *потопати* – «занурюючись у воду, іти на дно» [5] (знак концепту ЛЮДИНА). Метафору оригіналу *by gales howling,* донорською сферою якої виступає концепт ЗВІР, повністю відтворено в перекладі *завиває вітер.*

У наступному текстовому фрагменті теж спостерігаємо метафоризацію: *They* ***make a beeline*** *straight* ***for*** *you // Їх наче* ***магнітом*** *до тебе тягне.* В оригіналі вираз *to make a beeline for (someone or something)* означає "to directly and quickly towards someone or somebody" [6] – рухатися цілеспрямовано до когось / чогось. Для посилення комунікативного впливу на читача, перекладач використав метафоричне порівняння *наче магнітом* (магніт – «перен. те, що притягає до себе з надзвичайною силою» [5]).

Отже, одним зі шляхів досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності текстів оригіналу і перекладу роману П. Гоукінз «Дівчина у потягу» є використання перекладачем метафоричних трансформацій на лексичному рівні. Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчив, що найчастіше у перекладі використано метафоризацію.

Список використаної літератури:

1. Литвин І. Метафора в оригіналі та російському перекладі роману Ю. Винничука «Танго смерті» / І. Литвин // Збірник тез ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку». – Переяслав- Хмельницький, 2019. – С. 123–125.
2. Перекладознавство : навч. посібник / І. М. Литвин. - Вид. 3-тє, допов. – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2015. – 204 с.
3. Селіванова О. О. Метафоричні трансформації в перекладі / О. О. Селіванова // Записки з романо-германської філології. – Вип. 1 (34). – 2015. – С. 158–166.
4. Сухова А. В. Метафора як основа естетичної цінності художнього тексту / А. В. Сухова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія. – 2018. – Вип. 87. – С. 129–134.
5. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua/.
6. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org/ru/.
7. The dictionary free by Farlex [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.thefreedictionary.com/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Гоукінз П. Дівчина у потягу / Пола Гоукінз. – К. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 320 с.
2. Hawkins P. The Girl on the Train / Paula Hawkins. – L. : Transworld Publishes, 2015. – 410 p.

Науковий керівник: канд. пед. наук Рейдало В. С.

Луценко І. В., Піскова Д. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДО ПИТАННЯ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ АЛЮЗІЙ ДЛЯ УКРАЇНОМОВНОГО ГЛЯДАЧА

Художній твір є важливою складовою освітнього розвитку кожної особистості, що збагачує її внутрішній світ, розширює межі кругозору, пізнання та уяви, проте наразі більшість надає перевагу перегляду фільму чи серіалу. Сучасний відеомаркетинг здатний задовольнити потреби кожного, тому якісний український переклад зарубіжних серіалів просто необхідний, адже за його відсутності цільова аудиторія вимушена дивитись ситкоми, підліткові мелодрами та інші проекти малого екрану в російському дубляжі.

У сучасних реаліях стає зрозуміла необхідність якісного перекладу, що потребує значних зусиль та всеосяжних знань з боку досвідчених спеціалістів, адже команда режисерів та сценаристів нерідко використовує низку алюзій аби створити по-справжньому вартісний та цікавий відеоряд. На жаль, проблема перекладу алюзивних одиниць недостатньо вивчена та досліджена, що породжує чимало труднощів. Цей аспект і зумовлює актуальність нашої наукової роботи.

Мета нашого дослідження – аналіз алюзій, притаманних англо-американській культурі, та обґрунтування необхідності їхнього перекладу для україномовного глядача.

Кожен текст – немов окрема багатошарова і багатогранна система, що тісно переплетена з позатекстовим контекстом. Ю. І. Беген-Герус вважає, що «системне багатство зумовлене не лише багатством уяви автора, а й культурними та психічними особливостями, які накладають свій відбиток і створюють той неповторний візерунок, який вирізняє текст серед тисячі інших» [1]. Автори докладають значних зусиль, аби їхні доробки були оригінальні, багатошарові, насичені яскравими метафорами та захоплюючими посиланнями, що зумовлює використання алюзій [1].

Попри численні наукові роботи та дослідження (Л. Д. Бурковська [2], А Б. Кам'янець [4], Е. М. Дронова [3], Т. Є. Некряч [4], О. Б. Ярема [6]) алюзивні одиниці все ще потребують більш прискіпливого вивчення та аналізу.

Чимало науковців інтерпретують алюзію по-своєму, проте ми спираємося на думку О. О. Селіванової, яка вважає, що «алюзія є виявом текстової категорії, інтертекстуальності, прийомом художньої виразності, що змістовно збагачує текстову інформацію, створюючи численні асоціації шляхом натяку на події, факти, персонажів інших текстів; це вияв безперервної діалогічності текстопородження, зокрема художньої творчості » [5, 25].

Проблема вдалого перекладу алюзій викликає чимало труднощів не лише у молодих спеціалістів, а й у досвідчених перекладачів. Складність перекладу цього важливого культурного явища полягає у необхідності відтворення та відображення інформаційно-смислового навантаження, що зазвичай закріплене національно-культурною специфікою, відповідним еквівалентом у мові перекладу, що у свою чергу збереже своєрідність та неповторність твору першоджерела.

Акцентуємо на тому, що доволі мало уваги приділяють алюзивним одиницям як істотним сегментам екранізованого продукту та специфіці їх перекладу. Хоча алюзії є надзвичайно поширеним явищем не лише у художній література, а й у кіноіндустрії.

Ми вирішили провести опитування для того, щоб з'ясувати важливість алюзивних одиниць як для людей, обізнаних у лінгвістичних сферах, так і для пересічних глядачів. Анкета містила два запитання:

- Чи помічали Ви коли-небудь пасхалки на інші книги, фільми, серіали, мультфільми?
- Чи важливо для Вас, щоб під час перекладу ці пасхалки не губилися?

Задля розуміння сутності анкетування, нами було замінено науковий термін «алюзія» на більш доступний та зрозумілий звичайному глядачеві – «пасхалка».

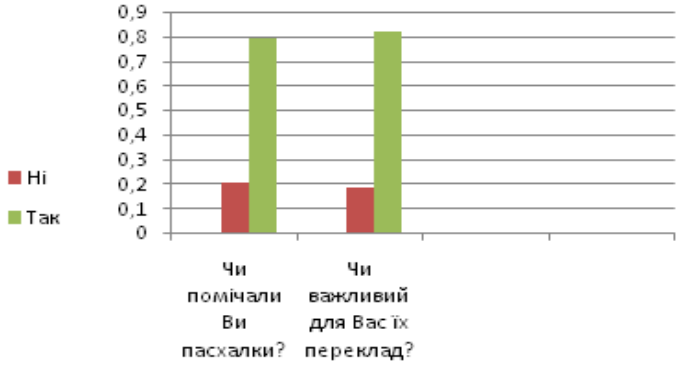

Діаграма 1. Опитування

В опитуванні взяло участь понад сто осіб різних вікових категорій, соціального статусу, обізнаності в сфері перекладу, а до того ж з різними вподобаннями та рівнями культурної освіченості. Під час анкетування нами було помічено цікаву закономірність. Чим менший вік анкетованого, тим більша ймовірність того, що він помічає алюзії та для нього важлива наявність цих стилістичних фігур в перекладі твору чи відеоряду, що на нашу думку доволі іронічно. Адже хіба що ерудований в різноманітних сферах глядач, добре обізнаний в особливостях та традиціях іноземної культури, здатний не лише помітити, а й зрозуміти цю приховану автором лінгвістичну одиницю.

Результати опитування лише підтвердили наші здогади щодо важливості перекладу алюзій для україномовного читача та глядача. З усіх анкетованих осіб 79,5% хоч раз у житті помічали приховане посилання автора до них, проте аж для 81,8% – важливим залишається факт збереження цієї алюзії під час перекладу. Такі дані ми можемо пояснити тим, що значна частина населення України просто не обізнана в наявності такого культурного явища, тому цей відсоток опитаних не помічали так дбайливо підібраних режисерами та сценаристами алюзивних одиниць.

Отже, у ході дослідження ми дійшли висновку, що алюзія – надзвичайно багатообіцяюча та цікава одиниця мовлення, яка допомагає розширити межі пізнання й розуміння контексту, насичує текст інформативними елементами, урізноманітнює сюжетні лінії, а також підвищує рівень ерудованості та кмітливості не лише адресанта, а й адресата. Тому логічним буде твердження, що існує нагальна потреба в адекватному перекладі алюзій, щоб збагатити рівень обізнаності адресантів та покращити сприйняття поданого для перегляду матеріалу. Саме аналіз вдалих та невдалих рішень, способів та прийомів передавання алюзій і є метою нашого подальшого дослідження.

Список використаних джерел і літератури:

1. Беген-Герус Ю. І. Алюзії або “великодні яйця” [Електронний ресурс] : Ю. І. Беген-Герус / Everest. Переклади.– 2017. – Режим доступу : https://everest-center.com/alyuziyi-abo-velikodni-yajtsya-perekladu/

2. Бурковська Л. Д. Проблеми перекладу стилістичного прийому алюзії / Л. Д. Бурковська // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. Філологічні науки. – 2008. – № 39. – С. 187–190.

3. Дронова Е. М. Стилистический приём аллюзий в свете теории интертекстуальности (на материале языка англо-ирландской драмы первой половины XX века) : дис. … канд. филол. наук. : 10.02.04. – Воронеж, 2006. – 182с.

4. Кам`янець А. Б. Інтертекстуальна іронія і переклад. Монографія / А. Б. Кам`янець, Т. Є. Некряч. – К. : вид. Карпенко В. М., 2010. – 176 с.

5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова – Полтава : Довкілля-К., 2010. – 844 с.

6. Ярема О. Б. Типологія і функції алюзій / О. Б. Ярема // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 12. – С. 111–113.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Рибалка Н. С.

Небога В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОГО СЕРІАЛУ “VICTORIA” ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Станом на сьогоднішній день, різноманітні телесеріали знаходяться на піку своєї популярності. Важко знайти людину, яка б не дивилася якийсь британський чи американський серіал. До того ж, британські історичні кінострічки неабияк захоплюють. Серіал “Victoria” поєднує у собі кохання, історичні події вікторіанскої епохи, жадібність, жагу до влади, і саме тому цей кіносеріал є популярним не тільки серед підлітків, а й серед дорослих.

Враховуючи той факт, якими захопливими та цікавими для глядачів є сучасні серіали, з’являються нагальні проблеми перекладу субтитрів та сценаріїв, що стають одними з найбільш актуальних для сучасного перекладознавства. Перед перекладачем постає справжня дилема: зробити репліки акторів ближче та зрозуміліше для пересічного глядача, чи навпаки, занурити його у іншомовну та невідому культуру.

Оскільки еквівалентність перекладу є головною ознакою й умовою його існування, перекладачеві необхідно вміло застосувати трансформації – перетворення, які здійснюються при переході від оригінального тексту до перекладного [2, 30, 38].

Наше дослідження сконцентроване на вивченні прагматичного аспекту на матеріалі українського перекладу серіалу “Victoria” (Вікторія), детальному аналізі перекладацьких трансформацій та виявленні основних розбіжностей у текстах оригіналу та перекладу.

Основою для нашого аналізу є класифікація трансформацій О. О. Селіванової, яка виокремлює в особливий тип перекладацьких перетворень – формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, які передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача [4, 467]. Вони включають переклад різних типів фразеологічних одиниць, фігуративних трансформацій, концептуальних перетворень у перекладі, аксіологічних та мегатекстових трансфорацій. У нашому дослідженні висвітлено цікаві випадки вживання фразеологізмів, концептуальних та фігуративних перетворень в українському перекладі історичного серіалу “Victoria”.

Прагматичну спрямованість мають фразеологічні одиниці, що зберігають в усталеній формі уявлення етносу про світ, культурну, історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу [3, 11]. Але фразеологічному звороту оригіналу може відповідати вільна сполука в перекладі [2, 157]. Наприклад:

*So, William, why **the long face**? // Чому **сумний**, Вільяме?*

Англійський фразеологізм *the long face*, що означає “*unhappy”*, “*feeling worried or annoyed because you do not like what is happening in a particular situation”* [5], перекладено українською як *сумний, «який сумує, відчуває сум»* [1]. Перекладач задіяв правильний відповідник з тотожним значенням і відтінком, але він не є фразеологічною одиницею.

Фігуративні трансформації – це втрата (чи збереження) стилістичного прийому в перекладі [2, 159]. Збереження прагматичної орієнтації тексту перекладу є важливим у випадках передачі концептуально вагомого стилістичного прийому або комплексу фігур [4, 468]. На нашу думку, набагато важливіше зберегти стилістичний прийом у тексті перекладу, як, наприклад, у наступному реченні:

*That **awful old man** is dead // Цей **стариган** помер.*

Англійське *old man*, *“a term used in addressing a man”* [5] у поєднанні з прикметником *awful, “extremely bad or unpleasant”* [5] та українське *стариган, «те саме, що старик»* [1] однаково справляють ефект зневажливого ставлення. Тож, функціонально-стилістичної втрати тут не спостерігається.

Орієнтація на адресата чужої культури зумовлює прагматичні концептуальні перетворення в перекладі. Це підміна реалій оригінального тексту реаліями мови перекладу, зміна за допомогою мовних засобів різних рівнів способів категоризації світу та внутрішнього

рефлексивного досвіду [4, 161]. Концептуальні перетворення залежать від культурних стереотипів народу − детермінованих соціумом і культурою, впорядкованих і фіксованих структур свідомості, що уособлюють результати пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованими та спрощеними стандартними ознаками етносвідомості [4, 469]. Яскраво виражено заміну реалій мови оригіналу в наступному прикладі:

***Gentlemen**. Shall we? // **Панове**, пройдемо.*

Так як для англійського *gentleman, "a polite way of talking to or referring to a man"* [5] є прямий український відповідник, який є більш зрозумілим для українського реципієнта, в перекладі ця лексична одиниця замінена словом *панове, «шанобліва форма звертання до чоловіка в усній народній мові»* [1].

У наведеному нижче прикладі також можна спостерігати цікавий приклад концептуального перетворення:

***Naughty** Dashy // **Неслух** Деш.*

Тут англомовне *naughty, "behaving badly or not willing to obey"* [5] перекладено словом, що більш притаманне для української культури – *неслух, «неслухняна людина»* [1]. Переклад є досить вдалим, оскільки збережено прагматичний вплив та основний смисл, який мав бути донесений до адресата.

Наступна словосполука також яскраво передає заміщення реалій в оригіналі та перекладі:

***Pumpernickel Palace // Божевільня**.*

Спираючись на контекст, словосполука *pumpernickel palace* виражає невдоволення та роздратованість одного з персонажів великою кількістю людей. В оригінальному тексті мова йде про приїзд німецьких слуг до англійського палацу. Тому в українській мові, для досягнення комічного ефекту, було вирішено обрати слово *божевільня, «велике скупчення людей, натовп»*. Перекладач міг перекласти оригінальну словосполуку, застосовуючи поєднання транслітерації з транскрипцією, але такий прийом спричинив би втрату ефекту комічності, а при цьому пересічному українському реципієнту не була б зрозумілою така англомовна реалія. Тому з метою точної передачі атмосфери того, що відбувається й застосовано прагматичну трансформацію.

Отже, дослідження українського перекладу історичного серіалу "Victoria" показало, що перекладач часто вдається до прагматичного аспекту перекладу, найчастіше використовуючи переклад фразеологічних одиниць, фігуративні та концептуальні перетворення. Їхнє використання виправдане особливостями лексики і стилістики української та англійської мов, а також потребою забезпечення милозвучності тексту мови перекладу та прагненням перекладача створити відповідну атмосферу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://sum.in.ua/

2. Литвин І. М. Перекладознавство : науковий посібник. – Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.

3. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К.–Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.

4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – 488 с.

5. Cambridge Dictionary. – 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org/ru/.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Серіал «Вікторія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://seasonvar.ru/serial-14150-Viktoriya_2016-1-sezon.html

2. TV Series "Victoria" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : https://www.top123movies.com/series/victoria/.

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Огілько Д. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КІНОФІЛЬМУ МІКАЕЛЯ ХЬОФСТРЬОМА «ОБРЯД»

Дисципліна кіноперекладу – як ніщо актуальна у наш час. Вона є надзвичайно складним видом перекладацької діяльності. Тож саме проблеми відтворення кінотекстів для іншомовної, іншокультурної аудиторії є однією з найактуальніших проблем теорії та практики перекладу.

Фільми жахів – один із найпопулярніших жанрів сучасного кіно. У процесі їхнього знімання важливо усе: атмосфера напруженості та тривоги, яка реалізується на екрані завдяки тим чи іншим сюжетним поворотам, подіям та образам, як-от: скримери та елементи саспенсу; майстерність акторів, котрим під силу по-справжньому просякнутись усім, що відбувається на знімальному майданчику й донести емоцію до глядача [4, 167]. Тому у процесі перекладу фільмів жахів особливу увагу необхідно приділяти передачі емотивного компоненту значення лексичних одиниць, їхнього експресивного та функціонально-стилістичного забарвлення.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі конотативного аспекту лексичних трансформацій, вияві різниці в застосуванні лексичних одиниць у мовах оригіналу та перекладу, а також вивченні досягнення лексичної відповідності оригіналу та українського перекладу у фільмі жахів «Обряд».

Описуючи перекладацькі трансформації конотативного аспекту на лексичному рівні, керуємося типологією О. О. Селіванової, яка диференціює лексичні трансформації конотативного аспекту на оцінно-емотивні, експресивні та функціонально-стилістичні [2, 456–458]. ***Функціонально-стилістичні трансформації*** представлені втратою, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць [2, 456].

Перекладачеві вкрай важливо дотримуватися еквівалентності у підборі влучних відповідників до такої стилістично забарвленої лексики, як архаїзми, діалектизми, евфемізми, жаргонізми, просторіччя тощо.

Наявність евфемізмів в оригіналі ілюструє наступний приклад: *Your father **passed away** this afternoon // Ваш батько **помер** сьогодні вдень.*

Словник Merriam-Webster кваліфікує вираз *to pass away* як «фразове дієслово з pass», котре в англійській мові означає «to go out of existence», тобто «піти з життя, залишити нас (життя)» [6], і вважається евфемізмом або ж ввічливою формою для дієслова *die* «to pass from physical life», тобто *померти*.

Нейтралізування розмовно-побутової лексики та сленгу в перекладі ілюструє наступний приклад: *Leaving him to rot away in that stinking **booby hatch**, turning your back on him // Залишила його гнити у **сараї для психів.***

Словникова стаття іменника *hatch* тобто «a small door or opening» [6] вміщує такі його значення – «люк», «кришка люка» [3], звідси можна зробити висновок, що слово належить до нейтральної лексики. Прикметник *boobie* – «an awkward foolish person» входить до складу розмовної лексики і має наступні значення: «дурник», «бовдур», «псих» [3]. Словосполучення *boobie hatch* в англійській мові вважається північноамериканським сленгом й означає «психіатрична лікарня» [7]. На нашу думку, іменник *сарай* – досить влучний перекладацький відповідник, адже своїм значенням повністю передає конотативну наповненість англійського словосполучення *boobie hatch*.

Експресивні конотативні трансформації передбачають модифікацію чи втрату, посилення чи применшення ознаки [2, 123].

Переклад можна вважати еквівалентним лише тоді, коли слово мови оригіналу має те саме асоціативне поле, що і слово у мові перекладу, позаяк воно має викликати в уяві читача такі самі думки, що і у реципієнта тексту оригінала [5, 71]. У цьому і полягає, на нашу думку, одне із основних завдань перекладача, особливо під час перекладу фільмів такого жанру, як хоррор.

Однією із рис нечистих сил є лихослів'я, тож розглянемо конотативні трансформації з яскравим посиленням експресивного значення, котре спостерігається в наступних прикладах: ***Shit on*** *your Holy Spirit!* // ***Будь проклятий*** *ваш Святий дух.*

Англійський вираз *to shit on* тобто «to demoralize, to take advantage of, to manipulate, to insult» вказує на повну деморалізацію, байдужість та зневажливе ставлення до чого-небудь або кого-небудь [7]. У цьому випадку, на правах цензури у кінематографі, перекладач має повне право на відтворення змісту так, як вважає за належне, або ж як цього вимагає замовник перекладу.

Експресивну трансформацію, значення якої втрачається під час перекладу, наведено у наступному прикладі: ***Shut up, shut up! // Тихіше, тихіше!***

На нашу думку, переклад у цьому випадку зовсім втратив ознаку експресивності. Зважаючи на стиль мовлення одержимої героїні, задля збереження конотативного забарвлення та емоційності, пропонуємо наступні варіанти перекладу: «Стули пельку!», «Закрий рота!», «Закрийся!».

Оцінно-емотивні трансформації орієнтовані на заміну, втрату або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компонента мовних одиниць [2, 80]. Слова в перекладі набувають оцінно-емотивного значення завдяки суфіксам суб'єктивної оцінки [1, 124].

Наступні приклади демонструють набуття оцінно-емотивного значення у мові оригіналу: ***Oopsie-daisy // Просто в яблучко.***

Англійський вираз *oopsie-daisy* – це не комбінація незрозумілих звуків чи слів, які не мають сенсу. Хоча цей вираз і звучить дуже схоже на якусь маячню, все ж його вживають у випадках певної невдачі. Зокрема – у ситуаціях, коли маленька дитина впала на землю, або ж хтось щось на себе пролив або забруднився [7]. Під час фінальної сцени у ході сеансу екзорцизму, одержимий священик промовляє ці слова, акцентуючи увагу на тому, що іншому священику, скептику, не вдається успішно здійснити запланований ритуал. Тож задля повного роз'яснення даного виразу, звертаємося до другого пункту словникової статті. У ній йдеться про те, що люди часто вдаються до такого висловлювання у разі повного провалу, найточніший еквівалент: *«Чорт!»* [7].

На нашу думку, запропонований переклад не відповідає першоджерелу, і не є адекватним. Тож задля збереження конотативного забарвлення та емоційності, пропонуємо наступні варіанти перекладу: *«Дзуськи!», «Яка невдача!».*

Наступна трансформація вказує на посилення ***оцінно-емотивного значення*** за допомогою суфіксів пестливого значення як в оригіналі, так і у перекладі: *... **itsy-bitsy** little boy pooping in his pants // ... коли ще у **штанці** пудив…*

Звернувшись до словника Urban Dictionary, ми з'ясували значення прикметника *itsy-bitsy*. Він походить від слова «ісі-рісі», яке використовують в угорській мові на позначення чогось маленького, дрібного. Це єдине угорське слово, яке було запозичене англійською мовою на початку XX століття в Голлівуді завдяки одному угорському кінорежисерові. Відтоді його і почали використовувати у повсякденному житті [7]. В українській мові прийом применшення ознаки дотримано за допомогою суфікса -ц-.

Отже, аналіз лексичних перетворень конотативного рівня на прикладі перекладу художнього фільму Мікаеля Хьострьома «Обряд» демонструє прагнення перекладача відтворити належний інформативний та естетичний вплив на глядача, надавши мові перекладу образності та експресивності. Розглянуті конотативні трансформації демонструють повний набір перекладацьких засобів на досягнення еквівалентності українського перекладу кінофільму М. Хьострьома «Обряд».

Список використаних джерел і літератури:

1. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І.М. Литвин – Вид. 2-гу, допов. – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2015. – 203 с.

2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова Селіванова – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

3. Словник-довідник Reverso Context. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://context.reverso.net/перевод

4. Фільм жахів. Хорор / упоряд. : Урсула Фоссен, Володимир Войтенко; [пер. з нім. Ігор Андрущенко]. – Київ : KINO-КОЛО, 2008. – 502 с.
5. Anderman G. Drama translation / Anderman G. / Routledge Encyclopedia of Translation Studies. – London; New York : Routledge, 2001. – P. 71–74
6. Merriam-Webster Dictionary. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.merriam-webster.com
7. Urban Dictionary. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.urbandictionary.com.

Науковий керівник: д. філол. н., доцент П'єцух О. І.

Палій В. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ МІФОЛОГІЧНОЇ ТА ПРЕЦЕДЕНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОЛЬСЬКОГО КОРОТКОМЕТРАЖНОГО ФІЛЬМУ «OPERACJA BAZYLISZEK»

Сприйняття польського фільму українським глядачем великою мірою залежить від знання польської культури, адже «правильне розуміння художнього тексту залежить від знання культури народу, мовою якого створюється твір, тому важливим в перекладі є передача культурної інформації» [2]. Культурну інформацію визначаємо як «сукупність маркованих знань і уявлень носіїв певної етнічної культури» [3]. Услід за Іриною Литвин, виокремлюємо такі типи культурної інформації: культурно-знакову, міфологічну, прецедентну, архетипну та стереотипну [1].

Метою нашої перекладацької розвідки є аналіз передачі міфологічної та прецедентної інформації польського короткометражного фільму режисера Томаша Багінського «Operacja Bazyliszek» із циклу «Legendy Polskie» у власній версії українського перекладу.

У власній версії перекладу польського короткометражного фільму «Operacja Bazyliszek» особливої уваги потребує міфологічна інформація, яка представлена міфологеми:

– *Tu kończy się trop, panie* ***Rokita*** *// –* *Тут закінчується стежка, пане* ***Болотянику****.*

У цьому фрагменті перекладу ми замінили польську міфологему *Rokita* – «diabeł z ludowych opowieści, w wierzeniach ludowych: diabeł siedzący w dziupli wierzby» [6] – українським відповідником-міфологемою *Болотяник* – «істота, яка живе в болоті, має вигляд чоловіка з довгими руками, тіло якого вкрите густою сірою шерстю, а нижче спини – хвіст гачком» [4], використавши етнокультурну установку. Наша заміна пояснюється також бажанням уникнути омонімії: в українській мові *рокита* – «народна назва деяких видів верби, вербових кущів» [4].

– Boruta // – Лісовик.

Відповідно до польського тлумачення *Diabeł Boruta* – «mitologiczna postać, diabeł zamieszkujący podziemia zamku w Łęczycy» [7]. У перекладі цю міфологему ми передали українським відповідником *лісовик* – «міфологічна істота, яка, за уявленням багатьох народів, жила в лісі» [4]. Зауважимо, не слід плутати *Боруту* і *Рокіту*, трапляється інформацію, що вони були двома братами.

– A jak można pokonać ***Bazyliszka****? // – А як подолати* ***Василіска****?*

За даними двомовних словників польської та української мов: *bazyliszek* – «czasem nazywany królem węży; mityczne stworzenie, pojawiające się w legendach, podaniach i bajkach wielu narodowości (także w Polsce)» [7] // *василіск* – «казкова тварина, яка вбиває своїм поглядом, перетворюючи в камінь» [4].

У власній варіації перекладу ми звернули увагу на прецедентну інформацію, хоча вона і не викликала труднощів:

– Kiedyś miałbym za to ***pól królewstwa*** *// – За це я колись мав би* ***пів королівства****.*

Зберегли алюзію оригіналу – «використання у художньому творі натяку на загально відомий історичний, літературний чи побутовий факт» [4]. За двомовними словниками польської і української мов: *królewstwo* – «**państwo**, którego do żywotnio panujący **monarcha** nosi

tytuł **króla** lub **królowej**» [5] *// королівство* – «монархічна держава, яку очолює король (у 1 знач.) або королева (у 1 знач.)» [4] – це повні словникові відповідники.

– Ten kudłaty to ja, Boguś Kołodziej, ***w tej bajce robię za rycerza*** *// – Цей патлатий це я, Богушь Колоджєй,* ***у цій казці я граю за рицаря***.

За двомовними словниками польської і української мов: *rycerz* – «tytuł nadawany członkom niektórych stowarzyszeń lub zakonów, o mężczyźnie pełnym galanterii wstosunkudo kobiet» [5] *// рицар* – «самовідданий, благородний захисник кого-, чого-небудь; людина, яка самовіддано служить певній справі, віддається їй» [4] – елемент чарівного світу та казок.

Таким чином, перекладаючи міфологічну та прецедентну інформацію польського короткометражного фільму «Operacja Bazyliszek», ми вдалися до етнокультурної установки, орієнтуючись на українського глядача.

Список використаних джерел і літератури:

1. Литвин И. Н. Проблема типологии информации в теории и практике перевода / И. Н. Литвин // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – Вип. 7 (220). – Черкаси, 2012. – С. 12–20.
2. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / І. М. Литвин. – Вид. 5-те допов. – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2018. – 240 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
5. Wielki Słownik Języka Polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://wsjp.pl
6. Słownik języka polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://sjp.pl
7. Wikisłownik [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pl.wikipedia.org.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Литвин І. М.

Педько М. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДЕНОТАТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ ОЛДОСА ХАКСЛІ «ПРЕКРАСНИЙ НОВИЙ СВІТ»

Художній твір – одна із основних форм буття літератури, для якої характерний художній вимисел. Перед літературним твором на шляху до його читацької аудиторії постають різні перешкоди, які обумовлені приналежністю читача до іншої мовної системи, ніж автор твору [3, 45]. Ключову роль у розумінні представниками різних культур оригінального тексту відіграє переклад.

У процесі перекладу відбувається не просто заміна лексем однієї мови на лексеми іншої, а стикаються різні культури, особистості, світогляди, епохи та традиції [1, 15]. За визначенням Л. С. Бархударова перекладом є «процес перетворення мовного твору однією мовою у мовленнєвий твір на іншій мові, при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення» [2, 240].

Метою нашого дослідження є аналіз лексичних трансформацій денотативного плану в українському перекладі роману-антиутопії Олдоса Хакслі «Прекрасний новий світ».

Відома антиутопія О. Хакслі характеризується антропоцентричністю та алегоричністю. Автор приділяє значну увагу конфлікту соціального середовища та особистості. Мова твору є багатою завдяки використанню епітетів, метафор, метонімій. Ці особливості важливо зберегти у перекладі, зокрема шляхом використання денотативних трансформацій, до яких належать синонімічні, кореферентні заміни, метонімічні, метафоричні трансформації, антонімічний переклад.

Синонімічні заміни в перекладі представлені словниковими відповідниками лексем, що отримують у мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення [4, 460]: *Just to give you a general* ***idea****, he would explain to them* (2, 1) *// Лише щоб дати вам загальне* ***уявлення****, – пояснював він мету обходу* (1, 1). У наведеному

фрагменті англійський іменник ***idea*** зі значенням “the central meaning or chief end of a particular action or situation” [6] перекладач Сергій Маренко замінює українським іменником ***уявлення*** зі значенням «розуміння чого-небудь, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних» [5]. Словосполучення перекладу ***загальне уявлення*** є звичним для українського читача.

До трансформацій денотативного плану належать метафоричні трансформації, у складі яких виокремлено деметафоризацію, реметафоризацію та трансметафоризацію [4, 463]. Реметафоризацію, заміну неметафори метафорою в перекладі, використано в наступному фрагменті: *He* ***interrupted*** *himself* (2, 11) *// Його думка раптом* ***урвалася*** (1, 16). Дієслово оригіналу ***interrupt*** зі значенням “to stop or hinder by breaking in” [6] вжито у прямому значенні. У перекладі використано дієслово ***урватися*** у переносному значенні «раптово, несподівано припинятися, перериватися (про дію, процес і т. ін.)» [5]. Наступний приклад реметафоризації: *Three days later, like turkey buzzards settling on a corpse, the reporters* ***came*** (2, 91) // *Через три дні, як стерв'ятники на мертву тушу,* ***налетіли*** *кореспонденти* (1, 131). Дієслово оригіналу ***come*** зі значенням “to move toward something” [6], яке використано у прямому значенні, у перекладі замінено дієсловом ***налетіти*** у переносному значенні «раптово нападати, накидатися на кого-небудь з докорами, звинуваченнями, лайкою» [5]. Для позначення концепту ЛЮДИНА, перекладач використовує знак концепт ПТАХ – ***налетіти***.

Гіпонімічна трансформація, заміна родової назви видовою, наявна у наступному фрагменті: *After the* ***scene*** *in the Fertilizing Room, all upper-caste London was wild to see this delicious creature who had fallen on his knees before the Director of Hatcheries and Conditionin* (2, 56) *// Після* ***скандалу*** *у Відділі запліднення вся вища каста Лондона до нестями поривалася побачити те чарівне створіння, що впало навколішки перед Директором Інкубаційно-Кондиціювального Центру* (1, 79). Іменник оригіналу ***scene*** зі значенням “an exhibition of anger or indecorous behavior” [6] замінено на іменник у перекладі ***скандал*** зі значенням «гостра розмова; сварка» [5].

Еквонімічну трансформацію використано у наступному фрагменті: ***Block above block****, each story smaller than the one below, the tall houses rose like stepped and amputated pyramids into the blue sky* (2, 40) *//* ***Ярус за ярусом*** *здіймались будинки, наче зрізані піраміди з прибудованими східцями* (1, 57). Гіпонім оригіналу ***block*** зі значенням “a hollow rectangular building unit usually of artificial material” замінено у перекладі іншим гіпонімом ***ярус*** зі значенням «елемент горизонтального членування, повторювана частина споруди; яруси розташовуються один над одним» [5].

Таким чином, аналіз лексичних трансформацій денотативного плану на прикладі українського перекладу роману-антиутопії Олдоса Хакслі «Прекрасний новий світ» засвідчив, що перекладачу вдалося зберегти інформативну відповідність текстів оригіналу та перекладу. Найчастіше він вдавався до лексичних трансформацій денотативного аспекту, зокрема синонімічних, використання яких покращило сприйняття тексту українським читачем.

Список використаної літератури:

1. Айзенкок С. М. Научно-технический перевод [Текст] / С. М. Айзенкок, Л. В. Багдасарова, Н. С. Васина, И. Н. Глущенко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 15 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода [Текст] / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
3. Дюришин Д. Межлитературные формы художественного перевода / Д. Дюришин. – М., 1993. – 45с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання [Текст] / О. О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – 463 с.
5. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua.
6. Merriam-Webster [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.merriam-webster.com.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Гакслі О. Прекрасний новий світ; пер. з англ. С. Маренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://javalibre.com.ua/java-book/book/2917225
2. Huxley A. Brave New World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://royallib.com/book/Huxley_Aldous/Brave_New_World.html.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Пономарчук А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕГАТЕКСТОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ФІЛОСОФСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТРАКТАТУ Е. ФРОММА "ESCAPE FROM FREEDOM"

Проблема перекладу та розуміння тексту займає вагоме місце у філософії як науці, адже філософія – це відображення світогляду певної культури, нації, спільноти. Переклад філософських творів – це своєрідна інтерпретація, під час якої відбувається сприйняття та розуміння змісту тексту перекладачем. З огляду на це, ми кваліфікуємо процес перекладу як інтерпретаційно-породжувальний дискурс [4].

Теорія дискурсу посідає чільне місце в постмодерністській філософії мови, психології, лінгвістики, семіотики тощо. Українська дослідниця О. О. Селіванова визначає дискурс як «зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо» [3, 119]. Якщо ж розглянути термін «дискурс» у межах постмодерністського словника, то він означатиме будь-яку ситуацію, свідомо чи несвідомо створювану індивідом.

Особливістю філософського тексту є його насиченість специфічними лексичними одиницями – термінами. Слідом за О. О. Селівановою, ми кваліфікуємо термін як «слово чи словосполуку, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [3]. Тому при перекладі термінів перекладачеві необхідно інтерпретувати їх, себто розшифрувати їх сенс.

Отже, **актуальність** дослідження визначається тим, що нами вперше було здійснено аналіз мегатекстових трансформацій на матеріалі філософсько-публіцистичного трактату Еріха Фромма «Втеча від свободи» ("Escape from freedom").

У своєму творі Фромм розкриває перед читачем реалії людського буття та намагається відповісти на питання – що таке свобода для сучасної особистості. Гуманістична концепція, покладена в основу трактату, відіграла знакову роль у становленні ідей та ідеалів гуманізму епохи постмодерністської цивілізації.

Автор постійно використовує різні метафори, образи, що надають тексту емоційно-експресивного забарвлення та спонукають читача до роздумів.

Метою роботи є дослідження та аналіз мегатекстових компонентів, які постають у вигляді філософських термінів в українському перекладі трактату Еріха Фромма «Втеча від свободи». Наявність мегатексту дозволяє компенсувати відсутність мовної, культурної й онтологічної компетентності у читачів перекладу, досягти максимальної еквівалентності оригіналу та перекладу [2].

При перекладі філософських текстів, тобто системи, насиченої мовно/культурно-специфічними сенсами, основним завданням перекладача є максимальне відтворення в тексті перекладу тих термінів, що формують оригінальний філософський текст і уможливлюють його розуміння [1]. Тому перекладач вдається до тлумачень, пояснень, приміток, виносок, розгорнутих коментарів. Розглянемо приклад:

*The battles for **freedom** were fought by the oppressed, those who wanted new liberties, against those who had privileges to defend // Ті, хто здобував свої **вольності**, виборювали свободу в тих, хто мав привілеї і був готовий їх захищати.* У наведеному фрагменті автор використовує два англійських іменника на позначення свободи – *freedom*, тобто *"the quality or state of being fre"»* (Webster) та *liberty*, *"the power of choice"* (Webster), які перекладено українським терміном *вольності*. Тому перекладач вважає за потрібне зробити супровідний коментар щодо слова *вольності*, тобто «привілеї, пільги» (СУМ), у вигляді виноски, де пояснює, що «основним терміном як у назві книги, так і в її тексті є термін *freedom*» [5, 15].

У наступному фрагменті англомовний термін *drive* зі значенням *"an urgent, basic, or instinctual need: a motivating physiological condition of an organism"* (Webster) перекладено українським терміном *інстинкт*, тобто «вроджена, типова для кожного виду тварин здатність

до виконання певних доцільних дій» (СУМ): *Society must domesticate him, must allow some direct satisfaction of biological – and hence, ineradicable –* ***drives*** *// Суспільство має одомашнювати людину, воно змушене дозволити їй певну міру прямого задоволення біологічних, а отже,* ***незнищених інстинктів***. Перекладач коментує, що «в оригіналі вжито термін *drives*, який в англомовній психологічній традиції в різних напрямках може означати як інстинкти, так і стимули, мотивацію та «рушійні сили»; дедалі частіше українською трапляється і калька цього терміна – «драйви»» [5, 22].

*There were of course always capitalists who spent money for luxuries or as «****conspicuous waste****»; but the classic representatives of capitalism enjoyed working – not spending // Звісно, завжди існують люди, що витрачають гроші на розкоші чи просто займаються* ***демонстративним марнотратством****, проте класичні представники капіталізму насолоджуються зароблянням – не витрачанням.* У цьому фрагменті англійське словосполучення *conspicuous waste*, *«the allocation of resources, time, and effort that detract from the life process»* (Webster), перекладач замінює словосполукою «демонстративне марнотратство», що означає «нерозумне, даремне витрачання грошей, майна з метою відображення доходів або багатства» (СУМ). Перекладач пояснює, що це словосполучення «впроваджене видатним американським суспільствознавцем, автором праці «Бездіяльнісний клас» Торстеном Вебленом, що означає показне, навмисне марнотратство» [5, 116].

Такий підхід перекладача є ознакою якісного перекладу, адже значення цих лексичних одиниць, як термінів – ускладнене. Тому перекладач серед запропонованих еквівалентів обирає той, який відповідає тій концептуальній структурі, що має укорінення у відповідній природній мові [1].

У своїх роботах Еріх Фромм послуговується потужним термінологічним масивом, тлумаченнями, коментарями, цитатами. Звичайно, це ускладнює роботу перекладача, адже переклад – це занурення не лише в мовні, але й у культурні коди. Такі способи передачі філософських термінів мають супроводжуватися додатковим поясненням або розгорнутим коментарем. Саме завдяки мегатекстовим трансформаціям філософські терміни стають зрозумілими українському читачеві.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кудрявцева Н. С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: лінгвокогнітивний підхід: монографія / Н. С. Кудрявцева. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго. – Київ, 2017. – 460 с.

2. Селиванова Е. А. Мегатекстовые трансформации в переводах с испанского художественной публицистики Ф. Г. Лорки / Е. А. Селиванова // Вісник Черкаського університету. Сер. Філологічні науки. – Черкаси, 2015. – №27. – С. 3–10.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К. – Полтава, 2008. – 712 с.

4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А. – Черкаси, 2012. – 488 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. Фромм Е. Втеча від свободи / Е. Фромм; перекл. з англ. М. Яковлєва. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. – 288 с.

6. Fromm, E. Escape from Freedom / E. Fromm. – New York : Henry Holt and Company, 1994. – 302 p..

Науковий керівник: канд. філол. наук Коновалова О. В.

Рева А. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АДАПТАЦІЯ ВЛАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПІСНІ STROMAE «PAPAOUTAI»

Нині розмежування та диференціація у культурній сфері стають менш помітними. Універсалізація всесвітньої культури дедалі більше поглинає сучасні ланки різних галузей. Перш за все це стосується музичної індустрії. Тлумачення текстів різноманітних музичних, а

зокрема пісенних, об'єктів посідає неабияке місце у розвитку глобальної культури. Саме за допомогою перекладу представники різних націй та етносів мають змогу ознайомитись з тією інформаційною наповненістю, яку хотіли передати через свою творчість ті чи інші музичні митці.

На нашу думку, проблема адаптації та перекладу пісень залишається однією з найбільш провідних проблем сучасного перекладознавства. Адаптація іншомовного тексту – важливе завдання, що стоїть перед будь-яким перекладачем.

Неймовірно великий попит на тлумачення та інтерпретації пісенних текстів власне зумовлює потребу у їхньому перекладі, тому **актуальність** нашого дослідження полягає в тому, аби розібратись яким чином, за допомогою яких трансформацій та модифікацій можна досягнути якісного адаптованого перекладу пісень.

Зазвичай, дослідники досягають адаптації оригінального тексту за допомогою використання установок, що передають, зберігають чи оброблюють культурну інформацію, яка міститься в оригінальному матеріалі. За класифікацією О. О. Селіванової, існує три види установок: універсалістська, що диктує нівелювання будь-яких культурних особливостей, етнокультурна, що передбачає зосередження усіх етноелементів на культурі адресата перекладу, та установка на відчуження, за якою читач повністю занурюється в чужоземну етносферу. [2, 673].

Метою дослідження є аналіз адаптації власного українського перекладу французької пісні Stromae "Papaoutai".

Об'єктом аналізу слугує оригінальний французький текст пісні Stromae "Papaoutai" та її український переклад.

Зробивши власний переклад пісні відомого французького співака Stromae, який здобув всесвітню популярність завдяки своїм працям, таким, як Formidable, Alors on Danse, Tous les memes та власне Papaoutai, ми вдалися до трансформацій на різних мовних рівнях, проте, найбільш поширеними виявилися саме лексичні. Денотативні лексичні модифікації прослідковуються в наступних прикладах:

*…ou je **vais**… // …куди мені **прямувати**…* – як бачимо, французьку дієслівну одиницю "vais" ми переклали за допомогою контекстуального українського синоніма «прямувати». Окрім лексичної трансформації, відбулась ще й граматичні, оскільки в реченні оригіналу було використано активний стан, а в реченні перекладу застосовано пасивну дію.

*Maman **dit** que… // Мама **стверджує**, що…* – заміна відбулася із застосуванням контекстуального синоніма «стверджує» в тексті перекладу, в той час як в тексті оригіналу було вжито дієслово "dit" (казати).

Так само денотативні лексичні трансформації з використанням контекстуальних синонімів можна побачити у прикладі:

*…"travailler c'est **bien**" // …«працювати – це **правильно**».*

Часто перекладачі вдаються до кореферентних замін, які запобігають виникненню тавтологічних мовних ситуацій, як-от:

*…Elle dit qu'**il**… // …Вона каже, що **тато**…* модифікація відбулася з метою уникнення повторення займенника «він» у перекладному тексті.

В наступному прикладі зображено використання демінутивів – лексикологічного явища, притаманного суто українській мові, а тобто суфіксів суб'єктивної оцінки. У нашому випадку демінутивом являється суфікс -еньк-:

*…lorsqu'on cherche bien // …якщо гарн**еньк**о пошукати.*

*Ah **sacré** papa // **Чортів** батько!* – тут ми підібрали слова-еквіваленти. Слово оригіналу *"*sacré*"* не втратило свого фамільярного регістру і відтворилося у перекладі відповідно фамільярним українським словом «чортів».

Ці трансформації свідчать про те, що у процесі перекладу було збережено та передано прагматичний компонент.

Проаналізувавши чинники застосування адаптації, ми зробили висновок, що причинами адаптації тексту оригіналу слугують різнобічність світоглядів конкретних реципієнтів, носіїв

певного етнічного коду сприйняття й бачення світу; розбіжність в певних елементах культури; відсутність прямих еквівалентів прагматичних складниках у культури-приймача перекладу тощо. У разі, якщо перед перекладачем постає завдання досягти відповідного комунікативного впливу, що передбачає прагматичну адаптацію, то такий переклад «виходить за межі перекладу як процесу створення тексту, комунікативно рівноцінного оригіналу» [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Комиссаров В. Н. Перевод и интерпретация / В. Н. Комиссаров // Тетради переводчика / Под ред. Л. С. Бархударова. – М. : Высшая школа, 1982. – Вып. 19. – С. 3–20.
2. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
3. Stromae // Racine Carree [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://fr.lyrsense.com/stromae/papaoutai.

Науковий керівник: викладач Піньковська О. С.

Рева А. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОБЛЕМАТИКА АДЕКВАТНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Наразі художній переклад посідає одне з найбільш провідних місць у сучасній практиці перекладу, на нашу думку. Надмірна глобалізація та постійний потік обміну культурною, а зокрема й естетичною інформацією зумовлюють потребу в художньому перекладі. З космополітичної точки зору сприйняття світу, «переклад, поруч з іншими спорідненими формами запозичення, дає змогу пізнати духовні цінності різних племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ» [1, 5].

Інтенсивний розвиток художнього перекладу слугує провідником до міжлітературної комунікації представників різних націй. Перекладні матеріали літературного здобутку оригіналу, потрапляючи до сфери культури певного етносу, вносять свої корективи до галузі письменства донорського народу.

Доречно згадати, що професійний перекладач інтернаціональних творів має враховувати не лише естетичний, творчий аспекти, а й безумовно прагматичний. Останній зумовлює використання перекладачем адекватної орієнтації перекладу художніх текстів. Дослідниця І. М. Литвин поділяє думку О. О. Селіванової щодо детермінації адекватності як «близькості оцінок змісту текстів їхніми адресатами та відповідності поставленій перед перекладачем меті» [2, 31]. Відповідно до зауваження О. О. Селіванової, у процесі художнього перекладу досягнення цілковитої еквівалентності не бажане, позаяк не передбачене його метою. Найголовнішим завданням у такій ситуації є збереження прагматичного впливу на читача оригіналу та задоволення попиту орієнтованої аудиторії [3, 675].

На нашу думку, проблематика встановлення адекватності у художньому перекладі обіймає панівні позиції у вивченні в межах теорії та практики перекладу, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою нашої роботи є спроба дослідити специфіку адекватного перекладу художнього твору на противагу еквівалентному.

Об'єктом аналізу є український переклад оригінального сценарію Дж. К. Ролінґ «Гаррі Поттер та прокляте дитя», виконаного Віктором Морозовим.

У творі наявна велика кількість оригінальних виразів, які не завжди мають прямий відповідник в мові перекладу. Віктор Морозов забезпечує адекватність перекладу за рахунок різноманітних модифікацій. Розгляньмо їх.

...but ***you should keep it*** [4, 42] *// але нехай* ***вона буде в тебе*** [5, 50].

У наведеному прикладі перекладач зберіг прагматичний вплив, використавши трансформацію на синтаксичному рівні; у такий спосіб, замінивши активний стан у реченні оригіналу пасивним у перекладі.

Вдало, на нашу думку, у наступному прикладі Віктор Морозов дібрав український контекстуальний відповідник у тексті перекладу, що свідчить про те, що перекладач був орієнтований не на еквівалентність перекладу, а саме на адекватність:

let's do this [4, 108] ***// рушаймо*** [5, 115].

Вдаючись до використання демінутивів, а власне за рахунок суфіксів суб'єктивної оцінки, які притаманні саме українській мові, перекладач додає специфічне оцінно-емотивне забарвлення англійським мовним одиницям, що в оригіналі були суто нейтральними. Розглянемо уривок:

...if it isn't my favourite Potter [4, 8] *// та це моя улюблена Поттер**ушк**а!* [5, 15]. Ми вважаємо, що ця трансформація з допомогою додавання суфіксу -ушк- в перекладному тексті була застосована вдало, адже іменник набув емотивного характеру, а отже й прагматичний вплив на читача зберігся.

Перекладач забезпечив адекватність перекладу таких фрагментів за рахунок метафоричних замін (що типологічно належать до лексичних трансформацій): *I'm not going to **rise to your bait**, Albus Potter* [4, 43] *// мене цим не **виведеш з рівноваги**, Албусе Поттере* [5, 51]. Тут фразеологічний вираз "rise to your bait" замінено українським виразом «не виведеш з рівноваги». Обидва мають метафоричну природу, хоча перенесення базуються на різних концептосферах, тож можемо говорити про застосування перекладачем трансметафоризації. Водночас, слід зауважити, що відповідність між наведеними фразеологічними виразами суто контекстуальна, оскільки англійська ідіома означає "to accept an offer or suggestion that seems good but is really a trick" [6] і відповідає в українській мові «спійматися на гачок, клюнути на щось». Провівши дослідження, можемо сказати, що вважаємо наявний контекстуальний переклад абсолютно релевантним.

Оскільки в нашому дослідженні фігурують мови з різними структурами формування, тобто аналітична та синтетична, найголовнішим завданням перед перекладачем постає збереження однакового впливу на читача, хоч і з руйнуванням певних мовних концепцій. Саме тому у деяких випадках, на кшталт даного, використовують антонімічні структури чи лексеми задля передачі змісту оригіналу в перекладі. Наприклад,

*...people **don't know much more** about me* [4, 59] *// люди **мало що** про мене знають* [5, 67].

*...it's not **right*** [4, 35] *// це не **найкращий варіант*** [5, 43] – ілюструє прояв адаптації перекладу якнайкраще, позаяк фразі тексту оригіналу за контекстом було підібрано прагматично-рівноцінні лексичні одиниці у тексті перекладу. Слово оригіналу "right" має український еквівалент «правильно», проте, пан Морозов вирішив дібрати контекстуальний відповідник «варіант», до того ж, забарвлений прикметником «найкращий», зберігши таким чином комунікативний вплив на читача.

Перекладач, що фігурує у нашому дослідженні, вдається до великого спектру різноманітних модифікацій задля досягнення адекватного перекладу. Саме детальний аналіз застосованих прийомів і є метою подальшого дослідження.

Список використаних джерел і літератури:

1. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.

2. Литвин І. М. Перекладознавство: навч. посіб. / І. М. Литвин – Черкаси : видавець Ю. А. Чабаненко, 2015. – 204 с.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

4. Rowling, J. K. Harry Potter and the Cursed Child / J. K. Rowling. – Little, Brown Book Group, 2016. – 343 p.

5. Дж. К. Ролінґ. Гаррі Поттер і прокляте дитя : роман / Дж. К. Ролінґ ; пер. з англ. В. Морозова, під ред. І. Малковича. – К. : Абабагаламага, 2018. – 350 с.

6. Collins Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.collinsdictionary.com/.

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Рибалка Н. С.

Руденко Т. П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СИНОНІМІЧНІ ТА КОРЕФЕРЕНТНІ ЗАМІНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПОВІСТІ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА “THE HOUND OF THE BASKERVILLES”

Як інтерпретаційно-породжувальний дискурс процес перекладу – складне явище, що включає низку труднощів, які необхідно подолати перекладачеві для досягнення функціонально-комунікативної еквівалентності текстів оригіналу та перекладу. Для досягнення еквівалентності текстів оригіналу та перекладу насамперед використовуються трансформації. Питання перекладацьких трансформацій вже не раз порушувалося класиками перекладознавства, зокрема: О. Федоровим, Я. Рецкером, В. Комісаровим, Л. Бархударовим, В. Виноградовим, Ю. Найдою та ін. Незважаючи на чисельні дослідження перекладознавців, це питання досі залишається відкритим, а проблема не вирішеною, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Услід за О. Селівановою, трансформації ми розглядаємо як «перетворення, модифікацію форми, або форми та змісту, з метою збереження комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [1, 460]. Виходячи з цього, перекладацькі трансформації поділено на формальні та формально-змістові [1, 460].

Метою нашого дослідження є аналіз формальних синонімічних і кореферентних замін в українському перекладі повісті Артура Конан Дойла “The Hound of the Baskervilles”.

В українському перекладі повісті Артура Конан Дойла “The Hound of the Baskervilles” найчастіше трапляються синонімічні заміни, що у перекладі представляють словникові відповідники лексем, які отримують в мові перекладу однаковий з вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення [1, 460]. Зазвичай це міжмовні повні синоніми.

*For two hours **the strange business** in which we had been involved appeared to be forgotten, and he was entirely absorbed in the pictures of the modern Belgian masters* (2, 32) *// **Дивна справа**, до якої нас запросили, була протягом двох годин ніби цілком забута, і він захопився картинами новітніх бельгійських майстрів* (1, 30)

В українському перекладі присутня синонімічна заміна: ***business // справа***. Згідно з словником, ***business –*** “an activity that someone is engaged in” [4], *справа* – «Робота, заняття людини, пов'язані з розумовим або фізичним напруженням; те, що робить людина, чим займається; діло, праця» [2]. На нашу думку, синонімічна заміна є вдалою і відповідає змісту твору.

*As you value your life or your **reason** keep away from the moor* (2, 36) *// Коли вам цінне ваше життя або ваш **розум**, ви повинні триматися далеко від болота* (1, 34)

Доречність синонімічної заміни підтверджується словниковими статтями, де ***reason –*** “the power of the mind to think, understand, and form judgments logically” [4], *розум* – «здатність людини мислити, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність» [2].

*This **family paper** was committed to my care by Sir Charles Baskerville* (2, 13) *// Цього **родинного документа** мені довірив сер Чарльз Баскервіль* (1, 11).

Відповідно до словникових статей, ***family paper*** – “personal documents” [4], ***документ –*** «письмове свідчення, що підтверджує будь-який факт або право на щось; матеріальний об’єкт, у якому міститься певна інформація» [2]. Перекладач підібрав правильний відповідник.

Також перекладач часто застосовує в перекладі ***кореферентні заміни***. Кореферентний ряд у текстах оригіналу та перекладу представлений найчастіше позначеннями особи, персонажа різними властивими йому найменуваннями. Доцільність використання кореферентних трансформацій підкреслює О. О. Селіванова: «Перекладач може використати будь-яку номінацію за умови її доцільності в певному контексті. Тим самим змінюється форма та зміст, незмінним залишається лише референт»[1, 462]:

*And **the man**, as the story goes, was so crazed with fear that he could scarce speak, but at last he said that **he** had indeed seen the unhappy maiden, with the hounds upon her track* (2, 15) *// Історія*

каже, що ***людина*** *ця до того була вражена страхом, що насилу могла говорити, але нарешті* ***пастух*** *сказав, що бачив нещасну дівчину і хортів, що бігли по її слідах* (1, 13).

У цьому реченні ми можемо спостерігати кореферентні заміни: ***the man // he // людина // пастух***. Перекладач використовує дані кореферентні трансформації, акцентуючи увагу на соціальному статусі персонажа, називає професію персонажа замість ужитого в оригіналі особового займенника. На нашу думку, ці кореферентні заміни є дуже влучними і допомагають уникати тавтології.

He wore ***a ruddy-tinted tweed suit*** *and had the weather-beaten appearance of one who has spent most of his time in the open air, and yet there was something in his steady eye and the quiet assurance of his bearing which indicated the* ***gentleman*** (2, 36) *// Він був одягнений в* ***червонуватий костюм*** *і мав вигляд людини, що більшу частину свого часу буває на повітрі, а тим часом в його зважливому погляді та спокійній певності манер було щось, що виявляло в ньому* ***людину з великого панства*** (1, 34).

Ми спостерігаємо кореферентну заміну ***gentleman // людина з великого панства***, яку доцільно використав перекладач, бажаючи підкреслити соціальний статус і уточнити тогочасне положення в суспільстві сера Генрі Баскервіля. Згідно зі словником, ***джентльмен*** – «людина, що дотримується прийнятих у буржуазно-аристократичному суспільстві правил поведінки» [2]. Також в цьому реченні використана синонімічна заміна ***a ruddy-tinted tweed suit // червонуватий костюм*** з опущенням мовних одиниць (опущено прикметник ***tweed*** (твидовий)). Доцільність використання синонімічної заміни підтверджується словником, де ***ruddy-tinted***: “slightly coloured; tinged” [3], *червонуватий*: «трохи червоний, з червоним відтінком» [2].

На основі вищезазначеного аналізу можна зробити висновок про те, що перекладач повісті Артура Конан Дойла “The Hound of the Baskervilles” М. Дмитренко абсолютно логічно вдавався до синонімічних і кореферентних замін, його переклад надав можливість якомога чіткіше передати зображену автором дійсність, яскраво уявити події, зображені у повісті.

Список використаних джерел і літератури:

1. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 487 с.

2. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua/

3. Collins Cobuild Advanced Learner’s English Dictionary Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english

4. Oxford Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oxforddictionaries.com.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Дойл А. К. Собака Баскервілів; [пер. з англ. М. Дмитренко] / А. К. Дойл. – Харків : Фоліо, 2018. – 192с.

2. Doyle A. The Hound of the Baskervilles / Arthur Conan Doyle. – Kyiv : Znannia, 2015. – 222 p. – (English Library)

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Литвин І. М.

Сорока А. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ ДЖ. КЛІРА «HEALTHY EATING»

Наше дослідження присвячено аналізу формально-змістових трансформацій із прагматичним компонентом у перекладі публіцистичного тексту, на матеріалі статті Джеймса Кліра “Healthy Eating” («Здорове харчування»).

Сучасну епоху називають часом інформаційної цивілізації та культури. Особливої популярності набирає публіцистичний стиль, що виражається як в усній, так і в письмовій формах, і метою якого є висвітлення актуальних суспільно-політичних, економічних, соціальних, спортивних та культурних подій сьогодення.

Актуальність нашої роботи зумовлена важливістю врахування складнощів при перекладі публіцистичних текстів та визначається необхідністю вивчення та збереження прагматичного аспекту формально-змістових трансформацій в українському перекладі.

Метою нашого дослідження є аналіз прагматичних трансформацій у власному перекладі українською мовою англомовної публіцистичної статті Джеймса Клір "Healthy eating" («Здорове харчування»).

Прагматичну спрямованість мають фразеологічні одиниці, що зберігають, за О. О. Селівановою, «в усталеній формі уявлення етносу про світ, культурну, історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу» [4, 6]. Дослідниця виокремлює формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, що «передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача» [4, 7].

Згідно з класифікацією вченої, виокремлюють такі типи модифікацій із прагматичним компонентом: фразеологічні, концептуальні, фігуративні, аксіологічні та мегатекстові трансформації [4, 8].

Фразеологічні трансформації посідають особливе місце при перекладі публіцистичних текстів. Важливо передати прагматичний вплив на реципієнта, тому ми використали один із видів прагматичних перетворень – фразеологічну заміну. Розглянемо фрагмент:

The old saying, ***"out of sight, out of mind"*** *turns out to have some truth to it // Старе висловлювання:* ***«зникне з очей, зійде з думки»*** *виявляється, дійсно дієве* [6].

Англійське фразеологічне словосполучення *"out of sight, out of mind"* зі значенням *"when something is not nearby, it is forgotten about"* [5], ми передали українським фразеологізмом *«зникне з очей, зійде з думки»,* що тлумачиться *«чого не бачиш, те і не турбує тебе»* [1]. Аналізований фразеологізм, є однаково типовим як для англійської, так і для української мов. У статті йдеться про важливість здорового харчування, а також про те, що коли шкідлива їжа не знаходиться поруч, то ймовірність її з'їсти значно зменшується. Саме тому фразеологізм, який широко відомий українському суспільству, найкраще передає зміст оригінального тексту для реципієнтів. За класифікацією В. С. Виноградова, цей фразеологічний зворот можна віднести до предикативних, адже це судження, яке сформувалось через моральний та життєвий досвід народу [2, 156].

"If you're already worn-down, you're probably ***not going to put a lot of effort*** *to cook a healthy dinner or fit in a workout" // Якщо ви стомлені, то, напевне,* ***не будете витрачати порох****, щоб приготувати здорову вечерю або піти на тренування* [6].

Англійський фразеологізм"*«not going to put a lot of effort"* зі значенням "*not to try to do something"* [5], було замінено на український фразеологізм *«не будете витрачати порох»*, який тлумачиться *«не докладати значних зусиль для здійснення, досягнення чого-небудь»* [1]. Здійснивши переклад, ми використали відомий українському читачеві фразеологічний еквівалент, для того, щоб загальний зміст фразеологізмів обох мов збігався, а також для збереження культурологічного компоненту та підвищення емоційно-експресивного забарвлення мови.

У перекладі публіцистичної статті Д. Кліра "Healthy Eating", ми застосували прийом фразеологізації, коли англійську словосполуку із прямим значенням, було перекладено фразеологічною одиницею української мови:

The purpose of this guide is to share practical strategies for how to eat healthy and break down the science of why we often ***fail to do so*** *// Мета цієї статті – поділитися практичними стратегіями, про те, як правильно харчуватися, і з'ясувавши чому, зазвичай, ми ці поради* ***пропускаємо повз вуха*** [6].

Дієслівну словосполуку *fail to do so* зі значенням "*not to do something that you should do"* [5], ми передали українським фразеологізмом *«пропускаємо повз вуха»,* що тлумачиться як «не звертати ніякої уваги на те, що говорять» [1]. Фразеологізм, який було використано при перекладі, часто вживається у розмовному мовленні і є зрозумілим для української культури. Тому, заміна англійського фразеологізму на широко відомий український, є прикладом досягнення прагматичного впливу на читачів.

Таким чином, фразеологізми посідають особливе місце при перекладі публіцистичної літератури, а особливо статей, у яких використовуються елементи мовлення розмовного стилю. Враховуючи прагматичний аспект, нами зроблено спробу досягти адекватності перекладного тексту за допомогою фразеологічних замін.

Список використаних джерел і літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
2. Виноградов В. С. Перевод: общие и лексические проблемы. Учебное пособие / В. С. Виноградов. – 3-е изд., перераб. – М. : КДУ, 2006. – 240 с.
3. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської і української мов: навч. посіб. / О. Ю. Дубенко. – Вид 2-е перероб. і допов. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2011. – 328 с.
4. Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій (на матеріалі українсько-російського перекладу) / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. – Серія «Філологічні науки». – 2012. – Вип. 7. – С. 3–12.
5. Cambridge Dictionaries Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org
6. Clear, J. Healthy eating [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://jamesclear.com/eat-healthy.

Науковий керівник: канд. філол. наук Коновалова О. В.

Спіркін Е. К.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНГЛІЙСЬКА НЕНОРМАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ СЕРІАЛУ «БАРРІ»

Кіно/відео переклад – це специфічний вид перекладу. Його об’єкт – кінотекст, як і художній текст, «має свого творця, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, літературному і соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу. Такий вид перекладу ніколи не буде повністю відповідати першотвору, він може лише нескінченно зближуватися з оригіналом» [1, 23].

Невід’ємною частиною мовлення персонажів серіалів та фільмів є розмовна лексика, жаргон, просторіччя, сленг, а також вульгаризм. Так, у серіалі «Баррі» Алека Берга та Білла Гейдера персонажі часто вживають ненормативну лексику. Вульгаризм – це грубе слово або вираз, що перебуває поза нормами літературної мови [2, т. 1, 787]. Англійський мовознавець Е. Партрідж визначає вульгаризм «як найменування таких предметів, процесів і дій, які ніколи не використовуються в пристойній розмові, хоча в медицині багато з них вживаються як терміни» [3, 7]. Російські науковці відносять цей термін до слів і виразів фамільярного чи грубого мовлення та просторічних форм [4, 158].

Метою нашої статті є аналіз трансформацій для передачі вульгаризмів у власному українському перекладі 8 серії 1 сезону серіалу «Баррі» Алека Берга та Білла Гейдера.

Для аналізу перекладу вульгаризмів ми використовували нову класифікацію трансформацій розроблену О. О. Селівановою. Учена визначає трансформації як «перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту» [5, 456].

Найуживанішою лайкою в англійській мові є слово «fuck», що залежно від контексту може перекладатися по-різному. Дуже часто воно вживається як грубе, вульгарне слово, але з часом це слово настільки увійшло до розмовної мови, що стало невід’ємною частиною повсякденного життя. Люди вживають *fuck*, щоб показати невдоволення, роздратованість або навіть здивованість від чогось приємного. Але все таки, краще не вживати це слово у «ввічливому колективі» [6].

Так, в англійському оригіналі часто трапляється фраза *what the fuck*, яку ми переклали різними способами:

What the fuck? // Що за чортівня?

Англійський сталий вираз ми замінили українською розмовною фразою *що за чортівня*, «уживається для вираження здивування» [2, т. 11, 365]. У цьому фрагменті ми використали лексичну трансформацію в конотативному аспекті, а саме змінили функціонально-стилістичне забарвлення.

***What the fuck** happened with Sifuentes? // **Дідько**, що сталося з Сіфуентосом?*

What the fuck ми переклали українським словом *дідько* – «уживається як лайливе слово» [2, т. 2, 300]. У цьому фрагменті застосувавши прагматичну трансформацію, ми втратили в оригіналі сталий вираз. В українській мові існує відповідник цій фразі – *якого дідька*, але метою нашого перекладу є озвучення 8 серії 1 сезону серіалу «Баррі», а цей вираз збільшив би час вимови цього речення українською мовою відносно англійського оригіналу.

***What the fuck**, man? // **Якого біса**?*

Ще одним варіантом перекладу із збереженням сталого виразу і функціонально-стилістичного забарвлення є українська фраза *якого біса*, *біс* – «уживається як лайка» [2, т. 1, 189].

У наступному фрагменті ми знову використали прагматичну трансформацію і замінили *fuck* українським молодіжним жаргонним словом *фігня* і жаргонною лайливою фразою *якого хріна*:

*What the fuck? // Що за **фігня**?*

Фігня – «жаргон, мол. щось погане, те, що викликає несхвалення» [7].

***What the fuck** you doing? // **Якого хріна** ти робиш?*

Якого хріна – «жаргон. лайливий вираз» [7].

*My **fucking** tooth // Мій **сраний** зуб.*

У цьому фрагменті ми замінили англійський вульгаризм *fucking* українським лайливим словом *сраний*, що у цьому контексті є контекстуальним синонімом.

*You have **many balls** to come here // У тебе повинні бути **сталеві яйця**, щоб прийти сюди.*

Сталий англійський вульгарний вираз *many balls* (букв. багато яєць) ми переклали українською метафорою *сталеві яйця*, яка притаманна українській мові та зрозуміла українському глядачу.

*I mean, just look at my look at my **fucking face**… // Ось просто глянь, просто глянь на мою **пику**.*

У цьому фрагменті ми випускаємо вульгаризм *fuck*, тобто використовуємо трансформацію на синтаксичному рівні. Але ми замінюємо нейтральне слово *face* – «the front part of the head, from the forehead to the chin» [6] зневажливим словом *пика* – «зневажл. потворне, бридке обличчя» [2, т. 6, 350], тобто використовуємо оцінно-емотивну конотативну трансформацію в лексичному аспекті. За допомогою цієї трансформації ми компенсували втрату слова *fuck*.

Також у нашому українському перекладі 8 серії 1 сезону серіалу «Баррі» ми маємо різні варіанти перекладу вульгаризму *motherfucker*:

Motherfucker! // Сучий сину!

У цьому фрагменті слово *motherfucker* – «a mean, despicable, or vicious person» [6] замінили вульгарним виразом *сучий сину*.

У наступному фрагменті англійське лайливе слово переклали його українським контекстуальним синонімом:

*Apocalypse Now, **motherfucker** // Апокаліпсис сьогодні, **виродку**.*

Також трапляються англійські вульгаризмі, які мають повні відповідники в українській мові:

*Apocalypse Now is "Ride of the Valkyries," you **idiot** // **Ідіот**, Апокаліпсис сьогодні – це «Політ валькірій».*

Shit // От, лайно.

Отже, для передачі англійських вульгаризмів українською мовою ми вдалися до різних трансформацій на лексичному та граматичному рівнях. Крім того, ми з'ясували, що в українській мові існує велика кількість способів передачі англійського ненормативного виразу *what the fuck*, а також лайливого слова *motherfucker*.

Список використаних джерел і літератури:

1. Виноградов В. С. Перевод : общие и лексические проблемы. Учебное пособие / В. С. Виноградов. – 3-е изд., перераб. – М. : КДУ, 2006.

2. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://sum.in.ua/

3. A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue by Captain Francis Grose / ed. by E. Partridge. – London : Ruotledge and Kegan Paul LTD, 1963.
4. Смирнова-Диановская О. В. Проблематика просторечной терминологии в лексикографической практике // Актуальные вопросы английской филологии : межвуз. сб. науч. трудов. – Пятигорск : Изд-во Пятигорского лингвистического ун-та, 2001.
5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
6. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : https://www.dictionary.com/
7. Словник жарґонної лексики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://ukrzhargon.wikidot.com/

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Литвин І. М.

Стрикаль С. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ МАРГАРЕТ ЕТВУД «ЗЛОЧИННИЦЯ»

Переклад – це одне з найдавніших занять людини, яке характеризується багатогранністю та вимагає від перекладача постійного вдосконалення власних навичок і вмінь. Незважаючи на постійні дослідження перекладу, багато пов'язаних із ним проблем досі не отримали остаточного вирішення. Зокрема дослідженню перекладацьких трансформацій присвячували свої праці відомі теоретики перекладу Л. С. Бархударов, В. Н. Комісаров, О. О. Селіванова, О. Д. Швейцер та інші. Однак проблема перекладацьких перетворень залишається актуальною, оскільки, на сьогодні, єдиного погляду щодо самої суті цього явища та його типології немає. Трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу, вони знаходяться в основі досягнення еквівалентності вихідного і перекладного текстів, що забезпечує гармонійне входження читачів перекладу до чужої для них мови та культури [1, 456].

У нашому дослідженні ми спираємося на концепцію О. О. Селіванової, що визначає перекладацькі трансформації як перетворення, модифікацію форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту [1, 456]. О. О. Селіванова поділяє трансформації на формальні та формально-змістові, в межах останніх виокремлює формально-змістові з прагматичним компонентом. Залежно від мовного рівня трансформації бувають фонетичними, граматичними, лексичними, прагматичними.

Метою нашої розвідки є аналіз лексичних трансформацій в українському перекладі роману Маргарет Етвуд «Злочинниця» ("The Robber Bride" by Margaret Atwood).

В українському перекладі роману використано функціонально-стилістичні трансформації, які представлені заміною, втратою, або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць [1, 456]: *Sometimes they just* ***keel over****. However, she and West aren't* ***old*** *– they're hardly old at all – still, women her age have awakened in the morning to find dead men beside them* // *Саме через це вони й* ***вмирають*** *так рано. Хоч навіть і не скажеш, що Тоні й Вест* ***підстаркуваті****, жінки її віку просинаються вранці й бачать своїх чоловіків уже неживими.* Нейтральному прикметнику оригіналу ***old –*** "having lived or existed for many years" [3], відповідає в перекладі розмовно-побутова лексема фамільярного регістру ***підстаркуватий –*** «літнього віку, у літах (про людину)» [2, 506]. Ця трансформація є вдалою, оскільки завдяки їй було уникнуто тавтології, а також компенсовано втрату розмовного стилю в цьому ж реченні, коли при перекладі розмовного фразового дієслова ***keel over –*** "to die suddenly" [4], використано слово нейтрального стилю ***вмирати –*** «переставати жити, існувати; протилежне жити» [2, 438].

В українському перекладі роману Маргарет Етвуд «Злочинниця» застосовуються також оцінно-емотивні трансофрмації. О. О. Селіванова зазначає, що оцінно-емотивні трансформації орієнтовані на зміну, втрату або виникнення в перекладі оцінного чи емотивного компоненту мовних одиниць [1, 240]: *She uses it for marking student term papers: she likes to perch up there*

*on the stool, swinging her **short legs**, with the papers on a slant in front of her, and correct from a judicious distance, as if painting // Тоні вилазить на стілець, розмахує **ніжками**, а роботи студентів кладе на дошку перед собою, і на невеликій відстані виправляє помилки, і вона робить це так, неначе малює.* Поява оцінно-емотивного значення у перекладі порівняно з оригіналом була досягнута за допомогою зменшувально-пестливого суфіксу *–іжк* у слові ***ніжки***, у той час як словосполучення оригіналу є нейтральним в емоційному плані. Ми вважаємо, що така трансформація є доцільною, зважаючи на використаний в оригіналі прикметник ***short***.

В українському перекладі роману «Злочинниця» наявні гіперонімічні трансформації – заміна назви видового поняття назвою родового (генералізація): *Quietly, so as not to wake him, she gropes for her glasses on the **night-table**, then slides down out of the bed // Тоні тихо, так щоб не розбудити його, намацує окуляри на **столику**, потім потихеньку встає з ліжка.* В оригіналі ***night-table*** – "a table placed by the side of the bed in a bedroom" [5], має вужче значення ніж ***столик*** – «вид меблів у вигляді горизонтально укріпленої на ніжках широкої дошки (іноді з ящиками, тумбочками), на яких розміщують різні предмети» [2, 726]. У цьому фрагменті окрім гіперонімічної трансформації використано також оцінно-емотивну: слово оригіналу набуває в перекладі оцінно-емотивного значення завдяки суфіксу *–ик*.

Гіперонімічні трансформації є одними з найчастіших в українському перекладі: *She's happy he's still alive: women live longer than men and men have **weak hearts** // Вона щаслива, що він все ще живий: жінки живуть довше за чоловіків, та й у чоловіків **здоров'я гірше***. Маргарет Етвуд використовує словосполучення ***weak hearts*** (слабкі серця), яке під час перекладу замінено узагальненим словосполученням ***здоров'я гірше*.**

Поширеним трансформаціями під час перекладу є кореферентні заміни, які полягають у позначенні особи, персонажа різними властивими йому найменуваннями: *She's happy in a more general way, too. **She**'s happy that West is on this earth at all, and in this house, and that he goes to sleep every night beside her and not somewhere else // Вона щаслива в більш загальному сенсі. **Тоні** щаслива, що Вест взагалі на цій землі, у цьому домі, що він кожного вечора лягає спати саме поруч з нею.* У цьому фрагменті застосовано кореферентну заміну особового займенника ***she*** на ім'я ***Тоні***. Використання такої трансформації пояснюється бажанням уникнути тавтології.

Отже, аналіз лексичних трансформацій на прикладі українського перекладу роману Маргарет Етвуд «Злочинниця» засвідчив широке використання лексичних трансформацій, які допомагають досягти еквівалентності оригіналу та перекладу і передати прагматичну направленість оригінального тексту.

Список використаної літератури:

1. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
2. Словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua
3. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org
4. Macmillan dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.macmillandictionary.com
5. Collins Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.collinsdictionary.com.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Atwood M. E. The Robber Bride / M. E. Atwood. – Anchor, 1998 – 528 p.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Тараненко М. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРАГМАТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ АМЕРИКАНСЬКОГО ФІЛЬМУ «THE BUCKET LIST»

Переклад кінофільмів та аудіовізуальних текстів є доволі популярним видом перекладацької діяльності у сучасному світі. Кінофільм за своєю структурою схожий на твір художньої літератури, тому при перекладі важливо відтворити кожен його елемент, зокрема

мовну характеристику персонажів, що є складником кінематографічного й художнього образу. Зазвичай найбільше складнощів під час перекладу фільмів виникає з передачею таких лексичних одиниць як реалії, фразеологізми, іншомовні вкраплення, гра слів й абревіатури. Дотримання прагматичного аспекту при перекладі таких лексем є важливим, адже завдання перекладу полягає не тільки дотриманні еквівалентності, але й у тому, що він повинен викликати відповідну емоційну реакцію. О. О. Селіванова виокремлює в особливий тип перекладацьких перетворень формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом. На думку дослідниці, такі трансформації передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів, з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача [4, 467]. За класифікацією О. О. Селіванової, до формально-змістових з прагматичним компонентом відносяться фігуративні, фразеологічні, концептуальні, аксіологічні та мегатекстові [3, 861].

Отже, **мета** нашого дослідження полягає в аналізі прагматичного впливу тексту перекладу на реципієнтів через формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом.

Матеріалом ми обрали текст закадрового перекладу англомовної кінострічки-комедії "The Bucket List", здійснений на замовлення української телекомпанії "Інтер". Через жанрові особливості стрічки в тексті повно фразеологізмів, вигуків, тому ми зафіксували значну кількість різнопланових трансформацій на прагматичному рівні.

Фігуративні трансформації – це втрата (чи збереження) стилістичного прийому в перекладі. Наприклад: "*You tell* ***Dr. Shit for Brains****…" // "Скажіть* ***безмозкому лікареві****…".* В оригіналі фразеологізм **"s*****hit for brains"*** створює іронічний ефект, підсилює емоційне забарвлення висловлювання. Це невід'ємний опис персонажа, оскільки автор хоче підкреслити його неосвіченість чи негативне ставлення до нього. В українському перекладі перекладач замінив фразеологізм прикметником ***"безмозкий"*** (Тлумачення, значення слова "**безмозкий***"*: 1. Який не має мозку. 2. Дурний, безглуздий) [7]. Тут перекладач зберіг стилістичний прийом, а саме вдало передав комічний ефект.

Розглянемо ще один приклад: *"We're supposed to make a list of all the things we wanted to do in our lives, before… Before we* ***kick the bucket****" // "Кожен мав скласти список бажань всього того, що ти хотів зробити в житті* ***доки не склеїв ласти****."* Англійською фразеологічне сполучення *kick the bucket* (to die) [5] означає "померти". Перекладач влучно підібрав український фразеологізм ***склеїти ласти*** (склеїти ласти – померти, те саме, що "зіграти в ящик", коли людину ховають, то руці (вони ж ласти) акуратненько складають на грудях (склеюють)) [2].

"*A zombie boy…* ***looks half dead*** *already." // "Він просто зомбі –* ***однією ногою в могилі****".* Вираз англійською ***looks half dead*** (informal phrase means that you feel very tired or ill and very weak) [5] перекладається як "бути втомленим або виглядати хворим". В українській мові вираз ***однією ногою в могилі*** ("Перебувати в стані повного виснаження, на грані смерті") [6] – фразеологізм. Перекладач використав фігуративну трансформацію зберігши стилістичний прийом у перекладі, що підсилило комічний ефект українською мовою.

Концептуальні перетворення залежать від культурних стереотипів народу − детермінованих соціумом і культурою, впорядкованих і фіксованих структур свідомості, що уособлюють результати пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованими та спрощеними стандартними ознаками етносвідомості; від архетипів колективного позасвідомого, етнічних міфів, символів, етнічного спектра прецедентних феноменів, культурних норм тощо [4, 469]. Важливим моментом є передача в перекладі **вигуків** – слів, що виражають почуття, емоції людини. Вигуки, не маючи номінативної функції, є свого роду мовними знаками-сигналами, що вживаються для найкоротшого вираження реакції людини на різні події реальної дійсності [1, 269]. Розглянемо приклад з фільму: *"Uh…****yum, yum****" // "Смакота!"* Так як вигук ***yum*** (exclamation, used to say that food tastes or smells very good) [5] в англійській мові вживається для передачі вираження певних емоцій на щось смачне, апетитне. В українській ж мові еквівалентом до цього вигуку є ***м-м-м! ням-ням! смакота!***. На нашу думку, перекладач вдало підібрав еквівалент українською мовою.

Отже, спираючись на дані аналізу, можна зробити висновок про те, що перекладачу вдалось майстерно використати прагматичні трансформації та зберегти комічний ефект оригіналу на носіїв мови перекладу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Валгина Н. С. Современный русский язык: учебник / Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина. – М. : Высшая школа, 1987. – 480 с.
2. Електронний словник : URL: http://myslovo.com/?dictionary=склеїти-ласти (28.02.2020)
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Вид. 2-е, виправл. і доп. – Полтава : Довкілля-К, 2017. – 890 с.
4. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2012. – 488 с.
5. Wielki Słownik Języka Polskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://wsjp.pl.
6. Український фразеологічний словник: URL: http://getword.ru/ukr/slovari.php?word=стояти+однією+ногою+в+могилі&table=uk_fraz (28.02.2020)
7. Словник української мови : URL: http://sum.in.ua/s/bezmozkyj (28.02.2020).

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Рибалка Н. С.

Цимбал К. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СЛОВА-РЕАЛІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ КОМЕДІЙНО-ДРАМАТИЧНОГО ТЕЛЕСЕРІАЛУ «THE MARVELOUS MRS. MAISEL»

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності аналізу перекладацьких трансформацій в перекладі телесеріалів українською мовою. Досі актуальною проблемою вивчення є лакуни, зокрема іншомовні реалії, та способи їхнього перекладу. Метою дослідження є аналіз передачі слів-реалій на матеріалі американського телесеріалу "The Marvelous Mrs. Maisel" (2) та його перекладу українською мовою.

Основна складність кіноперекладу полягає у можливості й ступені адаптації тексту до іншомовної культури, побудованої на іншій системі цінностей і понять, і саме цей факт обумовлює неминучу втрату в сприйнятті перекладеного кіно з чужою тематикою та неприйнятними для іншої культури уявленнями [2, 117]. Перекладач повинен прискіпливо добирати відповідні стилістичні засоби, щоб якомога ближче передати особливості вихідного тексту, наблизити переклад до специфіки національної ментальності тієї країни, якій належить виробництво телевізійного продукту що перекладається, та глядачів, для яких він призначений.

За О. О. Селівановою, лакуни – це базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти. Вони ускладнюють переклад її текстів і, відповідно, сприйняття їх реципієнтами-носіями інших культур, через відсутність відповідних мовних одиниць різних рівнів. Реалії є лакунами культурного простору, куди включають національні страви, одиниці міри, свята, обряди тощо та лакуни культурного запасу [4, 321].

О. Д. Швейцер реаліями називає одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві одній лінгвокультурі та відсутні в іншій [5, 251]. Адекватний переклад лакун (і, відповідно, реалій) є дуже важливим, зокрема в роботі з художніми текстами, адже за некоректної передачі цієї інформації може бути спотворене сприйняття і розуміння тексту.

Одним із способів перекладу слів-реалій є гіперонімічні трансформації. Приміром:

*Are there large quantities of narcotics in these **Abba-Zabbas**? // А в оті **батончики**, часом не кладуть великі дози марихуани?*

*I mean, just buy some **Sno Balls** and a beer...// Тобто, купи якихось **пиріжечків** та пива*

У наведених прикладах видові поняття-реалії були передані словами, що називають відповідне родове поняття. В американській культурі власна назва Abba-Zabba – "a taffy candy bar with peanut butter center" (3), – цукровий батончик з начинкою із арахісового масла, а Sno

Balls – “cream-filled chocolate cakes” (3),– шоколадні пиріжки з кремом, які стали популярними в Америці ще під час Другої світової війни. Перекладач замінює власні назви оригінального тексту, на загальні й повсякденні слова, які добре відомі українському глядачеві. Тобто, була використана етнокультурна установка для того щоб, досягти рівнозначного й прагматичного впливу на адресатів перекладу, відповідно до їх культури.

Розглянемо наступний приклад використання генералізації, яка полягає у заміні видового поняття родовим.

*I'll send ten percent of my **matzo balls** to you // Надішлю тобі десять відсотків від моїх **фрикадельок.***

Перекладач вдало замінив англійську лексему *matzo balls* – “Ashkenazi Jewish soup dumplings made from a mixture of matzah meal” (3) українським іменником фрикадельки – «кульки з меленого м'яса або риби, зварені в бульйоні» (1, т. 10, 644). Український глядач не знайомий зі звичаями та народною кухнею єврейської культури, саме тому страва «кульки з Маца» була замінена на «фрикадельки» – страва, що звична та популярна в українській кухні.

У наступному фрагменті перекладач застосовує прагматичні концептуальні перетворення. Це підміна реалій оригінального тексту реаліями мови перекладу [3, 469]. Важливим моментом є передача в перекладі вигуків – слів, що виражають почуття, емоції людини. Вигуки, не маючи номінативної функції, є свого роду мовними знаками сигналами, що вживаються для найкоротшого вираження реакції людини на різні події реальної дійсності. Висловлюючи, але не називаючи почуття, вигуки тим не менше усвідомлюються всіма носіями певної мови та всім зрозумілі, тому що за ними закріплений певний зміст [1, 269]. Такі знаки специфічні для кожної мови і вимагають до себе особливої уваги перекладача. Приміром, спостерігаємо заміну концепту в перекладі на більш близький (зрозумілий) українському глядачеві:

Damn! // Чорт!

*What **the hell** is going on? // Що це **в біса** відбувається?*

*Oh **Jesus**, I love you // **Господи**, я люблю тебе.*

У першому та другому прикладах ми спостерігаємо зміну типових англійських вигуків розмовного стилю, на типові українські вигуки. Вигук damn – “an expression of anger or annoyance” (3), в англійській мові використовують щоб виразити гнів та роздратування. Саме тому перекладач вирішив використати еквівалентний український вигук «чорт!», що відображає аналогічні почуття. У третьому прикладі англійський експресивний вигук Jesus – “an expression of surprise, shock or anger” (3), який дослівно перекладається як Ісус і використовується для вираження здивування, було замінено на український вигук «Господи», який позначає подібні емоції та є близьким і звичним для українського глядача.

Як бачимо, важливість перекладу слів-реалій в аудіовізуальних творах важко переоцінити. На нашу думку, перекладачеві вдалося здійснити адаптацію тексту оригіналу відповідно до культури та ментальності глядачів, для яких здійснювався переклад. Отже, досягнуто рівноцінний прагматичний вплив на свідомість реципієнтів, що засвідчує вдалість проаналізованого перекладу комедійно-драматичного телесеріалу “The Marvelous Mrs. Maisel”.

Список використаної літератури:

1. Валгина Н. С. Современный русский язык: учебник / Н. С. Валгина, Д. Э. Розенталь, М. И. Фомина. – М. : Высшая школа, 1987. – 480 с.
2. Денисова Г. В. Чужой среди своих: к вопросу о переводе художественных фильмов и их восприятии в рамках иноязычного культурного пространства // Университетское переводоведение. – СПб., 2006. – № 7. – С. 87.
3. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О.Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 711 с.
5. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:http://sum.in.ua.
2. TV Series «The Marvelous Mrs. Maisel» [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://show-english.com/ext-series-details/the-marvelous-mrs-maisel-2017
3. Urban Dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: https://www.urbandictionary.

Науковий керівник: канд. філол. наук Сторчеус С. В.

Чистякова К. М.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ-ТОПОНІМОМ

Жодну мову неможливо уявити без фразеологічних одиниць. Їх використовують для того, щоб яскравіше висловити свої почуття та думки. Проте цим функція фразеологізмів не обмежується. Досліджуючи їх етимологію та семантичний склад, доходимо висновку, що фразеологізми допомагають зрозуміти історію, культуру народу не менш, ніж підручники з історії, часом навіть більше, позаяк фразеологія – це і є культурне обличчя етносу, той ключ до розуміння менталітету та особливостей народу, який зберігає, за О. Селівановою, «в усталеній формі уявлення етносу про світ, культурну, історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу» [1, 11].

Наразі мета нашого дослідження – виявити та охарактеризувати особливості перекладу українською мовою англомовних фразеологізмів із компонентом-топонімом.

Під кутом зору перекладознавства топоніми (з давньогр. τόπος «місце» + ο;νομα «назва») становлять окрему групу ономастичних реалій та входять до класу прецизійних слів, які потребують високоточної іншомовної трансляції. Термін «топонім» визначає географічні об’єкти – «цілісні і відносно стабільні утворення Землі природного або антропогенного походження, що існують або існували в минулому і характеризуються певним місцеположенням» [2]. Тоді як О. В. Суперанська стверджує, що топоніми позбавлені значення, інші науковці вважають його таким, що лежить в інакшому відносно загальних назв інформативному плані. Так, на думку І. Д. Єрмоловича, топонім – це факт мови, який закріплений територіально і є джерелом та безцінним матеріалом для історії народу, його мови, тому він вміщує значний культурний компонент [3, 17].

Переклад власних назв часто має виходити за межі суто формального підходу «транслітерація/транскрипція», аби уникнути значних перекладацьких хиб. Своєю чергою, переклад англомовних фразеологізмів з компонентом-топонімом потребує неабиякої уваги з боку інтерпретатора, позаяк ці одиниці вирізняються значним різноманіттям, насамперед через поширення англійської мови у світі. Так, потрібно відрізняти топоніми Британії, Ірландії від топонімів США, Канади, Австралії тощо.

Основними способами перекладу фразеологічних одиниць (ФО) з топонімічним компонентом (ТК) є: 1. Переклад еквівалентом, який включає: а) абсолютні еквіваленти та б) часткові еквіваленти. 2. Безеквівалентний переклад, що включає: а) калькування; б) описовий переклад; в) переклад за допомогою аналога.

Переклад ФО з ТК еквівалентом застосовується передовсім до одиниць, які мають спільне походження, зокрема, до таких, що містять біблійні, міфологічні та міжнародні назви. Проте відсоток існування повного еквівалента в обох мовах достатньо низький. Наведемо приклад такого еквіваленту:

All roads lead to Rome // всі дороги ведуть у Рим [4, 79]. В античні часи цей вислів мав буквальне значення – всі дороги, побудовані римлянами, вели, звісно, лише до Риму. Наразі ж ця ФО має ширший ужиток і означає, що який би шлях ви не обрали, дійдете ви все ж до одного пункту призначення. Незважаючи на існування в українській мові повного еквівалента, ми вважаємо за доцільне перекласти його як *всі шляхи ведуть до Риму*, замінивши лексему

«дорога» на «шлях». Адже ФО має не лише пряме, а й переносне значення, наприклад, спосіб розв'язання проблеми тощо. І саме лексема «шлях», згідно з Великим тлумачним словником, має ширшу семантику, зокрема і значення: «засіб досягнення чого-небудь, характер дій» [5, 1626].

Отож бачимо, що переклад ФО-інтернаціоналізмів, тобто таких, що пов'язані з відомими легендами, міфами, біблійними історіями, не становить значних труднощів і здійснюється через пошук повного або часткового еквівалента, а компонент-топонім у такому разі транскрибується / транслітерується або ж калькується.

Більший інтерес теоретиків і практиків перекладу викликають ФО, які не мають повного або часткового еквівалента в мові перекладу. Велику вагу під час вибору способу перекладу ФО з ТК мають контекст, потенційний реципієнт тексту перекладу та стиль тексту. А тому одна й та ж ФО може бути перекладена у різний спосіб, залежно від зазначених чинників. Наприклад, фразеологізм *East or West, home's the best* [6, 186] може бути перекладений за допомогою аналога – *в гостях добре, а дома краще,* або ж описово, якщо цього вимагає прагматика тексту, – *дім людини* (її будинок, рідне місто, батьківщина), *вдома почуваєшся найкраще, свій дім наймиліший* тощо.

Ще одним прикладом описового перекладу може слугувати такий фразеологізм з ТК як *Jeddard (Jedwood) justice // суд після розправи* (в оригіналі йдеться про шотландське місто Jedburgh, де відбувався швидкий суд над злочинцями і крадіями) [4, 231]. В українській мові не знаходимо еквівалента чи бодай аналога цієї ФО, тому вдаємося до описового перекладу. Під час такого перекладу відтворення фразеологізму зводиться до його тлумачення, що призводить до втрати метафоричного значення одиниці. Недоліком вищезгаданих способів перекладу часто є втрата експресивності ФО та неможливість відтворити ТК.

Проте іноді переклад за аналогією дозволяє відтворити як семантику ФО, так і її стилістику, а часом і сам ТК (хоча й замінений на інший). До прикладу візьмемо фразеологізм *Dutch have captured Holland,* який можна відтворити за допомогою аналога *Відкрив Америку!* [4, 156]. Аналог у цьому разі відображає не лише значення фразеологізму, але і його іронічний сенс.

Калькування також є одним зі способів перекладу безеквівалентних ФО. Однак воно доцільне лише тоді, коли інтерпретатор впевнений у наявності у реципієнта необхідних для правильного розуміння одиниці фонових знань, у іншому разі, калькування потребує додаткових пояснень, наприклад у примітках, коментарях тощо. Приміром, фразеологізм *Go to Canossa // піти в Каноссу* [4, 259] може виявитися незрозумілим для пересічного українця, а тому вимагає мегатекстової трансформації і пояснення на кшталт: *прилюдно принижуватися перед кимось, прохаючи про вибачення*. Фразеологізм *California blankets* [6, 172] теж можна калькувати як *"каліфорнійські ковдри",* обов'язково пояснивши його значення за допомогою мегатексту – *ковдри, якими вкриваються безробітні, що ночують у парках* [4, 189]. Саме ж калькування без додаткових засобів осмислення має бути чітко вмотивованим.

Переклад ФО з ТК завжди пов'язаний із прагматикою тексту, позаяк такі ФО етноспецифічні й незрозумілі представникам іншої культури. А тому інтерпретатор у такому разі має не лише бути обізнаним у царині історії, культури тих народів, з мовами яких він має справу, а й під час вибору того чи того способу перекладу орієнтуватися на потенційного реципієнта перекладу. Проведений аналіз способів відтворення англомовних ФО з ТК дозволяє зробити висновок про те, що збереження самого компонента-топоніма можливе лише під час перекладу за допомогою еквівалента або ж через калькування, в іншому разі ТК втрачається або в поодиноких випадках замінюється на інший (аналог).

Список використаних джерел і літератури:

1. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О. О. Селіванова. – К. –Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.

2. Закон України «Про географічні назви» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2604-15

3. Ермолович Д. И. Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2005. – 416 с.

4. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. – К. : Знання, 2005. – 548 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Long H. Longman Dictionary of English Idioms / H. Long. – Harlow, London : Longman Group UK Limited, 96. – 389 p.

Науковий керівник: викладач Опанасенко Ю. В.

Шаповал А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТАФОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ КЕС ПАУНД “WHY HAMMERSHOI IS EUROPE’S GREAT PAINTER OF LONELINESS”

Тематика культурно-мистецьких творів багата та різноманітна. Література як вид мистецтва має величезні можливості зображення явищ життя, думок і почуттів людини, реальних і фантастичних об'єктів дійсності.

Газетно-публіцистичні тексти є стилістично неоднорідними, великою мірою, гібридними, що дозволяє говорити не лише про їхню поетику, але й віднести їх до царини політичної лінгвістики [1].

Головним завданням публіцистичного стилю як літературного напряму є вміння вплинути на читача. Цей вплив здійснюється саме через слова, тобто перекладачеві належить найважливіша місія – не лише перекласти та донести сенс до читача, але й зберегти прагматичний вплив, емоцію, настрій, та, так звану, родзинку твору.

Під час перекладу публіцистичних статей необхідно передати особливості першотвору, як-от: логічність, фразеологію, емоційно забарвлені слова, риторичні запитання, повтори та все інше. Саме це утруднює процес перекладу, адже перекладач не лише підбирає еквіваленти та прямі синоніми, але й частково інтерпретує першоджерело, аби реципієнт легко сприймав текст та отримав саме той експресивний вплив, який змусив би його поринути в атмосферу тексту.

Для збереження функціонально-комунікативної еквівалентності тексту оригіналу та його перекладу важливий збалансований прагматичний вплив текстів оригіналу та перекладу на своїх реципієнтів [2].

Актуальність нашого дослідження зумовлена зростаючою популярністю культурно-мистецьких творів серед молоді, а також необхідністю передати комунікативний вплив на реципієнта, зокрема, за допомогою перекладацьких модифікацій із метафоричним компонентом.

Метою нашого дослідження є застосування та аналіз метафоричних трансформацій публіцистичної статті при перекладі на українську мову задля збереження прагматичного впливу на читача.

Матеріалом нашого дослідження стала стаття журналістки Кес Паунд “Why Hammershoi is Europe's great painter of loneliness”, яка була опублікована 18 квітня 2019.

Головним завданням при перекладі цієї статті було передати емоцію самотності та наростаючої екзистенційної ізоляції. Саме ці риси є особливістю художника, що дають можливість по-справжньому зрозуміти його творчість та зануритися в атмосферу справжнього мистецтва.

Переклад метафори пов’язаний із вирішенням низки лінгвістичних, літературознавчих, культурологічних та інших проблем. За класифікацією О. О. Селіванової, існує декілька варіантів перекладу метафор – метафоризація, реметафоризація, деметафоризація та трансметафоризація [2].

Метафоризація – заміна в перекладі неметафори метафорою [2]. У наступному фрагменті на метафору нашаровується експресивний вплив. ***The empty seat*** *facing a closed door in Interior with Windsor Chair (1913) disquietingly suggests an absent presence or arouses a sense of anticipation for someone's arrival* (1) // ***Зсиротілий стілець****, навпроти закритих дверей, на картині "Windsor Chair" (1913), тривожно проповідує самотність, чи то просто чекає на когось*.

Англійське словосполучення: *The empty seat,* зі значенням – «*порожнє сидіння»* [4], замінили на метафору *зсиротілий стілець*, порівнявши таким чином предмет меблів із сиротою, самотньою людиною. Ми обрали саме такий переклад оскільки, він досконало підкреслює самотність, яку Хаммерсхой зображує на своїх полотнах.

Специфіка метафори полягає в тому, що завдяки своїй образності вона виконує експресивну функцію, що допомагає занурити читача до місця події та підкреслити справжні відтінки та переживання, що зображалися не лише в тексті, але й на полотні.

Протилежним метафоризації є прийом деметафоризіції – заміни метафори неметафорою [2].

Cath Pound tries ***to unlock*** *their mystery* (1) // *Кес Паунд намагається* ***розгадати*** *їх таємницю*.

Для адекватного сприйняття та милозвучності краще відійти від синонімів та декодувати значення еквівалентом мови перекладу. Дієслово *to unlock ,* має прямий український відповідник – «*відмикати», «відчиняти»* [4], замість нього ми вжили українське дієслово із прямим значенням *«розгадувати».*

Для української етносвідомості непритаманний такий метафоричний зворот як «відмикати таємницю», тому при перекладі ми вдалися до деметафоризації (заміни метафоричного значення слова оригіналу неметафоричним відповідником в перекладі), ми відійшли від прямого словникового значення та вжили більш звичний відповідник для українського читача *«розгадувати таємницю»*.

При перекладі зазначеної статі ми також вдалися до прийому трансметафоризації – заміни донорської зони метафори або її компоненту [2].

Розглянемо фрагмент: *...we yearn* ***to clutter*** *our homes of unnecessary purchases and our* ***minds*** *of unnecessary distraction*...(1) // *...ми намагаємося захламити власні будинки непотребом та зайвий раз* ***затуманити розум***...(1).

Дієслівна словосполука "*to clutter one's mind"* зі значенням – "to fill one's mind with an untidy or badly things" має український переклад «*захарастити розум», «занедбати розум»* [4]. Ми зберегли метафору в тексті перекладу, аби не втратити експресивний компонент речення, оскільки, така метафора є не типовою для української культури. Через те ми вирішили зберегти цю стилістичну фігуру в перекладі за допомогою трансметафоризації. Тому ми переклали дієслівну словосполуку *"to clutter one's mind"* українським метафоричним словосполученням *затуманити розум* зі значенням «відволіктися», «відвернути увагу».

Таким чином, ми замінили донорську зону метафори тексту оригіналу ЛЮДИНА на донорський домен НАТУРФАКТ в тексті перекладу.

При перекладі культурно-мистецьких творів головне не тільки підібрати лексичні еквіваленти, але й передати думку тексту оригіналу. За допомогою цих двох головних критеріїв перекладач не лише зможе зберегти зміст та смисл першотвору, але й естетичний та експресивний вплив на реципієнта.

Список використаних джерел і літератури:

Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов : навч. посібник / Дубенко О. Ю. – Вінниця : Нова книга, 2011. – 328 с.

Селіванова О. О. Нова типологія перекладацьких трансформацій (на матеріалі українського-російського перекладу) / О. О. Селіванова // Вісник Черкаського університету. – Серія «Філологічні науки». – 2012. – Вип. 7. – С. 3-12.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2006. – 716 с.
4. Cambridge Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dictionary.cambridge.org/ru/.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Why Hammershoi is Europe's great painter of loneliness [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/culture/story/20190417-why-hammershi-is-europes-great-painter-of-loneliness?fbclid=IwAR31vFc9B_xAcKU4VCoxZy5VYmQ8jl19xXna22-Np4Qv9OIKr5LdFkmG2fc.

Науковий керівник: канд. філол. наук Коновалова О. В.

Щиголь Р. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛЕКСИЧНІ ЛАКУНИ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАННЯ Г. К. ЧЕСТЕРТОНА «СТРІЛА НЕБЕСНА»)

Переклади художньої літератури в сучасному доробку перекладачів, критиків, публіцистів є важливим надбанням світової культури. Художні тексти, як одні з численних об'єктів перекладу, досліджуються багатьма вченими, адже художній переклад є унікальним засобом освоєння світу і чинником художнього й естетичного пізнання дійсності.

Детективна новела Г. К. Честертона «Стріла небесна», що належить до збірки «Казочки Отця Брауна», в українському перекладі Євгена Тарнавського відповідає переважно усім параметрам детективного твору, а саме характеристикам цього жанру в англомовній детективній прозі, зокрема у творчості Честертона, адже багато в чому світовий детектив завдячує своєю популярністю широко відомим російськомовним і україномовним перекладам, які зуміли донести до широкого загалу сенс і сюжетні особливості цих цікавих літературних фабул.

А втім, нами встановлено низку лексичних лакун, що привертають увагу в цьому коректно перекладеному тексті. За О. О. Селівановою, «лакуни – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклади її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність відповідників мовних одиниць різних рівнів» [1, 321]. У тексті досліджуваного перекладу так само є кілька прикладів лакун. Речення англомовного оригіналу: *He blinked at the glittering seascape and the* ***pinnacles*** *of the city, and then at the man in goggles* (1, 8) *// Він поморгав, глянув на блискучу гладь моря, на верхівки* ***хмарочосів****, а потім перевів погляд на незнайомця* (1, 9), – містить перекладацьку помилку, адже *pinnacles* означає *високі дахи будинків,* а не *хмарочоси,* як заявлено у перекладі, тому що йдеться про Америку і Нью-Йорк кінця 19 століття, коли ще не були побудовані численні висотні будівлі американського мегаполісу, які наразі складають сучасні уявлення про Нью-Йорк та його знамениту *skyline*, загальноприйнятний термін, який перекладається «міська лінія горизонту». У зв'язку з цим зазначимо, у аспекті трансформації денотата, що *pinnacles* є застарілим лексичним варіантом, тому має бути перекладено саме лексикою 19 століття, а не епохи модерну (можливо, *нескінченні дахи, незнайомий міський краєвид,* тощо). Через це спостерігаємо втрату денотату, адже можна припустити, що в сучасному Нью-Йорку таких дахів немає.

Так само не було розкрито значення так званого «красномовного» псевдоніма *Daniel Doom (від Doom – доля)* у реченні: *The first of them, Titus P. Trant,* ***the Copper King****, had received threatening letters from somebody signing himself* ***Daniel Doom*** (1, 10) *// Колись перший із них, Титус П. Трент,* ***мідний король****, став отримувати листи з погрозами від невідомого адресанта, котрий підписувався* ***Деніел Дум*** (1, 11), у якому це ім'я виявилося транскрибованим, а також лишилось непоясненим сполучення *Copper King (багатій, відомий мідними шахтами),* що у перекладі виглядає як *мідний король,* вислів, що не передає сутності персонажа.

Відтак, спірним і проблематичним залишається питання способів перекладу реалій. З огляду на наше дослідження можна сказати, що важливо під час вибору прийому перекладу слів-реалій звертати увагу на характер тексту, функції реалії, контекст твору, ідіостиль автора, щоб правильно донести до читача перекладу її семантичний і конотативний зміст.

Список використаних джерел і літератури:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: лінгвістична енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 321 с.
2. Merriam-Webster Dictionary Online [Електронний Ресурс]. – Режим доступу : URL: https://www.merriam-

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Честертон Г. К. Казочка патера Брауна = The Fairy Tale of Father Brown / Гілберт Кіт Честертон = Gilbert Keith Chesterton; пер. з англ. Є. М. Тарнавського. – Харків : Фоліо, 2017. – 379 с. – (Вид. з парал. текстом).

Науковий керівник: канд. пед. наук Рейдало В. С.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Бондаренко А. И.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

ПРОБЛЕМЫ ТРАКТОВКИ ПОНЯТИЯ «СИНЕСТЕЗИЯ» В ЛИТЕРАТУРНОЙ ПАРАДИГМЕ

Общеизвестно, что часть художественных приемов строится на ассоциациях. Но в отличие от метонимии и синекдохи, где ассоциация используется по принципу смежности, метафора строится по принципу сходства. Однако наиболее неизученным видом метафорического тропа, при которой все ощущения человека переплетаются и работают вместе, является синестезия. Она помогает создавать особенно яркие и точные образы, подчеркивая настроение персонажа, позволяет описать самые тонкие колебания эмоций и настроения, более точно описать место, где происходит действие, и передать особенности мироощущения автора. Синестетические метафоры позволяют создать нелинейные по сходству образы, могут совмещать характеристики предметов из совершенно разных сфер, образовывая самые неожиданные сочетания, чем значительно расширяют возможности художественного текста.

За всю историю изучения понятия «синестезия» возникло множество определений и трактовок, поскольку феномен, изначально исследовавшийся только психофизиологией, постепенно завоевал интерес психологии, психиатрии, философии. Постепенно синестезией начинают интересоваться люди искусства, что дает основания для изучения искусствоведением, лингвистикой.

С точки зрения психологии, это нейрофизиологический феномен, при котором раздражение в одной сенсорной или когнитивной системе ведёт к автоматическому, непроизвольному отклику в другой сенсорной системе. Человек, который переживает подобное – синестет. А.Н. Смолина определяет этот феномен как «явление восприятия, когда при раздражении данного органа чувств наряду со специфическими для него ощущениями, возникают и ощущения, соответствующие другому органу чувств» [4, 101]. В то же время, В.А. Маслова трактует синестезию как «индивидуальную нейрокогнитивную стратегию в виде особого способа познания, проявляющегося в определенный, очень ранний момент жизни в виде необычно тесной связи мышления и системы чувств» [2, 85].

М. Н. Милеева и Т.Ю. Дудкова упоминают о существовании гипотезы, которая рассматривает синестезию как «психическое ископаемое», особенность мироощущения предков, когда все способы познания мира составляли единое чувство. Они приводят в качестве примера дни недели, которые у большинства людей ассоциируются с определенными цветами – понедельник с серыми тонами, воскресенье – со светлыми [3, 300]. Следует подметить, что к синестезии часто примешиваются также знания о мире, культуре. В христианстве воскресенье – праздник воскресения Христа, идет ассоциация с белым, желтым цветами. Суббота – день его погребения, в этот день так же часто поминают усопших родственников, ассоциация с черным. Времена года также могут окрашиваться в сознании в соответствующие цвета.

В философских исследованиях синестезия характеризуется как межчувственная ассоциация. Этот феномен – один из признаков человеческой чувственности, отражающий скрытые грани действительности, явление «сущностных сил» человека [4, 101-102]. Именно поэтому ассоциации или, как позже будут это называть лингвисты, метафорические тропы, не поддаются логическому описанию. Они строятся не столько на схожести предметов или явлений, сколько на скрытых, неочевидных проявлениях работы человеческого мозга.

В XIX веке синестезия стала применяться в различных видах искусства. Художники использовали переплетение графем, цвета и музыки (к примеру, В.В. Кандинский); музыканты писали композиции, где музыкальнным тональностям соответствовали определенные цвета (А.Н. Скрябин). Писатели видели в синестезии нескончаемые возможности для выражения самых потаенных чувств и ощущений, как, например, у Ш. Бодлера в стихе «Соответствия»: «Есть много запахов здоровых, молодых, Как тело детское, – как звуки флейты нежных, Зелёных, как луга...» (перевод К.Д. Бальмонта).

Чуть позднее на арену вступила и лингвистика, которая определяет синестезию как языковую универсалию, в которой связь ощущений фиксируется с помощью лексических или фразеологических единиц, построенных на переносе обозначений ощущений от одного органа чувств на другой. Американский лингвист Б. Уорф полагал, что синестезия могла бы развиться в более осознанные, управляемые формы благодаря системе метафор, которая изучается лингвистами, и которая передает представления линейные с помощью средств пространственных [6, 163]. Синестезия также позволяет глубже изучить специфику мировосприятия и мироощущения конкретного автора [4, 102], поскольку сама по себе она существовать не может, а приобретает смысл только в контексте произведения. Конечно, существуют исключения вроде «Соответствий» Ш. Бодлера, где синестезия сама становится темой произведения. Таким образом, ощущения от восприятия окружающей реальности передаются с помощью лексем, тем самым приписывая ощущениям свойства, изначально им не присущие – слуху вкус, слуху цвет и т.д., и позволяя читателю лучше понять особенности мироощущения писателя.

Ближе к концу XIX века писатели стали проявлять интерес к психологии, применяя некоторые из её методов в свих произведениях. В частности, они считали, что существует пластическое воображение, связанное с материалом чувств и музыкальное, связанное с памятью и образами этих чувств. Эту мысль, предоставленную романтиками, далее развили символисты, которые при этом считали, что в обыденной речи слово – знак, средство обмена информацией, инструмент социальной жизни, который не способен в полной мере выразить весь спектр чувств и эмоций. Поэтому и нужен язык поэтический, который нужно искать внутри себя, погружаясь таким образом в окружающую реальность. Синестезия в этом случае наилучшим образом соответствовала этим требованиям, ведь она позволяет описать тончайшие порывы души, но при этом также связанна с первобытными, бессознательными колебаниями и чувствами [5]. Таким образом, синестезия идеально вписывалась в идею синтеза искусств, которая объединяла разные сферы точно так же, как и этот феномен.

В современном мире отношение к синестезии самое разное. Наряду с исследователями данного явления в искусстве, которые объясняют феномен синестезии с позиций психологии, лингвистики, философии, существуют и такие, которые подходят к вопросу скептически. Основным аргументом скептиков является идея о том, что многие люди искусства имитировали синестезию, чтобы следовать современным им веяниям в мире культуры. Такие случаи осложняют изучение механизмов синестезии в произведениях искусства. Подводя итог, можно сказать, что смысл синестетической метафоры заключается в её способности передать тончайшие колебания эмоций, уловить и ярче, точнее описать действительность. Она связывает воедино все органы восприятия, позволяя человеку мыслить и осязать шире. При этом этот феномен ощущается и воспринимается по-разному, как в определенные эпохи и сторонниками разных литературных течений, так и отдельными людьми.

Список использованной литературы:

1. Каторгина Д.Ю., Ромашина О.Ю. Синестезия как стилистическое средство в русском и английском художественном дискурсе. *Universum: Филология и искусствоведение : электрон. научн. журн*. 2018. № 5(51). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sinesteziya-kak-stilisticheskoe-sredstvo-v-russkom-i-angliyskom-hudozhestvennom-diskurse/viewer (дата обращения: 04.09.2019).

2. Маслова В.А. Проблема синтеза искусств и синестезии в эстетике французского символизма. *Философские науки*. 2013. № 5. С. 80–86. URL: https://www.phisci.info/jour/article/view/912/866(дата обращения: 04.09.2019).

3. Милеева М.Н., Дудкова Т.Ю. Синестезия и особенности ее проявления. *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. Вып. 4. 2009. С. 294–300. URL: https://www.isuct.ru/e-publ/vgf/sites/ru.e-publ.vgf/files/2009/vgf-2009-04-294.pdf (Дата обращения: 13.03.2020)

4. Смолина А. Н. Синестезия как троп метафорического типа. *Журнал Сибирского Федерального университета*. Гуманитарные науки. 2009. Т. 2. С. 101–108. URL: https://docplayer.ru/42823832-Sinesteziya-kak-trop-metaforicheskogo-tipa.html (дата обращения: 13.03.2020).

5. Томашева А. А. Некоторые принципы синестезии в искусстве рубежа XIX—XX веков. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*: *сб. ст. по матер. XVIII междунар. науч.-практ. конф*. Часть II. Новосибирск: СибАК, 2012. URL: https://sibac.info/conf/philolog/xviii/30549 (Дата обращения: 13.03.2020)

6. Уорф Б. Л. Отношение норм поведения и мышления к языку. *Новое в лингвистике*. М.: Издательство иностранной литературы, 1960. С. 157–201.

Науковий керівник: викл. Кабіна Ю.Г.

Бугаєць А. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «ОДНА ІСТОРІЯ» ДЖУЛІАНА БАРНСА

В інтерв'ю з Мірою Стаут сучасний британський письменник Джуліан Барнс зізнався, що кожний новий роман, який він пише, сприймається ним як «нова відправна точка» для нього як письменника і для всієї історії роману [4]. Такий підхід пояснює нестримну жагу Джуліана Барнса до експериментів з романною формою і вибір простих і зрозумілих для читача тем – тема кохання, вірності і недовіри власної пам'яті.

Роман «Одна історія» – невеликий за обсягом, приблизно 200 сторінок, і може здатися читачеві повістю про заборонене кохання заміжньої 48-річної С'юзен і 19-річного юнака Пола, які тікають від умовностей світу до Лондона, де і планують прожити усе життя. Щоб у читача не виникало питань стосовно жанрової належності цього художнього твору, Джуліан Барнс в якості епіграфа наводить визначення роману зі словника англійської мови С. Джонсона, виданого у 1755 році, – *"Novel: a small tale, generally of love"* [3], тим самим репрезентуючи основну ідею роману – невелика історія кохання та підкреслюючи назву твору – «Одна історія». На відміну від Й. Макьюена застосування епіграфів не є характерною рисою художньої манери сучасного британського письменника Дж. Барнса.

Структурно роман «Одна історія» поділяється на три частини, які не мають назв, лише пронумеровані 1, 2, 3, але чітко розділяють етапи розвитку стосунків між головними персонажами. Розкриття історії кохання перемежовується з чисельними короткими філософськими роздумами, які нагадують записи у щоденнику або окремо виписані цитати, які припали до вподоби Полу і які персонаж за власним зізнанням записував для себе у зошита. Деякі з них, на кшталт: *"Would you rather love the more, and suffer the more; or love the less, and suffer the less? That is, I think, finally, the only real question"* [3] викликають в пам'яті читача безсмертний монолог Гамлета «Бути чи не бути?». Загалом творам Дж. Барнса притаманні інтертекстуальні відсилання до попередніх набутків культури, які не тільки розширяють ігровий простір роману, а й відтворюють атмосферу зображувальної епохи. Британський письменник часто цитує рядки з відомих пісень 1940-х – 1970-х років, рекламних слоганів і популярних фільмів тих років, художніх доробків В. Шекспіра, Дж.Г. Байрона, посилається на міфологію і навіть цитує сам себе.

Стиль кожної частини суттєво відрізняється, адже Дж. Барнс змінює оповідача на розповідача. Слушною є думка А. Скорондаєвої, що у першій частині роману, яка написана від першої особи в дещо гумористичній манері, читач ніби підглядає скрізь шпарину за фліртом закоханих. Перед очима читача проминають легкість днів, ніжність почуттів і щасливий сміх. Але незабаром, коли С'юзен і Пол переїжджають до Лондона, безтурботність перетворюється на побутову важку трагедію, з якою Пол намагається справлятися. Про швидке дорослішання Пола Дж. Барнс розповідає читачеві вже від другої особи, а час в романі ніби зупиняється. Заключна, третя, частина вирізняється розповіддю від третьої особи, виклад подій дещо відсторонений, письменник стриманий і скупий на слова. С'юзен змінилася до невпізнання, а Пол у свої сорок років здається морально виснаженим дідуганом, що доживає

останні дні. Звичайно, у нього є робота, друзі, випадкові жінки, але всі вони – лише невиразний фон для його єдиної історії кохання. Кохання його юності, його єдина історія стає для персонажа роману пасткою, з якої неможливо врятуватися, навіть тоді, коли здається, що від почуття нічого не залишилося. Пам'ять зрадницьки береже картинки минулого, спогади про щасливе минуле перейшли в трагічну безвихідь [2]. Адже С'юзен, з якої Пол жив у Лондоні, була зовсім іншою С'юзен – фізично і морально зміненою. Реставрація втрачених зубів після побиття чоловіком зробила її менш привабливою для Пола, а розставання з сім'єю змінило її характер.

У романі «Одна історія» Джуліан Барнс проявляє себе як спостережливий і майстерний стиліст, який розглядає цікаве явище людської психології: коли історія, яка трапилася з нами залишає свій слід в душі і пам'яті, і з часом ми починаємо сприймати її як головну, найкращу, саму цінну і дорогу історію нашого життя. Як то кажуть – єдина історія (*the only story*), яку ми з віком все частіше згадуємо і через призму якої дивимося на все інше. Британський письменник це майстерно передає, показуючи, як вже дорослий герой все частіше повертається до своєї головної історії, обмірковуючи давно минулі події.

С. Кумиш звертає свою увагу на низьку емоційність зазначеного роману про любов. Літературний оглядач зазначає: «Усе це трохи нагадує підручник з анатомії душі людини, яка постаріла і звикла уникати розмов про власну біографію. Таке відчуття, що Пол, відверто розповідаючи про себе, про свою кохану, про життя, яке здається довгим, не допускає нас до чогось дійсно важливого, до тієї самої – єдиної – історії. У романі багато розуму і рефлексії, але присутність того почуття, про яке весь час йде мова, ледь відчутна. А можливо, все так і було задумано» [1].

На нашу думку, роман «Одна історія» Дж. Барнса не є традиційним описом історії кохання, на кшталт «Клариси, або Історії молодої леді» С. Річардсона чи «Історії Тома Джонса, знайди» Г. Філдінга. Цей твір власне не описує кохання, він пропонує читачеві роздуми про кохання, але від цього не стає менш цікавим. Зображена історія не є оригінальною, в ній немає надриву, опис стосунків інколи викликає сумніви, що дійові особи люблять один одного. Дж. Барнс уникає деталей, які властиві любовним романам, неначе відтворюючи суспільну стриманість того часу на відкриті прояви кохання. Водночас, читачеві важко не помітити контрастність зображення юнацької емоційності Пола, коли він закохується в жінку, набагато старшу за нього, й емоційно стриманої С'юзен, яка вже давно перестала відчувати себе коханою жінкою поряд зі своїм чоловіком. Належність до різних поколінь, соціальних статус лише підкреслюють глибину емоційної прірви між ними. Підкоривши С'юзен власним емоціям на деякий час, змусивши її відчути себе знову молодою, Пол не зміг утримати це відчуття, перетворившись на емоційно виснаженого старого чоловіка, який втратив молодецьку жагу до життя.

Отже, роман «Одна історія» Дж. Барнса є майстерно написаними роздумами про історію кохання, яке може назавжди змінити життя його учасників. Чітка продумана структура роману, емоційна контрастність, інтертекстуальні посилання передають читачеві непрості задуми письменника.

Список використаних джерел і літератури:

1. Кумыш С. Неодушевленная любовь и паранормальные явления: лучшие книжные новинки апреля. – 2018. – Апрель, 02. – Режим доступа : https://posta-magazine.ru/article/books-april-2018/ (2020, март 13.)

2. Спорная книга: Джулиан Барнс, «Одна история» – Режим доступа : https://krupaspb.ru/zhurnal-piterbook/intervyu/spornaya-kniga-dzhulian-barns-odna-istoriya.html (2020, март 3.)

3. Barnes J. The Only Story – Available from : https://www.rulit.me/books/the-only-story-download-free-507411.html (2019, 7 Oct.)

4. Stout M. Chameleon Novelist [Electronic resource] / Mira Stout. // The New York Times on the Web. – 1992. – November, 22. – Available from : https://www.nytimes.com/1992/11/22/books/chameleon-novelist.html (2020, 5 Jan.).

Науковий керівник: к. філол. н. Шуба Ю.В.

Говрас В. Ю.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ОБРАЗ ПЕРСОНАЖУ В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

На сучасному етапі розвитку лінгвістики до тексту прикута суттєва увага мовознавців. Через його досить різноманітний та комплексний характер він стає головним об'єктом дослідження, проте дати визначення цьому феномену досить важко, адже не існує спільного тлумачення тексту через його багаторівневу організацію. Майже кожен дослідник-лінгвіст має свою інтерпретацію тлумачення тексту, а тому існують як вузькі, так і широкі його визначення, що зумовлено різними підходами до розгляду цього феномену.

Н. Непийвода систематизувала класифікацію підходів, розроблених у межах гуманітарних наук, та виокремила наступні шість: 1) соціально-історичний підхід, що визначає текст як культурний феномен і письмовий продукт, що маніфестує результати інтелектуальної та духовної діяльностей особистості; 2) соціально-психологічний, де текст розуміється як засіб впливу на свідомість та поведінку соціальної особистості; 3) лінгвістичний, у рамках якого текст – це сукупність мовних одиниць різних рівнів; 4) функціонально-стилістичний, згідно з яким текст – семантичний простір реалізації мовних одиниць; 5) комунікативний, де текст реалізується як мовленнєвий акт; 6)когнітивний – текст як результат і спосіб пізнавальної діяльності [3]. При цьому вона наголошує на неможливості поєднати усі запропоновані підходи в єдине визначення, адже характерологічні параметри тексту як явища змінюватимуться у залежності від аспекту, що аналізується [2].

Одним з найбільш всеохоплюючих визначень тексту можна вважати дефініцію В. Чернявської, яка визначає текст як завершену з позиції творця, але відкриту в смисловому та інтенціональному планах для безлічі інтерпретацій, лінійною послідовністю мовних знаків, що виражені письмовим або ж усним способом [5, 18].

Також немає однозначного вирішення проблеми класифікації текстів. Загальновизнаних критеріїв для типології текстів дотепер не існує, тож дослідники розрізняють тексти за кількома параметрами, такими як характер побудови (від якої особи ведеться розповідь), спосіб передавання чужого мовлення (пряме, непряме, або ж комбіноване), кількість учасників (монолог, діалог, полілог), функціонально-смислове призначення (описи, оповідання, роздуми), тип зв'язку між реченнями (ланцюговані, паралельні та з'єднувальні зв'язки), екстралінгвістична основа (функціонально-стилістична типологія текстів) [4, 51].

Однією з найпоширеніших є класифікація текстових типів за функціональним стилем, яка розрізняє науковий, конфесійний, офіційно-діловий, публіцистичний, розмовний і художній тексти.

Художнім текстом є розповідь про певну життєву подію (вигадану чи ні), що ведеться від особи реального або уявлюваного автора з розрахунком на естетичне враження й містить у собі його передумови [1, 116]. Художньому тексту притаманні спрямованість на емоційну сферу читача, комунікативно-естетична функція, підтекст, семантичний простір, безліч інтерпретацій, словесна образність.

Повний і точний аналіз художнього тексту неможливий без звернення до поняття художнього образу. Художній образ – це конкретно-чуттєва форма відтворення і перетворення дійсності. Він вміщує образи героїв, дійових осіб твору, які є не тільки людьми, а й різними предметами або явищами (тварина, рослина, ландшафт і т.д.), зображені в творі. Центральним серед таких образів є образ-персонаж, наділений емоційною забарвленістю, що дає змогу усвідомити авторське розуміння людини та її характеристик. Поділ персонажів може відбуватись, в залежності від їх участі в розвитку подій у творі, на активних та пасивних, і звісно на героїв першого чи другого плану, або ж взагалі епізодичних. Ще за одним поділом [1, 144-145] персонажі можуть бути умовно суб'єктом дії та суб'єктом свідомості, де суб'єкт дії – це персонаж, що постає у творі як дійова особа у прямому розумінні цього слова, яка є ініціатором дії, носієм певної «зав'язки» або «перешкоди» («життєвих» обставин), що мотивують початок і подальший розвиток події, новий оберт подієвого розгортання. Такий

тип персонажу у фіналі служить певним констрастом, на якому гостріше виявляє себе осібність та внутрішній світ головних героїв. Суб'єкт свідомості втілює персонаж, який розкриває внутрішній світ людини, певні типи людської поведінки. На протидію суб'єкту дії, суб'єкт свідомості є носієм характеру, який з одного боку перебирає увагу читача з подій на внутрішній світ персонажів, а з іншого боку – програмує розвиток дії у творі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Галич О. А. Теорія літератури : Підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ: Либідь, 2001. 486 с.
2. Матковська Г. О. Багатовимірність тексту як об'єкта лінгвістичних досліджень. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С.154-156.
3. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «МФА», 1997. С.77.
4. Солганик Г. Я. Стилистика текста. Москва, Флинта, Наука, 1997. С.51.
5. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учеб. Пособие. Москва: кн. Дом «ЛИБРОКОМ», 2009. С.18.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Павкін Д.М.

Демиденко Я. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТИПИ ПОКОЛІНЬ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ДИСКУРСІ

Розвиток суспільства та всіх сфер діяльності людства безпосередньо пов'язаний зі зміною поколінь, сформованих за різних соціально-культурних умов. Поняття покоління досліджується багатьма науковцями, зокрема Н. Хоувом, В. Штраусом, Х. Ортега-і-Гассет, К. Маннгеймом та П. Штомпкою. Серед питань, які вивчали дослідники, можна виділити фактори, що вплинули на формування поколінь, періоди їх існування, принципи взаємовпливу та типи поколінь. Метою цієї розвідки є дослідження особливостей характеру, поведінки, цінностей представників кожного типу поколінь.

Покоління – це група людей у суспільстві, які народились і живуть приблизно в один і той самий час [3]. Значну увагу поняттю приділили американські вчені Нейл Хоув та Вільям Штраус. У розробленій ними теорії поколінь вони наголошують, що покоління формується у результаті впливу одних і тих самих історичних подій і особливостей виховання. Предметом їх вивчення став феномен конфлікту поколінь. Згідно з цією теорією, покоління відрізняються одне від одного не віком, а базовими цінностями, які мали б сформуватися ще в дитинстві [5, 58–60].

У рамках своєї концепції науковці виділяють три типи поколінь: «бебі-бумери» (1943–1963), «покоління X» (1963–1980) та «покоління Y» (1980–1995). На початку 2000 р. було виокремлено ще «покоління Z» (1995–2010), а нещодавно і «покоління Альфа» (2010 – дотепер).

Термін «бебі-бумери» відноситься до покоління людей, народжених у період 1943-1963 рр. Молодість «бебі-бумерів» пройшла за досить сприятливих умов: закінчення Другої світової війни, радянська «відлига», підкорення космосу, поява телебачення, єдиних стандартів навчання у школах та гарантованість медичного обслуговування [1, 5]. «Бумери» – це покоління оптимістів та індивідуалістів, які часом не сприймають владу і дуже цінують миттєве особисте задоволення. Саме вони винайшли кредитну карту і готові купувати в кредит. Особливо важливими для них є високі досягнення в кар'єрі та особистий розвиток, тому вони надзвичайно багато працюють [4, 4].

У період «покоління X» з'являється СНІД, наркотики, спостерігається спад економіки, зростання рівня злочинності та самогубств, йде війна в Афганістані. За таких умов їхніми цінностями є рівноправ'я статей, можливість вибору, неформальність поглядів, надія на себе,

пошук емоцій та індивідуалізм [1, 5]. На відміну від «бебі-бумерів» «покоління X» більш зорієнтоване на сім'ю. Вони цінують свій вільний час і не готові працювати більше 80 годин на тиждень, люблять свободу та можливість особистого розвитку [4, 6–7].

На розвиток покоління «покоління Y» вплинула аварія на ЧАЕС, розпад СРСР, теракти та поява цифрових технологій. «Покоління Y» є першим глобальним поколінням [1, 6]. Представники цього покоління є впевненими, оптимістичними, позитивними, ввічливими та енергійними, вони віддають перевагу відкритості та прозорості, прагнуть мінімальних правил та вмотивовані покращувати світ [2, 4–5].

Дослідження доводять, що в порівнянні з іншими поколіннями представники «покоління Z» мають найвищий розумовий потенціал, є найталановитішими та найамбітнішими, вони здатні швидко обробляти великий обсяг інформації, добре орієнтуватися в соціальних мережах та є соціально активними [там само, с. 5]. Серед цінностей на першому місці у них стоять сім'я і дружба, далі йдуть любов, кар'єра і наостанок гроші [1, 6].

Цінності «покоління Альфа» ще повністю не сформовані, тому дослідники лише прогнозують їх поведінку та характер, а саме: високі розумові та підприємницькі здібності, адже представники цього покоління ніколи не бачили і не знали світ без технологій та соціальних мереж; вони роблять покупки в Інтернеті і менше контактують з людьми; піддаються впливу батьків; вони самодостатні та готові до великих викликів [2, 6].

Отже, на Землі зараз співіснує 6 поколінь: «бебі-бумери», для яких є важливим стабільне життя; «покоління X», що є більш скептично налаштованим та працьовитим; «покоління Y» – відкрите, позитивне та цінує вільний час; «покоління Z» – креативне; «покоління Альфа» вважається найрозумнішим та найталановитішим, адже зростає під впливом технологій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Єрмоленко А. Б. Розвиток національного освітнього простору в контексті надбань теорії поколінь. Вісник національного університету оборони. 2015. №3 (40). С. 82–87.
2. Bjetkovsky J. The current generations: The Baby Boomers, X, Y and Z in the context of human capital management of the 21st century. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/d00a/64caa5347a6371e390ade3b957375aaf31c8.pdf/ (Last accessed: 31. 01. 2020)
3. Macmillan Dictionaty. URL: https://www.macmillandictionary.com/ (Last accessed: 31. 01. 2020).
4. Sandeen C. Boomers, Xers, and Millennials: Who are they and what do they really want from continuing Higher education? Continuing Higher Education Review. Los Angeles, 2008. Vol. 72. 31 p.
5. Strauss W., Howe N. Generations: The History of America's Future, 1584 – 2069. New York, 1991. 519 p.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Заїковська О. М.

Ігнатьєва В. О.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОМАН А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ»: ДОСВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Термін «постмодернізм» узвичаєно розглядається як період і сукупність тенденцій, що з'явились у мистецтві після модернізму та авангардизму (умовно у шістдесятих роках XX століття) в країнах Європи та США. Феномен постмодернізму активно вивчався з позицій філософії й мистецтва зарубіжними та вітчизняними дослідниками, серед яких Д. Белл, Ж. Дельоз, У. Еко, Д. Скальська, К. Харт, І. Хассан та ін.

Один із теоретиків постмодернізму, італійський прозаїк, семіотик Умберто Еко зазначає, що постмодерністська відповідь авангарду й модернізму криється у визнанні неможливості знищити минуле й запрошенні до його іронічного переосмислення. Література постмодернізму беззастережно користується естетичними надбаннями будь-якої культури. Їй притаманний принцип вибудови тексту із матеріалу літературних попередників так само органічно, як із наданого об'єктивною дійсністю. Металітературність, інтертекстуальність стає однією з ознак постмодернізму, який схильний цитувати і самоцитуватися, іноді оперує цілими блоками багатозначних цитат.

Американський філософ та літературознавець І. Хассан, який одним з перших почав досліджувати постмодернізм, визначає такі ознаки постмодернізму:

• Невизначеність	• Сконструйованість
• Фрагментарність	• Гібридизація
• Деканонізація	• Карнавальність
• Втрата «Я»	• Іронія тощо [3, 98–100].

Айріс Мердок – британський філософ, романіст, драматург, поет, публіцист та літературознавець посідає почесне місце серед найвидатніших постатей світового літературного процесу XX століття. В одному з найрезонансніших романів «Чорний принц» авторка торкається проблем морального вибору людини, свободи та влади, мистецтва і кохання. Роман побачив свого читача у 1973 році, його рецепція у той час і пізніше, як у самій Британії, так і за її межами характеризується неоднозначністю. Як здається, однією з плідних спроб інтерпретація роману є його постмодерністське тлумачення, що і становить мету цієї статті.

До змістових та поетикальних складових, репрезентованих у романі «Чорний принц», що дають підставу розглядати його як зразок постмодерністського дискурсу, можна віднести:

• полікодування, гра з жанрами (детективу, любовного роману, філософською медитацією);

• поліверсійність прочитання (післямови Бреда Пірсона, Крістіан, Френсиса, Рейчел і Джуліан, видавця);

• гра з читачем;

• інтертекстуальність (цитати, ремінісценції, проекції й алюзії на твори Данте Аліг'єрі, В Шекспіра, Дж. Остін).

На особливу увагу заслуговує аналіз інтертекстуальних зв'язків роману з творами виданих попередників та встановлення відповідних кореляцій:

• посилання на «Вірші до кам'яної пані» Данте Аліг'єрі:

«Настільки дивовижна алхімія ... моя любов змінилася, вона перетворилася в божественний гнів. Як я страждав через цю дівчинку. Звичайно, і біль ця мені мила ...» (Бредлі Пірсон)	*«Стократ отомщу я Амору за бессильный муки стон.* *Пусть взор мой будет погружен* *В её глаза, где искры возникают,* *Что сердце мне сжигают..»*

• окрім численних проекцій та алюзій на «Гамлета» В. Шекспіра, у романі також містяться посилається на сонет 116:

«Любов повинна тріумфувати над часом, але чи можливо це?» (Бредлі Пірсон)	*«Любов – над бурі зведений маяк,* *Що кораблям шле промені надії,* *Це – зірка провідна, яку моряк* *Благословляє в навісній стихії.*
	Любов – не блазень у руках часу, *Що тне серпом своїм троянди свіжі…» (переклад Дмитра Пламарчука).*

• Джуліан порівнює Бредлі Пірсона з персонажем роману «Емма» Джейн Остін: *«Я знаю тебе все життя, ти мій містер Найтлі»*;

• яскравий прийом, використаний Айріс Мердок, – рамка з посиланням на оперу Ріхарда Штрауса «Кавалер Троянди», який змушує читача щиро співчувати коханню і трагедії головного героя.

Однією з провідних тем в романі «Чорний Принц» є кохання та його протиставлення шлюбу («Шлюб – це дивна суміш кохання й ненависті» (Рейчел)). Авторка однією з перших відкрито підіймає у своїй творчості проблему гомосексуальності («Це я гомосексуаліст і невропат, і немає слів, як від цього страждаю. […] Я так потребую любові, любов потрібна всім, це природна потреба, все одно як сечовипускання, а мені і крихти не дісталося за все життя» (Френсіс)).

« – О, все дуже просто. Це про одного юнака, Октавіана, його кохає дружина фельдмаршала, вони коханці, тільки вона набагато старша за нього і боїться його втратити, тому що він може закохатися в дівчину свого віку...	«Друже, скажіть мені ...» – «Що?» – «У тій опері ...» – «У якій?» – «Кавалер троянд". […] «Як вона закінчується? […]Він залишився з героїнею або покинув її і знайшов дівчину собі за віком?» – «Він знайшов дівчину собі за віком і покинув героїню». –

– А скільки років йому і скільки їй? – Йому, здається, років 20, а їй, напевно, 30. […] – Так, здається зовсім стара і розуміє, що він ставиться до неї як до матері і що їх зв'язок не може тривати довго...»	«Ну що ж, і правильно зробив»

Висновки: Роман Айріс Мердок «Чорний принц» відноситься до скарбниці класики світової літератури та може інтерпретуватись з позицій постмодернізму. Тема кохання та шлюбу в романі розкривається різнобічно, унеможливлюючи догматичність мислення, сюжет роману та його структурна побудова розгортається в умовах інтелектуальної гри між автором та читачем. Текст роману є гіперрецептивним та має багато шарів. Сучасний розгляд (на час написання) нових явищ та табуйованих в літературі тем: фемінізм, сексуальна близькість, ейджизм, гомосексуальність. Філософські ідеї автор розвиває не тільки в діалогах, але й у філософській медитації оповідача – Бредлі Пірсона та інших (у післямовах).

Список використаних джерел і літератури:

1. Басинский П. Гамлет был девушкой. Режим доступу: https://rg.ru/2019/07/14/basinskij-ajris-merdok-napisala-roman-novogo-tipa.html.

2. Задорожна О. Постмодернізм як культурне та літературне явище кінця ХХ – початку ХХІ століть. Теоретичні засади постмодернізму. *ВІСНИК КНУ ім. Т. Шевченка*. 2012. № 23.С. 10–12.

3. Ковач-Петрушенко А. Американський та європейський постмодернізм: своєрідність та характерні риси. *Проблеми гуманітарних наук*. 2017. № 37. С. 95–103.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Богданова І.В.

Кисіль А. К.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АНТИВОЄННА ТЕМА ТА ЗАСОБИ ЇЇ РОЗКРИТТЯ В РОМАНІ К. ВОННЕҐУТА «БІЙНЯ НОМЕР П’ЯТЬ, АБО ХРЕСТОВИЙ ПОХІД ДІТЕЙ»

Тема війни залишається актуальною упродовж історії розвитку літератури усього ХХ століття, а провідні національні письменники, використовуючи різноманітний арсенал літературних прийомів, намагаються привернути увагу до проблеми дегуманізації суспільства й знецінення вартості людського життя у сучасному соціумі. Стаття присвячена дослідженню роману К. Воннеґута «Бійня № 5, або Хрестовий похід дітей» у контексті антивоєнної спрямованості творчості митця.

Аналіз досліджень з проблеми. Особливості ідейного змісту твору та його організації є предметом вивчення ряду науковців, серед яких У. Аллен, Дж. Клінковіц, П. Рид, Дж. Сомер, М. Й. Мендельсон, О. М. Звєрев, Є. П. Прохоров, В. В. Ученова, М. С. Черепахов, В. М. Горохов, І. В. Тертичний, Я. Н. Засурський, Б. О. Гіленсон та інші.

Метою статті є дослідження антивоєнної тематики роману К. Воннеґута «Бійня № 5, або Хрестовий похід дітей» (1969) у гуманістичному контексті проблематики твору та визначення засобів для її розкриття.

Центральна тема – війна в історії людської цивілізації – задається початком роману, де автор вказує на події, що є документальною основою твору, та наголошує на правдивості їх зображення. Позиціонування роману як антивоєнного пропонується самим автором, який у властивій йому манері визначає його жанр як «антильодовиковий», бо «війни будуть вестися завжди і покласти їм край все одно, що покласти край льодовикам» [1]. На підтвердження тези про нескінченність війн, що «сунуть на нас, немов ті льодовики», автор пропонує стереоскопічний погляд на дійсність завдяки психічному захворюванню головного героя з промовистим прізвищем Пілігрим, що подорожує у часі і просторі, й відтак то «провалюється» у минуле, у час завершення Другої світової війни, то переживає події теперішнього і є батьком солдата, сержанта «зелених беретів», що воює у В’єтнамі, то потрапляє на планету Тральфамадор і дізнається про катастрофу, що станеться у майбутньому

із Всесвітом. Оповідач поглиблює екскурс у минуле, згадуючи і дитячий хрестовий похід 1213 року, і облогу Дрездена пруссаками 1760 року, і Першу світову; герой роману «будь-якої миті був готовий до вибуху Третьої світової війни» [1].

На відміну від багатьох своїх попередників і сучасників, які обирали белетризовану форму оповіді й пропонували читачеві зображення військового протистояння, батальних сцен, концтаборів чи інших злочинів фашизму, автор роману переважно не показує, а розповідає про те, що в тому числі пережив сам чи вичитав в інших книгах (на сторінках твору згадуються «Випадки надзвичайних масових потьмарень та загального сказу» Ч. Маккея; «Дрезден: історія, театральне та мистецьке життя» М. Енделл; «Світобачення Селіна» Е. Островскі; «Страта рядового Словіка» В. Б. Г'юна тощо), а сама оповідь про Другу світову складається із розірваних фрагментів-пазлів, сповнених абсурду, позбавлених будь-якого сенсу (поневіряння героя, полон, смерть товаришів), що однак у підсумку складаються в цілісну картину.

Уперше автор відкриває очі своїм сучасникам на події «пекельного бомбардування Дрездена, тобто найбільшого вбивства цивільного населення за всю європейську історію», де «загинуло набагато більше людей, ніж… в Хіросімі», що його автор називає не інакше, як «масове вбивство» [1].

Тема твору задається назвою, сенс якої поглиблюється по мірі розгортання сюжету: місце для забою скота перетворюється на місце для забою людей, а зрештою, і дітей. На своїй бійні опиняються і діти XIII ст., і діти XX ст. – ровесники Біллі та самого автора. Виявляється, «на війни виряджають зовсім немовлят… це якийсь хрестовий похід дітей» [1]. На думку В. Нефьодова, «метафора бійні розростається до космічного масштабу, починаючи з Місяця (місячного пейзажу) і завершуючи Тральфамадором» [2], але «воєнна частина роману – лише фон, інформація до роздумів не тільки і не стільки про війну, скільки про людину і людство в глобальному масштабі його простору та часу його існування» [Там само].

Як справедливо зазначає О. Подкоритова, «присвячений темі війни, роман є не лише антивоєнного звучання», а антивоєнна тема підпорядковується «темі гуманізму та його ролі у житті людства» [3]. Таким чином, письменник в оригінальний спосіб, за допомоги «телеграфічно-шизофренічного стилю» висловлює протест проти абсурдності неусвідомленого буття людської цивілізації, яка втратила гуманістичні орієнтири і прирекла себе на самознищення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Воннеґут К. Бійня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей. Режим доступу: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php

2. Нефедов В. А. Миф и реальность в романе К. Воннегута «Бойня номер пять, или Крестовый поход детей». Режим доступу: https: //cyberleninka.ru/article/n/mif-i-realnost-v-romane-k-vonneguta-boynya-nomer-pyat

3. Подкоритова О. П. Поетика сатири в романах К. Воннеґута. Режим доступу: https: //eprints.zu.edu.ua › vip_52_46.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Богданова І.В.

Кисіль А. К.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

«ТЕЛЕГРАФІЧНО-ШИЗОФРЕНІЧНИЙ» СТИЛЬ РОМАНУ КУРТА ВОННЕҐУТА «БІЙНЯ НОМЕР П'ЯТЬ, АБО ХРЕСТОВИЙ ПОХІД ДІТЕЙ»

Творчість К. Воннеґута не втрачає актуальності упродовж останньої половини століття. Гуманістичний зміст творів американського письменника, його протест проти знеособлення особистості, знецінення вартості людського життя, пошук відповідей на вічні екзистенційні питання зумовлюють інтерес до творчості митця у нових поколінь читачів. Не вщухають дискусії щодо творчого методу письменника: частина дослідників, серед яких В. Дмитрук, Дж. Клінковіц, В. МакНеллі, М. Мендельсон, С. Щербина, переконані у реалістичному первні творчого методу К. Воннеґута, інша частина – П. Джонс, М. Дикстайн, Д. Фоккема –

включають творчість письменника до постмодерністської літературної парадигми [Детальніше про це: 5]. Так чи інакше, вивчення особливостей ідіостилю К. Воннеґута, митця із «безлімітною фантазією», безперечно, становить науковий інтерес і є метою даної статті. Об'єктом дослідження слугує роман «Бійня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей».

Сам письменник визначає стиль оповіді як «злегка телеграфічно-шизофренічний», акцентуючи увагу на певному свідомому аграматизмі, недорікуватості, емоційній недорозвиненості автора-оповідача та його героя, що є результатом розщеплення свідомості, нездатності адекватного сприйняття реальності та існування у власному суб'єктивному вимірі. Стилістика твору підпорядковується його ідейному задуму і є способом відображення й моделювання абсурдної реальності, позбавленої логіки та сенсу, якою, з точки зору автора, є світ, до того ж не лише земний, а й іншопланетний – світ Тральфамадора та його мешканців. К. Воннеґут вбачає своє покликання в тому, щоб «зруйнувати гармонію хаосом. Якби усі присвятили себе цьому, ми, можливо б, зрозуміли нарешті, що ніякої гармонії не існує у світі, який оточує нас, що навкруги хаос і необхідно якось до нього прилаштуватись, щоб уціліти» [4, 211]. Звідси мозаїчність та фрагментарність оповіді, постійна зміна трьох часових планів, використання іронії та сатири тощо.

Митець шукає мовні засоби, здатні передати враження про події, що пережив сам (участь у війні, полон, бомбардування Дрездена), «ніби боячись нестикування між жахливою реальністю та обмеженими можливостями сповна передати її» [3, 93]. Так виникає ідея «смерть і страждання, що супроводжують події у романі», описувати «вдавано спокійно і відсторонено», «простими реченнями, уникаючи моралізаторства і коментарів» [Там само].

Важливу функцію виконують в тексті рефрени. 103 рази повторюється в романі фраза «so it goes» – «ось такі справи». На думку О. Подкоритової, «виділена графічно окремим абзацом і інтонаційно… вона набуває звучання… приспіву, котрий асоціюється з похоронним дзвоном, який довго лунає, нагадуючи про те, що трапилося» [4, 207]. Дослідниця справедливо стверджує, що «контраст між безповоротністю смерті і звичайністю розмовної фрази надає роману філософської глибини і акцентує авторський гучний протест проти будь-якого прояву насильства» [Там само].

У розкритті ідейного змісту роману велику роль відграють образи-символи. Насамперед це символ бійні: у романі використовуються обидва значення слова – «місце для забою скота» (українське *бійня* фактично витіснило варіант *бойня* з ужитку) та «масове знищення людей» (Дрезденське бомбардування, за словами автора, «найбільше вбивство цивільного населення за всю європейську історію», «масове вбивство» [2]). Не менш значущим є символ пташки, наскрізний в романі що уособлює свободу і чистоту й природність помислів. Образ птахів з'являється на початку твору, цим образом роман завершується: «Друга світова війна в Європі скінчилася... Біллі і його товариші вийшли на тіняву вулицю і побрели світ за очі. На деревах саме розпускалося листя. На вулиці ніщо не рухалося… Над їхніми головами перемовлялися пташки. Одна з них запитала у Біллі: "Цінь-цві-рінь?"» [Там само]. Гармонійним і досконалим постає світ без людей, де є природа, тиша (як відсутність звуків, породжених людьми) і гомін птахів.

Відтак характерними домінантами воннеґутівського ідіостилю постають мінімалізм, фрагментарність, прийом контрасту, використання символів, рефренів тощо. І звичайно, іронія та сатира, що покликані викривати абсурдність світу та ті процеси дегуманізації, що все більше поглиблюються у XX ст. Таким чином, завдяки незвичайному «телеграфічно-шизофренічному стилю» К. Воннеґуту вдається головне – «змусити <читача> задуматися», а зрештою «найпривабливіший і найчарівніший елемент стилю – непідробний інтерес, а зовсім не досконале володіння мовою» [1].

Список використаних джерел і літератури:

1. Бутакова В. «Красноречие должно служить идеям, а не наоборот»: Курт Воннегут о стиле письма. Режим доступу: https://theoryandpractice.ru/posts/17395-krasnorechie-dolzhno-sluzhit...

2. Воннеґут К. Бойня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей. Режим доступу: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php

3. Даниліна С. Ю. Відтворення ідіостильових складників роману К. Воннеґута «Бойня номер п’ять» у множинних українських перекладах Режим доступу: https: //philology.knu.ua/node/318
4. Подкоритова О. П. Поетика сатири в романах К. Воннеґута. Режим доступу: https: //eprints.zu.edu.ua › vip_52_46
5. Титаренко І. Л. Специфіка художнього світу К. Воннеґута: автореф. дис…. к.філол.н. Дніпропетровськ, 2000. 18 с.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Богданова І. В.

Козлова А. С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТВОРЧІСТЬ ЛЮСІ МОД МОНТГОМЕРІ В КОНТЕКСТІ ДРУГОЇ ХВИЛІ ФЕМІНІЗМУ

Канадська письменниця Люсі Мод Монтгомері народилася 30 листопада 1874 р. у Кліфтоні, померла 24 квітня 1942 р. в Торонто. Її дитинство було обтяжене смертю матері, коли Люсі ще не виповнилося й 2 роки, та відсутністю батька, який передав опіку над дитиною батькам покійної дружини. У своїх мемуарах вона пише, що один з її найперших спогадів – це відчуття холоду від щоки матері, якої дівчинка торкнулася, коли мати лежала в труні. До 16 років вона жила з родичами матері в м. Кавендіш на острові принца Едуарда. Пізніше близько року намагалася об’єднатися зі своїм батьком і його новою родиною, але напружені стосунки з новою дружиною батька змусили повернутися до оселі Макнейлів – бабусі й дідуся по матері. Її дитинство вирізнялося переважаючими переживаннями самотності, замкнутості, усамітненості. Письменниця згадує, що часто плакала й емоційну відраду знаходила в читанні. Суттєво, що вона згадує своїх уявних друзів (Кеті Моріс і Люсі Грей), які жили у «казковій кімнаті» за книжковою шафою у вітальні [1]. У 13 років дівчина вперше подає вірш до публікації і пише у своєму щоденнику про мрії щодо слави. Її перша публікація була у віці 16 років, причому дівчина використовує псевдоніми, аби приховати свою особистість і насамперед стать. У 1894 р. закінчує курс підготовки вчителів у коледжі принца Вельського у Шарлоттауні, закінчивши дворічний курс за рік з відзнакою. У 1995-1886 рр. вивчала літературу в університеті в Галіфаксі, але через фінансову скруту не отримала ступінь. Далі дівчина вчителює, працює коректором у газеті, веде колонку, публікує вірші і короткі оповідання, працює в поштовому відділенні. До цього періоду відноситься також те, що Монтгомері назвала «спалахом» – екстатичне переживання єдності з природою та її одухотвореності, мить спокою і ясності під час самотніх прогулянок островом принца Едварда. 5 липня 1911 р. Люсі виходить заміж за пресвітеріанського священика Івена Макдональда. У медовий місяць вони їдуть до Британії та Шотландії, що вплине на осмислення письменницею свого культурного коріння. У цьому шлюбі вона мала трьох синів – Честера, Гью (народився мертвим) та Івена. Зазначимо, що у 1908 р., ще до шлюбу, Люсі Мод опублікувала свою першу книгу «Енн із Зелених Дахів», яка вийшла друком у червні, а до листопада наступного року мала вже 6 передруків тиражу. Цікаво, що британська дослідниця Ф. Хеміл уважає, що письменниця, якій на час публікації було 37 років, не ототожнювала себе з Енн, хоча явно навала їй рис, які б хотіла мати, тобто спиралася не лише на власний екзистенційний досвід, а і на вікторіанські уявлення про дівчинку, що, природно, стало предметом для аналізу психоаналітичною критикою [2, 661].

Перший роман письменниці «Енн із Зелених Дахів» (англ. Anne of Green Gables) порівнюють з історіями про подорожі Аліси з легкої руки Марка Твена, який назвав Енн Ширлі найчудовішою дитиною від часів безсмертної Аліси [3]. До початку Першої світової війни Л. М. Монтгомері пише перші 6 книг серії про Енн Ширлі. Осмислення фінансового підтексту творчості у процесі боротьби за права, а також події Першої світової війни спричинили у письменниці тяжкий комплекс особистої провини, оскільки її персональний гуманізм суперечив офіційному патріотизмові, тому її численні заклики до чоловіків іти на війну

переживалися нею амбівалентно. Вона відчувала себе винною у смерті людей. Також на подальший аналіз її творчості суттєво вплинули проблемні моменти її стосунків із чоловіком, які окреслили зміст моделей емоційного насильства над жінкою в родині у феміністичній критиці, а також таємниця її смерті, яка офіційно визнана природною хоча онука письменниці Кейт наполягала на версії суїциду, що також спричинилося до уваги психоаналітичної критики.

Творчість Л. М. Монтгомері часто розглядається у контексті ідей фемінізму. Відома канадійська письменниця М. Етвуд, яка належала до другої хвилі фемінізму (60 – 90-ті рр. ХХ ст.), наприкінці 80-х рр. «тлумачила творчість Монтгомері як щось більше, ніж просто дитяча художня література» чи жанрові твори комерційного спрямування. «Л. М. Монтгомері, і особливо її персонаж Енн Ширлі, сприймалися як феміністичні героїні, випереджаючи свій час, представляючи рух, перш ніж з'явилася його назва», – пишуть сучасні дослідники [3]. Як зауважувала Ж. Х. Едельштайн уже у ХХІ ст. (2009), «ніколи це не було прямо сказано, але Енн, безумовно, феміністка, і бути феміністкою в Канаді початку ХХ ст. – це важкий шлях» [3]. Також підкреслювалась увага письменниці до питань, сформульованих уже наприкінці ХХ ст., – фемінізм і забобони, форми знущання та упослідження, бажання належати та бути вільною, проблематика гендерного аутсайдерства. Тобто, у творчості письменниці головну роль відіграє не соціальний аспект подолання нерівності між статями на законодавчому рівні, за що виступала перша хвиля фемінізму та рух суфражисток, а проблеми, пов'язані з фактичною нерівністю чоловіка і жінки в суспільстві, специфікою жіночої сексуальності, родиною, соціальним статусом на місці роботи та репродуктивними правами жінки. Можемо сказати, що авторка справді випередила формулювання цієї проблематики, оскільки в її текстах, і насамперед у циклі про Енн Ширлі, уся ця проблематика присутня в імпліцитному вигляді, а деякі проблеми доволі широко експліковані, як-от, наприклад, тема материнства, бездітності, репродуктивних прав жінки. При цьому слід зазначити, що атмосфера художнього всесвіту Монтгомері виключає вузько сектантський, задушливий підхід до осмислення питань гендеру. Її жінки живуть у чоловічому світі і навіть, зазнаючи в ньому страждань, не акцентують протиставлення жіночого і чоловічого та їх антагонізм, апелюючи до спільної людської природи та християнських цінностей, що їх об'єднують. Можна сказати, що образ жінки у Монтгомері як останній прихисток особистісної свободи зберігає власну гідність, нехай вразливу і не універсальну, але правдиву і нескорену. Як зазначає, коментуючи кореляцію гендеру з текстом, Ю. Крістева: «Вважати, що «ти» – жінка – майже не менше безглуздя та обскурантизм, ніж вважати, що «ти» – чоловік… жінкою не можна бути, бо жінка – це те, що навіть не доходить до буття. Отож на такій основі практика, яку здійснює жінка, може бути лише негативною, суперечити тому, що існує, щоб сказати: «Це не так» і «Цього ще немає». Отже, я розумію під «жінкою» те, що не репрезентується, те, що не висловлюється, лишаючись поза межами номінацій та ідеологій» [4, 456]. Подібний підхід [5] інтегрує за світоглядною ознакою творчість Л. М. Монтгомері до традиції другої хвилі феміністичної теорії і практики. Також зауважимо, що оскільки йдеться про твори традиційно тлумачені як такі, що належать до дитячої літератури, то форма виразу феміністичних ідей і власне їх репрезентація в сюжетах, побудові образів, діалогах зазвичай ніколи не є прямою та не набуває плакатно-шаржевого характеру чи вигляду агітки. Художній світ письменниці надає цим ідеям об'єму та глибини, унеможливлюючи їх тлумачення за допомогою hate speech, мови ненависті та протистояння між статями. Крім того, не проводячи принципової відмінності між формами набуття досвіду у чоловіків і жінок, художній світ Монтгомері не може бути віднесений до третьої хвилі фемінізму, яка виходить з того, що існують нефіксовані, нестабільні квір-суб'єктивності як наслідок неоднорідності гендерних груп за ознаками класу, раси та сексуальності і відповідно нетотожності їхнього досвіду. Тобто, Монтгомері ніколи не переходить умовну точку перетину, за якою кількість відмінностей між гендерними групами перевищує кількість об'єднавчих факторів. На нашу думку, це робить її творчість такою привабливою для сучасного читача і, що актуально, глядача (екранізації «Енн із зелених Дахів» – 1985, 1986, 2000; екранізації іншого романе – «Анна з Ейвонлі» – 1989 – 1996, серіал

CBC 1998-2000 «Емілі з Молодого Місяця» і останній серіал за мотивами серії 2017-2019 рр. виробництва Netflix) якраз тому, що вона аксіологічно монолітна, не підвладна негоції та фрагментарності постмодерної картини світу, а стверджує зрозумілі християнські цінності в нехай не надто простому світі. Інакше кажучи, її книги, як і будь-які великі дитячі чи дорослі книги, надихають і дають сили жити.

Список використаних джерел і літератури:

1. Rubio, Mary (2008), Lucy Maud Montgomery: the gift of wings, Toronto: Doubleday Canada, c. 28-29.
2. Hammill, Faye. 'A new and exceedingly brilliant star' : L. M. Montgomery, "Anne of Green Gables," and Mary Miles Minter (англ.) // The Modern Language Review. 2006. July (№ 101 (3)). P. 652–670.
3. McIntosh, A., Devereux, C. Lucy Maud Montgomery / The Canadian encyclopedia. URL: https://thecanadianencyclopedia.ca/en/article/montgomery-lucy-maud
4. Крістева Ю. Жінка ніколи не така / Ю. Крістева. Полілог. – К. : Юніверс, 2004. – 480 с. – С. 454 – 460.
5. Кретов П. В., Кретова О. І. Гендер, письмо та ідентичність: від фемінітиву до метафізики статі // Вісник Черкаського університету: Серія «Філософія». Наук. журнал. №2. – Черкаси, 2017. – 120 с. – С. 3 – 11.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Кретова О.І.

Кузьменко Я. С.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

ПРИЕМЫ САТИРИЧЕСКОГО ИЗОБРАЖЕНИЯ ФАНТАСТИКИ В ПОВЕСТЯХ Н. В. ГОГОЛЯ И О. И. СЕНКОВСКОГО

Одним из самых примечательных явлений культуры конца XVIII – первой половины XIX века является развитие сатирического начала во всех видах искусства, особенно в литературе. «Сатира (лат. satira, от satura – смесь, всякая всячина) – особенный способ изображения действительности, который заключается в остром осуждающем осмеянии негативного. В узком значении – это произведение обличительного характера» [2, 611]. В разные времена сатира принимала разные формы, однако, всегда была активным приемом современников против несправедливости в обществе, пороков человека, несовершенства власти и т. д. Иными словами, она олицетворяла собой идеологическую борьбу в эстетических формах.

Цель нашего исследования – компаративный анализ приемов сатирического изображения фантастики в повестях Н. В. Гоголя «Сорочинская ярмарка», «Ночь перед Рождеством» и О. И. Сенковского «Большой выход у Сатаны», «Превращение голов в книги и книг в головы». Несмотря на многочисленные исследования проблемы фантастического (от теоретических концептуальных замечаний В. М. Жирмунского, Ю. В. Манна, Э. В. Померанцевой, Е. М. Мелетинского, Н. Я. Берковского до частных наблюдений Т. А. Чернышевой, А. А. Александрова, Ю. В. Грузина, Л. А. Романчук, Р. Лахманн, А. С. Киченко), сравнительный анализ художественных форм фантастического в романтических повестях Н. В. Гоголя и О. И. Сенковского не проводился.

Фантастика как особая форма отображения действительности, логически не совместимая с реальным представлением об окружающем мире, прочно войдет в романтическую литературу. Ее источниками послужили различные мифологии, фольклор, а также представления о сверхъестественном, потустороннем, сложившиеся в более ранние культурные эпохи.

Так, источником фантастического в раннем творчестве Н. В. Гоголя («Вечера на хуторе близ Диканьки») является, прежде всего, мифо-фольклорная традиция, что объясняет способ ее отображения не в мистических формах, а волшебно-сказочных. Смех становится оружием борьбы со страхом, который мог бы возникнуть при столкновении с потусторонними силами (об этом см.: [3]). А сатирическое изображение фантастического – напоминание и осмеяние человеческих слабостей и пороков.

Так, в повестях «Ночь перед Рождеством» и «Сорочинская ярмарка» помощь «нечистой силы» оказывается решающей на пути преодоления препятствий между влюбленными.

Причем демонологические существа описаны настолько реалистично и обыденно, что они начинают казаться неотъемлемой частью реального мира. Так, черт из повести «Ночь перед Рождеством» «спереди – совершенный немец», а «сзади – губернский стряпчий в мундире» [1, 154]. И, ухаживая, как заправский ловелас, за Солохой, он нашептывал ей на ухо «то самое, что обыкновенно нашептывают всему женскому роду» [1, 156].

Так же, в сатирическом плане, изображает Н. В Гоголь образ черта в повести «Сорочинская ярмарка». Из рассказа об изгнании его из ада и жизни среди людей, мы узнаем, что «нечистый» грустит по родным местам вполне по-человечески: «Вот черту бедному так стало скучно по пекле, что хоть до петли» [1, 80]. Последующая разгульная жизнь черта соответствует образу жизни многих гоголевских героев: «…и стал черт такой гуляка, какого не сыщешь между парубками. С утра до вечера то и дело, что сидит в шинке!» [1, 81]. Хотя шинок, согласно традиционным представлениям, является одним из тех «веселых» мест, в которых разрушаются судьбы людей не без действия нечистой силы, для черта он также не изменяет своей функции: «гулял, гулял [черт] – наконец пришлось до того, что пропил все, что имел с собою» в шинке, включая и свою красную свитку [1, 81]. Иной смысл в изображение фантастики вкладывал О. И. Сенковский. Обращаясь на протяжении всего творческого пути к таким проблемам, как «модные» научные теории, литературная борьба 30-х годов XIX в., жизнь светского общества, романтик с насмешкой разоблачает их. Для него не было таких тем, таких имен, которые нельзя было бы подвергнуть критике.

Первые выпады против «умозрительных наук» были сделаны писателем уже в «Большом выходе у Сатаны» (1832): во время завтрака «царь чертей» замечает в потолке расщелину. Разгневанный, он зовет своего архитектора-воришку, который «при жизни своей строил соборную церковь в Саламанке, из которой украл ровно три стены, уверив казенную юнту, имевшею надзор над этою постройкою, что заготовленный кирпич растаял от беспрерывных дождей и испарился от солнца» [4, 8]. Однако, когда тот вместо того, чтобы заделать дыру в потолке дворцовой залы, предлагает масштабный план перестройки всего дворца и смету на огромную сумму, Сатана советует ему произвести ремонт следующим образом: «Сатана протянул руку к бочке: все посмотрели на него с любопытством. Он вытащил из нее две толстые книги: «Умозрительную физику» и «Курс умозрительной философии» Шеллинга; раскрыл их, рассмотрел, опять закрыл и вдруг швырнул ими в лоб архитектору, сказав: – На! возьми эти две книги и заклей ими расщелину в потолке: через эти умозрения никакой свет не пробьется» [4, 9]. Упомянутая в повести «Умозрительная физика» принадлежит известному русскому шеллингианцу Д. М. Велланскому. Сторонник опытных наук и ярый враг «умозрительных», О. И. Сенковский многие годы критиковал Велланского не только за приверженность к Шеллингу, но в большей степени за «темный язык» и «глубоко-мудрое» изложение, которыми отличались его книги.

Потешается О. И. Сенковский и над обезглавленными жителями Голконды («Превращение голов в книги и книг в головы»), которых «при помощи известных секретов статистики, истории, политэкономии, умозрительной физики и разных других несомненных наук, также при могущественном пособии животного магнетизма» [5, 202-204] оживил шарлатан Пинетти. В этом произведении О. И. Сенковский критикует не только естественнонаучные и общественно-политические теории, но и глупость самого общества, которое при некоторых условиях смогло бы просуществовать и «без голов».

В разговоре с султаном Голконды, Шагабагам-Балбалыкумом, Пинетти, совмещающий должность визиря с занятиями магией, объясняет суть нового государственного управления посредством новомодной науки: «Это наука <…> нарочно выдуманная у нас, на Западе, для обогащения пустых государств посредством разных пустяков. При помощи этой науки три великие промышленности, сельское хозяйство, ремесленность и торговля оказывают неимоверные успехи в торжественных речах и книгах, так что в три дня любой народ может сделаться необыкновенно богатым по теории, умирая с голоду в практике...» [5, 210]. Сатира, скрытая за этими словами, явно направлена против популярной в это время западной политэкономии.

Таким образом, мы можем сделать выводы, что приемы сатирического изображения фантастики имели различные функции у русских авторов-романтиков. Так, если в гоголевском мире «Вечеров» фантастическое гармонично сосуществует с реальным миром, а смех над «нечистым» – это способ преодоления страха, освобождение от него. То в произведениях О. И. Сенковского – фантастика становится аллегорическим средством, обличающим общественные и общечеловеческие пороки.

Список использованной литературы:

1. Гоголь Н. В. Собрание сочинений : в 8-ми т. М. : Правда, 1984. Т. 1. 382 с.

2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремка та ін. К. : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

3. Манн Ю. В. Поэтика Гоголя. М. : Худож. лит., 1988. 413 с.

4. Сенковский О. И. Большой выход у Сатаны. *Русская фантастическая проза XIX – начала XX века.* М. : Правда, 1989. С. 3–33.

5. Сенковский О. И. Превращения голов в книги и книг в головы. *Русская романтическая повесть писателей 20–40 годов XIX века.* М. : Пресса, 1992. С. 188–212.

Науковий керівник: к. філол. наук Іванова Н.П.

Мазур А. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ ПИСЬМЕННИЦЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ «ГРУПА 47» В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ

Прихід до влади в Німеччині нацистів та події Другої світової війни значною мірою вплинули на перебіг літературного процесу цієї країни, сприяли трансформації світогляду низки письменників у повоєнний період. Це призвело до появи в німецькій літературі нових прізвищ та письменницьких об'єднань, яскравим прикладом яких є «Група 47», що була створена 1947 року в Німеччині, чия поява була спричинена бажанням відтворити пережитий досвід на письмі, запровадити нові тенденції розвитку на літературному поприщі, відродити німецьку культуру і мову, що потерпали за роки фашистської диктатури. (Детальніше про завдання і творчу роль «Групи 47» див.: [1, 145-154].)

У процесі ознайомлення з діяльністю «Групи 47» важливим постає питання її ролі та місця у перебігу літературного процесу повоєнної Німеччини, вагомість її впливу на літературу даного періоду. Також доречно дослідити аспект самопозиціонування товариства та його значимість для генерації нового покоління письменників. Доцільно розглянути творчість групи з позиції тематичної та ідейної єдності.

Основу цієї письменницької групи склало повоєнне покоління німецьких авторів, більшість яких, були змушені не просто спостерігати події війни, а й брати в них активну участь. Лідерами об'єднання були Г. Ріхтер, А. Андерш та В. Вайраух [3].

«Група 47» стала тим унікальним творчим союзом, де об'єднались молоді активні люди, які вирішили створити принципово нову літературу, відмінну від творчості своїх попередників; письменники, які не боялися вдаватися до літературних експериментів і відверто демонструвати свій ідеологічний супротив іншим літераторам-антифашистам.

Зустрічі літературного об'єднання проводились двічі на рік, конкретної програми вони не мали і потрапити туди можна було лише за наявності відповідного запрошення від Г. Ріхтера. Під час таких зустрічей учасники мали дотримуватись сформованих з плином часу правил ведення дискусій: презентувати лише неопубліковані тексти, обговорювати представлені твори незважаючи на особисте ставлення до автора, не дозволялось відповідати на критику чи реагувати в якийсь інший спосіб [2, 38].

Впродовж свого існування (вересень 1947 – жовтень 1967) «Група 47» була єдиною тогочасною літературною «школою» талановитої молоді в ФРН, своєрідним осередком письменників нового покоління, яке визначало тенденції та напрями розвитку літературного процесу Західної Німеччини. Через газети, журнали, радіо та телебачення вона навіть могла

тиснути на політику держави.

Провідна тематика творів цього літературного угрупування була сформована на основі життєвого досвіду її учасників. Уникаючи символічних засобів зображення, вони писали про війну, розруху та про скалічених фізично й морально людей, описуючи все так, як було насправді, як бачили на власні очі. Втім їх описи не обмежувались лише чітким відображенням побачених і пережитих подій, вони намагались передати внутрішню боротьбу, переживання та страждання особистості в умовах воєнної та повоєнної дійсності. Зважаючи на проблему вини за злочинницьку діяльність проти людства, порушувалися теми історії Третього рейху, концепції нацизму, опору та еміграції [1, 149; 3].

До 1970-х років XX століття учасники групи були головними на літературній ниві тогочасної Німеччини. Слід згадати Г. Белля (лауреат Нобелівської премії 1972 року), якого називають «совістю німецької нації» та його знакові твори «Kreuz ohne Liebe», «Der Zug war pünktlich», «Und sagte kein einziges Wort», а також Ґ. Ґраса (лауреат Нобелівської премії 1999 року) з його романами «Die bösen Köche», «Hochwasser», З. Ленца, А. Андерша, П. Вайса та інших видатних майстрів слова [5].

Провідний німецький історик XX століття Йозеф Фогт зауважив, що літературна діяльність, драми, романи та поезія, що були видані в 1960-х роках засновниками та членами творчого угрупування «Група 47» породили літературу ФРН та складають так звану «класику» західнонімецької повоєнної писемності (цит. за: [2]).

Угрупування продовжило традиції літератури Веймарської республіки і внесло вагомий вклад у відновлення, порушених у роки панування нацизму, зв'язків з зарубіжними літературами (зокрема з літературою США). У суспільно-політичному аспекті роль діяльності «Групи 47» визначалась упередженим ставленням її членів до тенденцій реваншизму та перебудови в політичному русі Західної Німеччини та сприянням своїми творами та публічними виступами зміні політичного клімату ФРН.

Можна зробити висновок, що літературне об'єднання «Група 47» була невід'ємною частиною політичного та культурно-історичного розвитку Західної Німеччини, а згодом і ФРН, про що свідчать як праці членів угрупування, що тісно пов'язані з тогочасною дійсністю, так і суспільний інтерес до самого братства.

Список використаних джерел і літератури:

1. Варецька С. Роль і функції письменницького об'єднання «Група 47» в літературному процесі Німеччини. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* 2016. Вип. 23. С. 145–154.

2. Варецька С. Вплив покоління̈вого фактору на діяльність «Групи 47». *Питання літературознавства.* 2019. № 99. С. 36–49.

3. Зачевский Е.А. «Группа 47» и становление западногерманской литературы. Ленинград: Издательство Ленинградского Университета, 1989.

4. Vogt J. Erinnerung ist unsere Aufgabe: Über Literatur, Moral, und Politik. 1945–1990. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1991. 191s.

5. Генріх Белль. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Генріх_Белль (дата звернення: 26.02.2020).

Науковий керівник: д. філол. наук, професор Киченко О.С.

Насеннік А. П.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЛІТЕРАТУРА «НОВОЇ ЩИРОСТІ» ЯК НОВЕ ЕСТЕТИЧНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Сучасна наукова парадигма з безжальністю констатує занепад постмодернізму, на зміну якому приходить нове мистецтво, здатне реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві та культурі. «Знецінення людської особистості, відсутність емоцій, байдужість як результат масовості – те, що залишилось від постмодернізму» [1, 24] і призвело до необхідності

формування мистецтва «нової духовності», «нової щирості». Час появи нових тенденцій та змін у світовідчутті людини припадає на період після 90-х рр. Постмодернізм, який існував поза людиною, поступається місцем новій системі цінностей, що повертається обличчям до Людини, її особистісного досвіду та індивідуальних переживань. На зміну руйнуванню людини та світу приходить усвідомлення необхідності цілісності світосприйняття та поваги до Історії та Світу.

За словами В. Сербинської, «на противагу цінностям постмодернізму – які фактично є відмовою від цінностей, жорстокою іронією, місцями відвертим сарказмом, цинізмом і деконструкцією», приходить нове мистецтво, яке «прагне до реконструкції, до відродження дискурса, великих розповідей… повторного розгляду релігійних концепцій, трансцендентного/іманентного, пошуку глибини і духовності в умовах сучасного світу з його екологічною катастрофою, повстаннями, втомою від поверховості і споживання. Відповідно від кітча, колажів, абстракціонізму, сюрреалізму ми переходимо до неоромантизму та магічного реалізму» [1, 23-24].

Констатація нових тенденцій продукує необхідність їх означення: за останні десятиліття було запропоновано чимало назв – гіпермодерн Ж. Ліповецьки, цифромодернізм А. Кірбі, автомодернізм Р. Самуельса, альтермодернізм Н. Бурріо та ін. [2]. Однак найбільш перспективною вважається теоретична концепція метамодернізму. Метою даної статті є дослідження такого явища як метамодернізм чи література «нової щирості», що набуває популярності в останні роки.

Головною працею з проблем метамодернізму вважаються «Нотатки про метамодернізм» («Notes on metamodernism») (2010) Тімотеуса Вермюлена (Timotheus Vermeulen) та Робіна ван ден Аккера (Robin van den Akker) [4]. Голандські вчені наполягають на необхідності заснування нової теорії, оскільки ті тенденції, які означились у житті суспільства, «неможливо пояснювати в термінах постмодернізму. Вони виражають… оптимізм і… щирість, які натякать на іншу структуру відчуттів, припускають інший дискурс». На думку авторів, в основі сучасної культури лежить відчуття коливання, або осциляції: «…метамодернізм коливається між модерном і постмодерном… між ентузіазмом модерну і постмодерністською насмішкою, між надією і меланхолією… емпатією і апатією, єдністю і множинністю, цілісністю і розщепленням, ясністю і неоднозначністю» [Там само].

Важливо, що нова концепція не встановлює жорских меж в інтерпретації конкретних літературних творів, надаючи можливість авторові і читачеві нового бачення людини в її стосунках зі світом. Люк Тернер (Luke Turner), автор праць «Метамодернізм: стислий вступ» («Metamodernism: A Brief Introduction») та «Маніфест метамодернізму» («Metamodernist // Manifesto»), що його вважають одним із засновників нової парадигми, наголошує: «…дискурс метамодернізму має швидше описовий, ніж наказовий характер; залучені засоби формулювання майбутніх змін асоціюються зі структурою почуттів, для якої термінології постмодерністської критики вже недостатньо» [3].

Можна відмітити, що література метамодернізму, чи «нової щирості», як естетичне явище розкриває чуттєве пізнання навколишньої дійсності з її різноманітними напрямами: природою, суспільством, людиною та її діяльністю в усіх життєвих сферах, навіть у виробничій. Отже, естетичні почуття, переживання, естетична насолода виступають як вияви естетичного ставлення до предметів або явищ дійсності.

Зрештою, запропонована концепція метамодернізму – явище нове, для його осмислення знадобиться багато часу, однак вже зараз його принципи можна назвати логікою та вектором подальшого розвитку культури. Метамодернізм не пропагандує щось кардинально нове, революційне, але направляє нас в сторону переоцінки та вибору на користь «ствердження» замість постмодерністського «заперечення».

Список використаних джерел і літератури:

1. Сербинская В. А. Постмодернизм и метамодернизм: разграничение понятий и черты метамодернизма в современной литературе. Режим доступу до статті : https://cyberleninka.ru/article/n/postmodernizm-i-metamodernizmrazgranichenie-ponyatiy-i-cherty-metamodernizma-v-sovremennoy-literature

2. Supplanting the Postmodern: An antology of writing on the arts and culture of the early 21st century/Ed. by

D. Rudrum, N. Stavris. New York; London; New Delhi; Sydney, 2015.
3. Turner L. Metamodernism: A brief introduction. 2015. [Електронний ресурс] / January 12. // Режим доступу до статті : http://www. Metamodernism.com/2015/01/12 /metamodernism-a-brief-introduction
4. Vermeulen Timotheus, Akker Robin, van den. Notes on metamodernism [Електронний ресурс] / Journal of Aesthetics & Culture. 2010. Vol. 2 // Режим доступу до статті : http://www.emerymartin.net/FE503/Week10/Notes/20on/20.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Богданова І.В.

Носок Д. В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ ДЖ. ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО ЛЕЙТЕНАНТА»

Однією із найактуальніших проблем сучасних національних літератур є проблема ідентичності, пошук власного місця в історико-культурному контексті. Вікторіанська епоха для Великобританії виступила тим лакмусовим папірцем, що визначає феномен «англійськості». У другій половині XX – на початку XXI століть на регулярній основі виходять науково-популярні видання, а жанр неовікторіанського роману не втрачає актуальності й донині.

Видатний представник англійської літератури XX ст. Дж. Фаулз залучається до активного діалогу із вікторіанською епохою за допомогою роману «Жінка французького лейтенанта». Встановлення інтертекстуальних зв'язків роману із прецедентними текстами вікторіанської Англії XIX ст. – мета статті.

Роман «Жінка французького лейтенанта» створювався впродовж 1967–1969 рр. Саме в цей час і виник термін «інтертекстуальність», вперше вжитий Ю. Крістєвою в 1967 році. Насичення роману цитатами, алюзіями, наявність стилізації, використання епіграфів, переосмислення сюжетів, мотивів, образів, окремі стилістичні прийоми свідчать про очевидний інтертекстуальний зв'язок із парадигмою вікторіанства та широким літературним контекстом від античності до авторської сучасності.

Дослідження інтертекстуального характеру роману «Жінка французького лейтенанта» включає такі завдання: 1) встановлення прецедентних художніх творів, з яких «запозичуються» літературні прототипи героїв, з якими встановлюється авторський діалог через алюзії, цитати, ремінісценції; 2) аналіз епіграфів до розділів та усього роману.

У романі ведеться постійна гра з «чужими» літературними текстами – переважно творами англійських митців XIX ст. Письменник свідомо вибудовує твір як свого роду колаж цитат з текстів Дж. Остін, Ч. Діккенса, В. Теккерея, Ш. Бронте, Дж. Еліот, Т. Гарді, Дж. Мередіта, Т. Л. Пікока, Н. Готорна та інших письменників. У сюжетних перипетіях та у персонажів Дж. Фаулза звичайно є один або декілька добре пізнаваних літературних прототипів: так, любовна фабула роману повинна викликати асоціацію з «Млином на Флоссі» Дж. Еліот і «Блакитними очима» Т. Гарді; історія з несподіваним одруженням старого баронета Смітсона, через що герой втрачає спадщину і титул, схожа до твору «Пелем, або Пригоди джентльмена» Е. Бульвер-Літтона; характер Сари нагадує героїнь Т. Гарді – Тесс («Тесс з роду д'Ербервіллей») і Юстасію Вай («Повернення на батьківщину»), а також героїню роману Н. Готорна «Червона літера» «грішницю» Естер Прінн; у Чарльза є спільні риси з численними героями Ч. Діккенса і Дж. Мередіта; в слузі Чарльза Семові вгадуються риси Сема Веллера з твору «Посмертні записки Піквікського клубу» Ч. Діккенса тощо. Літературні прототипи мають і другорядні персонажі: дворецький в маєтку Смітсонів носить те ж прізвище Бенсон, що й дворецький в романі Дж. Мередіта «Випробування Річарда Феверела» [1, 2, 3].

Епіграфи до роману та його розділів «мають властивості цитати та алюзії, оскільки асоціюються з контекстами, з яких вони запозичені» [3, 63], виконують функцію стилізації (вікторіанський роман активно залучає історичні та соціологічні узагальнення, що

вплітаються в тканину художнього твору) та підпорядковуються основному ідейному задуму твору – встановлення діалогу-дискусії двох епох. Епіграфи можна поділити на три групи: цитати із творів учених-дослідників (К. Маркса, Ч. Дарвіна) і публіцистів (Л. Стівена, М. Арнольда, Дж. Юнга); цитати найвідоміших поетів вікторіанської епохи (Т. Гарді, М. Арнольда); посилання на документальні хроніки епохи (статті з газет, оголошень, звіти лікарів тощо) [3, 63–64].

У складній системі інтертекстуальності роману кожна з її форм є функціональною. Через інтертекст проступає увесь соціокультурний контекст вікторіанської епохи, а автор здобуває можливість порівнювати філософські, морально-етичні, соціально-політичні засади англійського суспільства XIX і XX століть.

Список використаних джерел і літератури:

1. Жлуктенко Н. Ю. Английский психологический роман XX века. Киев: Вища школа, 1988. 160 с.
2. Левицька О. С. Інтертекстуальний дискурс роману Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта». *Питання літературознавства*. 2013. № 77. С. 160–166.
3. Никольский Е. В. Философско-нравственная проблематика и художественные средства ее воплощения в романе Дж. Фаулза «Подруга французского лейтенанта». Режим доступу: https://cyberleninka.ru › article › filosofsko-nravstvennaya-problematika.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Богданова І.В.

Портянко А. Р.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ СТРУКТУРА ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО ЦИКЛА АНТОНИЯ ПОГОРЕЛЬСКОГО «ДВОЙНИК, ИЛИ МОИ ВЕЧЕРА В МАЛОРОССИИ»

Под циклом подразумевается группа произведений, сознательно объединенных автором по жанровому, идейно тематическому принципу или общностью персонажей, а чаще всего – по нескольким принципам. Цикл как жанровое образование возникает тогда, когда цикличность воспринимается как особая художественная единица, но будучи извлеченной из него, теряет часть своей эстетической значимости; художественный смысл цикла не сводится только к совокупности смыслов отдельного произведения, его составляющих [2, 492].

Проблема литературной циклизации является одной из самых актуальных и интересных в современном литературоведении, несмотря на то, что само понятие цикла недостаточно прояснено в современной науке. Его называют «жанровым образованием» (В. А. Сапогов, Л. К. Долгополов, Л. Е. Ляпина), «вторичным жанровым образованием» (И. В. Фоменко), «сверхжанровым единством» (М. Н. Дарвин), «явлением незавершенного жанрового генезиса» (К. Г. Исупов) и другие. Сегодня изучение литературной циклизации осуществляется на примере текстов разных эпох и разной родовой принадлежности.

Целью нашего исследования является анализ структуры повествовательного цикла Антония Погорельского «Двойник, или мои вечера в Малороссии», что поможет осмыслению природы новых явлений, которые появились в русской романтической литературе.

Так, в русском романтизме традицию циклизации прозы открывает Антоний Погорельский своим «Двойником, или Моими вечерами в Малороссии», где весьма разнохарактерные повести связываются адресацией к определенному литературному источнику. В круг литературных реминисценций автора попадает сентиментальный (карамзинский) сюжет, руссоистский мотив, традиции просветительской философской прозы, а в наибольшей мере, конечно, – гофмановская традиция, разрабатываемая автором в системе русской романтической эстетики.

Одним из основных способов циклообразования у романтиков является использование образа автора (подробнее о циклообразующих факторах см.: [1]). С этой точки зрения интересен замысел А. Погорельского, который строит свой романтический цикл по принципу «диалогической композиции» на основе разговоров, иногда перерастающих в спор (о фантастических, необычных предметах, например, о появлении в реальном мире призраков,

духов умерших, ищущих возмездия; о предчувствиях, предсказаниях, магнетической силе; о свойствах человеческого ума и его составляющих), двух рассказчиков повестей – повествователя Антония (реального) и его Двойника (ирреального).

К. Королев, автор-составитель «Энциклопедии символов, знаков, эмблем», отмечает, что «двойник – существо, незримо сопровождающее человека от рождения до смерти. Обычно двойники прячутся ото всех до тех пор, пока «хозяевам» не приходит черед умереть. Тогда они появляются перед своими «хозяевам» и их родственниками; причем сходство с «оригиналами» у них настолько полное, что родственники порой принимают двойника за самого человека» [4, 119]. Неслучайна и реакция Антония на появление Двойника: «Говорят, что такие явления случаются перед смертию… Неужто и вы, мой милостивец?..» [3, 28]. Так, на поэтическом языке романтиков двойник является потусторонним «близнецом» человека, его тенью, его вторым, истинным «я», которое, в свою очередь, может быть светлым и темным. Несомненно, Двойника А. Погорельского мы можем охарактеризовать как светлое начало, несмотря на его принадлежность к потустороннему миру. Его трансцендентальная природа «магнетически» обращает разговор к одной из центральных проблем романтической философии – проблеме сверхчувственного. А также призрачный Двойник, как это ни парадоксально, оказывается скептиком, выступающим на стороне естественнонаучного объяснения фантастических преданий, о которых идет речь в повествовательном цикле.

Другой, важный и необходимый признак циклических структур – особый состав и последовательность компонентов целого. Название частей, составляющих «Двойник, или Мои вечера в Малороссии», – «Вечера» – вводит цикл нтония Погорельского в контекст литературы предромантизма и романтизма (ср.: «Русские ночи» В. Ф. Одоевского, «Вечера на хуторе близ Диканьки» Н. В. Гоголя и т. д.). Семантика структурных компонентов «Двойника», основанная на связи реального и ирреального, определяет организацию романтического цикла. Шесть «Вечеров», которые выстраиваются в последовательную беседу рассказчиков, сгруппированы автором в две части (по три произведения в каждой).

Также к циклообразующим фактором относится фантастика, которой наполнены сюжеты «Двойника»: от самостоятельных повестей («Изидор и Анюта», «Лафертовская маковница») до различных рассказов, не имеющих названия и включенных в диалог Антония и Двойника. Так, наиболее показательными мини-сюжетами, входящими в единое циклическое целое, являются рассказ о поэте Попе (Вечер первый), которому явился дух старика и перекладывал книги на его полках; рассказ о чтении старинной рукописи, вследствие которого появлялось привидение; рассказ о докторе, которому после смерти являлась жена и тем самым возобновила его счастье; рассказ о графине, которой на постоялом дворе явилось привидение жены хозяина постоялого двора, якобы ее убившего, ищущее справедливости и возмездия; рассказ о двух молодых людях, которые вели разгульный образ жизни и дали клятву явиться друг другу после смерти; рассказ о духе профессора, который не мог успокоиться из-за невозвращенных им долгов; рассказ о Белой женщине, которая является перед смертью; рассказ о гадалке-шаротанке м-м Ля Норманд, о судьбах колдунов, гадалок.

Подводя итоги, следует сказать, что цикл Антония Погорельского «Двойник, или Мои вечера в Малороссии» полностью отражает черты романтического мировосприятия, связанного с представлениями романтиков о двоемирии, а также свидетельствует о стремлении художника-романтика создать текст, который соответствовал бы определенному канону, подтверждал его принадлежность к определенной традиции. Возможно, с этой чертой романтической поэтики связана идея циклизации различных повествовательных сюжетов у Антония Погорельского, Н. В. Гоголя, В. Ф. Одоевского, А. А. Бестужева-Марлинского и других авторов.

Список использованной литературы:

1. Киричок Г. А. Эпический цикл Глеба Успенского : (Поэтика и динамика жанра). Нежин, 1999. 189 с.
2. Литературный энциклопедический словарь / под ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. М. : Советская энциклопедия, 1987. С. 492.
3. Погорельский А. Избранное. М. : Сов. Россия, 1985. 432 с.
4. Энциклопедия символов, знаков, эмблем. М. : Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. 608 с.

Науковий керівник: к. філол. наук, ст. викл. Іванова Н.П.

Рыжова М. С.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

ЮМОР И САТИРА В РОМАНЕ М. А. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА»: СИСТЕМА СРЕДСТВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОСТИ

В романе «Мастер и Маргарита» М. А. Булгаков свободно соединяет несоединимое: историю и фельетон, лирику и миф, быт и фантастику, – создает некоторую трудность при определении жанра книги. Основываясь на трудах М. Бахтина, ее уже пробовали называть мениппеей.

В. Я. Лакшин говорит, что «с тем же успехом ее можно было бы, вероятно, назвать комической эпопеей, сатирической утопией и еще как-нибудь иначе» [1, 218].

И правда, если к роману «Мастер и Маргарита» подходить традиционно, оперируя такими привычными инструментами анализа, ни в какие обычные схемы он не укладывается. Есть основание назвать его бытовым романом, благо в нем широко развернута картина московского быта 30-х годов. Но не меньше оснований считать его фантастическим. И, само собой разумеется, – сатирическим.

Сатирический роман – литературно-художественный жанр, аналитическое постижение которого требует от литературоведения строго концептуального подхода к комическому – его основным закономерностям и его видам, прежде всего, конечно, к сатире. Сатира, как правило, рассматривает внутренне противоречивые явления, обнажая несоответствие между обликом и сущностью, формой и содержанием, претензией на значительность и фактической пустотой изображаемого объекта. При посредстве сатиры раскрывается двойственность явления, в явлении обнажается иное явление, схожее с первым и в то же время существенно от него отличающееся.

По своему социальному смыслу явление, изображаемое сатирой, – отрицательное, оно осознается писателем как некий антиидеал. В сатирическом произведении обычно происходит переоценка мнимых ценностей, которым назначается теперь их истинная, с авторской точки зрения или в каком-либо ином понимании, цена.

В сопоставлении с другими видами комического раскрывается резкость, суровость сатиры. Юмор допускает добродушное воззрение на осмеиваемого героя. Сатира не знает компромиссов. Термин «сатира» иногда используется расширительно, как максимально общее обозначение остроумного разоблачения. При таком подходе к вопросу юмор (а также иронию и т.п.) понимают так «профилактическую» сатиру, критику, мешающую мелким частным порокам стать социальным бедствием.

Объединяет юмор и сатиру не только их принадлежность к комическому на правах его разновидностей, но и нескрываемое присутствие в каждом элементе художественной структуры авторской индивидуальности, стремящейся «силой субъективных капризов, молний мысли, поразительных способов концентрирования привести к тому, чтобы внутри себя распалось и разложилось все, что хочет сделаться объективным и приобрести прочный облик действительности или только обладать видимостью его во внешнем мире» (Гегель). При этом юмор иногда (в части, у романтиков) приобретает смысл универсальной жизненной позиции, всеобъемлющей философской концепции, пронизанной мотивами мировой скорби. Смех, обращенный против всего общества, всего человечества, в этом случае зачастую распространяется и на свой субъект, т.е. на самого смеющегося.

Сатира сформировывалась в римской литературе в качестве разновидности лирики, обличительно-насмешливого стихотворного жанра. Со временем сатира утрачивает жанровую определенность. Нарушая и разрушая условные границы между отдельными видами литературы, сатира не является и литературным родом в строгом смысле слова, таким, как эпос, лирика, драма, хотя определяет структуру ряда жанров – например, драмы, романа (которые при их сатирическом применении превращаются в комедию, сатирический роман), басни, эпиграммы, памфлета, фельетона. Некоторые современные исследователи, впрочем,

склонны видеть в сатире литературный род (Л. Тимофеев, Ю. Борев), обращая при этом внимание не только на существование собственно сатирических жанров, но и на специфические принципы типизации в сатире.

Гротескные функции выполняют сюжетная фантастика, аллегория, пародийное утрирование, однолинейное раскрытые человеческой психики.

Во всех случаях сатира раскрывает комическое, и с этой точки зрения можно утверждать, что «всякий комический характер есть тип», и что, «наоборот, всякое сходство с типом имеет в себе нечто комическое».

Кроме этого, сатира приобретает предельно «прямое», памфлетное звучание, подобное публицистическому, ведет рационалистическое исследование жизни в формах, «близких к доказательству от противного». Это развернутое рассуждение в живых картинах, чередование которых определяется внешними факторами, преимущественно историко-философской концепцией автора, отнимающей у образа в интересах сатирической правды функции саморазвития. В некоторых произведениях рационалистической сатиры действительность трактуется описательно, без посредства наблюдателя, и сюжет в таких случаях упрощается.

В некоторых произведениях сатира отмечена пародийными мотивами, которые существенно отражаются на тональности повествования, на способах типизации. Насмешливое переосмысление прототипов пародии влечет за собой переоценку реального жизненного материала; литературный объект пародии оказывается для читателя на заднем плане, забывается, но техника пародирования с ее характерными акцентами, повторениями, передразниваниями, озорными интонациями, с ее метафорической стилистикой – остается.

В сатире такого рода распространена симметрия, здесь есть герои-двойники и герои-противоположности, здесь часты перекликающиеся (по сходству или контрасту) ситуации, эпизоды, детали. В мире, окружающем персонажа, главенствуют законы игры, спектакля, обмана, мистификации. Мистификация в подобной сатире - важнейшая мотивировка сюжета (мистификация и в жизни эквивалентна пародии: ложное, обманное действие содержит издевку над действием серьезным). Применение пародийных приемов в сатире нередко сопровождается иронической трактовкой предмета обличения, причем пародия особенно заметно затрагивает ситуации, ирония – характеры.

В литературной практике различные системы сатирической типизации склонны к широкому взаимодействию. Вероятно, прав Лев Толстой, считавший, что значительное искусство всегда создает и свои формы, не укладывающиеся в обычную иерархию жанров. Книга М. Булгакова – еще одно тому подтверждение. Для удобства словоупотребления годиться сказать о ней просто: роман. Но свободная, яркая и порой причудливая ее форма вобрала в себя весь запас мысли, настроений, жизненного опыта автора в ту пору, когда он эту книгу писал. А поскольку писал он ее долго и без надежды на скорую публикацию, обогреваясь самим процессом писания, видя в ней книгу-завещание, все, о чем думал и пережил автор, выразилось в романе с большой полнотой и искренностью. Роман строился так, как улитка строит дом, примеривая его по себе и не оставляя пустот. В« Мастере и Маргарите» Булгаков нашел форму, наиболее адекватную его оригинальному таланту, и оттого многое, что мы находим порознь в других вещах автора, как бы слилось здесь воедино.

«Мастер и Маргарита» Михаила Булгакова – произведение, раздвинувшее границы жанра романа, гле автору, пожалуй, впервые удалось достичь органического соединения историко-эпического, философского и сатирического начал. По глубине философского содержания и уровню художественного мастерства «Мастер и Маргарита» по праву стоит в одном ряду с «Божественной комедией» Данте, «Дон Кихотом» Сервантеса, гетевским «Фаустом», толстовской «Войной и миром» и другими вечными спутниками человечества в его исканиях истины и свободы.

Список использованной литературы:

1. Лакшин В. Я. Пути журнальные: Из литературной полемики 60-х.-М.: Советский писатель, 1990.- 218с.

Науковий керівник: д. філол. наук, професор Киченко О.С.

Сенатор В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФЕНОМЕН ФАНФІКШЕНА У СУЧАСНІЙ МЕРЕЖЕВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У всьому світі фанфікшн – популярне, багатогранне явище сучасної мережевої літератури. Фанфікшн, або фанфік – поняття, яке прийшло в нашу мову з англійської (fan fiction – вигадка фанатів). Перші прояви фанфікшену відомі ще з XV століття. Так, більшість відомих творів В. Шекспіра є переробкою та доопрацюванням давніх грецьких міфів. На думку Л.Телішевської, багато визнаних літературних творів мають спільне з фанфікшеном: продовження повісті Льюїса Керолла «Аліса в країні чудес» – «Автоматична Аліса» Джеффа Нуна, героїня якого потрапляє в майбутнє; казкова повість Олександра Волкова «Чарівник смарагдового міста», яка є переспівом казки Френка Баумана «Чарівник із країни Оз»; придумані членами «Літературного товариства Шерлока Холмса» оповідання про детектива; створені професійними письменниками за згодою авторів книжки «Світи братів Стругацьких»; неофіційні продовження «Гаррі Поттера» («Таня Гроттер» Дмитра Ємеця, «Порри Гаттер» Андрія Жвалевського та Ігоря Митька)» [4; 26]. Фанфіки допомагають авторам самовиразитися, знайти однодумців і свого читача. Для фікрайтера важливе визнання його таланту, а деякі у подальшому починають власну письменницьку кар'єру, як, наприклад, Еріка Леонард Джеймс, «П'ятдесят відтінків сірого» якої спочатку були фанфіком на «Сутінки» Стефані Маєр.

Феномен фанфікшена привертає увагу багатьох науковців. Одним із перших став Г. Дженкінс. У його фундаментальних дослідженнях «Textual poachers» (1992) і «Convergence culture» (2006) вперше пропонується підхід до наукового аналізу унікальності фанфікшена.

Вітчизняний науковець Д. Березіна, стверджує, що фанфік – «продукт фанфікшена, літературний твір, створений непрофесійним (як правило) літератором; такий, що не претендує на комерційну публікацію та породжений прихильністю автора до іншого твору і бажанням розвинути його сюжетну та фабульну лінії, продемонструвавши героїв у наново генерованих ним, автором, ситуаціях» [1]. Фанфік – твір, створений за мотивами оригінального мистецького твору (фільму, серіалу, мультсеріалу, ігри, літературного твору). Літературні фанфіки представлені на інтернет-платформі у вигляді оповідань, повістей, романів, віршів, п'єс. Мета фанфіку – дофантазувати деталі, які залишились без уваги, розвинути сюжет так, як це бачить сам фікрайтер, змінюючи й переосмислюючи його, розповісти те, що автор оригінального твору приховав, не врахував, не розкрив. Кожен оригінальний текст сприймається індивідуально, і фанфіки пишуться різні. Вони поділяються за рейтингом, жанром, розміром і направленням. Фанфікшн – це ціла культура зі своїми субкультурами, мовою, традиціями і правилами. На сьогодні можна говорити про характерні риси фанфікшена – письмова форма побутування, фіксація текстів; спонтанність виникнення; відсутність комерційної вигоди; непрофесіоналізм.

Дослідниця І. Кузьміна звертає увагу на те, що фанфікшн є різновидом «творчості прихильників популярних творів мистецтва; довільний твір на основі оригіналу (як правило, літературного або кінематографічного), який використовує ідеї сюжету та персонажів. Фанфік може з'явитись у вигляді продовження оригінального твору, його передісторії, пародії на нього, поєднанням кількох оригіналів в одне ціле» [3].

Л. Горалік зазначає, що «інтерпретуючи наново події, директивно задані зі сторінок або екрану, ми отримуємо певний контроль над отриманим месседжем, персоналізуючи його, роблячи більш придатним особисто для себе.» В цьому полягає одна з основних особливостей фанфікшена. Л. Горалік наголошує, що літературні фанфіки за мотивами «культового тексту» у багатьох випадках мають усі ознаки субкультури. «Активне залучення до субкультури фанатства зазвичай передбачає взаємодію з іншими фанатами: обговорення улюбленого феномена, витлумачення його перевтілень, обмін чутками і думками, ігри у персонажів книги чи серіалу, участь у конкурсах двійників і, врешті, організаційну діяльність у просторі самої субкультури, як-то: організація фанатських з'їздів чи створення сайтів, присвячених улюбленій темі» [2].

Дев'ятко Н.В вказує на те, що фанфікшн досліджувався як культурне та соціокультурне явище, соціально-культурний феномен, особлива літературна творчість. Фанфікшн розглядається у контексті сучасних літературних процесів і масової літератури (Т. Гундорова, М. Євшан, М. Павлишин), у питаннях розвитку креативності та в системі освіти (Г. Чух), у контексті дослідження молодіжних субкультур (О. Шерман).

Суперечливий феномен фанфікшена зайняв міцну нішу в інтернет-просторі. Пройшовши шлях від гомерівського епосу до фентезі, фанфікшн є унікальним явищем сучасної культури. За своєю природою це продукт вторинний, але популярність фанфікшену зростає. Він робить нас ближчими до улюблених творів, він є результатом активної культуротворчої діяльності людини. Фанфікшн – це не тільки літературне явище, а й соціальне, оскільки навколо процесу творчості формуються онлайн-спільноти, учасники яких активно взаємодіють один з одним.

Список використаних джерел і літератури:

1. Березіна Д. Ю. Феномен fanfiction: правила гри без правил [Електронний ресурс] / Д. Ю. Березіна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/ portal/Soc_Gum/Npchdu/FL/2009_111/111-2.pdf
2. Горалик Л. Как размножаются Малфои. Жанр «фэнфик»: потребитель масскультуры в диалоге с медиа-контентом / Л. Горалик. – [Электронний ресурс] – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2003/12/ goralik.html.− Загол. с экрана.
3. Кузьміна І. Фанфікшн: подвійне життя творів мистецтва [Електронний ресурс] / Ірина Кузьміна. – Режим доступу : http://www.gazeta.lviv.ua/ articles/2008/09/18/34378/.
4. Телішевська Л. Фанфіки: форми і методи роботи / Лілія Телішевська // Дивослово. 2013. № 7–8. С. 26-27.

Науковий керівник: старший викладач Костюк Т.П.

Середенко Т. В.
Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

ГОТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В ПОВЕСТИ Н. В. ГОГОЛЯ «СТРАШНАЯ МЕСТЬ»

На рубеже XVIII–XIX веков в западноевропейской литературе появляется роман «ужасов и тайн», главной причиной этого, по словам В. М. Жирмунского, стали обострение социальных противоречий, предчувствие надвигающегося кризиса и крушения старого мира [3, 398]. Однако уже в I половине XIX века «готика» завоевывает повесть, рассказ и даже лирику, принимая иррациональные, мистифицированные формы.

Изначально готический роман создавался как развлекательная литература в кругу образованной молодежи, жаждавшей игры ощущений (об этом см.: [4, 92]). В недрах романтизма готическая литература гармонично соединяет в себе традиции Просвещения (жесткую логику в развитии сюжета, обращение к здравому смыслу и разуму) и новые романтические веяния (использование фантастики, мистики). Отличительными ее чертами становятся изображение сверхъестественного, загадочного, мрачного, злого. Сюжеты, как правило, основываются на таинственных преступлениях, запутанных отношениях, а герои отмечены печатью рока и демонизма, они зачастую гибнут из-за своих смертных грехов.

Яркими образцами западноевропейской готики, заложившими основу сюжетных и образных коллизий, принято считать А. Радклиф «Удольфские тайны», М. Г. Льюис «Монах», Мэри Шелли «Франкенштейн, или Современный Прометей», Гораций Уолпол «Замок Отранто», Жак Казот «Влюбленный дьявол», Уильям Бекфорд «Ватек».

Изучению традиций «готического романа» посвящено много работ как отечественных (И. Лимборский, Т. Ефименко, А. Мунтян, Е. Нагачевская, Н. Яцкив), так и зарубежных исследователей (М. Ладыгин, Н. Соловьева, П. Бриджвотер, В. Вацуро, А. Кудреватых, Б. Нацпок, М. Саммерс, Э. Биркхед, М. Джеймс). Однако интересной, на наш взгляд, является проблема трансформации готических произведений в истории русской литературы, в частности, в романтической традиции.

Цель нашего исследования может быть определена как анализ специфики и места готических мотивов в повести Н. В. Гоголя «Страшная месть».

В русской литературе к готике первыми обратились авторы-сентименталисты (Н. М. Карамзин «Остров Борнгольм»). О том, что традиции «готического романа» уже были знакомы русскому читателю конца XVIII века писал В. Вацуро в монографии «Готический роман в России» [1]. Однако исследователь утверждает, что самостоятельного жанра готического романа ни в XVIII, ни в I половине XIX века не сформировалось. Мы можем выделить лишь отдельные мотивы и образы, которые были заимствованы и развиты в произведениях романтиков: А. А. Бестужева-Марлинского («Вечер на Кавказских водах в 1824 году», «Латник»), Н. М. Загоскин (цикл «Вечер на Хопре»), М. Ю. Лермонтов («Штосс»), В. Ф. Одоевский «Орлахская крестьянка» и другие.

Наиболее близка, на наш взгляд, к сентименталистской повести Н. М. Карамзина «Страшная месть» Н. В. Гоголя. Уже в названии звучат главные мотивы произведения – мотив страха и мотив мести. С самого начала повествования мы сталкиваемся с загадочным колдуном, который как-бы из ниоткуда появляется на свадьбе, омрачая торжество: «– Это он! Это он! – кричали в толпе, тесно прижимаясь друг к другу. – Колдун показался снова! – кричали матери, хватая на руки детей своих» [2, 140].

По мере развития сюжета, мы узнаем все более и более страшную правду о колдуне, который одновременно является отцом Катерины и предателем своей Родины, а также о жутких злодеяниях его предков: «Говорят, что он родился таким страшным... и никто из детей сызмала не хотел играть с ним <...> ему все чудилось, что все смеются над ним. Встретится ли под темный вечер с каким-нибудь человеком, и ему тотчас показывалось, что он открывает рот и выскаливает зубы. И на другой день находили мертвым того человека» [2, 141–142].

Мрачное настроение дополняют зловещие описания экстерьеров: кладбище, замок, природа: «сидит колдун, закованный в железные цепи; а подале над Днепром горит бесовский его замок, и алые, как кровь, волны хлебещут и толпятся вокруг старинных стен» [2, 155], «черный лес шатается до корня, дубы трещат и молния, изламываясь между туч, разом осветит целый мир – страшен тогда Днепр! Водяные холмы гремят, ударяясь о горы, и с блеском и стоном отбегают назад, и плачут, и заливаются вдали. Так убивается старая мать козака» [2, 164]. Особый тон повествованию придают описания «поведения» Днепра, которые перекликаются с чувствами героев: «замолчала, потупивши очи в сонную воду; а ветер дергал воду рябью, и весь Днепр серебрился, как волчья шерсть середи ночи» [2, 142], «небо хмурилось и топкий дождь сеялся на поля, на леса, на широкий Днепр. Проснулась пани Катерина, но не радостна: очи заплаканы, и вся она смутна и неспокойна» [2, 148].

В духе литературы «ужасов» представлены описания предков колдуна: «борода до пояса; на пальцах когти длинные, еще длиннее самих пальцев. Тихо поднял он руки вверх. Лицо все задрожало у него и покривилось. Страшную муку, видно, терпел он. «Душно мне! душно!» – простонал он диким, нечеловечьим голосом. Голос его, будто нож, царапал сердце, и мертвец вдруг ушел под землю» [2, 143].

Происхождение и поведение отца Катерины, ее ночные кошмары, старый замок, где колдун творил свои злодеяния, – все пропитано большой тайной: «Правдив сон твой, Катерина!» – подумал Бурульбаш. Колдун стал прохаживаться вокруг стола, знаки стали быстрее переменяться на стене, а нетопыри залетали сильнее вниз и вверх, взад и вперед <...> светлица осветилась уже тонким розовым светом <...> тихим звоном разливался чудный свет по всем углам, и вдруг пропал, и стала тьма» [2, 152].

В духе современной литературы «ужасов» концовка произведения трагична: гибнут все герои, кроме главного злодея, который вынужден всю жизнь, а, возможно, и целую вечность убегать и бояться.

Таким образом, появление в творчестве русских романтиков готических мотивов может быть объяснено их глубоко трагическим мироощущением. В своих произведениях романтики с убедительностью говорят о мировом зле, неизбежном, вечном спутнике человека. А страшное и злое, искони живущее во внешнем мире и в глубине человеческой души, ретранслируется в литературу последующих эпох.

Список использованной литературы:

1. Вацуро В. Э. Готический роман в России. Москва : «Новое литературное обозрение», 2002. 544 с.
2. Гоголь Н. В. Собрание сочинений в 7-ми т. Вечера на хуторе близ Диканьки. М.: «Художественная литература», 1976. Т.1. 333 с.
3. Жирмунский В., Сигал Н. Предисловие. *Шелли М. Франкенштейн, или Современный Прометей; Г. Уолпол. Замок Оранто; Ж. Казот. Влюбленный дьявол; У. Бекфорд. Ватек* / пер. с англ. и фр. М. : Изд-во Эксмо, 2005. С. 393–407.
4. Иванова Н. П. Готические мотивы в творчестве русских романтиков. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення»*. Горлівка, 20–21 травня 2010. С. 92–94.

Науковий керівник: к. філол. наук Іванова Н.П.

Старчікова К. А.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО ГОТИЧНОГО РОМАНУ

У статті окреслюються характерні риси британського готичного роману на різних етапах його розвитку.

Енциклопедія «Британіка» визначає готичний роман як псевдосередньовічну літературу європейського романтизму, в якій превалює атмосфера таємниць та жаху. Загально прийнятим місцем дій готичного роману є замок або монастир з підземними переходами, стінами з бійницями, прихованими ширмами, опускними дверима та люками. Розквіт готичного роману припадає на 1790-ті роки [4].

І. Денисюк зазначає, що термін «готичний роман» був вперше вжитий англійським письменником Горацієм Волполом у другому виданні свого роману «Замок Оранто» (1765). Пізніше Вальтер Скотт визнав, що Г. Волпол не тільки створив новий літературний жанр і стиль – готичний, а й змінив ставлення до всього готичного, передовсім архітектури, яке на той час вважалося варварським. Особливий інтерес до старовини, що виник у XVIII ст. в Англії, спричиняє ренесанс готики. У свою чергу романтичне Середньовіччя інтригує своєю понурою моторошністю й таємничістю, а усе жахливе естетизується. Останнє пояснюється тим, що естетика жаху імпонує підсвідомій схильності людини до містики [2, 33-41]. Отже, характерними ознаками жанру готичного роману стають містика або таємниця, жах і напруга очікування, які обумовлюють сюжет та загальну атмосферу твору.

Оскільки таємниця є обов'язковим організуючим елементом готичного роману, то сюжет роману вибудовується навколо таємниці. В основу сюжету може бути покладена історія якогось таємного злочину, який розкривається наприкінці роману, наприклад, таємниця народження, яка пов'язана з цим самим злочином або загадкове приречення. Мотив таємниці обумовлює інтригу готичного роману, яка побудована на несподіваних поворотах і раптовій появі персонажів цих романів. На роль головного персонажа обирається героїня, яка є втіленням жіночих чеснот (гарна, скромна, доброзичлива). Але природа сюжету також вимагає присутності поруч з героїнею і героя-негідника, який витісняє героїню з центру уваги читача [1, 37-38].

Напружена психологічна атмосфера підтримується страхом, який відчувають протягом твору як головні персонажі роману, так і читач, адже готичний твір репрезентує неперервну серію загроз спокою та безпеці його героїв. Письменники часто використовують образи «надприродних» персонажів (міфологічних істот, чортів, старовинних англійських привидів, оживаючих портретів, статуй, з яких крапає кров, живих мерців, непокоєний душ). Атмосферу страху підсилюють декорації інтер'єру – давній, покинутий, напівзруйнований замок чи монастир із темними коридорами, таємними кімнатами, запахом тліну і загадковими тінями та екстер'єру – завивання вітру, бурхливі потоки, дрімучі ліси, безлюдні місцини, розриті могили [там само]. Готичний роман кінця XVIII століття став прообразом сучасного жанру – роману жахів.

До XIX століття готичний роман, в його первинному розумінні, має всі риси середньовічного роману. У XIX столітті готичний роман видозмінюється, готична атрибутика стає фоновою, на перший план виходять філософські проблеми, а саме намагання зрозуміти людину як етичне створіння, як створіння, що живе в системі певних морально-етичних цінностей. Замки і монастирі заміняються будинком, в якому панують привиди, і саме тут розвертаються найнеочікувані колізії. Серед сюжетних архетипів привалює оповідь про різноманітних монстрів, яких можна поділити на дві групи – тих, що втілюють зло всередині людини, і тих, що репрезентують зло поза людини. Класичними зразками цього періоду стали романи «Франкенштейн» М.В. Шелі, «Дракула» Б. Стокера, «Дивна історія доктора Джекіла і містера Хайда» Р.Л. Стівенсона.

На початку XX століття готика втрачає позиції домінування в англійській літературі. Проте елементи готичного письма, такі як, створення та відчування психологічного та фізичного жаху, таємниця та надприродне, сни та марення; божевілля легко упізнаються читачами. Ідея американського письменника Г.Ф. Лавкрафта про приховану присутність у світі богів і демонів, що проявляють ворожі настрої по відношенню до людини, знаходить свої прояви у і в романах англійських письменників1950-тих років, наприклад, «Поцілуй мене ще раз, незнайомець» Д. Дю Мор'є.

У другій половині XX століття в англійській літературі спостерігається значний інтерес до готики, що пояснюється декількома причинами. По-перше, виникненням постмодерністського квазіісторичного роману (історіографічної металітератури), в якій готичні декорації створювали особливо атмосферу минулого Великої Британії. По-друге, постмодернізм зі своєю тенденцією переосмислювати попередні набутки культури, інтертекстуальністю, гібридизацією жанрів та ідеєю подвійного кодування звернувся до раніше популярних жанрів, комбінуючи їх та пропануючи новий погляд на знайомі події. По-третє, серед літературознавців існує думка, що література жахів набуває особливої популярності у переломні часи, коли люди починають чіткіше бачити недосконаліть світу, перестають вірити у силу науки, сподіватися на краще майбутнє. Так, Ю. Грузін зазначає, що у переломні епохи політичної та соціальної нестабільності, переосмислення морально-етичних цінностей, якими, безперечно, є межі XIX–XX і XX–XXI століть, значно зростає інтерес суспільства до надприродних феноменів (див. [3, 254]). Відтворення готичного роману можна прослідкувати в творчості П. Акройда – «Хоксмур», «Будинок Доктора Ді», «Журнал Віктора Франкенштейна», А. Картерс – «Герої і негідники», «Кровава кімната». На думку Н. Мамброл, А. Картер, ефектно змішує різні форми, включаючи казку, легенду, наукову фантастику та готику, демонструє взаємодію наративів, що формують реальність та ідентичність, особливо це стосується продукування проявів і підтекстів сексуальності [5]. Отже, готичний роман стає одним із жанрів, що обираються письменниками-постмодерністами для жанрової дифузії.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що незалежно від літературного напряму, готичний роман зберігає притаманну йому атмосферу страху та таємниці, а його персонажі знаходяться в стані постійної конфронтації.

Список використаних джерел і літератури:

1. Белікова А.О., Давиденко І.О. Жанрові особливості «готичного» або «чорного роману» кінця XVIII століття // Перспективи розвитку філологічних наук. – 13-14 травня 2016. – С. 35-38.

2. Денисюк І. Літературна готика і Франкова проза // Українське літературознавство: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 68. – С. 33-41.

3. Сізова К. Готичний роман у літературі постмодернізму: традиційне й новаторське // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2013. – Вип. 28. – С. 254-269.

4. Gothic novel // Encyclopedia Britannica. – Available from : https://www.britannica.com/art/Gothic-novel (2020, 7 March).

5. Mambrol N. Postmodern Gothic. – September 2, 2018. – Available from : https://literariness.org/2018/09/02/postmodern-gothic/ (2020, 17 March).

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Шуба Ю.В.

Супрун Н.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОМАН М. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК» ЯК КНИГА ПРО СЛОВА, З ЯКИХ СКЛАДАЄТЬСЯ ЖИТТЯ

Роман-бестселер Маркуса Зузака «Крадійка книжок» – це вражаюча історія, яку розповідає Смерть. Книга про людину, про життя і смерть, про війну, про сміх і сльози. Книга про книгу. Вона просто не має права бути чорно-білою. Це історія, кольори якої трішечки вицвіли, трішечки забагрилися кров'ю, трішечки вмиті сльозами. Але не зникли. Не можна просто так стерти колір надії, колір сонця, колір дружби, колір сміху, та підтримки. Він живе в самому слові. Варто лише сказати це слово – і колір оживає. Кольори і слова набувають якогось особливого, просто містичного значення для всієї книги. Вони наповнюють життя персонажів, вони той куточок спокою якого шукає оповідач[2]. Звичайно, автор роману маніпулює жалістю, проте оригінальний спосіб роповіді певною мірою нівелює це враження. Історія героїв з вкладеннями коментарів автора та Смерті, з невеликими «спойлерами», якими Зузак немов дражнить читачів, то забігаючи зі смертями персонажів далеко наперед, то зновуз гадуючи про події в останню мить. Тим не менш, ще з перших сторінок Маркус Зузак змушує читачів перейнятися до головної героїні Лізель певними почуттями. Спочатку це лише жалість. Та згодом, дізнаючись про різні подіїї й обставини життя дівчини, як-от про стосунки з татом Хансом чи знайомство з розбишакою Руді, Лізель постає вже більш сміливою та кумедною дівчиною, силі духу якої кожен може інколи позаздрити[4]. Ще однією з особливостей книги є її оповідач. Історію крадійки книжок нам розповідає сама Смерть. Проте автор показує, що додаток «сама» тут просто недоречний. Смерть у творі не є чимось особливим, він немов переконує читачів, що він і не «забирає» життя, він – лише слуга війни, лише простий працівник,лише інструмент, хоч і найвідданіший. І саме тому тільки Смерть може повною мірою оцінити людину. Її красу, потворство, і в той же час «здоровий глузд, якого людині вистачає хоча б померти». Неабияк переосмислюється роль смерті, сенс існування кожної особистості в цілому та окремо. Як було сказано, більшою трагедією під час війни було не вмерти, а вижити. Тричі смерть безпосередньо перетинається з головною героїнею Лізель Мемінгер, протее кожного разу вона забирає близьких дівчини. Маркус Зусак, звертаючись до певних кольорів як ключових деталей в описі цих зустрічей, дає читачеві ключ до розуміння того, що стало причиною смертей такої кількості людей[3].

Не слід шукати в книзі «поганого» героя, адже його там просто немає. Абстрактне зло – Гітлер – просто існує понад сюжетом. Його ненавидять, його бояться, за ним слідують. Війна – лишень факт. Смерть – то взагалі оповідач. Тому тут немає злих, є тільки звичайні. Вони брешуть, помиляються, зляться, дружать, пробачають. А ще – крадуть, щоб поїсти, зігрітися, вижити. Руді краде їжу, Макс краде час, Ільза дружбу. Всі щось крадуть. А от Лізель краде книги. І кожна з них пов'язана з історією в житті дівчинки. Першу книгу вона вкрала в снігу, надалекому від міста Молькінга, в якому опинилася дівчинка, цвинтарі. Другу – біля вогню, ще одну – біля води. Таких книг багато. А останню згадану в сюжеті книгу вона краде у власної пам'яті. Адже Лізель пише книгу про своє життя, яку називає «Крадійка книжок». І це сама доля, викладена словами. Це також розказані люди, написані почуття. Але слова живі не лише для Лізель. Вони живуть на сторінках книги про Лізель. Це слова *страх, голод і війна*. Слова *дружба, віра, порятунок*. Доки ці слова житимуть, надія є. Не варто уважати, що в мирний час ми не зможемо зрозуміти героїв книги. Адже це зміг зробити автор, отже, і нам під силу. Тому, усвідомивши всі жахи, ми не дамо їм повторитися. Без зайвого моралізму та філософувань «ні про що» автор наштовхує читача на власні висновки[1 , 4].

Особисто для мене роман Маркуса Зузака «Крадійка книг» – це книга про слова, які вражають до глибини душі, які ніколи не покинуть твою душу і розум. Слова, які зустрічаються у повсякденному житті і в далекому минулому, – слова з яких складається наше життя.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артеменко Ю. Відтворення ідіостилю Маркуса Зузака в українському перекладі роману “TheBookThief” / Ю. Артеменко // Південний архів (Збірник наукових праць. Філологічні науки). – 2018.– Вип. 73.– С. 180 – 186.
2. Виксюк Х. В., Стахмич Ю. С. Особливості відтворення метафор в українському перекладі роману М. Зузака «Крадійка книжок» / Х. В. Виксюк, Ю. С. Стахмич // Прикарпатський вісник НТШ. Слово.– 2018. – № 4. – С. 319 – 326.
3. Жорнокуй У. В. Багатовекторність концепту смерті у романі МаркусаЗусака «Крадійка книжок» / |У. В. Жорнокуй //Молодий вчений. – 2014. – № 11(14). – С. 133 – 135.
4. Зузак М.Крадійка книжок : роман ;пер. з англ.. Наталії Гоїн.– Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 416с.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Кретова О. І.

Ткач К. О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОЇ ІММІГРАЦІЇ ДО КАНАДИ

На сучасному етапі проблема еміграції є актуальною для українського суспільства. Відомо, що еміграція буває різних типів і мотивована різними потребами емігрантів. Існують такі причини еміграції: економічні, політичні, релігійні та ін. Серед названих причин домінантною серед емігрантів є економічна, тобто, трудова еміграція, також доцільно згадати про брейн-дрейн (англ. brain drain – еміграція фахівців та висококваліфікованих робітників). Еміграція пов’язана з зміною постійного місця проживання у пошуках кращої якості життя.

Однією з найпопулярніших серед українських емігрантів країн для виїзду завжди була і продовжує бути Канада. Згідно даних державної статистики на 1961 рік, українці були четвертою на розміром та третьою по чисельності етнічною спільнотою у західній Канаді [3, с. 13].

Офіційним початком еміграції українців до Канади прийнято вважати 1891 рік, коли найпопулярнішими частинами для поселення були західні провінції Канади. Пізніше, після Другої світової війни, еміграція поширилась і на східну частину країни [1, с. 347].

Перша хвиля еміграції позначена приїздом Василя Єленяка та Івана Пилипів до Монреалю. Ця хвиля була спричинена економічними факторами і в період 1891–1914 рр. близько 180 000 українців емігрували в пошуках землі та кращого життя. У Канаді їм було обіцяно транспортними компаніями та канадським урядом «багато землі». Насправді становище українців на тих землях не покращилось. Вони не отримували фінансової допомоги та були вимушені виживати. Життя було важким, та перші українські поселенці знаходили можливості для покращення становища. З часом поселення все більше розвивались, будувалась церква, почали працювати двомовні школи та видавалася перша україномовна газета «Канадський фермер», відкрилась перша українська книжкова крамниця у 1905 році. Саме перша хвиля української імміграції до Канади полегшила долю наступних хвиль [6].

Друга хвиля датувалась 1920–1941 роками і мала політичні чинники. Емігрували вже не тільки селяни, а й робітники, ветерани армії УНР, а також інтелігенція. Цього разу українці зупинялись не лише на заході Канади, а й біля великих промислових міст сходу. Це були переважно люди не згодні з режимом та які вели боротьбу проти нього [5].

Третя хвиля еміграції була пов’язана з наслідками Другої світової війни. Роки цієї хвилі припадають на 1947–1954 роки. Складне становище у східній Європі спричинило новий потік еміграції не тільки до Канади, а й до інших країн. Згідно статистики, у цей час до Канади переїхало 30 тисяч осіб [4]. Третій, як власне і другій хвилі українських іммігрантів, було легше адаптуватись у Канаді, оскільки там вже була створена попередниками певна інфраструктура. Це було унікальне покоління українців, яке продовжувало жити Україною.

Четверта хвиля еміграції розпочалась у 1991 році і була спричинена економічними факторами. Бажання кращого рівня життя, кращих умов та місць роботи, низький рівень національної свідомості стали рушійними силами четвертої хвилі еміграції.

Таким чином, кожна хвиля української імміграції до Канади зробила значний внесок для збереження саме української мови та культури на канадській території, що знайшло відображення у художній літературі, а саме, іммігрантському романі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Західньоканадський збірник. Том XLVII, частина сьома. 2014. 524 с.
2. Романів О. Українська діаспора: спільні проблеми в новому столітті. Вісник НТШ №31. 2004: С. 20-23
3. Стечишин Ю.В. Історія поселення українців у Канаді. Едмонтон, Алта, Канада; 1975: 354 с.
4. Три хвилі української еміграції [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: https://we.org.ua/demografiya/try-hvyli-ukrayinskoyi-emigratsiyi/
5. Чотири хвилі української еміграції [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: http://weareukrainians.com/ukraine-and-the-world/chotiri-hvili-ukrayinskoyi-emigratsiyi
6. First wave of Ukrainian Emigration to Canada, 1891-1914 [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: http://www.virtualmuseum.ca/sgc-cms/histoires_de_chez_nous-community_stories/pm_v2.php?id=exhibit_home&fl=0&lg=English&ex=464.

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Заїковська О.М.

Ткаченко Т. В.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ТВОРЧІСТЬ ГЕНРІХА ГЕЙНЕ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Загальновідомо, що національна та духовна культура будь-якої держави формується і розвивається під впливом і з урахуванням найкращих світових досягнень та тенденцій розвитку у різних галузях (література, філософія, мистецтво, освіта, наука, релігія, економіка тощо). На думку більшості дослідників, саме культурний розвиток є своєрідним «вектором», який спрямовано у площину потреб особистості та суспільства на певному етапі і виконує важливі функції щодо утвердження культурних цінностей та традицій певного народу чи держави. Тому українська література розвивалась і утверджувалась з урахуванням найкращих світових надбань у цій площині, де вагомого значення у формуванні літературного процесу набувають духовні взаємозв'язки між народами та обмін культурними цінностями між ними.

З огляду на вищесказане темою нашого дослідження обрано поезію Г. Гейне в українських перекладах та її вплив становлення і розвиток української культури.

Вплив творів німецьких романтиків на культурний розвиток української духовності є безцінним. Яскравим представником епохи романтизму є німецький поет Генріх Гейне, якого можна без перебільшення назвати співцем кохання і природи. Його творчий доробок, який постає як правдивий і своєрідний літопис доби [1]. є культурним явищем не лише німецької, а й світової літератури. У своїй поезії Г. Гейне розкриває складний процес розвитку суспільства шляхом використання мотивів народної легенди, сатири й казки, виражаючи таким чином головні тенденції, провідні суперечності та найважливіші закономірності своєї епохи. Саме тому творча спадщина видатного німецького поета Генріха Гейне завжди приваблювала читачів та мала значний вплив на становлення і розвиток творчої думки відомих українських письменників і поетів, зокрема Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Старицького, Пантелеймона Куліша, Юрія Федьковича, Павла Грабовського, Михайла Коцюбинського та ін.

На основі аналізу літературних джерел [2-4] можемо стверджувати, що німецькі літературні твори романтика Г. Гейне привертали увагу вітчизняних письменників і були перекладені й інтерпретовані українською мовою, що, у свою чергу, сприяло розширенню стильових можливостей української літератури та становленню романтичного напряму.

Українські майстри поетичного слова неодноразово зверталися до творчості Генріха Гейне, щоб перекладати його твори. Перший переклад, а саме переклад вірша «Ein Weib», був створений ще за життя поета у 1853 році. Вірш входив до збірки «Романси».

Надалі перекладалися твори, які переважно входили до «Книги пісень» - найвідомішої збірки поета. Важливим етапом в історії перекладів українською мовою творів Генріха Гейне є кінець XIX століття, коли світ побачили дві збірки перекладних текстів Л.Українки та І.Франка. Друк збірок відбувся у Львові у 1892 році.

Після цього за переклади творів німецького поета взявся не один видатний український поет. Ними були так майстри: П.Куліш, М.Вороний, П.Мирний, М.Коцюбинський, П.Грабовський (йому належить перший український переклад «Ткачів»), Б.Грінченко, А.Кримський (перший переклад «Віцлі-Пуцлі») та інші.

Наступний етап розвивається вже після Першої світової війни. У період з 1918 по 1919 під керівництвом Д.Загула та В.Кобилянського виходять 2 томи перекладної поезії Генріха Гейне. У 1930-1933 роках Д.Загула видає 4 томи «Вибраних творів» і збірку «Г.Гейне. Сатира».

Значно зростає якість українських перекладів вже в повоєнний період після Великої Вітчизняної війни. Активно створюються переклади П.Тичиною, А.Малишком, С.Голованівським, О.Словенком. У цей час Максим Рильський перекладає сонети Гейне, Микола Бажан — чіткі строфи "Диспуту", Володимир Сосюра — мініатюри "Нової весни", а Леонід Первомайський — лірику й сатиру.

За роки Радянської влади твори Гейне видавалися українською мовою 16 разів. Їх загальний тираж перевищив понад сто двадцять тисяч примірників. Наведені цифри говорять про глибоку повагу та любов українського народу до великого поета-демократа, борця проти соціального гноблення, за революційне перетворення світу. Вони є свідченням справжньої актуальності творів Генріха Гейне.

Список використаних джерел і літератури:

1. Зарубіжна література. Підручник. 9 клас. В. В. Паращич. Генріх Гейне – видатний німецький поет-романтик, найбільший лірик епохи. Режим доступу: https://scribble.su/zarub_ukr/zarub-lit-9-parashhich-2017/7.html/
2. Погребенник Я. Німецькомовний контекст творчості О. Кобилянської. Чернівці : Рута, 2005.
3. Лопушанський Я. М. Рецепція української літератури в німецькомовному світі (перша пол. XX ст.): Автореф. дис. … канд. філол. наук. К.: Вимір, 2000
4. Матвіїшин О. М. Українська проза початку XX століття в перекладах німецькою мовою: лінгвокультурний вимір. Автореф. дис. … канд. філол. наук. К : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2011.

Науковий керівник: к. пед. наук, доцент Кретова О.І.

Шарига А.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПРОТИСТАВЛЕННЯ ПРИРОДИ ЛЮДСЬКІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ У «ПІВНІЧНИХ ОПОВІДАННЯХ» ДЖЕКА ЛОНДОНА

Джек Лондон – відомий американський письменник. Він був одним із перших, хто почав формувати нове уявлення про місце людини на землі, її взаємини з довкіллям, з іншими мешканцями планети. Тема зв'язку людини зі світом живої природи, проблема протистояння людини суворому світу природи і «олюднений» світ тварин осмислюється письменником в комплексі ідей, що структурують його художній світ. Письменник «пишався своєю країною, її історією, проте його хвилювали не лише минуле і сучасність, він переймався майбутнім Америки й людства загалом. Його творчість зберігає зв’язок із традиціями американської та західноєвропейської літератури, що проявився насамперед у романтичному звучанні його творів. Він був одним із перших у порушенні та вирішенні нових тем, проблем, поширених згодом у XX столітті, випередив свій час новаторством у розумінні й зображенні важливих проблем людського буття», − зазначив Н. О. Лазірко [3, 30].

«Північні оповідання» – це кілька збірок, що виходили протягом першого десятиліття XX століття: «Син вовка» (1900), «Бог його батьків» (1901), «Діти морозу» (1902), «Віра в людину» (1904), «Любов до життя» (1907), до них прилягають пізніше написані цикли «Смок

Беллю» й «Смок і Куций» (1911–1912) та кілька розрізнених оповідань, що увійшли до виданих посмертно збірок («Як аргонавти в давнину», «Червоне божество»). Разом з романом «Дочка снігів» (1902) та двома анімалістичними повістями «Поклик предків» (1903) та «Білозуб» (1906) вони утворюють «Північну Одіссею» Джека Лондона. У «Північних оповіданнях» письменник звертався до свого практичного досвіду, у якому перемішались жорстокість «білої тиші», з одного боку, і романтика боротьби за життя, а ще більше – за збереження морального обличчя людини та доброти в ситуаціях, коли вистояти могла лише насправді сильна духом особистість, з іншого [2, 45].

У творах північного циклу можна побачити зіставлення дикої природи й жорстокого суспільства. З підтексту прослідковується думка про те, що у важкому, повному небезпек житті Півночі людям краще, аніж у високоцивілізованому суспільстві з його нормами й законами, розбещеністю та несправедливістю. Письменник не ідеалізує золотошукачів, адже серед них було багато авантюристів, готових поживитися за рахунок праці товариша («Золотий яр») або скористатися його скрутним становищем («З рубцем на щоці»). У творах цього циклу він зневажає такі риси людського характеру, як жадоба до збагачення, користолюбство та жорстокість, і наголошує на тому, що саме ці вади породжує капіталістичне суспільство, тоді як наодинці з дикою природою людина вільна від цього. Північ стає найсуворішим випробуванням природних та психічних ресурсів, закладених у людині. Північ відкриває людині саму себе, виявляє ті якості і можливості, які були приховані раніше. Північ у письменника є мірилом цінності людини, допомагає з'ясувати, на що людина здатна, чи може вижити в тяжких умовах. Джек Лондон був впевнений: людина, що потрапила на Північ, повинна забути свої минулі звички і набути нових, котрі відповідають новим умовам життя. Людина повинна розлучитися зі своїми минулими ідеалами, відмовитися від таких правил моралі, котрих дотримувалась раніше. Моралі цивілізованого суспільства Джек Лондон протиставляє «північну мораль», основану на взаємодопомозі, довірі та чесності. Персонажі, яким Джек Лондон відверто симпатизує, втілюють романтичний ідеал: вони – сильні особистості, що сповідують закони братерства і справедливості.

Центральною темою «Північних оповідань» Джека Лондона стала тема випробувань: письменник послідовно створював ситуації, в яких особистість, залишаючись наодинці з небезпекою, отримувала можливість перевірити власні сили в тяжкій боротьбі з обставинами, що загрожують її існуванню. Письменник неодноразово звертався до техніки натуралізму чи імпресіонізму, водночас створюючи піднесено-романтичні картини перемоги виняткової особистості над стихією. Типово романтичним є притаманне більшості творів Джека Лондона протиставлення природного і цивілізованого станів людини, а на рівні художньому поетика контрастів, ретельність при відтворенні «місцевого колориту» певного краю чи регіону. «Коли ж виникала потреба показати складність взаємовідносин між людиною і середовищем, прозаїк виступав переконаним реалістом, щоправда, за спостереженням О. Звєрєва, поєднуючи бездоганну правдоподібність кожної подробиці з поетичною фантазією та ліричними відступами, що перебивали стрімке розгортання інтриги, надаючи оповіді епічного розмаху й філософської глибини» [1, 310].

У своїх багатьох творах Джек Лондон поетизує дику і сувору природу Півночі, мужніх, благородних героїв, сповнених високої людської гідності. І це власне романтика, особлива настроєність душі талановитого письменника. Джек Лондон змалював у «Північних оповіданнях» винятково яскравий незвичайний світ, наповнений дією, енергією, людською активністю. У центрі художнього світу Джека Лондона – сформульований письменником ідеал: створення громадської формації, в якій гармонійне існування людини буде забезпечено завдяки пріоритету культурно-духовних цінностей, заснованих на тісному зв'язку з природою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Савченко З. В. «Північні оповідання» Джека Лондона з погляду індивідуальної авторської манери. *Філологічні науки*. 2013. Книга 1. С. 309-312.

2. Дерій М. А. Тема «золотої лихоманки» у збірці Джека Лондона «Північні оповідання». Наукові записки ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. Літературознавство, 2019, вип. 3(93). С. 43-53.

3. Лазірко Н. О. Творча постать Джека Лондона в літературознавчій оцінці Юрія Клена. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2016. № 23, т. 1. С. 30-32.

Науковий керівник: старший викладач Костюк Т.П.

Шаров В.С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОНЯТТЯ «ПОКОЛІННЯ»: ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНУ

На сучасному етапі розгляд поняття покоління у соціокультурному та літературознавчому дискурсах вважається надзвичайно актуальним, адже зв'язок поколінь та конфлікт між ними ставали предметом дослідження як науковців, так і письменників.

Вперше до значущості проблеми поколінь звернулися у період Нового часу, коли покоління розглядалися як унікальне соціокультурне явище. Це пояснюється зростанням темпу соціальних змін, збільшенням соціальної мобільності, становленням принципів егалітаризму і прагненням закріпити ці принципи у стосунках між поколіннями, які набувають характеру протистояння молодших старшим і починають осмислюватися як соціальна і наукова проблема [2, 23].

Потрібно зазначити, що трактування поняття покоління істотно змінювалося протягом часу. Це зумовлено тим, що вчені різних країн досліджували цей термін через призму своєї наукової галузі. Для сучасного суспільствознавства існує кілька підходів до трактування поняття «покоління». Антропологи та юристи беруть до уваги генетичні характеристики людей. Для етнографів важливим є розгляд покоління в контексті вікової групи певного етносу, членів якої об'єднують спільні для них традиції та правила. Соціологічний підхід трактує покоління як соціальну групу людей у певних вікових межах, для яких характерні схожі умови соціалізації та життєдіяльності. Щодо історико-культурологічного підходу, то тут покоління тлумачиться як сукупність людей, що брали активну участь у конкретних історичних подіях, володіють спільними ідеалами і є носіями певного типу субкультури [1, 43].

За словами соціолога М. Б. Глотова: «покоління – це соціально-демографічна та культурно-історична спільність людей, об'єднаних межами віку й загальними умовами формування і функціонування у конкретний історичний період часу. Поколінню притаманні типові антропогенетичні, соціально-психологічні, ідейно-моральні та етнокультурні характеристики, подібні духовні цінності, соціальний досвід і спосіб життя» [1, 42].

Соціологічний енциклопедичний словник вирізняє генеалогічне покоління (що походить від одного предка), реальне покоління (сукупність однолітків), умовне покоління (сукупність сучасників), хронологічне покоління (сукупність соратників). Класифікація поколінь у Демографічному енциклопедичному словнику показана наступним чином: «реальне покоління (сукупність ровесників), гіпотетичне покоління (сукупність сучасників), нульове покоління (сукупність подружніх пар), перше покоління (сукупність потомства подружніх пар), друге покоління (сукупність онуків), третє покоління (сукупність правнуків)» [3, 247].

Відтак, покоління є суб'єктами суспільного життя, а полісемантичність поняття «покоління» створило безліч теоретико-методологічних підходів до його дослідження й тлумачення. Підставою класифікації слугує вік «як сукупність людей, що відносяться до певних вікових інтервалів, чи сукупність однолітків, що утворює вікової шар населення» [3, 247] чи приналежність до будь-якої історичної епохи. Слід зазначити, що критерій віку є найбільш універсальною підставою для класифікації поколінь. З цих позицій основними категоріями населення виступають покоління молодих, зрілих людей та людей похилого віку. Сьогодні поняття «покоління» застосовується практично у всіх галузях науки, що займаються вивченням суспільства.

Таким чином, зміст і характер конфлікту поколінь на різних етапах розвитку суспільства виявлялися по-різному. Нове покоління – це новий виток у розвитку людства, незалежно від того, про яку епоху йде мова. Зміна поколінь несе за собою і зміну моральних, соціальних та культурних цінностей, які часто зазнають критики і неприйняття з боку «батьків». Це призводить до виникнення конфлікту в різних його проявах, що стає предметом зображення художньої літератури.

Список використаних джерел і літератури:

1. Глотов М. Б. Поколение как категория социологии. Социологические исследования. 2004. № 10. С. 42-49.
2. Ожиганова Е.М. Теория поколений Н. Хоува и В. Штрауса. Возможности практического применения. Бизнес-образование в экономике знаний. 2015. № 1. С. 94–97.
3. Социологический энциклопедический словарь. На русском, английском, немецком, французском и чешском языках. Москва, 1998. URL: https://www.isras.ru/files/File/publ/Scan_2018/Soc_entsikloped_slovar_1998.pdf (дата звернення 09.03.2020).

Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Заїковська О.М.

Якубенко Ю.С.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ФУНКЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Власна назва в художньому мовленні як засіб творення художнього образу реалізує свої різнопланові потенції відповідно до жанрових особливостей твору, авторських завдань і психологічних та інтелектуальних даних читача. У художньому тексті власні назви можуть виконувати роль як мовних індикаторів, так і загальнокультурну роль [7, 297].

Сутність функцій власних назв у художніх творах висвітлює окрема наука – «літературна ономастика» або ж «поетична ономастика». «Літературна ономастика» є наукою, яка націлена пояснити та описати функцію власної назви у художньому тексті. Різні вчені визначають по-різному кількість функцій власних назв. Дослідженнями визначення основних функцій займались такі науковці як: О.І. Фонякова, В.М. Калінкін, Ю.О. Карпенко, В.Д. Бондалетов, О.В. Суперанська та багато інших.

До найтиповіших функцій власних назв у художньому тексті відносять інформативну, характеризувальну та художньо-стилістичну функції.

Інформативна функція наділяє власну назву здатністю зберігати за її означенням певні знання. Здатність мовної одиниці інформувати «це міра змісту цієї одиниці у певній реалізації» [2, 8]. Саме інформація про референт власної назви і стає змістом. Власні назви в тексті дають цінну інформацію для інтерпретації всього тексту, нерідко й таку, що іншими способами в тексті не виражена. Вони урізноманітнюють, забарвлюють текст, виконуючи й вагому текстотвірну функцію.

Більшість власних назв, які вживаються у художньому творі, часто виконують **характеризувальну функцію**. Характеризувальна функція полягає у номінації власної назви. Ця функція є «унаочненням» ознак референту [5, 45]. Завдяки тому, що власна назва є невід'ємною частиною об'єкта який називає, вона перебуває в тісному асоціативному зв'язку з даним об'єктом і отримує здатність слугувати його характерологічною ознакою. Асоціація є одним із найпоширеніших засобів формування семантики власних назв у тканині тексту. Особливо це стосується тих онімів, які в лінгвістичній літературі називають по-різному – значущими, описовими, характеризуючими, змістовими, етимологічними іменами. Найбільш вдалим є термін, який вживає більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників – промовисте ім'я [1, 233]. Емоційно-оцінні значення, які властиві промовистим назвам, зумовлені змістом попереднього тексту і є своєрідним відображенням власного ставлення автора до номінованого персонажа, що дозволяє їм слугувати підказкою для читача [6, 121].

Художньо-стилістична функція власних назв полягає в процесі індивідуального вибору стилю автора та жанру художнього твору, який тісно пов'язаний з вибором власних назв для позначення різних художніх образів. Присутність у художніх текстах власних назв допомагає читачеві краще зрозуміти автора, а також загальне значення твору. Досліджуючи художньо-стилістичну функцію власних назв, О.А. Живоглядов використовує термін «стилістичний ефект», який сприяє розкриттю для читача образів та головних тем художнього твору за допомогою власних назв [3, 14]. Стилістичні функції власних назв виражаються різноманітними шляхами: через фонетичні засоби (алітерацію, асонанс, апокопу, аферезу, омофонію, омографію, паронімію), промовистими іменуваннями, через контекст, граматичні засоби (морфологічні та синтаксичні), через включення до складу стилістичних фігур (антономазії, метафори, метонімії, епітетів тощо) [4, 68].

Отже, власна назва володіє великою кількістю можливостей творення образів, виконуючи різні функції. Будучи наділеними схожими функціями, власні назви покликані відкрити для читача певний смисл, надати інформацію про художні образи та сприяти повнішій інтерпретації всього твору.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бияк Н. Номінація персонажів у романах Гончара як додатковий засіб їх характеристики. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2007. – 1 (16). 448 с.
2. Гальперин И. Р. Информативность единиц языка. Москва: Высшая школа, 1974. 175 с.
3. Живоглядов А. А. Семантико-стилистический потенциал английской ономастики: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1987. 15 с.
4. Зубар Л. С. Функції власних назв у творах українських письменників-фантастів // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 67–69.
5. Лєвочкіна С.В. Лінгвокогнітивні аспекти онімів у художньому тексті в жанрі фентезі (на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн). 2018. 305 с.
6. Сенюта О.Власна назва у системі вторинної композиційно зумовленої номінації персонажів художнього тексту // Молодь і ринок. 2012. №4.С.120-122.
7. Торчинський М. М. Функції власних назв у художньому мовленні // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови : збірник наукових праць. Вип. 2. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. С. 295 – 301.

Науковий керівник: к. філол. наук Лєвочкіна С.В.

Наукове видання

Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2020»

XXII Всеукраїнська наукова конференція молодих учених

Черевко Олександр Володимирович – ректор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктор економічних наук, професор

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ: проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності проф. **Корновенко С. В.** (заступник Голови оргкомітету), проф. **Зачосова Н. В.**, проф. **Вовк О.І.**, доц. **Гадецька З.М.**, доц. **Зорочкіна Т. С.**, доц. **Богданова І. В.**, доц. **Василенко М.П.,** доц. **Волошкевич Г. А.**, доц. **Корновенко Л. В.**, доц. **Кулєшова Л.М.**, доц. **Лещенко І. Т.**, доц. **Литвин І.М.**, доц. **Пашіс Л.О.,** доц. **Потапова Г.М.** (КНЛУ), доц. **Соколенко В. Л.**, доц. **Сукаленко Т.М.** (Університет державної фіскальної служби України), доц. **Супрунович В. О.**, доц. **Шуба Ю.В.**, доц. **Щербина Т. В.**, н.с. **Карауш-Кармазін Н. М.**, ст. викл. **Абразумова О. М.**, ст. викл. **Іванова Н.П.**, ст. викл. **Корецька М.В.**, ст. викл. **Левицька Л.А.**, ст. викл. **Свириденко О.О.**, ст. викл. **Сторчеус С.В.**, викл. **Ілюха О. В.**, викл. **Касян А. І.**, викл. **Кабіна Ю. Г.**, викл. **Ковтун Я.П.**, викл. **Кожемяко Т.В.**, викл. **Титаренко О.І.**, викл. **Токарчук В.А.**, викл. **Опанасенко Ю.В.**, асп. **Куценко Д.М.**

Комп’ютерний набір та верстка:
Зачосова Н. В., Корновенко Л. В., Куценко Д.М.

Формат 60×84/32. Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. арк. 60,8. Тираж 300 прим.